Y 44
1992/1905
1904/8

REVISTA

LITERATURĂ ŞI ARTĂ

ROMÂNĂ

DIRECTOR: **N. PETRAŞCU**

ANUL VIII

BUCUREŞTI
1904
STRADA FÎNTÎNIÏ, 46

Intrat înainte
de anul 1933
Biblioteca Universității Iași
19 JAN. 1935

ALEXANDRU ODOBESCU

ALEXANDRU ODOBESCU

Alături cu scriitorii vioi și aprigi care luptă întru atingerea scopului social ce urmăresc și caută să-și impue ideile lor, sunt unii, firi mai discrete și mai comtenplative, care trăesc retrași pe înălțimi și care se mulțumesc să coboare unele adevăruri descoperite de ei la nivelul la care pot fi văzute de lume, fără a lupta și fără a căuta să le impue nimănui. Dînșii cred că opera lor trebue să fie recunoscută prin ea însăși, adică prin valoarea și foloasele ei, și, în ziua în care li se împotrivește saŭ îi vrăjmășește soarta, sufletul lor delicat se strînge în el însuși, și câte odată se retrage chiar de bună voie din viață. Ei se aseamănă atunci cu vasul de mare ce a călătorit timp îndelung pe țărmurii ceĭ mai depărtați și mai strălucitori și care acum, oprit pe un mal de nisip, piere în ruina lui însuși.

De felul acesta ni se arată nouă firea lui Alexandru Odobescu.

Suflet de artist înăscut — căci înainte de a fi fost scriitor saŭ arheolog, Odobescu a fost un artist, — minte deschisă la toate frumusețile și rămășițele strămoșești, epicurian intelectual, în înțelesul clasic al cuvîntului, și aristocrat în preocupări, în sensul renașterii italiane, Odobescu a trecut prin viață privind senin și liniștit, la tot ce-l atrăgea pe pămîntul țării noastre, oprindu-se la ceea ce-i părea frumos saŭ înfrumusețat de vreme, și studiind de plăcere orice lucru vechi, în fața unei societăți ce nu bănuea încă existența unei arte romînești. Ochiul lui trecu înamorat de asupra ruinelor mănăstirilor noastre, de asupra manuscriselor și cărților vechi, de asupra vaselor și țesăturilor prețioase, resfrîngîndu-ne impresia artistică ce primise de la ele, adică scoțîndu-ne în evidență caracterul, frumusețea și importanța lucrurilor văzute de el. Simțirea lui de artist se arată încă în scrierile sale de fantazie, în nuvelele și scenele istorice, în tipu-

rile și caracterile din ele, în descrierile de locuri, de oameni și de costume, transfigurîndu-le în peisagii și portrete, și denotînd ca însușire predomnitoare a lui puterea și impresia ochiului. Condeiul său e un penel care are toate tonurile unei palete. Citind cineva scrierile lui, odată cu vibrațiile sonore ce le încearcă, simte că vorbele lui răspîndesc vibrații de culoare și de linii și că totul pleacă la el dintr'un fond de gîndire pitorească. Anticul *Ut pictura poesis* n'a fost tradus în fapt poate de nimeni mai mult de cât de Odobescu. De aceea artiștii înțeleg și admiră stilul lui mai presus de cât pe al ori-căruia alt scriitor romîn.

A fi avut o fire de artist, acum 40 de ani la noi, cînd cei mai luminați și mai de frunte romîni desprețuiau și unii rîdeau chiar de resturile noastre de artă națională, a fost un dar neprețuit pentru renașterea noastră intelectuală, dar, care pune pe Odobescu alături cu cei cîțiva bărbați premergători ai epocei aceleia de reînviere a Romîniei. Lui i se datorește în cea mai mare parte strîngerea și gruparea obiectelor prețioase care alcătuesc muzeul național din București; lui i se datorește reîncălzirea și convertirea la religia frumuseților noastre vechi a celor ce nu credeau de cît în lucrările străine; lui i se datorește încă avîntul naționalist din arta noastră de astăzi, îndrumată pe urmele trecutului.

Prin studiile și cercetările sale, prin călătoriile în lungul și latul țării, prin autoritatea cu care își răspîndi ideile, prin sprijinul ce dădu tinerilor artiști romîni, el fu inițiatorul mișcării noastre artistice de astăzi.

Născut în București, la 23 Iunie 1834, Odobescu se trăgea din familia generalului și mareluĭ spătar Ioan Odobescu. El își făcuse studiile începătoare și pe cele secundare acasă și la sf. Sava și obținu bacalaureatul la Paris, unde urmă și facultatea de litere. Intors în țară, fu mai întîi procuror la Curtea de Apel din București, membru la comisia documentală, director la ministerul lucrărilor publice, ministru al instrucțiuniĭ publice la vîrsta de 30 de ani, ocupîndu-se cel întîi de mișcarea artistică din țară, creînd concursuri și încurajînd talentele noastre. Fu apoi membru în consiliul de stat, profesor la facultatea de litere din București, membru în consiliul permanent al ministeruluĭ instrucțiuniĭ, membru al Academieĭ Romîne, prim-secretar la Legațiunea Romînă din Paris, director la Școala normală superioară, unde, printre studiile școaleĭ, introduse studiĭ de artă și deprinderi sociale. Printre aceste demnități și însărcinări, fu numit în 1867 comisar și însărcinat cu organizarea secțiuniĭ romîne la Expoziținea Universală din Paris, fu director general al Teatrelor, cînd repară Teatrul național, rămas acelaș pînă azi; reprezentă țara la mai multe congrese din Copenhaga, Italia, Rusia și alte părți.

Deși ajuns la cele mai înalte trepte în dregătoriile statuluĭ, el a rămas în afară de politică, spiritul nostru de partid fiind prea strimt pentru mintea și sufletul lui independent. Urmaș imediat al generațiuniĭ de la

1840, el își hrăni inima și cugetul cu aspirațiunile și simțirile mari ale aceleĭ generațiuni, iubind tot ce era național, de la figurele de voevozi și căpitani care ilustrează paginele cronicelor noastre și pînă la costumul național, pe care îl considera ca pe unul din cele mai frumoase și mai tinerești, cum considera și istoria și limba neamuluĭ romînesc ca dintre cele mai însemnate și mai frumoase ale lumiĭ. Aceste credințe și această simțire reies din toate faptele și scrierile luĭ.

Creer ager și luminat avînd cunoștința limbelor clasice și a limbeĭ ruse pe care o învățase de la tatăl său, un rusofil, și cu care se ajuta la traducerea cărților și manuscriselor slavone, el a îmbrățișat mai multe domeniĭ ale literaturiĭ și științeĭ.

Suflet mîndru și susceptibil pînă la esces, el ținea ca lumea să 'l respecte și se simțea ofensat cînd nu i se arăta stima ce i se cuvenea. Intr'o zi, fiind director al teatruluĭ național, dădu jos cu bastonul pălăria artistuluĭ Ștefan Velescu, care trecea prin culoarele teatruluĭ fără să'l salute, și fu rănit pînă la moarte de faptul că d. Maiorescu, odată ministru, îl făcu să aștepte o oră în anticameră fără să'l primească.

Om de o frumusețe și de o înfățișare rară, de o conversație plăcută și interesantă, Odobescu a avut în primiĭ anĭ aĭ vieții luĭ toate succesele prin simpatia ce inspira și prin farmecul ce răspîndea persoana luĭ. Dar în acelaș timp, fire nepăsătoare, el nu s'a gîndit prea mult la viitor și și-a risipit încetul cu încetul avutul părintesc.

Ajutat la începutul vieții de împrejurări, soarta i se întoarse în potrivă spre bătrînețe și glasul luĭ nu mai avu răsunetul de altă-dată. Și cum, pe de o parte, viața n'avea pentru el alt înțeles de cît acela de a'și urmări idealul, cum îl urmărise în tinerețe, în ziua în care anii anevoioși se arătară, strîngîndu-l de aproape cu greutăți materiale, la care nu se gîndise niciodată și cu începuturi de boale incurabile și îl împedicară de a mai trăi pe înălțimile senine ale visurilor luĭ, — în ziua aceea semi-zeul părăsi Olimpul și se coborî pe pămînt, restrîngîndu-și tot mai mult orizontul și simțindu-se din ce în ce mai puțin folositor.

Cînd l'am cunoscut pentru întîia oară era prin 1887. Odobescu intrase în această a doua fază a vieții luĭ, faza declinuluĭ. Încărunțit, cu rari fire albe prin părul său castaniu, subțire și moale, adus peste cap și cam lung, cu ochiul albastru și delicat în privire, cu nasul ușor înclinat, cu gura frumoasă, cu pielița obrazuluĭ subțire și albă,—îmbrăcat într'o redingotă de postav negru ca și cravata, cu fruntea și privirea tristă, cu surîsul blînd și mîngîios, cu pasul puțin greoiu, el părea un poet romantic, îmbătrînit înainte de vreme. In fizionomia luĭ, în cuvintele și gesturile luĭ, era o nobleță vădită, o creștere aleasă și un gust rar, care acopereau încă ca un văl de purpură ruina sufletuluĭ luĭ bîntuit acum de nevoi.

Starea aceasta sufletească îĭ da un aer de profundă melancolie și de o teamă ascunsă ca la un om ce s'ar găsi în fața uneĭ prăpăstiĭ amețitoare.

El părăsi viața în Noembrie 1895.

* * *

Scrierile luĭ Odobescu se compun maĭ ales din două feluri de opere: lucrăriĭ de imaginaţie: scenele şi nuvelele istorice ca: *Ioana d'Arc*, *Mihnea Vodă cel răŭ*, *Doamna Kiajna*, *Pseudo-kinighetıcos* şi altele, care sunt maĭ mult nişte încercăriĭ de tinereţe; şi, al doilea, studiĭ arheologice: excursiunile şi cercetările luĭ pe la mânăstirile din ţară, cursul de arheologie ţinut la facultatea de litere, între aniĭ 1874 şi 1875 şi *Tezaurul de la Petroasa*. Ele alcătuesc toate 5 volume, din care primele treĭ sub titlul de: *Scrieriĭ literare şi istorice*, retipărite în ediţie definitivă la 1887, al patrulea volum întitulat *Istoria arheologieĭ*, publicat în 1877, şi în sfîrşit al cincelea volum *Tezaurul de la Petroasa*, dat la lumină, în ceĭ din urmă aniĭ aĭ vieţeĭ luĭ, scris în limba franceză, lucrarea sa cea maĭ însemnată şi cea maĭ întinsă.

In 1861, el fundase încă *Revista Română*, publicaţiune pe care o dirijă cu mult talent şi gust, ducînd cu ea maĭ departe buna tradiţie a limbeĭ scriitorilor noştri clasiciĭ.

Prima serie a lucrărilor sale, nuvelele şi scenele istorice, în frunte cu *Mihnea-Vodă cel răŭ* şi *Doamna Kiajna*, sunt ele înseşĭ în fond nişte reconstituiriĭ arheologice. Preocuparea de căpetenie a luĭ Odobescu a fost scriindu-le nu atîta de a urmăriĭ desfăşurarea unor întîmplăriĭ saŭ unor sentimente, ci de a face tablouriĭ de arhitectură veche, de interioruriĭ de palate, de obiceiuriĭ de ale timpuluĭ, de costume, pentru a deştepta în cititor maĭ mult senzaţiuniĭ plastice de cît a-l mişca în chip intelectual saŭ moral.

Ca lucrăriĭ literare propriŭ zise, scenele acestea impresionează prin stilul lor strălucitor, mlădios şi bogat, care e stilul unuĭ artist colorist, cel întîiŭ pînă acum în istoria literaturiĭ noastre. El zugrăveşte cu culoriĭ puternice, pururea viiĭ şi fermecătoare, în care nuanţele, jumătăţile de nuanţe, raportul dintre unele şi altele, jocurile de lumină, plastica fiinţelor ce descrie, dragostea de atitudiniĭ clasice, stofele bogate şi înflorate, pietrele scumpe care resfrîng crîmpeie de curcubeŭ, zidurile vechiĭ şi colosale, strălucirile bizantine ale bisericilor,—saŭ frumuseţea cîmpiilor romîneştiĭ, surprinderea lumineĭ dimineţilor de vară, privelişteа ţarinelor şi livezilor covîrşind văile şi scobind dealurile, înalţiĭ stejariĭ, pătrunşiĭ de luminele soareluĭ, şi altele, adică tot ce mîngîe şi ademeneşte ochiul, sunt puse în primul plan şi resfirate în toată splendoarea lor maĭ presus de oriĭ-ce altă parte a lucrărilor sale.

Incă de la cele d'întîiĭ încercăriĭ ale luĭ Odobescu ca *Muncitorul romîn*, paginiĭ publicate în *Junimea romînă*, ziar al studenţilor noştri din Paris, în 1851, ca *Ioana d'Arc*, imprimată în *Calendarul popular* pe anul 1852, al luĭ C. A. Rosetti, se arată calităţile luĭ de stil şi de limbă, de descriere

Biblioteca Centrală

colorată, de limpeziciune, de sintaxă romînească, şi străbate dragostea de poporul şi de ţăranul nostru, sub fruntea căruia vedea el că „scînteiază încă nişte ochi care cată a vedea un viitor mai fericit“ şi „trăsurile căruia aşa de regulate, aşa de bine lămurite, conţin într'însele o putere, o energie, o stăruinţă, care negreşit aŭ a purta mari şi minunate roduri...“.

Stilul său mergînd apoi treptat şi păşind din înălţime în înălţime culmineză în *Mihnea Vodă cel rău* şi în *Doamna Kiajna,* unde el ia toate feţele şi undoiază toată frumuseţea apelor lui, asemenea unui vechiŭ covor oriental. Cuvintele par a se 'mlădia uşor şi molatec în fel de fel de împletituri ca o plantă agăţătoare şi găsesc prilej a'şi desvălui nu numai toate secretele lor de culoare, dar împrăştie chiar parfumul istoriei noastre vechi atît de scump sufletului lui Odobescu, făurind portretele domnilor şi domniţelor, încadrându-le în viaţa şi datinele timpului şi mai ales în decorul ce le înconjură. Iată, spre pildă, cît de frumos şi de larg aşează el începutul lui *Mihnea Vodă cel rău,* un adevărat cap de operă romînesc în privinţa stilului:

„Ca la două ceasuri cale în jos de Ploeşti curge apa Cricovului, care, cu mii de pîrîe ce se resfiră şi se 'mpreună, împestriţează matca sa răsleţată şi năsipoasă; d'a stînga, cîmpia seată se lungeşte pînă în poalele munţilor; d'a dreapta, malul se 'nalţă rîpos şi acoperit cu păduri vechi şi stufoase. Pe o culme mai semeaţă a aceleĭ coaste sta, pe la leatul 1508, cetăţuia lui Dracea Armaşul din Măneşti; din zidurile ei înegrite, vederea coprindea toată lunca, cu bordeiele şi coşarele ţărăneşti răsipite prin tufişe şi bălării; mai departe turnurile bisericeĭ din Tîrşor, pe care o zidise, cu vre-o cîţiva ani mai 'nainte, Vladislav Vodă, ce chiar într'însa, zice Cronica (1), „aŭ pierit de sabie“; şi în fund de tot, plaiurile aburoase ale Cîmpineĭ“.

Iată apoi o descriere de întoarcere de la vînătoare a gloateĭ vînătorilor:

„Unii purtînd pe umeri dobitoacele ucise, atîrnate pe bîrne, alţii ducînd câinii de zgarde şi curuii în lănţuşe. In fruntea lor mergeaŭ călări, cu frîul legat de oblînc, Mihnea şi feciorul său Mircea Ciobanul; tatăl, om matur şi vîrtos, avea scrise pe faţa sa păroasă şi posomorîtă şi'n ochii săi arzoi şi încruntaţi, străşnicia caracteruluĭ său; băiatul, abia eşit din copilărie, vădea o fire şi mai sălbatică, care-i meritase porecla de „*Cioban*“.

Amîndoi purtaŭ cioboate de pele groasă pînă la genunchi, poturi de dimie albă, un cojoc scurt de oaie neagră cu glugă la spate şi chimir cu oţele; la gît aveaŭ grumăjer rotund de zale de fer şi'n cap o ţurcă flocoasă, adusă la o parte; la brîŭ, satîr şi jungher. Unii din vînătorii pedeştri purtaŭ săneţe (2), ceilalţi, arcuri şi săgeţi. Ast-fel păşea ceata înainte şi 'noptase bine când ajunse în curtea cetăţeĭ“.

Priviţi acum un tabloŭ de interior, moartea bătrînuluĭ Dracea Armaşul, tatăl lui Mihnea:

„Mihnea descălicase, urcase îngusta şi dreapta scară de piatră, şi, prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatăluĭ său.

---

1) Constantin Căpitanul.

2) Puştile vechi; căci *puşte* se chemaŭ mai înainte tunurile.

Cînd deschise mica uşă de brad, el zări pe bătrînul Armaş uscat şi galben, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă, zăcînd lungit pe spate pe o velinţă albă, în căpătîiul unuĭ pat ce ţinea d'o parte toată întinderea odăiĭ. Alăturĭ ardea o făclie de ceară galbenă, şi un biet călugăr bogonisea pe sloveneşte, dar cu glas slab, rugele agonieĭ; în părete o mică candelă lumina o vechie troiţă de lemn, şi maĭ încolo pe ziduri staŭ rînduite, peste un zăblăŭ vărgat, arme de tot felul, coifurĭ, zale de fer. tuiurĭ, iatagane trunchiate şi despuierĭ luate de pe la duşmanĭ învinşĭ. O singură armă, o ghioacă [1]) de fer ţintuită, mare şi grea, buzduganul însuşit slujbeĭ de armaş mare, sta aşezată pe velinţa flocoasă d'a dreapta bolnavuluĭ şi mîna'ĭ osoasă dar slăbită, printr'o mişcare spasmodică a nervilor, căta încă s'o ridice."

Iată acum încoronarea luĭ Mihnea care maĭ înainte a

„...Imbrăcat chepeneag de catifea roşie cu ceaprazurĭ şi cu bumbĭ de aur, cioarecĭ albĭ tiviţĭ cu gaetane de fir, cisme cu pintenĭ poleiţĭ şi un gugiuman de samur cu surguciŭ de pietre scumpe..."

Şi după ce i se puse pe cap coroana voevozilor şi i se dete în mînă spata şi buzduganul domnesc:

„Prea sfinţitul Părinte, împreună cu marele postelnic îl duse de subţiorĭ pînă la strana poleită ce se înalţă pe treĭ trepte la dreapta în biserică, purtînd pajura ţăriĭ săpată în lemn...; cîntăreţiĭ glăsuiră rugăciunea *Tebe Boga hvalim* şi oastea de afară slobozi puştile şi sîneţile cu chiote de bucurie şi începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbiţĭ şi din surle"... „Cînd se sfîrşi dumnezeeasca slujbă Mihnea eşi din biserică, îmbrăcă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloşul şi se încălică pe un armăsar cu harşa de fir şi cu zăbale suflate cu aur. Atuncĭ se porni alaiul îndărăt la curţile domneştĭ".

In sfîrşit portretul mireseĭ, fiica luĭ Radu spătarul din Albeştĭ, în ziua nunţiĭ eĭ cu Ilie, feciorul luĭ Pîrvu Basarabul, şi sărbătoarea nunţiĭ eĭ.

„Cînd tînăra fecioară se arătă cu conciul semănat de diamanturĭ, cu aburosul zovon de filaliŭ, cu auritul văl de beteală resfirat pe un biniş de suvaiŭ alb, cu grumazul acoperit cu şiruri de mărgăritare şi cu cununia de florĭ pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea maĭ blîndă şi cea maĭ smerită a Pururei-Fecioare"...

„Nunta se făcu cu veselie; covorul pe care staŭ miriĭ la cununie era semănat cu galbinĭ veneticĭ; de toate părţile prin odăĭ ploaŭ, pentru boerĭ, zaharicale, iar în curte, pentru norod, banĭ mărunţĭ de argint şi de aramă cu mărcile banuluĭ Barbu Basarab şi a luĭ Mihnea-Voevod. La masă, ginerile şezu la dreapta luĭ Vodă şi purta pe cap gugiuman domnesc; după cină boerĭ şi jupănite se prinseră în horă, şi cînd veni ceasul de a se sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cînte ca cocoşul ca să vestească că se apropie ziua."

In *Doamna Kiajna*, publicată pentru întîia oară, treĭ anĭ maĭ tîrziŭ, în 1864, în *Revista Carpaţilor* luĭ George Sion, stilul se avîntă şi maĭ mult, privirea se lărgeşte prinde liniile maĭ depărtate ale priveliştilor şi maĭ vîrtos pătrunde adînc în suflete, le deosibeşte şi le zugrăveşte maĭ cu putere:

1) Măciucă de fer cu ţinte, franc. massue.

VEDEREA PETROASEI

„Printre oamenii pe care firea 'i-a lipsit de ale trupului desăvîrşiri, zice el, sunt unii cari, preţuind încă din vîrsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celor-l'alţi oameni şi de toţi batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c'o adîncă zăcăşie care în veci le ţine mintea veghiată şi le porneşte sufletul la vicleniĭ şi la răutăţi."

Şi ceva mai departe:

„Grecii, scrie el, aŭ avut pururea acel dar d'a fura inima şi d'a cîrmui pe nesimţite voinţa stăpînului lor; firea le este a se strecura pe la ceĭ cu puterea şi a le amăgi minţile printr'un farmec, care ar fi o netăgăduită predomnire morală, de n'ar avea mai adesea o făţarnică slugărie, drept mijloc, şi o mîrşavă lăcomie drept ţel."

Iată cum ne descrie sufletul luĭ Radu Socol, fiul vorniculuĭ Socol, viţă de boer mare şi tînăr, mîndru la chip, care iubea pe domniţa Ancuţa, fata Kiajneĭ, în momentul în care îĭ sosise de la Ţarigrad peţitorul grec Andronic Cantacuzenul, un bătrîn neputincios şi gîrbov nesuferit de Ancuţa:

„Ştirea sosiriĭ lor răspîndi o adîncă turburare în sînul luĭ Radu Socol. Pe cîtă vreme domniţa Ancuţa, pe care el o iubea cu dragoste tăinuită, se arătase închipuiriĭ sale, singuratică şi împresurată de neîntinatul văl al nevinovăţieĭ, o nebiruită sfială, — poate şi o urmă de mustrare—îl oprise d'a pune un ţel hotărît dorinţelor sale şi d'a destăinui îndelungata sa iubire; dar cînd i se înfipse în inimă temerea d'a vedea spulberate de un necunoscut, visele atîtor nopţi fără de odihnă, cînd pricepu ce dor ferbinte, ce chinuri adînci ar lăsa în sufletu'ĭ pătimaş, răpirea iubiteĭ sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la îndoială, ci căută îndată prilejul d'a întîlni pe domniţă, d'aĭ vorbi şi d'a primi din gura eĭ, saŭ un cuvînt de mîngîere, o licurire de nădejde, saŭ osînda vieţiĭ sale viitoare".

In sfîrşit sufletul Ancuţeĭ în ziua în care Radu îĭ destăinuise cu buzele tremurînde iubirea luĭ, în una din salele caselor domneştĭ din Bucureştĭ, nevăzut şi neauzit de nimenĭ:

„Apoĭ Domniţa intrînd în cercul jupînielor adunate, cu anevoe îşĭ putu ascunde turburarea; în zadar se încercă a-şĭ urma zilnicele-ĭ lucrări, căcĭ mînile-ĭ recĭ şi tremurînde pare că perduse îndemînateca lor agerime; nicĭ fusul de sidef nu se maĭ întorcea între degete, nicĭ undrelele nu maĭ ştiaŭ s'apuce iţele împletite, nicĭ firul de mătase nu maĭ nimerea să'nşire mărgăritarele vărsate în poală-ĭ; ci ochiĭ eĭ căutaŭ aiurea, la malurile înverzite ale Dîmboviţeĭ, la noriĭ fluturaticĭ de pre cer, pare c'ar fi vrut să încreazâ acelor mîngîioşĭ şi tăcuţĭ prietinĭ, taina ce umpluse inima eĭ de fericiriĭ şi de temeriĭ".

Apoĭ în noaptea în care Radu îşĭ isbîndeşte visul şi fură din Rusciuk pe Ancuţa trecînd-o Dunărea într'o luntre şi „cînd buzele lor pentru întîia oară se lipiră într'un dulce sărutat", Odobescu exclamă în lirismul stiluluĭ săŭ:

„O! desmerdare nespusă a celuĭ d'întîĭ sărutat pentru două tinere inimĭ ce de mult se doresc! cine va putea oare să te descrie? cine va cuteza că cînte acel

cîntec de isbîndă ? cine va ști să spună cîte simte firea omuluĭ într'acel singur minut al vieții, cînd fericirea covîrșește toate celelalte simțiri ? Nicĭ sărutarea blajină a mameĭ pe fruntea prunculuĭ său adormit, nicĭ îmbrățișarea frățească a robuluĭ scăpat din robie, nicĭ mîndrul zîmbet al învingătoruluĭ, în ceasul biruinței, nu pot coprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de grijĭ și de mustrare, de rîvniri și de trufie!“

Din aceste cîteva exemple se vede maĭ întîĭ că Odobescu s'a adîncit în frumusețile tăinuite ale graiuluĭ romînesc și c'o putere pe care a avut-o singur a cules numaĭ ceea-ce e caracteristic firiĭ limbeĭ noastre, numaĭ ceea-ce o armonizează și-o colorează, numaĭ ceea-ce o împodobește cu adevărat și-o ridică la o limbă literară. In privința aceasta el e și va rămîne un model atît pentru ceĭ care iaŭ de-a dreptul forma brută populară, vorba saŭ locuțiunea și o răstoarnă în scrierile lor, cît și pentru ceĭ care iaŭ expresiunile de prin marginea orașelor drept graiŭ popular, cît și pentru ceĭ ce aŭ introdus, după felul limbeĭ germane, abstracțiuni și construcții nebuloase nefirești limbeĭ noastre, cît în sfîrșit și pentru ceĭ care traduc frazele cuvînt după cuvînt din franțuzește. După Alecsandri, Bălcescu și Costache Negruzzi, el s'a dus la obîrșia limbeĭ, la izvorul popular, pe care apoĭ l'a adus lărgindu'l în drum cu alți afluenți, dar păstrîndu'ĭ limpeziciunea. Unul din acești afluenți și de sigur cel maĭ mare e limba cronicarilor noștri, în deosebĭ a luĭ Niculcea, pe care Odobescu îl iubea atît de mult.

* * *

Scrierile arheologice ale luĭ Odobescu cuprind descoperirile și cercetările luĭ de prin mănăstirile noastre și tratează despre obiectele și rămășițele care aŭ făcut în vremurĭ podoaba acelor locașurĭ sfinte și ale pămîntuluĭ țărĭĭ. „O predilecție firească, zice el, mă împingea în vecĭ a căuta în trecut, cercetînd peste tot locul umbrele și amintirile strămoșilor noștri ; icĭ o cruce de piatră, comemorînd o faptă vitejească, colo o veche capelă purtînd în inscripțiunile, în portretele și în odoarele eĭ urma pietățiĭ și a dărnicieĭ anticilor voevozĭ ; maĭ încolo cîteva ruine uriașe, o sfărămătură de cetățue, un perete de vechiŭ palat șoptind inimeĭ pe tăcute numele glorioase ale luĭ Traian și ale eroilor ce aŭ urmat tradițiunea luĭ de onoare pe pămîntul romînesc“. Iată cîmpul cercetărilor sale.

Impins de această predilecțiune, el a descoperit pretutindenĭ cîte ceva. Așa la mănăstirea Bistrița a aflat o mulțime de odoare eclesiastice care mărturisesc de vechea splendoare a acesteĭ mănăstirĭ, între care : epitrahilul de mătase, pe care se vede înfățișat banul Barbu Basarab ziditorul mănăstiriĭ Bistrița (1497) cu portul călugăresc și cu numele său de monah Pahonie ; engolpionul saŭ iconița portativă a banuluĭ Preda în stil bizantin, suflată cu aur și cu smalt în glaf ; covorul de catifea țesut cu desenurĭ venețiane de fir dat de Neagoe Basarab ; ferecătura evangheliei

luĭ Marcea Postelnicul, lucrată cu figurĭ scoase în relief, pe placă de metal suflată cu aur, dupĕ felul celor lucrate la Nüremberg; candelele de argint în formă de con trunchiat şi săpate „à jour“ cu medalioane aurite lucrate în ţara noastră sub Mateiŭ Basarab; sicriul de argint şi aur al sfîntuluĭ Grigorie Decapolitul; candelabrele de bronz şi argint aduse de Constantin Vodă Brîncoveanul din Germania şi Rusia şi o mulţime de alte obiecte şi cărţĭ vechĭ, unele maĭ importante de cât altele. Odobescu le studiază pe fie-care de-aproape, şi dupĕ aceea propune ministeruluĭ instrucţiuniĭ publice de a le aduna într'un muzeŭ naţional, idee care a şi fost adoptată. Dacă n'ar fi fost dînsul să se îngrijească de ele, desigur că şi aceste obiecte s'ar fi perdut ca mulţime de cărţĭ şi lucrurĭ de la alte mănăstirĭ.

La Bistriţa el a aflat încă şi exemplarul *Psaltiriĭ luĭ Coresi*, asupra căruia a scris un studiŭ cu acelaşĭ nume şi în care găseşte prilej a vorbi pe larg asupra cărţilor şi manuscriselor vechĭ româneştĭ.

Tot aşa a făcut cercetărĭ şi descoperirĭ în mînăstirile *Arnota* şi *Govora*, şi tot aşa a studiat şi antichităţile din mînăstirile Tutana, Stăneştiĭ şi altele întorcîndu-se de la fie-care cu avuţiĭ şi luminĭ din trecutul nostru naţional.

La Snagov—studiul *Cîteva ore la Snagov*—cercetează între altele biserica cea maré de acolo, găsind într'însa urmele unuĭ monument antic, atît după felul clădiriĭ eĭ cu straturĭ de cărămidă roşie învrîstată cu moloz gălbuiŭ, cît şi după glafurile de sub cornice purtînd fie-care la mijloc o mică cruce bizantină de stil primitiv. Odobescu intră apoĭ în amănuntele bisericeĭ şi studiază cu prilejul acesta principiile clădirilor bizantine de pe pămîntul ţărĭ, clasîndu-le şi luînd ca punt de plecare biserica domnească de la Curtea-de-Argeş. El se opreşte la dispoziţia interioară a architectureĭ eclesiastice bizantine de la noĭ, la fie-ce element din corpul bisericeĭ şi la fie-ce ornament, insistînd asupra particularităţilor lor. Tot la Snagov află el şi vestita uşă a bisericuţiĭ celeĭ micĭ de la Turbaţĭ pe care o descrie în toate detaliile, sculpturile şi inscripţiunile eĭ, găsind-o, atît după dată, 1453, cît şi după felul lucrăriĭ, adusă acolo maĭ tîrziŭ după ce fusese întrebuinţată la o biserică maĭ mare surpată, se zice, de apă.

Trecînd la mormintele acoperite cu lespezĭ din biserică, între care pare a fi şi cel al luĭ Ţepeş-Vodă, Odobescu stă dinaintea icoanelor din ea, stabilind deosebirile dintre zugrăveala veche a bisericeĭ, după stilul arhaic bizantin al şcoaleĭ luĭ Panselinos de la muntele Atos şi între zugrăvelile ordinare, adăogate în epoca de decadenţă a vre-unuĭ nedibaciŭ reparator din timpurile din urmă. In adevăr, în vreme ce în icoanele făcute după prototipul arteĭ antice, pozele sfinţilor deşi schematice păstrează însă în figurĭ o expresie mistică, cele făcute maĭ tîrziŭ sunt groteştĭ, fără nicĭ o urmă de artă saŭ de vechime.

In sfîrşit, tot acolo el află crucea făcută de doamna Maria Grigorie

Ghica Voevod la 1663, pe care de asemenea o cercetează, aflînd ocazie de a vorbi de crucile noastre de prin biserică și arătînd interesul și varietatea lor.

Din cercetarea și studiarea acestor obiecte, Odobescu trăgea gradul de desvoltare și ideile artistice ale strămoșilor noștri, bogăția lor și năzuințele de a se civiliza, relațiile comerciale dintre romînĭ și alte popoare, influențele străine italiene, germane, bizantine, rusești. Dacă cele maĭ multe din ele, substrase prin reaua credință a egumenilor grecĭ, saŭ reparate, nu maĭ aŭ valoarea lor arheologică, cel puțin din cele rămase, dacă nu se poate alcătui o istorie plastică a artelor în Romînia, ele vor servi drept indiciĭ într'o zi uneĭ asemenĭ istoriĭ.

Inălțător al resturilor noastre vechĭ, el face acelaș lucru pentru poezia populară stabilind într'un studiŭ critic, *Cîntecele poporane*, ca un exemplu de cercetare pentru alțiĭ, nobleța baladeĭ noastre *Miorița* prin înrudirea dintre ea și poeziile populare ale antichității, prin analogia dintre credințele din ea și dintre credințele și miturile celor vechĭ. Astfel superstiția noastră de a crede că apa are în ea un farmec atrăgător, ce pricinuește moartea, o leagă cu moartea mîndruluĭ Narcis, înecat, cum se știe, de undele ce'ĭ resfrîngeaŭ fața, — și cu legile indiane ale luĭ Manŭ, făcîndu-ne să credem că ea s'a strecurat de-alungul veacurilor pînă la noĭ. Superstiția scuipatuluĭ de treĭ orĭ în sîn spre a îndepărta deochiul și piaza rea, Odobescu o găsește soră cu superstiția greacă care o povestește ciclopul din Theocrit. Strigătul de durere al romînuluĭ: *aoleŭ* și *aleleĭ* îl duce la asemuirea poate întîmplătoare cu unele exclamațiĭ antice. Felul senin cu care se privește moartea în *Miorița*, luînd-o drept o nuntă mistică cu o „mîndră crăiasă, a lumiĭ mireasă", nuntă la care ia parte toată natura: „Soarele și luna, i-aŭ ținut cununa, brazĭ și păltinașĭ, i-a avut nuntașĭ!.. face pe Odobescu a vedea o amintire din cultul primitiv al naturiĭ. Și așa maĭ departe cu alte observațiĭ și alte presupuneri prin care Odobescu desvălue firul misterios ce ne leagă pe noĭ romîniĭ cu lumea veche, și în care nu știĭ ce să admirĭ maĭ mult la el imaginația-ĭ strălucitoare saŭ multa-ĭ citire.

Lucrarea însă în care el și-a concentrat gîndirea maĭ îndelung și din care am putea zice că și-a făcut cel maĭ înalt punct de onoare al vieții, e *Tezaurul de la Petroasa*, operă abia sfîrșită în preziua morții sale.

Odobescu a dat o importanță cu totul excepțională acestuĭ *Tezaur*, fiindcă pe de o parte, în convingerea luĭ puține sunt antichitățile, fie aflate în săpăturĭ făcute într'adins, fie găsite din întîmplare, care să înfățișeze prin origina și caracterul lor artistic, un atît de mare interes, iar pe de alta, fiindcă ele eraŭ găsite, cum se știe, pe pămîntul țării noastre în colinele Carpaților.

După Odobescu, care a studiat muzeele cele maĭ însemnate din Europa, *Tezaurul de la Petroasa*, prin greutatea aurului, prin mulțimea pie-

trelor scumpe, a amănuntelor ce'l împodobesc, a formeĭ fie-căreĭ bucăţĭ, este o operă aproape unică în felul eĭ în istoria arteĭ.

El se compune, cum se ştie, din: 1) o tavă, 2) un brăţar fără inscripţie, 3) un taler cu figurĭ, 4) o cupă, 5) un alt brăţar cu inscripţie, 6) un grumăger, 7) o agrafă mare, 8, 9) o pereche de agrafe, 10) o altă agrafă maĭ mică, 11) un vas octogon şi 12) un vas dodecagon.

Aceste 12 bucăţĭ care le maĭ avem astăzĭ din colecţiune, căcĭ 10 aŭ pierit, înfăţişează o valoare brută de 60.000 leĭ, valoarea lor arheologică fiind neapărat cu mult superioară.

Peripeţiile prin care ele aŭ trecut sunt multe, Odobescu le spune de-a-lungul. In cîteva cuvinte iată-le:

In luna luĭ Martie saŭ Aprilie din anul 1837, doĭ locuitorĭ din satul Petroasa, scoţînd peatră din muntele Istriţa aŭ dat din întîmplare peste o grămadă de vase şi de podoabe de aur, îngropate nu la o prea mare adîncime de la faţa pămîntuluĭ. Eĭ le-aŭ ascuns, apoĭ le-aŭ destăinuit altora care le-aŭ ascuns din noŭ pînă ce într'o zi aŭ intrat mutilate şi zdrobite în mîinile statuluĭ.

Tezaurul de la Petroasa a atras atenţiunea învĕţaţilor Europeĭ din capul loculuĭ. In 1861 veni în Bucureştĭ Doctorul Fr. Bock care îl atribui luĭ Atanaric, regele Vizigoţilor, din veacul al IV-lea. El a fost studiat încă şi de alţĭ învăţaţĭ. Expus în 1867 la Paris de Odobescu, după ce fusese restaurat de el, Tezaurul aţiţă un viŭ interes printre archeologiĭ de acolo, între care Sommerard în raportul oficial asupra Expoziţieĭ Universale îl numi: „L'un des plus beaux fleurons de l'exposition universelle et l'une des découvertes les plus précieuses faites par l'archéologie dans ces derniers temps". Din Paris Tezaurul trecu la Londra şi apoĭ fu înapoiat la Bucureştĭ, de unde în 1872 fu dus la Expoziţia din Viena. In noaptea de 2 Decembrie 1875 el fu scos din noŭ din vitrina muzeuluĭ nostru naţional, de către un răŭ făcător, Pantazescu. In sfîrşit în 1884 fu amenințat de un foc ce isbucni în aripa palatuluĭ Universităţiĭ, fără însă a suferi ceva.

Odobescu îl studiază luînd fie-care bucată în parte, făcînd ipoteze asupra întrebuinţărĭ lor şi descriindu-le cu toate particularităţile lor. El se ocupă nu numaĭ de cele ce le avem, dar şi de cele pierdute, făcînd în acelaş timp un studiŭ comparativ şi punînd pe fie-care bucată din colecţie în mijlocul familieĭ eĭ, adică a tuturor obiectelor similare din alte muzee ale lumiĭ.

Atît în cursul studiuluĭ sĕŭ asupra *Tezaurului de la Petroasa*, cît şi în concluziile luĭ, Odobescu e de părere şi demonstră oarecum că obiectele acesteĭ colecţiunĭ aŭ putut fi făcute pe pămîntul nostru de către Dacĭ şi că nu sunt orientale aduse pe aicĭ din întîmplare, că sunt adică vestigiĭ ale industrieĭ primitive pămîntene.

Neapărat, *Tezaurul de la Petroasa* e lucrarea cea maĭ întinsă, cea

mai studiată, cea mai îndelung gîndită a sa, și mai ales pentru străinătate, ea a dat o consacrare universală de archeolog numelui lui Odobescu.

Dar ori cît de însemnată ar fi opera aceasta, părerea noastră e că gloria cea mai înaltă a lui stă, alături cu stilul său, în descoperirea lucrurilor de artă veche românească și mai presus încă în descoperirea frumuseții și a caracterului lor de lucrări estetice pămîntene, deosebite de altele din alte țări.

Iată puntul cel mai înalt și cel mai rămîitor al artistului din Odobescu, iată moștenirea cea mai frumoasă și cea mai roditoare ce ne lasă el, iată cu un cuvînt însemnătatea lui Odobescu între contimporanii săi. Pentru cei care cred într'o artă națională, o simt și o admiră ca pe o manifestare proprie a poporului romîn și pentru cei ce doresc afirmarea și desvoltarea ei mai departe, numele lui Odobescu va fi neuitat. Amintirea lui va fi păstrată în templul arteĭ noastre, cum se păstrează figurile ctitorilor întemeitori pe pereții bisericilor.

Iar ceea-ce îi va întoarce în viitor țara ca recunoștință și admirare, el le-a dat țării toată viața, căci din mijlocul științeĭ lui, ca și din mijlocul frumuseții sale de stil, se arată pururea ca o floare mai înaltă într'o grădină, dragostea sa de țară și de tot ce e românesc. Un suflu cald și puternic înfierbîntă toate paginile lui și le dă viață. Sub stînca minții omului de știință, bate necontenit o inimă românească. Cărțile lui sunt fapte patriotice.

El a venit pe lume în unul din acele momente cînd viața noastră intelectuală cotea un drum nou, la întorsătura căruia poporul romîn părea a sta nedumerit încă. Odobescu a arătat drumul și apoi a dispărut. După dînsul generațiile tinere vor putea merge mai departe în nouă explorări.

N. Petrașcu.

VEDEREA MUNTELUI ISTRIȚA

O APUCĂTURĂ GREŞITĂ

Cînd îşĭ aruncă cineva privirile asupra ziarelor, broşurilor şi chiar volumelor scrise de noĭ asupra noastră şi asupra trecutuluĭ nostru maĭ recent, rămîne surprins de spiritul în care sunt concepute şi scrise aceste publicaţiunĭ.

Autorii lor nu văd în răstimpul de la 1829 încoace decît oamenĭ micĭ, Domnĭ lacomĭ şi servilĭ, o aristocraţie străină de ţară şi gata a priimi pe străinĭ cu braţele deschise, un popor apatic, leneş, primitor de orĭce înjosire, îndurător de orĭce împilare. Pe cît fusese de entuziastă generaţia trecută, pe atît de sceptică se arată cea actuală. Pe cînd Bălcescu găsea în Mihaĭ-Viteazul expresia cea maĭ înaltă a politiculuĭ şi generaluluĭ; pe cînd un Hasdeŭ, în faza luĭ primitivă, făcea din Ion Vodă cel cumplit un Domn incomparabil, atît ca administrator, bărbat de stat şi războinic; pe cînd Urechie, căzînd în extremă exageraţie, găsea pe Ienăchiţă Văcărescu superior luĭ Göthe, pe Miron Costin egalul luĭ Cantu şi Michelet în concepţia sa despre ştiinţa istorică, şi revoluţia luĭ Horia şi Cloşca premergătoarea mareĭ Revoluţiĭ franceze; pe cînd filologiĭ noştri din şcoala luĭ Petru Maior susţineaŭ latinitatea cuvintelor slavice celor maĭ patente,—generaţia actuală saŭ cel puţin uniĭ din reprezentanţiĭ eĭ, cum e D. Iorga, vede în Mihaĭ Viteazul un oriental incult, crud şi lipsit de idealurĭ politice; D. Bogdan Ioan în Vlad Ţepeş un nevropat de calibrul luĭ Ioan Teribilul; filologiĭ de la Hasdeŭ încoace văd maĭ mult străinismele de cît latinismele limbeĭ noastre, iar un ziar dispărut, *Romînia Junĕ*, nu vedea în toată viaţa noastră publică şi privată decît formă, lipsă de orientare, incapacitate vădită, maimuţărie a maimuţărieĭ franţuzeştĭ.

D. Carp zice că Romînul se naşte bursier, trăeşte funcţionar, moare

pensionar. Fie-care pune vorba sa răutăcioasă ca să facă spirit pe socoteala noastră.

După dînșiĭ nu e decît un popor pe lume: cel german; un singur stat pe lume: statul german; o singură civilizație solidă și morală: civilizația germană. Carageale, făcînd după îndemnul d-luĭ P. Grădișteanu, un cuzist înflăcărat altă dată, revista secoluluĭ, trece cu vederea domnia acestuĭ mare principe.

Această tendință a fost inaugurată de confrațiĭ noștri din Transilvania. Ioan Maiorescu defăimează pe dascăliĭ noștri în scrisorile sale către amiciĭ săĭ de dincolo și indignează într'așa grad pe colegiĭ săĭ, în cît aceștia cer destituirea luĭ. G. Barițiu într'un articol al săŭ din „Gazeta Transilvanieĭ“ afirmă că poporul nostru din Romînia este e amestecătură de grecoteĭ, de bulgarĭ, turcĭ, etc., pe cînd adevărațiĭ urmașĭ aĭ luĭ Traian se găsesc numaĭ dincolo de Carpațĭ.

D. Titu Maiorescu caută să răcească entuziasmul celor ce susțin că avem și noĭ oamenĭ marĭ și că putem avea un teatru, un conservator, o academie pentru înaintarea limbeĭ, literaturiĭ și istorieĭ romînești. Maxim este luat cîtva timp cînd scria articolul săŭ „O monstră de istorie“ contra d-luĭ Hasdeŭ. Acum se ridică Evreiĭ din toate părțile ca să susție că eĭ sunt maĭ vechĭ decît noĭ în Dacia, iar presa străină, plătită saŭ nu, face din noĭ niște barbarĭ. Un evreŭ, Carl Franzos, scria în *Ueber Land von Meer* un articol, *Culturbilder aus Holb Asien*, în care ne tracta de inculțĭ, barbarĭ, și educația noastră o punea pe planul pe care o punea acum câteva lunĭ d. Ovidiŭ Densușianu în foiletoanele *Romînieĭ June*. Romînul Ungurit, Moldovanu, ne tracta maĭ răŭ de cum ne tractează ziarele Ungurești. Mulțĭ frațĭ de dincolo, cu toate strigătele lor contra Ungurilor, ne recomandă de model al civilizațieĭ pe Ungurĭ.

Cu acest chip istoria a ajuns un fel de războiŭ civil în permanență. Ceea ce ne-a învățat ea este de a ne urî uniĭ pe alțiĭ. Orice ar fi fost ea, ea ataca Romînia printr'o parte. Unul era republican și se considera dator a calomnia vechile domniĭ, altul era monarchist și calomnia mișcarea de la 1848. Nicĭ unul nu vedea că concluzia lor isbea în Romînia. Istoria astfel practicată ne învăța pe noĭ indiferența, pe străinĭ dispretul.

De aci ne-a venit un patriotism de un caracter particular și straniŭ. A fi patriot, pentru mulțĭ din noĭ, însemnează a fi contra trecutuluĭ nostru. Patriotismul acestora constă de cele maĭ multe orĭ a înfiera pe ceĭ maĭ mulțĭ Domnĭ, a detesta aristocrația, a vorbi de răŭ toate instituțiile noastre. Acest patriotism este în fond contra a tot ce e romînesc. El ne inspiră numaĭ neîncredere și nedisciplină; în loc de a ne uni împotriva străinilor, el ne împinge spre războiul civil.

Adevăratul patriotism nu este iubirea de pămînt, ci iubirea de neam, iubirea de trecut, respectul pentru generațiile ce ne aŭ precedat. Istoriciĭ noștri ne învață numaĭ să le blestemăm, și ne recomandă să nu le semă-

năm în nimic. Ei sfărîmă tradiția romînească și 'și închipuesc că va rămînea un patriotism romînesc. Ei repetă necontenit că străinii prețuesc mai mult decît Romînii, și'și închipuesc că Romînii vor iubi Romînia. De șeai-zeci de ani iubim Franța, de 20 de ani am început a lăuda Germania în paguba moralității și demnității noastre. Fie-care își face idealul său afară din Romînia. Ne credem patrioți cînd am vorbit de rău Romînia. Fără voia noastră și fără să băgăm de seamă, ne deprindem a roși de dînsa și a o renega. Nutrim în fundul sufletului nostru un fel de ură inconștientă față de noi înșine. E tocmai contrariul de acel amor de sine ce se zice că e natural omului, este renunțarea la noi înșine.

Un fel de furie de a ne calomnia și a ne distruge a năvălit peste noi întocmai ca acea monomanie a sinuciderii ce a năpădit peste toate stratele noastre sociale. Cei mai cruzi vrăjmași ai noștri nu au nevoie să inventeze calomnii și injurii; n'au decît să repete ceea ce zicem noi de noi înșine.

Și pe cînd noi sfîșiem trecutul nostru și-l lepădăm, popoarele, pe care noi le recomandăm ca modele, și în deosebi Germanii, nu se inspiră în cercetarea trecutului decît de dragostea pentru Germania lor. Noi profesăm aci că știința n'are patrie. Germanii susțin fără ocol teza opusă. „Este fals, scria acum trei-zeci de ani Giesebrecht, unul din istoricii lor, că știința n'are patrie; știința nu trebue să fie cosmopolită, ci națională; ea trebue să fie germană". Toți germanii au un cult pentru patria lor, și ei înțeleg cuvîntul patrie în adevăratul lui înțeles; este *Vaterland, terra patrum,* pămîntul strămoșilor, este țara așa cum au avut-o și au făcut-o strămoșii lor. Ei iubesc acest trecut, îl respectă și vorbesc de dînsul ca de un lucru sfînt. Ei admiră pînă și barbaria strămoșilor lor, așa cum o descrie Tacit. Ei sunt plini de veneratie în fața legendelor sălbatice și grosolane ale poemei Niebelungilor. Toată această antichitate este pentru dînșii un obiect de credință naivă. Critica lor istorică, așa de îndrăzneață pentru tot ce nu este Germanie, este timidă și timoroasă numai asupra acestui subiect.

Erudiția la noi este liberală; în Germania, patriotă. Nu voim să zicem că ei fac parte din partidul liberal; mai toți urăsc regimul vechiu; dar această ură, în loc de a se îndrepta la ei contra Germaniei, se exaltă contra străinului. Cînd vor să atace regimul feudal, ei aruncă toate blestemele lor contra feudalității franceze. Cînd vor să atace monarchia absolută, ei să năpustesc asupra lui Ludovic XIV, ca și cum principii Germani, mari și mici, n'ar fi fost niște despoți. In loc să condamne netoleranța germană, ei condamnă revocarea edictului de Nantes. Ei nu pot să ierte pe celelalte popoare că au iubit odată războiul; ei au indignații generoase contra cuceritorilor de cîte ori cuceritorii sunt străini, dar în propria lor istorie admiră pe toți cei ce au făcut năvăliri, au cucerit, jefuit. Giesebrecht declară fără nici un scrupul că periodul care îi place mai

mult în istoria Germaniei este „acela în care poporul german, tare prin unirea sa sub înpărați, ajunsese la cel mai înalt grad de putere, *în care comanda altor popoare,* în care omul de rasă germană prețuia mai mult decît oricare altul pe lume". Ast-fel admirația lui Giesebrecht este pentru acele veacuri odioase ale evului de mijloc în care armatele germane năvăleau regulat în Italia, și nu găsește nimic mai frumos decît acel împărat german care se duce să ia cu sila coroana imperială la Roma, trecînd peste cadavrul a 4000 de Romani măcelăriți pe podul Sant-Angelo.

Dar îndată ce Italienii vor să pună o stavilă acestor năvăliri, istoricii germani se indignează, căci ei nu admit să li se interzică de a *comanda celorlalte popoare.*

Eruditul german are o ardoare de cercetări, o putere de muncă care sperie pe admiratorii lor de la noi: dar să nu credem că toată această ardoare și această muncă sunt numai pentru știință. Știința aci nu este scop, ci numai mijloc. Dincolo de știință, Germania își vede patria; acei savanți sunt savanți pentru că sunt patrioți. Interesul Germaniei este scopul ultim al neobositelor lor cercetări.

Neapărat, nu pretindem că adevăratul spirit științific lipsește din Germania; dar este mult mai rar decît cred la noi entuziaștii ei admiratori. Știința pură și dezinteresată este o escepție și nu e prea gustată.

Germanul este în toate practic, vrea ca erudiția să'i slujească la ceva, la un scop practic. Cel mai puțin, ea trebue să meargă în unire cu ambițiile naționale.

Ceea ce este mai singular, e că ei sunt de o sinceritate perfectă. Așa ei afirmă cu oare care dreptate că concepția adevăruluĭ este subiectivă. Spiritul nu vede în adevăr decît ceea ce poate vedea. Ochii istoricilor lor sunt făcuți așa că văd numai ce este favorabil interesului țărilor ; așa înțeleg ei istoria și nu o pot înțelege altfel. Și de aceea istoria Germaniei a ajuns în mîinile lor un adevărat panegiric.

Când cineva se admiră atîta, nu poate nici de cum admira pe ceilalți. In adevăr, istoricii Germani sunt foarte severi pentru străini. Insă pe de altă parte critica lor istorică este precaută, căci se îndreptează numai asupra vrăjmașilor Germaniei. In istoria veche, ei laudă bucuros pe Greci făcînd numai această rezervă, că „Grecii n'au avut nici odată sentimentul poetic în acelaș grad cu rasa Germană". Față de Roma însă, ei sunt mai puțin bine-voitori, care a comis în vechime păcatul de a fi întîrziat invazia Germaniei și în evul de mijloc de a pune o stavilă poftelor imperiale. Intre națiile moderne, ei prețuesc Englitera și Ollanda, în care ei cred că se recunosc înșiși; laudă pe statuderi și atacă numai pe regii englezi care au fost aliații Franței; dar sunt mai puțin indulgenți cu Rusia mai ales de cînd această țară a încetat de a fi exploatată de Germani. Erudiția lor este fără milă față de Franța și Polonia. Ei demonstră că aceste două națiuni trebuesc detestate, că în caracterul lor este numai am-

biție, ușurință, deprinderĭ rele, nedisciplină, corupție, că în totdeauna aŭ fost perfide și desfrînate, că existența lor este un pericol pentru Europa și maĭ ales un pericol pentru morală, că una din ele a meritat să fie suprimată, iar cealaltă merită să fie suprimată, amîndouă în folosul Prusieĭ.

Acest mod al nostru de a vedea și de a ne judeca îl datorim în mare parte fraților noștri de dincolo, care deprinșĭ acolo uniĭ cu obiceiurile austriace din Bucovina și din Austria saŭ cu cele Ungurești, nu pot gusta la noĭ felul vieții și culturiĭ noastre. Pentru eĭ, îndată ce un lucru nu seamănă cu unul de la Pesta saŭ de la Viena, este urît, răŭ, incult.

Aci stă secretul tutulor vorbelor, cugetelor și scrierilor acestor domnĭ pe socoteala noastră.

LUCENZIO.

MEDIEVALĂ

DONA STELLA

In balconul eĭ de roze, cu privirea dusă 'n zare,
Dona Stella fredonează o romanţă de iubire,
Pe cînd tainic se aude picurînd din depărtare,
Leneș cînt de mandolină, ca un gînd de fericire.

— „Spuneţĭ fetelor să-l cheme... E amantul armonieĭ!
Vreaŭ să-mĭ cînte cea maĭ dulce serenadă de iubire,
Și 'ntrebîndu-șĭ amintirea—Odiseia pribegieĭ, —
Lin să-șĭ tremure pe coarde cea maĭ sfîntă povestire".

„Ţintă 'n ochiĭ meĭ privească, și privirea-mĭ fermecată,
Să-l pătrundă,—inspirîndu-ĭ melodiĭ ispititoare,
Căcĭ sub cerul primăveriĭ, n'aŭ lucit alţĭ ochĭ vr-odată,
Nicĭ lucit-a 'n vecĭ privire ca a mea fulgerătoare..."

L'aŭ chemat. Sfios pășește spre balconu-ĭ solitar;
Sprintene grăbesc în juru-ĭ tăinuitele potecĭ,
Din albastra depărtare-a zărilor făr' de hotar,
Picur stelele răsleţe, singuratice și recĭ.

— „Trubadure îţĭ înalţă visătoriĭ ochiĭ tăĭ
In spre mine. Auzit-aĭ de-o iubire netrăită,
De-o fiinţă ce nu știe vraja dragostiĭ dintăĭ,
Ce-a iubit viaţa toată și n'a fost în vecĭ iubită?..."

„Cu privirea-ţĭ inspirată, mă cuprinde, fură-mĭ dorul
Ochilor meĭ trişţĭ şi negri, picură-l pe mandolină
Şi-n măiastra ta cîntare, sufletu-mĭ să-şĭ iee zborul,
Inspre-o lume netrăită—lumea visuluĭ, senină.“

„Cîntă-mĭ mire-al poezieĭ, sol al sferelor senine,—
Vreaŭ să sufăr, suferinţa mi-a fost singurul tovarăş,
Mi-a fost soră credincioasă, paj nedeslipit de mine,
Impreun'am plîns adesea, şĭ 'mpreun' om plînge iarăş...“

„Iar cînd luna se arată visătoare după dealurĭ,
Povestindu-şĭ de-amănuntul, trista eĭ singurătate,
O, atuncĭ mă simt stăpînă pe-ale mele idealurĭ,—
Ea iubeşte părăsiţiĭ şi amantele 'nşelate..“

„Vezĭ, ce sete mi-e de cîntec,—cîntecul îndrăgostiriĭ,—
Sfînt ca rugăciunea seriĭ, către cel a-tot-puternic,
Pătimaş, ca cea din urmă sărutare-a dispărţiriĭ—
Cîntă-mĭ, spre seninu-ţĭ cîntec, mi 'ndrept sufletul cucernic.“

* * *

TRUBADURUL

Incepu :

— Cînd luna s'arată 'n alee
Şi zarea cu drag o cuprinde,
Copilă, ia calea 'ndrăgiriĭ,—
Aruncă-ţĭ durerea din suflet,
Şĭ-a dragostiĭ blîndă scîntee,
In mintea-ţĭ senin' o aprinde, —
Copilă, ia calea 'ndrăgiriĭ.

E ceasul păcatelor sfinte
Cînd patima vină nu are,
Du-ţĭ gîndul prin lumea iubiriĭ, —
Iubirea-ĭ poruncă înaltă,
Să-ĭ dăm toţĭ luare aminte,
Purtînd'o cu slavă 'n cîntare,—
Du-ţĭ gîndul prin lumea iubiriĭ.

Perechĭ de 'ndrăgiţĭ să pornească,
Şĭ urma lor piardă-se 'n zare,
E ceasu 'ndrăgiriĭ nebune,—
Copilă, ascultă chemarea
Ce patima sfîntă, cerească
O pune în tot ce tresare,—
E ceasu 'ndrăgiriĭ nebune.

Cîntaţĭ osanale Măririĭ,
Cu voĭ se sfinţeşte păcatul ;
Porniţĭ înspre-a visuluĭ ţară,—
De-apururĭ alege-ţĭ drept mire
Pe-acel ce-ĭ vîndut fericiriĭ ;
Şĭ 'n farmec gustînd sărutatul
Porniţĭ înspre-a visuluĭ ţară.

Căcĭ rostul vieţiĭ nu-ĭ altul,
Şi dragostea-ĭ singurul rost.
Iubiţĭ, e chemarea din urmă,—
In vîlva eternelor doruri,
Norocul vă stee-adăpost ;
Al vostru-ĭ şĭ-adîncul şĭ 'naltul,—
Iubiţĭ, e chemarea din urmă !..

Şi sfîrşi.

* * *

Din balconu-ĭ singuratic, Dona Stella drept răsplată,
I-aruncă o roză roşie, surizînd misterioasă;
Nemişcat rămîne bardul şi spre dînsa vecĭnic cată,—
N'a privit de cînd trăeşte castelană maĭ frumoasă.

In neştire se porneşte în spre porţile bronzate,
Din balcon îl urmăreşte doĭ ochĭ marĭ ce te 'nspăimînt;
Ce pustie-ĭ pare blînda nopţilor singurătate,
Şi ce strîmtă-ĭ pare lumea, pentr'un vis atât de sfînt.

Sfărîmîndu-şĭ surd de-o stîncă fermecata-ĭ mandolină,
Urmărit de-un gînd nemernic, privind cerul, s'a oprit ;
Se părea c'o rugăciune, plînge 'n şoapta luĭ străină:
„...Blestemat să fie ceasul cînd în ochi-ţĭ am privit!..."

Şi s'a dus în pribegie... s'a tot dus să-şĭ ispăşească,
Vina-ĭ singură pe lume c'a 'ntîlnit doĭ ochĭ frumoşĭ,—
Hohotind, îndeamnă lumea de păcat să se ferească,
„...Căcĭ ucigătoare-ĭ preajma ochilor misterioşĭ !..."

In balconul eĭ de roze, cu privirea dusă 'n zare,
Dona Stella-şĭ plînge dorul, firul viselor şi-l curmă,
Vecĭnic pare că aude picurînd din depărtare,
Oda sfintelor păcate, serenada cea din urmă !...

CORNELIŬ MOLDOVANU

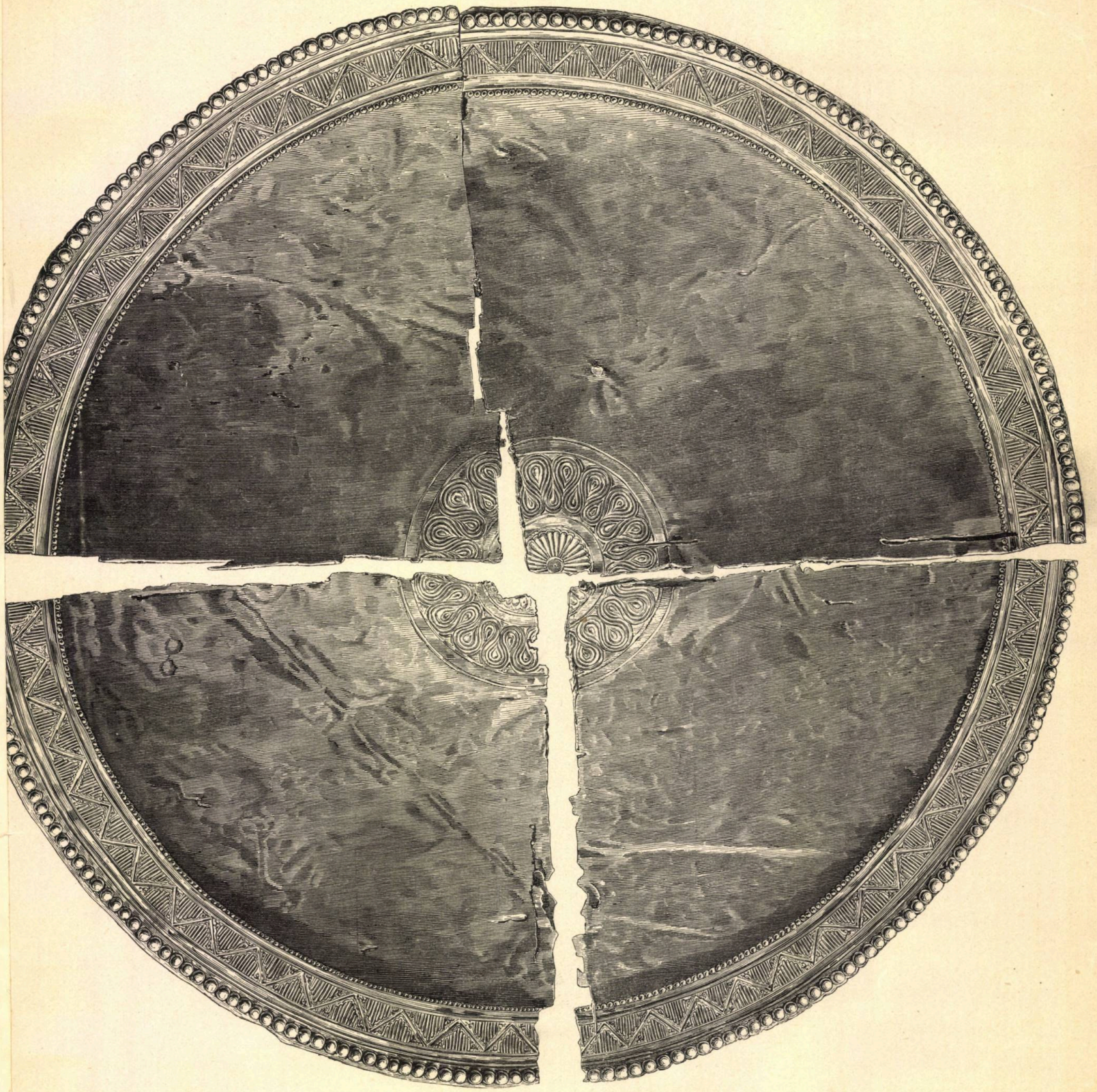

TAVA
din Tezaurul de la Petroasa

AGA CONSTANTIN BĂLĂCEANU [1]

Domnilor,

Văzîndu-mă înaintea d-v., nu pot începe maĭ bine această comunicare, de cît mulţumindu-vă pentru deosebita onoare ce mi-aţĭ făcut, când m'aţĭ primit ca membru al Societăţiĭ istorice romîne.

Ştiŭ bine că, nu spre a asculta nevoioasa mea rostire, v'aţĭ dat osteneala să v'adunaţĭ astă seară în această sală, nu merit eŭ atîta cinste.

V'aţĭ strîns aci, pentru dragostea ce aveţĭ de trecutul acesteĭ ţărĭ, căcĭ cum zicea marele Kogălniceanu : «După minunele natureĭ, nimic nu este maĭ vrednic decât istoria; ea este adevărata povestire a făptuirilor neamuluĭ omenesc, rezultatul vîrstelor şi al încercărilor, icoana vremurilor trecute şi oglinda în care un popor se vede el, pe sine însuşĭ, feţele strămoşilor şi faptele lor, avînd ast-fel pentru prezent şi viitor pildele trecute spre a nădăjdui orĭ nu, în puterea de viaţă". [2])

V'aţĭ strîns aci, cum se strînge romînul bucuros cînd se aşteaptă să vază răsărind din umbrele întunericuluĭ, luciul vr'unuĭ mare fapt naţional. V'aţĭ strîns cu gîndul de a asculta răsunetul fie el şi slăbit al vr'unuĭ puternic strigăt al inimeĭ romîneştĭ.

In momentele acestea, când atîtea dulcĭ şi mîndre amintirĭ ale trecutuluĭ, marĭ şi încununate speranţe ale viitoruluĭ s'aŭ redeşteptat în sufletele noastre, viŭ şi eŭ ca un ucenic, în mijlocul d-voastră, să vă întreţiŭ asupra unuĭ act din leagănul politiceĭ noastre cu străinătatea. Voĭ vorbi despre Aga Constantin Bălăceanu şi începutul politiceĭ germane în Ţara Romînească.

Ceea-ce m'a îndemnat, ca, ocupîndu-mă de începutul politiceĭ germane în Ţara Romînească să fac şi portretul luĭ Aga Constantin Bălăceanu este, că dînsul a fost inima aceleĭ politice, a fost sufletul aceluĭ început, al căruĭ fir maĭ tîrziŭ îl va continua şi Brîncoveanu-Voevod.

Aşa că vorbind de unul ar fi imposibil de a nu vorbi şi de cel-l'alt.

Relaţiunile diplomatice între Ţara-Romînească şi sfîntul Imperiŭ formează fun-

---

1) Conferinţă ţinută la societatea istorică.

2) Din „Cuvîntul introductiv la cursul de istorie naţională, 24 Noembrie 1843, la Academia Mihăileană" din Iaşi, de M. Kogălniceanu. Vezĭ Letopiseţe. Tomul I.

damentul istorieĭ noastre politice, căcĭ, dacă pînă atuncĭ, pînă în veacul al XVII-lea ţările dunărene avuseseră de înscris în paginele istorieĭ lor naţionale, fapte marĭ de războiŭ, săvîrşite de un Alexandru-Vodă-Basarab, un Mircea, un Mateĭ şi un Mihaĭ-Viteazul, de aci înainte locul spadelor 'l vor lua consfătuirile şi corespondenţele cele interminabile ale împăraţilor şi solilor marilor puterĭ vecine, cu Domnitoriĭ românĭ.

Veacul al XVII-lea a dat o nouă direcţiune soarteĭ Ţărilor Romîne; căcĭ ideea religiuniĭ se socotea maĭ presus de toate şi de aci o apropiere şi o dragoste pentru împărăţiile vecine şi creştine ca Germania şi Rusia, în detrimentul împărăţieĭ păgîne de pe malurile Bosforuluĭ. Politica căta să ia locul războaelor; arta militară să fie înlocuită cu arta oratorică.

A vorbi decĭ de începutul politiceĭ germane în Ţara Românească, este a căuta originea partidelor noastre politice din trecut, dinaintea regimuluĭ constituţional şi a le pune chiar în legătură cu cele actuale. Căcĭ orĭ-ce partid politic, cu o tradiţiune istorică dintr'o ţară veche, dar cu un regim constituţional noŭ, trebue să'şĭ aibă origina în adîncul trecut, în timpul cînd nu eraŭ partide de politică externă, care trebue să fi existat la toate popoarele şi ţările ce şĭ-aŭ avut conştiinţa naţionalităţiĭ lor şi aŭ voit să se menţină.

Inceputul politiceĭ germane în ţară formează un act important în istoria noastră politică, căcĭ de atuncĭ s'aŭ format partide politice, de atuncĭ s'aŭ format programurĭ politice cu idealurĭ marĭ naţionale, de care s'aŭ condus Romînĭĭ sub domniile luĭ Şerban Cantacuzino, Brâncoveanu, Ştefan Cantacuzino şi Cantemir, şi s'aŭ luptat a le menţine şi sub Mavrocordaţĭ, dar aŭ căzut; jugul fanariotic era maĭ puternic ca sublimele lor aspiraţiunĭ pînă-ce în fine Tudor, marele sluger al nostru, la 1821, împreună cu cîţĭva reprezentanţĭ din partida boerilor naţionalĭ şi o armată de Panduri, redeşteptă glasul unuĭ popor a căruĭ conştiinţă amorţise de un veac şi maĭ bine, încredinţând această nouă stare de lucrurĭ, ca un talisman, generaţiunilor ce vor forma pe 1829 1848, 1859 şi 1866.

La noĭ în ţară pămîntul a fost singura proprietate care a reprezentat o ereditate şi de aceea părinţiĭ noştri aŭ şi numit pămîntul, fie el al Domnieĭ, fie al vr'unuĭ neam boieresc, — moşie — adică o proprietate cu drepturĭ ereditare.

Această proprietate a pămînteluĭ devenea inalienabilă şi nedestructibilă, căcĭ se da de Domn, din pămînturile ţărĭĭ, vr'unuĭ boer, în urma uneĭ fapte vitejeştĭ, săvîrşite pe cîmpul de luptă, saŭ în urma unor servicĭĭ marĭ, aduse domnieĭ; şi dania o întărea Domnul printr'o carte saŭ hrisov domnesc, pentru ca acel boer să stăpînească de vecĭ, şi moşia să'ĭ rămîe în neam, din tată în fiŭ. Numaĭ la caz de hăinie saŭ trădare către ţară şi domnie, Domnul putea strica aşezămîntul printr'un noŭ hrisov, acoperit de toate semnăturile divaniştilor, şi lua moşia din acel neam boieresc, chiar dacă ar fi fost maĭ multe hrisoave ale Domnilor anterioră.

Cînd am spus că numaĭ pămîntul forma ereditatea la noĭ, nu trebue să ne mire de loc, căcĭ atuncĭ cînd într'o ţară chiar pentru alegerea Domnuluĭ era sistemul electiv-ereditar adică *ereditate facultativă*, ce nu se îndeplinea de cît prin eligibilitate, fie din acelaş neam orĭ şi altul, de sigur că nicĭ clasa boerilor ocîrmuitorĭ, clasă ce venea imediat după Domn, nu putea avea titlurĭ de boerie ereditară, ci numaĭ timporară; aşa că, chiar boeria se putea pierde în Ţara Romînească, dacă boeriĭ încetaŭ de a servi patria, adică de a avea funcţiunĭ. Boeria nu avea moştenire la noĭ de cît dacă membriĭ uneĭ familiĭ nu încetaŭ de a servi patria fără întrerupere în curs de maĭ multe generaţiunĭ, în care timp le venea şi le rămînea în familie, pămînturĭ şi dintre toate numaĭ unul se numea *moşie*, adică pămîntul băştinaş, ce fusese dat încă de la

obîrșie unuia dintre ceĭ d'intâĭ membri aĭ uneĭ familiĭ și de la care toțĭ 'șĭ vor forma și numele neamuluĭ lor.

Dacă însă uniĭ membri aĭ vr'unuĭ neam boeresc nu ocupaseră vr'o funcțiune — boerie — și locueaŭ la *moșie*, ajutînd țara numaĭ la vreme de luptă saŭ grea cumpănă, atuncĭ eĭ se ziceaŭ, «*fiĭ de boerĭ*», «*neam de boerĭ*» și se iscăleaŭ cu titlul de «*Jupanĭ*», maĭ tîrziŭ prescurtat în «*Pan*», titlu ce'l puneaŭ chiar pe lîngă cel de boerie, adică de funcțiune, d. ex.: i pan vel Logofăt, i pan vel Spătar... etc., ceea ce se vede în toate hrisoavele și documentele din cele maĭ vechĭ timpurĭ pînă în veacul al XIX-lea.

Cu alte cuvinte, nu era suficient ca să fiĭ din «*Osul Domnuluĭ*» saŭ al «*Boeruluĭ*» pentru a fi «*Domn*» saŭ «*Boer*», adică funcționar al țăriĭ, ci se maĭ cerea și însușirĭ personale ce nu putea să ți le confere numaĭ slava strămoșească; și ca sancțiune la aceasta, pe lîngă ereditatea facultativă, era absolută și eligibilitatea: de țară pentru Domn și de Domn pentru Boer.

Așa că ceĭ ce nu eraŭ apțĭ pentru a ocupa o demnitate, o funcțiune saŭ boerie, chiar și din neam Băsărăbesc să fi fost, rămîneaŭ simpli *Jupanĭ* adică *boerĭ* în sensul de fiĭ de boerĭ; de neam de boerĭ, saŭ nobilĭ. — Cum a fost cu toate numele adevărat romînești așa a fost și cu Bălăceniĭ.

La 1864 boerul Ioan, sin Athanasie Bălăceanu, proprietarul de atuncĭ al moșieĭ Finta din jud. Dîmbovița dăruește rudeĭ și vecinuluĭ săŭ de moșie, D. Ștefan Grecianu, așa zisa funie genealogică a neamuluĭ Bălăcenilor, așternută pe hîrtie de P. S. Episcopul Buzăuluĭ, Gherasim Rătescu-Bălăceanu.

Cînd și cu ce ocaziune a făcut această funie Episcopul Gherasim Bălăcean și el?

Cam pe vremea Zavereĭ (1821) cînd venind la Episcopul Gherasim, într'o bună zi, unchiul săŭ, fratele mameĭ sale, Ion sin Hrizea Bălăceanu, să'l întrebe pentru a sa trebuință dacă cunoaște maĭ de aproape genealogia neamuluĭ lor, P. S. cum priimise o epistolă scrisă pe o coală mare de hîrtie de la P. S. Episcopul Iosif al Argeșiuluĭ, luă hîrtia și pe coala cu adresă, pe reversul original ce era curat, așterne funia neamuluĭ Bălăcenilor, zicîndu-ĭ: «această funie mi-aŭ spus'o răposatul șătrar *Ioan Bălăceanu* sin răposatuluĭ pitar Hrizea Bălăceanu [1])»—și o înmînă nepotuluĭ săŭ.

Punctul de plecare al funieĭ Episcopuluĭ Gherasim este «*boerul Constantin de la Bălaciu*», care trăia în 1388 și despre care dînsul zice «pă acest Costandin îl arată létopișețul că aŭ fost căpetenie împreună ca alte două căpeteniĭ aĭ oștilor Mirciĭ-Vodă-Cozianul, care aŭ domnit la anul 1388» [2]). Ce fel de létopiseț, nu maĭ arată Gherasim.

Poate că Episcopul o fi cunoscut létopisețul manuscris ce l'a găsit d-l. Stefan Grecianu în casa sa părintească, format mare, și unde cronicarul zice: «A avut ajutor Mircea-Vodă la războiul la Rovine pe Marco Craillievic, și *pe Costandin* și pe Dragoș, oameni marĭ cu oștĭ sub mîna lor și aŭ bătut Mircea-Vodă pe Impăratul Baiazit la acest resbel și eĭ cîte treĭ în acest resbel aŭ pierit» [3]).

Această arătare a Episcopuluĭ este întărită cu o alta de foarte mare preț, de către Italianul Lucari, care în 1605 'și imprimă opera sa «Copioso Ristretto degli annali» «in Veneția»; și 'n care citim, la anul d. Chr. 1392. p. 72: «Paiasit tornò in Europa,

---

1) Acestea le-a spus Ioan sin Athanasie Bălăceanu D-luĭ Stefan Grecianu, cînd i-a dăruit și funia originală a genealogieĭ; iar D. St. Grecianu a bine-voit a mi le comunica și mie.—Copie după o funie a dat D. St. Grecianu și D-luĭ Hasdeŭ de a tipărit'o în Mag. Æ Rom. Cînd vorbește însă de Bălăceniĭ, d-sa acolo face o mică eroare și spune că Episcopul Iosif, al Argeșiuluĭ a scris acea funie, iar nu Gherasim al Buzăuluĭ; aceasta poate, din cauză că Gherasim o scrisese pe hîrtia priimită de la Iosif.

2) Vezĭ în funia ce se vede în original maĭ departe.

3) Acest létopiseț d-l Stefan Grecianu a bine-voit a mi'l arăta, și de unde am luat însemnarea.

ripassò il Danubio alla città di Sieverino, opera Severo Imperatore et fece giornato campale con Rè Mirce, sotto la citta di Chraglievi, e vi fu mezzo rotto.

Marco Chraglievich figliulo di Vucascin Margnaucich, ch'aveva segnitato il Turco fu morto à caso da Ratko Valako, et il suo corpo messo sopra un cavallo di pezza, fu portato à sepelire in Monasterio di Bullaciani [1])». Vedem mare asemănare la acestea cu a letopiseţuluĭ d-luĭ St. Grecianu.

Am spus maĭ sus că acest personagiu istoric era Constantin de la Balaciu din 1388. Bălăciŭ este o localitate, o moşie, în judeţul Teleormanuluĭ care a aparţinut neamuluĭ Bălăcenilor din veacul al XII-lea pînă în veacul al XIX-lea, cînd fu vîndută de unul din membriĭ acesteĭ familiĭ. A fost decĭ moşia lor de baştină, de unde şi-aŭ luat şi numele de Bălăceanu.

De la acel Constantin de la Balaciŭ, din 1388, pînă la Vornicul Badea, Comite al S-tuluĭ Imperiu Bălăceanu zis şi „Uşurelul" din 1654, toţĭ boeriĭ neamuluĭ lor, se chemaŭ, „de la Balaciŭ". Cel d'întîiŭ care îl arată cronicele că şi-a luat numele de Bălăceanu după moşie, a fost acest Badea. De alminteri aşa a fost maĭ aproape la toate familiile boereştĭ romîne, care de abea prin veacul al XVII şi-aŭ format şi numele lor băştinaşe, adăugînd sufixul «escu» orĭ «eanu» la cel de moşie, căcĭ rar se întîlnesc prin hrisoavele vechĭ nume de familiĭ prin veacul al XVI-lea. Lucrul nu trebue să ne surprindă, căcĭ de abea prin veacul al XVII-lea începură să se înmulţească boeriĭ şi purtînd decĭ eĭ aceleaşĭ nume de botez, fură siliţĭ să-şĭ formeze un nume de familie spre a se deosebi uniĭ de alţiĭ şi a se feri de confuziunĭ.

Pînă atuncĭ nu se simţise nevoea de a se purta şi numele de familie, căcĭ, cînd spuneaĭ Preda Floricoiul ot Greci, ştiaĭ că e vorba de Grecianu, boerul de la moşia Greci, veacul al XVI-lea; Spata de la Bălaciu, un Bălăceanu; şi aşa la maĭ toate familiile romîneştĭ, de oare-ce, cum zic, nu eraŭ încă înmulţite boeriile cum aŭ început a fi de prin veacul al XVII-lea. Aceasta nu însamnă însă că familiile nu eraŭ vechĭ; ascendenţiĭ numelor boereştĭ aŭ existat, aŭ trăit, numele lor le înregistrează numeroasele hrisoave şi sineturĭ ale moşiilor lor băştinase, ceea ce denotă şi identitatea lor, ca aparţinînd viitoruluĭ lor nume de familie format prin veacul al XVII-lea de la acea moşie de baştină—şi pe icĭ pe colea şi în al XVI-lea.

De la 1388 urcîndu-ne în sus, dăm de ascendenţa boerilor Bălăcenĭ, aş putea spune bazată pe ştirĭ istorico-populare, legendare şi ipoteze de aminteri şi ele verosimile, şi eată care :

D. Hasdeŭ, tipărind în anul trecut mult preţiosul op în volumul al IV-lea de la «Magnum Ætymologicum Romaniae» intitulat «Radu-Negru», lucrare ce o consacră «Basarabilor întemeietorĭ» aĭ statuluĭ Român, zice că :

«La împărăţia Bizanţiuluĭ în veacul al XII-lea la anul 1282, urcîndu-se pe tronul împărătesc Andronic al II-lea Paleologul şi domnia luĭ fiind foarte sdruncinată din desele năvăliri barbare ale Turcilor, Tătarilor şi alte neamurĭ,—apoĭ reproducînd zisele celuĭ maĭ vechiŭ cronicar Sîrb, şi anume Archiepiscopul Daniilo care a trăit în veacul al XII-lea şi care în tinereţele sale fusese în slujbă la curtea Ţaruluĭ Sîrb, Milutin, ginerele Voevoduluĭ Valah, Litean-Michail I. Basarab, dintre aniĭ 1246—şi 1278, încă de maĭ naintea descălecătoareĭ. — După ce Andronic Paleologu s'a urcat pe tronul împĕrătesc la Bizanţ o gloată de armată de Grecĭ, Tătarĭ, Turcĭ şi Italienĭ s'aŭ repezit în Serbia; Milutin însă de teamă s'a retras; Bizantiniĭ aŭ mers tot înainte aŭ pustiit, aŭ predat şi după ce s'aŭ încărcat bine de pradă s'aŭ reîntors la căminele lor, o ceată numaĭ a rămas încă în Serbia care a mers şi maĭ 'nainte pînă la rîul Drin; Hat-

1) Aceasta a fost comunicată D-luĭ St. Grecianu de D. Prof. Gr. G. Tocilescu după rarul exemplar al luĭ Lucari, iar D-l Grecianu a bine-voit a 'mi-o comunica şi mie.

manul aceleĭ cete era numit «*Cap negru*». Deşi Drinul era mare, însă aceia s'aŭ repezit ca niște fiare flămînde în apă, pentru a nimici pe Sîrbiĭ de pe cellalt mal, ceĭ maĭ mulțĭ s'aŭ înecat, între care şi hatmanul lor Cap-negru. Sîrbiĭ l'aŭ prins, i-aŭ tăiat capul, i-aŭ făcut o cunună de mărgăritare, l'aŭ înfipt pe o suliță şi l'aŭ adus în proțap regeluĭ Milutin» [1]). Vedem decĭ în cronica luĭ Daniilo, două lucruri ce merită explicațiunĭ: *armata aceia ce s'a bătut cu Sîrbiĭ*, şi *Cap-negru ce a pierit în luptă*.

In cea-ce priveşte acea armată avem zisele cronicaruluĭ tot sîrb Pejacşevich care zice că: Sîrbiĭ pentru a ne supăra ne numeaŭ «Tătarĭ» [2]). Daniilo prenumără însă şi pe Tătarĭ printre acea armată ce s'a bătut cu Sîrbiĭ. Cine era, «Cap-Negru» acel personagiŭ istoric ce a pierit în luptă?.

Se ştie că înaintea descălicătoareĭ, adică a complecteĭ întemeerĭ a acesteĭ țărĭ Romîneştĭ ce se fixează în veacul al XIII-lea, Basarabiĭ formaseră aicea, şi maĭ cu seamă pe malurile Dunăriĭ, Oltuluĭ şi Jiuluĭ, niște micĭ țărişoare, numite Voevodate şi Kneziate, care aŭ fost expuse la dese şi înfricoşate năvăliri în veacul al XII-lea, ca de pildă a Mongolilor din 1240, a cavalerilor Ioaniți cînd s'a dat şi vestitul chrisov al luĭ Bella al IV-lea, regele Ungarieĭ, care avea un banat unguresc la Severinul nostru.

Printre aceştĭ voivozĭ Basarabĭ, era şi voevodul *Limoiu*, cum e numit în chrisovul luĭ Bella, de la Iunie 9, anul 1247, *Lirtioy* după Fejer, *Limoy* după Pray şi Theiner, toțĭ istoricĭ străinĭ, *Lituon* după d. Onciul, şi *Litean* după istoriciĭ noştri românĭ, formă şi maĭ exactă, căcĭ acest voivod avîndu'şĭ reşedința la *Nedeia cetate*, o localitate şi azĭ în ființă pe malul Dunăriĭ în jud. Dolj, care în veacul al XII forma o importantă *schelă* de comerț şi unde ancoraŭ corăbiile Venețianilor şi Genovezilor, şi cum aceştia eraŭ catolicĭ, papistaşĭ, poporul nostru i-aŭ supranumit «*Letini*», ear Venețianiĭ oraşuluĭ *Nedeia* la rîndul lor i-aŭ zis «*Ledian*», de unde şi Mihail I. Basarab ce locuia la Ledian şi fiind şi el catolic s'a numit Litean [3]). Fiica acestuĭ Litean Basarab-Vodă se mărită cu Țarul Sîrb de pe atuncĭ, Stefan Milutin, din dinastia «Nemania».

Cîntecul şi balada populară aŭ format în totdeauna istoria nescrisă a unuĭ popor. In jurul adevăruluĭ, poporul a adăugat versurĭ cu care şi-a alinat durerile sale sufleteştĭ, la vremurĭ de restriște şi întristare.

Ciobănaşul la flacăra braduluĭ cînta ceea-ce a auzise de la părintele săŭ, ca să asculte şi fiul; iar acesta la rîndul luĭ să ducă maĭ departe acel adevăr istoric, în jurul căruia va adăoga şi din gîndirile sale, pur originale şi naționale, ca ast-fel cîntecul să devie popular, ear dulcele vers să se audă numaĭ din flueraş şi 'n doină.

Ast-fel e în balada bulgară intitulată: «Regele Smeletin» adică «Litean» al nostru; şi mă explic, căcĭ Smeletin, zice d. Hasdeŭ, e forma fuzionată din «Miu-Letin». — De aminterĭ şi în coprinsul baladeĭ e vorba de acest Litean adică Smeletin saŭ Mihail. E pomenit acest Litean şi 'n balada sîrbă, cît şi în balada populară romînească intitulată *Bogdan* şi culeasă de nemuritorul Alecsandri.

In toate acestea însă, vom vedea împrejurările în care s'a petrecut nunta fiiceĭ luĭ Litean-Vodă, şi în care un *boer Valah de la Bălaciu* va avea un rol de frunte: — Jocurile nupțiale şi echestre, recunoaşterea mireseĭ, simulacrul de luptă din partea pețitorilor eĭ, semn de rezistență la căsătorie, toate aceste obiceiurĭ nuntaşe şi la Romînĭ despre care a vorbit atît de magistral şi domnescul istoriograf Cantemir. Aşa, de pildă în balada lor, Sîrbiĭ cîntă cum Miloş, pețitorul stăpînuluĭ săŭ, Țarul Ştefan Milutin, a trebuit să sară călare peste treĭ caĭ înşeuațĭ şi pe fie-care şea fiind înfiptă cîte o su-

1) Vezĭ Daniilo ediț. Dancic. Agram 1866 p. 110—112 după Hasdeŭ, p. CLI op. cit.

2) Vezĭ op. sîrbă p. 266 în Hasdeŭ op. cit. p. CL.

3) Vezi în op. cit. D. Hasdeu după Pray., Fejer, Theiner, Chrisovul luĭ Bella IV; Cronicariĭ bizantinĭ aĭ veaculuĭ al XIII. Nichefor Gregoras şi George Pachimeres, şi Dim. Cantemir, precum şi poeziile populare bulgare, culese de fraților Miladinovitz şi Bezonov.

liță cu vîrful în sus; apoĭ cum s'a travestit mireasa, fiica luĭ Litean Vodă-Valahul, ca să nu fie recunoscută de peţitoriĭ luĭ Milutin, şi în fine, ca scenă finală, acel simulacru de luptă între ambiĭ peţitorĭ, Miloş, al luĭ Milutin Ţarul Sîrbesc şi căpitanul romîn, *Baciu*, *Balacko*, nume ce'l repeta balada dese-orĭ, ca peţitor al fiiceĭ luĭ Litean-Vodă-Basarab.

Ca obiceiul nunţilor romîneştĭ să fi fost complectat, la nunta copileĭ Liteanuluĭ-Vodă se sevîrşi şi acel simulacru de luptă acel «bellum incendium» cum 'l boteza Cantemir. Find-că este vorba aci de Bălaciŭ, să vorbim puţin de această nuntă: Intr'un variant al baladeĭ sîrbeştĭ vin treĭ sute de Sîrbĭ cu Miloş în frunte, iaŭ pe mireasă şi o duc la mire, apoĭ pentru a face simulacrul lupteĭ, Litean-Vodă trimete şease sute de Olteni saŭ Litenĭ ca să atace pe Sîrbĭ şi să ia pe mireasă înapoĭ [1]). Miloş cu ceĭ treĭ sute Sîrbĭ vine la Nedeia cetate saŭ Ledian şi Sîrbiĭ 'şĭ ascund calitatea, spun că sunt Negri-Romînĭ, eĭ însă tare se temeaŭ de Balacko. Acest Balacko în balada sîrbească d. Hasdeu spune că e diminitivul luĭ Bălaciu [2]), pe care balada 'l numeşte şi «*Bojboda*» într'un sens pur militar.

In altă variantă balada arată cum acest Balaciu era de mare cinste la Litean-Vodă şi soţia sa, Băneasa, ce-ĭ implora ca fiica eĭ să fie adusă la căminul părintesc, de oare-ce el era căpetenia celor 600 de Letinĭ. In altă variantă se văd laudele ce 'şĭ aduc unul altuia, Miloş şi Balaciŭ, vorbind de vitejia firiĭ lor; se vede că Romîniĭ de atuncĭ se bătuseră în războae cu Sîrbiĭ, şi Milos cu Balaciu se măsurară la fire. In altă variantă Miloş vorbeşte de Balaciu ca de un mare viteaz şi, 'ntr'o formă alegorică prea frumoasă, spune că el are „treĭ capete"; din unul aruncă flacărĭ asupra duşmanuluĭ, din al doilea suflă un vînt rece ce arde totul în cale, iar al treilea e al luĭ şi cel adevărat. Această imagine poetică a luĭ Miloş pentru Balaciu se potriveşte de minune cu zisele cronicarilor munteneştĭ ce spun de Bălăceni că 'şĭ „întindeaŭ mintea după părerĭ nebune, şi credeaŭ în vitejiĭ şi'n caĭ şi'n arme"; după cum vom vorbi maĭ la vale.

In altă variantă, în fine, se vede cum acest Bălaciu s'a pus în fruntea celor 600 de Letinĭ şi s'a dus după Sîrbĭ să prindă pe fiica Liteanuluĭ-Vodă, Miloş însă omoară pe Bălaciŭ şi-ĭ aruncă capul înaintea Ţaruluĭ Milutin pentru care faptă Ţarul ĭi dă un dar de 1000 de galbenĭ.

Faptul că Bălaciu a fost ucis în rezbelul sîrbesc e adevărat şi istoric, căcĭ acest Voivod din balada sîrbă e acel Hatman, cap-negru, al cronicaruluĭ sîrb din timpul acela, Archiepiscopul Daniilo, intimul Ţaruluĭ Milutin, de care am vorbit maĭ'nainte — lucru ce vom dovedi imediat.

Cînd a fost însă ucis Bălaciu, Litean-Vodă murise, fiind-că acum în 1279 domnea fratele săŭ, Bărbat-Vodă-Basarab.

Balaciu fu ucis cam pe la 1283—1284 de oare-ce atuncĭ isbucni rezbelul dintre Sîrbĭ şi Valahĭ, fiind cauză fiica luĭ Litean-Vodă ce se măritase cu Ştefan Milutin Ţarul sîrbesc, şi care se despărţi de acesta pentru relele tratamente ale soţuluĭ, aşa că fugind şi venind la curtea unchiuluĭ eĭ, Bărbat-Vodă, Valahiĭ cerură socoteală Sîrbilor de aceasta şi rezbelul se declară. Despre domnia luĭ Bărbat şi moartea luĭ Litean se citeşte următoarele în diploma Regeluĭ ungar Vladislav Cumanul din 1285 şi păstrată azĭ în archiva familieĭ maghiare Soos de Soovar, care diplomă zice: «Pe cînd apucarăm noĭ coroana regală [3]), fiind în vîrstă copilărească încă, după moartea prea iubituluĭ nostru tată atuncĭ, Litean-Vodă de 'npreună cu fraţiĭ săĭ, călcînd credinţa, coprinse pe seama sa o porţiune a regatuluĭ nostru, cea aflătoare peste munţĭ, şi nicĭ într'un chip nu lăsă a ne restitui veniturile ce ni se cuveneaŭ de acolo, decĭ asupra luĭ trimiserăm pe

1) Vezĭ în op. cit. Hasdeu p. CXXVI.
2) Vezĭ op. cit. p. CXLVIII.
3) Adică el, Regele Ungar, Vladislav.

des citatul magistru Gheorghiŭ [1]), care cu o extremă credinţă s'a luptat contra aceluia şi l'a ucis, iar pe fratele aceluia, numit Bărbat n'i l'a adus nouă, ceea-ce ne-a făcut să stoarcem de la dînsul mulţĭ banĭ, şi astfel prin serviciul acestuĭ magistru Gheorghiŭ s'a restabilit tributul» etc. [2])

In balada romînească întitulată «Bogdan», şi culeasă de V. Alecsandri se vorbeşte de acest Litean şi de întregul obiceiŭ nuntaş; se vorbeşte însă şi de un Bogdan; se vede că prin acest nume se desemnase pretendentul fiiceĭ luĭ Litean: eată balada:

«Nuntaşiĭ încăleca
Cu Bogdan vesel pleca;
Eĭ pleca pe la Sîn-Petru
Ş'ajungea pe la Sîn-Metru
La Liteanul cel bogat
Şi de lege lepădat.
Iar Liteanul de'ĭ vedea
Poarta curţiĭ închidea,
Cu lanţurĭ o lega
Şi din gură aşa striga:
Care este mirele,
Mirele ginerele,
Sară el zidurile
Să deschiză porţile!
Cît Bogdan 'l auzia
De sîrg mi se repezea
Calul 'şĭ înfierbînta
Ş'un repăd voinic iĭ da,
Calul rîndunel sbura
Şi în curte că era!
Iar în curte cum sărea
Bogdan timpul nu perdea
Poarta curţiĭ deschidea
Şi nuntaşiĭ toţĭ intra.
Liteanul ce se mira
Şi mustaţa 'şĭ răsucea
Şi din gură iĭ zicea:
Care este mirele
Mirele ginerele
Sară el teancurile
Să-şĭ ia postavurile!
Cît Bogdan 'l auzea
Calul iar 'şĭ repezea
Peste teancurĭ el sbura
Apoĭ le desfăşura
Şi le da pe la nuntaşĭ
Care în luptă sunt fruntaşĭ.
Cum era şi nuntaşul
Aşa-ĭ da şi postavul;
De era el năltişor
Iĭ da postav roşior,
Să fie strălucitor;
De era el medior
Iĭ da postav gălbior
Ca să'ĭ prindă binişor;
De era el mititel
Iĭ da postav albăstrel
Ca să se mîndrească în el.
Liteanul se bucura
El în casă că intra
Luĭ Bogdan că-ĭ arăta
Treĭ copile tot d'un stat
Tot de un chip asemănat
Albe, gingaşe tus-trele
Ca treĭ florĭ de viorele.
Domnul tînăr le privea
Cu ochĭ dulcĭ care sticlea
Iar Liteanul iar zicea:
Care este mirele
Mirele ginerele
Cunoască-şĭ el mireasa
Cunună-se cu dînsa!
Bogdan mintea nu'şĭ perdea
Inel din deget scotea
Pe covor 'l arunca
Şi din gură cuvînta:
Care 'mĭ este mireasa
Să mă iubesc cu dînsa
Culeagă-mĭ ea inelul
Inelul cu degetul
Din treĭ, una se mişca
Şi mireasa se pleca,
Pe covor îngenuchia,
Ca o floare se 'ndoia
Şi inelul culegea
Şi 'n deget şi'l punea;
Ochiĭ mireluĭ sticlea,
Inima-ĭ se veselea

1) Acesta era mare maestru al ordinuluĭ cavalerilor Hospitaluluĭ.
2) Vezĭ în op. cit. p. CXI.

El mireasa 'şĭ ridica
Pe ochĭ dulcĭ o săruta
Şi pe braţe mi-o purta
Şi 'n rădvan că o punea
Şi spre ţară purcedea.
După el încă venea
Car mare cu druşcele
Grădina cu florile
Şi o sută de nuntaşĭ
Toţĭ aleşĭ din tăbăraşĭ.
Eĭ pleca pe la Sîn-Metru
Ş'ajungea pe la Sîn Petru,
Şi pe loc cît ajungea
Mîndră nuntă că făcea
Veştile că se ducea
La vecinĭ şi'n depărtărĭ
Peste nouă ţărĭ şi mărĭ.

Rămîne de stabilit identitatea luĭ Bălaciu din balada sîrbă, cu Cap-negru din cronica archiepiscopuluĭ Daniilo şi arătările D-luĭ Hasdeu că acest Bălaciu era Kneazul Teleormanuluĭ avînd reşedinţa Kinezatuluĭ la Bălaciu, de unde şi-a luat şi numele, fiind şi el tot un Basarab.

D. Hasdeu analizează ast-fel aceste fapte: acea ceată de armată, Grecĭ, Tătarĭ, Turcĭ, Italienĭ, de care spune Daniilo că s'a repezit în Serbia în contra luĭ Milutin, coprindea şi armata valahă, căcĭ am văzut maĭ nainte cum cronicarul sîrb Pejascevicĭ spune că Sîrbiĭ, pentru a ne supăra, ne numeaŭ atuncĭ Tătarĭ; şi pe Tătarĭ i-am văzut şi în armata ce atacase acuma pe Milutin. — Cînd Daniilo vorbeşte de hatmanul «Cap-negru» de sigur că el a înţeles pe şeful acelor Tătarĭ, acelor Valahĭ, care era acest Balacko din balada sîrbă saŭ Kneazul Basarab al Balaciuluĭ Teleormanuluĭ; fiind-că pe stindardul lor, Olteniĭ trebue să fi avut un cap-negru, o parte din marca eraldică a Basarabilor ce aveaŭ treĭ capete negre, lucru de alminterĭ care se nemereşte perfect şi cu acea închipuire poetică din balada sîrbă, unde Miloş cînta pe Balacko şi'ĭ atribue treĭ capete: din unul aruncînd flacărĭ, din altul suflînd vîntul rece ca şi al treilea al luĭ. Ce eraŭ oare aceste treĭ capete? de unde 'i se sugerase oare luĭ Miloş această frumoasă comparaţiune, dacă nu din eraldica Basarabilor: cele treĭ capete-negre ale lor. Istoricul german, Enghel însuşĭ, cînd vorbeşte de Basarabĭ zice «de ceĭ cu cap negru pe steag» [1]). D. Hasdeu zice că odată stabilit acest lucru, balada complectează cronica, şi cronica balada; hatmanul cap-negru în cronică, voevodul Balacko în baladă, în ambele însă acelaş viteaz, cum le-a fost firea şi la descendenţiĭ luĭ, după cum se va vedea. — In ambele însă trebue să se stabilească acel Bălaciu romîn, Basarab din Teleorman.

In 1388 am văzut cu acte istorice scrise că aveam pe Constantin de la Bălaciŭ căpetenie la oastea Mirceĭ-Vodă-Cozianul; de la 1388 până la 1240 sunt 148 anĭ, în 1388 însă acest Constantin era căpetenie de oaste deja; să zicem că avea 40 de anĭ, să se fi născut decĭ cam pe la 1348; Bălaciu am văzut că a fost ucis de Miloş la 1283—1284; de la 1348 decĭ, până la 1284 sunt numaĭ 64 de anĭ; iată decĭ ce separă pe Constantin din Bălaciu al Cozianuluĭ, cu «Cap-negru» căpetenia armateĭ despre care vorbeşte cronicarul sîrb Daniilo. Dar în acele timpurĭ trebue să notăm că toţĭ conducătoriĭ acelor micĭ ţărişoare romîneştĭ, înaintea descălicătoareĭ, eraŭ guvernate ca şi ţara, după descălicătoare, numaĭ de Basarabĭ; cine putea fi decĭ un Bălaciu, cap de oaste valahă, dacă nu un Basarab care era şi Kneazul Teleormanuluĭ? Cine putea fi acel Balacko valah, din balada sîrbă, dacă nu un om de la Bălaciul romînesc? Şi cine putea fi acel cap-negru din cronica luĭ Daniilo ce avea încă alte 2 capete, dacă nu un Basarab a căror eraldică a fost tocmaĭ treĭ capete-negre? Cine putea încă fi acest Bălaciu din Teleorman dacă nu un ascendent al Bălăcenilor, al aceluĭ Constantin din 1388; cînd pe eĭ nu-ĭ separă de cît 64 de anĭ, decĭ o generaţiune, şi cînd şi unul şi altul

1) Vezĭ Geschichte von Servien p. 237 Halle 1801, repr. în Hasdeu op. cit. p. CL.

aŭ stăpînit Bălaciul, și cînd această moșie, Balaciu, va mai fi încă 6 veacurĭ în neamul Bălăcenilor. Dar acest Bălaciu era și favoritul luĭ Litean Basarab, era apărătorul caseĭ domnești, căcĭ el se duce să se bată cu Sîrbiĭ, care aŭ necinstit casa domnească românească, pentru că Țarul lor Milutin a gonit pe soția sa, pe fiica luĭ Litean în țara eĭ. A fi însă apărătorul caseĭ domnești înseamnă a fi din casa domnească; maĭ cu seamă la Basarabĭ unde chiar și după întemeerea țăriĭ, Banul Craioveĭ era în totdeauna un Basarab și din casa Voevoduluĭ Țării Românești lucru ce a ținut cam pînă la 1600.

Faptul că descendenții luĭ Bălaciu nu s'aŭ numit Basarabĭ este tocmaĭ că eĭ aŭ vrut să păstreze tradițiunea vitejieĭ luĭ Bălaciu și astfel s'aŭ format multe nume românești după moșiele lor de reședință, dar aĭ căror membri eraŭ din casa domnească.

Așa dar, de la acest Bălaciu, care a trăit în 1240, care s'a bătut cu Sîrbiĭ, și care a pierit în luptă prin 1284, se coboară imediat Constantin de la Bălaciu, căpetenia Mirceĭ-Vodă Cozianul din 1388 și despre care s'a vorbit maĭ 'nainte; din acest Constantin se formează genealogia neamuluĭ Bălăcenilor în funia așternută de Episcopul Gherasim al Buzăuluĭ și despre care noĭ nu avem să ne ocupăm aci, căcĭ nu ne-a fost scopul să vorbim de genealogia acesteĭ familiĭ, ci numaĭ să arătăm din cine se coboară personagiul nostru istoric, Aga Constantin Bălăceanu, sufletul începutuluĭ politiceĭ germane în principatul românesc de la Dunăre, din veacul al XVII-lea.

Se tot lungește la vale funia coborîriĭ boerilor de la Bălaciu pînă ce ajungem la tatăl luĭ Aga Constantin, adică «Badea» și la care ne vom opri un moment ca unul ce a fost cel d'întîĭ din boeriĭ acestuĭ neam ce 'și-a luat numele de Bălăceanu după moșia Balaciu.

Când s'a urcat la domnie Constantin Basarab în 1654, în Moldova domnea Ștefan Gheorghe care era înrăjbit tare cu frații Cantacuzenĭ de acolo, Toma Vornicul și Iordache Vistierul frați și aceștia cu bătrînul postelnic Constantin Cantacuzino din Țara Românească, cel d'întîĭ Cantacuzean ce veni aci prin 1611—1616.

Ștefan Gheorghe cum se văzu Domn, a dat pe frații Thoma și Iordache Cantacuzino, pe mîna mareluĭ armaș Grigore Hăbășescu ca să-ĭ omoare. Hăbășescu însă nu-ĭ omorî de îndată și-ĭ ținu închiși. Constantin Postelnicul Cantacuzino din Țara Românească care se avea la prietenie cu Constantin Basarab-Voevod, veni la Domn și-ĭ mploră să facă ceva, să intervie dar, în grabă, pe lîngă Domnul Moldoveĭ, spre a erta pe frațiĭ săĭ, Cantacuzenĭ. Domnul chemă pe Badea Bălăceanu și-i desemnă această solie, de a merge la Moldova și a scăpa pe Cantacuzenĭ. Cronicarul timpuluĭ, Constantin Căpitanul Filipescu, descrie scena în următoriĭ termenĭ: «Decĭ prinzînd veaste Constantin Postelnicul, fratele lor, Cantacuzinul s'a rugat luĭ Konstandin-Vodă după ce s'aŭ pus Domn, să trimiță cărți [1]) la Ștefan-Vodă, cu rugăciune, pentru frăția luĭ, să nu-ĭ omoare pre aceĭ boiarĭ, și aŭ trimis de olak [2]) pre *Badea Konteș Bălăceanu* și într'o zi într'o noapte aŭ ajuns la Iași și dînd cărțile luĭ Ștefan-Vodă aŭ chemat pre Armașul de l-aŭ întrebat, trăesc aŭ omorîtu-i-aŭ? și zicînd că nu ĭ-aŭ omorît, ĭ-aŭ slobozit pentru voia luĭ Konstandin-Vodă" [3]). Mult prețuit-aŭ de atuncĭ Kantacuzeni pe Căpitanul Badea Konteș Bălăceanu de le-aŭ scăpat viața.

D. Hasdeŭ spune că e o minunăție călătoria luĭ Badea pe acele timpurĭ, căcĭ ca să ajungĭ în 24 de ore din Bucureștĭ în Iașĭ trebue ca fulgerul să fi mers chiar cu caĭ de olak adică schimbîndu-ĭ, din care cauză el merită și porecla de «Ușurelul» ce-ĭ a dat'o cronicariĭ [4]).

---

1) Scrisorĭ.
2) In mare grabă, și cu caĭ de schimb.
3) Vezĭ în Mag. Ist. al luĭ Bălcescu; cron. Const. Căp. Fil. p. 307, Vol. 1.
4) Vezĭ în Mag. Æt. Rom. p. 2.985.

Despre vitejia luĭ, Istoria maĭ înregistrează şi Şinkai zice : «Cînd cu resbelul din 1673 de la Hotin între Turcĭ, Polonĭ şi Moldovenĭ, cînd domnul moldovean Ştefan Petriceicu a trecut în partea regeluĭ Polon, Ioan Sobieţki, printre mulţĭ boiarĭ Moldovenĭ era şi Munteanul Konteş Bălăceanul adecă «Uşurelul», care s'a distins şi de astă-dată, purtîndu-se în luptă foarte vitejeaşte[1])». Cronicarul anonim al Moldoveĭ zice earăşĭ cînd cu resbelul luĭ Gr. Vodă cu Turcĭĭ şi Polonĭĭ : «Multă vărsare de sînge s'aŭ făcut, care scăpa din şanţurĭ, din Nistru nu scăpa, că eraŭ maĭ mulţĭ şi de aĭ noştri amestecaţĭ cu Leşiĭ şi Badea Bălăceanu Konteşu de-ĭĭ omoriaŭ de maĭ nicĭ-unul n'aŭ scăpat, fără numaĭ Paşa cu cîţĭva Paşĭ ce aveaŭ caĭ maĭ bunĭ aŭ scăpat în Camenița» [2]).

Il vedem decĭ pe acest Bălăceanu bătîndu-se şi'n rîndurile armateĭ moldovene. Cronicarul anonim muntean iar maĭ zice : «Badea-Vornicul Bălăceanu în zilele luĭ Antonie-Vodă, aŭ ucis niște neguțătorĭ Moscoviţĭ inpreună cu care eraŭ şi călugărĭ merşĭ pentru milă la Mosc, pre toţĭ omorîndu-ĭ cu o soţie a lor ce o chema Buta, averea le o aŭ luat; de acest fel de vitejĭ eraŭ Bălăceniĭ [3]).

Să ne dăm însă seama ce era acel nume de *Conteş* orĭ *Contoş* ce-ĭ dădură cronicariĭ.

Nu este decît numele de *comite, conte, graf* ce-l căpătase el de la Sfîntul imperiŭ.

D. Hasdeŭ spune că i se pare că Bălăceniĭ dintre ceĭ d'întîiŭ boerĭ romînĭ aŭ căpătat titlul de conte de la împărăția vecină, iar forma de *Conteş* orĭ *Contoş* a cronicaruluĭ, nu e decît o combinațiune a latinesculuĭ *Comes* cu a italienesculuĭ *Conte*.

Istoricĭĭ austriacĭ din veacul al XVIII-lea ca Schulzer în Geschichte Transalp. Daciens în vol. III la p. 164 şi Enghel în Geschichte der Wal, în vol. II la p. 84, vorbesc despre conferirea titluluĭ de Comite, luĭ Badea Bălăceanu Căpitanul şi Vornicul veaculuĭ al XVII.

Acum că am văzut din ce viță se trăgea Aga Bălăceanu, venim la subiectul propriŭ-zis al acesteĭ comunicărĭ.

Istoricul şi cugetătorul romîn citind istoria patrieĭ va vedea că puterea de viață a Romînilor, în vechime, a trăit prin rezistența a două marĭ ideĭ, aceea a religiuniĭ şi a armateĭ, care aŭ produs maĭ tîrziŭ ideea naționalităţiĭ şi libertăţiĭ, căcĭ 'n acel trecut de veacurĭ, în pruncia noastră, formam niște micĭ stătulețe, Voevodate şi Knezeate maĭ întîĭ în Oltenia şi apoĭ şi peste Olt şi guvernate de Basarabĭ.

Apoĭ formîndu-se un stat compact, cincĭ veacurĭ la troul ţărĭĭ s'aŭ succedat vlăstarĭ din una şi aceeaşĭ stîrpe a Basarabilor care maĭ de care maĭ vitejĭ, încheind şi tractate de alianță cu cea maĭ puternică împărăție a timpuluĭ, cu Turcĭĭ, dar nu de vasalitate, ci pentru a ni se da ajutor de arme în caz de resbel şi 'n schimbul unuĭ tribut ce'l plăteam şi care a variat după cum aŭ fost şi Domnĭĭ.

Că nu am putut rămîne nicĭodată neutri este, după cum zice şi istoricul Gibon, că «această parte a Dacieĭ nu va putea nicĭodată rămîne neutră, căcĭ poziţiunea eĭ geografică îĭ porunceşte să fie amică saŭ inimică vre-unei puterĭ vecine» ;—Că gloria noastră militară din trecut s'a încheiat cu Mihaĭ-Viteazul care cît pe aci era să întrunească toată suflarea romînească sub scutul săŭ ; — Că de la asasinatul erouluĭ nostru s'aŭ succedat o serie de domnĭ, ca : Radu-Şerban, Radu Michnea (1611), Alexandru Iliaşĭ (1616), Alexandru Coconul (1623), Leon, Tomşa (1627), Matheĭ I (1633) şi Constantin Şerban (1654) toţĭ Basarabĭ;—Că în acest timp, de la luarea Constantinopoluluĭ din mîna Paleo-

1) Vezĭ Vol. III cronica luĭ Şinkaĭ, p. 113, edit. romînească cu litere latine.
2) Vol. III în Létopiseţele Kogălniceanu, p. 154.
3) Vezĭ în Mag. ist. vol. V, p. 104.

logilor de către Sultanul Mahomet al II-lea în 1453, toți bizantinii formați mai cu seamă din greci ce se împrăștiară prin Italia și Arhipel, ca și din ceĭ mai bogați rămași acolo, devenind cu timpul mari demnitari ai imperiului semi-luneĭ, la început, gramatici, dragomani și ambasadori, aceasta în virtutea instrucțiunii, culturei și cunoștinței de mai multe limbi, și că astfel ei vor veni și prin Țara Romînească, saŭ vor unelti de acolo, asupra intereselor și afacerilor noastre publice, ajungînd apoi și Domni ;—

Că sub domniile luĭ Michnea al III (1658), Gheorghe Ghica I, (1659), Grigore Ghica (1660), Radu-Leon (1664), Antonie de la Popești (1669), Grigore Ghica (1672), și Duca (1674), ca un rezultat al aceleĭ influențe grecești la Constantinopol în detrimentul nostru, s'aŭ întîmplat în Țara Romînească dese sbuciumări, ce aŭ avut de efect revoluțiuni înfricoșate din partea elementului boeresc și național, în contra elementului grecesc, ce începuse să invadeze în principate și să-și ia drepturi de ocîrmuitori, infiltrîndu-se la cîte o boerie mică, apoi la alta mai mare, pînă ce a ajuns și la domnie : toate acestea sunt adevărate.

De aceea vedem chiar pe marele Michaĭ în tratatul ce'l încheiă cu Sigismund Batori, principele Transilvanieĭ, stipulînd că, «nici un grec să nu fie premit în slujbele Țării Romînești». De aceea vedem pe un Ghinea Țucalas, pe un Sofialeul și un Balasache ajunși miniștri Țării Romînești sub domniile luĭ Matheĭ Basarab și Radu-Leon-Vodă.

De aceea vedem pe ostașii din falangele luĭ Mircea și Mihaĭ de altă dată, acuma în vremea luĭ Iliașĭ-Vodă în 1618, zicîndu-ĭ : «Măria ta, fugĭ de te ascunde căcĭ noĭ n'avem cu ce-ți da ajutor ; ne-am vîndut puștile pentru că tu nu ne-aĭ dat lefurile, care le-aŭ mîncat grecii», — vorba de răscoală a boerilor naționali în frunte cu viteazul paharnic Lupu Mehedințeanu ce tăiase pe toți grecii aflători în Țara Romînească, iar domnul grecizat și el, cerea ajutor de la oaste ca să placă Sultanuluĭ, Pașalelor și Fanarioților de la Fanar. De aceea maĭ vedem sub Constantin Șerban Basarab în 1654 pe Dorobanți și Seimeni resculîndu-se și cerînd lefurile care le mîncase grecii, cînd în acel tumult uciseră zecimi de boeri nevinovați, între care pe : Drăghicĭ fiul Papeĭ de la Grecĭ, (Grecianu) Papa, fiul, Predeĭ Brîncoveanu, Socol Cornățeanu, Iancu Călinescu și Udrea Doicescu. De aceea vedem pe un Matheĭ I și Radu Leon dînd chrisoave de isgonirea grecilor din țară și zicînd : «cum toate nevoile și sărăcia țării este de la grecĭ străinĭ, care amestecă domniile și vînd țara fără milă și o precupețesc cu camete asuprite... și vînd în tot ceasul pre boerii țării la Domnie, cu pîrĭ de cap, etc. ete., [1]).

De aceea vedem în acest lung răstimp perind ca niște viteji și în durerile cele maĭ grozave pe un : Drăghicĭ Filipescu, Dragomir Krețulescu, Anghel și Pavel Grecianu în timpul domnieĭ luĭ Radu Mihnea (1611 — 1616), pe Cîrstea Vornicul Cocorescu, și Paharnicul Lupul Mehedințeanu în timpul domnieĭ luĭ Alexandru-Iliașĭ (1616—1618), pe Adam Banul și Preda Floricoiul de la Grecĭ (Grecianu), ginerele luĭ Mihaĭ-Viteazul, soțul Domniței Florica, trași în țeapă de Leon Vodă, la marginea Bucureștiuluĭ la mînăstirea luĭ Pană vistierul Filipescu, ce-ĭ zice S-ta Ecatherina ; pe Radu Vornicul Cîndescu cu frații luĭ, Negoiță și Moise, Udriștie Spătar Năsturel de la Hereștĭ, Dicul Spătar Buicescul, Radu Fărcășeanu, Stolnicul Danciu Pîrîianu, Badea Comis Comăneanu, Stroe Clucer Bîrsescu, Vasile Cîmpineanu, Spătarul Pîrvu Bărcănescu și Marele agă Radu Bîrsescu.

De aceea vedem pe un Grigore Ghica Voevod în 1664 ucigînd în trapeza mînăstirii Snagov pe bătrînul și dintre fruntași oameni politicĭ aĭ veaculuĭ al XVII-lea, pe Postelnicul Costandin Cantacuzino, aceasta, în urma intrigelor Fanarioților, Sofialeul și Balasache care corupseseră și pe boerul romîn, Stroe Leurdeanu [2]).

---

1) Originalul găsit de N. Bălcescu la Mînăstirea Bistrița, tipărit în Mag. ist.

2) Aceste știri sunt luate din cronicele muntene : anonimă, Greceanu, Filipescu, Popescu. Vezi în Mag. ist.

Evenimente și iarăși evenimente ce aŭ schimbat întreaga ființă a statuluĭ, ce aŭ distrus și obiceiurile acesteĭ țărĭ.

Așa dar cînd istoricul și cugetătorul romîn se va întreba de ce vremurile veacurilor trecute nu se maĭ asemuiaŭ cu cele ale veaculuĭ al XVII-lea, va vedea de sigur în acest efect, o cauză, un mobil.

Trecuse însă era războaelor, trecuse epoca de glorie și virtute militară care împodobise pe Romînĭ cu coroana luĭ Mihaĭ și Stefan,—căcĭ Fanarioțiĭ prin cel d'intîĭ dragoman, Panaiotachi Nicousis, intrigaŭ la poartă, încă din veacul al XVI-lea ca să pue mîna pe domniile romîne și să'șĭ facă din București și Iașĭ isvorul acela nesecabil de bogățiĭ—«Neronele Valachieĭ», cum îl numește Cantemir saŭ «Vulturul măriĭ de Marmara», cum le zice Kogălniceanu, trebuia să vie aci și să înăbușească orĭ-ce strigăt de conștiință națională pentru ca sărmanul Romîn, maĭ apoĭ, să cînte:

«Urbea bizantină veche, renumită,
Are un suburbiŭ, ce'l numesc Fanar;
Inima romînă cît de împietrită
Auzind de acestea, plînge cu amar.

Cîte rele 'n țară, tot d'aci eșiră,
Cîțĭ bărbațĭ cu nume, cîțĭ Romînĭ eroĭ
Toțĭ d'aci periră;
Din acel cuĭb de-intrigĭ, crime și nevoĭ»

Eĭ! dar lucrurile nu merseră ușor; lupta între puterea fizică și cea morală fu foarte crâncenă; căcĭ jugul fanariot, pînă ce să treacă pe gîtul Romînilor, căzură jertfa patriotismuluĭ lor și a conștiinței naționalităților lor, alte sute de capete din cele maĭ marĭ odrasle ale neamuluĭ.

Ca o consecință a distrugerĭĭ Constantinopolĭĭ, decĭ ca o consecință a stabilirĭĭ multor familĭĭ bizantine la Fanar și a autorității lor asupra guvernuluĭ Ottoman s'a schimbat starea lucrurilor și 'n Țările romîne, care schimbare a avut de efect înrădăcinarea uneĭ politice cumplite în principate, cu formare de partide de politică externă, adică alianțe cu alte împărății, pentru a evita o eventuală robie a țărĭĭ la bunul plac al celor maĭ marĭ corupătorĭ a moravurilor noastre sociale.—Din această politică s'aŭ născut idealurĭ marĭ naționale care îmbărbătase pe Romînĭ la o viață nouă de cultură și de civilizațiune.

Cel ce aprinse însă focul, a fost Șerban-Vodă Cantacuzino. Distrugerea Bizanțiuluĭ și gloria de la Mohaci din 1526 afirmase pe Turcĭ ca cea maĭ puternică împărăție din Europa în veacurile XV și XVI. In veacul al XVII-lea însă împărățiile Austrieĭ și Rusieĭ 'șĭ vor disputa întîietatea, și chiar la Mohacĭ în 1687 Turcii vor suferi cea maĭ mare înfrîngere militară.

Micul dar oțelitul stat romîn avea nevoe ca scutul săŭ să fie apărat și de un braț puternic. Insula romînească, era înconjurată de toate părțile, de întinsul ocean al împărățiilor; ne trebuea alianțe și earăși alianțe ca să putem străbate furtunile prezente și viitoare.

Din partea Stambululuĭ ne venea toate dezastrele politice și sociale: intriga și calomnia, conruperea și demoralizarea claselor sociale, împestrițarea oligarhieĭ cu elemente străine, și ca act final al acesteĭ tragedĭĭ seculare, licitarea domniilor.

In 1679 însă, urcîndu-se pe tron Șerban Cantacuzino, acea statură uriașă, cu niște ochĭ marĭ ce produceaŭ înspăimîntare, cu acel ton groaznic al glasuluĭ, prin care înmărmurea pe ambasadorĭĭ puterilor străine, de plecaŭ amețițĭ de la dînsul și cu tremurăturĭ, după cum spune contimporanul istoric, Italianul Del Chiaro oaspetele Domnuluĭ [1]).

1) Istoria delle moderne rivoluzzioni della Valachia, p. 141.

Văzu Domnul că viitorul era al Austrieĭ şi de aceea se hotărî a schimba şi politica ţăriĭ.

Ba maĭ era şi cestiunea creştinătăţiĭ ce juca atuncĭ un mare rol, căcĭ se făcuse un fel de ligă sfîntă a statelor creştine în contra celor păgîne, încît tot ce era naţional în Ţara Romînească va deveni partizanul politiceĭ germane în detrimentul aceleĭ partide învechite şi formată în majoritate din străinĭ obscurĭ de naştere şi minoritatea cîtorva boierĭ pămîntenĭ, corupţĭ de fanarioţĭ.

Se pusese baza uneĭ noĭ politicĭ naţionale care avea ca program: 1) Ajutor de oaste din partea Germanieĭ spre a scăpa Ţara de sub jugul Ottomanilor; 2) Corespondenţe diplomatice între Germania şi Ţara Romînească; 3) Tribut de plată Germanieĭ în locul celuĭ turcesc; 4) Un general cu un corp de armată să păzească graniţele ţăriĭ din spre Carpaţĭ şi să ne vie grabnic în ajutor la orĭce nevoe.

In această partidă vom vedea cele maĭ marĭ nume romîneştĭ, ca de pildă: Vel logofăt Constantin Brîncoveanu, Vel Aga Constantin Bălăceanu, Vel Spătar Radu Golescu, Vel Postelnic Mihaĭ Băjescu, fiul banuluĭ Mareş, Vel Postelnic Staicu Bucşanu, Căpitaniĭ Preda Milcoveanu şi Preda Proroceanu ce cronicarul spune că se şi îmbrăcaseră maĭ tîrziŭ, sub domnia Brîncoveanuluĭ, nemţeşte „cu chică nemţească, cu cisme nemţeştĭ şi cu pintenĭ lungĭ“ [1]), Vel Serdar Barbu Brăiloiul, Vel Serdar Staicu Bengescu, Vel Căpitan de Dorobanţĭ şi Vel Serdar Petre Obedeanu, Vel Spătar Şerban Bujoreanu, Vel Vornic Iorgu Băleanu, Vel Şetrar Matheĭ Kreţulescu, Vel Vistier Ilie Ştyrbeĭ, Vel Logofăt Şerban Grecianu, Vel Stolnic Barbu Grecianu, Vel Clucer Antonache Florescu, Vel Căpitan Dumitraşcu Argetoianu, Vel Comis Constantin Dudescu, Vel Căpitanĭ Manta şi Pîrvu Cîmpineanu, Vel Armaş Bunea Grădişteanu şi Vel spătar Drăgan Seulescu.

Cu anul 1681 rolul acesteĭ politice a luĭ Şerban-Vodă începe căcĭ ocaziunea se prezintă; tînărul Comite Emerik de Tököly se puse în capul mişcăriĭ ungare, se aliă cu Turcĭĭ ca să silească pe adversarul săŭ, Kohary să capituleze. Turcĭĭ se aliară cu Ungurĭĭ în contra Germanieĭ. Cara Mustafa porneşte cu 200,000 oamenĭ, zic unele cronicĭ, contra Vieneĭ, unde 'şĭ întinde corturile. Germania trimete un corp de armată format din 22.000 miĭ oamenĭ şi 700 de voluntarĭ studenţĭ; salvatorul Vieneĭ fu însă Sobietzky, regele Polonieĭ, ce veni cu 84.000 oamenĭ şi'ĭ închină ajutor Sfîntuluĭ Imperiŭ. Domnul romîn Şerban Voevod Cantacuzin care pusese bazele noueĭ politice externe a acesteĭ ţărĭ, devenind amicul Germanieĭ se găsea acum în o grea cumpănă, căcĭ ţara plătea tribut Sublimeĭ Porţĭ şi trebuia să respectăm dispoziţiunile vechilor hatihumaiumurĭ de la Mircea şi Laiot-Vodă-Basarab.

Talentul şi tactul politic al acestuĭ mare Principe romîn însă, ne făcu să triumfăm. Contimporanul Del Chiaro spune că Şerban-Vodă fu nevoit să dea ajutor Turcilor, însă cînd trăgea cu tunurile în Nemţĭ şi le încărca cu ghiulele de pae» [2]) Condica bălăceneascăzice că Şerban-Vodă se ajunsese cu împăratul la asediul Vieneĭ [3]). «In 29 Februarie 1688 Comitele Valdştein aminteşte într'o scrisoare a sa către Şerban-Vodă, acele serviciĭ ce Domnul romîn adusese coroaneĭ Habsburgilor şi'ĭ zice: «Această osîrdie nu'mĭ este particulară şi este aceea pe care toţĭ ceĭ bunĭ creştinĭ o aŭ, încă de cînd noĭ am auzit de acele frumoase fapte ce Măria Ta aĭ făcut în vremea înconjurăriĭ Vieneĭ» [4]). Acuma vor urma corespondenţe între împărat şi Domnul romîn. Cantacuzino toarnă 35 de tunurĭ pentru resbelul viitor ce'l avea cu Turcĭĭ, trimiţînd ca agent

---

1) Vezĭ în Mag. ist. 121 p. vol. V.

2) Vezĭ op. cit. p. 136.

3) Vezĭ în vol. 3 Şincaĭ p. 134 şi Geneologia Cantacuzenilor în Buciumul acte şi documente pag. 218.

4) Vezĭ în col. doc. Hurmuzacki repr. în Xenopol p. 259 vol. V.

la împărat pentru a lua toate înțelegerile, pe episcopul Nicopoleĭ, Anton-Stefan, iar Impăratul pe Iezuitul Antid Dunod, care fiind maĭ mult timp oaspetele Domnitoruluĭ a scris o dare de seamă asupra instituțiuniĭ boerilor, ce se poate citi în magazinul istoric.

Impăratul încredință luĭ Dunod și niște diplome pentru Șerban-Vodă, prin care-ĭ conferă titlușul de «general de oaste: duce al Țăriĭ Romînești și purtător de grijă al imperialilor» [1]).

Peste puțin timp trimete în București ca sol extra-ordinar pe Comitele Czaky cu alte diplome prin care acorda Domnitoruluĭ privilegiurĭ la domnia ereditară a Munteniel și Moldoveĭ, marele Domn lucra la sublima idee a unirii țărilor surorĭ încă pe atuncĭ, în 1688.

Numește pe Domn și comite al sacruluĭ imperiŭ, spuindu-ĭ că la vremurĭ de hăinie națională va găsi azil în orașul Transilvanieĭ, Sibiu.—Tribut însă pentru ajutor de arme Romînii vor vărsa 75,000 leĭ anual tezauruluĭ imperial [2]).

Principele Cantemir, domnescul istoriograt al veaculuĭ al XVIII-lea și istoricul Carra ne vorbesc și de diplomele conferite luĭ Șerban-Vodă prin care Impăratul îĭ recunoștea coborîrea sa din vița Impăraților Cantacuzenĭ de la Bizanț spuindu-ĭ că va veni poate ziua cînd el Șerban-Vodă se va urca pe tronul străbunilor săĭ.

Un mare sfetnic al Austrieĭ, Comitele Marsigli într'un raport cu data de Aprilie, 1707 scrie Impăratuluĭ săŭ că, Șerban Vodă pentru realizarea acestuĭ vis, se aliase și cu Țarul Rusieĭ. „Da un prete greco mi e stato comunicato il concerto del fu Șerbano Voivoda di Valachia, col Czar di Moscovia per introdureo all' imperio greco servendosi“ [3]).

Pentru care scop Șerban-Vodă și trimete pe Archimandritul Isaia la Impăratul rusesc, care-l primește de minune.

In aceste vremurĭ însă, vine generalul Veterani cu un corp de nemțĭ și pentru ca spiritele să nu se agite de noul rost politic al țăriĭ, Șerban-Vodă trimete la Viena ca solĭ pe boeriĭ Gheorghe Cantacuzino, Constantin Bălăceanu și Șerban Vlădescu ca să roage pe împărat să recheme pe Veterani, ceea-ce se și întîmplă.

De aci începe rolul luĭ Constantin Bălăceanu; de acum el va deveni inima politiceĭ sfîntuluĭ imperiŭ cu Țara Romînească. Șerban-Vodă ca să însemne posterității aceastăa sa alianță cu Germania, ridică la intrarea Vieneĭ o cruce înaltă și de piatră în care sapă pe latinește cuvintele:

Inălțarea crucii este mîntuirea lumiĭ,
Crucea ornamentul bisericiĭ,
Crucea este custodia regilor,
Crucea întărirea Credincioșilor,
Crucea gloria Ingerilor,
și plaga Demonilor“.

Ear pe partea cealaltă: „Noĭ Șerban-Cantacuzenu, din grația luĭ D-zeŭ principe alŭ țăriĭ Romînești, Domn și Ereditariu allŭ eĭ pentru totdeauna și altele. Am ridicat această cruce în locul celŭ onorat și închinat evlavieĭ popluluĭ cellŭ de toate zilele, într'o perpetuă memorie a noastră și a lorŭ noștri, pre timpul cînd s'a încungiurat de Mahomedanĭ, Viena Austrieĭ de josŭ, supt comanda Vezirului Kara-Mustafa-Pașia în luna Septembrie, zi întîĭ, anuluĭ 1683. Călătorule adu-ți aminte de moarte“ [4]).

---

1) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 80 și genealogia Cant. în Buciumul, p. 233, acte și documente.

2) Vezĭ Diplomele mult cunoscute în genealogia: Cant. publicate în Buciumul. Diplomele de la 16 Februarie 1688.

3) Vezĭ Frag. III, col. doc. Hurm, p. 384.

4) Vezĭ în reproducere în Mag. ist., vol. 5, p. 79—80.

Șerban-Vodă Cantacuzino era socrul Mareluĭ Aga Constantin Bălăceanu și unchiul Mareluĭ Logofăt Constantin Brîncoveanu viitorul Domn. La școala sa, aceștia doĭ învățară arta aceasta, de a conduce destinele uneĭ țărĭ prin ajutor și alianțe cu puterile străine și creștine de pe acele vremurĭ.

Și vom vedea imediat cum tare s'aŭ războit urmașiĭ după moartea Domnuluĭ. Compilatarul croniceĭ bălăcenești într'un pasagiŭ foarte original arată că: «după ce a trecut quet-va temp de la moartea filieĭ sale (Domnița Smaragda fiica luĭ Șerban-Vodă, cea măritată cu postelnicul Grigore Băleanu) Șerban-Vodă aŭ eșit la preumblare la vienat pre la Fantana rece și trimețind pe peharnici (cu ogarĭ și cu copoĭ) prin tufele de prin prejur (și el șadea de privea de la corturĭ) aŭ prens vr'o quațiva Epurĭ și aducîndu-ĭ la cortul luĭ, au împărțit quațiva la boerĭ și quațiva i-aŭ dat la cohnea domnească, întru quariĭ s'aŭ nemerit o Epuroae cu puĭ în pîntece, pre carea spentecandu-o aŭ aflat que era gata să fete un puliu cu 2 capete și patru picioare, d'inaintea un cap trăgea în o parte și altul în altă parte, și trupurile la mediloc era imbinate de nu se conosceva înbinătura, quare aducandu-l la Domnul, fiind și patriarchul Deioniscie și Jenaque Logofătul Cariofil, se mirară și tîlcuind unii într'un quip, alții în alt quip, iară Cacavela dascalul aŭ zis que din neamul luĭ Șărban-Vodă vor să se radeice 2 capete să stee în potriva unuĭ altuia și unul va trage în o parte, altul în alta și va fi mare stricăciune pămîntuluĭ acestuia, de vreme ce acest semn minunat s'a aflat în țara aceasta, și așa s'aŭ întîmplat que după moartea luĭ Șerban s'aŭ ridicat acestea doă capete: Constantin-Vodă despre Turcĭ și Beleceanul ginerile luĭ Șerban, despre Nemți" [1]).

La 29 Octombre 1688 însă Șerban-Vodă Cantacuzino moare și se îngroapă la mînăstirea Cotrocenĭ din București.

Domnescul istoriograf, Cantemir, spune că a fost otrăvit, de asemenĭ maĭ zice și cronicarul Radu Popescu; exact nu se știe însă; ceace se știe, e că moartea i-a fost prea grăbită, căcĭ tare se temeaŭ Turciĭ și Grecii de avîntul ce-l luase marele Domn romîn. Testamentul săŭ politic însă rămăsese. Acuma vom vedea pe ginerele Domnuluĭ devenind sufletul politiceĭ de abia începută de socrul săŭ; de acum viața luĭ Aga Bălăceanu va fi încoronată de laurĭ pînă ce moartea îl va răpi în resbel.

El se găsea la Viena lîngă Impărat împreună cu Vlădescu și Gh. Cantacuzino încă de pe cînd avusese solia luĭ Șerban-Vodă și nu știa nimic despre evenimentele întîmplate aci.

Socrul săŭ, Șerban-Vodă, murise și istoriograful viitoruluĭ Domn Constantin Brîncoveanu, marele logofăt Șerban Grecianu, în a sa cronică, arată urmările întîmplărilor în Țara Romînească: «După moartea luĭ Șerban Cantacuzino s'aŭ strîns toți boieriĭ la Mitropolie, cu mitropolitul țării Theodosie și cu Patriarchul Dionisie ce venise aci, și aŭ căzut la o vorbă de a le fi Domn, Marele logofăt Constantin Brîncoveanu, nepotul luĭ Șerban și fiul postelniculuĭ Papa Brîncoveanu cel ucis de Seimenĭ în vremea luĭ Const. Basarab Cîrnul și al postelniceseĭ Stanca Cantacuzino, fiind trimeșĭ acasă ca să anunțe pe Domn de a sa alegere boeriĭ Preda Brătășanu și Radu Golescu, iar Domnul sosind la Mitropolie, aci i se citi moliftele de domnie și Achmet-Aga cafegiul turc 'l îmbrăcă cu caftan domnesc, apoĭ călărĭ plecară la Curte, unde Domnul jură pe sfînta evanghelie apoĭ și boieriĭ, iar un logofăt al 2-lea citind foaea jurămîntuluĭ. Boeriĭ sărutînd mîna Domnuluĭ care le ținu o cuvîntare pe cînd Armașiĭ porunceaŭ, ca afară să se dea cu tunurile, iar un tun neslobozindu-se, norodul prevesti că e semn răŭ de domnie.

Se scrise apoĭ cărți de domnie la vizir, serascher și capuchehaele, trimițînd ca solĭ

---

1) Vezĭ în analele Acad. Rom. comunicarea făcută de d. Iorga Tom. XXI, p. 394 — 395 în o copie înedită, dar latinizată de Samuil Klein.

pe Ghindea vel-vornic, Alexandru vel clucer, Pîrvu Cantacuzino vel logofăt, Preda Brătășanu, Dumitrașcu Caramanlĕul vel postelnic, Socol vel medelnicer, Vergu vel portar la serascherat. Pe Mihalcea Șetrarul și pe Const. Ciorogîrleanu clucerul, la Hanul Selim Ghereĭ, iar pe Ștefan Pîrscoveanu Spătarul, la Beciŭ (Viena) unde se găseaŭ maĭ 'nainte Bălăcianu, Vlădescu și Gh Cantacuzino.

Boeriĭ solĭ trimeșĭ la Poartă, se înapoiară cu steagul de domnie pe viață; îl și costase mult pe Brîncoveanu și ambasadorul luĭ Ludovic al XIV, la Constantinopol, de Girardin din Pera, la 6 Decembre 1688, scrie suveranuluĭ săŭ: «La nouvelle de la mort de Serbano, Prince de Valaquie, a esté portée a Andrianople le 20 de ce mois par six gentilhommes du pays, lesquels ont, en même temps, demandé la confirmation de Constantin Brancovano, neveu de la femme du deffunt qu'ils ont choisi comme le plus riche et plus capable de les commender. Leur requeste a esté appujée de 400 bourses, dont 200 ont esté présentées au vizir, 100 au grand Trésorier, 50 au Kiaya du Visir et le surplus aux memes offiiciers et pour les frais des expéditions, avec offre d'en fournir 300 autres pour la Campagne prochaine» [1]).

D. Gion ne spune în «Ludovic al XIV și Constantin Brîncoveanu» că nicĭ la Paris nicĭ la Viena alegerea la domnie a luĭ Brîncoveanu nu a făcut o bună impresiune; de sigur că da; căcĭ Francezĭi sprijineaŭ pe Comitele Emerik de Tököly, acel romîn maghiarizat, la coroana Basarabilor. Ambasadorul lor la Constantinopol, de Girardin, ceruse și audiență mareluĭ vizir ca să-ĭ vorbească de acest lucru; marele vizir însă nu-l primi de cît după ce încredință steagul de domnie solilor romînĭ.

Brîncoveanu rămase încîntat de succesul solilor săĭ trimeșĭ la Poartă, așa că pentru un moment el era amicul Sultanuluĭ. In acest timp însă solul, Ștefan Pîrscoveanu, care trebuea să ducă vestea noueĭ domniĭ la Viena se plimba foarte prin Austria și în drum, se întîlni cu Vlădescu și Bălăceanu cărora le spuse cum Constantin logofătul ot Brîncovenĭ se alese Domn.

La auzul acestor veștĭ, Bălăceanu se mîhni tare, căcĭ el avea gîndul ca în caz de moarte a socruluĭ săŭ, Șerban-Vodă Cantacuzino, să fie ales fiul săŭ maĭ mic, Iordache, mama acestuia să fie conducătoarea trebilor țărĭi, iar el Bălăceanu, să fie prim-sfetnic al domnieĭ, politica țărĭ să fie aceea arătată de Șerban-Vodă, pentru triumful creștinătățĭ și al civilizațiunĭ. Vlădescu se întoarse în țară, iar Constantin Aga Bălăceanu rămase lîngă Leopold împăratul, cu care avu conferințe peste conferințe spunindu-ĭ că acuma orĭ ce speranță este pierdută și că Brîncoveanu-Vodă va lega earăș țara cu Turcĭĭ. Impăratul și trimete la Bucureștĭ pe contele de Czaky ca să ceară tribut de la Brîncoveanu; înaintea luĭ Czaky Domnul trimese pe Pîrvu Cantacuzino care-l aduse la Mogoșoaea unde avu maĭ multe conferințe cu Vodă. Brîncoveanu nu refuză nimic luĭ Czaky; la toate cererile acestuia diplomatul Domn romîn răspundea: «da! cu vreme» și bine caracterizează d. Gion aceste promisiunĭ eterne al Brîncoveanuluĭ de «expresiunĭ brîncovenești», căcĭ aŭ fost propriĭ ale luĭ.

Bine observa și istoricul «Jean Leclerc, în Histoire d'Emeric comte de Tékély» și d. Gion, cînd spune că împăratul de se arăta ostil Brîncoveanuluĭ, nu era că domnea dînsul, căcĭ ce ar fi putut să aibe el, fie cu Iordache Cantacuzino de s'ar fi ales Domn, fie cu Brîncoveanu, fie cu orĭ care altul; și ca dovadă de aceasta e că atuncĭ cînd Brîncoveauu deveni aliatul seŭ îl înalță la demnitatea de Prinț al Sfîntuluĭ imperiŭ cu diploma din 1695, Ianuarie 30.—fiind deja Graf din 1688.

Cea-ce făcea decĭ pe împărat a se arăta acum ostil Brîncoveanuluĭ era tocmaĭ de a-l sili ca maĭ repede să cază în brațele sale; dar și Brîncoveanu înțelesese toate acestea și scrie scrisorĭ Impăratuluĭ și Bălăceanuluĭ, că el va conduce maĭ departe firul

1) Vezĭ în supl. I, vol. I, doc. Hurm. p. 273.

politicei unchiului seŭ Șerban-Vodă dar «cu vreme», iar cu vreme și cu vreme, și cronica anonimă bine zice cînd se exprimă astfel, că: «ponturile luĭ Șerban le primea și Brîncoveanu» [1]). Pe cînd împăratuluĭ Leopold I, Brîncoveanu îĭ scrie că va deveni aliatul săŭ și va ține aceeașĭ politică ca și Șerban-Vodă «dar cu vreme», Sultanul 'l chema cu oștire ca să dreagă cetățile Rușava și Cladova de oare ce Nemțiĭ vor deschide mare resbel Turcilor.

Constantin Bălăceanu, fostul mare agă al luĭ Șerban-Vodă-Cantacuzin, în urma înțelegerii avută cu împăratul Leopold, se duce la Brașov; aci face cunoștință cu Principele de Baden, generalisimul armateĭ nemțești ce combătuse la luarea Belgraduluĭ; precum și a generaluluĭ Haisler, un militar foarte brav și viteaz.—Aci unul pe altul Haisler și Bălăceanu 'șĭ vor aprinde firea zi peste zi, că eĭ vor intra în Țara Romînească, vor impune Brîncoveanuluĭ să urmeze politica germană și de nu se va supune, va fi resbel. Cronicarul anonim zice în această privință. : «Acolo în Brașov șezînd, îĭ umbla mintea luĭ ceia ce cu vrednicie socotea că este, însă se înșela, ca un Bălăcean, că Bălăceaniĭ totdeauna își întindeaŭ mintea după părerĭ nebune, adică după vitejiĭ» [2]). Bietul cronicar poate că avea dreptate să scrie așa, atuncĭ, aproape de finea veaculuĭ al XVII-lea cînd intrigele Fanarioților cîștigaseră atîta putere în principate și domniile lor eraŭ iminente; adio vitejie și bravură militară! ele eraŭ socotite acum, ca niște părerĭ nebune!.

Belgradul într'adevăr căzuse în mîinele Nemților, și Turciĭ avură marĭ perderĭ. Brîncoveanu se deochiase și maĭ mult în ochi luĭ Leopold I, căcĭ dăduse ajutor Turcilor în această luptă, dresese cetățile Cladova și Rușava, și Principele de Baden se pregătea a erna în Oltenia, fiind-că căzuse zăpadă multă și drumurile deveniseră nepracticabile, ca armata sa, să maĭ poată trece Carpați și să intre la căminul eĭ.—Pe de altă parte, Bălăceanu cu Haisler la Brașov, pîra la împărat, și altele cîte toate, de se vedea Domnul muntean la grea cumpănă.—Brîncoveanu se decide atuncĭ a trimete pe boerĭĭ Postelnicul Radu Golescu și Logofătul Radu Popescu la Brașov, ca unĭĭ ce știaŭ și latinește, dîndu-le o sumă de banĭ și 1000 de boĭ spre a'ĭ da Nemților ca să'l lase în pace; maĭ scrie și scrisorĭ luĭ Bălăceanu ce-ĭ era și neam să vie la casa luĭ, la copiiĭ luĭ, să se lase de părerile luĭ, că-ĭ va merge maĭ bine; toate fură însă în zadar, căcĭ generalul Haisler se amețise de visurile Bălăceanuluĭ și primi pe soliĭ romînĭ foarte rece. Cronicarul raportează scena și zice că «Haisler era mînios ca un urs împușcat» făcînd morală luĭ Popescu că Romîniĭ i-aŭ stricat ponturile ce le făcuseră maĭ 'nainte cu Nemțiĭ, și zicîndu-ĭ că «ațĭ călcat legăturile și ațĭ stricat și parola» [3]). Deja 4000 de Nemțĭ eraŭ sub arme, Haisler era general, iar Constantin Bălăceanu colonel în armata imperială a luĭ Leopold I.

Corpul acesta de armată veni în Oltenia cu aceștia doĭ și se așează în lagărul Cladoveĭ unde era și corpul de armată al Principeluĭ de Baden ce combătuse la luarea Belgraduluĭ. Iar din partea luĭ Haisler și Bălăceanu, în numele împăratuluĭ, veni la Brîncoveanu colonelul Comite Șilik ca să ceară zaharea pentru oastea nemțească ce va erna în Oltenia. Brîncoveanu trebuea să dea, căcĭ era aliatul Turcilor, ce perduseră lupta. Domnul trimese atuncĭ doĭ solĭ la lagărul Principeluĭ de Baden, la Cladova: pe marele Agă Cornea Brăiloiul, vestitul viitor Ban al Craioveĭ de sub a sa domnie, om politic și orator al veaculuĭ al XVII și pe istoriograful domnieĭ, marele logofăt Șerban Grecianu ca să parlamenteze cu Nemțiĭ și să-ĭ roage a renunța la zaharea, căcĭ țara e săracă, a avut resbel și n'are de unde plăti. Colonelul Constantin Bălăceanu însă

1) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 100.
2) Vezĭ în Mag. ist., p. 103, vol. V.
3) Vezĭ vol. V, Mag. ist., p. 137 și 106.

care era de față la acest consiliŭ, din cortul Principeluĭ de Baden, unde maĭ eraŭ încă Haisler, Silik, Grecianu și Brăiloiŭ, lua cuvîntul tot mereŭ și spunea că nu e adevărat, că Țara are banĭ și că Brîncoveanu spune numaĭ dinadins, de teamă că, ce vor spune Turciĭ cînd vor afla că el a dat zaharea și la Nemțĭ. Șerban Grecianu plecă atuncĭ, și aduse aceste veștĭ Domnuluĭ la moșia sa Brîncovenĭ din jud. Romanațĭ, unde se ținu divan domnesc cu toțĭ boerĭĭ, ca să se vadă ce e de făcut. Brăiloiul rămase la lagărul Cladoveĭ de maĭ insistă pe lîngă puternicĭĭ comandanțĭ, dar nu avu nicĭ un succes, trimeținḍ scrisorĭ Domnuluĭ, la Brîncovenĭ, și Domnul tare se întristă, că de abea începuse domnia și focul și sabia 'l aducea pe cîmpiile cele deschise ale Țărĭĭ Romînești. Părăsi Domnul, Brîncovenĭĭ, și veni la altă moșie a sa, la Șerbănești, unde iar ținu sfat cu boerĭĭ ceĭ marĭ aĭ domnieĭ, luîndu-se hotărîrea de a se trimite altă solie la Cladova, la Nemțĭ și trimise pe : Diicul Rudeanul vel Clucer, Constantin Știrbeĭ vel Sluger și Preda Brătășanu vel Pitar.

Nicĭ aceștia nu avură succes și Nemțiĭ luară hotărîrea să vie la Brîncovenĭ. Domnul în acest timp însă se găsea la Potlogĭ altă moșie a M. Sale [1]). Domnul văzînd că nu maĭ e de făcut nimic, maĭ trimese o ultimă solie, însă aceasta nicĭ nu maĭ ajunse la Cladova, căcĭ Nemțiĭ deja o porniră cu Haisler și Bălăcianu spre Brîncovenĭ. Domnul era dispus a așeza pe Nemțĭ la Cîmpu-Lung.—Bălăceanu însă trimise o parte din armată la Drăgănești ca să proclame pe Iordache Cantacuzin, Domn. Principele de Baden pleacă în Ardeal, la Sibiŭ, și rămîne ocupațiunea nemțească în țară cu Haisler și Bălăcianu care se duc la Tîrgoviște și cronicarul zice : «Iar oastea nemțească ajungea țara din munte pînă în Argeș cu prada și cu jaful și spărgea pivnețele boerilor de mînca și bea și risipea și strica, desbrăca oamenĭ unde-ĭ găsea și alte multe răutățĭ făcea» [2]).

Brîncoveanu tare se întristă de acestea și trimete la Poartă solĭ pe marele vornic Ghinea și postelnicul Dumitrașcu Caramanleul spre a cere ajutor. —Sultanul trimete pe un Agă la Bugeak ca să iee pe Azamet Ghereĭ, feciorul Hanuluĭ tătăresc și să vie cu ajutor de oaste în Țara Romînească ca să scoață pe Nemțĭ de aci. Armata austriacă venea însă spre Bucureștĭ cu generalul Magne și căpitaniĭ romînĭ Preda Proroceanu și Matheĭ Bălăceanu, vărul luĭ Constatin. Iar Haisler și cu Constantin Bălăcianu veneaŭ după dînșiĭ.

Domnul prevenit de acestea părăsește cu toată casa sa Doamna și copiĭ Cotrocenĭĭ și se duc la moșia lor, la Rușĭ, ce le rămase de la unchiul Șerban-Vodă.

Bălăceanu și Haisler tare se veseleaŭ și trimet pe Proroceanu la Drăgănești să aducă pe Văduva luĭ Șerban-Vodă să se înțeleagă cu dînsa pentru domnia fiuluĭ săŭ Iordache, și cronicarul zice, că «Doamna luĭ Șerban-Vodă aștepta plină de fumurĭ în cap pentru aceste măririĭ» [3]). In Bucureștĭ Domnul lăsase ispravnic pe vistierul Cîrstea Popescu ce dăduse în fine zahareaoa Nemților. O întrevedere însă are loc între Haisler și Brîncoveanu la Drăgănești și cronicarul iarăși spune că Domnul șezu la masă maĭ multe ore cu acesta, îl umplu de darurĭ și-l rugă să părăsească țara, căcĭ trebue să se ducă la Buzăŭ că vine Sultanul [4]). Cronicarul Neculcea spune că toțĭ boerĭĭ fură atuncĭ de părere ca Brîncoveanu să se dea cu Nemțiĭ, numaĭ bătrînul Stolnic Constantin Cantacuzino, nu.—Sultanul călcase deja în pămîntul romînesc și Diicul Rudeanu cu Vergu îl întîmpinară cu darurĭ din partea Domnuluĭ, apoĭ plecă și el însoțit de 200 de oamenĭ de'l întîmpină la Bertenești. Aci Domnul spuse Sultanuluĭ toate nevoile țărĭĭ, iar acesta îĭ dădu cîțĭva Mîrzacĭ tătărești cu oaste, spre a se înapoia la Buzăŭ. Sultanul venise aci cu saragele multe de Seimenĭ și Lefegiĭ.

---

1) Vezĭ în Mag. ist. p. 140, Vol. II. Cronica luĭ Grecianu.
2) Vezĭ vol. II, p. 144, Mag. ist.
3) Vezĭ în vol. II, Mag. ist. p. 147.
4) Vezĭ în vol. V, Mag. ist. p. 111—112 și vol. II, p. 146.

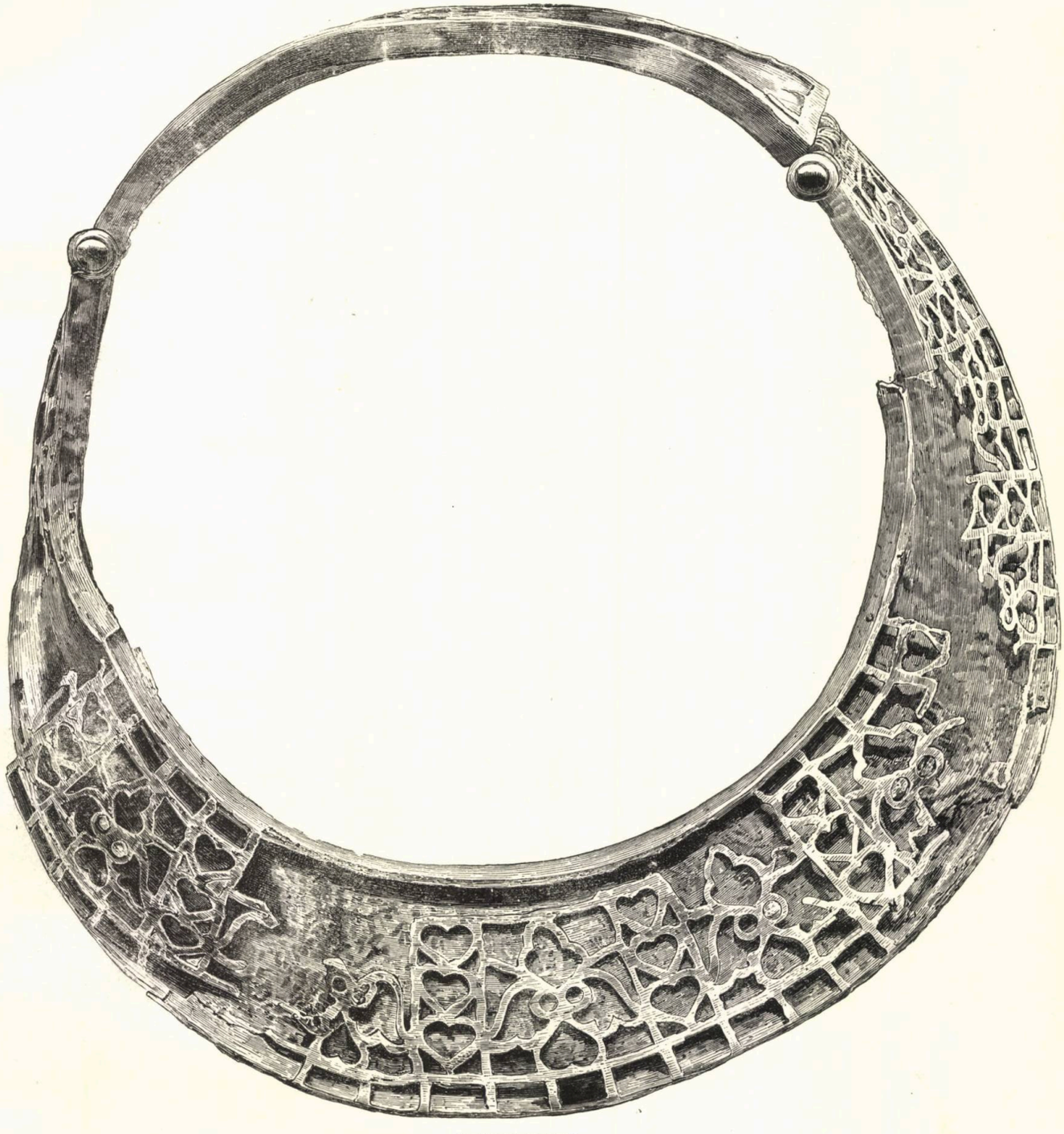

GRUMAGERUL

Brîncoveanu cînd să se întoarcă la Buzău, se întîlni în drum cu Clucerul Tănase Păușacul care era lăsat de Domn pe lîngă Nemți în București și care-i aduse vestea că ei au plecat din țară. Domnul de bucurie se întoarnă la Bertești și spune vestea plăcută Sultanului.—Deja însă Armașul Cernica Isvoranu și Căpitanul Matheĭ Comăneanu plecaseră cu oaste să ajungă pe Nemți, dar nu-i mai prinseră. Mare urgie căzuse în principate, dar cel puțin Romînii își aleseseră un Domn pe viață și din sînul națiunii, vechiurile drepturi istorice reînviaseră. Toți străinii pofteau atunci domnia romînească. Francezii sprijineau pe Tököly și pe fiul hanului tătăresc.

Ludovic al XIV și scrie lui de Girardin, la Paris și-i zice: «Ils auraient [1]) fait plus prudemment de faire le comte Tekely hospodar de Valaquie, que de donner cette principauté a un autre bien moin capable, de faire de la peine a l'Empereur [2]). Vous devez cependant continuer de rendre de bons offices au comte de Tekely» [3]). Turcii nu voeau pe un Tököly, căci el se ungurise de și romîn de origină.

In ceeace privește pe fiul hanului, însărcinatul de afaceri al Franciei la Constantinopol, Wohner scrie Regelui său: «Le 23 fut employé en conférence chez le Chan des Tartares ou les principaux conseillers du grand Seigneur se trouvèrent avec le vizir. On y disputa assez longtemps sur les prétentions du chan qui ne lui furent poin accordées. Il prétendait qn'on lui accordât pour deux de ses fils dont six sont avec lui à l'armée, la Valaquie et la Moldavie aux mêmes conditions que les Princes Chrétiens. Pour les satisfaire en quelque manière, on lui a donné 200 bourses à prendre sur la Valaquie et la Moldavie.

Il en a reçu 200 autres du nouveau prince de Valaquie, pour empecher que les Tartares n'y prisent leur quartier d'hiver, et dans la crainte qu'on ne donne cette province au Comte Tekely ; *les Valaques ont unanimement juré de donner jusques a leur chemise pour l'empêcher ce que la Porte n'ignore pas, on aura soin de leur oster.* Le nouvel elu, neveu du deffunt, très riche, est très «attaché a la maison d'Autriche correspond avec le Comte Veterani» [4]). Despre acest raport ce poartă data de 5 Martie 1689 află Brîncoveanu. Se vede că Wohner aflase și el de intrevederea de la Drăgănești între Domn și Haisler, aflase și Turcii de la Wohner. Iată-l deci pe Brîncoveanu din nou descoperit; banii însă 'l scapă, căci cu 200 de pungi, hanul tătăresc se lasă de gustul domniei fiilor săi pe tronurile romîne. Cumpără Brîncoveanu și pe marele vizir și pe Reiss-Ephendi și pe marele dragoman Alex. Mavrocordat și pe Wohner, pînă și pe mama Sultanului. Ludovic al XIV află de isprava lui Wohner și'l recheamă, acesta de rușine se sinucide și noul ambasador, Castagnères de Chateauneuf în 1689, 18 Noembre, atesta acest lucru regelui său ; el zice : «Que ce que je n'approuvais pas en sa conduite se devait peut-être imputer ou à faiblesse, ou à légereté d'esprit, que d'ailleurs, soit qu'il fust innocent, soit qu'il fust coupable, il importait à votre Majesté que cet homme ne portât pas le secret des affaires chez les ennemis» [5]).

Politica ce o dusese Brîncoveanu pînă aci era din cele mai nemerite, căci el avea necesitate de Turci, de oare-ce nu erau pe complect zdrobiți de Nemți, de Nemți care se ridicau pe fie-ce zi, de Tătari care se găseau în țară, aduși de Sultan.

Și toți, toți, cu ochii pe tronul romîn, Leopold I pentru Iordache Cantacuzino sau Bălăceanu, Ludovic al XIV pentru Tököly, Chanul Tătăresc peutru unul din fii săi și Sobietzky, regele Poloniei, ce pretindea tronul Moldoveĭ și poate și pe al Munteniei.

---

1) Adică Turcii.
2) Adică lui Leopold I.
3) Vezi supl. I, vol. doc. Hurm. p. 274.
4) Vezi în vol. I. supl. I, p. 275.
5) Vezi vol. I, supl. I, Hurm p. 282.

Brîncoveanu însă prin bani și diplomație domnea, și Romînii au rămas tot stăpîni în aceste Țări Romînești.

La 15 Aprilie 1690 moare principele Apafi al Transilvaniei, și vestitul comite Emerik de Tököly, care umblase după tronul Brîncoveanului acuma va cere pe cel al Transilvaniei, și 'l va dobîndi în urma unui război ce va fi fatal pentru noua politică a țării noastre.

Sultanul cu armata sa, Chanul Tătarilor, Brîncoveanu cu Cazacî, Valachî și Tököly cu Ungurî, toți s'au aliat în contra Nemților. Domnul muntean făcu un pod peste Argeș pentru ca armatele Sultanului să treacă pe la pasul Bran în Transilvania, trimițînd pe boerii Cernica Isvoranu, Mih. Corbeanu, Ienache Bărsescu, Barbu Brătășanu și Radu Golescu, ca să observe lucrările. Armata Brîncoveanului și cu a Sultanului au făcut lagăr între satele Jugureni și Grecii ai logofătului Șerban Grecianu, unde Sultanul îmbrăcă și 12 boeri cu caftane [1]).

Ludovic al XIV tot nu ne lăsă în pace, căci Ambasadorul său, De Castagnères, îi scrie: Quoy que les choses icy sont fort disposées pour cet establissement du Comte Tekely comme Prince de Transilvanie... je pourrais offrir les mesmes sommes pour establir le Comte Tekely dans la Moldavie et la Valachie [2]). Dar cu 2000 de ostași Armașul Cernica Isvoranu bate pe Nemți la pasul Bran [3]).

Cronicarul Greceanu spune că trei zile au făcut popasuri armatele aliate, cînd în fine sosi ziua mîntuirii și trecură hotarul țării de intrară în Ardeal prin întinsa cîmpie a satului Tohani, lîngă Zernești. Tököly, zice Iuliu Gross, în «Die Rosenau Burg» «înconjurase *Törzburgul* și oastea germană ședea ca un zid tare așteptînd ora resbelului în mare înfierbîntează, și pe cînd Tătarii înaintau, oastea ungurească a fugit, iar Săcuii nimica stînd de război» [4]).

Alături de Haisler era Constantin Bălăceanu pe care în 1690, Mai 3, împăratul Leopold printr'o diplomă 'l înalță la gradul de general în armata imperială, zicînd că e un militar foarte bun și că a adus mari servicii coroanei, punîndu'l comandant al oștirilor ce vor apăra în principatele Moldaviei și Valachiei [5]). La 10 ore din zi, 11 August, Luni, în 1690, a început atacul, Turcii au năvălit în urma Tătarilor și au prăpădit pe Nemți. Brîncoveanu ședea alături de Sultan în vîrful unei movile, de unde priveau și se bucurau tare de isbîndă. Haisler a fost prins de Cazacî și adus la cortul lui Brîncoveanu și Tököly, de l-au lăsat zălog. Prin galbenii, ce-i dădu lui Tököly 'și rescumpără însă libertatea rămîind în locu-i marchizul general Doria, ce și muri în urmă.

A rămas mort încă pe cîmpul de onoare și Aga Constantin Bălăceanu generalul. Turcii l'au ajuns și l'au împușcat, apoi i-au tăiat capul și l'au adus lui Brîncoveanu.

Neculcea Cronicarul zice: «Aga Const. Bălăceanu a pierit în război, dar au pierit și seraskerul turcesc, că l'au lovit un glonț drept în gură. Zic că la acel război să fi fost despre partea Brîncoveanului cărora le era cap un moldovean anume Costin Căpitanul de Focșani, feciorul Nenului» [6]).

Acest fecior al Nenului Costin căpitan, singur Neculcea 'l menționează și este citat și 'n balada populară a Bălăceanului ce o vom vedea imediat. Brîncoveanu trimite capul lui Bălăceanu la București și ajunge tocmai în ziua de S-ta Maria, cînd Constantin Aga zicea că va intra triumfător în țară; trupul lui a rămas pe cîmpul de onoare

1) Vezi vol. II, Mag. ist. p. 154—159.
2) Vezi în vol. I, supl. I, Doc. Hurm. p. 126.
3) Vezi în vol. Mag. ist. p. 159.
4) Vezi în vol. Mag. ist. p. 162.
5) Vezi în original documentul la Academie.
6) Vol. II Letopisețe, p. 258.

și Nemții l'aŭ ridicat de l'aŭ îngropat la o biserică din Viena. Ungurul Csereĭ însuși spune cum a văzut pe Bălăceanu cît de vitejește s'a bătut și a pierit cu sabia în mînă.

Capul luĭ Bălăceanu, Vodă la București l'aŭ pus într'un prepeelec în mijlocul ogrăziĭ luĭ de i-aŭ șezut vreun an, și aŭ învățat de i-aŭ risipit curțile și ogradele, de aŭ rămas numaĭ jarișteⁿ, zice Neculcea Cronicarul [1]).

In zadar scrisese boerul Băjescu egumenuluĭ Macarie, în 8 Februarie 1690, această scrisoare.

«Veĭ ști că s'aŭ pustiit lumețele luĭ Vodă, că fiind Haizler la Cîmpu-Lung, iar Vodă a trimes pe supt cumpăt cu stolnicu Constantin la tătarĭ, de viu de aŭ fost și el cu feațe și cu hicleșug de prăpădi țara cu tătarĭ înkă ce aŭ fost; acuma el trimite mîngîiale neamțuluĭ, iar Vodă gîndește alt lucru cu nemțiĭ. Că grohul veĭ ști svînția ta că vine la Vodă tot noaptea și scriŭ eĭ amîndoĭ cărțĭ la împărăția turculuĭ ca să vie acum de primăvară... Că boiariĭ sunt morțĭ toțĭ, și de nu le va da Dumnezeŭ neamților putere să biruiască, iară boiarĭ vor să peară toțĭ; și prea puternica împărăție să pue sufletul, numaĭ de nu ne va isbăvi de acest om (de Tököli) și mă rog svințiĭ tale să întrebĭ numaĭ din gură pe tata Stoica (Starețul) de nu va zăbavă multă, să sărim și noĭ.»

(ss) *Mihaĭ postelnic sîn (fiŭ) Mareș ban Băejăscul* [2]).

Brîncoveanu era rudă cu Bălăceanu, însă pasiunile născute din urile ce le aduce politica nu cruță nimic și le uită pe toate.

Cronicarul Grecianu, cînd vorbește despre moartea viteazuluĭ Bălăceanu care se jertfise fără niciŭ o sfială pentru un principiŭ, zice: «Că pe acest Constantin Bălăceanu nu'l lăsa ticălosul trufia, ca să'șĭ aducă aminte și de frica luĭ Dumnezeŭ, ci credea în avere și în caĭ și în arme și în vitejiĭ, și în fantaziĭ nebunești și nu știa că nu este Dumnezeŭ înaintea celor ce nu se tem de dînsul, și așa cu acestea și'aŭ pus și sufletul și viața» [3]). Bălăceanu învățase la aceiaș școală ca și Brîncoveanu: la școala luĭ Șerban-Vodă Cantacuzino, ruda lor, care le împlîntase la amîndoĭ iubirea creștinătățiĭ ca astfel maĭ bine să aibă prietenie cu Austria decît cu Turcia. Timpul de glorie al Otomanilor, trecuse. Bălăceanu rămase credincios învățăturilor luĭ Cantacuzino-Voevod, și de aceea ura pe Brîncoveanu, care'șĭ călcase credințele de altă dată; diferența era însă că Brîncoveanu domnea, și de multe orĭ cînd domnești, eștĭ silit a face nu aceea ce'țĭ place ție, ci ce convine țărĭĭ peste care domnești; el lucrase ca un adevărat principe de mare tact și talent în arta de a conduce destinele coroaneĭ spre fericire și de aceea trebue să'ĭ fie ertată luĭ Brîncoveanu purtarea luĭ față de credințele de odinioară.

Aŭ maĭ perit în acest resbel și Tököli, generalul Ungurilor Ardealuluĭ și Cercez Achmet pașa serascherul; rar s'a văzut o luptă în care să moară toțĭ capiĭ de oștire aproape.

De Castagnères scrie un raport detaliat asupra acesteĭ bătăliĭ regeluĭ Ludovic al XIV în 1690, 9 Septembre. In el vedem maĭ de seamă: «Les deux armées ennemies, après avoir esté en présence sans rien entreprendre l'une contre l'autre depuis onze heures du matin jusqu'a quatre heures du soir, se sont enfin approchées, le combat fut fort rude, mais il ne dura qu'un quart d'heure, et les impériaux, qui estaient au nombre de sept mille, tant Allemands que Hongrois furent entièremet défaits. Le Seigneur Sandor prit prisonnier le *général Heusler* et quatres colonels. Le gendre de l'Ancien Prince de Valaquie, nommé *Palatianus* (Bălăceanu), y fut tué, et, après que sa teste eut esté ex-

1) Idem.
2) Vezi în vol. V, partea I, p. 310.
3) Vezĭ în vol. II, Mag. ist., p. 164.
Vezi în vol. I, supl. I, p. 371, doc. Hurm.

posée quelques heures vis-à-vis de la tente du Comte Tekely, elle fut envoyée a Bucarest, où on l'a pareillement mise dans une place publique. On prétend que Tekely est aussi mort dans le combat. De la part des Ottomans, ils ont perdu leur Seraskier. Le Comte Teleky y a perdu aussi plusieurs des siens».

Brîncoveanu înțelesese bine rolul său, el 'și jertfise și caracterul și credințele sale căci 'și zicea: principele unei țări numai aparține nimănui de cît poporului său; adversarul său Bălăceanu murise ca un eroŭ consequent credințelor și politicei la care jurase din timpul domniei lui Cantacuzino; ca simplu luptător nu și-a făcut de cît datoria.

Poporul care imortalizează toate faptele strălucite ale unei țări prin cîntecele populare, acea istorie vie și neperitoare, cîntată din generațiune în generațiune, a format un cîntec despre această luptă a Brîncoveanului-Vodă cu Nemții, unde a pierit și Bălăceanu, mare agă; lăutarii din vechime care mai păstrează încă datinele, știŭ să cînte în tot focul lor acele cîntece saŭ balade populare.

D. P. Gilorteanu a publicat balada aceasta ce cîntă pe Bălăcianu și Brîncoveanu, cum s'aŭ vrăşmăşit ei și cum cel d'intîi a pierit de sabie; d-sa spune [1]) că a cules-o din gura lăutaruluĭ Ion Știrbu Purcel din Budești, un bătrîn ca de 70 de anĭ, care și acesta o învățase în copilăria sa de la părintele său, lăutarul Gheorghe Știrbu de peste Olt care venise și în județul Teleorman, patria Bălăcenilor.

AGA BĂLĂCEANU ŞI CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

Pe luncile Giamrăuluĭ
La poiana mărului,
Intre Clejanĭ
Și 'ntre Bucșanĭ,
S'a întîlnit, s'a întîmpinat
Doĭ domnĭ cu două oștĭ.
Da pe nume cum îĭ chiamă?
Este Aga Bălăceanu
Cu Constantin Brîncoveanu,
Frîngea Aga Bălăceanu
Pe Constantin Brîncoveanu.
Cînd fu soarele colea
Striga Serafim pașa:
Boierĭ! cine s'o afla
Și s'o adevera
Să taie pe Aga Bălăceanu?
Cu Bănia să'l măresc
Cu banĭ mulțĭ să'l dăruesc.
Nimenea nu se afla,
Nicĭ boer s'adevera,
Se afla căpitan Costin [2]),
Agăĭ Bălăceanu fin.
La Domnie se ducea
Și din gură cuvînta:
«Aĭ doamne, măria ta,
Să'mĭ dărueștĭ Bănia
C'o să'mĭ stric nășia».
Domnul dacă auzia
Bănia că'ĭ juruia.
Atuncĭ căpitan Costin
Agăĭ Bălăceanu fin
Al luĭ cal că'ncăleca
Și în oaste se ducea
Și așa că striga:
«Nașule Aga Bălăcene
Lasă-mă pe lîngă tine
Să tăiem noĭ oștile
Să luăm domniile»,
«Fugĭ, fine, de lîngă mine
'Mĭ-e frică de înșelăciune
Că sunt tarĭ domniile:
Daŭ mită cu pungile,
Ne stricăm năștile».
A doua oară că striga
Tot asemenea vorbia,
Dar cînd fu al treilea
Nași-s'o că îmĭ striga:
«Mă fine Costine
Să te las pe lîngă mine,
Numaĭ să mă agonisești bine

1) D. Gilorteanu a fost învățător la școala din comuna Budeștilor. Vezĭ balada publicată în revista „Lumina pentru toți" vol. III, p. 70—72.

2) Cronicarul Neculce spune chiar că cauza înfrîngeriĭ luĭ Aga Bălăceanu fu căpitanul Costin de la Focșanĭ, feciorul Nenuluĭ.

Că mĭ-e frică de 'nșelăciune».
Pe lîngă el că'l lăsa
Punea scară
Lîngă scară
Dîrlog
Lîngă dîrlog
Și oblînc
Lîngă oblînc.
Amîndoĭ s'aŭ potrivit.
In păgînime că intraŭ
Nu-mi'șĭ tae,
Cum se tae,
Staŭ Tătarĭ și Turcĭ tăiațĭ
Ca snopiĭ seceraţĭ.
Lesne, lesne de tăiat
Anevoe de curmat
La chisele cu parale,
Cine foc le bagă 'n seamă
Asprișor d'el mărunțel,
Știĭ ca roua pe pămînt
N'am văzut de cînd sunt.
Dacă Aga Bălăceanu
De oștĭ se curățea
A dat drumul Murguluĭ,
Pe pojaru cîmpuluĭ
Săracu murgu nelum
A atins nara pe pămînt
Și coada fuior în vînt
Ca urletu s'a dus,
Se lungește ogărește
Și cotește epurește
Pe stăpîn de glonț fierește.
Dar Căpitan Costin
Agă'ĭ Bălăceanu fin,
Nu'ĭ ajute Dumnezeŭ
O să tae pe nași-s'o
Din guriță că striga:
Nașule Agă Bălăceene
Continează'ți pe murgu
Că murgul Mării Tale
Ș'a deschingat
Chinga de la piept
Uită-te nașule îndărăpt
Grele oștĭ ne 'npresoară
Unde nași-so auzia
Jos de pe murg se da
Și la chingă se uita
Nicĭ o chingă nu se deschinga
Vedea bine înșelăciunea.

Pînă ce Bălăceanu zăbovia
Finu-so că'l ajungea
Il ajungea și 'l maĭ întrecea.
Cînd fu în vale la Zernișĭ
Iĭ tăia drumul d'acurmeziș.
Acum Căpitan Costin
Agă'ĭ Bălăceanu fin
Mîna pe palo̧ punea,
Odată cînd fluștura
Și lua mîna cu spata
Care ținea sabia
Și ghizdița de la șea
Și treĭ fețe de oblînc
Și treĭ coaste de la Murg
Paloșu 'șĭ rezema în pămînt
Și s'a dus pînă în mănunchiu
Atît fu răŭ necăjit.
Cînd de Nistru s'apropia
Căpitan Costin două mĭinĭ 'șĭ avea
Calul bine-șĭ potrivea
Pe pod pe Nistru trecea
Dar Aga Bălăceanu
Numaĭ o mînă că-șĭ avea
N'a putut calu să-șĭ potrivească
Să treacă drept pe pod
Sări matca peste tot
Sări în apă
Pînă 'n sapă
Și 'n noroĭ pînă 'n genunchĭ
Dincolo s'a potmolit
Să bătea murgu pe coaste
Ca să scoată voinic din moarte.
Striga Aga Bălăceanu:
Măĭ fine Costine,
Tinde mîna ta la mine
De mă scoate din noroiŭ
Că aci fine oĭ să mor.
Că știŭ bine
Că asta nu'ĭ de la tine.
Sunt tarĭ domniile
Te-a mituit cu pungile
Și aĭ stricat năștile.
Fine aduțĭ aminte
Că la mic te-am botezat
La mare te-am cununat,
Copilașĭ ți-am creștinat:
Două fete și un băiat.
Ș'o fi fine cu păcat
Aci să fiŭ înecat;

Că de-oĭ sta te-oĭ blestema
Două în teĭ nu eĭ maĭ lega ;
Că blestemu de mumă»
Ca rana de ciumă ;
Blestemu de părinți
Ca viermiĭ neadormiți
Iar blestemul de naș
In lume n'are lăcaș».
Dar căpitanu Costin,
Nu-ĭ ajute D-zeŭ,
N'a ajutat pe nași-s'o.
Paloșu din teacă trăgea
Numaĭ capu că'ĭ tăia
Și în glugă îl așeza
Trupu în noroiŭ năpustia
La domnie se ducea
Sus pe scară se urca
Și din gură cuvînta :
«Aĭ Doamne Măria ta,
Să'mĭ dărueștĭ Bănia
Că mĭ-am stricat nășia»
Domnul dacă auzea
Palma la obraz punea
Ca treĭ ceasurĭ cuvînta :
Bată-te maica precista
Să-ți dăruesc eŭ bănia ?
Că ți-aĭ stricat nășia ?
Tu aĭ tăiat pe nași-to
Mĭine oĭ să taĭ și capul meŭ
Chip la gealăt că făcea
Capul luĭ Costin tăia
Jos pe scară că'l trîntia
Mergea capul bolborînd
Și pe nași-s'o spovedind.

La acest vestit Aga Bălăceanu care peri atît de vitejește se nemerește perfect expresiunea Cronicarilor cînd zic : «Bălăcianiĭ totdeauna 'și întindeaŭ mintea după niște părerĭ nebune, adică după vitejiĭ». (Vezĭ Mag. ist. v. p. 103. In epoca luĭ Brîncoveanu, care deschidea pe cea Fanară «vitejia începuse deja a fi privită ca o părere nebună).

Iuliu Gross în broșura sa «Cetatea Rosenau» maĭ zice că după ce căzu pe cîmpul bătălieĭ și boerul valah Bălăceanu, în Rosenau fură ucișĭ și un amic al săŭ, pînă și bucătarul săŭ și toate lucrurile sale prețioase fură ridicate de Tătarĭ. Drept pedeapsă pentru aceasta, locuitoriĭ din Rosenau dădură ca pedeapsă $93^1/_2$ centnerĭ de carne, 12 butoae de vin cîte 40 măsurĭ, 1100 măsurĭ de grîŭ, 145 florinĭ în banĭ, care face tot 11,019 florinĭ, denarĭ 76. P. 40 op. cit.

După terminarea resbeluluĭ, Nemțiĭ rămîind cu totul învinșĭ, Tököly va fi încoronat principe al Ardealuluĭ, și se alesese locul de încoronare la satul Cristianĭ ; acolo se încorona dînsul cu mare pompă unde fu de față și Brîncoveanu. In acest timp însă rivalul luĭ Tököly, marchizul de Baden, era la Belgrad, și îndată ce auzi de încoronarea luĭ Tököly veni în Ardeal. Tököly se înspăimîntă și fuge de teamă din noŭ în țara Romînească. Brîncoveanu trecuse deja cu armata sa apa Teleajenuluĭ și se așezase la satul săŭ la Tătăranĭ. Turciĭ și Tătariĭ de și trecînd cu Brîncoveanu în țara Romînească însă nu aŭ comis nicĭ o prădăciune, căcĭ s'aŭ retras în țările lor. Tököly s'a așezat în Oltenia și iernînd acolo a început a jefui toată acea țară ; de aci se născu din noŭ ură între dînsul și Brîncoveanu. Tököly voea să-ĭ sape tronul ca să'l ocupe dînsul ; căcĭ nu avusese parte de cel al Transilvanieĭ, îl gonise marchizul de Baden și acuma venise iarăși asupra luĭ Brîncoveanu. Domnul văzînd că nu poate scăpa de aceet vînător de tronurĭ apucă două căĭ : se folosește pe deoparte a'ĭ măcelări oastea ce o avea pe lîngă dînsul, iar pe de alta înștiințează pe Turcĭ ca să'l scape de acest om care fără nicĭ un motiv vine în țară să i-o turbure [1]).

Tököly văzînd că nu ajunge la nicĭ un rezultat, întoarce politica și se aliază cu Francezii care săpaŭ pe Brîncoveanu la Poartă ; credea el că cu acest sistem va dobîndi tronul romînesc. Francezii și Tököly aveaŭ un refugiŭ pentru acest scop : captivitatea generaluluĭ Haisler. Credeaŭ eĭ, că Haisler o să spue multe despre legăturile luĭ Brîncoveanu cu Nemțiĭ, în urma cărora ambasadorul francez va spune tot mareluĭ vizir

1) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 115.

din Ţarigrad, că Brîncoveanu a trădat pe Turcĭ, şi altele cîte de acestea încă. Amarnic însă se înşelaseră căcĭ Haisler nu avea la mînă cu nimic pe Brîncoveanu; ba încă din contră, cînd el veni legat în cortul luĭ Tököly, în urma prinderiĭ sale din cîmpia dintre Zerneştĭ şi Tohanĭ, se şi insultase cu Brîncoveanu. Cronicarul anonim ne raportă vorbele schimbate între dînşiĭ. Brîncoveanu luînd în ironie pe Haisler ĭ-a spus: «Jupîne Haisler 'ţĭ-am adus oaspeţiĭ, care 'ţĭ-am scris că-ţi-ĭ voĭ aduce, primeşte-ĭ». Haisler însă răspunse luĭ Brîncoveanu: «Nu te bucura de această întîmplare, că de am pierdut noĭ răsboiul, împăratul nostru maĭ are ca noĭ mulţĭ» [1]). De Castagnères în scrisoarea sa din 1690 30 Septembre, către rege menţionează prinderea luĭ Haisler, el spune: «La prise du général Heusler fournira sans donte au Comte Tekely beaucoup de preuves des engajements que les Princes de Moldavie et de Valaquie avaient avec les Impériaux» [2]). Tököly ţinea corespondenţe intime cu De Girardin la Ţarigrad, căcĭ acesta în altă scrisoare din 14 Decembre către rege spune: Je reçois une lettre du Comte Tekely laquelle y apprend sa retraite en Valaquie» [3]). Francezii eraŭ cu totul ameţiţĭ de Tököli şi lucraŭ din răsputerĭ la destituirea luĭ Brîncoveanu, şi De Girardin scrie regeluĭ în 2 Ianuarie 1691: «Je suis persuadé que Reiss-Effendi qui a beaucoup de crédit sur son ésprit, a reçu de l'argent du Prince de Valaquie, pour faire sortir Tekely de sa principauté. . . . . j'ai cru après ces raisonnements, qu'il estait temps de parler ouvertement contre le Prince de Valaquie, et je donnay au Vizir, dans cette mesme audience, des preuves qui le lui doivent rendre suspect et puis l'ai persuadé aussi que ce serait un grand bien de le destituer» [4]). Tot asemenĭ şi în raportul din 21 Maiŭ 1691 [5]).

Tököli văzînd că nu reuşeşte, părăseşte ţara Romînească, şi aşa Brîncoveanu se maĭ poate odihni puţin; el se aşează în casele domneştĭ din Tîrgovişte, unde şezu pînă în luna luĭ August. Noĭ pregătirĭ de resbel se anunţaŭ iarăş între Turcĭ şi Nemţĭ şi de astă-dată Brîncoveanu schimbă politica, el se va arăta ca partizan al Nemţilor.

Aşa a pierit acest Bălăceanu vestit de vitejiĭ, cum îĭ zic cronicariĭ. După moartea luĭ, Domnul dă un Chrisov în 1694 Maĭ 30 (originalul în Condicele brîncoveneştĭ 4, fila 1031 Archiva Statuluĭ) prin care-ĭ ia moşiile Gîrcovul din jud. Romanaţi, Babicul şi Ulmiţiĭ din jud. Olt şi le dă M-tiriĭ S-tu Pavel Apostolul. Apoĭ pe Archimandritul Isaia pe care Bălăceanu îl prinsese prin Ungaria şi 'l pîrîse împăratuluĭ după cum zice hrisovul: «Cum că este iscoadă trimis de la D-nia Mea cu cărţĭ la Mosc, şi aŭ umblat umblete ca acele şi altele multe zicîndu-ĭ împotriva şi pre pîra luĭ, aŭ căzut părintele Isaia Archimandritul la mare nevoe şi închisoare şi aŭ luat Haisler toată agonisita luĭ ce aŭ fost cîştigată de la Moscu cu milosteniĭ după creştinĭ însă banĭ gata, galbenĭ de aur 800 ahară de alte hodoare pe care le numără hrisovul»; maĭ departe iarăş citim: «şi multe nevoĭ aŭ petrecut părintele Isaia Archimandritul pre pîra luĭ Constantin Agăĭ Bălăceanul închizîndu'l în ţara Ungurească de la cetate în cetate şi multă cheltuială aŭ făcut şezînd la închisoare 2 anĭ şi jumătate pînă l'aŭ trimis şi la Beciŭ la împăratul nemţesc şi acela umblîndu'ĭ pre urmă şi neaflîndu-ĭ părinteluĭ Isaia nicĭ o vină ci cu dreptul săŭ l'aŭ slobozit şi aŭ venit aci în ţară, decĭ după ce aŭ venit făcut'aŭ mare jalbă»—maĭ departe—«şi satele şi moşiele le-aŭ perdut Aga Bălăceanu rămînînd pre seama domnieĭ şi am ales şi am judecat de s'aŭ dat la sfînta M-tire S-tu Pavel Apostolul din moşiile Agăĭ Constantin Bălăceanu satele: Gîrcovul, Babicul şi Ulmiţi».

---

1) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 114.
2) Vezĭ în supl. I, vol. I, doc. Hurm. p. 292.
3) Idem p. 293, anul 1690.
4) Idem op. cit. p. 293.
5) Idem op. cit. p. 297.

Așa aŭ perit și din urmași acestuĭ Bălăceanu, Ion fiul săŭ, în durerĭ înfricoșate, sub domnia luĭ Nic. Mavrocordat în contra căruia se luptase pentru că ținea aceleașĭ corespondențe cu Austria ca să nu se închine țara Fanarioților. Așa a pierit și un alt Bălăceanu în veacul al XIX, Vornicul Constantin Bălăceanu, despre care Ion Ghica zice în scrisoarea III-a către V. Alecsandri că, Vodă Caragea 'l exilase tocmaĭ la Castoria pentru că se temea că avea relațiĭ de familie la Viena. Del Chiaro, Enghel, Filstich, Marienburg, Sulzer, istoricĭ străinĭ din veacul al XVIII spun că Aga Constantin maĭ căpătă și titlușul de graf de la Leopold, titlu ce purtă și fiul săŭ și fiicile acestuia de la Viena, Ela, Maria și Smaragda.

In tradițiunea Bălăcenilor a fost ca toțĭ să fie partizaniĭ politiceĭ țărĭĭ Romînești, cu împăratul Austrieĭ, după cum a fost cu toțĭ boieriĭ din vechiul partid național al acesteĭ țărĭ, din trecutul veaculuĭ al XVII-lea încoace.

Ca concluziune însă, din toate cele expuse pînă aci, vedem că, cu veacul al XVII-lea s'a pus bază lupteĭ a două marĭ ideĭ pentru politica țărĭĭ Romînești, s'aŭ format două partide istorice din care unul era maĭ național ca altul, și în care a lucrat tot ce țara avea maĭ romînesc ca naștere și că acela care a deschis focul a fost Șerban-Vodă Cantacuzino.

Turciĭ se temeaŭ de acest Cantacuzino și dacă moartea nu l'ar fi răpit în anul 1688, 29 Octombre, totul era decis ca coroana bizanțiuluĭ să lucească pe capul unuĭ domn romîn și acolo să se institue un mare imperiŭ al căror supușĭ ar fi fost: Romînĭĭ Sîrbiĭ, Bulgariĭ și Greciĭ. Dacă acest imperiŭ ar fi fost sprijinit de cele două împărățiĭ Rusia și Austria, noĭ Romînĭĭ cine știe ce soartă strălucită am fi avut!

Bălăceanu care a fost inima aceleĭ politice, pentru al eĭ început, a pierit jertfa marilor sale ideĭ cum aŭ maĭ pierit și alțiĭ ca el, dacă nu prin moarte, dar reduși la exil și mizerie.

Imediat însă după moartea luĭ Bălăceanu, evenimentele aŭ adus o nouă direcțiune de politică și Brîncoveanu cu începerea anuluĭ 1691 va deveni aliatul Nemților.

Acuma Brîncoveanu putem spune că era în elementul politiceĭ sale; în totdeauna el a hrănit în sufletul săŭ această politică germană, însă nu a pus'o în practică de cît atuncĭ cînd simțĭ că a sosit momentul; dacă în ceĭ d'intiĭ anĭ aĭ domnieĭ luĭ fusese cu Turciĭ și în contra Nemților, este că evenimentele 'ĭ-aŭ dictat așa.

Decĭ să ne mîndrim noĭ ceștia de azĭ, cînd acum două veacurĭ și maĭ bine, atuncĭ cînd plăteam tribut Turcieĭ din anul 1393, cînd viziriĭ și pașĭ turcești veneaŭ la București ca la dînșiĭ acasă, și cînd cu toate acestea maĭ hrăneam în noĭ și sentimentul uneĭ politice opuse intereselor Turcieĭ. Aceasta dovedește că Romînĭĭ aŭ avut totdeauna conștiința vie a naționalității lor și că dînșiĭ niciodată nu s'aŭ considerat ca vazalĭ Ottomanilor, că nu aŭ considerat țara lor ca o provincie turcească de la Dunăre, cum adeseorĭ aŭ avut obiceiul străiniĭ neștiutorĭ de istoria neamuluĭ romînesc să o considere; din contră că aŭ avut curagiul să-și apere cu spada și cu scrisul naționalitatea și să caute o soartă maĭ fericită.

In luna luĭ Noembre tot anul 1691 Marsigli vine la București și Brîncoveanu 'l primește și maĭ strălucit. Acum domnul romîn 'și arată tot devotamentul către împărat; Marsigli rămîne pe deplin convins și recomandă pe Brîncoveanu cît se poate maĭ bine împăratuluĭ [1]). Toate însă cîte le făcea Brîncoveanu cu Nemțiĭ era imposibil să nu se afle de dușmaniĭ ce'ĭ avea; ceĭ d'ntiĭ care vor căuta a doborî pe domnul romîn, vor fi Francezii care susțineaŭ pe Tököly la tronul romînesc. Ambasadorul francez din Constantinopol, De Castagnères cumpără cu banĭ pe grecul Ianache Porfirita, capuche-

1) Vezĭ în rapoartele luĭ Marsigli către împărat în Frag. III, doc. Hurm. pag. 366—370 citat de D. Xenopol, vol. IV, p. 385.

haia luĭ Brîncoveanu la Ţarigrad şi dragoman împărătesc. Porfirita, un grec iubitor de banĭ de şi primea două lefurĭ grase de la ambiĭ săĭ stăpînĭ, domnul romîn şi Sultanul, şi încă 12 pungĭ pe an, bacşiş de la domnul romîn, fără nicĭ un scrupul îşĭ vinde conştiinţa Francezuluĭ.

Brîncoveann în cele din urmă a pierit şi dînsul ca un eroŭ cu ceĭ 4 fiĭ aĭ luĭ şi cu ginerele săŭ Enache Văcărescu după nişte sbuciumărĭ de 26 de anĭ la tronul Ţăriĭ Romîneşţĭ, pe care'l ochise Franceziĭ încă de mult, avînd contra lor toate puterile Europeĭ coalizate, înegrit zilnic la Marele Sultan de ambasadoriĭ acestor puterĭ.

In fine ca scenă finală a acesteĭ jalnice tragediĭ, Ştefan Cantacuzino ultimul domn pămîntean pieri şi el sub aceleaşĭ lovituri ale iataganuluĭ turcesc, pentru ca ultima scînteie a naţionalităţiĭ romîne să se stingă pentru un veac şi maĭ bine, şi ca Fanarioţiĭ să vie şi să ocupe tronurile iluştrilor Basarabĭ.

In întreagă această epocă s'aŭ luptat Romîniĭ ca să rupă legăturile ţăriĭ cu imperiul ottoman preferind ajutorul şi amiciţia sfîntuluĭ imperiŭ ca iubitorĭ de civilizaţiune şi de cultură, neputînd isbuti însă, căcĭ intriga şi calomnia devenise puternică şi slăbise chiar şi puterea militară din ambele principate. Eĭ s'aŭ maĭ răsculat o ultimă oară în 1716 la inaugurarea domniilor fanariote voind a detrona pe cel d'întîiŭ Domn fanariot Nic. Mavrocordat şi a încheia tractate de alianţă cu sfîntul imperiŭ, fiind capĭ aĭ partideĭ naţionale, atuncĭ, Antim Mitropolitul ţăriĭ, Spătarul Radu Golescu, Vornicul Pătraşcu Brezoianu, Banul Gh. Cantacuzino, fiul luĭ Şerban-Vodă, Ioan Bălăceann, Serdarul Petre Obedeanu, Barbu Brăiloiul şi Staicu Bengescu. Dar în van fură toate, căcĭ, după cum spune marele istoric Bălcescu: «Astfel virtuosul Mitropolit Antim şi boerĭi Brezoianu, Obedeanu, Bengescu, Golescu, Barbu Brăiloiul ce se deosebiră atuncĭ ca capetele opoziţiunĭi, căzură maĭ toţĭ jertfe patriotismuluĭ lor» [1]).

Nu ştiŭ, d-lor, dacă am răspuns subiectuluĭ ce mĭ-am propus să desvolt, totuşĭ pe d-voastră istoricĭ desăvîrşiţĭ aĭ ţării noastre Romîneştĭ, vă rog de veţĭ fi găsit greşelĭ în cele spuse de mine să mă îndreptaţĭ cu duhul blîndeţeĭ, căcĭ nu graĭ de înger am vorbit, ci de om, şi decĭ greşitor.

C. V. Obedeanu.

1) Vezĭ în vol. I, Mag. ist. p. 119 articolul Romînii şi Fanarioţii.

ADOLESCENT

Tu apăreaĭ cu luna pe capul tăŭ nimbată,
Cu umbra ta nainte—ce înopta pămîntul—
Culcată lung, fantastic, pe iarba 'ncet mișcată;
Căcĭ tu, veneaĭ cu luna, cu noaptea și cu vîntul.

Și mă 'ntrebam: a căruĭ din muritorĭ e clipa
De-a înnopta 'n privirea'țĭ profund crepusculară?
Satan să'ntindă-asupra'țĭ de liliac aripa,
Cînd noĭ ne-om perde'n noapte, sub luna dulce, clară.

Să bată vînt, alerge în dungĭ, departe, lacul
Cu luna luĭ cutată, cu stele zecĭ în cute,
In plopiĭ viĭ, în grîne, să cînte pitpalacul;
Și noĭ să fim supușiĭ înflăcărăriĭ mute!

In unde recĭ svîrlire-așĭ îndureratul nufăr,
Ce îțĭ încinge fruntea și'n inima'mĭ durere!...
De ne iubim, Domniță la ce e bun să sufăr,
Cînd viața noastră însăși, la noĭ vieți ne cere?

Se aromea de ziuă, era senină zarea,
Plecaĭ cu-acelaș nufăr, pe țărmĭ de-a lung de ape....
Și te perdeam în vagul ce ninge depărtarea,
Arzînd întreg de friguri, cu cearcăn sub pleoape!

DEMETRIUS

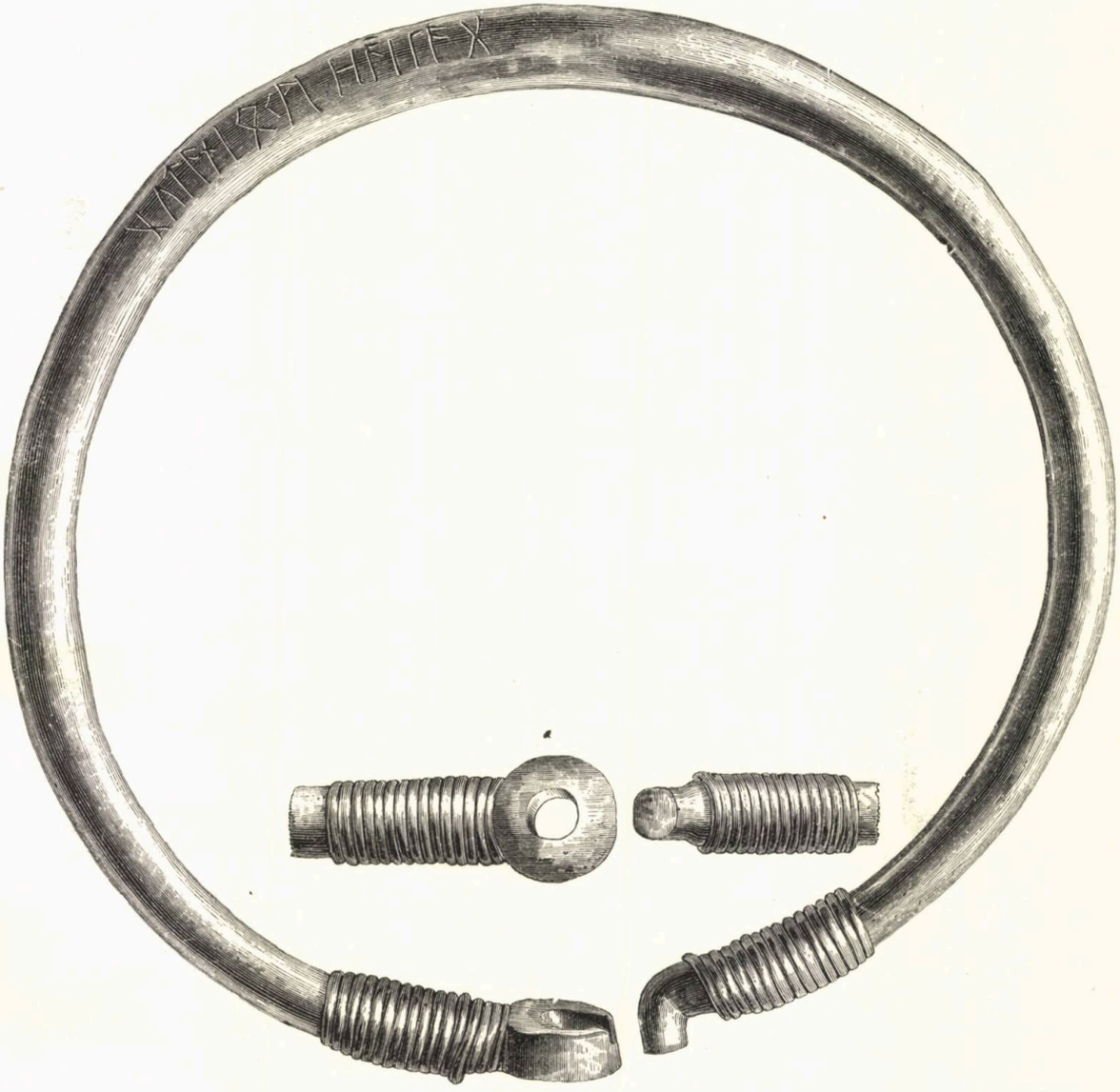

BRĂŢARUL CU INSCRIPŢIE

HERBERT SPENCER

La 8 Decemvrie 1903 a încetat din viață la Brighton, în urma unei lungi suferinți, Herbert Spencer. Celebrul filozof s'a născut în orașul Derby la 27 Aprilie 1820.

Tatăl său era institutor și unchiul său pastor la biserica metodistă, și împreună au dirijat educațiunea lui.

De timpuriu Herbert Spencer manifestă mari aptitudini pentru desemn, mecanică, matematici și științele naturale; avea însă aversiune pentru istorie și pentru limbele clasice. latina și elena, din care cauză a fost silit să părăsească universitatea întorcîndu-se acasă.

La vîrsta de șapte-spre-zece ani, Spencer a obținut un brevet de inginer civil și a intrat imediat la compania căilor ferate din Londra la Birmingham. La două-zeci și șase de ani a perdut acest loc, în urma unei crize ivite atunci la construcțiunea căilor ferate.

A luat direcțiunea *Revisteĭ economice*, unde apăra liberalismul politic al radicalilor utilitariști.

In anul 1860, Spencer, influențat de opera celebră a lui Darwin, *Origina speciilor*, a început să scrie la marea sa lucrare *Sistemul filozofieĭ sintetice*, în care a căutat să desfășoare programul său. Această neîntrecută lucrare n'a putut fi terminată decît în 1879, din cauza greutăților finanțiare.

In opera sa, Herbert Spencer tratează: *Primele Principiĭ* (1862); *Principiile Biologice* (1864); *Principiile psicologice* (1872); *Instituțiunile politice* (1881); *Clasificațiunea știinților; Introducțiunea la științele sociale; Incercăriĭ de morală, științe și estetică; Justiția; Individul contra Statuluĭ; Educațiunea; Fapte* și *comentariĭ*, pe care Herbert Spencer le consideră ca testamentul său. Mai toate aceste scrieri au fost traduse în limba franceză de Burdeau, Ribot și Espinas.

In 1882 Herbert Spencer a fost ales membru corespondent al Acade-

mieĭ de ştiinţe morale şi politice din Paris, înlocuind pe americanul Emerson; dar el a declinat această onoare, nevoind, zicea el, să facă parte din nicĭ o societate străină.

A colaborat la *Civil Enginers and Architect's Journal* pentru a publica maĭ tîrziŭ în 1842 în *Nonconformist* o serie de scrisorĭ asupra *Sfereĭ proprie a guvernuluĭ*, unde afirma necesitatea de a restrînge la *minimum* posibil acţiunea guvernuluĭ.

Maĭ cu seamă aceste prime lucrărĭ de sociologie l-aŭ impus atenţiuniĭ lumiĭ savante. Spirit pătruns de doctrinele darwiniane el a aplicat marea lege a evoluţiuniĭ fiinţelor la societăţĭ. Societăţile aŭ cunoscut maĭ întîĭ formele civilizaţiuniĭ imperfecte, dar ascultînd de marea lege a progresuluĭ ele s'aŭ ameliorat şi sunt chemate a se îmbunătăţi şi maĭ mult. Un singur lucru poate împedica desvoltarea lor: legile care reglementează şi sancţionează acţiunile oamenilor. Dar oamenĭi nu sunt răĭ prin esenţă; sentimentele altruiste îĭ predomină maĭ mult decît sentimentele egoiste. Să li se dea dar o libertate maĭ mare, restrîngîndu-se atribuţiunile guvernuluĭ.

Herbert Spencer plecînd de la principiul, că individul izolat căutînd să'şĭ conserve instinctiv propria sa viaţă, aduce un folos social, pentru ca activitatea sa să se poată resfrînge sub forma unor bine faceri sociale, pune ca bază a doctrineĭ sale individualiste formula: „Statul nu trebue, în interesul săŭ, nicĭ să împedice nicĭ chiar să influenţeze libera desvoltare a individuluĭ".

Consecinte principiuluĭ pus în fruntea sistemuluĭ săŭ, el combate astfel monopolul şi frecventarea obligatorie a şcoaleĭ, fiind-că sunt restricţiunĭ la drepturile individuluĭ, şi porneşte o aprigă luptă în contra socialismuluĭ, pe care îl numeşte „robia viitoruluĭ".

Pentru Herbert Spencer, adept al şcoaleĭ luĭ Darwin, principiile nu sunt înăscute în spiritul nostru: ideea naşte, se desvoltă în individ ca în rasă; aceasta este aplicaţiunea teorieĭ transformaţiuniĭ darwiniane la evoluţiunea cugetăriĭ, a sentimentuluĭ şi a voinţeĭ.

Teoriile luĭ Herbert Spencer aŭ dat naştere şcoaleĭ *psico-fiziologice*, care deşi deosebită prin multe puncte de detaliĭ, rămîne fidelă doctrineĭ sale; aşa sunt Bain, James Shelly în Anglia; William James şi Baldwin în America; Hoëfding în Danemarka; Ribot, Tarde, Lebon în Franţa.

Numaĭ atuncĭ acţiunea morală, apogeul dezvoltăriĭ individuale şi sociale este posibil, cînd interesele particularuluĭ se confundă cu acelea ale totalităţiĭ. Această înaltă cugetare fundamentală etică se regăseşte totdeauna în toate operile luĭ Herbert Spencer şi maĭ cu seamă în celebra sa scriere: *Educaţiunea şi Constituţiunea religioasă*, unde se afirmă că în urma fenomenelor care nu se reprezintă de cît ca mişcare în materie, se găseşte încă în origina supremă a lucrurilor, *principiul*, ca un ce necunoscut.

Valoarea lui Herbert Spencer ca metafizic, psicolog, fiziolog, sociolog este cu prisosință cunoscută; el este poate mai puțin cunoscut ca om politic, și cu toate acestea este cel mai de frunte teoretician al liberalismului politic. Ca cei mai mulți cugetători ai Angliei, Spencer profesează și el *nominalismul* care are de maximă: partea este anterioară, și, după valoare, superioară totalității: *universalia post rem.*

Totalitatea, întregul nu sunt decît abstracțiuni generale, decît mijloace artificiale de a se face înțeles, nu reprezintă decît cuvinte seci (*nomen*, de aci nominalism); în această doctrină aplicată la relațiunea cetățeanului, statul vine în urmă: cetățeanul singur este real și are o adevărată valoare, din contră Statul nu este decît ceva factice cu totul abstract, o formulă seacă.

De aceea Statul monarchiei absolute (L'Etat c'est moi, al lui Ludovic XIV), nu este pentru nominaliști decît dominațiunea unei noțiuni generale; din potrivă, democrația republicei este dominațiunea individualismului, a suveranului de jos, a suveranului în ființă.

Asftel nominalismul este în contrast violent cu realismul politic (absolutismul) care zice: *universalia ante rem;* noțiunea generală, *Statul*, nu este numai anterioară în ce privește timpul, dar superioară în ce privește demnitatea, cetățeanului individual; de aceea Statul fixează legile și cetățianul n'are decît să se supună fără rezistență.

Credo liberalismului politic nu este decît nominalismul devenit doctri în politică: mai întîi cetățeanul, și apoi Statul. Principalii teoreticieni filoz ai acestui liberalism politic sunt: Wilhelm von Humboldt, Iohn Stuart Mil și Herbert Spencer.

După Humboldt, singura datorie a Statului consistă în a acorda individului și libertății sale protecțiunea în năuntru și în afară. Activitatea Statului nu trebue să se întindă asupra educațiunii, asupra stabilimentelor religioase, să nu legifereze asupra luxului, așa în cît cu drept cuvînt unii filozofi au numit Statul lui Humboldt „*Nachtwächterstaat*“ (Statul gardian).

Scrierea lui Stuart Mill, „*Asupra libertății*“ are ca bază principiile fixate de Humboldt.

Stuart Mill compară statul cu o pasere de pradă, necesară comunității spre a proteja pe membrii cei mai slabi contra rapacității vulturilor nenumărați. Și pentru ca acest rege al paserilor de pradă să nu devină periculos chiar propriilor săi supuși, trebue în totdeauna a ne păzi de ciocul său și de ghiarele sale.

Individul nu este răspunzător de acțiunile sale către totalitate, pe cît timp nu 'l privesc decît pe el însuși, zice Mill. Un stat care caută să distrugă acțiunea individului micșorează pe indivizi la rangul de automați.

La Spencer totul depinde de conservațiunea, de creșterea și ameliorarea speciei. El este minunatul filozof al vieții. După dînsul o restricțiune a interesului individual, sacrificiul accidental a unor indivizi în favoarea in-

teresului specieĭ, este justificată pretutindenĭ, unde scopul principal, conservaţiunea specieĭ este în joc.

Formula justiţieĭ este: fie-care este liber de a face ce voeşte, numaĭ să nu atingă egala libertate a semenuluĭ. Fie-care cetăţean doreşte a trăi aşa cum îĭ permit circumstanţele ce'l înconjoară; orĭ-ce intervenţiune inutilă a statuluĭ în sfera personală a particularuluĭ, turbură bunul săŭ traiŭ... Este indiferent pentru Spencer, dacă această intervenţiune vine din partea unuĭ singur despot saŭ din partea despotismuluĭ majorităţiĭ. Căcĭ aşa zisa majoritate politică nu este alt ceva decît violaţiunea unuĭ mic număr de inteligenţe prin numărul brutal, dominaţiunea parlamentară, inviolabilitatea sacrată de majoritatea sa, numărul, superstiţiunea politică, ca aceea a monarculuĭ prin graţia luĭ Dumnezeŭ.

In *„filozofia sintetică“* Spencer defineşte libertatea: tendinţa fundamentală a dreptăţiĭ umane. Sub această libertate se coprinde: inviolabilitatea corpuluĭ, mişcarea şi schimbarea de loc a voinţeĭ, libera folosinţă a tuturor mijloacelor naturale, libertatea de a dispune asupra proprietăţiĭ, în particular asupra proprietăţiĭ intelectuale, libertatea de a da şi de a testa; libertatea comerciuluĭ şi de a contracta, libertatea conştiinţeĭ, libertatea cuvîntuluĭ şi a preseĭ; în fine libertatea politică în sensul cel maĭ larg.

Această idee de libertate a luĭ Spencer, ce s'ar putea numi utopie a individualismuluĭ, se găseşte în contrast cu ideea egalităţiĭ, a socialismuluĭ, aşa precum Marx, şcolarul luĭ Hegel, o profesează. Marele teoretician al socialismuluĭ vede în starea socialistă, în viitor, mijlocul omnipotent de a triumfa în contra tuturor rezistenţelor şi obstacolelor sociale. Pentru Spencer din contră statul este tot maĭ mult un răŭ necesar, de aceea voeşte se restrîngă şi să reducă, pe cît se poate, limitele activităţiĭ statuluĭ.

O soartă priincioasă a voit ca după decăderea puterĭ politice a liberalismuluĭ care domina altă dată, acest liberalism să fi găsit în Herbert Spencer teoriticianul care prin puterea luĭ de gîndire a contribuit la renaşterea luĭ. Se poate în cîtva aplica liberalismuluĭ politic paradoxul luĭ Nietzsche a *„naşterĭ postume“*.

Filozofia luĭ Spencer se rezumă în scurt în descoperirea uneĭ baze ştiinţifice la principiile binеluĭ şi răuluĭ, şi prin urmare, la fericirea umană, unde interesul personal şi caritatea aŭ partea lor: aceasta este marea teorie materialistă: pedeapsa deprimă viaţa, plăcerea o măreşte. Suprimaţĭ cauzele de antagonism între oamenĭ, adăogaţĭ bine-facerea la dreptate, şi veţĭ ajunge, zice Spencer, la împăcarea *credinţelor* egoiste şi altruiste. Ast-fel se desinează societatea viitoare. Teorie contestabilă şi azĭ maĭ ales foarte contestată de adversarĭĭ legeĭ progresuluĭ.

Prin originalitatea doctrinelor şi întinderea măreaţă a scrierilor sale, Herbert Spencer este creerul cel maĭ puternic şi maĭ original al veaculuĭ al nouă-spre-zecelea şi dispariţia luĭ constitue un doliŭ pentru lumea învăţată.

CHR. I. SULIOTI.

TALERUL CU FIGURI

SUB PLEOAPELE DESCHISE...

Mîna albă ca omătul,
Fătul
Cel în basme 'ntruchipat,
De pe paloș 'și-a luat
Să mîngîe părul feteĭ.

Ea, de albul mat al creteĭ,
— Printre glastre și făcliĭ,
Dar cu ochĭ cumplit de viĭ —
Părea visul că o poartă
Moartă.

Iar cu mantiĭ pînă 'n scînduri,
Rînduri
Preoțiĭ stăteaŭ,
Adînciți în cărți citeaŭ
Abătuți de 'nțelepciune.

Și de-odat'a prins să sune
— Ca plutind pe-un mistic vînt —
Un nespus de jalnic cînt,
Desfoind pe mortul aer
Vaer.

Florĭ își risipeaŭ parfumul.
Fumul
Faclelor era parfum !
Prin ferestrele spre drum
Noaptea sta să dea năvală.

Un moşneag cu fruntea pală
Intr'un jilţ stătea 'mpietrit;
— Ochiŭ privind înţelenit
De-o gîndire fără şoapte,
Noapte.—

Nimenĭ nu ştia a plînge.
Sînge
Nu credeaĭ în trupul lor!
Taină, vis îngheţător!
Vechĭ curtenĭ, copiĭ de casă,

Imbrăcaţĭ în neagră rasă,
N'aveaŭ gînduri, n'aveaŭ glas!
Ce-ar fi fost atuncĭ un pas
Săltăreţ svonind din pinten
Sprinten?...

S'ar fi irosit cu toate
Poate,
Şi curtenĭ şi pajĭ şi ea,
Moarta care ne privea
Printr'o lume depărtată

Am căutat să fug de-odată!...
Vaĭ, un blestem crud mă leagă,
Ca să am viaţa 'ntreagă,
Sub pleoapele deschise
Vise.

DEMETRIUS.

GOANA DUPĂ GINERI

Comedie în 4 acte

PERSOANELE:

CONUL GHEORGHE (SMEUL), mare proprietar în Moldova, 70 anĭ. . . . . .

ILIE GLOGOVĂŢ, CĂRPEANU, } bărbaţĭ în vîrstă, proprietarĭ şi pensionarĭ aĭ Statuluĭ. . . . . .

V. SMEU, nepotul luĭ C. C. Gheorghe, tînăr literat. . . . . .

L. TRANDAFIRESCU, inginer şi prieten cu V. Smeul. . . . . .

CNEAZUL FERBINŢEANU, ruinat şi candidat de însurătoare. . . . . .

MOTĂNESCU, reporter de jurnale. . . .

BOCĂNEŢ, servitor. . . . . .

UN POŞTAŞ RURAL. . . . . .

LEFTERESCU cu soţia luĭ (bătrînĭ iubitorĭ de petreceri) . . . . . .

UN JUCĂTOR DE CĂRŢĬ . . . . . .

UN PONTATOR . . . . . .

C. C. ELENA GLOGOVĂŢ, C. C. SMARANDA CĂRPEANU } în vîrstă.

DOMNIŞOARA MARGARETA, fiica luĭ Glogovăţ . . . . . .

DOMNIŞOARA ZINA, fiica luĭ Cărpeanu. .

ANTONETA jupîneasă în casa luĭ C. C. Gheorghe. . . . . .

TOFAN. . . . . .

ION ROTARIU, locuitor pe moşia luĭ C. C. Gheorghe. . . . . .

Doamne, Domnĭ, Domnişoare, Cavalerĭ, Muzicanţĭ, Ţăranĭ, Plugarĭ care umblă cu colinda, etc.

ACŢIUNEA SE PETRECE ÎN MOLDOVA

Actul I şi al IV-lea la moşia luĭ C.c. Gheorghe.
Actul II-lea la Glogovăţ în oraş.
Actul al III-lea la moşia luĭ Cărpeanu.

ACTUL I

(O cameră la ţară. In planul I şi 'n colţul părete luĭ din stînga se află lipită o ladă de fier. In colţul părete luĭ din dreapta pe acelaş plan, e un biroŭ încadrat de condicĭ şi toate trebuincioase pentru scris. Imediat după ladă şi biroŭ sunt două uşĭ laterale. Cea din stînga duce 'n sofragerie, cea din dreapta în salon şi grădină; o altă uşă în stînga din planul al II-lea, care e uşa de comunicare cu serviciul. Intre cele două uşĭ din stînga se află o bibliotecă, iar în faţa bibliotece pe dreapta e un divan şi pe divan o pisică; în fund o uşă mare cu geamurĭ, două ferestre laterale. Vederea bisericeĭ din sat. Această uşe se deschide pe terasa din curte. O lampă atîrnată de plafond; în mijloc o masă rotundă; scaune împrejurul meseĭ şi un jilţ).

SCENA I

C.C. GEORGHE, TOFAN, ION ROTARIU

(Antoneta jupineasa din casă, dintr'un dulap din fund aflat în zid, dă servitorilor farfurii, feţe de mese, furculiţe pe care le duce în maĭ multe rînduri în sofragerie; de pe terasă se aud vocĭ).

Vocĭ. — Aşa-ĭ, aşa-ĭ, bine zicĭ cucoane!..

C.c. Gheorghe. — *(după terasă).* Vă mulţumesc din toată inima *(închide uşa, către Tofan).* Ce oamenĭ buniĭ! Aşa Tofane alt mijloc nu maĭ găseştĭ?

Tofan. — De, cucoane, din ce să fac doagele? dacă d-voastră nu voiţĭ să cumpăraţĭ de-a gata?

C.c. Gheorghe. — Ce vorbeştĭ Tofane,—am eŭ banĭ de dat în vînt?

Tofan. — In vînt? Nu vă rămîn poloboacele?

I. Rotariul — *(rîzînd).* Dacă nu-ţĭ avea d-v. banĭ, cine să aibă? — Slavă D-luĭ anul acesta ne-a priit maĭ bine ca la alţiĭ. — Să vedeţĭ d-voastră la Cneazul Ferbinţeanu — *„Vlăduţul mameĭ“* cum îl numim noĭ; nimic — pe moşie ca în palmă, să ne ferească D-zeŭ!... Aŭ perit vitele şi de hrană şi de sete — jelanie şi pace.

C.c. Gheorghe. — Ştiŭ. — Insă Cneazul, saŭ cum îĭ ziceţĭ voĭ *„Vlăduţul mameĭ“* are parale.

I. Rotariul. — Aş! de unde—îl poartă jupîneasa de nas, ştiţĭ d-v., jupîneasa cea din tîrg, o nemţoaică de cele franţuzeştĭ. Mi se pare că i-a mîncat pe jumătate moşia, să aude că neamurile vor să 'l pue sub epitropie.

C.c. Gheorghe. — Ce spuĭ?

Rotariul. — Iaca şi Tofan ştie.

Tofan. — Aşa-ĭ cucoane. *(Antoaneta cu servitorul ese, Antoaneta ia şi pisica pe care o desmerdă).*

C.c. Gheorghe. — *(mirat)* Ce facĭ cu pisica madamă?

Antoaneta. — Mă duc să-ĭ daŭ de mîncare *(ese).*

C.c. Gheorghe. — Bine, *(către Tofan)* cum de n'am auzit eŭ de una ca asta?

Rotariul. — Apoĭ dacă D-v. nu vă maĭ duceţĭ nicăierĭ. Toată ziua acasă, saŭ pe cîmp. De cînd a murit sărmana C.c. Frosa, v'aţĭ făcut pustnic.

C.c. Georghe. — Imĭ vine nepotul şi veţĭ vedea marĭ schimbărĭ.

Amîndoĭ. — Şi cînd vine?

C.c. Gheorghe. — Astăzĭ s'a dus trăsura la gară.

Tofan. — C.c. Vasile.

C.c. Gheorghe. — Da.

Rotariul. — Zăŭ că bine faceţĭ. — De aţĭ şti d-v. cîtă risipă e pe moşie! Care în cotro fură!

C.c. Gheorghe. — Ştiŭ şi gîndesc să schimb obiceiurile. Apoĭ, moş Tofane, chibzueşte cu Rotariu cum e maĭ bine. Cît de parale n'am acum, nu daŭ nicĭ un ban. A-ţĭ înţeles, nicĭ un ban.

Tofan. — Bine cucoane. Sărutăm dreapta.

Rotariul. — Sărutăm dreapta, *(ese amîndoĭ).*

SCENA II-a

C.C. GHEORGHE, ANTOANETA.

(D'afară se aude sunete de clopoţeĭ, care se apropie).

C.c. Gheorghe. — *(către madama).* Cine vine? Trăsura noastră n'are clopoţeĭ?

Antoaneta. — *(intră şi deschizînd uşa din fund priveşte).* Mosafirĭ, o trăsură cu patru caĭ înaintaşĭ.

C.c. Gheorghe. — Eşĭ de primeşte. Mîncare aĭ?

Antoaneta. — *(jumătate pe terasă jumătate în casă)* Heĭ! he! Multe, multe...

C.c. Gheorghe. — Adecă nu e bună mămăligă cu brînză? Ce vă pasă, faceţĭ risipă din avutul altuia, *(vorbindu-şĭ şieşĭ)* Cine să fie? Tocmaĭ astăzĭ, de ziua naşterĭĭ mele. Nu aştept pe nimenĭ!

SCENA III-a

Ceĭ de maĭ 'nainte, ILIE GLOGOVĂŢ, ELENA, MARGARETA.

Ilie. — La mulţĭ anĭ Cc. Gheorghe !

C.c. Gheorghe. — (*surprins, se îmbrăţişează*). Cc. Ilie Glogovăţ! Ce minune ! Nu ne-am văzut de atîta vreme ! (*sărută mîna Eleneĭ*) Sărut mîna cuconiţă! (*vede pe Margareta, o întreabă*) Nu e fica d-v. ?

Elena. — Margareta, ce aţĭ uitat-o ?

C.c. Cheorghe. — Da, am uitat-o, uita-o-ar relele !

Margareta. — *(dînd mîna)* E drept, sunt cîţĭva anĭ de cînd n'am maĭ fost pe la d-voastră, eram mititică !

Elena. — A finit pensionul şi am luat-o definitiv acasă.

C.c. Gheorghe. — *(către Ilie, mîngîind pe Margareta)* Fată mare ! (*către Margareta*) De ce te înroşeştĭ ?

Ilie. — De !..... 18 anĭ ! ? !

Elena. — *(oftînd)* Fetele ne îmbătrînesc.

C.c. Gheorghe. — Pe d-v ?.... nicĭodată—aţĭ rămas tot tînără.

Elena. — Heĭ ! Cucoane Gheorghe, 35 de anĭ... trecuţĭ ? !

C.c. Gheorghe. — *(aparte)* Da 45 nu vrea. *(către musafirĭ)* Da, poftim luaţĭ loc, saŭ dacă voiţĭ, să trecem în salon, orĭ în grădină.

Elena. — Lăsaţĭ că'ĭ bine şi aicĭ !—Şi aşa cucoane Gheorghe nu vă maĭ vede niменĭ. V'aţĭ retras cu totul la ţară....

C.c. Gheorghe. — Ce să fac ? Am rămas stingher, sunt bătrîn şi nu maĭ am gust de lume.

Ilie. — Vă schingiuiţĭ de bună voe.

C.c. Gheorghe. — Să mă credeţĭ, sunt destul de fericit aşa cum sunt, n'am pe preotul din sat ? primarul ? profesorul comuneĭ ? şi gazetele de 3 orĭ pe septămînă ? Ce maĭ voiţĭ ?

Elena. — Aşa'ĭ. Insă earna ? Trebue să fie de o tristeţă ? (*luĭ Ilie*) Noroc de casele noastre din oraş ! Nu aş sta eŭ earna la ţară pentru nimic în lume !

Margareta. — Ba eŭ aş sta ;

Elena. — (*mirată*) Tu ?

Margareta. — Dacă ar fi baluri ! !

C.c. Gheorghe. — Luaţĭ seama să nu fiţĭ nevoite a sta şi fără baluri.

Margareta. — Eŭ ?

C.c. Gheorghe. — Da, d-ta !

Margareta. — Eĭ ! aş da mult să văd şi asta !

C.c. Gheorghe. — Nu zice vorbă mare ? ! Par'că eŭ nu am case în oraş.

Margareta. — (*rîzînd*) Ruinate !

C.c. Gheorghe, — (*intenţionat*) De o fi nevoie le voiŭ repara. De o camdată nu mă trage inima, căcĭ n'am pentru cine şi nicĭ pentru ce ! (*către Elena*) Imĭ vorbiţĭ de tristeţea erneĭ (*vorbeşte călduros*). Apoĭ cînd îmĭ pîlpie focul în vatră, cînd pe la fereştĭ şueră neîntrerupt vîntul şi viscolul în ropot bate în geamurĭ, nicĭ vă puteţĭ închipui cît farmec mă cuprinde, simt de pretutindenĭ că se lasă din văzduhul odăeĭ un fel de linişte patriarchală, ce mă îneacă şi de a dragul ascult acest murmur sălbatec de iarnă, care'mĭ gîdilă toată firea.

Margareta. — Vorbiţĭ ca un poet.

C.c. Gheorghe. — In tinereţele mele am făcut şi eŭ stihurĭ. Acum mă înlocueşte nepotul.

Margareta. — (*mirată*) E poet ?

C.c. Gheorghe. — Aşa se spune.

Margareta.— Scrie frumos ?

C.c. Gheorghe. — In lătineşte.

Elena. — Cu toate acestea cred că la earnă ne veţĭ face plăcerea să veniţĭ la seratele noastre.

C.c. Gheorghe. — (*cochetînd*) Să vedem . . . . cum mi-o fi inima . . . . şi dacă mă veţĭ ruga.

Margareta. — Eŭ vă rog de pe acum. Mi-e milă să vă văd atît de îndurerat ?!...

C.c. Gheorghe. — Atunci se schimbă vorba (*aparte*)—Nu cumva mititica... da nu se poate... ce sunt nebun ?

Ilie. — Cc. Gheorghe am uitat să vă spun că în urma noastră maĭ venea o trăsură.

C.c. Gheorghe. — Poate o fi trăsura mea.

Ilie. — Aş !... nu vă cunosc caiĭ ? Aveţĭ nişte deliĭ, halal să le fie. Apropo aţĭ trimes-o undeva ?...

C.c. Gheorghe. — La gară, vine nepotul meŭ.

Elena. — Direct din Paris ?

C.c. Gheorghe. — Direct şi cu diplomă.

Elena. — A finit studiile ?

C.c. Gheorghe. — Da. Şi-l iaŭ cu mine la ţară. Ce să fac. Mi s'a urît singur ca huhurezul. A ! iată şi-a doua trăsură, *(privind pe fereastră)* a intrat în ogradă ; cine să fie ?

SCENA IV-a

ACEIAŞĬ, D. CĂRPEANU, SMARANDA ŞI ZINA

Cărpeanu. — (*intrînd singur*) Să trăeştĭ Cc. Gheorghe.

Cc Gheorghe. — Heĭ ! bată-te norocul ! singur ?

C. Cărpeanu. — (*mirat*). Singur ! Doar am nevastă şi fată ! Iată-ĭ.

Margareta. — (*către Cărpeanu*). Aţĭ adus pe Zina ? Ce bine 'mĭ pare ! (*Smaranda şi Zina intră, madama le strînge hainele*).

C.c. Gheorghe. — Sărut mîna cuconiţă. Bine aţĭ venit. Bună ziua duduiţă.

Zina. — (*făcînd reverenţă*). Bonjour, Monsieur.

Cc. Gheorghe. — Mă !... s'a nemţit fata (*către toţĭ*) Ce plăcere îmĭ faceţĭ ! E o adevărată sărbătoare a vă vedea în pustiitatea mea.

Smaranda. — Aş dori s'o am şi eŭ singurătatea asta.

C.c. Gheorghe. — (*aparte*). Te crede moşul.

Smaranda. — O grădină atît de frumoasă ?!... Case gospodăreştĭ, moşie înzestrată, acarete, iazurĭ, şi.... de !.... Aŭ rămas în Moldova puţinĭ boerĭ, carĭ maĭ ţin la moşiile lor din străvechĭ.

Ilie. — Are dreptate d-na Cărpeanu. Poţĭ să-ĭ numerĭ pe degete ceĭ ce aŭ maĭ rămas cu avutul lor.

C.c. Gheorghe. — (*măgulit*). Eĭ ! parcă d-v. nu sunteţĭ ca mine ?

Cărpeanu. — (*rîzînd*). Noĭ suntem în mîinile jidanilor.

Ilie. — Şi streiniĭ stăpînĭ pe moşiile noastre.

C.c. Gheorghe. — Heĭ !... a cuĭ e vina ? Dacă vă place să petreceţĭ earna şi vara prin streinătăţĭ ! — Banul e rotund, se duce :— averea se iroseşte şi străi-

nul ne încalecă *(cu toţii ascultă, boerii aprind ţigările, fetele vorbesc la o parte.)* Eŭ vă spun drept, am fost la *Viana !*, o singură dată,—am stat două septămîni *(oftînd)* două septămîni ca doĭ anĭ!!... N'am ce zice, Viana e mare oraş, mîndru ! uliţĭ largĭ ! însă ce folos, eram strein în el. Şi cum să poţĭ trăi, cînd vezĭ, auzĭ, şi nu înţelegĭ nimica. Aşa mă ajunsese dorul de ţară, că aş fi dat toţĭ florinii care-ĭ aveam şi eraŭ mulţĭ ! numaĭ să mă văd maĭ curînd în ţara mea. Ştiţĭ d-v. că ajungînd aicĭ îmĭ curgeaŭ lacrămĭ de bucurie şi totul de pe moşia asta îmĭ vorbea. Sătenii îmĭ păreaŭ fraţĭ şi cînd locuitoriĭ aŭ venit să mă vadă, slab şi prăpădit, i-aŭ apucat şi pe eĭ şi pe mine plînsul. De atuncĭ m'am jurat să nu 'mĭ maĭ părăsesc moşia, şi m'am ţinut de vorbă, n'am maĭ pus piciorul în ţărĭ streine.—Iată de ce banul stă la mine, pe cînd Cneazul, pe care 'l cunoaşteţĭ.....

Elena. — Cneazul Ferbinţeanu ?

C.c. Gheorghe. — Da. E aproape ruinat.

Elena. — Mă rog, cine este Cneazul acesta ?

C.c. Gheorghe. — Strănepotul unuĭ bulgar Ferbintof, spion muscălesc. Ne-a vîndut ţara şi pentru această vitejie, muscaliĭ ĭ-aŭ dat în schimb, patalama de Cneaz. Nepotul săŭ risipeşte tot avutul bătrînuluĭ, iar neamurile l'aŭ pus sub epitropie. A tocat averea, ştiţĭ d-v. ? !. . . *(privind în spre fete)* cu de cele ? !. . .

C.c. Smaranda. — Fetelor mergeţĭ în grădină de culegeţĭ cireşe.

Cc. Gheorghe. — Să vedem ştiţĭ să alegeţĭ.

Margareta şi Zina. — Ne vom încerca.

C.c. Gheorghe *(conducîndu-le pînă la uşe).* — Vom vedea. *(fetele es)* Şi cum vă spuneam : a mîncat o avere de om, în destrăbălărĭ. Apoĭ nu-ĭ păcat de D-zeŭ !. . .

Ilie. — Nu-ĭ păcat. E avere furată.

Cărpeanu. — Eŭ am auzit că bunicul luĭ a fost un vîntură-ţară,

Ilie. — Un bulgar, care a jefuit fără milă.

C.c. Gheorghe. — Şi acum pe nepotul bulgaruluĭ îl jumuleşte, tot fără milă, una de cele cu deschisurĭ nemţeştĭ, de pe la Paris !. . .

SCENA V-a

ACEIAŞĬ, MADAMA, CNEAZUL

Madama *(speriată).* — Vine cuconul Cneazul de alăturĭ.

C.c. Gheorghe. — Vorbim de lup şi iată-l la uşe.

Cneazul *(cu monoclu în ochĭ, îmbrăcat în haine de călătorie, botforĭ de lac, cravaşă în mînă. In tot timpul cît e Cneazul în scenă el îşĭ ridică pantaloniĭ în sus).* — Bonjour la nobila companie. E piramidal să vă întîlnesc pe toţĭ aci *(sărutînd mîna cucoanelor).* Credeam cucoane Gheorghe să vă găsesc singur, aveam nevoie de un sfat.

C.c. Gheorghe *(cu batjocură).* — Eŭ să daŭ sfaturĭ unuĭ prinţ ? Mare cinste !

Ferbinţeanu *(cu dispreţ).* — Pheŭ ! Munţiĭ cu munţiĭ se ajung, d'apoĭ prinţiĭ cu. . . vulgariĭ ? !. . .

C.c. Gheorghe *(aparte).* — Poftim, mă face Bulgar. *(către Cneaz)* Aşa e ! şi ce sfat ?

Ferbinţeanu. — Inchipueşte-ţĭ *mon chèr* că m'aŭ pus subt interdicţie. Moşia dată în arendă, eŭ gonit de arendaş şi... Lolota ?. . .

C.c. Gheorghe *(rîzînd).* — Ce-ĭ cu dînsa ?

Cneazul. — Auzind că mi s'a constituit o rentă de 500 leĭ pe lună, a fugit cu un altul !

Toţĭ (*rîd*). — Cum se poate ?

Cneazul. — Aşa *mon chèr*. Acum nu-ĭ vorbă ! Inchipuiţi-vă *un prinţ* ca mine, cu 500 leĭ pe lună ! Cum să trăesc ? Cînd anul trecut am cheltuit 60.000 de francĭ la Paris, Londra, etc. E piramidal, piramidal (*rîsete*).

C.c. Gheorghe (*aparte*). — Sărmanul bate cîmpiĭ ! Vorbeşte de cărămidar.

Ilie. — Şi ce aĭ de gînd să facĭ ?

Cneazul. — Asta'ĭ că nicĭ eŭ nu ştiŭ ce am de gînd. Maĭ întîiŭ am protestat energic.

Toţĭ. — Pe urmă ?

Cneazul. — Le-am argumentat „*nec plus ultra*“ că nu e posibil ca o branşe din sînge nobiliar să poată trăi ca cel din urmă sărac !

Toţĭ (*rîd*). — Foarte bine şi pe urmă ?

Cneazul (*necăjit*). — Eĭ pe urmă le-am spus.... că nu primesc.

Elena (*rîde*). — Şi ce 'ţĭ-a răspuns.

Cneazul. — Să mă însor.

Toţĭ. — Şi ?

Cneazul. — Naturalmente aş vrea, dar cu cine ?

Toţĭ. — Caută Cneazule !

Cneazul (*nedomirit*). — Caut însă toţĭ mă trimit la plimbare.

Toţĭ (*rîd*). — Ha ! Ha ! Ha ! Asta'ĭ bună.

Cneazul (*atins*). — Brava eŭ găsesc că'ĭ răŭ ! E piramidal şi pace.

C.c. Gheorghe (*aparte*). — Sărmanul e ţicnit răŭ. Vorbeşte iar de cărămidar.

Cneazul (*ca să schimbe vorba, către d-nĭ*). — Apropo aţĭ venit singurĭ ?

C.c. Gheorghe. (*aparte*) — Pe lîngă altele e şi chior ! (*vorbind Cneazuluĭ*) Nu vedeţĭ cucoanele ?

Cneazul. — Ce am eŭ cu cucoanele ? — d-şoarele ?

Elena (*rîde*). — Sunteţĭ foarte amabil.

Smaranda (*rîde*). — Sunt în grădină.

Cneazul. — Imĭ daţĭ voe, mă duc să le întîmpin. (*aparte*) Ah ! cum m'aş maĭ însura, numaĭ să scap de epitropie (*ese*).

SCENA VI-a

Aceiaşĭ, afară de : MARGARETA, ZINA ŞI CNEAZUL, (*maĭ pe urmă*) VASILE SMEUL ŞI LEON TRANDAFIRESCU

C.c. Gheorghe (*după ce a eşit Cneazul*). — Ce papă lapte ! Oamenĭĭ 'l-aŭ botezat „*Vlăduţul mameĭ*“.

Ilie. — E minunată secătură.

Smaranda. — Nu-ĭ păcat de averea rămasă în mîinile unuĭ găgăuţă ! !

Elena. — Cu monoclu în ochĭ ! !

C.c. Gheorghe. — Ce o maĭ fi însemnînd şi comedia aceea numaĭ la un ochiŭ ?

Elena. — Fanfaronadă.

C.c. Gheorghe. — Am văzut şi eŭ la Viana, o mulţime ca dînsul,

Cărpeanu. — Nătărăĭ, cucoane, caută cu lumînarea să'şĭ piardă vederea.

C.c. Gheorghe. (*privind pe fereastră*) A, iată trăsura. Vine nepotul, (*toţĭ se scoală emoţionaţĭ*).

Madama (*anunţă*). — Vine gogonaşul.

Vasile şi Leon (*intră unul după altul cu geamantanul în mînă, caschete de călătorie, şi sacĭ micĭ în bandolieră*),

C.c. Gheorghe, (*bucuros, îmbrăţişîndu-l*). — In sfîrşit bine că aĭ sosit odată (*vede pe Leon*) Cum? nu eştĭ singur?

Vasile. — Nu moşule. Am venit cu cel maĭ bun prieten al meŭ, *Leon Trandafirescu,* inginer mecanic.

C.c. Gheorghe, (*amintindu-şĭ*). — Nu cumva e d-l care 'ţĭ-a dat atît de mare ajutor cînd aĭ fost bolnav de tifos?

Vasile. — Da moşule, şi pot zice că dacă nu era scumpul meŭ prieten lîngă mine, astăzĭ eram pe ceea lume,

Leon (*cu modestie*). — Te-a scăpat constituţia ta şi nu eŭ.

Vasile. — Ba tu, şi'ţĭ datoresc viaţa.

Trandafirescu. — Dacă ţiĭ numaĭ de cît,—fie!!

C.c. Gheorghe. — Tinere, aicĭ eştĭ ca şi în casa d-tale *(arătînd pe ceĭ din faţă).* Nu vă cunoaşteţĭ? D-l şi d-na Glogovăţ.

Trandafirescu *(închinîndu-se se recomandă singur).* — Leon Trandafirescu, inginer mecanic.

C.c. Gheorghe. — D-l şi D-na Cărpeanu!

Smaranda. — Incîntată, d-l meŭ.

Cărpeanu. — Mi se pare că vă cunosc! *(amintindu-şĭ).* Nu cumva sunteţĭ fiul luĭ C.c. Costache?

Leon. — Da d-le! Imĭ aduc aminte, vă cunosc şi eŭ.

Smaranda. — Bată-vă norocul copiilor, cum maĭ creşteţĭ, (*oftînd*).— Noĭ îmbătrînim.

Leon. — D-nă sunteţĭ în floarea vîrsteĭ.

Smaranda (*cochetînd*). — Sunteţĭ prea bunĭ. (*aparte*) E de duh băiatul. Iată un ginere pentru noĭ!

Leon (*revenind către Smaranda*). — D-şoara Zina?... fica D-v?... dacă nu mă înşel? Trebue să fie mare?

Smaranda. — Cred şi eŭ. V'a ajuns—e aicĭ; n'aveţĭ idee cît sunt de fericită de a vă vedea inginer hotarnic.

Leon (*întrerupînd'o*). — Mecanic, d-nă.

Smaranda. — Nu-ĭ tot una?... nu-ĭ nimica. Sunt curioasă să ştiŭ dacă Zina vă recunoaşte!

Leon. — Cînd era micuţă, îĭ făceam păpuşĭ.

Smaranda. — Imĭ aduc aminte. (*către Elena*) Să ne chemăm fetele (*adresîndu-se celorlalţĭ.*) Cine merge în grădină cu noĭ?

Ilie şi Cărpeanu. — Vă ajungem din urmă (*ese d-nele şi d-niĭ*).

SCENA VII-a

C.C. GHEORGHE, LEON, VASILE.

C.c. Gheorghe (*luĭ Vasile*). — Şi aşa, aĭ sfîrşit învăţăturile! Cred că de acum te veĭ statornici la ţară.

Vasile (*desfăcîndu-şĭ giamantanul*). — Sigur, moşule.

Leon (*către Vasile*). — Unde mi-aĭ pus gonometru?

Vasile (*scoţînd gonometru*). — E aicĭ, iată-l (*îl dă*).

C.c. Gheorghe (*privind la desfăcut*) — Şi ce maĭ aveţĭ pe acolo?

Vasile. — O mulţime de mărunţişurĭ. (*scoate o cutie lungăreaţă*) Moşule asta e pentru mata.

C.c. Gheorghe (*luînd cutia*). — Te-aĭ gîndit şi la mine?

Vasile. — Firește, se putea altfel!.....

C.c. Gheorghe. — Şi ce mi-aĭ adus?

Vasile (*fără să se uite*). — O pungă de mătase. — Din Italia.

C.c. Gheorghe (*mirat*). — Aşa ! Va să zică aţĭ fost şi prin Italia ? De aceea aţĭ întîrziat. (*C.c. Gheorghe deschide cutia*) Ce-ĭ asta ? (*desfăşură o coadă de păr blond cu etichetă*) O coadă de păr blond ! Voĭ numiţĭ asta o pungă ?

Vasile (*consternat*). — Te rog moşule, e o greşală.

Leon (*aparte*). — Dobitocul se compromite. Trebue să-l scap (*gîndind*) a ! o idee (*către C.c. Gheorghe*) Aceasta e a mea !

C.c. Gheorghe (*mirat*) Da ?

Leon (*arătîndu-ĭ aparatul*). — Priviţĭ pe ferestruia asta ! Vedeţĭ ?

C.c. Gheorghe (*întreabă rîzînd*). — O fi vre-o panoramă ? (*privind*) Nu văd nimic. (*aparte*) Mă maĭ şi prosteşte — ce poamă !

Leon (*explică cu îndrăzneală*). — Pe faţa opusă acesteia e o altă ferestruică.—Eĭ bine, acesta are pe mijloc şi în tot lungul lumineĭ un fir subţire ! Vedeţĭ !

C.c. Gheorghe (*privind*). — Da ! Da ! (*aparte*) Nu văd nimic.

Leon (*arătînd şuviţa*). — Părul acesta îl întrebuinţez ca să 'mĭ înlocuiesc firele cînd se rup. E gingaş aparatul.

C.c. Gheorghe. — Şi pentru aceasta întrebuinţaţĭ numaĭ părul blond (*citind eticheta*) al Lucreţieĭ de 18 anĭ ?...

Leon. — Asta-ĭ treabă inginerească.

C.c. Gheorghe. — Ciudată meserie !!!...

Vasile (*deschide el singur, aduce punga*). — In fine am găsit-o. Iat'o.

C.c. Gheorghe. — Trebuia-ĭ de la început să-ţĭ cercetezĭ cutiile şi să nu mă facĭ să învăţ ingineria, tocmaĭ acum la bătrîneţe. Băete calcĭ în străchinĭ verzĭ. Am să te însor.

SCENA VIII-a

Aceiaşĭ, CNEAZUL (*apoĭ*) D. ŞI D-NA GLOGOVĂŢ. D. ŞI D-NA CĂRPEANU, MARGARETA, ZINA

Cneazul (*cu monoclu la ochĭ, mîinile şi faţa mînjite cu cireşe negre*). — Mĭ-aŭ spus cucoanele că aţĭ sosit chiar acum din Paris : „*Mes chèrs amis*“. M'am repezit ca o săgeată pentru a vă îmbrăţişa.

Vasile (*mirat*). — Cneazul aicĭ ?

Leon. — Cu ce prilej ?

Cneazul. — Am venit pentru un sfat la cuconul Gheorghe. Vă voĭ spune asta maĭ tîrziŭ. Acuma să ne îmbrăţişăm. (*se duce către Vasile ca să'l sărute*).

Vasile. — Par'că eştĭ cel de pe coniră, spalăte pe mîinĭ.
(*Cneazul se întoarce către Leon*).

Leon. — N'aĭ auzit ce ţĭ-a spus Vasile ? Du-te de te curăţă şi pe urmă vom vede!?...

Cneazul (*rîde făcînd gesturĭ cu mîinile*). — Aşa-ĭ, am mîncat cireşe negre. Va să zică mă respingeţĭ ?

Vasile, Leon. — In unanimitate.

C.c. Gheorghe. — Cere să-ţĭ dea de spălat. Par'că eştĭ ucigăl crucea.

Cneazul. — Mă duc. Cucoane Gheorghe, profit de ocazie pentru a-mĭ vedea calul (*ese*). (*Toată lumea vine din grădină. Margareta şi Zina cu panerăşe încărcate cu cireşe*).

Margareta (*arătînd panerul luĭ C.c. Gheorghe*). — Am cules o mulţime.

Zina. — Şi eŭ ; priviţĭ, ale mele sunt cireşe hultoane. (*Leon şi Vasile surîzînd fetelor, ambele sunt intimidate*).

C.c. Gheorghe. — Nu vă speriaţĭ (*prezintă*). Nepotul meŭ Vasile şi d-nul inginer botanic (*caută numele*).

Leon (*întrerupînd*). — Mecanic.

C.c. Gheorghe. — Aşa cum spuĭ, Leon Trandafirescu ; Margareta fiica luĭ Glogovăţ (*Margareta salută reventios*) şi Zina fiica d-luĭ Cărpeanu (*acelaş salut*).

Leon. — Pe d-şoara o cunosc. Ciudat, după cît îmĭ aduc aminte cînd eraţĭ mică, vă era părul blond.

Smaranda (*cochetînd*). — Şi ochĭ negri. Părul s'a închis şi ochiĭ aŭ rămas.

Leon (*către Zina*). — Mă maĭ cunoaşteţĭ?

Zina (*prividu'l cu nevinovăţie*). — E mult de atuncĭ. Imĭ aduc aminte ca prin vis. Ştiŭ că-mĭ făceaţĭ păpuşe cu ochĭ de cărbunĭ. Da şi d-v. v'aţĭ schimbat mult.

Leon. — Bine înţeles, studiile, străinătatea, aniĭ, prefac omul. Odinioară eram copiĭ, astăzĭ intrăm în lume şi cînd ne gîndim cît de repede aŭ trecut toate ! Par'că aŭ fost erĭ.

Zina (*mîncînd cireşe, îl priveşte cu multă luare aminte*). — Vă maĭ întoarceţĭ în străinătate ?

Leon. — Nu. (*Zina se duce spre grupul cucoanelor. Leon aparte privind'o cu nesaţ*). S'a făcut frumuşică !... (*Cucoanele se duc în salon*).

Cărpeanu (*venind în spre Leon*). — Aveţĭ de gînd să luaţĭ vre-o funcţie ?

Leon. — Eŭ ? funcţie ? Ferească D-l. Am de gînd să întreprind vre-o industrie. De şi între noĭ Romînĭĭ nu există spiritul de asociaţie şi cu atît maĭ mult spiritul de încredere. Insă totuşĭ nu desnădăjduesc. Am un capital depus la Bancă. Voĭ să-l fructific. Fie singur, fie în tovărăşie.

Iată prietenul meŭ Vasile — întrebaţi-l dacă nu împărtăşeşte întru tot ideile mele ? (*cu toţiĭ formează grup*).

Vasile. — Firește ! E singurul mijloc de a ne emanicipa. Vedeţĭ în ţările străine, capitalul nu doarme, el produce şi individul nu devine un parasit al bugetuluĭ ca în Ţara noastră, ci muncește pentru sporirea avuţieĭ. In ţara romînească fie-care părinte visează să'şĭ vază feciorul în vre-o funcţie gras plătită. Tineriĭ învaţă la facultăţile străine, pe pospăială, ştiind de maĭ 'nainte, că : avînd o diplomă, căpătată D-zeŭ ştie cum, vor fi numiţĭ în justiţie, la ministere, la vre-o primărie, graţie protecţieĭ şi maĭ mult încă, vor fi sigur numiţĭ,... graţie număruluĭ de voturĭ ce'l poate da partiduluĭ la vreme de nevoie. Prin acest mijloc, capitalul intelectual se robeşte, conştiinţa se cumpără şi străiniĭ ne înjugă.

C.c. Gheorghe (*entuziasmat*). — Brava ! aĭ vorbit ca din carte ! In vremea mea eraŭ breslele negustoreştĭ ! Unde se vedea puĭ de străin la negustorie ? Breslaşiĭ eraŭ puternicĭ, bogaţĭ, îndestulaŭ ţara, ba încă trimeteaŭ mărfurĭ şi în străinătate, ast-fel că banul rămînea acasă şi veneaŭ şi de la străinĭ.

Acum, aceĭ care aŭ înlocuit breslele, după ce se înavuţesc pe spatele noastre, pleacă cu baniĭ noştri la eĭ şi noĭ pe fie-care an dăm din pungă ceea-ce străinul nu poate fabrica aicĭ ! Apoĭ asta'ĭ socoteală ? !... Sărăcie lucie şi pace !

Leon şi Vasile. — Aşa'ĭ-aşa'ĭ. Aĭ dreptate, (*se aude pianul*).

C.c. Gheorghe. — Ş'apoĭ să maĭ vedeţĭ încă. In vremea mea, pînzăriile de in, borangiuc, bumbac, se lucraŭ în casă, la ţară. Acum a venit moda să le aducem de la Paris, de la Viana. Pe vremea mea făceam schimburĭ în Lipsca. Acum neamţul ne trimite tot, şi dacă—ar fi pedeapsă cu moarte prin juvăţ cu bună seamă că nemţiĭ ne-ar trimite chiar şi frînghie să ne

spînzurăm, într'un cuvînt, la noĭ nimic nu e bun, dacă nu poartă pecetea străinătăţiĭ.

Toţĭ. — Bravo ! Aĭ dreptate.

C.c. Gheorghe (*către Vasile şi Leon*). — Şi cînd pe voĭ vă văd că veniţĭ cu ideĭ sănătoase şi rîvnă de muncă, dragiĭ meĭ—punga vi e deschisă. Puneţi-vă pe lucru, sunt cu voĭ.

Vasile. — Să trăeştĭ moşule.

Leon. — Să vă ajute D-zeŭ a munci pe cît vă este inima de mare.

C.c. Gheorghe. — Helbet ! ce credeţĭ că dacă voĭ intra în joc, aveţĭ să'mĭ cîntaţĭ voĭ ?... Veţĭ vedea. Daţi'mĭ voe să văd dacă madama îngrijeşte de masă. N'am gospondină şi trebue să caut eŭ de grijă. (*strigînd*) Madamo !

Antoaneta. — (*răspunde din sofragerie*) Aud.

C.c. Gheorghe (*din culise*). — Gata'ĭ masa ?

Antoaneta. — Acuşĭ.

SCENA IX-a

GLOGOVĂŢ, CĂRPEANU, VASILE, LEON

Leon (*cu admiraţie*). — Ştiţĭ că'ĭ om de inimă bătrînul ?

Vasile (*entuziasmat*). — L'aĭ crede în floarea tinereţiĭ.

Leon. — Işĭ dă seamă şi vede cît e de periculoasă trîndăvia care s'a încuibat în tinerii de astăzĭ,—proletariatul intelectual de mîinĭ.

Cărpeanu. — Vă voĭ vedea maĭ tîrziŭ dacă nu veţĭ umbla şi d-v după slujbuliţe !

Ilie. — Deocamdată vă călăuzeşte avîntul închipuirilor !

Leon. — Ba nicĭ de cum.

Cărpeanu. — Am trecut şi noĭ pe acolea.

Vasile. — Trebuia să rămîneţĭ.

Ilie. — Apoĭ nu ne căutam moşiile.

Vasile (*intenţionat*). — După ce aţĭ funcţionat (*face un semn cu mîna*) pe la vămĭ.

Ilie (*prins din scurt*).— N'am fost singur, era şi Cărpeanu.

Vasile. —Nu vă învinuesc. Pe vremea aceea se cîştiga uşor pe la vămĭ, pe urma căruĭ cîştig v'aţĭ cumpărat moşiĭ. Insă acum vă îngrijiţĭ maĭ mult de pensie de cît de gospodărie,

SCENA X-a

Aceiaşĭ, CNEAZUL

Cneazul (*indignat*). — Cucoane Gheorghe, cucoane Gheorghe, (*vede grupul, se îndreaptă spre Vasile*). Inchipueşte-ţĭ *mon chèr* că chelarul nu voeşte să-mĭ dea ovăz de mîncare.

Vasile (*rîzînd*). — Nu ştiam că mănîncĭ ovăz.

Cneazul. — Nu eŭ . . . ci . . . calul !

Vasile. — Să schimbăm vorba (*către Cneaz, făcînd semn luĭ Leon*) Viĭ cu noĭ ? (*către domnĭ*) Vă rog scuzaţĭ, mergem să-ĭ dăm ovăz.

Glogovăţ şi Cărpeanu. — Poftim, poftim (*Leon, Vasile, Cneazul, ese*).

SCENA XI

GLOGOVĂŢ — CĂRPEANU

Glogovăţ. — Ne iaŭ tinerii la vale.

Cărpeanu (*îngîndurat*). —De unde ştiŭ eĭ că noĭ am făcut parale pe cînd funcţionam la vămĭ?

Că de făcut avere, este drept, nu ne-am cruţat.

Glogovăţ. — Crezĭ tu că ştiŭ eĭ ceva?

Cărpeanu. — De! după cum vorbeaŭ?

Glogovăţ. — Ce capete aprinse?... N'aşĭ vrea să-ĭ am de ginerĭ.

Cărpeanu. — Ba încă chiar prietenĭ! sunt periculoşĭ?

Glogovăţ. — Maĭ bun e Cneazul.

Cărpeanu. — Aşĭ!... E un cneaz pîrlit şi prost.

Glogovăţ. — Stăpînit din scurt, ar putea înmulţi averea.

Cărpeanu. — Tîrziŭ şi pentru noĭ şi pentru el. Eŭ mă leapăd şi de Cneaz şi de învăpăiaţiĭ aceştia. Vezĭ tu, am fată de măritat, dar să mă ferească D-zeŭ de aşa ginerĭ !!!...

Glogovăţ. — Mie! Dacă unul din eĭ mĭ-ar cere mîna Margareteĭ, cu bună seamă, refuz.

Cărpeanu. — Şi eŭ de asemenea. Ne jurăm?

Glogovăţ. — Mă jur (*amîndoĭ 'şĭ strîng mîinele, C.c. Gheorghe apare în uşa din sofragerie cu madama, care aduce pe o tavă păhăruţe de rachiŭ, mezeluri*).

SCENA XII

(Aceiaşĭ: C.c. Gheorghe, Madama (purtînd tava), din salon vin cucoanele şi d-şoarele, prin uşa de serviciŭ întră Leon, Vasile şi Cneazul)

C.c. Gheorghe (*surprinzîndu-ĭ cînd 'şĭ strîng mîinile*). — Noroc să dea D-zeŭ şi să bem aldămaşul (*cu toţiĭ ciocnesc paharele şi mănînc mezeluri*).

Vasile (*întizînd un pahar Cneazului*). — Bea puţin rachiŭ ca să poţĭ mistui.

Cneazul (*bînd*). — *Merci mon chèr*, dacă nu eraĭ tu (*rîde*) rămîneam fără ovăz. Apropo *mon chèr* am nevoe de *100 francĭ* nu poţĭ să mi-ĭ trecĭ.

Vasile (*cată în portofoliŭ*). — Ca la Paris?

Cneazul. — Ce să fac m'a pus sub epitropie.

Vasile. — Glumeştĭ?

Cneazul. — Ba nicĭ de cum, 'ţĭ voĭ spune asta maĭ tîrziŭ.

Vasile (*dîndu-ĭ 100 leĭ*). — Iată Cneazule suta de leĭ, te rog însă cînd veĭ maĭ avea nevoe de parale, nu-mĭ cere în public, ci scrie'mĭ un cuvînt pe care să-l puĭ?... a!... subt cureluşa pălărieĭ mele (*îĭ arată pălăria*). Eŭ voĭ căuta în totdeauna şi găsind vre-o hîrtie prin care îmĭ cerĭ banĭ, voĭ pune suma cerută, tot subt cureluşă, iar chitanţa voĭ păstra-o. In aşa fel nimenĭ nu va şti afacerile noastre şi pe urmă eŭ voĭ putea ţine socoteala. Aĭ înţeles?

Cneazul. — Da! şi fiĭ sigur, mă voĭ conforma.

C.c. Gheorghe (*către d-şoare*). — D-v. nu gustaţĭ ceva? S'o ştiţĭ, la masă nu avem nimic de mîncare, de cît doar o mămăligă mare, crudă şi nesărată.

Margareta şi Zina. — C.c. Gheorghe, vom mînca-o cu unt şi caşcaval.

Cneazul (*făcînd spirit*). — Ba vom mînca-o cu gura (*toţĭ rîd*). (*aparte*) Rîd, se vede că e foarte de spirit!

Madama. — Poftiţĭ la masă (*toţĭ se îndreaptă spre sofragerie*).

Margareta şi Zina. — Nu vii Cneazule ?

Cneazul. — Vin îndată (*aparte*) se cam uită fetele la mine (*îngîmfat*) De ! . . . un prinţ. . . . e cam rar ! . . . (*chibzuind*) Dacă mă însor cu una din ele !? Scap de epitropie. Imĭ vine o idee mirobolantă. Am să le hipnotizez ! . . .

C.c. Gheorghe (*cu şervetul la gură*). — Vino, că de unde nu, îţĭ punem lingurele în brîŭ.

Cneazul. — *Mon chèr* iaca vin. Sugestiunea e scăparea mea ! . . . şi . . . după cum spunea tata : *„Aut Cesar, aut nihil“*.

— CORTINA —

(Urmează). V. Cosmovicĭ.

AGRAFA CEA MARE

MIRA

D-luĭ D. C. Ollănescu
omagiŭ.

I

Fecioara blondă, cu chipul blînd ca de heruvim, cîntă, în surdină, pe ţiteră, o arie lină şi duioasă, legănînd visul poetuluĭ care se odihneşte, cu un surîs de liniştită fericire ce-ĭ flutură pe buze.

Privirea fecioareĭ, neclintită şi parcă fără ţintă, cată în zarea ce nu se întinde decît pînă la căpătîiul celuĭ care închide ochiĭ, iar chipul eĭ arată că gîndu'ĭ e dus pe notele ce tremură dulce în aer.

Cîntarea eĭ, înspirată de-o adoraţie sfîntă, pentru acel pe care'l iubeşte maĭ mult pe lume, e o poemă întreagă, pe care nimenĭ n'o poate spune şi nimenĭ n'ar putea s'o înveţe.

Numaĭ ea, cu gîndul spre dînsul, poate s'o plăsmuiască, atît de desăvîrşită, atît de dulce că, punînd-o pe coardele ţitereĭ, pare o cîntare din ceruri, cum trebue să fie cîntările îngerilor slăvind mărirea dumnezeească...

Poetul doarme...

Liniştea somnuluĭ îĭ e ocrotită de cîntarea sublimă a fecioareĭ, ce depărtează şi stăpîneşte orice alt sgomot care ar fi putut s'o turbure.

Poetul, ca un copil, e deprins s'adoarmă legănat de cîntarea aceasta, sora tutulor gîndirilor şi inspiraţiilor luĭ frumoase.

Şi în somn, el urmează în cîntecul dulce ce vibrează pe coardele ţitereĭ, poema sublimă, versul duios, inspiraţia caldă ce trăeşte întreaga luĭ fiinţă.

Şi cum putea fi altfel?

Acordurile acelea line, notele acelea clare şi curgătoare, maĭ repezĭ şi maĭ frumoase ca viersul, sublime ca gîndirea, eraŭ povestea fericiriĭ,

eraŭ cîntul dragostiĭ sfinte, pe care el, în versurĭ măĕstre o cîntase şi-o cînta, pe care ea o învăţase de la dînsul s'o zică şi maĭ dulce şi maĭ cu înflăcărare, în cîntecul totdeauna noŭ, totdeauna altul, ce'l punea pe ţiteră.

Degetele eĭ mişcaŭ uşor pe coardă, ochiĭ eĭ, ţintiţĭ pe figura luĭ senină, străluceaŭ de fericire.

* * *

Povestea lor? Era simplă.

Poetul, bătrîn cu părul alb, cu barba mare, cu trăsăturĭ regulate pe faţă, cu chipul plin de seninătate şi viaţă, e de şeaĭ-zecĭ de anĭ, voinic încă şi sănătos.

E un vizionar; nimenĭ nu scrisese nimic maĭ frumos, nicĭ maĭ măreţ, şi totuşĭ, el nu cîntase nicĭ-odată amorul.

Era atît de banală pentru dînsul poezia scrisă a amoruluĭ! Gîndea că dragostea adevărată nu se poate spune, şi socotea că era o profanare s'o depenĭ pe versurĭ orĭ cît de măestre, atuncĭ cînd cu nimic nu se poate măsura sublimul acesteĭ simţirĭ.

Cîntase războiul, cîntase dragostea de ţară, cîntase pe femee în alte împrejurărĭ ale vieţiĭ, dar niciodată ca amantă; cîntase dragostea sfîntă, iubirea curată dintre om şi om.

Opera luĭ era mare, opera luĭ era frumoasă, puţinĭ o înţelegeaŭ, dar ce'ĭ păsa luĭ?

* * *

Cu vre-o 15 anĭ în urmă, poetul călătorea prin ţară, din dorul de-a'şĭ da nouă senzaţiĭ, de a culege nouă impresiĭ.

Ajuns într'un mic orăşel din Moldova, cel d'întîĭ lucru ce atrase luarea luĭ aminte fu o înştiinţare tipărită în gazeta locală, că niştе părinţĭ săracĭ, împovăraţĭ de o numeroasă familie, voesc a da „de suflet“ o fetiţă de doĭ anĭ.

Gîndul poetuluĭ, după acea cetire, nu maĭ fu decît la biata fiinţă, pe care, niştе nenorociţĭ, îndreptăţiţĭ fără îndoială de împrejurărĭ, voiaŭ s'o arunce.

Nu se maĭ gîndi nicĭ la jalea cu care părinţiĭ aveaŭ să se despartă pentru totdeauna de copila lor, nicĭ la nimic alt; el nu vedea decît că în inima părinţilor nu era atîta iubire cîtă trebuia nevinovateĭ făpturĭ de care hotărîseră să se despartă.

Şi străşnicia acestuĭ fapt i se păru atît de mare, luĭ, care nu avea decît iubire pentru toţĭ, în cît într'un minut hotărî ce avea de făcut.

Nu stătu în orăşelul acela decît atît cît îĭ trebui pentru împlinirea formelor. Lăsă la o parte alte gînduri cu care venise, luă copila şi plecă

cât putu mai în grabă ca și cum ar fi luat o comoară pe care se temea să nu i-o fure cineva.

Și omul acesta, care nu avuse altă bucurie decît pe aceea de-a face binele, altă fericire decît gloria la care se vedea ajuns, omul acesta care nu avea pe nimeni, pe care să'l fi iubit mai mult și alt-fel de cum iubea pe toți, din ziua aceea chiar, începu să iubească *altfel* ființa aceea plăpîndă, fragedă și începu a fi altfel fericit.

Cine ar fi putut să spună îngrijirea și dragostea cu care din întîia zi chiar căută el de mica Mira?

Iar de înțeles, numai o mamă iubitoare, cum nu sunt decît mamele, ar putea să înțeleagă, cu cîtă simțire, cu cît devotament — dus une-ori la extrem — trebue înconjurată creșterea unui copil.

Poetul era fericit.

Au trecut anii.

Mira e acum o frumoasă și dragă fecioară, care însenineză și mîngîie viața poetului. Despre trecutul ei, nu știe nimic și dacă s'ar fi găsit cineva care să'i spună că poetul nu'i e tată, nici nu ar fi putut să priceapă, nici să-l creadă.

De cînd își aducea aminte nu știea pe nimeni afară de dînsul; în mintea ei, ori-cît ar fi căutat, nu vedea alt chip, altă ființă.

Iar viața ei, pe lîngă aceea a bătrînului, fuse o încîntare neîntreruptă a gîndului și-a inimei ei.

Atîta iubire, atîta grije avea el pentru dînsa; atîta blîndețe în tot ce spunea și făcea; atîta simțire citea în privirea lui totdeauna, că Mira crescu în cultul iubirii pentru poet, se deprinsese să'l priceapă, să'i simtă gîndurile, să meargă înaintea dorințelor lui.

Dragostea Mirei pentru dînsul era o adorare pioasă.

Dar, într'o zi, copila, care nu știa încă ce sunt lacrimile, decît doară că se aseamănă cu picăturile de rouă, plînse.

In ziua aceea, poetul primise vizita unui străin, bătrîn ca și dînsul, care o privi lung și cercetător. Amîndoi, poetul cu străinul, se închiseră'n odae și vorbiră îndelung.

Mira stătu în grădinița ei, în mijlocul umbraruluĭ de subt salcîmii înfloriți și aștepta plecarea străinului, cum nu așteptase nici-odată pînă atunci sfîrșitul vre-unei vizite.

Ea era neliniștită, îi era parcă frică. Ce vorbeau amîndoi? Ce spunea străinul? Pentru ce venise el? Mira nu știa și nu vedea decît un lucru: Poetul rămase trist după plecarea străinului.

Seara, cînd Mira voi să'i cînte pe țiteră una din acele dulci arii pe care numai ea le știa, poetul o rugă să nu cînte.

Să nu mai cînte?

Oare se sfărîmase 'n inima luĭ acea coardă a simţirii ce'şĭ adăpase viaţa în poezia notelor? Oare amorţise aşa de odată cel maĭ 'nalt, cel maĭ frumos simţ al poetuluĭ, acela care se confunda cu muzica poezieĭ şi care era una cu poezia muziceĭ?

Zilele treceaŭ. Intristarea poetuluĭ era tot maĭ mare, iar desnădejdea copileĭ nu maĭ avea marginiĭ.

Nu se maĭ auzea în casa aceea — pînă atunciĭ asemenea unuĭ cuib de fericire — niciĭ cîntul ţitereĭ, niciĭ rîsul vesel al copileĭ, niciĭ poetul nu maĭ zicea, cu glasul luĭ cel măsurat şi vibrător, poemele cele atît de frumoase care făceaŭ extazul Mireĭ.

S'ar fi zis că o ursită rea se abătuse asupra celor doĭ cîntăreţĭ, tineriĭ amîndoĭ, de şi unul numaĭ cu inima, dar poate cel maĭ tînăr.

Chipul poetuluĭ se schimba pe zi ce trecea; pălea şi se veştejea bătrînul, iar Mira tristă şi îndurerată, plîngea tot timpul cît nu era lîngă dînsul.

De întrebat nu'l întreba, căciĭ, atît de mare era adoraţia eĭ pentru dînsul, atît de nemăsurat respectul, că s'ar fi socotit vinovată, dacă 'i-ar fi cerut mărturisirea celor ce el nu voia saŭ nu putea să'ĭ spună.

Iar poetul nu vorbea nimic; durerea luĭ era atît de mare că nu găsea cuvinte în graiul omenesc pe măsura chinuiteĭ luĭ gîndiriĭ.

Celalt, străinul, nu maĭ venea, dar în fiecare zi de atuncia veneaŭ scrisoriĭ dela dînsul. Ce era în acele scrisoriĭ, ce spuneaŭ ele?

Atîta numaĭ se vedea, că, după fiecare din ele, poetul era maĭ abătut, maĭ întristat şi suspinele grele îĭ înecaŭ glasul.

Maĭ multe zile trecură ast-fel.

Intr'o dimineaţă Mira, după ce'şĭ făcu rugăciunea, se îmbrăcă şi se duse spre camera bătrînuluĭ spre a'l îmbrăţişa. Cînd — după ce bătu în uşă — 'i-se păru că'ĭ aude glasul şi pătrunse în lăuntru, inima 'i-se strînse deodată, poetul nu era acolo.

Il chemă, îl căută pretutindeniĭ, întrebă de dînsul pe bătrîna lor servitoare, dar nu putu să afle nimic: ea nu'l văzuse eşind. Fecioara, plină de îngrijare îl căută din noŭ, şi aşteptă.

Bătrîna servitoare, pe braţele căreia crescuse fecioara, încercă tot felul de mîngîeriĭ, spunea tot ce se pricepea, dar nimic nu putea linişti inima copileĭ.

Şi ceea-ce o neliniştea maĭ mult pe Mira, ceea ce-o înspăimînta era gîndul că plecarea poetuluĭ era pricinuită de vizita străinuluĭ, de scrisorile luĭ.

Ziua trecu cu atît maĭ greŭ şi cu atît maĭ încet, cu cît Mira pînă atunciĭ nu suferise. Durerea eĭ era cea dintîĭ; ochiĭ ceĭ plînşĭ întrebaŭ necontenit drumul din faţa caseĭ tot sperînd să'l vază venind pe cel care era toată viaţa eĭ.

Se înserase; pe cer roşeaţa ca o geană de foc arăta unde asfinţise

soarele, iar luceafărul, de partea cealaltă, se aprindea prin vii licăriri.

Mira îndurerată şi tăcută aştepta la fereastra odăei, pradă gîndurilor ei negre.

Intr'un tîrziu, bătrîna servitoare se ivi în uşă ţinînd în mînă un pachet.

— Uite, Miro, ce-am găsit ascuns subt căpătîiul lui.

Fata o privi plină de mînie şi de teamă.

— Ştiam că mă veţi mustra, copilă dragă, dar ceva îmi spune că aci, în aceste răvaşe, veţi găsi deslegarea plecării lui. Mira luă din mîinile servitoarei scrisorile, le privi mult şi îndelung. In mintea ei se încinse o luptă dacă trebue să le deschidă saŭ nu.

Pe de o parte faptul că nu trebuia să afle ceeace el nu voise să'i spună, pe de alta gîndul că în acele scrisori va afla lumină, dacă nu linişte pentru sufletul şi inima ei, o făceaŭ să se îndoiască de ceeace trebuia să facă.

Lupta însă nu ţinu mult: Mira se încredinţă că trebuia să le citească; căci numai astfel va putea prinde măcar o urmă a tainei suferinţelor şi plecării poetului în dimineaţa aceea.

Eraŭ şeapte scrisorile. Mira le deschise pe toate, una cîte una după data ce purtaŭ.

Le citi, le mai citi odată, apoi rămase neclintită, cu privirea pironită pe rîndurile cele negre, mai multe minute. Nu'i venea să crează ceea ce cetise, se mai uita cîte pe una, apoi gîndea şi începea să recitească o frază saŭ un pasagiŭ.

Scrisorile eraŭ ale străinului.

Intr'însele era scrisă viaţa ei—a Mirei pe care noi o ştim dar . . . a cărei desvăluire scrisorile o aduceaŭ ca o lovitură ce cădea greŭ asupra minţii bietei copile.

Cele d'intîi scrisori aminteaŭ poetului, fapta bună ce făcuse, cînd luase, cu mulţi ani înainte, copila, mulţumindu'i şi implorîndu-l să 'i-o dea.

In celelalte tatăl Mirei, recunoştea că după lege, copila, era a poetului, îl ruga însă cu lacrimi ferbinţi să'i fie milă de dînsul, îi spunea că după tovarăşa vieţii 'şi-a perdut pe rînd pe toţi copiii şi că acum era o tortură de fie ce minut s'o ştie pe copila ce 'i-a mai rămas, trăind şi dînd mîngîieri altui tată. In cele din urmă nenorocitul tată roagă, ameninţă şi ear roagă.

Ceea ce scrisese nefericitul, era strigătul firesc ne-împodobit şi nemeşteşugit al unei inimi, eraŭ ceasuri triste pline de duioşie şi de o adevărată simţire. Iubirea lui, ori-cum l'ar fi judecat poetul la început, nu încetase un minut, şi de se mai mîngîia cu ceva, era că 'şi ştia copila fericită. Urmaŭ apoi învinovăţirile ce 'şi făcea, îndreptările ce 'şi propunea şi la urmă o crudă disperare.

Mira le cetise pe toate. Copila înţelegea acum durerea aceluia ce 'ĭ era tată, îl pericepea cu inima eĭ, dar simţea tot în aceeaşĭ măsură şi durerea ne-ţărmurită, prăbuşirea grozavă ce se făcuse în sufletul poetuluĭ ce 'ĭ fusese ca un adevărat tată. In inima eĭ punea în cumpănă durerea celor doĭ bătrînĭ care-o iubeaŭ şi se întreba ce-ar putea face?

Cea din urmă dintre scrisorĭ, cuprindea cererea uneĭ întîlnirĭ, pe care tatăl Mireĭ o dădea poetuluĭ şi la care îşĭ închipuia că acesta se dusese.

Acum era maĭ liniştită de partea asta. Ştia că bătrînĭĭ eraŭ împreună şi nu maĭ era îngrijită decît de prea multa întîrziere ce punea poetul de-a se arăta.

In gîndul eĭ, blînda fecioară îĭ punea alăturĭ, căcĭ şi pe cellalt, pe care nu 'l cunoştea măcar, îl iubea aproape ca şi cum l'ar fi iubit în totdeauna; era tatăl eĭ şi nu putea fi altfel.

Totuş trebui să'şĭ mărturisească, ceeace inima îĭ spunea de cînd voise să facă loc în adîncul dragostiĭ eĭ, la amîndoĭ bătrînĭĭ, că totu maĭ mult îl iubea pe poet,—pe acel care-o crescuse, cu care se trezise în viaţă. Nicĭ nu putea fi alt-fel; şi numaĭ faptul că era oarecum supărată împotriva tatăluĭ eĭ pentru că făcea pe poet să sufere, îĭ dovedea aceasta.

Bătrînĭĭ se întîlniră în ziua aceea desdimineaţă. Poetul se duse la tatăl Mireĭ, după chemarea luĭ, cu inima curată, cu fruntea sus. Durereĭ luĭ — durere neţărmurită — urmă alt sbucium: suferise la început de suferinţa celuĭ-l'alt; îşĭ închipuia durerea aceluĭ tată doborît de dor, ba mergea pînă a se învinovăţi de cruzime, respingînd ruga tatăluĭ Mireĭ; scrisorile îl înduioşaseră. In urmă însă, cînd tonul acestor scrisorĭ, din rugător se făcu ameninţător, cînd „străinul" pretindea să dovedească drepturile luĭ de „tată", uitînd sentimentul şi maĭ firesc de umanitate, atunci firea poetuluĭ se revoltă şi se întoarse în potriva străinuluĭ care răsare aşa deodată ca o pată neagră între viaţa fecioareĭ şi a luĭ.

El ascultă în ziua aceea în linişte şi îndelung pe tatăl Mireĭ; acesta vorbi mult, repetă tot ce spuse în scrisorile luĭ, ameninţă că 'ĭ va ridica fata, apoĭ că se va adresa legeĭ, iar în urmă începu să plîngă . . .

In faţa lacrimilor toată mînia poetuluĭ se potoli, se stinse cu desăvîrşire. El îşĭ da bine seama cîtă durere trebuia să sbuciume inima celuĭlalt: era bogat acum, fata era a luĭ, dar dacă nu maĭ avea nicĭ un drept asupră-ĭ, era aceasta dovadă că putea să n'o iubească tot atît cît o iubea el, poetul? Căruĭ alt sentiment decît dragosteĭ fără seamăn de părinte, ascultase el oare cînd s'a hotărît să se arate şi să tulbure viaţa copileĭ luĭ? De cînd îĭ-o dăduse, oare încetase el de-a o iubi? Fără îndoială că nu. Şi dacă era ast-fel, cît trebuie să fi suferit, cît trebue să fi îndurat acest părinte, timp de 15 anĭ dorindu-şĭ copila? Şi în urmă cînd

rînd pe rînd, moartea secerase pe toţi ceĭ din jurul săŭ, iubiţi şi scumpĭ inimeĭ luĭ de soţ şi tată, oare cît a trebuit să sufere încă?

Ziua întreagă pînă tîrziŭ seara o petrecură amîndoĭ bătrîniĭ singurĭ. şi uitaseră totul pentru a nu vorbi şi a nu se gîndi decît de a deslega întrebarea cea grea: ce era de făcut? Cuĭ va rămîne Mira?

Asupra unuĭ singur punct eraŭ însă înţeleşĭ: Mira nu putea să rămîie cu amîndoĭ, saŭ maĭ bine nu se putea să rămîie amîndoĭ cu Mira.

Amîndoĭ o iubiaŭ, dar mult era deosebită dragostea lor: Tatăl Mireĭ punea în dragostea-ĭ tot dorul cît putea să încapă într'o inimă omenească, toată pasiunea ce se poate închipui pentru o fiinţă ruptă din sufletul şi carnea luĭ; şi acea fiinţă era copila luĭ, de care atîta timp fusese lipsit.

Era în ochiĭ luĭ, privirea acea sticloasă a nebunieĭ, născută din egoismul pătimaş de-a avea pentru dînsul şi numaĭ pentru dînsul pe copila pe care anĭ de zile o plînse, pe care o căutase atîta şi pe care, în sfîrşit o găsea acum.

Şi acum cînd o găsise, era s'o lase el aceluia care o viaţă întreagă o avusese lîngă dînsul?

Poetul tot se împotrivea porniriĭ celuĭlalt bătrîn, cu toată puterea luĭ de graĭ şi de judecată.

Cu glasul luĭ blînd, cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ şi strălucind de puterea adorăriĭ, lupta în potriva tatăluĭ, el care era maĭ mult decît un tată pentru dînsa, pentru Mira luĭ, fără de care viaţa-ĭ nu putea să maĭ aibă vre-un rost!

Cum se va despărţi el de dînsa?

Cînd bătrînul poet se întoarse acasă, Mira dormea de mult doborîtă de ne-linişte şi oboseală.

Cum intră, către odaea eĭ, către leagănul Mireĭ îl duseră paşiĭ şi din cadrul uşeĭ deschise, îşĭ privi îndelung şi cu drag odorul, al căreĭ cap blond se odihnea pe pernele moĭ. Lumina uneĭ candelĭ scălda într'o penumbră dulce odaia copileĭ.

Cît stătu el în acea contemplare fanatică, nimenĭ n'ar fi putut s'o spună şi maĭ puţin încă dînsul pentru care timpul se oprise 'n loc. Mintea luĭ era cuprinsă de-o toropeală vecină cu nebunia, vecină cu amorţeala desăvîrşită ce trebue să cuprindă mintea omenească în ceasul morţiĭ.

Cîntul cocoşilor îl făcu să 'şĭ aducă aminte că viaţa tot îl maĭ chinueşte.

Se iveaŭ zorile.

Altă dată zorile eraŭ ceasul cel maĭ dulce pentru dînsul, ceas cîn-

tat de atîtea orĭ şi aşa de frumos pe versurĭ pline de însufleţire şi de avînt.

Se depărtă încet, îndreptîndu-se către odaia luĭ de lucru.

Aci toate îĭ păreaŭ străine, precum era el însuşĭ străin de toate cîte îl înconjuraŭ, în mijlocul cărora îşĭ trecuse viaţa.

Masa de lucru, cărţile cele multe înşirate regulat pe poliţele cele fără număr şi lungĭ, jeţul de lîngă fereastră, în care stătuse de atîtea orĭ de meditase neasămănat de frumoasele luĭ poeme, nimic, în sfîrşit, nu 'ĭ se maĭ părea al luĭ . . . . . .

. . . . . .

Cea d'intîĭ vorbă a Mireĭ, cînd se deşteptă din somn, văzînd pe bătrîna servitoare, fu numele bătrînuluĭ poet.

S'a întors! spuse servitoarea.

Repede, copila îşĭ aruncă o mantie uşoară, sărind din pat şi se grăbi spre odaea poetuluĭ.

Chipul eĭ rîzător, părul în neorînduealĭ, fericirea zugrăvită, 'ĭ transfiguraŭ faţa.

Mira maĭ mult sbură pînă la uşa poetuluĭ... dar aicĭ, întocmaĭ ca o maşinĭ, a căreea putere de mişcare încetează brusc, fecioara se opri dintr'odată pe pragul uşeĭ.

Cum vedea acum pe poet, nu 'l maĭ văzuse nicĭ-odată. Il cunoştea, cu toată schimbarea cea mare a întregeĭ luĭ făpturĭ, şi nu 'ĭ venea să îşĭ crează ochilor....

— Maestre! tată! ce aĭ? Atîta putu spune.

Glasul Mireĭ, acel glas dulce şi limpede care în cele maĭ taĭnice ale luĭ vibrărĭ, era o muzică suavă în auzul poetuluĭ, vorbirea aceea care 'l făcea fericit orĭ-cînd o asculta — poetul n'o maĭ auzi acuma.

Ast-fel crezu Mira.

Faţa bătrînuluĭ se întristă şi maĭ mult, din ochiĭ luĭ, îndreptaţĭ către cer, lacrimĭ marĭ începură să picure una cîte una.

Mira se apropiă de masa poetuluĭ, se maĭ apropiă pînă lîngă dînsul şi împreunîndu'şĭ mîinile ca spre rugă, căzu în genunchĭ la picioarele luĭ.

— Tată! plîngĭ?!

Cîtă durere în cele numaĭ două cuvinte! Cîtă sfîşiere de inimă în privirea ochilor eĭ îndreptaţĭ către dînsul!

Poetul o ridică pînă la el, o aşeză pe genunchiĭ luĭ, după cum făcuse în totdeauna, o privi îndelung, îndelung.... apoĭ începu a 'ĭ vorbi cu glas slab şi înăbuşindu'şĭ plînsul:

„Miro, copilă frumoasă şi dragă, tu ce-aĭ încîntat şi împodobit toate visurile mele, nu te mîhni, poetul nu plînge! S'a sfîrşit totul astăzĭ;

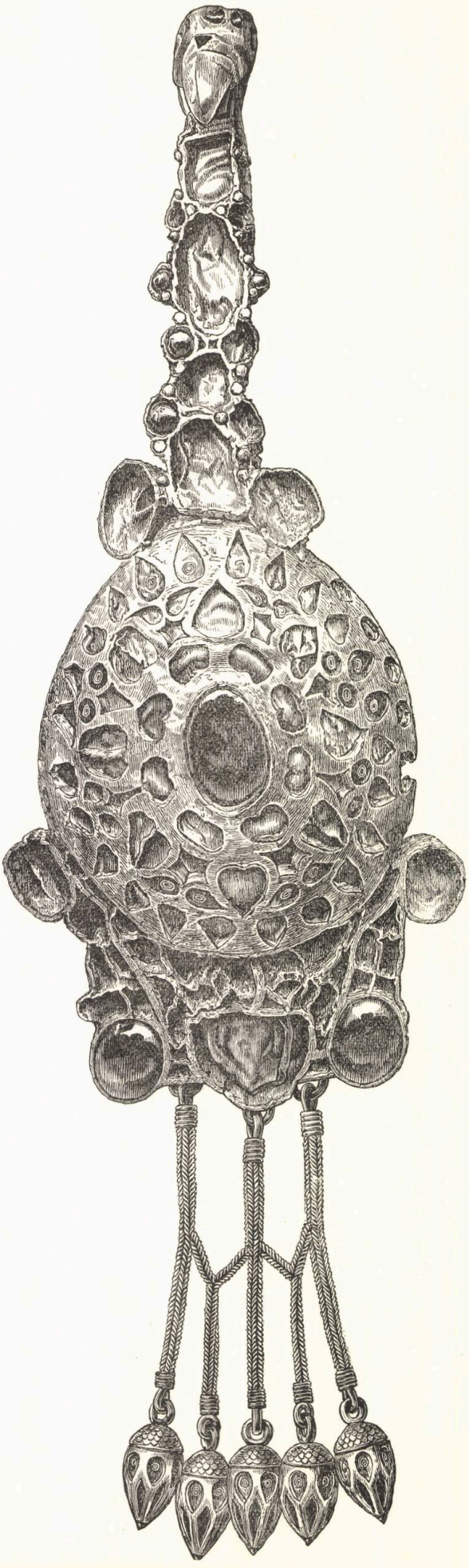

AGRAFA MICĂ

până acum am visat; visul a fost prea frumos; lacrimile ce vezĭ că curg sunt viaţa adevărată.

Astăzĭ trăesc şi văd cît de urît e începutul unuĭ sfîrşit de vis".

Faţa poetuluĭ se înviorează, pe măsură ce vorbeşte, ochiĭ luĭ încep a avea în privire luciriĭ sticloase.

„De ce vorbeştĭ aşa, tată, nu mă maĭ iubeştĭ tu oare?...."

Dar pînă nu isprăvi vorba Mira, cellalt bătrîn, tatăl Mireĭ, se ivi în pragul uşeĭ....

„Iată-l! zise poetul, vine! E el care împrăştie visarea, tatăl tău, Mira, care cere de la tine iubirea de fică şi tu trebue să'l urmezĭ! Du-te, du-te cu dînsul!

Ce se petrecu în sufletul copileĭ?

Un noian de gînduriĭ se perindară prin cugetul eĭ: copilăria, viaţa fericită de pînă atuncĭ, scrisorile ce le cetise, tot, într'o scurtă clipă se înşirară una cîte una deslușit şi repede.

Fecioara pe a căreĭ faţă se întipărise de un minut expresia uneĭ extaziărĭ, zise:

„El e tatăl meŭ? O cred. Il voiŭ iubi, îl iubesc!"

„Dar tu, maestre, tu eştĭ viaţa mea, eştĭ totul pentru Mira ta. Nu „mă duc, nu! Rămîĭŭ cu tine! . . . . . .

. . . . . .

Capul poetuluĭ se aplecă lin pe umărul Mireĭ, ochiĭ se închiseră.

Cellalt bătrîn — tatăl Mireĭ — într'o clipă însă putu să prindă ultima privire a poetuluĭ, privire de triumf! în care îşĭ trecu viaţa aiurea.

Mira sărută părul alb ce'ĭ atingea obrazul... şi numaĭ cînd simţi că se lăsa prea greŭ capul, pricepu adevărul:

Maestrul murise.....

IX

Pe faţa luĭ liniştită şi senină ingălbenită la lumina făcliilor, nu se maĭ putu ceti nimic decît împetrirea morţiĭ.

La capătul luĭ, Mira stă înlemnită şi numaĭ privirea-ĭ îndreptată spre chipul bătrînuluĭ, maĭ arată că în fiinţa eĭ maĭ era viaţă.

Cînd aŭ voit să'l iea, cînd toată lumea ce se adunase acolo gîndea că va avea de luptat cu durerea copileĭ, toţĭ rămaseră înmărmuriţĭ, de groază uniĭ, de milă ceĭ maĭ mulţĭ: Mira părea senină.

Seara cînd totul fu sfîrşit, tatăl Mireĭ, cu inima zdrobită de ce se întîmplase din vina luĭ, se apropie de Mira:

„Miro, zise dînsul, vino cu mine, cu tatăl tău care te iubeşte şi te va mîngîea.....

Mira era la locul eĭ obicĭnuit, cu ţitera lîngă ea pe masa cea mică, şi sta parcă ar fi fost gata să cînte.

Zîmbi bătrînuluĭ, în ochiĭ eĭ luci bucurie, apoĭ privirea-ĭ se turbură și o secundă nu maĭ arătă nimic.

„Miro, maĭ zise bătrînul, vino cu mine, vino cu tatăl tău care te iubește...

Iar Mira răspunse:

„Poetul... Tata... e aicĭ... să cînt cîntecul luĭ drag.

Și luînd țitera plecă capul în jos și cîntă încet, cu sunete tremurătoare, o melodie dulce ce se schimbă după cîteva minute în sunete fără rost.

GRIGORE G. HOLBAN.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Theodor Aman, de d. dr. C. I. Istrati. In dorinţa sa de a face o bună acţiune, adică de a sugera Statuluĭ ideia să transforme Atelierul Aman într'un muzeŭ de pictură purtînd numele pictoruluĭ, d. dr. Istrati schiţează biografia regretatuluĭ nostru artist şi arată numărul lucrărilor rămase de la el şi păstrate cu sfinţenie de soţia sa d-na Ana Aman. D-sa începe cu o introducere în istoria pictureĭ romîne din veacul XIX, amintindu-ne maĭ întîĭ încercările din Moldova ale luĭ Asachi, care învăţă între altele şi pictura la Roma, şi de la care avem maĭ multe copiĭ după Rafael şi Guido Reni, lucrate prin 1809,—ale luĭ Levaditi, de la care s'a putut vedea la ultima expoziţie un portret din 1833 al luĭ Costache Negruzzi,—ale luĭ Panaiteanu şi alţiĭ; din Muntenia ale luĭ Negulicĭ, de la care avem maĭ multe tablouri interesante, între care un portret al luĭ C. A. Rosetti,—ale luĭ Lecca, de care am admirat un portret al Domniţeĭ Maria Bibescu, în costum de nuntă, făcut la Focşanĭ în 1843,—ale mareluĭ Grigorescu, care prin talentul săŭ s'a ridicat în sferele cele maĭ înalte, la care a ajuns vr'odată vr'un romîn,—în sfîrşit ale luĭ Aman, care face obiectul monografieĭ sale.

Coborîtor din boerĭ de neam, originarĭ din Craiova, aĭ căruĭ buniĭ şi străbuniĭ aŭ numărat şi cîţiva pictorĭ şi sculptorĭ în familia lor, Theodor Aman, zice d. Dr. Istrati, după notiţĭ de-ale timpuluĭ, s'a dus de tînăr la Paris unde a intrat în atelierele luĭ Droling şi Picot şi unde, înzestrat c'o imaginaţie caldă şi bogată a făcut studiĭ serioase şi s'a dedat picturiĭ istorice. In 1855 el avea expusă în salonul din Paris *Bătălia de la Alma.*

Avînd a lupta contra prejudecăţilor timpuluĭ, ca şi Rosetti ca şi alţiĭ, el nu fu ajutat la Paris de niminĭ, afară de Prinţul Barbu Ştirbeĭ.

In 1854 Aman ia parte la bătălia de la Sevastopol de unde întors în ţară la 1858, el începu a organiza învăţămîntul picturiĭ la noĭ în mod sistematic şi se încercă a inaugura deschiderĭ de expoziţiunĭ. Visul săŭ însă nu se realiză decît în 1865, cînd în 14 Decembrie se deschise şcoala de bele-arte din Bucureşti. Iată un fragment din cuvîntarea sa de atuncĭ. El interesează pe ceĭ ce se ocupă de istoria artelor la noĭ.

„Solemnitatea de astăzĭ, zice Aman, este pentru romînĭ cel maĭ mare pas de civilizaţiune, cel maĭ mare, căcĭ prin arte se consideră culmea de civilizaţiune în care se află o naţiune...

„Francia, D-lor, de atrage astăzĭ la dînsa maĭ pe toţĭ locuitorĭĭ globuluĭ, n'o face decît prin magica putere a artelor; frumosul este pentru imaginaţiune, ceea-ce este moralitatea pentru suflet. Prin frumos ajungem la desvoltarea imaginaţiunĭĭ, prin imaginaţiune la sublim, şi prin sublim la Dumnezeŭ.

„Aceasta, D-lor, a fost destul de bine simţită de străbunĭĭ noştri şi noĭ vedem în paginele Istorieĭ că prin tendinţa lor la arte aŭ ajuns la civilizaţiune, la moralitate, la iubirea de patrie şi prin urmare la glorie.

„Vedeţĭ, d-lor elevĭ, cît de mare este misia d-voastră; aveţĭ necontenit în vedere că sunteţĭ chemaţĭ pentru a glorifica Patria în viitor ; îndoiţĭ, prin urmare, ardoarea şi puteţĭ fi siguri de succes....."

In cursul vieţeĭ sale Aman lucră fără întrerupere în atelierul săŭ o mulţime de pînze istorice, portrete de Domnĭ şi boerĭ vechĭ, tablouri de gen, de interior şi altele şi profesă regulat la şcoala de bele-arte pînă în ajunul morţiĭ sale.

Printre admiratorĭĭ luĭ ceĭ dintiĭ aŭ fost Bolintineanu, Davila, Nicolae Creţulescu şi alţiĭ.

O mare parte din lucrările sale se află astăzĭ în atelierul săŭ din strada Clemenţeĭ, unde vizitatorĭĭ le pot vedea orĭ cînd procurînd o vie plăcere celeĭ ce poartă numele şi amintirea cea maĭ vie a pictoruluĭ.

D. dr. Istrati, părăsind un moment domeniul săŭ ştiinţific, le pune prin studiul de faţă dinaintea publiculuĭ pe toate, le arată însuşirile lor artistice şi propune statuluĭ, cum am spus maĭ sus, de a săvîrşi o faptă frumoasă şi de a cumpăra această colecţiune împreună cu casa Aman, nu cu o sumă mare, nicĭ chiar cu valoarea lor reală, ci servind numaĭ o anuitate văduveĭ pictoruluĭ.

E o dorinţă legitimă şi patriotică—ca toate dorinţele d-luĭ dr. Istrati,—la care ne asociem şi noĭ cu toată inima.

* * *

Spre desrobire, roman de *Eugenia Ianculescu De Reus.* Romanul începe la Călimăneştĭ într'o societate de doamne şi domnĭ, nu tocmaĭ simpatică; autoarea, consecventă cu sine însăşĭ pune îndată pe tapet cestiunea emancipăriĭ femeeĭ, pe care sus zisa societate îşĭ ia osteneala s'o elucideze. O doamnă anume Corina Cernescu desfăşură o întreagă teorie socială, şi chiar din primele paginĭ şi cu o logică într'adins, pentru a fi contrazisă de un tînăr Popescu, şi sprijinită de un altul Danielescu. Teoriile ştiinţifice emise de d-na Ianculescu, isvorăsc însă maĭ mult din practica şi din propria d-sale experienţă, decît din lectura luĭ Agripa şi Stuart Mill, susţinătorĭĭ tezeĭ ce tratează. Eroina romanuluĭ devine d-na Corina, care aleargă singurică prin munţĭ şi se întîlneşte cu un tînăr obosit şi gînditor, anume Sorin, un patetic plîngător al decadenţeĭ Dacilor. Se maĭ întîlneşte şi cu o societate veselă de prietenĭ şi s'aşează la petrecere, făcînd şi muzică; adică muzicantul era tocmaĭ d. Sorin, pe care amorul îl înflăcărase foarte mult în cît deveni pentru d-na Corina nicĭ maĭ mult, nicĭ maĭ puţin decît „rege al armonieĭ". De aicĭ iubire reciprocă. Pornesc apoĭ la închisoarea de ocnaşĭ şi în două rînduri d-na Ianculescu îĭ transportă şi acolo (Descrierea pe larg a ocnaşilor, lacrămĭ pentru dramaticele lor vieţĭ). Lirismul acesta nu înpiedică însă şi o masă cu „gărăfioare de Drăgăşanĭ", la care se discută, de savanta societate, deplorabila stare morală a societăţiĭ noastre. Curînd Sorin îĭ părăseşte şi d-na Corina a rămas foarte mîhnită, iar prietenele eĭ, Anita Longhirescu şi celel'alte se încearcă tot prin teoriĭ s'o consoleze. Curînd lucrurile se schimbă şi au-

Biblioteca Universitară

toarea ne transportă chiar în Iaşi, la vila „Iluziei“ proprietatea Corineĭ, care se pomeneşte cu amicul eĭ, Sorin, fermecătorul cîntăreţ. El pieri însă pentru a face loc Aniteĭ Popescu şi altor mesenĭ, la un ospăţ intim, unde se deslueşte şi titlul simbolic şi profund al romanuluĭ „spre desrobire“ adică desrobirea de vechea concepţie a vieţiĭ ce avea femeea, „sclava nepotoliteĭ dragoste“. Cum vedem romanul d-neĭ Ianculescu nu e o tragedie sguduitoare şi linia mediană pe care merge e maĭ folositoare din două puncte de vedere: 1) cere maĭ puţină încordare: 2) se poate face loc maĭ mult lirismuluĭ, de care autoarea cam abuzează.

* * *

Cazurĭ şi necazurĭ versurĭ de *Ionescu Quintus*. Autorul acestor versurĭ umoristice, posedă un real talent, pe care dacă l'ar maĭ concentra, unindu-l şi cu o cultură maĭ serioasă ar putea deveni într'o zi unul din ceĭ maĭ buniĭ scriitorĭ în acest gen.

* * *

Poveştĭ populare de *Alexandru Florini*. Basmele cuprinse în acest volum de d. Alexandru Florini, sunt expuse într'o adevărată formă populară şi aŭ un haz neobicĭnuit. Autorul se vede că a trăit saŭ trăeşte la ţară şi e un om inteligent, care ştie să se îmbogăţească cu tot ce poporul are maĭ minunat în graiul săŭ. Personagiile interesante Suflă-Murgă, Păcală, care a tăiat nasul popeĭ, Craiul codrilor, Năzdrăvanul năzdrăvanilor etc., etc., sunt renumite în poveştile noastre populare şi le regăsim în volumul de faţă parcă şi maĭ pitoreştĭ. Un lucru s'ar putea reproşa autoruluĭ: scumpetea cărţiĭ, 5 leĭ, care nu-ĭ un preţ de carte populară.

I. Nestor.

UN CRITIC DE ARTĂ AL „EPOCEĬ“

D. Tzigara-Samurcaş

(cu scrisorĭ de la D. D. Hasdeu, Dr. Istrati şi G. Dimitriu)

Intr'o discuţie literară saŭ artistică ceea-ce interesează pe cititor şi trebue să'l intereseze este adevărul din afirmările saŭ constatările eĭ, adevărul obiectiv care trece de marginea interesuluĭ individual, adevărul, lumină povăţuitoare omenirĭĭ pururĭ şi pretutindenĭ. Ceea-ce nu ajunge la această înălţime si rămîne maĭ jos în ceaţa calcululuĭ personal, a invidieĭ saŭ răzbunărĭĭ individuale, este lucru trecător, ca şi individul, şi semn de inferioritate intelectuală din partea celuĭ care scrie lucrurĭ ce n'aŭ caracterul permanenţeĭ.

Aşa fiind, personalităţile şi violenţele de limbagiŭ, neadevărurile saŭ insultele ce înlocuesc argumentările şi probele obiective, rămîn totdeauna sub nivelul acela obscur şi neviabil. Ele vădesc numaĭ, pe lîngă felul minţiĭ celuĭ ce le produce, gradul educaţieĭ sale, coborît cu atît maĭ jos, cu cît cuvintele în care sunt formulate sunt maĭ tarĭ.

In discuţia ivită între d. Tzigara şi noĭ, ultimul săŭ articol, apărut în *Epoca* de la 4 Martie c., şi reprodus şi în broşurĭ, (!) fiind plin numaĭ de invective, intră deadreptul în categoria din urmă şi prin urmare nu avem nimic de răspuns la el.

Căcĭ, dacă — după pilda dată de d. Maiorescu... cel tînăr, actualul preşedinte al comitetuluĭ de redacţie al *Epoceĭ*, care înlătura acum 40 de anĭ, din discuţiile sale literare, ca nefiind în chestie, toate personalităţile şi injuriile de piaţă ce'ĭ adresaŭ între alţiĭ uniĭ din redactoriĭ *Revisteĭ Contimporane*, făcîndu'l „farseur literar“, „pitic din ortaua junimiĭ“, „ignorant“ ce „scrie între paharele de bere de la Borta rece“, în stil de „commis-voyageur“ şi altele maĭ tarĭ de felul lor;—

dacă, zicem, înlăturăm din articolul d-luĭ Tzigara, ca nefiind în chestie, aluzia, maĭ mult naivă decît răutăcioasă, la cariera diplomatică a subsemnatuluĭ, carieră părăsită de 14 anĭ, în care am intrat prin concurs şi unde toate înaintările 'mĭ-aŭ fost făcute de d. Carp, şeful grupăriĭ actuale de la *Epoca*; precum dacă îndepărtăm din ea, ca nefiind în cauză, un joc de cuvinte al d-luĭ Hasdeŭ în privinţa uneĭ conferinţĭ a noastre, în care într'un avînt juvenil apăram pesimismul *junimiĭ* şi atacam optimismul d-luĭ Hasdeŭ pe timpul cînd scriam la *Convorbirĭ* sub aprobarea directă a d-luĭ Maiorescu; dacă dăm de-o parte, ca nefiind în discuţie, neadevărul privitor la cursul de literatură ce-am ţinut la universitate acum 10 anĭ, curs pe care 'l-am sfîrşit, potrivit hotărîriĭ de la început, complectînd viaţa şi opera luĭ Alecsandri, publicate aturcĭ în volum; dacă excludem încă, ca nefiind vorba de aceasta, insinuările privitoare la felul nostru de a fi ca om,—cu toate că am fost provocaţĭ în luptă de d-sa, şi, după anume regulĭ, cel ce provoacă se măsoară singur cu adversarul săŭ şi nu'ĭ maĭ e permis a'l discuta; în sfîrşit, dacă lăsăm la o parte, toate celelalte personalităţĭ şi maĭ ales, împreună cu caracterul lor, toate celelalte trivialităţĭ din acel articol,—restul nu maĭ e nimic de cît doar o îngîimeală de vorbe secĭ.

Toate acele lucrurĭ străine discuţiuniĭ n'aŭ ce căuta în ea, ca unele ce n'ajută la dezlegarea punctelor ce eraŭ de demonstrat, şi anume: de ce parte e adevărul atît în privinţa articoluluĭ *Expoziţia retrospectivă* din Revista noastră, găsit răŭ de d. Tzigara, cît şi în privinţa foiletonuluĭ *Stavropoleos* apărut în *Epoca* şi găsit răŭ de noĭ. Tot ce nu concura la limpeziciunea acesteĭ demonstrărĭ era superfluŭ,—aşa că orĭ-cum ar fi fost cariera noastră diplomatică şi orĭ-cum am fi fost noĭ consideraţĭ de "alţiĭ în alte combaterĭ de 12 anĭ în urmă, paginele discutate acum nu s'ar fi putut schimba cu nicĭ un preţ. Articolul *Expoziţia retrospectivă* ar rămînea scris tot de tînărul G. Dimitriu, care confirmă lucrul prin scrisoarea de maĭ la vale, iar citaţiile din el ar rămînea tot luate din cataloagele d-lor D-r Istrati şi General Brătianu. Iată în adevăr rîndurile ce ne scrie D. Dimitriu în privinţa aceasta:

Domnule Director,

Daţi'mĭ voe în interesul adevăruluĭ să declar prin rîndurile de faţă, că articolul *„Expoziţiunea retrospectivă a Asociaţiuniĭ de ştiinţe“* din Revista *„Literatură şi Artă Romînă“* de la 25 Decembrie 1903, e făcut de mine afară de întroducerea de la început, care e scrisă de D-voastră şi care părîndu-mi-se mie singura meritînd a purta un nume de desubt, am crezut de cuviinţă dintr'un sentiment pe care uniĭ nu'l vor înţelege, să pun sub el pseudonimul A. Costin, cu care aţĭ semnat şi d-v unele articole ce—după cum îmĭ spuneaţĭ—nu voiaţĭ să apară curat anonime.

Primiţĭ, Vă rog, Domnule Director, expresiunea profunduluĭ meŭ devotament.

Bucureştĭ, Martie 1904.

G. Dimitriu
sculptor, absolvent al şcoaleĭ de bele-arte.

Şi tot aşa, foiletonul d-luĭ Tzigara ar rămînea acelaşĭ, neatins în părerile şi însuşirile luĭ, şi anume: stilul luĭ pe jumătate putred; romînească luĭ, aducătoare de veselie; informaţiile din el cu totul neesacte; spiritul din el, arhinaiv; erudiţia-ĭ calpă şi logica-ĭ farfuridiană, cu un cuvînt toate acele... cum să le numim ca să fim politicoşĭ... să le zicem erorĭ fundamentale, din el, rămîn şi vor rămînea aceleaşĭ ca niştе mărturisirĭ neclintite ale pseudo-cunoştinţelor sale.

Şi vor rămînea astfel nu numaĭ semnalate de noĭ în treacăt, ca de un amator fără pretenţiĭ, dar confirmate de autoritatea specială şi nediscutată a arhitectuluĭ Mincu, care, deşi din aceeaşĭ grupare politică cu d. Tzigara, neputînd însă lăsa să

se acrediteze în jurul monumentului Stavropoleos o atmosferă falsă de aprecieri eronate şi de neadevăruri, arată în chiar *Epoca* de la 25 Martie c., în chipul cel mai luminos, nepriceperea totală în materie de artă a d-lui Tzigara. In adevăr după ce d-sa ne mărturiseşte că citirea acelui foileton împreună cu d. Delavrancea, prin rîsul ce le-a provocat, le-a „stricat o întreagă noapte de drum de fer",—un rîs omeric—şi constată că în ultimul său articol d. Tzigara „nu răspunde nimic" la observaţiile noastre de cît doar „un noian de insulte", materie în care de sigur sunt mult mai tari alte categorii de oameni, — ia apoi pe rînd fiecare afirmare din acele cîteva coloane de foileton ale d-lui Tzigara şi le atinge cu simţul său artistic, cum ai atinge cu un vîrf de ac nişte beşici pline de aer. Neadevăr, amestecat cu zeflemea de rău gust, zice d. Mincu, cînd afirmi că „comisiunea pentru conservarea monumentelor istorice — în care intră şi d. Calinderu—faţă de „hotărîrea ce se luase acum cîţiva ani de a se restaura biserica Stavropoleos „ar fi pus bunele intenţiuni la adăpostul vreunui dosar" ; neadevăr, cînd crezi că „suma de 8000 lei nu a slujit decît pentru resplătirea muncii laborioase a comisiunii de studii", care ca şi aceea a experţilor „nu a avut nici odată fiinţă". Neadevăr, cînd zici că „rezultatul acelei însărcinări a rămas necunoscut". Eroare, „cînd crezi că ai de-aface c'o reputaţie exagerată a bisericei Stavropoleos şi c'o supra-evaluare a realităţii". Eroare, scrisă în stil ridicol, cînd „îţi baţi joc de uşurinţa cu care gratifică acest monument cu denumirile de „minunată biserică" sau „giuvaer al arteî bizantine" de către cei ce-l văd sub forma „unui superlativ absolut". Eroare, cînd presupui că „aceste exagerăţiuni, aceste binevoitoare şi eftine calificative nu se datoresc decît „aprecierii unor călători pripiţi" sau „induioşării noastre asupra nenorocitei soarte a monumentului". Eroare, „cînd privind din nu ştiu care anume perspectivă mai generală", vezi că Stavropoleos „nu poate să ocupe decît un locşor modest înspre sfîrşitul lungei serii a tezaurelor pămîntene". Eroare şi lipsă de simţ artistic, cînd pentru a dovedi aceasta, aduci „leatul clădirii, 1724, sau „faptul că între ctitori nu se găsesc nici un voevod sau boer de neam", sau că „materialele de construcţie sunt friabile şi puţin scumpe". Eroare şi lipsă de judecată, cînd afirmi că „departe de a fi un reprezentant al adevăratului stil bizantin pur, bisericuţa e de un stil eterogen". Eroare, cînd spui că ea fiind „lipsită de calităţi", „singura despăgubire este farmecul neîntrecut al vetustăţii (!) sale relative". Eroare, cînd „împiedicîndu-te în treacăt de ornamentaţiunea ei sculpturală, asupra căreia zici că „luate în parte, sculpturile sunt frumoase şi interesante". Eroare, cînd afirmi că, „ele nu sufere comparaţia nici chiar cu pridvorul paradisului de la Văcăreşti". Eroare, şi de fapt şi de principiu, cînd „descoperi adîncul mister" care singur explică entusiasmul şi admiraţiunea ce se acordă monumentului : arabescurile de pe faţada exterioară". Părere ridiculă, cea cu „cingătoarea de fer" pentru a se putea păstra clădirea. Părere ridiculă, aceea „de a reclădi altă biserică după alt tip", fiind vorba de restaurarea bisericii Stavropoleos. Părere ridiculă şi cuprinzătoare de nesfîrşită ilaritate propunerea mutării bisericii „prin sistemul Rückgauer şi cu ajutorul specialiştilor *House-movers*"...

Şi după aceea dovedeşte punct cu punct şi pe larg stabilind cu competinţa unui om de puterea artistică a d-lui Mincu, nu numai că Stravopolcos n'are o reputaţie exagerată, dar că din potrivă în faţa ei „ne găsim înaintea unei reputaţiuni care *a rămas mai pe jos de importanţa artistică a clădirii, înaintea unuia din cele mai interesante produse ale arteî noastre şi a istorieî ei*", care, „fără a fi conceput în stilul bizantin pur, poate tocmai din această privinţă, ne reprezintă un *foarte preţios model tip*, care înseamnă capătul drumului artelor parcurs de bunii şi străbunii noştri, începînd de la „stilul bizantin pur" şi ajungînd la „stilul

eterogen", pe care noĭ îl numim stil romînesc, ultima manifestare a evoluţiunii arteĭ pămîntene.... sursă de inspiraţiune a viitoarelor noastre generaţiĭ de artiştĭ".

Această demonstraţiune constînd în a pune, cum văzurăm, la capul fiecăreĭ părerĭ din foileton cîte o cruce, ca într'un cimitir de ideĭ, pe care stă scris: „neadevăr" „eroare", saŭ „părere ridiculă", este o adevărată execuţiune, şi nimiceşte pentru totdeauna umflătura unor pretenţiĭ neîntemeiate justificînd cu prisos semnătura d-luĭ Tzigara sub titlul săŭ *Parasiţiĭ arteĭ.*

Cît despre procedarea din acest din urmă articol, abilitatea din ea seamănă mult cu aceea a omuluĭ din întunerec care ne avînd decît două chibrituri şi scăpînd pe unul jos, aprinde pe celalt ca să caute pe cel căzut! Pierzînd aparenţa de critic de artă, pierdu acum şi aparenţa manierelor sociale ba chiar şi cuviinţa, însuşirea cea maĭ elementară, pe care o păstrează oameniĭ ceĭ maĭ modeştĭ ca poziţie socială.

Cum însă noĭ i-am subliniat... erorile din foiletonul *Stavropoleos*, suflînd oarecum asupra oglinziĭ aburite a minţiĭ sale şi luminînd-o un moment ca să şi le vadă singur, tot aşa îĭ vom sublinia astăzĭ şi necuviinţele din urmă ca să şi le vadă iar singur.

Şi maĭ întîĭ a părăsi cineva o discuţie, sub un pretext saŭ altul, discuţie în care este arătat dealungul paginilor sale propriĭ ca incapabil în materia de care vorbeşte şi a recurge la personalităţĭ, este nu numaĭ a se da învins în lupta angajată, dar a-şĭ trăda—după termeniĭ luptelor adevărate—şi fondul fireĭ sale de om laş, căruia căzîndu-ĭ arma din mînă la prima mişcare, se pleacă jos şi aruncă cu pietre şi cu noroiŭ în adversar.

Ridicînd apoĭ tonul din calm şi senin, cum trebue să fie într'o combatere de ideĭ, la violenţe şi insulte, este a-şĭ destăinui, pe lîngă răul gust, pe care'l cunoşteam, şi durerea ce i-a pricinuit critica noastră, vaetele de sub fierul roş pus pe rană şi spasmurile desperate ale celuĭ ce se vede demascat în faţa opiniuniĭ publice induse în eroare, ignorînd cu totul adevărul elementar, că „o mie de insulte şi o mie de calomniĭ, cum zicea... altădată, d. Maiorescu, nu fac o singură critică [1])".

Voind a lovi orbeşte, sub instinctul răzbunăriĭ, a pierdut şi puţina cumpănă a judecăţiĭ ce s'a văzut că are, nemaĭ ştiind nicĭ ce scrie, nicĭ unde scrie, nicĭ cine îl înconjură. Căcĭ a se încerca să înjosească cariera diplomatică, dînd-o drept azil nedestoinicilor, este a lovi în cariera directoruluĭ gazeteĭ în care scrie, d. Al. Florescu, şi în cariera îmbrăţişată la început şi părăsită maĭ tîrziŭ, a şefuluĭ grupăriĭ de la *Epoca*, d. P. Carp.

A amesteca, fără consimţimîntul săŭ numele d-luĭ dr. Istrati, într'o polemică înjosită prin violenţe, este nu numaĭ a-şĭ atrage dezaprobarea sa cea maĭ categorică, prin scrisoarea ce i-a trimis, dar şi a-l face să-şĭ strîngă cît maĭ mult încă, legăturile de dragoste prietenească ce ni-a arătat totdeauna. Iată în adevăr liniile ce bine-voeşte să ne adreseze în privinţa aceasta d. dr. Istrati.

Iubite Domnule Petraşcu,

Văzîndu-mă amestecat în mod public în răspunsul ce a găsit de cuviinţă a vă face d. Tzigara Samurcaş, cu privire la răspunsul ce ĭ-aţĭ dat la articolul săŭ relativ la Expoziţia retrospectivă, cred de datoria mea a vă spune cît de mult desaprob violenţa răspunsuluĭ săŭ, cum i-am şi scris, şi că 'mĭ devine maĭ strînsă legătura de prietenie ce v'am arătat totdeauna, ca unuĭ bărbat ce munceşte fără sprijinul Statuluĭ şi prin greutăţĭ ce le cunosc foarte bine, la desvoltarea şi progresul literaturiĭ şi arteĭ Romîne.

Indemnîndu-vă să nu vă uitaţĭ în lăturĭ şi să căutaţĭ către frumoasa dv. ţintă, vă rog să primiţĭ expresiunea consideraţiuniĭ mele celeĭ maĭ alese şi maĭ afectuoase.

Dr. C. I. Istrati.

1) Critice, vol I, Direcţiunea nouă.

A insinua că arhitectul Mincu s'ar teme să-şĭ spue părerile sale în faţa unuĭ om ca d. Tzigara, este nu numaĭ a-l face să-l aşeze la loc, dar şi a-l confunda şi maĭ mult în erorile sale, cum a făcut-o.

A lua drept scut cuvintele d-luĭ Hasdeŭ, cel maĭ aprig şi de toată viaţa adversar al junimismuluĭ, este a face pe marele magistru să uite atacul ce nĭ-am permis să-ĭ aducem odinioară, şi a ne arăta astă-zĭ o simpatie care ne onorează, în vreme ce trece pe d. Tzigara, — fără măcar ca el să fi avut onoarea a-l combate vreodată, din contra luîndu-l drept protector — a-l trece... cuvîntul e al d-luĭ Hasdeŭ, în rîndul „secăturilor grandomane". Iată, în adevăr scrisoarea ce are bunătatea a ne trimite d. Hasdeŭ în privinţa aceasta.

Domnule Petraşcu,

La 1892 eraĭ pesimist, şi atuncĭ într'o conferinţă ţinută la Ateneŭ, reprodusă apoĭ în *Sarcasm şi ideal* p. 48—49, eŭ am glumit cam piperat pe socoteala d-tale. Dacă nu glumiam aşa cum am făcut'o, poate că nu ajungeaĭ optimist, după cum aĭ devenit în urmă, vindecîndu-te de otrăvitul microb maiorescian, astfel că noĭ amîndoĭ am putut să ne apropiem. Mă mir dară tocmaĭ acuma, după un interval de 12 anĭ, un domn din ziarul *Epoca* te loveşte pe d-ta cu gluma mea cea dela 1892. Acea glumă, fiind adresată la cloşca cu puĭ în grămadă, de unde aĭ scăpat cu fericire, astăzĭ nu te maĭ priveşte pe d-ta, ci a rămas tocmaĭ pentru domnul care te loveşte şi pentru ceĭ-l'alţĭ puĭ de la aceeaşĭ cloşcă, secăturĭ grandomanĭ, carĭ de la 1892 şi pînă la 1904 nu încetează de a nu face nimic original saŭ trainic şi carĭ totuşĭ se laudă mereŭ unul pe altul şi se sbuciumă a pogorî pe toţĭ ceĭ necîrdaşĭ aĭ lor.

Strîngere de mînă,

B. P. Hasdeŭ.

Cîmpina, 9 Martie 1904.

A insulta pe un om ca d. General Brătianu, quasi-şeful statuluĭ major al armateĭ romîne şi o persoană respectabilă sub toate privinţele, numind catalogul lucrurilor sale vechĭ, expuse la Expoziţia de ştiinţe, o „reclamă", este un act pe care nu ştiĭ cum să-l clasezĭ: e o rară necuviinţă, e un fel de nebunie?

Şi a continua astfel să dea din groapă în groapă şi din insultă în insultă, izbindu-se de fie-ce frază şi de fie-ce cuvînt, este încă odată dovadă că nu 'i e dat să ţie condeiul în mînă şi c'ar fi fost maĭ cu minte să nu scrie nimic, cum n'a scris nimic toată viaţa, timp în care cu tăcerea—meritul şi secretul tuturor celor ca d-sa—a reuşit să fie numit profesor fără concurs.

Fiind-că, astă-zĭ, desvelit prin articolele sale publicului — vorbim de publicul care priveşte lucrurile cu ochiĭ minţiĭ şi nu se lasă să fie înşelat de erorĭ şi de eschivărĭ din discuţie—şi pus astfel în toată goliciunea nepriceperiĭ sale violente, cazul ia un caracter public, şi atuncĭ suntem datorĭ să ne întrebăm, împreună cu d. Maiorescu... cel tînăr, aflat într'o împrejurare analoagă [1]), dacă e bine ca un asemenea om să continue a falsifica de pe catedră înţelegerea şi deprinderile tinerimiĭ?

N. Petraşcu

[1]) Critice, vol. II, p 221.

AGRAFA MICĂ
(Văzută de profil)

CARȚI ȘI REVISTE STRAINE

Napoléon et son fils, de Frédéric Masson. Napoleon s'a îngrijit mult ca să încunjure pe fiul său cu fasturile vechiĭ monarchiĭ, și înainte de orĭ-ce s'a îngrijit de alegerea femeeĭ luĭ luată din casa cea maĭ mîndră a Europeĭ. Această dorință de a face din fiul său un *legitim*, după expresia luĭ Masson, a împins pe marele războinic într'o cale contrară celeĭ care îl adusese la puterea luĭ supremă. Drept aceea, el a urmărit o polemică dinastică, a restabilit vechiul regim care s'a întors împotriva luĭ; *legitimiĭ* n'aŭ avut decît un scop, acela de a'l nimici și aŭ isbutit. Fiul nu avea geniul tatăluĭ său, el n'avea nicĭ măcar o inteligență deasupra mijlocieĭ, nu era nicĭ francez nicĭ bonaparte, ci un austriac și un arhiduce, maĭ mult încă un tuberculos. Napoleon prin urmare era alăturĭ cu drumul și pentru asta a căzut. Dar primul său proect de adopțiune s'a realizat, tradițiile romane s'aŭ continuat, poporul francez, democrația a ales pe Ludovic Napoleon Bonaparte. Iată în cîteva cuvinte linia ce urmărește lucrarea luĭ Frédéric Masson.

Fapte, neapărat, se îngrămădesc pentru a accentua fie-care din punctele acesteĭ liniĭ.

* * *

L'Epée, versurĭ de Charles Sprimont, tînăr poet mort la 20 de anĭ, daŭ dovada unuĭ talent extra-ordinar care promitea un mare viitor. Iubitor de eroiĭ străvechĭ, de semi-zeiĭ care încercară fapte marĭ, poemele sale sunt severe ca formă și cugetate ca gîndire, limba curată, sonoră, ritmul supus regulelor tradiționale.

* * *

Histoire des Oeuvres de Stendhal, de Adolphe Paupe. Stendhal a avut adoratoriĭ săĭ; Victor Jacquemont era unul din aceștĭ tinerĭ, care după ce îl întîlnise și-l auzise vorbind, rămăsese adînc pătruns de influența luĭ. In vremea noastră Bourget și Barrès și-aŭ însușit în sufletul lor acea calitate sceptică și curtezană a puteriĭ, pe care o cîștigă cine-va în contact cu autorul luĭ *Rouge et noir*. Casimir Stryienschi este un alt admirator al luĭ; se știe că acesta a editat lucrările luĭ postume; astăzĭ Adolphe Paupe, publică istoria luĭ Henry Beyle; geneza și compoziția fiecăreĭ lucrărĭ este povestită dealungul, edițiile de maĭ înainte adnotate, stu-

diile și criticile citate foarte adesea în întregimea lor. E o lucrare considerabilă, care va putea fi consultată cu folosință de toți cei care vor să'și dea seama de Stendhal și de curioasa istorie a vieții lui.

* * *

Filoromînul Gubernatis a scos de sub tipar o lucrare intitulată *Poezia italiană* în care se rezumă operile călugărilor italieni din veacul al XIII și în deosebi ale lui Saint François d'Asise, opere care vor face să se presimtă ceea ce va fi într'o zi Dante, Petrarca, Michel Angelo, Vittorio Colonna, Torquato Tasso, etc., pe care Gubernatis îi va scoate la lumină în cursul acestei serii de studii.

* * *

D'Annunzio publică al doilea volum intitulat *Laudi del cielo, della terra, del mare e degli eroi.* Cum se știe, cel dintîi cuprindea *Canzone di Garibaldi, odi civili*, și sonetul *Citta del Silenzio;* cel d'al doilea cuprinde descripții din natură, idile, ditirambe ; măestria poetului se înalță uneori la așa înălțime că poate fi comparat cu Petrarca, unele dintr'însele ca *Versilia, l'Otre, la morte del Cervo*, n'au pereche ; nu'i mai puțin adevărat însă că în alte părți, se simte prețiozitatea, lipsa de sinceritate și de emoție.

* * *

La Revue. 1 Martie. In toate timpurile și în toate țările s'au văzut copii, care din vîrsta cea mai fragedă a arătat dispoziții extra-ordinare pentru științe, (ca Monge care a construit o mașină la 14 ani) pentru litere și mai ales pentru muzică. Un medic, Doctorul Duché, a avut ideia să se adreseze tuturor oamenilor, care s'au distins în vre-o ramură a activității spiritului, spre a afla, care din ei au fost ceea-ce se numește *enfant prodige*, și ce idee au despre asemenea copii.

Curios e răspunsul lui Sully Prudhomme, care de mic a avut dorința de a scrie versuri și la vîrsta de 8 ani, trăgea pe o foaie de hîrtie linii de aceeași lungime, închipuindu'și că ast-fel face versuri. Cele dintîi le-a scris în liceu la 14 ani.

Alți doi poeți, Henri de Regnier și Maurice Rollinat, au început să scrie la 15 ani ; tot așa și Jaques Normand, care ca și Sully Prudhomme dă unui profesor al lui o compoziție în versuri.

Auguste Dorchain începe a scrie între 14 și 15 ani, sub influența emoțiilor, pe care războiul de la 1870 le-a deșteptat în sufletul lui.

Toți aceĭ ce au răspuns anchetei D-ruluĭ Duché, fie literați, savanți, jurnaliști sau oameni politici, toți cred că copiii care arată prea de timpuriu, adică din prima copilărie, aptitudini prea mari, nu dau și mai tîrziu roade bune. Așa Berthelot spune, că la Academia de științe din Paris, au fost adesea prezentați asemenea *enfants prodiges,* dar că unii au ajuns de se arată prin bîlciuri, căci n'au putut să ajungă la nici o altă desvoltare intelectuală.

Totuși Mantegazza crede că geniul e în totdauna precoce, și că aceĭ copii extraordinari care au avut numai cîteva momente de strălucire și au căzut apoi în rîndul mediocrităților, sunt cazuri patologice ; printre acestea, el clasează pe unii calculatori vestiți, care totuși nu ajung matematicieni celebri. El definește geniul un creer puternic, inteligența în gradul superlativ.

Ribot, deși convins că dezvoltările precoci sunt adesea supuse unei opriri, nu neagă că sunt indivizi, care pot sluji, spre a susține opinia contrară, dar că aceștia se disting mai ales la muzică sau la matematici.

Camille Flammarion a prins dragoste de astronomie la 5 anĭ, în urma eclipseĭ de soare de la 9 Octombrie 1847 ; iar prima carte, *La pluralité des mondes habités,* a publicat-o la 19 anĭ.

Răspunsurile publicate în acest număr al revisteĭ, și pe care D-rul Duché a bine-voit a le comunica, sunt toate interesante, dar nicĭ unul din ceĭ ce le-aŭ scris nu se daŭ drept *enfant prodige.*

In acelaș număr, *Emile Faguet* analizează o carte apărută de curînd asupra luĭ Benjamin Constant ; o admiră în parte, dar nu'l satisface pe deplin ; de aceea în cîteva paginĭ complectează el însușĭ, ceea-ce 'ĭ-ar fi plăcut să citească în cartea d-luĭ de Lauris, *Benjamin Constant et les Idées libérales.*

In America s'a fundat de cîțĭva anĭ un oraș comunist, al căruĭ biserică e un muzăŭ. Articolul care ne descrie acest curios oraș, compus din artiștĭ și lucrătorĭ, pictorĭ, sculptorĭ, muzicanțĭ, tipografĭ, legătorĭ, etc., poartă numele de „*Un Port-royal des Champs* au Nouveau-Monde". Cine oare a avut maĭ mult să sufere pentru religie decît Janseiștiĭ din adevăratul Port-Royal ?

Cînd va fi oare cancerul vindecat cu desăvîrșire ? In curînd poate. Experiențele făcute cu radiul de D-rul Marton și despre care vorbește D-rul A. de Neuville în *Revue* daŭ rezultate din ce în ce maĭ satisfăcătoare.

Renaissance latine din 15 Februarie, publică o nuvelă foarte drăgălașă de Francis Jammes, *Pomme d'Anis,* saŭ istoria uneĭ copile infirme, istorie atrăgătoare, care redă, într'un cadru foarte potrivit, psichologia unuĭ suflet gingaș și amărît.

Centenarul luĭ Kant, celebrat la Koenigsberg, și în toată Germania, maĭ acum vre-o lună, a dat naștere la numeroase articole ; acela pe care Victor Basch îl publică în *Renaissance latine,* e cu deosebire interesant, căcĭ ne face să cunoaștem maĭ de aproape atît omul, cu toată inflexibilitatea caracteruluĭ săŭ, lipsa luĭ de sensibilitate și de grație, cît și învățatul înalt, a căruia viață întreagă a fost consacrată misiuniĭ de a disciplina filozofia, rațiunea și sentimentul.

O încercare de psichologie alsațiană (*Essai de psychologie alsacienne*) de Carlos Fischer) arată că ideea germană ar fi cîștigat mult teren în Alsația în ultimiĭ cincĭ-spre-zece anĭ, și aceasta din cauză că Alsațienĭĭ nu sunt nicĭ pasionațĭ, nicĭ oamenĭ politicĭ, și se lasă prea mult dominațĭ de evenimente.

Le Canal de Panama e istoricul complect și amănunțit al evenimentelor care în Noembre 1903, aŭ mijlocit formarea uneĭ noĭ republice și răscumpărarea canaluluĭ Panama.

O scrisoare a luĭ Wagner asupra poemelor simfonice ale luĭ Liszt, e cu atît maĭ interesantă cu cît ne arată cu ce dragoste și imparțialitate un geniŭ poate judeca pe un altul.

Afară de un articol al luĭ Emilio Castelar, marele om politic spaniol, maĭ găsim un studiŭ asupra „familieĭ în teatru", studiŭ provocat de ultima piesă a luĭ Paul Hervieu, *Le Dédale.* E vecĭnica și delicata problemă a uneĭ femeĭ, care înșelată de bărbatul eĭ, se desparte iubindu-l încă și urmînd să-l iubească chiar în a doua căsătorie pe care o contractează.

In **Revue bleue** din 5 Martie, relevăm o dare de seamă al luĭ Emile Faguet asupra uneĭ cărțĭ : *les Carrières de la jeune fille* de Paul Bastien. Cartea conține cele maĭ prețioase indicațiĭ pentru orĭ-cine se ocupă de această chestiune ; și pe cine nu preocupă ea în ziua de azĭ ? Cariera profesorală pare închisă fetelor în Franța, ca și la noĭ, din lipsa de locurĭ. Faguet găsește că ocupațiile de biuroŭ ar conveni maĭ bine femeilor de cît bărbaților, căcĭ ele sunt maĭ obicĭnuite cu viața sedentară ; medicul ideal pentru femeĭ și maĭ ales pentru copiĭ, ar trebui să fie

femeia, care a făcut bune studiĭ medicale. Farmacia, horticultura şi architectura decorativă, cu care se ocupă multe femeĭ în America, sunt iarăşĭ potrivite pentru sexul femenin.

Achitat, o dramă într'un act de Camillo Antona-Traversi, — drama fără multă acţiune — se desfăşură în jurul întrebărĭĭ, dacă un achitat poate şi trebue să fie tot odată considerat şi ca nevinovat.

La Plume conţine un articol foarte interesant asupra a doĭ tinerĭ poeţĭ, Henri de Régnier şi Jean Moréas, şi care urmăreşte desvoltarea talentuluĭ lor.

Aquarele japoneze pe care le publică această revistă, pe lîngă că ne arată maĭ de aproape o viaţă atît de deosebită de a noastră, maĭ aŭ şi darul de a sosi într'un moment cînd toată lumea se ocupă de japonezĭ.

In **l'Occident** din Februarie, găsim o critică foarte violentă făcută pictoruluĭ sviţeran Böklin, căruia Georges Rémond îĭ contestă maĭ întîĭ orice facultate inventivă în alegerea subiectelor; apoĭ desemnul însuşĭ ar proba că Böklin abia ar fi putut trece drept un şcolar mediocru; cît despre colorit, criticul îl găseşte cu desăvîrşire inferior: n'ar fi decît nişte colorĭ viĭ, care seamănă cu acele ale afişelor de pe stradă în urma uneĭ ploĭ.

Nuova Antologia din 1 Martie, pe lîngă o dramă intr'un act, *Odio vince,* unde *vendetta* italiană îşĭ deslănţue patimele, are un articol foarte documentat asupra Macedonieĭ. Un deputat italian, Francesco Guicciardini, a făcut în August trecut o călătorie printr'această nenorocită ţărişoară atît de frămîntată de un timp încoace, şi a cules nişte *Impressioni di Macedonia,* de cel maĭ înalt interes. Descripţiunile localităţilor prin care a trecut sunt însoţite de numeroase reproduceri fotografice, şi nimic din cea ce era demn să atragă atenţia cuĭva în Macedonia nu i-a scăpat luĭ Giucciardini. El studiază cu deamănuntul diferitele religiĭ practicate de Macedonenĭ, viaţa şi apucăturile poporuluĭ; şi cum Hilmi paşa a fost însărcinat cu diferite reforme, menite să readucă liniştea, deputatul italian are cu dînsul o întrevedere în care admiră seninătatea pe care Hilmi paşa ştie să o păstreze în mijlocul uneĭ situaţiunĭ atît de periculoasă.

E. Safirin.

SOCIETATEA ROMÂNĂ ŞI LITERATURA

STUDIŬ DE PSIHOLOGIE SOCIALĂ [1])

Dacă este o datorie de a lucra şi de a te face folositor obştieĭ, nu este simţimânt maĭ înălţător, nicĭ maĭ nobilă mândrie de cât a te şti cunoscut şi apreciat de alţiĭ, pentru faptele saŭ pentru lucrările tale. Notorietatea, renumele, gloria, sunt treptele pe care, în asemenea condiţiunĭ, munca, ştiinţa şi talentul, consfinţindu'şĭ valoarea, se urcă, năzuind la nemurire! . . . .

Suma acestor valorĭ şi însemnătatea acestor silinţĭ alcătuesc pentru un om, pentru un neam, pentru o epocă, dreptul de a fi o cătime de energie, un element de viaţă, o scântee de lumină, în evoluţiunea socială şi intelectuală a lumiĭ.

Nimic maĭ măreţ de cât să fiĭ, prin cele săvârşite de tine, şi tu socotit printre acele puterĭ care, împreună luate, contribuesc la îmbunătăţirea şi la progresul tuturora.

Fie-căruia nu îĭ este însă dat a lucra şi a produce de cât potrivit însuşirilor morale şi îmboldiriĭ sale firesţĭ, înrâurind mijlocul social în care trăia saŭ înrâurit de dânsul.

Aşa, uniĭ iscusiţĭ şi chibzuitorĭ, din datinĭ, din credinţĭ, din obiceiurĭ, aŭ întocmit legĭ de ocârmuirĭ şi de dreptate pentru ţărĭ şi pentru popoare; alţiĭ cu agerimea minţiĭ lor deprinsă a cerceta şi a lămuri tainele cele maĭ ascunse ale naturieĭ, aŭ smuls din apă, din peatră, din văzduh, mişcarea, căldura şi lumina, iar pe elementele cele maĭ vrăjmaşe şi maĭ nebiruite le-aŭ adus la oarba supunere a vrerĭ şi a trebuinţilor generale.

Mulţĭ s'aŭ îndeletnicit a pătrunde şi a deslusi cele ce se petrec în

1) Rostit în şedinţa Academieĭ Române de la 12 Martie c.

adâncimĭ de suflet şi de cugete, dornicĭ de a le chezăşui cea maĭ dreaptă şi maĭ netedă cale către senina fericire. Mulţĭ, în mijlocul frământărilor de patimĭ, de pofte, de ambiţiunĭ, de interese, în care trăeşte şi se mişcă omenirea, aŭ rupt rândurile mulţimiĭ pentru a o mâna către un ideal de înfrăţire şi de libertate! . . .

Câţĭva, şi *aceştia sunt aleşiĭ,* având darul de a simţi şi a înţelege că bucuria şi mângăerea sunt darurile ce se cuvin inimilor stăpânite de durere saŭ de iubire, aŭ ridicat viersul lor maĭ presus de gemătul sufeerinţeĭ, cu graiŭ inspirat aŭ propoveduit ertarea şi speranţa, aŭ cântat tinereţea şi gingăşia, aŭ slăvit virtutea şi bărbăţia, aŭ sprijinit pe ceĭ slabĭ, iar celor puternicĭ le-aŭ dat avânt de mărire! . . . . Un cult şĭ-aŭ făcut eĭ din frumuseţe, iar în naintea bunătăţiĭ şĭ-aŭ plecat smeriţĭ genunchiĭ!!... Şi ca şi cum de la toţĭ ceilalţĭ, asupra lor s'ar fi revărsat tot dorul saŭ toată obida şi numaĭ eĭ ar fi coprins în suflet tot neastâmpărul şi tot necazul lumiĭ, aŭ făurit din ce simţiaŭ, din ce vedeaŭ, din ce deslușiaŭ împrejur, acea oglindă a supremuluĭ adevăr, în care toţĭ şi toate îşĭ resfrâng deplin şi aevea chipul, ca să şi'l cunoască, ca să şi'l prefacă la prilej, punându'ĭ podoabe maĭ puţin mincinoase, orĭ maĭ mult atrăgătoare!...

Aceştia sunt artiştiĭ, aceştia sunt rapsoziĭ genialĭ interpreţĭ aĭ formeĭ şi aĭ cuvântuluĭ, tâlcuitorĭ înţeleptĭ aĭ vieţiĭ şi aĭ firiĭ!...

Eĭ sunt crainicĭ veştilor bune, cu dânşiĭ plăcerea şi râsul aŭ farmec maĭ mare, iar clipa trecută cu eĭ dimpreună îţĭ pare maĭ dulce, maĭ fericită!

Când iarăşĭ nevoia şi grija şi truda sdrobindu-ţĭ puterea îţĭ pleacă grumajiĭ, când ochiĭ zadarnic cată un sprijin, când din străfundul rănit al fiinţeĭ spre cer se înalţă un strigăt de desnădejde, du-te la dânşiĭ şi eĭ îţĭ vor deschide braţele, la eĭ veĭ afla pace şi reazim şi mângăere!... Pe fruntea robită de gândurĭ eĭ ştiŭ să coboare o rază vie şi caldă, în inimĭ cernite cu drag eĭ picură balsam şi 'n sufletele sbuciumate tăria din noŭ şi îmbărbătarea cu prisosinţă pot să reverse!

Pe cel căzut îl ridică, pe cel resvrătit îl potoleşte, pe cel vrednic îl duce în slavă!,..

Dătătorĭ de atâtea bunurĭ eĭ sunt bine-făcătoriĭ, povăţuitoriĭ şi uneorĭ judecătoriĭ noştri!...

Omenirea stă de a pururea în faţa lor la cercetare, din rosturile şi temeiurile căreia îşĭ fac întocmirile şi îşĭ durează eĭ pildele, pline de învăţăminte folositoare unora, trebuincioase altora, mult preţioase tuturora!

De altă parte, câtă înrâurire are acţiunea lor asupra lumiĭ?!... Cine poate privi monumentele, sculpturile, picturile, podoabele de tot felul, pe care artiştiĭ ni le-aŭ hărăzit, din cea maĭ adâncă vechime şi până astăzĭ, fără ca să nu fie coprins de o neasemănată emoţiune, care te face parcă maĭ bun, te apropie, te înalţă până la dânşiĭ, plin de respect şi de admiraţiune pentru geniul şi puterea lor creatoare!!...

De altă parte câtă nobilă ardoare n'aŭ deşteptat, ce mulţumirĭ sufle-

teşti şi ce mângăeri nu aŭ răspândit asupra omeniriĭ: *Virgiliŭ* de pildă, dulcele cântăreţ al ogoarelor şi al obârşieĭ romane, *Dante* cu divina luĭ comedie, *Shakespeare*, *Corneille*, *Goethe* cu viile lor pilde şi întrupăriĭ pe teatru, *Balzac*, *Dickens*, *Tolstoi* studiind caracterele şi năravurile timpuluĭ şi neamuluĭ lor, *Schiller*, *Lord Byron*, *Victor Hugo* aprinzând entusiasmul în inimĭ şi înobilând minţile prin farmecul poezieĭ!!...

Aristofan, *Plaut*, *Molière* aŭ făcut maĭ mult bine şi aŭ dat maĭ trainice bucuriĭ oamenilor de cât toţĭ Cesariĭ şi Machiaveliĭ de pe faţa pământuluĭ.

Vasile Alecsandri a cercetat şi a pătruns maĭ adânc taina sufletească şi a slăvit maĭ cu strălucire vitejia şi virtuţile poporuluĭ românesc, de cât toţĭ panegiriştiĭ şi politicianiĭ, răsăriţi pe scena vieţiĭ publice, de la ceĭ de'ntâĭ anĭ aĭ reînvieriĭ noastre naţionale şi până acum!...

Dar scriitoriĭ şi cărturariĭ aceştia, maĭ sânt prin aceea ce simt, prin aceea ce gândesc şi prin alte însuşiriĭ, în legătură, în înrudire cu noĭ...

Ia vedeţĭ cum, bună oară, ceĭ care aŭ un foc la inimă, se îndeletnicesc a şi'l hrăni cu dragostea neprihănită şi statornicia duioasă a luĭ *Petrarca*, orĭ cu simţirea cea plină de patimă şi de înfrigurate vedeniĭ a luĭ *Alfred de Musset*, când nu'ĭ caută pricină în sarcasmele luĭ *Voltaire*, leac în ironia luĭ *Heine*, saŭ alinare în armonioasa melancolie a luĭ *Lamartine*!..

Ceĭ cu mintea dedată la cercetarea tainelor natureĭ, îşĭ iaŭ de apostolĭ pe *Humboldt*, pe *Cuvier*, pe *Darwin*, ceĭ cu inima cainică, în dăsnădejdea şi dispreţul luĭ *Leopardi* îşĭ află mântuire, iar celor bântuiţĭ de îndoială şi pururĭ tăgăduitorĭ de toate, *Schopenhauer*, le e duhovnic şi purtător de steag în luptele vieţiĭ!.

Cântecul luĭ *Rouget de l'Isle* a mânat valurĭ nenumărate de oamenĭ la moartea glorioasă şi la isbânda pe câmpiĭ de bătae, căcĭ din energia încordată în pepturĭ, din generositatea deşteptată în suflete de către accentele înflăcărate ale celor iubitorĭ de neam, s'a înfăptuit maĭ adesea libertatea şi neatârnarea popoarelor!.

Deşteaptă-te Române din somnul cel de moarte!—a luĭ *Andreĭ Mureşanu* este un simbol, precum Marsilieza este un strigăt de răzbunare!..

Ear înrâurirea şi avântul ce se desfăşoară, din aceste învăpaiate cânturĭ—sbucnite par'că din adâncul dorurilor şi păsurilor tuturora—sânt atât de puternice, în cât oameniĭ ceĭ maĭ recĭ, ceĭ care preţuesc maĭ puţin farmecul şi entuziasmul poezieĭ, la dânsa aleargă, de dânsa se slujesc, când vor să dea cuvântuluĭ lor o maĭ mişcătoare căldură, când pentru un înălţător şi nobil prilej, vor o nemuritoare şi glorioasă consfinţire!

Va rămânea — întru aceasta — neuitată, pilda dată de colegul nostru Domnul Dimitrie Sturdza carele ca Ministru de Războiŭ — la festivitatea militară de la Ateneŭ, pentru Jubileul de 25 de anĭ aĭ independenţeĭ, în cuvântarea sa — însufleţită de patriotice simţirĭ — pentru a exprima într'o formă ideală, maiestatea, cea fără de seamăn, a momentuluĭ şi a

făptuirilor ce se serbătoreaŭ, a împrumutat graiul inspirat al luĭ Alecsandri, ce ca o trâmbiţă de reînviere a răsunat atuncĭ în mijlocul ostaşilor adunaţĭ pe lângă Augustul Căpitan, care'ĭ dusese la isbândă !...

Junĭ ostaşĭ aĭ ţării mele, însemnaţĭ cu stea în frunte,
Dragiĭ meĭ vultanĭ de câmpurĭ, dragiĭ meĭ şoimanĭ de munte!
Ca eroĭ de marĭ legende, viŭ să vă privesc în faţă,
Voĭ, nepăsătorĭ de moarte, dispreţuitorĭ de viaţă ;
Ce-aţĭ probat cu-avântul vostru lumiĭ pusă în mirare,
Că din vultur vultur naşte din stejar stejar răsare !

Şi a asocia—în asemenea împrejurărĭ—geniul poetic al luĭ Alecsandri la glorificarea celuĭ maĭ strălucit eveniment al istorieĭ noastre moderne, este a aduce nu numaĭ un curtenitor omagiŭ poezieĭ, ci şi a ridica, poetuluĭ, un neperitor monument de admiraţiune şi de respect.

Poezie ! poezie !... limbă cu aripĭ divine
Dăruită omenirii idealuluĭ—s'o 'nchine,
Tu aĭ fost al lumiĭ simbol de sublime năzuinţĭ,
Treaptă mândră de 'nălţare, temelie de credinţĭ,
Tu eştĭ glasul de isbândă, cea de gloriĭ purtătoare,
Tu eştĭ preoteasa jertfeĭ şi a tot mângăetoare ;
Ţie 'ţĭ datoresc viaţa neamurile pământeştĭ
— Ce zăceaŭ perdute 'n noaptea neguroaselor poveştĭ,—
Pentru tine primăvara este sărbătoarea firiĭ,
Zilele sânt florĭ de aur, luna'ĭ candela iubiriĭ
Şi la poarta nemuririĭ—sora vecinicilor vremĭ—
Pe martirĭ şi pe luceferĭ tu'ĭ alegĭ şi tu îĭ chemĭ !...

Aşa a fost din cele maĭ depărtate vremurĭ şi aşa va fi până la cele din urmă clipite ale vieţiĭ, căcĭ omul singur şi-a făurit printr'însa puterea de a se ridica de-asupra mizeriilor lumiĭ şi de a'şĭ avânta—ca pe aripile rugăciuniĭ—năzuinţile sufleteştĭ până la Dumnezeire !.

— La poésie — zicea cineva uneĭ doamne — c'est le sourire et c'est la douleur ; c'est l'amour et c'est la haine ; c'est l'enthousiasme et c'est le plaisir ; c'est la vie et c'est la mort ; c'est l'espérance et la réalité, c'est quelque chose de subtil et de charmant qui vous pénètre et vous transporte, c'est la beauté, c'est la gloire, c'est l'immortalité !...

La poésie, c'est encore plus, chère Madame : c'est vous, telle que je vous aime et c'est le bonheur !...

Fericiţĭ sânt aceia care aŭ primit de sus darul sfânt de a pătrunde în adâncurile de unde pot smulge tăinuitul adevăr ; fericiţĭ ceĭ cu nobila chemare de a da faptelor bună îndrumare şi cumpănire, iar din luptele

ideilor să facă legĭ; fericiţĭ ceĭ ce pot culege din văzduh fluturatecele gândurĭ, şi le aştern în rândurĭ ispititoare pe hârtie;

. . . . . fericiţĭ sunt de treĭ orĭ
Ceĭ născuţĭ sub ocrotirea Parnasidelor surorĭ
Care-aprind în suflet focul idealurilor sfinte,
Visurile 'nfiripează şi daŭ aripĭ la cuvinte !...
Fericiţĭ, căcĭ în coprinsul caldelor închipuirĭ,
Tainele n'aŭ ţărmĭ sălbatecĭ, nicĭ simţirile—amăgirĭ
Ochiul viŭ—ca o comoară toate razele le-adună, –
Bucuria şi durerea de-o potrivă 'n pept răsună;
Iar de dragoste încinsă inima duios săltând
Harfa gingaş o atinge şi 'şĭ ia sbor la cer cântând !..

Aceştia sunt *rapsozii*, aceştia sunt *artiştiĭ!*

Care este însă partea cu care noĭ Românii contribuim la această armonică manifestare de ideĭ şi de simţirĭ?

Cum şi de către cine este ea cunoscută şi preţuită?

Se zice că Românul se naşte poet şi în adevăr că din adâncul codrilor până în largul câmpiilor, de la munte până la mare curg doinele luĭ de dor, de dragoste, de vitejie cum curg râurile şi pâraele, aci limpezĭ şi liniştite, scăldând malurile smăltate cu florĭ, aci năvalnice şi spumegoase, surpând stâncele şi doborând copacĭi, în treacătul lor.

Toate năzuinţile, toate avânturile, toate speranţele şi le-a întrupat Românul într'însele — cu viaţa şi cu credinţa sa — de aceea aŭ străbătut ele viforoasele vremurĭ şi ne-aŭ păstrat întregĭ sfintele datinĭ ale neamuluĭ.

Sub boldul culturiĭ şi al propăşirĭ mintea şi inima luĭ s'aŭ deschis, s'aŭ înălţat — necontenit doritoare de bunătate şi de lumină,—iar faptele urmând, din ce în ce maĭ de seamă, faptelor, încrezător acum şi îndrăznet, îşĭ poartă el paşiĭ liberĭ, pe treptele suitoare ale civilizaţiuniĭ!

Aceea ce simte, ce vrea, ce înţelege le leagă Românul acum — cu chibzuială şi cu pricepere — de aceea ce cu priinţă îĭ răsare în cale, de ce cu folos pentru dânsul ar putea folosi şi pe alţiĭ, de ce înseninându'ĭ zarea, îĭ înlesneşte prilejul de întărire, de desvoltare, de mergere înainte!

Sub cer liber cugetare neîngrădită, din ogor mănos îmbelşugate roade, prin muncă şi râvnă spor şi izbândă!...

De altă parte se ştie că Românul — ca şi strămoşiĭ săĭ Romanĭ — e vorbăreţ din fire. Rostul îĭ e dulce, înflorat, curgător, şi de când cu parlamentarismul, această particularitate de rasă, s'a ridicat la înălţimea uneĭ însuşirĭ politice, ba de multe orĭ a fost chiar o întâetoare condiţiune de guvernământ!...

Ca tot ce este uşor, vorba pluteşte şi ese la faţă cu înlesnire, iar ceĭ cu darul cuvântuluĭ, în deobşte, expansivĭ, ademenitorĭ şi îndrăzneţĭ, aŭ o covârşitoare putere de înrâurire!...

Ce poate fi oare mai scump şi mai măreţ, de cât de a cuceri minţi şi inimi cu farmecul graiului!

Lumea este un teatru şi la teatru *efectul* fiind scântea ce aţâţă interesul, mulţi la noi — fie ei *oratori*, *ritori* saŭ *numai limbuţi* — fac asemenea minuni! Nu voiŭ cita nici nume nici împrejurări — lucrul ar fi de prisos — căci ori când şi pretutindenea cuvântul rostit cu temeiŭ saŭ cu iscusinţă şi-a făcut drum singur spre a ajunge la ţel...

Sentimental, impresionabil şi sfătos, Românul nu'şi mărgineşte însă aci fericitele luĭ însuşiri. Intr'adevăr, când nu poate ori nu are cuĭ împărtăşi cele plăzmuite de fireasca'i pornire lăuntrică, el ia pana şi de la o vreme mai ales, le aşterne pe hârtie. Şi această din urmă îndeletnicire nu'i este mai puţin scumpă de cât celelalte două de'ntâiŭ.

Iată pentru ce la noi se vorbeşte mult şi se scrie mult.

La Cameră, la Senat, la *bara* Justiţieĭ, în întruniri mai mult saŭ mai puţin publice, pe drum, în cluburi, în cafenele, în teatru, în saloane, la biserică, la plimbare... pretutindeni noi vorbim: cu patimă, cu aprindere, cu patos, cu dibăcie, cu dragoste, cu duioşie, cu pretenţiune, cu spirit şi fără câte odată, cu toată gama limbuţieĭ în fine şi tot nu mai isprăvim de vorbit, ca şi cum nu din răr unchiĭ adevăruluĭ ar fi răsărit, proverbul: *vorbă lungă, sărăcie 'n pungă.*

Uşor vă puteţi închipui ce trebue să fie, cu o asemenea dispoziţiune îndeletnicirea scrisuluĭ, în binecuvântatele hotare ale patrieĭ noastre! Gazete, oh! câte gazete, reviste — de toate felurile, culorile şi formatele — foĭ şi foiţe, mai mult saŭ mai puţin subţiri, cărţi de toate mărimile şi câtimile, în proză şi în versuri, broşuri, broşuri şi iar broşuri, toate împreună tratând, cu saŭ fără bun prilej, cu saŭ fără bun succes, cu saŭ fără bună voinţă de *omni re* de pe faţa pământuluĭ!...

Spectacolul pare foarte îmbucurător de hărnicie intelectuală şi e o dovadă despre fericita înrâurire a tiparuluĭ asupra coborâtorilor luĭ Traian din valea Dunăriĭ şi despre repedea, şi probabil chiar înfloritoarea, luĭ răspândire — în astfel de condiţiuni — pretutindeni unde bate la eĭ o inimă şi tresare un condeiŭ sub impulsiunea sugestivă a ideilor!...

Şi cu drept! . . . căci nu e altul pe deplin mai fericit,
Dintre lucrătoriĭ minţiĭ, de cât cel ce'i tipărit! . . .
Tipărit! cuvânt de vrajă, talisman, comoară plină
De nenumărate bunuri, zare largă şi senină
Unde dorurile toate, câte dorm ori încolţesc
Intr'o inimă 'nfocată, cu noroc se oglindesc!
Tipărit! cetit! celebru! . . . glorie, avere, nume! . . .
Ah! ce binecuvântare mai e şi tiparu'n lume!
Ar dispare omenirea şi pământu'n loc ar sta,
Dacă pentru atâtea scrieri editori n'ar exista! . . .

Dar, precum când vorbeşti ori când cânţi trebue să fie cineva ca să

te asculte, tot astfel când scrii şi tipăreşti ce scrii, trebue să aibă cine să te cetească.

Şi dacă la noi, ştiut este, că *se scrie* mult, în schimb este iarăş învederat că *se ceteşte* foarte puţin! Interesul desfăşurat de publicul nostru în privirea scrierilor româneşti este mai jos de cât mediocru, este aproape nul! Căci în afară de cărţile impuse şi premenite aproape pe fiecare an în şcoli, care dintre scriitori se poate făli că şi-a văzut numele tipărit pe o altă ediţie, a operelor sale, de cât pe acea d'intâi, ale căreĭ volume, dacă nu aŭ fost dăruite, zac de sigur, în mare parte, în magaziile librarilor.

Afară de Văcărescu, de Konaki, de Eliad dintre ceĭ bătrâni, de Alecsandri, de Eminescu, de Caragiale şi puţini alţiĭ, printre ceĭ din vremea noastră, nu cred să fie mulţi care să fi ajuns la o a doua mie.

Şi pentru ce aceasta? Aŭ nu avem scrieri şi scriitori de merit? Aŭ limba noastră nu este dulce, armonioasă, bogată şi plăcută? Aŭ fiinţa, viaţa, deprinderile, tradiţiunile noastre nu deşteaptă un interes viŭ şi puternic pentru a fi cercetate şi nu coprind un material preţios, îmbelşugat, sănătos şi folositor cunoştinţeĭ tuturora?

Dar, negreşit, nu mai încape discuţiune!.... iată răspunsul ce veţi obţine de la mai toţi, cărora le-aţi face asemenea întrebări. Şi nici că pot răspunde, în princip, altfel; căci dacă luăm ca criteriŭ, pentru statornicirea valoriĭ cărţilor, numai verdictul Academieĭ noastre, apoi de la 1877 — când s'aŭ înfiinţat premiile — şi până astăzi ea a avut să cerceteze aproape 750 de scrieri, literare, istorice saŭ ştiinţifice, dintre care dacă nu încorona de cât 7—8 pe fiecare an — ea totuşi recunoştea că cea mai bună parte dintr'însele, eraŭ lucrări serioase şi demne de laudă, ce numai din cauza mărginiriĭ număruluĭ premiilor, nu putuse fi astfel distinse. In adevăr acele premiĭ, în număr de cinci, variaŭ între 1500 şi 5000 de leĭ şi treĭ dintre dânsele (premiile Eliade Rădulescu, Lazăr şi Năsturel Herescu) eraŭ indivizibile.

Şi cât de mare este mulţimea scrierilor cele mai multe pline de merit ce nu se prezintă la premiile Academieĭ?

Câte aŭ fost premiate de Teatrul Naţional, de Universitate, de Ministerul Instrucţiuniĭ Publice, de unele Reviste şi de către ziare chiar!.

Avem prin urmare scrieri, multe scrieri şi scrieri bune, din toate ramurile de activitate ale spirituluĭ omenesc.

Atunci pentru ce acest ostracism? care să fie cauza uneĭ atât de dăunătoare crize?

Cauzele sânt multiple, unele adânci, altele la suprafaţă, cele de'ntâiŭ inherente firiĭ, educaţiuniĭ şi cultureĭ noastre, celelalte decurgătoare din capriciul modeĭ, din rele apucături, din snobism.

— Viaţa uneĭ societăţi—ca şi a omuluĭ—este un lung şir de fapte, de împrejurări, de manifestaţiuni intelectuale ori sufleteşti, din studiul şi din combinarea cărora filosoful alcătueşte caracterul şi istoricul înfiripează fi-

sionomia unei epoce. Interesant, fără îndoială, dar cu osebire ciudat va fi odată, studiul acesta făcut asupra societăţii române moderne!... Ce amestec disperat de însuşiri, câte aplecări şi îndemnuri unele dăunătoare altora, ce contraste neaşteptate, câte ciocniri de patimi şi de interese, ce senine înălţimi şi ce neguroase prăpăstii!..

S'ar crede că, după atâtea veacuri de umilire şi de întuneric, neamul nostru—eşit prin propria'i sforţare la lumină—şi-a croit—ca un protest contra urgiei trecute—o personalitate specială, icoană vie a nobilei seminţii din care purcede cu toate bunurile şi relele ei... căci daca la prilej se luptă el cu vârtute şi cu bărbăţie, daca este mărinimos, darnic, istet, cu inima şi cu casa deschisă, tot dânsul este cât nu se poate mai nestatornic, mai pătimaş, mai robit plăceri, mai nehotărât, mai risipitor...

Pe vânjoasa tulpină romană au răsărit altoaele atâtor neamuri străine, împreună cu care a trăit şi s'a înălţat ea pe pământul nostru ; de aceea printre crengile-i verzi şi frunzoase, unele sânt strâmbe, altele sânt pocite, altele atinse de putregaiu!

Atâtea neajunsuri, atâtea slăbiciuni, au putut altera fondul însuşi al firii şi puterii noastre de rezistenţă, în potriva ispitelor de tot felul şi a stricăcioasei direcţiuni de educaţiune şi de cultură ce se dă tinerimii.

Aşa creşterea fetelor este, cele mai de multe ori la noi, în nepotrivire cu rolul ce li se rezervă în familie şi cu acţiunea lor de soţii şi de mame în societate.

Puse, până la vârsta de a merge la şcoală, sub imediata ascultare şi necontenitul contact al dădacelor şi guvernantelor străine, fetele petrec—în afară de raza ochiului părintesc—cele mai gingaşe ciasuri ale vieţii deprinzându-se cu lucruri, cu credinţi, cu obiceiuri, cu limbi, cu jocuri şi cu mişcări străine de firea şi de tradiţiunile neamului, şi toate :—prefacerea gusturilor şi a înclinărilor, moliciunea sau înăsprirea caracterului, deformarea voinţii, falsificarea judecăţii—toate, ca în ceară caldă se pecetluesc în sufletul lor inconştient, fericite când au parte să dea peste nişte fiinţe cu frica lui Dumnezeu, nenorocite când cad pe mâini blestemate care le schimonosesc, ori le depravează din frageda pruncie!... Şi aşa o duc până la 10, 12 ani, poate chiar mai mult!... Când scapă de dânsele, cată să'şi urmeze şi să-şi desăvârşească educaţiunea într'unul din acele institute, fără de concursul bine-făcător al cărora, *nos filles seraient mal elevées!...*

Şi iată-le închise, iar pentru câţiva ani, *Aux Oiseaux, aux Ruches, Aux Ursulines, aux Dames de Sion, au Sacré Coeur,* sau aiurea unde-va, în Francia, Germania, Anglia, cât se poate mai departe de ţară.

La 19 sau la 20 de ani ies de acolo, cu şi mai adesea fără de Brevet de studii, dar cu capul plin de pretenţii şi de fantazii!

Trăind necontenit cu străinii, deprinse cu obiceiurile, cu limbile, cu obrazele străinilor, fetele noastre — care de mici copile *perduse contactul* cu mijlocul românesc, îşi *înstrăinează simţirile*, se *desnaţionalizează,* aşa

că întorcându-se în ţară găsesc *totul* primitiv, grosolan, nevrednic de luarea lor aminte şi, ca rătăcite pe un pământ necunoscut, se mişcă, trăesc şi pun în practică aceea ce aŭ văzut şi aŭ deprins până atunci, fiinţe artificiale, într'o artificială atmosferă!... Şi din două lucrurĭ unul: saŭ, dacă aŭ putut prinde ceva din carte, se socot mai presus de toată lumea şi tratează oamenii şi lucrurile din înălţimea egoismuluĭ lor; saŭ, dacă şĭ-aŭ cultivat vre-un mic talent, iaŭ atitudinĭ inspirate, cu privirĭ vagĭ, cu gesturĭ obosite, cu mintea dusă, „dans l'au de là", în adâncimile albastruluĭ nemărginit!...

Pentru cea mai mare parte dintr'însele fasonul orĭ coloarea uneĭ pălării, forma saŭ garnitura uneĭ rochiĭ sânt, împreună cu eterna curiozitate nesatisfăcută, cu neadormita supraveghere şi ascuţita critică asupra amicelor şi camaradelor, supremele probleme de rezolvat ale uneĭ vieţĭ fără alt ideal de cât acela de a se crede mai frumoase de cât sânt, a se îmbrăca mai luxos decât pot şi a năzui să se mărite, cât mai de grabă, cu un bărbat cât mai bogat!...

Şi acestea, fiice ale uneĭ clase avute şi predominante, devin soţiĭ, devin mame şi'şĭ exercită asupra celora care le înconjoară înrâurirea, cea atât de puternică, pe care le-o dă rolul lor în familie şi prerogativele ademenitoare ale sexuluĭ, în cercul din care fac parte....

Din fericire ele alcătuesc pojghiţa de sus a stratuluĭ femeesc din societatea noastră şi dacă asemenea năravurĭ străbat, icĭ şi colo, până la păturile aşezate mai jos, contaminarea nu poate fi de cât produsul unuĭ spirit fatal de imitaţiune, pe care prestigiul aparent al celor marĭ şi bogaţĭ îl stârneşte totdeauna printre ceĭ nerozĭ şi mărunţeĭ.

Dar fetele a cărora educaţiune se face cu profesorĭ şi cu guvernante în sânul familieĭ?

Oh, acestea—după cum aŭ fost saŭ nu crescute sub controlul şi direcţiunea imediată a părinţilor—formează un tăram, mai mult saŭ mai puţin prielnic culturiĭ şi desvoltăriĭ apucăturilor importate, de către semenele lor din străinătate, având totuşĭ o superioritate asupră-le, aceea de a'şĭ păstra neatinse legea şi credinţa, pe care celelalte şi le schimbă câte odată!...

Se înţelege că în toate acestea trebue să ţinem de aproape socoteală de temperamentul natural, de relaţiunile personale şi mai ales de traiul şi tradiţiunile familieĭ, fiecăreia dintr'însele.

.... La femme, voyez vous mon maître
Est un certain animal difficile à connaître,

zice Molière, de aceea cele desfăşurate până acum nu trebuesc luate de cât ca expresiunea absolut obiectivă a unor părerĭ generale, fiindcă multe şi vrednice de tot respectul sunt excepţiunile şi aci, ca pretutindenĭ.

Educaţiunea băeţilor este poate mai complicată, dar mai puţin gingaşă ca îndrumare şi ca răspundere.

Pe când creşterea fetelor se face într'un coprins mărginit, cât se poate de izolat şi de închis, băeţiĭ cată să fie crescuţi, în larga arenă a lumiĭ lăsaţi de la început liberĭ a'şĭ manifesta, la studiĭ ca la jocurĭ, aptitudinile şi înclinările lor firesti, pentru a'ĭ putea — cu maĭ multă siguranţă apoĭ — îndrepta pe cărările sociale.

Şi la noĭ, băeţiĭ crescuţi în largul lumiĭ, aŭ fost şi sunt lăsaţi în deobşte liberĭ de a'şĭ manifesta apucăturile lor, fără ca — cele maĭ de multe orĭ — să li se ştie, orĭ să li să poată da ocârmuirea cuvenită, întâelor pasurĭ, întâelor înclinărĭ. în suprema carieră a vieţiĭ...

Intr'adevăr, în liceele şi universităţile noastre, de altfel ca şi în cele străine, se capătă poate — după timp, după om, după împrejurărĭ — învăţătură multă şi bună, o direcţiune morală însă o educaţiune înălţătoare de suflete, dacă nu cu anevoe dar foarte rar se poate căpăta într'însele. Preocupaţĭ — cu osebire — de condiţionarea şi răspândirea valorilor ştiinţifice profesoriĭ cultivă doar facultăţile intelectuale, lăsând înclinările firesti ale elevilor, în voea întâmplăriĭ, adică sub înrâurirea mijloculuĭ social în care trăesc, saŭ a cerculuĭ familieĭ din care purced.

Şi, de când cu prefacerea continuă a ideilor, cu libertatea năravurilor cu deşănţarea traiuluĭ, cu slăbirea credinţeĭ religioase şi cu tendinţile egalitare — până şi în manifestarea exterioară a respectuluĭ şi a cuviinţeĭ — sub îmboldirea cărora trăim de la o vreme încoace, este uşor de înţeles cam de ce natură pot fi însuşirile morale ale tinerimiĭ, care — prin gingăşia vârsteĭ şi prin seninătatea speranţelor ce întrupează — este socotită ca cea maĭ generoasă şi maĭ vrednică chezăşuire a viitoruluĭ uneĭ societăţĭ...

De altă parte politica cu pătimaşele eĭ sbuciumărĭ, patriotismul exagerat şi turbulent, momeala plăcerilor vieţiĭ, ispita unuĭ traiŭ lesnicios şi îmbelşugat, prea de pe băncile şcoaleĭ le înfrigurează activitatea, prea din mugur le enervează mintea şi simţirea *tinerilor învăţăceĭ*, prea le dă multe prilejurĭ de rătăcire şi prea puţine mijloace de realizare a îndelung dezmerdatelor lor năzuinţĭ!...

In asemenea condiţiunĭ învăţăturile suferă adânc, căcĭ dragostea atrăgătoare, liniştea trebuincioasă, devotamentul de tot minutul către dânsele, sânt — fără îndoială — slăbite, alterate, adeseorĭ stinse. Atenţiunea ce li se dă este ca din fugă, îndatoririle isvorâte din practica lor se îndeplinesc în mod pripit, cultul senin al ştiinţeĭ se săvârşeşte în restimpurĭ, pe apucate, rămâne — în mare parte — neisprăvit, ţinta, către care pornesc încordate toate dorinţile, toate rămăşiţile de energiĭ, fiind căpătuirea, *cum o fi*, cu un titlu Academic, cheia magică cu ajutorul căreia speră eĭ, să li se deschidă largĭ înainte, porţile şi comorile lumiĭ!...

Ultima ratio rerum!... Omul n'ar maĭ avea parte
Să se bucure de viaţă, de-ar înghite—atâta carte
Ş'apoĭ creerul de astăzĭ e maĭ delicat, maĭ fin,
Incât, nu cumva să'l vatămĭ, trebue să'ĭ daĭ puţin!

Norocoşiĭ n'aŭ nevoe de prea multă 'nvăţătură ;
Dacă e destul de şmecher, de 'ndrăzneţ, de bun de gură
Toate 'ĭ merg în plin şi toate bunurile i s'aştern
Bucuroase, la picioare... cavaleruluĭ modern !...

Şi dacă aceste lucruri se petrec astfel la noĭ, ele se prezintă în străinătate cu o notă agravantă la activul lor.

Aicĭ ne cunoaştem, ne observăm, ne judecăm uniĭ pe alţiĭ şi fie reverenţioasă rezervă pentru familie, fie consideraţiune pentru amicĭ orĭ cunoscuţi, expansiunile sunt — oricum — maĭ domoale, neajunsurile maĭ acoperite, extravaganţele rar prilej de interes saŭ de preocupaţiune ale gurilor rele!

In gălăgioasă şi veselă companie, uşurătatea şi fanfaronada — păcate originare ale neamuluĭ — pot fi însă pricina multor nebuniĭ, comandând instinctuluĭ maĭ mult de cât raţiuniĭ, dărăpănând energia şi supunând voinţa şi puterea cuiva, unuĭ capriciŭ trecător, saŭ uneĭ vinovate impulsiuniĭ!...

De aceea, când eştĭ printre străiniĭ, singur de capul tăŭ, liber de a te duce unde vreĭ, de a face aceea ce 'ţĭ place şi de a trăi printre necunoscuţĭ indiferenţi de soarta şi de viaţa ta, primejdia de a compromite, de a prăpădi chiar, micul capital de mândrie, de ambiţiune, de independenţă sufletească, de libertate de acţiune şi de cugetare, pe care l'aĭ adus cu tine de acasă, este cu atât maĭ mare, cu cât acolo eştĭ stăpân pe tine, tu însuţĭ apreciator al bineluĭ şi al răuluĭ, departe de orĭ-ce control — fie măcar bănuit — de orice corectiv — fie cât de blând — de orice mângâere la necaz, de orice ocrotire la nevoe — fie ele cât de nemeritate şi de întâmplătoare.

Aşa că luându-te curentul într'o parte, cu greŭ i te maĭ poţĭ împotrivi, cu greŭ maĭ poţĭ lupta să te smulgĭ din vâltoare, cu greŭ veĭ maĭ atinge — fără de a fi sleit, sfărâmat, desnădăjduit — limanul binecuvântat al odihneĭ şi al bucurieĭ!...

Iată cum ceĭ lipsiţĭ de tăria morală, de pătrunderea lucrurilor, de chibzuiala faptelor, de dragostea munceĭ — răpiţĭ în vârtejul relelor se întorc — căcĭ se întorc întotdeauna — slăbănogiţĭ de o viaţă trândavă orĭ desfrânată — cu sufletul bolnav şi împietrit, cu crâmpee de ideĭ, cu sfârcurĭ de impresiuniĭ, cu sdrenţe de amintirĭ, care se sbat în capul lor într'o buimăceală gângavă şi peltică, netrebnică şi pretenţioasă!... Aceştia ne aduc — şi sunt mulţĭ — stricăciunile, rătăcirile, mizeriile străinătăţiĭ, căcĭ puţiniĭ vin purtătorĭ de lumină curată şi dătătoare de bine, puţiniĭ răspândesc adevărul şi generositatea ştiinţeĭ, puţiniĭ sunt apostoliĭ aĭ regenerăriĭ şi propăşiriĭ neamuluĭ, din care s'aŭ născut.

O societate alcătuită din asemenea elemente se resimte negreşit de slăbiciunile şi de neajunsurile lor.

De aci lipsa de rezistenţă în potriva înrâuririlor şi infiltraţiunilor din afară ; de aci uşurinţa cu care îşĭ schimbă — după vremĭ — chipul şi

forma — jicnite par'că de vechile-ĭ podoabe şi întocmirĭ, — de aci valul pretutindenea năvălitor al mediocrilor şi degeneraţilor; de aci nepăsarea, nepriceperea, dispreţul poate pentru ce e de la noĭ şi al nostru; de aci nestăpânita plecare de a'şĭ însuşi graiul, simţul, apucăturile altora, ca şi cum limba, simţirea şi obiceiurile pământene nu ne-ar fi îndestulătoare, n'ar exprima, n'ar înfăţişa, n'ar coprinde tot ce sântem, tot ce putem face, tot ce putem fi !...

Lumea noastră par'că-ĭ fermecată
De străinĭ, atât ĭĭ crede şi cu drag la dânşiĭ cată!...
De la un hotar la altul poate nu e 'n ţară loc
Unde eĭ să n'aibă cuibul plin de spor şi de noroc !...
Dacă stă în firea noastră de a îmbrăţioşa străiniĭ
Dându-le lor trandafirĭĭ şi noĭ rămânând cu spiniĭ,
Orĭ e-o vre-o fatală lege, ce apasă pe ceĭ micĭ
De-a lega împerechiere cu ceĭ şmecherĭ şi calicĭ
Nu ştiŭ, dar vădit e faptul, că la noĭ orĭce ne vine
De la alţiĭ saŭ prin alţiĭ e frumos şi este bine,
Că sub chip de propăşire prefăcând al nostru traiŭ,
Am uitat vechile datinĭ, am dat părintescul graiŭ
La o parte ca netrebnic, şi din frageda pruncie
Ne deprindem cu această jalnică Babilonie
Ce răstoarnă şi 'ncălceşte chiar şi vorbele la noĭ,
Până nu ne maĭ pricepem par'c'ar fi vremea de-apoĭ!...

Dar dintre toate aceste neajunsurĭ, unul maĭ cu seamă le pune vârf şi acela este un produs esenţialmente exotic: *snobismul.*

Snob, cuvânt eglezesc, inventat de Thackeray, are înţelesul latinescului *ineptus* orĭ francezuluĭ *gaffeur*, adică cel care face saŭ zice lucrurĭ în nepotrivire cu mediul şi împrejurările în care se află.

Nerodul incapabil de a distinge nuanţele, omul care, în orĭce ocaziune, săvârşeşte aceea ce Molière numeşte „des solecismes dans la conduite", ar fi un *Snob*, după înţelesul cuvântuluĭ englezesc.

Francezĭĭ, aŭ adoptat expresiunea luĭ Thackeray — pentru că sună frumos, în impertinenţa eĭ monosilabică — şi i-aŭ întins şi i-aŭ prefăcut cu totul însemnătatea, astfel că la dânşiĭ snobul nu maĭ este omul prost, nerod, grosolan, ci poate chiar omul bine crescut, cuminte, inteligent şi rezervat.

Snob, după înţelesul de astăzĭ al cuvântuluĭ este însă *omul speriat*— cum zicem noĭ — omul ipnotizat de traiul şi de obiceiurile lumiĭ marĭ, saŭ maĭ bine ale aceleĭ lumĭ, din care el nu face parte şi pe care se încearcă a o imita, saŭ o admiră peste măsură.

Aşa cel care se extaziază în faţa unuĭ echipagiŭ, despre care vorbeşte ca şi cum ar fi al luĭ — cu toate că el nu are caĭ şi trăsură — cel care admiră şi frequentează spectacolele trupelor străine, fără a le pricepe

limba, domnul care vorbeşte despre balul Princeseĭ cutare saŭ Ministruluĭ cutare, la care n'a fost învitat şi nicĭ ar fi putut să fie, sunt nişte *Snobĭ*, precum *Snobĭ* sunt şi aceĭ care în traiul, în portul, în vorbirea lor, copiază felul de a fi şi tonul uneĭ clase maĭ presus de cât dânşiĭ. De alt-fel Snob este nu numaĭ omul uimit de manierele şi de eleganţa celor marĭ şi celor bogaţĭ, ci oricine admiră şi maimuţăreşte o clasă de lume, din care ar dori să facă parte.

Ce trebue să zic iarăşĭ despre ceĭ care'şĭ iaŭ titlurĭ şi calităţĭ nobiliare nepotrivite nicĭ cu tradiţiile neamuluĭ, nicĭ cu obiceiurile noastre? Ca şi cum strălucirea unuĭ nume mare, nu s'ar susţine maĭ mult prin marĭ exemple, de cât prin titlurĭ şi pretenţiĭ marĭ! . . .

„Le Snob c'est l'aspirant à parvenir, c'est le monsieur qui tranche du grand monde, pour se le faire accroire",... zice undeva Aurélien Scholl.

Celimena, în actul II, scena V, din Misanthropul luĭ Molière, făcând portretul unuĭ astfel de om, spune:

„Jamais on ne le voit sortir du Grand Seigneur;
Dans le brillant commerce il se mêle sans cesse
Et ne cite jamais que Duc, Prince ou Princesse.
La qualité l'entête et tous ses entretiens,
Ne sont que de chevaux, d'equipages, de chiens!
Il tutoie, en parlant, ceux du plus haut étage
Et le nom de Monsieur est chez lui hors d'usage"...

Ce nemerit, ce adevărat şi maĭ vârtos ce portret răspândit pretutindenĭ — în toate ţările şi 'n toate felurile de clase sociale — iar maĭ ales la noĭ ce populară şi tipică icoană!

Intr'adevăr această boală lipicioasă s'a întins şi a prosperat în toate clasele societăţiĭ noastre, cu atâta furie încât cu greŭ se va găsi cineva neatins de dânsa.

Ea ne împinge şi adesea vaĭ cu câtă daună pentru demnitatea şi bunul simţ, a maimuţări pe ceĭ maĭ marĭ, pe ceĭ maĭ bogaţĭ, pe ceĭ maĭ cu vază şi chiar pe ceĭ maĭ cu talent şi maĭ cu spirit de cât noĭ înşine!..

Microbuluĭ eĭ răŭ făcător îĭ datorim multe dintre apucăturile şi făptuirile, pe care nu le-am fi câştigat, nicĭ le-am fi săvârşit, daca ne-am fi aflat în întregimea judecăriĭ şi a cumpăniriĭ lucrurilor!

Printr'însa pornirile firesc̆ĭ ale caracteruluĭ nostru, ca: uşurătatea, risipa, luxul, indolenţa, poftele, plăcerile, ne-aŭ fost atât de desvoltate şi de înrădăcinate, aproape în toate actele vieţiĭ, în cât adesea ne-aŭ adus la margine de prăpastie şi la ruină!...

Câteva exemple, luate din ceea ce facem între noĭ, vor ilustra cu dovezĭ viĭ adevărul acestor spuse.

Aşa, intraţĭ într'o sală de concert şi priviţĭ cu băgare de seamă publicul — daca aveţĭ cât de puţin darul de a ceti pe feţele oamenilor — veţĭ constata, cred cu mirare, că 50 la sută, daca nu maĭ mult, dintre ceĭ de

faţă, nu găsesc *absolut* nicĭ un farmec, în măestria îmbinărilor de tonurĭ şi în accentele muziceĭ luĭ Beethoven, Schumann, Mozart, Wagner şi alţiĭ, ci maĭ cu dragoste îşĭ răcoresc orĭ îşĭ învăpăiază privirile, cătând la mult elegantele şi scump îmbrăcatele doamne şi domnişoare din prejur, cu credinţa totuşĭ, că pentru cealaltă parte a publiculuĭ, dânşiĭ trec drept călduroşĭ adepţĭ şi distinşĭ apreciatorĭ aĭ muziceĭ clasice!...

In schimb aŭ aerul de a dispreţui şi a prigoni muzica naţională!..

Şi ce se poate zice pentru concerte se aplică şi la expoziţiunile de pictură şi de sculptură, în care ceĭ maĭ mulţĭ nu văd de cât vopselĭ, cu meşteşug întinse pe pânză şi chipurĭ cioplite în peatră, ce nu le produc nicĭ o emoţiune înălţătoare, nicĭ înseninare sufletească. Şi se înghesuesc, cu toate acestea, la zilele de inaugurare ale „Saloanelor" noastre artistice, alăturĭ de *lumea cea bună*,—presupusă că cunoaşte şi înţelege operele de artă—şi sunt fericiţĭ a'şĭ vedea numele înscrise alăturĭ de ale persoanelor marcante din societate, artiştĭ, criticĭ, literaţĭ, maĭ vârtos că la Paris, *le jour du vernissage est un jour de grand chic mondain et cela pose son homme!*

Intrebaţi'ĭ însă ce aŭ văzut, care le este părerea asupra vre uneĭ lucrărĭ şi veţĭ vedea că aŭ fost impresionaţĭ maĭ mult de cadrurile tablourilor şi de toaletele damelor; iar daca le veţĭ propune să cumpere ceva, să încurajeze pe un artist de talent, vă vor privi, strâmbând din gură cu milă, şi vă vor zice: „Da de tablourĭ ne arde nouă acuma, pe criza asta de foc?!.. La uniĭ oamenĭ e totdeauna criză, când e vorba de o faptă bună!...

Cu teatrul lucrul se prezintă şi maĭ ciudat!

In adevăr nu e trupă străină—bună saŭ rea,—*cele maĭ multe sânt rele*, nu e întreprindere de spectacole venită la noĭ de peste hotar, făgăduind câte şi de toate petrecerĭ vesele, în care plasticitatea şi elasticitatea artiştilor e atracţiunea de căpetenie, nu e cafenea cu concert, nu sunt teatre de varietăţĭ, alcătuite din lepădăturile tuturor scenelor din lume, care la noĭ să nu deştepte curiositatea, să nu atragă publicul, să nu umple sălile.

Acum, că se cântă şi se vorbeşte în orĭ-ce limbă, numaĭ în cea românească nu, că, afară de unele excepţiunĭ, producţiunile sunt grosolane, triviale saŭ obscene şi că presupusul lor spirit se mărgineşte în jocul mânelor şi al picioarelor, lucrul puţin importă; ruptoarea odată făcută, târgul merge în plin înainte şi lumea dă năvală, ca oile, acolo de unde înalta nobilime, intelectualiĭ şi moderniĭ — care ţin recordul *bontonuluĭ* şi al *chiculuĭ* — nu lipsesc, ca de la cine ştie ce sfântă datorie!...

La teatrul românesc, însă, ridicat cu atâta trudă, întreţinut cu atâtea jertfe şi — orĭ-ce s'ar zice — ilustrat cu atâta muncă şi cu atât talent, aceĭ care *se înebunesc* după spectacolele străine, aceĭ care *fac cortegiŭ* şi *laude* tuturor *Roulotte*-lor de bâlciurĭ, nu vin, nu găsesc *comme il faut* să-şĭ strepezească urechile şi să-şĭ peardă vremea, ascultând şi privind pe

actorii noştri, al cărora joc, al cărora *debit*, nu e la înălţimea lui Mounet Sully, lui Coquelin, saŭ cel puţin al lui Antoine!...

Şi se mai întreabă oamenii pentru ce scenele noastre daŭ înapoi, pentru ce Teatrul Naţional e într'un perpetuŭ deficit, pentru ce arta dramatică română nu e la înălţimea, la care ar trebui să fie?.

Pentru că de când cu teatrele de varietăţi şi cu cafenelele concerte, unde se bea, se fumează, se *face chef* lumea şi-a corupt gustul, şi-a perdut tragerea de inimă pentru spectacolele estetice orĭ morale, precum cetitorii literaturei, curente, proaspete, senzaţionale şi mai ales puţin desvoltate, ce se debitează în fie-care zi de către ziare, aŭ perdut deprinderea şi răbdarea de a mai ceti cărţi serioase saŭ instructive, dacă n'aŭ nimic de câştigat personal cetindu-le!

In nicĭ o parte de lume, nu cred să se petreacă aşa ceva!

Noĭ care, în îngâmfarea noastră de coborâtorĭ ai Romanilor, rasă puternică şi cuceritoare de oamenĭ, sfichiuim cu tot soiul de sarcasme pe Grecĭ şi pe Unguri, ca pe niste nevrednicĭ de a se gurguţa până la nobilimea noastră, noĭ am trebui să luăm de la dânşiĭ lecţiunĭ şi exemple de respect pentru tradiţiĭ şi de dragoste de neam!

Aşa Ungurii, de pildă, îşi impun cele mai mari sacrificii pentru teatrul lor, pe care'l susţin nu numai cu banii, ci şi cu participarea lor personală la aproape toate reprezentaţiile operelor naţionale!

Şi eĭ ascultă cu bucurie şi cu admiraţiune pe mariĭ artiştĭ Francezĭ, Germanĭ, Italienĭ, dar nu aŭ pentru dânşiĭ — ca noĭ bunăoară — un cult exclusiv, în dauna propriilor lor artiştĭ; nu lasă pustii sălile în carĭ se joacă în ungureşte pentru a popula pe acelea unde se joacă în alte limbĭ. Mai mult, eĭ fac o arzătoare cestiune de patriotism, faţă cu scenele străine, cărora le impun condiţiunĭ foarte grele, pentru a nu prinde rădăcinĭ la dânşiĭ şi mai ales a nu face umbră sceneĭ lor naţionale şi aŭ dreptate! Cine nu 'şĭ iubeşte şi nu 'şĭ cinsteşte limba, nu 'şĭ iubeşte neamul şi nu 'şĭ cinsteşte ţara....

De altfel în Francia, în Germania, în Grecia, în Ungaria, pretutindenĭ nu se aude, în cea mai înaltă şi mai aleasă societate, răsunând o altă limbă de cât acea locală şi îşi fac toţi o fală de a nu grăi altminteri între dânşiĭ, pe când la noĭ nu numai că limba strămoşească nu e vorbită, nu e cultivată, de lumea bogată orĭ distinsă, dar nimenĭ — nicĭ chiar ceĭ mai puţin îndreptăţiţi fie prin gradul educaţiunii fie prin poziţiunea lor — nu scriŭ şi nu vorbesc de cât franţuzeşte.

E o manie nenorocită, care ne conduce la absurditatea de a ne bate joc de cine nu se exprimă corect în orĭ-ce altă limbă afară de româneşte, de a nu întrebuinţa de cât limba franceză pentru orĭ ce act saŭ mişcare a vieţiĭ noastre, de a nu găsi nimic frumos şi nimic bun, dacă nu e spus orĭ nu e scris în idioma noastră preferită!...

Eram odată într'o librărie, de pe calea Victorieĭ, când dintr'o trăsură

elegantă, cu perinĭ de mătase şi roţĭ cu cauciuc, se coborâ un domn şi o doamnă. Tinerĭ, mândri, galanţĭ, făcură senzaţie printre rariĭ muşterĭĭ, ocupaţĭ a cerceta volumele pâlcuite în toate părţile, şi grăbiră cu închinăciunĭ adâncĭ, pe băeţiĭ din prăvălie înainte-le.

Domnul, cu monoclu în ochiŭ, Doamna, cu un *face-à—main* de baga, răsfoiră, icĭ şi colo, câteva Reviste, câteva Ilustraţiunĭ, apoĭ cerură — într'o românească, cu dinadinsul scâlciată de un accent străin.

— Ceva romane, ceva noutăţĭ, repede vă rog... şi pronunţaŭ pe r din gât, ca Franceziĭ.

— Poftiţĭ, le răspunse băiatul, acestea sunt acum eşite de sub tipar şi le întinse: *In războiŭ*, de Duiliŭ Zamfirescu, *Ziarul unuĭ perde vară*, de Coşbuc, *Momente*, de Caragiale, *Anul 1848*...

Domnul le luă în mână, le ceti titlurile şi le aruncă cu o vădită neplăcere, zicând aspru: „Nu ţi-am cerut fleacurĭ de astea, dă-mĭ romane franceze...“ apoĭ întorcându-se către doamna, care zâmbea frunzărind pe „Claudine en ménage“ şi „Journal d'une femme de Chambre,“ articulă apăsat: „Qu'est-ce qu'ils ont à vous fourrer toujours de pareilles inépties?“

Şi această tânără pereche, a căruĭ arbore genealogic nu se ridica poate maĭ presus de o tarabă de negustor, a căreĭ educaţiune, lustruită treĭ patru anĭ la Paris, iĭ dăduse ce'ĭ lipsea, *aparenţele unor străinĭ*, această elegantă pereche trata poeziile luĭ Coşbuc şi proza luĭ Caragiale de fleacurĭ şi inepţiĭ, pe când în voluminosul pachet, ce li se aşeza în trăsură, luaŭ cele maĭ scârboase produceriĭ ale degeneraţilor francezĭ pe paginele cărora se răsfăţaŭ obscenitatea şi scandalul!...

Rămăsesem încremenit!...

Atâta neghioabă trufie mĕ indigna şi mă mâhnea totdeodată! Mă gândeam că niştе asemenea secăturĭ, — fiindcă aŭ banĭ şi decĭ lumea ţine seamă de fapta şi de cuvântul lor — pot să dea tonul, să impună şi să răspândească astfel de năravurĭ în societatea noastră! Şi, din nefericire, sânt mulţĭ ca dânşiĭ, şi maĭ mulţĭ ceĭ care se iaŭ după dânşiĭ!...

Librarul — om inteligent — cu care vorbiiŭ îndelung asupra incidentuluĭ, îmĭ mărturisi că astfel de scene, se repetă de maĭ multe orĭ pe zi, dar că *la fiecare boer*, el oferă totdeauna cărţĭ româneştĭ maĭ întâĭ şi numaĭ după ce — cam maĭ totdeauna — le refuză, trece la cele străine.

— Şi sunt ţinut să le am pe toate, adăogă el, să fiŭ în curent cu toate noutăţile maĭ ales franceze, căcĭ clientela e numeroasă şi plăteşte bine. De multe orĭ sunt nevoit să fac câte două, treĭ comande pe sezon, din publicaţiunile cele maĭ..... şi 'şĭ complectă idea cu un gest expresiv...

— Dar cărţile noastre, literatura noastră, întrebaiŭ, cam sfios?

— Am treĭ magaziĭ pline cu cele maĭ alese scrieriĭ româneşti: ştiinţă, romane, poeziĭ, teatrul, nuvele, de tot felul, dar nu ştiŭ dacă desfacem pentru o sută de leĭ pe lună din ele, pe când din celelalte se vând cu miile de leĭ. Dacă nu le-am avea niciĭ nu am putea merge maĭ departe. Noroc doar

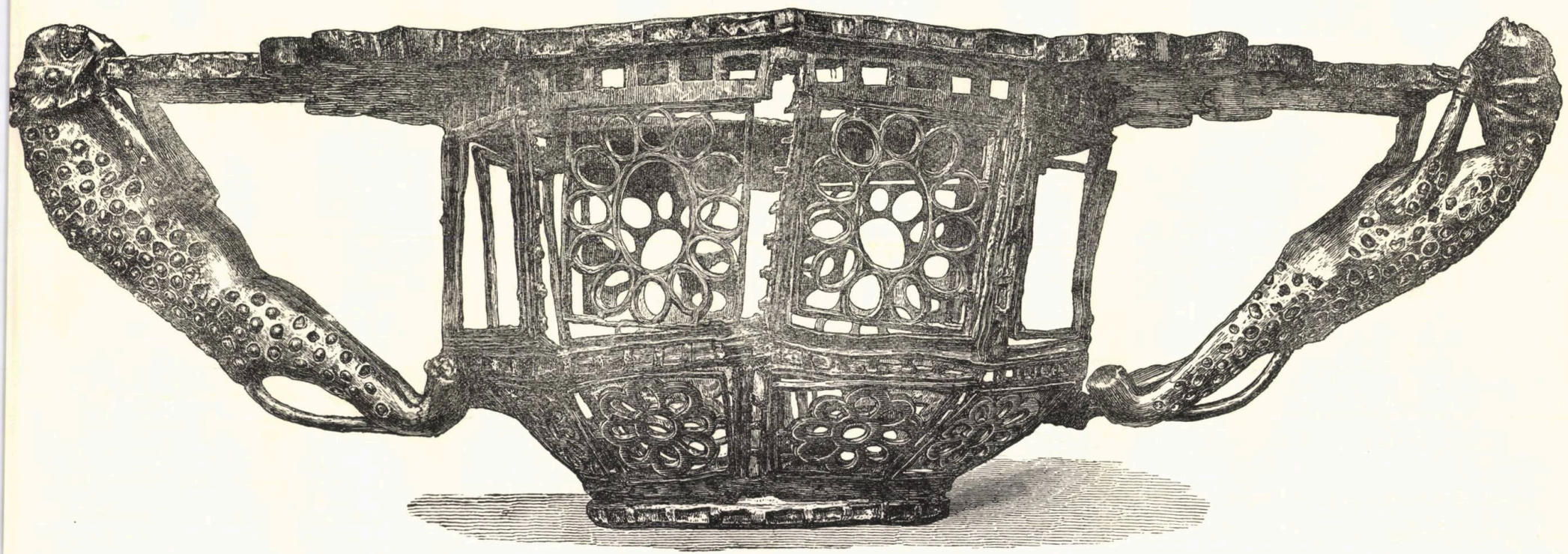

VASUL OCTOGON

(Tezaurul de la Petroasa)

că ce se câştigă de la unele, acoperă oare cum pagubele ce avem de la altele.....

Am plecat capul, 'ĭ-am strâns mâna şi m'am dus.....

Câte librării sunt în Bucureştĭ şi câte în capitalele judeţelor, care fac aceleaşĭ treburĭ?!....

Un amic, căruia mă tânguiam de cele de maĭ sus, îmĭ povesti o întâmplare, al căruia eroŭ fusese el însuşĭ şi cu care s'ar putea întregi caracteristica snobismuluĭ de la noĭ.

— Eram tânăr, zicea el, pasionat de frumos sub toate formele şi întrupările şi ca prinos de dragoste pentru o femee scrisesem o carte în care tot ce aveam maĭ curat, maĭ viŭ, maĭ dulce în inimă îĭ era aşternut la picioare. O poemă de iluziunĭ, de speranţe şi de năzuinţĭ!

Cu câtă sfială 'ĭ-am oferit-o, cu câtă căldură am rugat-o să 'şĭ arunce ochiĭ asupră-ĭ şi cu ce încredere am plecat, după o strângere de mână şi o privire galeşă din parte-ĭ, nu o pot spune, dar eram fericit — poate singura dată când am fost fericit — căcĭ nimic nu se poate compara cu ce doream, cu ce aşteptam!...

Ca să nu fiŭ indiscret şi să mă bucur neturburat de starea de beatitudine în care pluteam, m'am dus la ţară, aşteptând un cuvânt, un semn să sbor lângă dânsa!

Trecură însă zile, trecură săptămânĭ şi nu veni nimic!

Incepuiŭ să mă întristez, să mă îngrijesc, să mă îndoesc, oh nu de iubita, ci de cartea mea. Iĭ atribuiam atâta farmec în închipuirea ce 'mĭ făceam asupră-ĭ, că îmĭ fu teamă să nu fi trecut dincolo de ţinta propusă şi să fi fost greşit înţeleasă, să-ĭ fi făcut eĭ, eĭ răŭ!

Muncit de gândurĭ, din ce în ce maĭ mohorâte, în tăcerea şi maĭ ales în nesiguranţa în care mă aflam, plecaiŭ, şi într'o după amiază mă prezentaiŭ, pe neaşteptate, la dânsa.

Era în salonu-ĭ favorit, înconjurată de tot ce luxul — ca un cadru nepreţuit — poate da uneĭ femeĭ frumoase, uneĭ femeĭ iubite. Stetea într'un jelţ larg şi moale, cu o mulţime de cărţĭ, de ziare, de hârtiĭ împrejur şi... împletea o broboadă de lână.

Cum mă văzu puse ghemul în poală, apoĭ zâmbind îmĭ întinse mâna şi mă pofti pe un scaun alăturĭ.

Fără de voe îmĭ aruncaiŭ ochiĭ pe cărţile deschise: Madame Bovary, Amours de Garnison, la Vie Parisienne..., cartea mea cu care îmĭ închipuiam că îşĭ petrecea de la primul moment viaţa, cartea mea însă nicăerĭ.

Incepurăm a vorbi, ea vioae, glumeaţă, nebunatecă, ca totdauna, eŭ confuz, greoiŭ, distras, trăgând cu ochiĭ pretutindenea, ca şi cum aş fi perdut ceva.

La un moment vrând să-mĭ arate nu ştiŭ ce, se ridică puţin şi ghemul căzând, începu să se rostogolească desfăşurându-se pe covor.

Mă repeziiŭ după dânsul dar nu'l putuiŭ ajunge de cât lângă un dulap cu obiecte de artă, într'un colţ.

Il cunoşteam bine şi 'mĭ era scump acel dulap, în amintirile mele de amorez şi de artist. Ştiam, de pildă, că'ĭ lipsea un picior şi instinctiv, plecându-mă să ridic ghemul, mă uitaiŭ într'acolo, dar, deodată, rămăseiŭ—aşa cum eram—împetrit loculuĭ!...

Cartea mea, cartea mea!....

Inchipueşte-ţĭ că în loc de picior, dulapul se sprijinea pe cartea mea, prinsă în acelaş toc de atlas, cu aceeaşĭ panglică legată curmezişş şi neatinsă, precum o dădusem—plin de atâtea speranţe şi iluziunĭ,—iubiteĭ!..

Când mă ridicaiŭ, galben şi cu fruntea rourată, ea era lângă mine, privindu-mă cu ochiĭ şireţĭ şi cu zâmbetul ademenitor, care îmĭ răpise minţile altă dată!

Eŭ tremurând, dar încă stăpân pe mine, o întrebaiŭ — Doamne cu ce glas! — unde 'mĭ era cartea şi daca mi-o putea da pentru un moment.

De o cam dată nu'mĭ răspunse, căutându'mĭ drept în faţă, apoĭ luându-mă de mână, îmĭ zise—cu acel accent trăgănat, care 'mĭ pătrundea, ca o săgeată, în inimă: „—Am păstrat'o ca s'o cetim împreună, saŭ maĭ bine s'o citeştĭ şi să mi-o traducĭ singur, căcĭ eŭ nu aş fi putut'o înţelege bine, daca nu aĭ scris'o în franţuzeşte... Mâne, când veĭ veni să mă vezĭ, tot la ora asta... vreĭ?"

Daca nu m'aş fi sprijinit de jelţul eĭ cel mare, aş fi căzut jos, căcĭ simţeam că se învârtea casa cu mine. Nicĭ nu se uitase la dânsa!...

Fără a zice un cuvânt m'am dus şi am tras binişor cartea de sub dulap, m'am închinat înaintea aceleĭ doamne şi am eşit pe uşă, cu inima sfâşiată!

De atuncĭ n'am maĭ văzut'o, dar tot de atuncĭ m'am făcut plugar şi mi-am impus, ca datorie supremă a vieţiĭ, de a implânta şi a răspândi dragostea cărţiĭ româneştĭ, printre ţăranĭ.

Am clădit o şcoală, cu o bibliotecă bogată, cu ateliere de lucru, cu grădină de florĭ, cu livadă de pomĭ şi cu vie. Impreună cu preotul şi cu învăţătoriĭ am alcătuit un chor, care—afară de slujba bisericeĭ—cântă, în fie-care seară, în sala mare a şcoaleĭ, celor din sat.

Am făcut o cantină pentru şcolarĭ şi alta pentru săracĭ, am întocmit o societate mutuală de ajutor şi o bancă populară şi daŭ ca premiŭ un loc de casă şi un car cu boĭ, orĭ căruĭ locuitor care nu bea şi învaţă scrisul, cetitul şi socoteala, când nu are de muncă.

Altă maĭ dulce şi maĭ mare bucurie nu am şi nu voĭ să am, de cât de a vedea, pe toţĭ în jurul meŭ, că scriŭ şi cetesc româneşte, doar aşa unde urcându-se de jos în sus, va putea învălui toate stările sociale de la noĭ, în aceeaşĭ sfântă şi patriotică datorie. Zi 'mĭ socialist, vizionar, utopist, tot ce vreĭ — adăogă amicul meŭ — însă de când trăesc la ţară şi mă îndeletnicesc cu viaţa aceasta simplă dar sănătoasă, m'am încredinţat de un lucru — care 'ţĭ va părea ţie, târgoveţ rafinat, paradoxal poate — şi acela e că cine ceteşte cu o lăcomie şi cu o dragoste nespusă

cărţi româneşti, în ţară la noi, sunt ceĭ neatinşi încă de stricăciunea şi subţietatea năravurilor orăşeneşti, ceĭ care locuesc la câmp saŭ la munte: proprietarĭ, arendaşi, preoţi, învăţătorĭ, notarĭ de sate, ţărani. Toţi aceştia sorb parcă ziarele, cărţile, revistele ce le pică în mână şi fericite să le fie zilele şi oasele acelora care, aŭ întreprins publicarea „Bibliotecilor populare“, în care cu puţine parale găseşte omul tot ce voĭ, cu preţurĭ ridicate, aveţi în bibliotecile voastre, zic voĭ, ceĭ care iubiţi şi citiţi pe scriitoriĭ noştri.....

Şi trebue să ştiţi că una din condiţiunile de căpetenie ale desvoltăriĭ şi răspândiriĭ gustuluĭ şi dragostiĭ pentru scrierile române la noi, este şi micşorimea preţuluĭ lor, căcĭ poporul cel numeros şi dornic de a ceti e sărac, iar bogătaşiĭ cu cluburile, cu politica şi cu jocul lor de cărţi, nicĭ nu aŭ vreme, dar nicĭ nu'şĭ bat capul să cultive şi să întreţie — fie scumpă, fie eftină — aşa o buruiană ca literatura naţională. . . .

Nu e vorba, întâmpină amicul,—la protestarea mea asupra uneĭ asemenea afirmărĭ — şi pe dânşĭ ar fi mijloc de a'ĭ aduce la pocăinţă!

Ce mijloc ?

Eacătă-l: Boeriĭ voştri sunt marĭ amatorĭ de gazete, pe care le cetesc pentru a fi cel puţin în curent, cu cele ce se petrec şi mulţi chiar nu maĭ cetesc nimic altceva. Uniĭ dintr'înşiĭ, oameni cu tabiet, — o ştiŭ din experienţă — aŭ gazeta lor preferită pe care o cetesc de la cap la cap, plus foiletonul pe de-asupra. Dacă dar ziarele noastre ar da, în locul romanelor străine, extravagante şi răŭ traduse, bucăţi scrise frumos şi cu miez, de autorĭ români, s'ar deprinde şi boeriĭ, încet încet, să le guste, să le îndrăgească şi — maĭ ştiĭ minune — să pretindă ca literatura naţională, în locul celeĭ de importaţiune, să le ademenească gândul în ceasurĭ de mulţumire.

Numaĭ astfel eĭ de sus şi ţăraniĭ de jos se vor putea întâlni în acelaşĭ simţimânt, pe când burgheziĭ prinşĭ la mijloc n'or maĭ putea face altfel de cât să le urmeze exemplul!

Ura! atuncĭ . . . literatura naţională *for ever*, pentru toată suflarea neamuluĭ! Păpuşile şi secăturile de care te tânguiaĭ îşĭ vor înghiţi nemestecată limba lor pocită şi vătămătoare, fetele şi cocoanele gingaşe nu'şĭ vor maĭ destăinui dorurile şi nu ne vor încânta auzul, de cât în graiul limpede şi armonios al strămoşilor! . . .

Et voilà! . . . Ce paradisiacă metamorfosă! Ce strălucită înfiripare de năzuinţi, nebune de îndrăzneală, dar adânc mângăetoare unor suflete însetate de bine şi de adevăr! . . . sfârşi râzând amicul meŭ pe care'l lăsasem liniştit să vorbească, fiind de părere că pe nebun să nu'l superĭ şi pe poet să nu'l contrazicĭ! . . .

(Urmează) D. C. Ollanescu.

VÂRTEJUL

N'adâncească nimeni șanțuri, nici ridice la redute! Planuri pe ori-ce măsură dinainte sunt perdute; căci sunt atițări nebune în spre vămi necunoscute.... E vârtejul întâmplării care urcă și coboară, și pe cei ușori mai lesne îi înalță pe ori-ce scară.

Să nu sepe nimeni șanțuri în spre adâncimea mare, nici ridice la redute către-al dorurilor pisc, căci pe vârfurile înalte, nori neașteptați se isc; iar spre adâncimi săpate cu dorințe de perzare, nu se știe-al cărui nume scri-va soarta pe-al ei disc, și nici cine îmbogăți-va cu dureri-al durerii fisc!

E vârtejul întâmplării care urcă și coboară, în palat nechibzuitul și cumintele 'n bordei.... Cine culcă jos stejarul lăsând falnici slabii tei? E furtuna ce stârnită din atom fără povară, care lasă în vatră jarul, ridicând în sus scânteï; căci ce'i pasă de s'or stinge sau de-or arde'n urma ei.

Cei ușori cu mult mai lesne se înalță pe ori-ce scară; e vârtejul întâmplării care urcă și coboară. Planuri pe orice măsură dinainte sunt perdute; sunt doar atițări nebune în spre vămi necunoscute... N'adâncească nimeni șanțuri, nici ridice la redute!

RIRIA

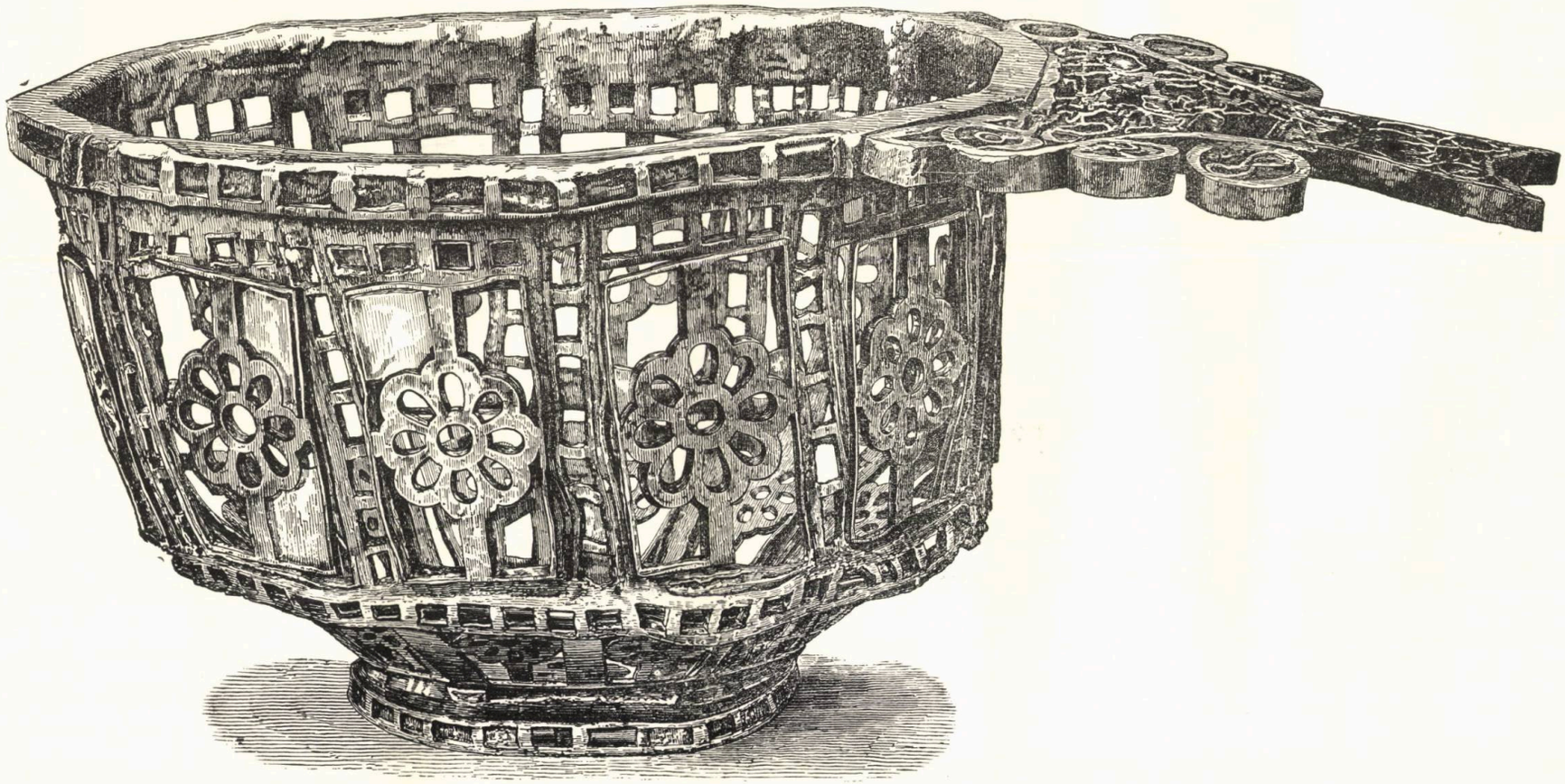

VASUL DODECAGON

(Tezaurul de la Petroasa)

O VIZITĂ LA MÂNĂSTIREA VIEROȘUL,

LA

SCHITURILE VALEA MAREA ȘI GOLEȘTENI[1])

(Din Județul Muscel)

Pornind cu trăsura din Pitești pe șoseaua ce trece pe lângă Valea Mare și brăzdează dealul acoperit cu păduri de la nord-estul aceluĭ oras, ajungĭ cam după vre-o oră de mers, după ce aĭ străbătut în latul săŭ satul Vieroș pe o șosea nu tocmaĭ practicabilă, la mânăstirea cu acelașĭ nume, străvechea fundațiune pioasă a fraților Ivașcu și Albu din Goleștĭ. Situată pe o pantă de deal, înconjurată de toate părțile la oare care distanță de ruinile unor mărețe ziduri și ale unor chiliĭ dispărute, martore în viața lor la atâtea fapte însemnate, mânăstirea Vieroșul redește aptă și astăzĭ în mintea vizitatorilor eĭ, după vre-o câteva secole, o pagină frumoasă din trecutul glorios al uneĭ marĭ familiĭ boerești române.

Așa cum este astăzĭ mânăstirea Vieroșul e departe, de sigur, de a ne da o idee exactă de construcțiunea din 1573 a luĭ Ivașcu și Albul clucerul; mânăstirea de azĭ este aceea ce s'a reconstruit la 1780 în locul celeĭ vechĭ care fusese distrusă de incendiul din acel an. Și apoĭ, dacă focul de la 1780 a mistuit mânăstirea Vieroșul, timpul nu maĭ puțin și-a îndeplinit opera-ĭ distrugătoare, reducând în ruină chiliile care o înconjuraŭ, de și eraŭ protejate de niște ziduri a căror grosime era aproape de un metru.

Orĭ cum ar fi însă, interesul ce această mânăstire îl prezintă pentru cel care se ocupă cu istoricul familieĭ fondatorilor săĭ era destul de mare: așa de mare în cât să-l determine a face în ziua de 29 Martie trecut vizita ale căreĭ impresiunĭ încearcă a le expune aci pe scurt.

Din cauza poziținiĭ în care este situată, mânăstirea Vieroșul nu e vizibilă de la mare distanță; privită de aproape ea are înfățișarea uneĭ micĭ cetățuĭ. Cu zidurile eĭ groase, solide, înalte și crenelate din distanță în distanță, mânăstirea Vieroșul a servit

1) Hotărâsem de mult a face o excursiune la mânăstirea Vieroșul, dar din împrejurărĭ independente de voința mea, nu 'mĭ-am putut satisface această dorință de cât cu ocaziunea sărbătorilor Paștilor din anul acesta. Daŭ în rândurile care vor urma o descriere sumară a mânăstiriĭ Vieroșul și asupra celor-l'alte schiturĭ pe care le-am vizitat în zilele de 29 și 30 Martie.

poate de multe ori ca loc de retragere unor forțe armate în diversele operațiuni spre Carpați sau către capitala Munteniei [1]).

In fața intrării în mânăstire te întâmpină — în partea de sud — o mică fântână zidită, iar sus pe deal, de-asupra mânăstirii se zărește o mică dependență, probabil un paraclis sau o biserică de mir, care servește azi de cimitir. Se zice că acolo se servea slujba bisericească regulat Duminicile și sărbătorile, pe vremea când la Vieroș erau călugări și se slujea numai la anumite praznice.

Ceva mai mare de cât mânăstirile de prin prejur — aproape cât biserica Mihai Vodă din Capitală fără turlă însă, — mânăstirea Vieroșul reconstruită la 1780 [2]), incontestabil pe temeliile vechi, are ziduri foarte groase, de vre-o 70—80 c.m., și ferestrele înguste în afară dar late în interior, ceea ce constitue caracteristica acestor clădiri până chiar în a doua jumătate a secolului XVIII. Astăzi Vieroșul n'are turlă, ceea ce e de admis că ar fi lipsit și mânăstirii din 1573 [3]); este acoperită cu șindrilă — ca toate schiturile din prejur — și are pe acoperământ trei cruci. La intrare sunt doi stâlpi la al căror fundament sunt pietre sculptate, care sunt de sigur resturi din vechea construcțiune [4]); de asupra ușei în loc de pisanie o mică inscripție cu văpsea neagră în care se arată data când s'a rezidit mânăstirea.

La colțul din dreapta al ziduluĭ din față este zugrăvită marca țării, iar la cel din stânga este stema metropoliei Ungro-Vlachiei; câmpul pe care sunt zugrăvite aceste două mărci este roș.

In interiorul bisericeĭ picturile de la 1780 se mențin; pe primul perete, la intrare, sunt zugrăviți de o parte și de alta a ușeĭ, ctitorii ceĭ vechi, Ivașcu și Albul, numiți greșit Leurdeanu [5]); Ivașcu în dreapta iar Albul în stânga ținând biserica, zugrăvită tocmai de asupra ușeĭ [6]). Pe pereții laterali se văd portretele luĭ Grigore și Alexandru Ghica, care sunt însoțiți de indicațiuni prețioase de ordine în familia lor și în șirul domnilor Munteniei. Mânăstirea e pardosită cu lespezi mari de piatră; mobilierul e vechiu, uzat și fără însemnătate; obiecte de valoare și cărți vechi mânăstirea nu mai are [7]).

Dar dacă o astfel de valoare lipsește mânăstirii Vieroșul, ea însă are o nesemănat mai mare valoare prin inscripțiile tombale pe care le-a conservat în interiorul eĭ. In mijlocul eĭ și în răcoarea pătrunzătoare din interior, un fior te străbate din creștet până în tălpi, când privirea ți se oprește pe inscripția slavonă de la dreapta, care 'ți poves-

---

1) Cronica Bălăcenească, de care s'a servit Șincai, spune, vorbind de mișcarea boerilor partizani ai nemților, în timpul domnieĭ luĭ Nicolae Mavrocordat următoarele: „Deci o seamă de catane veniră până la Pitești cu un căpitan anume Micul și multe rele și jafuri aŭ făcut, aŭ omorât și pe vre-o câțiva boeri, adecă: pe Șerban Pristeanul, clucerul, pe Grigore Vlădescu vistierul, pe Preda Izvoranul postelnicul și pe alții; *și gazda le era Vereșul (adică Vieroșul) mânăstirea Golesculuĭ*, de acolo s'aŭ pogorât la Goleștĭ și în curtea Golesculuĭ găzduia". Golescul de care se vorbește aci este cunoscutul Radul spătarul Golescu; el a adus, spun cronicele, catanele nemțești în țară contra luĭ Nicolae Mavrocordat. Vezĭ Șincai, Cronica Românilor, III., pag. 391/2.

2) Vezĭ pentru aceasta ca dovadă inscripția de de-asupra intrării în biserică și probele adunate din condica Vieroșuluĭ în articolul: Considerațiuni asupra originieĭ familieĭ Golescu, în Noua Revistă Română, din 15 Noembrie 1901.

3) Am stabilit, în articolul pe care'l menționaĭ, cu probe noĭ că mânăstirea Vieroșul a fost zidită de Ivașcu și Albu în 1573.

4) Și la ușe jos sunt pietre sculptate.

5) De o cam dată spre complectarea acestor notițe trimet la interesantul raport asupra câtorva mânăstirĭ, schiturĭ și bisericĭ, al D-luĭ Gr. G. Tocilescu, din analele Academieĭ Române, VIII Secț. II pag. 155—7.

6) Zic că sunt numiți greșit Leurdeni, pentru că s'a întins numele de Leurden, dat familieĭ Golescu, în urma căsătorieĭ luĭ Stroe cu Visa din Goleștĭ și asupra membrilor familieĭ Golescu care erau adevărați Goleștĭ. Aceasta din cauză că ceĭ care aŭ zugrăvit biserica după reconstruirea eĭ, cunoșteaŭ familia fondatorilor mânăstirii Vieroșul numai sub numele de Leurdeanu.

7) Cele ce s'aŭ găsit cu oare care însemnătate au fost depuse la muzăŭ prin îngrijirea d-luĭ Gr. G. Tocilescu.

teşte, de şi într'o limbă înţeleasă cu greŭ, isprăvile unuia din ctitorii eĭ care este reprezentat în josul celor 11 rânduri, călare pe cal, cu mantia fâlfâind şi cu buzduganul în mână.

E piatra care acoperise cândva—poate şi azĭ încă,—osemintele luĭ Albul marele Clucer, căzut în lupta de la Râmnic, *unde 'şĭ pusese capul luĭ pentru capul domnuluĭ* seŭ Alexandru Voevod. In ceal'altă parte, la stânga e o altă inscripţie care ne spune, în aceeaşĭ limbă, că acolo zac oasele *Erineĭ*, soţia viteazuluĭ luptător al luĭ Alexandru Vodă, soţia luĭ Albul clucerul şi fiica luĭ Miloş Vodă. Maĭ aproape de uşe înaintea acestor două morminte sunt acelea ale luĭ *Codrea logofătul* [1]) al luĭ *Nicula fiul luĭ Stroe logofătul şi al Vişeĭ, nepotul jupânuluĭ Fota postelnicul şi al soţieĭ luĭ Stanca* [2]), apoĭ mormântul *Gherghineĭ* [3]) *fata luĭ Stroe vornicul şi al jupâneseĭ Vişa ot Leurdeni* şi ale altora.

Lipseşte, după cum s'a putut observa, mormântul luĭ Ivaşcu vornicul din Goleştĭ, fratele luĭ Albul, alt ctitor al mânăstiriĭ Vieroşul, şi lipseşte fiind-că el se odichneşte în mânăstirea Bistriţa din Moldova, unde a fost îngropat de Petru Vodă Şchiopul fratele luĭ Alexandru, pentru că moartea îl ajunsese în munţĭ la satul Bălţăteştĭ în timpul călătorieĭ sale în Moldova [4]).

Ajutat de amicul meŭ, d-l profesor N. I. Apostolescu din Piteştĭ, care a avut buna voinţă de a mă însoţi la Vieroş, am estampat toate inscripţiile din interiorul mânăstiriĭ şi am fotografiat'o din două poziţiunĭ diferite. Am făcut aceasta în vederea întregiriĭ capitoluluĭ relativ la mânăstirea Vieroşul din istoricul familieĭ Golescu, în care voĭ da, se'nţelege, o descriere maĭ detaliată a mânăstiriĭ şi voĭ reproduce estampele luate.

In urmă aruncând o ultimă privire cercetătoare asupra mânăstiriĭ, pentru a'mĭ întipări cât maĭ bine forma şi poziţiunea eĭ, am pornit spre Piteştĭ, terminând astfel vizita ce eram dator a face acestuĭ sfânt locaş, care a adăpostit atâtea veacurĭ oasele unuĭ mare eroŭ.

La întoarcere pentru a scurta drumul şi a evita dealurile şi povârnişurile, de şi trecerea prin pădure era mult maĭ plăcută — apucăm şoseaua ce duce la Gropeni, o staţie de drum de fer, departe de Piteştĭ ca o jumătate de oră. Şoseaua era destul de bună însă trebuea să trecem albia turbureluĭ Argeş, prin vadul de la Gropeni, trecere care prezinta oare care pericol, albia fiind destul de lată. Scăpaţĭ cu bine de Argeş, ajungem în Piteştĭ la ora 1 şi $^1/_2$, pe deplin satisfăcuţĭ.

In ziua următoare — 30 Martie - atraşi pe de o parte de mica distanţă ce ne închipuiam că separă Piteştiĭ de satul Valea Mare, iar pe de alta de frumuseţile uneĭ zile senină de primăvară la ţară, ne am îndreptat spre mânăstirea Vale Mare, pe care o observasem în ajun [5]). Drumul ni s'a părut scurt pentru că tot timpul am discutat asupra măsurilor ce ar trebui luate pentru a asigura de fapt conservarea monumentelor istorice.

---

1) Acest Codrea Logofătul ne apare în multe acte din condica Vieroşuluĭ ; în unele se vorbeşte. de înfrăţirea luĭ cu soţia sa Anca pentru a moşteni fie-care reciproc averea după moartea unuia. Eĭ n'aŭ avut copiĭ şi aŭ dat multe moşiĭ mânăstiriĭ Vieroş. E remarcabil că într'o ceartă pe moşiĭ, Codrea aduce ca să'şĭ susţină drepturile sale, cărţĭ de la *Radu Vodă Ţepeş*, şi de la *Basarab Voevod cel bătrân*, iar Alexandru Vodă, confirmându'ĭ stăpânirea zice că moşia este a lor, (adecă şi a fraţilor de moşie), *de la moşi strămoşĭ, de când ieste ţara românească*. Codrea a murit în anul $\frac{7082}{1574}$.

2) Fota postelnicul e fratele luĭ Necula vistierul ; fiul luĭ Stroe logofătul, Necula este decĭ nepot si luĭ Necula Vistierul de care poate fusese botezat.

3) Decĭ pe lângă ceĭ-l'alţĭ copiĭ aĭ Vişeĭ şi aĭ luĭ Stroe maĭ adăugăm şi pe Gherghina în afară de un Gheorghe care se face egumenul *Ghenadie* la Vieroş.

4) Vezĭ Melhisedec, Notiţe arheologice, Bistriţa. Insă e curios, că în partea dreaptă a intrăriĭ în mânăstirea Vieroşul, este o piatră de asupra unuĭ mormânt zidit, ceva maĭ ridicată de cât celel'alte dale şi în care se zice că sub ea zac oasele luĭ Albul şi Ivaşcu, ctitoriĭ dintâĭ aĭ mânăstiriĭ. Voĭ încerca să explic aceasta într'alt loc,

5) Cunoşteam acest schit după nume încă din anul 1901, când am încercat, fără să reuşesc. a vizita mânăstirea Vieroş.

Eram revoltați [1]) de faptul ca Primăria comuneĭ Vieroșul dispusese, fără nicĭ o prealabilă autorizațiune, dărâmarea uneĭ porțiunĭ însemnate din zidurile care înconjurase mânăstirea Vieroșul, pentru a întrebuința cărămida la zidirea localuluĭ Primărieĭ, și ne gândeam în acelaș timp că cine știe ce alte nechibzuite decisiunĭ ar mai putea lua acea Primărie.

După vre o treĭ sferturĭ de oră ajungem în fața mânăstiriĭ Valea Mare care este așezată de-adreapta șoseleĭ ce străbate în lung satul cu acelaș nume. Această mânăstire e mai mică de cât Vieroșul, este de cărămidă, acoperită cu șindrilă ca și Vieroșul, și are o turlă care îĭ servește de clopotniță. La intrare s'a adaus de curând o mică încăpere care servește de amvon, dar care contrastează în totul cu vechea clădire și mai ales este nepotrivită, ne fiind nicĭ spațioasă. Ea are ziduri tot așa de groase ca și ale mânăstiriĭ Vieroșul, ferestrile sunt tot așa de înguste în afară, așa că în interior, fiindcă sunt și puține ferestre, pătrunde foarte puțină lumină, fapt ce a determinat pe preotul care servește acolo să ceară autorizațiune de a le mai mări. Din cauza vechimiĭ, zugrăveala nu se mai cunoaște, iar praful și fumul făcut de lumânărĭ s'aŭ depus pe pereți în straturĭ, și dă un urât aspect interioruluĭ. Un fapt caracteristic merită o deosebită atenție: de o parte și de alta a cruceĭ de sus de la catapeteasmă sunt doĭ șerpĭ marĭ încolăciți cu gurile deschise și îndreptate spre pereții bisericiĭ [2]).

In turlă, în clopotniță adică, unde se pătrunde prin peretele din stânga pe o scară foarte îngustă, sunt două clopote; pe unul din ele cu foarte multă greutate am putut vedea data de $\frac{7256}{1748}$ [3]). Tot aci sunt icoane vechĭ marĭ, aruncate pe jos, pe care nu se mai poate deosebi nicĭ zugrăveală și nicĭ inscripțiunile; lemnul lor din cauza vechimiĭ a început a se măcina.

Se mai văd resturĭ din ușile împărătești de lemn, ale căror sculpturĭ foarte fine, frumoase și complicate aŭ asemănare cu cele de la mânăstirea Codmeana ce se află la Muzeŭ [4]).

Cărți și obiecte de valoare nu am putea vedea; după spusele preotuluĭ, asemenea lucrurĭ n'ar exista la această mânăstire. Un pomelnic mai vechiŭ mânăstirea nu are și nicĭ data fundăriiĭ eĭ și nicĭ numele ctitorilor eĭ nu eraŭ cunoscute preotuluĭ care slujește acolo.

De asupra ușeĭ care servea mai înainte de intrare, este pisania mânăstiriĭ al căreĭ coprins e următorul: *Cu vrearea tatăluĭ și cu ajutorul fiuluĭ și cu îndemnarea duhuluĭ sfânt*ă [5]), *îndemnatu-m'am*ă *eŭ robul luĭ Dumnezeŭ jupân*ă *Necula i jupânița ego (și jupăneasa mea) Ancuța de în mila luĭ Dumnezeŭ, făcut'am*ă *astă sfântă și dumnez*ă*iască biserică, în zilele bunuluĭ și creștinuluĭ Io Șerban*ă *Voevod. Și cine soră trage dă nemul meŭ și va milui această sfântă casă să fie titor*ă *ca și mine; iar*ă *cine va luo* (sic) *să fie supt blestemă luĭ Dumnezeŭ, lèt* $\frac{7193}{1685}$ *Iunie 7.*

Schitul are decĭ astăzĭ o vechime de 219 anĭ și până acum i s'aŭ făcut numaĭ micĭ reparațiunĭ, așa că zugrăveala poate să fie cea veche.

Să mi se îngădue acum o mică digresiune.

Pentru prima oară în documente ni se vorbește de o mânăstire la Valea Mare, tocmaĭ către sfârșitul secoluluĭ al XVI, în domnia luĭ Mihaĭ Viteazul. Intr'un chrisov al săŭ din 1598, fără lună, păstrat și cunoscut mie în copie într'una din condicile mânăstiriĭ Vieroșul, ni se spune că *mânăstirea care se cheamă de la Valea Mare, cu hramul*

1) In ambele excursiunĭ am fost însoțit de d. profesor Apostolescu.

2) Până acum n'am văzut acest lucru și nu știŭ să se fi semnalat alt undeva existența acestuĭ decor; el are de sigur o explicație. Va fi oare în legătură cu fundarea schituluĭ? n'așĭ putea spune.

3) Pe el era și o inscripție, dar 'mi-a fost imposibil să o reproduc, fiind-că nu m'am putut urca până la clopot; pe cel-l'alt clopot e o inscripție cu caractere gotice.

4) D-l Apostolescu a fost isbit de asemănarea ce există între sculpturele acelor resturĭ și ușile împărătești de la m-rea Codmeana.

5) Acest ă de la sfârșit este corespunzător luĭ „ier".

sfântuluĭ Ion Bogoslov, a fost zidită de jupâneasa Caplea din Goleștĭ mama jupăniței Neacșa, chiar pe locul pe care această din urmă, îl primise dar de la mătușa[1] *sa, jupâneasa Sara.* După aceasta apoĭ, timp de aproape un secol, până la 1688, nu am maĭ întâlnit în documentele ce cunosc până acum nicĭ o altă mențiune despre mânăstirea de la Valea Mare. In ultimele două deceniĭ ale secoluluĭ XVII, câteva acte ne vorbesc însă de un *schit de piatră* (adecă de cărămidă) de la Valea Mare ; și acum acele informațiunĭ ce le avusesem cândva din actele condiceĭ mânăstiriĭ Vieroșul, despre acest schit, 'mi-aŭ fost reîmprospătate de inscripțiunea găsită în ziua de 30 Martie și reprodusă maĭ sus.

La început am crezut că în Necula și Ancuța din înscripțiunea de la Valea Mare, trebue să văd niște Goleștĭ, dar cele câteva acte de care mi-am adus imediat aminte mi-aŭ schimbat îndată părerea. Dintr'un chrisov al luĭ Constantin Vodă Brâncoveanu din 1689 Aprilie 8 se vede că *cel care a înălțat din temelia luĭ* schitul de la Valea Mare, se numea *Necula negutătorul Ghimpescul de la Piteștĭ,* care murise înainte de a'l termina definitiv. Tot din acest act, ca și din alte câteva, se constată că schitul acesta *fusese făcut întru slava și cinstea curateĭ stăpâneĭ noastre de Dumnezeŭ născătóare și pururea fecioară, Maria,* și că fusese închinat încă înainte de terminarea luĭ mânăstiriĭ Vieroșul, pe moșia căreia fusese înălțat.

Dar socotesc că pentru complectarea datelor privitoare la acest schit — asupra fundăriĭ și închinăriĭ luĭ, -- e maĭ bine să las a vorbi însușĭ zapisul făcut de Jupâneasa Ancuța a luĭ Necula Ghimpescul, la 1688 Ianuarie 27, aproape după treĭ anĭ de la construirea luĭ, fiind-că mi se pare foarte coprinzător. Iată ce spune ea prin acel zapis: *Adecă eŭ Ancuța, ce am fost soție jupânuluĭ Neculaĭ Ghimpescul, scriŭ și mărturisesc cu acest zapis ca să fie de bună credință sfinteĭ și Dumnezeeșteĭ mânăstirĭ ce să cheamă Vieroșul și părinteluĭ Ioasaf egumenul de la sfânta mânăstire, cum să se știe că am închinat un schituleț al nostru ce aŭ fost făcut întru slava și cinstea curateĭ stăpâne de Dumnezeŭ născătoare și pururea fecioară, Maria, care schit este maĭ mult pe moșia mânăstiriĭ Vieroș, în Valea Mare, ca să fie de pomenirea noastră și a părinților și a tot neamuluĭ nostru în vecĭ. Pentru că plăcând soțuluĭ meŭ acest loc aŭ fost vorbit cu părintele egumen de la Vieroș ca să-l lase să zidească schitul într'acel loc, care loc iaste al sfinteĭ mânăstirĭ Vieroș, și, însprăvindu-se, să fie închinat metoh la sfânta mânăstire ca să-ĭ poarte grije părintele egumen tocmaĭ ca și sfinteĭ mânăstirĭ. Iar după aceia întâmplându-se soțuluĭ meŭ moarte și neapucând ca să să isprăvească schitul nicĭ tocmeala care avusese vorba cu părintele egumen, iar eŭ știind tocmeala noastră și cuvântul soțuluĭ meŭ și făcând acest sfânt schit din preună cu toată cheltuiala și osteneala noastră amânduror am închinat acest sfânt schitișor la sfânta mânăstire Vieroș, precum și maĭ sus s'a zis, să fie metoh și să-ĭ poarte grija și să-l stăpânească în vecĭ. Și s'aŭ înzestrat acest sfânt schitișor cu viile din Valea Popiĭ până în valea turculuĭ . . . . și pentru adevărata credință mi-am întărit zapisul cu pecetea și mi-am pus și numele. (ss) Eŭ Ancuța ce am fost soția jupânuluĭ Neculaĭ ; Mihaĭ Cantacuzino vel spătar mărturie ; Constantin Brâncoveanu și altĭ boerĭ marĭ mărturie. Ghenarie 27, anul* $\frac{7196}{1688}$[2].

Din cauză că schitul Valea Mare a fost zidit pe moșia Mânăstiriĭ Vieroșul și fiind că tocmeala care avusese loc între egumenul Vieroșan și ctitorul schituluĭ, anume că după zidirea luĭ să se închine metoc la Vieroș a fost respectată de soția luĭ Necula, de Ancuța, a urmat între egumenul de la Vieroș și ceĭ care administraŭ pe vremĭ schitul Valea Mare, multe neînțelegerĭ și certe pe la divanul domnesc. Condica Mânăstiriĭ Vieroșul ne a păstrat maĭ multe acte referitoare la aceste neînțelegerĭ, acte care îșĭ

1) Până acum s'a crezut că jupâneasa Sara ar fi soacra Jupâneseĭ Neacșa, și aceasta din cauză că s'a tradus greșit cuvântul slav *tetca* din original, prin soacră, care nu e adevăratul sens, în loc de mătușă, cum trebuia.

2) Actele provin din Condica mânăstiriĭ Vieroșul de la archivele statuluĭ.

vor găsi locul lor în istoricul mai desvoltat al mânăstirii Vieroșul, pe care 'l voi face într'altă parte.

Judecând după actele ce le cunoaștem până azi asupra schituluĭ de la Valea Mare n'a existat nici odată chilii în jurul schituluĭ de peatră al luĭ Necula Ghimpescul și nici n'aŭ fost călugări saŭ maice adăpostite aci.

Și pentru a încheia digresiunea, afirm că e greŭ a se spune cu certitudine dacă Necula Ghimpescul și soția sa Ancuța aŭ zidit schitul de la Valea Mare pe ruinele saŭ pe temeliile mânăstirii pe care Jupâneasa Caplea din Goleștĭ o clădise pe la sfârșitul secoluluĭ al XVI tot la Valea Mare și de sigur tot pe proprietatea mânăstirii Vieroș.

Aceasta e cu atât mai greŭ cu cât în apropiere de acest schit și tot pe Valea Mare se mai află, azi în părăsire, un alt schit, acesta chiar de maici și chiar cu hramul sfântuluĭ Ion Bogoslov, hram identic prin urmare cu acela al mânăstirii zidită de Caplea din Goleștĭ.

«Schitul de piatră [1])» din documentele celeĭ de a doua jumătăți a secoluluĭ al XVII, zidit de Necula Ghimpescul, este astăzi, și poate de demult încă, biserică de mir; la ea servește un singur preot, de mai bine de 25 de anĭ.

Siliți de împrejurări, a trebuit să părăsim schitul luĭ Necula pe la ora 10 $^3/_4$, și conduși de preotul de acolo până în dreptul locuinței sale, ne am continuat drumul pe aceeași șosea pentru a găsi «la deal de primărie» după indicațiunea sfinției sale, schitul părăsit, zis al Goleștenilor de care ne vorbise cu un moment mai înainte.

După vre-o 25 de minute de mers, zărim pe coasta dealuluĭ din stânga șoseleĭ, deal pe care 'l brăzdează șoseaua ce merge din Pitești spre Vieroș, zărim zic, o mică clădire, pe care am fi luat'o drept o veche casă țărănească, dacă crucile din jurul eĭ nu ne ar fi arătat că acolo este un locaș sfânt.

Când ne-am mai apropiat de schit am simțit o oare care frică de a înainta mai mult, fiind-că spărturile zidurilor, de sus până jos, ne impunea multă prevedere și ne făcea să ne temem de o prăvălire din moment în moment a schituluĭ. Biruind teama aceasta ne apropiem, privim prin spărturile zidurilor și, după dezordinea din interior, ne închipuim că schitul a ajuns în starea în care se află astăzi în mod cu totul neprevăzut și deodată, căcĭ neorânduiala din interior, nu poate fi datorită de cât paniceĭ produsă când zidurile s'aŭ crăpat, despicând tot deodată și acoperământul [2]).

Pătrundem precaut în amvon și două inscripțiunĭ din diferite epoce de de-asupra intrăriĭ în schit ne atrag privirile. Ușa este de lemn lucrată foarte simplu și e legată cu o sfoară de un cuiŭ bătut în tocul eĭ; o deslegăm și pășim în interior numaĭ vre-o treĭ metri, căcĭ întunericul, praful, dezordinea și mai ales marile spărturĭ ale zidurilor ne fac să perdem curagiul ce-l dobândisem cu puțin mai înainte când ne decisesem a examina cu atenție interiorul. Dintr'o grăbită inspecție ce facem interioruluĭ ne convingem că avem a face cu o clădire de acelaș fel cu acelea pe care le văzusem la Vieroș și la schitul luĭ Necula Ghimpescul; zidurile foarte groase, din cărămidă și var, ferestrele înguste în afară. Picturile ca și micile inscripțiunĭ ce le însoțesc, nu sunt tocmaĭ răŭ conservate; figurile sunt bine făcute și se deosibesc încă destul de clar, inscripțiile sunt în mare parte descifrabile; se observă și aci ca pretutindenea la țară, că la uniĭ sfințĭ ochiĭ sunt scoșĭ [3]): altarul e mic și întunecos; bolta este reținută prin niște stâlpĭ de cărămidă. Pe jos și pe unele jilțurĭ de pe lângă pereți sunt cărți și odăjdiĭ preoțești.

---

1) Așa numesc unele documente schitul luĭ Necula Ghimpescul.

2) Nu știŭ nici anul și nici împrejurările: nimenĭ din sat nu ne-a însoțit, poate din cauza sărbătoareĭ.

3) Mi s'a spus că acest straniŭ fapt se datoresce superstițiunilor care există în popor; din ochĭ de sfinți se fac diferite fermece.

Ne isbește și aci ca și la mânăstirea Vieroșul unele portrete ale unor membri din familia Ghica, și, aceeași întrebare ce ne o făcusem la Vieroș ne vine simultan la amândoĭ, asupra roluluĭ pe care l'a avut această familie la reclădirea acestor sfinte locașurĭ.

Pe primul perete, de la intrare, în interior sunt zugrăvițĭ în partea dreaptă a ușeĭ *Doamna Maria, Io Scarlat Ghica voevod* [1]), care ține de o parte biserica, ce este zugrăvită tocmaĭ de-asupra ușeĭ. In partea stângă este *Io Stefan Racoviță voevod,* ținând și el de această parte ca ctitor biserica; după el vine portretul doamneĭ Ruxandra. Iar pe peretele lateral din dreapta se vede figura luĭ *Manole Hagiul* și al luĭ *Jupân Gligorașcu velichi armaș Ipsilant* [2]), ale căror nume figurează după cum se va vedea și în pisania mânăstiriĭ.

Pe cel-l-alt perete lateral din stânga se deosibesc destul de bine, zugrăviții cu îmbrăcămintea timpuluĭ, *jupânița Ana,* după care vine imediat *jupân Necula,* urmat în dată de dregătoria pe care o ocupase în viață, și care a fost probabil, stolnicia; zic probabil întru cât cuvîntul care vine după numele săŭ nu se poate înțelege bine, fiind că crăpătura ziduluĭ a distrus vre-o două litere. Dedesubtul acestor două din urmă personagiĭ se află indicațiunea «ctitoriĭ ceĭ vechĭ», și în dreptul fie-căruia câte un copil; în dreptul jupâniței Ana o fată, iar în partea cea l'altă un băiat.

Teama de o prăvălire ca și răcoarea din interior, ne fac să eșim afară. Intrebuințăm aproape o oră în descifrarea și transcrierea celor două inscripțiunĭ de deasupra ușeĭ. Prima din aceste inscripțiĭ, pisania cea mare și maĭ veche, de și bine conservată e descifrabilă cu multă greutate din cauza compoziționiĭ literilor și a înălțimiĭ la care e așezată. Piatra pe care e săpată pisania diferă cu totul de adausul de maĭ târziŭ; ea este de calcar alb-cenușiŭ și unele litere sunt stricate saŭ acoperite cu var. Cea-l-altă inscripție, săpată pe o piatră de calcar vânăt, de și e maĭ pe jos de cât pisania mare este și ea tot așa de greŭ de înțeles, fiind-că literile nu sunt bine reliefate și coloarea pietreĭ contribue ca ele să nu apară bine și distinct.

Totuși daŭ aci, cred cu totul exact, coprinsul pisanieĭ: *Rădicatu-sa acést sfânt schit dinᵘ temelie depe cum se vede în hramul sfântuluĭ Ionnᵘ Bogoslov și alᵘ sfântuluĭ Nicolaie, în ḑilele prea luminatuluĭ și prea înălțatuluĭ d(o)mnul nostru Io Scarlat Ghica voevod. Nikifor ar. Nicodim arch., Gligorașcu Ipsilant, Manole Agiul, care s'aŭ ostenit de au zugrăvit, Daniil ermonah, bogoslov, eremonah Vasile. Eprasia stariția fiind ostenitóre dimpreună cu cele-l-alte maicĭ jupâneasa Caplea i Neacșa, lun(a) I(u)n(ie) iz(vodit) lét* $\frac{7274}{1766}$ [3])

După cum se poate lesne vedea mulțĭ din ceĭ ce figurează în pisanie sunt zugrăviții pe pereții în interiorul bisericeĭ. De și în pisanie se spune că schitul a fost făcut din temelie în zilele luĭ Scarlat Ghica, în 1766, și decĭ s'ar putea crede că atuncĭ s'a înălțat în acel loc pentru întâia oară un schit, totuși, atât faptul că Necula stolnicul

1) El era fiul luĭ Grigore Vodă II Ghică.

2) Din cuvintele velechĭ, armaș, deduse, nu se poate înțelege de cât vel de la început și un „ier" ier la sfârșit; din armaș numaĭ *a* și un *ș* suprapus: dar nu se putea să fie de cât aceste cuvinte. Inscripția aceasta nu e ștearsă dar crăpăturile produse în zid aŭ distrus parte din litere.

3) Data inscripțieĭ n'a fost tocmaĭ bine conservată; semnul de la zecimĭ nu se putea distinge bine. Cred că nu mĕ înșel când o datez cu anul 1766, considerând ca fiind litera cirilică 0=70, la zecimĭ, pentru următoarea împrejurare: Scarlat Ghica a domnit în țara românească în două rînduriĭ: la 1758—1761 și 1765—1766 și cred că în a doua domnie s'a termiuat schitul, care probabil se începuse de pe timpul luĭ Ștefan Racoviță. Acesta din urmă, Racoviță, este și el zugrăvit ca ctitor în biserică, deci a contribuit la ridicarea schituluĭ: Decĭ dacă schitul ar fi fost zidit în domnia întâĭ a luĭ Ghica, n'ar fi figurat de sigur Racoviță. Apoĭ nu se poate admite că zidirea unuĭ asemenea schit ar fi ținut de la 1761, ultimul an al primeĭ domniĭ a luĭ Scarlat Ghica până în 1746 ultimul an al celeĭ de a doua domniĭ. Și apoĭ în pisanie se spune clar că schitul a fost *ridicat* în zilele luĭ Scarlat Ghica. Vezĭ studiul D-luĭ R. Rosetti: „Despre urmașiĭ luĭ Grigore Ghica Vodă III, și origina Ghikulescilor din Moldova", din *Convorbirĭ Literare,* anul 1902, pag. 793.

cât și soția sa Ana, sunt indicați ca «ctitorii ceĭ vechĭ», cât și faptul că în pisanie ni se spune că schitul are două hramurĭ, sfântul Ion Bogoslov și Nicolae, mă fac a crede că la 1766 schitul s'a rezidit, înălțându-se acela pe care 'l cunoaștem azĭ în locul unuia maĭ vechiŭ. Și într'adevăr această credință se întărește prin spusele uneĭ cărți de blestem a Metropolituluĭ Neofit, al Ungro Vlachieĭ, unde este vorba de un schit de maicĭ de pe Valea Mare, în deosebire de schitul luĭ Necula Ghimpescul, și aceasta cu mulțĭ anĭ înainte de a se zidi schitul a căruĭ pisanie o reproduseĭ maĭ sus.

Din cartea de blestem a metropolituluĭ Neofit se vede că un oare care *diaconul Vasile după Valea Mare din Muscel*, identic de sigur cu eremonah Vasile din pisanie, care administra între 1740 1750 averea unuĭ *schit de maicĭ*, din această parte, impresurase o bucată din moșia și viile de la Valea Mare *ale mânăstiriĭ Vieroșul și ale schituluĭ de piatră al luĭ Necula Ghimpescul* și le dăduse *în moșia schituluĭ de lemn.* Atuncĭ metropolitul, în urma stăruințelor egumenuluĭ Vieroșan Mihail, a dat cartea sa de blestem pentru ca mânăstirea să reintre în posesiunea părților de moșiĭ luate de diaconul Vasile. Cartea poartă data 1746 Iulie 9, decĭ înainte de data la care pisania adusă maĭ sus spune că s'ar fi înălțat din temelie schitul de care ne ocupăm. Prin urmare încă înainte de 1766 avem pe Valea Mare două schiturĭ; unul al luĭ Necula Ghimpescul de cărămidă, unde nu aŭ fost nicĭ maicĭ nicĭ călugărĭ și altul de lemn la care eraŭ maicĭ; acesta din urmă avea probabil hramul sfântuluĭ Ion Bogoslov și era tocmaĭ pe locul pe care după vre o două zecĭ de anĭ de la data cărțiĭ de blestem a metropolituluĭ Neofit s'a ridicat schitul de cărămidă, care azĭ este părăsit[1]).

Ne apărat că nu este aci locul a spune cine sunt ctitoriĭ vechĭ Necula stolnicul și soția sa Ana, nicĭ de a încerca să determinăm cine sunt aceĭ Manole Agiul, Gligoraşcu Ipsilante marele armaș saŭ starița Epraxia și cele-lalte maicĭ ostenitoare la înălțarea, zugrăvirea și înzestrarea schituluĭ; această încercare își va avea rostul eĭ de sigur mult maĭ bine într'altă parte : aș dori însă ca atuncĭ când voĭ avea ocazia a spune acestea, și sper în curând să pot adăugi câteva cuvinte de laudă și admirațiune, pentru aceĭ care se vor «osteni» pentru restaurarea schituluĭ, care e amenințat să devină în curând o grămadă de cărămizĭ.

Inainte însă ca schitul să ajungă în starea în care se află astăzĭ el a maĭ fost distrus în parte, de un foc, după care a fost din noŭ restaurat; acestea le cunoaștem din adausul de pisanie care e pus imediat deasupra toculuĭ ușeĭ de la intrare. Acel adaus continuă pisania în modul următor : *Iar în resmirița muscalilor arzând atuncĭ această sfântă mânăstire, după păciuire iarăș s'aŭ șindrilit și s'aŭ pardosit cu lespezĭ și cu stâlpĭ de piatră prin toată cheltuiala popeĭ Mateĭ sin (fiul) Grăjdan Cojocarul, ajutorând și jupânul Nițul Cojocarul și cu altș mahalagiĭ în ḍili(le) g(ospo)d(aruluĭ) Alexandru Ipsilant Voevod.* $\frac{7290}{1782}$ *Iulie 20.*

Nu ni se spune în ce împrejurărĭ schitul a luat foc, și nicĭ n'am putut afla dacă există măcar vre-o tradițiune în această privință, căcĭ n'am fost însoțiți la schit de niménĭ din sat căruia ne-am fi putut adresa pentru a afla ceva[2]). E foarte probabil că

---

1) Lucrul nu era neobicĭnuit; adesea orĭ în locul unor bisericĭ saŭ schiturĭ de lemn se ridicaŭ negreșit din temelie, altele de cărămidă.

2) Fiind sĕrbătorile Paștilor când am vizitat schitul, localniciĭ negreșit se îndeletniceaŭ conform obiceiuluĭ cu alte lucrurĭ. După restaurarea luĭ a urmat foarte adesea orĭ între stariţele schituluĭ și egumenul Vieroșan multe conflicte. După 1800 într'un act, o jalbă, egumenul de la Vieroș se plângea de o „stariță Senfora“ *care s'aŭ stăriţit acolo câţiva anĭ spre pustiirea schituluĭ și spre chiverniseala rudelor sale, iar socoteala nu voește să dea nicĭ într'un chip...* Ar fi de căutat dacă nu cum-va acest schit al Goleștenilor n'ar fi fost zidit pe locul care'l ocupase m-rea Capleĭ din Goleștĭ și dacă nu cumva acest schit de lemn, reparat bine înțeles din timp în timp, n'ar fi fost oare chiar mânăstirea din 1598. E vre-o legătură între Eprasia „stariţa ostenitoare“ din pisanie și călugărița Epraxia, adecă fosta soția a luĭ Borcea, Calia?

cu ocaziunea arderei schituluĭ să fi dispărut și chiliile care ar fi fost clădite în jurul luĭ, fiind-că azĭ nu se vede în apropiere de el nicĭ o clădire care ar fi putut să fie luată drept chilie. Numaĭ în fața amvonuluĭ este o mică clopotniță de gard, așezată pe stâlpĭ de lemn, și în ea este un clopot noŭ.

La schitul Goleștenilor, în deosebire de cel de la Valea Mare al luĭ Necula Ghimpescul, a fost și cimitir [1]), și probabil că și azĭ se maĭ îngroapă acolo. Unele morminte păreaŭ a fi de curând, căcĭ eraŭ acoperite cu ghioceĭ galbenĭ și lalele de aceeașĭ coloare, care se legănaŭ în adierile plăcute ale unuĭ vânt primăvărătic.

In varietatea crucilor de pe morminte, una, de marmoră albă, bine sculptată și cu o inscripție maĭ mare, ne atrage atenția; era rezemată de zidul schituluĭ și era despicată în două bucățĭ. Curiozitatea ne face să ne apropiem și să'ĭ dăm maĭ multă atenție; era o inscripție în limba franceză al căruĭ coprins care ne înduioșase până la lacrimĭ, e următorul: *Ici repose Valère—Charlotte—Rignault, née à Vallea Mare le 27 Octobre 1882, decédée dans cette ditte commune le 13 Avril 1885, trés regrettée et aimée de ses parents et amis qui lui gardent un souvenir eternel. Priez pour elle.*

Câteva momente am păstrat amândoĭ tăcere; emoțiunea ne cuprinsese; ne-am întors fața și am pornit exclamând fie-care câte un cuvânt de compătimire pentru îndurerata mamă, care străină și silită de împrejurărĭ a părăsi Valea mare, era condamnată a nu maĭ vedea mormântul aceleia pe care o iubise și căreia îĭ păstra *un souvenir eternel...*

Emoționațĭ și obosițĭ, sărim gardul care înconjoară schitul, scoborâm panta dealuluĭ, trecem o mică punte, eșim în șosea pe la 12 și 20 m. [2]) și ne îndreptăm spre Pitești, unde ajungem la ora 1 și $^1/_2$.

Pitești, 30 Martie 1904.

ELIE NICOLESCU.

1) Va fi fost cimitir pe vremurĭ și la schitul luĭ Necola Ghimpescul, dar nu se vĕd urme de loc.

2) De la schitul Goleștenilor, înainte pe aceeașĭ vale și tot pe coastă de deal se zărea o altă biserică aproape la fel cu schitul de la Valea Mare; așĭ fi vizitat'o negreșit dacă în ziua următoare n'ar fi trebuit să fiŭ în Bucureștĭ.

N'AȘI MAI FI VRUT...

N'aș mă fi vrut să te'ntâlnesc în cale,
Să-mĭ amărăștĭ mă mult amarul vieții
Cu ochiĭ mărĭ și purtătorĭ de jale.

Nicĭ n'aș fi vrut ca vraja frumuseții,
Din toată tu și toate ale tale,
S'aprindă 'n suflet iar văpaia tinereții.

Știŭ doar de mult că dragostea-ĭ fatală:
Un vis etern, ce-apururea înșală;

O știŭ de mult, și totuș n'am putere,
Să fug cum vreaŭ, cum cugetul o cere.

AL. VOJEN

CUPA (văzută pe o latură)

ASUPRA BISERICEI STAVROPOLEOS

(RĂSPUNS D-LUĬ TZIGARA)

Dintr'o simpatie de care îmĭ daŭ destul de bine seama, de câtăva vreme observ cu o deosebită atenţiune particularităţile artistice şi constructive ale bisericeĭ Stavropoleos şi schiţez pentru mine părţile maĭ interesante ale eĭ. De aceea de timp îndelungat fac zilnice vizite acesteĭ biserici care nu-ĭ prea dosnică şi prea răŭ situată, pentru cine o priveşte nu ca pe o piesă de expoziţie, cu înconjurul îngrijit al acestora, ci cu adevăratul interes, obiectiv, al lucrurilor istorice.

Intr'una din zile observ o schimbare; gunoiul care-ĭ parcheta curtea, bine măturat în jurul bisericeĭ pe o rază cam mică, şi strâns la o parte, iar crucile care-mĭ serviaŭ de scaun pentru luarea schiţelor, desgropate şi aşezate pe lângă biserică.

Peste câteva zile apare în ziarul „Epoca“ şi sub iscălitura d-luĭ Tzigara-Şamurcaş, profesor de *istoria artelor* şi estetică, un articol în întregime falş în pretenţiunile sale istorice asupra acesteĭ biserici, dar care fu menit să mă lumineze asupra curioaseĭ schimbăriĭ.

Ziarele pe care eŭ nu le citisem, îĭ aducea d-luĭ Tzigara ştirea că: *Administraţia Caseĭ Bisericilor dorind a restaura biserica Stavropoleos care poate fi considerată printre cele maĭ însemnate monumente bisericeştĭ din ţară, a făcut să se fotografieze toate părţile esenţiale ale acesteĭ biserici şi toate obiectele care formează minunata decoraţiune de interior.*

Curăţirea curţiĭ şi scoaterea crucilor din pământ, unde şedeaŭ destul de bine şi aşezarea lor lângă zid, de unde le poate lua oricine, făcea parte din măsurile de restaurare ale Caseĭ Bisericilor.

De altfel tot o părintească îngrijire poate similară în intenţiuni, a pus să se scoată şi crucile de la biserica Sfinţiĭ Apostoli care şi astăzi se odihnesc culcate lângă biserică.

Bazat pe informaţia gazetelor, pe o amintire personală foarte vagă, necontrolată, pe leatul fundaţiuniĭ *săpat în cifre pe înţelesul tuturor* şi pe părerile critice ale publiculuĭ, d. Tzigara — care nu merge prea departe

cu cercetările — îşĭ întocmeşte articolul sĕŭ, care fiind un articol de istorie, (foiletonul este întitulat *Cronică istorică*, greşală care nu ştim dacă revine redacţieĭ saŭ d-luĭ Tzigara), întruneşte deci toate elementele nulităţiĭ.

Trecem asupra informaţieĭ de gazetă, care-ĭ un simplu pretext pentru *un articol* şi care nu arată altceva de cât pasiunea d-luĭ Tzigara pentru lucrurile la ordinea zileĭ, senzaţionale.

Fără să fi fost în curentul opiniilor de circulaţie prezentă, d. Tzigara ar fi putut veni cu un studiŭ istoric amănunţit asupra bisericeĭ Stavropoleos, care studiŭ ar fi servit maĭ mult de cât hasardatele şi caraghioasele păreriĭ asupra *restaurărilor şi sistemuluĭ Rüchgauer*, pe care nu le înţelege de loc, şi de cât comica polemică pe care o duce cu *părerile publiculuĭ*.

Am pomenit de o amintire a d-luĭ Tzigara, o decizie similară de acum câţĭva anĭ, a Ministeruluĭ Cultelor, anunţată atuncĭ de gazete dar al căreĭ rezultat nepublicându-l gazetele nicĭ d. Tzigara fireşte că nu-l cunoaşte.

Iată acea amintire : „Acum câţĭva anĭ *nu e de mult* (fireşte, dacă sânt numaĭ câţĭva) s'a luat o deciziune identică şi s'a numit inevitabila comisiune de esperţĭ afectându-se chiar pentru lucrările pregătitoare suma de vr'o opt miĭ de leĭ dacă nu mă înşel“ . . . şi fără a face prealabile cercetărĭ, căcĭ gazetele nu-ĭ adusese rezultatul la cunoştinţă, aruncă insulte îndrăzneţe inevitabileĭ comisiunĭ care, după d-sa, ar fi înghiţit acea sumă sub formă de remuneraţie a infructuoaseĭ eĭ neactivităţĭ.

Când se face restaurarea uneĭ bisericĭ, releveurile exacte ale bisericeĭ *în momentul restaurăriĭ* sunt primele lucrărĭ pregătitoare care trebuesc făcute şi depuse la minister saŭ la instituţia care restaurează, pentru control.

Statul nostru,—a importat un restaurator şi a restaurat atâtea monumente fără a ţinea seamă de această condiţiune.

In schimbul milioanelor cheltuite — numaĭ la Curtea de Argeş şi Treĭ-Erarhĭ, peste cincĭ milioane — Ministerul Cultelor nu are absolut nicĭ un desemn după starea din nainte de restaurare a acestor monumente pentru posibilitatea controluluĭ.

Eĭ bine ceea ce din lipsa de autoritate a Ministeruluĭ Cultelor, nu are de la monumentele restaurate cu risipa milioanelor statuluĭ, are aicĭ la Stavropoleos în schimbul miceĭ sume *înghiţite de inevitabila comisiune*.

Afle d. Tzigara că Ministerul Cultelor posedă pe scara de 0,05 cm. pe metru *toate vederile exterioare, interioare şi planul foarte conştiincios lucrate*, încă de acum 2-3 anĭ, şi care desemnurĭ sunt singurul lucru de preţ din archiva de planurĭ a ministeruluĭ, de oare-ce schiţele archeologice pe care le maĭ posedă ministerul aŭ maĭ mult o valoare artistică —când o aŭ—fără a avea autoritatea istorică a lucruluĭ bine măsurat şi exact desemnat în toate particularităţile luĭ...

Dar ştirea adusă de gazete maĭ spune de niştе fotografiĭ care nu aŭ altă importanţă de cât că vădesc lipsa de cunoştinţĭ a d-luĭ Tzigara.

Fotografiile acestea—care n'aŭ importanţă, căcĭ nu după ele se fac restaurările—sunt luate în serios de d. Tzigara.

De alt-fel pentru ce maĭ are Ministerul Cultelor aparat fotografic şi Casa Bisericilor personal technic, dacă nu ca să se ocupe cu acest sport modern, fotografia?

Vorbind de deciziunea de acum câţĭva anĭ când crede că s'aŭ luat

fotografiĭ, se întreabă și cere socoteala:... „de soarta fotografiilor de asemenea nu s'a știut nimic"..

„In tot cazul dacă ele există atunci nu vedem de ce mai este nevoe ca acum după ce în răstimp de câțiva anĭ clădirea s'a mai deteriorat, (vom dovedi mai la vale că este inesact), să se cheltuiască alțĭ banĭ cu nouĭ fotografiĭ, care cu cea mai mare bunăvoință nu pot da mai mult ca cele d'întâi" (!).

Fotografiile nu pot da nici mult nici puțin, căci, după cum am spus, nu după ele se fac restaurările, dar din aceste rânduri se constată ignoranța deplină a d-luĭ Tzigara în materie de restaurări.

Pentru a proba că superficialitatea d-luĭ Tzigara nu servește la nimic și că altfel de dispoziții se cer pentru discutarea restaurărilor, citĭm un pasaj din „Viollet-le-Duc."

„Si l'architecte chargé de la restauration d'un édifice doit connaître les formes, les styles appartenant à cet édifice et à l'école dont ils est sorti, il doit mieux enoore s'il est possible, connaître sa structure, son anatomie, son tempérament, car avant tout il faut qu'il le fasse vivre. Il faut qu'il ait pénetré dans toutes les parties de cette structure comme si lui même l'avait dirigée et, cette connaissance acquise, il doit avoir à sa disposition plusieurs moyens pour entreprendre un travail de reprise. Si l'un de ces moyens vient à faillir, un second, un troisième, doivent être tout prêts.

Și mai departe *...Avant tout, avant d'être archéologue l'architecte, chargé d'une restauration, doit être constructeur habile et expérimenté non pas à un point de vue général mais au point de vue particulier; c'est à dire qu'il doit connaître les procédés de construction admis au différentes époques de notre art et dans les diverses écoles.* [1])

Dar ast-fel de cunoștințĭ se cer nu numaĭ pentru restaurator, ci și până la un punt pentru critic.

D-l Tzigara nu-șĭ dă însă seamă nicĭ de însemnarea cuvântuluĭ „restaurare", d-sa zice că: „înainte de a discuta felul operațiuniĭ (!) la care va fi supusă biserica este absolută nevoe *cred* să ne dăm bine seama de adevărata eĭ valoare artistică și istorică, căci de acestea trebue să fie călăuzite și motivate *transformările* ce se plănuesc.

Decĭ transformare nu restaurare?

Intr'un monument ceea ce se bucură de simpatia publiculuĭ, în majoritatea cazurilor, este fără de importanță, căci publiculuĭ lipsindu-ĭ pregătirea specială de a înțelege lucrurile de artă, ĭĭ fuge ochiĭ la forme turmentate și la culorĭ orbitoare.

D. Tzigara în unire cu acel public, ne spune: „o bună și frumoasă înfățișare aŭ decorațiunile picturale care ridică însemnătatea întregeĭ clădirĭ. Arabescurile ce înveselesc fațada esterioară, șirul superior (există și unul inferior?) de medalioane cu portrete d'ale sfinților ĭĭ daŭ un caracter deosebit, o cochetărie particulară și lor în bună parte se atribue valoarea adevărată a bisericeĭ (!).

Urmează apoĭ o perlă de sănătoasă judecată, cum se găsesc multe la d. Tzigara chiar într'un singur articol.

Iat-o: „Un îndoit merit al frescelor este *de a fi avut norocul* să scape

1) Restauration. Vol. VIII din Dictionnaire raisoné.—Violet le Duc.

nu numaĭ de acţiunea vremurilor ci şi de mâna încă maĭ distrugătoare a oamenilor."

De intemperiĭ nu se scapă prin noroc ci prin calitatea materialelor. De altfel, cum Dumnezeŭ *n'avuse norocul* să scape de intemperiĭ şi dinspre crivăţ unde sunt stricate?

Cât despre norocul de a fi scăpat de mâna distrugătoare a oamenilor aceasta vine din *norocul* de a nu fi avut printre ctitoriĭ de fundaţiune, domnĭ saŭ boerĭ marĭ aĭ căror urmaşĭ s'ar fi simţit obligaţi să facă adăogirĭ şi înfrumuseţărĭ bisericeĭ.

Dar greşala principală din care decurg toate falşele aprecieri asupra monumentuluĭ vine din datarea în parte falşă care l'a făcut pe d-l Tzigara, luând-o de bună, să judece monumentul după epoca de decadenţă a fanarioţilor şi de nicĭ de cum după realitatea vie a faptelor...." Starea eĭ civilă este în rezumat (?) următoarea: „Leatul clădiriĭ 1724. Intre ctitorĭ nu găsim nicĭ un voevod saŭ boer de neam, fundator fiind egumenul grec Ioanikie Stavropoleos pe care această faptă singură îl ilustrează."

Să dovedim falşitatea acesteĭ date. Se ştie că strămoşiĭ noştri din veacul XVIII aveaŭ necinstea ca pentru o mică saŭ chiar maĭ importantă *reparaţie* făcută uneĭ biserici, să schimbe pisania cu o alta în care se dădea eĭ drept ziditoriĭ din temelie aĭ Bisericeĭ.

Maĭ toate bisericele aveaŭ la uşĭ şi ferestre chenare de piatră cu ornamentaţia sculptată, şi când schimbaŭ pisania nu schimbaŭ chenarul uşeĭ în întregime ci numaĭ piatra, de obiceĭ o singură bucată, pe care era pisania, şi pe noua piatră copia vechea ornamentaţie pe cât puteaŭ maĭ bine pentru a da iluzia unităţiĭ. Dar orĭ câtă abilitate ar avea un meşter totuşĭ este vădită deosebirea pentru cine-ĭ obicĭnuit să cunoască factura aceluiaşĭ stil, însă din timpurĭ diferite.

O astfel de falşificare este la Stavropoleos, unde ornamentaţia chenaruluĭ din dreptul pisanieĭ nu numaĭ că este maĭ rară şi maĭ reliefată, dar chiar şi desemnul este altul de cât la restul chenaruluĭ.

Chenarele ferestrelor cu sculptura plată, cu desemnul fin, cu umbre micĭ, cu indicaţia uşoară a unuĭ desemnator de talent, sânt de o factură maĭ veche şi de un alt sistem decorativ, axat şi simetric.

Aceasta se vede din forma şi execuţia sculptureĭ, din proporţia între chenar şi golul ferestreĭ care dă impresia robustă a vechilor ferestre bisericeştĭ, ceea ce nu era la 1724.

Când a schimbat pisania, a păstrat rostul pur constructiv al corniceĭ de la uşe, de a forma pragul superior bine potrivit, ne ascuns într'o ornamentaţie falşe şi de prost stil, cum este la Biserica Văcăreştĭ şi cum ar fi fost şi la Stravopoleos dacă starea civilă ar fi 1724, căcĭ rostul constructiv şi nu falş decorativ al cornicelor de la uşĭ şi ferestre este maĭ vechiŭ ca 1724.

Calcarul grosolan, de care vorbeşte d-l Tzigara, este la portic, un calcar format dintr'un conglomerat de micĭ scoicĭ, impropriĭ pentru sculptura fină şi care se desagrejază uşor la umezeală, pe când piatra de la chenarul ferestrelor este de o altă calitate maĭ dură şi maĭ proprie sculpturilor plate bizantine. Dacă biserica în întregime ar fi de la 1724 nu am avea această deosebire de piatră.

La bisericile noastre, în trecut, era multă sărăcie de detaliŭ din care cauză avem acea inevitabilă repetire de motive. La Biserica Sfinţiĭ chena-

rul uşeĭ este reprodus şi la ferestre, şi profilul care formează soclul Bisericeĭ Episcopale din Roman la ferestre formează chenarul ogival. La Stavropoleos ar urma să avem acelaş detaliŭ la uşe ca şi la ferestre, dacă ar fi construită în întregime la 1724.

Din construcţie, observată cu atenţie, reese, atât din calitatea diferită a materialuluĭ cât şi din modul de execuţie, că Biserica a avut întâĭ forma dreptunghiulară terminată cu un altar poligonal şi că în urmă i s'aŭ adăogat sânurile şi i s'a maĭ lungit puţin altarul, iar maĭ târziŭ i s'a adăogat şi porticul

Meşteriĭ întrebuinţaţĭ la transformarea bisericeĭ, un paraclis după cum vom vedea maĭ la vale, cam nepriceputĭ în legăturĭ de ziduriĭ, nicĭ n'aŭ maĭ încercat să facă legătura între vechiul zid şi zidul noŭ, a absidelor, care legătură fiind în unghiŭ era cu atât maĭ grea, ci aŭ *alipit zidul noŭ* de cel vechiŭ astupând golul inevitabil dintre ele cu scânduriĭ şi mortar, iar în interior aŭ aşezat coloanele în dreptul încheeturiĭ pentru a o ascunde.

Coloanele acestea interioare care n'aŭ raţiune într'o biserică cu aşa de micĭ dimensiuniĭ, sunt necesitate tocmaĭ de această transformare, căcĭ arcul dubloŭ, pe care urma să se rezeme cupola nu prezinta destulă siguranţă avându-şĭ planul de naştere tocmaĭ la încheetura zidurilor, şi decĭ nevoea de a'l înlocui cu câteva coloane. De alt-fel capitelul acestor coloane asemănător cu cele de la Antim, Sf. Apostoliĭ, Văcăreştĭ sunt în concordanţă cu data după pisanie.

Incheetura nechibzuită de la sinuriĭ este imposibilă ca aspect şi soliditate, însă terenul fiind solid, zidurile n'aŭ îndurat de cât imperceptibile lăsăriĭ verticale şi astfel *independent unul de altul* aŭ putut susţine d'asupra lor cupola, căcĭ nu par de loc a fi fost ele cauza dărâmăriĭ eĭ.

Decĭ rezultatul acesteĭ nedibace cârpeliĭ sunt crăpăturile de care vorbeşte d-l Tzigara, şi care sunt de aceeaş vârstă cu forma de astăzĭ a bisericeĭ.

Ferestrele sinurilor şi absideĭ sunt ferestrele din vechiul zid dărâmat pentru a da naştere arculuĭ dubloŭ ce susţinea cupola.

Locul vechiŭ al ferestreĭ micĭ care luminează lateral altarul se şi cunoaşte alăturĭ de la încă vechiul zid.

Se maĭ cunosc aceste adaosuriĭ şi după ciubucul în sfert de cerc de la bază, care la vechea construcţie este din cărămiziĭ, aşezate pe muche, iar la părţile noiĭ, absidă şi altar, este făcut din eşitura cărămizilor aşezate orizontal, metod maĭ noŭ, şi care nu are raţiunea de a fi în acelaş timp la aceeaş lucrare cu celalt sistem al cărămizilor pe muche.

La zidul de la intrare ne maĭ trebuind profilul socluluĭ, după adăogarea porticuluĭ, l'a cioplit până în faţa ziduluĭ ca să aibă acelaş plan. (Se poate foarte bine observa).

Decĭ atât din ornamentaţia sculpturală cât şi din structura construcţieĭ, biserica actuală nu-ĭ de cât o transformare succesivă de la navă simplă la biserică cu sinuriĭ, cupolă şi portic deschis, şi transformare fiind, nicĭ şiretul arhimandrit Ioanikie şi *nicĭ credulul d. Tzigara,* nu poate fi crezut asupra luĭ 1724 cel scris pe înţelesul tuturor.

Documentele precizează : N. Mavrocordat omoară pe Barbu Bălăceanu, iar locul cu tot coprinsul îl dă călugăruluĭ grec Ioanikie ca să clădească pe el biserică.

D-l Tzigara spune că ; „pentru perspectiva limitată a uneĭ curţi aŭ fost chiar probabil calculate proporţiunile cele micĭ ale bisericuţeĭ".

Când se construiă Biserica şi hanul în acelaş timp, decĭ când nu era o adaptare la întâmplare, ci se avea în vedere compoziţia generală a edificiilor, Biserica se construia în mijloc, în faţă clopotniţa, şi lateral pe cele treĭ laturĭ ale loculuĭ, hanul. Aşa era la Sf. Gheorghe noŭ, aşa s'a aranjat Mitropolia în mijlocul patratuluĭ de construcţiĭ, aşa Mihaĭ-Vodă, Radu-Vodă. Nicăirĭ nu se vor găsi bisericĭ aşezate altfel, de cât în mijlocul loculuĭ destinat. Cum se face însă, că Ioanikie a dispreţuit aceste inevitabile regulĭ de compoziţie generală şi a construit aşa fel că în loc ca hanul să se găsească la vecin, s'a găsit tocmaĭ biserica în vecinătate cu boieriĭ Grecenĭ ?

Regula este să se aşeze în mijlocul curţiĭ biserica, punctul principal al compoziţieĭ generale, iar o curte boerească ca acea a boerilor Bălăcenĭ, nu putea fi atât de mică, în cât Bisericuţa Stavropoleos să fie înghesuită. Dar construcţia şi stilul sculptural arată a fi din timpurĭ diferite şi maĭ vechĭ ca 1724, care prin noua adaptare nu i-a dat de cât forma actuală, iar actele spun că pe acel loc înainte de 1724 era gospodăria boeruluĭ B. Bălăceanu.

De unde această contrazicere între construcţiĭ şi date ?

De sigur că înainte de 1724 a existat un mic paraclis şi tot înainte de 1724 pe acest loc era gospodăria luĭ B. Bălăceanul.

Aceasta e sigur. S'a invocat motivul că înainte de 1724 nu se citează această bisericuţă.

Tocmaĭ pentru că era un simplu paraclis.

Ştim că o curte veche boerească era aşa de complexă, în cât în interiorul eĭ se puteaŭ efectua toate necesariile uneĭ gospodăriĭ, lucru bun şi pentru cerinţa economică a timpuluĭ şi din cauza rivalităţilor politice care impuneaŭ întărirea boerilor în curţile lor bolovănite. Dar vechiul boer nu se putea dispensa, chiar şi în timpurĭ de disgraţie şi de răsvrătire, de practicile religioase, de unde necesitatea paracliselor.

Ioan Ghica ne spune în „Amintirĭ" că sub-solul caseĭ boeruluĭ Dudescu era ocupat de feciorii boeruluĭ, de preot şi cântăreţiĭ săĭ, decĭ avea un paraclis pentru serviciŭ.

In curţile boereştĭ piesa principală în compoziţia generală era casa boerească şi spre megieşĭ dependinţele şi paraclisul.

Tot către vecinĭ, lateral, s'aŭ construit paraclisele mânăstirilor. Ex : Antim, Mitropolia, Horezu, etc.

Astfel va fi fost aşezat şi paraclisul luĭ B. Bălăceanul, astăzĭ biserica Stavropoleos, în dispoziţia generală a curţiĭ.

Părerea că biserica este mică din cauza terenuluĭ limitat, nu este serioasă, pentru acel timp când se găsea uşor teren pentr'o biserică măreaţă în dimensiunĭ.

Nu terenul a dictat dimensiunile, ci punga greculuĭ Ioanikie, care lucra în numele săŭ personal şi care nu putea să găsească decât bine venit paraclisul Bălăceanuluĭ, pentru a micşora cheltuelile. Cum paraclisul era pe lăturĭ, în noua utilizare a terenuluĭ, biserica devenind motif principal, era natural ca să aibă nevoe de terenul vecinilor săĭ Grecenĭ. De aceea, din motive de înghesuială găsim dania boerilor Grecenĭ.

Daca la 1725, în actul de danie al Marieĭ, fiica luĭ R. Greceanu, se

pomenește de han, de sigur că nu a fost de cât o adaptare a caselor și dependințelor boerești, căci hanurile se făceaŭ de obiceiŭ în urma bisericeĭ—din daniile credincioșilor—odată biserica făcută. Astfel ar fi făcut Ioanikie, întâĭ biserica, o biserică impunătoare în dimensiuniĭ, și în urmă restul cuprinsuluĭ. Dar când de-abia poți adapta un paraclis, nu poți construi un han. De altfel tactica călugărilor era de a avea o biserică orĭ cum, ca să aibă în numele cuĭ cerși. Biserica era maĭ mult motivul la Ioanikie, iar scopul eraŭ daniile, și în adevăr, până la 1740 Ioanikie cersise o mare avere imobiliară pentru biserica luĭ.

Construcția și stilul arată o diversitate de date, iar obiceiul călugăgăresc al timpuluĭ, de a lua și a nu da nimic, arată nevoia luĭ Ioanikie de a alerga la supterfugiĭ diverse pentru realizarea uneĭ cât maĭ marĭ economiĭ. Și una și alta pledează pentru paraclisul luĭ Barbu Bălăceanu transformat de călugărul grec Ioanikie.

De alt-fel de și Bălăceniĭ aŭ făcut Biserica Sf. Dumitru zisă în vechĭ și de jurământ, aceasta luase caracter public, iar temperamentul războinic și opoziționist al Bălăcenilor îĭ făceaŭ să se gândească la o eventuală retragere în curți și deci și la nevoia unuĭ paraclis. Tradiția pomenește de o biserică a luĭ B. Bălăceanu în interiorul hanuluĭ C. Brâncoveanu.

Brâncoveanu rival politic al luĭ B. Bălăceanu, după ce acesta căzu în lupta de la Zernești, a pus, după forma răsbunărilor de atunci, de 'i-aŭ desprins capul de trup, a poruncit de i-aŭ dărâmat curțile și ogradele, iar capul l'aŭ pus într'un prepeleag de i-aŭ șezut vre-un an, zice cronicarul Neculce.

Piosul domn nu va fi cuprins în răzbunarea luĭ și paraclisul luĭ B. Bălăceanu, rămas deci în interiorul hanuluĭ Brâncoveanu și în seama poporuluĭ să ne amintească de el.

Nicolae Mavrocordat n'a distrus averea luĭ Barbu Bălăceanu, ci a confiscat-o.

Cât privește inscripția, și obiceiul timpuluĭ și ura luĭ Mavrocordat motivează ștergerea orĭ căreĭ urme a luĭ Barbu Bălăceanu.

Am lăsat la urmă câteva probe în favoarea uneĭ construcțiĭ anterioare celeĭ de la 1724 pentru că staŭ în legătură cu o altă parte a articoluluĭ d-luĭ Tzigara. D-sa învinovățește biserica că are ornamentație din materiale friabile și puțin scumpe fără să'și dea seama că brâul cel mare, dacă ar fi fost făcut ornamentat de la început, nu avea niciĭ un motiv să fie din alt material de cât cel de la chenarele ferestrelor.

Nu există biserică construită dintr'o dată în întregime care să aibă ornamentația sculpturală parte din piatră și parte din materiale friabile, ci numaĭ dintr'un singur material, piatră.

Biserica Sf. Gheorghe noŭ are brâul și chenarele ferestrelor din piatră sculptată, Bisericele Sfinți, Coltea, Sf. Apostoli neavând brâul ornamentat, nu-l aŭ de piatră ci de cărămidă, și numaĭ chenarele de piatră.

La Stavropoleos, brâul nefiind ornamentat de la început, nu a fost făcut de piatră, iar în noua formă ce a luat biserica după 1724 fiind de absolută nevoe decorarea luĭ pentru armonizarea exterioară a clădiriĭ și neputând a-l face de piatră și a-l introduce în construcțiune, aŭ neglijat unitatea materialuluĭ, făcându-l friabil ș s'aŭ mulțumit cu efectul artistic.

Deci din nevoe sunt materialele friabile și nu din lipsuri artistice.

Jumătățile de coloană angajate în zid de la porticele bisericelor sunt

de piatră când sunt construite odată cu zidul (Antim, Colţea), căcĭ legătura este uşoară de făcut, şi ast-fel urma să fie şi la Stavropoleos, dacă porticul era de la început, iar nicĭ de cum de ipsos şi cărămidă răŭ construit, cum este acum.

Colonetele laterale angajate în zid sunt de cea maĭ recentă provenienţă, înainte fiind simpli pilastri fără capitele ca la bisericele Bucur, Sfinţĭ, etc., etc.

Aceasta reese din aşezarea cărămizilor care nu aŭ forma rotundă a coloaneĭ, ci dreaptă, cât şi din stilul şi factura capitelului, o copie naivă a unuĭ capitel de lemn şi din lipsa de gust cu care racordează arcada cu capitelul, lucru ce nu se observă la colonada din faţă a porticului.

Sunt adăogate maĭ târziŭ acestea, în orĭ ce caz după 1748, şi iată de ce biserica Oţetarĭ, construită în a doua domnie, îmĭ pare, a luĭ Constantin Mavrocordat, a imitat de la Stavropoleos în mod servil decoraţia picturală, brâul ornamentat, friza cu medalioane, proporţia între acestea şi restul înălţimiĭ. A copiat şi arcadele *însă cu pilaştri fără ridicolul capitel*, şi nu l'a copiat pentru că simţul lor estetic ĭ-a îndemnat la aceasta, ci pentru că nu ezista.

A făcut pilaştri aşa cum rees şi la Stavropoleos din construcţie şi nu din tencuială care-ĭ îngrămădită pentru a le da forma rotundă.

Pictura inferioară şi cea din portic atât cât printre arcade poate fi ajunsă de vînt şi ploae este în întregime saŭ în parte reparată, iar o inscripţie cursivă, nedescifrabilă (pentru mine cel puţin) în întregimea eĭ, lasă să se citească un nume propriŭ Enache şi data 1785. Atuncĭ poate s'aŭ făcut colonetele arcaturilor laterale, în orĭ ce caz însă, după 1748.

In privinţa architectureĭ asemenea greşeşte d. Tzigara.

Uniĭ consideră architectura ca artă pură tăgăduindu-ĭ sensul practic, judecând-o ca pe o artă divină care nu trebue pângărită cu necesităţile vieţiĭ. Este concepţia elenă.

Dintr'aceştia sunt ceĭ care tăgăduesc Architectureĭ Romane orĭce merit artistic.

Alţiĭ o văd sub forma uneĭ necesităţĭ practice imediată a vieţiĭ, absolut subordonată eĭ, un fel de artă industrială fără nicĭ un pic de idealizare.

Nicĭ mânuitoriĭ sentimentalĭ aĭ creionuluĭ şi nicĭ oameniĭ practicĭ pe care ni-ĭ furnizează din belşug sumedenia de şcolĭ technice din Italia şi Germania, nu sunt architecţĭ.

Pe lângă desemnatorul extraordinar şi omul technic, ambiĭ la un loc, trebue acea putere creatoare, acea viziune limpede a artistuluĭ echilibrat în serviciul căreia sunt cele două calităţĭ.

De aceea o operă architecturală este ceva chibzuit conform uneĭ complexităţĭ de cerinţe practice şi artistice, care fac caracterizarea uneĭ lucrărĭ şi care condiţiunĭ bine îndeplinite, permit *comparaţia artistică* a uneĭ micĭ capele cu o catedrală imensă.

Nu mărimea saŭ micimea uneĭ lucrărĭ, ci modul prezentăriĭ îĭ formează succesul.

D-l Tzigara trece limita generalităţilor.

Nu se poate să 'ncapă în dimensiunile unuĭ bordeiŭ, împărţirile labirintuluĭ egiptean şi nicĭ în Biserica Stavropoleos, o mică bisericuţă, maĭ multe năvĭ.

O asemenea contrazicere între dimensiunea terenuluĭ, cerinţele programuluĭ şi realitate, adică construcţia, este la Palatul Caseĭ de depuneri.

O astfel de contrazicere ar fi voit d-l Tzigara, când găseşte răŭ cea ce la Stavropoleos este aproape bine.... „Din punct de vedere architectonic biserica nu prezintă nicĭ una din acele particularităţĭ însemnate care să o ridice la rangul de model tip: planul eĭ, cu o singură navă este comun multor biserici de la ţară maĭ ales în Muntenia".

Maĭ multe năvĭ în 4 metri!

Architectura fiind, cum am maĭ spus, ceva abstract — acea impresie sublimă ce capeţĭ din concordanţa şi armonia deplină a planuluĭ, elevaţieĭ, părţilor decorative, a necesităţilor practice toate la un loc, îndeplinite bine fără a se jena reciproc, decĭ ceva în care judecata nu decide în parte ci numaĭ ajută simţul de artă al criticuluĭ, căruia i se cer anume pregătirĭ pentru a înţelege — nu o poate înţelege d-l Tzigara care voeşte ceva plastic, ceva care nu trece în special de simţul vederiĭ, şi de aceea înţelege prin architectură planul, judecă sculptura independent, trece la pictură, îĭ scapă elevaţia şi astfel, foarte uşor trece viitoarea *operaţie* la care va fi supus monumentul — adevărată chirurgie.

D-l Tzigara—1724 i-a făcut-o—maĭ spune următoarele... „Nu dar însemnătatea istorică, nu scumpetea materialelor şi nicĭ o mare valoare artistică motivează celebritatea de care se bucură Stavropoleos: aceasta se atribue importanţeĭ pur locale care într'adevăr nu poate fi în deajuns de apreciată". (Cine? Importanţa?).

D-sa leagă importanţa istorică a monumentuluĭ cu numele ilustre ale fundatorilor. Aceasta reese nu din citaţia de maĭ sus lipsită de vre-un înţeles ci de altă parte a articoluluĭ unde reproşează bisericeĭ a nu fi avut de ctitorĭ Domnĭ saŭ boerĭ marĭ.

Importanţa artistică a unuĭ monument se judecă după epoca saŭ şcoala din care face parte, după gradul superior saŭ nu cu care-şĭ susţine epoca şi nicĭ de cum după ctitorĭ. Şi din acest punct de vedere Stavropoleos are importanţă, o mare importanţă pe care nu o va distruge D-l Tzigara bătându-şĭ joc de „monumentul de provenienţă recentă".

Şcolile de artă ale trecutuluĭ nu se judecă după deceniĭ şi nicĭ chiar după secolĭ, cu atât maĭ mult la noĭ unde din al XIII secol până la începutul celuĭ trecut nu-ĭ de cât o evoluţie înceată cu tendinţe locale, pornind de la severa şi impunătoarea architectură bizantină până la dantelura uşoară a epoceĭ luĭ Brâncoveanu. D-l Tzigara ştie de decadenţa fanariotă, N. Mavrocordat fanariot, decĭ Stavropoleos fără importanţă.

Inceputurile arteĭ noastre bisericeştĭ sunt pur bizantine în vechea formă a stiluluĭ, adică a evidenţiăriĭ formelor de construcţie. Astfel este biserica domnească de la Curtea de Argeş, Mitropolia din Târgovişte şi Mănăstirea Tismana, cum reese din desemnurile vechilor pomelnice şi nu după barbara reparaţie de la 1844.

Apoĭ arta îndură transformărĭ pur locale până la Mateĭ Basarab când este emancipată de vechea formă bizantină şi care este media de tranziţie între forma veche şi cea pur decorativă din timpul luĭ Brâncoveanu produsă de noua orientare în arte, Italia.

De la Mateĭ Basarab încoace arta bisericească ia o factură locală ajungând apogeul în timpul lungeĭ, pioaseĭ şi darniceĭ domniĭ a luĭ Brâncoveanu. Din avutul Brâncovenesc avem şi după stingerea luĭ Brânco-

veanu, ca un ecoŭ al sĕŭ, construcţiile din timpul luĭ St. Cantacuzen şi N. Mavrocordat, care aŭ atâta unitate în stil şi înălţime artistică cu ale luĭ Brâncoveanu, ca şi cum el însuşĭ le-ar fi făcut.

Sînt alte nume, aceeaşĭ şcoală însă.

Nu importă 1724 şi lipsa de ctitorĭ iluştri când ea aparţine în mod demn glorioaseĭ epocĭ a luĭ Brâncoveanu, care nu se stinge odată cu el ci maĭ târziŭ, odată cu afirmarea deplină a nestabilităţiĭ şi conrupţiuniĭ fanariote.

Nu superstiţia timpuluĭ şi a spaţiuluĭ trebue să conducă în apreciarea uneĭ lucrărĭ de artă.

Venind la propunerile de restaurare D. Tzigara scrie:

„...Propunerĭ nu lipsesc, în curs sînt două, saŭ o restaurare din temelie, (?) o reconstruire din noŭ pe alt loc saŭ o simplă consolidare.“ Şi fără a releva confuziunea ce se face între *restaurare şi reconstrucţie*, îşĭ alege a doua propunere, consolidarea. In cazul de faţă ne putem mulţumi prea bine cu o simplă consolidare a bisericeĭ şi conservarea eĭ în starea actuală, cu singura condiţiune formulată maĭ jos.“

„Principalele măsurĭ de consolidare ar consta în înlocuirea cărămizilor măcinate de la bază, în astuparea crăpăturilor ivite de ambele părţĭ (am explicat rostul acestor crăpăturĭ, iar în privinţa astupăriĭ, aceasta nu-ĭ consolidare) ale absideĭ altaruluĭ, în reînoirea pe alocurea a tencueleĭ, (înţeleg a se face tencuială unde nu este, dar a se dărâma pe alocurĭ şi a se face alta, a se reînoi e prea comic) şi încingerea întregeĭ clădirĭ cu o armătură de fer.“

Această încingere ar fi putut s'o lase de-oparte. Când o construcţie din cauza lăsăriĭ inegale a terenuluĭ saŭ altor defecte de construcţie, s'a crăpat în diferite direcţiĭ şi ameninţă cu prăbuşirea, atunci se îmbracă (se îmbracă nu se 'ncinge) cu o armătură complicată de lemn saŭ fer, (Biserica Domnească din Curtea de Argeş), iar încingerea de care vorbeşte d. Tzigara este o legătură uşoară ce se obicĭnueşte la construcţiĭ în bună stare pentru a le preserva de accidente: cutremur, împingerĭ laterale, etc. Nu este de ajuns o fenomenală îndrăzneală pentru a trata cineva chestiĭ de specialitate pură.

Biserica Stavropoleos nu are nicĭ o crăpătură atât în zidul vechiŭ cât şi în cel noŭ, iar crăpăturile d-luĭ Tzigara sunt după cum am maĭ spus, din nepriceperea meşterilor de a îmbina vechiul cu noul zid.

Zidurile însă, atât cel vechiŭ cât şi cel noŭ aŭ independent unul de altul destulă stabilitate de sine şi sînt capabile de reedificarea turleĭ pe care a avut-o, dărâmată probabil de cutremurul din 1802 şi de care cupolă d. Tzigara nu pomeneşte.

De altfel ca probă de soliditate este faptul că Architectul Berindeĭ la 1861 în studiul sĕŭ asupra Bucureştilor, o găseşte ruinată şi acest epitet nicĭ astăzĭ nu i se cuvine, cu atât maĭ mult acum treĭ-zecĭ de anĭ.

Dacă în timp de 30 de anĭ a fost aşa de slabe progrese spre ruină este tocmaĭ din pricina solidităţiĭ sale.

Se ştie că a copia un monument nu numaĭ al tĕŭ dar chiar unul străin de dragul uneĭ pieţe publice saŭ al uneĭ iluziunĭ de artă este o manie de anticar bolnav, şi totuşĭ d-l Tzigara — singura dată în contrazicere cu publicul, însă numaĭ pe jumătate, auzind că voeşte să se construiască din noŭ pe un alt teren biserica Stavropoleos, o ia de bună şi

face rezerve asupra monumentuluĭ numaĭ: „A reclădi cu totul din noŭ (?) după cum este vorba, o biserică după chipul şi în proporţiile celeĭ a luĭ Stavropoleos şi a nu alege în acest caz un alt tip maĭ frumos şi interesant din bogata variaţie a modelelor din ţară, ar fi să dăm architectureĭ pământene un testimoniŭ de paupertate pe care de sigur că nu-l meritä."

Maĭ circula în public ceva. Incă de acum patru anĭ am auzit vorbindu-se de locul Sărindar pentru construirea bisericeĭ Stavropoleos, căreia i s'ar reda vechiul eĭ cadru, hanul.

D. Tzigara îĭ fură ideea şi publicul are tot dreptul să-ĭ ceară socoteala.

De aicĭ explicaţia rândurilor: „Terenul pe care s'ar putea realiza această reabilitare a architectureĭ pământene pare cu totul indicat; pe locul dărâmateĭ mănăstirĭ Sărindar s'ar aşeza bisericuţa Stavropoleos şi de jur împrejurul eĭ s'ar ridica un vechiŭ han românesc căruia nu i s'ar schimba de cât destinaţia".

Aceasta pentru că... „părăsită cum este într'o megieşie cu totul schimbată, copleşită de colosurile moderne, biserica se prezintă în cele maĭ nepriincioase condiţiunĭ".

D-l Tzigara priveşte lucrurile istorice prin technica omuluĭ de expoziţie, din punct de vedere al lumineĭ şi al perspectiveĭ. Nu se fac astfel reconstruirile estetice asupra monumentelor istorice, care trebuesc să rămână astfel cum aŭ fost, conservate, consolidate şi întregite dar nicĭ decum transformate saŭ transportate.

Şi apoĭ calea Victorieĭ este o megieşie maĭ demnă, ar complecta, maĭ bine cadrul vechiŭ al bisericeĭ de cât megieşia Bisericeĭ Sf. Dumitru?

Maĭ multă putere evocativă, căcĭ aceasta joacă mare rol la monumentele istorice, ar avea bisericuţa în noua-ĭ megieşie, Calea Victorieĭ, de cât acolo unde o găsia toate vitregiele trecutuluĭ, aşa retrasă şi copleşită de marile construcţiĭ?.

De cât folos nu este ea acolo ca reper istoric pentru topografia veche a loculuĭ pe care o poate reconstrui mintea întregitoare? Spre răsărit Biserica Grecĭ, spre apus Biserica Sf. Dumitru, apoĭ Biserica Slătar, Sf. Ioan cel Mare, Hanul Constantin-Vodă, Gospodăria Grecenilor, Bălăcenilor atâtea monumente şi fapte care sînt legate de acest loc şi care îţĭ revin clar în minte la privirea miceĭ şi uitateĭ bisericuţe?

Acolo spune atâtea lucrurĭ, grăeşte despre moravurile timpuluĭ, de viaţa şi peripeţiile dramatice ale Bălăcenilor, pe când în Calea Victorieĭ nu va spune nimic, înconjurată de pietonĭ care nu o înţeleg.

In afară de asta d-l Tzigara tăgăduieşte orice merit artistic durabil monumentuluĭ (monumentul are o importanţă pur locală, etc...) şi opinează copiarea unuĭ alt monument, discută totuşĭ transplantarea!

De ce atâta indecizie şi contrazicere la tot pasul?

D-l Tzigara spune că a făcut de la început o rezervă (?) dislocarea Bisericeĭ Stavropoleos, căcĭ o vrea în original.

D-sa spune că asemenea transportărĭ s'aŭ făcut în America şi *chiar în Europa.*

Mutările acestea sînt foarte rarĭ în Europa şi aŭ raţiune să fie maĭ mult practicate în America pentru următoarele motive:

Americaniĭ contrar obiceiuluĭ european de a întinde construcţiile pe o suprafaţă cât maĭ mare se înalţă în sus, şi casele cu maĭ mult de 20 de etage nu sunt o raritate în Statele-Unite.

Dar pentru niște construcțiuni așa de înalte este de absolută nevoe întrebuințarea unor materiale, care aŭ rezistență mare în dimensiuni micĭ, cum este fierul și care are meritul de a rezista la vibrațiuni, fiind elastic, fără a deteriora construcția. Totuși deplasările se fac pe distanțe micĭ de câțiva metri numaĭ, în vederea alinierii. Pe distanțe marĭ însă, *chiar și în America* este cunoscută o singură deplasare, o stație balneară de lângă New-York, cu construcția în întregime de lemn, decĭ ușor de transportat, și, prin felul de a fi al lemnuluĭ, capabilă de sguduirile deplasăriĭ.

In Europa sunt cunoscute următoarele deplasărĭ:

In 1776 s'a deplasat pe distanța de 3 metri turnul bisericeĭ Madona de Salazzo din Crescentino de către maestrul zidar Perra.

In 1884 la îmbucătura rîuluĭ Vay (Scoția) s'a deplasat farul la 80 metri distanță.

Condiția uneĭ construcțiĭ de deplasat este soliditatea materială, unitatea construcției și soliditatea încheeturilor; condițiuni pe care biserica Stavropoleos nu le îndeplinește.

Și nu le îndeplinește pentru că fiind construită în timpurĭ diferite nu are unitate de material, iar adăogirile ne fiind încheiate între ele ci numaĭ alipite, nu se maĭ pot menține în aceeași stare la cea maĭ mică sguduire, necesitată de câțiva metri de deplasare, cu atât maĭ mult de ceĭ câteva sute câțĭ sunt până în piața Sărindar.

Deplasările de până acum s'aŭ făcut pe distanțe micĭ și cu construcțiĭ atât de solide, iar deplasarea pe distanța cea mare de la poștă la Sărindar cu o construcție șubredă ca Stavropoleos este cu totul riscată, și nu se riscă cu monumentele istorice de dragul uneĭ halucinațiĭ.

Fiind în joc adevărul istoric și alt nimic, chestia deplasăriĭ nu merită osteneala unuĭ răspuns de cât pentru a arăta doar d-luĭ Tzigara că se vârâ în toate ca să se facă ridicol prin caraghioazele sale părerĭ.

Sunt atâtea motive ca Stavropoleos să rămână unde este.

Va trebui consolidată, coloanele angajate de la portic și brâul înconjurător, care sunt de materiĭ friabile, se vor face din piatră, i se va reda pilastri în locul coloanelor laterale, i se va ridica cupola pe care a avut-o și de care d. Tzigara nu pomenește, iată tot ce este de făcut la Stavropoleos.

Post scriptum. D. Tzigara, în articolul de la 17 Noembre, promitea să continue într'un număr viitor cu discuția *viitoarelor operațiuni* (!) la care va fi supusă biserica.

Am așteptat în zadar atât cât se obicĭnuește în asemenea ocaziuni, fără să apară urmarea și mi-am închipuit că d-sa revăzându-și articolul a crezut că este în interesul săŭ să nu fie reînprospătată în mintea citilor amintirea aceluĭ articol, și ast-fel renunțasem și eŭ la articolul răspuns ce întocmisem, rămânând ca cercetările de până acum să-mĭ serve ca început al studiuluĭ uneĭ viitoare monografiĭ a bisericeĭ Stavropoleos.

Dar d. Tzigara nu este omul care să se dea înapoĭ dinaintea ridicoluluĭ.

Cu adresa și îndrăzneala unuĭ săltăreț se avântă senin în arena caraghioslâculuĭ, de unde nu se ese decât acompaniat de aplauze batjocoritoare.

In articolul de la 27 Noembre rămăsese la ideea transportăriĭ bise-

riceĭ Stavropoleos și la înconjurarea eĭ cu un pătrat de construcțiĭ cărora nu li se vor schimba de cât destinația.

De atunci până astăzi însă i s'aŭ adus informațiuni noĭ; anume că există releveurĭ executate de d. Mincu, lucru de care trebuea să se informeze și să nu arunce învinuiriĭ de necinste „inevitabileĭ comisiuni“ ca în urmă să revie, de sigur puțin cavalerește, fără scuze, la realitate.

A maĭ fost informat că s'a renunțat la fotografiĭ, lucru fără importanță din cauza moduluĭ cum aŭ fost considerate de d-sa fotografiile în primul articol.

I s'a maĭ obiectat verbal că mutarea clădiriĭ este imposibilă *(după sistemele indicate de d-sa)* și așteaptă ca o comisie de experțiĭ să-ĭ probeze contrariul, până atunci însă *afirmarea* d-sale rămâne nesdruncinată.

Când arătțiĭ sistemele (?!) technice după care s'ar putea muta biserica înseamnă că aĭ documentat, aĭ probat lucrul și deci, saŭ aĭ probat lucrul și *afirmarea* nu maĭ are rost, saŭ aĭ afirmat (noĭ alegem pe aceasta) și deci lasă sistemele (?!) la o parte.

I s'a maĭ obiectat tot pe cale verbală, că motivele de înghesuială nu sunt serioase, de oarece și în Italia sunt înghesuite și ele nu se dărâmă și nicĭ se mută, la care d-sa răspunde: *„Și dacă în Italia se îngăduе alăturarea unor clădiriĭ nepotrivite cauza este, de sigur, că fiecare din ele își aŭ o însemnătate artistică saŭ istorică care motivează menținerea lor.*

Deci Stavropoleos ne având vre-o însemnătate, nu este motiv a se păstra pe loc, ci transplanta oriunde!

Iată deci atâta tapaj, atâta discuție aprinsă pentru mutarea unuĭ monument lipsit de vre-o importanță artistică saŭ istorică.

In fine ni s'a maĭ descoperit un gen noŭ artistic, (ne maĭ văităm de sărăcie artistică), care ar fi întitulat *„artă bucureșteană.“* Stavropoleos care în primul articol era în stil eterogen (?) acum a luat o față cu totul locală, este din *arta bucureșteană.*

Iată deci o sumedenie de genuriĭ; Piteștean, Ploeștean, Ieșean, Botoșenean, etc.

. . . . . .

. . . . . .

D-l Tzigara voește a obține efecte mariĭ cu cauze micĭ și dacă se poate cu muncă străină, efect al temperamentuluĭ săŭ săltăreț și neputincios care'l oprește să se dedea ocupațiunilor ce cer statorniciе cinstită și îndelungă, dar care aduc cu ele un rezultat bun și sigur.

De aicĭ explicația mijloacelor sale de informare care se reduc la notițele strecurate în gazete, la părerile publiculuĭ și la informațiunile ce i se aduc pe cale verbală.

In privința aplicăriĭ patratuluĭ de construcțiuni care ar înconjura Biserica Stavropoleos am avea de pus în față necinstea d-luĭ Tzigara de a-și însuși ideile altuia; însă pentru că d-l Tzigara nu cunoaște altă cale de cât a gazetelor zilnice și nu frustează decât publicul, după cum a probat-o cu ideia d-sale de a găsi *de la sine indicat locul Sărindar pentru mutarea Bisericeĭ*, nu mergem prea departe cu acuzația și ne explicăm altfel apropierea aparentă dintre propunerea d-luĭ Tzigara asupra utilizăriĭ patratuluĭ de construcțiuni pentru un muzeŭ, și soluțiunea propusă de d-l Architect Mincu într'un raport prezentat acum treĭ aniĭ Ministeruluĭ Cultelor împreună cu releveurile Bisericeĭ.

Asemănarea aparentă și deosebirea fundamentală dintre propunerea (!) d-luĭ Tzigara și acel raport vine din faptul că conținutul luĭ ajungând la urechile d-luĭ Tzigara pe alte căĭ și nicĭ de cum prin informare personală, la origină, soluțiunea dată patratuluĭ de construcțiunĭ în acel raport a ajuns la d-sa generalizată sub forma vagă de un muzeŭ de antichităț și nu de *vestminte* și alte obiecte bisericești.

Această deosebire ne-o arată d. Tzigara ceva maĭ la vale unde, amescându-se în detaliŭ de antrepriză asupra muzeuluĭ și vorbind de ce s'a făcut la Archivele Statuluĭ cu o direcție cinstită și numaĭ cu 50.000 de leĭ anual, aruncă invinuirĭ răutăcioase direcțiuniĭ muzeuluĭ de antichităț că nu a făcut pentru muzeul săŭ acelaș lucru de care ne-ar fi părut bine și nouă dacă *s'ar fi putut însă*, căcĭ am fi fost scutiț astăzĭ de părerile, afirmările și detaliile de specialitate ale d-luĭ Tzigara.

Acuzația aceasta în treacăt, efect al uneĭ răutăț nestăpânite, nu face de cât: 1) să ne probeze lipsa de cavalerism a d-luĭ Tzigara 2) să ne arate confuzia ce face între un muzeŭ de antichităț în special Romane și o archivă care-ĭ o simplă magazie de deposit înainte de toate, și în fine, ceea ce am spus maĭ sus că patratul de construcțiunĭ ar fi un muzeŭ general al țărĭ și nu după cum bine este specificat în acel raport, un muzeŭ de obiecte bisericești.

Un muzeŭ general ar avea alte cerințe technice, ar lua altă desvoltare și decĭ ar strica Bisericeĭ Stavropoleos tocmaĭ din motivul pretextat de d-l Tzigara pentru a porni cu ea în alaiŭ comic pe Calea Victorieĭ și a poposi, până la emiterea alteĭ ideĭ, în piața Sărindar...

După cum s'a amestecat în detaliĭ technice de consolidare, (!) transportare, architectură, fără a le cunoaște, tot astfel se amestecă în *analiză de prețurĭ și deviz* opinând, fără a-și da seama de ce spune, că muzeul în întregime n'ar costa mult, și afară de asta d-sa maĭ are o idee în bogatul săŭ arsenal de ideĭ și afirmațiunĭ. Știț care? S'ar întocmi planurile și s'ar ridica deocamdată numaĭ fațada. (?!) Adică cum vine asta d-le, când știut este de toată lumea că fațada este exteriorul uneĭ construcțiĭ, vederea din afară a eĭ, de unde pentru o maĭ bună precizare și sunt termeniĭ: fațadă principală, laterală, posterioară?

D. Tzigara maĭ află că Stavropoleos va fi restaurată în primăvară de casa Bisericelor, lucru imposibil de admis, căcĭ judecând după sălbăticiile comise cu reparațiile de la Antim și Sf. Spiridon-vechiŭ, ar fi o profanare să se atingă de Biserica Stavropoleos analfabeț ca ceĭ din care se compune personalul technic al Caseĭ Bisericelor.

Afară numaĭ de nu s'or consulta cu d-l Tzigara!

Sp. Popescu.

CUPA (văzută pe ceea-l'altă lature)

GOANA DUPĂ GINERI

Comedie în 4 acte

ACTUL II

Un salon mobilat pretenţios şi fără gust. In fund treĭ uşĭ marĭ pe jumătate cu geamurĭ care daŭ într'un alt salon, unde se dansează. In stânga planul II, lateral lângă părete un bufet cu diferite băuturĭ răcoritoare, prăjiturĭ, etajere de bonboane etc. In planul I lateral în dreapta, o altă uşe iar în planul I din stânga lateral o masă de joc. In jurul meseĭ sunt aşezaţĭ pe scaune jucătorĭ de cărţĭ, alţiĭ în picioare pontează. Intre ambele planurĭ în mijloc se află două divanurĭ între care este o masă de salon, o jardinieră plină de florĭ, scaune, fotoliurĭ, etc. La ridicarea cortineĭ, doĭ invitaţĭ daŭ o suetă de ecartè, jucătoriĭ împrejur pontează pe mâinile lor. Bocăneţ îmbrăcat în fire de aur, se ţine drept înaintea uşeĭ din stânga, anunţând numele celor ce sosesc. Printre geamurĭ se vede lumea care dansează. Orchestra se aude la surdină.

SCENA I

GLOGOVĂŢ, UN JUCĂTOR, UN PONTATOR, GH. MOTĂNESCU, REPORTER LA JURNALE, *maĭ pe urmă* ELENA, CNEAZUL. BOCĂNEŢ (*e la uşe*)

Motănescu (*eşind din grupul pontatorilor*). — Eŭ mi-am câştigat 40 leuţĭ, şi'ĭ ţin (*bagă hârtiile în port-moneŭ*). De acum la meseria mea de reporter ! Să vedem, nu voiŭ maĭ putea căpăta vreun abonat pentru gazeta „*L'echo des Daces*“. Acum orĭ niciodată să te văd Motănescule (*se strecoară în salonul din fund*).

Jucător. — Pontaţĭ d-lor, a maĭ rămas un bilet de 100 liber.

Pontator (*supărat*). — Ţiŭ treĭ napoleonĭ (*furios aparte*) Ce deveră ?

Glogovăţ. — Ţiŭ şi eŭ cinci leĭ (*aparte*) de'ĭ câştig iĭ iaŭ, de'ĭ perd, mă duc în salon.

Bocăneţ (*deschide uşa din afară şi anunţă*). — Cneazul Ferbe'n zeamă.

Cneazul (*decorat cu monoclul în ochĭ*) Cine ferbe'n zeamă. *Mon cher* Ferbinţeanu sadea (*Bocăneţ se închină respectuos*). Aşa dobitoc e colosal (*rîsete la masa de joc*).

Jucător. — Nu te supăra, la toţĭ ne-a stropşit numele. Nu ţiĭ ceva pe mâna mea ?

Cneazul (*mîndru*). — Restul (*se amestecă printre pontatorĭ şi strânge mâna la cunoştinţe*).

Elena (*coboară desnădăjduită, vede pe Glogovăţ în grupul pontatorilor, îl ia la o parte*). — C.c. Gheorghe, n'a sunt enervată!!

Ilie. — Soro fiĭ liniştită, are să vie.

Elena (*nervoasă*). — Şi mă mir de ce l-aĭ poftit ? E un urs.

Ilie. — Liniştește-te, soro. Am socotelile mele. Voiam să'ţĭ fac o surprindere.
Elena (*amenințătoare*) Cu ursul?
Ilie. — Ba nu! cu nepotul!
Elena. — Spune'mĭ maĭ repede; nu mă vedeţĭ cât sunt de nerăbdătoare?
Ilie. — Calmează-te soro. Mi-am pus în gând să ajung socru.
Elena. — Tu, socru ursuluĭ?
Ilie. — Nepotuluĭ.
Elena. — Cum să'mĭ mărit bunătate de fată abia acum eşită din pension — după un spulberat care spune că vine direct din Paris,—şi când colo să rătăceşte în drum pe la Florenţa şi Veneţia. Nicĭ odată—aĭ înţeles? Nicĭ odată.
Ilie. — Maĭ încet soro, că ne aude lumea. Ascultă, am vorbit cu bătrânul. El i-a dat în seamă toată averea luĭ.
Elena. — Cum? bătrânul şi-a dat averea pe mâinile luĭ Vasile? Halal nebun!
Ilie. — Nu soro. Aĭ săninătatea răbdăreĭ. Bătrânul pricepĭ? a administrat averea luĭ Vasile până la majorat. Acum l-a pus în stăpânirea moşteniriĭ, rămasă de la părintele săŭ.
Elena. — Eĭ şi... ce ne priveşte?
Ilie. — Cincĭ sute de miĭ, banĭ ghiaţă şi moşia e arendată cu 10.000. E glumă asta?
Elena (*veselă*). — Şi te-aĭ gândit la Margareta?
Ilie. — Vezĭ bine.
Elena. — Vino să te sărut.
Ilie (*oprind'o încetinel*). — Nu, aicĭ ne vede lumea.
Elena. — Şi bătrânul consimte?
Ilie. — El, da..... Insă nu ştiŭ, dacă nepotul va consimţi. Tineriĭ din ziua de azĭ, sunt puţin statornicĭ şi cam pretenţioşĭ.
Elena. — De asta să n'aĭ nicĭ o grije. Margareta e frumoasă (*smulge florĭ din jardinieră*)
Ilie. — Ce facĭ?
Elena. — Mă duc să'ĭ maĭ pun câteva florĭ în cosiţă..., prin corsaj..., florile.., înebunesc poeţiĭ (*vrea să iasă*).
Invitaţiĭ (*din salon*). — D-lor, lipsesc cavalerĭ. D-rele aşteaptă (*jucătoriĭ urcă* spre salon).
Jucător (*către Ilie*). — Aţĭ câştigat 25 de leĭ! Poftim.....
Ilie (*mirat*) Eŭ?
Jucător. — Nu aţĭ spus că pontaţĭ 5 leĭ?
Ilie (*luând baniĭ*). Aşa'ĭ, uitasem. (*Jucătorul ese, aparte*). Acest om e maĭ cinstit ca mine. Eŭ, dacă perdeam misa, aveam de gând să mă fac nevăzut şi să nu plătesc.
Cneazul (*către jucătorĭ, urmându'ĭ*) Cum? nu maĭ jucaţi? (*vine în faţa sceneĭ posomorât*) E piramidal! Auzĭ d-ta, să nu maĭ joace? Ce devenă! (*scoţându'şĭ portofoliul*) Din cincĭ sute, leafa pe o lună, am rămas cu 40 (*arată 2 hârtiĭ de cîte 20 leĭ*). Ce mă fac eŭ toată luna? Şi.... nicĭ Vasile nu'ĭ aicĭ, ca să'ĭ pun o scrisoare sub cureluşa pălărieĭ! Toate nesansele şi pace (*trece în salon*).
Elena (*vorbind luĭ Ilie*). — A! am uitat să'ţĭ spun. Nu ştiĭ? că Smărăndiţa Cărpeanu şĭ-a pus ochiĭ pe inginerul Trandafirescu.
Ilie (*mirat*). — Ce spuĭ soro?
Elena. — Tânărul e deja primit în familie.
Ilie (*acelaşĭ joc*). — Cum se poate! Şi unde'ĭ inginerul?

Elena. — E aicĭ, îĭ aşteaptă (*servitorul deschizând uşa se pregăteşte să anunţe. Elena priveşte prin uşa întredeschisă*) Mi se pare că sunt chiar eĭ (*servitorul anunţă*).

SCENA II-a

ACEIAŞĬ, D-L ŞI D-NA CĂRPEANU, SMARANDA, ZINA (*maĭ pe urmă*) C.C. GHEORGHE ŞI VASILE

Bocăneţ. — D-l şi d-na Cârpe-nene cu duduca.
Cărpeanu (*furios*). — Ce'mĭ stâlceştĭ numele.
D-l şi d-na Glogovăţ (*le ese înainte*)
Ilie. — Scuzaţĭ vă rog, se vede că este beat.
Elena (*către Smaranda şi Zina*). — A! eştĭ frumoasă vino să'ţĭ pun câteva florĭ! Veniţĭ de vă aranjaţĭ puţin (*ese prin uşa din dreapta*).
Bocăneţ. — D-l şi d-na Lefterĭ-tată
Ilie (*amenințând servitorul*). — Am să te scutur de cânepa draculuĭ! Nu poţĭ striga Lefteratu? (*către noiĭ veniţĭ*) Scuzaţĭ vă rog, se vede că e beat (*cu toţĭ se îndreaptă în spre salon*).
Bocăneţ (*anunţă*). — Cuconul Gheorghe Smeul cu domnişoara.
C.c. Gheorghe (*intrând râde*). — Ce domnişoară mă! Nu vezĭ că e coşcogea domnişor!....
Bocăneţ. — Sărut mâna, m'am zăpăcit de două ceasurĭ de când strig într'una, şi apoĭ n'am fost nicĭ odată fecior în casă, până maĭ adinioarea eram fecior la grajd.
C.c. Gheorghe. — Nu ştiŭ ce aĭ fost, însă nu'mĭ schilodi nepotul.
Bocăneţ. — Am înţeles (*închide uşa din stânga şi ese*).
C.c. Gheorghe (*către Vasile, arătând pe servitor*). — Să fie servitorul meŭ l-aşĭ topi. E muiat în aur. Iată măĭ! cum se risipesc baniĭ!!
Vasile. — Moşule, să nu te surprindă întrebarea, spune'mĭ pentru ce Glogovăţ ne-a poftit la bal?
C.c. Gheorghe. — Am nevoe de familie.
Vasile (*crezând că e o glumă*). — Zăŭ! şi poate vraĭ să te însorĭ?.... oare nu e târziŭ?....
C.c. Gheorghe (*întrerupându'l*). — Nu e vorba de mine, ci de tine.
Vasile. — Bucuros... numaĭ să'mĭ placă! (*aparte*) ceia ce va fi foarte greŭ.
C.c. Gheorghe. — A! iat'o!

SCENA III-a

ACEIAŞĬ, ILIE GLOGOVĂŢ, ELENA, *maĭ pe urmă* MARGARETA LA BRAŢUL LUĬ LEON.

Vasile (*văzând pe Elena*). — Cum! Elena Glogovăţ?
Elena. — Bine aţĭ venit C.c. Gheorghe.
Ilie. — Scumpe amice.
C.c. Gheorghe (*către Elena*). — Ertaţi-ne... suntem cam în întârziere.
Ilie. — Poate veniţĭ direct de la ţară?
Vasile. — Da! şi vă aducem mulţumirile noastre pentru invitaţiunea făcută.
Elena. — Sunteţĭ prea amabilĭ (*către C.c. Gheorghe*) E de duh!...
C.c. Gheorghe. — Apoĭ de ce a învăţat latineşte?
Margareta (*intră la braţul luĭ Leon, făcând o reverinţă*). — Vă mulţumesc d-l meŭ.
Vasile (*aparte*). — Presupuneam eŭ că e Margareta (*privind'o*) Acum o văd bine, e chiar frumoasă...
Margareta (*către Gheorghe*). — Bonjour.

C.c. Gheorghe (*aparte*). — Incepe a se nemți și asta ?
Leon (*către Vasile*). — Bun venit ! (*ĭi strânge mâna*).
Vasile (*luându'l la o parte*). — Eștĭ de mult aicĭ ?
Leon (*privind pe Margareta, care se apropie*). — Mi se pare că s'a deschis balul. Nu e așa d-ră ?
Margareta. — Și cred să'l închidem. (*către Vasile*) Ne temeam că nu'ți putea veni Mama era atât de supărată !
Vasile. — D-ră, ar fi fost greŭ să lipsim ! (*maĭ multă lume vine la bufet, un servitor cu tablaua servește lumea. Leon și C.c. Gheorghe dispar în grup. D-l și d-na Glogovăț fac onorurile).*
Margareta. — Insă era posibil ?
Vasile. — In casul acela : proveneam (*se aude orchestra, lumea se îndreaptă în spre salon*).
Margareta. — Maĭ bine că nu s'a întâmplat.
Vasile. — Orchestra ne invită. Dacă'mĭ dați voe (*ĭi oferă brațul*).
Margareta. — Cu mare plăcere.
Vasile (*către C.c. Gheorghe*). — Moșule, nu danseză ?
C.c. Gheorghe. — Jocurĭ nemțeștĭ, nu ! însă când o fi la horă, da ! (*Margareta și Vasile es. Elena și C.c. Gheorghe es cu mosafirĭĭ*).

SCENA IV-a

MOTĂNESCU, *maĭ pe urmă* CNEAZUL

Motănescu (*luând note*). — D-ra Margareta Glogovăț o adevărată Margaretă de primăvară, rochie de mătase pal... dănțuitoare neobosită... In... (*vorbește*) Cum să'ĭ spun ? A ! In vârtejul valsuluĭ, ți se părea o nimfă ridicată de zefir.... câtă plasticitate ! Astă comparație e a mea, nu am citit-o nicĭ chiar în jurnalul „*Neatârnarea Neamuluĭ*“ care le copiază aidoma după Figaro (*scrie*) D-ra Zina Cărpeanu, o zână din lacurĭ...
Cneazul (*intră repede*). — *Mon chèr*. Bine că te-am găsit !
Motănescu (*scriind*). — Ia lasă-mă în pace !
Cneazul (*atins*). — Eștĭ mirobolant !
Motănescu (*privind*). — A ! Cneazul ! (*aparte*) Datorește abonamentul, am să'l încasez (*către Cneazul*) Cer ertare, nu te-am observat.
Cneazul (*mândru*). — Te iert, fără scuze....
Motănescu (*aparte*). — Nicĭ nu gândeam. (*tare*) Atîtea decorațiĭ ?! Ce stat ți le-a dăruit ?
Cneazul (*mândru*). — Să mi le dăruiască ? Sunt eŭ oare om de rând ? — Află — că un cneaz ca mine nu primește de la nimenĭ daruri. Aceste decorațiĭ le-am cumpărat.
Motănescu. — A ! iartă Cneazule, însă meritele se recompensează și... credeam ? !...
Cneazul. — Tocmaĭ de aceia mi-am răsplătit singur meritele, căcĭ cine poate să mă cunoască maĭ bine ca mine ? și latinul nu spune „*Cognoscere bene te*“ ?
Motănescu (*aparte*). — Mă !.... ce latinească ! (*către Cneaz*) M'aĭ convins, eștĭ un savant (*ĭi strânge mâna*) Și cu ce te pot servi ?
Cneazul (*cu îngâmfare*). — Sigur că aĭ să facĭ vre-o dare de seamă asupra baluluĭ ?
Motănescu. — Da.
Cneazul. — Am nevoe de o reclamă. O prostie !... să mi-o tipărești în frunte.
Motănescu. — Nu'ĭ nevoe, se vede de ajuns.
Cneazul. — Cum ?....

Motănescu. — Adică reclama se va vedea în de ajuns. Asta este idea....
Cneazul. — Astfel am înțeles și eŭ.
Motănescu (*strângându-l de mână*). — Suntem de acord.
Cneazul. — Deci în acea reclamă să scriĭ: (*Motănescu scrie*) că: *aĭ aflat cum că eŭ sunt pe cale de a mă căsători. Că eram la bal anturat de o mulțime de d-re.., că...*
Motănescu (*citește scriind*). — O mulțime de d-re.
Cneazul (*făcând semn cu mâna*).— Samănă la D-re cât de multe... nu mă supăr...că...
Motănescu (*scriind și citind*). — Samănă cât de multe domnișoare... Nu mă supăr...
Cneazul (*citind pe blocul lui Motănescu*). — Cum!... scriĭ că nu mă supăr?
Motănescu. — Apoĭ... nu mi-aĭ spus. Să samăn, etc.....
Cneazul. — *Mon cher* interpretezĭ greșit. Vroiam a înțelege că orĭ cât de multe d-șoare aĭ semăna. Eŭ adecă! „*ego mens*“ nu se supără.
Motănescu. — Acuma înțeleg.
Cneazul (*dictând doctrinal*). — însă... maĭ cu seamă două d-șoare păreaŭ a se interesa de persoana Cneazuluĭ Ferbințeanu și anume: (*Motănescu se întrerupe privindu-l*). Aĭ scris?
Motănescu. — Ia-n ascultă Cneazule... Asta e șantaj să plătește....
Cneazul. — Cum nu plătesc... cât?
Motănescu. — 40 leĭ.
Cneazul (*dându-ĭ ultimele două bilete*). — Bucuros (*aparte*) mi s'a dus luna.
Motănescu (*întrerupând mereŭ*). — Acum maĭ rămâne abonamentul.
Cneazul. — Ce abonament? L'am plătit, de 3 orĭ nu o dată.
Motănescu. — Cuĭ?
Cneazul. — Lolotcĭ!
Motănescu. — Ce ne pasă nouă de Lolota d-tale. Ni l'aĭ plătit nouă?
Cneazul. — Loloteĭ!
Motănescu. — Cu toate acestea vezĭ: sunt băiat bun. Când îmĭ veĭ trimete 40 francĭ, atuncĭ îțĭ voiŭ publica reclama — pe răspunderea mea. — De o cam dată aceștia îĭ păstrez pentru abonament. Suntem chit (*aparte*). L'am încasat (luĭ Cneazul). *Au revoir mon cher (ese în salon).*
Cneazul (*Aleargă după Motănescu*). — *C'est indigne.* Ascultă. Am să'țĭ trimit. S'a dus (*către public*) și nu maĭ am nicĭ un ban (*ese disperat*)....

SCENA V

C. C. GHEORGHE, D-L *și* D-NA CĂRPEANU *maĭ pe urmă* ZINA *și* TRANDAFIRESCU

C. C. Gheorghe (*intră privind în spre salon*). — Heĭ! heĭ! nepotul meŭ joacă mereŭ; i s'a aprins călcăiele.
Smaranda. — Ce văd? C. C. Gheorghe!
C. C. Gheorghe (*râde*), — Vă miraț̆i: M'a scos nepotul din minț̆i....
Smaranda (*simulând mirarea*). — Nepotul d-v. e aicĭ? N'aveț̆i idee cât dorim să'l vedem (*către Cărpeanu*). Nu-ĭ așa dragă?
Cârpeanu (*mirat*). — Cum nu! (*aparte*). Ba nicĭ gândesc!
Smaranda (*către C. C. Gheorghe*), — Și ce creștere sănătoasă! (*luĭ Cârpeanu*) Nu-ĭ așa dragă?
Cârpeanu (*din ce în ce maĭ mirat*). — Se înțelege (*aparte*) ce are Smărăndița....., nu cumva?
Smaranda. — Seamănă cu d-v ca două picăturĭ de apă.
C. C. Gheorghe (*surprins*). — Cu mine?

Smaranda. — Da! surceaua nu sare departe de trunchiŭ.
C.c. Gheorghe. — Firește că nu!
Cărpeanu (*cam gelos*). — Face curte bătrânuluĭ, nu cumva a căpchiat. (*Zina și Trandafirescu cobor din salon*).
Cărpeanu (*către C.c. Gheorghe în timpul cât coboară*).—Iți prezint pe viitorul meŭ ginere, până acum așa credem.
C.c. Gheorghe. — Felicitările mele.
Zina. — Bonjour C.c. Gheorghe, cum vă pare balul?
C.c. Gheorghe (*surâde*). — Ce balul!
Zine. — Eŭ dansez atât de mult! Grație d-luĭ Trandafirescu.
C.c. Gheorghe. — Doar acum vă e vremea. Tinerețea e scurtă.
Trandafirescu (*către Zina, pasionat*). — Sunteți atât de frumoasă!...
Zina (*cu dragoste*). — Aș dori să fiŭ cea maĭ frumoasă (*C.c. Gheorghe vine în spre grupul format de Zina și Trandafirescu și tustreĭ sfătuesc la o parte*).
Smaranda (*către Cărpeanu*). — Moară stricată ce ești!
Cărpeanu (*mirat*). — Eŭ?
Smaranda. — Farfara — numaĭ de cât să-ĭ spuĭ cuscruluĭ Gheorghe că ți-aĭ găsit ginere. N'aĭ putut să aștepți?
Cărpeanu. — Ce să aștepți femee?
Smaranda. — Graba strică treaba.
Cărpeanu. — Mi se pare că suntem hotărâți.
Smaranda. — Hotărâți.... nu prea. Maĭ sunt și alțiĭ.
Cărpeanu. — Cu alte cuvinte, de acum, goană după gineri...
Smaranda. — O fi goană saŭ nu, puțin îmĭ pasă. Veĭ afla maĭ târziŭ pentru ce. (*se duce la bufet*).
Cărpeanu (*rămâne singur pe gândurĭ*). — Nu pricep.....
C.c. Gheorghe (*către Cărpeanu*). — Mie mi-e foame. Mă duc în sofragerie (*ese*).
Trandafirescu (*către Zina arătând salonul*). — Semnalul valsuluĭ e dat. Dacă'mĭ dați voe...
Zina (*luându'ĭ brațul*). — Cum nu, cu toată inima (*cu pasiune*). Valsul mă îmbată.
Trandafirescu. — Și d-v îmĭ sunteți atât de dragă (*ese*).

SCENA VI-a

CĂRPEANU și SMARANDA (*coboară vorbind*)

Smaranda. — Nepotul luĭ C.c. Gheorghe are cinci sute de miĭ leĭ, banĭ gata, și 10.000 de leĭ venit. Pe când Trandafirescu cu baniĭ ce'ĭ are vrea să facă o fabrică de sodă.
Cărpeanu. — Industria de sobe e maĭ bănoasă ca slujba.
Smaranda. — Nu sobe ci sodă.
Cărpeanu. — Sobe, sodă, e tot una și aduce maĭ mult ca slujba.
Smaranda. — Așa! însă tu de unde ți-aĭ cumpărat moșia?
Cărpeanu. — Eraŭ timpurĭ pe-atuncĭ! Cu deosebire la vămĭ! Vămuiam în dublu pentru stat și noĭ!
Smaranda. — Ce'mĭ cauți nod în papură? Vasile Smeul are avere și pace!
Cărpeanu. — Eĭ! ș'apoĭ! sunt baniĭ noștri?
Smaranda. — Iată ginerele pe care l-am visat, și nu pe Trandafirescu! Aĭ înțeles?
Cărpeanu. — Ba nicĭ de cum — îți spun eŭ — goană după gineri.
Smaranda. — Gândește-te că Glogovăț poate să pue mâna pe el.
Cărpeanu. — Treaba luĭ.

Smaranda (*nervoasă*). — Va să zică nu voeşti ? Atunci voesc eŭ şi voĭ învinge.
Cărpeanu *(supărat)*. — Cu alte cuvinte fiica noastră e de vânzare.
Smaranda (*indignată*). — Fiica mea de vânzare ! Iţi daĭ seama ce spuĭ ?
Cărpeanu. — Tăcere... Elena...

SCENA VII-a

CĂRPEANU, SMARANDA, ELENA

Elena (*voioasă*). — Sunt atât de fericită !
Smaranda (*cu viclenie*). — Şi aĭ de ce, dragă. Balul tăŭ a reuşit.
Cărpeanu (*căscînd*). — Ne întrecut de splendid.
Elena. — Nu e vorba de bal ci de C.c. Gheorghe. A cerut mâna Margareteĭ pentru nepotul săŭ.
Smaranda (*prefăcându-se*) / **Cărpeanu** (*idem*) } *ambiĭ vorbesc în acelaşi timp* { Cum se poate ? / Când ?
Elena (*veselă*). — Chiar adineoarea.
Smaranda. — Felicitările mele (*se îmbrăţişează*).
Cărpeanu (*aparte*). — A sfeclit'o Smărăndiţa mea.
Smaranda (*cu linguşire*). — Şi pe când ? nunta.
Elena. — Cât maĭ curând (*ese*).

SCENA VIII-a

CĂRPEANU, SMARANDA

Cărpeanu. — Ţi l'a suflat. Lasă-ĭ în pace.
Smaranda (*răutăcioasă*). — Pe semne nu mă cunoşteĭ! Ştiĭ că sunt îndărăptnică.
Cărpeanu. — Dacă n'aĭ fi îndărăptnică n'aĭ fi femee. Insă e păcat să ne jertfim copilul pentru un capriţ.
Smaranda. — Capriţ saŭ nu, voĭ învinge.
Cărpeanu. - N'am eŭ dreptate.
Smaranda (*furioasă*). — Taceĭ nu-mĭ maĭ vorbi.
Cărpeanu (*aparte*). — E smintită. (*Elena, Margareta, Vasile, apar la uşa salonuluĭ*).
Smaranda. — Tăcere. Vine Elena. Trimete-mĭ repede pe Zina.
Cărpeanu (*îndrumându-se*). — S'o ştiĭ. Eŭ nu mă amestec.
Smaranda (*silindu-l să plece*). — Nu-ĭ treaba ta. (*Cărpeanu ese*).

SCENA IX-a

SMARANDA, ELENA, MARGARETA, VASILE

Vasile (*către Margareta*). — Nicĭ nu pot găsi cuvinte ca să vă pot zugrăvi starea sufletească. Sunteţĭ un ideal din basmurĭ.
Margareta (*râde*). — Căutaţĭ să nu-ĭ rupeţĭ aripele.
Vasile (*surprins*). — Cuĭ ?
Margareta. — Idealuluĭ.
Vasile (*protestează*). — Vă asigur că impresiile 'mĭ sunt sincere. (*Vorbind Eleneĭ*) D-nă fiica D-v este zeiţa baluluĭ.
Margareta (*cu modestie*). — Zeiţă.
Vasile (*către Smaranda*). — Sărut mâna. V'am zărit în bal însă e prea multă lume şi...

Smaranda (*răutăcioasă*). — Adevărat e o îmbulzeală? De alt cum Elena, prietena mea, e prea fericită.... văzând mulțimea satisfăcută.
Vasile. — Și are pentru ce (*Vasile conduce pe Margareta la bufet).*
Elena (*ducându-se către Margareta).* - Ești înfierbântată, aĭ dansat prea mult! Vino să te răcorești puțin (*ese prin dreapta*).

SCENA X-a

VASILE, SMARANDA *pe urmă* ZINA

Vasile (*urmărind cu dragoste pe Margareta*). — Ce copilă frumoasă.
Smaranda. — Vasile a rămas aicĭ... Dacă aș încerca să'l desgust de Margareta !... Să vedem ? !...
Vasile (*Văzând pe Smaranda îĭ vorbește cu pasiune*). — E splendidă.
Smaranda. — Imĭ e atât de dragă!...
Vasile. — Cred și eŭ.
Smaranda. — Și are o inimă... Doamne !..
Vasile (*întrebător*). — Bună ? ?
Smaranda. — Prea bună !...
Vasile (*răpit, continuă gânditor*). — Ca inima unuĭ îngeraș?
Smaranda (*luând în râs comparația*). — Tocmaĭ ce eram să zic și.... e mucalită mititica.
Vasile (*desconcentrat*). — Mucalit ?
Smaranda. — Presupuneți că v'ați rupe un picior. Ea ar râde cu hohot, fiind-că e mucalită.
Vasile (*aparte*). — Nu cum-va e proastă ?
Smaranda. — Un ideal de fată.
Vasile (*desamăgit*). — O !... ideal !...
Smaranda (*oftând*). — Pe când copila mea !...
Vasile (*cu interes*). — Zina ?...
Smaranda. — Nu-mĭ maĭ vorbiți. Iĭ plac petrecerile.
Vasile (*privind'o*). — Ca d-v.
Smaranda. — Sunteți prea amabil. A !... iat'o. (*Zina apare în fund, Smaranda urmărește mișcările luĭ Vasile).*
Vasile (*privind'o, aparte*). — E frumos diavolul !...
Zina (*coboară, cu ton francez*). — Maĭ chemat maman ?
Smaranda. — Negreșit (*adresându-se luĭ Vasile*) Poetul voește să danseze cu....
Vasile (*precipitat o întrerupe*). — Zina balurilor.
Smaranda (*mustrând'o cu blândețe pe Zina*). — Vezĭ îți cad florile.
Zina (*rușinată*). — Dacă dansez mereŭ.
Vasile (*aparte*). — E superbă !
Zina. — Ș'apoĭ e atâta îmbulzeală !...
Vasile (*oferindu-ĭ brațul*). — Imĭ dați voe ? (*ese*).

SCENA XI-a

SMARANDA, *pe urmă* ELENA

Smaranda (*singură*). — E vorba să alergăm după gineri. Vom alerga. Pân'acum îmĭ pare că Vasile e al meŭ, să văd nu voĭ putea decide pe Elena să'șĭ umilească fata, lăudând'o pe-a mea ? Vine... Am să încerc... Cine știe de

unde'ţĭ sare epurile, după cum zice Cărpeanu. (*către Elena)* Te aşteptam. Să vezĭ mi s'a presentat o partidă maĭ bună decât Trandafirescu. Un pictor de talent, artist mare şi prieten bun luĭ Vasile.

Elena. — Se cunosc din Paris ?

Smaranda. — Precum zicĭ. Laudă'mĭ pe Zina.

Elena. — Cuĭ ?...

Smaranda. — Luĭ Vasile.

Elena. — Înţeleg... să-ĭ vorbească pictoruluĭ.

Smaranda. — Da ! Iată'l.... vine ! (*ese*)

SCENA XII

Elena (*urmărind pe Smaranda*). — Ciudată misiune ! ... In fine, între prietene ... De ce nu ?

Vasile (*coboară trimiţând bezele în spre salon*). — Superbă ! (*către public*) Brunetele sunt maĭ sguduitoare (*vede pe Elena*). A ! viitoarea mea soacră ! Ce păcat !

Elena. — Domnule Smeu, te oboseştĭ prea mult. Bine-voeşte a te odihni puţin (*Vasile ia loc*) Cu cine jucaĭ?.

Vasile (*pripit*). — Cu D-şoara Zina...

Elena (*surprinsă*). — Credeam.... şi.... ce impresie vă face Zina ?

Vasile (*entuziasmat*). — Admirabilă (*luându-şĭ scaunul*). Adică impresie bună.

Elena. — Poţĭ să-mĭ vorbeştĭ cu toată sinceritatea.

Vasile (*şovăind*). — Drept să vă spun. Zina îmĭ pare o minune *(din ce în ce maĭ entuziasmat)* Ce ochĭ neastâmpăraţĭ, ce mişcărĭ gingaşe, câtă viaţă !

Elena *(întrerupându-l).* — Şi ce inteligenţă.

Vasile. — Aşa.

Elena. — Şi apoĭ Zina e o artistă neîntrecută.

Vasile (*ascultând cu mult interes*). — Cum se poate ?

Elena. — Ciripeşte ca o privighetoare !...

Vasile (*se aude orchestra*). — Orchestra cântă... îmĭ daţĭ voe.

Elena. — Repede. Fetele trebue să vă aştepte.

Vasile (*aparte*). — Dacă ar renunţa. Ah ! Zino ! Zino ! (*ese*).

SCENA XIII

ELENA, CĂRPEANU

Cărpeanu (*către Elena*). — N'aĭ văḑut pe Smaranda ?...

Elena. — E în bal. (*Cărpeanu vrea să iasă, Elena îl opreşte*). — Aşteaptă puţin, Ştiĭ... că am vorbit cu Vasile, nepotul luĭ Cc. Gheorghe.

Cărpeanu (*surprins*). — Despre ce ?

Elena. — Despre căsătoria Zineĭ.

Cărpeanu (*fără să-şĭ dea seama*). — Cu dânsul ?...

Elena (*surprinsă, aparte*). — Ce a spus ?

Cărpeanu (*surprins*). — Adecă... din contră...

Elena (*furioasă înaintează către Cărpeanu*). — Cum ? V'aţĭ pus ochiĭ pe nepotul luĭ C.c. Gheorghe !

Cărpeanu (*fără a'şĭ da seama*). — Da ! Ba nu ! Adecă... din contră (*ese gesticulând*)

Elena. — Mizerabililor ! Imĭ veţĭ plăti-o.

SCENA XIV-a

ELENA, GLOGOVĂŢ (*în timpul acesta intră şi vede pe Elena furioasă, o întreabă*)

Ilie. — Ce e soro dragă?

Elena. — A! bine că aĭ venit (*coboară*). Inchipueşteţĭ, că Smărăndiţa prietena mea cea maĭ bună şĭ-a pus ochiĭ pe nepotul luĭ C.c. Gheorghe. Şi eŭ ca o proastă ce sunt am ascultat rugămintea eĭ pentru a o lăuda către Vasile, pe Zina lor.

Ilie. — Eĭ şi?

Elena. — Cum şi? Nu înţelegĭ că lăudând-o avem aerul ca şi cum nu am dori căsătoria fiiceĭ noastre cu el. Imĭ vine histericalele....

Ilie (*aprinzându-se*). — Această trădare pot zice că e o insultă.

Elena. — Cred şi eŭ. O insultă, care nu se spală decât cu sânge. O baltă de sânge. Aĭ înţeles. O baltă.....

Ilie (*închizând fracul*). — Mă duc să-ĭ trimit martorĭ.

Elena (*gânditoare, îl opreşte*). — Aşteaptă... Să nu ne grăbim. Iată Vasile (*Vasile apare la uşa salonuluĭ*).

Ilie (*priveşte în spre Vasile*). — Vine? Te rog lasă-mă să-ĭ vorbesc!

Elena. — Aĭ să încurcĭ iţele.

Ilie. — Ba nicĭ de cum. Sunt vulpe bătrână. Am o sumedenie de ideĭ infernale. Aĭ înţeles. In-fer-na-le.

Elena. — Dacă nu reuşeştĭ te duelginezĭ cu Cărpeanu şi pace bună. (*ese*).

SCENA XV-a

ILIE GLOGOVĂŢ, VASILE

Ilie (*înaintează fără să fie văzut de Vasile*).— Şi acum (*frecându-şĭ mâinele*), între noĭ domnişorule.

Vasile (*care nu vede*). — Ce superbă fată. Ah! dacă aş fi liber, Doamne sfinte!

Ilie (*care ascultă*). — Auzĭ mangositul!

Vasile (*gânditor*). — Toate's bune. Insă va consimţi moşul?

Ilie (*întâmpinându'l*). — Bine că te întîlnesc (*vesel*) ştiŭ totul!

Vasile (*cu bucurie*). — D-na Glogovăţ v'a comunicat?

Ilie (*întrerupându'l*). — Şi găsesc că e foarte natural.

Vasile (*acelaşĭ joc*). — Va să zică — aţĭ consimţit? mă încuragiaţĭ.... cât sunteţĭ de bunĭ!

Ilie. — Aşĭ fi un om fără inimă, dacă nu aşĭ dori fericirea eĭ.

Vasile (*nesigur încă*). — A Zineĭ! Nu e aşa?

Ilie. — Bine înţeles — şi de aceea cereĭ mâna.

Vasile (*voios*). — Voĭ cere-o imediat (*vrea să iasă*).

Ilie (*oprindu'l*). — Pentru prietenul D-tale Leon Trandafirescu.

Vasile (*ca trăsnit*). — Cum?

Ilie (*neobservând*). — Trandafirescu, neavând pe nimenĭ, îţĭ cere ajutor. Veĭ peţi mâna Zineĭ, pentru el. Cu aceasta veĭ dovedi că aĭ două marĭ calităţĭ.

Vasile (*abătut*). — Anume?

Ilie (*acelaşĭ joc*). — Că eştĭ om de inimă şi recunoscător.

Vasile. — Când e vorba de dragoste, nu sunt cavaler, şi....

Ilie (*întrerupându'l*). — Ta!.... ta!.... ta!.... Nu'ĭ vorba de cavalerism ci de cinste... Trandafirescu o iubeşte....

Vasile (*amărât*). — Eştĭ convins că dânsul iubeşte pe Zina?

Ilie. — Maĭ mult încă! o iubeşte înaintea d-tale!

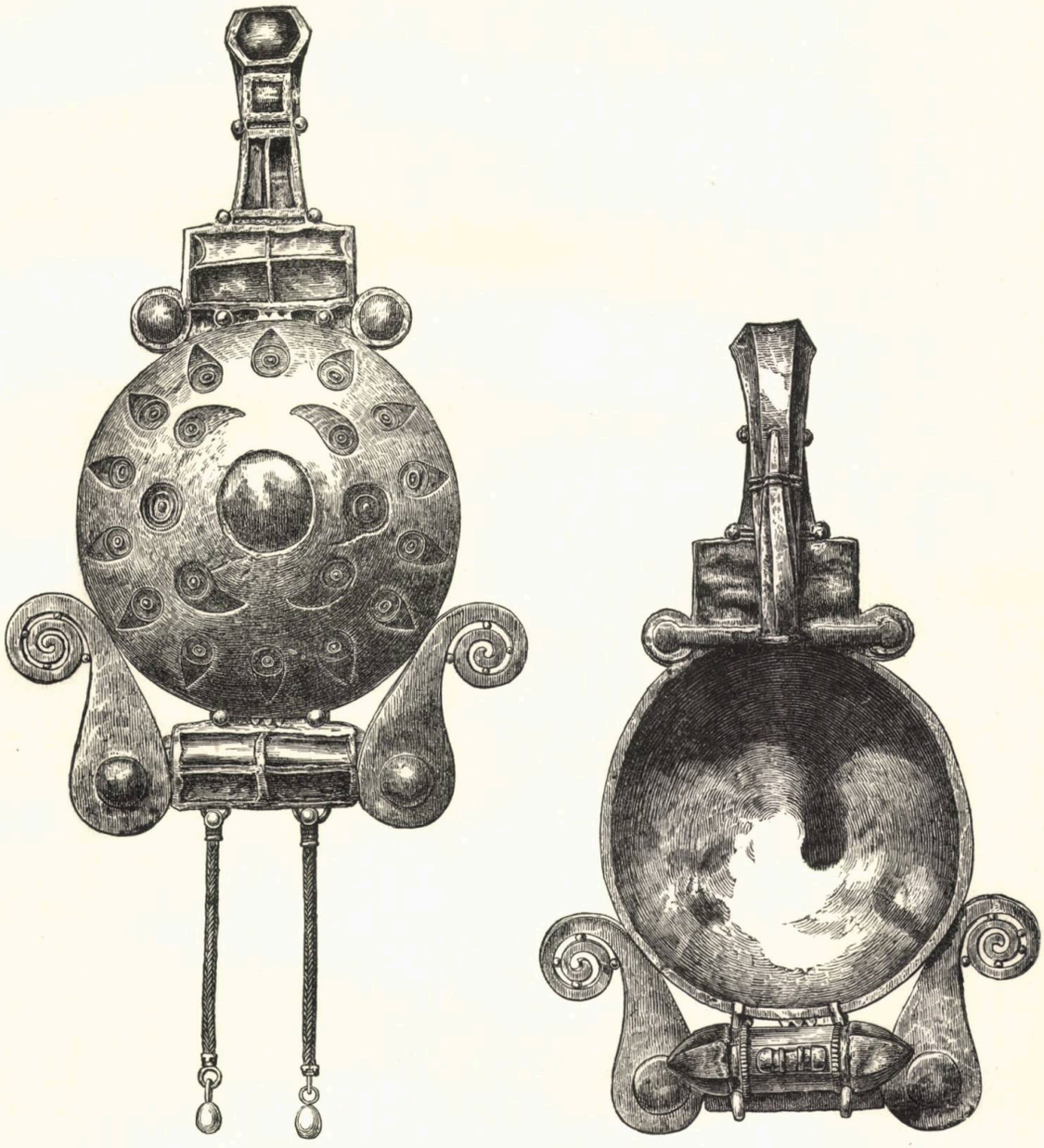

O PERECHE DE AGRAFE

(Tezaurul de la Petroasa)

Vasile. — Şi... părinţiĭ ?
Ilie. — Te aşteaptă să i-o peteşti.
Vasile. — Şi Leon ?
Ilie. — Te roagă să'ĭ redaĭ fericirea.
Vasile (*abătut, aparte*). — S'a dus visul ! Trebue să mă sacrific !...
Ilie (*arată, spre salon*). — Iată-le, vin !
Vasile. — Cât sufer !
Ilie *(aparte).* — Te cred (*către Vasile*) Nu uita — îţĭ este amic.
Vasile (*înbărbătându-se*). — Aveţi dreptate, voĭ fi corect.

SCENA XVI-a

ELENA, SMARANDA, ILIE, VASILE

Vasile (*trist, înaintând către Smaranda*). — Doamnă am o misiune prea delicată.
Smaranda (*satisfăcută*). — O misiune ?
Vasile. — Vin a vă cere mâna d-reĭ Zina...
Smaranda (*întrerupându'l veselă*). — Cu cea maĭ mare plăcere !...
Vasile (*continuând*). — Pentru scumpul meŭ amic Leon Trandafirescu.
Smaranda. — A ! (*privind pe Ilie şi Elena*) Credeam ?
Ilie. — C'am să'l peteşc eŭ. Eĭ bine nu, s'a însărcinat Vasile (*întrebându'l*) nu e aşa ?...
Vasile (*abătut*). — Da !
Elena (*râzând*). — Felicitările mele şi *a revoir.*
Ilie (*acelaşĭ joc*). — Felicitările noastre şi *„ale vora“* (*es amândoĭ*).

SCENA XVII-a

VASILE, SMARANDA

Vasile (*cu tristeţă*). — Ce răspuns să-ĭ duc ?
Smaranda *(examinându-l).* — Sunteţĭ convinşĭ de ceea ce faceţĭ ?
Vasile (*abătut*). — Dacă Trandafirescu o iubeşte !
Smaranda *(privindu-l).* — Insă D-voastră ?
Vasile. — Am sosit prea târziŭ.
Smaranda. — Vă înşelaţĭ !...
Vasile (*întrerupând-o*). — E drept ?
Smaranda. — Fără îndoială.
Vasile. — Atunci mă iubeşte ?
Smaranda. — Sunt convinsă că fata mea ar deveni femeea cea maĭ de râvnit, alături de un poet...
Vasile (*înflăcărat*). — Dacă-mĭ daţĭ voe să vă spun sincer simţimintele mele.
Smaranda (*il întrerupe*). — Tăcere ! Iată-ĭ vin. Poftim mâine la noĭ la ţară..... şi acolo putem vorbi în toată liniştea (*lumea din bal se pregăteşte de plecare*). Vă aştept mâine la dejun.
Vasile. — In zorul zileĭ sunt la d-v.

SCENA XVIII-a

SMARANDA, VASILE, ILIE GLOGOVĂŢ, CĂRPEANU, ELENA, TRANDAFIRESCU, MARGARETA, ZINA, MOTĂNESCU, C.C. GHEORGHE, LEFTERATU, *maĭ pe urmă* CNEAZUL

Elena (*către lume*). — Cum, plecaţĭ ?...
Lefteratu. — E târziŭ (*către nevasta luĭ*). Şi suntem bătrânĭ.
Margareta. — Abia cincĭ ceasurĭ.

Zina. — Am maĭ dansa.
Lefteratu. — D-v. cred şi eŭ, sunteţĭ tinere. Noĭ ... ca nişte căzăturĭ (*lumea rade*).
Leon (*către Smaranda şi Cărpeanu*). — Consimţimântul d-v. mă face atât de fericit !...
Smaranda (*rece*). — Poţĭ să ne scuteştĭ d-le.
Cărpeanu (*amabil şi ironic*). — Să veniţĭ când vă voiŭ chema eŭ.
Leon (*aparte surprins*). — ...Ce înseamnă astea ? nu pricep ?...
Motănescu (*către Cărpeanu, vorbind oratoric*). — D-le, această sublimă serată, se încununează cu o dublă promisiune de căsătorie şi declar că am o poftă...
Cărpeanu (*întrerupându-l*). — Puneţĭ pofta'n cuĭ !....
Motănescu (*aparte, furios*). — Aşa ! ! ! Am să te pun la ziare.
C.c. Gheorghe (*către Ilie*). — Prin urmare, vorba-ĭ vorbă !
Ilie. — Da !
C.c. Gheorghe. — Deci să ne vedem cu bine (*voeşte să plece*).
Elena. — Da, unde vă duceţĭ ?
C.c. Gheorghe. — La Hotel.
Elena. — Nu'ĭ nevoie, dormiţĭ la noĭ, îndată ce am aflat otelul unde aţĭ descins, am poruncit să vă aducă valizele D-v. aicĭ.
Vasile (*ca trăsnit*). — Cum ? dormim la D-v. ?
C.c. Gheorghe (*către Vasile*). — Bucură-te şi te înveseleşte că doar e maĭ bine să dormĭ la prietenĭ, decât pe la Locănţĭ, eŭ unul fug de hoteluri şi vă mulţumesc de gazdă (*către Vasile*). Cum ? Staĭ pe gânduri ? !... Sărută mâna !...
Vasile. — Indată (*aparte, abătut*) şi mâine trebue să fiŭ dincolo, cum naiba am să scap !
Cneazul (*venind de la bufet cu o prăjitură în gură, către Elena*). — Dacă e posibil, mâine aşĭ dori să iaŭ dejunul la D-v.
Elena. — Poftim şi la masă. Va fi şi cuconul Gheorghe cu nepotul D-sale.
Cneazul (*cu entuziasm*). — Brava !... (*aparte*). Am să-l atac cu 100 de leĭ, prin urmare am hrana pe o zi (*oftând*). Imĭ maĭ rămân două zecĭ şi nouă de zile ! Ah !...

— CORTINA —

(Urmează) V. Cosmovicĭ.

NUFĂRUL

— LEGENDĂ DOBROGEANA —

Moş Anghel, învăţătorul comuneĭ Sfântu Gheorghe, îmĭ făgăduise maĭ de mult, să mă plimbe cu barca prin bălţile din jurul Catarlezuluĭ. Intr'o zi veni la mine şi'mĭ zise :

— Aĭde ; azĭ am destulă vreme ca să dăm o roată prin pustietăţile stufuluĭ.

Am primit cu mare bucurie şi peste puţin timp eram pe apă ....Moş Anghel pricepuse ce doream : îndrepta într'una luntrea spre locurile cele maĭ singuratice, dându'mĭ prilej să gust, din belşug, frumuseţile uneĭ firĭ sălbatice.

Părăsirăm cursul Dunărĭĭ, cu ţărmurile eĭ acoperite de blânde sălcĭĭ, şi pluteam pe apa liniştită a uneĭ bălţĭ. O pădure de stuf ne înconjura. Vântul sufla încetinel şi mângâia trestia subţirică, care se închina mereŭ. Nu s'auzea decât foşnetul prelungit al stufuluĭ şi strigătul monoton al broaştelor. Din când în când un cârd de paserĭ trecea în sbor deas upra capetelor noastre şi se perdea în zare. Şi noĭ plutiam, plutiam într'una. *Lotca* spînteca lin apa, iar valurile ce le făcea, se întindeaŭ în roate largĭ, până la ţărm. In depărtare, vedeam stoluri de raţe sălbatice, care, speriate, înotaŭ grăbite şi se făceaŭ nevăzute prin papură şi stuf ; adesea ne tăia calea câte un şearpe, care, ţinându'şĭ afară din apă numaĭ capul, trecea de la un ţărm la altul. Opream luntrea şi ne uitam după el, până dispărea în trestiĭ ; şi iarăşĭ porneam. Treceam din baltă în baltă ; jur împrejur se desfăşura o frumoasă şi veselă privelişte : totul era verde, până şi apa.

Ne întâlneam şi cu bărcĭ de pescarĭ, care se grăbeaŭ spre Catarlez. Moş Anghel îĭ întreba :

— Este peşte, este ?

— Este, slavă Domnuluĭ !

— Noroc atuncĭ !

— Să dea Dumnezeŭ !

Ne vedeam apoĭ de drum.

Am călătorit aşa peste patru ceasurĭ, străbătând locurĭ sălbatice de o neîntrecută frumuseţe. Eram încântat şi mereŭ întrebam pe Moş Anghel de toate celea.

Intr'un loc, departe, pe luciul apeĭ, am zărit o mulțime de pete albe. Trebue să fie păserĭ, larĭ, care umblă după pradă, îmĭ ziseĭ. Dar prea sunt multe și par nemișcate....

— Sunt larĭ aceia?

— Nu; sunt nuferĭ albĭ, răspunse tovarășul meŭ.

I-am spus să cârmească într'acolo. Câtă frumusețe! Barca străbătea printre eĭ: eraŭ miĭ. Am rupt câțĭva și i-am pus în luntre. Pe unul l-am luat în mână. Ce gingaș era! Il găsisem mai frumos ca crinul. Nuferiĭ, mă gândeam, bine s'a zis, că sunt nimfele bălților; eĭ plutesc pe frunzele lor late pe apa verzue, și sunt niște adevărate podoabe ale apelor stătătoare.

Mă uitam la eĭ și nu mă săturam. Ce păcat că nu se pot cultiva în grădinile noastre!

— Cum văd, îțĭ plac mult nuferiĭ noștri, îmĭ zise Moș Anghel.

— O! da!

— Adevărat; sunt frumoase florĭ: sunt lacrime de fecioară.

— Ce fel?

— Apoĭ e lungă poveste.....

Am înțeles, că Moș Anghel știa vre-o legendă despre nufăr; l-am rugat să mĭ-o spue, și el vâslind pe îndelete începu să povestească.

* * *

— Pe malul Dunării, prin părțile astea, trăia, în vremea de demult, un tânăr și harnic pescar. Disdedimineață, pe când privighetoarea, pe creanga sălcieĭ, cânta deșteptarea firiĭ, el se scula, își pregătea uneltele, își lua merinde de drum și pornea la pescuit. Străbătea apele cu luntrea-ĭ sprintenă, ușoară, și, unde știa el că e pește mai mult, își așeza acolo vârșile. Seara se întorcea cu barca plină, iar a doua zi pleca la târg.

Trăia fericit.

Intr'o zi îĭ veni poftă, să se ducă cale departe. A plecat și a mers într'una, până în nămeziĭ, trecând prin ape necunoscute, până ce ajunse într'o baltă mai mare, înconjurată de stuf înalt, care ar fi putut ascunde oștiri întregĭ. O adâncă liniște domnea prin partea loculuĭ. Pescarul se gîndi: aicĭ trebue să fie pește mult, căcĭ nu sînt vârtejurĭ și apa e liniștită. Își așează vârșile, și, pînă una alta plecă să se plimbe.

Era o zi frumoasă de vară. Soarele ardea, undele eraŭ calde, vântul nu sufla de loc.

Pescarul s'a plimbat cu lotca sa prin împrejurimĭ. Zărind o căsuță, înconjurată de sălciĭ, s'a îndreptat spre ea și trase la mal.

La poartă, pe un scăunel, ședea o fată, frumoasă ca o zână, și împletea o plasă, cântând. Tânărul a înaintat așa de încetinel, încât nu i-a auzit umbletul.

— Bună ziua, fată mare! zise, fără de veste flăcăul.

Ea sări în sus, speriată. El însă era chipeș; avea niște ochĭ blânzĭ, niște obrajĭ plinĭ, rumenĭ, și vorbi așa de frumos, că într'o clipă nu i-a mai fost feteĭ frică.

— Mulțumim dumitale. Dar cine eștĭ și ce cauțĭ pe aicĭ?

— Sunt pescar și am venit după pescuit.

— Vaĭ de mine! dar nu știĭ, că balta asta e vrăjită, și că cine cearcă să pescuiască pe la noĭ, nu mai pleacă teafăr? zise ea zâmbind.

Voinicul auzind-o vorbind ast-fel, i s'a părut, că i s'a desprins ceva din suflet. Părea că nu'ĭ în apele luĭ. Firește, era ceva de pricină; se prea putea să fie și locul vrăjit. El, altădată atât de îndrăsneț în toate, era acum sfios, turburat și inima

zvâcnea să'ĭ rupă pieptul. Fata aceea, care îĭ eşise în cale, cu zâmbetul îngeresc, cu ochiĭ dulcĭ, cu sânul plin, cu trupul nalt şi mlădios, cu graiul drăgălaş, îl fermecase, într'o clipă cu desăvârşire.

Ea văzându'l aşa de sfios, voi să'ĭ maĭ dea o leacă de suflet.

— Nu te speria îĭ zise! am să te scap eŭ.... Mama e zâna bălţiĭ şi a fermecat această apă; dar eŭ ştiŭ să'ĭ desfac vrăjile. N'avea nicĭ o grije!...

El îĭ mulţumi îngânând câteva vorbe. Işĭ veni puţin în fire; dar când cercă să plece, cineva parcă îl pironia în loc.

Vraja îl stăpânea, pe semne. Trebuia dar să rămână şi a rămas...

Peste puţin flăcăul şi fata s'aŭ aşezat unul lângă altul, ca nişte buniĭ prietenĭ. El o privea cu duioşie, iar ea, cu ochiĭ în pământ, zâmbia fericită.....

De vorbă stătură puţin, căcĭ începuse inima maĭ mult să grăiască pe buze unite.... La ce să vorbească, când se înţelegeaŭ aşa de bine!? Gura vorbeşte, când sufletul nu'ĭ mişcat, când mintea e limpede, când inima n'are ce spune.....

Eĭ însă eraŭ sub stăpânirea vrăjiĭ, în acel loc fermecat....

Tocmaĭ întru târziŭ fata desfăcu vrăjile. Flăcăul plecă, dar simţi că tot rămase încătuşat de farmecul eĭ. Şi deatuncĭ, în fie-care noapte, venea acolo, ca să i se facă de desfăcut, dar în zadar.

Din ochĭ îl petrecu fata, la plecare, iar dânsul, depărtându-se în largul apeĭ, se mângâia zicând din gură un cântec de prin vremurile de demult:

Desfă, puico, ce-aĭ făcut,
Mândruliţa mea!
Şi'mĭ dă drumul să mă duc
Mândruliţa mea!

* * *

Dar iată că într'o noapte flăcăul nu se maĭ ivi. Fata îl aştepta ca totdeauna la ţărm, lângă sălciile pletoase. El însă nu se maĭ zărea, şi ea se simţea din ce în ce maĭ mult cuprinsă de chin şi de nelinişte.

— De ce să întârzie? Ce a păţit oare? Se poate să nu vie, când ştie bine, cu ce drag îl aşteaptă?

Se plimba în sus şi în jos, şi cu privirea căuta să pătrundă vălul nopţiĭ. Nu se vedea însă nimic. Un gând începu s'o chinuiască: dacă el n'o maĭ iubea? Doamne, Doamne! ar fi o grozavă lovitură!

.....Se simţea străină pe lume; avea par'că un pustiŭ în piept, când într'o zi se ivi el, frumosul, gingaşul, dragul eĭ!.... A fost un dulce vis; de ce aşa de curând să se curme?

Dar nu! el are să vie; el nu e răŭ, îl cunoaşte ea; e un înger de bunătate! Dânsul nu poate iubi pe alta!.... o fi întârziat, n'o fi vândut, poate, peştele şi a înoptat în oraş; dar o să vie mâine... şi ea o să'l mustre, o să facă pe supărata, o să plângă; iar el o s'o certe de necredinţa eĭ, şi soarele iubiriĭ va străluci din noŭ..... Ce bucurie pe ea!....

Vremea însă trecea şi dragul mândreĭ nu se maĭ ivea. — Să fi întârziat oare? saŭ o fi rătăcit prin baltă, şi poate.... o Dumnezeule! s'o fi înecat?

La gândul acesta îndrăgostita fecioară se cutremură; pe frunte începură să'ĭ curgă picăturĭ recĭ de sudoare. Să nu'l maĭ vadă?! Să trăiască fără el?! O! n'ar fi cu putinţă! Nu, nu! de o mie de orĭ, nu! Departe acest gând! El e în viaţă, şi o să vie! Ce nerozie să'şĭ închipuiască nişte ast-fel de lucrurĭ!.....

De ce însă nu venea? De ce?

Vântul dezmierda faţa albă ca neaua a feteĭ, şi'ĭ flutura părul ca de mătasă; iar luna, cu razele'ĭ argintiĭ, răspândea peste tot o dulce şi mângâetoare lumină.

* * *

Toată ziua a plâns. In noaptea a doua cu ochiĭ înroşiţĭ, cu părul despletit veni la ţărm; şi iarăşĭ şi-a îndreptat privirile spre locul de unde apărea mândrul eĭ.

Orĭ-ce sgomot, orĭ-ce foşnet de trestiĭ, o făceaŭ să tresară; şi aci trăgea nădejde că cel drag o să se ivească, aci jalea o copleşea cu desăvârşire.

Din sufletul îndrăgostiţilor liniştea sboară pentru multă vreme, şi, chiar în clipele cele maĭ fericite, inima lor boleşte.

De la un timp fata începu să plângă. Vântul nu maĭ sufla, luna se ascunsese după un nor, totul tăcea, dar suferinţa din sufletul eĭ nu tăcea! El a părăsit-o!.... El nu maĭ venea! A uitat-o! Şi ea, sărmana, cât îl iubea!

Dar, iată, i s'a părut că aude ceva; venea cineva. Stătu câteva clipe încremenită; cine-va într'adevăr înainta: nu putea fi decât el! Incepu s'alerge nebună de bucurie, de fericire!

Ce desămăgire însă! Era mama eĭ, zâna.

Fata căzu în genunchĭ; s'a rugat, s'a tânguit şi a plâns, zmulgându'şĭ părul, sfâşiindu'şĭ hainele şi mărturisind totul.

Zâna stătea nemişcată; faţa eĭ arăta mânie dar şi iubire şi milă. O luptă se petrecea în ea.... Cine oare era să învingă?

....Nu putea fi alt-fel: a biruit iubirea de mamă!

Amândouă aŭ intrat în casă. Zâna 'ncepu să facă farmecĭ. O lumină verde-roşie a umplut încăperea; fata s'a ghemuit într'un colţ şi privea cu frică, cum mama eĭ, rostind cuvinte neînţelese, făcea roate marĭ în vânt cu un băţ negru în mână.

De o dată vrăjitoarea dădu un ţipăt: a aflat tot ce voia să afle. Cu lacrimĭ în ochĭ s'a apropiat de fiică-sa şi ĭĭ zise să fie tare: pescarul, de două zile, zăcea înecat, în fundul apeĭ, lângă salcia cea mare din malul celalt.

Sărmana mamă! N'a apucat să rostească bine aceste vorbe, şi fata s'a şi repezit spre uşe, a alergat la ţărm, a deslegat o barcă, şi ca o nălucă se făcu nevăzută în întuneric.

Zâna striga după ea cu desnădejde:

— Fata mea, podoaba caseĭ mele, nu mă lăsa singură! lasă... vino.... ne vom mângâia amândouă!

Nimenĭ însă nu'ĭ răspundea.

Peste puţin a deslegat şi ea o altă luntre şi s'a îndreptaţ într'acolo. Fata însă ajunsese maĭ înainte: a căutat unde'ĭ salcia cea mare, şi, într'o clipă, în faţa mameĭ îndurerate, s'a cufundat în apă.

Ajunse la fund şi dădu peste trupul draguluĭ eĭ. El era fără simţire. Obrajiĭ luĭ ceĭ plinĭ şi roşĭ, eraŭ acum searbezĭ şi umflaţĭ. Ochiĭ eraŭ închişĭ şi nu maĭ puteaŭ dezmierda cu privirea, faţa cea frumoasă a feteĭ. Braţele luĭ albe şi vânjoase nu maĭ puteaŭ cuprinde mijlocelul fecioareĭ, şi n'aveaŭ să maĭ mânuiască vâsla! Gura luĭ nu maĭ putea rosti vorbe dulcĭ de dragoste ca odinioară!

Mândra luĭ, zăpăcită, s'a uitat repede, l-a zărit ca prin vis, s'a aruncat asupra luĭ, cu sufletul zdrobit, şi, plângând amar, ĭĭ acoperi faţa de dalbe sărutărĭ. Dar apa, vrăjmaşa de apă, o înăbuşea. Peste puţin a căzut, fără simţirĭ, alăturĭ de acela pe care îl iubise atâta. Din ochiĭ eĭ însă, curgeaŭ şiroae de lacrimĭ, şi ieşaŭ pe luciul apeĭ, eşaŭ mereŭ.

Sus zâna era nebună de durere. Striga pe scumpa eĭ fiică, îşĭ blestema soarta, îşĭ zmulgea părul, dar tot nădăjduia, că mila cerească va face să iasă din acea

blestemată de apă, fericirea şi mângâerea vieţeĭ sale. Venea însă vestea fecioareĭ numaĭ : lacrimile ieşaŭ pe luciul apeĭ, ieşaŭ mereŭ.

Zâna, copleşită de suferinţă se uita năucită la ele. Işĭ veni peste puţin în fire şi culese vreo câteva ; apoĭ începu să rostească tainice cuvinte.

O tăcere adâncă se făcu în baltă. Vântul abea maĭ sufla, salcia cea mare părea încremenită, apa tremura uşor.

Deodată stuful se aprinse ; flacăra s'a înălţat în văzduh, răspândind o vie lumină peste undele tremurătoare. Cerul s'a înroşit, vântul începu acum să fugă cu spaimă, salcia se zmuncea să'l urmeze. Balta ardea toată.

Zâna îşĭ urma înainte farmecile, până ce lacrimile fecioareĭ începură să se prefacă în florĭ albe, frumoase ca crinul. Apa s'a umplut de ele, şi mândră era priveliştea ce se desfăşura la lumina foculuĭ de trestiĭ.

Zâna, văzând florile, zâmbi cu durere ; porunci vântuluĭ să nu maĭ sufle, linişti salcia şi undele fricoase. Şi atunciĭ peştiĭ, şerpiĭ, broaştele, lişiţele şi raţele aŭ venit să se minuneze de aşa mândreţe de florĭ.

Vestea se duse departe şi toţĭ strigaŭ :

— Pescarul s'a înnecat şi mândra luĭ deasemenea ; iar mama zâna nu fără de durere a prefăcut lacrimile fiică-seĭ, în florĭ dalbe, frumoase !

Iar balta răspundea în răsunet :

....Nu făr'de durere a prefăcut lacrimile fiică-seĭ, în florĭ dalbe, frumoase.

. . . . . .

Moş Anghel îşĭ sfârşi aicĭ povestirea. Aruncă apoĭ o privire peste grădina de nuferĭ, ce ne înconjura, şi'mĭ zise :

— Am auzit povestea nufăruluĭ de la un bătrân pescar, care avusese doĭ fiĭ frumoşĭ ca niştе bujorĭ; amândoĭ aŭ pierit înghiţiţĭ de apă. Sărmanul! cu câtă căldură şi jale îmĭ spunea el povestea asta! Imĭ aduc aminte, că adesea orĭ l'am văzut, lângă coliba luĭ de pescar, împletind o cunună de nuferĭ, pe care apoĭ o punea pe crucea mormântuluĭ dragilor săĭ copiĭ....: ştiĭ mormântul cu crucea mare de pe malul Dunăriĭ, afară de Catarlez....

Moş Anghel tăcu. Vedea bine că o adâncă jale mă cuprinsese. Cârmi lotca, şi noaptea târziŭ, pe lună, am intrat în Sfântu Gheorghe.

Rare-orĭ mĭ-a fost dat în viaţă să fiŭ atât de mişcat ca atuncĭ. Povestirea bătrânuluĭ învăţător încă şi acum mă stăpâneşte.

O. Tafrali.

ÎN MUNȚI[1)]

Curge murmur de cavale
Dimineața de la stână;
Mieiĭ 'n plâns prelung le'ngână,
Căcĭ pornind tihnite 'n cale,
Curg mioarele la vale.

Somnoros, din vis de lună
Codru-a lene se deșteaptă;
Steaua zorilor le'ndreaptă,
Le surâde „Cale bună...“
Iar cavalele răsună...

Și tot vin, tot vin prin ceață
Smulgând florĭ pe lângă drumurĭ;
Din colnice urcă fumurĭ,
Aburĭ albĭ de dimineață,
Văile-s necate'n ceață.

Val pe val în zărĭ perdute
Albăstriĭ munțiĭ s'alungă...
E departe-acum de strungă,
Dar pe stâncile-abătute
Fulgeră clipirĭ tăcute...

1) Din „Făt Frumos“.

Colo'n colț spre asfințite
Ca de cremene vin norĭ.
Speriațĭ, se strâng prigorĭ
Cu lungĭ țipete-ascuțite,
In brădeturĭ tăinuite...

Cad prin frunze picurĭ rare
Vîntul tot maĭ tare bate,
Spulberă din drum uscate
Foĭ de-aramă'n depărtare...
Cad pe frunze picurĭ rare...

Turma 'n codru acum s'a tras.
Pâlcurĭ fuge risipită...
Iar văzând-o năucită
Ciobănașu 'n loc a mas,
Lung... îĭ șuieră-a popas...

Se strâng oile grămadă
Una 'ntr'alta, nemișcate,
Și așteaptă spăimântate
Trăsnetul de sus să cadă...
Inchid ochiĭ să nu vadă...

Norĭ toțĭ par'că se darmă,
Curg șuvoaele de ploae,
Braziĭ ramurile 'ndoae,
Câte-o cracă 'n văĭ se sfarmă
Ca un descărcat de armă.

Hăt târziŭ se iscă vîntul,
Norĭ fug în depărtărĭ
Dușĭ ca pânzele pe mărĭ...
S'a maĭ răcorit pământul,
Uite'n ceurĭ Soare sfântul!

Ciobănașul blând se'nchină
— Dumnezeŭ e bun și mare! —
Vesel șuieră-a plecare.
Turma-ĭ teafără 'n lumină,
A scăpat și-acum de ghină.

Udă-ĭ sarica bătrâna
Ca şi turma luĭ de ploĭ;
Blând se 'ntoarce înapoĭ,
Şi-aducând la frunte mâna
Cearcă'n zărĭ să vadă stâna...

Val pe val în depărtare
Codriĭ-albaştri se alungă;
E departe-acum de strungă...
Colo munţiĭ la hotare
Scaldă vârfurile 'n soare!

D. NANU.

August 1903. Muntele Nanu, jud. Muscel.

CRONICA
LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Sesiunea Academiei Române din 1904. Academia Română şi-a urmat şi anul acesta tradiţiile ei cunoscute. Printre şedinţele sale cu răsunet în publicul românesc s'aŭ distins două, una, în care a vorbit D-l Dimitrie C. Ollănescu asupra *Societăţii române şi literatura*,—studiŭ de psichologie socială făcut cu o competinţă şi într'un stil pe care numaĭ d-sa poate să le aibă,—a căreĭ publicare o începem în numărul de faţă,—şi când a făcut o relaţiune savantă d. Gr. G. Tocilescu, privitoare la *Ultimele scrieri* apărute asupra Monumentuluĭ de la Adam Clissi,—a doua şedinţă, în care d-l Dr. Istrati a vorbit înălţător despre Ştefan cel Mare, sub titlul: *Incursiuni în domeniĭ străine.*

In secţiunĭ, anul acesta, s'a rezolvit chestiunea grafieĭ româneştĭ punându-se în aplicare principiul fonetic preconizat de junimiştĭ încă de acum 30 de anĭ. D. Maiorescu, ca preşedinte al comisiuniĭ de ortografie, hotărâse admiterea fonetismuluĭ întrebuinţat de jurnalele noastre şi anume ca sunetul închis *ă* să se facă din *a*, sunetul *î* să se facă din *i*, consoana *z* să se scrie din *z*. La a doua regulă se făcuse o excepţiune de a se scrie cuvântul *România* şi derivatele luĭ cu â făcut din *a*, fiind astfel scris pe toate medaliile şi documentele oficiale. D-l Poni observând însă că n'ar fi bine ca tocmaĭ cuvântul România să intre ca excepţiune, d-l Maiorescu schimbă regula statornicind ca sunetul *î* să se scrie cu *i* numaĭ la începutul cuvintelor şi cu *a* la mijlocul lor.

In privinţa locurilor vacante de Academicianĭ, în cele patru locurĭ de corespondenţĭ nu s'a găsit decât un român din Transilvania şi altul din Bucovina, iar pentru celelalte 2 locurĭ desemnate literaţilor din ţară s'a crezut de cuviinţă a se amâna discuţia pentru la anul.

Privitor la premiĭ, vechiul sistem caracterizat de mult, s'a urmat încă şi anul acesta fără a se da niciĭ un premiŭ talentelor de literaţĭ, ci numaĭ cărţilor scrise de oamenĭ care nu s'aŭ remarcat prin niciĭ o originalitate. Iată ce zicea în adevăr D. N. Petraşcu, acum şase anĭ, în coloanele revisteĭ noastre în privinţa aceasta[1]).

Ceea ce ni se pare, maĭ grav, e clina pe care a alunecat Academia, în râvna de descoperir istorice şi de muncă erudiţională, e absorbirea eĭ cu totul în trecut, e preferinţa ce ea dă, atât în alegerile cât şi în premiele sale, erudiţiuniĭ maĭ mult decât talentuluĭ. Incurajarea unor nume care

1) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, anul 1898 pag. 337.

sunt destinate să piară şi sacrificarea adevăraţilor oameni de talent este, ni se pare, o deviare fundamentală de la spiritul creării Academiei.

E ştiut că oamenii de ştiinţă literară nu sunt în deobşte culmile geniului unui popor. Calitatea lor stă în memorie, care, ca o facultate inferioară, nu rodeşte de sine, dacă nu e împreunată cu talentul, ci rămâne stearpă. Omul de ştiinţă, literatul ştiinţific, neavând originalitate de concepţie, comentează, analizează literatura şi arta făcută de alţii. Dar alături de literatura şi arta făcută, sunt literatura şi arta care se fac astăzi, şi care sunt cu mult mai interesante pentru noi contimporanii. Deasupra explicărilor lucrurilor vechi, explicări care se repetă de fiecare profesor saŭ erudit, sunt acele vârfuri etice ale vieţii contimporane, talentele, care se pot compara cu planetele ce strălucesc prin lumina lor proprie, spre deosebire de oamenii eruditi care strălucesc prin o lumină împrumutată. Pe când unii sunt ca nişte ceasornice ale timpului, arătând gradul gândirii şi simţirii poporului din care fac parte, ceilalţi nu fac decât să cerceteze, să clasifice, să coordoneze gândirile şi simţirile altor timpuri.

Nu trebue să uităm iarăşi, că pe când talentele, mai ales în ţări mici şi nouă ca a noastră, duc o viaţă întreagă de privaţiuni lumeşti, şi, prin dezinteresul lor firesc, sunt nişte sacrificaţi din punct de vedere material, neîntâlnind în viaţă decât doar răsplata emoţiilor şi inspiraţiilor lor, — literatorii mai toţi ating un scop profesional şi nu văd în lucrările lor de cât îndrumarea către o carieră mai răsplătitoare...

Prin încurajarea talelentelor originale, din nenorocire nu prea multe, şi prin sprijinul de o potrivă binevoitor tuturor celor care muncesc şi produc, Academia este tocmai factorul de căpetenie al vieţii noastre culturale şi pentru a innobila gustul public, a da avânt şi însufleţire scriitorilor, artiştilor şi oamenilor de ştiinţă, a îmbelşuga ogoarele gândirii, bântuite de secetă şi de acel dureros dezechilibru moral de neîncrede în noi înşine, pe care o literatură şi o artă puternică ni l-ar înlătura, deschizându-ne mintea şi redându-ne încrederea în noi înşine.

Iată ce zice acum, sub titlul *Sărmani literaţi* şi tânărul D. Karr în gazeta *Observatorul* de la 4 Aprilie :

In ţara noastră, în care clasele superioare nu citesc de cât în limba lui Georges Ohnet, în care clasele mijlocii, nici nu ştiŭ măcar de existenţa scriitorilor noştri, iar Mecenaţii sunt plante exotice pe care nu le-aŭ putut produce până acum pământul românesc, Academia ar putea, ar avea chiar datoria, să fie o proteguitoare a literaţilor noştri.

Cu toate acestea, Academia a respins sistematic mai toate operile literare care i-a solicitat premiile. In schimb însă, se premiază toate tratatele de cultură raţională saŭ neraţională a zarzavaturilor, colecţii searbăde de anecdote în versuri saŭ în proză, colecţii şubrede de documente fără importanţă. Toate cărţuliile de agronomie saŭ veterinărie aŭ şansă, dacă nu siguranţă, că vor obţine un premiŭ academic : toate terfeloagele, în care s'aŭ notat nu cu atâta inteligenţă ci cu mai multă răbdare de biurocrat, fapte cronologice, saŭ în care sunt legate cu aţă şubredă documente meschine, obţin mii de franci şi fac şi avere, gloria nemuritoare a culegătorilor.

In mintea multor academicieni a premia asemenea cataloage şi terfeloage însemnează a încuraja literatura română.

Şi cu toate acestea o ură profundă şi fără sens animează pe ceĭ mai mulţi academicieni în potriva adevărateĭ literaturi.

Pentru ceĭ mai mulţi, un volum de versuri frumoase constitue o carte în care un autor naiv şi copilăros s'a amuzat să facă o inutilă muzică de cuvinte : un volum de nuvele e inferior unui volum în care o mână barbară a transcris fără nici o poezie şi artă minunatele plăsmuiri ale poporului nostru. Fleacurile acestea nu sunt vrednice de premiat! Ele sunt inutilităţi, care atunci când solicită un premiŭ academic comit o insolenţă.

Miile de franci ale Academiei le merită tratatele de cultură a spanaculuĭ, în care sărmana limbă românească e maltratată cu o furie de ignorant, studiile de vindecare a bătăturilor, culegerile sterpe de documente meschine, din al căror studiŭ istoria nu înaintează cu un pas.

Sărmani literaţi, cum mai aveţi naivitatea să solicitaţi un premiŭ academic, când voi nu faceţi nimic altceva de cât să întrupaţi o părticică din acel frumos spre care răvnesc toate minţile nobile şi luminate ?

Şi să se observe că *Observatorul* e gazetă liberală.....

Putea-va D. Kalinderu, noul Prezident al Academiei, să puie instituţia aceasta pe adevăratele ei brazde?

* * *

In urma petiţiunii adresată d-luĭ ministru al instrucţiunii publice de către d. Dimitrie C. Olănescu, Preşedintele *Societăţii române* de *Literatură şi artă*, d. Haret a depus în Cameră proectul de lege pentru recunoaşterea de persoană morală şi juridică a ziseĭ societăţi, cu următoarea expunere de motive :

După pilda mişcărilor culturale din alte ţărĭ, Societatea română de literatură şi artă are menirea de a strânge pe cât e cu putinţă maĭ mult raporturile dintre public şi autorĭ şi a crea ast-fel un mediŭ priincios atât desvoltăriĭ literaturiĭ şi arteĭ naţionale, cât şi înălţăriĭ nivelului intelectual românesc.

Pentru ajungerea acestuĭ scop, Societatea a avut şi are o luptă aprigă în potriva puhoiuluĭ nesfârşit de producţiunĭ străine, cu care este inundată ţara şi care falsifică şi corupe gustul public, dărâmă şi înstrăinează tradiţiunile neamuluĭ, dărapănă şi aduce desfrâul în traiul şi obiceiurile noastre.

Acţiunea societăţiĭ însă nu se poate manifesta în mod efectiv de cât numaĭ când ar avea capacitatea legală de a reprezenta sub ocrotirea legilor, în faţa autorităţilor competinte şi a urmări înaintea instanţelor judecătoreştĭ, drepturile şi interesele eĭ.

Această personalitate îĭ maĭ este trebuincioasă şi pentru a exercita cu deplinătate misiunea umanitară impusă prin alăturatele statute, adică : ajutorul mutual al membrilor, precum şi crearea unuĭ fond din care se va da pensiunĭ membrilor activĭ aĭ societăţii, văduvelor şi copiilor lor.

Donaţiunile şi ofrandele, ce vor constitui una din temeliele fonduluĭ acestuia precum şi administraţiunea averiĭ viitoare a societăţiĭ, vor fi unele peste putinţă de obţinut, cealaltă cu greŭ de îndeplinit, dacă fiinţa aceseĭ societăţĭ nu va fi întregită cu prerogativele şi activitatea legală a persoanelor civile.

Menirea acesteĭ societăţĭ fiind, dar, pe de o parte culturală, iar pe de alta morală şi umanitară, ea împlineşte una din funcţiunile viĭ ale energieĭ publice şi este de trebuinţă ca să prospere şi să se întărească pentru răspândirea frumosuluĭ adevărat şi săvârşirea bineluĭ, de aceea—zice ministrul—a supus aprobăriĭ camereĭ, proectul de lege pentru recunoaşterea calităţiĭ de persoană morală şi juridică „Societăţeĭ române de literatură şi artă".

In şedinţele de la 14 şi 15 Aprilie c. atât Camera cât şi Senatul aŭ votat proectul de lege.

Membriĭ societăţi aduc mulţumirile lor afectuoase şi recunoscătoare atât d-luĭ Ministru Haret cât şi d-luĭ D. C. Ollănescu.

I. NESTOR.

* * *

Studiĭ şi Biografiĭ de Dr. Ioan Raţiu. Blaj 1904 în 8ª de 200 pag. Intr'un volum tipărit la Blaj, d-l Dr. I. Raţiu, profesor la gimnaziul gr.-cat. localnic, a strâns o serie de articole publicate prin reviste şi ziare.

Articolele însă nu se disting prin nimic, care să îndreptăţească pe autor a le trage şi aparte ; de aceea are grije în prefaţă să motiveze faptul prin rugămintea şi îndemnul prietinilor.

Două articole asupra elementelor dintr'o educaţiune naţională spun lucruriĭ din domeniul comun ; treĭ articole de istorie culturală, relative la şcoalele din Blaj, nu ne spun lucruriĭ nouă nicĭ ca informaţie, nicĭ ca interpretare ; două recensiĭ, dintre care una asupra uneĭ cărţi scrisă în ungureşte despre poezia luĭ D. Bolintineanu şi treĭ biografiĭ, scrise în stil gazetăresc, formează conţinutul volumuluĭ.

Cu toate acestea, cartea se citeşte cu plăcere, căcĭ vorbeşte cu drag de lucruriĭ ce ne interesează pe noĭ.

Iată, ca exemplu, ce părere are d-sa despre poezia *O fată tânără pe patul morţiĭ* de Bolintineanu :

Bolintineanu prin această poezie şĭ-a pus bază renumeluĭ săŭ de poet în literatura noastră. Prin poezia aceasta el înalţă elegia — zice Aron Densuşan — unde n'o putuse sui încă Cârlova şi unde n'a ajuns încă nimenĭ la noĭ.

Pentru o idee, de Eugenia Ianculescu de Reus, Bucureşti, 1904, 8° din XI + 225 pagine.

E o relaţiune de călătorie, făcută de d-na Eugenia Ianculescu de Reus, autoare deja cunoscută prin publicaţiunile precedente, cu prilejul congresuluĭ eleno-latin din Roma.

Plină de entusiasm pentru ideea latinităţiĭ — scopul congresuluĭ — şi pentru intenţiunile grupuluĭ românesc participant, pleacă împreună cu ceĭlalţi sub conducerea d-luĭ Gr. Tocilescu, apostolul ideeĭ, zice autoarea, şi în această călătorie îşĭ fixează, cu multă gingăşie şi lirism, impresiile, pe care sensibilitatea eĭ de o femenină febrilitate, le primi, fie pe drum, în tren saŭ pe vapor, fie în oraşele vizitate — Roma, Neapole, Florenţa, Veneţia — la solemnităţĭ saŭ la cercetarea monumentelor de artă.

Intoarsă în ţară se gândeşte să facă din aceste note o carte pentru public şi reluându-le le încarcă cu descrierĭ şi explicărĭ istorice, ce fac să lâncezească cursul povestiriĭ şi să piardă din frescheţa eĭ.

Şi de aci se pot recunoaşte unele din elementele talentuluĭ săŭ: analiza sufletească, şi insistenta evocare a trecutuluĭ, pe care autoarea pare a şi le impune ca o datorie literară.

Pentru ca cititorul să-şĭ deie seama prin el însuşĭ de lucrarea aceasta îĭ reproducem câteva rânduri din care reese impresiunea autoareĭ în faţa statuelor luĭ Michel Angelo de la mormântul luĭ Iuliu II, aflător, cum se ştie în biserica *San Pietro in Vincoli* din Roma.

Mărturisesc însă că Lia şi Raşela sunt recĭ, nu par a fi întipărite de viaţa descrisă în versetурĭ. In schimb însă Moise e spăimântător prin energia din chip, prin dimensiile colosale a corpuluĭ şi prin faptul că pare a se ridica de pe scaun, furios de idolatria Evreilor. Această statue m'a sguduit, mi s'a părut că simbolizează uriaşa putere intelectuală a celuĭ care a priceput că pentru Evreĭ! trebue ca principiilor morale igienice, şi filosofice să le dea forma legeĭ sfântă, căcĭ numaĭ aşa aŭ putut şi pot fi încă respectate.

C. S. PROD.

* * *

Făt-Frumos. — Revistă literară, destul de interesantă, a apărut de curând în Bârlad, sub conducerea unor nume cunoscute nouă, ca d. d. Tutoveanu şi Nanu şi condusă de ideĭ bune şi sănătoase. Iată cuvîntul eĭ începător, datorit d-luĭ Cuza şi la care subscriem şi noĭ din toată inima.

Ideea naţională română. Epoca în care trăim, e fără îndoială cea maĭ falnică, dar şi una din cele maĭ anevoioase ale întregeĭ noastre istoriĭ. Existenţa noastră din trecut a fost jertfită trudeĭ de *zămislire* a naţionalităţiĭ române; astăzĭ, noĭ ne luptăm pentru *închegarea eĭ definitivă.*

Şi aicĭ se cere să nu ne lăsăm a fi ameţiţĭ de succese efemere: să ne dăm bine samă că opera noastră nu e decât *pe jumătate făcută.*

După veacurĭ de suferinţĭ—iată-ne stăpânĭ, să zicem, pe o ţară liberă, bine aşezată între munţĭ şi mare, cu un pământ de o fertilitate extra-ordinară, străbătut de căile mişcătoare ale unor râurĭ îndemânatice. Aicĭ firește că trebuea să se desvolte, şi s'a desvoltat o mişcare economică puternică. Exportul s'a mărit în fie-care an, economiile sporesc, avuţia creşte.

Dar dacă ne privim *pe noĭ*, în loc de a ne minuna de productele mânelor noastre, atuncĭ impresiunea se schimbă: încrederea ce ne-o putea inspira fenomenul de *creştere a avuţieĭ*, se preface într'un sentiment de profundă îngrijire în faţa faptuluĭ de *scădere a naţionalităţiĭ române.*

Clădirea statuluĭ se ridică pe temelia şubredă a uneĭ *clase rurale*, obijduită şi strâmtorată în multe feluri. *ţăraniĭ*, producătorĭ aĭ tuturor bogăţiilor, sânt cele d'intâĭ victime ale sărăcieĭ, datorită neştiinţeĭ în care i-am lăsat. *Proprietariĭ* şi arendaşiĭ românĭ, într'o jumătate de ţară, aŭ fost înlocuiţĭ cu jidanĭ exploatatorĭ; o nouă *clasă boerească*, străină de neam şi de lege, e pe cale de

a se forma, aşezându-şĭ privilegiile, izvorite din *trusturĭ* şi speculaţiunĭ infame, pe grumajiĭ poporuluĭ român.

Clasa de mijloc, a comercianţilor şi meseriaşilor, în unele regiunĭ e străină cu totul; pe aiurea, ea se înstrăinează pe fiecare zi. O puzderie de elemente neasimilabile se interpune, ca o pătură izolatoare, între clasa muncitoare rurală şi clasa conducătoare. Organismul nostru naţional e astfel oprit în desvoltarea normală a funcţiunilor luĭ.

In sfârşit, *clasa dirigentă* — învăţaţiĭ, artiştiĭ, literaţiĭ, conducătoriĭ politicĭ — alcătuită, nu în mod normal din prisosurile uneĭ clase de mijloc avute şi independente, ci în cea maĭ mare parte din *elemente budgetare*, pentru care serviciile statuluĭ sunt o necesitate de existenţă, nu ajunge a-şĭ găsi echilibrul eĭ binefăcător, nicĭ în ştiinţă, nicĭ în artă şi maĭ puţin încă în politică. Pretutindenĭ aceeaşĭ patimă, aceeaşĭ frământare sterilă, aceleaşĭ lupte meschine, cu caracter pur personal. Firește: nu încăpem uniĭ de alţiĭ, într'o ţară pe jumătate cuprinsă de străinĭ.

Aşa se înfăţişează *starea adevărată* a poporuluĭ român, dacă stăm, cu sânge rece, să privim lucrurile în realitatea lor. Şi orĭcât ne vom suci şi vom căuta să ne ameţim cu fraze — *vorba-ĭ trecătoare, faptele rămân.*

Rămân *ţăraniĭ* în starea lor de plâns; rămân *jidaniĭ*, stăpânĭ pe comerţ, pe industrie, ba încă şi pe agricultura ţărĭĭ; rămîn *politicianiĭ*, inconştienţĭ şi înstrăinaţĭ de interesele neamuluĭ.

Dar ce-ĭ de făcut că pierim — se va întreba cineva îngrijit? Răspundem: în adevăr, şi nu e altă scăpare decât *trezirea conştiinţeĭ şi a energieĭ naţionale.*

Pentru a ne gândi serios la rezolvirea unor probleme uriaşe — pe care nu *un om*, ci numaĭ *naţiunea însăşĭ*, prin puterea eĭ elementară le poate rezolvi — se cere maĭ întâĭ ca aceste probleme să existe în conştiinţa oamenilor, ca ele să fie obşteşte înţelese. Şi ele nu pot fi înţelese decât privindu-le *în lumina ideeĭ naţionale.*

Pentru a ne da bine sama de scăderea noastră ruşinoasă şi de primejdia supremă, de care suntem ameninţaţĭ, trebue să ştim că fiecare naţiune e o *individualitate colectivă*, cu caracter bine hotărât, cu interese proprĭĭ; că ea se prezintă ca un *organism*, care nu poate trăi, decât prin *organe proprĭĭ*, care sunt *clasele* formate în sânul său. O *naţiune română*, cu *organe jidoveştĭ*, e o *închipuire* atât de stranie încât te face să râzĭ; dar când aceasta e chiar *realitatea*, — atuncĭ îţĭ vine să plângĭ de durere.

Din *conştiinţa naţionalităţiĭ*, căreia aparţinem, trebue dar să izvorască *puterea* necesară pentru a rezolvi problemele noastre de existenţă. Această conştiinţă mântuitoare nu se va trezi însă de cît prin *afirmarea energică a ideeĭ naţionale române.*

Să fim *românĭ* în toate manifestaţiunile vieţiĭ noastre. Să facem *artă şi literatură românească*, în spiritul şi din isvorul nesecat al geniuluĭ nostru popular; să facem *ştiinţă românească*, aplicând luminile teorieĭ la cercetarea împrejurărilor speciale din ţară de la noĭ; să facem maĭ ales *politică românească*, apărând cu energie straşnică interesele deosebite ale claselor româneştĭ, în comerţ, în industrie, în agricultură.

Ideea naţională română, afirmându-se cu tărie pe toate terenurile, va trezi energiĭ necunoscute în sânul poporuluĭ nostru, şi îndrumându-le pe toate în aceeaşĭ direcţie, îĭ va da puterea necesară, pentru a ieşi biruitor din lupta pentru viaţă. Altfel, desbinaţĭ între noĭ şi nedumeriţĭ cum suntem, faţă de adevăratele noastre interese, ne vom pierde vremea cu nimicurĭ, şi când ne vom dumeri—vom fi în marginea peiriĭ.

„Românĭĭ aŭ trebuinţă astăzĭ să se întemeeze în patriotizm şi în curaj, şi să câştige statornicie în caracter“.

„Făt-Frumos“ — luând de călăuză aceste frumoase cuvinte ale luĭ N. Bălcescu, a şi început păşi pe calea sănătoasă a afirmărĭĭ ideeĭ naţionale române, care ne va duce la izbândă. Să mergem ar înainte. Orĭ câţĭ vom rămâne pe câmpul de bătae—tricolorul român va fâlfâi pe cetăţuele duşmane.

A. C. Cuza.

CĂRŢI ŞI REVISTE STRĂINE

Propos littéraires, noul volum al luĭ Emile Faguet, cuprinde studiĭ publicate de către spiritualul şi judiciosul critic francez în diferite reviste cu ocaziunea apariţiuniĭ a diferite lucrărĭ literare saŭ filozofice. In volumul de faţă, reapar câteva din ideile sale fundamentale. Aşa credinţa că revoluţia literară din 1660, săvârşită de Boileau, Molière şi Racine n'a fost însufleţită de recea logică a luĭ Descartes, cum a crezut Taine, ci de un ideal propriŭ al lor, care credeaŭ că pentru a scrie în mod clasic trebue să aĭ pe de o parte originalitate naţională, iar pe de alta putere de gândire obştéscă, adică convenind tuturor civilizaţiilor şi tuturor vremurilor. Volumul cuprinde multe şi interesante portrete, din care unul din cele maĭ asemănătoare e al luĭ Brunctière, în cariera literară a căruia găseşte însuşirile unuĭ apostolat.

Les grâces inemployées. Sub titlul acesta Poetul Charles-Adolphe Cantacuzène publică la Perrin în Paris, al noulea volum al săŭ de versurĭ, din care, drept orĭce critică, reproducem versurile de maĭ la vale, unde fâlfâitul din aripe al gîndiriĭ sale e prins în toată uşurinţa mişcărilor sale ca în maĭ toate celelalte bucăţĭ.

Dans la blonde douceur de cette après-midi
Je regardais les yeux ternis de Milady
Et son profil par l'âge et les pleurs affadi.
Et sachant que jamais cette svelte et charmante
Ne sera pas un soir lilial mon amante,
Je savourais, navré, son âme de partante...

Les étapes du socialisme de Paul Louis. Autorul volumuluĭ face portretele cunoscuţilor socialişti: Fourier, Considérant, Pierre Leroux, Blanc, Vidal, Proudhon şi Blanqui pe care îl arată a nu fi fost de loc un sectar cum l'aŭ văzut adversariĭ luĭ. Logica luĭ Paul Louis e preciză şi strânsă în argumentările sale aşa că lucrarea sa se citeşte cu plăcere.

Opere complete de Jules Laforgue. Noul volum al luĭ Jules Laforgue ne dă încă câteva note necunoscute ale acestuĭ suflet trist şi visător. Notele şi impresiile luĭ, luate în treacăt, fragmentele-ĭ de gândire şi de imaginĭ sunt interesante maĭ cu seamă pentru că destăinuesc firea intimă şi profundă a poetuluĭ. Ca şi în Complaintes, ca şi în le Sanglot de la terre, întâlnim şi aicĭ, în operele sale postume,

acelaş refren al turmentăriĭ sale metafizice, al obsedăriĭ ce i-o fac răsăritul regulat al astrelor şi sorilor strălucitorĭ, nepăsătorĭ de pământul nostru, pierdut în haos, fără ajutor şi fără martirĭ la suferinţele luĭ. După Laforgue soarta omuluĭ stă în a se rezemna şi a aştepta moartea ; a merge aşa spre ruina luĭ însuşĭ, fără să se gândească la lucrurile luate în serios de alţiĭ, să bată în neştire pământul vieţiĭ şi al urâtuluĭ—urâtul care e un al 5-lea anotimp.

Moglie di sua Eccellenza, cel din urmă roman al bine cunoscutuluĭ scriitor italian Gerolamo Rovetta, are aceleaşĭ calităţĭ de viaţă şi realitate care se întâlnesc la el din primul său roman *Mater Dolorosa* care i-a stabilit talentul. Şi aicĭ întâlnim o copilă plină de vioiciune, doritoare de lux şi de supremaţie, o femee tristă care se jertfeşte, un om integru, ursit de a fi victima idealurilor sale, şi toţĭ, ca şi ceĭ de pe planul al doilea, sunt viĭ, întâlniţĭ în viaţă şi amintindu-ţĭ necontenit pe uniĭ oamenĭ cu care trăim alăturĭ. E un noŭ succes al luĭ Rovelta.

Revue des deux mondes, 15 Martie. Pseudonimul Temoin face istoricul celor din urmă zile ale luĭ Leon XIII şi conclavuluĭ din 1903. Fostul Papă avea o memorie prodigioasă ; el era singurul locuitor al Romeĭ contimporane care văzuse pe Piu VII. Leon al XIII a murit ca un adevărat Papă, în măreţia misiuniĭ sale şi în evlavie. Toată presa din Roma a dat dovezĭ de respect faţă de ilustrul dispărut. Condee independente ca Domenico Oliva, aŭ descris emoţia Romeĭ în noaptea agonieĭ sale, sentimentele de simpatie care însufleţeaŭ pe toţĭ ceĭ care urmăreaŭ în gând sfârşitul luĭ. Pierre Leroy-Beaulieu arată marile mijloace ale Japonieĭ şi crede că ea nu va fi strivită prin o învingere probabilă şi că nicĭ nu va da înapoĭ ; va avea însă şi prestigiul unuĭ popor luptător cu armele, care nu l'a avut până acum.

La Revue Bleue, 16 Aprilie. Se continuă călătoria luĭ J. Michelet din Germania (1842). Emile Tardieu vorbeşte despre : La solitude et les solitaires, „A trăi singur" iată dorinţa din fundul atâtor suflete, zice el, pe care lumea le-a rănit! Puţinĭ sunt însă ceĭ ce isbutesc a trăi singurĭ şi experienţa arată că ceĭ ce s'aŭ hotărât la singurătate nu le-a priit regimul. Trebue să trăim singurĭ ? Iată întrebarea ce şi-o pune autorul, la care răspunde c'o analiză amănunţită a sufletuluĭ omenesc.

La Renaissance latine, de la 15 Martie, dă un studiŭ asupra luĭ Guy de Maupassant, sub semnătura Abel Hermant, în care puternicul romanţier francez e văzut maĭ mult ca om de o rară putere fizică. El avu puţine ideĭ generale şi s'a interesat încă şi maĭ puţin de ideile sociale contimporane. Un al doilea articol din Revistă arată, sub semnătura Pierre de Nolhac, relaţiunile ce aŭ existat între Voltaire şi M-me de Pompadour. Voltaire a fost unul din primiĭ adoratorĭ aĭ eĭ şi unul din primiĭ săĭ îndatoriţĭ : înainte de plecarea regeluĭ la Fontenay, marchiza îĭ obţinuse sarcina de gentilom al Cameriĭ care înfăţişa un venit de 60,000 de lire. Tot eĭ îĭ datori Voltaire şi fotoliul din Academie.

La Revue. 1 Aprilie. Numărul acesta are maĭ multe articole de actualitate: asupra Războiuluĭ din Extremul Orient, asupra japonezilor etc. Intre altele reproduce un articol de Tolstoi care va sluji de prefaţă la viaţa luĭ Garrison pe care o va publica Cercoff, peste puţin în englezeşte. Tolstoi relevează calităţile umanitare ale politiceĭ luĭ Garrison. De Emile Faguet : Beethoven chez lui, unde se văd certile mareluĭ compozitor german cu servitoriĭ săĭ, cu portariĭ şi maĭ ales cu al său famulus, blândul Schlinder. Nuvele, dărĭ de seamă.

La Plume. Aprilie. Un fragment liric de André Mary sub titlul: De la Tendresse, de l'ombre et du silence; alte bucăţĭ de proză şi de versurĭ, între care o poemă frumoasă de Camille Schiltz, intitulată Prélude şi începând larg cu strofele:

Si le dégoût te prend des gestes de l'estrade
Où tu livres là vie et masques ton esprit
Et que tu cherches l'ombre, et le calme, et la rade
Pour y trouver la paix, le silence et l'abri.

Pars, et que nul regret n'accompagne en ta fuite
Le brulant souvenir du prestige quitté
Suis sans te retourner te désir qui t'invite
Et marche dans l'espace et dans la liberté.

La Revue de l'art ancien et moderne. Aprilie. Paul Durieu continuă în marea revistă de artă franceză articolul său asupra Expoziţiuneĭ primitivilor francezĭ, schiţând în numărul acesta, istoria pictureĭ din Franţa, de la începutul celuĭ de al XIV-lea secol, până la sfârşitul domnieĭ luĭ Carol VI, şi ocupându-se în deosebĭ de şcoala de pictură din Paris şi de influenţa italiană asupra eĭ. Emil Dacier începe un articol sub titlul Figurĭ de teatru, în care studiază portretele marilor actorĭ francezĭ începând deocamdată cu Molière şi mergând până la epoca luĭ Voltaire.

Nuova antologia. 1 Aprilie. Giuseppe Chiarini scrie un studiŭ, I tentiativi drammatici di Giacomo Leopardi, tras din documente inedite, din care reiese că Leopardi a compus cea d'intăĭ tragedie Pompeo in Egitto la vârsta de 13 anĭ, dedicând-o tatăluĭ său pe care'l luase drept model de scriitor dramatic. Chiarini vede semnele unuĭ om genial în această primă încercare de scenă a luĭ, dar, atât în ea cât şi în altele, până la cea din urmă, Maria Antonieta, când avea 18 anĭ, tristul poet del' infelicità nu s'a putut substrage luĭ însuşĭ şi n'a putut crea tipurĭ viĭ. Deputatul Pompeo Molmenti vorbeşte cu ocazia celuĭ de-al treilea volum din storia dell' arte de Venturi despre trecerea de la arta romană la arta gotică din Venezia, arătând cum în intervalul acesta s'a creat în Italia o artă din întrunirea stiluluĭ bizantin cu elemente locale dând naştere stiluluĭ italo-bizantin.

Emporium. Aprilie. Vittorio Pico în seria sa de Artiştĭ contemporanĭ, studiază opera sculptoruluĭ belgian Iules von Biesbroek, care se semnalează publiculuĭ prin o originalitate modernă şi anume de a se fi coborât din înălţimile academice tradiţionale şi de a fi făcut oamenĭ din timpul său, luaţĭ din mijlocul realităţiĭ în care trăeşte şi de a fi găsit atitudinĭ nouă, în afară de cele cunoscute. Un al doilea articol: Alegoria politică în frescurile luĭ Ambrogio Lorenzetti şi alte articole de varietăţĭ.

E. Safirin.

1992
1905

MARIN GELEA

ROMAN

I

PE DRUM. — DIN TRECUT.

Era spre sfârșitul luĭ Aprilie, într'o Sâmbătă a Paștilor,—or fi acum zece, doĭ-spre-zece anĭ. O zi caldă cu adierĭ de vânt și cu cerul închis. Bucureștiĭ trecuse prin săptămâna patimilor, cu rugăciunĭ și denii, cu tras de clopote dimineața și seara, cu lumânărĭ aprinse noaptea prin curțile bisericilor.

Cam pe la treĭ ore din zi, se auzi trecând de-alungul stradeĭ Știrbeĭ-Vodă o trăsură mare cu un sgomot neobicĭnuit de clopote care se opri dinaintea caselor albe din colțul stradeĭ Schitu-Măgureanu. Era un poștalion cu cincĭ caĭ negri, treĭ înaintași și doĭ la roate, cu vizitiul îmbrăcat în haine surugiești, pline de găitane, și cu un flăcăiaș alăturĭ pe capră care sări cel întâiŭ din trăsură. El privi cu băgare de seamă, încă odată la numărul de la case, scoase o scrisoare din sân, și ducându-și podul mâneĭ pe sub mustățĭ, deschise portița de fier a curțiĭ și întră înăuntru.

Surugiul, un țăran chipeș cu plete lungĭ, se coborî și el, și trecu dinaintea cailor privind hamurile ; puse mâna de încercă un streang de la un rotaș, îndreptă căpițeala la un înaintaș, se uită deasupra trăsureĭ și, aruncându-și ochiĭ spre ușa caseĭ în fața căreia stătuse, băgă mâna în buzunar, scoase o tabachere de mucava neagră și-și răsuci o țigară.

Peste câteva minute, eși flăcăiașul din curte cu un geamantan în mână, pe care îl legă de fierul capreĭ și aștepta lângă aripa trăsureĭ, privind lung la clădirile de prin prejur.

In momentul acesta, apăru din privdorul caselor din față, un tânăr de vre-o 28 de anĭ, nalt de statură, cu barba neagră și scurtă, îmbrăcat într'un pardesiŭ larg și o pălărie sură, întovărășit până la poartă de o femee bătrână căreia el îĭ sărută mâna și, sărutat pe amândoĭ obrajiĭ de dânsa, se urcă încet și se așeză în trăsură.

Feciorul boeresc, după ce 'ĭ puse pătura pe genunchĭ, se avântă ușor pe capră lângă surugiŭ care 'și despletea hățurile.

La un strigăt tare al surugiuluĭ «gata», de răsună strada, caiĭ o porniră înainte sprintenĭ, umplând strada cu vuetul clopotelor. O luară la vale pe Schitu-Măgureanu,

de-alungul Cișmegiului care păru tânărului din trăsură mai frumos ca altă dată. Arborii dintr'însul de diferite forme, unii abia inverziți, alții negri încă ca iarna, în sborul răpede al trăsurei, păreau minunați. Lacul ce se zărea ici colo printre ei, aleele largi, trecătorii de pe ele, toate, văzute de la distanță, erau mai deosebite. De partea cealaltă a stradei un șir de case în neorânduială, unele strâmbe și joase, alături de altele mai mari, colțuri murdare, afișe rupte pe garduri. Trecătorii de pe trotuare mergeau gândindu-se la nevoile lor, nevăzând nici frumusețea de-o parte a străzii, nici mizeria de cealaltă parte. Poștalionul trecu de-acurmezișul Bulevardului Elisabeta și peste podul Dâmboviței și o luă prin Mihai-Vodă, îndreptându-se spre Dealul Spirei și bariera Rahovei.

De și cu o viață lăuntrică mult mai mare de cât impresiile de din afară, Marin Gelea — tânărul din trăsură — fu isbit din ce în ce mai mult de tristeța stradelor depărtate ale Capitalei, alcătuite din case meschine și cu fațadele încărcate de ornamente urâte. Ele înlocuiau clădirile de altă dată, simple și liniștite, înconjurate de curți largi, pline de arbori și de iarbă, cu cărări printr'însele, cu flori la ferestre și pe stâlpii balcoanelor, subțiri și ciopliți în lemn,

Spre barieră, locuințele erau încă și mai triste, și mai mici, și mai rari. Maidane murdare, bălți infecte, noroaie adânci; nu se mai simțea de loc nici aparențele unui oraș mare; o mizerie desăvârșită: copii goi peste tot, vite numai oasele, mișcând pe dinaintea bordeelor ce slujeau drept case, câni hămesiți care se repezeau numai așa ca să se zică că latră la drum.

Peste puțin însă, se arătă câmpul cu aerul curat și răcoros, cu pajiștea încolțită, cu lanurile înverzite, învrâstate ici colo de ogoare proaspete și mărginite departe de zarea dealurilor.

Gelea respiră la vederea câmpiei. Ochii lui se întorceau când de o parte a drumului când de alta, ca și cum ar fi voit să soarbă toată frumusețea naturei, pe care o creștea și mai mult amintirile lui din copilărie. Gândurile lui se duseră spre locul la care mergea. Peste câteva ore avea să fie acolo, unde îl chema o lume aproape necunoscută și poate tocmai de aceea, cu atât mai atrăgătoare. In adevăr, el nu cunoscuse din familia Bineștilor, unde era să petreacă zilele Paștilor, de cât pe bătrânul Costache Binu, pe care îl întâlnise în drumul de fier, între Viena și București, cu vr-o câteva luni în urmă, pe când Gelea se întorcea din Franța; Binu venea cu fata lui de la Drezda.

In vorba banală ce legară între dânșii, tânărul Gelea îi spusese, că studiase architectura în Paris și că simțea o mare bucurie să-și revadă țara și familia pe care nu le văzuse de cinci ani. Printre cuvintele lui, străbătea o dragoste nespusă de muncă și de arta lui care impresionă pe Binu. Când ajunse la București se despărțiră aproape prieteni. Peste câteva săptămâni, Binu care sta la țară, îl vizită în București și, sub pretextul de a-i alege locul pentru o vilă ce avea de gând să-și construiască la moșie și de a-i face în urmă planul, îl învită să petreacă Paștile la el la țară, distanță de patru ore de București, și-i trimesese acum poștalionul să-l aducă.

Șoseaua se întindea în jos, printre semănături, pe care vântul le dismerda ușor, împrăștiind în aer ca un balsam dătător de viață. Pe cărările de pe lîngă drum, țărani care se întorceau de la oraș cu merinde cumpărate de sărbători. Unii din ei, oamenii vârtoși în care se vedea un suflet blând, purtau sucmane de dimie cu glugi patrate în spate, tivite cu găitan verde și cu căciuli mari cât niște oi; alții numai în cămașă, incinși cu brâu roș și cu chimir bătut cu ținte. Fie că unii cunoșteau poștalionul, fie că la cei mai mulți era cuviința care îi îndemna, toți își scoteau căciulele în dreptul tânărului Gelea. Femeile își aruncau numai ochii spre el și treceau privind în jos.

Câmpia desfășura dinaintea trăsurei priveliști frumoase și pararea altele. Ici lanuri mari de grâu, de se perdea ochiul în adîncul lor ca în nemărginitul unei mări; dincolo fâșii de rapiță moi și mișcătoare ca niște barizuri galbene. Mai departe fâșii de

ovăz, de orz, de cânepă, coborând la vale până dădea în alte lanuri mari prin mijlocul cărora se arătau unde și unde copaci singuratecĭ ca niște străjări neclintiți ai bogăției din jurul lor. In fund de tot, rariști de păduri încondeind arabescuri pe albastrul cerului și înconjurând piepturi de arături negre ori pajiști verzi de păşune. O năzuință de viață străbătea în toată firea și umplea tăcerea și singurătatea zării. In brazdele țarinei, în firele de iarbă, în arborii înmugurați, în unduioarea dealurllor depărtate și ceţoase sufla parcă o voință tainică de reînviere. Din vreme în vreme, sate ținându-se legate între ele câte două trei și prin care trăsura trecea în goană, coborând văile și ridicând dealurile.

După vr'un ceas de drum, surugiul opri să răsufle caii la un puț. Feciorul sări de pe capră, se duse spre lanul de rapiță, din care rupse câteva fire și le cătă tecile.

— Se arată bune grânele? întrebă Gelea pe surugiu care era mai aproape de el.

— Bune și frumoase, boerule; nu văzurăți d-voastră că parcă se leagănă pământul?

Feciorul, care se apropiă, făcu un semn îndoielnic din sprâncene, ca un om mai priceput și arătând cu degetele câteva teci galbene de rapiță, zise:

— Mai toate firele sunt compromise.

— Ploaie și soare la vreme, reluă surugiul cu un fel de încredere adâncă, că dau ele alte teci. . . . .

— Tocmai, că avem mare criză de ploaie, adăogă feciorul, și, comparativ cu felul productelor, prețurile sunt mici. . . . .

Flăcăul învățase patru clase primare și vrea să-și arate știința vorbind o limbă românească mai subțire. Surugiul nu știa carte și vorbea românește, așa cum învățase de la măsa. El se urcă pe capră cu strigătul lui de «gata» și, cu o întreită pocnitură de biciu în dreapta și în stânga, o porniră înainte.

Caii, asudați, mergeau trap întins; înaintașii, atinși din timp în timp de sfichiul biciului, ciuleau urechile înapoi, scuturau din capete, le plecau spre pământ cu o mișcare tinerească și iuteau pasul câteva minute. Trecură podul de peste Argeș în mers repede. Scândurile lui vuiră ca un tunet depărtat. Subt el, apa Argeșului mișca încet scânteind la cotituri și se perdea galbenă în largul văii.

Sufletul lui Gelea părea că renaște el însuși în fața naturei desprimăvărată. O bucurie nedesluşită de viață nouă și de speranțe îi străbătea pieptul, și fără să 'și deie seamă, priveliștea ce 'l înconjura îl duse cu 20 de ani înapoi. Intreaga lui copilărie, petrecută la țară, îi revenea în minte cu toate amănuntele ei. I-se părea că se revede copil mic în curtea cea pătrată de la Negrilești, în casele lor vechi, acoperite cu șindrilă neagră, cu ceardacul văruit albăstriu, cu ferestrele mici și înflorate în fier, cu ușile grele de stejar, tăiate dintr'o bucată, cu tinda adâncită puțin de-asupra beciului, cu scara ce se clătina când călcai; și mai departe, cu porumbăria pe furca-i plecată de vreme, cu poarta cea mare acoperită cu mușchiu verde, cu grajdul rămas numai din roș, și cu fântâna cea seacă, de sub plopul subțiratic, în ramurile căruia se vedea vecinic resturile câte unui smeu. Toate lucrurile astea, parcă le avea acum dinaintea ochilor. Și printre ele, se vedea pe el însuși, în vârsta fericită a copilărieĭ, cu capul gol, pârlit de soare, alergând călare pe câte un harag cât e ziulica de mare, ori târnîind vre-un câine cu câte o funie de gât, de nu-i mai înțelegea nici el gluma și jocul. Iar din vreme în vreme, glasul iubit al tatăluĭ său, care stând pe scară după masă, la umbra strașineĭ, cu cafeaua lângă dînsul și privind prelung spre drumul Zeletinului, la cărăușii ce treceau învăluiți în nouri de praf, îi striga încet cu bunătatea-i părintească, ori de câte ori îl aducea joaca mai aproape de el: — «Da mai ajungă-ți și ție, măi băete, odată cu atâta muncă. . . . . mai stai loculuĭ la umbră, nu vezi că ese foc din tine?! . . .

Apoi printr'o firească apropiere de gânduri la omul tânăr și legănat de vise plăcute, la omul fericit că trăește, amintirea lui de-atunci desfășură întreg firul vieții lui,

fir pe care o împrejurare era cât pe-aci să-l curme de la început. Intrase într'o după amiază în șghiabul moriĭ din marginea satuluĭ ca să se spele pe ochĭ și să se răcorească cu apă din scoc, când, se pomeni isbit de la spate de șivoiul Zeletinuluĭ; morarul ridicase stavilele și dase drumul moriĭ fără să-l vază din depărtare. Apucat un moment de roată, avu noroc că putu să se desfacă de sub ea și alunecă în scocul moriĭ, de unde fu scos de morar aproape mort.

Copilăria luĭ i se legă apoĭ în minte cu ceĭ dintâĭ anĭ de școală primară și de liceŭ.

Doamne, ce zi de tristă amintire fu pentru dânsul dimineața în care îl duse tată-so să-l înscrie la școală—la școala cu care îl amenințase măsa din pruncie ca și cum i-ar fi vorbit de o fiară sălbatică saŭ de o ocnă fără fund—și cât mergea el de jinduit pe drum, plângând parcă într'ânsul după aniĭ copilărieĭ! Fiara acea i se arătă sub doĭ ochĭ marĭ și fioroșĭ aĭ dascăluluĭ — care totușĭ în ziua aceea îl netezi cu mâna pe păr și-ĭ făcu loc într'o bancă—și sub o sută de alțĭ ochĭ maĭ micĭ care îl priveaŭ sticliți din băncĭ, gata de a râde de stângăcia cu care își ținea el pălăria și ghiozdanul. Intrând încet la locul luĭ, își rezimă capul pe mână și dădu drumul unuĭ oftat adânc.

Când se întoarse acasă, măsa'ĭ eși înainte la poartă, ĭĭ luă ghiozdanul dîn mână, îl sărută pe amândoĭ obrajiĭ și-l îndemnă să se maĭ joace și el și să maĭ uite cartea. Cât de dulcĭ simți el atuncĭ sărutările măseĭ după privirile acelea înfiorătoare ale dascăluluĭ!

După lunile de școală însă, grele, urâte și vecinic pline de teamă, venea vacanția cea mare, aducătoare de fericire, de soare de țară și de câmpiĭ nemărginite.

Țara, cu libertatea eĭ, cu jocurile neîntrerupte de la moară și din marginea pădureĭ, cu porumbiĭ și paserile de prin cuiburile copacilor, era locul și cuvântul cel maĭ magic ce pronunțase buzele luĭ și-ĭ deschidea cele maĭ ademinitoare visurĭ. In singurătatea eĭ, toate păreaŭ maĭ marĭ și maĭ de preț, maĭ frumoase și maĭ impunătoare. Până și oamenĭĭ simpli ce-l înconjuraŭ acolo, luaŭ alte înfățișerĭ, văzuțĭ cu ochiĭ luĭ de atuncĭ. Așa un biet creștin de megieș, Iancu Surdulea — care, când sta la masă, ți se părea și el om ca toțĭ oamenĭĭ, dar care, când se scula în picioare, parcă intra în pământ,—i se arăta luĭ autoritate nediscutată în materie politică, fiind-că avea pururea în gură numele luĭ Kogălniceanu și Brătianu ca niște vorbe de nimica,—și un altul Mihalache Velicu - care pentru că scosese pe vizitiul lor în luna luĭ cuptor cu caiĭ puși la sanie, sub cuvânt că avea să cumpere cineva sania în piață, saŭ pentru că pusese altădată un cocoș în soba uneĭ femeĭ, de începu să cânte cocoșul la miezul nopțiĭ și bägă femeia în sperietură, — era pentru el omul cel maĭ năsdrăvan și maĭ ingenios din lume.

Nimenĭ însă, chiar de la țară nu-ĭ lăsase o urmă atât de neștearsă în suflet ca chipul drăgălaș și bălan al Marandeĭ, fata morarului din Negrileștĭ, la care se ducea de la curte în fie-care dimineață pe drumul umbrit de nucĭ și de perĭ sălbatecĭ. Cât de mângăioșĭ eraŭ ochiĭ eĭ negri, umbriți de gene lungĭ, și gura eĭ vecĭnic întredeschisă, cu dințiĭ mărunți și albĭ ca laptele! Câte ceasurĭ neuitate petrecute împreună, stând de vorbă și maĭ adesea tăcând, sara pe puntea iazuluĭ, înainte de asfințitul șoareluĭ, când umbra închidea încet valea! Și cât de tare se unise sufletul luĭ cu sufletul eĭ, de-l simțea parcă rupându-i-se când se despărțea de ea la sfârșitul vacanțeĭ!

Cea din urmă zi în care o văzuse îĭ rămase intipărită în minte clipă cu clipă. Tată-so părăsea atuncĭ pentru tot-deauna moșia Negrileștĭ. Privirea ce-ĭ aruncă Maranda, când, stând la rădăcina nuculuĭ celuĭ mare, îl întrebă dacă n'avea să maĭ vie pe-acolo nicĭ odată, avea în ea o strălucire pe care n'a maĭ întâlnit-o într'un ochiŭ omenesc, iar gingășia cu care își întoarse capul atuncĭ ca să-și ascundă lăcrimile ce i se revărsaŭ de-alungul obrajlor, n'avea s'o maĭ uite până la mormânt.

In oraș, și cu aniĭ vârsteĭ, începură pentru el bucuriile sufletești care i se arătaŭ

acum în amintire ca o lungă și frumoasă primăvară a vieții. Teatrele de provincie făcute din scânduri pentru cele câteva zile de bâlciu, cu niște actori ca vai de ei, cu piese învechite, știute rău și jucate și mai rău, erau pe atunci o desfătare fără seamăn. Așa, trupa fraților Vlădicești care juca repertoriul lui Alecsandri, și trupa lui Lupescu care reprezenta drame ca Maria Tudor, Ecaterina Howard și altele, în palate vărsite de un biet tinichigiu, și comedii ca Vlăduțu-mamei, c'un leagăn de funie putredă de cădea actorul ce se da în el, cu picioarele în capul tronbonistului din orchestră, îi păreau spectacole incomparabile. Pe Alexandru Vlădicescu îl auzea parcă și acum cântând în Plugarul român, pe aria, Colea 'n vale la fântână: «Că-s romîân cu patru mâini și iiii n'am teamă de păgâni», în aplauzele frenetice ale ovreilor din galerie și multumind apoi publicului, abia mai putând respira, cu câteva cuvinte improvizate ad-hoc: «Bârlădenii... tot bârlădeni»... deslănțuind cu ele și mai viforos entuziasmul sălei.

Și nu numai reprezentațiile erau evenimente mari, dar chiar și repetițiile. Ce extraordinară plăcere era pentru dânsul să asiste la repetiția de la 12 ceasuri și cum drept recunoștință aducea el, ferbinte, de peste drum de la birtul din față, porția de sărmăluțe cu smântână, eroinei trupei, pe scenă, numai ca s'o vadă mâncând, pe această Marie Tudor, cum mănâncă toți oamenii, întingând în smântână și ștergând la sfârșit farfuria cu coaja de pâine de credeai că n'a mai fost niciodată mâncare în ea!

Dar apoi ce proporții uriașe de semi-zei luau oamenii cu adevărat mari pe care împrejurările îi adusese câte odată pe-acolo prin provincie! Când veni Alecsandri să ție o conferință în folosul răniților de la 77, fu un fel de cataclism. La gară, unde i se făcu o primire de rege, Gelea vorbi din partea elevilor într'o improvizație trudită o săptămână, în așa chip, că poetul român eși nu numai cel mai mare cântăreț al nostru, dar și al tuturor popoarelor și tuturor timpurilor; iar seara la conferința lui, cuvintele și aminitrile sale din războiul independenței italiene, comparate cu cele din războiul nostru, erau culese de Gelea ca niște pietre nestimate, silabă cu silabă. Când a plecat poetul, el l'a condus la gară alergând pe jos după trăsură-i ca să nu-l piardă din ochi nici un minut.

Poetul Șerbănescu, înamoratul plângător, care făcea pe vremea aceea poezie în natură în fundul provinciei, apărea în trăsurica-i de mlaiă albă, trasă de un cal negru, ca un fel de Sf. Gheorghe Biruitorul....

Pe pictorul Alin care se stabilise acolo în oraș, tânăr și frumos, cu părul negru ca pana corbului, cu fața albă ca o femee, subțire și nalt, făcând pictură și iubind în dreapta și în stînga, cum se iubește la două-zeci de ani, îl urmărea pretutindeni ca să-i soarbă vorbele, să-i observe mișcările și să-l admire tot timpul.

Tot pe atunci începu la el și dragostea cea mare de citirea cărților, a romanelor sentimentale și de aventuri, cu care trăia zile și săptămâni întregi de dimineață și până seara, adâncit în ele și nemișcat. Graziella și Raphael, Monte-Cristo și Muschetarii, Bella-Rosa și Josef Balsamo, și atâtea altele străbăteau și i se întipăreau în minte ca într'un fagure de ceară.

Iar când, mai târziu, se arătă Eminescu cu cele d'întâi versuri ale lui, care părură lui Gelea ca o muzică dumnezeiască și care încetul cu încetul detronară din sufletul lui poezia lină și blândă a lui Alecsandri, fu ca un luceafăr răsărit din depărtări albastre, ca un fel de făt-frumos din basmele copilăriei, aducând cu el o lume nouă de simțiri, o înflorire și o împărăchere stranie de cuvinte, ne mai văzută și ne mai închipuită. Ce entuziasm îi stârni poezia lui și cum copia el versurile poetului de prin reviste, învățându-le pe din afară!? Numele Eminescu el însuși, atât de dulce la pronunțat, avea ceva mistic în mintea sa. Tristul poet îl înrâuri așa de mult, că nu numai Gelea nu mai putea citi pe alți poeți mai vechi, dar chiar el luă atitudinea melancolică a lui Eminescu, în cuvintele și faptele lui de adolescent. Iubea ca el, visa ca

el, era trist ca el. Figurile ce se intrevedeaŭ în «Mortua est», în «Venere și Madona», locurile pe care le atingea versurile luĭ de lumină, i se arătaŭ ca niște închipuirĭ splendide pe care le vedea aevea când zicea pe din afară bucățile luĭ, cu ochiĭ închișĭ, într'un fel de ecstaz. Ce dor era apoĭ în pieptul luĭ de a vedea într'o zi pe Eminescu, pe acel Apolon palid și trist, cu coroană de stele pe cap și atingând cu mâna-ĭ tremurândă o liră de aur, așa cum și-l închipuia el? !

Printre toate aceste frumusețĭ ale anilor de atuncĭ apărea însă, ca un fond înourat școala cu dascăliĭ eĭ, oamenii ceĭ maĭ triștĭ care și în gimnaziĭ insuflaŭ copiilor aceeașĭ ură de școală, prin asprimea lor brutală și prin nedestoinicia lor de a fi dascălĭ... Chipurile lor posomorâte îĭ treceaŭ luĭ Gelea și acum pe dinainte. Unĭĭ dintre eĭ chinuiaŭ mințile copiilor silindu-ĭ să le spue litera cărțiĭ și să învețe foĭ întregĭ de texte și de stihurĭ pe din afară, alțiĭ eraŭ ignoranțĭ, alțiĭ neserioșĭ.

De sigur, dacă generația tânără de astăzĭ nu are puterea de a gândi și de a inventa, ea datorește această slăbiciune școaleĭ nenorocite de acum două-zecĭ, treĭ-zecĭ de anĭ.

Abia câteva figurĭ surâdeaŭ maĭ vesele din galeria lor, unele prin spiritul lor, altele prin prostiile lor. In categoria celor d'întâĭ era profesorul de limba elină, Levantie, fost călugăr care, cu ochelariĭ pe vârful nasuluĭ și privind pe de asupra lor, striga catalogul poreclind băețiĭ după firea și păcatele fie-căruia, tot-deauna cu duh și tot-deauna noŭ în născocirile luĭ. El găsea orĭ-când o replică elevilor maĭ colțoșĭ, de-ĭ punea numaĭ de cât la loc. Gelea zâmbea aducându-și aminte de răspunsul dat de el unuĭ elev care, după ce auzise de la dascăl explicația că Romaniĭ dădeaŭ peste groapă de sufletul morților câte un vițel, îĭ puse întrebarea: «D-ta, D-le Levantie, ce aĭ fi dat peste groapă, că n'aĭ viței?....» Profesorul îl fixă și-ĭ răspunse rar și pe nas: «Ce a-și fi dat?.... Te a-și fi dat pe d-ta, tinerelule....» zise el în râsetul claseĭ.

In categoria a doua intra Pralin, profesorul de științele naturale care, după ce făcea întrebărĭ pe dos băeților, apoĭ le și maĭ comenta: «Eĭ! eŭ pun întrebările cam de după deal,» zicea el, mirat de el însușĭ. Intr'o zi, un elev neștiind nimic la lecție, îĭ spuse câteva vorbe în vânt. El repetă fraza luĭ cu întrebările de după deal; atuncĭ elevul îĭ răspunde: «Apoĭ bine, d-le Pralin, cam de după deal răspund și eŭ»!!...

Dar de-asupra tuturora, i-se arăta luĭ Gelea chipul cu adevărat interesant, al profesoruluĭ de istorie și directoruluĭ de liceŭ, Arhip care îĭ îndreptase, credea el, sufletul, bolnav din copilărie.

Omul acesta avea o viață simplă, frugală, cu moravurĭ stoice. Ideia datorieĭ era cea d'întâĭ la el. Deviza luĭ, pe care o pronunța tunând în clasă și apăsând pe litera *r*, era: «Virtuti et gloria».

In tinerețe luase parte în revoluția din Transilvania, de unde rămăsese cu un deget tăiat și de unde ținea încă pe peretele camereĭ luĭ de lucru, ca o amintire vitejască, o manta albastră străbătută de două gloanțe. Sculat de la patru ceasurĭ dimineața, muncea, scria, umbla toată ziua pentru realizarea ideilor ce urmărea. Umplea zilnic o gazetă locală cu povețe pentru țăranĭ, cu îndemnurĭ priincioase către negustorĭ. Frumos, voinic și nalt ca un brad, cu ochiul albastru și ager, cu fruntea de zimbru, cu glasul de răsuna până în piață, el luase dăscălia drept un apostolat. Maĭ târziŭ se pusese să lupte contra invaziuniĭ ovreilor în Moldova, luând zecimĭ de băețĭ românĭ și ducându-ĭ să învețe meșteșugurĭ în străinătate, de unde îĭ aducea desăvârșițĭ în țară și le deschidea ateliere alăturĭ cu atelierele ovreeștĭ. Toată viața luĭ fusese o continuă muncă; un minut n'ar fi putut sta loculuĭ, și tot ce făcea nu era pentru el, ci în scopul ideilor luĭ românești, căcĭ a murit sărac, cum dorise el, «dând pildă chiar murind»...

Gelea cunoscându-ĭ viața, luă învățămintele luĭ morale, cu care își întovărășa tot deauna lecțiunile de istorie, nu numaĭ ca plecând din o convingere adâncă, dar

chiar ca o normă a unei vieți reale, ca o pildă vie ; de aceea ele avură o mare înrâurire asupra elevului, cu atât mai mult cu cât erau spuse cu o putere, c'o flacără care-i înfierbânta și lumina cuvintele.

Gelea trecuse rău școala primară și cursul inferior de liceu, risipindu-și toate însușirile cu care era înzestrat din naștere în năzdrăvăniĭ și gimbușuri copilărești, când într'o zi, auzi, la introducerea cursului superior de istorie, pe Arhip, făcând o teorie nouă asupra vieții, care fu pentru el ca o revelație. Ca încheere la privirea generală ce aruncase asupra Istoriei Românilor, în care subliniase câteva din trăsăturile lor glorioase, el adause strigând:

«Aceasta fu solia Poporului Român pe pământ. Și precum ori ce popor are o solie, așa ori ce viață omenească are o menire. Geniu, talent, inteligență, sunt comori date de Dumnezeu oamenilor spre a le împărți celorlalți oameni.

«A-și găsi fie-care menirea și a-și călăuzi gândurile și faptele spre a o îndeplini, iată datoria fie-căruia ; căci de-asupra vieții stă, ca o stea conducătoare, datoria. Și precum Poporul Român a luptat pentru a-și îndeplini solia, tot așa ori ce viață de om are a lupta, are a birui stavilele ce-i stau în cale, pentru a-și atinge țelul.

«Virtutea supremă, «Virtus, de la *vir*», este jertfa, și ea stă în a ne gândi, a lucra, a suferi, nu pentru noi înșine, ci pentru triumful neamului, al adevărului asupra minciunii, al binelui și al frumosului.

«Viața dar e o luptă măreață și necurmată, unde toți cei ce iubesc țara, lumina, dreptatea și frumosul, trebuie să iee loc în fronturi ca generali sau ca soldați, ca biruitori sau ca martiri. Fericit cel ce o înțelege și se hotărăște să înfrunte lupta, să străbată printre greutățile și primejdiele vieții și să iasă învingător. Istoria strămoșilor noștri este cea mai mare dovadă în privința aceasta, ei au avut o misiune în Orient, viața de luptă; ea 'i-a oțelit și înălțat.

«E un neadevăr, că popoarele fericite nu au istorie; ele au istoria cea mai falnică. Cei ce compătimesc pe strămoșii noștri care au stat toată viața cu armele în mâni, sunt ei de compătimit. Din potrivă. Să mulțumim lui Dumnezeu care a ținut pururea ferul în mâinele lor. Prin fer, el i-a făcut mari, i-a făcut să trăiască. Cine citește isbânzile lor devine erou. Și dacă astăzi nu mai avem a lupta cu armele ca altă dată, avem o altă luptă tot așa de mare, lupta pentru viață între popoare, pentru o viață mai 'naltă, cu năzuinți măreațe, cu unirea și ridicarea tuturor Românilor, o viață de popor mare și vrednic de trecutul lui. Iată solia noastră de astăzi; iată menirea fie-căruia din noi: legea străduinței, legea datoriei. Numai așa victoria va fi a noastră. «Virtuti et gloria», fu deviza părinților noștri, Virtuti et gloria, să fie deviza ori căruia din noi».

Cuvintele acestea, simple, spuse de profesor, cu felul lui de a se repeta, cu vorbele lui latinești și cu asociații de idei voite, îl impresionară atât de mult pe Gelea, că ele intrase pentru tot-deauna în mintea lui și-i alcătuiră ca un crez al vieții.

Și, deși încă în anii adolescenții, când sufletul și trupul omenesc sunt chinuite de simțurile neorânduite ale vârstei, el putu, într'un moment de stăpânire deplină, să'și tragă o linie de purtare pentru viitor, deosebită de cea din trecut, și se hotărî a munci cât mai mult și a fi folositor țării lui. Calea nouă pe care urma să'și îndrepte pașii, i se părea atât de frumoasă și'i încălzea închipuirea atât de mult, că vedea deja pe tot lungul ei un lanț de isbânzi și de triumfuri și se mândrea de ele de mai înainte. De a doua zi chiar, el începu să'și schimbe felul traiului și firii sale: învăță cu mai multă tragere de inimă și, trecând eminent cursul superior al liceului, fu la bacalaureat în fruntea serieĭ sale ; în lume chiar, pretutindeni, se arătă schimbat, aproape un alt om.

— Suntem în Fierbinți, — zise surugiul întorcându-se și arătând un sat mai mare care se întindea frumos pe o coastă. Casele curate, albe, văruite proaspăt cu brâe al-

bătrîi pe lîngă prispe și ferestre, aveaŭ un aer de sărbătoare. Prin pariĭ gardurilor, oale și doniți spălate, pe nuele scoarțe, lăicere, velinți, ca să fie scuturate. Prin ușĭ, femeile cu mâinile sumecate, priveaŭ un moment trăsura ce trecea și'șĭ reluaŭ treburile. Prin curți, oameniĭ pe lângă pluguri; pe sub arboriĭ înfloriți, câte o vită, cloștĭ cu puĭ, gâște cu bobocĭ galbenĭ ca aurul.

Gelea își reluă amintirile și-șĭ retrăi în minte aniĭ de studiĭ din Franța, și maĭ întâiŭ greutățile ce întâmpină în obținerea unuĭ mic ajutor de la statul român spre a se putea duce în străinătate, cu toate că numele luĭ fusese trecut în cartea de aur a liceuluĭ, în vreme ce mulți alți tineri care nu aveaŭ nicĭ silința, nicĭ mintea luĭ, fuseseră făcuți bursieri cu mare ușurință. Aniĭ frumoșĭ petrecuți la școala de Bele-Arte din Paris, cu viața de atelier, cu glumele și farsele ce-și făceaŭ studenții unii altora, cu medaliile ce primise între ceĭ d'întâĭ, îĭ mișcaŭ tot-deauna sufletul, amintindu-și-le. Cartierul latin care, deși perduse din fizionomia luĭ de odinioară, îĭ rămăsese în memorie ca locul cel maĭ plin de lumină din trecutul luĭ. Inchipuirea și chiar numaĭ numele unor strade din Paris, îĭ încălzeaŭ pururea amintirea.

O împrejurare, hotărâtă de darul cu care'l înzestrase natura de a desena bine, îl făcu să poată străbate în casa unuĭ profesor de la bele-arte, savantul Rémy de Louange, și să cunoască nu numaĭ buna societate franceză din Paris, dar chiar să-șĭ mlădieze el însuși creșterea, pe care nu i-o putuse da nimenĭ în copilărie. Rémy de Louange îl luă ca ajutor în executarea lucrărilor sale; îl consideră ca pe un membru al familieĭ luĭ, îl învita seara la masă și la seratele ce dădea nevastă-sa, o franceză distinsă, coborând totuși dintr'o familie burgheză. Ea da o creștere desăvârșită celor treĭ copiĭ aĭ săĭ, obiectul de căpetenie al vieții eĭ, și era de o cuviință și de o politeță care se impunea orĭ-cuĭ. Nicĭ odată până atuncĭ nu bănuise el profunditatea reală a cuvintelor onestitate și bună creștere, așa cum le întâlni în casa acesteĭ femeĭ.

Era o plăcere s'o fi văzut primind lumea la ea, stând de vorbă cu fie-care persoană după vârsta și gradul eĭ social, surâzând tuturora cu o grație desăvârșită care însă nu lega de cât politeța sa; precum era o plăcere s'o fi văzut mergând pe drum cu privirea aceea, când adunată în gândul eĭ, când îndreptată la lucrurile ce o interesaŭ, nedezvelindu-și nimănuĭ partea sufletească și intimă, cum o desvelesc atâtea femeĭ trecătorilor.

Casa eĭ era unica în care intra Gelea. Restul timpuluĭ îl întrebuința la cursurile de la școală—cursurile pline de învățăturĭ a câțiva profesorĭ marĭ ca Henry Leroy,—destăinuitorul artelor străvechĭ, legăturilor dintre arhitectură și istorie și înrâuririlor religioase în artă,—și ca Taine,—acel izvor nesecat de erudiție, de exemple nesfârșite din istoria artelor, de observațiĭ fine și adâncĭ, de sintetizărĭ originale.

Vacanțele le petrecea prin bibliotecĭ cu o sete pururea vie de a afla, de a învăța, de a ști; apoĭ la concertele Lamoureux și Colonne, unde asculta cu sfințenie arta subtilă și înălțătoare a marilor compozitorĭ; la Comedia franceză și maĭ ales la Luvru și Luxemburg, unde trecea zile întregĭ studiind capetele de operă ale popoarelor și simțind emoțiuni marĭ. Eraŭ zile când, eșind din saloanele Luvruluĭ cu ochiĭ plinĭ de privirile portretelor de acolo, de surâsul tainic al «Moneĭ Liza» saŭ de puterea stăpânitoare a «Omuluĭ cu mănușa» de Tizian, i se părea lumea din prejur atât de meschină și de puțin interesantă! Câte lucrurĭ nu descoperise el singur trudindu-se să aplice teoriile ce asculta de la profesoriĭ săĭ asupra tablourilor din muzee. Își aducea aminte cum într'o zi auzind pe Taine citind faimoasele versurĭ ale luĭ Annibal Cara, în care se zice că: «Toți pictoriĭ aŭ învățat de la Michel Angelo, dar de la unul singur a avut să învețe și Michel Angelo, de la Masaccio», se puse să înțeleagă ce a putut învăța Michel Angelo de la Masaccio. Cu chipul acesta el ajunse în ceĭ cincĭ anĭ să cunoască toate particularitățile maeștrilor și școalelor de pictură și să deosibească măreția

și adâncimea renașterii italiene — cea mai splendidă culme de frumuseță a liniei și a culorii — de strălucitoarea școală spaniolă, personificată prin maestrul ei neasemănat, Velasquez, și de realitatea și intimitatea școalei flamande care îl lăsase mai rece, ca mai lipsită de ideal și poezie.

Intâmplarea făcu ca la unul din ultimile lui concursuri de la școală, concurs intitulat: *Palat de iarnă*, unde el își dase drumul fantaziei în dispoziția unor grădini de iarnă, juriul școalei îi decernă medalia de onoare și un rus bogat îi cumpără lucrarea. Bucuria lui, în ziua aceea, fu așa de mare, că nu putu vorbi cu nimeni. Cu banii după lucrare, Gelea făcu o călătorie cu mai mulți artiști francezi, prin Italia, Grecia, Constantinopoli, Egipt și Spania, studiind în câteva luni monumentele și muzeele acelor țări și aducând cu el impresii pe care n'avea să le mai uite toată viața.

Italia! Ce impresie îi făcuse lui țara aceasta, când puse piciorul pe pământul ei și 'i privi lumina și cerul, frumusețile și orașele, Roma, golful Neapolului, Florența cea plină de artă, și mai presus de toate Veneția, minunata Veneția, cu palatele ei în ruină și în soare, cu piațeta ei, punct neîntrecut al arhitecturei, cu canalele ei încântătoare!...

Cu ce emoție văzuse el Spania, pământul serenadelor și al cavalerilor, cu resturile lui medievale, cu pitorescul și noblețea poporului lui! Toledo, Valența, Grenada, Cadix, locuri pline de evocația trecutului, cu ulițele lor înguste și umbrite, cu acoperămintele bizare, albite noaptea de razele lunii. Mintea lui ducându-se într'acolo, se afunda ca într'o poveste orientală plină de mistere și de străluciri.

Dar apoi Atena, cu priveliștea neasemuită după Acropolea, cu marea-i liniștită întinzându-se dinaintea ochilor! Cu lacrimile în ochi de puterea amintirii, Gelea repetă în șoaptă, în mersul trăsurii, versurile lui Byron din Childe-Harold . . . «Cât ești de frumos în durerea ta, pământ al zeilor dispăruți și al oamenilor ce semănau cu zeii! Văile tale pururea verzi, colinele tale albastre spun încă și astăzi că tu ești tot preferitul naturii. Altarele tale, templele tale, se sfarîmă amestecându-se încet cu țărâna ta vitejească, frământată de ferul plugurilor tale țărănești . . . afară de, ici-colea, câte o colină singuratică care plânge pe sfărâmăturile surorilor ei cioplite din aceeași marmură zăcând acum la picioarele ei . .» Și memoria lui se încurcă, ne mai aducându-și aminte de urmare.

Și Constantinopoli, cu încântătorul lui Bosfor, oglindind un cer de safir, cu malurile lui presurate cu seraiuri de marmură și cu grădini înflorite, cu amfiteatrul orașului din mijlocul căruia se înalță Turnul Galata și atâtea moschei și minarete grațioase; cu Ponte-Vechio pe Cornul de aur, cu Sișlii și Apele dulci, cu Iildiz-Kiosc și S-ta Sofia, cu Eschi-Seraï, pe limba de pământ ce se întinde verde în marea de Marmara, locul vechiului Bizanț!

Egiptul apoi, cu cerul său verde închis, cu pământul galben, cu Sfinxul privind de veacuri în depărtări, cu cei 2 coloși ai lui Memnon, cu imensele piramide trandafirii, cu Nilul verde-galben, fluviul sacru și sânul hrănitor al pământului, mângâiind cu valurile-i moi pe uriașul monstru ce stă pe brânci de-asupră-i, cu fețele de bronz ale arabilor, călări pe cai albi muiați în flr sau cocoțați pe cămile înzorzonate cu broderii strălucitoare și cu pene de struț de-asupra capului, cu nenumăratele ruine de granit sfărâmându-se în bucăți și lăsând să geamă, prin crăpăturile lor, vântul a pustiu!

Gândul său urmărea astfel drumurile pe unde umblase, munții pe care îi străbătuse, apele și mările pe care le trecuse, intrând în unele amănunte care îl făceau să surâdă, aducându-și aminte de altele mai puțin plăcute, dar pe care tinerețea le învelise în mantia ei fermecătoare.

Inteligență aleasă, Gelea era un om de continuă gândire. Erau dimineți când gândurile sale ar fi putut alcătui volume întregi. Și tot-deauna altele și tot-deauna frumoase și luminate de raze ideale. Mai nici odată însă, ele nu aveau limpeziciunea de-

plină spre a putea fi întrupate în graiŭ dintr'odată, ci păreaŭ că trăesc într'o umbră, în care el trebuia să le caute mai multă vreme, ca să le poată rosti.

De aceea Gelea vorbea rar, cu tot sufletul său impresionabil, căci câte odată spunea lucruri atât de obscure saŭ de banale, că i se păreaŭ luĭ însuşi că nu sunt ale luĭ, şi se roşia singur auzindu-le. De câte orĭ nu se căise în viaţa luĭ de frazele ce zicese în unele împrejurărĭ, fraze în care personalitatea luĭ nu se ivea de loc, ci trecea ştearsă în faţa celor ce'l auzeaŭ! Iată de ce în deobşte, el mai mult asculta în lume, mulţumindu-se să bage de seamă cele ce se spunea saŭ se făcea. Când vorba altora nu'l interesa, ochiul său, deprins cu formele şi culorile, desena în gând figurile şi lucrurile ce-ĭ stăteaŭ dinainte, saŭ pleca pe firul unor planurĭ de viitor, depărtându-se cu totul de ceĭ din prejur. In lucrurile cugetate mai îndelung însă, era cu totul deasupra altora.

Atunci apărea fondul firiĭ luĭ în puterea şi strălucirea eĭ, şi atunci vorbele luĭ eraŭ adâncĭ şi hotărâtoare. In astfel de momente, câştiga pe orĭ cine îl asculta.

Sufletul său, apoĭ, ĭĭ străbătea totdeauna în faţă. Când îl vedea cineva într'un ceas de mulţumire, l'ar fi luat drept un om frumos. Corpul luĭ mai mult nalt, devenea atunci mălădios; fruntea luĭ dreaptă şi senină, lua o înfăţişare de o dulceaţă liniştită, sub care părea că trăeşte o continuă gândire în stare latentă, ochiul luĭ negru şi puţin aspru părea mai dulce şi mai blând.

Un lucru de nimic însă, îl schimba cu totul. Era destul ca să se găsească în mijlocul unor oameni care vorbeaŭ banalităţĭ, saŭ să i să pară că e atins de cineva de care se credea în drept să fie stimat, saŭ să vadă în faţa luĭ o femee făcând ochĭ dulcĭ unuĭ bărbat, saŭ să asculte obrăznicieĭ spuse de uniĭ tineri femeilor de pe lângă eĭ, pentru ca omul acesta să se arăte — spre mirarea celor care îl înconjoraŭ — cu totul altul, trist, amărât chiar. Adeseaorĭ fără motiv, fără să ştie el singur de ce, îl apăsa o greutate, ca o prevedere de cine ştie ce nenorocire. Ochiul luĭ devenea atunci turbure, neliniştit, şi când îl ridica de-asupra cuiva, părea revoltat. Fruntea-i se înoura, până şi părul-ĭ negru şi cu micĭ ondulărĭ naturale, părea că se resimte pierzând din frumuseţea luĭ obicĭnuită.

Ca toate temperamentele adevărate, Gelea era un entuziast fără marginiĭ pentru ideile marĭ şi lucrurile frumoase şi un adânc întristat în faţa mizeriilor sociale, pe care le generaliza cu prea mare uşurinţă. Prin firea luĭ ast-fel alcătuită, el trăise tot-deauna într'un cerc restrâns de lume: câţiva amicĭ, între care în locul întâiŭ poetul Nerva, camarad de şcoală din copilărie, câteva cunoştinţĭ şi familia luĭ, redusă la singură măsa.

Partea cea mai pronunţată a sufletuluĭ luĭ era dragostea de natură şi de artă. Pentru el importanţa lumiĭ şi a vieţiĭ începea cu însuşirea frumosuluĭ. Nimeni n'ar putea spune emoţiile luĭ în faţa nopţilor de vară, senine «ca ziua». Apusurile de soare în acele mărĭ de sânge, sclipirile stelelor în depărtărĭ albastre, răsăritul luniĭ pline, îl mişcaŭ ca nişte drame, până la lacrimĭ, cum îl entuziasma mirosul unor florĭ, ca lăcrămioarele, violetele orĭ trandafiriĭ. Chiar unele cuvinte ca spre pildă «florĭ de primăvară», «pe maluri de lac» şi altele îl aruncaŭ, îl înecaŭ într'un fel de fericire, într'un ecstaz nevinovat de copil. Era frumoasă o privelişte, o lucrare, o fiinţă, o faptă? îl atrăgeaŭ; nu eraŭ frumoase? toate i se păreaŭ lucrurĭ fără interes. Un criminal de pe banca juraţilor, dacă era om bine făcut, părea mai puţin criminal pentru el; o acţiune, dacă era mai întâĭ fumoasă, ĭĭ părea şi dreaptă şi folositoare.

Iată în câteva cuvinte figura şi sufletul luĭ Gelea, care se întorsese din străinătate cu multe cunoştinţĭ şi cu dorinţa de a se pune şi face ceva original în arta şi ţara luĭ..... Căci alăturĭ de arta luĭ şi alăturĭ de figura mameĭ luĭ care era sfântă pentru el şi de care de câte orĭ vorbea i se umpleaŭ ochiĭ de lacrimĭ, — el îşĭ iubea ţara cu o dragoste ferbinte, şi, deşi pământul nostru nu avea un trecut de cul-

tură ca alte țări din lume, lui îi părea mai frumos, mai bogat, mai vrednic de dragoste de cât ori care altul.

Amintirile lui Gelea fură întrerupte la eșirea dintr'un sat. Surugiul aruncă o privire spre soare care se coborâse bine acum, întoarse larg biciul în aer, dete îndemn din gură cailor și pocni strașnic câte de două ori în dreapta și în stânga, aducând vârful biciului în mâna cu care 'l ținea. Caii ridicară dealul într'o goană și o întinseră din nou la drum așezat.

— Se vede Ceairu, megieșia noastră, zise feciorul de pe capră, întorcându-se.

La cotitura șoseleĭ se văzu în depărtare ca o umbră, un om călare pe un piept de pământ.

— Boerul, zise surugiul, zâmbind.

Când se mai apropiară, bătrânul Binu, pe un cal alb cu fața lui brună, pârlită de soare și de vânt, cu părul și barba albă, părea o figură de arab, un șef de trib de pe malul Mării Roșii. El eșise departe înaintea lui Gelea, cale de un ceas. Ochii lui rădeau când văzu trăsura apropiindu-se.

Descălecă ca un tânăr și, urmat de cal care se ținea singur după el, întinse mâna cu prietenie lui Gelea.

— Lung drumul, lung, zise el râzând, nu-i așa ?

Apoi mulțumit că 'l vedea ajuns, trecu în trăsură alături cu el, aducând cu cismele un miros ușor de untură de pește ; iar calul lui, cu frâul prins de oblâncul șeleĭ, porni în umblet lângă aripa trăsureĭ.

— O să te avem mai multe zile la noi, îl privi bătrânul, bătându-l încet pe umăr.

— Câte trele zilele de sărbători, răspunse bucuros Gelea.

Vântul care suflase puțin de cu vreme, se liniștise acum. Soarele colora încet apusul. Era rece, deși frumos.

Spre a avea un drum mai plăcut, lăsară șoseaua și o luară prin mijlocul pădurii Cârja. Când eșaŭ dintr'însa se vedea pe coastă lumini aprinse în satul Albele și mai sus pe deal casa boerească, lungă și joasă care, cu felinarele aprinse în balcon și cu ferestrele scânteind, părea de departe ca o creangă de lumini atârnând de-asupra laculuĭ din vale.

N. Petrașcu.

(Urmează).

TEZAURUL DE LA CONCEȘTI

Printre monumentele de orfăurărie antică găsite în țara noastră, tezaurul de la Concești este poate cel mai puțin cunoscut și zace ca și uitat în bogatele colecțiuni ale Muzeului împărătesc al Ermitagiului din St. Petersburg.

După o scurtă relațiune a profesorului din Iași, G. Seulescu (*Buciumul* din București, 1862 nr. 54, pag. 211) și o notiță a Colonelului A. Guriță (Buletinul instrucțiunii publice, 1865 și 1866, pag. 284 și 285), — primul carele a arătat însemnătatea descoperirii, a descris în mod științific și a ilustrat tezaurul, a fost mult regretatul Al. Odobescu, mai întâiu într'un raport oficial *(Monitorul Oficial)* 1871; cf. *Scrieri literare și istorice* II, 183—208) și mai târziu în monumentala sa operă: *Le trésor de Pétroassa.*

Scopul acestei reviste fiind, între altele, de a populariza cunoștința operelor de căpetenie ale artei antice, și mai ales ale artei pământene, socotim că n'ar fi fără de folos pentru cititorii noștri, ca ilustrarea obiectelor acestui tezaur ce se dă în numărul de față, să fie însoțită de o scurtă notiță explicativă.

I—*Istoricul descoperirii.* — Tezaurul a fost aflat, în 1811 saŭ 1812, pe moșia Concești, Cătuna Albă (Comuna Hudești-mari, plasa Prutul de sus, jud. Dorohoiu), pe coasta stângă a pârâului Podriga saŭ Hodriga, într'un loc numit: *Mormântul crăiesc.*

Iată împrejurările acestei descoperiri, așa cum ni le povestește răposatul inginer Filipescu-Dubău, după informațiunile culese din gura chiar a martorilor oculari [1]):

[1]) Dicționarul județului Dorohoiu, p. 236 seq.

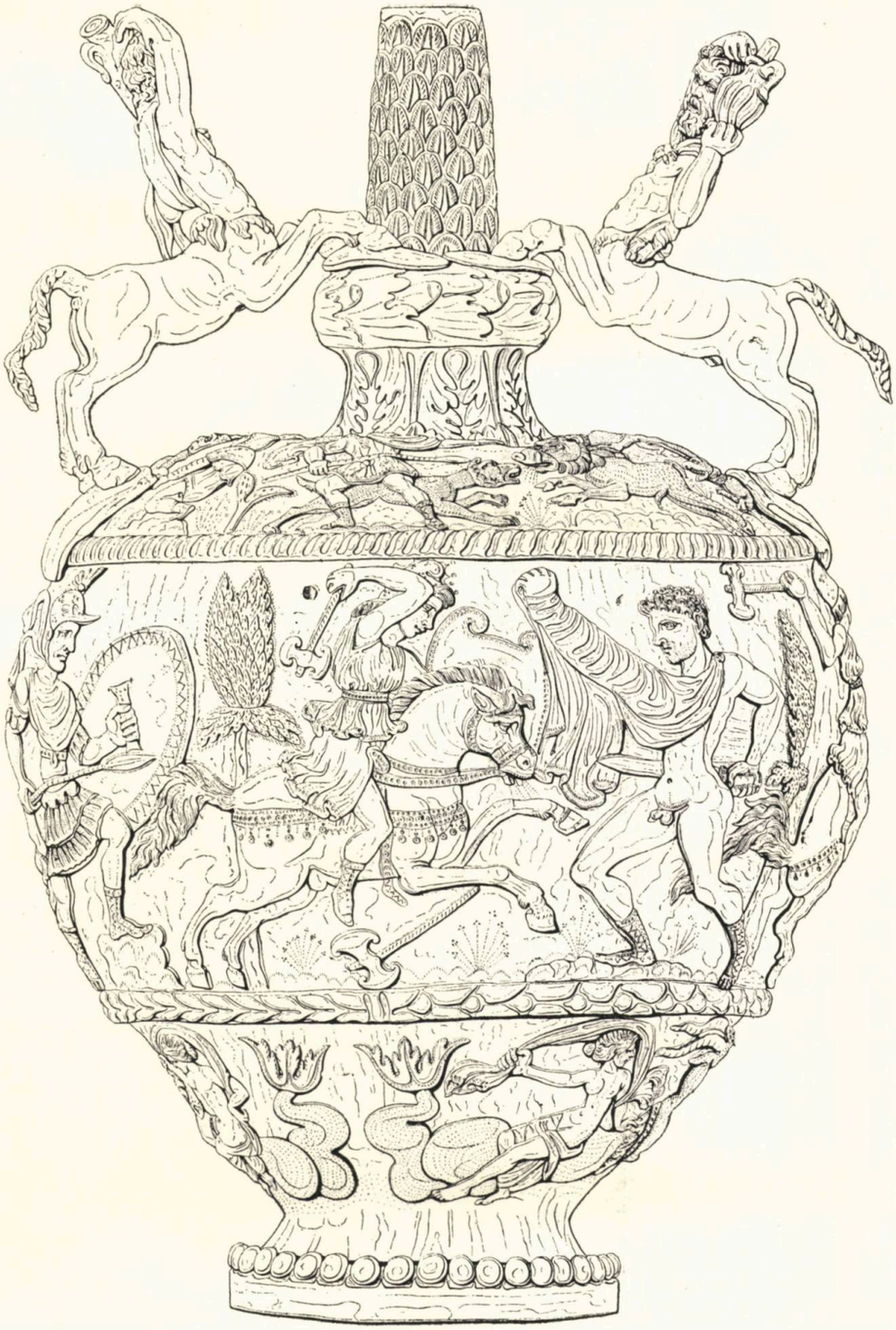

URNA DIN TEZAURUL DE LA CONCEȘTI

„Pe valea pârăuluĭ Langa, înconjurată o parte cu pădure, apa rupând din când în când pământ de pe costișa stângă, aducea în scurgerea sa niște petricele. Băetul Vasile a Pachițeĭ în etate de 13 anĭ, ce păștea oile împreună cu alțĭ băeți, jucându-se pe malul pârăuluĭ arătat, găsiră ast-fel de petricele frumoase pe care le aduna din apă și le ducea de le arăta jidovuluĭ arendar de atuncĭ (cunoscut maĭ târziŭ la Dorohoiŭ cu numele de bogatul Leĭba Vorniceanu), care le lua pe covrigĭ și smochine, îndemnând pe băeți a maĭ căuta, căcĭ acele petricele eraŭ: diamante, rubine, smarande și mărgăritare; aceasta după mărturisirile localnicilor. Maĭ târziŭ auzind de aceasta Ioniță Iamandi, unul din frații proprietarĭ care era ispravnic al ținutuluĭ Dorohoiŭ și voind să cunoască de unde provin așa petre, merseră la fața loculuĭ, unde băeții arătară; se luară apoĭ la deal pe pârăŭ și ajunse la o ruptură a maluluĭ, în care se putu zări partea din o cavitate zidită.

Lămurindu-se că pe lângă petricele băeții ar maĭ fi găsit și o tablă albă (de argint), pe o parte puse a căuta printre năruiturile maluluĭ, unde și găsiră alte petre scumpe și bucățĭ de vergĭ de aur, iar pe altă parte punênd să s-pe maĭ departe în mal, descoperi în adevăr o catacombă cu oseminte de om încunjurate de numeroase podoabe și un schelet de cal.

Apa pârăuluĭ străbătând prin mâncătura pământuluĭ în năuntrul cavității săpa cu ale eĭ curente și scotea obiectele găsite de copiĭ. După săpătură se găsi în năuntru în partea stângă un sicriŭ putrezit, a căruia legăturĭ de aur masiv eraŭ încă neclintite și în care sicriŭ se afla oseminte de om, învelite în stofe de mătasă putrezite, dar bogate în ornamente de fir și petre scumpe; la cap era o coroană de aur masiv, cu colțurĭ și bătută cu petre scumpe; din stânga sicriuluĭ era scheletul caluluĭ cu ornamentele cuvenite șeleĭ în aur; din dreapta sicriuluĭ o tablă de aur cu obiecte ce s'a risipit în cenușe la contactul mâneĭ; maĭ la fund un vas de argint aurit, ornat cu petre scumpe și în figurĭ; iar pe capacul luĭ un chip de om călare, și toartele făcute în formă de doĭ caĭ sărind către gura vasuluĭ; lângă acel vas o tablă cu maĭ multe pahare de aur (din care 2 le păstrară mult timp D. Iordache Iamandi). Din cauza neînțelegerĭĭ ivite între frații Ioan și Iordachi Iamandi asupra împărțiriĭ acestor obiecte, nu le-aŭ putut tăĭnui pe toate".

II— *Obiectele tezauruluĭ.*—Din descrierea de maĭ sus, care pare a fi făcută pe temeiŭ de informațiunĭ sigure, rezultă că tezaurul de la Concești se compunea la început: 1) din o tavă rotundă de argint; 2) din altă tavă de aur cu obiecte pulverizate; 3) din o a treia tavă cu maĭ multe pahare de aur pe dânsa; 4) din niște legăturĭ de aur masiv de la închietura coșciuguluĭ; 5) din stofe de mătase cusute cu fir și petre scumpe; 6) din o coroană de aur masiv; 7) din bucățĭ de podoabă de la tacâmul caluluĭ; și în fine 8) dintr'un vas mare de argint aurit cu toarte în formă de caĭ.

La acest inventar Seulescu maĭ adăogă, probabil numaĭ din auzite saŭ cu ajutorul imaginațiuniĭ, încă următoarele obiecte: un trofeŭ ca un candelabru, un arc, o tolbă cu săgeți, o pală, un sceptru, un scut, un corn buciumător, un coif cu o coroană de aur împrejur, două țevĭ de argint ca niște rĕsuflătorĭ, ba chiar o tablă purtând o cloșcă cu puiĭ eĭ care la descoperire s'ar fi prefăcut în pulbere!

Dar orĭ-cât de bogat va fi fost tezaurul aflat în cripta de la Concești, faptul pozitiv este că astăzĭ nu se maĭ păstrează din el de cât treĭ obiecte pe care amiralul Ciceagof, comandantul armateĭ rusești de ocupațiune a

principatelor, le-a depus, în anul 1814, în muzeul Ermitagiuluĭ din St. Petersburg.

III — *Descrierea obiectelor în fiinţă.*—Aceste treĭ obiecte sunt:

1) Un disc *(discus)* saŭ o tavă mare rotundă de argint, 0m. 56 în diam., având ca ornamente: la mijloc o rozetă (0m. 165 diam.) de arabescurĭ formate din ramurĭ înfoiate şi lucrate cu dalta, iar pe buza-ĭ din prejur (largă numaĭ de 0m. 075), şease scene de vânătoare. Aceste scene, despărţite între ele prin şease micĭ medalioane reprezentând câte un cap de bărbat tînăr, ne înfăţişează în figurĭ de tot mărunte: saŭ centaurĭ într'armaţĭ cu brazĭ, saŭ oşteniĭ pedeştri şi călărĭ cu spade şi scuturĭ luptând contra fiarelor sălbatice, saŭ în fine, animale domestice: ţapĭ şi capre, taurĭ şi caĭ care se joacă făcând săriturĭ saŭ se aruncă unĭĭ în potriva altora.

2) Un vas mare de argint în formă de urnă saŭ *hydrie* (înălţ. 0m. 440, greutate 4k. 908) cu ornamente lucrate *au repoussé*. Vasul poate fi împărţit în treĭ: a) gîtul cu toartele; b) umĕrul cu pântecele, şi 3) scaunul cu fundul vasuluĭ. Gâtul este format dintr'un trunchiŭ solzos care la început pare să fi avut drept capac un om călare — bucată osebită ce astăzĭ nu maĭ există. Toartele se compun din doĭ centaurĭ care 'şĭ reazemă picioarele lor de dinainte la baza trunchiuluĭ, iar cele dinapoĭ pe umĕrul vasuluĭ, şi poartă la spate câte o oală saŭ amforă. Umĕrul ne înfăţişează o scenă îndoită de vânătoare de fiare sălbatice; de o parte doĭ vânătorĭ în costum antic şi treĭ câinĭ gonesc un porc-mistreţ; de cea-laltă parte, alţĭ douĭ vânătorĭ, din care unul cu glugă (cucullus) pe cap, tind laţurĭ unuĭ cerb şi uneĭ ciute. Pe registrul ,pâ teceluĭ saŭ cel mijlociŭ, — care e maĭ larg decât cele-l'alte — se reprezintă, printre ciparoşĭ, o bătălie: patru amazoane încălecate pe armăsarĭ cu bogate podoabe având în mâinĭ satîre (bipenne) şi scuturĭ, luptă voinicește în potriva a patru ostaşĭ grecĭ armaţĭ cu pale şi sulițe; unĭĭ aŭ coifurĭ şi zale, alţĭĭ numaĭ chlamyde şi cizmuliţe înalte. Pe fund saŭ împrejurul scaunuluĭ celuĭ rotund şi împodobit sus cu un cerc de foĭ, iar jos cu un şir de perle, se vĕd culcate pe monştriĭ marinĭ, ce aŭ capete de ţap, de panteră şi de cal, treĭ Nereide plutind a lene şi desfăşurând galeş nişte valurĭ umflate de vânt. Această scenă formează un contrast fericit cu scenele agitate de pe cele două registre superioare. (Vezĭ pag. 191).

3) Un vas de argint în forma uneĭ micĭ găletе saŭ a uneĭ căldăruşe *(situla)* cu toartă mobilă (înălţ, 0m. 231, greutate 3k. 691), săpată cu un şir de boabe, prezintă, figurate într'un relief de o execuţiune fină şi graţioasă, treĭ scene erotice din mitologia greacă. Acestea sunt, după regretatul Odobescu: „*Hilas*, favoritul luĭ Hercule, furat de Nymfele de pe râul Ascanios; *Daphne*, surprinsă scăldându-se de Apollon însoţit de Amor, ce sboară cu o faclă în mână; în fine *Leda* în picioare, sărutată de lebăda ce ascunde pe zeul Joe şi pe care o susţine un mic Amor. Pe buza şi la poala vasuluĭ este un ornament de frunze şi florĭ; toarta mobilă este săpată cu un şir de boabe. Pe fundul căldăruşeĭ se vĕd nişte litere nedis-

cifrate, însemnate cu punctură (au pointillé)", litere pe care acelaș învățat le atribue unuĭ alfabet necunoscut de proveniență orientală (Vezĭ pag. 195).

IV—*Epoca și valoarea artistică a obiectelor.* — Cât pentru epoca și valoarea artistică a obiectelor maĭ sus descrise, cată să vedem în ele, împreună cu învățațiĭ care le-aŭ studiat, o lucrare romană de pe la finele secoluluĭ al II-lea d. Chr., saŭ începutul celuĭ următor. Valoarea lor artistică este diferită. Pe când repetițiunea aceloraș grupe, unele după altele, pe marginea disculuĭ, denotă o factură maĭ mult industrială de cât artistică, figurile de pe *situla* sunt maĭ corecte sub raportul desemnuluĭ și al formelor de cât cele de pe hydrie și de pe disc.

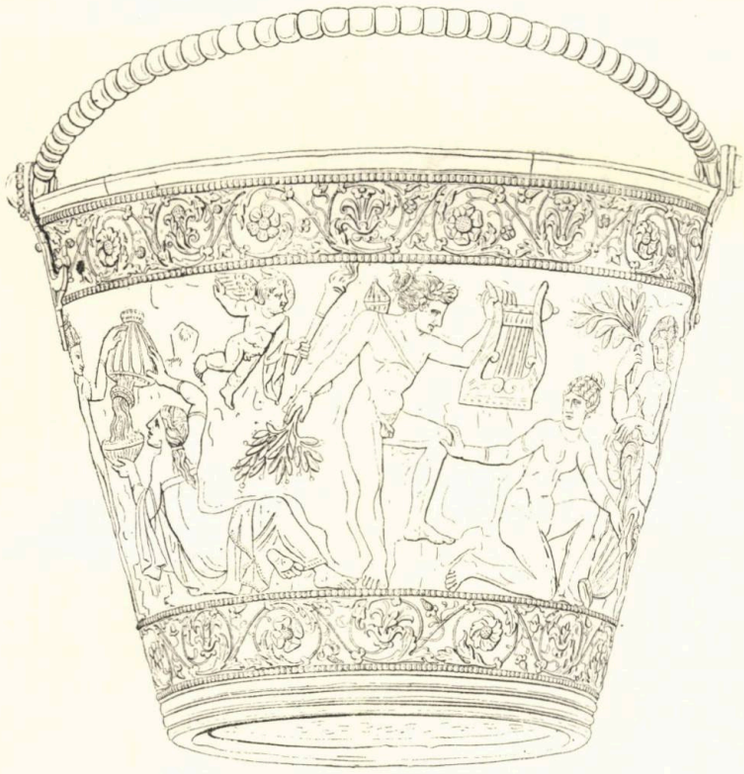

Maĭ e de observat că *situla* de la Concești își află pereche într'un alt obiect identic descoperit câțiva anĭ maĭ târziŭ (în 1814) la Cuciuru-mare în Bucovina și păstrat în Cabinetul imperial de antice din Viena. Situla bucovineană e tot de argint și tot de fabricațiune romană, reprezintând divinităț romane și purtând cincĭ ștampile ale fisculuĭ bizantin, posterioare secoluluĭ al VII-lea al ereĭ noastre.

Faptul de a vedea obiecte greco-romane aparținând șefilor barbarĭ ce s'aŭ perindat împreună cu hordele lor prin cuprinsul patrieĭ noastre, nu are în sine nimica surprinzător. Chiar și tezaurul de la Concești a trebuit să alcătuiască zestrea funerară a unuĭ șef mongol de prin veacul al XII-lea judecând după o bucățică de hârtie neagră scrisă în alb și conținând o deviză budică în caractere thibetane, document prețios pe care d. D. A. Sturdza l'a dăruit Academieĭ Române ca aflat în cripta de la Concești.

Gr. G. Tocilescu.

AMINTIRI DIN CĂLĂTORII

Reichenhall şi Salzburg

eichenhall, o minunată staţiune de vară, e unul din locurile în care am fost maĭ des, şi are atâta farmec încât nu te saturĭ nicĭ odată a-l revedea din noŭ. Aşezat între munţĭ înalţĭ care par a-şĭ da mâna în jurul luĭ, cercul alcătuit de eĭ se deschide în o singură parte în un şes întins, acea pe unde drumul de fier de la Freylassing leagă Reichenhallul cu linia cea mare Salzburg-München. Ferit de curenţĭ ce'ş împiedecaţĭ de a se produce prin aşezarea munţilor, cu o climă stîmpărată prin înălţimea loculuĭ (700 de metri de-asupra mărieĭ) şi prin latitudinea la care e aşezat, sub unghiul razelor solare cel maĭ prielnic pentru corpul omenesc, Reichenhall e o staţiune climaterică din cele maĭ potrivite pentru adăpostirea de arşiţele vereĭ. Este recomandat de doctorĭ maĭ ales ca loc de odihnă după o cură luată aiurea, pe lângă că are şi întocmirĭ pentru băĭ sărate şi pentru curarisirea boalelor de gât care se vindecă în chip minunat.

Pe mine mă interesa Reichenhall din punctul de vedere al frumuseţelor natureĭ îngrămădite în colţul acestuĭ fericit pământ, ca şi când Dumnezeŭ ar fi scăpat o clipă poala în care le ducea spre a le presura pe lume.

Dacă este o desfătare de care sufletul nicĭ odată nu se satură, e de sigur acea dată de priviliştele natureĭ, de frumosul ce izvoreşte din ele cu o nesecată bogăţie ce tot curge din fîntâna infinituluĭ, şi cu toate acestea elementele luĭ alcătuitoare sânt aceleaşĭ aproape pretutindenĭ: munţĭ, păduriĭ, râurĭ, stâncĭ, prăpăstiĭ, cascade, pe alocurĭ lacurĭ, saŭ măreaţa, impunătoarea mare. Lăsând la o parte lacurile—ce e drept un element de întâia mână în acele ce alcătuesc frumosul în natură—în celelalte priviriĭ ce deosebirĭ sânt bună oară între priviliştele Carpaţilor, ale Alpilor saŭ ale Pireneilor? Nu vezĭ, în toate aceste lanţurĭ uriaşe de munţĭ, aceleaşĭ falnice săgeţĭ de stâncĭ care spintecă noriĭ, aceleaşĭ împodobirĭ cu comănace de neguriĭ pe piscurĭ la răsăritul soareluĭ, aceleaş cascade spumoase, ţişnind ca niştе fulgere sclipitoare pe coastele povârnite? Nu vezĭ în toate părţile aceleaşĭ câmpiĭ saŭ tăpşane zmălţate cu florĭ; aceleaşĭ umbre lungindu-se la apusul soareluĭ şi urcând din văĭ tot maĭ sus către vârfurĭ, saŭ scurtându-se la răsăritul luĭ, până ce se ascund în peşterĭ saŭ vizuinĭ; nu auzĭ în toate locurile acelaşĭ cântec monoton şi melancolic al pădurilor saŭ acelaş murmur al pâraelor ce 'şĭ duc undele către vale?

Pentru ce dar să căutăm în depărtare cele ce le putem găsi mai aproape de noĭ ?

Sunt mai multe pricinile ce ne împing a căuta desfătarea în locurĭ mai îndepărtate. Mai întâĭ este o împrejurare mai mult fizică, dar care are o mare înrâurire asupra sufletuluĭ nostru ; este tocmai îndemânarea traiuluĭ care lipseşte aproape pretutindenĭ când te ducĭ să te desfeţĭ la frumuseţile de acasă. La noĭ în ţară nu s'a ajuns încă a se presura adăposturĭ, hrană şi odihnă îndemânatică chiar până şi pe piscurile cele mai sălbatice. Cărărĭ pe munţĭ nu sunt tăete, urcarea se face cel mult călare, dacă nu chiar pe jos, şi toată lumea nu e doară turistă. Vrea să se bucure de frumos ; dar vrea să-l vadă în răgaz şi odihnă. De aceea ne vine mult mai uşor a urca un piept de munte pe un drum de fier dinţat, decât în puterea muşchilor picioarelor ; îţĭ place, când ajungĭ obosit, după o lungă preumblare pe jos, să găseştĭ un adăpost, unde să poţĭ lua o băutură răcoritoare saŭ îmbuca ceva pentru a reînprospăta puterile istovite. Toate aceste îndemânărĭ lipsind aproape cu totul în ţara noastră, în care puţinătatea vizitatorilor nu înlesneşte întocmirea lor, se înţelege chiar din acest punct de vedere, pentru ce noĭ, cu o ţară atât de bogată în frumuseţĭ, ne ducem în Tirol şi Sviţera pentru a admira frumosul natureĭ. Că lucrul este aşa, se vede de pe aceea, că în Sviţera se întâlnesc foarte puţinĭ Austriacĭ, care având în ţara lor minunatul Tirol, tot aşa de bine întocmit în privirea îndemânării ca şi Şviţera, eĭ nu aŭ nevoie să se strămute de acasă spre a se adăpa la izvorul frumosuluĭ natureĭ.

A doua pricină este o chestiune de modă, de bun ton. E nobil lucru de a fi mers *în lăuntru*, cum se zicea într'o vreme la noĭ, de a fi călătorit peste hotar. „Unde aĭ petrecut vara aceasta“ ? Fără îndoială că răspunsurile „La Lucerna saŭ pe Righi, la staţiunea Righi-Staffel“ sună mai frumos, decât „la Călimăneştĭ, la Slănic saŭ la Sinaia“. Şi într'adevăr că *sună* mai frumos, căcĭ pentru a te duce aşa de departe trebuie să aĭ *sunător*[1]) în buzunare, şi nimic nu ne pare mai de râvnit în lumea aceasta decât bogăţia, aşa că chiar atuncĭ când nu o avem, ne place să înşelăm pe alţiĭ cu a eĭ arătare. Sânt însă uniĭ,—şi printrea ceia mă număr şi eŭ—care dacă se desţărează pentru a se odihni, o fac din o nevoe sufletească, aceea de a fi singur saŭ numaĭ cu încunjurul cel mai de aproape ; de a scăpa de contactul zilnic cu oameniĭ pe care îĭ cunoştĭ ; de a te izola pentru câtva timp, de a trăi cu tine însuţĭ, de a simţi, gândi şi voi cum îţĭ place ţie, şi nu de a'ţĭ schimonosi şi preface aceste manifestaţiunĭ sufleteştĭ după cerinţele atât de cotropitoare ale lumiĭ ce te înconjură. Mare lucru este şi acesta pentru sufletele ce aŭ ceva în cutele lor, ce nu trăesc numaĭ din reflexul voinţilor străine. A te substrage pentru un timp oare care de la grijile zilniceĭ existenţĭ, a nu mai vedea oameni ce te plictisesc, fie cu figura lor, fie cu vorba lor, fie cu purtarea şi cu felul lor de a fi ; a nu auzi ponegririĭ şi vorbe de răŭ asupra aproapeluĭ, la care vorbe nu ştiĭ ce să răspunzĭ ; a scăpa măcar pentru o clipă din atmosfera înăbuşitoare, plină de egoism, de interese josnice, de patimĭ scârboase, de invidie fără rost, de ură înverşunată, de clevetirĭ răutăcioase, de intrigĭ veninoase, de protestărĭ falşe de iubire şi dragoste ; într'un cuvânt a te desface pentru un moment măcar din mreaja de painjin a vieţeĭ comune, şi a te simţi liber, răsuflând în largul pieptuluĭ, fără prietenĭ dar şi fără duşmanĭ, fără închinătorĭ dar şi fără hulitorĭ, fără admiratorĭ dar şi fără pizmătariţĭ, e o adevărată *omenească* fericire !

---

1) Cuvânt întrebuinţat după cât ştim întâiaşĭ dată de Riria ca substantiv pentru baniĭ sunătorĭ în poezia *Trandafirĭ:* „şi acuma *sunătorul*, de-ar putea fi chibzuit, ar putea să vadă lumea din ce inimĭ ne-am hrănit“. *Cânturĭ nouă* p. 14.

Şi de câte orĭ am uitat lumea întreagă în care trăiam, nu numaĭ lumea din ţară de care mă despărţea îndepărtarea, dar şi pe acea poate maĭ îndepărtată încă de sufletul meŭ ce mă înconjura în locul meŭ de scăpare, când îmĭ afundam mintea în frumuseţile fără seamăn ale munţilor şi pădurilor Reichenhalluluĭ !

Mă duceam adese orĭ până pe vîrful unuĭ deal nu prea înalt, dar de pe care se întinde o măreaţă privelişte. In faţa ospătărieĭ, neapărată în o ţară germană, în orĭ-ce loc unde este ceva de admirat, era un fag uriaş şi *uitat de bătrân.* Priveam legănatul cununeĭ luĭ care şoptea cu vântul, cât timp se purta cu blândeţă cu dânsul; dar începea să-l mustre şi să se certe cu el, când îĭ apleca prea tare ramurile ; iar când vijelia se abătea asupra luĭ, rădica un puternic glas de protestare contra zguduiturilor de care se resimţea până şi zdravănul săŭ trunchiŭ. Pare că era un popor ce se răscula contra uneĭ impilărĭ, şi gândul meŭ, plin de icoanele trecutuluĭ, pare că vedea revoluţia cum izbucneşte, cum toate acele nenumărate frunze puse sub căpiteniile rămurelelor, ramurilor, crăcilor şi a trunchiuluĭ chiar, se înarmaŭ, se îndemnaŭ una pe alta contra tiranuluĭ comun, ridicând cât maĭ mult glasul răzvrătirĭĭ şi pornind parcă la asalt, pentru a lua castelul în care răul să închisese.

Dar deodată mă deşteptam din aiurarea mea istorică şi recădeam iarăşĭ sub imperiul frumosuluĭ, dat de un arbore uriaş sbuciumându-şĭ făptura sub loviturile aprigeĭ furtunĭ. Urmăream maĭ ales pe pământ jocul umbreĭ necontenit schimbătoare a icoaneĭ arboreluĭ, aruncată de razele solare şi admiram preciziunea cu care jocul umbreĭ reproducea jocul cel viŭ al cununeĭ înverzite.

Dintre puterile natureĭ nicĭ una nu e maĭ simţitoare de cât lumina. Sunetul are nevoe de oare care putere spre a lovi auzul ; electricitatea de oare care tărie spre a isbucni în scântee ; căldura de ceva sporire saŭ scădere, ca să se simţă înruirirea eĭ ; gravitaţiunea de o strămutare anumită a centruluĭ eĭ, spre a aduce căderea saŭ prăbuşirea ; dar lumina se vesteşte chiar prin cea maĭ slabă licărire, nuanţele eĭ cele maĭ fine pătrund vederea, şi cea maĭ uşoară schimbare în mediul prin care trece, produce un joc corespunzător în icoană proectată de dânsa, fie curcubeŭ, ţarcalan saŭ umbră.

Adesea însă părăsind cărările bătute pe care se întâlneaŭ prea mulţĭ oameni, mă afundam în desişul dumbrăveĭ şi, găsind un covor de muşchiŭ la piciorul unuĭ brad saŭ fag secular, mă întindeam la umbra răcoroasă, visând visurile tinereţiĭ ce se perdeaŭ în zarea orizontuluĭ saŭ maĭ schiţând pe icĭ pe colea câte o aşteptare nebună pe pânza vremurilor ce aŭ să vie. Căcĭ viaţa noastră cea maĭ plăcută este cea petrecută în aceste visărĭ ce se coboară, când gândul este liniştit, din cerul senin al minţeĭ cum se coboară roua pe pământ din atmosfera neturburată. Ce ar fi viaţa, dacă omul nu ar căuta să maĭ acopere cruda realitate cu pânza ţesută de minte ; dacă el nu ar evoca din adâncul amintireĭ icoanele apuse şi care apar în o mantie aşa de strălucită ; dacă el nu ar proiecta din sufletul săŭ pe orizonul nedefinit al viitoruluĭ mirajul maĭ totdeauna înşelător al speranţelor şi aşteptărilor sale ! Amintirea şi speranţa leagănă prezentul şi-l ameţesc, cum ameţeşte şi adoarme doica pe prunc alintându-l în braţe. Arta de a fi fericit constă în aceea de a culege multe amintirĭ în cursul vieţiĭ prin care trecem, şi de a putea da zbor închipuirĭĭ pe aripele viitoruluĭ. Căcĭ maĭ la urmă ce e prezentul ?.... Un punct care izvorând din viitor se năruieşte necontenit în trecut. Şi totuşĭ acest punct veciŭic trecător, e veciŭic de faţă şi chinueşte cu ascuţitul luĭ tăiuş, şubredul nostru traiŭ !

Dar ce mă tot trage gîndul către partea tristă a vieţiĭ, cînd tocmaĭ vreaŭ să trăesc clipe din trecut şi să readuc în minte cele maĭ dulcĭ ale luĭ momente ?

Imĭ alesesem ca locuinţă o vilă de pe prelungirea străzeĭ Găreĭ, aproape de capătul eĭ, pe unde se intră în pădure.

Biblioteca Universitară

Era aşezată ast-fel, aproape afară din oraş, în mijlocul câmpuluĭ, şi din balconul catuluĭ al doilea, în care îmĭ dădea odaia, ochiul putea cuprinde în planul întâiŭ aproape tot orăşelul, iar pe deasupra luĭ straturĭ din ce în ce maĭ înalte de dâmburĭ verzĭ saŭ acoperite cu tufăriş şi păduriĭ, sprijinite din dărăpt de puternicul lanţ de munţĭ ce înconjoară locul aproape din toate părţile. Dimineaţa, după răsăritul soareluĭ eşiam în balcon, spre a sorbi odată cu răcoreala lăsată de noapte, şi aerul dătător de viaţă al munteluĭ. Pe când plămâniĭ răsuflaŭ cu putere fluidul îmbalsamat, ochiul nu se maĭ putea sătura de frumuseţea priviliştiĭ ce se desfăşura în câmpul luĭ. Era maĭ ales un munte, cu formele straniĭ, colţurat şi crestat pare că înadins, pentru ca închipuirea să-ĭ împoporeze văgăunele cu icoanele cele maĭ fantastice. Se povestea despre el lucruri minunate, încremenite în stâncile luĭ şi păstrate de aceĭ ce se perindaŭ de soartă sub măreaţa luĭ umbră. „Era o vreme când — îmĭ spuse într'un rând gazda — în locul unde el se înalţă acum, un lac întindea liniştita luĭ oglindă, şi în acest lac venea în fie ce sară, când luna era în plin, să se scalde o zână de o frumuseţă cum nu se maĭ văzuse pe pământ. Un păstor ce o zări în una din nopţĭ, când mândrul eĭ corp era gata să se cufunde în răcoreala undelor, o îndrăgi aşa de tare că-şĭ pierdu şi cumpăt şi cărare, şi se hotărî să-ĭ vorbească, chiar dacă ar fi să moară. Zâna era însă iubita duhuluĭ apelor care o cuprindea în calda luĭ îmbrăţişare, răspândind molaticele-ĭ unde peste tot frumosul eĭ corp, desmierdând'o şi înfiorând'o din cap până în picioare. Ceea ce păstorul privea ca scăldătoare, era baia de foc a iubiriĭ, şi cercurile de valurĭ ce se roteaŭ în jurul zâneĭ, eraŭ tremurările sufletuluĭ apelor la atingerea fiinţeĭ îndumnezeite.

„In toate serile când zâna era în lac, păstorul o pândea din ascunzişul săŭ şi zicea din fluer un cântec aşa de duios că, la lumina luneĭ, vedea adese orĭ cum diamante curgătoare se desprindeaŭ din ochiĭ eĭ pentru a adăoga apa în care se cufunda. Cu încetul inima eĭ se muie şi ea începu a căta să vadă de unde vine acea dulce cântare. In o seară, eşi din undă şi, acoperită numaĭ de razele luneĭ, ea plecă spre tufişul păstoruluĭ. Acesta-ĭ căzu la picioare şi ĭĭ spuse un cântec atât de duios, încât zâna uită din acea seară să se maĭ coboare în undele laculuĭ. A doua zi veni iarăşĭ la întâlnire cu păstorul şi a treia zi iarăşĭ, iar duhul apelor fu uitat pentru iubirea pământuluĭ. „Pământu-ţĭ place“, răsună într'o noapte o puternică voce din sinul valurilor, „pământ să fiţĭ şi în pământ să vă întoarceţĭ“, şi o clocotire straşnică se făcu în mijlocul laculuĭ, din care răsări spata unuĭ munte ce crescu şi se înălţă necontenit, împrăştiind şi asvîrlind apa în toate părţile, iar păstorul şi cu zâna fură şi eĭ prefăcuţĭ în stâncĭ ce încolţurează titva munteluĭ, înfăţişând pare că două fiinţe ce se ţin îmbrăţişate. Lacul se prefăcu într'o cascadă ce şerpueşte viforoasa-ĭ undă pe sinul de peatră al zâneĭ“.

Acestea mi le povestea gazda pe când eŭ priveam cum soarele, ce răsărise după acest munte, arunca razele luĭ când prin o ştirbitură a stâncelor ce'l încununaŭ, când prin alta, schimbând necontenit forma umbreĭ aruncată peste câmp. Deodată umbra începu a alerga cu o repeziciune nespusă, către munte, sărind peste colnicĭ, dealurĭ şi case, trăgându-se de pe câmpiĭ şi păduriĭ; ea părea cuprinsă de o groază nespusă şi căuta adăpost în muntele ce-ĭ dăduse viaţă. Când soarele ajunse deasupra munteluĭ, umbra începu să urce colinele luĭ prăpăstioase cu aceeaşĭ repeziciune cu care zbura peste dealurĭ şi păduriĭ şi în curând o văzuĭ cum intra în văgăuna săpată între stânca păstoruluĭ şi acea a zâneĭ, unde putea sta liniştită până când soarele trecând în cealaltă parte, era să o siliască să caute adăpostire pe coasta opusă a munteluĭ, vecĭnic prigonită de soare şi vecĭnic de el nedeslipită.

Când soarele urca sus pe drumul albastru, şi îneca pământul întreg în ferbin-

ţile luĭ raze, aerul părea că tremură sub căldura dogoritoare ; par'că vedeaĭ straturĭ de lumină jucând cu o fantastică repegiune în câmpul ochiuluĭ uimit. Câmpiile păreaŭ că se apropie, pădurile că se îndepărtează. In totul înconjurător se petrecea o stranie mişcare, o năruire a formulelor muiate în noianul luminеĭ care topea totul în jocul săŭ strevăziŭ şi'l clătina de pe temeliile sale nestrămutate.

Odată însă când eram maĭ cufundat în această fermecătoare privelişte, un bubuit de tunet vesti cu măreţie apropiarea uneĭ furtunĭ ce se iscase pe alţĭ munţĭ de la spatele caseĭ ; norĭ groşĭ şi ameninţătorĭ se întindeaŭ ca nişte leviataniĭ însetaţĭ şi hemisiţĭ după razele luminеĭ, le mâncaŭ şi le înghiţeaŭ, coperind în broboada lor centrul strălucitor ce le dăduse naştere. Tot orizontul se închidea în un val întunecat şi nepătruns. Pe surul fundului luĭ alergaŭ peteciĭ zdrenţuite de un alb fluturatic saŭ pete de cărbune înegrite de povoara furtuneĭ. Fulgerĭ lungĭ ca şerpiĭ marĭ de foc le brăzdaŭ laturile ; iar trăsnetele cu resunete adâncĭ prelungite în ecourile munţilor, deschideaŭ par'că vranele cerurilor pentru a revărsa potopul pe pieptul pământuluĭ. O ploae deasă, nestrăbătută care întindea o pânză închegată de şiroae dinaintea ochilor, închizând totul pentru privire, înlocuise încântătoarele vedeniĭ.

Adese orĭ în o singură zi, natura aceasta bogată şi capricioasă trecea prin frigurile acesteĭ stărĭ protivnice ; căcĭ dacă este ceva plictisitor în Reichenhall şi Salzburg sunt prea multele ploĭ. Un glumeţ a spus că în aceste locurĭ plouă numaĭ 366 de zile pe an, pe când în Bergen, în Norvegia, ar ploua 367.

* * *

Gazda mea, o Bavareză ce fusese în vremea eĭ o frumoasă femee, avea mare plăcere de a sta de vorbă cu musafiriĭ eĭ şi de a le povesti din una şi alta din cele ce'ĭ se perindaŭ prin minte. In o seară stăteam cu ea în balconul meŭ şi admiram cum luna, răsărind de după un deal, se urca tot maĭ sus în văzduh, umplând întregul tabloŭ cu fermecătoarea eĭ lumină. Dar în mintea mea se desfăcea odată cu încântarea, un fel de dojană la adresa mândreĭ mirese a soareluĭ. Ce înşelătoare e dulcea eĭ licărire, când „îmbrobodită doarme dânsa în stratu'ĭ rumăn de văpăĭ“ ! Cum ascunde ea toate metehnele fireĭ ; cum tăinueşte toate primejdiile ; cum răspândeşte numaĭ atâta lumină cât este de trebuinţă pentru săvârşirea faptelor rele ; cum slăbeşte puterea de împotrivire în contra încercărilor ; cum se aliază maĭ ales cu tălharul de fiŭ al Venereĭ pentru a săvârşi toate nelegiuirile, pe când mirele eĭ soarele, „îndată ce din orizon apare îmbrăcat cu foc, pune într'o scurtă clipă toate lumile la loc“ ; este un astru cinstit, ce arată lucrurile cum sunt şi nu îmbolmojite într'o zare înşelătoare, în care vezĭ toate şi nu vezĭ nimic.

Dar să las cugetările mele şi să reproduc cele ce'mĭ povesti în acea seară guraliva mea gazdă.

Nu maĭ era din lumea poveştilor ci din via realitate, dar aşa de dulce şi de frumos, pare că era tot o poveste ; căcĭ tot ce e ideal pe pământ, pare a fi chiar din alte lumĭ. Gazda începu :

„Sunt acuma câţiva anĭ, venise din ţara d-voastră la Reinchenhall un domn bogat, purtând, dacă îmĭ aduc bine aminte, numele de Anton Gruiu cu o fetiţă a luĭ de vr'o 16 anĭ, Maria, pe care voia s'o preumble prin părţile noastre spre a o răsplăti pentru silinţele cele marĭ ce le pusese la învăţătură şi care făcuse din ea o fată cu o minte neasemănat de bogată pentru vârsta eĭ atât de fragedă. Invăţătura iĭ dăduse un aer serios şi o cumpănire a caracteruluĭ ce părea că contrastează cu vioiciunea natureĭ sale, răsfrântă în doĭ ochĭ de e magică putere.

La Linz se urcară în vagonul lor un bătrân respectabil cu o frumoasă barbă albă, întovărăşit de un băiat de vârsta Marieĭ, de o regularitate sculpturală în tră-

săturĭ, cu profilul de camee antică, cu fața cam bronzată și par'că pârlită de razele soareluĭ, cu fruntea lată însă nu înaltă și pe care un păr războinic părea că voește să se coboare, spre a întuneca și potoli fulgerile prea sclipitoare ale ochilor luĭ. Când tânărul intră în vagon și zări pe Maria, el trăsări fără să vrea, dar și dânsa se înroși și se uită grabnic pe fereastră. Bătrânul se recomandă Giaccomo Leopardi, coborâtor din familia mareluĭ poet, adaose el cu o mândrie netăinuită; fiul meŭ Emilio pare și el a reînvia geniul străbunuluĭ săŭ; face de pe acuma poeziĭ prețuite. Gruiu dădu mâna luĭ Emil, iar Maria iĭ făcu un salut foarte ușor.

Pe când ambiĭ părinți trecură de la câteva vorbe indiferente în curând la o discuție asupra viitoruluĭ raseĭ latine, în care Românul era optimist iar Italianul pesimist, ceĭ doĭ tinerĭ stăteaŭ sfiicioși și nu schimbaŭ nicĭ o vorbă. Maria rămăsese în colțul canapeleĭ lângă fereastră, privind se păreau cu mult interes la tablourile schimbătoare ce treceaŭ pe sub ochiĭ eĭ.

La o stație, Maria spuse părinteluĭ eĭ că 'i-ar fi sete. Emil sări iute jos din vagon și iĭ aduse un pahar cu apă. Mâna iĭ tremura așa de tare, când iĭ întinse de jos paharul pe fereastră, în cât fu stropit de picăturile ce căzură din el. Obrajiĭ Marieĭ se aprinseră de un viŭ carmin, când luă paharul din mâna luĭ Emil; ea'ĭ mulțămi cu un zimbet amestecat cu rușine. Când Emil se întoarse în vagon și vru să șteargă de pe pieptul seŭ stropiturile de apă, el nu'șĭ găsi batista, și Maria, fără a-ĭ zice nimic, i-o întinse pe a eĭ. La altă stație eĭ se coborîră pentru a gusta ceva, și Emil ajută Marieĭ a se da jos din vagon; eĭ uitară, și după ce se coborîră, mâinile lor una în alta. Li se părea așa de dulce și așa de bine, încât, când le desprinseră, simțiră amândoĭ ca o mare lipsă.

Intr'o după masă, stătea Maria cu Emil în balcon și priveaŭ cum soarele ce apunea colora cu reflexele cele maĭ felurite vârfurile munților.

„Iată, acuma are să se întindă lumina pe din dos pe piscul cela ce samănă cu un om, zise Emil. Era muntele ce'l admiraĭ și d-ta, adause gazda, arătând cu mâna spre dânsul.

— „N'are să fie așa, răspunse Maria. Omul d-tale are să rămână în umbră, din pricina pisculuĭ ce vine înaintea luĭ.

„Să vedem.

Eĭ așteptară în tăcere câtva timp, în care fața Marieĭ se lumina de o bucurie interioară, pe când acea a luĭ Emil părea că este cuprinsă de un fel de rușinare. De odată se înveli, ca de un curent de lavă, stânca de pe vârful arătat de Maria, pe când omul luĭ Emil rămase în întuneric; apoĭ umbra se urcă tot maĭ sus ca valurile uneĭ ape, până se stinse cea de pe urmă scântee de pe creasta ascuțită a munteluĭ. De pe el, roșeața se maĭ răspândi în poalele unor nourĭ, apoĭ se urcă maĭ sus către cer, ca o văpae împrăștiată în eter, restrângându-se tot maĭ mult dinaintea năvălitoarelor umbre, până când aceste luând stăpânire și pe domul stelelor, dădură iarăși viață acelor fiicĭ ale nopțiĭ.

— „Vezĭ că am avut dreptate!

Maĭ stătură câtva timp în balcon ascultând muzica; când se despărțiră, își dădură mâna.

„Ar fi frumos să vedem mânĭ răsăritul soareluĭ și ar avea haz ca sărmanul omul d-tale să nu vadă soarele nicĭ când vine, nicĭ când se duce.

— Ar fi prea trist pentru el să fie așa de lipsit de căldură, când mantaua ce'l învelește este cam rece pentru spatele luĭ, întâmpină Emil. Era în acest an zăpadă.

Eĭ făcură cunoștință cu alțĭ tinerĭ și tinere de vârsta lor și începură preumblărĭ prin munțĭ pe care vârsta nu ierta să le întreprindă părinții lor.

Plecând cu toțiĭ grămadă de la otel, cum ajungeaŭ în poalele munteluĭ, făceaŭ

câte o alegere fără de voie; se desfăceaŭ perechĭ, perechĭ şi se perdeaŭ prin cărările umbrite, prin crăpăturile stâncilor, prin văgăunile munţilor. Unde şi unde rămânea câte un cuc rătăcit fără tovarăş, care căuta să se alipească în zadar de câte o fericită pereche. Nu ştiŭ cum se făcea de Emil şi cu Maria eraŭ totdeauna alăturea.

Emil şi Maria eraŭ aşa de tinerĭ, încât iubirea nu bătuse încă la inima lor. Acuma bătea pentru întâia oară, dar aşa de încet, aşa de sfiicios. Ce vorbeaŭ eĭ în lungile lor convorbirĭ? De toate şi de nimica. Emil 'ĭ culegea floricele albastre saŭ fire de muşchiŭ, pe care Maria le prindea în părul eĭ şi la corsaj. El ĭĭ ajuta, când trebuia să treacă vr'un pârâiaş, saŭ să coboare vr'o râpă. La început ĭĭ tremura mâna, ca atuncĭ când 'ĭ deduse paharul de apă; cu încetul însă mâna luĭ se deprinse la dulcea eĭ strânsoare şi o susţinea cu o putere de bărbat.

Intr'o zi 'ĭ apucă ploaea în munte şi coborându-se, găsiră apele mult maĭ umflate. Ajunşĭ la un părâŭ ce curgea cu totul furios, Marieĭ ĭĭ fu frică a pune piciorul pe pietrele ce slujeaŭ de punte, dintre care cele maĭ multe dispăruse sub ape. Umblară mult timp pe malurile apeĭ, spre a găsi o trecătoare, dar nicăire. Se întoarseră înapoĭ pe unde îl trecuse când se urcase în munte, şi aşteptară mult timp ca apa să se micşoreze; dar ea se mărea din potrivă din ce în ce, căcĭ norul se lăsase în spre muntele din care îşĭ avea obârşia.

„Dacă nu'l trecem acuma avem să mânem noaptea aicĭ.

— Dacă mă tem!

„Domnişoară Marie trebue să'mĭ daţĭ voe să vă duc; alt chip nu-ĭ.

Maria făcu din umăr un semn negativ. Privi către soare. Poala luĭ de jos dispăru după munţĭ şi umbrele începură a curge în spre vale ca nişte râurĭ de neguri închise.

— Văd că alt miiloc nu-ĭ, spuse Maria aruncând braţele eĭ după gâtul luĭ Emil care o ridică de la pământ şi, păşind cu mare băgare de seamă, intră în apă. El cerca cu piciorul pietrele ascunse sub val şi apoĭ înainta; trecu fără primejdie pe celalt mal şi depuse pe Maria pe iarbă, neatinsă, pe când apa trecuse la dânsul până peste genunchĭ. In tot timpul cât o dusese în braţe, el trebui să o ţină strânsă la piept; dar strânsoarea era numaĭ atâta cât era de nevoe pentru a susţine greutatea corpuluĭ eĭ; nicĭ un moment el nu îndrăzni să apropie maĭ tare inima ce bătea lângă dânsul de bătăile inimeĭ luĭ. Adese orĭ căutând să găsească locul unde să pună piciorul, întorcea capul şi atingea cu buzele luĭ buclele cele negre ale păruluĭ eĭ, împrăştiat de vânt; dar el nu îndrăznea nicĭ în gând să depună pe ele o sărutare. Astfel duse el dulcele corp pe braţele sale, neatins nicĭ de stropiturele apeĭ ce vuia dedesubt, nicĭ de o pornire a sufletuluĭ celuĭ ce-l ducea. Când o depuse însă pe iarbă, la amândoĭ le bătea inima foarte tare, luĭ fără îndoială de osteneală, iar eĭ de frică.

Când ajunseră acasă, eĭ povestiră părinţilor lor toate împrejurările, afară de modul treceriĭ părăiaşuluĭ. Ce bine le părea că avea acuma un secret de păstrat, o împrejurare pe care numaĭ eĭ o ştiaŭ şi care deveni izvorul nesecat de visările cele maĭ dulcĭ pentru amândoĭ?

Câteva zile după aceea eĭ se urcară iarăşĭ în munte. După ce se preumblară maĭ mult timp, se puseră pe malul unuĭ părăŭ.

— Ştiĭ că am un frate care-ţĭ seamănă foarte mult.

„Şi care poartă numele meŭ.

— Bine zicĭ, Emil.

„Şi cu toate aceste... şi Emil tăcu, aruncând pietricele în apă.

Maria simţi în tăcerea luĭ Emil că o vorbă ce'ĭ venea din inimă, nu îndrăznise

a trece pragul buzelor sale. Ea ardea de dorință a ști gândul său ascuns, dar nu îndrăzni a'l întreba. După o tăcere de câteva minute, ea se hotărâ totuși a șopti ca fără de voia ei:

— „Ce?

„De ce nu te grețești uneorĭ a mă chema ca pe fratele d-tale? Necontenit mă muncește d-le Leopardi.

— Vreau să mă grețesc de acum înainte; mă temeam să nu te jignesc. Dar atunci, și eŭ ți-aș fi soră.

„Voĭ lua curajul să-ți vorbesc ca la o soră.

— Bine E... Maria nu îndrăzni să sfârșească numele. Emil începu să râză, până în sfârșit se hotărî să'l spună, însă așa de încet, în cât de abia se auzi resunând de pe buzele ei.

„Oare când vom maĭ vedea noĭ aceste frumoase locurĭ? întrebă Maria după o tăcere?

— Cine știe?

„Ne ducem amândoĭ iar în țările noastre și dacă se poate să maĭ revedem unul saŭ altul saŭ poate chiar amândoĭ aceste locurĭ fermecătoare, e sigur că nu le-om revedea nicĭ odată împreună.

— Așa-ĭ, zise Emil, pentru noĭ despărțirea vecĭnică e neapărată.

„Și pentru ce nu am păstra o speranță?

— Pentru că inima mea e închisă cu totul la ea și pare că te văd acuma chiar pentru ultima oară.

Toate aceste cuvinte le schimba ei fără a căta unul la celalt. Emil bătea cu o vărguță în frunza unuĭ mare buștean, iar Maria despoia o floare de petalele ei. Când se uitară unul la altul, ochiĭ lor străluceaŭ sub boabe marĭ de lacrimĭ. Fie care măsura în durerea celuĭ lalt adâncimea proprieĭ sale suferințĭ

„Știĭ Mari, noĭ să lăsăm o amintire de petrecerea noastră în aceste locurĭ.

— Cum?

„Să'ți taĭ numele în coaja unuĭ copac.

— Haide, spuse Maria, sculându-se rezemată de brațul luĭ Emil.

Emil tăie cu un cuțitaș în coaja unuĭ brad secular numele „Maria".

„Numaĭ atâta...?

El săpă dedesubt numele său.

Maria se apropie repede și puse o sărutare pe încrestătura făcută. Poate din cauza înălțimeĭ la care se găsea, ea atinse cu buzele numele luĭ Emil. Acesta sărută numele Marieĭ.

O! timpurĭ fermecătoare ale întâeĭ tinereți, cu cât de puțin se mulțumește fericirea voastră și cu toate aceste care alta se poate asemăna cu dânsa!

Peste treĭ zile ei se despărțiră. Maria se înturna în țară cu tatăl ei, Emil se opria în Zürich. Când își întinseră mâna că'și iee ziua bună, o rouă de lacrimĭ străluci în privirile lor. Mânile lor eraŭ umede și calde. Eĭ ținură un moment ochiĭ alipițĭ uniĭ de alțiĭ; apoĭ Maria se urcă în vagon. Inainte de a'l perde din vedere ea scoase batista, o trecu pe ochĭ și făcu din ea un semn maĭ nevăzut. Un nor de fum înveli frumoasa ei figură.

Se duseră fie-care în calea sa. Pentru ce oare soarta iĭ apropiase, dacă trebuia să-ĭ despartă? Se văzuse o clipă care ar fi putut să devină leagănul uneĭ vecinicĭ aproprierĭ; dar necesitatea cu mâna ei brutală iĭ zmulse unul de lângă altul și-ĭ aruncă iarăși în depărtarea necunoscută în care trăise până atuncĭ, fără a se uita dacă inimele sângeraŭ, dacă sufletele se trudeaŭ și ochiĭ dacă plângeaŭ. Ce-ĭ păsa ei de suferințele omenești!"

Gazda tăcu. Luna se coboria chiar atuncĭ după dealul cel crestat şi lumina pe din dos capricioasele luĭ forme, desemnându-le pe cer cu un negru de cărbune.

— Vezĭ luna cum dispare după deal.

„Ne pare rău că se duce ; dar maĭ bine ar fi fost oare să nu fi apărut de loc ? Suferinţa după o plăcere sau o fericire, o răscumpără, o plăteşte.

— Aşa-ĭ ! dar adese orĭ plăcerea-ĭ momentană şi suferinţa vecĭnică.

„Poate fi vecĭnicie, când e vorba de omul trecător ?

— Cum nu ? numaĭ să se închidă un simţimânt de uşa mormântuluĭ şi vecĭnicia acestuia se întipăreşte şi pe cele ce coprinde în el.

„Aşa, dacă n'ar fi uitarea şi deprinderea cu soarta noastră. Un mare poet din ţara mea a cristalizat această cugetare în următoarele neperitoare versurĭ: „Aŭ maĭ păşit şi alţiĭ pe-aceleaşĭ vechĭ cărărĭ. Deprinderea e mama cumplitelor durerĭ ; iar gândul nostru mână, orbit şi ne 'ndurat pe aripa uitărĭĭ chiar dorul fermecat".

— Aĭ dreptate, uitarea e singurul balsam pe care timpul poate să-l toarne pe rănile sufletuluĭ. De atuncea a trecut un an. Poate ceĭ doĭ copiĭ se vor fi uitat. Căcĭ dacă nu s'ar fi îndurat soarta de eĭ ; dacă jeratecul iubirĭĭ ar arde încă în sinul lor feciorelnic, ce durere nesfârşită şi nemeritată ! — Cineva venind să cheme pe convorbitoarea mea, dialogul se sfârşi. Maĭ priviĭ câtva timp la ultimele raze pe care dispăruta lună le lăsase în urma eĭ şi prin zarea cărora stelele întunecate până atuncea de prea via lumină, începuse iar a apărea, şi apoĭ mă retrăseĭ în cameră, spre a mă odihni.

* * *

Reichenhall e prea frumos ; dar înconjurimele luĭ îl întrec încă în mândreţe. Cât am stat în acel loc, am făcut adesea excursiunĭ în vecinătate, la Berchtesgaden, la Königsee, în oraşul Salzburg şi la Saline, pe lângă altele maĭ micĭ.

Excursiunea de la Saline înfăţişează mult interes călătoruluĭ, prin lucrurile absolut neaşteptate ce lovesc privirile. Te gândeştĭ la gropile de sare, şi că aĭ să te cufunzĭ în pământ cu un scripet pentru a da de ocnele din care se extrag minerarul. In loc de aceasta, întri în un fel de peştere săpată în munte şi din fundul eĭ începĭ a *urca* prin un drum boltit pe sub pământ către vârful dealuluĭ. Inainte însă de a intra, bărbaţĭ şi femeĭ trebue să facă toaleta neapărată; să îmbrace nişte nădragĭ largĭ şi un cămeşoĭ de pânză albastră, să-şĭ pună pe cap o tichie şi să atârne de brîŭ o lampă de miner ; aceasta nu numaĭ pentru hazul lucruluĭ, ci şi de nevoe cum se va vedea în curând. După ce aĭ urcat câtva timp, fără a-ţĭ putea da sama de înălţimea la care aĭ ajuns în pântecele munteluĭ, daĭ de o boltă foarte mare, un soiŭ de peştere jumătate naturală şi jumătate măestrită, cuprinsă maĭ toată de un lac de apă aşa de sărată şi aşa de groasă, că aĭ putea aproape să mergĭ pe dânsa ca Isus pe Marea Moartă. O barcă cu fundul de tot lat, ca să nu să răstoarne, de oare ce pieptul eĭ intră numaĭ foarte puţin în sărătura pe care pluteşte, te transportă de ceea parte a laculuĭ, de unde pleacă coborişul. Aceasta e partea cea maĭ stranie şi interesantă e excursiunĭĭ. El se îndeplineşte punându-se călare pe o bârnă înclinată un grup de 20 persoane alese cât se poate din ambele sexe, aşa ca un bărbat să vină lângă o femee — în fruntea lor cu un miner care conduce lunecarea. Fie-care oaspe poartă în mâna dreaptă o mănuşe groasă cu care se prinde de o fringhie. La un semn dat minerul se lasă d'a lunecuşul pe bârna lucie în jos, urmat de toţĭ ceĭ călărĭ după dânsul, în râsul tuturor şi în ţipetele unora, până ce ajung la staţiune. După câţĭva paşĭ pe jos, începe iarăşĭ coborirea care se repetă de vre'o 6 orĭ. Ajunşĭ aproape de nivelul de

jos, oaspeţiĭ încalecă nişte scaune lungĭ cu roţĭ, iarăşĭ sub conducerea unuĭ miner care repede carul la vale cu un duruit infernal şi cu o repeziciune ameţitoare prin partea de jos a bolteĭ, pe unde aĭ intrat şi pe unde alţiĭ ce aŭ să repete aceaşĭ călătorie intră atuncea şi se feresc de primejdia de a fi zdrobiţĭ, în nişte scobiturĭ făcute înadins în pereţĭ. Când eşĭ cu acel vehicul la lumina zileĭ, te întâmpină râsetele şi aplausele mulţimiĭ adunate pentru a vedea această minune.

* * *

Salzburgul este un oraş din cele maĭ frumoase prin minunata luĭ aşezare în un amfiteatru de munţĭ şi având în mijlocul luĭ chiar o stâncă uriaşă, pe care este aşezat vechiul castel al ducilor de Salzburg. Sunt multe curiozităţĭ ce le înfăţoşează acest oraş, şi cea de căpetenie este tocmaĭ acest castel în care veţĭ întocmirĭ, decoraţiunĭ şi mobile ale Veacului de Mijloc celuĭ maĭ îndepărtat, alăturea cu camerile şi instrumentele de tortură ale celor pe care urgia stăpânuluĭ îĭ lovea. De pe terasa acestuĭ castel aşezat la vr'o 150 de metri înălţime şi unde se află neapărat o ospătărie, şi încă foarte bună — se desfăşură o privilişte încântătoare. Salzburgul în partea luĭ cea maĭ întinsă aşternut la picioare şi tăiat în două de puternicul şi limpedele brâŭ de apă al râuluĭ Salzach ce 'l străbate. Din sus de oraş se deschide o perspectivă măreaţă pe cursul apeĭ ce trece prin un lanţ de munţĭ aşezaţĭ pe ambele sale maluri. Balaurul de apă îĭ cotigeşte în toate părţile, ca şi cum s'ar pleca pentru fie-care dâmb, să-ĭ sărute picioarele, căcĭ ele sunt vecĭniciĭ stăpânĭ aĭ undelor sale, iar el ascultătoarea lor slugă. Când scapă în oraş, cursul luĭ devine maĭ repede, maĭ vuetor, ca şi când ar prinde limba ce i-a fost încătuşată, cât timp a trecut pe dinaintea maĭ marilor săĭ.

Nu se poate tăgădui că Bavarezii — căcĭ de şi Salzburgul e în Austria, întregul său caracter e bavarez — nu sunt oamenĭ chitiţĭ. Aşezat la o masă bine servită, cu un pahar de bere minunată dinainte, guştĭ mult maĭ bine încântătorul tabloŭ, de cât cum aĭ face-o cu inima goală şi cu gâtul uscat.

Dar nu mă mulţumiĭ numaĭ cu acea înălţare peste regiunea locuită de oamenĭ. Imĭ veni poftă să mă urc maĭ sus, către norĭ ; să simţesc un aer încă maĭ subţire pătrunzându-mĭ plămânĭĭ ; să privesc svârcolirile semenilor meĭ încă maĭ de departe, spre a mă împăca cu ideea nemicnicieĭ fiinţeĭ omeneştĭ faţă cu imensa natură. Când urcĭ pe un deal, vuetul din vale, amorţit cu încetul, parcă se topeşte ca un ce nedefinit, iar ochiuluĭ, tot ce i se părea mare şi însemnat, devine mic şi slab. Catedralele par nişte jucărĭĭ, casele nişte cutiuţĭ, caĭĭ nişte şoarecĭ, iar bieţiĭ oamenĭ nişte puncte. Frumosul şi urâtul dispar în o icoană comună. Ce maĭ sunt patimile omeneştĭ, rivalităţile şi năzuinţele lor ; ce pare goana lor după câştig când eĭ abia se mişcă ca nişte muşte schioape şi fără aripĭ ; când chiar drumurile de fier care te minunează când le vezĭ ţâşnind pe dinaintea ta, să târâe a lene pe pământul atât de întins ? Iată icoanele ce doriam să le reîmprospătez, prin suirea mea pe Gaisberg, munte înalt de lângă Salzburg, pe care te urcĭ cu un drum de fer cu roţĭ dinţate. Dar această preumblare îşĭ greşi de tot ţinţa. Nicĭ odată nu încercaiŭ o maĭ vie dovadă că interesul corupe şi distruge plăcerea estetică.

Imbrăcându-mă iute spre a merge pe munte cu trenul de dimineaţă, îmĭ uitasem chimirul cu banĭ sub perina pe care dormisem. Când eram pe la jumătate de cale a suişuluĭ de odată puĭ mâna la brâŭ şi simţ deşertul. Mă apucă ameţeala, când mă gândiĭ că tot ce aveam lăsasem sub pernă şi că putea să fie substras, în casa chiar unde oameniĭ sunt de obiceiŭ cinstiţĭ, căcĭ şi cinstea e relativă. Dar cum să te coborĭ, când trenul urca o prăpastie fără nicĭ o margine pe care să poţĭ pune piciorul. Trebuia decĭ să mă urc până în vârf, vrând, nevrând. Mă gândeam însă,

cum voĭ ajunge, să mă întorc cu acelaş tren îndărăt. Când colo ce se întâmplă? se stricase un şurub care necesita vre-o două ore de reparaţie. In acelaş timp întovărăşirea mea observase că îmĭ pierise cu totul pofta de vorbă şi mă sili să mărturisesc ce mi se întâmplase. Cum o fi Gaisbergul, ce se va fi văzând de pe dânsul, nu voĭ putea spune. Auziam în jurul meŭ exclamaţiunĭ şi înminunărĭ rostite în toate limbile pământuluĭ; dar mie'mĭ părea totul sarbăd şi lipsit de orĭ-ce farmec. In sfârşit trenul porni şi eŭ ajungând a casă, avuiŭ norocul a găsi chimirul meŭ neatins, dormind maĭ departe sub perna sub care nimenĭ nu'l supărase. Fata din casă era logodnica unuĭ soldat care tocmaĭ căpătase *Urlaub* pentru două zile şi venise s'o vadă. Se maĭ gândise ea la curăţitul odăilor!

Această împrejurare mă făcu însă să mă gândesc asupra natureĭ frumosuluĭ, simţimânt absolut subiectiv, de oare-ce o dispoziţie sufletească poate să'l paralizeze aşa de deplin, chiar în fiinţele cele maĭ dispuse a-l resimţi. Natura, decĭ nicĭ arta nu e frumoasă în sine însăşĭ; frumosul nu e absolut, ci relativ chiar pentru acelaş suflet, după dispoziţiile luĭ momentane. Dacă ar fi să ducem această concepţie la extrem, atuncĭ ideea frumosuluĭ obiectiv ar fi o utopie, şi nu am putea impune nimănuĭ părerile noastre estetice. Dar chestiunea cerând o dezbatere maĭ lungă de cum poate fi întreprinsă în niştе amintirĭ de călătorie, las dezlegarea eĭ înţelepciuniĭ cititoruluĭ. Eŭ mă mulţumesc a fi adus o experienţă vie şi adânc simţită asupra roluluĭ interseluĭ în întipărirea frumosuluĭ.

Intr'o zi eram într'o grădină prea frumoasă din coastele Salzburguluĭ şi beam un pahar de bere, privind pe o cracă de copac cum se legănaŭ două turturele.

Deodată văd că înaintează spre mine un domn tânăr care mă salută şi mă întreabă, de nu sunt tocmaĭ cine eram. Se recomandă Radu Pârâianu şi începu a vorbi cu mine, însă într'o românească aşa de pocită şi de stricată, că nu m'am putut împiedica de a-l întreba:

Sunteţĭ Român saŭ nu? căcĭ după nume aşa s'ar părea, dar după vorbă de loc.

— Ba sunt Romăno, dar d-voastră trebue ştiut că eŭ plecat de mult de la România.

— Şi unde aţĭ fost până acuma.

— Am fost întâĭ la Parisul.

„Vous devez parler le français, îĭ spuseĭ, căcĭ 'mĭ era lehamete, de modul cum scâlcia bietul nostru graiŭ.

— J'avais savoar, mais j'oubliai car j'ai istudié à la Grekie.

„Omilite grekika, îl întâmpinaĭ la moment în greceşte.

— Am uitat'o pe dumneai (adică limba greacă) de când am venit la Germania.

— Sprechen wir also deutsch.

Ich das deutschländisch sprache habe nicht sogut gelernen.

Mare minune! mă gândiĭ eŭ, un om care nu ştie nicĭ o limbă! Dar lucrul să poate prea bine, dacă nu a stat destul în o ţară pentru a învăţa pe una străină, şi pe a luĭ proprie a uitat-o, colindând din loc în loc.

Apoĭ domnule, atuncĭ când veĭ cunoaşte măcar una din multele limbĭ pe care le-aĭ învăţat, atuncĭ vom sta la vorbă, fu răspunsul meŭ, nu prea politicos poate dar încheietor. Il salutaĭ şi plecaĭ de la masa mea, lăsându-l ca trăsnit.

Cea maĭ frumoasă din toate preumblările făcute la Reichenhall e fără îndoială aceea la *Königsee*, un lac aşezat nu departe de Berchtesgaden, oraşul bavarez din munţĭ. Poţĭ merge la Berchtesgaden şi cu drumul de fier, şi de acolo la lac cu un omnibus; dar acest mod de călătorie, cu vederea împiedecată de ferestĭ mărunte, era să stânjinească mult privirea frumuseţelor prin care era să trecem şi aleseiŭ trăsura, un frumos landoŭ tras de doĭ puternicĭ caĭ bavarezĭ. Eŭ mă puseĭ pe

capră, lăsând locurile de jos pentru tovarășii meĭ. Acolo sus pe deoparte vederea era maĭ liberă, pe de alta nu eram nevoit să schimb vorbe cu întovărășirea mea și puteam să nu jignesc primirea întipăririlor prin cheltuirea puterilor sufletești în alte direcțiunĭ. Altceva ar fi fost dacă aș fi avut lângă mine o persoană iubită; atunci împărtășirea întipăririlor ar fi mărit puterea lor în loc de a o scădea. Care să fie cauza acesteĭ deosebirĭ?

Eŭ cred că ea stă în împrejurarea că, atunci când simțĭ frumosul alăturea de un suflet pentru care aĭ simpatie, această tainică legătură stabilește un curent de sugestiune care face să se simtă frumosul prin două suflete, al săŭ propriŭ și acel al persoaneĭ simpatice; de aici sporirea intensității întipăririĭ, care crește cu cât simpatia este maĭ adâncă și culminează când iubirea stabilește puntea de legătură.

Priveam deci cu nesaț la frumusețele ce se desfășuraŭ înaintea mea, ca pe două pânze întinse pe care se așterneaŭ două tablouri neîntrerupte. In stânga mantia munților cu viguroasa lor statură care păreaŭ că'mĭ spun: Nemernică ființă! Privești la noĭ! Dar nu pentru asta ne-a pus Dumnezeŭ aicĭ, ca să slujim de priveală unuĭ purice ca tine; alta e menirea noastră de cât de a-ți desfăta ochiĭ sticloșĭ! Am răsărit din fundul pământuluĭ, în clocotirea valurilor de aur topit ce ne-a împins în sus, pentru a zămisli în pântecele noastre izvorul râurilor și a le trimite către vale. Noĭ sântem apoĭ „neveditoriĭ“ norilor ce ne încunună fruntea; tot pe noĭ se naște urgia furtunelor și a uraganelor pe care, voĭ oameniĭ, le credeți menite spre a voastră peire, căcĭ voĭ toate le vedeți numaĭ prin prizma interesuluĭ vostru și nu vă gândiți la atmosfera tutora curățită din când în când de ciuma râsuflată de plămânele voastre, ca să nu vă înăbușiți și voĭ și toate vietățile ce trăesc alăturea cu voĭ. Pe coastele noastre apoĭ cresc pădurile pline de arboriĭ ceĭ frumoșĭ, una din cele maĭ mândre podoabe ale creațiunĭ; însă ele se ridică, nu pentru a umbri mușteleși oameniĭ, ci pentru a revărsa tutulor vietăților oxigenul trebuitor răsuflăriĭ; apoĭ pentru a prinde între frunzele lor picăturile căzute din văzduh fie din cele limpeziĭ sub formă de rouă, fie din cele turburi sub formă de ploae, a trece pe o parte din ele în adâncul sinurilor noastre spre a alimenta izvoarele râurilor, iar o parte spre a o întoarce iarăși văzduhuluĭ din care s'a prăbușit. Lăsați-vă odată, oamenilor, de a crede că totul e făcut pentru voĭ! Era doar o vreme în care voĭ socoteați că și soarele e menit numaĭ ca să vă încălzească ciolanele; luna ca să vă lumineze pașiĭ prin întunerec; stelele ca să vă desfăteze ochiĭ noaptea și să nu vă orbească prea mult neagra tărie. Acuma ați revenit voĭ înșivă asupra acesteĭ înșelăriĭ. Faceți așa maĭ departe, și recunoașteți că natura întreagă are menirea eĭ armonică; că, în sînul eĭ, trăiți și voĭ din partea ce vi se cuvine“. Această strașnică dojană pare că o auziam resunându-mĭ în urechĭ prin glasul vântuluĭ ce bătea din spre munțĭ.

Unde și unde însă valea se maĭ lărgea înfățoșind între drum și peretele de stîncă cîte un tăpșan de verdeață presurat cu bolovaniuriași desfăcuți cîndva din titva munților. Pe vîrful unora din acești bolovaniĭ de piatră goală și fără pic de țernă, se înălța câte un brad falnic cu rădăcinile înfipte pe din afara stânceĭ ca niște degete cu care se țineaŭ încleștate. Te minunaĭ atât, cum de sta în picioare, cât, gândindu-te înapoĭ, cum a a putut el crește și prinde acele rădăcinĭ prin crăpăturile stâncei ce-ĭ slujește de suport?

De o dată la o cotitură se zări printre arboriĭ o pânză de apă verziŭ închisă, ce se pierdea în dosul unor munțĭ uriașĭ de stâncă vie. Eram la Königsee. Cum ne coborîrăm din trăsură, ne îndreptarăm spre o barcă care să ne ducă pe apă. Este destul de neașteptat că pe acest lac, destul de întins și de vizitat, nu este nicĭ un vapor și transportul se face numaĭ în barca mânată de vâslașĭ, pe când pe alte la-

curĭ mult maĭ micĭ, cum e cel de Zell, se află un vaporaş *). Lucrul se explică maĭ întâĭ prin faptul că o mulţime de oamenĭ care trăesc din meseria de luntraş ar fi fost ruinată şi aruncată în mizerie; apoĭ prin aceea că Bavarezii prin o pătrundere ce le face cinste, aŭ înţeles, că unuĭ cadru ca acel al Laculuĭ Regeluĭ se cuvine, să se păstreze caracterul maĭ primitiv, maĭ îndepărtat de toate iscodirile civilizaţieĭ.

Şi într'adevăr ce stranie întipărire îţĭ lasă acest lac ! Inchis între nişte pereţĭ de stâncă uriaşă din care aceĭ aĭ munteluĭ Dachstein se urcă până la 3000 de metrii şi care se coboară de-a dreptul în valurĭ, fără nicĭ o tranziţie, acest lac nu vede, de cât foarte puţine oare pe zi lumina soareluĭ. Aproape tot-deauna cufundat în umbră şi răsfrângând în unda luĭ podoabele de brazĭ ce coper pretutindene stâncile până la o înălţime oare care, coloarea luĭ pare neagră. El este apoĭ nemişcat, căcĭ vântul nu'l poate atinge să-ĭ răscolească măruntaele. Numaĭ rare orĭ câte un peşte săltând din apă saŭ raţele sălbatece, îmblânzite prin deprinderea cu călătoriĭ, fac să se cutremure în valurĭ liniştita luĭ oglindă. Intipărirea ce ţi-o lasă este tristă nesfârşit de tristă, pare că te-aĭ duce spre un locaş de moarte în care totul e tăcere, totul e repaos.

Nicĭ o vietate nu se coboară să-şĭ răcoroască setea în undele luĭ, căcĭ nu aŭ pe unde; nicĭ o pasăre afară de câteva raţe nu-l străbate prin înălţime, afară doar de ar trece pe deasupra ceruluĭ; căcĭ până la dânsul par a se înălţa stâlpariĭ de stâncĭ ce-l încunjură. Totul doarme, totul tace, totul visează visul veşnicieĭ şi în acest cadru mormântal barca înaintează încet şi legănat, ducându-te parcă spre ţărmul uneĭ alte lumĭ, şi într'adevăr că şi ajungĭ acolo. In fundul laculuĭ se înalţă un cerc de munţĭ uriaşĭ de stâncă albă goală, fără verdeaţă, închizând un tapşan de piatră văroasă, care cuprinde o a doua pânză de apă, Lacul de sus, *Obersee*. Intipărirea de tristeţă, de singurătate de desnădăjduire este sporită aicĭ la nesfârşitele.

Este moartea în formele ţapene ale naturieĭ, iar apa şi ea nemişcată pare o oglindă de sticlă menită numaĭ a spori puternica întipărire, îndoind dimensiunile tablouluĭ, prin a luĭ resfrângere în adâncimele eĭ. In fundul amfiteatruluĭ se prăbuşeşte pe coastele stâncieĭ despoiate, o cascadă, al căreia sunet nu se aude din cauza îndepărtăriĭ. Vezĭ numaĭ ceva alb mişcându-se pe un părete alb, ca un balaur ce ar coborî muntele, dar al căruĭ trup nu maĭ are sfârşit. Este singura mişcare fantastică înfiorătoare, în tăcerea, liniştea şi înţepenirea întregeĭ firĭ ce te încunjoară. Când te-aĭ întors de la Königsee, simţĭ în inimă o greutate şi în creer o nedumerire.

A. D. Xenopol.

*) Vezĭ asupra acestuĭ lac *Amintirile mele de călătorie*. Iaşĭ 1901. p. 68.

INELUL SIMPLU DIN TEZAURUL DE LA PETROASA

SOCIETATEA ROMÂNĂ ŞI LITERATURA

STUDIU DE PSIHOLOGIE SOCIALĂ [1])

Ah! problema e cu osebire anevoe de deslegat.

Aĭ de a face cu oamenii şi în deobşte cu oameni deprinşĭ a nu'şĭ schimba uşor obiceiurile — maĭ vârtos pe cele rele — aşa că pentru generaţiunile ajunse azĭ la maturitate, orĭ-ce încercare e de prisos, campania fiind maĭ dinainte perdută.

Nu de ochiĭ lumiĭ, nicĭ de dragul unor lucruri pe care nu le-aŭ practicat, nicĭ poate le înţeleg, se vor lepăda eĭ de aceea ce fac din pruncie. Sceptici saŭ egoişti, nu vor jertfi — pentru satisfacerea uneĭ vanităţi patriotice — aceea ce le este maĭ de trebuinţă de cât pânea din toate zilele, aceea ce le caracterizează personalitatea în mijlocul uneĭ gloate de snobĭ şi de nerozi, aceea ce este, cred eĭ, un semn de distincţiune între dânşiĭ şi nimicniciţiĭ, pe carĭ de atâta vreme şiaŭ luat dreptul de a'ĭ privi de sus!...

Şi apoĭ ce o să pună în locul nobileĭ, delicateĭ, eleganteĭ vorbe franceze, în cutele căreia s'aŭ născut, aŭ crescut şi aŭ prosperat?

Cum să'şĭ manifesteze ideile şi dorinţile într'altă limbă, de cât în acea universal apreciată şi cunoscută: în limba diplomaţilor, a saloanelor, a modistelor şi a scriitorilor fin de siécle? !...

Mă străduiam, odată, — cetind unor doamne din înalta societate, versurĭ din Eminescu şi din Coşbuc,—să le fac să se pătrundă de frumuseţea ademenitoare, de armonia duioasă, de originalitatea formeĭ în care se pot exprima cugetările şi simţirile în limba noastră şi după atenţiunea cu care mă ascultaŭ, începusem să mă măgulesc cu speranţa de a le fi putut

1) A se vedea No. din urmă.

convinge, când una dintr'ânsele—cea care'mĭ părea maĭ bine dispusă pentru teza mea — mă întrerupse zicându-mĭ :

— O fi poate adevărat lucrul acesta în poezie, pentru că, *en somme*, Eminescul d-tale nu e lipsit de oare care talent, dar noĭ — care în viaţa practică — nu stăm cu ceasurile a ne gândi şi a potrivi cuvintele ca poeţiĭ,— te întreb cum eşim din *embarras*, când pentru numeroase împrejurărĭ şi lucrurĭ, nu găsim nicĭ expresiunĭ, nicĭ tradiţiĭ în româneşte ?

Aşa, fiĭ bun şi'mĭ spune, cum aşĭ putea face, eŭ stăpână de casă, un *Menu* pentru un mare *dîner*, saŭ o invitaţie, o scrisoare maĭ distinsă şi altele şi altele, pe limba noastră ?!..

Limba ce avem e frumoasă, e viguroasă, e tot ce vreĭ, dar e încă primitivă, fără nuanţe şi formule adequate vieţiĭ şi civilizaţiunĭ moderne.

Produs al idiomelor rustice latine, nu poţĭ tăgădui că asprimea şi rudimentele eĭ ţărăneştĭ, nu subsistă şi nu se simţesc şi astăzĭ, cu toate că în curgerea vremiĭ a stat în contact şi a fost influenţată de atâtea limbĭ desăvârşite ca fond şi ca formă.

Pentru comerciul zilnic al treburilor, al traiuluĭ, al transacţiunilor fără adâncĭ scormonirĭ de înţelesurĭ şi de fineţe graiul, nostru — cum îĭ zicĭ d-ta, e un organ plăcut şi înlesnitor ; când însă vrem să ne urcăm pe scara investigaţiunilor saŭ discuţiunilor maĭ înalte, maĭ pătrunzătoare, fie sociale, fie ştiinţifice, *elle vous fausse compagnie* şi te lasă singur în faţa neantuluĭ. Atuncĭ repede alergĭ la limbile străine, pe care din fericire — ca popor mic ce suntem datorĭ către orĭ şi cine a fi gata la răspuns — le învăţăm bine şi cu înlesnire. De ce dar să ne facĭ o vină atât de mare că le cultivăm şi ne servim de dânsele pretutindenĭ şi în totdeauna, când ele sunt în stare — şi una maĭ presus de toate — a ne da în mod perfect aceea ce în zadar şi cu toată buna-voinţa am aştepta şi am căuta în propria noastră comoară ba chiar comoară strămoşească, precum ne-o zugrăveştĭ cu atât entusiasm d-ta !

Eĭ, iaca, vezĭ aşa impresie îmĭ face mie poetul celălalt, pe care ni'l lăudaĭ, Coşbuc : se sileşte, şi se vede cât de colo, să exprime într'un limbagiŭ vulgar, grosolan, lucrurĭ distinse şi simţiriĭ rafinate. Nu'ĭ aşa ?...

Celelalte Doamne făcând chor cu dânsa, simţiiŭ că mă aflam într'un viespar şi că trebuia să mă apăr, cu băgare de seamă.

— Nimic, ziseiŭ, nu e maĭ greŭ pe lume de cât de a întoarce un rîŭ spre matcă şi de a convinge pe o femee că nu are dreptate !

Să mă îngăduiţĭ, decĭ de a vă declara, că pusă, precum aţĭ făcut, cestiunea nu se poate lămuri, fiind-că în potriva ideilor preconcepute şi a întunericuluĭ, argumentare nu se începe.

Ca să puteţĭ discuta trebue stabilit maĭ întâĭ că n'aveţĭ nicĭ un interes personal, nicĭ o precugetare în cestiune şi că subiectul vă este cunoscut pe deplin.

Acest lucru nu'l puteţĭ dovedi fiindcă: apăraţĭ şi îndreptăţiţĭ o stare de lucruri isvorâtă dintr'o falsă direcţiune a creşterii ce vi s'a dat şi aceea ce cunoaşteţĭ mai puţin şi mai răŭ, din câte aţĭ învăţat, este fără îndoială cartea şi limba românească.

Nu protestaţĭ, că vă pot pune numai de cât la probă şi 'mĭ ese dreptatea.

Să nu credeţĭ că daca vorbiţĭ limba de care aveţĭ nevoe pentru daraverile gospodăriei, orĭ cetiţĭ când şi când câte ceva, cunoaşteţĭ raporturile şi temeiurile graiuluĭ nostru. La d-voastră e mai mult o deprindere mecanică, de a vă sluji de dânsul, de cât o dragoste firească de a vi'l apropria ca o calitate, de a'l cultiva ca o datorie, de a 'l slăvi, ca pe un nobil şi credincios tovarăş al gândurilor şi rugăciunilor d-voastră !...

Foarte cu cădere găseaţĭ adineaorĭ neobicinuit, daca nu necuviincios lucru, de a se scrie — în limba noastră — o listă de mâncărĭ, fiindcă, daca la mesele cele marĭ — ca şi la cele micĭ de alt-fel — nu se mănâncă de cât bucate franţuzeştĭ, e învederat că nu le poţĭ scrie de cât cum le chiamă şi în ordinea în care se servesc. Aceasta este chiar o strictă cerinţă a coduluĭ — celuĭ atât de riguros — al eticheteĭ, pe care nimenĭ nicăerĭ nu'l poate înfrânge.

Un *menu* scris în altă limbă ar fi, daca nu o ciudată, de sigur însă o pretenţioasă excepţiune.

Dar aş dori să vă văd scriindu-l franţuzeşte, când ar fi la masă bucate naţionale !...

Râdeţĭ, fiindcă ne-am franţuzit într'atâta traiul, în cât o astfel de întâmplare ar fi o monstruozitate, un scandal, pentru o stăpână de casă.

A mânca româneşte, ce ruşine !..

Ştiŭ că, în neabătuta desfăşurare a progresuluĭ, noĭ, ca mulţĭ alţiĭ, am fost şi suntem sub înrâurirea puterilor şi împrejurărilor care'l pregătesc şi'l mână pe calea vieţiĭ.

Ştiŭ că noĭ înapoiaţĭ în cultură şi îngenunchiaţĭ, cum am stat mai două veacurĭ, sub stăpâniri străine, am primit tiparul, când al unora, când al altora, după cum mai îndelungă şi mai grea, le eraŭ apăsarea asupră-ne !...

Aşa se poate înţelege cum traiul, limba, portul Fanarioţilor Grecĭ, aŭ luat statornicie pe pământul şi în poporul nostru. Aşa se poate explica cum vârtejul cotropitor deslănţuit peste noĭ, a putut câtva timp pune, până şi existenţa noastră în cumpăna peiriĭ !...

Dar acum, când stăpânĭ pe soarta şi acţiunile noastre, luminaţĭ şi deşteptaţĭ, prin învăţăturĭ, asupra datorieĭ şi ţinteĭ ce avem de urmărit, mândri şi glorioşi prin bărbătească vitejie dovedită pe câmpiĭ de bătae, acum când societatea noastră stă pe o treaptă ridicată în vaza şi judecata lumiĭ, când suntem decĭ liberĭ şi în deplină putinţă de a ne da socoteală despre faptele şi purtările noastre şi de a ne afirma ca popor conştient de firea şi de menirea luĭ; acum, când calea trecutuluĭ se în-

tinde netedă şi strălucitoare, în urma noastră, când tradiţiunile strămoşeşti răsar măreţe şi bogate în pilde şi avânturi, când înţelepţii şi învăţaţii aŭ înfăptuit, din cenuşa vremeĭ icoana vieţiĭ şi a mărinimieĭ neamuluĭ; acuma tocmaĭ să stăruim în a trăi şi a ne purta după chipul şi asemănarea altora?

Acesta e un semn de netăgăduită lipsă de energie şi de simţire morală, saŭ maĭ bine de nepăsare, de dispreţ poate către noĭ înşine, către personalitatea de sine stătătoare a poporuluĭ român!...

Şi d-voastră, tovarăşele pline de graţiĭ, d-voastră care sunteţĭ mângâerea, dragostea, înseninarea căminurilor noastre, d-voastră aveţĭ partea de răspundere cea maĭ grea în toate acestea, fiind că prin modul cum ne alcătuiţĭ viaţa şi ne însufleţiţĭ atmosfera, în care trăim la olaltă, contribuiţĭ ca această stricăcioasă stare de lucruri, să nu maĭ poată lua sfârşit!..

— Cum? d-ta ne predicĭ ca *noĭ* să ne punem în calea progresuluĭ, să împedecăm evoluţiunea perfectibilităţiĭ omeneştĭ, să ţinem în loc o ţară şi un popor sub simplul pretext de a nu jicni originalitatea tradiţiilor şi a nu ne desnaţionaliza ameliorându-ne, punându-ne la nivelul lumiĭ care ştie şi se sileşte să trăiască bine!?... îmĭ răspunse ironic interlocutoarea mea.

— Oh! ce minunat ar suna aceste cuvinte în româneşte, prea graţioasă Doamnă, iĭ ziseiŭ; dar aşa rostite în franţuzeşte şi pentru a protesta în contra *predicieĭ* mele maĭ ales, nu găseştĭ *că nu sunt* tocmaĭ la locul lor?...

— Vorbesc cum pot şi cum m'am deprins a'mĭ formula ideile, pentru a da expresiunea credincioasă a cugetăriĭ şi simţiriĭ mele, întrerupse dânsa cu vioiciune...

— Apoĭ tocmaĭ de această deprindere, de această rea alcătuire de lucruri ne plângem, doamnă, căcĭ daca v'aţĭ obicĭnui a gândi, a simţi şi a vă exprima româneşte, aţĭ putea da o desvoltare fericită elementelor noastre de cultură, atât în familie, cât şi în societate, fără cea maĭ mică jertfă saŭ jicnire a progresuluĭ saŭ a nivelului despre care atâta vă îngrijiţĭ...

Şi când îmĭ închipuiŭ că cu mult maĭ puţin zel, de cât vă trebue pentru a răspândi milostenia şi bine-facerile în jurul d-voastră, aţĭ putea realiza această minune, mă întreb, cu teamă, daca nu cumva frivolităţile vieţiĭ, capriciile modeĭ şi satisfacerea unor deşarte convenienţĭ sociale, nu alcătuesc adevăratul fond al ocupaţiunilor femeeĭ, în unele clase predominante de la noĭ? !...

— Ah! deviĭ agresiv, ia seama să n'ajungĭ a fi violent, îmĭ zise una dintre celelalte doamne...

— Fiţĭ fără grijă; vorbesc cu tot respectul ce vă datoresc şi cu desăvârşire în mod obiectiv.

Vroiam să zic că ce frumos ar fi ca d-voastră să începeţĭ lupta, d-voastră să vă puneţĭ în capul mişcăriĭ de regenerare a unor moravurĭ neprielnice firiĭ şi menirĭĭ noastre, d-voastră să readuceţĭ lucrurile la nivelul de la care n'ar fi trebuit să se depărteze nicĭ odată.

E un rol mândru şi vrednic de generozitatea şi stăruinţa ce ştiŭ să pună femeile întru îndeplinirea faptelor bune !..

Aşa, de pildă, Teatrul român e părăsit, desconsiderat, urgisit astăzĭ de partea cea maĭ interesantă, cea maĭ distinsă a publiculuĭ, de d-voastră, înalta şi culta noastră societate.

Ar fi prea lung de cercetat acum cauzele şi împrejurările acesteĭ disgraţiĭ, pe care de altfel o meritä Teatrul tot atât de puţin, pe cât o meritä şi alte îndeletniciriĭ româneştĭ, fără de farmec pentru acelaş public ; de aceea o reacţiune se impune şi d-voastră, care daţĭ tonul şi creaţĭ curentele, sunteţĭ chemate a'ĭ da avântul şi putinţa de a'şĭ răspândi bine-făcătoarea-ĭ înrâurire pretutindenea !...

Să reînviaţĭ iar zilele trecute când sala Teatruluĭ strălucea, la fie-care reprezentaţie, de bogăţia şi frumuseţea mamelor d-voastră, de viaţa, de căldura, de entusiasmul ce coprindea pe public şi pe artiştĭ, în aceeaşĭ înălţătoare însufleţire !.

Să daţĭ sbor talentelor şi să sprijiniţĭ acea şcoală de moravurĭ, căcĭ arta înobilează pe încununaţiĭ şi pe încununătoriĭ cu laurĭ !..

Eată în ce chip strălucit se exprima Rostand, în discursul său de recepţiune la Academia Franceză, asupra meniriĭ Teatruluĭ. Pentru a'ĭ păstra frumuseţea şi a fi pe placul d-voastră, vi'l voiŭ reproduce în limba franceză.

E vorba despre impresiunea lăsată asupra publiculuĭ de tragedia luĭ Henri de Bornier, la Fille de Roland:

„O merveilleux effet d'une pièce de théâtre ! Je me doute bien que des gens graves s'offusquent de l'importance quelques fois prise, par un drame.

Partisans de ces ouvrages discrets, qui n'enlèvent le public qu'a une hauteur prévue par leurs lois, ils n'aiment pas beaucoup ces œuvres qui en une soirée donnent à un homme la gloire et rendent l'espérance à un pays.

Il y a des paroles qui prononcées devant des hommes réunis, ont la vertu d'une prière; il y-a des frissons eprouvés en commune qui équivalent à une victoire ; et c'est pourquoi le vent qui sort du gouffre lumineux et bleuâtre de la scène, peut aller faire claquer les drapeaux !..

Il est bon que de temps en temps un peuple réentende le son de son enthousiasme, car á ce son il peut connaitre moralement où il en est !

Nous surtout qui n'avons plus *agora ni forum*, comment les connaîtrons-nous les grands instants d'unanimité, les frémissements de forces impatientes ?

Ce n'est plus guère qu'au théâtre, que les âmes, côte à côte, peuvent se sentir les ailes !..."

De aceea, maĭ cu seamă la noĭ, unde spaţiile sufleteştĭ sunt atât de

goale, să nu luaţĭ Teatrul ca un prilej de trecătoare petrecere, ci ca un mijloc puternic de educaţiune şi de regenerare, ca un ogor mănos pentru cultura şi înfrumuseţarea limbeĭ şi literaturiĭ.

Să nu căutaţĭ întruparea desăvârşită a dorinţelor şi cerinţelor artistice într'ânsul, atâta cât nu'l veţĭ ridica la potriva d-voastră, dându'ĭ — prin o statornică şi priincioasă ocrotire — o părticică din simţul frumosuluĭ, din delicateţa gustuluĭ, din taina farmeculuĭ, cu care, din belşug, v'a înzestrat natura !...

Să nu'l judecaţĭ după cele, dintre făptuirile sale, ce par a avea maĭ multă trecere pe lângă gloate, căcĭ nu ele ci ceĭ de sus, puţinĭ dar aleşĭ, hotărăsc isbânda în luptele adevărateĭ arte!

Şi precum neîntrecute sunteţĭ, în eleganţa portuluĭ, în graţia mişcărilor, în rafinarea traiuluĭ, în tot ce vă poate face maĭ gingaşe, maĭ duioase, maĭ iubite, rămâneţĭ neântrecute şi prin însuşirile din năuntru către dânsul, către întreaga activitate a minţiĭ şi a simţirĭĭ române, pentru a le da maĭ mult spor şi maĭ mult temeiŭ şi cu suflet din sufletul vostru să le scoateţĭ, din nevoia şi părăsirea de azĭ, la viaţă iarăşĭ şi la lumină !...

— Asta vrea să zică a ne condamna la pedeapsa mediocrităţiĭ perpetue! Este o prea cruntă răsbunare pentru pretinsa noastră lipsă de patriotism, exclamară Doamnele şi fie-care începu să desfăşoare, cu o volubilitate pe cât de elegantă pe atât de puţin convingătoare, ideile ce avea asupra literaturiĭ şi Teatruluĭ, asupra înrîuririĭ luĭ morale, asupra dreptuluĭ ce are publicul de a se amuza unde'ĭ place şi cum ĭĭ place, asupra libertăţiĭ de a se entusiasma, dată fiind libertatea de a gândi, în fine asupra unor nenumărate feluri de subiecte, unele în legătură, cele maĭ multe însă foarte în nepotrivire, cu vorba noastră.

Eŭ le ascultam şi tăceam, până când cea care deschisese focul declară că: poţĭ cere orĭ ce unuĭ om, numaĭ să moară, cu bună voinţă şi şi bună ştiinţă, de urât, nu!...

— Ah! foarte bine! minunată coencidenţă !... răspunseiŭ eŭ râzând.

Roata lumiĭ se întoarce azĭ tot acolo unde era acum 46 de anĭ, când Rosetti — polemizând cu *Coconaşiĭ* din lumea mare, asupra aceluiaşĭ lucru — zicea: „Daca voiţĭ perfecţiunea fără de a munci, fără de a da voĭ exemplul şi fără de a vă jertfi, atuncĭ să nu o căutaţĭ la noĭ, maĭ mult, vă sfătuesc chiar, să nu maĭ eşiţĭ pe uliţĭ, să vă închideţĭ bine în casă, şi pentru a fi maĭ siguri, să spargeţĭ şi toate oglinzile !..."

— Şi eştĭ şi d-ta de părerea luĭ Rosetti ? întrebară ele...

— Eŭ nu exprim o părere, ci adeveresc un fapt, pe care 'l las la buna d-voastră apreciare, doamnele mele, şi fiindcă eŭ cred că cele câte spuseraţĭ până acum nu sunt de loc concluente în causă, vă cer voia de a vă relata impresiunea uneĭ marĭ artiste asupra calităţiĭ şi prezenţeĭ publiculuĭ, într'o sală de spectacol.

Charlotta Wolter, era, fără îndoială, cel mai răsfăţat copil al publicului german: aplauze, ovaţiuni, rechiemări, daruri, manifestaţiuni sgomotoase pe stradă, trăsuri trase de un popor în delir, conducte cu facle, discursuri, cortegii adevărat regeşti.., toate, toate i se dedeau, i se cuveneau, i se puneau la picioare, ca uneia dintre puterile cele mai strălucite ale geniului naţional!...

A fi pe scenă în neîntreruptă comunitate de sentimente cu publicul; a'l face să sufere, de ce suferi şi să se bucure de ce'ţi înveseleşte inima; a'l ţine prin forma şi expresiunea cugetărilor sub farmecul unei ademenitoare iluziuni; a'l târâ după tine, precum odinioară Orfeu târa codrii şi fiarele după viersul lyrei sale; a fi suveranul, stăpânul, tiranul acestui public pentru câte-va oare şi a'ţi exercita majestatea puterei şi înrîuririi tale prin tot ce este mai sublim, în încordarea sufletului, pentru a atinge idealul, iată din ce fel de inele era făurit lanţul care lega pe Wolter de credinciosul ei, în admiraţiune, public.

Căci publicul inteligent, cult, simţitor este creatorul şi educatorul artiştilor, care trăesc numai din aceea ce capătă — îndemn sau sprijin — de la dânsul şi prin controlul şi dragostea lui îşi pot îndeplini menirea nobilului lor sacerdoţiu!...

Ei trebuesc să simtă, prin urmare căldura şi simpatia publicului, altfel acţiunea slăbeşte, farmecul iluziunii se perde în atmosfera stearpă şi rece...

Odată Wolter juca la Münich pe Messalina lui Wildbrandt. In sala, splendid luminată, nu se afla însă de cât un singur spectator: Ludovic al II-lea, Regele Bavariei. Ascuns într'un colţ al lojei sale — artist delicat şi mare cunoscător el însuşi — Augustul maniac vroia să-şi plătească fantazia unui spectacol unic în felul său.

Primele două acte, admirabil jucate, se desfăşurară într'o tăcere sepulcrală; Actul al treilea scena dintre Aria şi Messalina, în faţa cadavrului, se sfârşi într'un chip penibil pentru actori, iar în actul din urmă, plin de o sălbatică patimă şi cruzime, Wolter izbucni într'un hohot de plâns şi avu un atac de nervi formidabil, în scena de nebunie care precede moartea Messalinei...

Sdrobită, aproape leşinată, fu scoasă, pe mâni afară din scenă, atât de bolnavă în cât îi fu peste putinţă să primească vizita Regelui, care venea să'i mulţumească şi s'o complimenteze.

A doua zi plecă, încărcată de daruri şi de onoruri, dar atât de adânc sdruncinată moraliceşte, că de atunci, ori de câte ori îşi amintea despre acel eveniment, îi tremura glasul, se înăsprea şi'i şueraŭ vorbele printre dinţi povestindu'l: „In înfierbântarea acţiunii, căutam, când şi când, să 'mi odihnesc — precum aveam obiceiu — ochii pe un cap plăcut din sală, dar şirurile băncilor goale îmi apăreau ca membrele, întinse spre mine, ale unui animal fantastic şi golurile lojilor ca fălcile unor scărfârili de morţi

căscate și amenințătoare!... Puah !!.. ce oroare!!.. „și era Wolter... pe scenă, iar în sală un Rege artist!!...“

Acum vă întreb, ce putere dramatică, ce tragere de inimă, ce simțiri sufletești mai pot avea bieții noștri actori care joacă, cele mai de multe ori, doamnele mele, în fața băncilor goale!...

Neantul este improductiv și din nimic numai Dumnezeŭ doar a făcut pământul!

— Comparaison n'est pas raison, zise aceeași doamnă, netezindu-și părul... ș'apoi cine știe daca faimoasa Wolter nu era bolnavă saŭ mai nervoasă poate, ca de obiceiŭ, în seara aceea. Să fi fost la noi, de sigur nu i s'ar fi întâmplat așa ceva...

— Noi am avut pe Bârseasca, urmașa lui Wolter și ne-am purtat atât de bine cu dânsa, că 'și-a luat lumea în cap!.. întrerupseiŭ eŭ.

— Ei ce vrei, tragedia e, se vede, un spectacol incompatibil cu neurastenia modernă, căreia nu'i trebuesc fiori de groază și lacrămi, ci simțiri plăcute și veselia!.. Aici nu mai este patriotizmul de vină, răspunse doamna cu un aer de izbândă.

— Nu discut, căci discuția ne-ar duce prea departe, ziseiŭ eŭ, ci constat numai că aceasta este soarta tuturor îndeletnicirilor intelectuale, care daŭ înapoi și se depreciază la noi, din lipsa stimulentului producțiuniĭ și a încuragiăriĭ lucrurilor, tocmai din partea acelora care, ca d-voastră, aŭ și putința de a le înțelege și căderea de a le ajuta!..

Și cu toate acestea, valoarea și ingeniositatea lor — umbrite ast-fel de uitare și de indiferență, — aŭ ispitit pe străini, da, pe străini, care în dorința de a le cunoaște și a și le împărtăși mai cu înlesnire, le-aŭ luat, le-aŭ tălmăcit și le-aŭ dat în vileag, pentru folosința lor și a altora.

D-voastră, care sorbiți, cu o ne mai potolită sete, scrierile altora, știți care e numărul scrierilor românești traduse în limbi străine? Peste 100 tipărite în volume, pe lângă cele publicate prin reviste saŭ ziare.

— Adevărat?!.. e cu putință? exclamară doamnele.

— Aceasta vă surprinde și aveți pentru ce, căci iată 100 și mai bine de lucrări originale românești, trecute în patrimoniul literaturilor străine, despre existența cărora sunt încredințat că, în mare parte, acum, pentru întâia oară, luați cunoștință.

Și cu toate astea printre dânsele se găsesc: poezii de Alecsandri, Eliad, Alexandrescu, Donici, Bolintineanu, Eminescu, Vlahuță; nuvele de Assaki, A. Russo, Odobescu, Creangă, Ganea, Slavici, Caragiale; teatru de Alecsandri, Ureche, Sion, Caragiale, Vulcan; romane de Duilie Zamfirescu, Negruzzi, Nicolae Xenopol și alții; bucăți literare de autori vechi și noi; lucrări, în sfârșit, de însemnătate, care fac onoare Românilor că le aŭ și străinilor că și le-aŭ însuși.

Și ar fi, într'adevăr, o minunată întâmplare ca, cetindu-le de curio-

zitate în limbĭ străine, să vi se nască dorinţa de a vedea cum sunt scrise în româneşte !...

Firesţe că dintre toţĭ, *Alecsandri* — crainicul inspirat al dorurilor şi vitejiilor neamuluĭ — este cel maĭ răspândit şi maĭ cântat. Aşa în franţuzeşte *I. E. Voinesco*, ĭi traduce *Doinele* şi *A. Ubicini*, *Balladele* şi *cântecile populare* la 1855; Colegul nostru *G. Bengescu*, *Pastelurile* la 1902, *Antonin Rocques* ĭi imitează Doinele şi Legendele la 1864. — *Stanley* (Henry) face, în limba engleză, o selecţiune din poeziile populare la 1856, pe care *W. von Kotzebue*, le traduce în nemţeşte la 1857, precum *Carmen Sylva* interpretează, într'un chip strălucit, câteva din cele maĭ frumoase *Doine* şi *legende*, iar din *Concertul în luncă*, face un giuvaer admirat azĭ de întreaga lume.

Cântecul ginteĭ latine, tradus de către însuşĭ *Mistral*, în limba provenţală la 1884, a fost strămutat, în cea franceză de *Fr. Damé* la 1878, apoĭ în cea italiană, spaniolă, germană şi greacă. *Fontâna Blanduzieĭ* e tradusă de *Edgard de Herz*, în nemţeşte la 1885.

Lucrările celorlalţĭ sunt traduse în franţuzeşte saŭ în nemţeşte, afară de *Năpastea* luĭ Caragiale, care fu tradusă în limba franceză de O. Neuschotz la 1896 şi în ungureşte de G. Alexicĭ la 1903, de drama *La Plevna* a luĭ Sion, tradusă în ungureşte de Goldiş Ianoş la 1883 şi de *Stefăniţă Vodă* drama luĭ Ion Vulcan, tradusă de Ioan Popp şi jucată pe teatrul unguresc din Oradea Mare şi din Lugoş.

Şi *Năpastea* luĭ Caragiale a fost jucată acum un an pe un teatru în Berlin, apoĭ la Buda-Pesta, anul acesta, împreună cu o *Lecţie*, comedie de *Radu Rosetti*, datorită tot traducereĭ luĭ Alexicĭ. Maĭ mult, subiectul *Năpasteĭ* a fost împrumutat de un autor dramatic francez şi jucat earna asta la Odéon.

Câteva dintre lucrările noastre, în poezie şi proză, aŭ fost traduse în limba germană de Carmen Sylva şi Reischer, în limba franceză de Sérrat, Franck şi d-ra Buisson şi în limba greacă de răposatul Nicolae Moskakis.

(Urmează) D. C. Ollanescu.

ALEXANDRU DEPARAȚEANU

Zilele acestea un act de pietate, o peatră comemorativă pusă de d. C. I. Dissescu, eminentul nostru colaborator, pe mormântul luĭ Depărățeanu, a reînviat pentru un moment amintirea poetuluĭ. Zicem pentru un moment, de oarece poeziile luĭ, ca ale celor maĭ mulțĭ poețĭ de a doua mână din timpul sĕŭ, aŭ dispărut saŭ sunt pe cale de a dispărea. Cine știe, dacă chiar ceĭ care aŭ ocupat primul plan, nu vor avea aceeașĭ soartă. Luațĭ operele cele maĭ călduros primite odinioară și vețĭ vedea câte din ele maĭ trăesc astăzĭ. Eliade și Bolintineanu aproape șterșĭ; Gr. Alexandrescu și Alecsandri în mare parte uitațĭ; Eminescu singur maĭ fiind citit de tinerime. Și lucrul se explică maĭ întâĭ, prin faptul că acești poețĭ aŭ venit pe lume într'un moment în care nu puteaŭ fi pregătițĭ printr'o cultură maĭ întinsă și când, fără a avea un fond personal, eĭ trebuiaŭ să dea publiculuĭ gândirile lor adesea superficiale; și al doilea, că limba noastră pe vremea aceea nu intrase încă într'o fază de desvoltare serioasă, spre a putea exprima în mod preciz și clar ideile și simțirile timpuluĭ. Din aceste împrejurărĭ a eșit o literatură de puțină valoare reală, scrisă de oamenĭ împinșĭ maĭ mult de dorința de a fi folositorĭ publiculuĭ. Eĭ aŭ avut însă meritul de a fi fost primiĭ făuritorĭ aĭ limbeĭ și versuluĭ român și pentru aceasta li se cuvine un loc de onoare pe primele pagine ale istorieĭ noastre literare. — Alexandru Depărățeanu este dintre aceștia.

Familia luĭ se trăgea de fel din județul Argeș, din localitatea Stârciĭ. Sandu Depărățeanu, bunicul poetuluĭ, înainte de a fi fost propietarul moșieĭ Depărațĭ, se strămută, pe la începutul veaculuĭ al XIX-lea, în Roșiorĭĭ-de-Vede, pe atuncĭ capitala județuluĭ Teleorman, unde ocupă funcțiunea de condicar la Isprăvnicie și boeriele de sluger și paharnic. El maĭ era în

ALEXANDRU DEPĂRĂŢEANU

acelaș timp și inginer hotarnic, poate singurul pe vremea aceea în tot județul. Sandu Depărățeanu se însură cu Maria, fata lui Kior Boiar, bulgar, de origină din Șistov, numit așa pentru că era orb de amândoi ochii. Din căsătoria aceasta se născură doi băeți, Spiridon și Petre, dintre care acest din urmă, printr'un fenomen nenorocit de atavism, fu orb ca și bunicul său. El era înzestrat cu o inteligență vie și cu un adevărat talent muzical, cântând regulat Duminica la biserică, cu o voce admirabilă și cu o precizie de execuție care fermeca pe ascultători. Vioara, chitara, flautul și naiul erau mângâitorii lui nelipsiți de soarta amară ce-l isbise. Petre Depărățeanu, zis orbul, se căsători cu Elisaveta, fata unui comerciant din Mavrodin, Altânlău, tânără de o inteligență și o frumuseță rară, cu care avu doi băeți, pe Teodor și Alexandru Depărățeanu, poetul, și trei fete.

Alexandru Depărățeanu s'a născut la Roșiorii-de-Vede în anul 1834, unde își făcu primele lui studii, iar mulțumirile cele mai adânci și mai nesterse le gustă la moșia familiei sale, Depărați, așezată pe valea râului Teleorman. Nimic mai frumos de cât privelișteа ce înfățișează această vale, cu pământul ei puțin accidentat, cu dumbrăvile sale răcoroase, cu boschetele ei de sălcii și de arbori roditori. Depărații ca și alte sate vecine, stau pe povârnișul dealurilor, din ale căror coaste se ivesc isvoare limpezi, umbrite de vii și de salcâmi care dau peisagiului ceva transparent și aerian. Prin frunzele lor, paseri cu glasuri felurite înveselesc natura și măresc frumusețea locului. Pe ici pe colea se întind codri seculari, cu umbra lor adâncă și cu cărări șerpuitoare pe sub poalele lor. Aceste crânguri pline de poezie inspirară pe Depărățeanu încă din copilărie — pe când imaginația lui vedea într'ânsele pe Haiduc răzbunându-și asupra ciocoiului, după cum era spiritul romantic de pe atunci, — și până la moarte, care îl surprinse cu cea mai frumoasă bucată din poeziele lui, *Vara la Țară*, abia sfârșită.

Prin 1856, după ce-și făcu studiile elementare în țară și poate și la liceul Sf. Sava, singura școală secundară de pe atunci, Depărățeanu plecă la Paris, de unde datează cele mai multe din poeziile sale și unde petrecu trei ani de zile, fără a lua vr'un titlu universitar. El călători prin Spania, Italia și Germania și se întoarse la sfârșitul anului 1858 în țară, la Roșiorii-de-Vede.

Chipul lui palid, puțin prelung și slab, cu trăsături vii și frumoase, cu ochii albaștri închis, cu gene lungi, talia subțire și înaltă, cu părul castaniu pe care 'l purta lung în tinerețe după moda romantică, îl făceau să fie atrăgător și simpatic. In țară, el se arătă de un democratism intransigent, vrăjmaș neîmpăcat al amintirilor și rămășițelor fanariote, aderent înfocat al revoluției franceze și campion al principiilor revoluției noastre de la 48. Inscris în partidul liberal cu tot avântul și zelul unui neofit, îl vedem, sub ministerul lui Nicolae Golescu din 1860, ca sub-prefect, post în care s'ar părea că a dat dovezi de prea multă ardoare administrativă,

de oarece unii din cetăţenii judeţului se plâng de el în mod public. Depărăţeanu publică, în ziarul *Naţionalul* lui Vasile Boerescu, mai multe articole asupra instrucţiei publice prin 1861, an în care se retrase de pe arena publică spre a se consacra literaturii.

In 1864 el publică în foiletonul ziarului *Buciumul*, redactat de Cesar Boliac, drama sa în 5 acte şi în versuri, intitulată *Grigore Vodă* (cel de la 1777), o lucrare de teatru fără multă însemnătate, iar în alegerile de la 24 Noembrie 1864 fu ales deputat al colegiului de judeţ, adică al ţărănimii din Teleorman.

In 1865, el moare la Bucureşti într'un otel, de o moarte subită şi neaşteptată în floarea vârstei şi corpul lui fu dus şi înmormântat la moşia Depărăţi.

Colecţia sa de poezii intitulată: *Doruri şi amoruri*, a apărut în anul 1861. Pe atunci scena poetică era ocupată de Eliade, Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Bolintineanu, Boliac, Sion şi alţii. Tânărul debutant, cu toată nota sa personală, nu putu străbate printre rânduri ca să se pună în vederea publicului, şi volumul său rămase nebăgat în seamă. Poeţii predecesori lui, ca şi cei contimporani cu el, îşi publicase versurile lor mai întâi prin reviste saŭ ziare, care de regulă le recomandaŭ atenţiunii cititorilor. Depărăţeanu se înfăţişă cu colecţia sa fără nici o recomandare, aşa că ea a rămas până astăzi nesfârşită în depozitul editorului. Prea puţini cunoscători văzură în el un tânăr de talent şi în poeziile lui nişte începuturi juvenile care promiteaŭ opere de valoare în viitor.

Când recitim astăzi poeziile lui, ele ne apar ca încercările unui poet tânăr ce citise şi aprofundase multe lucruri din istorie, filozofie şi literatură, care cunoscuse şi limba spaniolă, din care a tradus cu îndemânare câteva poezii caracteristice şi care aducând cu sine un bagaj de ideï cu dorinţa de a le aplica în ţara noastră, voi *să gândească* în versurile lui. In privinţa aceasta el aduse o năzuinţă personală şi neobicinuită, dacă nu chiar necunoscută poeţilor din epoca sa, încercând a deschide astfel în poezie o cale nouă.

Această gândire a sa se rezumă într'o idee mai generală, ecoŭ al melancolicilor din Franţa care urmară lui Lamartine şi altora şi care, fie ca tineri visători, fie ca bătrâni deziluzionaţi, eraŭ nemulţumiţi de actualitatea lor şi o căinaŭ.

Depărăţeanu, temperament nervos şi delicat, deplânge şi el timpul şi societatea în mijlocul cărora trăeşte şi le denunţă publicului ca rele şi pline de păcate.

Pe lângă elegiile lui, el a scris pe tema aceasta mai multe bucăţi satirice în *Nichipercea*, *Ghimpele* şi alte ziare umoristice.

Ceea ce se opuse însă lui Depărăţeanu pentru a putea întrupa o poezie trainică, a fost mai întâi, cum am zis mai sus, limba noastră lite-

rară, care era într'o confuzie din cele mai mari. Învăţaţii şi câţiva poeţi o îndepărtase de la isvorul ei firesc, de la limba populară şi o rătăcise într'o mulţime de căi greşite.

A doua pricină care priveşte personal pe Depărăţeanu şi care se împotrivi şi mai mult poetului, fu moartea lui prematură care nu i-a lăsat timpul să-şi apropie o formă poetică, partea cea mai grea şi mai întârzietoare în poezie. Se ştie în adevăr, că mai toţi poeţii noştri au atins culmea puterii lor după 30 de ani, vârstă la care Depărăţeanu părăsea viaţa. Dacă el ar fi trăit mai mult, gândirile lui, spuse adesea într'o formă prozaică, s'ar fi ridicat şi ar fi atins nota lirică care lipseşte versurilor lui. Dovadă despre aceasta e poezia *Vara la ţară*, publicată cu câteva zile înaintea morţii sale, în care Depărăţeanu isbutise să înlăture multe din asprimile formei şi limbei lui de mai înainte.

Poeziile sale, pe lângă nota gândirii din ele, se deosebesc încă prin întinderea lor. De la prima bucată din colecţia sa, *Nihil novi sub sole*, care are peste o sută de versuri, şi până la cea din urmă, *Vara la ţară*, întâlnim un suflu mai puternic şi o desfăşurare mai largă de idei şi de tablouri, însuşire rară la mai toţi poeţii de pe atunci care făceau bucăţi mai mici, abia de câteva versuri.

Nu e nou nimic sub soare
Nu e nou nimic;
Bea, mănâncă, doarme, moare
Şi mare şi mic.

Iată problema ce-şi pune dinainte în *Nihil novi sub sole*, pe care apoi începe a o analiza:

De când plouă, de când tună
De când pe cer sânt:
Soare, stele, nori şi lună
Şi-oameni pe pământ

Mieii sunt mereu victime,
Lupii carnefici,
Cei mai mari ca şi'n vechime,
Bat şi azi p'ăi mici!

Şi după ce demonstrează oare cum ce a fost lumea, se întrebă iar: Ce e nou?

Sunt statuele regale
Stâlpi împărăteşti,
Erijaţi pe piedestale
De-oase omeneşti?

Sunt palatele splendide,
Umerii strivind,
Bietele cariatide
De-oameni suferind?

Sunt acele locuri pline
De-umbră şi mister,
Unde nici-odată vine
Rază de la cer?

Unde 'n orele fatale
Ale 'mpărăţii,
Scriu cu spade şi pumnale
Sombre istorii?

Şi continuă astfel mai departe, înfăţişându-ne tablouri variate şi re-

minişcenţe şi dovedindu-ne că progresul este o iluzie, temă favorită şi reluată de el în mai multe rânduri.

In bucata *Hora* vedem tabloul danţuluĭ cu flăcăiĭ şi fetele jucând, cu bătrâniĭ gârboviţĭ de o parte şi cu copiiĭ „ciripind ca rândunelele“ de alta şi întâlnim versul ultim plin de înţelepciune :

Fericiţĭ aceia care pot să joace'n horă azĭ !... .

In poezia *Mamă*, unde sunt doĭ copiĭ şi o mamă ce le împarte un codru de pâne drept în două şi dă la amândoĭ câte o bucată, Depărăţeanu găseşte frumos nota dragostiĭ părinteştĭ în versurile următoare :

— „Mamă ! atunci copiiĭ ziseră plângând,
„Ţie ce'ţĭ rămâne ? “ — „Voĭ“ — răspunse ea.

In poezia a XIX, unde compară ridicarea unuĭ popor cu creaţiunea lumiĭ din întuneric, sfârşeşte cu frumoasele două versuri în care se confundă spiritul divin cu omul de geniŭ :

E focul ce când vine din cer se chiamă Soare,
Şi Geniŭ când se'nalţă la cer de la pământ.

Iluzia progresuluĭ e reluată de dânsul în versurile :

Toţĭ buniĭ egalĭ în Domnul, o turmă şi-un păstor !
Aceasta e progresul — poetică minciună —
Ce zice când tempesta popoarelor răsună
„Nainte — afla-vom soare“ — Şi n'aflăm de cât nor !

Ca dovadă încă de încercarea sa de a voi să gândească, să citim şi definiţiunea morţiĭ dată de dânsul în piesa Grigore-Vodă.

O altă notă maĭ intensă încă a personalităţiĭ luĭ Depărăţeanu, este iubirea de natură care e semănată în maĭ toate poeziile luĭ şi pe care o arată cu deosebire în frumoasa şi poetica bucată *Vara la ţară*.

Locuinţa mea de vară
E la ţară :
Acolo eŭ voĭ să mor,
Ca un fluture pe floare,
Beat de soare,
De parfum şi de amor.

Ea e rodul impresiilor ce avu el în liniştea vieţiĭ de ţară, la Depăraţiĭ luĭ din valea Teleormanuluĭ. Inchipuirea sa vie transfigură într'un raiŭ pământesc simplitatea vieţiĭ ce-l înconjoară şi-l face să despreţuiască strălucirea palatelor şi fierberea sgomotoasă a oraşelor. Această bucată arată siguranţa şi măsura penelului luĭ Depărăţeanu, unite cu vioiciunea

şi sinceritatea emoţiunii, însuşirĭ care înalţă poezia la adevărata eĭ frumuseţe.

Cu *Vara la ţară* va trăi încă numele luĭ Depărăţeanu în literatura română. Neapărat, o singură poezie e puţin, dar tot e ceva. La câţĭ dintre ceĭ care aŭ scris stihurĭ între aniĭ 1830 şi 1860 li se poate citi cu plăcere şi cu emoţie o singură bucată? Vestitul marş al luĭ Mureşanu este cunoscut numaĭ ca arie şi abia două, cel mult treĭ din stanţele luĭ lirice. Şi câţĭ din poeţiĭ noştri actualĭ care îşĭ dispută sceptrul saŭ se cred ceĭ d'întâĭ, vor avea norocul se miste măcar cu una din poeziile lor pe nepăsătoriĭ noştri nepoţĭ şi să le rămâe cel puţin câteva din accentele lor până la posteritate?

A. Marian.

MANIFESTĂRILE ARTISTICE*)

Vor fi, poate, zece ani şi mai bine de când, într'o seară primăvăratică, auditorii obicinuiţi ai conferinţelor ateneiste se îndreptau către frumosul palat din grădina Episcopiei din Bucureşti, ca să asculte obicinuita conferinţă de Joi saŭ Dumineca. Era o noapte cu atmosferă limpede, în care se simţia puterea de vieaţă a timpului reînvietor de Maiŭ, — o noapte liniştită, în aer cu miros de flori; iar de-a-lungul bulevardelor şi a Căei Victoriei mulţimea veselă, înviorată par'că de o sărbătoare neaşteptată, se mişca în lungi şiruri voioase.

Se înţelege că, pe o asemenea vreme, a sta cu capul aplecat pe o carte saŭ a te închide într'o sală — fie ea ori cât de frumoasă, cum este sala Ateneului — e a-ţi înfrâna dorinţa de mişcare în libertate, dorul scump ori-căruĭ bucureştean de a se plimba pe sub lumina splendidă a lămpilor electrice, pe sub castanii înfloriţi ai bulevardelor ori ai şoseleĭ, saŭ prin înghesuiala de trotuarele cotite ale Poduluĭ Mogoşoaeĭ.

Şi totuşi... hotărât a nu lipsi de la nici o conferinţă, auditoriul ateneist se îndrepta către pieaţa Episcopieĭ. Mĭ-aduc aminte că intrând în sală, îmĭ ziceam în gând — lucru pe care socot că îl cugetaŭ mulţi: — Dă doamne să nu vie conferenţiarul, — un orator vestit pe vremuri — De şi nu l-am auzit nici odată pe vestitul parlamentar, par'că tot aş vrea să 'şi amâie conferinţa. L'aud altă dată! Acum d'abĭa o să fac o mică plimbare — foarte încet, ca să ţie maĭ mult — înainte de a mă întoarce acasă şi de a mă lipsi de încântarea uneĭ nopţi de primăvară.

Pe când mă gândiam ast-fel, ĭată că apare, în locul conferenţiaruluĭ aşteptat, Urechiă — vioiŭ, cu inima tânără, entusiast şi prietenos, aşa cum a fost până în ultimele luĭ clipe — şi ne anunţă că bătrânul zmeŭ de altă dată, pe care vremea l-a domolit, nu poate veni astă-seară şi că îşĭ va permite el, Urechiă, împreună cu prietenul săŭ poetul Macedonski, să ne distreze, citind, unul câteva din legendele sale, cellalt — poetul — vre-o două din nouăle sale producţiuni.

*) Conferinţă rostită la 1 Februarie 1904, la începutul sesiuniĭ Ateneuluĭ român din Piteşti.

Mărturisesc păcatul că, la ivirea nemuritoruluĭ Urechiă, am fost nepoliticos — în cugetul meŭ — faţă de oratorul absent: Mĭ-a părut bine că n'a venit şi că am avut ocaziunea să maĭ ascult încă odată pe neîntrecutul „causeur" care a fost V. A. Urechiă. Cât priveşte pe însoţitorul săŭ, poetul Macedonski, mĭ-era necunoscut ca vorbitor. Citisem poeziile sale până atunci apărute, rămăsesem încântat de unele, dar simţĭam o teamă: Majoritatea poeţilor îşĭ citesce prost, răŭ, propriile lor producţiĭ în faţa unuĭ public numeros. E poate o modestie exagerată, orĭ e teamă de a nu fi bine apreciat — nu se ştie — dar ce e sigur e faptul că eĭ simt o deosebită greutate de a 'şĭ intona lămurit şi expresiv versurile pe care le-aŭ alcătuit în liniştea uneĭ camere, în tăcerea care-ĭ înconjura. Dar de astă dată mĕ înşelasem. A citit Urechiă una saŭ două din legendele apărute în primul volum, — de nu mă înşel, „Popa care ştie carte" şi „Ion Isteţul"; s'a suit apoĭ la tribună autorul „Nopţilor", cel maĭ îndemânatec cizelator de versurĭ româneştĭ, un dar pe care nicĭ cel maĭ mare poet al nostru, Alecsandri, n'a putut să-l poseadă pe deplin. De la primele vorbe mi s'a risipit teama. Cu o voce de un timbru deosebit, cam monotonă uneorĭ, dar perfect de proprie pentru citirea uneĭ bucăţĭ lirice, poetul Macedonski a făcut o mică introducere şi apoĭ a citit maĭ întâĭ „Noaptea de Noembre" şi în urmă „Noaptea de Maiŭ".

Se spune că la Londra, în seara unuĭ concert, când unuĭ compozitor muzical trebuia să i se execute pentru întâia dată o producţiune întitulată „Valsul micşunelelor",—pentru un maĭ desăvârşit succes, pentru ca senzaţiunile auditive—sunetul vioarelor—să se împreune cu unele olfactive, s'a răspândit în sală parfum de micşunele. Dacă n'ar fi fost lucru sigur că aşa ceva nu se poate întâmpla la noĭ, aş fi fost împins a crede că în sală s'a răspândit parfum de liliac şi trandafirĭ, atuncĭ când poetul îşĭ citea încântătoarea poemă „Noaptea de Maiŭ". Sânt versurĭ de o poezie desăvârşită, care citite de poetul acesta care ştie să nuanţeze aşa de delicat senzul frazeĭ şi auzite într'o noapte de primăvară, în dispoziţia sufletească în care se găsea maĭ tot auditoriul, daŭ o impresie infinită de înălţare sufletească şi te fac să uĭţĭ de realitatea înconjurătoare. Cine se maĭ gândea la plimbărĭ pe stradele orĭ aleele Bucureştilor, când primăvara se simţia acum, par'că, maĭ intensă, maĭ frumoasă şi maĭ plină de nobilă înfăţişare în cadenţa încântătoare a versurilor?

Fără îndoĭală că atuncĭ când poetul recita versurile sale şi când se auzĭa invocarea Vestalelor:

Vestalelor, dacă 'ntre oamenĭ sânt numaĭ jalnice nevroze,
E cerul încă plin de stele şi cîmpul încă plin de roze
Şi pînă astăzĭ din natură nimica n'a îmbătrânit...
Iubirea şi prietenia dac'-aŭ ajuns zădărnicie
Şi dacă ura şi trădarea vor predomni în vecĭnicie...
Veniţĭ: privighetoarea cântă şi liliacul e înflorit!

— atuncĭ se ivea în mintea ascultătorilor o reînprospătare a impresiilor primite cu câteva minute maĭ 'nainte, afară din sală. Dar tocmaĭ potrivirea dintre sentimentul vag de plăcere al lor şi dintre traducerea şi lămurirea acestuĭa în forma artistică a versuluĭ era o dovadă a puterĭĭ de exprimare şi evocare la care ajunsese poetul.

Ca o dovadă că *poetul* putuse exprima nişte simţiminte comune *tuturor*, dar numaĭ de el lămurite,—e faptul că toţĭ ascultătorĭĭ simţiaŭ că în ritmul poemeĭ se coprind gândurĭ de ale lor, că aşa ar fi divinizat şi eĭ puterea de vĭeaţă a primă-

verii, de le-ar fi stat în putinţă, că în versurile auzite se întrupaŭ ideĭ vagĭ care rătăceaŭ în mintea lor.

... Iar când am ĭeşit din sală, când s'a rupt farmecul încântării poetice, când ne-am regăsit ĭarăşi prieteniĭ cu care venisem, ce am putut să spunem fie-care? Frumos! Frumoasă poezie! Ce bine îmĭ pare că am venit!...., şi aşa maĭ departe, exclamaţiunĭ care nu traduceaŭ nicĭ a mia parte din sentimentul de adâncă mulţumire sufletească, estetică a celor care se încercaŭ să ş'o arate.

Şi e sigur că fie-care s'a întrebat atuncĭ, uniĭ maĭ lămurit, alţiĭ vag, şi fiecare după chipul său de 'şĭ exprima cugetările: Care să fie deosebirea între acest artist, acest poet care poate şi ştie să exprime sentimentele deşteptate în suflet de primăvară, şi între orĭ-care dintre auditoriĭ săĭ care poate să simtă şi primăvara, poate să priceapă şi frumuseţile poezieĭ evocătoare a splendorilor din Maiŭ, dar care nu poate să transmită, nimănuĭ din jurul său, ceea ce simte el în acele momente? Cel care şĭ-a pus acestă întrebare se găseşte pe drumul care duce la deslegarea cestiuniĭ: Ce este un artist? Cum se manifestă el?

D-voastră ştiţĭ că sânt câţĭva anĭ de când a murit un vestit filozof neamţ, un om care avea multe ideĭ curioase—de multe orĭ cĭudate—dar şi scânteerĭ de geniŭ—vreaŭ să zic filozoful german Nietzsche. Printre multele ideĭ aruncate cu grămada în diferitele opere ale cugetătoruluĭ a căruĭ faĭmă începe să se răspândească şi maĭ mult, acum, după, moartea sa,—Faguet, marele critic francez, a lămurit de curând, acum vre-o lună—ideile literare, gândurile privitoare la artă, pe care le împărtăşa filozoful german.

Dintre aceste ideĭ cea maĭ de seamă, afară de cele privitoare la cutare saŭ cutare literat, este problema de a se şti ce este un artist.

Nietzsche declară în mod hotărît că deosebirea între un artist şi un profan e că primul este un *dăruitor*—un om care vecĭnic dă,—pe când orĭ care individ, chĭar cel maĭ distins, dar lipsit de talent artistic, e un *receptiv*—un om care primeşte: (1) primeşte de la natura înconjurătoare, senzaţiĭ şi emoţiunĭ; de la poeţĭ, de la pictorĭ, de la artişti în genere, impresiunĭ, pe care la rându-ĭ nu le maĭ transmite, păstrându-le şi bucurându-se, de multe orĭ fără de voe, de intensitatea şi frumuseţea lor.

Intr'adevăr, într'o seară asemănătoare celeĭ în care noĭ, publicul, ascultam pe Urechiă şi Macedonski, poetul a primit, de la firea înconjurătoare, impresiunĭ, emoţiĭ, pe care însă nu le-a păstrat pentru sine, ci imediat le-a redat în forma versuluĭ, în închegarea poetică a „Nopţiĭ de Maiŭ"; pe când orĭ care altul din ceĭ care eraŭ în jurul său, de şi primiseră şi impresiunile direct venite din noaptea de primăvară şi ideile născătoare de sentimente estetice ale poemeĭ sale, — totuşĭ nu redaseră nimic, nicĭ în formă de vers, nicĭ de tabloŭ, nicĭ de muzică, nimic din totalitatea celor primite, căcĭ el — profanul — este numaĭ *receptiv*, pe când poetul este un *darnic*, o fiinţă care nu păstrează nimic pentru sine din frumuseţile înţelese şi simţite, ci imediat le redă lumiĭ, alcătuite de el în formă proprie luĭ, într'o formă de el *creată*.

Şi atuncĭ se naşte întrebarea: Simt oare vre-o plăcere aceştĭ oamenĭ care nicĭ o-dată nu pot păstra pentru eĭ ideile, sentimentele, emoţiunile primite de la firea înconjurătoare? eĭ care imediat, ca printr'un fel de obligaţiune, printr'o impunere maĭ puternică de cât orĭ-ce lege, frământă, analizează, plămădesc şi desăvârşesc într'o operă de artă—poezie, tabloŭ, muzică, statuă, templu—ideile şi simţimintele

1) **E. Faguet**. *Les idées littéraires de Nietzsche*, „*La Renaissance Latine*", 2-ème année No. 12, 15 Decembre 1903, pp. 481—500.

interne, abia primite şi nicĭ un moment nelăsate în pace spre a-ĭ bucura de farmecul lor?

Răspunsul cine poate să-l dea maĭ lămurit şi maĭ adevărat de cât un poet, şi un poet filozof, un analizator fin al cugetăriĭ omeneştĭ? Sully-Prudhomme el cel care zice:

> Oui, l'homme qui, serrant sa pensée avec force,
> La jette chaude encor dans un moule du beau,
> Celui-là dépérit, et son humaine écorce
> Se crispe et se consume au toucher du flambeau (1).

Artistul simte durerea de a nu se bucura nicĭ odată de senzaţiunile direct primite de la mediul înconjurător — cum aŭ putinţa toţĭ ceilalţĭ oamenĭ, — ci numaĭ după desăvârşirea lucrăriĭ, privind la producţiunea sa, aşa cum ar putea-o admira orĭ-cine, din ceĭ care n'aŭ trecut însă prin flăcările şi prin vijelia creaţiuniĭ artistice. S'ar putea compara artistul cu un om care n'ar putea nicĭ odată să miroasă de-a dreptul o floare; ci numaĭ după ce ĭ-a scos esenţa are putinţa să aspire acel parfum, chĭar de el făurit, pregătit dintr'o întinsă grădină pe care o are, dar de care nu se aproprie de cât spre a culege florile trebuincĭoase alcătuiriĭ parfumurilor.

Ceva maĭ mult. Se citează cazurĭ care dovedesc până la ce punct artistul e un sclav al acesteĭ nestrămutate puterĭ de analiză şi creaţiune. Talma, vestitul actor din timpul luĭ Napoleon, spunea singur, maĭ târziŭ, cum s'a surprins studiind-şĭ înfăţişarea dureroasă după întâĭul ţipăt ce i l-a smuls moartea copiluluĭ săŭ, — o dovadă că el nu maĭ era stăpân nicĭ pe durerile orĭ bucuriile sale şi că în orĭ-ce minut căuta să prindă momente de manifestare artistică, de care apoĭ să se folosească pe scenă.

Un caz maĭ curios şi care dovedeşte frământarea, partea pe care o ĭea autorul la acţiunea personagiilor descrise, a căror vĭeaţă o *trăeşte*, e următorul: Când Flaubert lucra la opera sa de căpetenie, *Madame Bovary*, ajunge la un moment, în alcătuirea romanuluĭ, la punctul în care Emma Bovary, se otrăveşte luând arsenic. Flaubert spune că descriind torturile aceleĭ femeĭ, simţia el însuşĭ gustul arseniculuĭ, şi în cele din urmă a fost victima proprieĭ sale imaginaţiunĭ, bolnăvindu-se în mod serios de urmările acesteĭ închipuite otrăviriĭ.

Inspăimântat de această povară pe care o poartă, artistul strigă, de multe orĭ, disperat, îndurerat, aşa cum se plângea Guy de Maupassant.

„De ce această suferinţă de a trăi, pe când majoritatea oamenilor nu simte de cât plăcere? De ce tortura asta necunoscută, care mă roade? De ce să nu cunosc şi eŭ realitatea plăcerilor, aşteptărilor şi lucrurilor? De ce?

„Fiind-că eŭ port în mine această a doua vedere care este puterea şi în acelaş timp nenorocirea tuturor scriitorilor. Eŭ scriŭ pentru-că înţeleg şi sufăr din cauza a tot ce există, pentru-că pricep prea mult şi maĭ cu seamă pentru-că privesc în mine, în oglinda minţiĭ mele, acest tot din ale căruĭ plăcerĭ nu pot gusta nimic.

„Să nu ne invidieze nimenĭ, pe noĭ artiştiĭ, ci să ne plângă, căcĭ prin suferinţa aceasta ne deosebim de ceĭ-l'alţĭ oamenĭ.

„In artist nu există nicĭ un simţimânt simplu. Tot ce vede, bucuriile sale, plăcerile, durerile, disperările se schimbă într'o clipă în motive de observaţiune.

---

1) *Stances & Poèmes*, „Les voluptés", III, 272.

El analizează totul, fără de voe, fără vre-un scop,—analizează inimile, înfăţişările, gesturile, intonările. Indată ce a văzut un lucru, orĭ-ce, ĭĭ caută izvorul vĭeţiĭ luĭ! El n'are nicĭ un avânt, nicĭ un strigăt, nicĭ o sărutare care să fie sincere, nicĭ una din acele mişcărĭ nepregătite, pe care le face omul fiind-că trebue să le facă, fără să ştie, fără să cugete, fără să le înţeleagă, nicĭ în momentul îndeplinirĭĭ, nicĭ apoĭ.

„Dacă suferă, el ĭea notă de suferinţa sa şi o rânduesţe în memorie, o clasifică. Intorcându-se de la cimitir, unde a lăsat pe cel, saŭ pe cea pe care o ĭubea maĭ mult în lume, îşĭ zice: „E curios ce am simţit; părea o beţie dureroasă, etc....“ Şi atuncĭ îşĭ aduce aminte toate amănuntele: înfăţişarea vecinilor, gesturile false, prefăcutele durerĭ, figurile prefăcute şi miĭ de lucruri neînsemnate, observărĭ artistice: semnul crucĭĭ făcut de o bătrână care ţinea un copil de mână, o rază de lumină sclipind pe o fereastră, un câĭne care trecu de-a curmezişul convoĭuluĭ, efectul produs de dric în trecerea pe sub mariĭ copacĭ aĭ cimitiruluĭ, capul cĭocluluĭ, sforţarea a patru oamenĭ care coboraŭ coşcĭugul în groapă..., miĭ de lucruri, în sfârşit, pe care un om suferind din tot sufletul, din toată inima, din toate puterile luĭ, n'ar fi fost în stare să le observe nicĭ odată„ [1]).

Iată fericirea artiştilor! Iată răsplata muncĭĭ lor, a acestor hamalĭ, care muncesc, fără de a ţinti la un folos, numaĭ pentru dragostea de a produce frumosul şi ĭarăş frumosul în artă; ĭar în schimb publicul ĭĭ răsplăteşte dându-le locurĭ în spitale, când nu-ĭ lasă ca să moară de foame!

Dar.... maĭ e un „dar“: Pot artiştiĭ să aĭbă satisfacţia de a da lumiĭ *întocmaĭ* tot ce aŭ vroit? Pot eĭ să'şĭ reverse în poezie, în pictură, în muzică, în sculptură, tot ceea ce mintea lor aprinsă de ideal a dorit-o?

Nu! Find că perfecţia nu e proprie lucrărilor omeneştĭ, nu va fi posibilă nicĭ în lucrările artistice, în manifestările geniuluĭ, chĭar când perfecţia n'ar fi absolută, ci cât se poate de relativă, adică aşa cum o înţelegea Spinosa. Marele filozof zicea că e perfect un lucru—omeneşte vorbind,—atuncĭ când el este îndeplinit întocmaĭ după ideea şi planul ce şi-l pusese în gând un individ. Sălbatecul care doreşte să-şĭ facă o colibă, şi şĭ-o face aşa cum a voit, produce o lucrare perfectă ca şi constructorul uneĭ piramide egiptene,—amândoĭ, atingându-şĭ întocmaĭ scopul propus. In acelaş înţeles ar voi şi pictorul şi poetul şi muzicantul şi sculptorul orĭ architectul să producă, din alcătuirea elementelor artistice ale minţiĭ lor, opera visată, dar nicĭ o dată pe deplin ajunsă.

„Arta împuţinează natura. Arta e născocită pentru ceĭ ce aud şi văd pe sfert din câte natura le desfăşoară înainte-le,—zice un artist. Tot ce creează omul e o sărăcie vicleană a realităţiĭ.

. . . . . .

„Cine poate să pue pe pânză tot verdele care începe cu acea luptă a spiculuĭ ce tinde a trece în galben, apoĭ se schimbă în curatul verde de smarald al creţuluĭ crud de stejar şi sfârşeşte cu verdele gras, lucĭos, sever şi sănătos al nuculuĭ? Cine poate să-şĭ păteze norocos ca natura, o priveliştе cu umbrile care ĭĭ cad de la norĭ, şi cu apele închise pe care le aruncă foae peste foae? Cine poate da toată adâncimea uneĭ perspective? Cine poate să-şĭ scalde un copaciŭ măcar în atâta aer în care-l creşte, îl înverzeşte, îl înfloreşte şi-l încarcă cu rod nevăzutele puterĭ ale natureĭ? Cine poate să pue sub peliţa străvezie a unuĭ trup tânăr acel rumen al sângeluĭ care tremură, licăreşte, aleargă şi se schimbă după cum veĭ ri-

1) **Guy de Maupassant,** *Sur l'eau*, ed. 1899, pp. 109—111.

dica perdeaua de la geamurile camereĭ tale ? Cine poate săpa în pĭeatră un muşchiŭ în cât să vezĭ într'însul o forţă care se odihneşte ?“ [1]).

In fruntea volumuluĭ săŭ de *Stanţe şi poeme*, Sully-Prudhomme se adresează cititoruluĭ zicându-ĭ :

Quand je vous livre mon poème,
Mon cœur ne le reconnaît plus ;
Le meilleur demeure en moi-même,
Mes vrais vers ne seront pas lus. [2])

E curios cum în mijlocul unuĭ succes chĭar, când toţĭ aplaudă lucrarea de artă, e curios cum artistul nu poate fi înduplecat a crede că producţiunea luĭ e o lucrare de valoare, atunci când el vede lămurit că altceva, cu totul altceva e ceea ce 'şĭ pusese el gând faţă de ce s'a realizat. Alphonse Daudet, descrie cu de-amănuntul o asemenea durere artistică în volumul săŭ „Trente ans de Paris“. Era, se aştepta să se reprezinte prima sa pĭesă teatrală. Bolnav, artistul se dusese pentru câteva lunĭ, în Algeria spre a'şĭ îngriji de sănătate în clima călduroasă a ţărĭĭ africane. Zilele treceaŭ liniştite ; bolnavul mergea spre bine ; dar o aşteptare care-ĭ aducea une-orĭ fierbinţeala frigurilor, îĭ turbura odihna. Aştepta, ceas cu ceas, minut cu minut, ştirĭ venite de la prietenĭ, ştirĭ despre întâĭa reprezentare a primeĭ sale piese. In sfârşit, arabul la care găzduise celebrul romanţier de maĭ târziŭ, apare într'o zi cu o depeşă : „Pĭesa jucată ĭerĭ ; mare succes ; Rousseil şi Tisserand splendizĭ“. Bĭetul arab care pricepea şi vorbea franţuzeşte tot aşa cum cunoştea şi Daudet araba, văzând emoţiunea tânăruluĭ francez, mâĭnele care 'ĭ tremuraŭ şi fericirea care se citea în ochiĭ săĭ înecaţĭ în lacrimele bucurieĭ, îĭ zise : „Francia... veştĭ... familie“. Ce familie ! Ce veştĭ din patrie ! Era începutul nemuririĭ pe care 'l întrezăria în vorbele scrise pe acea bucăţică de hârtie.... Şi nerăbdător, ne maĭ putând să reziste dorinţeĭ de a asculta dintr'un colţ al săleĭ Odeonuluĭ cum lumea îĭ aplaudă, îĭ pricepe, îĭ slăveşte producţiunea minţiĭ sale, Daudet îşĭ uĭtă şi de boală şi de zilele azurate de pe marginea Mediteraneĭ, şi în goană... spre Paris. In sfârşit soseşte în gară şi ĭute—era seară— : Birjar la Odeon ! Era adevărat : piesa era în culmea succesuluĭ. Din stalul în care se vârâse Daudet, el vedea pe vecinĭĭ luĭ—care nu-l cunoşteaŭ—că varsă lacrimĭ de emoţinne în faţa desfăşurărĭĭ acţiunĭĭ dramatice. Şi totuşĭ, el care plânsese de bucurie în depărtata Algerie, care părăsise liniştea ţărmurilor africane în frigurile bucurieĭ succesuluĭ,—el ştiţĭ ce zice când îşĭ vede pĭesa reprezentată ?

„In timpul ăsta — pe când întreaga sală aplauda pe actorĭ — eŭ, autorul, aş fi voit să fiŭ la nu ştiŭ câţĭ metri sub pământ. Pĭesa pe care aceştĭ oamenĭ cum se cade o aplaudaŭ, eŭ o găseam infamă, de nesuferit. Nenorocire ! Asta e îndeplinirea visuluĭ meŭ ?... Nu ! desamăgirea era prea puternică, deosebirea prea mare între ceea ce crezusem că am scris şi între ce mi se arăta acum, cu toate sbârciturile, cu toate lipsurile luminate fără de milă de strălucirea rampeĭ. Şi sufeream în mod real de a vedea, ast-fel împăĭată, cugetarea, idealul meŭ. Cu toată emoţiunea, cu toate strigătele de „bravo“, mă simţeam coprins de o ruşine şi o încurcătură cu neputinţă de redat prin vorbe. Simţeam că mi se urcă sângele în cap şi că obrajiĭ îmĭ ard. Mi se părea că tot acel public mă cunoştea şi că îşĭ bătea joc de mine. Asudând, suferind, perzându-mĭ capul, începusem să repet gesturile actorilor. Aş fi vrut să'ĭ fac să isprăvească maĭ ĭute, să vorbească maĭ repede, să dea în cap peste cap pentru ca tortura mea să se sfârşească odată. Ce uşurare,

1) **Delavrancea,** *Trubadurul,* pp. 56—58.
2) „Au lecteur“.

când în fine, cortina se lăsă şi eŭ putuĭ să plec repede, mergând pe furiş pe lângă ziduri, cu gulerul ridicat, ruşinat şi ferindu-mă ca un hoţ ![1])

Şi dacă ar fi numaĭ atât! Chĭar în minutele în care un autor e mulţumit până la un punct de opera sa, în care socoate că s'a apropiat cât maĭ mult de acel îndepărtat ideal, de acea întrezărită perfecţiune pe urma căreĭa se tângue chemând-o:

Forme lumineuse et flottante
Qui souris et passes en moi
Etre ailé, dont l'aile est fuyante,
Mobile idée, arrête toi![2]).

chĭar atunci, poate fi el sigur că lumea 'ĭ-a priceput cugetarea aşa cum a voit-o el?

„Ce face cititorul din pagina scrisă de mine? — zice Anatole France. O succesiune de sensuri false, de contrasensuri şi de non-sensuri. A citi e a traduce. Vor fi existând traducţiuni frumoase: e posibil; dar nu vor exista nicĭ odată traducţiuni exacte. Ce'mĭ pasă mie că publicul îmĭ admiră cărţile mele, *dacă nu admiră ceea-ce am voit eŭ să spun în ele*? Fie-care cititor îşĭ pune ideile, viziunile dorinţele sale, în locul celor exprimate de noĭ“[3]).

Şi cu toate astea, cu toate neajunsurile întâmpinate de artist, care este cel care 'şĭ-a părăsit arta de cât atunci când vĭeaţa 'l-a părăsit?

Leonardo da Vinci lucra încet şi de multe orĭ chĭar nu 'şĭ isprăvea lucrările tocmaĭ de teama inperfecţiuneĭ.[4]) Să ştie că el a studiat în timp de patru anĭ tipul Moneĭ Lisa, spre a produce opera nemuritoare, acel portret superb, şi curios în acelaş timp, cunoscut sub numele de *Gioconda*. Dar cine poate să aĭbă curagiul a spune că a înţeles pe deplin ce a vrut să pună artistul în surâsul enigmatic al *Giocondeĭ*? Se zice că ea poza înaintea pictoruluĭ înconjurată de un anumit fel de florĭ, răspândind un miros, care, împreună cu sunetul îndepărtat orĭ în surdină al unuĭ cântec, îi întreţineaŭ misteriosul zâmbet pe care l'aŭ admirat şi-l admiră, de sute de anĭ, toate generaţiunile care s'aŭ perindat de atunci şi până acum! Dar ce a vrut să înţeleagă el prin acel cântec şi acel parfum de florĭ, care daŭ naştere surâsuluĭ Moneĭ Lisa? Este o expresiune mistică, aceea pe care o zăreşte privitorul tablouluĭ, după cum s'ar pretinde de unii? E o ironie, după cum afirmă alţiĭ? E un amestec de sarcasm şi de înălţare misterică, aşa cum ar fi o poemă de Verlaine? Cine poate s'o ştie vre-odată!

Şi când fie-care privitor poate să-şĭ substitue ideile luĭ celor pe care le va fi avut Leonardo, nu ar fi avut dreptate artistul să se revolte împotriva acesteĭ imposibilităţĭ firestĭ de a fi pe deplin înţeles de lumea pentru care îşĭ jertfea — de multe orĭ — liniştea, fericirea, tot ce avea maĭ scump în vĭeaţă?

Totuşĭ Leonardo da Vinci nu s'a dat înapoĭ din drumul pe care apucase şi pe care l'a urmat până la sfârşit. Observator şi analizator al firiĭ omeneştĭ, al naturiĭ liniştite orĭ în mişcare, al fizionomiilor, al obiceĭurilor, a tot ce putea să-ĭ slujească pentru lucrările luĭ de artă[5]), marele învăţat şi artist înainta în vĭeaţă susţinut de un puternic optimism, de dorinţa de a produce tot ce-ĭ va putea da forţa geniuluĭ săŭ, în speranţa de „a merge în sensul naturiĭ, maĭ departe de cât însăşĭ natura“, prin crearea unor opere în care elementele imitate din natură să fie însufleţite în noua formă pe care le o da mintea luĭ, de puterea proprie firiĭ luĭ.

---

1) **Alphonse Daudet,** *Trente ans de Paris,* „Première pièce“, pp. 191-192.
2) **M. Guyau,** *Vers d'un philosophe,* „L'idée“.
3) **Anatole France,** *Le lys rouge,* V. pp. 92-93.
4) **G. Séailles,** *Léonard de Vinci,* Perrin, 1892, p. 476.
5) **G. Séailles,** Op. cit., Troisième partie, „Léonard de Vinci artiste et savant“, passim.

De multe ori când întâmpina neplăceri, când simția profund nepriceperea oamenilor în ale arteĭ, se mulțumea să treacă peste necazurĭ cu o simplă glumă. Așa se povestește, între altele, următoarea anecdotă caracteristică: Fusese însărcinat de ducele de Milano, Ludovic Sforza, să picteze în mănăstirea Santa Maria delle Grazie, *Cina cea de taină*. Ca de obiceiŭ, Da Vinci a lucrat încet, studiind fie-care atitudine, fie-ce punct expresiv, fie-care notă predominantă a fie-căruĭa din cele treĭ-spre-zece personagiĭ. A întrebuințat pentru asta vre-o zece anĭ. In cele din urmă tabloul fusese terminat, dar nu tot: maĭ rămăsese de pictat capul luĭ Iuda, în dreptul căruĭa artistul nu însemnase nimic cu penelul. Intr'o zi după ce trecuse un an de zile de la terminarea acestuĭ tabloŭ neisprăvit, starețul mănăstiriĭ se duce la ducele și-ĭ spune: Nu maĭ știm ce să facem cu Leonardo. E vreme de când tabloul era ca și gata și totușĭ pictorul nu l'a desăvârșit; ba încă ce e maĭ curios, de un an de zile nicĭ n'a maĭ călcat prin mănăstire. Furios, Ludovic-Maurul, cum era supranumit — chemă pe artist și-ĭ ceru să'șĭ dea socoteală de această purtare a sa. — A! — răspunse pictorul — va să zică sfințiile lor, părințiĭ, știŭ să picteze! Mă mir! Dar orĭ-cum, trebue să fie ast-fel, căcĭ altmintrelea de unde pricep d-lor că eŭ nu mă ocup de pictura aceea în timpul acesta. — Cum, de unde? răspunde scos din sărite, Ludovic. Dar aĭ maĭ dat prin mănăstire de maĭ bine de un an? — Excelența voastră va ști, răspunde liniștit Da Vinci, că nu maĭ am de făcut de cât chipul luĭ Iuda, acea distinsă javră pe care o știe toată lumea. Eĭ bine, pentru a-ĭ da înfățișarea care să corespundă pe deplin graduluĭ de mârșevie de care era capabil, ĭată ce fac eŭ de un an și maĭ bine: In fie-care zi, dimineața și seara mă duc la Borghetto, unde Excelența voastră știe că locuește toată canalia capitaleĭ ducatuluĭ vostru, și caut să găsesc o figură de nemernic, de criminal care să corespundă ideeĭ ce eŭ o port în mintea mea despre un asemenea valoros personagiŭ. Odată întâlnită această figură, într'o singură zi tabloul e gata. Până acum însă cercetările mele aŭ fost zadarnice și dacă vor maĭ continua multă vreme de a fi tot ast-fel, atunci o să'mĭ permit ca să iaŭ drept model trăsăturile figuriĭ starețuluĭ care s'a plâns Excelențeĭ voastre. E un om care îndeplinește perfect ideea ce mĭ-am format-o despre tipul luĭ Iuda, și dacă nu am pus în aplicare până acum acest plan, pricina e că'mĭ venea greŭ să batjocoresc pe bĭetul om în propria sa mânăstire.[1])

E un moment de revoltă sufletească a omuluĭ de geniŭ față de nepriceperea oamenilor și de înjosirea arteĭ, pe care par'că am putea-o măsura cu metrul saŭ cu ziua. Dar printre necazurĭ și neajunsurĭ, artistul neasemuit știe să treacă înainte, aruncând în mersu-ĭ o glumă.

Ceea ce susține însă pe artist, în dragostea luĭ de muncă, în potriva tutulor nevoilor, față de nepăsarea orĭ nepriceperea publiculuĭ, în potriva durerilor însoțitoare ale orĭ-căreĭ manifestărĭ artistice, este faptul că el se simte, maĭ 'nainte de toate, că e un *ales*, o ființă superioară, că e chemat să conducă, să lumineze și să înseninеze vĭeața tutulor acelora care se agită în jurul luĭ, înnecați în fericirea de un moment a vĭețiĭ materiale. Artistul simte că are de îndeplinit o datorie, un apostolat și că peste producțiile mințiĭ luĭ se vor coborâ odată, liniștite, recĭ ca și vecĭnicia, dar ca și ea de neperitoare aripele nemuririĭ artistice.

In vechime poețiĭ eraŭ un fel de preoți, de profeți— *vates* ziceaŭ Romaniĭ — și după cum un preot se înalță cu sufletul și mintea către Divinitate și se presupune a fi un fel de îndrumător al credinției oamenilor către acea nepricepută dar glorioasă și infinită putere, pe care abĭa ca prin vis o simte sufletul nostru—către

1) **Séailles,** Op. cit., pp. 68-69, 450-451.

Dumnezeŭ, tot aşa poetul şi artistul de orĭ ce fel e un evocator maestru al puterilor Firiĭ, pe care le face cunoscute semenilor săĭ, pe cât mărginita minte omenească ĭi permite.

Artistul este expresiunea celuĭ maĭ înalt grad de sociabilitate. El simte vibrând la unison cu inima luĭ, nu numaĭ pe oameniĭ, nu numaĭ pe orĭ-ce fiinţă, dar chĭar şi plantele şi până şi pĭetrile.

Când reintră în pădurea de lângă satul în care a copilărit, poetul regăseşte ca pe niştе vechĭ tovarăşĭ, pe liniştiţiĭ şi nemişcaţiĭ lăcuitorĭ aĭ codruluĭ; şi le vorbeşte cu drag, ca unor prietenĭ din tinereţe orĭ maĭ de mult:

Copacĭ blajinĭ—amiciĭ copilărieĭ mele [1])

le zice duĭoş artistul. In pădure el vede o putere necunoscută, misterioasă şi sfântă care-l desmeardă şi'ĭ înfrumuseţează gândirile.

Iar cugetătorul, filozoful, frământat de adâncile probleme ale existenţiĭ acesteĭ lumĭ, se simte înrudit cu tot ce există, de la cel maĭ ne băgat în seamă animal, de la un fluture, de la o albină, ba chĭar şi dincolo de plante, începând chĭar cu o pĭatră şi sfârşind în sus cu cele maĭ înalte expresiunĭ ale puterilor cugetătoare. Când farmecul poezieĭ ĭ-a încântat întreaga luĭ fiinţă, el zice:

Când ţes aceste strofe, eŭ simt că-ĭ lângă mine
Un scapăr, o scântee cu chipul luĭ Darwin,
Şi-adiă peste capu-mĭ, şoptindu-ĭ: „omu-ĭ muscă;
„Ce-ĭ musca? ce-ĭ o ĭarbă? şi ce-ĭ un bolovan?...“

Şĭ-a despărut; iar glasu-ĭ, maĭ răsunând în gĭuru-mĭ,
Cuvinte răsturnate mĭ-aduce: „musca-ĭ om!
„Din cremene-ĭ o plantă, din plantă-ĭ animalul,
„Din om un înger naşte, din înger un Iisus...!“

Şi cufundat în gânduri, privind cu zăpăcire
O pĭatră la picioru-mĭ rostogolită jos
Eŭ o luaĭ în palmă ş'o neteziĭ cu milă,
Zicându-ĭ: chĭar în tine-ĭ un punct din infinit! [2])

Artistul este conducătorul uneĭ armoniĭ; este cel care vrea să îndeplinească legăturĭ între tot ce există şi a existat. Dacă puterile unora nu-ĭ ridică până acolo unde ar vrea dorinţele lor, cel puţin eĭ simt fericirea că într'un cerc maĭ restrâns, între ceĭ care le cunosc operile, în coprinsul uneĭ ţărĭ, a putut să stabilească această sociabilitate, această armonie al căruĭ punct de reunire, al căruĭ făuritor este el: poetul, pictorul, muzicantul, sculptorul—prin opera care-ĭ leagă la un loc, într'o mare familie, pe toţĭ ceĭ care se încântă de armonia versurilor, de vibrarea unor sunete, de măestrita combinare a unor culorĭ, perspective şi figurĭ, de nobila ondulare a liniilor uneĭ statuĭ.

Istoricul, istoricul-artist — şi vaĭ! de cel care nu e ast-fel — este cel care leagă firul amintirilor trecutuluĭ cu realitatea prezentuluĭ. Se zice că la Indienĭ era obiceĭul în vremurĭ depărtate — ca, întru amintirea marilor evenimente întâmplate, să se facă de fie-care dată, la orĭ-ce întâmplare maĭ însemnată, câte un nod la o funie pe care o păstraŭ maĭ mariĭ neamuluĭ; [3]) şi eraŭ ast-fel făcute acele noduri, într'un aşa mod eraŭ rânduite, că aminteaŭ prin felul lor de a fi, evenimentul întâmplat.

---

1) **A. Vlahuţă**, *Poesiĭ vechĭ şi nouĭ*, „In pădure“
2) **Haşdeŭ**, „Dumneḑeŭ“, *Sarcasm şi ideal.*
3) **Guyau,** *L'art au point de vue sociologique*, p. 98.

Aceĭ maĭ marĭ aĭ vremurilor noastre, făuritoriĭ semnelor care leagă trecutul de timpurile de faţă, stăpânitoriĭ acesteĭ sforĭ a faptelor ce s'aŭ petrecut, sânt artiştiĭ: pictorĭ, zugrăvitorĭ aĭ scenelor neuĭtate; poeţĭ cântând vitejiile şi faĭma neamuluĭ; sculptorĭ fixând în marmură şi bronz pe eroiĭ neînvinşĭ; istoricĭ povestind şi lămurind toată înşiruirea faptelor şi a cauzelor lor.

Poetic prin sine însuşĭ, trecutul este domeniul lor, stăpânire, pe care însă aŭ îndatorirea de a nu o îndepărta de prezent.

Trecutul e un fel de moşie, proprietate a orĭ-căruĭ artist, dar în care se cere—şi se cere numaĭ atât: Să ştie cum să se îndrepteze singur pe potecile, deschise de multe orĭ dar nu tot-de-auna bătătorite şi care nu aŭ nicĭ o tăbliţă indicatoare a ţinteĭ anumite la care duce, către care se poate îndrepta. Ce impresie produce trecutul numaĭ prin simplul fapt că e ceva care *a fost*, ne-o povesteşte Th. Gautier într'un loc din „Le roman de la momie". Un englez, lordul Evandale, un învăţat neamţ şi suita lor, după ce străbătuseră sălile şi culoarele unuĭ loc de înmormântare egiptean, ajunseră pe pragul ultimeĭ camere, al „Săliĭ aurite", aceea în care era păstrat sarcofagul.

„In pulberea cenuşie, care acoperea pământul, se desemna foarte lămurit forma unuĭ picior omenesc, deosebindu-se cât se poate de bine călcâĭul, talpa şi degetele picĭoarelor. Era urma de picĭor a celuĭ din urmă preot saŭ prieten care se retrăsese acum 1500 de anĭ înainte de Christos, după ce dedese mortuluĭ onorurile supreme. Pulberea, tot aşa de vecĭnică, în Egipt, ca şi granitul, reţinuse forma aceluĭ picĭor şi o păstra de maĭ bine de 30 de veacurĭ, întocmaĭ după cum noroĭurile deluviene împĭetrite păstrează urme ale picĭoarelor de animale care le călcaseră odinioară.

— Uĭtaţi-vă la urma asta omenească, al căreĭ vârf e îndreptat către eşire... Semnul ăsta uşor, pe care o suflare l'ar fi şters, a trăit maĭ mult de cât întregĭ civilizaţiĭ, maĭ mult de cât împărăţiĭ puternice, maĭ mult chĭar de cât religiunile şi de cât monumentele care eraŭ socotite ca vecĭnice.

I se păru atunci, după cum zice Shakespeare, că roata vremiĭ a eşit din făgaşul eĭ: noţiunea vĭeţeĭ moderne i se şterse din minte... O mână invizibilă întorsese măsurătoarea vremurilor vecĭnice şi secolele căzute pic cu pic în tocmaĭ ca nişte ceasurĭ în singurătate şi în noapte îşĭ reîncepeaŭ căderea....." [1]).

Ast-fel artistul e cel care poate să priceapă, maĭ bine ca orĭ-care altul, farmecul trecutuluĭ şi poezia luĭ. Dar va trebui, pentru aceasta, să nu se mulţumească numaĭ cu talentul orĭ geniul său: ĭi va trebui muncă temeĭnică, studiŭ neîntrerupt; va fi nevoit să devină şi un savant, un profund cunoscător al vremurilor pe care le evocă orĭ de a căror vĭeaţă trecută se leagă timpul de faţă.

Aşa aŭ făcut mariĭ artiştĭ aĭ Renaşterĭĭ — care s'aŭ inspirat din clasicitatea greco-romană — aşa fac şi mariĭ cugetătorĭ şi scriitorĭ, din timpurile moderne: Eĭ studiază trecutul; muncesc pentru artă, fără vre-un interes, pentru a-şĭ îndeplini datoria pe care o simt în eĭ, indiferent dacă se vor maĭ găsi în vremurĭ ca acelea în care Jules Valès, punea în fruntea uneĭ lucrărĭ a sale, următoarea dedicaţie:

„Celor care hrănindu-se cu latinească şi grecească aŭ murit de foame!"

N. I. APOSTOLESCU.

1) **Théophile Gautier,** *Le roman de la momie,* apud **Guyau**, *L'art au point de vue sociologique,* p. 99.

VARA LA ȚARĂ[1]

Locuința mea de vară
E la țară:
Acolo eŭ voĭ să mor,
Ca un fluture pe floare
Beat de soare,
De parfum și de amor.

Acolo e fericirea
Și iubirea
Timpuluĭ patriarchal;
Viața, ce aci s'ascunde,
Curge 'n unde
Curge'n unde de cristal!

Ale soareluĭ copile,
Dalbe zile
De Cuptor și Cireșar,
Ca pe niște surioare
Pe fecioare
Din colibĭ le chiam'afar'.

Și ca roiul de albine,
Pe coline
Pe vâlcele, pe câmpiĭ,
Toată ziua mi se 'ncură
Și murmură
Copilițe și copiĭ!

Sfânta poezie 'n mantă
Radiantă
De-alb, de roș și de azur
Investmântă deal și vale
Câmp și cale:
Nu lasă nimic obscur!...

Numaĭ vara cerul face
Cu noĭ pace;
Numaĭ vara ochiul meŭ
Vede 'n raze și 'n lumine
Toate pline
De mila luĭ Dumnezeŭ!

Plaiul verde de zmaraldă
Mi se scaldă,
Ca o nimfă 'n râŭ divin
De juneță și viață
Ce-o resfață
Și-ĭ sărută dalbul sân!

Și cum undulă pe spate,
Resfirate
Bucle blonde la virginĭ,
Ca miresele cu mirĭi,
Când zefirĭi
Zbor cu ele pe colinĭ.

---

1) Publicată pentru întâia oară în *Satirul* și reprodusă în urmă de *Trompeta Carpaților*.

Spicul blond cu paie de-aur,
Scump tezaur,
Pentru mari și pentru mici,
Undulează 'n mii de valuri
Intre maluri
De sulfină și d'aglici!

Ast-fel basmele-azurate
Și 'nstelate,
Cu-al lor cer de Orient
Spun, că 'n țările 'ncântate
Sunt bogate
Mări de aur și d'argint,

Și prin holdele splendide,
Joc silfide
Cu piciorul de copil,
Zvelte, agere, ușoare,
Surioare
Cu Camila lui Virgil...

Trageți danțul pe răzoare
O! fecioare
Cu privirile cerești!
Danțul, cântecul, și-amorul
Sunt izvorul
Fericirii omenești!

Inseși umbrele obscure
Din pădure,
Invelite 'n giulgiul lor
Sar pe sumbra bălărie
Intr'o mie
De 'nvârtiri într'un picior.

Și, când noaptea pe poiene
Cânt'a lene
Melancolicul păstor,
Nu știți ielele cum danță
Și se lanță,
Imbătate de amor!...

O! grațioase idile!
In ce zile,
In ce nopți ați înflorit
De-așa odori minunate,
Parfumate?
Din fruntea lui Teocrit?

N'ați înflorit voi în ora,
Când e hora
Elfilor înamorați,
Cu praf de-aur p'aripele
Și de stele
Ca 'mpărații 'ncoronați?

Când angelicele cânturi
Peste vânturi
Se înalț' de pe câmpii,
Răpesc verguri, flori și raze
In extaze
D'-ale vereĭ poezii?

Când mireasa nopții 'n ie
Argintie
Lasă vălu'i virginal
Pe colini și văi să cază
Să se vază
Goală 'n patu'i nupțial;

Și tremurânda virgină
Ce suspină
In a umbrelor mister,
Zice-amiculuĭ ce-i cere
Din sân mere:
— „Uite luna sus pe cer!

Nici un timp aurorale
Pastorale,
Nici un timp, versuri cerești,
Nu dă ca vara splendoare
Și candoare
Poeziei omenești!

Şi pentru asta eŭ, vara,
Iubesc ţara,
Pentru asta voĭ să mor,
Ca un fluture pe floare,
Beat de soare,
De parfum şi de amor!

Moară tonţiĭ în palate
Imbrăcate,
Cu covoare d'Ispahan,
Eĭ, ce chiem pietrele triste
Ametiste
Şi părinte — pe tiran!

Tonţiĭ, care pentru-o mână
De ţărână
Işĭ daŭ sângele din eĭ,
Fac din crâncenele crime,
Inălţime,
Şi din demonĭ Dumnezeĭ!

Mie daţi'mĭ valea verde,
Unde pierde
Omul negrele gândirĭ;
Unde'ţĭ uiţĭ de infamia
Şi sclavia
Auritelor zidirĭ!

Nu maĭ voĭ s'aud de cine
Face bine
Saŭ de cine face răŭ:
De la mic până la mare
Fiecare
E victimă saŭ calăŭ.

Lumea noastră e un mare
Stârv, din care
Miĭ de bestiĭ se nutresc:
Miĭ de păsărĭ şi de fiare,
Ce prin ghiare
Impart hoitul omenesc!

Vaĭ!... şi cum îşĭ bate pieptul
Inţeleptul
Care zi cu zi cârpind
Ale sale zile pline
De suspine,
Vede cărţile'ĭ minţind!

In Paris, în Londra 'n Viena,
De la Sena
Pân' la marea de Azof,
Vede, toată 'nvăţătura
Că e gura,
Şi stomahul — filozof!

Gură de-om, gură de câine
Cere pâine!
Fiĭ tiran, tâlhar, păgân...
Numaĭ gura s'aibă pâine,
Om saŭ câine,
Te cunoaşte de stăpân!

Daţi'mĭ, daţi'mĭ valea verde
Unde pierde
Omul negrele gândirĭ;
Unde'ţĭ uiţĭ de infamia
Şi sclavia
Auritelor zidirĭ.

Unde mândra păsărică
Se ridică
Pânăn cerul luminos,
Şi din ceru'ĭ plin de soare,
Cu oroare
Abia vede omul joş!...

ALEXANDRU DEPĂRĂŢEANU.

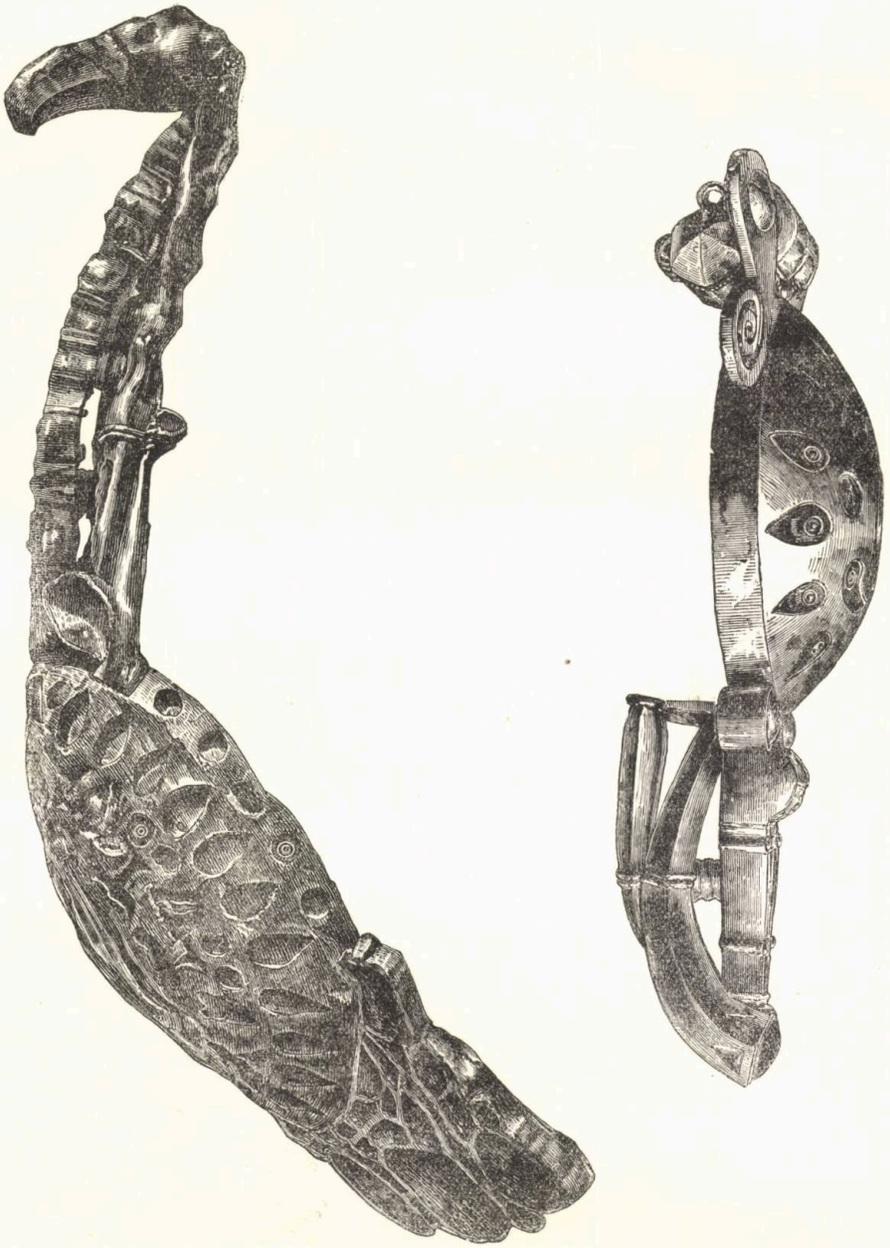

AGRAFE

Tezaurul de la Petroasa

Pasaj dintr'un manuscris româno-slav din veacul XVI-lea scris cu litere glagolitice, în posesiunea d-luĭ Iacimirskij din Moskva.

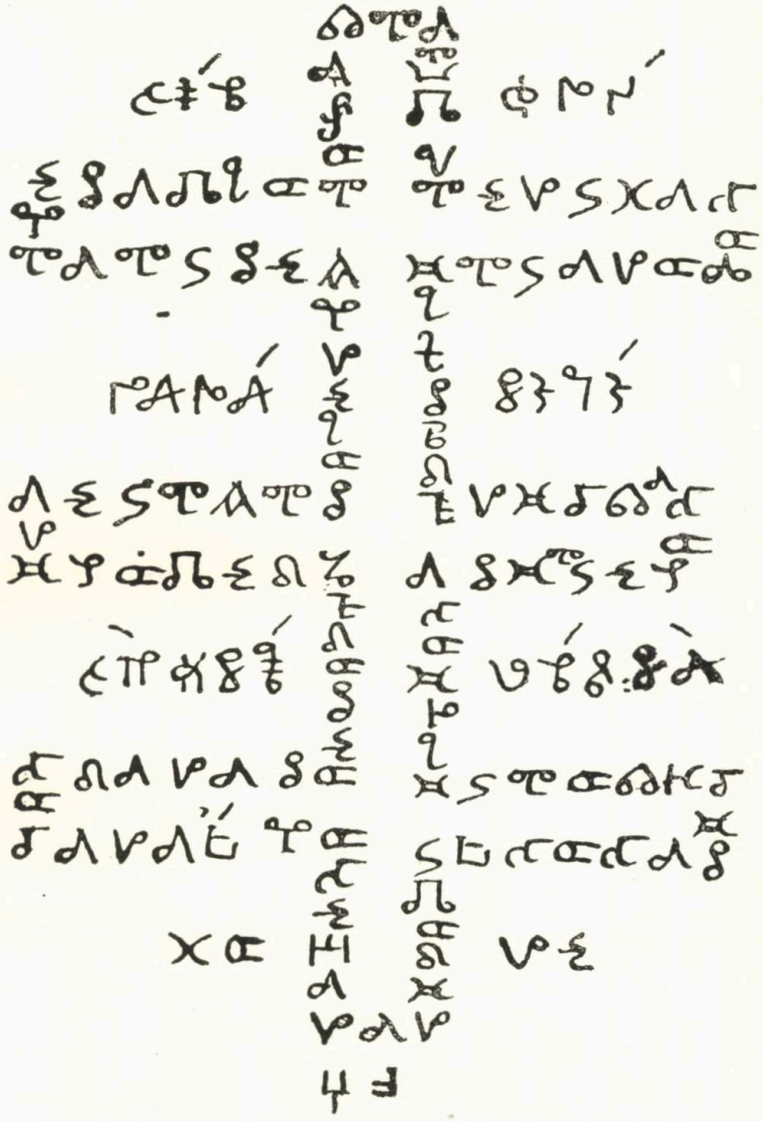

Traducerea luĭ : „Aicĭ se începe lucrarea protopsaltuluĭ Evstaţie de la Mănăstirea Putna în zielele evlaviosuluĭ şi de Hristos iubituluĭ Domnuluĭ nostru Ioan Bogdan Voevod".

Fac-simil din *Fonetica alfabetuluĭ cirilic în Textele Române*, de I. Bărbulescu.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Fonetica alfabetului cirilic în Textele Române din veacul al XVI şi al XVII-lea în legătură cu Monumentele paleo-sârbo-bulgaro-ruso şi româno-slave. Buc. 1904, 8° de 500 p. — E titlul unei lucrări de erudiţiune datorită d-luĭ Ilie Bărbulescu, sub-director al arhivelor statuluĭ.

Amănunţita sa cercetare dovedeşte că Românii de dincoace de Dunăre aŭ luat alfabetul cirilic de la Bulgarĭ în veacul al XII-lea şi anume cu însemnările fonetice pe care el le avea la aceştia în acea epocă. Fonetica limbeĭ lor însă prefăcându-se necontenit, s'aŭ schimbat şi literile din însemnarea pe care o aveaŭ în veacul al XII-lea, saŭ, la acea de atunci însemnare, s'aŭ maĭ adăugat altele nouă. De asemeni literatura română fiind, din veacul acela până în al XVII-lea, mereŭ subt influenţa celeĭ bulgare, aceasta trecu treptat şi scriitorilor noştri toate schimbările însemnărilor fonetice din alfabet.

Maĭ mult încă. In această formă fundamentală bulgară veni, în curgerea vremiĭ. să se maĭ alăture şi alte caractere ale influenţeĭ sârbeştĭ asupra literaturiĭ române, precum şi o influenţă rusească.

Aceste influenţe, cu schimbările lor fonetice în alfabetul nostru, aŭ fost necunoscute până la lucrarea d-luĭ Bărbulescu şi necunoaşterea lor a dat naştere la maĭ toate interpretările greşite de *până acum* ale foneticeĭ vechilor texte române.

Din desvoltările ce d-l Bărbulescu dă în lucrarea sa se poate vedea limpede că modul întrebuinţat spre a reda cu litere latine vechile texte cirilice e în adevăr greşit, fiind-că acel mod falsifică în întregime fonetica veche a limbeĭ noastre. Un singur exemplu din foarte multe : se transcria totdeauna *ia* în loc de e, „rudiale“ în loc de „rudele“, şi era greşit.

Iată partea nouă şi practică pe care cercetările ştiinţifice ale d-luĭ Bărbulescu o aduce în literatura noastră, neapărat pe lângă fondul de studiĭ filologice din care reiese acest rezultat practic.

* * *

Reflexiuni asupra filozofiei războiului. Buc. 1903 în 8⁰ de 48 p.—Firea şi rostul armatei. Buc. 1904 în 8⁰ de 42 p. de *Căp.-comandor C. Balescu.*—D-l căpitan comandor Balescu în aceste două broşuri, publică două conferinţe pe care le-a ţinut la clubul militar din Bucureşti.

Amândouă, conexe prin conţinutul lor, explică două instituţiuni militare.

Prima—războiul—pe care autorul o ia în înţelesul mai larg de luptă de orî-ce natură, e explicată în origina sa: instinctul de conservare individuală şi a speciei şi prin aceasta chiar descărcat de vina de imoralitate, ce i se aruncă, de oare-ce decurge în mod natural ca o necesitate de păstrare şi progres pentru individ şi specie. Apoi arată rolul său naţional de armă împotriva celor doi duşmani: individualismul şi naţiunea rivală, precum şi cel umanitar de civilizare a naţiunilor nedezvoltate saŭ rămase în urmă. Aceste sunt singurele motive ce justifică pornirea războiului. Dar numai dacă e urmat de binefăcătoarea pace se împlinesc scopurile particulare şi scopul ultim: progresul universal.

A doua — armata — este de asemeni explicată în originea sa: spiritul militar, ce e starea sufletească a unei naţiuni conştientă de existenţa, libertatea şi demnitatea ei şi pe care ea e hotărâtă a le apăra împotriva orî cui. Spiritul militar în individ ia forma patriotismului. Armata deci, e fiinţa fizică a patriei, e organul prin care se manifestă voinţa ei.

De aceea pentru realizarea şi organizarea unei armate trebue să se ceară de la patriotizmul tuturor naţionalilor sacrificiul personal al unui timp, în care cunoştinţele arteî militare să fie învăţate. Şi tot ast-fel se obţine şi permanenţa armateî, care este afirmarea existenţeî unei naţiuni şi a vigoareî ei.

Ambele conferinţe sunt concepute limpede şi expuse metodic şi curgător; ele dovedesc calităţile autorului: gândire personală, lectură şi, în afară de specialitatea sa, şi darul natural al expuneriî.

Războiul din Extremul-Orient. Buc. 1904 în 8⁰ de VI+123 p. de *N. Iorga.*—La bogata d-sale producţiune literară, d-l Iorga mai adaogă şi broşura de faţă asupra războiului din Extremul-Orient.

Pentru lămurirea fiinţeî acestui războiŭ, dă mai întâi noţiuni de geografie şi etnografie asupra ţărilor şi popoarelor ce iaŭ parte la acest conflict: China, Japonia şi Rusia. Apoi pe tus-trele naţiunile le descrie în desfăşurarea istorică a vieţiî lor manifestată saŭ de ideal.

Şi reese evidentă inevitabila ciocnire pentru dominarea Chinezilor, a celor două popoare, ditre care unul—Japonezii—nu mai încape în hotarele luî, iar cel-lalt—Ruşii—nu-şi mai satură pofta nesăţioasă de cucerire şi imperialism neîndrituite prin vre-o cultură completă.

Aur! dramă în 4 acte. Buc. 1904 8⁰ de 92 p. de *Constanţa Hodoş.*—Talentata novelistă, d-na Constanţa Hodoş de data aceasta a încercat expunerea uneî acţiuni în cadrul şi forma uneî drame, însă scopul nu şi l'a atins în mod satisfăcător şi iată de ce: dacă autoarea ar fi reprezentat un conflict dramatic, fără nici o altă preocupaţiune de cât acţiunea şi psihologia personagiilor, de sigur, ar fi reuşit mai bine de cât acum, când şi-a impus sarcina de a acorda Auruluî proporţia unuî element tragic. Şi tocmai pentru că a păstrat această intenţiune, la făurirea pieseî, aŭ decurs defectele ce se resimt în dramă: De şi sunt scene de puternic dramatism, acţiunea e neîndemânatec condusă: personagiile nu sunt puse în lumina care să le definească mai bine şi să le impue; şi acest defect se măreşte prin faptul că desnodământul e de o cauză exterioară conflictuluî.

Ana, femee de seamă, e căsătorită cu Bisorea, cârciumarul satuluĭ, om răŭ şi de rând, în căsnicia căruia ea se simte nepotrivită, dar se resemnă şi toată dragostea inimeĭ eĭ şi-o revarsă asupra luĭ Petru unicul eĭ fiŭ, pe care-l creşte prin şcolĭ, ca să ajungă aşa precum gândul şi dorul eĭ îl voeşte. De aceea se bagă slujnică la Gh. Nistor, proprietarul moşieĭ, bătrân sgârcit şi bolnăvicios, pe care-l serveşte cu credinţă. Dar când boala se înrăeşte şi sfârşitul e aproape, Bisorea îndeamnă pe Ana să fure baniĭ strânşĭ ascuns de bătrân. Ispita e puternică când ştie că de la aceasta atârnă viitorul fiuluĭ eĭ şi după câteva momente de luptă lăuntrică făptueşte furtul.

Maria Cozma, sora luĭ Nistor, sărăcită de pe urma traiuluĭ eĭ nechibzuit, fiind chemată de fratele eĭ în momentele agonieĭ pentru a'ĭ încredinţa averea, bănueşte de furtişag pe Ana şi pentru a afla lucrul înjgheabă un plan uricios.

Fiica eĭ Cornelia va servi de mijloc. Ea se va logodi cu Petru, a căruĭ dragoste pentru Cornelia, d-na Cozma o cunoaşte : îl va cerceta, îl va sili să-ĭ declare faptul şi atuncĭ Cornelia va rupe logodna, Ana va fi dată pe mâna justiţieĭ, va restitui baniĭ şi eĭ se vor întoarce în capitală, unde-şĭ vor continua viaţa de lux şi vanitate. Dar lucrurile nu se întâmplă după gândul eĭ. Cornelia iubeşte pe Petru şi logodna o socoteşte serioasă şi definitivă. Ziua logodneĭ e însă şi ziua desnodământuluĭ. Hoţiĭ calcă pe Bisorea. Ana iĭ înşală şi le dă o cutie cu banĭ de aramă şi numaĭ cu un rând de aur pe deasupra. Petru, care din casa boerească văzuse cele ce se petreceaŭ, aleargă într'ajutor, dar e rănit de moarte. Adus în casă, moare sub privirea desnădăjduită a Aneĭ. D-na Cozma, venită în urmă, se adresează cu calm prefăcut : „Vezĭ, Ano, D-zeŭ nu lasă nimic nepedepsit". Ana, ale căreĭ minţĭ se risipise de atâta durere, se scoală tulburată şi-ĭ aduce, aruncându-ĭ înainte, galbeniĭ ce maĭ avea. D-na Cozma cu acelaş calm iĭ adună şi e gata să se întoarcă, când Cornelia, care aflase toate şi luase hotărârea supremă, vine de expiră pe cadavrul mireluĭ eĭ. D-na Cozma dă un ţipăt de groază, aurul din poală se prăvale jos. Ana, într'o pornire nebună, se repede şi vântură aurul : „Aur !... Aur!... Foc !... Sânge !.." strigă ea.

Aceasta e drama în cele 4 acte ale eĭ..

Opale şi rubine. Buc. în 8⁰ de 111 p. de *D. Karr.* A pătrunde sufletul naţiuneĭ, a'ĭ exprima aspiraţiile şi a'ĭ povesti amintirile ; a cânta tresăltările proprieĭ luĭ inimĭ şi înălţările gânduluĭ săŭ ; a cerceta misterul vieţiĭ şi al morţiĭ ; a asculta glasul tainic al naturеĭ ; a resimţi bucuria şi durerea aproapeluĭ : Cam aceasta ni se pare a fi rolul poetuluĭ.

După D. Karr însă acest rol e diferit : crează frumosul şi prinde ecoul muzelor, mânue cuvântul şi scrie versurĭ cu rime sonore, în rezumat : făureşte „visurĭ inutile" cum zice d-sa. Dar dacă acest rol e prea restrâns, apoĭ drepturile poetuluĭ ne par prea marĭ.

Iată-le în poezia „Despot" :

Când aĭ făcut un vers frumos, poete,
Eştĭ împărat şi despot eştĭ :
Aĭ dreptul sfânt ca, goale, să te 'mbete
Divine trupurĭ fecioreştĭ!

*

Aĭ dreptul la alcol şi viciŭ
La nebunie şi la crimă
Poţĭ făptui orĭ-ce capriciŭ
Căcĭ îl răscumperĭ printr'o rimă.

*

Mulţimea oarbă te sfăşie
— Ea e morala şi hidosul —
Noĭ te-admirăm cu frenezie,
Căcĭ tu aĭ întrupat frumosul.

Să vedem cum, cu asemenea concepţiunĭ, reiese poetul nostru din opera luĭ.

El e nefericit. Aceasta ne-o spune în poezia „Norocul şi Pagliacci". E nefericit întâĭ, din cauza dragostiĭ nesatisfăcute, de necredinţa şi indiferenţa femeiască; dar pentru-că femeea iĭ inspiră cântece, aşteaptă pe acea care coprinde într'ânsa „un suflet arzător, de dramă neagră şi amor, mângâie lin şi tragic muşcă".

E nefericit, apoĭ, pentru-că e neînţeles. Poezia „Neînţeles" înadins aşezată la sfârşitul volumuluĭ, ne spune că trăeşte departe de succes, retras ca un sihastru; contimporaniĭ l-aŭ prigonit pe nedrept, de aceea el îşĭ poartă cu mândrie tristeţa, căcĭ a fost neînţeles.

Să vedem însă, e atât de neînţeles d-l D. Karr? Nouă nimic nu ni se pare neinteligibil.

Se înţelege prea bine poezia Satan, în care poetul nostru-Satan visează femee cu forme voluptoase şi

„coprins de o furie smintită"

înfige buzile-ĭ de jar pe ochiĭ şi gurile lor pentru sărutărĭ blestemate şi vâră ghiarele în piepturĭ pentru a asvârli inimile în făşiĭ; saŭ poezia „Rubine" în care e rândul poetuluĭ de a suferi acelaş lucru din partea unuĭ sfinx cu chip de femee; saŭ multe altele ca Nevroza, Far-niente, etc., care ne redaŭ acelaş tabloŭ a uneĭ curioase şi neînfrânată sensualitate.

Şi că sensualitatea e caracteristica firiĭ poetuluĭ se vede din poezia „Cupa luĭ Anacreon", în care se declară poet şi fericit la viziunea uneĭ bacanale, unde

Sosesc bacantele nebune
Sosesc în cârdurĭ şi sunt nude

Insistăm asupra acestuĭ unic motiv de fericire. Poezia „Inspiraţia" arată că pentru a scri un poem nu-ĭ e deajuns sinul nins de crisanteme şi gura voluptoasă, ci trebue să iubească nebuneşte şi

Să beaŭ, să plâng, să mă cobor
In viciŭ şi orgie
Apoĭ, într'un avânt să sbor
Pe-aripĭ de poezie.

Se înţelege şi poezia „La poarta cetăţiĭ" unde treĭ femeĭ: iubirea, voluptatea şi idealul cântă, şi poetul alege pe cea de a treia.

Şi în ce consistă idealul d-sale, ne-o arată poezia „Cuibul visuluĭ"; în Italia evuluĭ mediŭ plină de viciŭ, voluptate şi otravă:

Eŭ mă văd un prinţ poet
Pervers, artist plin de ştiinţă
Ce mânueşte cu-uşurinţă
Un vers de sânge şi-un stilet.

Se înţeleg şi poeziĭ ca: Celeĭ care râde, Gretchen, etc., şi se înţeleg toate. Din ele se poate trage concluzia, că poate prea se înţeleg şi că autorul lor s'ar înălţa, dându-ne sentimente în ele în loc de senzaţiĭ şi o atmosferă maĭ cu adevărat ideală, şi maĭ multă sinceritate.

C. I. PRODAN.

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Mélanges religieux et historiques, de Jean Psichari, cuprinde mai multe articole de Ernest Renan, între care le „Protestantisme libéral," „l'Art phénicien", „l'Histoire littéraire de l'Italie", etc.

Două dintr'însele însă merită o atenție particulară, unul asupra *Serviciilor pe care Știința le aduce poporului*, și celalt *Asupra crizei religioase în Europa*. In primul, Renan arată că știința pură departe de a fi indeferentă democrației, cum s'a zis, îi aduce foarte mari servicii și că poporul trebue s'o considere ca pe cel mai puternic factor al emancipării sale, căci fie-care descoperire a spiritului omenesc are drept rezultat o îmbunătățire materială și morală în starea poporului.

„Știința, zice el, e ca o cascadă al cărei izvor este în ghețarii munților, în mijlocul zăpezilor, într'o atmosferă unde puțini oameni pot trăi. De acolo ea să coboară în mii de râuri și ajunge în vale la toți oamenii, slujind drept un bun tuturora".

In al doilea articol, Renan studiază pricinile și urmările crizei religioase și pune între primele ei cauze excesul de putere al catolicismului și exagerarea principiilor sale. Prin ele biserica a fost separată de Stat, despărțită de lume și de natură și ea ne mai putând domina popoarele ca în evul de mijloc prin singură puterea ei morală, a pierdut orice mijloc de a se impune și de a se mânținea !..

Oare părerile lui Renan n'ar putea servi și bisericii noastre spre a aduce oarecare îmbunătățiri în cultul ei?

Un Vainqueur, de Edouard Rod. E istoria unui fabricant Alcide Delémont, care a adus în fabrica lui pe un nepot, Valentin rămas orfan.

Valentin pus ca lucrător în fabrică, deosebit în felul de creștere de către copiii lui Delémont, voește din contră să învețe carte și se simte desperat de viitorul ce-i pregătește unchiu-său. Neputând munci, Delémont îl trimite într'un liceu din provincie, unde după un an cade bolnav. Deși romanul este șcindat, ocupându-se jumătate de viața lui Delémont și jumătate de viața lui Valentin, partea care

privește pe acest din urmă, este poate tot ce Rod a scris mai frumos, și cele o sută de pagini de simțire delicată și de emoție pătrunzătoare, fac din acest roman o lucrare cu adevărat frumoasă.

Le monde à la fin du XX-lea siècle, de H. G. Wells. O lucrare plină de varietate, de pitoresc și de culoare. Imaginația vagabondă a autorului, după ce a explorat timpurile cele mai depărtate din trecut și viitor, planetele misterioase și insulile fantastice, se întoarce la lucruri mai nemijlocite. Luând ca dată lumea de astăzi, Wells caută să afle prin ce mers și prin ce metode a atins civilizația noastră desvoltarea actuală. Pe temeiul metodei științifice cu care reconstitue trecutul, el prezice viitorul anunțând între altele o lărgire imensă a orașelor mari, o prefacere adâncă a aglomerațiilor orășenești, feluri de grupări nouă ale populațiunii; el prezice importanța pe care vor lua-o profesiile științifice, inginerul și medicul, dă deslegări la o mulțime de probleme de interes general, ca viitorul democrației, starea reciprocă a limbelor ce'și dispută supremația, dând la urma urmei câștig de cauză limbei franceze; șterge hotarele actuale dintre popoare și le grupează după alte afinități nouă și anunță credința, morala și politica „Marei Republici Nouă" care se va întemeia în curând.

La belle matinée, un volum datorit poetului Gauthier Ferrières care anunță cu adevărat frumoasa dimineață a unui talent plin de făgăduințe.

Versurile sale sunt simple și mlădioase în acelaș timp, pline de putere și de muzicalitate. Iată câteva din ele sub titlul „Mademoiselle Bartet", dând dovadă de nota lirizmului său:

Vous êtes Antigone, implacable et fidèle,
Indifférente aux coeurs que son âme a charmés,
Préférant, au bonheur qui rayonne autour d'elle,
La gloire de mourir pour ses morts bien-aimés.

Vous êtes Bérénice, adorable, et touchante,
Parlant tout bas d'amour, comme on prie aux autels
Et prolongeant en nous, que votre verbe enchante,
Le long déchirement des adieux éternels.

La revue. 1 Mai. Emil Faguet consacră un studiu de câteva pagini asupra vestitei favorite Pompadour, care în sărbătoarea nopții de 25 Februarie 1745 începu o domnie „de la main gauche" și care ținu 19 ani. După ce eminentul critic descrie frumusețea elegantă și fină cu care se mândrea la 24 de ani doamna d'Etioles, el ne-o arată, marchiză la 30 de ani, palidă și slabă, aproape îmbătrânită, dar păstrându-și încă puterea sa suverană prin spiritul și mai ales prin temperamentul și caracterul său. Ea fu crescută din copilărie cu intenția de a plăcea, cântând, declamând, dansând și făcând totul într'un chip superior. Serviciul favoritei cel mai de seamă fu acela de confidentă și de consilieră a lui Ludovic al XV-lea, căci el nu avu relațiuni intime cu ea de cât șease ani. Dar deprinderea Regelui cu dânsa și complezența ce ea îi arăta față de el, îl făcu să simtă într'ânsa un element pururea trebuincios.

Revue Bleue, 14 Mai.—Raymond Bouyer descrie salonul Societății artiștilor francezi și găsește și aici ca și la Champ-de-Mars, numeroase talente de pictori și sculptori, dar astăzi, zice dânsul, talentul fiind universal nu mai e de ajuns, ci se cere de la un artist o sensibilitate mai puțin aparentă de cât adâncă, și un fel de ideal, pe care el îl definește „realitatea văzută cu dragoste". Acest ideal lipsește cu totul în salonul Societății artiștilor francezi. Intre puținele lucrări reu-

marcate de dânsul sunt: Les mineurs de Jean-Paul-Laurens, le Travail de Henri Martin, Hâleurs de Jules Adler, etc. Autorul încheie studiul sĕŭ ast-fel: „Pretutindenĭ proză, îndoială și, în afară de câteva sclipirĭ de forță și de grație, o stagnațiune generală, o sfârșeală".

Un al doilea articol: „Napoleon în teatrul german", datorit luĭ Paul Bastier, din care rezultă că afară de un act din piesa „Aiglon" a luĭ Grabbe, toate piesele făcute pe subiectul luĭ Napoleon nu sunt rămâitoare.

Nuova Antologia. 16 Maĭ. Directorul revisteĭ, Magiorino Ferraris, tratează problema școaleĭ populare și cere de la guvern o acțiune puternică pentru reconstituirea intelectuală a Italieĭ. Pentru aceasta nu-ĭ de cât un mijloc: de a lupta contra ignoranțiĭ.

„In viața popoarelor ca și în a indivizilor, sunt momente care cer hotărârĭ înțelepte și tarĭ, zice dânsul. Unul din acele momente a sosit astăzĭ pentru problema școaleĭ populare în Italia: nu e nicĭ un om de stat. nu e nicĭ un amic luminat al patrieĭ și al claselor muncitoare, care să nu-l înțeleagă. E cu neputință ca Italia să rămână în actualele condițiĭ triste de analfabetism, de ignoranță, de inferioritate socială și economică față cu lumea civilizată, dare de asemenea cu neputință ca ea să iasă din starea aceasta fără de mijloace radicale, fără o lege organică întemeiată pe energie morală și pe milioane".

Maurice Maeterlinch scrie tot în acelaș număr *Impresiĭ din Roma.* Iată tonul în care sunt scrise aceste impresiĭ:

„ Roma e probabil locul pe pământ unde peste două-zecĭ de veacurĭ aŭ îngrămădit cel maĭ mare capital de frumusețe. Nicĭ un popor mare n'a creat lucrurĭ fără un spirit de măreție și de armonie a frumuseții. Momentele cele maĭ glorioase ale Romeĭ, sunt însă fixate și prelungite cu atâta putere că ea în adevĕr pare a fi punctul de pe pământ în care aceste momente aŭ lăsat cele maĭ numeroase și maĭ neperitoare urme".

La Revue de l'Art ancien et moderne, 10 Mai. Louis Gonse, sub titlul „le Musée de Troyes", descrie sculpturile și obiectele de artă din acel centru radios a școaleĭ Troiene care a strălucit atât de mult în secolul al XVI-lea și în care se găsesc, cum se știe, armele merovingiene găsite la Pouhan, unul din cele maĭ prețioase tezaure arhiologice din Europa întreagă.

J. L. Pascal face descrierea salonuluĭ oficial din 1904, vorbind asupra arhitecturiĭ și distingând între toate lucrările, frumoasele studiĭ de biericĭ bizantine ale luĭ Letourneau, care prin extra-ordinara lor execuție sunt de admirat fără rezervă. El notează în urmă și alte nume de arhitecțĭ între care Jules Blondel, Gusset, Bouchet, etc. Raymond Bouyer reia articolul în privința picturiĭ punând în evidență tot numele de maĭ sus: Jean-Paul-Laurens, Henri Martin, Charles Cottet, Carol-Delvaille, Bunny, Jules Adler, Roll, Aimé Maurot, etc.

Emporium, Maĭ. Interesanta revistă bergameză în seria „Artiștĭ Contemporanĭ" studiază pe Emilio Gola, artistul lombardez, sub semnătura luĭ Carlo Bozzi. Are apoĭ alte articole și multe și frumoase ilustrațiĭ.

D. SPINEANU.

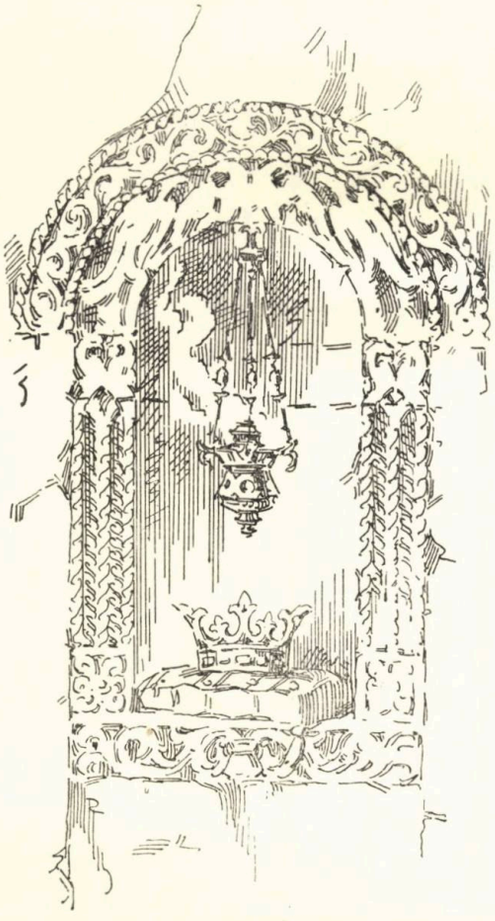

2 IVLIE, 1504 – 2 IVLIE, 1904

LVI ŞTEFAN - VODĂ CEL MARE

VMBRĂ SFÂNTĂ, LUMINĂ CĂLĂUZĂ NEAMVLVI ROMÂNESC, ÎNTRU AMINTIRE ÎNCHINĂM NVMĂRVL DE FAŢĂ AL REVISTEI.

ŞTEFAN CEL MARE

Pe patrafirul de la Mănăstirea Dobrovăţ

(Muzĕul Naţional de antichităţi)

IN AJUNUL SERBARII
LUĬ
ŞTEFAN CEL MARE [1])

Domnilor şi prea stimaţĭ colegĭ,

I

Peste câteva zile se împlinesc tocmaĭ patru sute de anĭ, de când într'un îngust mormânt din lăuntrul bisericeĭ mânăstiriĭ Putna zac, acoperite de glorie şi nemurire, rămăşiţele pământeştĭ ale unuĭ mare om!

Şi înaintea acestuĭ mormânt, în sfânt pelerinagiŭ, veni-vor să îngenuche cu inimile înduioşate, cu sufletele înălţate, fraţĭ din toate părţile Românimiĭ. Tineriĭ şi bătrânĭ, femeĭ şi copiĭ, cetăţenĭ şi oşteniĭ, de la opincă până la vlădică, îşĭ vor da acolo întâlnire, pentru ca împreunând mână de mână, lipind inimă de inimă, unind rugăciune la rugăciune, să implore, în psalmodiile mângâioaseĭ religiĭ, bunătatea cerească pentru uşurarea Aceluĭa de greşalele întâmplătoare ale vieţiĭ omeneştĭ.

Ba şi ceĭ ce n'or putea veni acolo, fie împedicaţĭ de imprejurărĭ, fie opriţĭ de nesăbuite socotinţe, se vor simţi împărtăşiţĭ din aceeaşĭ comoară de amintirĭ şi de simţirĭ; cătunele, satele, târgurile şi oraşele Regatuluĭ român sărbători-vor împreună cu autorităţile, cu armata, cu şcolile, în cântece şi surle, pe marele bărbat, după ce, de la o margine la alta a ţărĭĭ, în aceeaşĭ zi şi în acelaş ceas, toacele şi clopotele bisericilor, schiturilor şi mânăstirilor marĭ şi micĭ, vor fi îngănat în armonică resonanţă imnul de laudă eşit din toate piepturile drept-credincioşilor întru veşnica Luĭ pomenire!

Ce moment înălţător! Dar tot într'o vreme, ce izvor rodnic de gândirĭ şi întăritor de speranţe pentru viitor: a vedea ochiĭ sufleteştĭ aĭ unuĭ neam

1) Cuvântare rostită în şedinţa de la 4 Iunie 1904 a Academieĭ Române.

întreg, cugetul şi simţirea luĭ îndreptaţĭ măcar pentru o clipă asupra unuĭ singur punct ascuns într'un colţ de ţărişoară; şi a vedea tot de odată un mormânt, după trecerea a patru veacurĭ, strălucind şi încălzind ca un soare luminos sufletele româneştĭ şi chemându-le la îmbărbătare şi la înălţare!

Dacă adevăratul scop al societăţiĭ omeneştĭ este de a aduna la o laltă miĭ de oameni, de a-ĭ aduce să cugete, să vorbească, să lucreze ca un singur individ, adică, cu preciziunea unităţiĭ şi cu a-tot-puternicia număruluĭ, dacă este ursit şi neamuluĭ românesc să-şĭ statornicească o dată hotarele sale, hotare pe care le reclamă natura, istoria, tradiţiunile şi limba, atuncĭ ce priveliştemaĭ măreaţă, maĭ strălucită, de cât aceea a unuĭ popor de 10 milioane şi maĭ bine de oameni, grăind o singură limbă, având aceeaşĭ origină, aceleaşĭ datine şi credinţe, fiind reunite prin acelaş lanţ de durerĭ şi speranţe,—să fie stăpânit de aceeaşĭ cugetare, să fie însufleţit de aceeaşĭ voinţă, să păşască împreună cu acelaş pas către acelaş scop! Un aşa popor vrednic este de teamă şi de respect; cuminţenia îĭ e maĭ necesară de cât orĭ-căruĭa altul; dar cârmuită cu înţelepciune, puterea luĭ, spre binele luĭ însuşĭ şi al lumeĭ, puterea luĭ va fi într'o zi mare şi de toţĭ respectată! Cât pentru mine, Domnilor, n'am nicĭ o îndoinţă de realizarea maĭ curând saŭ maĭ târziŭ a acestuĭ proces firesc evolutiv; va veni un timp, când în fruntea constituţiuniĭ Poporuluĭ Român va fi scris: *Toţĭ Românĭĭ sunt fraţĭ; toate provinciile române sunt unite.* Dar şi până atuncĭ trebue să fim mândri pentru neamul nostru, pentru ţara noastră de această mare unitate, pe care cată să n'o perdem nicĭ odată din vedere; să o respectăm pretutindenĭ şi să ne închinăm înaintea instituţiunilor destinate ca să o păstreze, să o întreţină şi s'o hrănească.

Academia Română nu este numaĭ sanctuarul celor maĭ frumoase amintirĭ patriotice, dar tot într'o vreme ea este şi instituţiunea nobilă şi folositoare care menţine acea unitate românească, caracter esenţial şi glorie de căpetenie a naţiuniĭ noastre; ea este, după cum o recunoasce toţĭ, centrul de unitate pentru limba noastră, pentru cultura noastră, pentru cugetul şi idealurile noastre.

Iată pentru ce şi acum resimţesc viŭ onoarea şi fericirea de a fi fost chemat să fac parte din această nobilă instituţiune şi nu pot lăsa să treacă momentul solemn pentru care se fac atâtea pregătirĭ în ţară şi peste hotare, fără de a nu mă conforma uneĭ datine introduse în Academia Română: aceea de a preamări faptele strălucite din trecutul ca şi din prezentul ţărĭĭ noastre şi de a evoca amintirea epocelor marĭ din istoria patrieĭ.

„Amintirea şi justa apreciare a faptelor marĭ, ca şi justa apreciare a acelora care le-aŭ desăvârşit, zicea în această incintă acum 4 anĭ, într'o ocaziune analogă prea stimatul nostru secretar general, veneratul d. D. A. Sturdza, sunt nu numaĭ semne ale recunoştinţeĭ datorită pentru binefacerĭ, ci o necesitate a însuşĭ traiuluĭ nostru, căruia ne silim să-ĭ dăm un curs sigur, un rost demn şi înalt. In mersul trecător al vieţiĭ omeneştĭ,

expunerea reînoită a întâmplărilor marĭ nu numaĭ înveseleşte sufletele, ci maĭ ales întăreşte şi încordează voinţele spre făptuirĭ nouă, care lanţ se ţin de cele vechĭ, aducând ast-fel în viaţa pământească o adiere a vieţiĭ celeĭ vecinice.“

Dar credeţĭ oare că vin astăzĭ aci să expun istoria faptelor sau să zugrăvesc caracterul aceluĭ măreţ bărbat, neîntrecut viteaz, nepilduit monarch, a căruia amintire recunoscătoare avem în curând s'o sărbătorim? Nu! căcĭ care glas poate să o facă? Care pagină poate să fie aşa de vorbitoare şi de adevărată, ca faptul însuşĭ maĭ sus amintit: că după 400 de anĭ acel nemuritor bărbat este destul de puternic ca să adune în preajma mormântuluĭ său reprezentanţĭ din toate părţile Românimiĭ, să arunce raze de lumină şi de speranţă în toate ungherile Carpaţilor şi Balcanilor, să trezească, el eroul de până erĭ al ţărişoareĭ Moldoveĭ, — să trezească el, — devenit azĭ eroul tuturor Românilor, — să-ĭ trezească pe toţĭ din zilnicile lor grijĭ şi preocupărĭ, să le aprinză flacăre de mândrie şi de recunoştinţă, să le deschiză căĭ nouă de năzuinţe şi de propăşire.

Doriţĭ însă poate a cunoaşte taĭna acestuĭ lucru, taĭna acesteĭ măririĭ? N'o căutaţĭ, rogu-vă, atât în omul chiar ce sărbătorim — cât maĭ mult căutaţĭ-o în timpul în care noĭ trăim şi în timpul în care el a trăit!

Intâmplările nu sunt tot-d'auna marĭ prin autoriĭ lor, ci adese-orĭ prin mulţimea care a fost atinsă de ele şi prin însemnătatea urmărilor ce aŭ decurs din ele; aceste urmărĭ, de multe orĭ nu pot fi prevăzute nicĭ chiar de făptuitoriĭ lor; dar fapte marĭ şi opere marĭ se nasc tot-d'auna din marĭ suflete, şi din marĭ spirite, fie că acele fapte sunt desăvârşite de autoriĭ lor, fie că acele suflete, acele spirite veciniceşc faptele, înfăţişându-le.

Căutaţĭ mărirea luĭ Vodă Şefan cel Mare şi Sfânt, căcĭ acesta este bărbatul de care voiesc a vorbi, căutaţĭ mărirea luĭ în timpul în care trăim şi în timpul în care el a trăit! In timpul în care trăim, căcĭ nu este în lumea aceasta totul deşărtăciune. Rămâne ceva statornic şi după moarte! Rămân faptele marĭ, care sunt neperitoare; faptele marĭ opresc moartea, chiar după trecere de miĭ de anĭ.

Dar sunt oamenĭ a cărora mărire creşte neîntrerupt cu cât timpul plecăriĭ lor dintre muritorĭ se prelungeşte, cu cât roadele faptelor şi năzuinţelor lor se înmulţesc şi devin maĭ prielnice; cu cât în fine cele ce aŭ voit şi aŭ năzuit dânşiĭ sunt maĭ bine cunoscute şi înţelese, maĭ cu pricepere judecate şi preţuite de către urmaşĭ.

Omul mare cât este în viaţă aruncă în preajmă-ĭ şi umbră mare; dar atuncĭ când el s'a dus, când nicĭ para zavistieĭ, nicĭ focul calomnieĭ, nicĭ orbirea patimiĭ, nicĭ micimile sufleteştĭ ale contimporanilor nu maĭ pot a se apropia de el ca să-l dogorească saŭ să-l mânjească, atuncĭ umbra se risipeşte şi dânsa încet, cu încetul, iar bărbatul mare rămâne tot cea-ce fusese în realitate, rămâne mare, şi cinstit, şi generos, şi nemuritor! Ba, din eroŭ războinic, el se prefaçe în eroŭ legendar, în eroŭ

din vechime, în „semi-zeŭ“ ; lăcaşul săŭ de odihnă este altarul cel maĭ iubit, cel maĭ cinstit ; oasele luĭ sunt socotite ca moaşte sfinte, şi cu timpul fiinţa luĭ pământească se confundă cu cea dumnezeească ; el devine o fiinţă a cultuluĭ divin, a cultuluĭ moşilor şi strămoşilor care aŭ trecut la o viaţă superioară, ca o clasă deosebită de fiinţe ; *suflete*, care după moarte şi după despărţirea lor de corp, se bucură de o viaţă superioară, eternă şi sunt ajutoarele nedespărţite ale omuluĭ, ca şi ale oraşuluĭ, ca şi ale ţărĭĭ unde zac moaştele lor, în toate împrejurările fericite şi nefericite. Ca protectorĭ adevăraţĭ, aceştĭ eroĭ părăsesc, după credinţa antică, la vreme de războiŭ lăcaşurile lor, îmbracă forma omenească, apucă armele şi luptând alăturea saŭ în fruntea vitejilor, îĭ fac pururea biruitorĭ.

Şi astfel câte odată se petrece un reviriment în conştiinţa oamenilor, a uneĭ generaţiunĭ, a unuĭ popor ; şi atuncĭ acea generaţiune simte trebuinţă a reânvia memoria bărbatuluĭ celuĭ mare, a evoca faptele strălucite ale luĭ, a se încălzi cu povestirea lor, a se mândri cu desăvârşirea lor, a le vecĭnici în bronz saŭ în piatră, a îngenuchia şi a arunca florĭ pe mormântul erouluĭ, a-ĭ deschide un loc cât maĭ mare de cinste şi de vrednicie în Pantheonul naţional.

Fenomenul acesta se petrece acum, Domnilor şi prea stimaţĭ colegĭ, în sufletul şi conştiinţa Românimiĭ libere şi de peste hotare !

Inainte de a se împlini ceĭ 400 de anĭ de la moartea celuĭ ce odihneşte în cripta din mânăstirea Putneĭ, acest eroŭ s'a redeşteptat viŭ şi măreţ în fiecare din noĭ, fără osebire de vârstă, de clasă, de credinţe politice saŭ de interese, fără osebire de ţară şi de guvernul cărora aparţinem.

Şi cu el s'a redeşteptat întreg statul săŭ major, şi întreg sfatul săŭ, şi întregĭ oştile sale. Şi din ţintirimele părăsite, şi din movilele rătăcite prin dâmburĭ şi văleele, şi din cetăţuele cele zimţate, şi din luncile Dunărĭĭ, Nistruluĭ, Prutuluĭ, Bărladuluĭ, Râmniculuĭ, Dâmboviţeĭ, Pârâuluĭ Alb saŭ Războenĭ, din zidurile Chilieĭ şi Băiĭ, din pădurile Cosminuluĭ şi Lipniculuĭ, se aud glasurile celor vitejĭ ; din codrĭĭ răsună bucĭume şi chiote ; se aud cornurile plăeşilor ; şi o întreagă epopee de eroism, paginile cele maĭ frumoase şi maĭ neperitoare ce aŭ fost scrise vre-o dată în istoria neamuluĭ nostru, se desfăşoară aevea înaintea noastră. Şi toţĭ Românĭĭ voim, Moldovenĭ, Muntenĭ, Ardelenĭ, Bănăţenĭ, Bucovinenĭ, Basarabenĭ, Aromânĭ, toţĭ voim a ne împărtăşi astăzĭ din gloria şi mulţămirea sufletească de a sărbători memoria celuia ce nicĭ-odată nu murise, ci trăise latent prin faptele şi aspiraţiunile luĭ în noĭ şi prin noĭ ! Cu el ne mândrim ! Cu el ne bucurăm, cu el sperăm ! Ca moaşte sfinte sunt oasele luĭ ! Arme fermecate sunt sabia şi platoşa luĭ ; trofeele isbânzilor luĭ, sunt trofeele izbânzilor noastre prezente şi viitoare ! Şi un singur imn de recunoştinţă se înalţă astăzĭ din marea biserică a conştiinţiĭ neamuluĭ, din toate inimile, din toate pepturile noastre, la pomenirea celor 400 de anĭ de la odihna Luĭ.

II

Taĭna măririĭ luĭ Vodă Ştefan căutaţĭ-o, am zis, în prezent, în tot ceea-ce a trăit, ceea-ce a lucrat şi ceea-ce a făcut istorie timp de 400 de anĭ în sufletul şi amintirea Poporuluĭ Român despre eroul moldovean. Aceasta este comoara cea maĭ preţioasă ce ni s'a păstrat din trecutul vremurilor, pietre nestimate depuse în literatura populară, în cântece, legende şi poveştĭ, în tot ce ni s'a transmis din gură în gură, din generaţie în generaţie despre el şi ale luĭ.

Şi aicĭ este locul de a reproduce maĭ întâiŭ o pagină minunată scrisă pe la 1845 de marele nostru poet Vasile Alecsandri:

„Toate popoarele aŭ câte un bărbat în care aŭ întrupat idealul virtuţilor şi al însuşirilor ce ar dori să găsească în Domnitorul lor; numele şi faptele acestor bărbaţĭ îndumnezeiţĭ se fac o falĭ, o proprietaţe naţională şi, din neam în neam, din veac în veac, aureola de slavă ce-ĭ încungiură, creşte şi se sporeşte maĭ mult, şi tot ce este mare, frumos, vitejesc se datoreşte geniuluĭ şi braţuluĭ lor. Un asemenea bărbat a avut şi Moldova, şi acesta este: *Ştefan cel Mare*

„Nicĭ un domn înaintea saŭ în urma luĭ n'a ajuns la cinstea şi la pomina sa; nicĭ unul nu şĭ-a păstrat între Moldovenĭ, şi pot zice între Românĭ, un nume aşa de drag, aşa de curat, aşa de popular ca al luĭ; încă astăzĭ aproape de treĭ veacurĭ şi jumătate după moartea sa, Ştefan cel Mare este idealul poporuluĭ nostru; el întrupează patriotismul, vitejia, dreptatea, bunătatea, în sfârşit toate însuşirile a unuĭ mare Domn, a unuĭ geniŭ scutitor. Numele săŭ nu maĭ puţin răsună astăzĭ de cât în frumoasele timpurĭ când steagurile sale fâlfâiaŭ falnic din vârful Carpaţilor până la ţărmurile Dunărĭĭ şi a Mărĭĭ Negre; încă şi astăzĭ pe înaltul munţilor şi în adâncul văilor, în oraşe şi în sate, în palaturĭ şi în bordee, pretutindenĭ numele săŭ se pomeneşte cu mândrie şi recunoştinţă de tot acela ce se zice *român*. Locuitorul ce nu ştie rugăciunea Duminiceĭ, îţĭ va spune toate isprăvile sale; şi ce este maĭ mult, va datori luĭ tot ce 'ĭ pare maĭ ciudat, mare, vitejesc şi chiar neînţeles în pământul nostru Orĭce cetate, orĭ-ce zid, orĭ-ce val, orĭ-ce şanţ, întreabă-l cine le-a făcut, el îţĭ va răspunde: Ştefan cel Mare. Orĭ-ce pod, orĭ-ce biserică, orĭ-ce fântână, orĭ-ce curte saŭ palat vechiŭ, el le va datori eroului săŭ! Orĭ-ce bunătate, orĭ-ce aşezământ a căruia rămăşiţă se maĭ trăgăneză până astăzĭ, orĭ-ce legiuire omenească, orĭ-ce punerĭ la cale înţelepte, Ştefan Vodă le-a urzit, îţĭ va zice el, şi iar Ştefan Vodă. In sfârşit acest Domn, pentru Moldovenĭ cuprinde toate faptele istorice, toate monumentele, toate isprăvile şi aşezămintele făcute de cincĭ veacurĭ de atâţia stăpânitorĭ; precum Ellinĭĭ datoresc luĭ Ercule toate lucrurile de vitejie făcute de sute de eroĭ.

„Mormântul acestuĭ mare Domn, nu este maĭ puţin sfinţit de către Românĭ de cât al luĭ Mahomed la musulmanĭ şi cinstirea ce 'ĭ păstrează

Românii s'a întins până acolo, în cât mulţi îi zic *Sfântul Ştefan* chiar şi astăzi, întocmai ca şi Arabii, care aŭ îndumnezeit pe Napoleon, sub numele de *Bunaberdi!* [1])"

Şi în adevăr el trăeşte, viŭ şi puternic, în imaginaţiunea şi născocirile poporului, ca nici un alt Domn român. Nu este loc în Moldova, Bucovina şi Basarabia, care să nu amintească de dânsul; nu este întâmplare din viaţa lui pe care poporul s'o fi uitat şi să n'o fi îmbrăcat cu haina frumoasă a bogatei sale închipuiri. Poveşti şi cântece aŭ fost adunate cu osebită îngrijire de către un meritos muncitor d. S. Teodorescu-Kirileanu şi date zilele acestea la lumină [2]); câteva ne-aŭ fost păstrate de cronicarul Neculcea, ca vorbe auzite din bătrâni; foarte multe mai rămân încă de cules din aceeaşi nesecată comoară a tradiţiunii viĭ.

Iată aici, în satul Borzeşti din ţinutul Bacăului, ţăranul 'ţi arată casele unde s'a născut şi a copilărit Ştefan Vodă; te duce la *viile lui*, la *fântâna* lui, la *podul* lui; 'ţi arată locul unde Ştefănuc — aşa îl numea copiii desmerdându-l — se juca *d'a tătarii* cu băeţii din sat saŭ sta în mijlocul acestora pe brazde verzi în chip de tron şi judeca ca un înţelept neînţelegerile dintre ei. Când s'a născut, ursitoarele l'aŭ ursit că are să fie om mare şi vestit în toată lumea. Era de 7 palme în frunte şi se bătea cu 30 de oameni de odată. La vârsta de 15 ani împliniţi el ucidea ursul numai cu mâna sugrumându-l.

Umbla mult prin păduri d'a vânatul ca *Făt frumos* saŭ *Păunaşul Codrilor*. Intr'o zi ieşindu-i dintr'un stejar o năluca, el a săgetat-o şi a făcut-o movilă de păcură; pentru această faptă Dumnezeŭ, în chipul unui moşneag, i s'a arătat şi 'l a binecuvântat să moştenească ţara Moldovei şi să fie pururea biruitor, căci duhul acela necurat semănase până atunci în lume numai vrajbă şi răutate.

Altă-dată, când se găsea în ucenicie la doi moşnegi, l'a întâlnit o pasăre măeastră cu trupul de aramă, penele de aur, picioarele de argint, clonţul de diamant şi ochii ca stelele şi i-a grăit să lase pe moşnegi, căci îngerul ţării sale îl chiamă în ajutor.

Moşnegii eraŭ chiar îngerii trimeşi de Dumnezeŭ ca să 'l îndrepte pe căile cele sfinte; ei îl bine-cuvântă; când plecă de la dânşii, în locul păsării celei măestre, Ştefan găsi o fată frumoasă; ea era însuşi norocul lui care l'a întovărăşit cu drag toată viaţa.

Poporul ştie să povestească, mai departe, multe şi minunate lucruri despre eroul nostru: Nu este biserică, schit saŭ mânăstire, ruină de cetate, ori şanţ, care să nu aibă legenda sa în legătură cu dânsul.

Intreaga Moldovă, în întinderea ei d'odinioară, poartă neştearsă în toponimia sa, amintirea lui. Vedeţi acea biserică înegrită de timp, azi

1) *Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845*, Iaşi.

2) *Ştefan Vodă cel Mare şi sfânt*, istorisiri şi cântece populare strânse la un loc, de S. Teodorescu-Kirileanu, Focşani, 1904, din cari culegem poveştile de mai la vale.

aproape să cază, ea este templul înălţat de Ştefan lângă *stejarul din Borzeşti*, în amintirea anilor copilărieĭ sale şi a izbândeĭ asupra Tătarilor ; maĭ dincolo Mănăstirele *Homoruluĭ*, *Voroneţuluĭ*, *Dobrovăţuluĭ* şi *Putneĭ*, durate pe locurile colibelor sihastrilor ce-ĭ fusese luĭ dascălĭ saŭ îl îmbărbătase în clipele luĭ de desnădejde, atâtea mânăstirĭ şi biserecĭ ale cărora clopote sună până astăzĭ, trăgându-se : „Ştefan Vodă ne-aŭ făcut !“

Dar câte crucĭ, fântânĭ şi cişmele, iazurĭ şi poduri, movilĭ şi ruine amintesc numele luĭ ! Câte locurĭ, unde el s'a ospătat, unde el s'a odihnit, unde el a pândit pe Ungurĭ, pe Leşĭ, pe Turcĭ şi pe Tătarĭ ? Unde el a plâns de durere, s'a rugat luĭ Dumnezeŭ, a aşteptat în genuche afară până ce sihastrul să 'şĭ sfârşească ruga !

Câte bătălĭĭ născocite de fantazia poporuluĭ? Iată una cu Turcĭĭ, asupra cărora curgea ploae cu foc şi plutea o basma roşie ca para foculuĭ, pe când de partea luĭ Ştefan era senin şi frumos. Alta, tot cu dânşĭĭ, la *Cĭortăreĭ*, unde o pâclă s'a lăsat asupră-le, pe când în văzduh zbura de la o margine la alta a bătălieĭ: Sf. Onofreĭ în ajutorul creştinilor; de asemenea, la *Zarija*, unde Ştefan avea numaĭ şeapte voĭnicĭ, dar Turcĭĭ din cauza întunecimiĭ uneĭ furtune se omorâră între eĭ. Altă luptă la *Varniţa*, unde Ştefan rămăsese numaĭ cu un singur ostaş, dar apoĭ, după sfatul sihastruluĭ Daniil, a încunjurat pe Tătarĭ de treĭ orĭ cu un fuĭor aprins şi ĭ-a nimicit ; altă dată tot pe dânşĭĭ ĭ-aŭ pus pe goană cu ajutorul Sfîntuluĭ Gheorghe ; într'a treĭa bătaĭe, când un nor de furnicĭ se lăsase asupra oştilor tătăreştĭ şi moldovene, Ştefan a poruncit Moldovenilor să pună snopĭ de paĭe în vârful sulițelor şi să le dea foc ; furnicile d'asupra Moldovenilor aŭ ars, pe când cele d'asupra Tătarilor s'a năpustit asupră-le şi ĭ-a mâncat! Dar lupta cu Căpcînĭĭ, neamul cel maĭ primejdios din lume, pe care Ştefan l'a stârpit de pe faţa pământuluĭ, luându-le fetele şi ducându-le într'o poĭană unde aŭ trăit maĭ multe sute de anĭ fără de bărbaţĭ! Apoĭ, câte alte bătălĭĭ, de care istoria nu vrea să ştie ca : cea din *Valea Berhecĭuluĭ*, unde Tătarĭĭ aŭ fost puşĭ pe goană cu cirezĭ de vite şi sunete de clopote ; *Dealul Leahuluĭ*, *Valea Groazeĭ*, *Poĭana Dealuluĭ Mare* cu cetatea şi şanţurile tătăreştĭ, *Săngerĭĭ*, *Movila cu Gloanţe*, etc., atâtea bătălĭĭ pururea de Ştefan câştigate, ca şi cele însemnate de letopiseţe, căcĭ „în bătălie tot-d'a-una de-a dreapta luĭ era un archanghel cu o sabie de foc şi pĭereaŭ vrăjmaşĭĭ câte de zece paşĭ înaintea luĭ“.

Câte amănunte despre bătălia de la Baia, cu *scările luĭ Vodă*, de pe care el a privit tabăra maghiară ; despre bătălia de la Racova, cu arătarea preciză a locurilor unde s'a încins înfricoşata luptă : *Cetatea*, *Bârzeştiĭ*, *Fundătura*, *Beciul luĭ Ştefan Vodă*, *Podul Harapuluĭ*, *Podul Inalt*, *Vadul Turcilor*, *Ţintirimul luĭ Vodă;* despre bătălia din Codrĭĭ Cozminuluĭ cu atâtea *Dumbrăvĭ Roşiĭ*, roşiĭ de sângele curs acolo, dumbrăvĭ de stejarĭ crescuţĭ pe locul arat şi semănat de robiĭ Leşĭ, pe care Moldovenĭĭ îĭ împungea „cu strămurările ca pe boĭ să tragă ; iar eĭ se rugaŭ

să nu-ĭ împungă, ci să-ĭ bată cu biciuştele; ĭară când îĭ băteaŭ cu biciuştele, eĭ se rugaŭ să-ĭ împungă“ ?

Dar Căpitanĭ şi oştenĭ vitejĭ de aĭ luĭ Ştefan, despre care letopiseţele şi uricele tac, poporul însă le rosteşte cu drag numele, ca: *Avram Huĭban, Stroe, Şoĭman, Dobândă, Stan Posatnicul, Crasnaş, Tofin Deleanu, Roşca, Micşuna, Bibire, Crăciun, Tabîscă, Nicoară, Darman, Hatmanul Grozav, Talabă, Ipota, Balş, Vultur, Tăvărdar, Cudalb, Bârsan, Totoĭescu*, carele era tot-d'auna la îndemână luĭ Vodă, şi într'o primejdie mare, Ştefan a zis: „*Tot tu eştĭ*“, şi de atuncĭ le-aŭ rămas numele: *Totoĭescu!*? Iată atâţia eroĭ legendarĭ care n'aŭ avut norocul să fie trecuţĭ în cartea istorieĭ scrise, eĭ însă trăĭesc în gura ţăranilor din munţĭ şi din câmpie împreună cu viteazul lor domn, despre care s'ar putea compune o *Stefanidă!*

Şi fiind-că e vorba de cântece poporane, câte din ele nu amintesc despre Ştefan ?

Iată un cântec vechiŭ ostăşesc, pe care multă vreme l'aŭ cântat şi Leşiĭ, şi Ruteniĭ:

„Ştefan, Ştefan, Domn cel Mare,
Samăn pe lume nu are
De cât numaĭ mândrul soare!
Din Suceava când el sare,
Pune pĭeptul la hotare
Ca un zid de apărare!
Braţul luĭ fără 'ncetare
Bate oardele Tătare,
Bate cetele Maghiare,
Bate Leşĭ din fuga mare,
Bate Turcĭ pe zmeĭ călare
Şi-ĭ scuteşte de 'ngropare.
Lumea 'ntreagă stă 'n mirare.
Ţara-ĭ mică, ţara-ĭ tare
Şi duşmanul spor nu are.

Saŭ:

„Ştefan, Ştefan Domn cel Mare,
In Suceava cuibu'şĭ are
Ca un Şoim voĭnic şi tare.
Din Suceava când el sare
Zi şi noapte, de călare,
Se bate 'n patru hotare.
Pe Tătarĭ îĭ căsăpeşte,
Pe Unguri îĭ pârjoleşte,
Şi pe Turcĭ îĭ risipeşte ;
Iar pe Leşĭ cu chica tare
Iĭ avântă 'n spânzurare,
Şi-ĭ îngĭugă ca să are.

Câte alte cântece ca *Ştefan Vodă şi Şoimul*, *Ştefan Vodă şi Turcii*, *Ştefan Vodă şi Ungurii*, *Colindul lui Ştefan*, *Strigăturile de joc:*

Pe vremea de secerat,
Ştefan calu-a încălecat
Şi la Baia a plecat,
Pe Unguri de i-a secat.

Saŭ:

„Ştefan, Ştefan puĭ de leŭ
A mâncat pe locul meŭ:
Mâncat carne de buhaĭ,
Ş'a bătut pe şapte craĭ.

Chiar şi cântecul de leagăn: *Nani! Nani!* cu care maicele îşĭ adorm pruncii aminteşte pe Marele Ştefan:

Nani, nani cu mama,
Că mama te-a descânta:
Să te facĭ un viteaz mare,
Ca domnul Ştefan cel Mare.
Să fiĭ verde la războĭ,
Să scapĭ ţara de nevoĭ!

Poporul ştie maĭ departe să povestească şi despre doamnele luĭ Ştefan cel Mare şi Sfânt, necunoscute de istorie; despre *Domniţa Săsoaĭca*, *Domniţa Ileana*, *Doamna Catalina*, cu care multă vreme Ştefan s'a războit până ce într'o zi i-a cuprins cetatea băgând oşteni în butiĭ, şi a luat-o şi pe dânsa de nevastă; despre domniţa Unguroaĭca, pe care Ştefan întâlnind'o i-a cerut apă de băut şi i-a aruncat un inel în cofiţă, iar când fata s'a făcut mare Ştefan s'a căsătorit cu dânsa. Isprăvile de dragoste ale eroului încă nu i-aŭ rămas luĭ necunoscute: legăturile cu *Vieriţa cea frumoasă*, cu fecioara ce s'a aruncat în Dunăre şi pe care Ştefan a scos-o din valurile râuluĭ, faptă cântată până şi de Rutenĭ în poezia lor; dragostea cu *Ileana cea frumoasă*, pe care Vodă a ţinut-o ascunsă treĭ anĭ de zile în chilia stareţuluĭ de la mănăstirea Tazlău, şi al căreia cântec se cântă până astăzĭ:

Ştefan Vodă 'n bătălie
Face treaba ca o mie,
Vodă Ştefăniţă,
Iar Ileana—plânge—acasă
De-ţĭ pare că plouă—varsă,
Vodă Ştefăniţă.
Şi-i păcat că-i prea frumoasă,
Că în lume vestea-i mearsă,
Vodă Ştefăniţă.
Ieşĭ Ileană la portiţă
Că îţĭ vine Ştefăniţă
Vodă Ştefăniţă.

Dar bunătățile luĭ? Dragostea luĭ nemărginită pentru omul nevoĭaș, pentru bietul țăran plugar, pentru sărac și oștean! Pleca el la vr'un războiŭ până să nu însoare 24 flăcăĭ și să nu mărite 24 de fete, dându-le avere și făcându-ĭ gospodarĭ? Sfârșia el vre-un războiŭ fără ca să nu dăruiască pe oștenĭ, să nu înalțe pe răzeșĭ la treapta de curtenĭ saŭ boerĭ și să-ĭ facă proprietarĭ de moșiĭ?

Dăniile făcute legendarilor *Purcel, Gârceanu, Văsoĭ, Paisie, Corlat, Portar-basa, Mirceștilor,* luĭ *Roman, Bucium, Negrilă, Broșteanuluĭ,* luĭ *Gheorghiță*, hoț vestit, celor *șeapte voinicĭ. Vrâncenĭ* aĭ *Babeĭ Tudora*, cărora le-a dăruit ceĭ șeapte munțĭ aĭ Vranceĭ, dăniile atâtor răzășiĭ de prin județele Botoșanĭ, Suceava, Fâlciŭ, Bacăŭ, Iașĭ, Vasluĭ, Putna, etc., vorbesc îndestul despre generozitatea Domnuluĭ, despre dragostea luĭ nemărginită pentru opincă, pentru „săracul care n'are soare, nicĭ zile de sărbătoare", și căruia Ștefan îĭ zice ca luĭ Burcel:

„Măĭ Burcele, fătul meŭ!
Iată ce hotărăsc eŭ:
Ia-țĭ un plug cu șease boĭ,
Și mergĭ bogat de la noĭ.
Ia-țĭ movilă răzășie,
Ca s'o aĭ de plugărie,
Dar în vârfu-ĭ să te-așezĭ
Ca stejar să priveghezĭ,
Și Tătariĭ de-ĭ vedea
C'aŭ intrat în țara mea,
Tu să strigĭ cât veĭ putea:
— Saĭ, Ștefane, la hotare
C'a intrat sabia 'n țară!
Atuncĭ eŭ te-oiŭ auzi,
Ca un smeŭ m'oĭ repezi,
Și nicĭ urmă-a rămânea
De Tătarĭ în țara mea!

El trăește zilnic cu țăranul, grăiește d'a dreptul cu dânsul, se interesează de soarta luĭ, doarme în coliba luĭ având mâna dreaptă drept pernă de puf, mănâncă ceapa, usturoiul și mămăliga împreună cu el și știe maĭ bine de cât boeriĭ luĭ cu ce este mămăliga maĭ bună: cu *foamea*, căcĭ înfometat rătăcise el odată prin codru la coliba românuluĭ și nu găsise aci de mâncare, de cât un codru de mămăligă rece și vârtoasă.

Dar cucernicia luĭ, dreptatea luĭ, frica și iubirea luĭ de Dumnezeŭ și de cele sfinte? Pleca el la vr'un războiŭ fără d'a nu alege maĭ întâĭ un loc de biserică orĭ de mânăstire pe care, după sfârșirea războiuluĭ, le și înălța? Izbânzile luĭ nu le atribuĭa oare Dumnezeuluĭ celuĭ A-Tot-Puternic, și nu poruncĭa câte 3 zile de post și rugăciunĭ drept mulțumirĭ către Acela ce a dat biruința? Nu apleca el patrahiruluĭ armele sale, el viteaz fără trufie sprijinindu-se d'apururĭ „pe pĭatra ajutoruluĭ de sus"?

DOAMNA MARIA, SOŢIA LUI ŞTEFAN CEL MARE

(Albumul Muzĕuluĭ Naţional de antichităţi)

Iată pentru ce nu-i lipsea nici odată ajutorul lui Dumnezeŭ şi el făcea mereŭ la biserici şi mânăstiri, ba făcea chiar minuni, înviind morţii! Pentru aceea poporul l'a socotit şi-l socoteşte până astăzi de sfânt „că el n'a murit, făr' s'a înălţat la cer cu trup cu tot, ca să-şi dee seamă de faptele lui bune şi creştineşti". „In rai sufletul lui stăpâneşte toate sufletele câte-s acolo şi în iad; şi mai are putere de a descoperi şi de a omorî pe hoţii care fac moarte de om". Când a închis el ochii „trei zile şi trei nopţi, i-a ars o lumânare la mormânt, fără ca s'o fi pus cineva acolo şi nimenea nu putea s'o stingă". După moartea lui „când mai aveaŭ Moldoveni bătălii, el eşia din mormânt şi începea să plângă şi cum începea cu plânsul, îndată încetaŭ cu bătăliile şi era pace". „Duhul lui Ştefan Vodă umblă când şi când pe pământ, mai ales când naţia noastră-i în cumpănă mare. Aşa, zice că la 77, când a fost bătălia cu Turcii — la Plevna —, Ştefan când a văzut că se strânge lume din munţi şi din câmpii, să pornească la războiŭ, el s'a sculat din mormânt şi duhul lui a cârmuit şi a povăţuit oştirea noastră; peste care taberi zbura sufletul lui Ştefan, numai acelea învingeaŭ tot-d'auna pe duşmani. Ştefan cel Mare şi Sfânt are să învie înainte de învierea cea de obşte, călare pe calul lui şi cu sabia în mâna dreaptă ţinând-o drept în sus. Alţii zic că duhul lui are să se întrupeze în alt trup omenesc. Bucovina se va întrupa iarăşi cu ţara Moldovei, când Ştefan Vodă a scoate afară din mormânt vârful săbiei lui de trei degete şi are să se încaere la războiŭ toţi împăraţii de pe faţa pământuluĭ, că atunci are să fie *războiul cel mare*. Locul războiuluĭ are să fie pe valea cea mare de pe apa Moldovei la *Şease băi* şi atâta vărsare de sânge ce-are să fie acolo, în cât caii are să 'noate în sânge până 'n coame. Războiul acesta va fi *cel din urmă*, şi după aceea n'are să mai fie hotar nemţesc între Bucovina şi România" [1]).

In fine încă un fapt, acesta luat nu din lumea fantastică a închipuirii poporuluĭ, ci cu totul real, întâmplat în 1855:

„Era în Decembrie, 1855, când după orânduirea ministeruluĭ din Viena se desgropară la mănăstirea Putnei moaştele lui Ştefan Vodă şi ale întregei sale familii, care odihneşte în acea biserică. La desgroparea moaştelor fusese trimis Teoctist Blajevici, ca comisar duhovnicesc pe lângă alţi trei,— unul politic, altul sanitar şi al treilea tehnic. Incă se descoperise mormintele lui Bogdan, fiul şi urmaşul lui Ştefan cel Mare; apoi a lui Ştefan cel tânăr şi multe altele până ce în sfârşit ajunseră la însuşi mormântul lui Ştefan cel Mare; săpat frumos şi bine în marmură sură. Şase picioare sub faţa pământuluĭ, lovi întâiaş dată hârleţul în lespedea de granit şi lustruit a lui Ştefan Vodă cel Mare şi sfânt. Patru călugări şi patru mireni coborâră în sunetul tuturor clopotelor mănăstirii, — dar în tăcerea a toată suflarea omenească — în mormânt resturnând

1) Vezi despre toate cele amintite până aci, S. Teodorescu-Kirileanu, op. cit.

greaŭa şi marea lespede de pe el — ĭar sub ea se zăriră după treĭ sute de anĭ... în adâncime de 2 stânjenĭ, îmbrăcat într'un pieptar lung, tunica de fir de aur şi încă lucitor, cu mantaŭa de tron aruncată pe partea de jos a trupuluĭ, fără sicriŭ pe 6 chingĭ late de fier... se zăreaŭ moaştele celuĭ pentru care însuşĭ Papa de la Roma a poruncit ca în toate bisericile din târgurile lumeĭ, să facă rugăciunĭ de mulţumire către Dumnezeŭ pentru că scăpase creştinătatea întregeĭ Europe de îngenucherea păgânilor Turcĭ. Teoctist Blajevicĭ sta pe gândurĭ în faţa mormântuluĭ descoperit, rezemat de un stâlp de marmură şi de sfială (emoţiune), nu putea vorbi un cuvânt. Atuncĭ se apropie un moşneag bătrân (Toader Niţu) din Putna în ghenunchĭ şi plângând spre mormântul descoperit a luĭ Ştefan cel Mare şi Sfânt şi uĭtându-se în el, spuse încet şi c'o jale sfâşietoare:

— *Săraciĭ de noĭ!* **Aista-ĭ tatăl nostru!** [1]) .."

Aceste cuvinte: *aista-ĭ tatăl nostru!* ca şi strigătul cu suspin îndreptat către Cel de Sus la orĭ-ce nevoĭe a Românuluĭ moldovean: **„Săracul Ştefan Vodă, unde-ĭ să ne vază“**, rezumă şi oglindeşte tot ce a fost Ştefan Vodă cel Mare şi bun pe lume, tot ce a făcut el mare pe lume, tot cea-ce este el încă până astăzĭ, după 400 de anĭ, pentru întreg Poporul Român: *izvor a toate bunătăţile, izvor a toate dreptăţile, tată al poporuluĭ mântuitor al neamuluĭ!...*

Aceasta este taina măririĭ luĭ Vodă Ştefan în timpul de faţă. Aceasta este şi adevărata mărire. S'a înălţat luĭ Ştefan o statue echestră la Iaşĭ, i se va maĭ ridica una în Capitala Regatuluĭ şi în alte oraşe ale ţărĭĭ. S'a înălţat un mic şi modest monument la Războenĭ; i se vor ridica monumente maĭ strălucite la Racova, şi la Baia, şi aiurea. Se bat medaliĭ cu efigia luĭ Ştefan. Se tipăresc cărţĭ, maĭ bine saŭ maĭ răŭ întocmite, coprinzând laudele luĭ; se duc oameniĭ a se înfrăţi înaintea altaruluĭ de la Putna în sfinte pelerinage, dar marmura o roade dintele timpuluĭ; bronzul îl cioplește şi-l răstoarnă secura vrăşmaşuluĭ, orĭ îl topeşte văpaia cuptoruluĭ; scrisele cărturarilor pot fi puse la îndoială de cărturarĭ maĭ pricopsiţĭ, dacă nu maĭ îndrăzneţĭ, pelerinagele — undeva şi cândva — pot fi oprite de un şovinism rătăcit, — dar în cutele sufleteştĭ ale unuĭ neam, acela carele a încăput odată, acela se măreşte şi străluceşte odată cu neamul, trăeşte cât însuşĭ neamul; trăeşte cât veciniciа!

III

Şi mă găsesc aci, o ştiŭ, în faţa unuĭ public de elită, pentru care lumea nu e o arenă de luptă, ci o priveliştе, înaintea căreia poetul se inspiră, istoricul observă, filosoful meditează. Şi urmăresc aci nu atât istoria epoceĭ luĭ Ştefan, cât însemnătatea naţională şi istorică a momentuluĭ ce

1) S. Teodorescu Kirileanu op. cit. p. 229—230, după *Curierul* din Iaşĭ, an. X nr. 40 din 15 Aprilie 1877.

sărbătorim, a stării prezentului în care ne găsim, şi mai ales a viitorului după care năzuim şi pe care trebue să 'l pregătim!

Iată patru date memorabile în istoria României:

1604. 1704. 1804. 1904.,

primul, al doilea, al treilea şi al patrulea centenar de la moartea lui Ştefan.

Ce timpuri! Ce lucruri! Ce oameni! : Movileşti, Mavrocordaţi, Racoviţeşti, Ipsilanţi, Duca, Moruzi, etc.: pe de o parte ei moştenitori şi cinstitori ai lui Ştefan cel Mare, pe de alta ei predecesori ai Regelui Carol, Augustul nostru Suveran! Ei purtători ai coroanei cu nestimate a monarchului din Suceava pe de oparte, şi tot ei premergători ai coroanei de oţel făurită din tunul cucerit la Plevna, pe de altă parte!; umbre trecătoare încărcate cu toate păcatele şi scăderile timpului în care lâncezeau, ele, chemate a sărbători centenarul, bicentenarul şi tricentenarul lui Ştefan cel Mare! aşa cum în anul de graţie 1904 are să se facă în timpul lui Carol cel Mare şi înţelept!

Negreşit că ei nu l-au sărbătorit! Negreşit că ei nici au gândit să 'l sărbătorească, negreşit că nici ar fi fost destoinici să 'l înţeleagă, necum să 'l sărbătorească! Şi cum, şi cu ce s'ar fi înfăţişat dânşii înaintea marei umbre din preajma mormântului de la mânăstirea Putna? Coroana Moldovei îşi perduse din nestimatele sale şi era în preziua de a perde şi altele.

Coroana Moldovei apăsà greu pe ţeasta unor bei ai Fanaruluĭ, unor năimiţi ce trăiau din mila vizirilor şi din jaful poporului. Ţara era strivită, sleită şi adormită; întocmirile lui Ştefan desfiinţate; cetăţile lui de apărare luate; trofeele lui rupte şi împrăştiate, de toată lumea uitate!

Dar de ce aşa departe cu gândul? De ce aşa departe cu cumpăneala? la epoce mai apropiate.

Ce timpuri! Ce lucruri! Ce oameni! de la acel memorabil an 1848 până în 1904?

In mai puţin de 30 ani, ce zic? numai în 9 ani, de la 1857—1866, câte frământări, câte schimbări şi prefaceri!

Două ţări obijduite de Dumnezeu şi de oameni, răşluite de vecini puternici, apăsate de un jug îndoit sub masca unei suzeranităţi adormite şi a unui protectorat sugrumător, cu nişte domni de Balta Liman tractaţi ca nişte simpli funcţionari, şi puşi la ordinul unor proconsuli; cu pământul înstrăinat aproape treime unor străini corbi călugăreşti, alcătuind stat în stat; cu 3 milioane de suflete având chipul omenesc, dar cu urmele biciului şi al schingiuirilor pe faţă şi pe corp, 3 milioane de oameni înlănţuiţi de cătuşele feodale ale unei robii albe şi cu serviciile vitelor de podvadă pe cap, două ţări fără pic de oştire, fără instituţiuni chezăşuitoare şi de progres, fără aproape nimica din factorii ce alcătuesc viaţa unui popor şi condiţiunile de trai ale unui stat, în fine fără nici o speranţă de îndreptare în viitor, şi plutind ca frunza pe apă la cea mai mică bătae a vântului!

Şi din aceste două ţărişoare: iată în 1859 o Românie — a luĭ Vodă Cuza — unită şi întărită prin legăturĭ de acelea a unghieĭ de carne, cu o societate nouă regenerată pe temeiul principiilor de egalitate socială şi politică; o Românie ce nu maĭ pare a fi ca înainte de dânsul, poarta de intrare în Orient, nu maĭ pare a fi o lume străină de civilizaţiunea europeană, o bucată din Semi-Asia; ea a devenit un stat cu instituţiunĭ şi aspiraţiunĭ culturale ale Apusuluĭ; cu toate lanţurile rupte, lanţurile primitive în care stătuse până atuncĭ încătuşate: persoana, industria, proprietatea şi capitalul, ba propria eĭ existenţă! Cine săvârşise şi cum săvârşise toate acestea! O minune a minunilor! In aparenţă un om; în realitate o întreagă generaţiune, o întreagă ţară, poporul românesc întreg, condus însă vitejeşte şi prin cumineţenie de acel mare om.

Dar, iată că acesta, bărbatul care simbolizase Unirea, se duce prin forţa lucrurilor şi prin mărimea faptelor sale însăşĭ, el se duce de bună voea luĭ, să mănânce pâinea exiluluĭ, — zic de bună voe, căcĭ nicĭ un decret nu exilase pe Vodă Cuza din ţara sa, se duse, şi totul părea pentru moment a fi compromis! Ceĭ care luaseră rolul şi-şĭ asumaseră răspunderea de mântuitorĭ aĭ patrieĭ, apucând de spiţe roata istorieĭ, eraŭ pentru moment ameninţaţĭ ca ea să treacă preste dânşiĭ, şi cu dânşiĭ să tragă în prăpastie chiar şi ţara pe care voise s'o mântuiască! Şi în minutele acelea grele când Philippe de Flandra refuza tronul Românieĭ, când unele state vecine voiaŭ să dea înapoĭ patria noastră, la ceea-ce fusese ea maĭ înainte de Vodă Cuza: *două ţărĭ osebite, cu două guverne osebite, şi cu Milcovul iarăşĭ despărţitor de fraţĭ*, când, ceva maĭ mult, — eram în ajunul de a se ceda Austrieĭ România, în schimbul Veneţieĭ ce se oferea Italieĭ, — în minutul când Titanul de la Florica, Ion Brătianu, striga din fundul inimiĭ, şi scria cu amărăciunea unuĭ adevărat patriot „Nous sommes perdus", „La Roumanie est perdue",—iată că Providenţa, „ia de mână naţiunea noastră, cum zice Mihail Kogălniceanu, o ia de mână ca pe o fiică iubită între fiicele cele maĭ iubite; o scoate din toate pericolile şi o realţă maĭ tânără şi maĭ zdravănă de cât fusese înaintea oreĭ peiriĭ". Şi această destinată misterioasă, care conduce România printre stâncĭ maĭ bine de 600 de anĭ, caută, găseşte un principe, soldat înainte de toate, îl pune pe tron şi îndată speranţa intră în inimĭ, liniştea şi ordinea se restabilesc; el înfrânge toate pedicele, şi din izbândă în izbândă, cu minte cumpănită şi curaj bărbătesc, redă Poporuluĭ Românesc rostul temeinic şi asigurat, ba îndeplineşte aevea peste orĭ-ce aşteptărĭ visul strămoşesc: *independenţa şi regatul*, cu acel mult dorit: *fluctuat, non mergitur!*

Astfel, primejdiile ce ameninţaŭ patria noastră, ba adese orĭ o copleşeaŭ până aproape a o face să piară, aŭ dispărut ca fumul, ca să nu se maĭ întoarcă; România a devenit o ţifră şi un factor esenţial în concertul popoarelor europene atât sub raportul politic, cât şi sub acel cultural, milităresc şi economic! Pentru ca să capete această poziţiune, ĭ-a

trebuit ei numai atâtea decenii, cât ţărilor din Apusul Europei le trebuiseră veacuri întregi! Şi ori-care ar fi vârsta noastră aci, Domnilor şi prea stimaţi colegi, am văzut toţi o parte, din cele întâmplate, sunt câţiva din noi care le-au văzut pe toate, aşa cum s'au petrecut pe dinaintea ochilor lor, ba unii au pus chiar şi umărul la realizarea lor!

Şi iată acum roadele minunate şi atât de mult dorite, siguranţa, prosperitatea, civilizaţiunea, ele cresc şi se măresc continuu. Oamenii nu sunt supuşi, ca să se bucure de ele, de cât la încercările ce alcătuesc legea chiar a omenirii, la încercările timpului şi muncii. Pentru cel care pretinde a se scuti de muncă şi timp, nu este libertate, nici civilizaţie, nici societate. Şi în care epocă, şi în ce ţară aceste încercări trebuincioase, mântuitoare, fost-au mai scurte, mai puţin greoae de cât la noi? Ce secol, ce ţară a atins vr'o dată aşa de repede, un scop atât de înalt? Unde o prefacere aşa de radicală, unde o desvoltare aşa de întinsă a ideilor, instituţiunilor, năravurilor, legilor, existenţii întregi a atâtor milioane de oameni? Şi cât timp a trebuit la noi pentru a se săvârşi asemenea rezultate! O viaţă de om! abia o jumătate de secol! Când Cuza se năştea la 1820, revoluţiunea naţională a lui Tudor Vladimirescu, era în ajunul de a izbucni; când Cuza închidea ochii — semânţele de el şi de generaţiunea din 1848 aruncate în ogorul naţional, începeau să dea roade! De sigur nici-odată Providenţa n'a tractat mai cu măreţie şi dărnicie un veac şi un popor!

Şi aceasta ne întăreşte credinţa în înaltele ursite ale Poporului Român, credinţa că nu sunt primejdii contra cărora ea luptând bărbăteşte nu va eşi triumfătoare, credinţa că „viforile nopţii au trecut şi dimineaţa românimii a tresărit cu soarele cel veciuic, ale căruia raze sunt luminile ce încălzesc veacul al XX-lea. Vor coace ele şi spicele româneşti de pe toate ogoarele nu numai din regat, dar şi afară din regat, şi vor umple jignitele acestui neam vrednic de o soartă mai bună!“

Iată, domnilor şi prea stimaţi colegi, cum ne înfăţişăm astăzi pentru a asculta liturghia recunoştinţei înaintea marei umbre ce odihneşte la mânăstirea Putna! Iată cu ce credinţe! Cu ce speranţe! Cu ce forţe! Iată lăcaşurile lui Vodă Ştefan, readuse la vechia lor strălucire: Sf. Nicolae din Iaşi, bisericile din Dorohoiu, Hârlău, Botoşani, Baia, Borzeşti, Piatra, Târgu Neamţ. Iată universitate frumoasă şi mândră în Târgul-Iaşului lui Ştefan, — de unde se propagă lumina şi învăţăturile înalte la care aspira Marele Ştefan!

Iată românimea din toate părţile deşteptată, conştientă de trecutul şi de viitorul său şi doritoare de a-şi croi prin muncă, prin economie, prin învăţătură, prin cumineuie şi răbdare un loc de cinste în lume! Iată românismul, pretutindeni în propăşire; dacă cetatea sfântă a lui Ştefan: Suceava şi grădina Moldovei, Bucovina, cu sfântul mormânt al lui Ştefan, stau deslipite de mai bine de 100 ani de trunchiul Moldovei, să nu uităm că la sărbătoarea de la Putna, omagii se vor aduce atletului lui Christos — şi de

lumea oficială austriacă şi de guvernul provinciei, şi că Monarchul înţelept M. S. Francisc-Ioseph e bunul prieten al M. S. Regele Carol! e bunul părinte al fraţilor noştri din monarchia Austro-Ungară.

Deşi Basarabia cu Hotinul, cu Soroca, cu Chilia şi Cetatea Albă nu mai sunt ale Moldovei, ca pe timpul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, dar avem Dobrogea, de care ne leagă un măreţ pod dunărean, avem Dobrogea cu bogăţiile şi monumentele sale! Avem Marea prin care răsuflăm şi care ne despăgubeşte de cei 2 plămâni ce am pierdut: *Chilia* şi *Cetatea Albă!*

Dar mai iată curcanii din Vasluĭ, plăeşii de la Neamţ, oşteniĭ ţării care aŭ răzbunat pe câmpiile Bulgarieĭ chinurile minţiĭ luĭ Ştefan Vodă; vrednicĭ sunt eĭ de dânsul; dar şi dânsul, dacă ar învia, ar fi vrednic şi mândru de eĭ! Vrednic şi mândru ar fi el şi de înţelepciunea şi vitejia sufletească a Cârmaciuluĭ, care de aproape 40 anĭ, stă neclintit la locul săŭ de onoare, a dus nava Statuluĭ român cu bărbăţie şi cumineţenie, a înfruntat cu linişte toate primejdiile, toate greutăţile. El moşteanul slaveĭ şi bărbăţieĭ străbune, El fondatorul Regatuluĭ Românieĭ, pe care 'l văzurăm cu un pas sigur şi ferm, cu o bărbăţie eroică, cu o minte largă şi cumpănită, mergând pe calea trasă de mariĭ voevozĭ românĭ, aprinzând la flacăra eroilor străbunĭ făclia luĭ; îl văzurăm mai deunăzĭ păşind ca un împărat triumfător prin marea împărăţie rusească, unde monarchul Statuluĭ celuĭ mai întins, monarchul puternic pe treĭ continente, a defilat pe dinaintea învingătoruluĭ de la Plevna, şi gloria militară a Românilor la Griviţa şi Opanez, a fost amintită cu cinste, cu laudă şi cu recunoştinţă de toată suflarea rusească; mai ales când ne amintim că, vre-o 50 anĭ mai înainte cancelarul aceleeaşĭ împărăţiĭ pretindea că Neamul Român este o închipuită naţionalitate, a căreĭ origină se perde în întunericul timpurilor! Văzurăm aĭevea ieri pe acelaş August al nostru Suveran îngenuchind pe mormântul eroilor românĭ căzuţĭ la Plevna şi aducându-i-se omagiĭ de recunoştinţă de către întregul popor bulgăresc. Cu o emoţiune adâncă, El ne spunea aci, în sânul Academieĭ, în luna luĭ Martie trecut. „Am călcat pe câmpul de luptă de la Plevna, pe acest pământ stropit şi sfinţit de sângele vitejilor noştri. Pe pragul paraclisuluĭ, ridicat în a lor pomenire, mitropolitul de Vraţă ne-a întâmpinat cu o mişcătoare cuvântare: „Sculaţi-vă din morminte“, zicea el, arătând câmpul de luptă unde zăceaŭ ceĭ căzuţĭ, „sculaţi-vă, voinicilor, iată că a venit Regele vostru să vă mulţumească pentru jertfele voastre“.

„Ca la un adevărat pelerinaj am mers la Griviţa spre a mă închina, cu dragoste şi veneraţiune, înaintea mormintelor acestor vrednicĭ fiĭ aĭ ţăriĭ care şi-aŭ dat viaţa pentru neatârnarea Românieĭ“.

Il văzurăm în fine, în luna Aprilie trecut, ca Rege stăpânitor pe amândouă malurile Dunăriĭ, plutind triumfător pe apele fluviuluĭ Rege, în

bucuria, în entusiasmul şi admiraţiunea supuşilor săĭ, ca şi a statelor vecine.

Iată de ce pricepem maĭ bine astăzĭ mărimea luĭ Ştefan cel Mare, simţim maĭ mult de cât altă dată jertfele şi strădaniile luĭ, mintea luĭ cea luminată şi cumpănită, vitejia luĭ neîntrecută, însuşirile adevăratuluĭ monarch întemeietor de state; simţim maĭ bine că în amintirea luĭ stă sâmburele uneĭ puterĭ de viaţă a noastră, că viteazul bun, înţelept şi sfânt al Moldoveĭ a devenit viteazul bun, înţelept şi sfânt al tuturor Românilor, a devenit izvorul de virtute din care cu toţiĭ avem dreptul să sorbim spre a ne întări pentru viitor într'o înţelegere şi o lucrare comună, în credinţe, speranţe şi năzuinţe comune, printr'o unire statornică în suflet şi inimă, în cugete şi simţirĭ.

IV

Dar îmĭ vor putea zice vre-unĭĭ din auditorul meŭ, nu ne-aĭ adus până aci nicĭ documente, nicĭ inscripţiunĭ, nicĭ mărturisirĭ de istoricĭ şi acte oficiale, nicĭ discusiunĭ de învăţaţĭ şi de academicĭ, ci numaĭ tradiţiunĭ orale, poveştĭ şi credinţe poporane care aŭ făcut din eroul de la Putna o fiinţă legendară, aproape mitică, i-aŭ atribuit războaie şi fapte ce nicĭ-odată nu săvârşise el în viaţă, ba pe unele nicĭ că putea un om să le săvârşească; şi decĭ critica protestează, ştiinţa istorică rămâne neîndestulată.

La asemenĭ obiecţiunĭ sunt gata să preîntâmpin: Nu o disertaţiune rece pusu-mĭ-am în gând să citesc într'o ast-fel de ocazie. Nu pedantismul erudiţiuniĭ pretenţioase, nicĭ rigiditatea criticismuluĭ care a gonit partea anecdotică din istorie şi a spart orĭ-ce vână a conştiinţeĭ istorice, este astăzĭ chemat a ne pregăti pentru sărbătoarea cea mare de la 2 Iulie. Aparţinem şcoaleĭ aceleia care socoteşte că istoria este dintre obiectele care produc impresiunĭ calde numaĭ dacă se înfăţişează de inimĭ calde; că orĭ-ce erudiţiune, cât de adâncă şi de largă, nu va crea pentru un eroŭ naţional vre-o admiraţiune deosebită, dacă ea nu curge din buze inspirate: că dacă voim din amintirea patrucentenaruluĭ luĭ Ştefan cel Mare să facem dascălul de istorie cel maĭ bun al poporuluĭ, cată să ne ferim de criticism, de discusiunĭ amănunţite cu preciziune gramaticală şi filologică.

Tradiţia reală, autentică, imediată este tot-d'auna anecdotică, şi repetând poporuluĭ ceea-ce el a crezut, a urzit şi a înfrumuseţat în cursul veacurilor despre eroul săŭ favorit, încurajăm şi desvoltăm maĭ departe simţul istoric al naţiuniĭ, mărim iubirea, veneraţiunea şi entuziasmul pentru operile aceluĭ eroŭ închinate bineluĭ patrieĭ.

Nu pe o pĭaţă de ţăndărĭ şi sfărămăturĭ ale erudiţiuniĭ critice se poate ridica figura argintie a Mareluĭ strămoş, carele din înălţimea unde l'aŭ ridicat faptele şi strădaniile sale, din vârful celor 400 de anĭ de la trecerea

luĭ dintre ceĭ viĭ, priveşte cinsteş şi măreţ la judecătoriĭ săĭ şi cu surâsul pe buze primeşte tânjelile şi tăgadele unor criticaştri.

Şi apoĭ altă dată am avut onoarea de a comunica Academieĭ Române un număr însemnat de documente până azĭ inedite asupra luĭ Ştefan cel Mare; studiĭ autoptice întreprinse la Racova şi Războenĭ ne-aŭ pus în poziţiune de a preciza locurile unde s'aŭ dat aceste bătăliĭ; inscripţiunĭ de pe petre, odoare şi manuscripte din epoca luĭ Ştefan cel Mare sunt scoase deja la lumină, ĭar nouă materiale şi cercetărĭ asupra monumentelor şi arteĭ din timpul săŭ vor putea face obiectul unor comunicărĭ viitoare.

Pentru astăzĭ însă, în ajunul serbăriĭ luĭ Ştefan cel Mare, să ni se dea voe, înainte de a încheĭa comunicarea noastră, să arătăm în câteva cuvinte locul ce ocupă eroul moldovean în istoria lumiĭ, şi cum a fost judecat el de contimporaniĭ săĭ, cum îl judecă contimporaniĭ noştri.

„In judecarea apariţiilor eroice din istorie, observă un scriitor german, nu tot-d'auna unghiul vizual care pleacă din punctul de vedere universal-istoric, se potriveşte şi se întâlneşte cu acela care naşte din punctul de vedere naţional. Istoria unuĭ popor poate să numere mulţĭ eroĭ naţionalĭ, pe care însă istoria universală nicĭ voeşte să-ĭ pomenească. Şi adesea-orĭ trebuesc veacurĭ să treacă, şi trebueşte o privire adâncă, scrutătoare, şi trebuesc nişte judecătorĭ neparţialĭ, dreptĭ, până ce să se afle coencidenţa însemnătăţiĭ de obşte omeneştĭ, însemnătăţiĭ universale, cu însemnătatea naţională. In multe cazurĭ lucrul acesta nu se întâmplă niciodată; une-orĭ punctul de vedere universal sfărămă şi risipeşte năluca născută prin egoismul naţional. Locul universal-istoric este pentru popoare, ca şi pentru indivíde, este fără nicĭ o îndoială proba cea maĭ sigură a valoriĭ lor şi a măririĭ lor".

Eĭ bine, această probă şĭ-a făcut-o îndestul Ştefan cel Mare şi a eşit dintr'ânsa biruitor.

El n'a fost numaĭ un domn viteaz şi înţelept al Moldoveĭ; el a fost apărătorul creştinătăţiĭ şi al civilizaţiuniĭ europene! El n'a fost numaĭ oşteanul Românilor, dar a fost şi oşteanul Crucĭĭ, atletul creştinătăţiĭ. Când Ştefan s'a suit pe tronul şubred şi disputat al Moldoveĭ, Semiluna devenise înfiorătoare. Se învederà pe fie-ce zi neputinţa creştinilor de a se măsura cu Turcĭĭ şi creşterea primejdieĭ ajunsese europeană. La 1453 oraşul luĭ Constantin cel Mare, vechiul Bizanţiŭ, căzuse în mâna padişahuluĭ Mahomed II. Bătrânul imperiŭ roman de răsărit, gărbovit de anĭ şi mâncat până în rărunchĭ prin înseşĭ greşelele sale, făcuse loc celuĭ din urmă şi celuĭ maĭ tânăr stat medieval, imperiuluĭ turcesc, care acum îşĭ găsise poziţiunea dominantă la graniţele a două continente. De acum înainte s'a hotărât de soarta popoarelor balcanice! Iataganul şi lanţul aŭ să le facă bucăţĭ orĭ să le încătuşeze. Cine maĭ cugetă la rezistenţă? Statele creştine ale Apusuluĭ? Ungaria? Nu! Statele creştine sunt, după cum zicea un contimporan, Enea Silvio, sunt un trup fără cap, o republică fără legĭ; Papa şi

DOMNIŢA ELENA, FIICA LUI ŞTEFAN CEL MARE

(Albumul Muzĕuluĭ Naţional de antichităţi)

Impăratul Germanieĭ sunt numaĭ niște titluri mândre și chipuri strălucite, fără nicĭ-o putere. Ungaria, dacă întreprinde ceva cu izbândă, este că are în serviciul său un Român de viță, pe Iancu Sibineanul, numit Ioan Corvin de Huniade. Murind dânsul, fiul său Mateiŭ, rege al Ungarieĭ, gândește maĭ mult la planurile sale de cucerire în Apus ; preferă războiul cu Impăratul Germanieĭ, iar pe Turci îĭ lasă maĭ la o parte. De aceasta Turciĭ tocmaĭ se folosesc și caută să lovească maĭ bine vecinătatea creștină! Atunci geniul protector al celor două state românești trimite doĭ vitejĭ marĭ, care pun în groază pe cuceritorul Constantinopoleĭ: în țara Românească pe Vlad Țepeș, în Moldova pe Ștefan cel Mare. Și pe când ieniceriĭ duceaŭ moartea, focul și pustiul în inima Austrieĭ, pe când Sultanatul domnea pe orizontul întins al Mediteraneĭ, Balcanuluĭ și Alpilor răsăriteni, — la Dunăre urmașiĭ legionarilor luĭ Traian înfrângeaŭ armate de 120 miĭ și 200 miĭ de Turcĭ, în ciuda vecinilor pismătareți și în mirarea întregeĭ Europe creștine!

Cine știe ce ar fi ajuns Europa dacă la Dunăre nu se afla un Mircea cel Bătrân, un Ștefan cel Mare, un Țepeș! Valurile furioase ale potopuluĭ păgân se sparseră cu urlet de pepturile împlătoșate ale Românilor vitejĭ, și speriate ele se deteră înapoĭ. Neatinsă a rămas legea românească, moșia românească, dar neatinse aŭ rămas și legea creștină și civilizațiunea omenească.

Se aduc marĭ laude anticuluĭ popor ellin că a mântuit cultura europeană, înfrângând pe Perșĭ la Marathone, la Thermopile, Salamina și Micale!

Se măresc în istoria universală figurile unuĭ Miltiades, Themistocles și Cimon; se prealaudă învingătorul luĭ Anibal, al Cimbrilor și Teutonilor, al Galilor, pentru că dânșiĭ aŭ mântuit civilizațiunea romană și aŭ întemeiat cultura europeană în Apus; dar se uită adesea eroiĭ românĭ ca Mircea cel Bătrân ce a trântit pe Ilderim, se uită un Țepeș ce a uĭmit prin vitejia și îndrăzneala luĭ pe Mahomed, nu se laudă îndeajuns un Ștefan cel Mare, ce a repurtat cea maĭ însemnată victorie câștigată vre-odată asupra Turcilor de un principe creștin : bătălia de la Racova! Thermopilele Grecilor — dovada îngustuluĭ egoism spartan,—cu toată moartea de mucenicĭ a luĭ Leonida și a celor 300 hopliți aĭ săĭ, rămâne searbădă față de Războenii moldoveni, unde Români, fură stropșiți de sutele de miĭ păgânești, unde era să piară însuși eroul carele scria puține zile după bătălie: „Eŭ și cu a mea curte am făcut tot ce mĭ-a stat prin putință, și s'a întâmplat ceea-ce voĭ știți. Acest lucru îl socotesc că a fost voința luĭ Dumnezeŭ ca să mă pedepsească pentru ale mele păcate, și lăudat fie numele luĭ!“ Și într'adevăr lăudat a fost numele Domnuluĭ Dumnezeŭ, dar tot lăudat a rămas și al Domnuluĭ eroŭ, căcĭ Sultanul, victorios la Războenĭ, a eșit din țară cu nepusă masă, a eșit — cum scria solul venețian Gerardo în luna August acelaș an 1476— a eșit din țară cu ale sale cete fără ca să fi luat măcar o singură cetate și n'a pricinuit Moldoveĭ altă pagubă decât numaĭ prada ce a dus cu

sine ; iar Vodă Ştefan a eşit din munţĭ şi călăreşte vitezeşte prin toată domnia luĭ". Şi viteaz a călărit el totd'auna în cursul celor 47 anĭ aĭ săĭ de domnie, căcĭ din 36 bătăliĭ, în 34 a fost biruitor, şi n'a perdut de cât două!

Astfel, dacă România peste câteva zile are să fie în sărbătoare, dacă Românismul are să tresalte, apoĭ atuncĭ şi creştinătatea trebui-va să salute memoria aceluia care 'şĭ-a expus viaţa pentru dânsa ; trebui-va „să arunce florĭ pe mormântul unuĭ domn român, care are un interes istoric universal, căcĭ el a ajutat, şi a ajutat puternic, să abată barbaria turcească de la cele-l'alte părţĭ ale Europeĭ" ; trebui-va să recunoască că Providenţa nu are preferinţe, „ci-'şĭ alege uneltele sale din toate limbile" ; trebui-va, în fine, măcar să privească cu simpatie o asemenea sărbătoare, — orĭ unde acolo unde se preţueşte roadele cultureĭ omeneştĭ, acolo unde orbirea pătimaşă n'a întunecat ochiĭ minţiĭ, nicĭ a sălbăticit şi a stins pornirile generoase ale inimeĭ.

Dar poate, în judecata despre eroul nostru, fi-vom răpiţĭ de dragostea neamuluĭ. Insă iată, nu un Român, nu vre-un istoric naţionalist din vremile noastre, saŭ din trecut, ci un istoric polon, contimporan cu Ştefan cel Mare, Ioan Dlugoss, Canonic din Cracovia, adesea-orĭ însărcinat cu misiunĭ diplomatice în Ungaria pe lângă Papa, Impăratul Germanieĭ şi Cavalerĭĭ Teutonĭ, a scris vorbe ca cele următoare :

El, după ce povesteşte bătălia de la Valea Rachoveĭ saŭ podul Inalt, închee ast-fel :

„*O bărbat admirabil* (o virum admirabilem) *cu nimic maĭ pe jos de cât Ducĭĭ eroĭ aĭ vechimiĭ pe carĭ noĭ îĭ admirăm aşa de mult* (heroicis Ducibus, quos tantopere admiramur, nihilo inferiorem). *Dânsul este cel d'întâiŭ între Principiĭ lumiĭ, care în vremurile noastre a câştigat o învingere atât de strălucită asupra Turcilor.* **După judecata mea,** *dânsul este cel maĭ vrednic, căruia să i se dea domnia şi imperiul militar peste toată lumea, şi luĭ să i se încredinţeze, prin sfatul, prin înţelegerea şi hotărîrea de obşte a tuturor Creştinilor, demnitatea de Comandant suprem şi Duce în potriva Turcilor* (meo judicio *dignissimus*, cui totius mundi Principatus et imperium et praecipue munus Imperatoris et Ducis contra Thurcum, communi Christianorum consilio), *pe când cei-l'alţĭ regĭ şi principĭ catolicĭ, îşĭ petrec timpul numaĭ în trândăviĭ şi în destrânărĭ, orĭ în războaie civile.*"

Dar iată pe papa Sixt al IV, capul creştinătăţiĭ din Apus, că-ĭ scrie : „*Ştefane, tu aĭ câştigat merite strălucite faţă de creştinĭ! Biruinţele tale înţelepte şi viteze contra Turcilor aŭ adus atâta mărire numeluĭ tăŭ, în cât toate gurile îl repetă şi toate inimile îl slăvesc.*"

Dar iată, o sută anĭ maĭ târziŭ, pe alt istoric polon Cromer, cum judecă pe Ştefan :

„*Bărbat demn de memoria tuturor veacurilor pentru mărimea su-*

fletuluĭ său, pentru măestria sa politică, pentru cunoştinţa adâncă a lucrurilor militare şi pentru războaele fericite, ce le-a purtat în contra Turcilor, Ungurilor, Polonilor şi Tătarilor (vir magnitudine animi, astu, peritia rei militaris, et rebus contra Turcorum, Ungarorum et Polonorum regis, ac Tattaris feliciter gestis omni aevo memorabilis).“

Dar voiţĭ şi judecata unuĭ scriitor modern, unuĭ filosof şi cugetător francez, Edgard Quinet: iată ce scria el maĭ acum 50 de anĭ:

„Figura acestuĭ Mare Sfânt Ştefan cel Bun lipseşte istoriilor noastre din secolul XV; lipsa luĭ ridica istorieĭ echilibrul, era ca un gol într'un tabloŭ şi nu era cu putinţă de a-şĭ da cineva socoteală. Se zărea la marginile Europeĭ mişcărĭ extra-ordinare, şi nu se putea discerne nicĭ voinţa care înboldea, nicĭ braţul care îndeplinea aceste minunĭ. Eraŭ acolo efecte fără de cauză, pe cât timp nu se cunoştea marea inimă eroică care imprima cea d'intâiŭ mişcare. Ast-fel unele deviaţiunĭ în revoluţiunile corpurilor cereştĭ deconcertează pe observator până ce a descoperit în întindere micul punct imperceptibil care le cârmueşte. De îndată ce acest punct este semnalat, totul intră în ordine şi în lege. Nu este alt-fel cu Ştefan. Pe măsură ce această figură se revelă, se desinează (şi istoriile sunt pline de dânsul, îndată ce îl privesc), vedeţĭ eşind din nouĭ braţul care în curs de o jumătate de veac a abătut împărăţia ottomană, şi a oprit pe Mahomet II ca să treacă peste cucerirea sa Constantinopolitană. Cine dar oprea acest cuceritor la prag? Cine îl împiedeca de a face un pas? Cine îl silea de a da înapoĭ când nu i se descoperea nicĭ un adversar? Era oare o fricĭ fără cauză? Nu era cu putinţă de a spune cu siguranţă.

„Acum totul se explică. Vedeţĭ pentru ce Mahomet II, acest cuceritor căruia totul îĭ cedează, este înlănţuit în cucerirea sa, pentru ce el se retrage aşa de repede de cea-l'altă parte a Dunărieĭ pe dată ce a trecut'o. Cauza este că se vede oprit nu de o nălucă, ci de carne.

„Acelaş Ştefan, de faţă tot-d'o-dată pe Nistru, pe Dunăre, la porţile Carpaţilor, împotrivindu-se de o parte luĭ Mahomet II, luĭ Bayazit, luĭ Soliman, Tătarilor, Turcilor, de altă parte luĭ Mateiŭ Corvin, luĭ Ioan Albert, Ungurilor, Polonilor, iată omul care deschidea şi închidea la timpul său porţile Europeĭ Orientale. La început el nu se vedea nicăerĭ; astăzĭ cineva este silit de a-l întâlni pretutindenĭ. Şi cum avem aci persoana unuĭ eroŭ, este în acelaş timp şi persoana unuĭ întemeetor de stat: politic, dibaciŭ, crud, nemilos la nevoe, pios maĭ ales, carele a ştiut să-şĭ câştige printre popoarele sale titlu de Bun şi pe acela de Mare. „Era, s'a zis, propriul său potentat, fiind-că nu se temea de nimenĭ“.

„Şi într'adevăr, adaogă V. Alecsandri, Ştefan cel Mare, în nimic nu s'a arătat maĭ pe jos de straşnica sa pomină. El era adevărat căpitenie de noroade, adevăratul domn în toată puterea cuvântuluĭ. Nicĭ una din însuşirile cu care poeţiĭ şĭ-aŭ plăcut a împodobi pe poruncitoriĭ naţiilor nu-ĭ lipsea: vitejie, duh mare, iubire de dreptate unită, cu o cuvenită

tărie de suflet ca să insufle tot-odată cinste şi dragoste, adevărata înţelegere a duhuluĭ poporuluĭ şi a treburilor sale ; iubirea patrieĭ maĭ mult ca iubirea tronuluĭ săŭ şi în sfârşit acele virtuţĭ casnice, şi în sfârşit, acea smerenie ce arată toate isprăvile nu sieşĭ, ci Dumnezeuluĭ a tot-Puternic, acea blândeţe ce pătrunde inima supuşilor, acea dărnicie ce vine în ajutorul fieşte-căruĭ lipsit şi pătimaş; istoria a 47 de anĭ a domnieĭ sale dovedeşte cu fapte toate aceste drepte laude".

Iar panegiristul săŭ Vartolomeŭ Măzareanul, egumenul Mănăstireĭ Putna, rostea între altele, pe la 1762,: „La războaie biruitor smerit, la pace domn drept şi bun, în viaţa sa din parte credincios adevărat; pe ţară a uşurat, obiceurĭ bune a întărit, şi pravoslavia a păzit. La glasul săŭ sar cu toţiĭ, răsună trâmbiţa, fulgeră armele, şi ca o apă din munte, oştile pornesc!"

„In aceste cuvinte ce am zis, nu aţĭ cunoscut chipul viteazuluĭ ce plângem ? Cine ca dânsul toată isprava lucrurilor luĭ Dumnezeu o da ? Cine, maĭ mult asuda ca să nu lase nimic dintr'acele, ce omeneasca silinţă ar putea face ? Era trebuinţă de sfat bun ? Gata era a tuturor să le asculte. Folosea graba ? Somnul nu-l ţinea, odihna nu-l încălcea, zbura ca pasărea. Era îndrăzneala de ajutor ? Viaţa nu cruţa, cu sabia în mână pe însuşĭ moartea înfrunta. Aşa dar cu picioarele de-a pururea pe piatra ajutoruluĭ de sus măselele vrăjmaşilor săĭ zdrobia.

„Şi ce trebuesc cuvinte ? Insuşĭ întâmplările aŭ dovedit! Pe voĭ, locurĭ [illegible]ite de sângele vrăjmaşilor, vă chem martorĭ ! Voĭ spuneţĭ mărimea s[illegible]uluĭ săŭ ! Voĭ ale luĭ biruinţe! Voĭ a luĭ vrednicie arătaţĭ.

„I[illegible]or l'aţĭ văzut, dar nicĭ odată mândru... Nu sabieĭ, ci rugiĭ, nu taberiĭ, ci bisericiĭ nădăjdueşte, şi cunoscând fântâna biruinţelor, către ea aleargă. Aŭ nu vă aduceţĭ aminte că în noaptea cea despre bătălie, la acel om care lepădându-se de lume şi de poftele lumeştĭ, în pustiŭ numaĭ spre a luĭ Dumnezeŭ laudă se închisese, la acel loc, zic, necălcat de urme omeneştĭ, în mijlocul pădurilor, în culcuşul fiarelor sălbatice, către acel Sihastru, Ştefan a năzuit şi plecând armele patrahiluluĭ, din codri căută şi aduse biruinţĭ în tabere ?"

Şi în fine acelaş Măzăreanu:

„Care Voevod maĭ multe războae a avut ? Care domn maĭ marĭ biruinţe a făcut, şi aceste în deosebite vremĭ şi locurĭ, cu deosebite neamurĭ ? Ca fulgerul de la răsărit la apus a străluminat. Martorĭ sunt Leşiĭ, care cu sângele lor pământul nostru aŭ crusit ! Martorĭ Unguriĭ, care pe satele şi cetăţile lor de foc potopite le-aŭ văzut! Martorĭ sunt Tătariĭ, care cu iuţimea fugiĭ lor de ferul luĭ s'aŭ scăpat ! Martorĭ sunt Turciĭ, care în fuga lor nu putură afla mântuire! Martorĭ sunt Munteniĭ, care de călărimea noastră s'aŭ zdrobit ! Martorĭ sunt toate neamurile de prin prejur, care ascuţitul săbieĭ l'aŭ cercat ? Martorĭ sunt iar aceste neamurĭ, nu maĭ puţin biruinţelor cât şi bunătăţilor lor !"

Acest cuvânt de laudă,—rostit în nişte vremurĭ îngenuchiate, când fie-

care avea dreptul să se întrebe gânditor împreună cu egumenaşul mănăstirii Putna şi să zică : Doamne ! căcĭ ne-aĭ lăsat ! Scăpa-vom oare de atâta jale şi ruşine ? Invrednici-ne-vom oare vre-o dată a vedea timpurĭ maĭ bune, timpurĭ ca acelea ale luĭ Ştefan ?—era cântecul deşteptător după o noapte de întuneric şi amorţeală. Cu cât conştiinţa neamuluĭ se trezeşte la razele învietoare ale Soareluĭ ce răsare cu începutul veaculuĭ al XIX, cu atât ese din mormânt şi se înalţă maĭ mândră şi maĭ strălucitoare icoana sfântă a Mareluĭ Eroŭ de la Racova.

Incepe praful de pulbere să se şteargă de pe letopiseţe şi de pe urice; povestirea faptelor de arme ale viteazuluĭ încălzeşte tinerile generaţiĭ prin pana unuĭ Kogălniceanu, N. Bălcescu, Negruţ, Russo şi Vasile Alecsandri.

Cel d'intâĭ publică la 1841 în Arhiva românească „Cuvântul de îngropare vechiŭ al luĭ Ştefan Domnul Moldoveĭ“, cuvântul adică maĭ sus pomenit compus de Vartolomeĭ Măzăreanul, iar doĭ anĭ maĭ târziŭ deschizându-şĭ cursul de Istoria naţională, la Academia Mihăileană zice cu o elocinţă rară : „Inima mi se bate când aud rostindu-se numele luĭ Alexandru cel Bun, luĭ Ştefan cel Mare, luĭ Mihaiŭ Viteazul.... Pentru mine bătălia de la Războenĭ are maĭ mare interes de cât lupta de la Termopile, şi izbânzile de la Racova şi de la Călugărenĭ îmĭ par maĭ strălucite de cât acele de la Maraton şi Salamina, pentru că sunt câştigate de către Românĭ.... Baia, un sat ca toate satele pentru străinĭ, pentru Românĭ are mai mult preţ de cât Corintul, pentru că în Baia, avanul rigă al Ungarieĭ Mateiŭ Corvinul, viteazul vitejilor, Craiul Crailor, cum zicea Sixt al IV-lea, rănit de sabia moldoveană, fu pus în fugă şi uită drumul patrieĭ nocturne !“

Bălcescu publicând *Cântarea Românieĭ* (în 1851) punea în fruntea lucrăriĭ cuvinte din Testamentul luĭ Ştefan cel Bun, domnul ţăriĭ Moldoveĭ : „Dacă duşmanul vostru va cere legăminte ruşinoase de la voĭ, atuncĭ maĭ bine muriţĭ, prin sabia luĭ, de cât să fiţĭ privitorĭ impilăriĭ şi ticăloşieĭ ţăriĭ voastre. *Domnul părinţilor voştri însă se va îndura de lăcrămile slugilor sale şi va ridica dintre voĭ pe cineva carele va aşeza iarăşĭ pe urmaşiĭ voştriĭ în voĭnicia şi puterea de maĭ 'nainte*“. Acelaş nemuritor istoric, scriind despre puterea armată la Moldovenĭ, zisese cu cincĭ anĭ maĭ înainte: „Moldoveniĭ nu avură îndată trebuinţă de cât de un căpitan mare ca să se facă vestiţĭ şi să fie eroĭ aĭ c. ştinătăţiĭ. Acest căpitan nu întârzie a se ivi şi fu Ştefan cel Mare. El se arată credincios tacticeĭ părinţilor săĭ. Aceea ce avu însă maĭ deosebit, este că, folosindu-se de cunoştinţa ce avea despre importanţa poziţiilor naturale la războiŭ, el ascundea un trup de oştire care, la un semn hotărât, se arunca pe la spatele vrăjmaşuluĭ, în vreme ce cea-l'altă armiă îl isbea în faţă. Este cunoscut că acestuĭ principiŭ fu dator Annibal biruinţele sale. Ast-fel la bătălia de la Bârlad (20 Ianuarie 1475), Ştefan v. v., după ce slăbise caiĭ Turcilor pârjolind iarba înaintea lor peste tot locul prin care trebuia să treacă 'ĭ-a tras la strâmtoare. Acolo, folosindu-se de poziţia loculuĭ, chĭar şi de negureala atmosfereĭ, puse o seamă

de oamenĭ în câmpie, care deteră semnal de războiŭ cu „trâmbiţe, bucĭume şi tobe". Turcii, întorcându-se către glasul ce se auzea, socotind că acolo se află Ştefan cu toată puterea sa, acesta ese atuncĭ de unde era ascuns, îĭ isbeşte în dos, în vreme ce ceĭ-l'alţĭ îĭ izbeaŭ în faţă, şi printr'această „apărare cu meşteşug", după cum zic cronicariĭ, el numaĭ cu 47.000 oamenĭ, învinse o armată de 120.000. Aceste principiĭ tactice povăţuiră pe Ştefan v. v., în numeroasele sale campaniĭ şi bătăliĭ ce a dat în vreme de 46 de anĭ necurmat cu toate popoarele învecinate. La aducerea aminte a minunatelor fapte de arme ale acestuĭ eroŭ, cronicarul Dlugoss aruncă o strigare d'o admiraţie sublimă. Istoricul ungur Istvanfiu mărturiseşte că „el era cel maĭ vestit general al vremiĭ sale pentru ştiinţa militară..."

Tablourile luĭ Asachi, nuvelele istorice ale luĭ Constantin Negruţ, poeziele luĭ Alecsandri, Bolintineanu şi alţiĭ, căutaŭ să reînvieze zilele vechĭ şi glorioase ale erouluĭ, iar Alecu Russo voea să deştepte pe „voĭniciĭ ce dorm la Valea-Albă". La această şcoală a Kogălnicenilor, Bălceştilor, Hăşdeilor, crescut-am noĭ generaţiunea care în 1871 am luat iniţiativa sărbătoriĭ de la Putna, cu prilejul a patru sute de anĭ de la întemeĭerea mânăstiriĭ. Cu acelaşĭ entusiasm, cu aceeaşĭ admiraţiune, cu aceeaşĭ căldură şi iubire ne înfăţişăm şi astăzĭ, câţĭ am maĭ rămas în viaţă din tinerimea de atuncĭ, la Mănăstirea Putna, ca în genuche pe mormântul erouluĭ să repetăm ceea-ce acum 33 de anĭ, cu focul tinereţeĭ grăiam din adâncul sufletuluĭ.

Iată modesta-ne judecată asupra Domnieĭ luĭ Ştefan cel Mare, judecată pe care uniĭ scriitorĭ maĭ tinerĭ, într'o pornire fără avânt şi pătimaşă, o găsesc exagerată, ba chiar ridiculă !....

„Cu Ştefan se duse în mormânt planurĭ măreţe, speranţe marĭ pentru întărirea şi viitorul Neamuluĭ Român. Incă în aniĭ din urmă, neobosit de lupte, el cugeta la întinderea fruntariilor ţăriĭ; sta gata cu mâna pe spada sa, ameninţând Polonia, ţinând în respect Moscovia şi Tataria, folosindu-se de amiciţia cu Ungariĭ, pentru a fi pus la adăpost din partea Turcieĭ. El era de toţĭ iubit, de toţĭ căutat; toată lumea alerga la el, ca la judecătorul drept în destinele Europeĭ răsăritene. In timp de aproape o jumătate secol luptă cu tot soiul de duşmanĭ: pe regele Matiaş, cel care avea cea maĭ strălucită armată din Europa cu ajutorul căreia cucerise Austria, el îl bătu înfricoşat, silindu-l să fugă peste munţĭ cu 3 rănĭ în spate pe targă în timp de iarnă; pe regele Albert asemenea îl alungă, nelăsându-ĭ mângâerea să maĭ vază din tovarăşiĭ de luptă, ce'l însoţise în Codriĭ Cosminuluĭ; pe groaznicul cuceritor Mohammed II, un geniŭ extra-ordinar între monarchiĭ Islamuluĭ, îl puse în uimire, sfărămându-ĭ două oştĭ din cele maĭ puternice, una de 120,000, alta de 200,000 ostaşĭ, pe când el avea numaĭ un pumn de oamenĭ. Ast-fel, cu drept cuvânt a fost el numit „athletul luĭ Christos". In Tătarĭ bagase groaza, pe Românĭĭ din Ţara Românească îĭ făcuse să cunoască în el, pe vrednicul şi viteazul lor domn. Mărirea cu-

ragiului lui ridicase pe al oştenilor săi, care se oţelise în lupte, crescuse în izbânzi şi prin izbândă. Printr'ânsul întreg neamul românesc ajunsese la conştiinţa superiorităţii lui.

„Supunându-se legii unei necesităţi, el făcu din războiu elementul său de viaţă, pentru că războiul era atunci elementul de conservare şi mântuire a patriei sale. Când toţi voiau să cotropească ţara, contra tuturor ea trebuia să se apere. Vitejii mulţi au avut Românii, dar numai doi au întrunit, pe lângă însuşiri mari războinice, agerimea politică şi înţelepciunea, numai doi au izbutit să învingă toate greutăţile şi să se susţină timp îndelungat, pe un tron tot-dauna neaşezat şi nesigur. Aceştia sunt: Mircea cel Bătrân în Ţara Românească, şi Ştefan cel Mare în Moldova; amândoi sunt pârghiile pe care avea să se ridice odată o Românie una şi nedespărţită, sub un Rege înţelept şi mărinimos; amândoi oameni mari, înzestraţi cu toate calităţile spiritului şi caracterului, care fac pe un singur om să conducă şi să stăpânească destinele unui întreg popor, în epocele cele mai critice ale istoriei sale.

„Dar Ştefan nu gândea numai la bătălii; el avea spiritul de ordine, de conservare, talentul unui organizator al Statului, sentimentul religios unit cu sentimentul frumosului. El a introdus îmbunătăţiri în armată, în administraţiune, în Biserică. A înlesnit şi sprijinit aşezarea de sate cu populaţiune română, ruteană şi tătară; a înfrumuseţat Vasluiul, Hârlâul şi Huşii cu palate şi biserici domneşti. In Suceava, Baia, Iaşi, Dorohoiu, Botoşani şi Peatra a înălţat biserici; a zidit din temelie mănăstirile Putna, Pătrăuţii şi Voroneţ, Sf. Ilie (Bucovina), Capriani (Basarabia), Dobrovăţul (jud. Vasluiu), Războeni şi Tazlăul (jud. Noamţu), înzestrându-le cu moşii şi odoare; a făcut biserica din satul Borzeşti (jud. Bacău), locul naşterii şi copilăriei lui, „pentru sănătatea şi pomenrea strămoşilor şi părinţilor lui"; asemenea biserica din satul Răuseni (lângă Suceava), pe locul unde fusese tăiat tatăl său de către Petru Vodă; biserica cea mare din Mănăstirea Neamţu, biserica din satul Rădăuţi (Bucovina) cu hramul Sf. Procopie, în amintirea izbândei asupra lui Ţepeluş Vodă; biserica din Volovăţ (Bucovina); clopotniţa cu biserica din întrul de la mănăstirea Bistriţa; a rezidit mănăstirea Zograf din Sf. Munte, făcând acolo şi un turn pentru corăbii, precum şi case, a reînoit mormintele şi pietrele sepulcrale ale strămunilor săi din mănăstirile Rădăuţi, Bistriţa şi Neamţu; peste tot a făcut 44 de mănăstiri şi biserici delăsând biserici în ţară, în Ardeal, şi în Sfântul Munte, ca să nu le facă daruri în bani, în moşii, saŭ în odoare. Religiunea fiind pentru Români temelia pe care se reazemă existenţa naţională, Ştefan nu le-a despărţit una de alta, ci rezemat pe religiune, pe credinţa tare şi nestrămutată în A-Tot-Puternicul, învingea prin Domnul şi tot prin El era învins. De aceea toate bisericile şi mănăstirile sale sunt înălţate

în urma izbânzilor câştigate asupra vrăşmaşilor, ca semn de mulţumire către Dumnezeŭ.

„Viteaz fără seamăn pe câmpul de luptă, întreg la minte şi înţelept la sfat, bun şi cucernic creştin, Ştefan, în curs de o jumătate de veac, ţine în mână ursitele Moldoveĭ, făcând pe Sultan şi pe Regĭ să pălească înainte-ĭ, pe Papĭ şi curţile regeştĭ să-l respecte, pe popor să-l iubească şi să i se închine ca la un *sfânt*. El e rege printre regĭ, deşi nu poartă titlul de rege.

„Ast-fel, bun şi drept, părinte al poporuluĭ, ocrotitor al bisericeĭ, apărătorul creştinătăţiĭ, moartea luĭ a fost plânsă de toţĭ lăcuitoriĭ ţăriĭ „cât plângea toţĭ, ne spune un cronicar, ca după un părinte al lor, că cunoştea toţĭ că s'aŭ scăpat de mult bine şi apărare. Că după moartea luĭ îĭ zicea *Sfântul Ştefan-Vodă*, pentru lucrurile sale cele vitejeştĭ, carele nimene din domnĭ, nicĭ maĭ 'nainte, nicĭ după aceea, nu l'aŭ ajuns".

V

Şi acum, drept încheĭere, ca să revin la punctul de unde am plecat, aci este locul de a ne aminti o cugetare a luĭ Goethe: „Ceea-ce tu aĭ moştenit de la părinţiĭ tăĭ, ia posesiune de dânsa pentru ca s'o stăpâpâneştĭ". Această maximă însemnează că: în bucuria zileĭ de azĭ, în speranţa zileĭ de mâine, nu trebue să uităm ziua de erĭ; ea însemnează că: „orĭ cât de mare ar fi moştenirea care ne-a venit d'a gata, şi fără nicĭ o silinţă, o avem ca şi cum n'am avea-o pe câtă vreme nu am luat-o în stăpânire prin munca noastră proprie, pe câtă vreme adică n'am cunoscut că ea nu este altceva de cât rodul munceĭ neîntrerupte a acelora ce aŭ fost înaintea noastră".

Patria noastră! Câtă istorie! ba întreaga noastră istorie zace într'ânsa. Munca atâtor generaţiunĭ a făcut-o ceea-ce este şi în parte ceea-ce va fi! Sute şi sute de miĭ şĭ-aŭ vărsat sângele pentru ca să ne-o păstreze, a asudat pentru ca să ne-o facă maĭ roditoare, maĭ prielnică, maĭ bună. Munca în parte a fie-căruia, reluată din noŭ din generaţie în generaţie, continuată şi adâncită, a alcătuit ceea-ce numim patrie. Această patrie, zidită cu preţul a o mie de anĭ de eroism şi de răbdare, prin vitejia unora, prin mintea altora, prin suferinţele tutulor, nu poate fi concepută de cât ca o faptă eroică. Recunoscând fapta, cinstim memoria celor ce aŭ săvârşit-o, venerăm pe strămoşĭ, adorăm pe eroĭ. De aceea sărbătoarea centenaruluĭ al patrulea de la moartea luĭ Ştefan cel Mar › are o însemnătate naţională. Ea nu e numaĭ expresiunea adânceĭ recunoştinţe pentru ceea-ce a făcut marele străbun, dar tot într'o vreme ea este şi dovada înălţimiĭ simţuluĭ istoric şi a conştiinţeĭ istorico-politice la care a ajuns astăzĭ neamul românesc.

Ast-fel dacă acum sărbătoritul eroŭ s'ar ridica din mormântul săŭ de la Putna, ca să ne ceară socoteală ce am făcut din moştenirea sa, ĭ-am răspunde fără umilire şi aproape cu mândrie: „Mare şi luminate doamne, am ştiut să rămânem români! Mare şi luminate doamne, am trăit! Păstrând ceea-ce tu ne-aĭ lăsat: virtuţile tale ostăşeştĭ, mintea ta cea ageră şi cumpănită, răbdarea ta cea de fer, credinţa ta tare şi neştirbită în Dumnezeŭ, apărând *legea* şi *moşia* ta, am înfruntat toate primejdiile, toate viforile şi am eşit teferĭ la liman! Şi pe când mult puternica Turcie, pe care tu o înfricoşaseşĭ, este astăzĭ căzută, de tot slăbănogită şi-şĭ vede zilnic peirea, pe când îngânfata Polonie, căreia tu ĭĭ dedueseşĭ atâtea lecţiunĭ ca să înveţe a te cunoaşte, e ştearsă de aproape un veac şi jumătate din cartea istorieĭ, pe când de Tătăria nu se maĭ pomeneşte, pe când mândra Ungarie, pe al căruĭ avan rigă tu l'aĭ umilit şi înfrânt la Baia, se împleteceşte mereŭ în mişcările şi aspiraţiunile sale, — ţara ta, neamul tăŭ a pus pânza la catart şi pluteşte cu siguranţă înainte. *Cetatea de Dâmboviţă*, pe ale căreĭa subrede ziduri tu înfipseseşĭ steagurile tale victorioase, a devenit *Capitala Regatuluĭ Românieĭ*, una din cele maĭ tarĭ fortăreţe europene. De mult Milcovul nu maĭ despărţeşte Moldovean de Muntean, ba prin cultură, cuget şi simţirĭ năzuim a face să nu maĭ fie hotar între tot ce e frate român, orĭ pe unde s'ar găsi el. Pretutindenĭ românimea este în propăşire, este conştientă de sine, de puterea şi chemarea sa! Iar dacă ne întrebĭ: ce facem, ce avem de gând să maĭ facem, apoĭ atuncĭ află, luminate împărate, căcĭ împărat te chiamă şi azĭ poporul românesc, află, luminate împărate, că trăim şi sperăm, muncim şi luptăm, veghĭăm şi aşteptăm. Pentru toate acestea tu ne-aĭ dat maĭ întâiŭ pildă! Paharul minunat rămas de la tine ca odor în mânăstirea Putna şi făcut apoĭ ţăndărĭ la o petrecere, noĭ ne silim să-l lipim la loc şi să-ĭ redăm strălucirea-ĭ perdută! Arcul tăŭ cu vârtej aşezat de tine drept pază în turnul aceleiaşĭ mânăstirĭ şi furat maĭ târziŭ de Cazacĭĭ predalnicĭ, noĭ l'am înlocuit cu tunurĭ, sabia ta, odată groază a duşmanilor ţărĭĭ, ruginită apoĭ în cursul vremilor, noĭ am ascuţit-o, şi apoĭ cu dânsa şi cu sabia viteazuluĭ Mihaĭ, noĭ am reînviat la Rachova, Vidin, Smârdan, Griviţa şi Plevna timpurile de glorie şi mărire ale tale; coroana ta de aur şi petre scump, coroana Moldoveĭ, ce a strălucit maĭ jumătate de veac pe eroiasca ta frunte şi maĭ apoĭ a fost făcută bucăţĭ şi topită, noĭ am înlocuit-o cu alta, cu coroana Românieĭ; turnată din tunurile turceştĭ, în fine armaţĭ cu credinţa: *Nimic fără Dumnezeŭ* şi la strigătul *prin noĭ înşi-ne*, noĭ am început să ţesem cu spor şi cu bărbăţie o nouă fâşie largă în pânza istorieĭ omeneştĭ.

Decĭ reintră liniştită în mormântul tăŭ, măreaţă umbră: Du-te iarăşĭ în răcoritoarele umbre ale nopţiĭ de te odihneşte de strădăniile ce ţĭ-a căşunat ziua caldă a vieţiĭ. Căcĭ pururea vom maĭ avea nevoe de sfaturile

tale înţelepte, de vitejia ta sufletească, de mintea ta cea înaltă, nicĭ-odată nu vom putea uita ce aĭ fost tu pentru noĭ, Sfinte şi mărite Ştefan, tată al nostru al tuturor, isvor a toate bunătăţile, a toate dreptăţile,

„Ştefan, Ştefan, domn cel mare,
Seamăn pe lume nu are:
Seamăn pe lume nu are
De cât numaĭ mândrul Soare!“

GR. G. TOCILESCU.

PECETIA CEA MARE A LUI ŞTEFAN CEL MARE

(Albumul Muzĕuluĭ Naţional de antichităţi)

Pagină dintr'o Evangelie din timpul luĭ Ştefan cel Mare

(Muzĕul Naţional de antîchităţi)

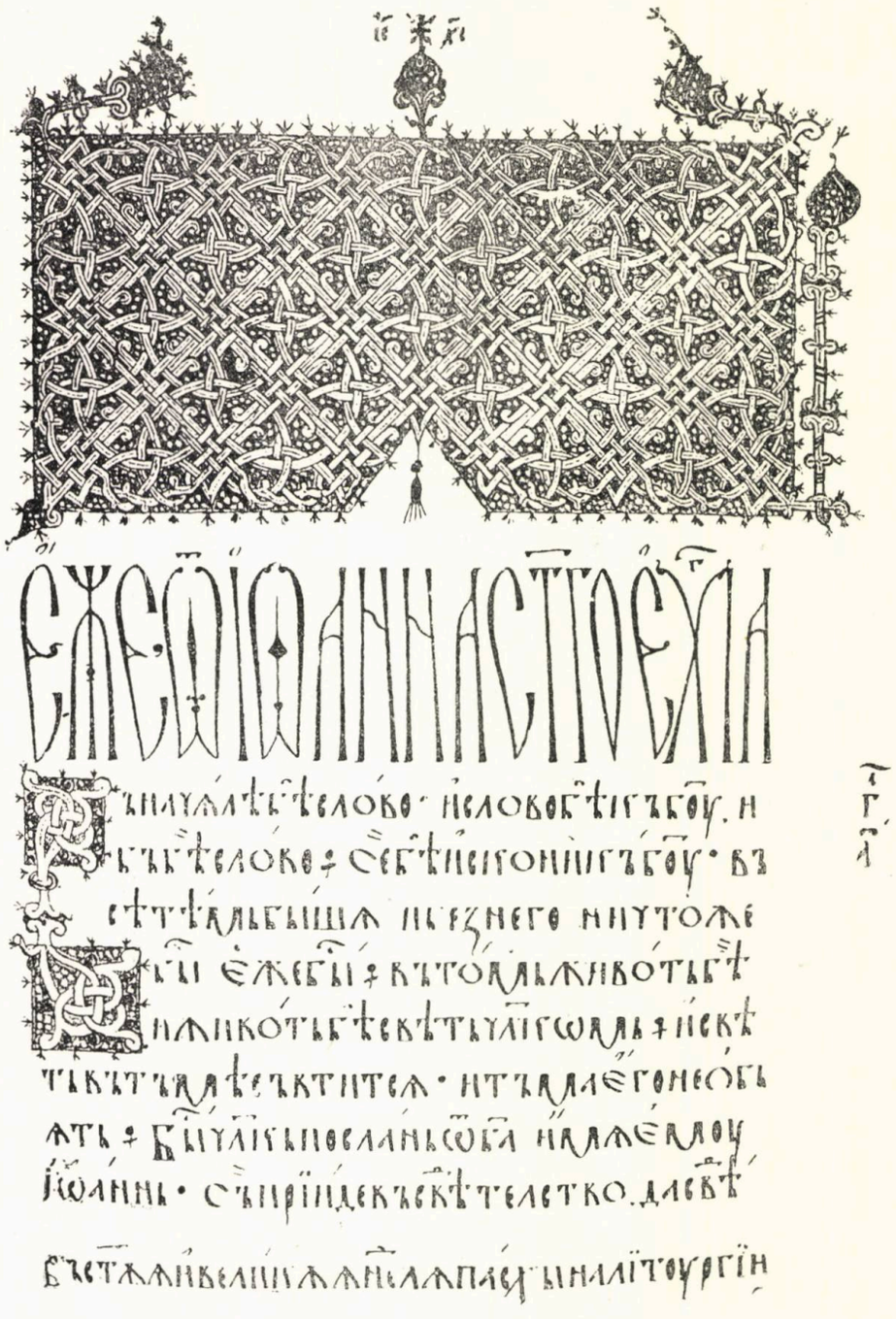

Pagină dintr'o Evangelie din timpul luĭ Ştefan cel Mare

(Muzĕul Naţional de antichităţi)

MARIN GELEA

ROMAN [1])

II

Binești. — La țară

Familia Bineștilor se cobora dintr'o obârșie veche românească, dintr'un «neam de boerĭ», dacă nu chĭar din «os de Domn», cum credeaŭ și ziceaŭ eĭ câte odată. Străbunul lor, Paharnicul Șerban Binu, oltean de fel, fusese încuscrit prin sora luĭ vitregă, Irina, cu strălucita familie a Buzeștilor, treimea aceea de viteĭĭ, care a avut atâta precădere în luptele luĭ Mihaĭ Viteazul. Irina luase de bărbat pe Stroe Buzescu și fusese ea însășĭ o femee semeață, după cum se vede din inscripția scrisă de dânsa în biserica de la Stănești pe mormântul bărbatuluĭ eĭ: care în cele din urmă «stătu împotriva Tătarilor, și se lovi cu cumnatul Hanuluĭ, și-l înjunghiă pe Tătar, și dintr'acel războiŭ se răni la obraz, și peste treĭ săptămânĭ i se întâmplă moartea, în luna luĭ Octombrie, două zile, leatul 7110 (1602), și nu fu pe voea câinilor de Tătarĭ, și dacă voiŭ muri să mă îngropațĭ lângă dumnealuĭ aicea».

Paharnicul Șerban Binu, fratele eĭ, murise el însuși ca un eroŭ, cu arma în mână, la Călugărenĭ, lăsând doĭ copiĭ orfanĭ, cărora Mihaĭ-Vodă le hărăzi moșioara Albele de lângă Călugărenĭ, «pentru ca s'o stăpânească de vecĭ, zicea marele voevod în hrisovul săŭ, și să învețe a trăi și muri, văzând zilnic mormântul viteazuluĭ lor tată».

Copiiĭ însă nu se făcură cunoscuțĭ în viață prin nimic. Un fiŭ al unuia din eĭ cu numele de Ieremia Binu, «i pan vel spatar», om frumos și meșter la graiŭ, «un bel uomo chi parlava bene,..» zice cronicarul italian Zuccari, fu trimes o dată ca negoțiator la Curtea Vieneĭ de către Constantin Brâncoveanu, iar fratele luĭ, Drăghicĭ Binu, zis «Sănețașul», un mare vânător și călăreț pe vremea luĭ și un voĭnic cunoscător în petrecerĭ războĭnice, fu cap de Curtenĭ sub acelaș voevod. Numele luĭ de botez se întâlnește într'o baladă populară, arătându-l că sărea călare de odată treĭ șanțurĭ în care eraŭ înfipte vârfurĭ de sulițĭ:

Iar Drăghicĭ se repezea
Calul îșĭ înfierbânta
Ș'un răpăd strașnic îĭ da,
Calul rândunel zbura
Peste treĭ șanțurĭ sărea
ulițile n'atingea....

1) A se vedea numărul din urmă.

Fata acestuia, Anița, ar fi fost atât de frumoasă, că un cronicar anonim o aseamănă «cu icoana blândă și smerită a Pururei Fecioare», și peținorii săi—unul venit de peste hotare—avură luptă crâncenă între ei, până ce o luă de nevastă Ghindea Bărbatul, un fiu de boer și căpetenie de Seimeni care o iubise de la vârsta de șapte ani și cu care trăi îndelung la Curtea din Târgoviște.

De la unul din acești strămoși, fără să se știe de la care anume, se vedea încă și azi în vechea panoplie de arme din salonul Bineștilor un frâu de cal bătut în zale de aur și argint și un paloș împodobit cu pietre scumpe.

Costache Binu care povestise în trăsură lui Gelea spița neamului său, era strănepot dar al acelor nume mari din istoria românească și dintre care câteva se citeau pe cele două lespezi de piatră de pe mormintele bisericuței din satul Albele.

El moștenise, împreună cu sora lui, Coana Ana, moșia băștinașă de la tatăl lor, mort tânăr, și fusese nevoit din copilărie să se dedeie căutării pământului, fără să-și poată desăvârși învățătura. De aceea nu umblase după dregătorii și onoruri de ale statului și n'avea în privința politicei păreri bine statornicite. In fond era conservator, adică ținea la casta boerească și la tradiții, dar se entusiasma adeseaori de cărțile socialiste pe care le citea cu cea mai mare dragoste. Tot așa, în principiu, era pentru ideea unui Domn român neaoș, dar când se ivise numele vre-unui boer român printre candidații la scaunul Țării, el fusese pentru ideea Domnului străin. Șovăirea aceasta a fost partea slabă a sufletului lui.

La muncă însă nu'l întrecea nimeni, și deși puțin la trup, mic de statură și firav — c'o peliță însă care destăinuia, ca și arcurile sprincenelor, o rasă veche — el era din frageda copilărie, călare pe cal, cât e ziua de vară, umblând din lan în lan, de la o magazie la alta, de la pădurea ce se tăia la moara ce măcina, la iazul cu pește, la cirezile ce pășteau, la școală, la biserică, negăsind niciodată timp în deajuns spre a prididi cu trebile ce-și pusese în gând din revărsatul zorilor.

Și cu toate acestea, soarta îi fusese protivnică. Din răstimp în răstimp, ca un făcut, se abătea asupra lui câte o nenorocire care îi înoura fruntea pentru multă vreme și-l dedea înapoi cu zece ani. La început, seceta cumplită a celor trei ani de la 66 ; apoi mortea neveste-sii și în cele din urmă moartea fetei lui celei mai mari cu care umblase zădarnic, ca și cu femeia lui, pe la toți doctorii mari din lume și prin toate țările călduroase.

„Intr'o dimineață de primăvară, îi spusese bătrânul Binu cu ochii lăcrămând,—eram întors în țară de o săptămână. Ingerul meu, care de la sosirea noastră nu mai părăsise patul, avea în fiecare zi, în fiecare ceas, când nădăjdea că va scăpa, când teama că va muri. Nu cunoscuse nimic încă din bucuriile vieții și-i era așa de dragă viața !

„In dimineața aceea ea pierduse orice nădejde și ne spusese plângând s'o îmormântăm lângă mă-sa. Albă ca o batistă, dânsa ne privea cu ochii pe toți ceicare o înconjuram și ne feream să plângem în fața ei. Văzând pe soră-sa Elena la căpătâiul ei cu lacrămile în ochi, o rugă frumos să-i cânte ceva la clavir. Elena se stăpâni și se duse alături în salon ale cărei uși eraŭ deschise, și-i cântă o bucată străină, dureroasă, pe care voiŭ auzi-o până la moarte. Bolnava fu fermecată, uimită: «Cât e de frumos, cât e de frumos, zise ea încet ; «să mai cânte... să mai cânte,» și întorcându-și puțin capul spre perete își dete sufletul, în vreme ce clavirul răsuna încă!!...“

Binu își șterse ochii cu batista și urmă a spune că de atunci toată dragostea și tot gândul lui eraŭ pentru a doua fată ce-i rămăsese pe care o iubea, cu atâta putere și cu atâta teamă, cum nu ar putea-o spune prin cuvinte.

Povestirea aceasta, istorisită de Binu într'un chip simplu, deși nu lipsit de un adânc orgoliŭ și într'o limbă frumoasă și plină de imagini, interesă pe Gelea și-i umplu închipuirea c'o mulțime de figuri legendare din istoria noastră.

— Să dăm laudă luĭ Dumnezeŭ, sfârși Binu, când trăsura urca la pas dealul curțiĭ; anul acesta Elena mĭ-e sănătoasă și grâul făgăduește să fie bun.... Luna luĭ Martie n'a căzut zăpadă și am fost îngrijat, cum eștĭ când știĭ că aĭ un copil iarna la drum fără blană....

Trecând pe lângă biserică, intrară în curte, stărnind câĭniĭ cu clopotele de la caĭ. Elena și mătușă-sa așteptaŭ în balconul lung și negru din fața caselor.

Coana Ana, o femee palidă și uscată, trecută de cincĭ-zecĭ de anĭ. «Pajura satuluĭ», cum o numeaŭ toțĭ, fusese logodită în tinerețea eĭ și, fiindcă-ĭ murise logodnicul înainte de căsătorie, jurase credință amintiriĭ luĭ, se îmbrăcase în negru pe toată viața și nu se maĭ mărită. Ea își unise grija și simțirea cu ale luĭ Binu, pentru nepoată-sa Elena.

Când Binu și Gelea coboraŭ din trăsură, ea le eși înainte pe scară.

— In sfârșit!... zise dânsa, ridicând singură mâna la buzele luĭ Gelea pe care îl prezenta Binu. Credeam că n'o să maĭ ajungeți, frate, că vi s'a întâmplatără ceva, Doamne ferește!?

— Cine știe, vă ziceațĭ, că n'a putut omul, spre pildă să se smulgă din petrecerile Bucureștiuluĭ, adăugă Binu râzând....

Coana Ana repetă cuvintele luĭ frate-săŭ, după obiceiul eĭ.

— Cine știe, ne ziceam, n'ațĭ putut să vă smulgeți din petrecerile Bucureștiuluĭ, vorba neniĭ.

— Eŭ sunt făptuitorul, reluă Binu; am luat-o de la răscruce prin pădure....

— Ațĭ luat-o, zicĭ, de la răscruce prin pădure?!... dădu din cap Coana Ana; eĭ, așa maĭ înțeleg!....

Gelea privi pe Elena care-ĭ da mâna și al căruĭ sânge iĭ colora obrajiĭ cu ape dulcĭ trandafiriĭ.

— Așa, da, Domnișoară, în picioare și voĭnică, nu culcată și bolnavă ca în tren.

— O, de atuncĭ, mulțumesc luĭ D-zeŭ, am fost necontenit bine; mi-ațĭ dorit-o din toată inima când ne-am despărțit....

Apoĭ, cum trăgea un vânt cam rece afară, intrară cu toțiĭ în salonul din dreapta săleĭ, după Coana Ana care-ĭ poftea înăuntru, și de aci Gelea fu dus în camera păstrată luĭ de-și așeză lucrurile și se găti de masă.

Peste o jumătate de ceas eraŭ cu toțiĭ în sofragerie, unde mirosea a coajă de măr afumată și a cozonacĭ proaspețĭ, un miros dulce și patriarhal. Aci era domeniul Coaneĭ Ana, în care intra și eșĭa de sute de orĭ pe zi, «Ofisul treburilor din năuntru», cum îl botezase Binu, în opunere cu odaea luĭ de peste sală, care era «Ofisul trebilor din afară». Dulapurile sofragerieĭ și camara cea mică din fund păreaŭ o adevărată corabie a luĭ Noe, menită să plutească lunĭ întregĭ pe ape, într'atât se revărsase pe polițele lor toate bunătățile pământeștĭ și toate jertfele popoarelor de pasărĭ ce hălăduiaŭ prin curte, sub ochiul neadormit al Coaneĭ Ana.

Binu stătea în capul meseĭ, Elena la stânga luĭ, Gelea la dreapta și Coana Ana lângă Elena. Gelea își aruncă ochiĭ deasupra feței de masă, albă ca laptele și țesută în casă, deasupra bucatelor de post ce se răsfățaŭ pe toată masa în farfuriĭ cu marginea albastră; cuțitele cu mânere de sidef și cu floare de argint și paharele în formă de potire, ca și toate celelalte străluceaŭ de curățenie; un vas în mijlocul meseĭ cu florĭ de primăvară între două candelabre aprinse. Pe pereți coarne de cerbĭ, cozĭ de păun, împletiturĭ de spicurĭ de grâŭ atârnate de grinzĭ. Pe jos, pe scândurile late și ceruite, scoarțe alese și leicere cu ciubuce.

Mâinele Eleneĭ umblaŭ pe deasupra meseĭ, ca niște fluturĭ ușorĭ și albĭ, mutând din loc farfuriile, apropiind pe unele de Gelea, îndepărtând pe altele.

Plăpândă ca sănătate, delicată în trăsăturile eĭ, plină însă de farmecul tinereții, cu mersul ușor, cu obrazul oval și alb, lăsându-te pururea să citeștĭ pe el cele maĭ mic

mișcărĭ ale sufletuluĭ, cu nasul drept, cu părul negru și moale, coborât pe tâmple până la obrajĭ, cu ochiĭ galbenĭ-închis, având în adâncimea lor ceva visător, ceva din altă lume, Elena avea tipul ideal al domniței române, așa cum și l-aŭ închipuit artiștiĭ noștri, înfățișând pe domnița Ruxandra, pe Voĭchița și pe altele.

In tot corpul și sufletul eĭ respira gingășia și bunătatea, ca și în glasul eĭ mângăios. La vârsta de zece anĭ, pierduse pe mă-sa, și durerea aceasta din copilărie străbătuse atâta în ființa eĭ că se arăta până și în zâmbetu-ĭ copilăresc. Cu treĭ anĭ în urmă, pierduse pe sora eĭ cea maĭ mare, moartea căreia ĭĭ adâncise și maĭ mult tristețea în suflet.

Crescută în felul în care se cresc fetele noastre cu dare de mână, la început în casă cu o guvernantă franceză, apoĭ cu una germană și maĭ târziŭ cu o alta engleză-izraelită, sufletul eĭ părea ca o floare ce n'are rădăcină în pământ. Franceza, o marsilieză afectală, care vorbia toată ziua fără să spue nimic, o deprinsese, cinci anĭ, cu ideea că nu-ĭ pe lume de cât un singur popor, Poporul francez, cu limba, literatura și spiritul luĭ „d'une grâce achevée et d'un charme souverain"; germana, o extatică care se mira ceasurĭ întregĭ de tot ce vedea, începându-și frazele cu oh și ah, și așezându-se la masă înaintea celorlalțĭ, o convinsese, alțĭ patru anĭ din viață, că muzica este totuluĭ tot în lume; engleza, Miss Mealler, un fel de monstru sub aparență de femee, cu părul roș, cu fața roșie cărămizie, cu ochiĭ roșĭ, cu genele roșiĭ, neuitată printr'un fel de sieală care o făcea să tresară veciŭic la orice zgomot și să strige «ca' nacsi!, exclamație învățată de la Coana Ana și pe care o pronunța fără să-ĭ știe exact însemnarea, o încredințase, în ceĭ din urmă anĭ, de noblețea Poporuluĭ englez și-ĭ dovedise egalitatea oamenilor și drepturile popoarelor apăsate, între care ceĭ d'intâĭ eraŭ Evreiĭ. La Dresda în sfârșit, fiind într'un pension francez, i se reînoiră în alțĭ treĭ anĭ ideile vechĭ asupra Francezilor și i se predă superficial câte ceva din toate științele, afară de pian, unde ea avea în adevăr predispoziții marĭ și unde fu tot timpul între cele d'intâĭ în clasă.

Iată educația Eleneĭ. Cu modul acesta, ea era ca și tată-so fără putere de a gândi și cântări lucrurile, fără vre-o orientare temeĭnică în viață, fără măcar o idee înrădăcinată adânc în minte-ĭ. Puținul cât îl cugeta însă, îl putea spune în două-treĭ limbĭ, dintre care poate maĭ răŭ îl spunea în românește, precum și cele câteva date ce le știa din istorie, se refereaŭ la alte popoare străine și nimic saŭ aproape nimic la Românĭ.

Singura pârghie care ĭĭ maĭ ținuse sufletul drept și frumos, așa cum se născuse el, era dragostea nesfârșită ce avea pentru tată-so, de la care repeta fraze cu dor de țară și de cele strămoșeștĭ și-o arăta încă în stare de a primi înrâurirea sănătoasă a unuĭ om ce-ar fi voit s'o îndrumeze pe calea adevărată a vieții.

Gelea n'o văzuse de cât odată, în drumul de la Viena la Bucureștĭ, când se întorceaŭ împreună din școalele străinătății. Cu toate acestea, ființa eĭ, așa cum o privise el, maĭ întâĭ dormind în compartimentul de drum de fier și apoĭ ascultându-l cu minte și băgare de seamă tot ce spunea dânsul, aruncase în sufletul luĭ Gelea ca un grăunte de iubire, căruia însă despărțirea de după aceea nu-ĭ priise să încolțească. Acum revăzând-o acasă la ea, sub lumina candelabrelor ce ardeaŭ pe masă, neobosită și bine dispusă, Elena ĭĭ păru maĭ frumoasă și maĭ interesantă. O candoare copilărească, cu ceva sfânt în ea, se desprindea din corpul, din jurul obrazuluĭ și din mișcările eĭ, care pătrundea sufletul luĭ Gelea; iar delicatețea sănătății eĭ ĭĭ inspira sentimentul acela de compătimire atât de firesc în toțĭ bărbații pentru femeea ce-ĭ atrag.

Ceeace-l impresiona maĭ mult încă era firea eĭ neprefăcută, vorbind, privind și gesticulând cu farmecul nevinovăției și al deprinderilor vieții de țară, curate ca și aerul ce o înconjura. Inima eĭ dormia somnul copilărieĭ, și, când auzea câte un cuvânt de iubire, era numaĭ ca ceva auzit prin vis.

Acești treĭ urmași aĭ obârșieĭ Bineștilor duceaŭ acum, cum dusese și în trecut, o

viață retrasă, muncind vara și stând iarna în casă, la gura sobeĭ celeĭ cu doĭ-sprezece stâlpĭ, în care prăvăleaŭ stânjenĭ întregĭ de lemne și de unde priveaŭ pe ferestre afară la viscoalele oarbe ce amestecaŭ cerul cu pământul.

Casele lor vechĭ, prefăcute de maĭ multe orĭ, semănaŭ a o cetățue înconjurată cu zid gros de jur împrejur, cu ferestrele micĭ și întărite cu fiară, cu câte două rânduri de ușĭ de stejar ce se închideaŭ cu manele groase, cu grinzĭ aparente pe tavanurĭ.

Gelea ridică capul în sus și privi grinzile zâmbind.

— Mĭ-aduc aminte din copilărie.

Elena păru încântată de mulțămirea luĭ și fața eĭ se lumină cu surâsu-ĭ îngeresc.

Coana Ana întinse luĭ Gelea o farfurie cu piftele de cartofĭ, prăjite în unt-de-lemn..

—Săptămâna mare, noĭ am apucat din părinți de postim; dar avem și câteceva de dulce, dacă poftiți, adause ea după o mică pauză și pipăindu-și testeaua de cheĭ de la brâŭ; avem unt proaspăt, bătut azĭ, brânză de vacĭ...

Gelea refuză.

— E creștin adevărat, mărĭ, ca și noĭ, zise Binu cu aerul luĭ glumeț.

— Creștin adevărat, eĭ, maĭ așa !?... repetă Coana Ana, scoțând dintr'un borcan feliĭ de sfeclă presărată cu hrean.

— V'ațĭ maĭ adus aminte, întrebă Elena pe Gelea, de drumul ce l-am făcut împreună ?... Noĭ de multe orĭ stând seara la masă cu tata, ne aminteam și vorbĭam de el cu plăcere...

Apoĭ, fără a-l lăsa să răspundă :

— Cum ațĭ găsit Bucureștiĭ, cum vi s'aŭ părut oameniĭ, țara noastră, după atâta timp de despărțire și după atâtea alte țărĭ frumoase ?

— Bucureștiĭ sunt încă un oraș pe jumătate oriental, un oraș în prefacere, într'un moment răŭ din viața luĭ, răspunse Gelea ; nu e nicĭ ceeace a fost, nicĭ ceeace va fi, deși e ceva din amândouă ; decĭ nu poțĭ să zicĭ nimic de el. Țara însă pe care o cunoșteam bine și înainte de plecare, mĭ-a părut acum încă maĭ frumoasă și maĭ caracteristică....

In ochiĭ Eleneĭ licări, poate, nu atât curiozitatea de a afla în ce stă această frumusețe și această caracteristică, cât dragostea de a-l asculta vorbind în șir, spunând lucrurĭ frumoase și părerĭ personale, încălzite de încântarea și entusiasmul luĭ. Gelea sorbi din paharul cu vin și voi să-ĭ facă plăcere vorbindu-ĭ pe un ton ceva maĭ sus, ceva maĭ cald ca de obiceiŭ.

— Când vede cineva pământul țărĭĭ noastre, cum l-am văzut eŭ astăzĭ, are o impresie minunată. Câmpiile eĭ alcătuesc cele maĭ încântătoare privelișt. Plaiurile acelea străbătute de ape curgătoare și holdele nesfârșite, întrerupte ici colea de sate albe și liniștite, sunt toate de o frumusețe tânără care deosebește pământul nostru de alte pământurĭ din lume. Pajiștea șesurilor se întinde de o parte și de alta a drumuluĭ cuprinzând zarea toată în lung și în lat. Peste tot, vezĭ o bogăție vie, o nemărginire împestrițată de colorĭ, o fire răsărită și crescută în voea eĭ, îmbălsamând văzduhul cu fel de fel de miresme ce-țĭ învie și ademenește simțurile.

De jur-împrejur, iarba verde și florile de prin ea parcă îțĭ întind covoare moĭ în fel de fel de fețe. Intr'un loc, grămezĭ rătunde de floricele, într'altul pânze lungĭ și ușoare ca niște cărărĭ de florĭ albastre orĭ galbene care cu toatele se leagănă în bătaea vântuluĭ ca niște ființe îndrăgostite ce-și spun șoapte la ureche. In frăgezimea și nepăsarea lor, în blândețea mișcărilor și a mirosuluĭ lor, ele seamănă cu niște copiĭ ce-țĭ râd în ochĭ și te cheamă în mijlocul lor....

Blândețea lor a pătruns și în firea țăranuluĭ nostru care trăește între ele, făcându-l blând și nepăsător și pe el.

Gelea se opri un moment mulțămit oarecum de apropierea aceasta, căci ea se resfrângea și asupra familiei Bineștilor care trăia la țară.

— Asta-i prea adevărat, zise Conu Costache, umplând paharul lui Gelea cu vin mai vechiŭ; nu vezi d-ta că spre pildă, țăranul nostru trăește toată vara în frăție cu florile, purtându-le la pălărie, la ureche și în gură, și femeile în păr și 'n mână?...

Gelea își urmă descrierea, dând din cap către Binu.

— Vara, lanurile de grâŭ, daŭ tabloul măreț al secerișului, unde mii și milioane de Români seceră și leagă snopi, cu spatele încovoiate, încarcă, treeră, fac șire, și unde se înalță ca un imn imens, adus ceruluĭ și pământuluĭ țăriĭ noastre, cântările acelor milioane de glasurĭ, însoțite, ca de-o jertfă sfântă, de sudoarea frunții lor picurând pe pământul fierbinte de arșița soareluĭ....

De vale, Dunărea, primind în sânu-i toate râurile țăriĭ și încingând-o apoi cu brâu-i de argint care se lățește tot mai mult, de o ia Românul drept cea mai mare apă din lume, zicând că: «Nu te spală nici Dunărea».

Spre munți, în regiunile deluroase, alte priveliștĭ, alte frumusețĭ. Acolo încep a se arăta arboriĭ ușorĭ, plutele depărtate și aburoase, ca niște umbre fericite care plutesc între ființă și neființă, în moliciune, tot așa de gata a se stinge ca și a reapărea...

Iar la munte, pacea adâncă coprinde toată firea. Carpații, zid apărător al țăriĭ în potriva năvălitorilor, acoperiți de păduri seculare, se arată de o tinerețe și mai puternică de cât câmpia, căci par necălcați de picior pământean. O bogăție de frumusețĭ neîntrecute, piscurĭ înălbite de zăpezĭ, vârfurĭ stâncoase, poale îmbrăcate cu brădet, văĭ smăltate de pajiștĭ verzi. Ochiul se întinde deasupra lor ca deasupra uneĭ grădinĭ dumnezeeștĭ, întocmită parcă se desfăteze pașiĭ zânelor ce veghiază peste destinele Poporuluĭ românesc, speriate câte-odată de grănicerii despărțitorĭ aĭ aceluiaș sânge și aĭ aceluiaș pământ!...

Dincolo, apoi, peste Carpați, în mijlocul, în inima Dacieĭ, se ridică ca o arenă pieptul muntos al Transilvanieĭ, această Acropole a cetățiĭ românismuluĭ.

Toată întinderea, de la Nistru și Dunăre până la Tisa, alcătuește ca un singur, trup cu membrele sale și are ceva din însușirile Românuluĭ. Celce n-a văzut-o, nu înțelege mândria, tăria, frugalitatea și blândețea țăranuluĭ român, tenacitatea luĭ la lucrărĭ grele, despretul săŭ de moarte. Nemărginitele câmpiĭ din lunca Dunăriĭ care sunt caracteristica țăriĭ și care aŭ ceva din măreția Oceanuluĭ, aŭ întipărit în sufletul luĭ un fel de înaltă filosofie a vieții care iĭ e particulară luĭ, și e înfățișată cu deosebire de ciobanul ce-l întâlnești unde și unde pe acele bărăganurĭ, stând ca o statuă nemișcat lângă turmă-i, rezemat în băț și fără nici o armă la el, dând dovadă de firea luĭ pacinică și poetică, așa cum l-a nemurit marele nostru Grigorescu!...

Gelea se opri din noŭ. Un servitor intră și aduse câteva lemne, aruncându-le în sobă. Vântul bătea mai tare afară și mișca obloanele de la ferestre.

Elena era mișcată la auzul acestor lucrurĭ, nu căci ele eraŭ extra-ordinare, ci pentru că iĭ arătaŭ tocmaĭ contrariul de ceeace știa ea de la străiniĭ ce o crescuse și, ascultându-le, se deștepta parcă într'însa cu bucurie rasa eĭ românească și o dragoste de țară moștenită din bătrânĭ.

Coana Ana, căreia începu se a i se face ochiĭ micĭ de somn și pentru care locurile sfinte întreceaŭ orice frumusețe din natură, zise așa fără multă legătură:

— Pentru mine nimic mai frumos de cât mănăstirile noastre.

— Cunoașteți de sigur unele din ele.

Coana Ana ridică din sprincene.

— Am văzut, dragă Doamne, Curtea de Argeș, Cernica și Pasărea dinprejurul Bucureștilor. Pentru celelalte așteptăm să avem drum de fer, vorba neniĭ, zise ea ca și cum ar fi imputat ceva luĭ Binu care râdea pe 'năbușite săltând din umerĭ.

— Nu e așa că-ĭ impunătoare frumusețea Curțiĭ de Argeș ? adăogă Gelea ducându-și mâna pe frunte și căutând a-și aminti de timpul când o văzuse.

Coana Ana clătină rar din cap în semn de admirație.

— Mănăstire domnească cu adevărat !... Și ce slujbă, cu tot soborul !

— Eram de nouă-spre-zece anĭ când am vizitat partea aceea a țărĭĭ, vârsta la care lucrurile par și maĭ frumoase, urmă Gelea, ascultat cu plăcere de ceĭ de față. Ce pregătirĭ, ce drum și ce impresiĭ ! Căcĭ a trebuit să-mĭ recitesc istoria Domnilor ctitorĭ aĭ acelor mănăstirĭ, spre a le putea înțelege și simți așezemintele, nu numaĭ a le vedea ca orĭ-cine. Mĭ-aduc aminte că am luat-o de la Piteștĭ cu amicul meŭ, Poetul Nerva, și ne-am ridicat în susul Râuluĭ Doamneĭ, prin nișteĭ locurĭ aspre, închise între nișteĭ dealurĭ stâncoase și râpoase, mâncate de revărsările Râuluĭ. Era o dimineață senină de vară. Cu cât înaintam maĭ în sus, drumul se îngusta, se închidea tot maĭ mult, alcătuind ca o strâmtoare. In unele părțĭ se înălțaŭ nucĭ uriașĭ cu frunzișul întunecos, făcând în jurul lor o umbră deasă și întinsă, iar din foile lor se împrăștia un miros dulce și plăcut. Subt unul dintr'înșiĭ, am ascultat câteva minute doĭ țăranĭ cântând, cu cimpoiul și cu fluerul, una din acele ariĭ românești care te pătrunde prin simplitatea eĭ, ca pe un copil o poveste tristă... Fluerul l-am cumpărat, îl am și acum, e săpat și înflorat cu multă măestrie.

Și Gelea făcu descrierea Câmpu-lunguluĭ, unde vizitase biserica luĭ Radu-Vodă, prefăcută de Mateĭ Basarab, și bisericuța luĭ Negru-Vodă, și de unde făcuse plimbărĭ la Rucăr, sat încântător, ocolit de munțĭ și udat de apa Dâmboviței. Aicĭ văzuse țărancele cele maĭ frumoase din țară, îmbrăcate în costum național cu felurite colorĭ ; fete marĭ cu obrajiĭ rumenĭ, cu fața albă, cu căutătura drăgălașă, cu mersul legănat, cu piciorul frumos și delicat, purtând cisme care le prindeaŭ așa de bine, ie cu fluturĭ și cusuturĭ cu arniciŭ, cojocel subțire ca o platoșă, catrințe cu picățele și vergĭ, iar pe cap maramă albă. Flăcăiĭ purtaŭ plete bogate, mintene și pălăriĭ cu cordele tricolore și florĭ, cămașa cusută pe margine cu arniciŭ, și chimirul lat.

De la Rucăr, se dusese la Dâmbovicioara care își scurge, cu un vuet puternic, undele-ĭ ca cristalul, pe o albie de piatră. Maĭ în sus, Peștera vestită, cu forme curioase și straniĭ, uimind și încântând vederea.

Intorcându-se, văzuse mănăstirea de maicĭ, Nămăeștiĭ, cu icoana cea veche a Maiceĭ Domnuluĭ, zugrăvită de Evanghelistul Luca, cu biserica zidită într'o stâncă rotundă de forma unuĭ oŭ și așezată în brațele unuĭ deal îmbrăcat cu păduri și livezĭ de pruni.

Luând-o apoĭ peste mușcele, vizitase Curtea de Argeș, pe care Bineștiĭ o cunoșteaŭ, iar de la Curtea de Argeș o luase în sus pe apa Argeșuluĭ la satul Poenariĭ, unde se află, între munțĭ înalțĭ, faimoasa cetate a luĭ Vlad Țepeș. Ea are forma unuĭ patrat lungăreț cu câte un turn la fiecare unghiŭ, și în mijloc, pe laturile lungimiĭ, câte un altul maĭ mic. Zidul e clădit de piatră, îmbrăcată pe din afară cu un rând de cărămidă mare și având o grosime de doĭ pașĭ.

De aci, apucase spre Olt și Mănăstirea Cozia.

Elena întinse încet ceașca cu cafea luĭ Gelea, nevoind să-l întrerupă. El îĭ mulțămi.

Simpatia și interesul cu care atât ea cât și Coana Ana îl ascultaŭ, îl făcu să continue înșirarea luĭ monotonă. Coana Ana era impresionată în chip cu totul deosebit de cuvintele biserică și mănăstire. Binu care o vedea mulțumită, zâmbi luĭ Gelea arătând-o cu o mișcare din cap.

— Zi înainte, zi înainte ; soră-mea, spre pildă, care era să se călugărească, ar asculta toată viața lucrurĭ de prin mânăstirĭ.

Gelea reluă firul vorbeĭ cu glasul luĭ timbrat și armonios.

— Drumul pe mușcele e încântător. In soarele cald miliarde de insecte ascunse

în iarbă şi pe sub tufe, scoţând felurite sunete şi cântărĭ, produc o armonie curioasă şi fermecătoare. Colinele, din timp în timp, se alătură şi se depărtează; buchete de arborĭ tinerĭ umbresc icĭ colea trăsura; cărăuşĭ cu scânduri, culcaţĭ de-asupra lor, ridică dealurile cu carele scârţiind, şi trec pâraele prin vaduri.

Dincolo de Călimăneştĭ, la depărtare de câteva minute, pe drumul Lotruluĭ ce se înfundă în inima Carpaţilor, se arată Mănăstirea Cozia, clădire frumoasă şi veche din veacul al XIV-lea, ridicată de Mircea-Vodă-cel-Bătrân.

Culcată pe o clină dulce a văiĭ Oltuluĭ, mănăstirea se ascunde privirilor călătoruluĭ până ce ajungĭ aproape în faţa eĭ. Înăuntrul zidirĭĭ la dreapta şi subt o piatră înflorată, stă mormântul luĭ Mircea. Lumina slabă ce abia pătrunde de-asupra luĭ şi colorile stinse ale lucrurilor dimprejur, armonizate de vreme, daŭ mormântuluĭ un aer de sfinţenie şi-ţĭ înalţă sufletul. In acelaş mormânt sunt oasele Teofaneĭ, mama luĭ Mihaĭ-Viteazul, şi lângă ea rămăşiţele feteĭ luĭ Mihaĭ, Florica. Pe zidul gros care desparte biserica în două, cu faţa spre altar, staŭ portretele ctitorilor, Mircea cu fiul săŭ Mihail, îmbrăcaţĭ în costum de cavaler. La privirea chipuluĭ luĭ Mircea, Nerva rosti descrierea greşită a luĭ Eminescu:

Un bătrân atât de simplu după vorbă după port!...

Pe pereţiĭ lăturalnicĭ, sfinţĭ zugrăviţĭ cu o rară putere de expresie în simplitatea şi naivitatea aceea a liniilor bizantine.

In aerul din curtea mănăstirĭĭ, în florile roşiĭ înşirate pe balcoane, în ceĭ câţĭva plopĭ înalţĭ, crescuţĭ pe lângă chiliĭ, în cursul neîntrerupt al şipotelor de apă, e ceva nedesluşit din timpurile străvechĭ, un taĭnic glas strămoşesc care te umple de cucernicie.

Mĭ-aduc aminte că privind încă zidurile acelea străvechĭ, seara îşĭ lăsa umbrele eĭ încetul cu încetul, închizând în întuneric valea mănăstirĭĭ...

Acum, pe malul stâng al Oltuluĭ, la distanţă de o bătae de pistol, trece drumul de fer, cu viaţa grăbită a lumiĭ noastre de astăzĭ, făcând să tresară liniştea de veacurĭ a mânăstirĭĭ...

Gelea continuă a spune cum a vizitat mănăstirea Bistriţa, schitul Păpuşa, Arnota până unde, din dreapta şi din stânga drumuluĭ, ţişnesc din înălţimĭ depărtate ape ce cad furioase în albia Bistriţeĭ. Aproape de Schitul Păpuşa, văzu minunata piatră a Dragneĭ, stâncă al căreĭ ecoŭ desluşit face o impresie stranie; numele eĭ vine de la o fată frumoasă care, fiind urmărită împreună cu o soră a eĭ de Tătarĭ, se aruncă de pe stâncă şi vaetul eĭ de desperare se prefăcu în resunetul care ţine şi astăzĭ.

O pauză de câteva secunde urmă în naraţia luĭ. El privi la ceĭ din jurul săŭ cu gândul de a schimba vorba.

— Horezu şi Tismana, zise Coana Ana, ne spunea părintele Vissarion că sunt nişte curate raiurĭ...

— Mănăstirea Horezul e în adevăr de o rară frumuseţe, exclamă Gelea, zidită ca o cetate, cum sunt maĭ toate de altfel, şi aşezată în o poziţie admirabilă, în mijlocul unor dealurĭ romantice, al unor poene şi dumbrăvĭ încântătoare. De jur împrejur e numaĭ o grădină, un adevărat raiŭ, cum ziceţĭ d-voastră, livezĭ de prunĭ şi tot felul de pometurĭ, în care odată eraŭ şi cerbĭ. Aerul curat şi dulce. Până la Cerneştĭ, ochiul zăreşte frumuseţĭ pe sub poalele Carpaţilor. Mănăstirea e din zilele luĭ Brâncoveanu şi în biserică sunt zugrăviţĭ tot neamul Basarabilor...

Bătrânul Binu, la numele Basarabilor păru că auzise numele unor strămoşĭ aĭ săĭ. O lumină de mândrie îĭ trecu pe faţă. Privind în jos, la ţigara ce-şĭ răsucea, gândi la vremurĭ depărtate.

— Luând-o apoĭ spre Tismana, întâlneștĭ în drum Gorjenĭ, falnicĭ și mândri ca și județul lor, ape limpezĭ ca cristalul ce curg în râurĭ micĭ din distanță în distanță, lăsând în albia lor bolovanĭ marĭ de pĭetre și pe marginile lor pruntur mărginite de câmpiĭ smaltate cu florĭ și insule acoperite de copacĭ umbroșĭ și ĭarbă verde. Ca să ajungĭ la mânăstirea Tismana, intri prin gura a doĭ munțĭ maĭ micĭ ce se leagă lanț de șirul Carpaților prin dealurĭ mărețe cu pădurĭ nesfârșite, stâncĭ și culmĭ minunate, văĭ adâncĭ cu arborĭ stufoșĭ și înalțĭ, străbătute de izvoare viĭ ce șerpuesc de pe coastele înălțimilor din pământ orĭ din piatră, căzând de sus în cascade și alcătuind poziții admirabile și poetice, locurĭ de apărare și de vitejie, de retragere și de izolare pentru schimniciĭ de prin schituleţele ce se întâlnesc icĭ și colo. După un drum de un sfert de oră printre șirurile de dealurĭ, de odată zărești mânăstirea stând falnică pe spinarea unuĭ munte și dominată de altul ce o amenință să cadă peste ea, cu micile și frumoasele eĭ turnurĭ, încinsă de rândul clădirilor eĭ, cu cascadele ce izvorăsc din muntele de alăturĭ și care curg de la spate pe sub ea, ivindu-se din noŭ maĭ departe și prăvălindu-se apoĭ peste stâncĭ. Tismana, mânăstire și natură, este plină de poezie și de o frumusețe neuĭtată... Acolo înfipse Tudor Vladimirescu stindardul lupteĭ contra Fanarioților; acolo își adună el oștirea; acolo Arnăuții, trimiși din Bucureștĭ ca să-l bată, se închinară înaintea luĭ; și de acolo plecă el ca să aducă ideea națională în toată țara....

Binu se sculă și aprinzându-și țigara de la o lumânare din candelabru:

— Eram băeţandru, zise el printre fumul ce-ĭ năvălea pe gură și pe nas, și-mĭ aduc aminte ce minunățiĭ îmĭ spunea bietul tată-meŭ de timpurile acelea... Apoĭ clătinând din cap, făcu semn din mână luĭ Gelea ca să continue.

— Din fața Tismaneĭ, din deal de la Cioclovina, priveliștea este superbă și nemărginită: în depărtare se văd sate, târgurĭ, orașe, mânăstirĭ, pădurĭ, ruinĭ, piscurĭ depărtându-se și pĭerzându-se în orizont. Se zărește până în câmpia Craioveĭ, iar în partea opusă se vede falnicul Părâng, Plaĭul Novacilor, pe sub poalele căruia curge Gilortul, voinicul fiŭ al Oltuluĭ.

Intr'una din peșterile de lângă Tismana, se zice c'ar fi trăit cuviosul Sf. Nicodin, în cele d'intâĭ timpurĭ ale întemeeriĭ Principatuluĭ, și mormântul luĭ se află până azĭ lângă amvonul bisericeĭ, la stânga...

In vorba luĭ Gelea străbătea emoția și dragostea de a-și spune părțĭ din viață unuĭ suflet tânăr ce-l interesa, — emoție și dragoste pe care le năștea instinctul săŭ de bărbat de treĭ-zecĭ de anĭ.

Elena era mișcată încă și maĭ mult ca el. Fiecare sentiment, fiecare cuvânt saŭ fiecare exclamație a luĭ, eraŭ ca niște ecourĭ ale sufletuluĭ eĭ, și însușirile luĭ de om bun, sincer și entusiast i se păreaŭ eĭ ca ale unuĭ frate necunoscut, deslipit de dânsa și azĭ întors lângă ea.

Masa se prelungi ast-fel până către zece ceasurĭ și jumătate. Binu descrise și el valea Siretuluĭ din Moldova, —pe care o văzuse când se dusese să cumpere o pereche de caĭ de la Rădăuțĭ, — având în fundul eĭ pe măreţul Ceahlăŭ care își întinde crestele deasupra tuturor Carpaților din juru-ĭ, și pomeni de mânăstirile de pe coasta de răsărit a munților, așezate unele în văĭ ce privesc cu drag spre șesurĭ, altele stăpânind văile din înălțimĭ anevoioase și altele ascunse în strâmtorĭ întunecate de umbra pădurilor: Văratecul vesel și atrăgător ca o grădină, în care primăvara se aude cântând cucul toată ziua, cu locuințele maicelor, curate, albe și înconjurate de arborĭ; Agapia, într'o lungă pădure mirositoare de brazĭ, Mânăstirea Neamțuluĭ. . . .

Apoĭ vorba trecu asupra vieții călugărești și asupra unor legende de sihastri, când, la o pauză maĭ lungă, Binu, simțind pe Gelea obosit de cele patru ceasurĭ de drum, se sculă și-l pofti în camera luĭ.

Această cameră văzută acum mai în răgaz, îi aduse aminte odaea lui din casele părinteşti de la ţară. Aceiaşi pereţi albi, daţi cu var; cam aceleaşi icoane de argint, împodobite cu flori uscate şi cu candela aprinsă dinainte, atârnate pe peretele din spre răsărit; cam aceleaşi perdele albe de tulpan la ferestre. Singură masa din mijlocul camerei era ceva nou, acoperită cu o plasă împletită la cârlig, cu călimările pe ea, cu două sfeşnice de argint pe aşternuturi de canva şi cu panorama şi vederile ei fotografice puse teanc alături. Pe masa de noapte, un pahar cu două flori albe.

— Curios mai e şi firul întâmplărilor în viaţă, gândi Gelea desbrăcându-se şi culcându-se.

A doua zi când el deschise ochii, văzu în casă o lumină albastră: afară ningea. Arborii înfloriţi erau plini de zăpadă. In faţa ferestrei lui o funie întinsă între doi copaci părea ca o linie dreaptă de zăpadă. O linişte adâncă domnea de jur împrejur; nu se zărea, nu se simţea nici o suflare omenească. Până departe pe muchea dealului, pe acoperemintele adormite din sat, mantia albă învăluia totul într'o coloare ideală; ai fi crezut că e o lume fantastică urzită de un vrăjitor. Lumina aceasta azurie prefăcea pe Gelea în poet. Privi ceasornicul, erau abia şease ceasuri. In căldura plăcută a aşternutului curat, el adormi din nou.

Când se redeşteptă mai târziu, ninsoarea stătuse. Un soare palid străbătea cu greu printre nori. Doi ţărani vorbeau afară pe prispă sub fereastra lui.

— In loc să incheie codrii cu verdeaţă Sf. Gheorghe în proorul lui, parcă vine ajunul Crăciunului,.... zise unul.

— Ei! dă-mi pe Sf. Gheorghe în palmă, moşule, răspunse cellalt, să-ţi dau vara, vorba ciobanului....

— Tot bolnavă ţi-e mama Chira?

— Tot, fătul meu.... Ce să-i faci? Răul intră în casă cu carul şi ese prin urechile aculuĭ.

— Tuse, hai?

— Tuse cu năduf.... Mai alaltăeri am afumat'o cu brâu de om mort.... şi tot de geaba.... N'ai ce-i face!... Acum, Doamne iartă-mă, de s-ar alege la un fel!... Ce să-i faci?!...

Gelea privi pe fereastră şi văzu un bătrân voinic şi aspru, cu barba albă şi cu sprincenile ţepoase şi lungi stând drept, cu sucmanul pe umeri şi cu mâinile pe un capăt de ciomag. El venise să ceară doctorii Cocoanei Ana.

«Ce să-i faci... n'ai ce-i face!»... repetă dânsul cuvintele bătrânului care îi păreau de o adâncă filosofie a vieţii.

In salon se auzi un şir de arpegii ş'apoi începutul unui valţ de Chopin. Notele răsunau clare şi frumoase în pacea dinăuntrul casei şi, în aerul dimineţii, frazele triste ale bucăţii aveau ceva straniu în ele; păreau ca o mângâere, ca glasul iubit al unui om suferind.

El se îmbrăcă repede şi trecu încet pe pragul salonului. Elena nu-l simţi. Lumina albă de afară acoperise cu un văl subţire de argint toate cele dinăuntru, le înecase într'o coloare de basm.

Gelea stătu câtva timp în uşă. Capul Elenei înclinat puţin de-asupra pianului, şi apoi privirea ei pe fereastră la zăpada de afară, ca furată de un gând depărtat, linia dulce a feţei ei, părul moale legat c'o panglică albastră şi atârnând jumătate pe spate, mâinile ca de spumă, trecând uşor pe claviatura pianului, rochia-i de postav negru căzând în cute regulate, toate o înfăţişau ca pe o fiinţă încântătoare.

Ea întoarse capul spre ușă și, cum văzu pe Gelea, se opri, se ridică și eși înaintea luĭ cu gingășia priviriĭ și surâsuluĭ eĭ.

— Chopin e așa de frumos, zise ea, că pot deștepta cu el lumea din somn....

Gelea o privi maĭ bine; ea îĭ păru și maĭ schimbată: trăsurile figuriĭ eĭ sub lumina aceea a zileĭ eraŭ de o armonie desăvârșită. Sub cătarea luĭ, ea roși și se uĭtă în altă parte.

In adevăr, nicĭ odată Elena nu fusese maĭ frumoasă ca în minutele acelea. Aĭ fi zis că o împodobise o mână nevăzută de zeiță, răsădind în inima eĭ curată și în toată ființa-ĭ, floarea învoaltă și îmbătătoare a dragostiĭ, parfumul căreia, sălbatic de puternic și nesfârșit de dulce, cutremură ființa omenească de la creștet și până în tălpĭ, dându-ĭ frumuseți necunoscute graiuluĭ și avântând-o în nemărginiriĭ dumnezeeștĭ....

— Câți anĭ ați stat în Dresda, Domnișoară? o întrebă el maĭ mult pentru a pune o întrebare și a-și ascunde emoția; vă îmbrăcați ca și cum ați fi trăit în Franța, în mijlocul gustuluĭ francez.....

O undă de roșeață se ridică din noŭ în obrajiĭ eĭ.

— Treĭ anĭ și jumătate; dar Dresda e un Paris al Germanilor... și pensionul nostru era francez.... Directoarea, «Mère-Eveline», e o femee superioară în toate, cu un gust rafinat, cu o educație și o instrucție rară, și maĭ ales de o bunătate cu noĭ! — O adevărată prietenă!...

— Cred însă că aveați și alte prietene în pension, zise Gelea glumind; căcĭ numaĭ cu prietenia eĭ ar fi fost greŭ!...

— Fără îndoială că aveam și alte prietene, dintre care pe două le am și astăzĭ, dar Mère-Eveline îmĭ arăta ea însăși o adevărată prietenie, luându-mă Duminica la masa eĭ, unde, din seria noastră, nu eraŭ invitate de cât cele două prietene ale mele: Zoe Pigallys, o greacă, și Eleonora Allizoff, o rusoaică...

Drăguța Zoe!... Ea fiind ceva maĭ mică de cât noĭ, e încă în pension până a vară. Eleonora Allizoff, Lenor, cum îĭ ziceam noĭ, cu care sunt de asemenea în corespondență, a plecat cu un an și jumătate înaintea mea. Ea e de o frumusețe rară și s'a măritat cum a ajuns în Rusia cu un Căpitan, Iamirsky, fiul generaluluĭ Iamirsky din Moskova, cu care era logodită de părinți de la doĭ-spre-zece anĭ. Allizoff, tatăl Eleonoreĭ, primul învățat poliglot din Moskova, era bun prieten cu generalul, din copilărie. Tânărul căpitan, logodnicul Lenoreĭ ĭ-a scris treĭ anĭ de zile, cât a stat ea la Dresda, în fiecare Duminică. Azĭ sunt căsătoriți și aŭ și un copil, ca un înger...

Inchipuiți-vă că generalul care își adora băiatul, bărbatul Lenoreĭ, nu l'a văzut nicĭodată, fiind-că, cu câteva luni înainte de a i se naște, o descărcătură de armă a luat vederea tatăluĭ în bătălia de la Sevastopol... Lenor! Drăguța Lenor! Ce inimă simțitoare! Când eram câte odată indispusă, ea sta toată ziua lângă mine spunându-mĭ fel de fel de lucruri ca să mă iaŭ cu ele... Când ne-am despărțit, ea a plâns câteva zile necurmat; până și mâncând, până și râzând era vecĭnic cu genele pline de lacrămĭ!...

Imĭ pare atât de bine că s'a măritat cum a dorit ea și că-ĭ fericită în căsătorie!... Săptămâna trecută mi-a trimis un grup fotografic, unde sunt câte treĭ: ea, bărbatul și copilul... Bărbatul săŭ e în geniŭ, el e și inginer, și din scrisorile pe care le scria Lenoreĭ la Dresda se vedea a fi un om de caracter, pe lângă că era un tânăr învățat și devotat cu totul Lenoreĭ.

Când a plecat Lenora, ne-am promis câte trele să ne scrim, iar dacă s'o putea să ne revedem din timp în timp, peste treĭ anĭ în Rusia, peste alțĭ treĭ în România și apoĭ la Corfu, la Zoe!...

Elena se duse la masa de sub oglindă, luă câteva portrete, veni cu ele lângă Gelea, le explică care cine era, le puse la loc și se întoarse lângă dânsul, istorisând alte amintiriĭ

din pension, alte episoade, din care se desfăcea sufletul şi viaţa eĭ. Simţirea cu care ea vorbea de camaradele eĭ de şcoală atinse pe Gelea şi-l făcu să vază într'însa o făptură bună, aşa cum visează orĭce om tânăr în orele-ĭ de singurătate pe viitoarea sa nevastă.

Era oare Elena în adevăr aceea a căreĭ lipsă o simţise el de atâtea orĭ, aşa cum îĭ apărea ea? Era dânsa aceea pe care, plimbându-se singur prin văile munţilor, pe sub poalele pădurilor şi pe malurile lacurilor, o căutase el adesea ca s'o întâlnească undeva şi să-ĭ spue toată ardoarea inimeĭ luĭ? Saŭ era numaĭ o iluzie ce o are tot bărbatul pentru femeea pe care începe a o iubi? Nu ştia. Tot ce ştia era că vorbele şi maĭ ales bunătatea cu care ea le spunea, aprinsese închipuirea luĭ ca o flacără nouă.

Glasul bătrânuluĭ Binu se auzi din cancelarie, unde făcuse socoteli cu servitoriĭ săĭ. El se apropie şi intră în salon frecându-şĭ mâinele.

— Eĭ, ce ziceţĭ de iarna asta?

Apoĭ, dând mâna luĭ Gelea şi sărutând pe Elena pe frunte, îĭ făcŭ semn, arătând pianul, ca să cânte maĭ departe.

Elena se uită spre Gelea şi, auzind şi dorinţa luĭ, se aşeză din noŭ la pian, reluând încet şi cu maĭ multă îngrijire un alt valţ de Chopin. Mâinele eĭ alunecară din noŭ, abia atingând pianul, ca şi când l-ar fi desmierdat. Motivele bucăţiĭ răsunaŭ acum şi maĭ în fundul sufletuluĭ luĭ Gelea. Atitudinea Eleneĭ era liniştită, dar trăsurile eĭ delicate păreaŭ pătrunse de durerea bucăţiĭ; ochiĭ ridicaţĭ puţin în sus, cântecul scăpărând din inimă, notă cu notă.

Când ea sfârşi, mâinile-ĭ eraŭ ca gheaţa şi Gelea avea lacrămile în ochĭ.

Ceasornicul din sală bătu rar un-spre-zece ceasurĭ. Sus pe cer o lumină aurie să zărea prin ceaţa zileĭ, era soarele care-şĭ descoperea faţa. Puţin, şi el apăru în toată splendoarea întinzând ca o stofă bogată de aur şi de diamante peste toată valea înălbită.

O servitoare pofti la masă.

Şi deodată, un taraf de patru lăutarĭ—o vioară, o ţimbală, un naiŭ şi o cobză—se arătă ca prin minune în uşa sofrageriei şi începu să zică «Turturica», ploconindu-se cu instrumentele în mână pe dinaintea stăpânilor care intraŭ râzând la masă. «Turturica» părea o furtună care venea din depărtărĭ şi se spărgea aicĭ în frânturĭ de note chinuite, aruncate în aer, prinse din noŭ şi zugrumate una câte una; apoĭ se liniştea şi o lua de la cap cu alte ţiuiturĭ şi frământărĭ, cu alte mişcărĭ furioase, având totuşĭ, ca aşezământ al acesteĭ nebuniĭ, o notă tristă care revenea limpede din timp în timp. După «Turturica», lăutariĭ cântară câteva romanţe banale şi striciate; iar maĭ la sfârşit o doină, cântecul prin excelenţă românesc, arătând parcă notă cu notă suferinţa de veacurĭ a sufletuluĭ luĭ. Amiaza trecu astfel cu vorba şi cu muzica.

Pe la treĭ ceasurĭ se auzirĭ din vale clopotele uneĭ trăsurĭ ce ridica dealul. Elena se uită pe fereastră:

– Trăsura luĭ domnu Nae, vecinul şi finul nostru, care de doĭ-spre-zece anĭ de când l'a cununat tata, vine totdeauna de ne vede în ziua de Paştĭ.

Nae Stâlnicu era unul din nenumăraţiĭ arendaşĭ aĭ ţărĭĭ care făcuse o avere mare luând cu arendă moşiĭ de ale statuluĭ şi «învârtind bine trebuşoarele,» cum se lăuda el însuşĭ.

Peste puţin, în adevăr, o trăsură cu patru caĭ bulziş, muiaţĭ de noroiŭ şi sudoare, intră pe poartă şi din ea coborâ o pereche de oameni înalţĭ ca doĭ uriaşĭ, slabĭ şi osoşĭ amândoĭ, de aĭ fi zis maĭ curând că-s fraţĭ.

— Bună dimineaţa la moş ajun, zise Nae Stâlnicu, rezemându-şĭ puşca de balcon şi întinzând la fie-care o mână mare şi noduroasă.

— Adevărat c'a înviat, răspunse Binu.

Coana Veta, nevasta luĭ domnu Nae, sărută pe Elena pe amândoĭ obrajiĭ, după ce-şĭ scoase cu greutate mănuşele-ĭ strimte.

— Vino mamă să te sărut, că ce să zic? S'a isprăvit! Te-aĭ făcut frumoasă, mâncate-ar norocu, de închegĭ apele!...

Binu le prezentă pe Gelea.

Toți intrară și se așezară în roată pe scaunele din salon — coana Veta numaĭ pe marginea scaunuluĭ — și începură a vorbi de una, de alta, de vremea schimbătoare de la noĭ, de florile pomilor care poate vor suferi din pricina zăpeziĭ de dimineață, de umezeala pământuluĭ care era acum numaĭ bun de arat.

— Hait! exclamă Conu Costache.

Aratul era slăbiciunea luĭ Nae: dacă îl scapa cineva în el, cu greŭ îl maĭ putea scoate. In vorbă el își sublinia cuvintele cu gesturile, făcea din ochiŭ la fiecare frază, avea subînțelesurĭ râzând singur de ele, punea necontenit întrebărĭ cu un aer foarte grav.

— Da, domnule, zise dânsul tare către Gelea care surâdea și părea neîncrezător: cum e acum pământul să-l mănâncĭ și să-l arĭ! Pentru căcĭ pământul are și el adetu luĭ; și când îl arĭ colea, știĭ d-ta, cu adetu luĭ, îți pune D-zeŭ mâna în cap.... Dar să știĭ să-l arĭ, brazda cât cogeamite șanțul; și de o maĭ fi și pământul odihnit, maică! maică! vezĭ colea p'în postu Sân-Petruluĭ spicul cât vrabia și paiul cât trestia, vorba aia; aratul e totul, domnule!

Și Nae se puse să explice cu amănunte de tot felul în ce stă meșteșugul aratuluĭ și semănatuluĭ, și cum sămânța trebue să găsească în pământ tot ce-ĭ trebue eĭ, cum găsește vita tot ce-ĭ trebue în iarba ce-o paște. La început nu știa nicĭ el. Dar cum i-a venit luĭ în cap? Așa din senin, din Doamne-ajută, din bogda-prosti? Așĭ!... Vedea grâul luĭ Chircă Pârgarul frumos nevoe mare, verde, nalt și pletos ca salcia; în vreme ce al său era rar, pipernicit, sărăcăcios de te prindea mila; dar Chircă era șiret de nu-l încăpea pământul și n'ar fi crâcnit să-ți spue ceva, să-l fi picat cu lumânarea!.... Moșioara luĭ era, ce să fie? un petec de pământ, de te uitaĭ în ea ca'n palmă; dar făcea grâŭ cât făcea și el, Dom' Nae, pe tot bărăganul Cărăștilor, moșia luĭ, maĭ mult chiar de cât el. Atuncĭ se pune la pândă ca un ogar, și într'o zi îmbătă pe Chircă, dar știĭ colea, otreapăĭ și află taĭna. Eĭ, în ziua aceea, ce să spue? parcă fusese orb și-ĭ venise lumina de odată!

Coana Veta care era superstițioasă și se temea de cuvintele grele, încreți din sprincene:

— Eĭ, fuseseșĭ orb și d-ta, dragă! Nu maĭ glumi..... întru câtva cu vorbele..... Ferească D-zeŭ de ceasul răŭ!

Nae se opri puțin din graiŭ și o privi peste umăr, fără să zică nimic. Apoĭ își urmă șirul gesticulând mereŭ cu degetele-ĭ lungĭ prin aer.

— Acum iaŭ o mână de pământ, domnule, îl resfir, uite așa, în palmă și-ți spun numaĭ de cât ce să semenĭ pe el; sunt sigur că nu greșesc, știĭ, cum sunt sigur par egzamplu că te văd și mă vezĭ....

Nevasta luĭ care, deși se uita în gura luĭ ca la un prooroc, dar care știa că uniĭ își bătuse joc de dânsul arătându-ĭ pământ din acelaș loc pe care el îl crezuse din locurĭ deosebite, zise ștergându-și vârful nasuluĭ cu batista:

— Bine, dragă, d-ta le știĭ pe toate ca maĭ rar alțiĭ, dar adică.... întru câtva..... și voința luĭ D-zeŭ milostivul de colea-ĭ?.... Ba nu, adicătelea zic și eŭ?..,

Apoĭ ea se uită în juru-ĭ înălțând din umerĭ, ca și când ar fi întrebat pe toți: oare n'am dreptate?

Nae o privi iar piezișĭ.

— Veto Neică, nu mă lua aferu iar, ca maĭ adineaorĭ în trăsură, că mă știĭ, puică, că nu-s prea dus la biserică!

Prin sală se auzi bocănind Coana Ana cu ghete nouĭ în picioare; ea intră tocmaĭ asupra cuvântuluĭ din urmă.

— Dar biserică !.... Om merge și noĭ mâinĭ la biserică, vorba d-tale, fine, că azĭ ne-o erta D-zeŭ cu vremea asta.

Ea îndrepta de coate o servitoare care aducea pe tavă cozonac, pască și ouă roșiĭ, încondeiate frumos de ea după izvoade vechĭ. Elena oferi din ele mosafirilor care continuară a vorbi cu feliile de cozonac și cu paharele de vin în mână.

Coana Ana trase un scaun lângă Coana Veta și vorbiră câtva între dânsele

— Da, domnule, urmă Nae, brazda aceea e totul la noĭ, și nu numaĭ la noĭ, dar și la dv., pentru căcĭ fără ea, țara asta n'ar fi nimic. Brazda aceea e politica d-v., comerțul d-v., luxul d-v. din Bucureștĭ, totul. Nu-ĭ ea ? Nu-ĭ plugarul ? V'ațĭ dus pe copcă și d-v., adaugă el, suflând în palmă. Și când zic plugarul, zic stăpânul, nu zic țăranul, că el e a cincea roată la car, e leneș, e prost, e tembel și trebue să-l îmboldeștĭ mereŭ ca să se miște din loc...

Binu îl opri c'o ușoară mișcare de nemulțămire pe față.

— Pe țăran lasă-l în plata luĭ D-zeŭ, căcĭ nu aratul, ci el e totul. Cu el facĭ ce vreĭ, și are atâtea bunurĭ, săracul, că în adevăr tot el maĭ e ce maĭ e în țara noastră, cu toate că-ĭ adus la sapă de lemn și vlăguit, de și-a pĭerdut și mândria și puterea de a se împotrivi celor ce-l asupresc ; dar nu-ĭ nicĭ leneș, nicĭ prost, nicĭ tembel, când știĭ să-l ieĭ cum trebue...

— Apoĭ, d-ta țiĭ cu țăraniĭ, o știm cu toțiĭ ; să vedem numaĭ dacă țin și eĭ cu d-ta!... Heĭ! asta-ĭ asta, vorba Ovreiuluĭ !

O tăcere rece domni câteva minute și conversația se schimbă prin o întrebare de politețe a luĭ Binu, la care Nae răspunse : că face o fântână în curte la el, la Cărăștĭ ; dar ce fântână ? Colea din treĭ izvoare ! Dar ce izvoare ? Fieșĭ-care gros ca mâna ! Și dete explicărĭ de adâncimea fântâneĭ, de prundul ce fusese în fundul eĭ, de felul lemnuluĭ de la ghizdele, de mărimea teicilor de adăpat vitele — să s'adape de-odată doă-spre-zece vite ! — O face ca să fie acolo, pentru căcĭ vr'o nevoe mare, el n'avea ; dar să-l pomenească oameniĭ după moarte, să nu-l maĭ cheme zgârcit...

— Zgârcit ! exclamă el. Hm ! Zgârcit eŭ ! Pentru căcĭ nu arunc baniĭ pe fereastră, că nu-mĭ bat joc de eĭ, că nu daŭ la statuele și la prostiile d-lor de subscripțiĭ !.. pentru căcĭ nu daŭ la gazete de ale partiduluĭ, orĭ la loteriĭ de ale cocoanelor d-lor — zise el făcând cu mâna un cerc pe lângă buzunarul pantalonilor, — pentru căcĭ nu daŭ banĭ la caraghiozlâcurĭ de astea și la fel de fel haimanale de ale d-lor !...

Păĭ ! le-am spus-o verde 'n ochĭ, Cocoane, că azĭ nu maĭ stă nimenĭ cu baerile pungiĭ deschise ca înainte vreme, căcĭ azĭ nu maĭ sunt pungĭ, domnule ! De-așĭ avea averea luĭ Iov și tot n'așĭ avea destul să daŭ statuluĭ arenzĭ și havalele și câte și maĭ câte !

După aceea vorbi de debușeurĭ, de America, de orz, de fabricele de bere care cer orz și iar orz, — punct la care fu întrerupt din noŭ de Coana Veta.

— Bine, omule, dar dacă om tot sămăna orz și iar orz, ce-o să maĭ mâncăm întru câtva noĭ ?

Nae o sfichiui din noŭ cu privirea.

Ea se făcu că se uită pe fereastră cât maĭ urmă dânsul. Binu eși un moment din salon. Nae îl arătă cu capul.

— D-luĭ cică țâranul nu'ĭ prost !... Sunt eĭ proștĭ alțiĭ care-s maĭ cevașilea... Nu maĭ departe de cât maĭ alaltăerĭ, eram în gara Filaretuluĭ la Bucureștĭ ; mă duc la casă și cer casieruluĭ : «un bilet, a doua, direct» ! Eĭ bine, domnule, el zâmbea ca un gură-cască întrebându-mă : «direct, până unde ?» Nu pricepuse nicĭ atâta lucru, că'ĭ ceream Giurgiŭ!...

Coana Veta îl atinse cu mâna pe mânecă spre a-l face să înțeleagă că-ĭ vremea de plecare.

Nae își adună picioarele de prin depărtărĭ, se sculă luând maĭ-maĭ tavanul în cap, dădu mâna cu putere la toțĭ, se maĭ opri de două orĭ până la trăsură să-și maĭ spună

alte idei, gesticulând și desfăcând lui Gelea doi nasturi de la vestă, și se sui în trăsură după Coana Veta care îl aștepta urcată sus. Peste puțin, se auzea din vale sgomotul arcurilor trăsurii lor, care se depărta din ce în ce.

Până seara, Gelea și cu ai casei petrecură timpul spunându-și fiecare câte ceva din viață și descoperindu-și însușiri unul altuia, cum se întâmplă în deobște mai în totdeauna între persoanele ce se simpatizează.

A doua zi de Paști, o dimineață răcoroasă. Toaca de fier de la biserică începu, pe la opt ceasuri, să sfâșie aerul cu lovituri rari răsunând până în vale. Loviturile se întețiră și luară un ritm care răspundea în ecou. După ea, clopotul cel mare turbură toată liniștea văii ca o aruncătură de peatră într'un lac. In urmă, pacea se întinse din nou peste tot.

Programa zilei începea, în dimineața acea, cu mergerea lor la biserică. Elena fu gata înaintea celorlalți. Ea era îmbrăcată c'o rochie de coloarea liliacului deschis, croită simplu ca toate rochiile ei și aștepta plimbându-se încet prin balcon.

La biserică, sătenii, curați și rași, steteau înainte; nevestele în urmă și ascultau toți sfânta slujbă cu lumânările în mână. Preotul, un om tânăr și cult, eșit din sat, citea leturghia cu înțeles și avea demnitate în slujba lui. Locașul, deși vechiu, n'avea nimic însemnat afară de pietrele de pe mormintele familiei.

La eșire, dincolo de biserică, se înălța Movila, de unde se vedea toată valea; ea era ca un punct de observație al satului.

După propunerea Elenei, ei ridicară dealul pe cărarea ce șerpuia între arbori, pe un soare care eșise din nor și ardea a ploae.

Când ajunseră în vârf, unde era un pătrat de bănci, ei priviră de jur împrejur. Valea se desfăcea largă până în albăstrimile din fundul zării. In ceață se vedea pe coastă, ici colea, sate sub grămezi de arbori, fâșii de păduri, turnuri de biserică sclipind în soare, și pe lângă ele, șoseaua albă.

Elena se simțea atât de mulțămită, desmierdată de adierea ce sufla mai cu putere în vârful dealului.

Cu degetul, ea arăta satele de pe coastă: — Dorneștii, Valea-Seacă, proprietatea Lungenilor, Mândrișoru... în fund de tot, vestit pentru apa lui limpede și dulce...

Din timp în timp, adus de vânt, venea sunetul abia auzit al unei vioare de la hora din sat; o sdreanță de sunet ce fâlfâia un moment și intra iar în tăcere.

Movila, cu toate că era în bătaia vântului, ar fi putut sluji la ridicarea vilei ce voia să facă Binescu; rămase însă să vază și locul de la Prisacă.

Pe drumul ce ducea în sat, ei o luară încet câte-și patru în rând, observând simplitatea vieții de la țară, gospodăriile sărace țărănești, dar care în Albele erau ceva mai îngrijite și mai sănătoase de cât în alte sate, fiind făcute sub supravegherea lui Binu, cu locul și lemnele date de el. Binu vorbea cu fie-care țăran în poarta casei, îi întreba de copii și de nevoi, și țăranii se arătau măguliți de bunătatea stăpânului lor. După ce străbătură ast-fel satul, văzură școala și, tocmai în margine, primăria, cu curtea ei mai mare, în fața căreia era dulapul și hora satului învârtindu-se pestrițe de colori. Dantul acesta românesc și popular, — căci intri în el fără a fi poftit și fără a pofti, — reapăru atunci lui Gelea prin mișcările-i legănate și încete de la o parte la alta, prin liniștea pașilor și prin cadența lui, ca o icoană credincioasă a istoriei și firii Poporului român. Era în ritmul și tactul acela ca un suspin al trecutului, ca o apăsare asupra Românului, ochii căruia lăcrămau sub vestmântul vesel al dantului.

— Aveți mulți locuitori în sat? întrebă Gelea, văzând atâția flăcăi și fete.

— Avem, dar sunt și unii veniți de prin împrejurimi, răspunse Binu; care din

Hănțești, care din Murgeni, și poate și de pe aiurea, de pe unde nu aŭ lăutari buni ca la noi... E sfânta Inviere, sărbătoarea cea mai mare de peste an...

Când ei se apropiară mai tare, o mișcare trecu prin toată mulțimea sătenilor. De pe trunchiul unui arbore culcat, se ridică descoperindu-și capul un bătrân de nouăzeci de ani, încă drept și sănătos.

— Ce mai zici, moș Radule ? îl întrebă Binu.

— Ia... mai trăim și noi, Cocoane !...

Vorbele acestea răsunară ca niște cuvinte epice în auzul lui Gelea. El privi în grămada de oameni din față, cu interesul celui ce urmărește o gândire. Mulți din ei erau slabi, palizi, istoviți de viață ; copiii, degenerați, unele femei, numai pielea și oasele. Intre dânșii se vedeau toate chipurile raselor care aŭ contribuit la alcătuirea Poporului român : capete de Daci cu părul galben-roșcat, tuns pe frunte și mai lung dinapoi, cum se văd spre munte și în Transilvania ; capete romane cu seriozitatea și severitatea privirii și trăsurilor lor; chipuri bulgare și cumane cu expresia strâmtă a Cumanilor și Pecenegilor. Gândurile lui Gelea fulgerară un moment spre viitorul poporului și spre mijloacele de îndrumare ale acelui viitor.

Dulapul se învârtea ca'n zbor. In polițe, doi câte doi, o fată și un flăcău, cu ștergare în mâini ori după gât, rădeau arătându-și dinții și înălțându-se în văzduh în fața soarelui. Flăcăii care făceau vânt dulapului strigau la fie-care mână : „Vânt, fă-i vânt" !

Ceĭ din horă rupseră roata și se prinseră de brâŭ cu brațele goale până după coate. Unul din flăcăi mai chipeș și mai nalt se puse în capul lor și, de-o cam dată, o luară domol, păreau că se leagănă înainte și 'napoi, la dreapta și la stânga. Picioarele lor erau la o laltă, când în aer când la pământ ; și se priveau unii pe alții săltând și ridicând capul falnic în sus, și jucau din umeri și din piept, frumos și măsurat de 'ți era drag să-i privești. Când, de odată, vesti cel din frunte, altă mișcare în vorbe ritmate, de săltară cu toții, ca niște arcuri într'o parte, se lăsară grămadă la pământ și-o bătură în loc, când c'un picior când cu altul, când cu vârful când cu călcâiul, când în tact când contra tactului, pisând mărunt și în loc pământul, sburându-le mânicile și pletele în vânt, și mai ștergându-se pe frunte, și mai domolind-o, numai în brâŭ curat, «și dându-i drumul» din noŭ, făcând haz fiecare în felul lui.

După dejun eșiră câte trei în trăsură. Binu și Elena în fund, Gelea pe scaunul din față. Coana Veta rămăsese să pregătească pentru seară o plăcintă cu foile «subțiri ca țipla». Vântul sufla mai cald, deși nu displăcut, și cerul se închisese iar. Elena simți după câteva minute că-i ard obrajii pe care se lăsase ca din văzduh doi trandafiri. Ea părea fericită, legănată de trăsură și mai ales de visurile ei. Gelea era și el mai mulțămit ca tot-deauna. Părul lui negru îi încadra minunat obrajii rumeni de adierea vântului. Ochii lor, în care jucau tainele adânci ale tinereții, se întâlneau câte odată destăinuind colțuri de lumi depărtate care îi încântau de o potrivă pe amândoi. La Prisacă, unde trebuia să sue cu piciorul, se dădură jos din trăsură.

Din vale, din spre grădinăria Bulgarilor, ei văzură venind spre dânșii pe Ancuța, oarba satului, care ținea în mână un băț de alun lung cât dânsa și dibuia cu el în dreapta și în stânga cărarea.

Ancuța avea glas frumos și cânta cu multă duioșie cântece de țară. Ei o așteptară.

— Sărut mâinele la boeri, zise dânsa, râzând încet, când ajunse. Apoi după câteva întrebări ce-i făcu Elena, ea își duse degetele pe lângă buze, ca și cum și-ar fi șters gura, clătină din cap, își drese glasul și începu să cânte o melodie populară, plină de ceva tainic și dureros în acelaș timp.

Străină-s, maică, străină
Ca şi-o floare de grădină,
Dar nicĭ ea nu e străină
Că-ĭ pământ şi rădăcină!
Maică, străină ca mine
Nu e nimenea pe lume,
Numaĭ cucul din pădure;
Dar nicĭ cucul nu-ĭ ca mine,
Şi el are pe-oare-cine.
Că mierlița gălbioară
El o are surioară
Şi pe sturzul gălbior
El îl are frățior!.....

La fiecare început de vers, oarba avea în obraz o mişcare îndurerată, ca şi cum simțea tristeța fiecărei fraze din cântec; când sfârşia, râdea încet, ca şi cum şi-ar fi uşurat sufletul de o greutate.

— Tu nu ştiĭ, Ancuțo, că noĭ nu suntem singurĭ, suntem cu alțĭ boerĭ.

— Cele bune să s'adune..... cele rele să se spele..... zise ea râzând din noŭ. Atuncĭ să vă cânt un cântec de lume....

Şi trăgându-şĭ pulpana haineĭ, dinainte, işĭ drese iar glasul şi începu să cânte:

Scumpă dragă copiliță.....
Eŭ te las, mă depărtez....

—Bravo! bravo! strigară ceĭ de faţă şi cu toţiĭ îĭ dădură câte ceva. Oarba le mulţămi.

—De ce cânțĭ tu numaĭ cântece triste?

—Păĭ, dacă-ți merg la inimă, Coconiță..... Eŭ aşĭ asculta cântece de jale şi-aşĭ plânge şi moartă.....

«Aşĭ plânge şi moartă», repetă Gelea în gând.

După câteva minute ea işĭ luă drumul înapoĭ uşoară şi veselă, undind cu mâna prin aer, în dreapta şi 'n stânga, spre bordeiul eĭ.

La Prisacă, livadă întinsă, pomĭ roditorĭ, boschete de sălciĭ şi de salcâmĭ, în crângile cărora păserile cu glasurĭ felurite înveseleaŭ firea şi măreaŭ frumusețea loculuĭ, florĭ şi iarbă verde, iar maĭ în fund, stupiĭ la rând ca niște soldaţĭ, cu albinele bâzâind pe lângă ele. Toader Prisăcarul, ca în orice zi de sărbătoare, nu maĭ era al luĭ: îĭ intraŭ albinele în cap, cum zicea Binu, şi bodogănea neveste-sii culcat sus pe cuptor.

Eĭ găsiră locul acesta maĭ adăpostit şi maĭ frumos de cât cel de pe Movilă, dar fiind cam prea departe de sat. Colindară apoĭ moşia pe şoseaua ce o tae drept în două, printre coaste, oprindu-se la morile de vânt sus pe dealul celalt, de unde se vedea valea de dincolo, şi, în spre seară, intraŭ pe poarta curțiĭ acasă.

A treia zi Gelea se deşteptă vesel dis-dedimineață. In sufletul luĭ parcă ciripea o pasăre nevăzută un cântec de bucurie. Soarele bătea cu putere în storurile lăsate şi le făcea auriĭ. El se sculă şi deschise ferestrele din spre grădină. Pe cărarea de sub vişiniĭ înfloriți, Elena se plimba de un ceas sub o umbrelă roşie. In maĭ puțin de o jumătate de oră el fu în grădină.

Eĭ mergeaŭ acum împreună pe alee, dânsa ținând c'o mână umbrela deschisă care arunca pe obrazu-ĭ o dulce umbră roşiatică, şi cu cealaltă mână sălta puțin poala rochieĭ. Ochiĭ eĭ aveaŭ ceva maĭ luminos în privire, maĭ proaspăt, amintind limpeziciunea unuĭ izvor de munte; fruntea-ĭ părea şi maĭ netedă şi maĭ senină; poate din pricina frumuseții zileĭ şi a aeruluĭ dimineții... Era în adevăr atâta blândeţe şi frumuseţe în mo-

mentul acela în natură, că lumina avea sclipiri de opal. Crăngile lăsau să cadă din ele flori albe, așternând sub picioare un strat subțire de ninsoare parfumată. Câțiva fluturi fâlfâiau ușor și împestrițau văzduhul, ici colo, cu aripele lor. Iarba de pe lângă cărări care abia începuse să deie, florile, arborii, toate cântau cântecul minunat al primăverii pe care cei doi tineri îl ascultau tăcuți nevoind parcă să 'l turbure cu vorbele lor.

Elena avea să spue un cuvânt cam greu lui Gelea, voia să 'l întrebe dacă hotărât va pleca a doua zi, și îl luă oare cum mai pe departe.

— O zi ca asta, zise ea încet, cu glasul mai dulce și mai cântător ca totdeauna nu poate fi așa de frumoasă și la orașe...

— Neapărat că nu. Aici, cuprinzi sub simțuri toată podoaba naturii care-i, orice s'ar zice, tot cel mai mare poet din lume...

Mergând încet, Gelea rupse un vârf înflorit de creangă de măr și-l dădu Elenei.

— Floarea cea mai fragedă și cea mai iubită de Grigorescu...

Elena care nu citise pe Eminescu și care avea de gând să 'l citească întrebă punându-și floarea la piept.

— A descris undeva Eminescu primăvara ?

— Anume primăvara, nu ; dar a descris-o pe larg Grigorescu, căci jumătate din opera lui e numai primăvară. A descris-o și Alecsandri într'un pastel, unde sunt cele două versuri cunoscute :

Este timpul re'nvierii, este timpul reînoirii
Și-a sperării zâmbitoare și-a plăcerii și-a iubirii..

Dar atât poeții cât și pictorii s'au plâns totdeauna de slăbiciunea cuvântului sau penelului față de impresiile ce le au ei din natură. Cine ar putea da în adevăr toată splendoarea unei zile de primăvară ca cea de astăzi ?

— Ce măreață misiune au poeții și artiștii pe pământ !

— Și cât de grea !... Căci, dacă e greu să afli, să citești în sufletul unui om pe care îl cunoști și îl auzi vorbind, cu cât mai greu e a surprinde sufletul naturei mute ? Dar în sfârșit,.. este o artă, și arta e lucru greu și lucru mare...

Ea se opri din pas și se întoarse spre dânsul c'o privire dulce și încetă ca o mângâiere de mână.

— Sunt sigură că d-ta vei face artă în înțelesul adevărat al cuvântului,... judecând după dragostea cu care vorbești de ea...

— O credință puternică mă face să nădăjduesc, răspunse el, trecându-și încet mâna pe deasupra frunții. Nu știu dacă voiu isbuti să fac ceea ce întrevăd, dar poate că rară ființă pe lume a simțit așa de tare nevoea de a încerca ceva. Și nevoea aceasta mă face să sufer une-ori zile întregi. Un trandafir frumos pe care îl văd, mirosul lui, o frază muzicală pe care o aud, un portret, o statuă, o arhitectură care înveselesc pe alții, pe mine mă întristează și mă aruncă numai decât în visele-mi de artă,—într'atât aceste vise par a avea o taînică legătură cu tot ce admir... Încă odată, poate nu-i de cât o nălucire, poate nu-i de cât depărtarea de la acele lucruri până la mine care mă pătrunde într'atât, de-mi rănește sufletul ; dar mintea mea privește necurmat și va privi cât timp va fi lumină într'însa, spre nălucirea aceasta ca spre o soră, și cred că din amăgirile vieții mele vor renaște speranțe și mai mari de a putea face ceva într'o zi, având însă îndoiala că nici atunci nu voiu fi ajuns să scot din adâncimea idealului meu, ca dintr'o mină fără fund, cel mai prețios metal... Din copilărie și până azi, fruntea mea, liniștită în aparență, acopere munca aceasta a minții, astăzi mai înverșunată ca ori când. Sufletul meu e neobosit, și toate stavilele, și toate durerile, și toate bucuriile din lume n'ar fi în stare să-l facă să renunțe la tortura aceasta... nefolositoare încă.

Gelea reluă tema aceasta încă odată cu cuvinte mai calde și mai poetice având în figura lui expresia unui om inspirat.

Elena îl asculta ca îmbătată de mirezmele unor plante desfătătoare.

Câteva momente ei tăcură.

In mintea lui îi apăruse planul unei case în stil românesc, pe care i-l încredințase un general din București și care era să fie prima sa încercare în renașterea arhitecturii noastre. Un dor puternic de lucru îl apucă în momentele acelea, dorul de a întrupa, de a vedea întrupându-se cât mai curând armonia nouă pe care o întrezărea gândul lui sub cuvintele: casă românească.

Ea privea în aer cu ochii uitați într'un punct.

«Ce fericită va fi ființa aceea care îi va hrăni și ținea vie speranța aceasta, ca un foc pururea nestins», gândi ea.

Dinaintea lor, o scurgere mică de apă le tăia drumul. Gelea săltă puțin brațul Elenei și o trecu dincolo. Un fior nou, ne mai cunoscut, străbătu trupul ei.

— Sunteți hotărât să plecați negreșit mâine? — întrebă însfârșit după o pauză Elena.

— Da, Domnișoară.

El spuse silaba aceasta în așa chip, că dânsa trebui să treacă la altă vorbă. Când ajunseră în foișorul rătund cu zăbrele încrucișate, Gelea admiră lacul din vale, cu glasul mișcat care îi trăda firea de poet.

Fără să-și dee seama, el își desvălea în lirismul lui inima, mai mult de cât și-ar fi mărturisit tot ce simțea dânsul pentru Elena.

După prânz, către seară, făcură o plimbare pe lac împreună cu Coana Ana. Era atât de plăcut momentul că nimeni nu voia să-i turbure liniștea. Lopețile despicau în șoaptă apa adâncă. Umbrele copacilor de pe mal se întindeau lungi până la ei. Barca luneca ușor ca un vis în pacea gândirii. Elena totuși aruncă o întrebare copilărească.

— Dacă s'ar răsturna barca?

Coana Ana o bătu cu mâna peste gură. Gelea surâse.

— Ființele noastre s'ar uni cu umbrele lor, lăsând după noi cine știe ce legendă.

Noaptea fiecare în camera sa se gândi mult la celălalt. Inchipuirea lor răscolea viitorul care îi arăta alături și fericiți ca sub impresiile zilei ce petrecuse împreună. Ei îl vedeau zi cu zi, splendid, încântător, impunându-și în gândul lor datoria de a face tot ce le stă prin putință ca să se înalțe unul pe altul, de a se găsi pururea unul lângă celălalt, cu o dragoste statornică unul altuia, ca o stea luntrașului plecat pe mare, de a-și lega zilnic rănile ce le face lumea tuturor oamenilor simțitori, de a-și ușura și prelungi viața, de a suferi fiecare, dacă vor cere împrejurările, pentru celălalt, de a-și nimici voința în voința celuilalt, de a arde în iubirea lui ca o jertfă dinaintea unui Dumnezeu.

Dacă cineva ar fi putut auzi gândurile lor, ar fi văzut că era unul și același gând.

In sfârșit, a patra zi, Gelea plecă. Familia voi a-l însoți o bucată de drum până la Crucea-neagră,

Pe la 7 ore dimineața, vizitiul ungea trăsura și doi argați puneau hamurile pe cai la grajd. Era răcoare. Noaptea burase puțin, așa că aerul era spălat și drumul fără praf. Eleneĭ i se părea că respiră sănătate. Vălul alb de la pălăria ei cea mare de pae, mișcat de vânt, îi mângâia obrazul. Trăsura mergea în trapul cailor pe sub poalele pădurii Cârja. Ici colo pe drum, câte un român cu nevasta coborau la târg, bărbatul înainte, ușor abia atingând pământul, nevasta mai în urmă, după el, cu imineii în mână.

Crucea-neagră trebue să fie mormântul cuiva? întrebă Gelea pe Elena coborând din trăsură.

— ?

— N'aţĭ întâlnit versul luĭ Şerbănescu?

Să însemne cu o cruce locul unde m'am oprit...

E datină românească de a însemna cu cruce locurile din drumurĭ, unde s'aŭ oprit unele vieţĭ. Câtă variaţie, câtă fantazie în unele crucĭ de la drumurĭ! O poezie populară sculptată în lemn. Când s'ar aduna copiĭ după crucile semănate în lungul şi latul ţărĭĭ s'ar putea face un muzeŭ...

— Sub Crucea-neagră, zise Binu, e îngropat un om... omorât din gelozie... E o istorie întreagă... adăugă el, ne maĭ voind să urmeze.

Şi cum Gelea privea şi asculta cu interes, pe când fata bea apă, de la şipot, el ĭĭ şopti: l'a omorât nevasta luĭ...

— Vine vara, zise Elena, ştergându-şĭ gura cu batista... noĭ ne propunem cu tata să vizităm Sinaia şi poate şi vr'o mânăstire... Am fi fericiţĭ să vă revedem la Sinaia, la începutul luĭ Iulie.

— Ar fi cu putinţă, Domnişoară, şi aşĭ fi şi eŭ tot atât de fericit!...

— Ne veţĭ dovedi că nu v'aŭ displăcut zilele petrecute cu noĭ, adăugă ea zâmbind cu bunătate.

— Voĭ fi fericit să v'o dovedesc.

Şi se despărţiră.

Gelea cu toată rezerva şi stăpânirea luĭ îşĭ trădă secretul inimiĭ în momentul când văzu buzele Eleneĭ tremurând, gata de a face mişcarea plânsuluĭ. In tăcerea luĭ, cineva ar fi putut citi emoţia-ĭ adâncă pe care o spuneaŭ sângele ce i se ridicase în obraz şi împietrirea de a nu putea pronunţa nicĭ o silabă, oprit ca de o mână ce i se pusese în gât.

Elena îl câştigase cu însuşirile sufletuluĭ eĭ care făgăduiaŭ într'o zi o femee, aşa cum o înţelegea şi o doria Gelea.

Pe când alte femeĭ, întâlnite de el în viaţă, il atrăsese poate prin frumuseţea lor, chipul Eleneĭ avea în el maĭ mult o rugăciune. Ea spunea prin ochiĭ săĭ buniĭ, şi prin surâsul eĭ blând, că nu doreşte altceva pe lume de cât să asculte şi să iubească. Şi în jertfa aceasta a eĭ, de ascultare şi de iubire tăcută, simţea el, — omul doritor de a munci şi de a se înălţa, — c'ar putea să-şĭ atingă maĭ lesne ţelul pe pământ. Ea ĭ-ar înaripa sufletul prin tovărăşia fiinţeĭ eĭ supuse şi iubitoare şi ar da gândirilor luĭ de artist acea putere binefăcătoare care se poate asemăna în drumul vieţiĭ cu o undă limpede de munte ce se arată călătoruluĭ însetat. Ea ar fi creatoarea în parte a creaţiunilor luĭ.

Şi văzând-o într'o lumină atât de frumoasă, cum mergea singur pe drum, şĭ-o închipui ca a luĭ. Şi în închipuirea luĭ, tinerească încă, clădi în legănatul trăsureĭ, ca într'un basm oriental, un palat fantastic pe marginea măriĭ, cu valurile în faţă, cu grădiniĭ îmbălsamate de arboriĭ şi de floriĭ şi înveselite de cântece de păsăriĭ, şi unde Elena înconjurată de fete îmbrăcate în violet — coloarea luĭ — să trăiască fericită, pentru el şi numaĭ pentru el, cum dânsul ar trăi fericit lângă dânsa, în atmosfera aceea încălzită de dragostea eĭ şi luminată de visele luĭ de artist.

Iată ce ĭ spunea Elena de-acolo, de-acasă, după cele treĭ zile petrecute împreună.

Celor de la ţară însă, le spunea şi maĭ mult Gelea. Rezerva luĭ crescută prin con-

versația, prin politeța, prin bărbătească sa înfățișare, ca și prin respectul ce da bătrânului Binu și prin veneratia adâncă cu care vorbea de mă-sa, deșteptase în toți de acolo o simpatie puternică. In Elena, momentele intime, în care el îi oferise flori saŭ o rugase să cânte la pian, să 'i vorbească de gusturile ei, de cărțile ce'i place să citească, de amicele și de timpul din școală, născuse o atmosferă de fericire sufletească care era nouă pentru ea și îi aprinse în suflet visele și speranțele firești vârstei ei.

Intoarsă acasă, dânsa se lăsă încet într'un fotoliŭ și-și aminti rând pe rând vorbele luĭ, tălmăcindu-le, răstălmăcindu-le, dându-le fel de fel de înțelesurĭ. «Oare ce-o fi voit să zică el cu vorba „totdeauna“ ? De ce se uita câte odată cu un fel de mirare ascunsă la ea ? De ce-o încuraja dânsul să iubească viața?...“

Și sub amintirea cuvintelor luĭ, se oprea în loc prin casă, pe scările prispeĭ dinspre grădină, învârtea câte un fir de ață pe deget, își fixa ochiĭ duși în aer, murmura încet sfârșiturĭ de cuvinte.

Seara, când se culcă, privi spre lumânare care se sfârșea, puse altă lumânare și se lăsă pe scaunul de lângă pat, privind flacăra ce se aprindea încet. In creșterea flacăriĭ se vedea pe ea. Când se întregi lumina plină și puternică, ea surâse. Stătu puțin în fața patuluĭ prinzând să se desbrace, dar văzu că nu-ĭ era somn. Se uită încet prin prejur. Se aproprie de mesuța de lucru, deschise sertarul, îl închise la loc. Își desfăcu părul, veni din noŭ în mijlocul odăeĭ, se duse spre ferestre, ridică o perdea, privi întunericul de afară și, în cele din urmă, se hotărâ să se culce. I se păru că aude un sgomot prin sală. Ascultă mai bine. Se înșelase. Se desbrăcă punându-și hainele pe canapea și se ridică în pat. Când sună două-spre-zece ore, ea era încă deșteaptă. Luă o carte de pe masa de noapte, o deschise, citi câteva rânduri, puse degetul între foĭ, închizând cartea și lăsând-o de-asupra trupuluĭ săŭ. Cartea îi lunecă din mână... Ea adormi albă și curată, sub lumina galbenă și neclintită a lumânăriĭ, uitată aprinsă.....

(Urmează) N. PETRAȘCU

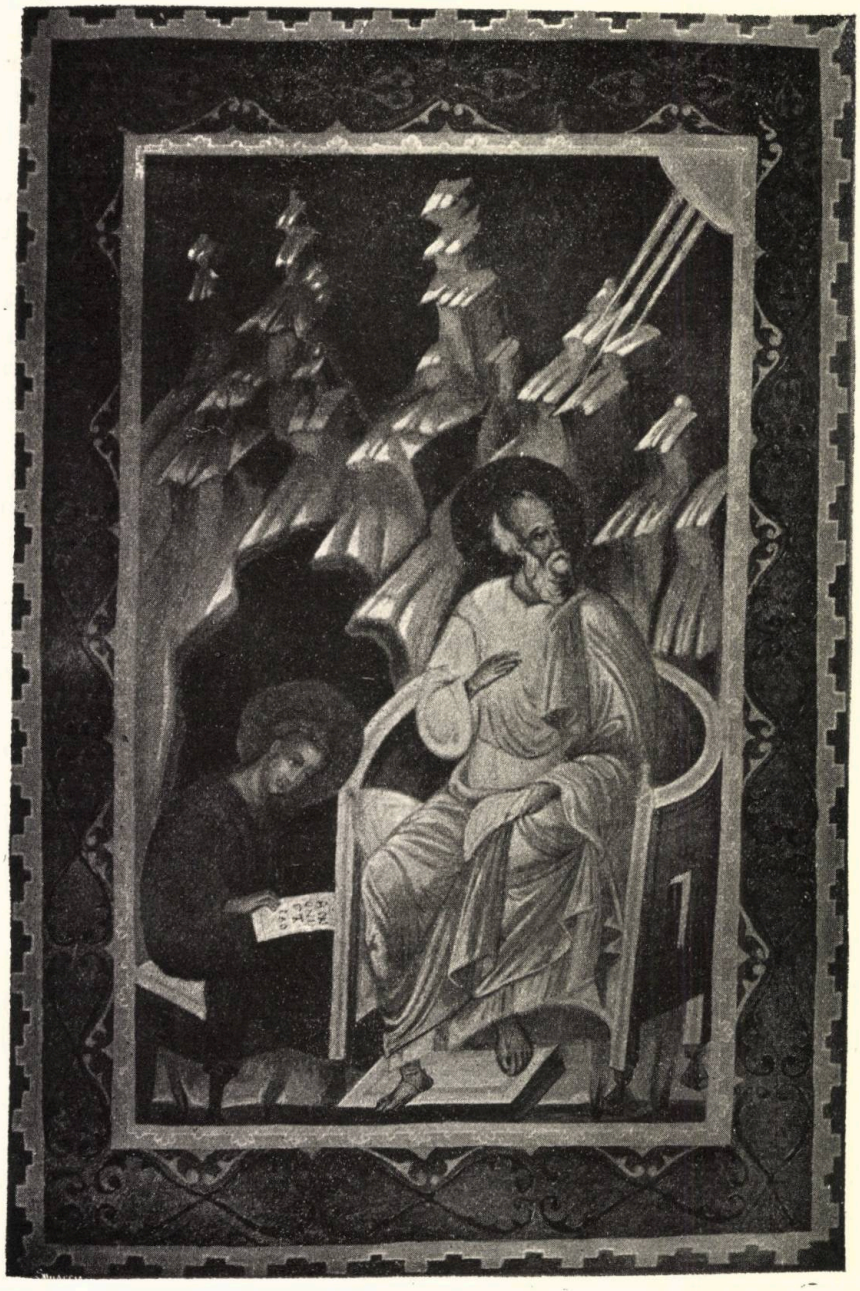

MINIATURĂ DIN EVANGELIA LUI ŞTEFAN CEL MARE

(Muzeul Naţionale de antichităţi)

LA MANASTIREA PUTNA

Murise sfânt și vrednic, încununat de slavă,
Voivodul ce domnise cu cinste și ispravă,
Cinci-zeci de ani aproape peste-un viteaz popor —
Ștefan cel Bun și Mare, și'n veci biruitor,
Cu gândul de lumină și brațul de oțel,
C'un singur dor in suflet și'n minte-un singur țel:
Să ție neștirbită de-apururi cinstea țării.

Dar clopotele Putnii în liniștea 'nserării,
Șoptind o rugăciune cu glasul lor trudit,
Creșteau durerea morții voivodului slăvit...
Și țara 'ntreagă'n plânset tânguitor de clopot,
In freamăt trist de codri și'n surdul apei ropot,
Își îngropa cu jale nădejdea ei vitează,
Norocul ei puternic, neadormita pază.

In sfintele odăjdii, toți arhiereii țării,
Veniți ca să slujească prohodul îngropării, —
L'au uns cu mir, cetindu-i din cărțile 'nțelepte,
Sfințindu-i pomenirea și faptele lui drepte.
Boerii toți în juru-i cu frunțile plecate,
Triști ascultau cântarea cuvintelor curate

Din sfinte Evanghelii, — cerând Celui Puternic
Ertarea milostivă în somnul lui cucernic.
Lângă coșciug, pe treaptă, Domnița 'ngenunchiată
Alături de fecioru-i, plângea nemângâiată,
Rugându-se 'ntru Domnul spre dreapta izbăvire
A celui care doarme în mută nesimțire.
Și ceara arde încă, topindu-se în sfeșnic....
Toți plâng -- el nu-i aude din somnu-i greu și veșnic.

Tânguitor și jalnic plâng clopotele țării,
Imprăștiind durere în negurile zării.
Prelung și trist răsună un glas de corn departe:
E semnul că Suceava de Domnu-i se desparte.

Convoiul se pornește în faptul dimineții
Spre mănăstirea Putnii; — în frunte călărești,
Purtând năframe albe ce flutură în vânt,
Sunând din corn cu jale un cântec de mormânt.
Apoi vin arhiereii și preoții Moldovei
Șoptind din cărți bătrâne înțelepciunea sloveî,
Spre blânda izbăvire a Domnului iubit;
In urmă vine carul cu mirt împodobit,
In care e coșciugul cu flori săpate 'n lemn;
Pe el sabia, schiptrul, — al stăpânirii semn —
Pecetia domnească și scutul de-apărare....

După cosciug boerii, în haine de zi mare,
Și căpitanii oastei, pășesc încet și rar,
Cu frunțile plecate și cugetul amar.
Apoi oștirea curții, mulțime de norod, —
Toți însoțind la groapă viteazul voevod.

. . . . . .

Veniți de-i dați acuma obștească sărutare,
Și'ngenunchiați, cu gândul senin spre închinare;
Rugați-vă 'ntru Domnul pentru a sa odihnă,
Să-i fie somnul dulce și adormirea'n tihnă.
Veniți acum noroade, slăviți-i pomenirea,
Cu marile lui fapte, 'nzestrându-vă-amintirea, —
Lăsând ca moștenire, acelor ce-or să vie,
Poveștile mai mândre'n isprăvi de vitejie;
Și doinile mai triste și'n grai mai fermecate,
De dorul altor vremuri, în fapte mari bogate.

Veniţĭ cu toţĭ, priviţi-l !... E cea din urmă dată...
Cu fală şi lumină a stăpânit poporul,
Orânduind dreptate, fiind în veci izvorul
De bine şi credinţă, în lunga lui domnie...
In vremurĭ de răstrişte, lupta cu bărbăţie
In fruntea oasteĭ sale, cu paloşul deştept,
Şi-şĭ chibzuia izbânda cu gândul înţelept.
In anĭ puţinĭ de pace, în loc de buzdugan,
Nedeslipit tovarăş al vieţiĭ de oştean,
Umbla cu crucea 'n mână,—şi'n loc de cetăţuĭ,
Zidea lăcaşurĭ sfinte în cinstea Domnuluĭ.

Veniţĭ de-ĭ daţĭ acuma obştească sărutare,
Şi'ngenunchiaţĭ cu gândul senin spre închinare!
Sub bolta mânăstiriĭ, săpatu-i-aŭ mormânt,
Să-ĭ fie codri-aproape şi prieten al lor cânt.
Şi-o lespede de peatră i-aŭ pus drept străjuire,
Cu horbodă de slove—neştearsă pomenire!
Şi-o candelă ce-şĭ plânge lumina în veghere,
Urzind singurătate şi tainică tăcere...
. . . . . .
In timp de patru veacurĭ, tu, slugă credincioasă,
Aĭ răspândit smeritä, lumină prietenoasă
Peste mormântul celuĭ maĭ glorios voivod!
O, candelă! Tovarăş din viaţa după moarte,
Izvor de'nţelepciune, a mângâeriĭ carte!
Din vremurĭ legendare de sârg şi vrednicie,
Tu singură rămas-aĭ curată mărturie,
Să ne hrăneştĭ simţirea, dând zbor închipuiriĭ,
Şi sufletuluĭ pace, evlavie gândiriĭ...
Tu ne aprinzĭ în minte maĭ limpede-amintirea
Măreaţă şi senină a mareluĭ voivod;
Ne făureştĭ icoane după-un bogat izvod,
Al vremurilor stinse, ce numaĭ tu le ştiĭ,—
Vremĭ rodnice 'n credinţă, bogate 'n străşniciĭ,
Când crucea şi hangerul eraŭ de acelaş sânge,
Iar legea strămoşească, nimic n'o putea 'nfrânge;
Când vorbă era vorba, şi îşĭ avea temeĭ,
Iar datina 'n putere, avându-şĭ rostul eĭ...

Măreţ, voĭvod, Ştefane!... îmbătrânit de mult
In amintirea noastră,—zadarnic maĭ ascult

Tot ce-mĭ şopteşte gândul, în clipe de visare...
Noĭ am venit aicea cu dor de închinare,—
Să ne trezim în suflet simţirĭ noĭ şi curate,
Avânt de viaţă nouă, de-adâncă pietate ;
Mărirea ta şi fala isprăvitorul de bine,
Să ne deştepte iarăşĭ, credinţa 'n noĭ şi'n tine ;
Să dobândim nădejdea 'n minunile credinţiĭ,
Privind cu dor şi râvnă la zorĭĭ biruinţiĭ...

Noĭ am venit aicea să ne 'nchinăm măririĭ
Şi slaveĭ tale Doamne ! — Evlavia simţirĭĭ
Şi-a gândurilor cinste le-aducem drept prinos
La groapa ta, stăpâne, îngenunchind pios...
Cu smirnă şi tămâe, sfinţindu-ţĭ amintirea,
Nălţăm tutindenĭ imnurĭ curate, 'ntru slăvirea
Şi lauda ta, Doamne !...

Noĭ am venit aicea, ca să luăm lumină,
Din faima-ţĭ depărtată şi gloria-ţĭ deplină,
Crescându-ne puterea din sufleteştĭ izvoare ;
Să învăţăm iubirea de datină şi ţară,
Redobândind în suflet puterea vitejieĭ,
Hrănindu-ne simţirea cu dragostea moşieĭ ;—
Şi 'mbărbătaţĭ în inimĭ şi'n gândurile noastre ;
Să ne'nturnăm în urmă, sub bolţile albastre,
In plaiurile mândre a dulceĭ Bucovine,
Ca să-ţĭ scăpăm lăcaşul tău sfânt, din mânĭ străine !...

Corneliŭ Moldovanu

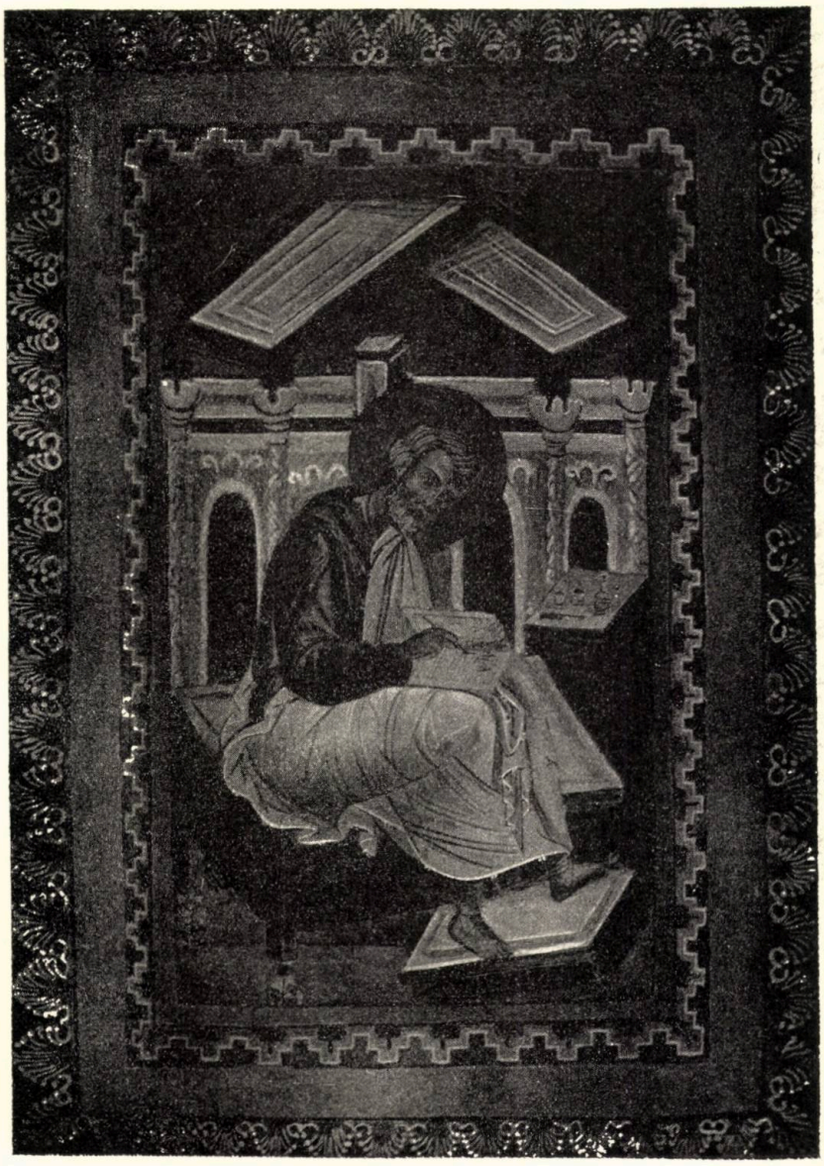

MINIATURĂ DIN EVANGELIA LUI ŞTEFAN CEL MARE

(Muzĕul Naţional de antichităţi)

LUPTA ACTUALĂ DINTRE SÂRBI ŞI BULGARI

ŞI

ROLUL ROMÂNIEI ŞI AL MACEDO-ROMÂNILOR FAŢĂ DE DÂNŞII—ÎN MACEDONIA

În lupta cea vecĭnică şi firească pentru existenţă, fiecare individ, decĭ fiecare dintre noĭ, pentru ca să trăĭască, să-şĭ asigure viaţa şi să o ducă maĭ departe desvoltând-o, trebue să facă în *acelaş timp* o îndoită şi împărechiată lucrare, trebue adică să facă o *acţiune pozitivă* şi alta *negativă*. Prin acţiunea *pozitivă* noĭ muncim—de regulă pe o cale cinstită şi demnă — ca să ne producem, câştigăm şi să asimilăm elementele de care avem nevoe pentru păstrarea şi desvoltarea vieţeĭ noastre fisice, morale şi intelectuale. Prin acţiunea *negativă* însă căutăm şi trebue să ne silim pe de o parte spre a *ocroti* lucrările celeĭ pozitive şi rezultatele dobândite printr-însa, iară pe de alta spre a *neutraliza* saŭ a zădărnici tendinţele protivnice existenţiĭ şi dezvoltăriĭ individualităţiĭ noastre ale altor indiviziĭ care, fie din invidie, fie din răutate, fie din ambiţiĭ imorale, ba de multe orĭ chiar din nevoĭa lor de a trăi, ar căuta să lovească şi să zăticnească traĭul şi mersul nostru înainte.

Intocmaĭ ca un individ, tot astfel statul saŭ poporul, în firească lor luptă pentru existenţă şi propăşire, trebue să facă în acelaş timp o acţiune pozitivă şi alta negativă. Prin acţiunea pozitivă el — statul saŭ poporul — caută să stăpânească şi să utilizeze forţele fizice, chimice şi alte elemente morale ale naturiĭ înconjurătoare saŭ maĭ îndepărtate. Prin acţiunea negativă însă, ca orĭ şi care individ, statul saŭ poporul caută pe de o parte să ocrotească lucrarea celeĭ pozitive, iară pe de alta să cunoască şi să pareze, să neutralizeze saŭ să zădărnicească *la vreme* tendinţele izvorâte din ideĭ şi sentimente protivnice desvoltăriĭ lor individuale şi unitare — tendinţĭ ale altor state şi altor popoare, dimprejur maĭ ales.

Ca orĭcare alt stat şi popor, tot astfel şi Statul saŭ Poporul Românesc, spre a-şĭ asigura existenţa şi a şĭ-o duce propăşitor maĭ departe, cată să facă aceeaşĭ îndoită acţiune pozitivă şi negativă în acelaş timp. Noĭ dar, de asemenĭ, spre a ne ocroti lucrarea celeĭ pozitive, trebue să facem din vreme şi mereŭ o acţiune ne-

gativă de cunoaştere şi neutralizare saŭ zădărnicire a tendinţelor protivnice existenţiĭ noastre politico-naţionale ale neamurilor şi statelor dimprejur maĭ ales: Maghiariĭ, Ruşiĭ, Bulgariĭ şi Sârbiĭ.

Interesant ar fi, ba chiar plin de însemnătate pentru noĭ, să vedem acum gândirea şi tendinţele politico-naţionale ce hrănesc faţă de Statul şi Poporul Românesc fiecare din ceĭ patru vecinĭ pomeniţĭ; pentru ca apoĭ să ne dăm seamă şi să ştim pe temeĭuri pozitive şi reale, *cum să îndrumăm* necesara noastră acţiune negativă faţă de toţĭ. Ne mărginim însă, de o camdată, la cercetarea acestor lucrurĭ cu privire numaĭ la Sârbĭ şi Bulgarĭ. Şi facem această alegere — lăsând la o parte pe Maghiarĭ şi Ruşĭ—nu numaĭ pentru că subĭectul ar fi prea întins, ci maĭ ales din pricina altor motive precumpănitoare. O facem pentru că studierea cu deamănuntul a acestor chestiunĭ ne-a dat convingerea că, maĭ ales raporturile dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ între dânşiĭ în Macedonia, precum şi tendinţele lor faţă de Statul şi Poporul Românesc, ne sunt nu numaĭ slab dar chiar falş cunoscute. Şi le cunoaştem falş, pentru că noĭ *nu le ştim din cercetarea directă făcută de noĭ înşişĭ* a acelor raporturĭ şi tendinţĭ, ci din ceeace uniĭ maĭ marcanţĭ, saŭ pe care îĭ presupunem astfel, dintre oameniĭ acelor popoare ne declară în anumite ocaziĭ (s. ex. la intervievurĭ saŭ în discursurĭ la solemnităţĭ); şi încă, le maĭ cunoaştem falş pentru că, *neştiind limbile acestor popoare slave*, decĭ nicĭ mişcările intelectuale şi de fapt sufleteştĭ ale lor, pe care le arată în toată goliciunea numaĭ în ceeace scriŭ în cărţile şi publicaţiile lor bulgare saŭ sârbeştĭ, *suntem reduşĭ a ne lumina asupra lor numaĭ din spusele preseĭ saŭ ale publicaţiilor occidentale*, franceze saŭ germane maĭ ales. Şi, în toate aceste lipsurĭ ale noastre, pentru nişte chestiĭ ca acestea, de care pare că nu ne-am dat seama că ne sunt vitale, n-am băgat bine de seamă nicĭ că acele discursurĭ de la solemnităţĭ saŭ intervievurĭ nu corespund stăriĭ sufleteştĭ *generale şi reale* pe care Bulgariĭ în special o hrănesc faţă de Românĭ şi România, şi nicĭ că presa occidentală suferă şi ea, poate, de aceleaşĭ defecte de neştiinţă ca noĭ. Şi luminându-ne în acele chestiĭ din spusele acesteĭ prese, maĭ ales, nu am băgat de seamă — pentru că, neştiind şi ce spun presa şi publicaţiile bulgare saŭ sârbeştĭ, drept e că nicĭ n-am avut prin ce să băgăm de seamă — că ea,—fie că se întemeiază pe date propriĭ ale cercetăriĭ oamenilor săĭ (care însă maĭ totdauna nu ştiŭ nicĭ bulgăreşte nicĭ sârbeşte), fie că-ĭ daŭ acele date Bulgariĭ saŭ Sârbiĭ înşişĭ,—saŭ nu destăinueşte de cât aceeace nu atinge interesele sale politice şi naţionale; saŭ că de ceeace nu o interesează nu spune nimic, cu toate că, poate aceste lucrurĭ nespuse ar fi pentru interesele noastre cu totul importante; saŭ de cele maĭ multe orĭ, din pricina lipseĭ de control, provenite din neştiinţa limbiĭ şi mişcăriĭ intelectuale a acelor popoare slave în limba şi ţara lor, ne împărtăşeşte faptele şi stările nu cum ele sunt în realitate, ci cum i le-aŭ inspirat ceĭ maĭ iscusiţĭ dintre slaviĭ concurenţĭ în Macedonia: de regulă Bulgariĭ. Despre Maghiarĭ şi Ruşĭ însă aceste fapte ne sunt mult maĭ bine cunoscute, cu deosebire fiind-că adevărata şi reala mişcare actuală a sufletuluĭ lor le cunoaştem în chiar limbile lor,—prin fraţiĭ Românĭ din Ungaria şi Basarabia maĭ cu seamă. Iată întâiul motiv pentru care ne mărginim acum a vorbi despre Sârbĭ şi Bulgarĭ. Dar pe lângă acesta maĭ este şi un altul, anume gândul că eŭ, prin împrejurărĭ cunoscând mişcarea intelectuală a acestor două popoare la dânsele acasă şi în chiar limbile lor sârbă saŭ bulgară, voĭ putea fi realmente folositor, uneorĭ îndreptând câteva ideĭ greşite insinuate la noĭ maĭ ales din occident, iar alte dăţĭ împărtăşind câteva fapte nouĭ acelor care urmăresc, cu un spirit maĭ cuprinzător, chestia Macedoneană şi interesele românizmuluĭ în Macedonia. In sfârşit, al treilea motiv e că cunoaşterea maĭ precisă şi clară a sufletuluĭ în acţiune bulgar şi sârb mĭ-a înrădăcinat în minte-mĭ convin-

gerea că, de vom dăinui încă în această falşă cunoaştere a luĭ de acum, şi de nu vom şti din vreme cum să îndrumăm acţiunea noastră negativă faţă de Bulgarĭ şi Sârbĭ, atunci mult maĭ curând de cât ne închipuim vom avea de lucru peste Dunăre de cât peste Carpaţĭ saŭ Prut.

Iată de ce mĭ-am propus a vorbi în acest loc despre vecinĭĭ noştrĭ imediaţĭ de peste Dunăre, şi anume despre: *„Lupta actuală dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ, şi rolul României şi al Macedo-Românilor faţă de dânşiĭ — în Macedonia“*.

Şi am ales cercetarea raporturilor dintre aceste state şi popoare nu în altă parte ci în Macedonia, fiindcă, din cunoaşterea lor maĭ ales acolo, ni se desprind nouă clare tendinţele ce ele aŭ şi hrănesc faţă de România, precum şi direcţia ce noĭ trebue să dăm acţiuniĭ noastre negative faţă de dânsele.

Dar pentru ca pe acestea să le înţelegem lămurit, şi pentru ca din cunoaşterea lor să ne putem făuri energiĭ naţionale, va trebui să le vedem din treĭ puncte de vedere ; şi anume să clarificăm :

Din ce constă lupta dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ în Macedonia, şi pe ce raţiunĭ se întemeiază dânsa.

Care sunt tendinţele politico-naţionale ale statelor şi popoarelor acestora faţă de România şi Românĭ.

Da o consecinţă din acestea : cum trebue să îndrumăm noĭ acţiunea noastră negativă faţă de fiecare din aceştĭ doĭ concurenţĭ în Macedonia.

1. Lupta dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ pentru Macedonia

Cunoscut e că în mozaicul de popoare : elene de o parte, iară de alta latine, (în care putem enumăra nu numaĭ pe Macedo-Română ci şi pe fraţiĭ lor de sânge Albanezĭĭ), precum şi slave în care intră Sârbiĭ şi Bulgariĭ,—cunoscut e, zic, ca în acest mozaic de popoare care alcătuise, dimpreună cu Turciĭ, provincia semiluneĭ Macedonia, nu existaŭ, înainte de sfârşitul celuĭ d'al XVIII veac saŭ şi maĭ bine de începutul celuĭ al XIX, lupte pe tema naţionalităţilor; ci toţĭ aceĭa, învăluiţĭ în marama neguroasă a provosloveĭ greceştĭ, chiar dacă în casele lor vorbeaŭ limba neamuluĭ din care se trăgeaŭ, în suflete însă nu aveaŭ o conştiinţă clară, ba de cele maĭ multe orĭ nicĭ n-aveaŭ o altă cunoştiinţă naţională de cât pe aceea că sunt Grecĭ. De la începutul veaculuĭ al XIX însă, maĭ cu seamă subt îmboldul general al ideilor de naţionalism stârnit încă de marea revoluţie franceză şi de dânsa svârlite în conştiinţele adormite ale neamurilor din Europa balcanică, Bulgariĭ încep ceĭ dintâĭ a se trezi şi a-şĭ da seama de neamul slavonesc din care se trag. De atunci eĭ, maĭ ales din principat, prin îndemnurile unor bărbaţĭ de acţiune, entuziasm şi condeĭ, pornesc şi maĭ departe, în Macedonia, la Slaviĭ de acolo, mişcarea de propagandă naţionalistă *bulgară*. Propagandiştiĭ Bulgarĭ, dând aci de o populaţie a căreĭ conştiinţă slavă era cu totul vagă şi confuză, când ea nu era de tot grecizată, printr-o pricepută, statornică şi stăruitoare lucrare strecoară în scurtă vreme în sufletul uneĭ marĭ părţĭ dintr-însa convingerea că ea e anume de neam bulgar, fiindcă, o învaţă dânşiĭ, bulgărească e limba ce o vorbeşte ; şi pe lângă aceasta încă, să-ĭ făurească în suflete, ca energie naţională *bulgară*, credinţa că Macedonia, care azĭ ar fi locuită statornic maĭ ales de Bulgarĭ, şi în vremile trecute a fost ea stăpânită de părinţiĭ şi moşiĭ acestora de astăzĭ, astfel că, decĭ, tot de Bulgarĭ, iar nu de Turcĭ şi nicĭ de nimenĭ altul nu se cade să fie condusă în viitor.

Iar printr-această îndemânatecă propagandă, Bulgariĭ izbutesc ca, în scurtă vreme, cea maĭ mare parte din populaţia slavă a Macedonieĭ să se creadă bulgă-

rească, şi ca, sprijiniţĭ şi de stăruinţele Rusieĭ, să-şĭ dobândească la 1871 chiar o biserică proprie bulgară, Exarchatul, care le sluji drept nou mijloc de bulgarificare. Şi de atuncĭ, până maĭ în aniĭ din urmă, propaganda bulgară, prin biserică şi şcoală maĭ ales, păşi cam tot biruitoare în bulgarizarea slavilor macedoneni.

Dară, pe de altă parte, numaĭ că ceva maĭ târziŭ de cât Bulgariĭ, subt îmboldul aceloraşĭ împrejurărĭ generale ca aceştĭa, încep şi Sârbiĭ să se trezească în sensul uneĭ vieţuirĭ naţionale proprĭĭ sârbeştĭ. Şi, la rîndul lor, şi dânşiĭ încep, maĭ ales din principat, să-şĭ întindă în Macedonia, la Slaviĭ de acolo, gândul de mărire a neamuluĭ şi statuluĭ lor. Căcĭ, întocmaĭ ca Bulgariĭ şi alăturĭ de dânşiĭ, pornesc şi Sârbiĭ printre Slaviĭ macedoneni—care când nu eraŭ de tot grecizaţĭ în suflete, nu aveaŭ altă conştiinţă de cât una confuză şi vagă *slavonă*—o propagandă naţionalistă *sârbească*; să-ĭ înveţe că limba ce eĭ vorbesc e acea sârbă, şi că, Sârbĭ fiind chiar moşiĭ şi strămoşiĭ lor care aŭ locuit statornic şi aŭ stăpânit în vremurile trecute Macedonia, această provincie numaĭ de Sârbĭ, iar nu de Turcĭ şi nicĭ de nimeni altul, se cade să fie condusă în viitor. Iar aceste ideĭ se sileşte propaganda sârbească să le însădească şi înrădăcineze nu numaĭ în sufletele care n-aŭ de cât conştiinţa vagă şi confuză *slavă*, ci chiar să maĭ caute în acelaş timp a face pe ceĭ atraşĭ de bulgarism să renunţe la el şi să se întoarcă la o conştiinţă naţională sârbească; căcĭ şi pe aceştĭa îĭ învaţă propaganda sârbească că eĭ nu sunt Bulgarĭ ci Sârbĭ, fiindcă, le zice, sârbească e limba ce o vorbesc.

Dar tocmaĭ aci, în aceste tendinţe opuse exercitate asupra aceleeaşĭ populaţiĭ macedonene, începe lupta îutre Bulgarĭ şi Sârbĭ pe tema naţionalistă; căcĭ şi uniĭ şi ceĭlalţĭ vor *aceeaşĭ* Macedonie, şi uniĭ şi ceĭlalţĭ pretind că e de neamul lor *aceeaşĭ* populaţie slavă de acolo.

Iar fiindcă fiecare din aceste două state şi popoare slave cred că, în momentul uneĭ rezolvărĭ a chestieĭ balcanice în cazul împărţiriĭ Turcieĭ saŭ al desliriĭ Macedonieĭ de dânsa, Europa va dărui această provincie aceluĭa dintre ele care va fi socotit că are cele maĭ multe drepturĭ etnografice şi istorice acolo; de aceea, atât Bulgariĭ cât şi Sârbiĭ se silesc, făr-de răgaz fiecare, a face diplomaţia europeană să capete convingerea că dreptatea e numaĭ a lor. Numaĭ că propaganda bulgară, precum e ea maĭ energică şi maĭ iscusită de cât cea sârbească în Macedonia însăşĭ, tot astfel e dânsa maĭ întinsă şi maĭ însufleţită de dictonul că reclama e sufletul comerţuluĭ chĭar în chestiĭ diplomatice. Astfel că, chestia raporturilor, a drepturilor şi a raţiuniĭ lupteĭ dintre eĭ şi Sârbĭ în Macedonia, tocmaĭ prin acea zgomotoasă şi îndemânatecă reclamă şi prin ale eĭ reţele 'ntinse cu prisosinţă 'n Europa apusană,—tocmaĭ prin acestea, zic, acea chestie e astăzĭ cunoscută şi judecată maĭ ales prin insinuările izvoarelor tendenţioase bulgare. De aceea vedem astăzĭ că presa europeană, franceză saŭ germană de pildă, care judecă lupta dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ în Macedonia, necunoscând în de ajuns şi temeĭnic nicĭ limba şi nicĭ istoria lor, dă dreptate celor dintâĭ, considerând pe ceĭ d-al doilea numaĭ de simpli ambiţioşĭ saŭ pismătareţĭ.

Iar noĭ Romăniĭ, care nu ne hrănim pân-acum de cât cu ceea ce occidentul ne împărtăşeşte, credem ca şi dânsul, fără d-a cerceta 'n adânc, că populaţia slavă statornică din Macedonia e „sigur" bulgară iar nu sârbească, şi că lupta pe care Sârbiĭ o duc împotriva Bulgarilor acolo nu are alte temeliĭ de cât ambiţia şi pizma. De aceea vedem şi în presa noastră ca în cea apusană că în Macedonia se găsesc 1.500.000 Bulgarĭ, iar Sârbĭ numaĭ 500.000 [1]). Şi iarăşĭ, tot de presa occidentală saŭ de iscusinţa propagandelor bulgare inspirat un profesor german filo-bulgar scrie

1. Ziarul *Conservatorul* de la 21 August 1903.

într-o „Enciclopedie română“ că „Macedo-Românii locuesc pe un pământ bulgăresc [1]“; precum, cam în acelaşi fel, un diplomat şi distins literat al nostru, vorbind de lupta Bulgarilor cu Sârbii pentru Macedonia, ne spune că: „Sârbii *aspirând a juca un rol*, dar nedomiriţi de partea cărora dintre Turcĭ, Grecĭ saŭ Bulgarĭ să-şĭ încline dorinţele“ [2]).

Peste tot dar se crede şi la noĭ că lupta Sârbilor în potriva Bulgarilor pentru Macedonia nu porneşte din convingerea vreunuĭ drept, ci numaĭ din ambiţia celor dintâĭ de a juca şi eĭ un rol.

Dar pentru că această idee e falşă — fie că ne vine ea direct de la Bulgarĭ, fie din presa occidentală inspirată şi dânsa în acest caz nu de cunoaşterea preciză a faptelor ci de propaganda bulgară interesată şi iscusită 'n a le falzifica ; de aceea, şi maĭ ales pentru că avem convingerea că această cunoaştere falşă a raporturilor dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ în Macedonia ar putea deveni din ce în ce maĭ păgubitoare intereselor viitoare ale Românieĭ şi Românilor, să arătăm noĭ cum staŭ acele raporturĭ în adevărata lor realitate : să arătăm noĭ, *întemeiaţĭ nu pe spusele propagandeĭ bulgare şi nicĭ pe acele ale preseĭ occidentale* falş informată tot de cea dintâĭ, *ci din însăşĭ mişcarea intelectuală şi sufletească a lor*, fixată şi pusă 'n lumină *'n scrierile lor propriĭ bulgare şi sârbeştĭ.*

Pentru aceasta însă, va trebui să cercetăm lupta dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ din treĭ puncte de vedere şi anume să vedem :

a) Dacă lupta dusă de Sârbĭ în potriva Bulgarilor în Macedonia n-are dreptatea la temelie, ci e numaĭ o luptă stârnită şi hrănită de ambiţia vanitoasă a celor dintâĭ de a juca un rol, — cum am văzut că se crede şi la noĭ ;

b) Dacă se poate susţine cu temeĭ şi indiscutabil că în vremile trecute Macedonia a fost locuită statornic şi preponderată de Bulgarĭ iar nu de Sârbĭ, — cum se crede şi la noĭ.

c) Dacă se poate susţine cu temeĭ şi indiscutabil că astăzĭ populaţia slavă statornică şi preponderantă la număr din Macedonia e bulgară, iar nu sârbească, — cum am văzut că se crede şi la noĭ.

Să cercetăm aceste treĭ puncte pe rând.

a) Numaĭ Bulgariĭ aŭ dreptate, iar Sârbiĭ luptă pentru o ambiţie vanitoasă ?

Iscusinţa Bulgarilor de a se presenta Europeĭ ca singuriĭ dintre Slavĭ, care, pe temeĭul uneĭ pretinse indiscutabile majorităţĭ de Bulgarĭ statornicĭ în Macedonia, ar avea dreptul de a cere pentru dânşiĭ această provincie,—această iscusinţă a făcut ca şi la noĭ, ca în occident, să se creadă că în adevăr Sârbiĭ, faţă de Bulgarĭ, n-aŭ nicĭ un drept actual etnografic acolo.

La acestea s-aŭ maĭ adăogat apoĭ şi formularea neclară şi schimbătoare a ideilor unora dintre Sârbĭ, ca aceĭ studenţĭ cu care a convorbit răposatul Neniţescu şi care 'ĭ-aŭ spus că poporul lor, pe baze etnografice, pretinde Macedonia până la Perlepe [3]).

Iscusinţa propagandeĭ bulgare, biruitoare în lumea cultă occidentală, pe de o parte, iară pe de alta neprecizia aspiraţiilor sârbeştĭ, care vor Macedonia unele până la Perlepe iar altele până la Salonic, aŭ contribuit din ce în ce maĭ mult să

1) G. Weigand, în a luĭ Dr. Diaconovich: *Enciclopedia Română*, 227, 229. Cf. acelaşĭ lucru spus de Weigand în: *Die Aromunen* I p. 3.

2) Ollanescu, în ziarul *Epoca* de la 28 Ian. 1905.

3) Neniţescu: *De la Românii din Turcia europeană* p. 37.

formeze şi să întărească şi la noĭ convingerea maĭ sus pomenită că „Sârbiĭ *aspiră a juca un rol,* dar sunt nedomiriţĭ de partea cărora dintre Turcĭ, Grecĭ şi Bulgarĭ să-şĭ încline dorinţele".

Dar, fie propaganda bulgară direct, fie indirect prin lumea şi presa occidentală inspirată şi informată de la dânsa, ne-a clădit o convingere greşită întemeĭată pe fapte şi stărĭ falşe; fiindcă, în realitate, mişcarea sârbească e pornită în Macedonia nu din ambiţia de a adăoga o bucată de pământ maĭ mult la regatul Sârbieĭ, cum credeaŭ chiar şi aceĭ studenţĭ cu care a conversat Neniţescu, ci din o altă concepţie mult maĭ înaltă. Şi anume, în sufletul călăuzitorilor pricepuţĭ şi departe văzătorĭ aĭ Regatuluĭ şi Neamuluĭ Sârbesc stă adânc înrădăcinată credinţa: nu atât că acestuĭ regat îĭ maĭ lipseşte o bucată de pământ, *ci că el nu poate trăi mult în graniţele-ĭ actuale, adică fără eşire la mare.* Acesta e rostul mişcărieĭ sârbeştĭ în Macedonia, iar nu acela pe care îl gândim noĭ după cele spuse de Bulgarĭ şi occident. Iar această politică *de pură existenţă* o împărtăşeşte şi o frământă în regatul Sârbieĭ şi în Macedonia nu numaĭ ceĭ cu sentimente filo-austriace, care ar putea fi bănuiţĭ de instrumente germane în potriva înţelegerieĭ frăţeştĭ şi a unirieĭ slavilor din Balcaniĭ, ci chiar şi ceĭ maĭ filo-ruşĭ, radicaliĭ. Dovadă despre acest lucru ne staŭ nu numaĭ neînţelegerile şi luptele pătimaşe dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ, ci chiar scrierile politice ale lor. Dovadă ne e, de pildă, aceea ce fostul şef al propagandeĭ sârbe din ministerul de externe de la Belgrad, S. Simicĭ scrie într-un studiŭ al săŭ cu titlul: „*Sârbia, Bulgaria şi chestia albaneză*", publicat anul trecut într-o revistă sârbească. El, formulând idealul necesar, făurit din nevoile de *existenţă* ale regatuluĭ sârbesc d-a 'şĭ întinde graniţele în Macedonia, motivează astfel lupta pe care Sârbiĭ *trebue* să o ducă împotriva Bulgarilor acolo: „Mărturisesc, zice Simicĭ, că îĭ e greŭ poporuluĭ bulgar să fie lipsit de un milion de „element slav[1])" în Macedonia; dar susţinem că Sârbieĭ 'ĭ-ar veni şi maĭ greŭ aceasta, fiindcă ea e maĭ slabă de cât Bulgaria, atât ca teritoriŭ cât şi prin populaţia ce o are. Presată din spre mĭază-noapte şi apus de ţinuturile în care domneşte Austria, şi *neavând, precum are Bulgaria, eşire la mare şi alte pĭeţe pentru productele sale,* Sârbia e osândită nu numaĭ să fie vasală Austro-Ungarieĭ în privinţa economică, ci ca, economiceşte săpată, *să pĭardă şi neatârnarea-ĭ politică, dacă nu izbuteşte la vreme să se scape de aceste strânsorĭ cu eşirea la mare.* De câtă pagubă ne e nouă Sârbilor atârnarea de pieţele Austro-Ungare, mărturie vorbitoare ne sunt urmările acelor neîncetate sâcâelĭ cu care ne munceşte Austro-Ungaria, îndată ce nu-ĭ place ceva în Sârbia. Pe câtă vreme astfel e situaţia în Sârbia astăzĭ, când e încă Turcia stăpână părţiĭ de miază-zĭ a peninsuleĭ Balcanice, ce s-ar alege de ea când s-ar încuĭba Austro-Ungaria şi acolo. Iar aceasta la acest lucru ţinteşte lucrând serios şi foarte circumspect. *Şi dacă va izbuti,* în cazul când va sosi lichidarea *Turcieĭ, să-şĭ asigure eşirea la marea Egee, atunci Sârbia e „nimicită"* [2]).

Apoĭ un alt scriitor sârb, Pavle Orlovicĭ, într-un studiŭ al săŭ [3]) declară de asemenea că: „Sârbia e despărţită de regiunile apusane sârbeştĭ printr-un zid chinezesc. Dacă se izbuteşte ca să fie despărţită şi de Macedonia prin puternicul strat albanezesc, atunci sârbimea a perdut nădejdea în viitorul săŭ naţional, iar Sârbia şĭ-a *perdut prima condiţie pentru existenţa sa politică*".

---

1) Să se observe acest termen, prin care vrea a înţelege că populaţia din Macedonia e nu bulgară, cum pretind Bulgariĭ, ci în general pur şi simplu slavă.

2) S. Simic: *Srbija, Bugarska i Arbanasko pitanje,* în revista sârbească din Belgrad: *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Ian. 1903.

3) Pavle Orlovic: *Pitanje o Staroj Srbiji,* (Chestia despre vechĭa Sârbie), în *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 August 1901 pag. 273.

Iar Milan I. Andonovicĭ, profesor de geografie la Universitatea din Belgrad, într-o lucrare apărută acolo tot în a. 1903 sub titlul: *Carte ethnographique serbe avec les limites méridionales*, ne spune în acelaş fel (la p. 83) că: „chestia celor treĭ vilaĭete (Cosovo, Monastir, Salonic) saŭ chiar a Macedonieĭ... e *o chestie de viaţă şi de moarte* pentru Sârbĭ, fiindcă Sârbia, aşa cum a făcut-o Congresul de la Berlin, e singura ţară din Europa, care *n-are eşire la mare*, — şi, *fără această eşire, maĭ întâiŭ de toate nu poate fi libertate, nu poate fi independenţă*".

Iată dar că, nu vanitatea şi nicĭ o neînţelegere clară a aspiraţiilor la care cred a avea dreptul, ci dimpotrivă o pricepere adâncă a necesităţilor organice prezente şi viitoare ale *existenţiĭ* lor politico-naţionale împinge pe Sârbĭ la luptă în Macedonia.

Pe de altă parte însă, chiar şi dedesubtul pretenţiilor şi luptelor Bulgarilor pentru Macedonia se află un ideal politic şi naţional al conducătorilor lor; căcĭ, întocmaĭ ca Sârbiĭ, şi eĭ cred că Bulgaria nu va putea trăi în graniţele-ĭ actuale, care iĭ sunt prea micĭ, ci va trebui să se întindă în Macedonia. Dovadă a acestuĭ ideal al lor, ne stă scriitorul bulgar *V. Căncĭov*, fost deputat în parlamentul principatuluĭ şi inspector al şcoalelor exarhatuluĭ bulgar din Turcia. El, formulând acest ideal bulgăresc pe care îl crede necesar, spune într-o scriere a sa că: „*Fără de Macedonia nu e cu putinţă* să se dezvolte un stat bulgar independent şi de sine stătător în privinţa politică, sufletească şi economică, fiindcă ĭ-ar lipsi *forţele trebuincĭoase, teritoriul trebuincĭos*, şi bună-starea trebuitoare. Dacă se va lua miculuĭ Popor Bulgar un milion de *Bulgarĭ* în Macedonia, atuncĭ el va rămâne prea slab chiar şi faţă de popoarele împrejmuitoare care îl vor presa în totdauna. Dacă Statul Bulgar nu va eşi la marea Egee, va fi condamnat să rămână, în privinţa economică vasal Ţarigraduluĭ, Măriĭ Negre şi Dunăriĭ... Cât timp va exista Turcia în Peninsula Balcanică, nu vor fi marĭ pericole pentru Bulgaria. Dar când cel din urmă ceas al existenţiĭ Statuluĭ Turcesc în Europa va suna, *atuncĭ Bulgaria va pĭeri, dacă nu va izbuti să iasă la golful Salonic. Puterile, care vor pune mâna pe Macedonia şi Ţarigrad, vor stăpâni şi la Ril şi în Balcanĭ*". (Srpski Knjiz. Glasnik de la 16 Iunie 1903 p. 288).

Iată dar limpede că dobândirea Macedonieĭ e un „ideal" politic şi naţional nu numaĭ al Bulgarilor ci şi al Sârbilor. Ba încă, din acestea se poate vedea că, precum de Bulgarĭ tot astfel şi de Sârbĭ acest ideal e socotit ca o *necesitate organică*, de a căreĭ realizare depinde existenţa şi viitorul individualităţiĭ lor.

Numaĭ că, dacă voim a judeca, fără de părtinire şi ideĭ preconcepute, pentru care din aceste două state şi popoare acel ideal e o necesitate *în adevăr* reală, trebue să recunoaştem că numaĭ pentru Sârbĭ. Fiindcă, în adevăr, cum marea e pentru state şi naţiĭ o condiţie necesară de existenţă organică; cum nu se poate tăgădui că ea e plămânul prin care statul respiră; evident că Sârbia nu va putea trăi mult independentă şi cu o individualitate proprie, sugrumată cum ea se află astăzĭ de toate părţile pe uscat de Bulgaria, Turcia şi Austria. Eĭ iĭ lipseşte plămânul care ĭ întreţine şi ĭ dă puterea de a'şĭ desvolta viaţa. Pe când, cu Bulgaria lucrul nu stă nicĭ de cum astfel. Acel ideal, pe care Bulgariĭ îl socotesc de o necesitate reală, nu poate fi pentru eĭ o astfel de necesitate; fiindcă statul lor nu e încătuşat pe uscat ca cel sârbesc, ci îşĭ are un destul de puternic plămân Marea Neagră; ba eĭ aŭ, se pare, chiar maĭ mult de cât le trebue, fiindcă acum vre-o doĭ anĭ eraŭ dispuşĭ chĭar să dăruĭască portul Burgas de acolo Rusieĭ.

Bulgaria dar are plămânĭ pentru respirare, pe când Sârbia n-are şi trebue să'şĭ caute. De aceea, din punctul de vedere al vieţiĭ, pe care în mod firesc trebue să

şĭ-o asigure statul ca orĭce altă individualitate de pe lume, lupta Sârbilor în Macedonia nu e izvorâtă din ambiţie vanitoasă, ci din „necesitatea de a trăi“; pe când acea a Bulgarilor e tocmaĭ rezultatul uneĭ vanităţĭ de mărire pe care le-a inspirat'o tractatul de la San-Stefano; e o vanitate aceasta, fiindcă, statele cele micĭ maĭ ales, merg spornic înainte şi trăesc prin o lucrare statornică *intensivă*, dar nicĭ de cum extensivă.

Dar dacă din punctul de vedere al scopuluĭ lor final, Sârbiĭ ar avea dreptate să râvnească la anexarea Macedonieĭ, fiindcă printr-însa şĭ-ar asigura *existenţa* ajungând la mare, şi dacă Bulgariĭ, care aŭ marea şi destul teritoriŭ în principat pentru micul lor număr, nu aŭ nicĭ o îndreptăţire de a maĭ căuta expansiunĭ în Macedonia; atunci, cel puţin ca drept real de proprietate, care din aceste două popoare — independent de idealul lor — ar putea susţine că trecutul istoric precum şi prezentul etnografic (lingvistic) le-ar arăta că Macedonia a fost şi este o proprietate, o ţară a lor? Căcĭ, cunoscut e că Bulgariĭ pretind că în veacurile trecute Macedonia a fost de dânşiĭ maĭ ales locuită şi stăpânită, pe când Sârbiĭ din potrivă că de dânşiĭ; precum iarăşĭ se ştie că ceĭ dintâĭ susţin cu putere cum că limba slavă a populaţieĭ statornice de astăzĭ de acolo e bulgărească, iară Sârbiĭ dimpotrivă că ea e o limbă sârbească.

Acestea şi ideile greşite pornite din izvoare numaĭ bulgăreştĭ, care s-aŭ acreditat la noĭ asupra acestor chestiunĭ, ne împing a căuta să punem în adevărata şi reala eĭ lumină: lupta *istorică* şi *filologică* dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ în Macedonia.

b) Lupta între Bulgarĭ şi Sârbĭ pe temeiul istorieĭ

Idealul lor de expansiune teritorială în Macedonia şi-l îndreptăţesc Bulgariĭ prin susţinerea învăţaţilor lor saŭ şi a altor filo-bulgarĭ că Macedonia a fost în totdauna considerată de toată lumea drept „pământ bulgăresc“. Astfel zice şi susţine învăţatul bulgar şi profesor universitar în Rusia M. Drinov. Acesta, în cercetările sale istorice, desmormânteză izvoare vechĭ în care Bulgarĭ, ca s. ex. Iacov Traicov (tipăritorul la Veneţia al uneĭ Psaltirĭ în an. 1560), îşĭ zic că sunt „din părţile Macedonene“, întocmaĭ precum *bulgarul*, zice dânsul, Ion Asan din veacul al XIV e numit tot „Macedoneanul“ într-un manuscris din al XVI secol [1]).

Un alt scriitor Ofeikov [2]) susţine că ţarul sârbesc Duşan, care cucerise Macedonia, în scrisoare-ĭ din 1345 către dogele Veneţieĭ Andreĭ Dandolo, se intitulează: „Bulgariae imperii partis non modice particeps“ de aceea, fiindcă vrea a înţelege că Macedonia era pământ bulgăresc şi că Bulgarĭ eraŭ şi Slaviĭ dintr-însa.

Iar în timpul din urmă Kănčiov insistă a spune acelaş lucru în pomenita-ĭ lucrare despre Macedonia. El zice acolo (p. 17) că: „deja în secolul IX ese clar pe scenă poporul bulgar în Macedonia. In vremea luĭ Boris se clădi aicĭ al doilea centru cultural *bulgar* în oraşul Ohrida; fiindcă episcopul Climent, căruia Boris i-a dat să administreze bisericeşte „a treia parte din Imperiul său“, stabileşte începutul literatureĭ bulgare în acest important loc. In sec. X Ohrida devine şi centru politic al Statuluĭ Bulgar de la apus“. Apoĭ, zice el maĭ departe, după decăderea imperiuluĭ bulgar sub Grecĭ, şi încă prin cucerirea luĭ de Turcĭ, Bulgariĭ din Macedonia fug saŭ în România de azĭ prin sec. XI şi XII, saŭ în Italia, saŭ alţiĭ sunt

1. *Jubileen Sbornik na Slavjanskata Beseda* p. 29.

2. In cartea sa: *La Macédoine au point de vue ethnographique et philologique*, Philippople 1888.

albanizaţĭ de coloniile de Albanezĭ pe care Turciĭ le aşază între *Bulgarĭ* în Macedonia. Şi cu toate acestea, zice maĭ departe Kăncĭov, aŭ rămas comunităţĭ *bulgare* în Ohrida, Bitolia, Costur, Voden, Scopĭe, Tetovo, Ştip, Strumiţa, Doĭran, Cratovo, Ser, Menlic,—cu toate că elenizmul fu elementul predomnitor în toate acestea. Iar în sec. XVII, zice Kăncĭov, tot elementul *bulgar* e, dintre slavĭ, tare 'n Macedonia, şi anume maĭ ales în Ohrida, Bitolia, Hrupiţa, Biglişta, Scopĭe, Strumiţa, Doĭran. Acelaş lucru în sec. XVIII şi XIX.

Apoĭ, Kăncĭov spune (p. 726), că de prin sec. X se arată şi Sârbiĭ în mişcare în peninsula Balcanică, dar că şi atunci, ca şi după aceasta, *n-aŭ avut altă întindere* de cât pe cea a elementuluĭ lor de azĭ şi anume : la sud şi sud-est se întindeaŭ până la lacul *Şcodra şi Şar-planina*, la răsărit nu treceaŭ peste Morava bulgară. In urmă, Ţarul lor Duşan, (1327 – 1355) cuceri Macedonia, dar aceasta ţinu numaĭ cât el trăi, în care timp, Sârbiĭ nu putură desnaţionaliza pe Bulgariĭ d-acolo din cauza culturei superioare a acestora. Şi, îndată ce moare Duşan, Imperiul luĭ se împarte, şi în Macedonia rămân voevozĭ maĭ micĭ. Cel maĭ însemnat voevod e Crăişorul Marcu, care stăpâni toată Macedonia apusană, dar care se întitula „rege *bulgăresc*“ ; căcĭ, zice Kăncĭov (p. 121), „Poporul Sârbesc cu numărul său a domnit numaĭ în vechile regiunĭ sârbeştĭ. Ţinuturile cucerite de el la răsărit de Morava bulgară şi la miazăzi de Şar şi Zeta, aŭ rămas locuite de Bulgarĭ, Albanezĭ şi Grecĭ. Oarecare locurĭ în oraşe, prin prejurul acelor vechĭ voevozĭ saŭ boerĭ sârbĭ, rămaşĭ de pe vremea luĭ Duşan, aveaŭ şi coloniştĭ Sârbĭ *veniţĭ*, dar *aceştĭa eraŭ aşa de puţinĭ că aproape se pĭerdeaŭ între celelalte popoare. Colonizărĭ numeroase de Sârbĭ în Macedonia nu sunt cunoscute.* Dar nu trecu nicĭ un sfert de veac de la moartea luĭ Duşan şi Turciĭ deveniră stăpânĭ în Macedonia şi *nimiciră* fără multă muncă *pe aceĭ boerĭ (voevozĭ etc.) localĭ Sârbĭ.* Dintr-o *domnie de un veac a Sârbilor* în nordul Macedonieĭ rămase ca mărturie rânduĭala bisericească şi mânăstirile clădite şi reînoite de stăpânitoriĭ Sârbĭ. Iar în urmă, la 1691, patriarchul sârbesc din Pecĭ (Ipek în Macedonia), Arsenie III Ţârnoevicĭ, cu 36—37.000 de Sârbĭ, din pricina jafurilor Albanezilor şi asupririle Turcilor, năpusti Macedonia şi se mută în Austria. Apoĭ la 1740, patriarchul sârbesc din Pecĭ, Arsenie al IV, dimpreună cu Vlădichiĭ din Novi Pazar, şi Ujita şi cu 80.000 Sârbĭ fug în Austria. Iar dacă azĭ se găsesc *sârbisme* în limba populaţieĭ de pe acolo, acestea vin de la „mulţimea de mănăstirĭ sârbeştĭ, care s-aŭ ridicat aicĭ în vremea stăpâniriĭ sârbeştĭ“ (p. 122). Curaţĭ Sârbĭ în Macedonie, zice maĭ departe Kăncĭov (p. 123), se află astăzĭ în oraşul *Scopĭe* cam la 300 de suflete,—dar şi aceştĭa sunt veniţĭ în urmă din Sârbia şi vechea Sârbie; apoĭ 50 de case în satul *Hasan Begovo*, în jurul luĭ Scopĭe, veniţĭ din Bosnia în vremea nouă; în *Tetovo* sunt câteva case de Sârbĭ veniţĭ din Prizren, dar şi aceştia bulgarizaţĭ; apoĭ în Salonic vre-o 100 de suflete, *veniţĭ de curând* din Sârbia. In *alte oraşe* din Macedonia se află propagandiştĭ aĭ sârbizmuluĭ, *dar comunităţĭ sârbeştĭ nu se află*“.

Decĭ, după Kăncĭov, Sârbiĭ n'aŭ fost în Macedonia altfel de cât ca stăpânitorĭ politicĭ aĭ eĭ, prin cucerirea luĭ Duşan, ţarul sârbesc în sec. XIV ; eĭ atunci aŭ colonizat numaĭ în câteva locurĭ cu Sârbĭ, dar altfel populaţia slavă de acolo era numaĭ Bulgariĭ. Cât pentru cuvintele şi formele fonetice curat sârbeştĭ, care se află azĭ în limba Slavilor din Macedonia, zice Kăncĭov că acelea nu va să zică că aceĭ ce le aŭ sunt Sârbĭ, ci numaĭ că literatura sârbească, aşezată în sec. XIV prin cucerirea luĭ Duşan între Bulgarĭ acolo, influenţă şi lăsă urme în popor, maĭ ales prin călugăriĭ mânăstirilor sârbeştĭ întemeĭate în vremea unuĭ veac de stăpânire politică sârbească.

Ba, învăţaţiĭ istoricĭ Bulgarĭ, merg până acolo în silinţele lor de bulgarificare

a Macedonieĭ, în cât chiar şi *datinele* slavilor din acea provincie pretind că nu eraŭ şi nu sunt de cât bulgare. Toată lumea ştie astăzĭ că vestitul voĭnic al cântecelor poporane sârbeştĭ, acel Crăişor Marcu, pe care al nostru Mircea cel mare l-a omorât într-o luptă contra Turcilor la Rovine, era Sârb. Şi totuşĭ, fiindcă maĭ ales populaţia slavă din Macedonia îl cântă în cântecele sale, şi spre a lua Sârbilor putinţa de a pretinde că *popor sârbesc* iar nu bulgăresc era acel de acolo, care cânta pe eroul *Sârb;* de aceea, unul din ceĭ maĭ de seamă, poate cel maĭ bun cunoscător al vecheĭ literaturĭ bulgare, A. Teodorov într-o carte „Literatura bulgară", [1]) tăgăduind că Crăişorul Marcu ar fi Sârb, zice (p. 36) că: „principalul eroŭ, în cântecele *bulgare* eroice e Crăişorul Marcu; acesta e cunoscutul stăpânitor al Macedonieĭ apusane în secolul al XIV, între Vardar şi plaĭurile albaneze cu capitala Prilep;..... el e un eroŭ în general bulgăresc. *Cântecele bulgare l-aŭ dat pe Marcu şi poezieĭ naţionale sârbeştĭ*".

Astfel, ca să nu maĭ citĕm şi din alţĭ istoricĭ Bulgarĭ, eĭ pretind că în totdeauna şi de toţĭ Macedonia a fost socotită de bulgărească, şi că Slaviĭ dintr-însa n-aŭ fost nicĭ o dată dintre Sârbĭ ci numaĭ Bulgarĭ.

Insă, pe de altă parte şi învăţaţiĭ Sârbĭ ne aduc vechĭ izvoare istorice în care Macedonia e numită şi considerată ţară sârbească.

Vestitul culegător de poesiĭ populare sârbeştĭ, părintele literatureĭ moderne sârbe Vuk Karagicĭ aduce din tipăriturile făcute de Bojidar Vukovicĭ la Veneţia în sec. XVI pasagiĭ în care acesta spune despre sine că era „Sârb din părţile Macedonene" [2]).

Alţĭ învăţaţĭ Sârbĭ aduc şi mărturiile luĭ Mauro Orbini, abatele veneţian care a scris „Il regno de gli Slavi" tipărită la 1601 în Pesaro, şi care declară p-atuncĭ că Macedonia e ţară sârbească.

Şi nu numaĭ atât, chiar şi vestitul poet croato-raguzan Gundulicĭ, care la sfârşitul secol. XVI scrise poemul epic Osman, spune că Macedonia e ţară sârbească, ba chiar că, tocmaĭ de aceasta, Alexandru Macedon era de neam sârbesc; uneorĭ Gundulicĭ numeşte Macedonia chĭar pe Serbia proprie de azĭ unde e oraşul Smederevo [3]), s, ex., într-un cântec din Osman în care zice: „Se ridică Domnul Craĭ din prea frumoasa Macedonie din blajinul loc Smederevo, Craĭul George din Macedonia" unde e vorba de despotul Sârbieĭ de mĭază-noapte George Brancovicĭ Smederevţul.

Un învăţat istoric sârb, care trăeşte şi azĭ, Ilarion Ruvaraţ a adunat, de prin cărţile vechĭ sârbeştĭ şi streine, multe note în care „Macedonia" e numită „ţară sârbească" [4]) — în vremea veche.

Dr. Iovan Cvijic, profesor la Universitatea din Belgrad, arată într-un studiŭ al săŭ că din sec. XVI—XVIII tot teritoriul Vechiĭ Sârbiĭ şi al Macedonieĭ până maĭ jos de Ueskiub (Skoplie, Scopie) e numit Sârbia, în diferitele hărţĭ din acel timp; astfel în harta luĭ Merkator din a. 1554, în harta geografuluĭ italian Giac. Gastaldi din a. 1566, în ale luĭ F. Bertelli din a. 1565, în acea a luĭ Coronelli din a. 1681, şi tot astfel în alte harte franceze din sec. XVII şi XVIII [5].

---

1) A. Teodorov: *Bălgarska Literatura.* Plovdiv 1896.

2) Vuk Karaigcĭ: *Primjeri srpsko-slovenskog jezika* p. 14.

3) Iovan Boskovicĭ: *Osman Ivana Gundulica.* M. Zemunu 1890 p. XVIII.

4) In revista sârbească: *Brankovo Kolo* din a. 1900, p. 5 — 7. Cf. şi alte date de acest fel, adunate din manuscripte şi cărţĭ, în o carte de curând apărută a profesoruluĭ Vas. Cericĭ: *O srpskom imenu u Staroj Srbiji i u Macedoniji,* u Beogradu 1904.

5) Dr. Iovan Cvijicĭ: *Geografski polozaj Makedonije i Stare Srbije,* în *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 1 Fevr. 1904 pag. 203.

Iar acelaşi Simicĭ, de care vorbirăm maĭ sus, insistând a documenta că Macedonia a fost maĭ în toate vremile trecute locuită şi apărată de Sârbĭ, iar nu de Bulgarĭ zice [1]) că: „năvala Turcilor produse (în sec. XIV) o mare ruptură în întreaga peninsulă balcanică. Aproape un veac întreg se dă înspăĭmântătoare lupte între Turcĭ şi Creştinĭ... şi între Creştinĭ primul cuvânt îl aŭ *Sârbiĭ*, fiindcă *numaĭ eĭ se văd în acele spăĭmântătoare lupte contra Turcilor* în aniĭ 1371—1389—1459. La Mariţa fu distrusă întâĭa mare încercare a Sârbilor de a stăvili năvala Turcilor; la *Cosovo* Sârbiĭ aŭ împărţit cu Turciĭ duelul hotărâtor care determină soarta peninsuleĭ.. ... Timpul luĭ Ştefan Lazarovicĭ şi al luĭ George Brancovicĭ e plin de evenimente de un tragic avânt care, păstrate în simţirea *Macedonenilor* ca cele maĭ ĭubite amintirĭ, aŭ format conţinutul tradiţiilor lor, *aŭ format sufletul lor naţional.* Aceasta e epoca epică despre care şi în poezia Macedonenilor s-aŭ păstrat cele maĭ scumpe aduceri aminte. *Crăişorul Marcu e eroul ĭubit al Macedonenilor ca şi al Sârbilor din părţile nordice;* în cântecele lor Cosovo are *aceeaşĭ însemnare ca şi într'ale noastre.* Eroiĭ principalĭ şi evenimentale, cântate în *cântecele noastre naţionale, sunt de asemenĭ subĭectul cântecelor cu care se însufleţesc Macedoneniĭ*". [2])

Decĭ, după acesta nu numaĭ că în trecut Macedonia fu apărată de Sârbĭ, dar chĭar cântecele poporane ale Macedonenilor de azĭ, în care intră şi ciclul despre Crăişorul Marcu, cântă cântece, fapte şi sufletul sârbesc.

Şi nu numaĭ atât, învăţaţiĭ Sârbĭ aduc în sprijinul istoric al sârbismuluĭ Macedonieĭ, chĭar *arta vechilor* biericĭ şi mânăstirĭ pe acolo, care ar fi tot cea sârbească din Sârbia proprie. Astfel declară în anul trecut, Andra Stefanovicĭ, unul din ceĭ maĭ bunĭ cunoscătorĭ aĭ vechiĭ architecturĭ sârbe, într-un studiŭ despre: „*Vechia architectură bisericească*". Acesta, după ce arată diferitele stiluri simple saŭ combinate: cel bizantin, roman, gotic, etc., care eraŭ întrebuinţate la clădirile vechilor biericĭ şi mânăstirĭ *sârbeştĭ din Macedonia*,—adaugă, ca o concluzie generală că:" [3])

„Prin aceste câteve exemple am voit numaĭ să scot la iveală cât de variate sânt aceste monumente architecturale după originalitatea compuneriĭ lor şi a orînduiriĭ, cât de variate în stiluri, cât de desăvârşite în technică, cât de bogate în ornamentaţie, saŭ cât de estetice în proporţiile lor. Această varietate în toate aceste direcţiĭ arată o conştientă râvnă în a crea, şi înseamnă activitate în acest câmp de artă, avânt în desvoltarea culturală *a poporuluĭ sârb.* Şi, că această activitate a fost intensivă şi că a înbrăţişat întreg poporul sârb, ne arată numeroasele clădirĭ ale acestuĭ period (din sec. XII până într-al XV) răslăţite peste toţĭ Sârbiĭ şi pe ţărmurile laculuĭ *Ohrida* şi în jurul *Bitolieĭ, Prilepuluĭ, Serez, Scopie, Prizren.* Nişava, ambelor Morave, cascadele Drineĭ, Ibre, şi Toplicĭeĭ, Zahulm, Hvosna, Zeta şi Primorie, Bosnia şi Srem. Toate aceste clădirĭ sânt daniĭ ale *stăpânitorilor sârbĭ, ale boerilor saŭ oamenilor maĭ de rând*, saŭ, în fine, chĭar şi *poporul* a luat parte saŭ a dat iniţiative la ridicarea acestor clădirĭ". [4])

Decĭ Ştefanovicĭ găseşte elementul sârbesc — iar nu numaĭ voevoziĭ cum zicea Kăncĭov — în maĭ toate oraşele Macedonieĭ, după cum Kăncĭov face acelaşĭ lucru pentru Bulgarĭ. De aceea şi adaogă dupe acestea Stefanovicĭ că: „însemnătatea acestor antichităţĭ sârbe constă şi din aceea că *ele arată graniţele elementuluĭ sâr-*

---

1) Cf. în maĭ sus pomenita carte a luĭ Gopceevicĭ, că între datine numaĭ Sârbiĭ ar fi având, şi în Macedonia ca pretutindenĭ, sărbătorirea aşa numiteĭ *slava.*

2) In *Srpski Knjizevni Glasnik,* din a. 1903.

3) In *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Maĭ 1903 pag. 133.

4) In *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Iunie 1903 p, 31.

besc. Păstrând în *populaţie* amintirea trecutuluĭ sârb, ele sânt, *ca rod al culturiĭ sârbe, martorĭ în procesul* politic cu popoarele vecine ; slujesc de *dovadă că în aceste ţinuturĭ trăeşte seminţie sârbească, că decĭ acestea sânt ţinuturĭ sârbeştĭ, ele arată graniţele neamuluĭ sârbesc.*

Iar profesorul de Geografie al Universităţiĭ din Belgrad, Andonovicĭ, în lucrarea-ĭ de care am pomenit, învaţă tot astfel pe studenţiĭ săĭ că : *„Vilaietele Cosovo, Monastir şi Salonic...* aŭ fost smulse de cătrе Turcĭ *Sârbilor*, fiindcă ele făceaŭ parte din Sârbia.“

Astfel dar, spre a da puterea dreptuluĭ idealuluĭ lor actual de expansiune teritorială în Macedonia, şi Sârbiĭ şi Bulgariĭ invoacă istoriceşte pe de o parte nume de persoane din Macedonia, care la titlul neamuluĭ din care făceaŭ parte : Sârb saŭ Bulgar, îşĭ maĭ adăogaŭ şi pe acel de „Macedoneanul,“ adică „Sârb saŭ Bulgar din Macedonia“ ; iar pe de alta, şi uniĭ şi ceĭlalţĭ invoacă alte evenimente istorice, politico-militare saŭ culturale, în care aŭ un rol maĭ evident când Sârbiĭ când Bulgariĭ.

Evident e însă că astfel luat lucrul, dreptate acolo nu pot avea nicĭ uniĭ nicĭ alţiĭ. Căcĭ, în vremile trecute, precum a fost „macedonean“ un sârb Bojidar saŭ un bulgar Traicov, tot astfel aŭ fost „macedoneniĭ“ şi Grecĭ şi Macedo-românĭ şi Albanezĭ şi Turcĭ. Acel cognume dar, luat de Sârbĭ sau de Bulgarĭ, nu înseamnă că eĭ constituĭaŭ majoritatea populaţieĭ din Macedonia, ci numaĭ că şi eĭ, ca şi celelalte neamurĭ, locuĭaŭ acolo. Apoĭ luptele unora saŭ altora nu însemna de loc că Sârbiĭ saŭ Bulgariĭ îşĭ apără ţara *lor* Macedonia, pe care eĭ o stăpâneaŭ de maĭ 'nainte. Acelea puse alăturĭ cu alte mişcărĭ politico-naţionale de acolo, ne arată numaĭ că şi slaviĭ aŭ avut momente în care aŭ jucat un rol precumpănitor în părţile Macedonene. Căcĭ istoria ne arată maĭ întâĭ pe Grecĭ stăpânitorĭ acolo [1]) apoĭ pe Bulgarĭ în vremea celuĭ dntâiŭ Imperiŭ Bulgar, după aceasta pe Macedo-românĭ în cel d-al doilea Imperiŭ româno-bulgar (sec. XII), apoĭ pe Sârbĭ sub Duşan (sec. XIV) şi în urmă pe Turcĭ alăturĭ de biserica greacă.

Dacă dar, din punctul de vedere al idealuluĭ pentru care râvnesc Macedonia, Sârbiĭ ar avea dreptate, fiindcă lor le trebue în adevăr plămânul de respiraţie — marea pe care Bulgariĭ o aŭ ; în ceace priveşte dreptul istoric, de sigur că n-aŭ dreptate nicĭ uniĭ nicĭ ceĭlalţĭ, căcĭ *în chip statornic* nicĭ odată n-a fost Macedonia stăpânită numaĭ de dânşiĭ. Decĭ în ace astă privinţă n-aŭ Bulgariĭ maĭ multă dreptate de cât Sârbiĭ.

c) Lupta filologică între Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru limba slavă macedoneană

Dar, în afară de acele mărturiĭ istorice vechĭ pe care Sârbiĭ şi Bulgariĭ le aduc spre a-şĭ susţine fiecare sârbismul saŭ bulgarismul trecut al populaţieĭ slave din Macedonia, eĭ se maĭ străduesc încă şi ca prin filologie să dovedească că limba actuală a populaţieĭ slave statornice şi generale de acolo corespunde şi trecutuluĭ istoric, că adică ea e o limbă bulgărească, zic Bulgariĭ, saŭ că e sârbească, zic Sârbiĭ.

Şi cum argumentează fiecare în această privinţă?

Pentru înţelegerea discuţieĭ dintre dânşiĭ trebue să spunem dinainte că *limba slavilor macedoneni*, în totalitatea eĭ luată, prezintă unele *caractere morfologice* prin care se deosibeşte de limba sârbească dar se aseamănă cu cea bulgară, şi unele *caractere fonetice* prin care se aseamănă cu limba sârbă dar se deosibeşte de cea bulgară.

---

1) Cf. Dr. Cléanthès Nicolaïdes : *La Macédoine*, Berlin 1899.

Aceste asemănărĭ şi deosebirĭ sunt luate ca puncte de plecare în pretenţiile şi discuţiile lor filologice.

Caractere bulgare în limba slavă macedoneană.

Astfel, în totalitatea eĭ limba sârbească arată raporturile casuale prin *sufixe casuale* deosebite, întocmaĭ ca toate celelalte limbĭ slave; pe când limba bulgară, în generalitatea sa, exprimă acele raporturĭ, ca limba română, *printr-un singur cas, numit cas general*, precedat de prepoziţia *na* (româneşte *la, de la.*)

De pildă, sârbeşte se zice nominativ singular voĭnik (=ostaş, soldat), genetiv sg. voĭnik*a*=al ostaşuluĭ, de la ostaş, dativ sg. voĭnik*u*=ostaşuluĭ, de la ostaş. Bulgăreşte însă e nomin. sg. voĭni*k*, gen. sg. na voĭni*k*, dat. sg. na voĭni*k* etc.; decĭ genet. şi dat. e format în această limbă tot cu forma de la nominativ, numaĭ că i se prepune prepoziţia *na* (român. de la, la).

Dar limba slavă macedoneană, în generalitatea sa, nu are în aşa situaţiĭ flexiunĭ casuale ca cea sârbească, ci e lipsită de ele; şi are decĭ: voĭnik, na voĭnik, na voĭnik. De aceea filologiĭ Bulgarĭ susţin că aceasta e o dovadă cum că limba slavilor macedonenĭ e bulgărească iar nu sârbească.

Al doilea, *limba sârbă nu are de cât o singură formă spre a exprima cuvântul articulat saŭ nearticulat* pe când *bulgara are*, ca şi limba română, *două forme* pentru acest scop: una pentru cuvântul nearticulat şi alta pentru cel articulat, şi, întocmaĭ ca limba noastră, presintă şi ea, aceea ce limba sârbă de regulă nu are, adică articolul *post-positiv* care de regulă este *ăt* pentru masculin, *ta* pentru femenin şi *to* pentru neutru. De pildă, sârbeşte se zice sluga (=român. nearticulat: slugă), dar tot: sluga şi pentru român. articulat: sluga; pe când bulgăreşte se zice: sluga, spre a se exprima românescul nearticulat slugă, dar slugata, cu articolul postpositiv *ta*, spre a se exprima românescul articulat sluga. De asemenĭ, sârbeşte se zice: vino pentru articul. român. vinul ca şi pentru nearticulatul: vin; pe când bulgăreşte e vino pentru nearticulatul: vin, dar vinoto pentru articulatul român vinul. Precum earăşĭ sârbeşte se zice numaĭ voĭnik=ostaş şi ostaşul; pe când bulgăreşte e voĭnik pentru ostaş, dar voĭnikăt pentru: ostaşul.

Dar limba slavă macedoneană, în generalitatea sa, are şi dânsa [1]) ca cea bulgară, articolul postpositiv, decĭ, voĭnik şi voĭnikăt, vino şi vinoto, sluga şi slugata. De aceea filologiĭ Bulgarĭ susţin că aceasta e o altă dovadă că această limbă e bulgărească iar nu sârbească.

In sprijinul teorieĭ că limba slavă macedoneană e bulgărească, maĭ aduc filologiĭ Bulgarĭ saŭ filo-bulgarĭ şi: *existenţa într-însa numaĭ a unuĭ fel de accent* (iar nu patru, ca în limba sârbească) precum şi *neexistenţa lungimeĭ* (cantităţiĭ).

In adevăr, cuvintele din limba sârbă generală (afară de dialectul cĭacav) aŭ patru feluri de accente: tare-scurt, însemnat cu semnul ", s. ex. în brat=frate; slab-scurt, însemnat cu semnul ', s. ex. sĭèkira=secure; tare-lung, însemnat cu semnul ^, s. ex. Krâlĭ=craĭ; şi slab-lung, însemnat cu semnul ', s. ex. în národ=norod. In

1) Vezĭ V. Oblak: *Macedonische Studien* şi diferitele texte culese în Macedonia şi publicate în *Sborn. Minister.* din Sofia. Aşa dar, S. Gopcevicĭ, în cartea sa *Macedonien und Altserbien*, Wien 1889, comite o greşală—nu ne interesează din ce motiv—când spune (la p. 252) că: „acest articol nu se află nicăerĭ în Macedonia, de cât numaĭ la ceĭ ce aŭ învăţat în şcoala bulgărească". Articolul acesta postpositiv se află destul de întins în limba macedoneană, cum se maĭ poate vedea şi în poveştile din dialectul de la Veles-Prilep, publicate de slavistul sârb St. Novakovicĭ în *Archiv für slavische Philologie* XII, 82—94. Cel mult dacă s-ar putea susţine că: „articolul e în Macedonia mult *maĭ rar* de cât în Bulgaria", cum declară K. Gersin în cartea sa: *Macedonien und das türkische Problem*, Wien 1903, la pag. 23.

toate aceste feluri, silaba accentuată e mai slab saŭ mai tare izbită în respirare, după cum arată chĭar termenii de numire a accentelor [1]). Limba bulgară însă nu are aceste feluri de accente, ci numai unul ca şi în celelalte limbi slave, şi ca şi în limba română. Tot astfel, nicĭ limba slavă macedoneană în general [2]), nu pronunţă acele cuvinte, ca şi altele, de cât tot numai cu un singur accent, ca bulgara, adică numai: brat, sjekira, kralj, narod. De aceea, aceasta deosebindu-se în această privinţă de limba sârbă, dar asemănându-se cu cea bulgară, s-a pretins că accentul ar fi o dovadă că ea e o limbă bulgărească iar nu sârbească.

Apoĭ, limba sârbă are *cantitatea vocalică* adică vocale scurte şi lungĭ. Aşa s. ex. voĭnik=ostaş se prenunţă ca voĭniik, Kralj = craĭ se pron. Kraalĭ, narod=norod ca naarod, etc. Limba bulgară n-are în general această cantitate, ci pronunţă numai într-un fel ca româna: voinik, kralĭ, narod. Limba slavilor macedonenĭ în general, n-are nicĭ ea cantitatea, ci pronunţă tot ca bulgara: voĭnik, kralĭ, narod. Iar această lipsă a cantităţiĭ în slava macedoneană ca în bulgara şi existenţa eĭ în limba sârbă a fost adusă ca dovadă că slava macedoneană e o limbă sârbească iar nu bulgărească.

Caractere sârbeştĭ în limba slavă macedoneană.

Pe de altă parte însă, filologiĭ sârbĭ saŭ filo-sârbĭ, susţinând că nu morfologia ci fonetica determină individualitatea uneĭ limbĭ [3]), aduc nişte asemănărĭ fonetice, mai ales ale limbiĭ lor cu cea slavă macedoneană spre a pretinde că de aceea această limbă e sârbească iar nu bulgărească.

Astfel, limba sârbă are în general ca o caracteristică a sa sunetul é, care se pronunţă cam ca româneşte *ce*, la aceleaşĭ locurĭ unde în bulgara se află *şt;* precum iarăşĭ, sârba are sunetul ǵ, care se pronunţă cam ca româneşte *ge*, unde în bulgara e în locu-ĭ *jd.* Spre pildă, Sârbiĭ pronunţă: pećina, iar Bulgariĭ: peştera în acest identic cuvânt care înseamnă: peşteră. Sârbiĭ aŭ sfećnik, pronunţat cam ca român, sfećĭnic, iar Bulgariĭ sfeştnik. Tot astfel, Sârbiĭ pronunţă meǵa cam ca român, megĭa (cuvânt care înseamnă graniţă, hotar),—pe când Bulgariĭ: mejda pentru acelaş cuvânt. Sârbiĭ aŭ de asemenea cvaǵam se, pronunţat cam ca româneşte svagĭam se (=român. mă sfădesc), iar Bulgari svajdam se. Iar Slaviĭ macedonenĭ aŭ în general şi eĭ ca Sârbiĭ: pećina, sfećnik, meǵa, svaǵam se, ĭar nu ca Bulgariĭ. Aceasta e dovadă, zic filologiĭ Sârbĭ, că limba macedoneană e sârbească ĭar bulgărească. [4])

Tot astfel limba sârbească are sunetul *u* în aceleaşĭ locurĭ şi cuvinte în care bulgara are *ă*. De pildă sârbeşte e muka = muncă, iar bulgăreşte măka; sârbeşte luka = luncă, iar bulgăreşte lăka; sârbeşte Kućĭa = casă, iar bulgăreşte kăşta.

Iar limba slavă Macedoneană are în mare parte tot ca cea sârbească: muka, luka, kućĭa. De aceea, acest fonetism s-a adus ca o altă dovadă cum că macedoneana e o limbă sârbească iar nu bulgărească.

Ba şi alte caractere s-aŭ mai adus în sprijinul susţinereĭ că macedoneana e limbă sârbească.

Aşa, persoana 3 sing. şi plurală a verbelor n-are în limba sârbă terminaţia

---

1) Vezĭ Dr. T. Mareticĭ: *Gramatika, Thrvatskognili srpskog knjizevnog jezika,* p. 118.

2) Căcĭ uneorĭ pare a exista şi în aceasta cel puţin accentul ' şi ^ Cf. Oblak: *Macedonische Studien,* p. 87.

3) Afară de unele cazurĭ provenite din contracţie, Cf. Oblak: *Maced. Studien,* p. 87.

2) S. ex. Gersin: *Macedonien und das türkische Problem,* p. 23.

4) Cf. St. Novakovicĭ: *ǵ i ć u macedonskim narodnim, dijalektima în Glas. Srpsk. Kral. Akad.* vol. XII.

t, pe care o are în cea bulgară. Sârbiĭ zic s. ex. on drj*i* = el ţine şi oni drje= eĭ ţin, pe când bulgăreşte e : on drăji*t* şi oni drăjă*t* ; sârbeşte : on daĭe = el dă, şi : oni daĭ*u*, ĭar bulgăreşte : on daĭe*t* şi oni daĭă*t*.

Fiindcă în această privinţă limba slavă macedoneană are în general nu ca la Bulgarĭ ci ca la Sârbĭ : on drj*i*, oni drje, on daĭe, oni dai*u* ; de aceea acest lucru s-a adus ca o dovadă că ea e o limbă sârbească ĭar nu bulgărească.[1])

De asemenĭ, pers. 1 sg. de la verbe limba sârbă o are terminată în *m*, pe când Bulgariĭ nu aŭ această terminaţie în limba necontestată a lor.

Astfel Sârbiĭ zic : ide*m* = merg, iar Bulgariĭ idă ; Sârbiĭ stigne*m* = ajung- iar Bulgariĭ stignă ; Sârbiĭ : stoi*m* = staŭ, iar Bulgariĭ stoĭă.

Fiindcă în această privinţă limba slavă macedoneană are în general nu ca Bulgariĭ ci ca Sârbiĭ : ide*m*, stigne*m*, stoi*m* ; de acea, acest fenomen s-a adus ca dovadă că ea e o limbă sârbească iar nu bulgărească.[2])

Apoĭ, limba sârbească are la pers. 1 plurală de la verbe terminaţia — *mo*, pe când cea bulgară pe—*me*. Astfel Sârbiĭ zic : ide*mo*=mergem, iar Bulgariĭ : ide*me* ; sârbeşte : stigne*mo*=ajungem, iar bulgărşte stigne*me* ; sârbeşte stoi*mo*=stăm, iar Bulgăreşte : stoi*me*.

Fiindcă în această privinţă limba slavă macedoneană are în general nu ca Bulgariĭ ci ca Sârbiĭ : ide*mo*, stigne*mo*, stoi*mo* ; de aceea, şi acest fenomen s-a adus ca dovadă că ea e o limbă sârbească iar nu bulgărească.[3])

Tot ast-fel limba sârbească are pronumele personal în cazul genetiv şi acusativ singular — *ga* şi terminaţia pronominală de la adiective tot astfel, pe când bulgara nu are aşa ci — *go*. De pildă Sârbiĭ zic : ĭa *ga* dao = *l*-am dat, ĭar Bulgarii : az *go* dal.

Fiindcă şi în această privinţă limba slavă Macedoneană are des, nu ca Bulgarĭ ci ca Sârbiĭ :—*ga* ; de aceea şi acest lucru s-a adus ca dovadă că e o limbă sârbească iar nu bulgărească.[4])

Apoĭ, în ceace priveşte poziţia accentuluĭ, limba sârbă se deosibeşte de cea bulgară proprie şi necontestată. In adevăr, pe când cea dintâĭ, în cuvinte de două şi maĭ multe silabe, ridică poziţia accentuluĭ, dându-ĭ oarecum un caracter de stabilitate, pe silaba penultimă, antepenultimă etc., cea bulgară îl are cu totul mobil până şi pe ultima silabă. Astfel, sârbeşte : gòtov = gata, bulgăreşte gotòv ; sârbeşte glàva = cap, bulgăreşte glavà : sârbeşte vòda = apă, bulgăreşte vodà ; sârbeşte vodènița, bulgăreşte vodenìța.

Şi, fiind-că în limba slavă macedoneană, în general, accentul are poziţie maĭ mult stabilă şi în felul celeĭ sârbe : gòtov, glàva, vòda, vodènița ; de aceea acest fenomen s-a luat ca o dovadă că ea e o limbă sârbească iar nu bulgărească.[5])

Cam acestea sunt punctele cele maĭ importante, pe care filologia sârbească le aduce spre a susţine că sârbească e limba slavă macedoneană. Maĭ sunt încă şi altele, dar acelea fiind maĭ contestabile, le lăsăm la o parte.[6])

Apoĭ, cată să se observe ĭarăşĭ că şi acestea aduse de noĭ trebuesc luate ca ataĭ numaĭ în general ; fiindcă, precum în privinţa naţionalităţilor multe care

1) Cf. Al. Belicĭ, în *Srpski Knjiz. Glasnik* de la 16 Sept. 1903 pag. 133.

2) Al. Belicĭ, în *Srpski Knjiz. Glasnik* de la 16 Sept. 1993 pag. 133 Cf. V. Iagicĭ, în *Archiv für slav. Phil.* XVII 81.

3) Al. Belicĭ, *Ibidem* p. 133 Cf. V. Iagicĭ, *Arch. f. sl. Phil*, XVII, p. 81.

4) Al. Belicĭ, *Ibidem* p. 132. Cf. Iagicĭ, *Ibidem* pe 81.

5) Al. Belicĭ, *Ibidem* p. 284.—Gopcevicĭ : *Makedonien und Altserbien* p. 253. —Cf. B. Conev *Za udarenieto v bălgarski ezik*, în *Sbornik Minist.* din Sofia, vol. VI p. 32—38.

6) Astfel sunt contestabile celelalte aduse de Gopcevicĭ, în cartea-ĭ maĭ sus menţionată.

o compun, Macedonia e un mozaic, tot astfel e ea şi în privinţa caracterelor limbĭ slave dintr-însa. Căci, în adevăr, în unele regiunĭ, ba chĭar în aceeaşĭ regiune în care se află ć, ǵ, există parţial şi št, jd ; în care e *u* în loc de bulg. *ă*, există totuşi parţial şi *ă* ; precum iarăşĭ, există parţial în Macedonia şi — go alăturĭ de — *ga* ; şi terminaţiile verbale, — t, — mo — m ; şi accentual maĭ mult mobil, — ca în limba necontestată bulgară. Şi apoĭ afară de aceasta, în părţile de sud-est al Macedonieĭ de pe la Salonic spre răsărit, limba slavă e după toate caracterele eĭ morfologice şi fonetice cea propie bulgărească [1]).

Din cele ce am expus, se vede dar că lupta de o cam dată pozitivă, de am putea-o numi astfel, între Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru limba macedoneană se întemeĭază pe *două principiĭ filologice deosebite :* Bulgariĭ pretind că morfologia constitue individualitatea uneĭ limbĭ ; şi că, de aceea, morfologia limbiĭ macedonene (lipsa de flecţiĭ, articolul postpozitiv, neexistenţa cantităţiĭ şi a celor 4 feluri de accente sârbe) fiind cea a limbeĭ bulgare, acea limbă e bulgărească. Pe de altă parte însă, Sârbiĭ pretind că fonetica determină individualitatea uneĭ limbĭ ; şi că de aceea, fonetica limbiĭ macedonene (ca şi accentologia eĭ) fiind cea a limbeĭ sârbeştĭ, acea limbă e sârbească.

Aceasta e însă numaĭ faţa pozitivă a discuţieĭ, care nu s-ar putea rezolva altfel, de cât dacă maĭ întâĭ s-ar admite că în adevăr, numaĭ morfologia saŭ numaĭ fonetica determină individualitatea limbeĭ.

Adevărul e însă, că amândouă acestea formează individualitatea eĭ, *dacă ele sunt izvorâte din organizmul însuşĭ al limbeĭ, iar nu sunt luate din alte limbĭ,* prin contactul saŭ amestecul cu dânsele.

Iată de ce, lupta filologică între Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru limba macedoneană nu s-a mărginit a fi numaĭ de natură pozitivă cum am arătat-o până aci, ci a luat şi un caracter de contestaţie reciprocă, adică negativ.

Şi, în adevăr, Sârbiĭ aŭ atacat Bulgarilor nu numaĭ principiul lor morfologic în general ca principiŭ, dar chiar punctele care alcătuesc acest principiŭ : lipsa de flexiĭ, articolul pozitiv, cele 4 feluri de accente şi cantitatea vocalică.

(Urmează) ILIE BĂRBULESCU

1) Vezĭ Oblak : *Macedonische Studien.*

Coroana de bronz, depusă de Societatea Istorică Română la Mănastirea Putna, pe mormântul lui Ştefan cel Mare, în ziua de 2 Iulie 1904.

PROFILURI POLITICE CONTIMPORANE

Incedo per ignes, calc pe foc, întreprinzând a schița aci figurile și acțiunea câtorva din aceia care aŭ ocupat saŭ ocupă cele mai înalte trepte în opiniunea publică. Mulți dintr'ânșiĭ aŭ fost, sunt saŭ vor fi personagiĭ importante? Ce zic? miniștri. Fiecare dintr'ânșiĭ își are amiciĭ, adulatoriĭ și vrăjmașiĭ săĭ publicĭ și privați. Să-ĭ laud? Voiŭ nemulțumi pe adversariĭ lor. Să-ĭ defaim? Voiŭ cădea în disgrația prietinilor lor. Dacă aș fi exclusiv una saŭ exclusiv alta, aș fi nedrept. Să fiŭ nepărtinitor? E ușor de zis, dar anevoe de făcut, mai ales că am în față oameni pe care îĭ iubesc, îĭ stimez și pe unii chiar îĭ admir; pe când pentru alțiĭ nu întrețin aceleași sentimente, nu pentru că aŭ voit să-mĭ facă saŭ mĭ-ar fi făcut răŭ, ci pentru că ĭ-am dorit într'un fel și eĭ aŭ eșit într'altul; ĭ-am crezut sinceri în ceea ce promiteaŭ și aŭ eșit mai calpi de cât lirele din dealul Mitropolieĭ.

Nu promit dar, că voiŭ fi nepărtinitor, pentru că nimeni nu mă va crede, și mai presus de toate nu mai vor crede aceia care ar fi dorit un panegiric și se vor pomeni cu un pamflet.

Așa este omul și mai ales oratorul; orĭ cât l-aĭ lăuda, crede că n-aĭ spus totul, că n'aĭ făcut îndeajuns pentru talentul și geniul luĭ. Ceea ce doresc să fiŭ și ceea ce voiŭ fi, în adevăr, este că voiŭ fi sincer. Nu voiŭ zugrăvi, nicĭ voiŭ schița pe cineva altfel de cât l-am văzut în adâncul sufletuluĭ meŭ.

N-am primit nicĭ jetoane de prezență, nicĭ tantieme, nicĭ sinecure; n-am avut misiuni nicĭ înlăuntru saŭ în afară, nicĭ nu m'am hrănit vr-odată din fonduri secrete. Cine știe că am luat un ban în felul acesta, să o spue și să o spună

tare. Sânt opera mea şi nu opera protectorilor meĭ. Dacă am putut să mă bucur de simpatia unuĭ personagiŭ însemnat, n-am căutat să mă fac neplăcut importunându-l cu solicitărĭ de favorĭ. Pe cea din urmă para am muncit şi câte odată mi s'a întâmplat să nu fiŭ răsplătit nicĭ pe ce am muncit. Şi nicĭ azĭ nu doresc altceva de cât să rămân obscur şi necunoscut ca până acum.

In fiecare om politic, este politicul propriŭ zis şi oratorul. Pe politic am căutat să-l zugrăvesc, expunându-ĭ faptele, dacă a făcut ceva, şi principiile, dacă le-a avut; pe orator l-am judecat după principiile arteĭ, cum o înţeleg eŭ, şi crez că nu se vor găsi mulţĭ care să le contrazică.

Fiind-că astăzĭ soarta statelor nu se maĭ decide în secretul palatelor saŭ în cabinetele miniştrilor; fiindcă popoarele sunt însile stăpâne pe destinele lor, şi aceste popoare în viaţa lor publică se manifestă în dezbaterile parlamentare, am crezut că pentru a spune felul traĭuluĭ nostru public, trebue să descriŭ activitatea şi principiile oratorilor noştri.

Intr-ânşiĭ este o mare parte din istoria noastră contimporană. N-am intrat în viaţa privată şi în secretele vieţiĭ intime ale nimănuĭ. Când cineva a lăsat storurile şi a închis uşa, nimenĭ nu are dreptul de a se uita pe gaura cheeĭ.

Retras de pe arena politică, văz lucrurile maĭ din depărtare şi maĭ obiectiv; răul ce 'mĭ aŭ făcut unĭĭ, nedreptăţile ce le-aŭ comis faţă cu mine alţiĭ, le-am uitat. Sânt în stare să-ĭ judec fără ură şi părtinire, *sine ira et studio.*

Voiŭ vorbi despre dânşiĭ, cum aş vorbi despre oamenĭĭ de stat aĭ Romeĭ saŭ Angliеĭ, cu aceeaşĭ nepreocupare de ceea ce sunt, de ceea ce aŭ fost, de ceea ce pot deveni.

BLAREMBERG

Semăna a ogar, dar avea apucăturĭ de leŭ. Dacă şĭ-ar fi măsurat de maĭ înainte lungimea discursurilor şi ar fi simţit langoarea ce producea lungimea vorbiriĭ sale, ar fi fost unul din ceĭ dintâĭ oratorĭ. Muşca în dreapta şi în stânga, mânuia arma ca şi vorba, nu se temea nicĭ de pistol, nicĭ de insultele adversarilor, muşca cu cruzime şi fără edulcuraţie oratorică. Citind discursurile sale, ţi se pare că era antro-pofag. Neapărat, n'ar trebui ca dezbaterile parlamentare să se facă cu cruzimea canibalilor şi pe un diapazon prea ridicat. Dar nu este tocmaĭ răŭ ca, din când în când, câte o mână aspră să rupă vălul la spatele căruia se joacă farsele politice şi să ne arate pe actorĭ în neglijeul lor de cabinet. Avea aşa de mult în suflet ceea ce spunea, în cât la dânsul amiciţia politică se confunda cu cea privată. Nu era în stare să-şĭ aprinză ţigara de la chibritul aceluia pe care l-atacase. Adversariĭ săĭ politicĭ eraŭ maĭ toţĭ adversarĭ personalĭ. Nu-l veţĭ fi văzut schimbând vorbe dulcĭ cu acela pe

care îl atacase saŭ trimițând un zâmbet grațios ministruluĭ pe care îl terfelise adineaorĭ.

A fost contra convenției cu Rusia, pe când armata rusească inundase țara, și nu s'a temut de a spune tot ce avea pe inimă, pe când 200.000 de baionete rusești trecuse Prutul. Curagios, dar foarte afabil, de o urbanitate, care te jena în manierele private, aĭ fi crezut că omul acesta nu era în stare să înțepe pe cineva cu un ac, să zică unuĭ ministru : dă-te maĭ încolo. Citiți discursurile luĭ contra liberalilor și veți vedea câtă pasiune neîndurată fierbea sub acele tâmple deprimate, și ce furtunĭ nu urlaŭ sub acel craniŭ plesuv.

Pasiunea sa se vede după îndărătnicia cu care a adunat, a coordonat, a grămădit acte peste acte, cu o activitate bolnăvicioasă, probele pentru darea în judecată a ministeruluĭ I. Brătianu. Adevărul este că a și suferit de la guvernul aceluia, și ar fi trebuit să fie maĭ mult de cât un Christos pentru ca să uite mutilațiunile ce'ĭ făcuseră instrumentele timpuluĭ și sălbătăcia cu care fusese tractat pe simple presupunerĭ.

Maĭ mult solid și conștiincios de cât subtil; cu o indignație și o violență demnă de profețiĭ ebreĭ; opozant din obiceiŭ, caracter și maĭ ales din temperament; dacă n'ar fi avut pe cine să combată, ar fi trebuit să se combată pe sine și, precum s'a zis, intransigent cu sine însușĭ; apărător curagios și briliant al drepturilor naționale și al dreptuluĭ în general; hrănit cu ideĭ și doctrine liberale; deputat prin meritele sale; într'o zi băgat până în gât în dosarele Eforieĭ și maĭ-maĭ dat afund de pe curentul politicei, pentru ca să se arate sub o fază nouă: administrator onest și inteligent, gelos de baniĭ și pâinea bolnavilor, și pledând însușĭ dinaintea instanțelor judecătorești ca să strice acele arendărĭ de complezență maĭ mult din trecut, ridicând moșiile la o valoare întreită de cât până la el, arendând o moșie cu 70.000 din 20.000 leĭ cât fusese dată maĭ înainte, curățind Eforia de funcționarĭ abuzivĭ saŭ incapabilĭ, introducând pretutintenĭ ordinea, legalilatea, onestitatea în acel chaos de abuzurĭ!

Născut pentru a combate la tribuna țărĭĭ, ca să lupte într'una și adesea cu succes, el a lăsat în parlament urme adâncĭ de trecerea luĭ pe acolo. Puținĭ inși reușesc ca dânsul să găsească într'o cestiune o față nouă. Orĭ cât de temeinică ar fi fost o argumentație, el știa să-ĭ găsească slăbiciunea uneĭ armăturĭ, și să-și vâre pe acolo vârful veninoaseĭ sale spade. Iți facea ipoteze peste ipoteze, îți așeza curse peste curse și era peste putință să nu daĭ într'unul din numeroasele lațurĭ ce-ți pusese. Dialectica-ĭ era ca o plasă întinsă, cu milioane de ochiurĭ, din care nu puteaĭ scăpa.

Nimenĭ nu și-ar fi închipuit că sub acea coloare galbenă și acel corp căruia, ca lupuluĭ luĭ La Fontaine, nu 'ĭ remăsese de cât pielea și oasele, se găsea atâta vitalitate și energie a vieții. Avea dreptate Cuza să se teamă de oamenĭĭ cu fața searbădă și uscată.

Descoperitor de acte compromițătoare, cunoscător de piese și docu-

mente importante, mai importante pentru adevărata noastră istorie contimporană de cât colecţia sa de legĭ ticluite în limba franceză, el scotocea biurourile şi scutura pulberea din archivele ministerelor — cu o ardoare, cu un zel, cu o patimă egală cu inteligenţa şi ascuţimea nasuluĭ săŭ — pe unde alţiĭ pregetaŭ a se duce, ca să nu-şĭ pearză partidele de ferbel şi de baccara. El colecţiona textele, ordonanţele, mandatele, adresele ministeriale, amalgama totul într'o colecţie savantă şi nutrită cu fapte, cu citaţiĭ, cu tot arsenalul de luptă, pentru ca să dovedească ingerinţele, malversaţiile şi delapidarea avereĭ publice. Desbătea fiecare act, îl confrunta cu altul, dovedea cum sânt faptele, căcĭ ministriĭ care îşĭ bătuse joc de teoriĭ, nu-şĭ putuse bate joc de fapte. Dacă faptele nu eraŭ adevărate, eĭ le tăgăduiaŭ, dacă nu eraŭ bine stabilite, le tăgăduiaŭ ; ba le tăgăduiaŭ chiar când eraŭ adevărate. Dar Blaremberg le punea înainte textele, manuscriptele lor ologrefe saŭ ordonanţele însemnate de eĭ, şi dacă nu voiaŭ să le citească eĭ înşişĭ, apoĭ le citea el.

A scris *Essai comparé sur les institutions, les lois et les moeurs de la Roumanie depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours.* A tipărit cele maĭ multe discursurĭ politice şi pledoariĭ. Dovadă că-şĭ studia şi-şĭ pregătea discursurile. A fundat, împreună cu Carp şi Aristide Pascal, *Le Peuple Roumain*, etc.

In 1893 a fost nevoit să se retragă de la Eforie din cauză că ridicase toată lumea în potriva sa. Şi tocmaĭ ciocoiaşiĭ de care se înconjurase, uitând că se numea liberal, l-aŭ mâncat fript. Am avut o decepţie însă şi cu dânsul. Pensia de 1000 leĭ ce i s'a votat în 1903 Decembre, dovedeşte halul în care se afla finanţiarmente. Să cerĭ o pensie de la un guvern care te a terfelit destituindu-te de la Eforie cu atâta tămbălaŭ şi după ce te agăţaseşĭ cu mâinĭ şi cu picioare ca să nu te dea afară! E o pagină tristă a vieţiĭ luĭ.

LUCENZIO

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Câteva cărţi în amintirea a 400 de ani de la moartea luĭ Ştefan cel Mare. La 2 Iulie se împlinesc 400 anĭ de la moartea voevodului Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Unificarea sufletească a Românilor e ajunsă la aşa grad, în cât hotărârea de a serba acea zi întru amintirea luĭ a fost primită pretutindenĭ.

Şi pretutindenĭ se fac pregătirĭ pentru această dată.

In România liberă, ministerul instrucţiunii publice a ordonat ca toate bisericile ţărĭi să pomenească sfântul său nume; împărţirea premiilor scolare să se facă tot atuncĭ; iar în Bucureştĭ o procesiune călare în costumele epocei ce se va plimba pe stradele principale, va evoca locuitorilor un trecut scump. Tot asemenĭ şi la Iaşĭ şi în alte câteva localităţĭ.

In ţinuturile române supuse la puterĭ străine, pietatea naţională nu se va putea manifesta, de cât acolo unde libertatea acţiunĭ nu e zădărnicită. In Basarabia, furată şi încătuşată, nu poate fi vorba. In Ungaria, şovinismul nervos al Ungurilor a interzis studenţilor românĭ, sub acuzaţiune de trădare, mersul în Bucovina. Aşa că, în aceste locurĭ, numaĭ gândul se va îndrepta cu rugă tainică către D-zeŭ întru ocrotirea neamuluĭ. In Bucovina, locul de odihnă a luĭ Ştefan, un comitet sub prezidenţia d-luĭ baron Hurmuzachi, pregăteşte primirea celor ce se vor duce la mormântul Domnuluĭ din mănăstirea Putna, precum şi solemnitatea serbărĭi comemorative.

Şi dacă de fapt nu vom fi cu toţiĭ strânşĭ la un loc, cel puţin în gând vom fi uniţĭ în acea zi sfântă de 2 Iulie.

Dar, pe lângă aceste pregătirĭ materiale, pregătirea sufletească e maĭ importantă şi necesară. Şi numaĭ puterea cuvântuluĭ cumpănit saŭ ţâşnit din inimă e în stare să o facă. Şi aceasta s'a spus şi s'a înşirat în rândurile tipărite ale unor cărţĭ ce n'ar trebui să lipsească acum din mâna nimănuia.

Ştefan Vodă, istorisirĭ şi cântece populare de S. Teodorescu-Kirileanu, Istoria luĭ Ştefan cel Mare pentru poporul românesc de N. Iorga, Şezătoarea Ştefan Vodă, de G. Ionnescu-Gion.

Cele dintâĭ două cărţĭ se adresează de opotrivă întreg poporuluĭ românesc, numaĭ că una e izvorâtă din însăşĭ mintea poporuluĭ, iar cealaltă din cugetul inspirat al unuĭ om învăţat. Amândouă se aseamănă însă prin dragostea nesfârşită pentru cel ce e mândria noastră a tuturora.

Intr'una Ştefan apare în proporţiile unuĭ eroŭ de epopee. Vitejia fără seamăn şi credinţa se împletesc pe firea luĭ înţeleaptă şi bună.

Ursitorile l-aŭ sortit de la naştere să devie, ceea ce a fost. In copilăria luĭ pribeagă, îngerii trimeşĭ de Dumnezeŭ l-aŭ ademenit în păduri, unde ĭ-aŭ dat sfaturĭ de purtare pentru vremea de maĭ apoĭ : Domn, el împlineşte ce făgăduia. Lupta cu vecinii ţărişoareĭ sale, ale căreĭ colţurĭ, toate, poartă o amintire despre el. Pe toţĭ ĭĭ învinge în luptă dreaptă şi uneorĭ, când isprava e şovăitoare saŭ neprielnică, îmbărbătarea o găseşte în sfaturile bune ale vre-unuĭ sihastru înţelept şi în rugă drept credincioasă ; atunci îngerul de pază îl ajuta şi izbânda nu întârzia.

Recunoştinţa luĭ către cer, se înalţa în chip de biserică, al căruĭ pristol îl înseamnă săgeata pornită din arcul Domnuluĭ.

In timp de pace, e pacinic. Darnic cu ceĭ ce l-aŭ slujit cu drag şi credinţă ; aspru şi neîndurat către ceĭ vicleni şi răĭ ; gospodar: Cotnariĭ daŭ încă vin din podgoria răsădită de dânsul.

Când a murit, sufletul luĭ s'a prefăcut în hulub şi s'a aşezat pe casa cea maĭ curată din apropiere, şi de acolo în sbor lin s-a ridicat şi s-a perdut în albastrul luminos al ceruluĭ.

In cealaltă, domnia de 47 de anĭ aĭ voevoduluĭ e o culme în şirul de domnĭ aĭ Moldoveĭ. Pe a celor de dinaintea luĭ, le întrece, pentru că a mărit ţara înfiripată de eĭ, a statornicit-o şi a răspândit faima în toate colţurile lumiĭ ; iar moştenitoriĭ luĭ s'aŭ arătat nedemnĭ de dânsul, căcĭ aŭ risipit ceea ce împlântase el cu atâta trudă şi putere de voinţă, deşi amintirea luĭ rămăsese ca o obsesiune în mintea lor.

Domnia luĭ e un lung războiŭ, de abia întrerupt prin scurte popasurĭ. El însă nu l-a iscat niciodată, ci numaĭ lăcomia vecinilor i-a întărâtat sumeţia războinică.

Moldova, tot mare, tot înfloritoare, tot vioae rămăsese la sfârşitul domnieĭ luĭ, aceasta ca o dovadă de cumineenia luĭ orânduitoare.

Poporul românesc a avut în Ştefan cea maĭ deplină icoană a sufletuluĭ săŭ ; pe el deci se cade să-l înţeleagă şi să-l iubească, pentru ca drumul să-ĭ fie luminat de cumineenia luĭ.

Şi astfel pregătit sufleteşte, norodul de boerĭ iubitorĭ de ţară, negustorĭ şi ţăranĭ mândri—în acea zi de slavă—va putea să păşească spre mormântul Domnuluĭ, peste care se cuvine numaĭ ca cuvântul sfânt pe aripa psalmodieĭ să zboare : smerenia mulţimiĭ în semnul cruceĭ să se încheie ; iar pacea şi lumina din ceruri lin să se pogoare.

Şi când în miez de noapte, în bătaia razelor de lună, năluca luĭ Ştefan va rătăci pe locurile aceiea, doar vaerul de clopot, atins în treacăt, să fie un simbol de durerea Domnuluĭ, pe care noĭ într'un viitor apropiat, l-am dori prefăcut în dangăt provocător de luptă.

C. I. PRODAN

Şezătoarea Ştefan-Vodă de *G. I. Ionnescu-Gion.* Pe vremurĭ întunecate de pesimism — real orĭ prefăcut, pe tendinţe cosmopolite, de patriotism scos la iveală de baniĭ sunătorĭ, — pe asemenea vremurĭ, cum sunt cele de faţă, e o adevărată mângâere şi împuternicire sufletească pentru cititorul saŭ ascultătorul uneĭ lucrărĭ în care vibrează cea maĭ curată notă patriotică, naţională. Cu aşa impresie,—cu înduioşare, cu admiraţie, cu avânt,—va sfârşi de citit—şi vor fi ascultat

auditorii în Martie şi April la Ateneŭ—*Şezătoarea Ştefan-Vodă*, una din cele maĭ de seamă dintre producţiile date la lumină cu ocazia aniversăriĭ celuĭ de al 4-lea centenar al morţiĭ mareluĭ voevod Ştefan.

Lucrarea se prezintă ca un tot, dând o singură mare notă emoţională: iubirea de ţară! A lua şi a reproduce diferite bucăţĭ din lucrare, ar fi a-ĭ strica farmecul, a-ĭ slăbi puterea. De aceea aruncând o privire generală asupra lucrăriĭ regretatuluĭ Gion, ne vom feri—pe cât va fi posibil,—de a reproduce părţĭ din ea, lăsând cititoruluĭ plăcerea de a gusta producţia în întregul eĭ.

Şezătoarea începe printr'o mică expunere a celor ce se vor trata,— expunere făcută de eleviĭ ceĭ marĭ. Imediat urmează o rugăciune, *Rugăciunea Mateiştilor*, —toţĭ eleviĭ, care aveaŭ roluri, fiind numaĭ de la liceul „Mateiŭ-Basarab".

Cele maĭ frumoase producţiĭ creştine n'aŭ un stil maĭ frumos şi maĭ potrivit de cât rugăciunea spusă de tineriĭ elevĭ Mateiştĭ, care—graţie profesoruluĭ lor—aŭ spus în serile de şezătoare de la Ateneŭ, încântătoare versurĭ albe, cum sunt cele din „Datoriile către Patrie". Citĭm—numaĭ acum—următorul pasagiŭ:

„Iar noĭ, Patrie Sfântă, iar noĭ să te iubim, aşa precum iubit-a Fecioara pe Isus... Căcĭ cum să nu iubească Românul România! Unde-am primit viaţa? Unde-am văzut lumina? Unde trăesc şi tata, şi mama, frăţiorii? Unde-a murit bunicul, care pe-a luĭ genuche duios mă legăna? E oare-o legătură maĭ sfântă ca mormântul? Şi eŭ, şi-aĭ meĭ, cu toţiĭ, în tine azĭ trăim; iar mâine de ne chiamă la luptă pentru tine cu drag, cu dor, cu jertfe noĭ mergem să murim..."

In „La guerre de l'indépendance" eleviĭ aŭ povestit, franţuzeşte, intrarea triumfătoare a Regeluĭ, după isbânzile din războiŭ, şi frumoasa, impunătoarea scenă a rânduiriĭ celor două tunurĭ lângă statua luĭ Mihaiŭ-Viteazul, în prezenţa Suveraneĭ „souriant et les yeux pleins de larmes".

In versurĭ franceze, un elev de clasa a VII-a, căruia iĭ răspundea corul, a preamărit pe martiriĭ independenţeĭ, iar în româneşte s'a făcut frumoasa *Laudă a luĭ Ştefan-Vodă*. Strămoşiĭ, mariĭ voevozĭ şi eroĭ, aŭ fost cântaţĭ în limba luĭ Corneille şi apoĭ lăudaţĭ în versurile puternice şi pline de poezie ale d-luĭ Al. Davila.

Cât de gingaşĭ, cât de vioĭ se prezintă micĭi Mateiştĭ „les petits Mathéistes" când îşĭ recită nostimele, cu totul nostimele lor exerciţiĭ în versurĭ, ca şi atuncĭ, când împreună cu ceĭ marĭ, fac „Şezătoarea Carmen-Sylva"! La Fontaine şi Dante, şi maĭ apoĭ Alecsandri sunt partea elevilor celor marĭ, şi tot aceştia din urmă sunt conducătoriĭ jocurilor care închee şezătoarea.

Cititorul orĭ spectatorul va recita multă vreme, în minte, versurile mareluĭ patriot şi poet francez Déroulède al căruĭ nume şi ale căruĭ fapte vor apare în totdeauna în cugetul adevăraţilor naţionalĭştĭ de pretutindenĭ ca o imagină a celuĭ maĭ sublim patriotism—versurĭ care rezumă impresia produsă de frumoasa lucrare a luĭ Gion:

Le tambour bat, le clairon sonne!
Qui reste en arrière?... Personne?
. . . . . .
En avant! tant pis pour qui tombe!
La mort n'est rien. Vive la tombe.

Liceul Ţepeluş-Vodă de *G. I. Ionnescu-Gion*, real? vechiŭ? clasic? modern? Glumă didactică într'un act.

Viaţa de liceŭ, în epoca aceasta de transformare, preschimbare şi vânturare a programelor şi regulamentelor şcolare, cu toate notele comice de neînlăturat în asemenea vreme — totul se prezintă delicios sub pana vioae şi spirituală a luĭ Gion.

Acţiunea se petrece în cancelaria numituluĭ liceŭ. Frămîntarea întregeĭ piese se face asupra cestiuniĭ de a se şti dacă „Ţepeluş-Vodă“ va rămâne tot liceŭ clasic saŭ va deveni real, — cestiune principală care se leagă cu notele secundare : Dorinţele orĭ nedomiririle părinţilor unor elevĭ, de a-şĭ înscrie pe fiiĭ lor la cutare orĭ cutare secţie. Cel maĭ nostim personagiŭ dintre aceştĭ părinţi e domnul Tănase care în zadar se căzneşte să dea de rostul atâtor numirĭ care-l încurcă, dar care totuşĭ pricepe, în felul său, ce e lupta pentru viaţă, fără să fi avut vre-o dată habar de Darwin, pe care i-l pomeneşte Silbenberg,—un ovreiŭ care se amestecă în vorba tutulor şi care vrea să pară că se pricepe în multe.

Personagiul de căpetenie, însă, este secretarul liceuluĭ, un înfocat apărător al clasicismuluĭ, — atât de aprins în dragostea luĭ pentru stinsele vremurĭ ale luĭ Horaţiu orĭ Ovidiŭ, în cât în orele luĭ de visărie se delectează cântând, pe când răsfoeşte regulamente, cataloage şi matricule :

Omnes, silvas, montes,
Tegit, atra nox :
Frondes nec non fontes
Tacent ; nula vox !

Aves somno levi
Captae sunt diŭ,
Eheu ! Eheu ! brevi
Dormies et tu !

aşa cum c'oana Veta, din „Noaptea furtunoasă“ ar fi cântat :

Când ore de 'ntristare vor turbura vre-o dată
Frumoasa-ţĭ inimioară, tu vezĭ portretul meŭ...

Tovaraş de durere, la anunţarea transformăriĭ liceuluĭ „Ţepeluş-Vodă“ în liceŭ real, în primul rând e Popescu de greaca, cel care salută pe colegul săŭ întru nefelicitate şi întru greceşte, „cu versurile Clitemnestreĭ către Achile din Iphigenia luĭ Euripide, vers 831—832...“

In contrast cu aceştia, apare ţeapănul director care-l plimbă pe bietul secretar prin teoremele luĭ Spinoza şi ameninţă să dea o raită şi prin Kant.

Cunoscătoriĭ maĭ de aproape a vieţiĭ şcolare de liceŭ vor găsi momente delicioase în această piesă de o înfăţişare nouă în literatura noastră scenică.

Octava, de Haralamb G. Lecca. Al patrulea volum de versurĭ al poetuluĭ H. Lecca e un volum de sonete. Foarte eleganta *Octavă* e împodobită cu un mare număr de ilustraţiĭ, cele maĭ multe datorite chĭar autoruluĭ.

Sonetul, se ştie, este o foarte grea meşteşugire poetică. E rar să aĭbă cineva norocul luĭ Arvers orĭ Soulary. Totuşĭ, în cele 45 de sonete, poetul Lecca a reuşit de foarte multe orĭ să dea impresiĭ puternice, imaginĭ luminoase, încântărĭ poetice. Stil nervos ; dramatism de multe orĭ ; nuanţe exotice în multe părţĭ ; inspiraţie à la Théophile Gautier—şi chĭar Baudelaire : Acesta ar fi cel maĭ scurt rezumat.

De citat, în special, „Dilecta“ ; „Nunta“—contribuţie pe care, de la o vreme, o aduc Parnasuluĭ Român, maĭ toţĭ poeţiĭ noştri, de când Alecsandri a scris „Concertul în luncă“. — macabrul „Călugăr“ ; „Rinul“, şearpe colos care deşteptat din somnul în care visa eroĭ din Niebelungen, zice supărat :

„Ce nerod
„A-ndrăznit să-mĭ strice somnul ? Cine-a 'ntins greoiŭ năvod
„Pe de-asupra mea ?...“ întreabă şi, la drum vrând ĭar să plece,
Vede prin năvodu-acela cum alunecă şi trece
O omidă monstră : trenul, spre Colonia pe pod.

In „Impresie“ se găsesc versuri pline de credinţă. „Messalina“ şi „Caligula“ sunt portrete de un realism izbitor. Sunt gingaşe treptatele „Amoruri“, iar „Venezzia“, totdeauna poetică, veşinic inspirătoare a poeţilor — ori în câte sonete şi ori cât de frumos ar fi cântat-o Platen—e şi la Haralamb Lecca motivul uneea din cele mai frumoase inspiraţii.

Volumul se termină cu entuziasta odă (în două sonete), închinată lui Christ „Aĭ muri a doua oară“, cu avântul liric începător prin versurile :

Diamant găsit în staul! Goliat cutezător!
Prometeŭ al libertăţii, al frăţieĭ şi-al iubiriĭ!
Steag ce fâlfâe eroic pe reduta răstigniriĭ!
Două miĭ de aniĭ aproape de când eştĭ imperator.

Peste tot e aceeaşĭ îndemânare de versificaţie din volumele de maĭ 'nainte ; acelaş vers curgător, neîmpiedicat de nimica în mers şi în care cugetarea se desfăşoară plină de viaţă firească. O dovadă din multe :

Nebunul, care s'a iubit cu o stea şi care vrea să strângă în braţe luna, la care s'a suit într-o vară călare pe un nor — un metod pe care Cyrano nu-l pune între cele şeapte pe care le povesteşte conteluĭ de Guiche la poarta Roxaneĭ, în versurile luĭ Rostand—nebunul, după ce spune că vântul a spart norul şi 'n gol l-a prăvălit, sfârşeşte povestirea zicând :

Acum sunt între oameniĭ, aĭcĭ : un spaţiŭ mare,
Plin cu nebuniĭ. Eriĭ unul din eĭ mĭ-a zis „smintit“.
Eŭ, am tăcut. Săracul! De ce-o fi 'nnebunit?...

N. I. Apost.

Joĭ dimineaţa, 30 Iunie, George Ionnescu-Gion, scriitorul bine cunoscut şi profesorul iubit de colegiĭ şi de şcolariĭ săĭ, a părăsit viaţa în plină bărbăţie şi ardoare de muncă.

Societatea Română de literatură şi artă, al căruĭ membru fundator era el, şi Revista noastră care a găsit într'ânsul, de la întemeerea eĭ, pe unul din ceĭ maĭ apreţiaţĭ şi maĭ zeloşĭ colaboratoriĭ, deplâng, în moartea prematură şi neaşteptată a luĭ Gion, pe omul de bine şi de talent, şi depun pe mormântul luĭ florile amintiriĭ şi ale recunoştinţeĭ.

CĂRŢI ŞI REVISTE STREINE

La beauté de Paris, de Paul Souchon, un frumos volum, neegal, dar dovedind spiritul fin şi armonios al autoruluĭ luĭ. Souchon a scris încă *Premières Elévations*. In ultimul volum e maĭ multă pasiune, e visul uneĭ voinţe sănătoasă şi fără năluciriĭ nefolositoare, evocaţia frumuseţeĭ desprinse din marea dramă a vieţiĭ. Iată câteva versuriĭ, cu suflul larg, şi cu cadenţa variată, sub titlul : Soleils couchants :

Lilas, lilas d'avril, et vous, ardentes roses,
Le printemps qui vous fait vous voit aussi mourir !
Mais déjà les lauriers portent leurs fleurs écloses,
Et, ce même chemin, ils vont le parcourir !

Ainsi de tout ! Pourquoi retenir ce qui passe ?
Pourquoi chérir la cendre et le morne regret ?
Laissons couler les jours et que leur onde efface
Une chose après l'autre alors qu'elle apparait !

Idealul American, de Th. Roosevelt. In ultima lucrare a Preşedinteluĭ Statelor-Unite se văd ideile luĭ spuse în modul cel maĭ categoric. Nu e pe lume, scrie el, un tip maĭ *ignobil* de cât acel al americanuluĭ căutător de milioane, nesimţitor de orĭce datorie, nepăsător de orĭce principiŭ, negândindu-se de cât să grămădească o avere şi să n-o întrebuinţeze de cât în scopurile cele maĭ joasnice. Idealul păceĭ universale este, după dânsul, cel maĭ mizerabil ; „el introduce într'un popor, zice autorul, un element disolvant fiind-că pune prosperitatea deasupra onoareĭ naţionale, virtuţile militare fiind cele maĭ preţioase dintre toate. Roosevelt urmează tradiţia luĭ Washington şi se arată un desăvârşit imperialist.

La Peinture, de Jules Breton. Poetul căruia literatura franceză datoreşte atâtea poeme ale câmpieĭ şi ale măriĭ şi criticul volumuluĭ *Peintres du siècle* publică în cele din urmă un volum de estetică, o lucrare de pictor, de romanţier, de poet şi de critic în acelaş timp. Ea este nu numaĭ gândită, dar chiar trăită de dânsul şi de aceea legile formulate de el, mijloacele şi scopul picturiĭ sunt desvălite în mod magistral. El ia pe pictor din primiĭ anĭ de tinereţe cu primele luĭ impresiĭ, îl pune în faţa naturiĭ şi-l urmăreşte în toată desfăşurarea talentuluĭ săŭ.

La Revue. 1 Iunie. Pe lângă multe articole ca totdeauna Revista franceză pomeneştə în numărul acesta de lucrarea d-luĭ Pompiliŭ Eliad intitulată: Causeries littéraires, apreţiind-o în termeniĭ următorĭ:

Ceea ce prefer în cărţile d-luĭ Pompiliŭ Eliad, sunt paginile pe care i le-aŭ inspirat compatrioţiĭ săĭ, poeţĭ şi fundatorĭ aĭ naţionalităţiĭ române. Astfel este spre pildă fizionomia luĭ Eliade Rădulescu care ni se arată în toată originalitatea sa, din dascăl de şcoală ajuns jurnalist, director de teatru şi în sfârşit creatorul sufletuluĭ naţional; căcĭ el fu cel dintâĭ care la începutul veaculuĭ al XIX-lea a prevăzut rolul pe care urma să-l aibă limba română ca element al patriotismuluĭ"...

La Revue Bleue. 4 Iunie. Urmează ancheta deschisă sub titlul: Elita Intelectuală şi Democraţia, arătând opiniunile luĭ Emile Durkheim, Ch. V. Langlois şi Emile Boutroux.

Iată ce zice în privinţa aceasta sociologul Emil Durkheim:

„Scriitorĭ şi învăţaţiĭ sunt eĭ înşişĭ cetăţenĭ; e prin urmare evident că eĭ aŭ datoria strictă de a lua parte la viaţa publică. Rămâne numaĭ să se ştie sub ce formă şi în ce măsură Oamenĭ de gândire şi de închipuire nu-mĭ pare că eĭ sunt ursiţĭ carierei politice; căcĭ cariera politică cere înainte de toate însuşirĭ de oamenĭ de acţiune. Chĭar ceĭ a căror specialitate este de a gândi asupra societăţilor, chiar istoricul şi sociologul nu-mĭ par cu mult maĭ destoĭnicĭ pentru funcţiunile active de cât literatul şi naturalistul..... Cred prin urmare că eĭ pot să exercite o acţiune de educaţie populară numaĭ prin cărţĭ şi conferinţe"....

La Renaissance latine. 15 Iunie. Edmod Sée descrie sub titlul Henry Becque, câteva amintirĭ asupra dramaturguluĭ francez bine cunoscut.

La Plume. 1 Iunie. Charles Morice, într'un prim articol, arată deosebirile de vederĭ dintre firile de poeţĭ.

„Eĭ sunt pururea rivalĭ, maĭ mult încă, eĭ sunt străinĭ, vrăjmaşĭ între eĭ. Aceleaşi modele le aŭ dinainte atât unul cât şi altul; eĭ privesc cu dragoste spre aceeaş comoară. Fără îndoială atitudinile modelelor şi ale vieţiĭ sunt nemărginit de felurite: Frumuseţa eucharistică, se înfăţişează întreagă pentru fie-care, ea e comoară nesecabilă... Dar partea unuia neagă partea altuia, saŭ ar voi s'o micşoreze. Unul nu vede ceea ce priveste altul, altul nu înţelege ceea ce vede cel dintâĭ..... Doĭ poeţĭ saŭ doĭ pictorĭ nu pot fi admiratorĭ unul altuia, căcĭ adânca lor raţiuna de a fi este tocmaĭ ceea ce alcătueşte deosebirea esenţială a gândirilor lor".

Nuova Antologia. 1 Iulie. Sub titlul Poezia Lirică germană contimporană Barbara Allason, arată că în afară de câteva talente maĭ în vază, ca Detlev de Liliencron, ea e în decadenţă faţă de epocele de maĭ înainte. Sunt mulţĭ poeţĭ, dar maĭ toţĭ fără avânt. Maggiorino Ferraris, directorul revisteĭ, cere o reformă radicală în privinţa mijloacelor de transport a călătorilor de clasa III-a.

La Revue de l'Art ancien et moderne. 10 Iunie. Paul Durrieu sfrâşeşte articolul săŭ: Expoziţia primitivilor francezĭ, arătându-şĭ admiraţia sa pentru „atâtea opere ce s'aŭ arătat pe pământul bătrâneĭ Franţa, care atestă, că arta pictureĭ a fost cultivată odinioară pe acest pământ în proporţiĭ cu totul marĭ, de şcoale pline de viaţă şi foarte fecunde. Raymond Bouyer, Leonce Bénédite şi Emile Dacier urmează cu dările lor de seamă asupra picturiĭ, sculpturiĭ şi gravuriĭ saloanelor din 1904. Ilustraţiunĭ splendide.

D. Riveanu.

BIBLIOTECA CENTRALE DIS. JANET

GION

J'écris, comme on s'endort quand on a mal aux dents
Pour oublier, pour être ailleurs. Mais l'amertume
Me remonte à la gorge et....

Paul Bourget, *Edel,* XIII, 1.

O lună de când am petrecut ultima seară împreună, și o săptămână de când l-am văzut coborât în întunericul mormântului.

E o seară frumoasă: Pe cer, melancolica lună; aproape, murmurul râului călătorind sub umbra unor copaci stufoși: în aerul răcoros, miros de fân cosit...

Acum o lună [1]), înconjurat de prieteni — noaptea până târziu — vorbia, glumia, povestia, în vreme ce noi ne încântam de viața care se ivia în atâtea feluri din mintea acestui neprețuit scriitor și artist; iar acum se odihnește cu mâinile pe piept într-o criptă întunecoasă...

In aerul nopților de vară aŭ zis-o mulți e o melancolie neînțeleasă; în liniștea lor, un dor de viață nepricepută; în tăcerea lor o apăsare; dar e mai dureros când amintirile bat la poarta minții în nopțile astea în care par'că un venin subtil și parfumat se înalță în văzduh!

Gion a murit!... S-a sfărâmat *ceva* din viața românească; s-a dus o parte a culturii neamului; s-a stins pe veci prozatorul elegant, istoricul, artist, patriotul entusiast. In inima celor care simt golul cel mare, pe care-l face moartea lui Gion, e o durere fără de margini, o suferință pe care o noapte de vară poate s-o ducă până la chin.

Dar luna apune.... Lumina ei bolnăvicioasă nu-ți mai arată lumea ca pe o grămădire de ruine pustii. Intunericul nopții ia o înfățișare mai firească— sub bolta enormă unde sclipesc nenumărate mii de stele, cu slaba lor licărire în imensitatea zăbraniculuĭ posomorât, ce se întinde pe deasupra

---

[1]) 8 Iunie.

pământuluĭ. Cugeţĭ maĭ senin la viaţa de dincolo, gândurile se lămuresc: Inţelegĭ că nu-ţĭ e dat să pătrunzĭ taĭnele Firiĭ şi că zadarnic vor fi şi aŭ fost străduinţele atâtor minţĭ geniale, căutând a pricepe ceva maĭ presus de puterile omeneştĭ. Să ne întoarcem maĭ bine cu drag către vremurile trecute şi către clipele împreună petrecute, să evocăm — de vom putea — măcar vre una din trăsăturile acestuĭ mare talent, acestuĭ eroic luptător în viaţă.

Viaţa e o luptă — nu-ĭ aşa? — de multe orĭ maĭ cruntă, maĭ înverşunată de cât un războiŭ. Aci armele nu se aleg; lupta — de cele maĭ multe orĭ — nu e leală: ea nu se dă făţiş, lămurit, voĭniceşte; ĭar duşmaniĭ cu cât sânt maĭ jos cu atât lovesc în tot ce are omul maĭ scump, maĭ de seamă. Eĭ nu respectă nimic — de multe orĭ niciĭ mormintele — şi tăgăduesc adversaruluĭ meritele şi puterea, chĭar atuncĭ când sânt învinşĭ cu desăvârşire.

Câţĭ sânt însă aceia care intră — în lupta asta neomenoasă — făţiş, cinstit, pentru dreptate, pentru adevăr, cu fruntea sus în mijlocul curselor şi al nedreptăţilor?

Ceĭ care pronunţă numele luĭ Ionnescu-Gion ştiŭ că aŭ numit pe unul din ceĭ maĭ cavalereştĭ luptătorĭ aĭ societăţiĭ noastre româneştĭ. El intra în luptă fără teamă — aşa cum ni l-a descris d. Tocilescu în emoţionanta cuvântare ţinută în faţa trupuluĭ rece al neuitatuluĭ Gion — şi înainta drept, fără grijă, împărţind săgeţĭ în jurul săŭ, în vreme ce zâmbĭa. El avea ceea ce numeşte Rostand „le panache", avea „spiritul vitejieĭ." „Plaisanter en face du danger, c'est la suprême politesse, un délicat refus de se prendre au tragique; le panache est alors la pudeur de l'héroïsme, comme un sourire par lequel on s'excuse d'être sublime" [1]). Gion a suràs în totdeauna în faţa pericoluluĭ. El înţelegea viaţa într'un chip larg, frumos, eroic, având ceva din splendoarea creştinătăţiĭ medievale. Acum 11 anĭ, zugrăvind în *„Revista nouă"*, viaţa agitată a Parisuluĭ şi a Parisianilor, pare a-şĭ descrie propria sa viaţă de neîntreruptă activitate, arătând totdeodată în deplină lumină felul săŭ de a pricepe viaţa:

„Somnul, pare a zice Parisul, somnul e un furt: atâtea ceasurĭ de somn, atâtea ceasurĭ furate din socoteala uneĭ vieţĭ superoxigenate.

„Plătesc adeseorĭ scump Parisianiĭ această activitate febrilă şi continuă!

„Eh! şi-apoĭ?

Ce e viaţa? Un *être* şi un *disparaître*, cu o condiţiune: atât cât are să fie pe lume, arete-se şi fie acel *être* cu toate podoabele sale, luminos şi mare, întreg şi creator, şi apoĭ vină anostul dar necesarul *disparaître* când, cum şi unde o vrea. Mulţumit de al tău *être*, la sfârşit, în mână cu paharul, cu condeĭul, cu spada, cu crucea, veĭ aştepta pe d-nul *disparaître* totdeauna, cu surìsul pe buze. Sunt atâtea şi atâtea feluri de surâsurĭ care sboară pe buzele omeniriĭ, o nemărginită cla-

1) **E. Rostand,** *Discours de réception á l'Académie Française,* p. 23.

viatură care pleacă în nuanțe, crescând saŭ descrescând, de la surâsul extatic al misticului până la surîsul real al desnădejdii!“ [1])

Dar imediat vorba înălțătoare — de și amestecată cu amărăciune — se schimba pe nesimțite, ondula, se topîa într-o glumă; era ca o fâlfâire a unuĭ „panache“ era — ca de obiceiŭ — „quelque chose de voltigeant, d'excessif et d'un peu frisé.“

„Curios! zicea el.

„Cestiunea somnuluĭ la Paris ar merita să fie tractată într-un congres internațional.

„Se fac azĭ atâtea congrese internaționale pentru cestiunĭ de maĭ mică însemnătate, în cât nu văd de ce nu s-ar convoca, tot internațional bine înțeles, un congres la care ar lua parte geniele marilor capitale, — vreaŭ să zic: geniele tutelare, zeiĭ larĭ, îngerii păzitorĭ aĭ fiecăror orașe“.

Apoĭ, în paginĭ de neîntreruptă putere picturală și de scânteetor spirit, zugrăvîa Parisul, vioiŭ, încântător, plin de viață — orașul latin prin excelență față de potolita și gospodara Vienă.

Nicĭ un scriitor în literatura noastră—a spus-o d. Tocilescu – n-a ajuns, până la Gion, la acea eleganță de stil, în care fraza să aĭbă mișcarea grațioasă a uneĭ trestiĭ mlădiată de adierea unuĭ vânt. Citind fraza luĭ Gion, ți se pare că aĭ înainte imaginea dătătoare de plăcere, de mulțumire sufletească a uneĭ câmpiĭ ondulate, orĭ ceva din mișcările topite într-un tot ale sboruluĭ rândunelii — veselia și avântul eĭ.

In fața nemulțumirilor aduse de frământările vieții, el încondeia întunecările, lipsurile orĭ răutățile lumiĭ, amestecând spiritul fin cu o logică neîntrecută, gluma cu învederarea isbitoare a adevăruluĭ. *Din Istoria Românilor* (1903), articolul „Păcat de-atâta muncă“ din *Eine Trilogie* [2]), *Lămuriri* — șeapte „răvașe“ publicate în *Conservatorul*, luna trecută — ultimele sale articole — și apărute în broșură chĭar în ajunul morții neuitatuluĭ Gion — coprind paginĭ de o neîntrecută și neînchipuită vervă. Peste tot însă ceea ce predomina era interesul științific și literar, partea obiectivă, minunat scoasă la iveală și impusă atenției cititoruluĭ orĭ ascultătoruluĭ prin îndemânateca și firească împletire a fonduluĭ istoric, didactic orĭ literar cu gluma vioae — totul fixat în fraza într-aripată a stiluluĭ săŭ.

Cum vorbim e cea maĭ puternică satiră adresată celor care vorbesc o limbă semi-barbară, compusă din elemente franțuzești scâlciate pe românește. In *Bucureștiĭ în timpul revoluțiuniĭ franceze*, în lucrarea sa capitală — monumentala operă *Istoria Bucureștilor* (1899) — și maĭ cu seamă în — poate — cea maĭ strălucită conferință a sa — în *Doftorice-*

1) **G. I. Ionnescu-Gion,** In vacanțiĭ (Paris—Iuliŭ—August 1893), „*Revista Nouă*,“ an. VI, No. 3—4, 15 August — 15 Septembre 1903, p. 128.

2) Publicată împreună cu d-niĭ Hasdeŭ și L. Șăineanu în „*Revista Nouă*“. an. V, No. 6—7 15 Sept.—15 Oct. 1892, și în broșură separată.

scul meşteşug în trecutul ţărilor române (1892) sânt scânteieri de spirit împletite în mod maestru cu probleme literare, istorice ori filologice, şi cu adevăruri scoase din mii de documente, cărora el le da o adevărată viaţă, zugrăvind în neîntrecute tabeluri suggestive — timpurile apuse ale trecutului nostru.

Gion era un mare artist — cum trebue să fie orice adevărat mare istoric — şi era adânc convins că istoria trebue să fie, nu o seacă înşirare de documete, ci o învietoare imagine a vremurilor de altă dată, zugrăvite de puterea istoricului-artist, căruia imaginaţia sa i-a creat din nou trecutul, aşa cum îl vede şi îl *întrevede* el din răsfoirea cronicelor, documentelor, a materialurilor folklorice, semantice şi în genere filologice, a cercetărilor istoricilor fruntaşi.

Toţi ştiu cât de mult admira el acele minţi superioare, cărora talentul ori scânteerea geniului le da putinţa de a împreuna într-un adevăr superb şi nou, idei şi fapte pe care întâmplarea ori firea le depărtase de mult, ori nu le apropiase niciodată într-un chip lămurit. Prima lucrare a lui Gion, *Ludovic XIV şi Constantin Brâncoveanu*, e o dovadă de această iubire, de acest omagiu pe care-l aducea, prin scrierea sa, ideilor celor pe care-i va urma în toată viaţa sa. Pe mulţi, lucrul acesta îi speria, şi Gion ne povesteşte singur îndoiala — poate răutăcioasă — chiar a unui scriitor de seamă, — în faţa acestui fel de legături, neaşteptate la prima vedere :

„La 1884, când publicai pe *Ludovic XIV şi Constantin Brâncoveanu*, P. S. S. Episcopul Melchisedec se minuna foarte într-o zi la Academie că s'a putut alătura istoriceşte aceste două nume şi-mi zicea, cu călugăreasca răutate ce-i hărăzise Pronia : nu e şi ceva fantazii acolo ? — ceea-ce mă făcea să-i răspund mulcom şi surâzător : deh ! Prea Sfinţite, de vor fi minţit şi se vor fi *fandosit* elcii (ambasadorii) francezi de la Ţarigrad, apoi atunci mint şi mă fandosesc şi eu.

„Astăzi, dacă aş afirma că există legături, prin Milita-Despina Doamna, între Neagoe Basarab şi marchizii de Montferrat, casa de Penthièvre din Francia şi casa Gonzaga din Italia, nimeni, văzând izvoarele, n-ar găsi lucrul extraordinar...."[1])

Cele rostite prin ultimele vorbe de mai sus le-a şi lămurit, chiar într'această revistă, într-un studiu în care, după multe, frumos învederate şi temeinice probe, ajunge la concluzia că soţia lui Neagoe Basarab :

„Milita-Despina *este şi rămâne* fata lui Ion Brancovici şi a Eleneî Iacşici ; sora Marieî Frangipani ; nepoată de fecior lui Ştefan Brancovici Orbul şi Angheline Arianiteî Comnena, nepoată de frate lui George II Brancovici (Mitropolitul Maxim) ; nepoată de frate Marieî Brancovici, marchiză de Montferrat ; strănepoată după tată Basarabilor Muntenieî, Paleologilor, şi Cantacuzinilor Constantinopoleî" [2])

1) **Prof. Ionnescu-Gion,** *Din Istoria Românilor*, studii şi recensiuni, 1903, p. 5.

2) *Din Istoria Românilor*, Neagoe Vodă, Despina şi copiii lor (fragment, „*Literatură şi Artă Română*", an. VII, No. 1—2, p. 22.

Acest studiŭ era un fragment din cercetările privitoare la Neagoe, Despina şi copiiĭ lor — cercetăriĭ făcând parte şi ele din întreaga serie de studiĭ basarabeştĭ: *Din Istoria Basarabilor.*

Entusiast admirator al genialeler studiĭ ale magistruluĭ Hasdeŭ, — Gion începuse, după *Istoria critică*, *Basarabiĭ* şi *Negru-Vodă*, o amănuntită cercetare istorică a strălucitei caste care a condus dəstinele Ţăriĭ-Româneşti atâtea veacurĭ.

Patru-spre-zece studiĭ erau pregătite. Din ele n-aŭ putut apărea de cât *Sima Stolniceasa* Buzeasca (1903) şi fragmentul maĭ sus amintit din *Neagoe Basarab, Despina Doamna şi copiĭ lor.* E de ajuns a citi aceste două studiĭ de istoric fruntaş, spre a-şĭ putea cineva închipui ce era să fie: Udrişte Vistierul şi boeriĭ din Mărginenĭ, Gherghina Pârcălabul şi boeriĭ din Bălenĭ, Negoiţă Coconul şi boeriĭ din Văcăreştĭ, Vlaicul Clucerul şi Doamna Neaga, Caplele secoluluĭ XVI, Boeriĭ din Bucov şi Filipeştiĭ, Socol Cornăţəanul şi boeriĭ din Floreştĭ, Danciul feciorul luĭ Brancov şi boeriĭ din Brâncovenĭ, Dobromir Banul şi Boeriĭ din Creţuleştĭ, Neagoe Vornicul şi boeriĭ Craioveştĭ, Doamna Stanca şi boeriĭ din Drăgoeştĭ, Boeriĭ *„din casa Domnieĭ Mele“* în secolul XV şi XVI — atâtea studiĭ pe cale de a vedea lumina tiparuluĭ.

Gion urmărea cu ardoare toate aceste cercetăriĭ. Cele 24 oriĭ 22 de ceasuriĭ la liceŭ nu-l făceaŭ a-şĭ întrerupe niciĭ un moment studiile sale iubite. Acum aproape doĭ anĭ îmĭ scria, la Piteştĭ, următoarele rânduriĭ care arată neastâmpărul cercetătoruluĭ, iubirea istoriculuĭ — care întrezăreşte adevărul — de a lega, într-un neîntrerupt lanţ, căpătâiele şiruluĭ de inele cu multă muncă legate şi din nenumărate locuriĭ adunate:

Apostolescule dragă, este la Piteştĭ uă casă bătrână, lângă care, în copilăria mea, era un loc. Casa şi locul se ziceaŭ ale *Drăgoĭesculuĭ;* deciĭ a fost o familie boerească la Piteştĭ a *Drăgoieştilor.* Dacă tu, din bătrâniĭ piteşteniĭ de azĭ, aĭ putea **ĭute** să'mĭ daĭ câteva ştiriĭ, poate chĭar de prin vechĭ sinete şi hrisoave, mĭ-aĭ face un *colozal* serviciŭ. Ce zicĭ? Putea-se-va?

Am uă mulţime de Drăgoeştĭ bassarabĭ din secolul XVI. O! dacă ĭ-aşĭ putea lega — documentat! — cu Drăgoeştiĭ Piteştilor, ce aureolă bassarabească s-ar resfrânge asupra oraşuluĭ meŭ natal! Să te văd, tinere cercetător!

Cu uă prietenească strângere de mână

19 Sept. 1902. GION.

Lucra neîntrerupt la aceste studiĭ, de anĭ de zile. Afară de *Sima Buzeasca* şi de fragmentul despre Despina, a publicat în 1902 în *„Revista pentru istorie, archeologie şi filologie“* a d-luĭ Tocilescu, vol VIII — un alt studiŭ bassarabesc, întitulat *Boeriĭ Craĭovescĭ*, comunicare făcută „Societăţiĭ istorice române,“ al căreĭ prim secretar general a fost.

In toate aceste studiĭ, ca şi în luminoasele cercetăriĭ *Din istoria Fa-*

NB. Intre M-rea Cornetul din Argeş şi boeriĭ Drăgoĭeştĭ e legătură.

narioților (1891) ca și în *Istoria Bucureștilor* — cititorul admiră, se încântă și simte adâncă mulțumire la expunerea și deslegarea a nenumărate cestiuni istorice, la gândul enormei munci depuse în cercetarea a mii de acte; hrisoave; zapise; scrieri istorice, literare, genealogice și filologice — documente nenumărate ale timpurilor trecute — lămurite în expunerea cea mai clară și mai frumoasă a unei pene magistrale.

Timpul, care potolește toate, care dărâmă pe cei ridicați prin proptele ori pe picioroange, care înalță pe cei micșorați de răutatea contimporanilor — timpul care pune pe fiecare la locul cuvenit, va așeza mult mai presus de cât se socoate astăzi, operele și însemnătatea lui Ionnescu-Gion.

Omul care e încredințat de tăria operelor sale — cum era Gion — n-are nevoe de o anumită aprobare a prezentului. El poate trăi cu mintea în vremurile trecute și poate găsi viitorul — sărind ca peste un pârâu turbure pe de-asupra patimilor din vremurile de față, la care poate privi de sus, din înălțimea temeinică pe care i-o formează conștiința trăiniciei celor de el cugetate și create.

Gion, însă, a avut chiar satisfacția de a vedea că este prețuit de cei mai mari învățați și oameni de litere ai timpului nostru. In Academie, glasul d-lor Hasdeu și Tocilescu, a susținut premiarea marei opere a lui Gion și primirea lui definitivă — era numai membru corespondent — în sânul Academiei; iar d-nul Xenopol și neuitatul Urechiă spre a vorbi numai de istorici — au sprijinit cu tărie darea acestor onoruri datorite muncitorului atât de talentat.

In biblioteca sa el păstra, într-un cadru frumos, scrisoarea pe care i-o trimisese d. Hasdeu la apariția *Istoriei Bucureștilor*, ca și reproducerea cuvintelor pronunțate, la Academie, de d. Tocilescu.

Gion avea o putere neîntrecută de a zugrăvi, în stilul său colorat, situațiile, tipurile, indivizii. Iată numai un singur exemplu, din *Istoria Bucureștilor*, spre a învedera acest neprețuit dar al istoriculuĭ care era și un fin analizator psiholog, lăsând pe cititor a gusta singur frumusețea, de pildă, a primelor două părți din studiul consacrat mănăstirii *Radu-Vodă*, alături de bogăția științifică a izvoarelor din paragrafele următoare ale aceluiaș capitol din opera sa de frunte. Intr-unul din studiile cele mai bogate în amănunte și în date istorice, vorbind în genere despre muzica din țările noastre, Gion, după ce descrie — în forma aceea în care cu greu se deosebia gluma de o înfățișare severă — un model de muzică wagneriană la Românii secolului al XV-a după știrile date la 1448 de Jean de Wawrin, Seigneur du Forestel, — zugrăvește, în câte-va cuvinte, tipul Țiganului lăutar. Iată pasagiul:

„Intr'acest an, 1448, Vlad fiul lui Vlad Dracul, mergea pe malul Dunării cu oștile sale mai cu seamă călărețe, ținându-se de corăbiile în care călătoria ar-

mata burgundă şi italiană pe Dunăre în sus, de la Silistra la Giurgiu. Seara când poposiau, spune Cronicarul francez, Românii dau drumul cailor să pască şi la anumite timpuri noaptea se ridica din lagărul lor, un fel de st igăte puternice, dar atât de puternice, încât Francezii, până să se obicinuiască cu ele, credeau că-i calcă Turcii. Românii le spuseră că ei cântă totdeauna astfel, pentru ca Turcii sau hoţii să-i sciă mereu deştepţi şi să nu le fure caiii.[1]). Eacă un fel de muzică wagneriană, cântată de Românii secolului XV şi pe care valurile Dunării o repercurtau cu atâta putere, în cât făcea pe Francezi şi pe Italieni să sară în sus în corăbiele lor".

„N-avem alte amănunte pozitive pentru întreg secolul XV. Pentru secolul următor, un factor puternic al muziceĭ în România apare. El trebue să fi conlucrat şi în secolul anterior la mersul înainte al muziceĭ noastre, dar documentele ce cunoaştem nu n-il pomenesc de cât de la 1504 încoace.

„Acest factor însemnat şi de căpetenie al muziceĭ la noi este Ţiganul, este lăutarul.

„Fiinţă vibrantă la cel maĭ uşor sunet muzical, îl vezĭ şi astăzĭ, cum îl vedeau strămoşiĭ noştriĭ, îl vezĭ de la vârsta de 6—7 anĭ că, îndată ce aude muzica, se opreşte, tresare, ciuleşte urechile, îşĭ pleacă instinctiv trupul spre partea de unde vin sunetele, faţa — dacă s-ar putea zice — i se însenineză, ochiĭ încep să-ĭ scânteie, rările-ĭ tremură; îşĭ trece limba pe buze, ca şi cum ar gusta sunetele, iar degetele-ĭ încep să calce pe zdrenţele hainelor nişte coarde imaginare....." [2])

Alăturĭ de notiţa istorică, sfârşită cu o abia zărită glumă, apare zugrăvirea vie, adânc înţeleasă a unuĭ tip pe care mulţĭ l-ar fi priceput, dar pe care nu ştiŭ dacă măcar puţinĭ l-ar fi putut reda aşa plin de viaţă, atât de adevărat, din mersul condeiuluĭ.

Un alt exemplu, de astă-dată din *Portrete Istorice*. Era vorba despre dorinţa neînfrântă a negustorimiĭ bucureştene, din prima jumătate a secoluluĭ al XIX, de a-şĭ da copiiĭ la carte, la învăţătură. Pentru a vedea şi a pricepe maĭ adânc cele spuse, iată, completându-se, două scene:

„Când băĭatul, — nădejdea tatăluĭ, bucuria mameĭ şi cinstea neamuluĭ,—ajungea în vârsta de 8 9 anĭ, atuncĭ într-o Duminecă, după eşitul bisericeĭ, când se întorcea acasă, negustorul, luând dulceaţa ce ĭ-o servea chĭar soţia sa, zicea bunioară:

„ — Alaltăerĭ, în noaptea Trisfetitelor, băĭatul a împlinit opt anĭ; trebue dat la şcoală. *Dumneata* ce zicĭ?

„Ear soţia, cu supunerea afectuoasă ce *Dumneaeĭ* avea totdeauna în faţa *Dumnealuĭ*, răspundea potrivindu-şĭ scurteĭcuţa:

„ — Ce zicĭ şi *Dumneata*.

„Şi copilul începea la şcoala pe care treapta sa şi mijloacele tatăluĭ ĭ o hotăraŭ, mergea adică la *văpsea* unde profesaŭ dascăliĭ, elevĭ aĭ faĭmoşilor Chĭosca, Chiriţă şi Stan din prispele bisericilor, saŭ la *pansion* de Nemţĭ orĭ de Franţuzĭ, pentru ca de acolo să treacă la Sfântul Sava". [3])

Dar dorinţa de a citi a generaţiuniĭ care se apleca spre sfârşit, ca şi celeĭ care se ridica, era neîntrecută:

---

1) Jean de Wawrin: *Anciennes Cronicques d'Engleterre*, tome II, (Paris, 1859), pag. 139 şi urm.
2) *Istoria Bucureştilor*, XVIII, Frumoasele arte la Bucureştĭ, până la 1800, IV, pp. 534—536.
3) **G. I. Ionnescu-Gion,** *Portrete istorice*, 1894, Doctorul Obedenaru, pp. 110 — 111.

„Eleviĭ când intraŭ la învăţătură maĭ 'nainte, se puneaŭ pe uă citire care-ĭ amuţea.

„De şi venerând învăţătura cu deosebită evlavie, mama se 'ncerca din când în când a protesta blajin în faţa tatăluĭ. Ea zicea soţuluĭ săŭ:

„ — *Dumneata* s-ar cuveni să zicĭ băiatuluĭ să nu prea citească atât de mult, căcĭ deh! e fraged....

„ — Ĭĭ place!?... lasă-l şi cu Dumnezeŭ înainte!

„ — Dar, replica Dumneaeĭ, cu un curagiŭ de care se cutremura, dar o să'l doară lingureaua peptuluĭ; stă aplecat ceasurĭ întregĭ pe carte....

„ — Cu Dumnezeŭ 'nainte!

„*Dumnealuĭ* pleca la treabă în târg, ĭar *Dumneaeĭ* tăcea înecându-şĭ suspinul. Nu o dată ci de sute de orĭ, mama, în casele negustorilor, după plecarea băĭatuluĭ la şcoală, lua *Natchezii* luĭ Chateaubriand saŭ pe *Isaac Laquedem* al luĭ Alexandru Dumas, şi proferând un îndesat „fire-aĭ al draculuĭ cu tat'tău şi cu mă-ta“ îl arunca tocmaĭ în colţ sub pat.

„De gĭaba toate! Băĭatul citea mereŭ, şi de la el cărţile treceaŭ la slugile din prăvălie.

„Lângă un codru de pâĭne, aruncat lângă un peptene în cutia meseĭ din odaĭa băeţilor de prăvălie, sta *Domnişoara de Keruar* de Georges Sand, tradusă în litere cirilo-latine de.... Ear pe un volum al luĭ Alexandru Dumas franţuzesc găsesc, scrise probabil înainte de 1860, versurile următoare:

„Tu, Dumas, eştĭ pentru mine
„Ce-ĭ izvorul de cristal
„Pentu bĭetul călătore *(sic)*
„In pustiul cel fatal“. [1]).

In sfârşit, spre a vedea bogăţia de izvoare întrebuinţate în scrierile luĭ Ionnescu-Gion, şi maĭ ales în studiile istorice, cititorul poate avea orĭ când înaintea ochilor—de pildă—micul giuvaer istoric *Sima Stolniceasa Buzeasca*, fără a maĭ vorbi de *Istoria Bucureştilor*. Iată câteva rânduri dintr-un studiŭ [2]) din această mare lucrare, — rânduri care pot da măsura valoreĭ ştiinţifice a celor scrise de Gion. Intrebându-se, într-un loc din cercetarea asupra *Podului Mogoşoaieĭ*, de unde ar putea veni numele acesteĭ străzĭ, autorul zice:

„*Mogoşoaia*“ ?

„De unde acest nume?“

„Nimic maĭ simplu: în documentele secoluluĭ XVI-lea şi al XVII-lea, soţiele unor Mogoş, Pĕtru, Lilea, Pădure, Moşu se numeau Mogoşoaĭa, Pĕtroaĭa, Liloaĭa, Păduroaĭa, Moşoaĭa.

„Numele de *Mogoş*, era foarte răspândit în Ţara Românească. Documentele ni-l arată încă din secolul XV. La 1456, Vladislav-Vodă, fiul luĭ Dan-Vodă, dă din Târgovişte, luĭ *Mogoş*, cu fiiĭ şi fiicele sale hrisov domnesc ca să stăpânească satele Corbiĭ-de-jos şi Corbiĭ-de-Piatră din judeţul Argeş [3]).

---

1) Biografia citată, pp. 111—112 din volum.

2) Podul Mogoşoaieĭ, pp. 399—433 din *Istoria Bucureştilor*.

3) Hasdeu: *Archiva Istorică*, I, pag. 142—143.

„In Ardeal, tot astfel numele de *Mogoș* apare foarte des în documente. Bunioară: Sigismund, Impărat și Rege, dă luĭ Voĭcu, fratele luĭ *Mogoș*....“ [1])

„La începutul secoluluĭ XVI-lea, strămoșiĭ vitejilor Buzeștĭ, aĭ luĭ Mihaĭ-Viteazul, fundatoriĭ străvecheĭ mânăstirĭ a Stăneștilor, se numesc *Mogoș*, [2]) cu fiul luĭ, *Mogoș*. In secolul XVII-lea, numele de Mogoș se întâlnește într-o mulțime de documente. In pragul secoluluĭ XVIII-lea, la 1716, Serdarul Mateiŭ *Mogoș* ridică frumoasa cruce de piatră, aflătoare astăzĭ în altarul Bisericeĭ Oborul-Vechiŭ și despre care ne ocupăm în capitolul *Bisericele Bucureștene*.

„De altmintrelĭ, dintre vechiele familiĭ bucureștene, familia *Mogoșeștilor*, proprietară pe locurĭ întinse în mahalaua Popesculuĭ, se probează prin actele M-tiriĭ Radu-Vodă, conservate la Archive (pach. 78, act. 2).

„Un boer decĭ, anume Mogoș, a avut în vremurĭ bătrâne satul și moșia de lângă Bucureștĭ; soția luĭ, o femee, renumită poate prin ceva, a rămas văduvă și stăpână multă vreme pe averea soțuluĭ, și s-a zis satuluĭ, moșieĭ și curțiĭ boerești la *Mogoșoaĭa*, întocmaĭ cum după soția Banuluĭ Văcărescu s-a zis la *Băneasa* la doĭ pașĭ afară din Bucureștĭ [3]).

„Astfel s-a numit *Podul Mogoșoaieĭ*, care avea să devină maĭ târziŭ *Calea Victorieĭ*, cea mult iubită de Bucureșteniĭ plimbătareți“ [4]).

Munca în asemenea cercetărĭ e cu atât maĭ grea cu cât istoricul, conștient de menirea sa, nu înșiră în paginele lucrărieĭ sale tot ce a citit. Sunt sute de documente și zecĭ de volume pe care le-a lăsat de o parte, după ce le-a citit, — negăsind în ele nimic noŭ, temeĭnic saŭ de seamă pentru cestiunea discutată.

In critică Gion era un maestru. *Românul* și maĭ ales *Revista Nouă*, iar maĭ apoĭ *Conservatorul*, aŭ avut strălucite paginĭ de critică teatrală, literară și istorică. Nu citez niciŭ unul din acele articole, căcĭ ar trebui ca toate să fie numărate și să reproduc nesfârșite paginĭ de scânteerĭ maĭ mult de cât de talent. In operele deja citate, critica ocupă unul din locurile cele maĭ de frunte și pentru ceĭ care cunosc cine era Ionnescu-Gion, criticul apare pe aceeaș linie cu istoricul și cu patriotul. Critica luĭ avea un farmec neîntrecut, care atrăgea pe cititor, îl făcea rob al rândurilor scrise, îĭ arăta simpatia caldă care se deștepta în inima criticuluĭ față de o producție de valoare și atingerile sfârculuĭ de biciŭ cu care alunga el lucrările slabe, dar pretenționase.

---

1) Fejer: *Codex Diplomaticus*, X, 493, citat în Xenopol, *Istoria Românilor*, II, pag. 306.

2) *Archive:* M-tirea Zlătarilor, pach. V, act. 10 — Cf. Hrisovul luĭ Alexandru din 19 Aprile 1577, dat luĭ *Mogoș* cu fiiĭ luĭ (Bunurile Statuluĭ, pach. 96, doc. 2). Tot astfel hrisovul luĭ Mihnea Voevod, fiul luĭ Alexandru Voevod, prin care întărește prin Oprea Banul și jupâneseĭ luĭ, Vlădaia, stăpânire pe moșia Drăgășanĭ, partea luĭ Mogoș, toată, etc., din 6 Iunie, 1582 (Doc. M-tiriĭ Argeșuluĭ). — Hrisovul luĭ Alexandru II, din 19 Aprilie 1577 pentru moșiele Aninoasa și Găugenĭ, dat luĭ *Mogoș*, Manea și Mihail cu fiiĭ lor. (*Archive*, bunurile Mitropolieĭ, pach. 96. doc. 3). — Cf. și Hrisovul din 1621 al luĭ Radu-Vodă Mihnea, prin care satul *Mogoșești* dăruit la 1510 mănăstiriĭ Putna de Stoica Logofătul, e întărit aceleiași mănăstirĭ. (M-tirea Radu-Vodă, pach. 19, act 3).

3. Tradițiune orală, venerabilul d. Ștefan Greceanu. — Banul Văcărescu este Enăchiță Văcărescu, iar moșia Băneasa la începutul secoluluĭ nostru a fost al luĭ Nicolae Văcărescu, fiul mijlociŭ al banuluĭ Ienăchiță, maĭ târziŭ tatăl prea-frumoaseĭ Mariția Văcărescu, a doua soție a luĭ Bibescu-Vodă.

4) *Istoria Bucureștilor*, XV, Podul Mogoșoaieĭ, IV, pp. 413-414.

Intreaga fire a luĭ Gion emana viaţă, activitate, simpatie. Ceĭ care l-aŭ cunoscut, ceĭ cărora le-a fost sfătuitor, profesor orĭ discipol — pot să spună cu ce putere l-aŭ ĭubit şi cu ce dragoste părintească orĭ frăţească se purta el faţă de eĭ. Mĭ-aduc aminte că, în toamna anuluĭ 1894, aflând că Gion nu maĭ vroeşte a fi profesor la liceul Lazăr — unde îl avusesem până atuncĭ, în clasele a V-a şi a VI-a, ca profesor de limba franceză — mi-aŭ venit lacrămile în ochĭ. Celuĭ care 'mĭ adusese vestea, şi care mă vedea îndurerat, i-am spus că mă supără, mă canoneşte un dinte. Cum puteam să-ĭ explic eŭ luĭ — care nu avusese profesor pe Gion — starea mea la auzul veştiĭ ce-mĭ spusese ?

Acum un an, în Maiŭ, în timpul conferinţelor de limba franceză, am asistat la o lecţiune a sa, făcută la Mateiŭ-Basarab, cu eleviĭ din clasa I-a. Toţĭ care aŭ fost de faţă pot să spună cu ce drag se uitaŭ eleviĭ la profesorul lor, cum îĭ urmăreaŭ orĭ ce mişcare, părând a sorbi vorbele ce el le spunea. Nu maĭ vorbesc de rezultatele date de învăţătură. Ar fi de ajuns să amintesc entusiasmul profesorilor asistenţĭ spre a se'nţelege la ce sfârşit ajunsese Gion cu eleviĭ săĭ, care — în majoritate — nu ştiaŭ nicĭ boabă de franţuzească la începutul anuluĭ. In modestia sa, el atribuia rezultatul — nouelor metoade pedagogice. Eŭ mi-aduc aminte că i-am spus — ceea-ce i vor fi spus toţĭ: — D-ta crezĭ că nouele, modernele, etc., metode pedagogice sunt cele cărora li se datoreşte acest rezultat? Aş dori să văd absolut aceeaş metodă aplicată însă de un alt profesor. Nu metoda, domnule Gion, nu regulele moarte — date de cutare orĭ cutare precept pedagogic — vor scoate elevĭ ca aceştia. E profesorul, e viaţa pe care ştie el să o dea cursuluĭ, e simpatia pe care o inspiră el elevilor — acestea sânt puterile care duc la rezultate asemenea celor de faţă.

Şi fără îndoială, că Gion era convins maĭ mult ca orĭ cine de acest adevăr, pe care l-a şi spus şi scris în timpul din urmă.

El era în totdeauna neobosit când era vorba de eleviĭ săĭ, de prieteniĭ săĭ ; vroia a-şĭ da seama de tot ce-ĭ priveşte ; îĭ mustra când făceaŭ greşelĭ, îĭ încuraja când munceaŭ cu stăruinţă. După truda cea maĭ obositoare, după neodihna unor zile întregĭ, petrecute în examinarea a sute de elevĭ şi a nenumărate caete—Gion era profesor de liceŭ!—el găsia minute în care să se ocupe de ceĭ cunoscuţĭ luĭ — prieteniĭ orĭ indiferenţĭ, căcĭ duşman el — nu se simţea faţă de nimenĭ. Acum un an, la 24 Iunie — după neodihna examenelor şi în graba pregătirilor de plecare, din zăduful Bucureştilor, spre Contrexéville, unde 'şĭ făcea obicinuita cură înainte de a revedea Parisul şi apoĭ frumuseţile Elveţieĭ — Gion îmĭ scria, pe când eŭ — la Buşteniĭ — nu ştiam încă despre apariţia fascicululuĭ din *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie* (an. V, vol. IX), în care se coprindea un studiŭ al meŭ — Gion, zic, îmĭ scria între altele următoarele :

„..... — Ţĭ-am citit adineaorĭ, pe o căldură de 29 grade Réaumur, studiul *Ori-*

ginalitate ! D-na de Sévigné zicea de scrierile luĭ Nicole că le soarbe ca pe un *bouillon* bine făcut. Eŭ nu zic aşa, ci că te-am putut citi pe 29° la umbră....“

Era, pentru mine, fost elev al săŭ, o atenţie cu totul distinsă ce mi se da de profesorul meŭ.

In timpul din urmă — maĭ ales — elevii săĭ îl socotiaŭ, cum vroia şi el a fi socotit, — ca un adevărat părinte La înmormântare, cu puţine clipe înainte ca trupul luĭ Gion să fie coborât de vecĭ sub pământ, un elev al săŭ [1]) a spus înecat în plâns :

„Par'că-l văd zicând : „Eŭ n-am un singur copil, ci sute !“ Ce lumină divină i se răvărsa atuncĭ pe chipul luĭ de ager luptător, ca şi cum prin aceste cuvinte ar fi fost răsplătit de toată munca şi de tot răul suferit.“

....Răul suferit !... Da.... Orĭ câtă putere şi orĭ câtă voinţă de a munci avea Gion, eraŭ momente în care simţia greutatea uneĭ poverĭ prea mare pentru umerii unuĭ om. Astă vară când se dusese să se odihnească, să facă o cură, îmĭ scria - la 12 Iuliŭ — din Contrexéville, că între alte distracţiĭ şi începuturĭ de odihnă avea şi următoarea :

„Cercetez la crestomaţiĭ câte două ceasurĭ pe zi. Uf ! când s-o isprăvi ? E probabil că atuncĭ când voĭ fi sub o pĭétră care de-sigur nu va avea sculpturile de sus asupră-ĭ.“

(Era scris pe o carte poştală, ilustrată cu frumoase reproducţiĭ sculpturale.)

Gion era silit a munci ca orĭcare muritor ; ca un om care n-ar fi produs maĭ nimic în lumea asta,—o muncă de zecĭ de ore pe săptămână la liceŭ — şi pe de asupra să audă cum invidioşiĭ, vrăjmaşiĭ îĭ aruncaŭ necuviinţele lor cu grămada.

In timpul din urmă munca luĭ ajunsese a fi enormă : Liceul (peste 20 de ore pe săptămână) ; lucrările didactice în pregătire ; *Şezătoarea Ştefan-Vodă*, scrisă şi pregătită pentru a fi reprezentată, la Ateneŭ, în folosul elevilor săracĭ ; producerea spiritualeĭ comedĭi *Liceul Ţepeluş-Vodă*, cea reprezentată în folosul cercului profesorilor secondarĭ ; şi, în fiecare clipă liberă, înaintarea cercetărilor asupra *Basarabilor* şi asupra *Istorieĭ Piteştilor*. Nicĭ un minut de repaos în anul acesta şcolar. Părea că prevede odihna de vecĭ pe care era s-o înceapă odată cu sfârşitul luĭ !

De la o vreme avea un dor de mormânt, pe care-l exprima — fără de voe, în unele din producţiile sale. In *Şezătoarea Ştefan-Vodă* în „Datoriile către Patrie,“ zice în frumoase versurĭ albe :

1) Stelian Voinescu, Cf. *Conservatorul* de Mercurĭ $^{1}/_{20}$ Iuliŭ 1904, „Gion“.

„Căcĭ cum să nu ĭubească Românul România!
Unde am primit viaţa? Unde am văzut lumina?
Unde trăesc şi tata şi mama, frăţiorii?
Unde a murit bunicul, care pe a luĭ genuche duĭos mă legăna?
E oare o legătură, maĭ sfântă ca mormântul?“ [1])

Dragostea de mormânt, nepăsarea de moarte se vede crescând când către sfârşitul lucrăriĭ (p. 121) Gion reproduce, din Déroulède, versurile pline de avânt:

Le tambour bat, le clairon sonne!
Qui reste en arrière?... Personne!
. . . . . .
En avant! tant pis pour qui tombe!
La mort n'est rien! Vive la tombe!

Nimic însă nu l-a împĭedicat de a rămâne, până în cele din urmă, vioiŭ, muncitor — moartea nu era *nimic*, pentru el. Cu puţine zile înainte de sfârşit, publicase *Liceul Ţepeluş-Vodă*. In Alexandrescu-Franceza — un personagiŭ din pĭesă—pare a-şĭ fi zugrăvit ceva din firea luĭ: vioiciunea şi înfăţişarea pe care o lua când voĭa să glumească pe socoteala franţuziţilor.

„*Ah! mes chers collègues*, să fi auzit pe margravina de Witelsfeld, cea maĭ deşteaptă, cea maĭ nurlie Moldoveancă a secoluluĭ XX — străvechiă familiă cu documente de la Petru Aron, unchĭul luĭ Ştefan-cel-mare! Borzesciĭ aŭ fost aĭ lor până la Divanul *ad-hoc*, — să fi auzit, zic pe margravina Mitzi von Witelsfeld vorbind în contra mumelor care permit să li se ducă fetele şi băeţiĭ în străinătate ca să facă liceul!.... *Quelle verve! quel brio! quelles fusées d'esprit et d'entrain!*.... Dacă ar fi auzit-o, de sigur, domnul Ministru ar fi decorat-o cu *Răsplata Munceĭ* în dublă panglică.... Ne-a făcut portretul băĭatuluĭ care *vadrouillează* singur la 17 anĭ pe *boulevard St. Michel* al Cartieruluĭ Latin din Paris şi pre *Frederichstrasse* a Berlinuluĭ; ni l'a arătat în culorĭ stacojiĭ, bălăcindu-se inconscient în toate turpitudinile civilizaţiunilor decadente, şi a sfârşit cu frumoasele versurĭ a luĭ Dorchain:

„A peine ont-ils vingt ans qu'ils ont déjà fermé
„Au bien antant qu'au beau les portes de leur âme;
„L'inaction stupide et la débauche infâme
„Ont éteint dans leurs coeurs l'idéal enflammé....

„Era fascinantă.... Tresăltam!...“ [2]).

Gion a murit neobosit de viaţă, luptând, glumind, făcând planurĭ pentru viitoare lucrărĭ — câte! — scânteĭetor de spirit, învăluit de aureola ştiinţifică a omuluĭ care produce zi cu zi opere din ce în ce maĭ de seamă, — şi fără să aĭbă groază de mormânt.

El căzu, ca un stejar frumos şi puternic, lovit şi doborît de trăsnet—

1). **G. I. Ionnescu—Gion,** *Liceul Ţepeluş-Vodă*, Real? vechiŭ? clasic? modern? Glumă didactică într'un act, 1904, Scena XIV, p. 28.

2) *Şezătoarea Ştefan-Vodă*. Datoriile către Patriă, p. 18. — Frumoasă proză cadenţată, versurĭ albe şi un deosebit ritm al frazeĭ se poate vedea în conferinţa sa *Generalul Florescu*.

într-o clipă. Cu o zi, cu un ceas mai înainte de a se stinge pentru totdeauna, de a ne părăsi în lumea asta, el *era Gion;* iar peste câteva clipe n-a mai rămas de cât trupul lui!

„Sânt nenorociri a căror groază întrece puterile închipuirii! — a zis-o el însuşi la moartea ilustrei poete Julia Hasdeu.

„La auzul şi-n faţa acestor trăsnete mintea nu voesce să creadă că ele se pot întâmpla. Inima se schimbă într'uă nelinisce, întunecată ca cerul înaintea furtunei; voinţa se sbuciumă asupra ei însă-şi şi, cu buzele înghemţate de o spaimă necunoscută, omul îşi zice sie-şi—nenorocitul! — nu! nu se poate! Mila Domnului e mare. Puterea omului a făcut minuni. Există în tot şi în toate o armonie sublimă. Sânt legi care guvernă şi împodobesc viaţa. De aceea, nu! nu se poate. E un negru presimţimânt care m'atinge cu aripa-i de jale şi înfricoşează sufletul meu. O asemenea cruntă nenorocire ar necinsti mila Domnului, ar nimici puterea omului, ar sparge armonia sublimă a naturei, ar înfrânge şi spulbera legile vieţii. Nu! nu se poate!“ [1]).

Dar în faţa realităţii fără de milă, stupide, neîndurate, îţi plecî capul şi îţi înecî durerea în lacrimi — supremă şi bogată mângâere pe care a lăsat-o Dumnezeu omului în nenorocire. Te plecî înaintea voinţei nepricepute a Firii şi chemi bine-cuvîntarea Celui-A-tot-Puternic asupra ta care nu înţelegi vrerile Lui. De ce viaţa? De ce e moarte? Asta e întrebarea cea mare pe care „şi-au pus'o în răsleţirea veacurilor toate sufletele rănite de durerea morţii, ear răspunsul ei nu ne va fi dat de cât atunci când, după cuvintele lui Musset, Dumnezeu singur va spune omului taina nepătrunsă al acestui „pentru ce?“ al creaţiunii.

„Până atunci, până când omul se va înălţa, sau va fi înălţat iarăşi către Dumnezeire, noi care rămânem în urma celor care se duc, noi care înotăm încă în valurile sdrumicătoare ale vieţii, ne simţim mângâiaţi sciind că ceî duşi au ajuns la ţărmul liniştei eterne, acolo unde nu este nici jale, nici durere, ci numai senină şi dulce fericire“ [2]).

Gion a trăit o viaţă plină şi dreaptă. El nu s-a luptat pentru nici o cauză nedreaptă şi n-a urît în viaţa lui de cât Minciuna, Laşitatea, şi Prejudecăţile; n'a primit niciodată compromisuri. Dacă uneori lupta nu da foloase, el părea a zice ca Cyrano în ultimele lui clipe.

> Que dites-vous?..... C'est inutile?... Je le sais!
> Mais on ne se bat pas dans l'espoir du succès!
> Non! non! c'est bien plus beau lorsque c'est inutile! [3]).

El voia să semene ideî. Vor prinde doară vre-una din ele! — ca în

1) *Potrete istorice,* Julia B. P. Hasdeu, pp. 190—191.
2) Ibidem, pp. 161—162.
3) **E. Rostand,** *Cyrano de Bergerac,* V-ième acte, scène VI.

parabola luĭ Christ. „A semăna e datorie“ ĭ-a zis poetul Macedonski, dedicându-ĭ odinioară frumoase versurĭ.

Gion a murit când ajunsese în fruntea lupteĭ „colo sus, unde fâlfâe steagul.“ Plecând din lumea asta el putea să zică duşmanilor:

Il y a malgré vous quelque chose
Que j'emporte, et ce soir, quand j'entrerai chez Dieu,
Mon salut balaiera largement le seuil bleu,
Quelque chose que sans un pli, sans une tache,
J'emporte malgré vous, et c'est.... c'est.... mon panache.

N. I. Apostolescu.

Câmpulung, 8—14 Iuliŭ, 1904.

N. GRIGORESCU

ȚARANCĂ

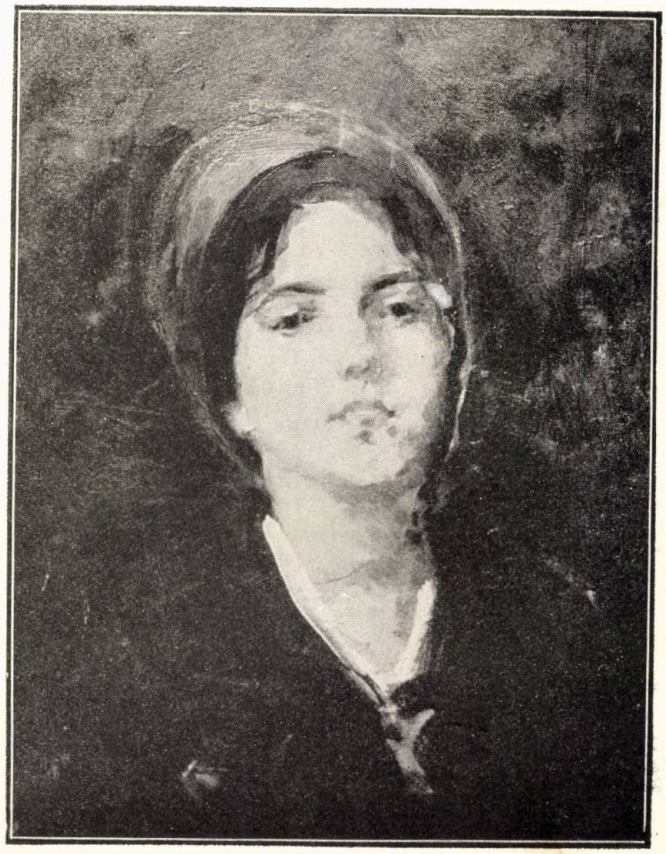

ITALIANCĂ

RENUNŢARE

Aş vrea să am pământul şi marea-n jumătate,
De mine să asculte corăbiĭ şi armate ;
De voĭ clipi cu ochiul, cu mâna semn de-oĭ face
Să-şĭ mişte răsăritul popoarele încoace.
Sălbatecele oarde să curgă râurĭ, râurĭ
Din codri răscolite, stârnite din pustiurĭ,
Ca undele de fluviŭ urmeze-ale lor scuturĭ
Intunece-se-n zare perdutele 'nceputurĭ,
Un an de scânteeare lucească lăncĭ şi săbiĭ,
Iar marea să-nspăimânte de negrele-mĭ corăbiĭ.

Astfel războiŭ porni-voĭ. Voĭ arunca încalte
O jumătate-a lumiĭ asupra celeĭlalte,
Privească-mĭ atuncĭ preoţĭ : — un monstru ce se 'nchină
Când oardele-ĭ barbare duc moarte şi ruină.
Ruga-mă-voĭ cu mâna uscată ţinând strana,
De-asupra mea cu 'ntinse arìpĭ va sta Satana,
Cu tronul meŭ voĭ pune alăturea sicriul,
Când gloatele-mĭ în lume ar tot mări pustiul
Să simt că nu se poate un Dumnezeŭ să-mĭ ierte
Cetăţile în flăcărĭ şi ţările deşerte,
Astfel doar aş preface durerea fără nume,
Desbinul meŭ din suflet într-un desbin de lume.

Şi tot ce-ncântă ochiĭ cu miĭ de frumuseţĭ
Tot ce pământul are şi marea maĭ de preţ
Grămeziĭ, să stee toate la mine în comoriĭ,
Alăturea cu ele să trec nepăsător,
Simţindu-mă în mine stăpân al lumiĭ 'ntregĭ
Un zeŭ în omenire, un soare între regĭ.
Şi raze să reverse din frunte-a mea coroană,
Să 'ngenuchez nainte-ţĭ aşa, ca la icoană
Şi, descuindu-ţĭ toată puterea fără seamă,
Să-ţĭ zic ia-le pe toate, dar şi pe mine ia-mă!

Nu mă iubi. Ca robul să fiŭ pe lângă tine;
De-ĭ trece-n jos pleca-voĭ a ochilor lumine,
Desmoştenit de toate la viaţă abdicând
Să nu-mĭ rămână-n minte de cât un singur gând:
C-am aruncat un sceptru, cu dânsul lumea 'ntreagă
Păstrându-mĭ pentru mine durerea că-mĭ eştĭ dragă;
Inamoraţĭ de tine rămână ochi-mĭ triştĭ
Şi veciĭnic urmărească cum, marmură, te mişti.
In veciĭ dup'a ta umbră eŭ braţele să 'ntind
De-al geneĭ tale tremur nădejdea să mĭ-o prind,
Să-mĭ razim a mea frunte de zidurile goale,
Atinse de-umbra dulce a frumuseţiĭ tale.

M. Eminescu.

C. ARTACHINO

BULEVARDUL PAKE, iarna

N. VERMONT

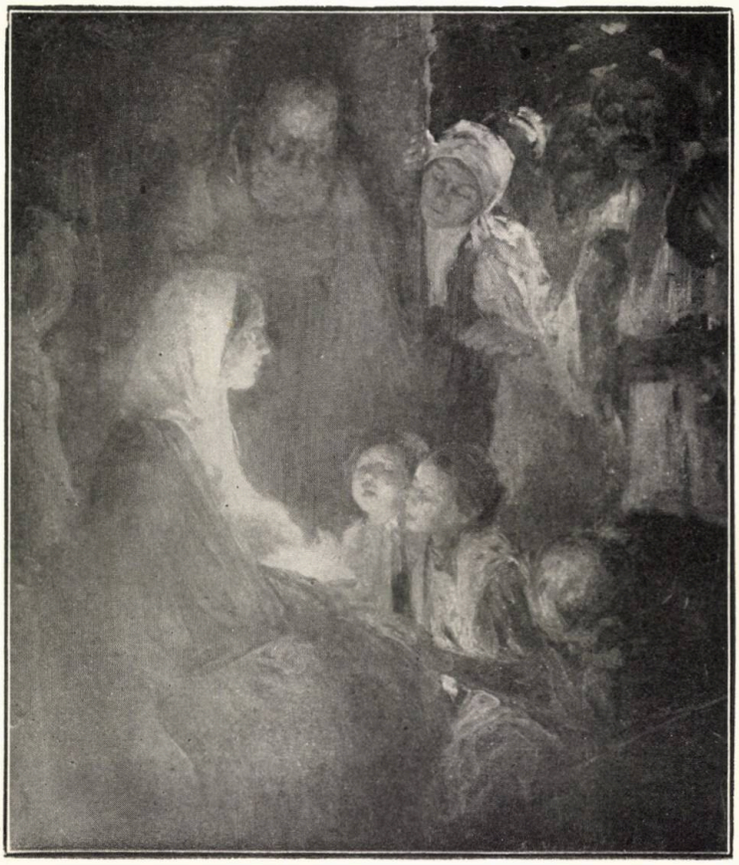

INCHINAREA PASTORILOR, schiță

ARTA DE A VORBI

Societatea modernă este guvernată de doĭ agenţĭ puternicĭ, care aci răscoală, aci potolesc valurile maselor populare. Aceştĭ suveranĭ aĭ timpurilor noastre sunt: cuvântul şi presa.

Arta de a vorbi, ca şi arta de a scrie, nu maĭ este azĭ o artă sublimă, dar frivolă, menită a ocupa orele de repaos ale spiritelor nobile. Ea se ridică la înălţimea uneĭ misiunĭ sociale.

Civilizaţia şĭ-a schimbat cursul. Sabia a încetat de a fi suverana şi stăpâna unică a imperiilor. Elocinţa şi presa îşĭ supun câte puţin toate ţinuturile Europeĭ şi fac progrese uriaşe în continentul noŭ. Oratoriĭ şi scriitoriĭ sunt regiĭ inteligenţiĭ, şi în cele din urmă tot inteligenţa va fi doamna lumiĭ.

Pretutindeniĭ unde domneşte cuvîntul şi o presă liberă, prosperitatea materială, binele şi adevărul îşĭ întind puterea lor binefăcătoare asupra popoarelor. Acolo unde ele sunt preţuite, îmbrăţişate, iubite, ele revarsă asupra societăţiĭ darurile lor cele maĭ scumpe, le face bogate în timp de pace şi tarĭ în vreme de războiŭ. Ele sunt tovarăşele nedespărţite ale aceluĭ bun, pe lângă care toate bunurile pământeştĭ nu aŭ nicĭ un preţ, libertatea, pentru care lupul refuză confortul domesticităţiĭ şi pentru care omul îşĭ jertfeşte adeseaorĭ viaţa.

Din contra, acolo unde aceştĭ doĭ reprezentanţĭ aĭ cugetăriĭ lipsesc, unde eĭ sunt necunoscuţĭ saŭ despreţuiţĭ, societatea trăeşte un fel de viaţă moartă, o viaţă maĭ aproape de a planteĭ de cât de a omuluĭ.

Sunt popoare în lume înzestrate cu însuşirĭ firestĭ extraordinare, generoase, oneste, despreţuitoare de moarte. Cu toate aceste daruri preţioase însă, ele se află într-o stare de înapoiere care contrastă într-un mod izbitor cu aptitudinile lor native. Ca să nu ne ducem prea departe, să luăm un exemplu din vecinătatea noastră. Unde ar fi fost poporul turcesc cu daru-

rile luĭ naturale așa de rare, dacă n-ar fi rămas cristalizat în tradițiunea de immobilitate, dacă oamenii săĭ ceĭ marĭ ar fi putut să-și arate în public prin graiŭ saŭ scris toate ideile lor de reforme? Pe când cugetarea liberă este apanagiul popoarelor culte, la dânșiĭ acestă suverană a Europeĭ este necunoscută saŭ batjocorită. Un fapt îmĭ va fi de ajuns ca să ilustrez gândirea mea.

La 1857 se întorceaŭ prin Turcia emigrațiĭ românĭ de la 48. Ajunșĭ la Rusciuc, fiecare din eĭ trebuia să-și arate pasportul pentru ca să i se permită a eși din granița turcească. Pe pasportul unuia din eĭ era indicată profesiunea de ziarist. Funcționarul turcesc, care nu cunoștea bine înțelesul acestuĭ cuvânt, întrebă pe stăpânul pasportuluĭ ce însemnează aceasta. Emigratul îĭ răspunse că scrie la gazetă, la care turcul adause: „A! a! haĭmana takîm!“ și-ĭ dete voie să treacă.

Imprejurarea că Turciĭ n-aŭ știut să prețuiască bine-facerile libertățiĭ de a cugeta a adus-o în starea de astăzĭ, când însășĭ necesitatea existențiĭ sale este contestată și încă de state care altă dată aŭ făcut sacrificiĭ enorme pentru întărirea eĭ. Dacă Turcia ar avea o presă liberă, dacă pe pământul eĭ ar răsuna cuvântul liber ca în Englitera, Franța saŭ Italia, de sigur soarta eĭ ar fi maĭ bună și necesitatea existențiĭ sale o axiomă politică. Dar ea este immobilă, pe când toate se agită împrejurul eĭ, e tocmaĭ pentru că ea nu voește să asculte de nimenĭ. Intrînsa domnește tăcerea și liniștea mormântuluĭ. Societatea otomană însă doarme pe craterul unuĭ vulcan.

Presa este ea oare întâia saŭ a patra putere în stat?

Cestiune controversată.

Din punctul de vedere al ficțiunilor constituționale, presa nu este chiar o putere. Constituția noastră ca a tutulor statelor, recunoaște numaĭ treĭ; pe cea legislativă, judecătorească și executivă. Din punctul de vedere al realitățiĭ, presa este cea dintâĭ dintre puterile publice.

Cel ce vorbește necontenit, maĭ ales la noĭ, sfârșește prin a avea dreptate contra celuĭ ce nu vorbește.

Numaĭ puterea ce lucrează necontenit, adică guvernul, poate ținea piept puteriĭ ce vorbește necontenit, adică presiĭ.

De aceea guvernele de regulă se silesc necontenit a-și întocmi camerele din oamenĭ cu călușu 'n gură, pe când presa caută a introduce întrînsele cât se va putea maĭ mulțĭ oamenĭ liberĭ.

Cu toate acestea, puterea executivă, cu toate camerele și presa eĭ ministerială, nu se pot apăra totdeauna cu succes contra preseĭ opoziționiste.

Oratoriĭ opoziționiștĭ sunt în pericol destul de mare pentru un guvern, dar puterea preseĭ este cu mult maĭ mare maĭ ales acolo unde lumea are deprinderea de a citi.

Maĭ întâĭ nu fiecine poate ajunge orator. Pentru ca să aibă cineva dreptul de a vorbi în Cameră sau în Senat, nu e de ajuns să aibă numaĭ

talent, mai trebue să fie ales, și într-o țară unde libertatea alegerilor există numai pe hârtie, cel capabil riscă mai în totdeauna de a rămânea în coadă. Dacă voește să vorbească în întruniri publice, anevoe va găsi un proprietar să-i închirieze o sală când poliția va da ordine contrarii.

Tot așa este oare cu marii scriitori politici ? Nu. Tribuna scriitorului este deschisă în tot timpul anului, pe când tribuna parlamentului este la dispoziția oratorului numai lunile regulamentare, afară numai dacă guvernul sub pretext de a vota legi urgente și de mare importanță nu prelungește sesiunea pentru a permite sprijinitorilor săi să se bucure mai mult timp de foloasele diurnei. Tribuna scriitorului este la dispoziția fiecăruia; fiecare poate să se sue pe dânsa, major sau minor, bogat sau sărac, infirm, surd, ba chiar orb.

Scriitorul politic nu este încălușat de regulament, care îi dictează să fie parlamentar și să se mărginească în acele formule care maschează gândirea și iau vorbirii omenești îndrăsneala cugetării și vioiciunea mersului. Volume mari, pamflete scurte, ziare, reviste, foiletoane, el poate afecta toate formele și vorbi toate limbile. Scurt sau lung, pompos sau simplu, grav sau batjocoritor, poetic sau logic, violent sau măsurat, amar sau grațios, el poate fi cum vrea: nimeni nu vine să-i ceară seama de caprițiul colorilor sale, numai să facă impresie și să spue adevărul.

Cum se face, dar, că atât la noi, cât și în alte părți sunt așa de puțini scriitori buni și așa de mulți oratori buni.

Cauza este că arta de a scrie este o artă mare, o artă ce reclamă muncă multă, studii serioase, răbdare și stăruință de fier. Trebue chiar mai mult curagiu pentru a scrie de cât pentru a vorbi, căci fulgerile rechizitorului stau atârnate de-asupra îndrăsnelii scriitorului, pe când oratorul aleargă la adăpostul neresponsabilității sale parlamentare.

Cuvântul oratorului poate să aibă un gust de țară, să fie simplu până la negligență, sau afectat pînă la umflătură, poate fi lipsit de preciziune, de nerv și de grație, — aceste cusururi se șterg în căldura și strălucirea debitului. Auditorul este indulgent, cititorul este aspru. Auditorul se lasă a fi surprins de farmecul unui organ linguștitor și sonor, de o atitudine nobilă, de o fizionomie vioae și animată; el apucă însuși înaintea iluziunii: își simte nervii tresărind, se pasionează, se emoționează; se suie pe scenă, se introduce în dramă; se pleacă sau se ridică sub puterea oratorului; îi dă fără să se gândească toate puterile sufletului său; se oferă însuși loviturilor ce i-se dau, și când oratorul simte auditorul său transportat, atunci el poate produce efecte foarte mari cu vorbe mai-mai fără legătură, dar bine zise și cu dibăcie așezate.

Dar faceți pe urmă analiza acasă, citiți cu sânge rece acele discursuri ce v-au mișcat așa de adânc, ce vă smulgeau avânturi de simpatie și strigăte de admirație, atunci nu veți mai găsi nici ordine, nici metod, nici eleganță, nici corecțiune de limbă, nici adâncime de gândire, nici

putere de argumentaţie, şi ziceţĭ că ceea ce citiţĭ nu este ce aţĭ auzit, că s-aŭ schimbat ideile şi frazele, că sunteţĭ înşelaţĭ. Nu, n-aţĭ fost înşelaţĭ; pentru că trebue să auziţĭ pe oratorĭ, iar nu să-ĭ citiţĭ. Oare stenografia, or care ar fi fidelitatea eĭ, va putea vr-odată să reproducă sunetul pătrunzător al vociĭ, focul priviriĭ, pasiunea, acţiunea, atitudinea şi gestul?.. Şi cu toate acestea, maĭ tot oratorul este acolo!

Oratorul trebue să trăiască numaĭ prin amintirea celor ce l-aŭ auzit; cercetarea amănunţită a lupeĭ îl omoară. Demosthenes şi Ciceron aŭ refăcut după o muncă lungă şi obositoare, într-o limbă de o bogăţie incomparabilă, minunatele discursurĭ ce ne aŭ rămas dela dânşiĭ. Aşa cum le aŭ pronunţat eĭ, ele ar fi fost cu neputinţă de a fi citite.

La noĭ, cine maĭ citeşte astăzĭ discursurile luĭ Barbu Katargiŭ? Am încercat a le reînvia, şi un critic mĭ-a observat cu dreptate că aş fi făcut maĭ bine să nu le public. Este oare un singur discurs din câte s-aŭ pronunţat de la 1859 încoace cere să susţie proba citiriĭ? Cele maĭ multe din ele, am putea zice maĭ toate, n-aŭ nicĭ formă, pentru-că frumuseţea şi graţiile ce însufleţĭaŭ glasul şi gesturile oratoruluĭ nu trec în stil, — nicĭ fond, pentru-că în toate discursurile acestea nu se găsesc nicĭ principiĭ, nicĭ ideĭ marĭ.

Maĭ sunt alte deosebirĭ între presă şi discurs. Oratorul este ascultat cu entusiasm, scriitorul este citit cu reflexiune. Unul lucrează maĭ ales asupra simţurilor externe şi asupra pasiunilor auditoruluĭ, celalt asupra minţiĭ şi judecăţiĭ cititorilor.

Glasul omenesc, orĭ cât de sonor ar fi, nu pătrunde dincolo de zidurile uneĭ săliĭ; vocea intelectuală a scriitorilor este aşa de repede încât ea sboară pe deasupra munţilor şi mărilor, şi aşa de pătrunzătoare încât străpunge zidurile palatelor şi se strecoară prin crăpăturile colibelor.

Coloriştiĭ tribuneĭ nu fac adesea de cât mânjesc desemnurile luminoase ale preseĭ, fără să adaoge ceva, fie la curăţenia trăsureĭ, fie la invenţiunea subiectuluĭ, fie la frumuseţea formelor.

Tribuna are maĭ multă mişcare, presa maĭ multe ideĭ.

Oratorul are fizionomia întregiĭ sale persoane. Scriitorul are numaĭ fizionomia stiluluĭ săŭ.

Unul trăeşte în lumea ochilor şi a urechilor, celalt în lumea ideilor.

Şi precum este maĭ lesne să aibă cineva ochĭ şi urechĭ decât ideĭ, de asemenea este maĭ lesne să aibă o persoană originală decât un stil original.

Auditorul ţine seamă oratoruluĭ de cusururile sale corporale, pe când cititorul nu vrea să ştie, dacă scriitorul are orĭ ba.

Dacă Kogălniceanu s-ar fi înfăţişat la tribună cu ochelariĭ sparţĭ şi cu o vineţeală la ochĭ, saŭ cu haina în desordine, deputaţiĭ nu s-ar fi putut opri de a râde. Dar ce ne pasă când citim istoria critică a Românilor, dacă Hasdeŭ are un umăr maĭ sus de cât celalt şi o barbă cu totul neîngrijită?

Tribuna este un teatru, discursul un spectacol, și oratorul este un actor. Când cortina se lasă, poporul îl urmează aplaudându-l, îl salută pe stradă și în piață. El este un om de expoziție publică. I se face bustul în marmoră și se așează în Cameră saŭ în Senat. Dacă moare, amicii săi politici își fac o glorie de a -l purta pe umeri, de a -i ținea discursuri, se înscrie numele luĭ pe mausoleul național, și trebue să spunem că ceea ce rămâne de ordinar de la el este numaĭ un bust și un nume.

Bolintineanu moare în spital și abia se găsesc zece amicĭ intimĭ și personalĭ care să -i facă onorurile înmormântăriĭ. Ministerul instrucțieĭ dă 2000 de leĭ pentru spesele înmormântăriĭ, pe când pentru un politic de contrabandă se cernește orașul, se pune în mișcare tot aparatul guvernamental, miniștriĭ își părăsesc vilele lor de vară și -și fac o onoare de a asista la ceremonia luĭ funebră.

I.

ELOCINȚA PARLAMENTARĂ:

In elocința parlamentară trebue să considerăm patru lucruri: caracterul națiuniĭ, geniul limbeĭ, trebuințele politice și sociale ale epoceĭ, și fizionomia auditoruluĭ.

Dacă caracterul națiuniĭ este tăcut și rece ca al Americanilor, oratorul va întâmpina multe greutăți ca să-i miște. Inzestrați cu multă răbdare, eĭ nu se ostenesc a asculta, precum nu se ostenesc a vorbi. Eĭ se vor așeza la masă ca să auză un orator, ore întregĭ, ca și cum s-ar așeza să fumeze saŭ să bea. Dacă din contra caracterul națiuniĭ este iritabil și mobil ca al Românilor, va fi de ajuns să-i critice cineva pentru ca eĭ să se crează răniți, și să-i atingă ușor pe umăr pentru ca să se întoarcă numaĭ de cât. Cu discursurile lungĭ nouă ni se urăște, și când Românuluĭ i-se urăște, el își părăsește locul și pleacă. Dacă nu poate pleca, rămâne pe loc și vorbește cu vecinul săŭ. Dacă nu poate vorbi, cască și adoarme.

Al doilea, trebue să fie cu luare aminte asupra limbeĭ.

Dacă limba este aspră ca cea Germană, oratorul se va ține maĭ mult de lucruri de cât de stil. Dacă ea suspendă sensul frazeĭ și-l transpune la sfârșitul eĭ, atuncĭ oratorul va sprijini maĭ mult atenția auditorilor. El se va putea sluji de figuri comune, de maxime proverbiale, de termenĭ ordinarĭ și vulgarĭ, numaĭ să fie expresivĭ. Ceea ce discursul va pierde în sobrietate și cuviință, va câștiga în sinceritate și energie.

Dacă limba este pompoasă saŭ dulce ca cea italiană, oratorul va căuta sonoritatea expresiuniĭ și armonia desinențelor. La popoarele a căror organizație e muzicală, urechea are nevoe de a fi lingușită și sufletul de a fi plin.

Dar dacă limba este elegantă, poleită, corectă, filosofică, logică, ca cea franceză, oratorul pentru ca să vorbiască în public are nevoe de exerciţiĭ şi o deprindere îndelungată. Dacă dicţiunea este prea leneşă, el va cădea în monotonie; dacă este prea repede, va cădea în bâlbâire.

Epoca este al treilea element de care oratorul trebue să ţie seamă. Când este vorba de a răsturna o stare mizerabilă de lucruri şi deja putredă, când opiniunea mugeşte şi ameninţă adunarea naţională, când patria, libertatea, constituţia sunt în primejdie, atunci discursul se ridică, expresiunea se măreşte, se însufleţeşte, se întăreşte, şi dezordinea pasionată a sentimentilor şi ideilor este cea mai persuasivă şi mai puternică dintre elocinţi. Auditoriul se uneşte cu oratorul, se aprinde saŭ se milostiveşte, se răscoală saŭ se potoleşte cu el spre a se rĕscula şi potoli iarăşĭ împreună cu el. Violenţa terminilor, unflătura prozopopeilor, mânia şi furia mişcărilor oratorice, se iartă şi se şterg dinaintea mărimiĭ periculoase şi fatale a situaţiuniĭ. Atunci partidele, încăerate între dânsele mai mult lucrează de cât ascultă, mai mult se luptă de cât discută: Atunci oratorul trebue să isbească mai mult tare de cât nemerit, şi când un discurs costă capul pe autorul luĭ, atunci nu trebue să-şĭ piarză cineva timpul a-şĭ lustrui fraza, nici nu trebue să se gândească că trebue să cază cu graţie, ca gladiatorul din circurile romane, sub arma vrăjmaşuluĭ.

Aşa a fost elocinţa revoluţionară de la 1759, pe care nu trebue să o judece cineva după regulele gustuluĭ, saŭ să o cântărească după regulele raţiuniĭ reci şi fără să ţie seama nici de turburarea timpurilor, nici de schimbările extraordinare ale opiniuniĭ, nici de vrăjmăşiile de moarte ale partidelor, nici de reacţiunile din afară, nici de exaltaţia sufletelor, nici de noutatea şi mărimea evenimentelor, nici de primejdiile iminente ale patrieĭ.

Dar când timpurile sunt liniştite, când statul este bogat şi vesel, când partidele nu se mai decimează între ele spre a-şĭ smulge imperiul şi victoria, când deputăţia nu mai este un post primejdios, ci o ocazie de a face banĭ şi a se căpătui, când lupta nu se mai dă pe tărâmul principiilor şi dreptuluĭ, atunci întrebuinţarea mijloacelor teatrale şi a figurilor declamatoriĭ este ridiculă, pentru că nu mai este firească. Fiecare epocă îşĭ are elocinţa eĭ.

A patra condiţie este de a ţinea seama de natura auditoruluĭ.

In adevăr, nu trebue să vorbiască cineva în Cameră cum ar vorbi înaintea poporuluĭ. Poporuluĭ îĭ plac gesturile expresive care să zăresc de departe şi pe deasupra capetelor. Luĭ îĭ plac glasurile calde şi vibratoriĭ. Fiţĭ naturalĭ cu dânsul şi nu faceţĭ cu el pe actorul. Dacă simţĭ lacrimĭ scurgându-se din ochiĭ tăĭ, orator popular, nu le opri! Dacă o mişcare de indignaţie bate în inima ta, lasă-o să iasă şi să se răspândească! Fiĭ adevărat, patetic; întreabă şi răspunde, şi mai întreabă iar. Nu căuta legătura vorbelor, ci legătura ideilor, saŭ mai bine nu o căuta dacă vreĭ să o găseştĭ; căci

pasiunea are logica eĭ maĭ strânsă, maĭ nemilostivă de cât raţionamentul. Figurĭ uşoare de înţeles, emoţiunĭ repezĭ, amestecate cu oarecare odihnă, iată elocinţa ce se cuvine poporuluĭ, căcĭ dacă argumentaţia ta este prea seacă saŭ prea metafizică, poporul nu o va înţelege. Nu lăsa ca gândurile tale să rămâie în stare de schelet saŭ aşa în cât să li se poată număra muschiĭ, tendoanele şi oasele, ci acoperĕ-le cu carne, ca să se coloreze şi să se simţă în ele palpitaţia vieţiĭ.

Figurile plac aşa de mult imaginaţieĭ poporuluĭ! Mişcările pasionate se potrivesc aşa de bine cu sufletul luĭ! Vorbeşte-ĭ de patrie, de dreptate şi libertate, dacă voeştĭ să te înţeleagă, să se arunce în braţele tale, să se lipească de inima ta. Dreptatea el o vrea pentru alţiĭ, pentru că o vrea maĭ întâĭ de toate pentru sine! Libertatea este trebuinţa luĭ neapărată, puterea, dreptul, cu ajutorul căruia va domni odată asupra pământuluĭ. Da, poporul preţueşte maĭ mult de cât ceĭ ce-l defaimă.

Nu este însă tot aşa într-o adunare de oamenĭ bogaţĭ, blazaţĭ supra emoţiunilor sufletuluĭ precum şi asupra plăcerilor spirituluĭ şi simţurilor. Ceĭ maĭ mulţĭ din eĭ aŭ slujit sub maĭ multe guverne, aŭ făcut maĭ multe jurăminte; adevăraţĭ nenorociţĭ, care nu maĭ aŭ iluziile tinereţiĭ, virtuţiĭ şi libertăţiĭ! Inima lor este veştejită, viaţa lor uzată. Ceĭ ce aŭ strâns multe bogăţiĭ, sunt chinuiţĭ atât poate de dorinţa de a câştiga, cât de temerea de a pierde. Ceĭ ce aŭ slujbe vor să le păstreze; ceĭ ce nu aŭ, vor să li să dea. In asemenea dispoziţiĭ de spirit, miniştriĭ aŭ treĭ resorturĭ asupra cărora trebue să apese: egoismul, lăcomia şi frica, şi cu aceste treĭ resorturĭ fac să se ridice mâinile în sus saŭ să bată picioarele atâtor păpuşĭ mizerabile. In comedia lor parlamentară, toate rolurile sunt împărţite şi hotărâte. De maĭ nainte se ştie cine va lua cuvântul, ce va zice, ce nu va zice, şi chiar ce se va hotărî. Lozincele sunt date, voturile sunt notate pe carnetul scrutatorilor şi rezultatul scrutinuluĭ se ştie înainte de a răsuna bilele în urnă.

In asemenea adunărĭ elocinţa, raţiunea, logica, inima, n-aŭ ce căuta.

Elocinţa are toată puterea eĭ energică, simpatică, numaĭ înaintea poporuluĭ. Gândiţi-vă la O'Connell, cel maĭ mare, cel maĭ orator al timpurilor moderne! Ce colos! Cum se ridică cu toată talia sa! Cum glasul luĭ tună şi guvernează valurile mulţimiĭ! Aci nu avem a face cu elocinţa luĭ Burke, Pitt, Fox, Brougham, Canning, care sguduiaŭ ferestrele Parlamentuluĭ! E altfel de elocinţă, o elocinţă fără nume, prodigioasă, nepregătită, cum n-aŭ auzit niciĭ anticiĭ niciĭ modernĭ. O'Connell nu vorbeşte în Parlament, ci sub albastrul ceruluĭ ţărĭĭ sale, având câmpia de tribună, un popor nemărginit de auditor şi de ecoŭ aclamaţiile universale ale mulţimiĭ, care răsună ca valurile Oceanuluĭ ce vin de se isbesc de ţărmurĭ.

Niciodată un om în niciĭ un secol şi în niciĭ o ţară n-a exercitat un imperiŭ aşa de absolut, aşa de complet. Irlanda se personifică în O'Connell. El este oarecum armata, Parlamentul, ambasadorul, principele, libe-

ratorul, apostolul și Dumnezeul țăriĭ sale! El poruncește acestuĭ popor să îngenuchie și să se roage, și el îngenuchie și se roagă; să-și ridice fruntea, și și-o ridică; să blesteme pe țărani, și blestemă; să cânte imnul libertățiĭ, și el cântă; să jure înaintea sfintelor Evangheliĭ, și jură; să subsemneze petițiĭ pentru reforma abuzurilor, să se unească, să uite certele, să se sărute ca frați, să ierte pe vrăjmașiĭ lor, și eĭ subsemnează, se unesc, uită, se îmbrățișează, se iartă!

Deosebindu-se de oratoriĭ noștri melancolicĭ și desgustați, pentru-că nu aŭ convingerĭ și nicĭ credințe, O'Connell, nu se îndoește de triumful cauzeĭ sale, și chiar în camera comunelor, privind cu semeție în față pe adversariĭ sĕĭ, el strigă:

„Nu voiŭ săvârși crima de a despera de țara mea; și astăzĭ, după două sute de anĭ de durerĭ, iată-mă în picioare în această sală, repetindu-vă aceleași plângerĭ, cerându-vă aceeași dreptate pe care o cereaŭ părinții noștri, dar nu cu glasul umilit și rugător, ci cu sentimentul puteriĭ și cu convingerea neclintită că Irlanda va ști de aci înainte să facă fără voĭ ceea ce voĭ n-ațĭ voit să faceți pentru ea! Nu intru la tocmeală cu voĭ; voesc aceleași drepturĭ pentru noĭ ca și pentru voĭ, același sistem municipal pentru Irlanda ca si pentru Englitera și Scoția. Dacă nu vom avea ceea-ce cerem, ce este unirea cu voĭ? O unire pe pergamente! Eĭ bine! noĭ vom face bucățĭ aceste pergamente, și imperiul se va sfâșia!“

Pentru ca să vorbĭască cineva astfel, trebue să se simță maĭ-maĭ rege.

Nu vorbițĭ acestuĭ om de altceva. Sufletul săŭ patriotic, oricât de mare este, nu poate coprinde altceva. Chiar în Londra, în parlamentul regatuluĭ unit, el nu se simte membru al parlamentuluĭ. El este numaĭ Irlandez. El are numaĭ Irlanda, nimic alt de cât Irlanda, în inima sa, în cugetul luĭ, în amintirile, în cuvântarea și până în urechile sale.

In sala parlamentuluĭ englez, el este ca o plantă colosală sub un clopot de sticlă. Pentru ca să se dilate plămâniĭ săĭ, pentru ca talia sa să se ridice și glasul luĭ să tune, luĭ ĭĭ trebue aer, soare și pământul Irlandeĭ. Numaĭ când atinge acest pământ sacru, el respiră și se simte viŭ. Numaĭ acolo în fața poporuluĭ, elocința sa revoluționară, se desvoltă și strălucește ca niște rachete. Acolo el mișcă valurile fierbințĭ ale aceleĭ prodigioase ironiĭ ce răzbună pe sclavĭ și isbește pe tiranĭ.

Elocința este fiica libertățiĭ. Pretutindenĭ unde omul s-a bucurat de libertatea de a-și exprima gândurile sale asupra uneĭ cestiunĭ de interes public, ea s-a desvoltat cu o repeziciune maĭ mult saŭ maĭ puțin mare, după gradul de înzestrare firească a raseĭ. Omer observă deja înlesnirea de a vorbi a luĭ Ulisse și admirabila sa facultate de a convinge. Dar această libertate nu există de cât pentru regĭ. Poporul nu se bucură de dânsa. Thersites vrea să-și exprime și el o părere, dar Ulisse îl bate și toți râd de grimasele luĭ când plânge.

Când regiĭ se desființează, când curentul popular este destul de pu-

ternic ca să impue voința sa arhonților, atunci se naște cel dintâi orator grec, și acesta este Solon. O dată începutul făcut, o pleiadă întreagă de oratori se arată. In fruntea lor este Pericles care fulgeră și tună și pune în mișcare toată Ellada, precum ne spune Aristophanes. Pe buzele lui, ziceau contimporanii, tronează zeița persuasiunii. Este adevărat că de la el nu avem nici un discurs autentic, dar cele compuse de Thukydides după notele sale dovedesc îndestul elocința olimpiană a marelui cetățean atenian. Indată după dânsul vedem în Atena o eflorescență oratorică cum nu s-a văzut niciodată poate în istoria lumii: Antiphon, Andokides, Lysias, Isaeos, Lycurgos, Hyperides și Demosthenes.

La Romani de asemenea libertatea politică naște de timpuriu bărbați elocinți, dintre care unii pot rivaliza cu modelele grece precum : Caiu Grachu, Marcu Antoniu, mușul triumviruluĭ, L. Liciniu Crassu, întemeietorul formeĭ oratorice frumoase la Romani, și în fine Cicerone.

Francezii sunt un popor cu mare înlesnire în vorbă; călătorii ceĭ vechĭ observă că două lucruri îĭ preocupă mai pre sus de toate: a vorbi bine și a se lupta vitejește. Cu toate acestea elocința cea mare nu se naște la dânșii de cât de o dată cu libertatea politică, de și până la Revoluțiune eĭ produseseră pe Bossuet, Bourdaloue și Massillon. Dar ce sunt aceste treĭ nume alături cu acea eflorescență bogată ce răsare de odată din toate colțurile Franțeĭ, Mirabeau, Abatele Maury, Vergniaud, Danton, Isnard și alții ?

Englezii sunt de obiceiu un popor foarte tăcut; cu toate acestea libertatea prematură a instituțiilor lor, a produs de timpuriu bărbați ilustri ca acel nenorocit ministru Strafford, apoĭ Cromwell, și maĭ târziu celebrități ca Lord Chattam, Pitt tânărul, Fox, Sheridan, Grey, Brougham, și în zilele noastre pe Gladstone.

Ceea ce am zis despre aceste state se poate aplica la toate națiunile. Spania până la revoluția din 1868 nu știa că are un Castelar și așa maĭ încolo.

Grecii cu spiritul lor de analiză fin aŭ știut după ce aŭ produs oratorĭ marĭ să întocmească într-un corp regulele acesteĭ arte așa de prețioase. Korax și Tisras, doĭ siracuzani, sunt citați ca ceĭ dintâi autorĭ de manuale retorice. Insă și aci Aristoteles, care este părintele atâtor științe, a pus fundamentele de căpetenie ale acesteĭ arte, pe care a desvoltat-o în întregul eĭ Hermagoras.

La Romani cărțile luĭ Cicerone *Partitiones oratoriae*, *De oratore* și *Orator* precum și *Rhetorica* ad Herennium, dacă aceasta este de dânsul, sunt primele cărți în felul acesta. In fine Quintilian în *Partitiones oratoriae* întocmește cel maĭ propriu și cel maĭ complet manual pentru formarea oratoruluĭ.

Catone, care în toate vrea să rămâe curat roman, și respingea a priori tot ce era grecesc, își bătea joc de aceĭ dascălĭ de retorică, care învă-

ţaŭ zecimĭ de anĭ cum să vorbească şi după un studiŭ îndelungat nu eraŭ în stare să ţie cel maĭ mic discurs în public. Maxima luĭ era *Rem tene, verba sequentur.* Chiar Isocrate, cu tot meşteşugul luĭ, nu putuse vorbi niciodată în public, el zicea că *învaţă pe alţiĭ pentru 10 mine; el ar da 10.000 celuĭ ce ar putea să-l desbare de sfiala luĭ fricoasă.* Şi când uniĭ ĭĭ obiectaŭ aceasta el răspundea: *niciĭ gresia nu poate tăia, dar are puterea de a ascuţi fierul.* El zicea că puterea retoriciĭ *este de a face din mic mare şi din mare mic.* El este acela care a învăţat pe Demosthene. Dânsul lua 1000 de drachme, Demosthene ĭĭ dete numaĭ 200 zicându-ĭ că voeşte să înveţe numaĭ a 5-a parte; el răspunse: *O Demosthenes, noĭ nu dăm arta în bucăţĭ, ci facem ca aceia care vând peştiĭ buniĭ numaĭ întregĭ. Ţie, dacă aĭ dor de învăţat, ţĭ-o daŭ toată*".

PROFESIILE CE PREDISPUN LA ELOCINŢĂ

Sunt profesiunĭ ce predispun cu deosebire pentru elocinţă.

Nu crez că mi se va imputa că îndemn clasele la o aţâţare criminală unele contra altora, de voiŭ spune că deputaţiĭ ale căror limbĭ vibrează cu maĭ multă fluiditate sunt advocaţiĭ şi profesoriĭ.

Advocaţiĭ vorbesc pentru cine vrea, cât vrea, despre ce vrea. Eĭ aŭ auzul fin şi totdeauna la pândă, şi dacă ĭĭ întrerupĭ, în loc de a-ĭ încurca, le pregăteştĭ replica. Deprinderea de a pleda alternativ pentru şi contra, neadevăr şi adevăr, zăpăceşte pe ceĭ ce -ĭ ascultă vorbind. După ce s-aŭ bătut piept la piept cu un ministru în modul cel maĭ înverşunat, se duc apoĭ înnaintea băncii ministeriale, întind mâna zâmbind adversaruluĭ lor şi iată-ĭ ceĭ maĭ buniĭ amicĭ din lume. Această purtare pune în mirare pe provincialĭ, care se întreabă cum poate cineva să dea mâna unuĭ ministru trântit în noroiŭ şi dacă aceasta nu este o adevărată comedie!

Mariĭ oratoriĭ, întocmaĭ ca vulturiĭ ce planează dincolo de norĭ, se ţin în regiunile înalte ale principiilor. Dar advocaţiĭ de rând sboară pe deasupra pământuluĭ ca rândunelele, fac miĭ de întorsăturĭ, trec necontenit pe dinaintea ta şi te asurzesc cu sgomotul aripelor lor.

Advocaţiĭ sunt calzĭ în vorbe şi recĭ de inimă, de spirit şi marĭ înşirătorĭ de vorbe; vrăjmaşĭ aĭ logiceĭ, pentru că logica merge drept la ţintă, pe când meseria lor nu este de a ajunge îndată.

Profesoriĭ elocinţĭ iaŭ cuvântul maĭ mult de cât îl cer; guvernează camera ca o clasă de şcolarĭ. Eĭ sunt imperioşĭ, arguţioşĭ, dogmaticĭ şi plinĭ de eĭ înşiĭ. Eĭ nu se uită la ceea ce li se obiectează, ci la ceea ce spun eĭ; eĭ nu vor să convingă, ci să constrângă. Eĭ aŭ rigiditatea metoduluĭ şi despotismul axiomelor. Dar aceia care sunt aleşĭ deputaţĭ într-un mod liber, aŭ în genere un spirit superior, savant, profund, ingenios şi la ocazie divertizant.

CLASIFICAŢIA DUPĂ SPECIALITĂŢI ŞI NATURĂ

Trebue să luăm seama asupra calităţilor principale, care, după temperament, geniŭ saŭ deprindere, predomină la orator: Imaginaţia, logica, elocinţa şi maliţia, aŭ excesele lor ce trebuesc evitate.

Un orator străluceşte în expunerea faptelor, limpede, luminoasă, bine aşezată, dar se turbură când trebue să raţioneze. Altul intră cu multă greutate în materie, apoĭ apucă bine cestiunea şi captivează luarea aminte a auditoruluĭ, când începe a se încălzi şi ideile sale se întind, se descompun, se clasează şi se înlănţuesc. Altul pierde şirul pe care nu-l maĭ găseşte, bate câmpiĭ, se zăpăceşte şi nu maĭ vede nimic. Aceasta se întâmplă adesea conferenţiarilor nedeprinşĭ a vorbi în public.

Ceĭ cu imaginaţie uimesc prin asprimea metaforelor lor. Dar abuzul de figurĭ umple urechia numaĭ de tropĭ şi de cadenţĭ rupte. Stilul parlamentar nu trebue să fie prea încărcat cu îndrăsnelĭ de felul acesta, pe dânsul trebue să se vază maĭ mult nerviĭ şi muşchiĭ, ca pe un corp sănătos.

Logiciĭ discursuluĭ trebue să fie maĭ mult abundanţĭ, de cât concişĭ. Eĭ nu trebue să uite că atenţia uneĭ Camere este scurtă şi uşoară. Dacă rezumĭ prea mult, nu eştĭ înţeles. Dacă întinzĭ prea mult, osteneştĭ lumea. Dacă ascuţĭ prea mult vârful argumentuluĭ, devĭĭ subtil. Dacă te târâştĭ pe urmele silogismuluĭ, devĭĭ greoiŭ şi pedant. Logiciĭ sunt expuşĭ a cădea în obscuritate.

Sunt oratorĭ pateticĭ. Aceştia trebue să facă a se vedea că sunt târâţĭ fără voia lor de curentul situaţiunĭĭ, saŭ de o emoţiune puternică ce-ĭ stăpâneşte.

Maliţioşiĭ se ocupă necontenit a -şĭ ascuţi săgeţile şi a le pune pene de o parte şi de alta, ca să nemerească maĭ sigur. Eĭ escaladează dintr-o săritură un raţionament întocmit cu multă greutate, şi săgeata aruncată de aceştĭ piticĭ, la locul simţitor al unuĭ colos, îl răstoarnă din înălţimea luĭ. Când aluziile sunt delicate şi fine, ele surprind într-un mod plăcut spiritul, şi prin plăcerea de a le ghici, ele angajează, fără voea luĭ, pe cel ce ascultă în complicitatea celuĭ ce le riscă. Când aluziunile sunt tarĭ, ele lasă săgeata în rană, şi vrăjmaşul moare. Dar de cele maĭ multe orĭ ele aţâţă pe ceĭ ce se tem de a fi atinşĭ, şi atuncĭ efectul se pierde. Maliţioşiĭ sunt expuşĭ a cădea în personalităţĭ.

Deosebit de aceasta avem economiştĭ, juriştĭ, specialiştĭ, reglementarĭ, generalizatorĭ, frazeologĭ şi... întrerupătorĭ, pe care eram să-ĭ uit.

Sunt economiştĭ care fac lucrurile în mare şi care umflă de o dată 50 de milioane dintr-o 100 de miĭ, cu riscul de a spori impozitele saŭ de a face să înceteze armata, justiţia, şcoalele, căile de comunicaţie şi toate serviciile publice. Sunt economiştĭ care fac lucrurile în mic şi care sunt capabilĭ să taie din buget o slujbă de 40 leĭ pe lună fără să se uite la ceĭ ce aŭ 30 de miĭ. Sunt economiştĭ în consiliile de administraţie ale deosebitelor credite care găsesc că ceĭ cu 300 leĭ pe lună sunt scump

plătiți și advocați ai statului care au un surplus de 10 mii la proces, nu. Sunt economiști așa de ingenioși, în cât grupând cifrele te crezi că ai escedent, când în realitate ești în deficit, că statul plătește când împrumută și se îmbogățește când se ruinează. Sunt economiști rachieri care cred că impositul asupra țuicei ar ruina țara, pe când asupra sării nu e nimic. Sunt economiști care cer sporirea impozitului fonciar, fiindcă ei n-au nici casă, nici moșie, numai să nu se impue renta, pentru că ei au bonuri. Sunt economiști care nu vor să treacă drumurile de fier prin orașele mari, dar să treacă cu ori ce preț pe moșiile lor. In fine sunt economiști care cer ca impozitele să apese mai mult pe bogat de cât pe sărac, care prefer interesele generale celor particulare, districtele comunelor și țara districtelor.

Sunt juriști care decid prin dreptul civil ceea ce este de drept politic. Aceștia se închină dinaintea textelor și caută să înpace articolele cele mai opuse.

Specialiștii sunt foloasele Camerii, dacă se găsesc. De regulă însă camerile, cel puțin la noi, se compun din oameni politici, adică fără specialitate. Păcatul acestora este de a crede că lumea cealaltă nu știe nimic, neștiind a întrebuința cuvântul tehnic.

Reglementarii strigă necontenit că se calcă regulamentul și vorbesc ceasuri întregi asupra unei cestiuni de nimic.

Frazeologii sunt simțitori numai la muzica discursului. Ei brodează pe orice temă o proză, sar din antiteză în antiteză și rămân încântați dinnaintea unei fraze norocite, dar lipsită de înțeles. Ei se pierd în pompa imensă a unui period. Ei nu-și dau osteneala de a raționa, sunt seci de idei, dar plini de vorbe. Când vine noaptea congediază pe amici și fac repetiția generală a discursului. Ei nu știu ce sunt afacerile, n-au deschis un budget. Ei consideră ca un lucru nedemn de dânșii de a studia administrația, finanțele, economia politică. Nu vorbesc ca să convingă, ca să miște, ca să câștige o cauză, ca să ajute pe ai lor, vorbesc numai pentru plăcerea de a vorbi, de a se auzi vorbind.

Generalizatorii nu se țin de fracțiuni, fie ele de 100.000 lei; ei socotesc numai în cifre rotunde. Ei nu -și bat capul, când pun un principiu, nici dacă acest principiu suferă atâtea excepțiuni în cât nu mai e regulă, nici dacă, stabilind un principiu absolut, consecințele acestui principiu sunt neaplicabile. Nu țin seamă nici de loc, nici de oameni, nici de trebuințe, nici de mijloace, nici de împrejurări, și nu bagă de seamă că afacerile omenești se conduc mai mult prin cunoștința amănuntelor, a obiceiurilor, a experienței, de cât prin rigoarea inflexibilă a teoriilor. Ei sunt frazeologi buni ce se balanță ca niște acrobați între adevăr și minciună, pe clina tezelor constituționale. Așa sunt cei mai mulți din oratorii noștri.

Intrerupătorii sunt de două feluri: care vorbesc și care nu vorbesc. Intrerupătorii ce nu vorbesc fac mai mult sgomot de cât cei ce vorbesc,

pentru că ei imitează glasul tuturor fiinţelor nedomesticite saŭ domesticite, căci aci miorlăe, aci urlă, aci guiţează, aci sbiară. Când încep a bate din picioare şi a da din mâini, atunci se produce un sgomot aşa de singular, în cât vocea oratorului se pierde, precum se pierde cântecul unei pasări în urletul furtunii.

Intrerupătorii ce vorbesc sunt foarte tari în monosilabe şi interjecţiuni: e! a! da! nu! Ei numesc această neputinţă de a stăpâni strigătul pasiunii şi mai ales al indignaţiei. Ei pretind că elocinţa adevărată nu cere vorbă multă, că nu aŭ nevoe de cât de o singură vorbă spre a emoţiona saŭ a convinge. Ei fac semn stenografului să le trimită notele la tipografie şi abia a eşit Monitorul cu monosilabele lor a! saŭ e! că ei scriŭ alegătorilor: Domnule, veţi vedea în Monitorul de astăzi că mi-am împlinit cu demnitate mandatul legislativ şi că n-am lăsat să treacă sesiunea fără a face să se vorbească de mine.

In fine, sunt oratori ale căror argumente sunt mai convingătoare de cât toate: Nemţii numesc aceste argumente: schlagende Beweise. Nu este mai mult de patru ani de când ziarele spuneaŭ că în Camera grecească s-aŭ întrebuinţat asemenea discursuri. Câţiva din deputaţi aŭ eşit cu capetele sparte. In alte state constituţionale asemenea probe se daŭ pe stradă mai ales de oratorii indignaţi. . . . . .

ANG. DEMETRIESCU.

I. N. R. I.

POEMĂ BIBLICĂ ÎN CINCĬ PĂRŢĬ, UN PROLOG ŞI O INTREBARE

PROLOGUL

Pe o cărare, într'un pustiŭ, sub cer limpede cu stele

O femee (*vine de-abia umblând şi, ca moartă de osteneală, cade, văetându-se :*)

Iehova !... Văpăĭ topite
Curg în trupu-mĭ istovit.
Duhul Răŭ m'a otrăvit
Cu viclenele-ĭ ispite, —
Şi-n vultoare de blestem,
Gem.

Heruvimiĭ (*în văzduh*)

Nu maĭ geme. Aurora
Ne deschide tuturora
Altă eră.
Speră !...

Femeea (*plângând*)

Iehova !... Privesc mormântul
Proorocilor ucişĭ.
Văd cum, hoaţă, pe furiş,
Ura bântue pământul,—
Şi, cu-un sloĭ sub sânul stâng,
Plâng.

Heruvimiĭ

Nu maĭ plânge. Aurora
Ne vesteşte tuturora
O răscoală.
Scoală !...

Femeea

Iehova !... Mă uit cu jale
Imprejuru-mĭ. Ce pustiŭ !...
Mĭ-a fost scris de mult să fiŭ
Hoĭt adâncurilor sale.
Iehova ne-'ndurător,
Mor !...

Un moşneag (*care trecea pe acolo, auzind-o, se opreşte*).

Cine eştĭ ?

Femeea

Sunt o vicleană, o făţarnică, o rea...
Ucigaşĭ îmĭ sunt copiiĭ şi Ghehena-ĭ casa mea.

Moşneagul Cum te chiamă ?...
Femeea Omenirea. — Dar pe tine ?
Moşneagul Isaia,
Vestitorul Celuĭ care îţĭ aduce bucuria
Şi speranţa alteĭ vĭeţĭ,
Cu amurguri maĭ senine, cu maĭ albe dimineţĭ.
Heruvimiĭ Cu amurguri maĭ senine,
Vine, vine !
Vine dornicul tĕŭ mire,
Omenire !...
Moşneagul Cu chip blajin, cu mâna goală,
Ca un sărac învestmântat,
De la Iordanu-n care astăzĭ
Botezătorul l'a scăldat,
Pe o cărare şerpuită,
Ingustă, grea de coborît,
Se-apropie încet, pe gânduri,
Mântuitorul amărît.
Se-apropie, ca să-ţĭ deschidă
Priveliştile uneĭ lumĭ,
De dorul căreia, de secolĭ,
Nenorocito, te consumĭ.
Şi când îl vor vedea copiiĭ, —
Copiiĭ tĕĭ, —slabĭ, goĭ, desculţĭ,
Il vor 'urma pe drum, 'nainte,
Intâĭ puţinĭ, pe urmă mulţĭ,
Pe urmă toţĭ, —iar el, trimisul,
Cu glas propăvăduitor,
Ca trâmbiţă de deşteptare,
Frăţeşte le va zice lor :
Păria, pruncĭ fără mamă, zămisliţi din suferinţă, —
Victime-aruncate-n focul patimilor pământeştĭ, —
Suflete încrezătoare, de şi stoarse de credinţă, —
Gânduri încă neucise, — inimĭ tot prieteneştĭ ;
Voĭ, pe cari nu vă roade pregetul de-a face bine, —
Voĭ, a cărora speranţă e dreptatea de apoĭ,
Judecata cea din Ceruri şi o altă vĭaţă-n fine, —
Voĭ, învinşiĭ duşmăniеĭ domnitoare printre voĭ, —
Voĭ, setoşiĭ, — voĭ, flămânziĭ, disperaţiĭ, umiliţiĭ, —
Voĭ, ceĭ nebăgaţi în seamă, — voĭ, pe cari-apasă greŭ
A păcatelor povară, — voĭ, în vecĭ năpăstuiţiĭ, —
In sfârşit, voĭ toţi, copiiĭ unuĭ singur Dumnezeŭ,
Alergaţi ! veniţĭ la mine !
Drumul meŭ e al orĭ-cuĭ.
Tatăl meŭ pe toţĭ ne-aşteaptă
Intru-mpărăţia luĭ.
Heruvimiĭ Alergaţi ! veniţĭ pe drumul
Tutulor şi-al nimănuĭ.
Alergaţi ! v'aşteaptă Domnul
Intru'mpărăţia luĭ.
Moşneagul După ce nepreţuite
Adevăruri le va spune,

Ca pe-o turmă risipită
Incercând să -ĭ readune,
După ce le-o da poveţe
Dintr'o inimă şi-un gând,
Când tămăduind bolnaviĭ,
Când pe morţĭ reînviind,—
După ce-o proba că toate
Câte-n lume aŭ fiinţă
Din iubire -şĭ iaŭ isvorul,
Iar iubirea din credinţă,—
Tu, omenire, rea, ingrată,
Nevrednică de-aşa comoară,
Batjocorind îl veĭ ucide, —
Şi va muri... fără să moară.

Heruvimiĭ Şi va muri fără să moară,
El, cel născut dintr'o fecioară, —
El, cel venit din Nazaret,—
Căcĭ zis-aŭ glasurĭ de profet
Că va pĭeri-ntr'o zi de Paşte
Şi-un altul nu se va maĭ naşte.

PARTEA I

Pe marginea lacului Thiberiadei.

Florĭ, arborĭ, iarbă, şi viţă-n ghirlande. In fund, munţĭ cu vârfurĭ albe. Peste toate, lumina orientuluĭ, o lumină ciudată, care le-nfăşoară într'un văl de trandafiriŭ.

Isus Lumea... lumea e pĭerdută!... Sdruncinate-n temeliĭ
I sunt zidurile. Roma, dup'-atâtea bogăţiĭ
Adunate lăcomeşte,
Râde şi se tăvăleşte,
In noroĭ ;
Păgânismul luptă crâncen să desgrădine credinţa, —
Iar colò, Ierusalimul, spăimântat de biruinţa
Care-ĭ sgudue cetatea,
Nu maĭ speră în dreptatea
De apoĭ.
Când va bate-n fine ceasul re-nviereĭ aşteptate ?...

O voce Bate.

Isus Gata sunt. Pân' la plecarea mea, cât are să maĭ treacă ?

Vocea Pleacă !...
Pleacă singur şi pe unde, dus de steaua ta, veĭ trece,
Cheamă, până ce la glasu-ţĭ vor răspunde douĭ-spre-ḑece
Ucenicĭ,
Douĭ-spre-ḑece fraţĭ de luptă, şi alţĭ douĭ-spre-ḑece 'n urmă,
Şi-încă douĭ-spre-ḑece iarăşĭ, până ce s'or strânge turmă,
Marĭ şi micĭ.

Heruvimiĭ Du-te unde ţĭ-e menirea,
Strigă al tĕŭ nume,
Mântueşte omenirea,
Şi dispari din lume.

(*Apare pe lac o barcă, cu douĭ inşĭ. Unul, lopătează; cel-l'alt, pescueşte*).

N. GRANT

INTERIOR BRETON

G. PETRAȘCU

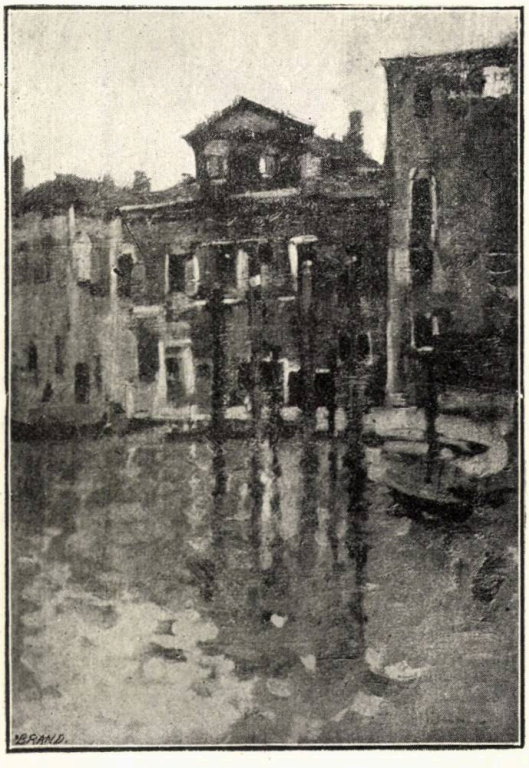

CASE ÎN VENEȚIA

Isus (*lopătarului*) Omule, opreşte-ţĭ luntrea.
Pescarul Cine eştĭ, ca să te-asculte?
Isus Sunt acel ce ştie multe.
Pescarul Atunci, spune-mĭ: cum îmĭ ḑice?
Isus Simion, — şi luĭ, Andreĭ.
Simion Şi ce vreĭ?
Isus Vreaŭ s'aştern în faptă voia Celuĭ care mă trimete.
Simion Aŭ eştĭ Cel promis din David?
Isus Sunt aceea ce-ar putea
Fi orĭ-cine, — dac'ar vrea.
Simion Şi ce cauţĭ?
Isus Să daŭ apă ofiliţilor de sete,
Iar pe ceĭ flămânzĭ să-ĭ satur.
Simion Cari sunt părinţiĭ tăĭ?
Isus Tatăl meŭ e-al tuturora; toţĭ suntem copiiĭ săĭ.
Simion Dar de unde viĭ?
Isus Din dreapta Celuĭ ce la el vă cheamă.
Simion Şi te ducĭ aşa, orbeşte, fără bine să-ţĭ daĭ seamă,
La noroc?
Isus La noroc nu merge nimenĭ. Câte vezĭ pe lume, toate,
Sunt din vreme rânduite, şi ce-ĭ scris, nimic nu-l poate
Ţine-n loc.

(*Trec alţĭ treĭ inşi, pe drumul de pe marginea lacului*).

Simion (*celor treĭ*) Pace vouă, zic. De unde?
Isus De la templu, din cetate.
Simion (*tot celor treĭ*). Şi-n cotro?...
Isus Spre Cana.
Unul (*din ceĭ treĭ, celorlalţĭ douĭ*). Staţĭ!...
(*luĭ Isus*). Ce eştĭ, tu de ştiĭ?
Isus (*arătând Cerul*) El ştie.
Acelaşĭ Atunci ştiĭ, că Ion 'mĭ-e frate.
Isus Iacobe, — toţĭ suntem fraţĭ.
Iacob Hossana! 'Mĭ-a zis pe nume.
Eşti Trimesul. Te urmez
Până-n margine de lume.
Isus Crezĭ în Dumnezeŭ?
Iacob Crez.
Ion (*căruia i s'a adresat cu privirea*). Crez.
Isus Dar voĭ?...
Ceĭ-l-alţĭ Şi noĭ.
Isus Atunci, rămâneţĭ. Pescarĭ sunteţĭ. Eŭ vă voĭ face
Cu vremea, vânătorĭ de oamenĭ.
Simion Rămân.
Andreĭ Rămân.
Ion Şi eŭ.
Un altul Şi eŭ.
Ion Şi ce să facem?
Simion Ce ne-nveţĭ?
Isus Să daţĭ săracilor ce-aveţĭ,
Căci cine gurilor sărace
Le dărueşte, împrumută

Pe Dumnezeŭ, şi Dumnezeŭ
Inapoiază sută-n sută.
Să daţi, — căcĭ adevăr zic vouă: maĭ lesne trece o cămilă
Printr'o ureche-a unuĭ ac,
De cât bogatul prin domnia luĭ Dumnezeŭ, când n'are milă
De cel sărac.

Ion (*eşind întru întâmpinarea câtor-va trecătorĭ, printre cari Iuda şi o femee.*)
Veniţĭ !.. şi tu !.. şi tu !.. şi ceĭ-l-alţĭ !.
Veniţĭ minune să vă spuĭ:
Găsit-am proorocul.

Isus Nimenĭ
Nu-ĭ prooroc în ţara luĭ.

O femee Ferice, de treĭ orĭ ferice
De pântecele-n care-aĭ stat,
Ca şi de sânul ce-n pruncie
Te-a alăptat !...

Isus Zile ferice şi maĭ multe
Innumăra-va, vă spun eŭ,
Acela care o vrea s-asculte
Pe Dumnezeŭ.

Iuda (*deoparte, cu Ion*) De unde e ?

Ion Din Galilea.

Iuda Din Betleem ?

Ion Din Nazaret.

Iuda Nu s'a născut încă femeea,
Care să nască un profet
In Nazaret.

Ion Ceĭ răĭ o spun.

Iuda Scriptura spune.

Ion Ascultă-l şi te-ncredinţează.

Iuda Il cred. Să facă o minune.

Ion (*luĭ Isus*) Invăţătorule ! Fă-n cĭuda
Acestuĭ fără de credinţă.

Isus Cine-ĭ acela ?

Iuda Eŭ sunt, — Iuda.

Isus Nimic nu e cu neputinţă.
Şi ce vreĭ tu ?

Iuda Vreaŭ o minune.

Isus Minunĭ orĭ-cine poate face.

Iuda (*arătând o stâncă*) De-aşĭ zice stânceĭ care tace
„Vorbeşte-mĭ“, ea m-ar auzi ?

Isus Zi !

Iuda Şi-o s'audă ?

Isus Zi.

Iuda Dar...

Isus Zi !..

Iuda Stâncă surdă, oglindită
In cristalul ăstuĭ lac,
Mintea mĭ-e nedomirită...
Ce să fac ?...
...Nu răspunde.

Isus Nu răspunde, pentru că nu aĭ credinţă.

De aĭ avea-o, aĭ putea
Să zicĭ munteluĭ să-şĭ schimbe locul, şi el l'ar schimba.

Unul Eŭ cred, cred cu prisosinţă.
O femee Şi eŭ, stăpâne. Mă munceşte
Vicleanul duh. Spre a-l goni,
Cu-o vorb'a ta mă mântueşte.
Isus Credinţa te va mântui.
Altă femee Dar eŭ?
Isus Ce e?
Femeea Vaĭ şi-amar!
Soaţă sunt unuĭ tâlhar.
Scapă-mă că mă răpune.
Isus Ceea ce a-mpreunat
Dumnezeŭ, nu-ĭ este dat
Omuluĭ să despreune.
Unul Eŭ, ogorul mĭ-am arat
Şi-n zadar aştept de-o lună:
Nicĭ un fir de grâŭ n'a dat.
Isus Pentru că n'aĭ semănat
Sămânţa cea bună.
Acelaşĭ Dar care e sămânţa bună?
Isus Acea pe care-o semăn eŭ.
Iuda (*ironic*) Cine ţĭ-a dat-o?
Isus Dumnezeŭ.
Simion Şi holdele, ce sunt?
Isus Sunt lumea.
Ion Dar picăturile de rouă?
Isus Sunt lacrămĭ bine-cuvântate.
Iacob Dar snopiĭ?
Isus Snopiĭ sunt chemaţiĭ.
Iuda Dar grâul, boabele ?... (*cu răutate*). Răspunde, trimesule între trimeşĭ.
Isus Aceia sunt aleşiĭ, Iudo — căcĭ iarăşi adevăr zic vouă:
Sunt mulţĭ chemaţĭ, puţinĭ aleşĭ.

Acum, — 'nainte să se lase pe câmp a nopţeĭ pânză udă, —
Învăţătură să vă daŭ
Şi ceĭ ce au
Urechĭ de auzit, — s'audă:

Fericiţĭ ceĭ slabĭ cu duhul, căcĭ a lor e 'mpărăţia
Cerurilor! Fericiţĭ
Ceĭ ce plâng, căcĭ îĭ aşteaptă mângâerea, bucuria!
Fericiţĭ ceĭ blânzĭ, în toate şi de toţĭ desmoşteniţĭ,
Căcĭ pământul moşteni-vor! Fericiţĭ apoĭ setoşiĭ
Şi flămânziĭ de dreptate, căcĭ eĭ se vor sătura!
Fericiţĭ şi asupriţiĭ, fericiţĭ şi credincĭoşiĭ,
Căcĭ domnie vor avea!
Şi maĭ fericiţĭ în fine ceĭ cu inimă curată
Şi străinĭ de gândul răŭ,
Căcĭ aceia, după ziua de supremă judecată,
Vor vedea pe Dumnezeŭ!...

Pân' atunci, să nu juraţi
Nici pe cer, căci ceru-i scaun celui căruĭ vă 'nchinaţi;
Şi nici pe pământul vostru, căci pământu-i aşternutul
De sub scaun, — scaun vârstnic, de-o etate cu trecutul;
Precum nici pe capul vostru, căci voi nu sunteţi în stare
Nici un fir de păr să faceţi, de v'ar pune la 'ncercare.
Ziceţi numaĭ „nu", saŭ „da",
Celuĭ ce vă va 'ntreba.

„Ochĭ pentru ochĭ", zic fariseiĭ, — iar scribiĭ „dinte pentru dinte".
Eŭ, vă daŭ sfat maĭ înţelept:
Când cineva vă pălmueşte obrazul stâng, e maĭ cuminte
Să 'ntoarceţi şi obrazul drept.
Şi iarăşi, dacă pe vre unul 'l-îndeamnă patima, vrăjmaşa,
Să vie să vă fure haĭna, tăceţi şi daţi-i şi cămaşa.

Tot fariseiĭ, cărturariĭ şi-aĭ lor maĭ zic, din cărţi: „iubeşte
Pe-aproapele şi pismueşte
Pe ceĭ duşmanĭ".
Eŭ, vă zic vouă din potrivă: iubiţi-i şi pe eĭ ca fraţiĭ,
Iar de-auziţi că vă blestémă, în schimb voĭ bine-cuvântaţi-i...
Vaĭ de sărmanĭ!...
Numaĭ aşa puteţi fi vrednicĭ de 'mpărăţia celuĭ care
Ordonă soareluĭ să 'mpartă căldura vieţeĭ, când răsare,
Şi celor bunĭ şi celor răĭ;
Numaĭ aşa vă veţi da seamă
Că Domnul nu-n zadar vĕ cheamă
Copiiĭ săĭ.

Când înnecĭ pe-un altu-'ntreabă: 'mĭ-ar plăcea el să mă 'nnece?
Căcĭ nu-ĭ faptă să nu-şĭ aibă răsplătirea eĭ de vecĭ.
Iartă, ca să ţi se erte, nu de şeapte, nu de zece,
Ci de şeapte-orĭ şeapte-zecĭ.
Cel ce dă, maĭ bine face de cât cel care primeşte, —
Şi, dând dreapta, să nu ştie stânga cât şi cuĭ ĭ-a dat...
Nu-ĭ departe înnălţarea celuĭ ce se umileşte,
Precum nu-ĭ nicĭ umilinţa celuĭ care s'a-'nnălţat.
Nu 'ndulci în miere graiul,
Când vecinul îţĭ vorbeşte pe vecinul luĭ de răŭ, —
Şi 'nnainte de a-ĭ zice altuĭ ochiŭ să-şĭ scoată paiul,
Scoate bârna din al tăŭ.

Drumurile sunt aride, —
Dar, orĭ-unde veţĭ umbla,
Bateţi şi se va deschide,
Cereţi şi vi se va da.
Iar când vă rugaţi, nu faceţi cum fac astăzĭ fariseiĭ,
Cari, ca să-ĭ vadă lumea, la răspântiĭ staŭ, plângând;
Ci rugaţi-vă din suflet... unde?-orĭ-unde; când? orĭ-când, —
Sclavĭ fiind numaĭ ideiĭ.
Şi, rugându-vă, nu ziceţi, să vă treacă de urât,
Vorbe multe, — ci atât:

Tatăl nostru, care-n ceruri eşti, sfinţească-se-al tău nume,
Vie-a ta împărăţie, facă-se al tău cuvânt,
Cum în cer şi pe pământ.
Pâinea noastră cea din toate zilele, pe care-n lume
Tu o dai, dă-ne-o şi astăzi, — iartă-ne dac'am greşit,
Precum şi noi cu greşiţii noştri ne-am milostivit, —
In ispită nu ne duce, iar de cel viclean hain,
Isbăveşte-ne, — Amin.

PARTEA II

In Ierusalim.

Joia Paşteluĭ. Poarta luĭ Solomon, cu două galeriĭ, cuprinse între treĭ rânduri de colóne uriaşe. Poporul furnică în toate părţile, căcĭ templul nu e numaĭ loc de rugăcĭune: e şi forum, şi tribunal, şi şcoală, — aşa că uneorĭ sofismele fariseilor se îngână cu rugăcĭunile credincĭoşilor, asurzite de strigătele vânzătorilor.

Un vânzător Grâu, mere bune, — lapte, —
Orez, — smochine coapte...
Un cumpărător Ia taci! Ce tot înşiri!...
Acelaşĭ vânzător Şi struguri...
Alt vânzător Peşte-peşte!...
Al 3-a vânzător Uleĭ, cine doreşte?
Uleĭ de trandafirĭ!...
Al 4-a vânzător Oglinzĭ, — verigĭ, — inele...
O femee Sunt scumpe.
Al 5-a vânzător Pasărele
Şi papagalĭ.
Al 4-a vânzător (*către femee*) Cât daĭ?
Un cumpărător (*către vânzătorul de pasărĭ*).
Au năpârlit, — n'aŭ pene.
Al 4-a vânzător (*către altă femee*). Colanurĭ egiptene.
A 2-a femee Feniciene, n'aĭ?
Al 4-a vânzător N'am.
A 2-a femee Du-te de te plimbă.
Un zaraf Schimb eftin. Cine schimbă?
Un fariseŭ (*către zaraf*) Ce, iar? Iar aĭ venit?...
(*altuĭ fariseŭ*) 'Mĭ-a dat o efigie
Aproape ştearsă.
Cel-l'alt fariseŭ Mie,
Un Cesar găurit.
Al 4-a vânzător (*către prima femee*) Cât daĭ?... daĭ opt?...
Femeea Nu; şease.
Al 5-a vânzător (*unuĭ cumpărător*) Ieĭ?
Cumpărătorul Nu; nu sunt frumoase.
Altă femee (*unuia din vânzătorĭ*) Vezĭ că m'aĭ păcălit?
Un fariseŭ Tăcere!

(*Din templu, din fund, înaintează Hana şi Kaiafa*)

O altă femee (*altuĭ vânzător*) Azĭ, nu cumpăr.
Vânzătorul Nu cumperĭ nicĭ mărgeanul?..
Fariseul Tăcere!...

(*Se face tăcere*).

Kaiafa Dacă vine cum-va Nazariteanul,
Goniți-l!

Câțiva Il gonim.

Kaiafa Iar dacă îndrăsnește să vi se-mpotrivească,
Voi știți ce zice legea: „cu pietre să-l lovească
Și să-l omoare“.

Mai toți Știm.

Hana Când stelele ploŭa-vor, saŭ când va plânge luna,
Orĭ soarele pĭeri-va stins pentru totdeauna —
Numaĭ atuncĭ veni-va cel mult proorocit. (*Ese, cu Kaiafa*).

Iosif din Arimatia Nicĭ stelele ploŭa-vor, nicĭ luna nu va plânge,
Nicĭ soarele pĭeri-va stins în amurg de sânge, —
Și totuși așteptatul veni-va... A venit!

Un fariseŭ Vĕzutu-l'ați?... Când?

Iosif Astăzĭ.

Fariseul Cum e?

Nicodem Priviri senine, —
Cuvinte dulcĭ, de mĭere, — și blând... blând ca un mĭel.

Fariseul Și-n numele cuĭ vine?

Iosif In al înțelepcĭuneĭ.

Fariseul Zadarnic!... Câți ca el!...
Și Roma e tot Roma, stăpână între toate.

Iosef Da, dar acesta-ĭ fiul luĭ David.

Fariseul Nu se poate!
Scripturile-aŭ grăit
Că va veni-nnainte Ilie, — și Ilie
Nicĭ gând nu e să vie.

Iosif Ilie a venit.

Nicodem Și-a și murit.

Fariseul Cum!... Unde?... Când?...

Iosif Când?... Când ați ucis
Pe Ion Botezătorul.

Fariseul Mincĭunĭ!...

Iosif Așa am zis
Și eŭ, și el *(Nicodem)*, și alțiĭ, — pân'am văzut cum scoală
Din pat pe paraliticĭ, cum vindecă de boală
Leproșiĭ și cum morțiĭ ĭĭ cheamă din mormânt.

Fariseul Nu! toate astea sunt
Vedeniĭ.

Nicodem Cum vedeniĭ?...

Fariseul Credință înșelată!...

Nicodem Nu tot Scriptura spune „c'odată și odată
„Ceĭ fără ochĭ vedea-vor pe ceĭ ologĭ jucând,
„Iar surziĭ auzi-vor pe muți strigându-ĭ?..“

Fariseul Când?

Nicodem Acum.

Fariseul Se poate!...

Nicodem Numaĭ așa Ierusalimul
Va străluci ca primul
Eroŭ între eroĭ, —
A templuluĭ lumină clipindu-și licărirea
In noaptea-n care geme, de veacurĭ, omenirea
Căzută în noroĭ.

Iosif din Arim. Numaĭ aşa Iordanul pământu-l va preface,
Spălând pe ceĭ pătaţi;
Iar pacea, mult dorita şi preţioasa pace,
Ne va striga „cântaţi!“.

Isus (*nevăzut*) Cântaţi, voĭ, ceĭ pe cari mulţimea ne-ndurată
Cu degetul v-arată...

Un Fariseŭ (*în râs*) Sperjurĭ, nemernicĭ, famenĭ, şi ucigaşĭ, şi hoţĭ....

Isus ...Voĭ, ceĭ lipsiţĭ de toate şi urgisiţĭ de toţĭ, —
Desmoşteniţĭ din lumea aceasta, care-nchisă
Vă e, ca şi cealaltă, — şi tu, sĕrman locaş,
In care pocăinţa de mult a fost ucisă,
Cântaţĭ!...

Nicodem El este!

Fariseul Aşĭ!...

O voce Iar voĭ, vecĭnic săturaţiĭ, cari, vitregĭ de suspine,
N'aţĭ trecut prin suferinţe, prin ruşine, prin nevoĭ,—
La o parte! căcĭ nu vine
Pentru voĭ.

Fariseul (*către Iosif şi Nicodem*) Nebunie! Nebunie!..
Maĭ e mult până să vie.
Şi când va veni, veni-va ca-mpărat, învingător.

Iosif Vine singur, pe-o cărare, ca un simplu călător.

Fariseul Pe-a sa frunte străluci-va o cunună înstelată,
Scânteiând.

Nicodem Sufletul ĭĭ străluceşte,—iar sub fruntea-ĭ fără pată,
Stă un gând.

Fariseul Şi, vestindu-şĭ biruinţa,
Ne va zice: „v-aduc legea“.

Iosif Nu; a zis: „v-aduc credinţa“.

Fariseul Şi va fi un sbucĭum groaznic pretutindenĭ, un măcel
Care-o să ne prăpădească.

Iosif Nu, — căcĭ el
N'a venit ca să ne pĭardă, ci ca să ne mântuească.

Poporul (*împrejurul luĭ Isus, sărbătorindu-l şi aşternându-ĭ calea*)
Hossana, fiŭ al luĭ David!... Rege al luĭ Israel!...
Iată-ne Mântuitorul!... Hossana!.. Veniţĭ la el!...

Un fariseŭ (*către altul*) Ce-aŭ de gând aicĭ să facă?..

Cel-lalt (*luĭ Isus*) Porunceste-le să tacă!

Isus De-ar tăcea eĭ, ar striga
Pietrele.

Poporul Sus!... Hossana!...

O femee (*dând la o parte câţiva copiĭ, carĭ înconjuraseră pe Isus*)
Voĭ, ce vreţĭ?... La o parte!... Jucaţi-vă maĭ bine.

Isus Lăsaţĭ, lăsaţĭ copiiĭ să vie lângă mine.
(*către ceĭ-lalţĭ, mângâind copiiĭ*)
Şi voĭ de-asemenĭ, inimĭ sdrobite,
Ochĭ storşĭ de lacrămĭ, obrajĭ păliţĭ,
Speranţe stinse, inimĭ cernite,—
Veniţĭ la mine!...

Un fariseŭ (*şoptind unora*) Nerozĭ nu fiţĭ!

Isus V-aduc izvoare de bucurie,
Căcĭ să vă caut am fost trimis.

Voĭoşĭ intra-vom în veĉinicie.
O altă vĭaţă ni s-a deschis.
Iar pân-atuncĭa,—precum la Cana
Din apă goală făcut-am vin,—
Cu-atâta sânge picat din rana
Durereĭ voastre, cu-atâta chin,
Voĭ face balsam de alinare,
De mângâere fără sfârşit...
Azĭ, vă sunt frate, — mâĭne, seăpare, —
Şi-n cer, acela ce-a ispăşit.

Fariseul Vorbe !...
Altul Laude!...
Câţĭ-va Ştim bine.
Un ebreŭ El, nicĭ o putere n'are.
Nu e om, ca toţĭ ?...
Isus Sunt poarta deşteptărilor, prin care
Vor intra-ntru-mpărăţia cerurilor ceĭ ce vor,
Ceĭ ce cred, şi ceĭ ce-aşteaptă cu speranţă-n viitor.
Fariseul Vorbe marĭ ! Nu le-nţelegem.
Isus Eŭ nicĭ nu vorbesc cu tine.
Vorbesc numaĭ cu ceĭ simpli şi aceia mă-nţeleg.
Fariseul Şi de ce nu şi cu mine ?
Isus Pentru că, de-un veac întreg,
Furând cheile ştiinţeĭ, aţĭ închis cu ele cerul;
Pentru că vreţĭ să conduceţĭ lumea, voĭ, voĭ nişte orbĭ;
Pentru c'aţĭ uitat că pururĭ Dumnezeŭ e temnicerul,
Năpustindu-vă asupra celor slabĭ, ca nişte corbĭ;
Pentru că, în rătăcire, căutaţĭ eterna cale
Şi supremele-adevăruri, nu în inimĭ, ci în cărţĭ;
Pentru că făţărnicia, cu îndemnurile sale,
Vă-ngenunchĭe de odată la treĭ temple, în treĭ părţĭ;
Petru că, avarĭ şi lacomĭ, cu nevrednice insulte,
Sdruncinat-aţĭ în răbdare până şi pe Dumnezeŭ;
Pentru că nu sunteţĭ oameni; pentru că, ştiind prea multe,
Nu maĭ ştiţĭ nimic,— şi pentru că e-aşa cum vă spun eŭ :
Sunteţĭ ca nişte morminte albe, falnice, frumoase,
Când le vezĭ aşa, trecând, —
Iar 'năuntru, negre, pline de cadavre vĭermănoase...
Un fariseŭ (*înfruntându-l, revoltat*) Până când !...
Isus Până când nu veţĭ maĭ crede
Că-nşelaţĭ pe Dumnezeŭ.
Fariseul Tu-l înşelĭ acuma.
Isus Eŭ ?...
Eŭ ca pleavă risipi-voĭ tot ce de la voĭ purcede.
Jos ! Afară negustoriĭ şarlatanĭ !... Nu se cuvine
Să uitaţĭ ce-ĭ scris.
Un vânzător Ce-ĭ scris ?
Isus „Numaĭ rîvna caseĭ tale mistuitu-m'a pe mine".
Jos şi-afară v'am maĭ zis,
Vânzătorĭ de sulimanurĭ şi de mărfurĭ otrăvite!...
Nu aicea, cămătarĭ !...
Casa asta-ĭ purgatoriŭ, nu e staul pentru vite,
Şi nicĭ cuĭb pentru tâlharĭ !... (*Le răstoarnă mesele*).

Un fariseŭ Cum! Staţi?...
Altul Ce cutezanţă!...
Cel-d'întâi Să vă batjocorească?...
Cel-l'alt Ce faceţi?...
Primul Luaţi pietre şi daţi în el!
Isus Să dea!...
Dar pentru ce?... Fiind-că nu-i las să amăgească
Pe amăgiţi? Fiind-că, orî unde-n calea mea
Am întâlnit pe vr'unul plângând, i-am zis „nu plânge"?..
Fiind-că dintr'o pâine mi-opresc numaĭ un sfert,
Iar treĭ le daŭ? Fiind-că nu vreaŭ vărsărĭ de sânge?
Fiind-că vindec, mângâĭ, îmbărbătez şi iert?...
Un Fariseŭ De e-adevărat aceea ce ne spuĭ, arată-ţi darul;
Iar de nu, ne-om bate joc
Noĭ de tine.
Isus Dărâmaţi-l, templu-acesta, saŭ altarul, —
Şi-n treĭ zile-l fac la loc.
Fariseul Auziţi?...
Altul Răsvrătitorul!...
Un vânzător Câinele!...
Un zaraf Blesteme latră!...
Isus Voĭ lătraţi, — iar eŭ vă spun
Adevăr: veni-va vremea, când nicĭ piatră peste piatră
Din el nu va maĭ rămâne.
Un vânzător Tacĭ din gură!...
Altul E nebun.
Fariseul Aşa dar, viĭ între oamenĭ să-ĭ îndemnĭ la-nverşunare,
La discordie. Atunceĭ,
Noĭ să nu maĭ plătim dăjdiĭ către Cèsar.
Isus Care are
Un argint?
(*Fariseul dă luĭ Isus un ban; Isus îl aruncă în sus*)
Fariseul De ce-l aruncĭ?
Isus Ia-l de jos. Al cuĭ e chipul de pe-acest argint?... Al cuĭ?
Al Cesăruluĭ?...
Fariseul Al luĭ.
Isus Daţi Cesăruluĭ ce este al Cesăruluĭ, — cum eŭ
Daŭ luĭ Dumnezeŭ tot ceea ce e al luĭ Dumnezeŭ.
Un sărac Milostivule! dar mie, cine-mĭ dă, sărac de mine?
Foame mĭ-e.

(*Fariseul, îngânfându-se, îĭ dă argintul pe care-l avea în mână, — după ce o femee dase de pomană aceluiaşĭ cerşetor, în treacăt, aproape pe ascuns*)

Isus (*fariseuluĭ*) Femeea-aceea a dat maĭ mult de cât tine,
Căcĭ tu din prisos aĭ dat, —
Pe când ea şĭ-a dat bucata de la gură.
Iuda (*încet, unuĭ fariseŭ, venit atuncĭ*) L'aĭ chemat?
Fariseul M'a trimes să daŭ de ştire
Şi rabinuluĭ, şi...
Iuda Şi?
Fariseul Vine, — dar n'avem oştire.
Iuda Pentru ce?... Nu te 'ngriji.

Isus (*către templu*) Jerusalime! cetate, care
Uciși cu pietre pe-ai tăi profeți, —
Aproape-ți ceasul de remușcare!
Amar greșala ai să-ți regreți!..
Jerusalime, Jerusalime!
Am vrut copiii-ți, într'un sărut,
Să-i chem la mine, — bîete victime, —
Jerusalime, și tu n'ai vrut!... (*intră în templu, cu apostolii*).

Heruvimii Ca cloșca puii, — bîete victime, —
A vrut să-i strângă, într'un sărut,
Jerusalime, Jerusalime....
Și tu n'ai vrut!...
(*Intră Hana și Kaiafa, chemați pe ascuns*).

Kaiafa Ce văd?... Nazariteanul cutează a se duce
In templu, și-l lăsați?...

Un fariseŭ De frică nici nu știe care 'n cotro s'apuce.

Kaiafa (*gloateĭ*) Bătae meritați!...

Douĭ-treĭ Rabine...

Kaiafa Nicí o vorbă!...

Altul Ne-a sărăcit, rabine...

Un vânzător Mi-a risipit tot grâul.

Kaiafa Tacĭ, șearpe!

Acela Am tăcut.

Altul Dar mie? Ia te uită ce 'mĭ-a făcut.

Un zaraf Pe mine,
M'a păgubit cu-o drahmă.

Kaiafa Prea bine v'a făcut!
Să nu vă scoată astăzĭ în calea mea păcatul,
Că nu-mĭ scăpați din mâĭnĭ...

Unul Rabine, avem martorĭ.

Altul Rabine 'ĭ necuratul.

Kaiafa Dar voĭ, ce sunteți? Câĭnĭ,
Lingușitorĭ, nemernicĭ...

Hana (*stăpânindu-l*) Fiĭ maĭ stăpân pe tine.

Kaiafa Duceți-vă de-l prindeți și-adùceți-l aicĭ.

Unul Nu ne putem atinge de el.

Altul E rege!

Kaiafa Cine?...

Altul In numele luĭ David vorbește.

Kaiafa A, piticĭ
Și lași!... Rușine vouă!...

Hana (*luĭ Kaiafa*) Înțelepciunea-mĭ spune
Să fim, ca totdeauna, cuminți, prevăzătorĭ.
El are cu el gloata și, până să se-adune
Aĭ noștri, cine știe de-am fi învingătorĭ.
Decĭ, să-l lăsăm în pace să iasă și să plece.
Il arestăm la noapte, iar mâĭne-l judecăm.
Noĭ, suntem o cetate, — și eĭ... sunt doisprezece, —
Căcĭ Iuda e al nostru.

Kaiafa Aicĭ e?...
(*văzându-l cum vorbește cu un fariseŭ.*) Să-l chemăm.

Heruvimiĭ Ierusalime, Ierusalime !
A vrut copiiĭ-ţĭ, într-un sărut,
La el să-ĭ cheme, — bĭete victime, —
Şi tu n'aĭ vrut !...

Kaiafa (*luĭ Iuda, încet*) La noapte-avem nevoe de tine.

Iuda Ştiŭ, rabine .
Mĭ-aŭ spus.

Hana Plătim.

Iuda Maĭ bine. Cât ?

Hana Treĭzecĭ de talanţĭ.

Iuda Puţin, treĭzecĭ.

Kaiafa Ajunge. – Gândeşte-te la tine ;
Altmintrelĭ, te aşteaptă ce-aşteaptă pe ceĭ-lalţĭ.
— Te-aĭ hotărât ?...

Iuda Sunt gata.

Kaiafa Arvună-ţĭ va fi dată.

Hana Iţĭ ştiĭ însărcinarea ?

Iuda Ştiŭ : călăuză.

Hana Da.

Kaiafa Dar cum îl vom cunoaşte în negură ?

Iuda Indată.

Kaiafa Cum ?

Iuda Il voĭ săruta.

Un vânzător Noĭ, rabine, cum rămânem ? Cine ne despăgubeşte ?

Kaiafa El.

Vânzătorul El ? E sărac lipit.

Un fariseŭ Vă despăgubeşte-n ceruri.

Vânzătorul Nouă-aicĭ ne trebueşte ;
Acolò, ce-am folosit ?...

Iuda (*de o parte, cu un fariseŭ*) Planurile, — -mpărăţia
Cerurilor, — bogăţia
La săracĭ, — tronul luĭ David, — toate, laude !... Şi-apoĭ,
Cine-mĭ poate spune mie
Că eterna-mpărăţie
Şi eternele-adevăruri sunt cu el, iar nu cu voĭ ?...

Iosif din Arimatia, (*luĭ Nicodem, într'altă parte*)
Iuda-n taĭnă le vorbeşte.

Nicodem Nu cumva îl vinde ?

Iosif Poate.

Nicodem Pentru banĭ ?

Iosif Pentru nimic.
E ca duhul răŭ : trădează pe orĭ-cine-n drum ĭ-aĭ scoate,
Fără scop.

Kaiafa (*unuĭ fariseŭ*) Fă cum îţĭ zic.
Vă duceţĭ...

Fariseul Da.

Kaiafa Il prindeţĭ...

Fariseul Da.

Kaiafa Şi numaĭ de cât,
La mine.

Fariseul Da.

Kaiafa Atât.

Am grijă fie-căruĭ să-ĭ daŭ răsplata trudeĭ.
(*Pleacă. Oprindu-se, după câţĭ-va paşĭ :*)
Aduceţi-v'aminte de sărutarea Iudeĭ. (*Ese, cu Hana.*)

Magdaleena (*intrând repede, cu înfăţişare disperată :*)
Unde e Mântuitorul ?
Un fariseŭ Mergĭ de-ntreabă-n Galilea!..
Magdaleena Unde e ?...
Fariseul Ce strigĭ aşa?
Magdaleena Unde e ?
Fariseul Ce ! eştĭ nebună ?
Kaiafa (*reapărând*) Cine e femeeaa-ceea?
Fariseul Nu ştiŭ.
Altul E din Magdalà;
O desmetică.
Altul Maria par'că-ĭ zice.
Cel-l'alt Da, Maria.
A avut vre-o cinci bărbaţĭ.
Madgaleena Unde e Mântuitorul ?...
Alt fariseŭ Sus ; (*in templu*) îşĭ laudă solia.
(*către Kaiafa, când Madgaleena vrea să intre în templu :*)
O lăsăm ?
Kaiafa Să n-o lăsaţĭ !
Fariseul Innapoĭ !... (*o îmbrânceşte*)
De pretutindeni, — din Decàpolă, din Cana,
Ca şi din Capharnaum, —
Aŭ gonit-o.
Altul O pĭerdută!..,
Cel-l'alt Dintr'un sânge cu Satana.
Kaiafa Şi ce caută acum ?
Magdaleena Unde e ?
Fariseul Vrea să ne-nfrunte.
Magdaleena Unde e ?
Fariseul Neruşinata !...
Câţĭ-va Biciuiţĭ-o !
Maĭ mulţĭ Daţĭ în ea !
Douĭ-treĭ Isgoniţi-o din cetate !...
Fariseul Maĭ întâĭ, să-şĭ ia răsplata !...
Isus (*apărând pe scara templuluĭ, pe când toţĭ se repezeaŭ la ea :*)
Staţĭ !...
Acel care se ştie maĭ fără păcat ca ea, —
Să ia pĭatra şi să dea !...

PARTEA III

In Betania, în casa luĭ Lazăr, — tot Joĭ, spre seară.

O odaie mare, prin portalul căreia se văd, în fund, câte-va coline, coborând, ca niște trepte, până în valea Cedronuluĭ, unde amurgul arată Ierusalimul, alb sterp, bizar.

Maria (*singură, tristă, uitându-se în depărtare :*)
A fost de mult, — de mult de tot, — a fost o stea,
Iubitul meŭ ;
Dar vaĭ ! s'a stins, — s'a stins căzând, — şi ca şi ea
Mă sting şi eŭ.

Iubitul meŭ, — douĭ ochĭ frumoşĭ, — mĭ-aŭ maĭ rămas,
Ochĭ verzĭ : aĭ tăĭ.
Fiorĭ prin corp, — adesea simt, — şi-aud un glas
Strigându-mĭ „stăĭ".

Şi mi te-aĭ dus, — şi-aĭ rătăcit, — şi rătăceştĭ,
Prin văĭ pustiĭ...
De ce, de ce, — iubitul meŭ, — şi unde eştĭ,
Şi când maĭ viĭ ?

Marta (*intrând şi găsind-o astfel, pe gânduri, se aproprie încet — şi-ĭ zice :*)
Soră-soră! E 'n furtună
Sufletu-tĭ ne înţeles.
Isus (*apărând în uşe*) Tu zicĭ, Marto, că-ĭ nebună ?
Eŭ zic : partea cea maĭ bună
Şĭ-a ales.

(*Pe când Marta ese, Maria ia un alabastru, spală picioarele luĭ Isus, şi i le şterge cu părul, murmurând*) :
Iubitul meŭ, — mi te-aĭ întors, — te-am regăsit...
Maĭ stăĭ, maĭ stăĭ !..,
In loc de-o stea, — douĭ ochĭ frumoşĭ — mĭ-aĭ dăruit...
Aĭ cuĭ ? Aĭ tăĭ.

Isus Ce vor buzele-ţĭ să 'ngâne ?
Maria O, nimic!... nimic, stăpâne...
O poveste, cu o stea
Şi douĭ ochĭ...
Isus (*privind-o în ochĭ*) A cuĭ ?
Maria (*privindu-l şi ea*) A mea.

(*Sparge alabastrul şi ese. Vin, de afară, apostolii*).

Isus Petre, — şezĭ la dreapta. Ioane, — tu la stânga. Icĭ, Mateĭ.
Còlc, Levi, — lângă Toma. Iacobe, — tu între eĭ.
Tu,—alăturĭ. Simioane, Filipe, Bartolomeŭ, —
Staţĭ. Andreĭ, — staĭ lângă Petre. Còlo, Iuda, — şi-aicĭ, eŭ.
(*după ce s'aŭ aşezat la masă*)

Ştiţĭ voĭ câţĭ sùntem ?
Petre Treĭ spre zece.
Isus E unul decĭ prea mult.
Iuda Eŭ, poate.
Isus Saŭ poate eŭ.
Ion (*luĭ Iuda*) Tu, prea ştiĭ toate.
Isus Luaţĭ, mâncaţĭ cu 'ndestulare. Acesta este trupul meŭ... (*frânge o pâine*)
Şi-acesta sângele meŭ este. (*le toarnă*) Beţĭ!... De voi-va Dumnezeŭ,
E poate cea din urmă cină. Şi, precum eŭ vă daŭ azĭ vouă,
Tot àstfel vreaŭ să daţĭ şi voĭ,
Când n'oĭ maĭ fi.
Iuda Să dăm şi celor ce nu sunt vrednicĭ ?
Isus Norĭĭ plouă
De o potrivă peste noĭ.
De unde ştiĭ tu cine-ĭ vrednic şi cine nu ?... El singur ştie. (*Cerul*)
Ion Dar tu, stăpâne, nu mănâncĭ ?
Isus Nu ; sufletul nu se hrăneşte cu pâine.
Ion Plângĭ ?

Isus De bucurie.
Ion Cum ! ochiĭ tăĭ sunt trişti, şi-adânci
Le sunt privirile.
Isus Da, — poate fiindcă mĭ-am adus aminte
Povestea plină de-nţelesurĭ a şearpeluĭ crescut în sân.
Petre Cum ! Este printre noĭ vre unul ?...
Isus Va fi !...
Petre Să-l ştim de maĭ nainte.
Ion Eŭ ?... Petre ?... Iacob ?.. Spune cine.
Mateĭ Eŭ, nu !
Iuda Nicĭ eŭ.
Isus Am să vi-l spun.
Petre Şi ce-are-atuncĭa să se-ntâmple ?
Isus O să vă las.
Ion De ce, stăpâne ?
Isus E vremea secereĭ. Rămâneţĭ la muncă. Eŭ, am semănat, —
Voĭ, seceraţĭ. Mult îngriji-veţĭ ogorul, mult vă va rămâne.
Ion Şi veĭ lipsi, cât ?
Isus Cine ştie !..
Petre Şi unde ?
Isus Unde sunt chemat.
Ion Nu te putem urma ?
Isus Nu încă ; dar, până la reîntâlnire,
Vă daŭ menire : să iubiţĭ !
Iubirea-mprăştie-ndoiala, re-nsufleţeşte-ntreaga fire,
Deşteaptă pe nenorociţĭ.
Şi, pentru a gusta dintr'ênsa, iubiţi-mă întâĭ pe mine, —
Căcĭ nimenĭ nu mă va putea
Iubi, de cât iubind pe-aceia ce, drept odihnă, aŭ suspine
Şi, drept speranţă, nicĭ o stea.
Iubiţĭ, căcĭ când vi se va stinge această flacără de vĭaţă,
Atât vi se va-nnegura
Cărarea, -n cât nicĭ Tatăl vostru, când iĭ veţĭ cere vre-o povaţă,
Nu vă va maĭ putea vedea.
Petre Te vom urma.
Isus Tacĭ, Petre ! Nu zice vorbă mare.
Petre Numaĭ aşa putem
Să-ţĭ dovedim iubire.
Isus Vezĭ colo-n depărtare,
In fund, spre Betleèm,
Cum soarele aruncă o ultimă privire
Şi umbre violete pe văĭ se lasă ?
Petre Da.
Isus Iţĭ fac o prevestire :
'Nainte de-a cânta
Cocoşul, mâĭne-n zorĭ,
Tu, te veĭ lepăda
De mine de treĭ orĭ.
Petre Stăpâne !...
Isus Adevăr grăit-am.— Puteţĭ pleca. Noaptea cu bine.
Pe Iuda, nu-l luaţĭ ; l'aşteaptă.
Iuda (*uimit*) M'aşteaptă ?... Cine ?...

Isus Ştiĭ tu cine.
(uitându-se în urma apostolilor, carĭ aŭ eşit, pe când se înnoptează):
S'aŭ dus !...
Acum... acum mĭ-e rândul să plec şi eŭ, — în altă lume.
Mă duc, neregretând nimic,
De cât natura, dătătoare de-un simţimânt ce n'are nume
Şi, despărţindu-ne, îĭ zic
Cel maĭ duios şi lung adio. — Adio ! vorbă dureroasă,
Necunoscută sus, în ceruri; simbolul unuĭ stins moment,
Pornit să intre-n veĉnicie ; speranţă slabă, îndoioasă,
A celor cari mor, cu ochiĭ sorbind un punct din firmament !...

Maria *(repede)* Stăpâne, fugĭ !...

Isus Ce este ?...

Maria Tremur !... Aibĭ milă !... Temerile-mĭ curmă..

Isus De ce ?

Maria Kaiafa e puternic, iar fariseiĭ îl constrâng.
Ascunde-te !

Isus Nu mi se cade nicĭ să m'ascund, nicĭ să mă plâng.
Eŭ trebue să merg 'nainte, necontenit, până la urmă.

Maria Cum !... Să morĭ ?... Asta ţĭ-e partea ?...

Isus Mie, nu mĭ-e dată moartea,
Ca să mor, — nu ţĭ-am maĭ spus ?

Maria Ne vom revedea, decĭ.

Isus Sus.
(văzând-o că plânge, la picioarele luĭ)
Linişteşte-te, Mario, — şi reia povestea-aceea
De-adineaorea, cu steaua, cu doĭ ochĭ şi cu femeea...

Maria A fost de mult, — de mult de tot, — a fost o stea,
Iubitul meŭ ;
Dar vaĭ ! s'a stins, — s'a stins căzând, — şi, ca şi ea,
Mă sting şi eŭ.

Iubitul meŭ, — douĭ ochĭ frumoşĭ — mĭ-aŭ maĭ rămas,
Ochĭ verzĭ : aĭ tăĭ.
Fiorĭ prin corp — adesea simt, — şi-aud un glas
Strigându-mĭ „stăĭ".

Şi mi te-aĭ dus, — şi-aĭ rătăcit, — şi rătăceştĭ
Prin văĭ pustiĭ...
Nu mă iubeştĭ, — iubitul meŭ, — nu mă iubeştĭ,
De nu maĭ viĭ.

(Incet-încet, din ce în ce, i-a acoperit noaptea. Nu se maĭ văd, — şi nu se aud de cât cuvintele eĭ, înnecate la urmă în plâns.)

Heruvimiĭ Scoală-te !... Nu e departe
Ceasul sfinteĭ veĉniciĭ.
Precum alţiĭ sunt morţĭ viĭ,
Vĭaţa ta începe-n moarte.

O voce Pământ şi Omenire ! calâĭ mânjiţĭ de sânge, —
Nebunĭ ce-n mĭez-de-noapte lumină căutaţĭ, —
Ne-nduplecaţĭ cu-aceia ce nu vă pot înfrânge
Şi neştiind în temple, de cât să blestemaţĭ, —
Sălbaticĭ, dintr'o rasă, a căreĭa iubire

Numaĭ prin chinurĭ omul o poate câştiga,
La-nnec vă adusese a voastră rătăcire
Şi i-aţĭ cerut scăpare, luĭ, care vă venea
In ajutor cu milă, — iar azĭ, drept mulţumire
Că în minutu'-acel
V'a smuls de la pĭeire,
Il înnecaţĭ pe el.

(Pe când vorbea această voce, a apărut luna şi l'a arătat pe Isus, singur, în grădina Măslinilor.)

Heruvimiĭ Scoală-te !... Nu e departe
Ceasul sfinteĭ vecĭnicieĭ.
Precum alţiĭ sunt morţĭ viĭ,
Vĭaţa ta începe-n moarte.

Isus Tăcere.— Noapte.— Singur.— Nespusă turburare
In sufletu-mĭ domneşte şi s-o alung, mĭ-e greŭ...
Tresar şi mă cutremur... Văd, ca'ntr-o arătare,
Tot, tot sfârşitul meŭ...
Văd crucea, văd Calvarul, cununa ce-aŭ să-mĭ pue,
Şi trestia drept sceptru, şi ultimul meŭ chin...
I-aud râzând de mine, îmĭ simt în palme cue,
Şi mă-nfior... Părinte !... Aşa vreĭ tu ?... Amin.

Maria (*vine repede, îngrozită*)
Fugĭ !... Ascunde-te, stăpâne !... Te înconjură duşmaniĭ.
Unul, care te cunoaşte, călăuză le e.

Isus Ştiŭ.

Maria Nu maĭ sta !.. Vor să te prindă... Sunt plătiţĭ... I-asmute baniĭ...

Isus Staŭ, ca să se facă voia Celui de la care viŭ.

Maria Voĭa luĭ e să te aperĭ. Pleacă ! Pleacă !... Aŭ să vie...

Isus Sunt păstorul uneĭ turme, care 'n pază mi s'a dat.
Cum să plec ? Aŭ sunt netrebnic, s'o las singură 'n câmpie ?
Trebue s'o duc la stâna mântuireĭ.

Maria Eştĭ scăpat,
Dacă fugĭ.

Isus Nu ! nu, Mario ! Pe-aĭ meĭ umerĭ port povară
De păcate, carĭ-aşteaptă ispăşire funerară, —
Şi povara prea e grea,
Ca să pot fugi cu ea.

Maria (*strigând pe apostolĭ şi căutându-ĭ prin împrejurimĭ*).
Sculaţĭ !... Stăpânul vostru e singur şi 'n primejde !...
Veniţĭ !...

Isus Slabă nădejde ....

Maria (*nevăzută*) Vin', Petre !... Vin'o, Ioane !... luaţĭ-l între voĭ !...
Scăpaţĭ-l !

Isus Vaĭ ! Nicĭ unul, din şeapte-zecĭ şi douĭ !...

(*Intră soldaţĭ, fariseĭ şi alţiĭ. Printre eĭ, Iuda*).

Un fariseŭ (*zărind pe Isus, în lumina luneĭ*) :
El trebue să fie !...

Altul Femeea ?

Cel d'intâĭ Dispărută.

Cel'alt L'o fi vestit.

Primul Zadarnic ! Nu poate ţine piept.

Isus (*luĭ Iuda, care nu îndrăsneşte să se apropie*):

Ce staĭ de-o parte, Iudo?... Haĭdĭ!... Vin' de mă sărută...
Tu, nu vezĭ că te-aştept?...

Petre (*alergând în ajutor, urmat de Maria*).

Eŭ sunt aicĭ, stăpâne!...

(*către un oarecare Malcus, care vrea să pue mâna pe Isus*):

Ce cauţĭ?... La o parte!..

(*dă cu un gladiŭ, pe care 'l avea în mână, şi-ĭ tae urechea, luĭ Malcus*)

Isus

Aruncă fierul, Petre!... Te-am învăţat să lupţĭ
Cu vorba şi cu gândul, căcĭ ele duc departe,
In secolĭ ne-ntreruptĭ, —
Iar nicĭ de cum cu fierul. Acel ce va atinge
Cu fierul pe protivnic, tot astfel va pĭeri.

(*celor ce-aŭ venit să-l aresteze*:)

Legaţi-mă!...

(*luĭ Petre, pe când duşmaniĭ încep prin a-ĭ lega mâna stângă*)

Ascultă: când eŭ nu voĭ maĭ fi...

(*ridicând, cu dreapta, mânerul gladiuluĭ, în formă de cruce*;)

... Acesta este semnul, prin care veţĭ învinge.

(Urmează)

HARALAMB G. LECCA

IP. STRAMBU

INTRE FLORI

N. GRIGORESCU

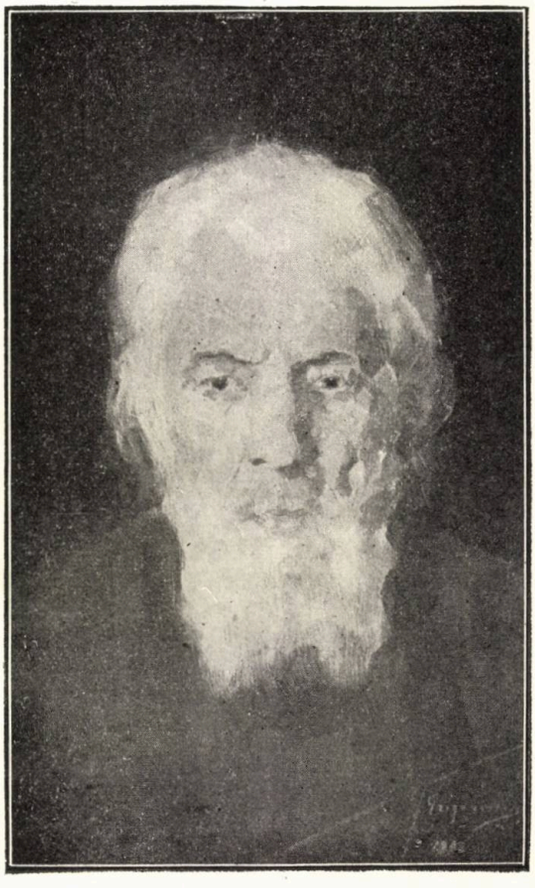

MONAHUL NECTARIE

MARIN GELEA

ROMAN [1])

III

O primire la familia Simici. — Doamna Lari.

In prima duminică, după întoarcerea lui Gelea în București, era anunțat, pentru după amiazi, un concert simfonic în Palatul Ateneului, la care se știa că vine toată floarea societății bucureștene. Gelea se duse și el.

Incă înainte de două ceasuri, lumea se grămădia la ușile Ateneului, unii coborînd din echipaje saŭ trăsuri de piață, alții venind pe jos și urcând repede cele patru scări ale Rotundei ca să-și găsească fiecare locul.

Prin fața Palatului, Regina, urmată de două doamne de onoare, cobora dintr-un landoŭ mare, albastru.

Intrând în sala de sus, Gelea fu izbit de înfățișarea publicului de acolo. Larga boltă a Ateneului, mai ales în momentele de liniște, când cânta orchestra, și sub lumina de sus a ochiurilor de sticlă, părea ca o seră plină de florile cele mai delicate și mai felurite, alcătuită din pălăriile și colorile damelor care umpleaŭ aproape singure sala. Răpite de undele simfoniei, proaspete și limpezi ca niște raze de zori de zi, capetele de sub pălării, unele plecate în jos, altele ridicate într-o jumătate de ecstaz, înmărmuriaŭ o lume fantastică, de feerie.

Priveliștea aceasta duse cu gândul pe Gelea la tablourile sărbătorești ale pictorului francez Morsang, — un fost tovarăș de școală al luĭ care înfățișa mai totdeauna, în pânzele sale, spectacole mari, baluri și petreceri, — la lucrările uriașe ale luĭ Paul Veronese și la întreaga școală venețiană, atât de bogată în colori și strălucirĭ.

O fâșie galbenă de soare străbătea de sus prin mijlocul sălii, aprinzând în drumul eĭ florile pălăriilor și pietrele scumpe de prin urechĭ și oprindu-se tocmaĭ în fundul sceneĭ pe frunțile lucii ale contrabasiștilor.

Intr-o pauză, el privi mai binc în jurul săŭ. In loja de deasupra-ĭ, îl atrase capul

1) A se vedea numărul din urmă.

uneĭ femeĭ cu profilul de camee, cu ochiul albastru, plin de lumina inteligenţiĭ. Ea însăşĭ păru a se interesa la privirile luĭ.

In loja regală, Regina, cu faţa în aureola de lumină a tâmplelor sale albe, eşind din noaptea întunecoasă a uneĭ rochiĭ de catifea neagră, urmăria încă cu mişcările inimiĭ frazele muzicale auzite maĭ înainte şi le limpezĭa în înţelesurĭ şi simţirĭ ce se prevedeaŭ în zâmbetul săŭ.

Şeful de orchestră dădu din noŭ semnalul. Era simfonia VII a luĭ Beethoven, cu care se încheia programa. Valurile muzicale ale bucăţiĭ se desfăşuraŭ încet unele după altele, dând iluzia armonieĭ astrilor cereştĭ în rotirea lor prin vămile văzduhuluĭ...

La eşire, de pe scărĭ, curgea lumea ca dintr-un loc fermecat. Un camarad de şcoală al luĭ Gelea întovărăşia o familie — o mamă şi o fată.

— A ! Gelea ! exclamă el, şi, întorcându-se către persoanele pe care le însoţĭa, zise : Amicul meŭ Marin Gelea, un arhitect distins.... D-na şi d-şoara Simicĭ.

El rămase încântat de ziua luĭ.

Puţin timp după aceea, Gelea avu prilejul să cunoască maĭ de aproape familia Simicĭ şi societatea bucureşteană ce o vizita. Casa d-neĭ Simicĭ, în care cu toate că nu venia decât puţine persoane din aristocaţia înaltă, trecea printre cele dintâĭ din capitală prin luxul şi cheltuielile ce se făceaŭ în ea. Stăpânul eĭ, bătrânul Simicĭ, era bulgar, venit de copil în ţară, cu 40—50 de anĭ în urmă. Om norocos, el găsise pe petecul de pământ ce-l luase ca zestre de la nevastă-sa, puţurĭ de păcură şi făcu, în foarte scurtă vreme, o avere de maĭ multe milioane. Avut acum, era şi el boer în felul luĭ.

Nevasta luĭ deschisese uşile unuĭ adevărat mic palat, zidit de curând în calea Dorobanţilor; dăduse instrucţie franţuzească celor două fete ale sale, din care măritase pe una după un fel de «Prinţ de teatru», cum ĭĭ zicea lumea, şi mergea iarna regulat la Nizza şi la Paris.

Cine fusese eĭ altă dată, nu ştia saŭ uitase lumea.

La prima vizită a luĭ Gelea, d-na Simicĭ, persoană de vr-o 50 de anĭ, care învăţase franţuzeşte după ce se căsătorise, îl primi cu multă curtenie. «Graţiositățile» eĭ eraŭ de altfel zilnic citate în «la Fine fleur roumaine», gazeta nobleţiĭ bucureştene, pe un preţ tocmit de maĭ înainte.

Formele aristocratice şi «Codul manierelor elegante» străbătuse la ea numaĭ în partea lor exterioară. Salonul săŭ amintĭa saloanele din alte timpurĭ şi din alte ţărĭ, cum aminteşte copia o lucrare originală de artă.

Era într-o marţĭ, zi în care d-na Simicĭ avea «five-o'clock». Casa sa nouă strălucĭa de oglinzĭ marĭ, de covoare moĭ şi scumpe pe scărĭ, de statuĭ micĭ de bronz, de stofe de mătase pe pereţĭ, de candelabre de cristal.

In salonul din stânga intrăriĭ de sus, pe pragul căruia se opri Gelea un moment, se danţa la sunetul orchestreĭ.

Perechĭ, perechĭ se vedeaŭ învârtindu-se, ca luate de vînt, în ritmul valţuluĭ. Fete înalte, multe dintr-însele drăguţe, se mlădiaŭ ca trestiile sub braţul celor ce le purtaŭ; pe dinaintea oglinzilor, ele îşĭ aruncaŭ ochiĭ şi se vedeaŭ ca avântate într-o lume de fericirĭ. Unele îşĭ apropiaŭ tăliile de cavalerĭĭ lor ca nişte plante agăţătoare de trunchiurile arborilor de lângă ele; altele se ţineaŭ maĭ depărtate c-o mişcare disgraţioasă. Maĭ toate însă, în sborul lor, zâmbĭaŭ, arătându-şĭ tinereţea gurĭĭ şi a sufletuluĭ lor.

Ca dănţuitorĭ se impuneaŭ în salon ofiţerĭĭ, eşiţĭ din şcoală de curând cu gradul de sub-locotenenţĭ saŭ locotenenţĭ, care, luaţĭ după felul cum îşĭ îndeplinĭaŭ datoria acolo, eraŭ aproape toţĭ bine, achitându-se până în capăt de sarcina lor, adică jucând pe toate fetele, cu conştiinţa uneĭ supreme misiunĭ. Eĭ se închinaŭ în dreapta şi în stânga, ştergându-se cu batistele pe frunte; duceaŭ domnişoarele la bufet saŭ la locul lor; le

luaŭ din noŭ la danţ, cu o mulţămire vădită prin bătaea din pintenĭ şi printr-un zâmbet oprit oarecum pe faţa lor.

Ceea ce, însă, părea ciudat, era că chiar la danţ, ofiţerii eraŭ comandaţi în cadriluri de câte un civil, care striga cu un accent maĭ franţuzesc: «Balancé,» «chaîne de dames,» «en avant quatre» şi altele de felul acesta.

Judecaţi după vorba lor cu domnişoarele, mulţi din tinerii ofiţeri, eraŭ laconicĭ atât din pricina că abia intraŭ în viaţa de lume, cât şi din lipsa de cunoştinţi maĭ întinse. Eĭ înlocuiaŭ de multe orĭ răspunsurile la întrebărĭ cu un zâmbet saŭ cu o ridicare din umerĭ, atât de larg însemnătoare, în cât cuprindea în acelaş timp totul şi nimic. De aceea şi domnişoarele nu-ĭ luaŭ de cât ca bunĭ numaĭ de danţ, păstrându-şĭ conversaţia pentru civilii ce răzimaŭ uşorii uşiĭ cu mâna la gură, ascunzând un surâs ironic, şi de care apropiindu-se fiecare domnişoară şi apucându-ĭ încet de braţ, întâiul cuvânt ce li-l spunea era: „Ah! les militaires!... Je ne les aime pas du tout“...

Pe lângă dănţuitorii ofiţerĭ eraŭ şi câţiva magistraţi tinerĭ, veniţi din Paris, uniĭ din eĭ vechĭ «bullieriştĭ» din cartierul latin. Aceştia vorbiaŭ maĭ mult cu fetele când jucaŭ şi le spuneaŭ lucrurĭ la ureche de care ar fi roşit poate şi pensionarele de la Bullier. Când stăteaŭ pe loc de vorbă cu ele, eĭ se alăturaŭ de trupurile lor şi le priviaŭ în adâncul ochilor, cu o vădită necuviinţă.

Abia nezăriţi prin gloată, se vedeaŭ, icĭ colo, şi câte un tânăr doĭ, cuminţi, modeştĭ, prevenitorĭ, pe care însuşirile acestea îĭ deosebiaŭ cu totul de ceialalţi.

Dincolo, în salonul d-neĭ Simicĭ, unde «se făcea causerie» şi se bea ceaiŭ, dame elegante, cu pălăriĭ scumpe şi cu rochiĭ croite după cele din urmă jurnale de modă, cu florĭ la corsaje, cu mânuşĭ albe în mâinĭ, împrăştiind în jurul lor un parfum tare ca într-un magazin de parfumărie, stăteaŭ toate împrejurul gazdeĭ, pururea cu băgare de seamă şi gata de a le sluji. Printre ele, câţiva domnĭ maĭ în vârstă, hrănind încă ideea uneĭ căsătoriĭ norocoase şi încercând să se impuie maĭ întâĭ mamelor spre a le putea cuceri maĭ târziŭ fetele.

In fruntea lor, era tînărul «Paul Cândeano,» cunoscut maĭ mult sub numele de Pol, un coborâtor din familia veche a Cândeneştilor, înzestrat c-o rară inteligenţă, cheltuită însă numaĭ pe nimicurĭ. Om de spirit şi cu forme, bine crescut, politicos, vorbind românește cu puţin accent franţuzesc, iubitor de sporturĭ, frumos încă, deşi cam trecut, cu mustaţa galbenă şi lungă, cu ochiul verde şi limpede, mândru şi levent, stându-ĭ bine tot ce punea pe dânsul, el încercase câte ceva din toate în viaţă, dar nu putuse isbuti în nimic. Când îl întâlnea câte un prieten şi-ĭ imputa timpul ce-şĭ pierdea, el îĭ răspundea cu aceeaşĭ vorbă: „Que voules-vous, monseigneur, j'ai eu le malheur d'être né après mon père, il m'a laissé un peu de fortune... et voilà»... Strâmtorat acum — căcĭ mâncase tot ce moştenise, în ceĭ dintâĭ anĭ de tinereţe la Paris, când voise să se ia la întrecere cu prinţul de Galles, închiriind ca şi dânsul un apartament la Hotelul Bristol,—el vieţuia din ce în ce maĭ la voea întâmplării, făcând vizite în casele care primiaŭ în Bucureştĭ, unde intra totdeauna cu pălăria înaltă în mâinĭ, cu haina încheiată până jos, cu pantalonii suflecaţi, cu mânuşile pe pălăria ce şĭ-o punea la picioare, cu nasturiĭ ceĭ marĭ de aur la piept. El era cavalerul „chic“, „le boute-en-train“ al societăţii. La şase ceasurĭ după amiazĭ, era la Şosea în muscal; la şapte, dinaintea luĭ Capşa; la opt, prânzea la una din familiile cunoscute; la două-spre-zece, la club, unde juca cărţile saŭ «împrumuta» câteva zecimĭ de francĭ de la ceĭ care câştigaŭ şi cărora le slujĭa de «crupier». Nu se gândĭa nicĭ-odată la ziua de mâine; amâna vecĭnic pe croitor şi pe proprietarul caseĭ în care şedea; provoca la duel pe toţi ceĭ care îl bănuiaŭ de cele ce făcea zilnic, şi aştepta cu încredere ziua «fatală,» când trebuia să fie numit ministru plenipotenţiar, pe cuvântul că jucase bine comedia, singurul luĭ trecut de onoare. Fiindcă partidul săŭ întârzia, însă, de a veni la putere, el îşĭ pusese în minte să încerce un «coup de maître»: însurătoarea cu o fată de burghez bogat. Dacă reuşĭa, «tant mieux,» dacă nu, «tant pis».

Intrând la d-na Simicĭ, el sărutase mâna pe rând și încet la toate damele, privindu-le drept, cu o elocvență de curtenie în expresie care le măgulĭa totdeauna, cu gesturĭ și mișcărĭ ce le plăceaŭ la toate, dar care displăceaŭ unor bărbațĭ. D-na Simicĭ văzându-ĭ pantaloniĭ răsfrânțĭ, îl întrebă :

— Il fait mauvais temps dehors, Monsieur Paul?

— Non, Madame, mais on relève maintenant le pantalon chez nous, parce qu'il pleut à Londres,... răspunse el râzând și frecându-și mâinele.

Apoĭ, se așează, bătându-l pe genunchĭ, lângă Pascu, procurorul de Curte, cunoscutul Pascu, cu monoclul în ochiŭ și cu eterna-i floare la chiotoare, un chip curios, cu nasul subțire, dus înainte, cu fruntea trasă îndărăt, cu ochiĭ vineți, amintind un cap de puiŭ mort grijit. El candida de douĕ-zecĭ de anĭ împliniți, orĭ unde auzĭa de zestre mare, atât în Bucureștĭ cât și în provincie. De astădată, căzuse «pour de bon», cum ĭĭ spuneaŭ camaraziĭ la club, pe capul familieĭ Simicĭ, de unde era nelipsit, făcând o întreită și totuși până acum zădarnică curte : d-șoareĭ Aglae Simicĭ, tatăluĭ și mameĭ eĭ.

Cum intra în casă, se opria 10—15 minute lângă d-na Simicĭ, căreia ĭĭ aducea noutățĭ de prin oraș și de la parchet, spunând lucrurile cu amănunte ce mișcaŭ maĭ ales pe domnișoarele tinere; 10—15 minute la bătrânul Simicĭ în biuroŭ, căutând să-ĭ aducă știrĭ de la bursă și căruia ĭĭ vorbia foarte serios, dar abia ținându-și râsul, maĭ ales când începea să caște bietul bătrân ; 10—15 minute, în sfârșit, cu d-șoara Aglae, pe care n-o iubĭa și căreia nu-ĭ plăcea, dar pe care voia, cu toate acestea, s-o ia de nevastă.

Era, apoĭ, profesorul universitar Nestor, un cap roman, amintind pe al luĭ Traian, om învățat și cum se cade, care spunea ceasurĭ întregĭ lucrurĭ aflate din cărțĭ, dar care nu isbutĭa să lege totdeauna vorba din juru-ĭ cu comoara cunoștințelor sale.

Timid și modest, protivnic sgomotuluĭ și lucrurilor bătătoare la ochĭ, și maĭ ales ființelor care se impun lumiĭ în chip brutal, el ducea o viață alcătuită pururea din muncă, din blândețe, din sfaturĭ științifice și din iubire prietenească. Director al unuĭ institut privat, el îl călăuzĭa cu o sîrguință și cu o dragoste așa de marĭ, că eleviĭ ce-l avusese ca director îl veneraŭ. Era atât de fericit când vedea răsărind câte un băiat distins ! Scria mult și publica puțin, dar ceea ce publica, era cântărit și plin de simț critic. Intre prietenĭ, el era un «causeur» fermecător, ținându-ĭ ceasurĭ întregĭ și vorbindu-le despre toate din lume și din toate vremurile, și totdeauna cu zâmbetul pe buze. Invățătura luĭ adâncă nu numaĭ că nu-l făcuse pedant ca pe atâțĭ alțiĭ din colegiĭ luĭ, dar din potrivă, ea venĭa în ajutorul inimiĭ luĭ marĭ și deschise și-l făcea să intre și maĭ bine fu felul și cunoștințile tuturor pritenilor săĭ, în cât fiecare credea că are un loc deosebit în inima luĭ.

El făcuse târziŭ studiile în străinătate, așa că nu se gândise până atuncĭ la ideea de a avea o familie. Deși nemulțămit de cele ce vedea în lumea înaltă, mergea și el în ea, cu aceeași silă și greutate cu care se coboară lucrătorul în mină spre a săpa și descoperi un metal presupus prețios și care nu se arată încă.

Lângă el, sta Iancu Stroescu, vestitul jucător de cărțĭ de la toate cluburile, care trăia de zecĭ de anĭ din profesia aceasta, făcând parte din «trustul» jucătorilor, adică din societatea celor șapte care impărțiaŭ între dânșiĭ câștigurile și pierderile, siguri totdeauna de un folos la urma urmeĭ. El se plimba la Șosea în echipajul luĭ, prânzĭa regulat cu șampanie la masă, purta inele de miĭ de francĭ în degete, și era primit pretutindenĭ, urmărind pe femeea unuĭ bancher, d-na Mălinescu, cu care avea o legătură veche și aproape pe față. Vocabularul conversațieĭ luĭ era mărginit la câteva cuvinte auzite pe la teatru : «Aĭ puțintică răbdare, dacă e trădare, s-o știm și noĭ,» „s-o lămurim", și altele de felul lor, cu care se slujĭa atât jucând cărțile, cât și când era sentimental îndupleând cocoanele spre inima luĭ.

Era apoĭ—vizită rară—Doctorul Maurescu, o ființă mică și slabă la corp ca și la minte, cu urechile blegĭ și cu genele roșiĭ ; un chip ovreesc,—se zicea chiar că era fiul

natural al unuĭ zaraf,—dar care acum, cu toate acestea, luase un loc de întâia mână în lume și în politică, unde fusese la un moment ministru. Intre medicĭ, era socotit ca o sub-mediocritate.

Gazetele însă, vorbiaŭ necontenit de el ; îl numiaŭ ministru la portofoliurile vacante, pomeniaŭ de cazurile de boală unde era chemat, vestĭaŭ plecarea luĭ în străinătate și întoarcerea luĭ în țară, ĭĭ treceaŭ numele între ceĭ ce eraŭ față la întâmpinarea saŭ plecarea Suveranilor, la sărbătorĭ oficiale și particulare, în sfârșit, era «un fruntaș», deși pentru unĭĭ nu era de cât un punct de întrebare. Puținiĭ care străbătuse în casa luĭ, aflară secretul lucrurilor. Om de o rapacitate de fiară, el da pe sub ascuns banĭ cu dobânzĭ marĭ, luase casele maĭ multora din datornicĭĭ săĭ pe prețurĭ de nimic, schimbase în profitul săŭ înțelesul cuvintelor dintr-un testament ce-ĭ dictase o mătușe, oprĭa în prag pe bolnaviĭ necunoscuțĭ, întrebându-ĭ fără sfială «cu cât îl vor plăti», despărțise pe o femee de bărbatul eĭ, sub cuvânt că o va lua de nevastă și o înșelă speculându-ĭ zestrea, după ce, maĭ întâĭ, o făcuse să piardă un copil, ca să n-aibă bărbatul săŭ vr-un drept asupra zestriĭ, și altele multe de felul acestora, cu care îșĭ chibzuise o stare destul de mare. Pentru a-șĭ acoperi apoĭ faptele, el chema pe reporterĭĭ de gazete la dânsul acasă, făurind cu eĭ știrile ce-l priviaŭ ; avea câțiva mijlocitorĭ la îndemână care vorbĭaŭ despre el ca despre un om coborât din cer, și-ĭ împrăștiaŭ scopurile patriotice și reformele ce avea de gând s-aducă cu venirea luĭ la minister.

In saloane, el făcea pe omul galant, pe Don Juanul secret, și era fericit să atragă privirea unor femeĭ maĭ frumoase ca a doua zi să vorbĭască el cel întâiŭ de un noŭ succes al săŭ, acum la 54 de anĭ. Pe drum, părea vecĭnic grăbit și preocupat, mergând cu coșul trăsurĭĭ ridicat și citind pururea gazete și reviste. In Cameră, îșĭ luase ca specialitate de discursurĭ igiena țărĭĭ românești. Urmărĭa conferințele și congresele din străinătate asupra igieneĭ; asculta ceasurĭ întregĭ pe ceĭ care eraŭ cunoscătorĭ în materie; îl vedeaĭ câte odată la cursurĭ amestecat printre studenți ; chema de o parte la Cameră pe câte un coleg nevoiaș ca stare și îl întreba, îl iscodĭa de-a firul păruluĭ : ce ar fi de făcut în cutare saŭ în cutare privință, și ce măsurĭ igienice s-aŭ luat aiurea ; se cobora și întreba până și pe unĭĭ studenți asupra punctelor de care se interesa ; și, de odată, ca o lovitură de trăsnet din senin, auzĭaĭ că Maurescu a ținut un discurs, în care eraŭ vederĭ nouă, gândire adâncă, talent și altele... Nu-ĭ vorbă, i se întâmpla și uneorĭ câte ceva neplăcut, ca, de pildă, cu prilejul celuĭ din urmă discurs din anul acela, când într-o înșirare de părerĭ asupra uneĭ legĭ ce era în desbatere, el auzi de pe diferitele băncĭ ale camerĭĭ vorbele : «Prezent», «față», «aicĭ», care eraŭ ale deputaților ce-ĭ dăduse acele părerĭ...

Pe canapeaua din fund sta d-na Secaly — vizită de onoare — nevasta unuĭ om politic, o femee slabă, rece și ceremonioasă, inteligentă și oarecum citită, deși voind să pară și maĭ inteligentă și maĭ citită de cât era în adevăr. Ea se cobora—și o lăsa să se simtă — viind la d-na Simicĭ, care, în schimb, fiind avută, ĭĭ cumpăra testele de bilete pentru reprezentațiile de bine-facere ce dânsa patrona și subscria în listele sale de ajutoare pentru săracĭ. D-na Secaly avea pretențiĭ marĭ de noblețe, se credea compozitoare de muzică, scriitoare de memorĭĭ în franțuzește, și vorbĭa de sus cu toată lumea. In realitate, ea era fata unuĭ parvenit, iar compozițiile și memoriile sale muzicale n-aveaŭ nicĭ o valoare artistică saŭ literară. Unde era ea, nimănuĭ nu-ĭ maĭ venea rândul să strecoare un cuvânt, și toțĭ trebuiaŭ s-o asculte cu un fel de smerenie.

De obiceiŭ, ca și în ziua aceea, dânsa era însoțită de d-na Eloiza Măgură, văduvă blândă și tăcută, care o admira în toate ale eĭ și care se credea frumoasă ca o zână, uitându-se necontenit prin oglinzĭ, chiar în toiul peroraților celor maĭ strașnice ale amiceĭ și protectoareĭ sale, d-na Secaly. D-na Măgură era o figură populară a Capitaleĭ, căcĭ făcea în fiecare dimineață câte o plimbare pe Calea Victorieĭ, între Episcopie și Lipscanĭ, culegând privirile adoratorilor de profesie, postațĭ prin colțurile stradeĭ și dinaintea cofetărieĭ Capșa.

Ceva mai departe, alte trei doamne mai șterse, între care d-na Mălinescu, o ființă drăguță, oacheșă și bine îmbrăcată, steaua în jurul căreia se învârtea Iancu Stroescu de mai bine de zece ani;—și câteva domnișoare ce nu dănțau.

Iată cine era în salonul d-nei Simici, în momentul în care intrase Gelea pentru întâia oară.

— *Ah, voilà ce qui est gentil,* îl întîmpină d-na Simici sculându-se și eșindu-i înainte... Vă prezint pe d-nul Gelea, un tînăr inginer plin de viitor, care ne-a făcut onoare la Paris, obținând succese strălucite, și de care a vorbit mult presa franceză.

D-na Secaly ridică în dreptul ochilor ochelarii săi de mână, îl privi și dădu din cap în semn de aprobare.

Cândeanu se sculă și, dând mâna lui Gelea cu cotul ridicat sus, după moda engleză, fericit că-i trece «un canard de politesse», zise :

— *En effet, je me rappelle avoir lu quelque part un article très élogieux sur monsieur... c'était dans les Débats ou dans le Temps, un article très élogieux et très détaillé.... à ce qu'il m'en souvient...*

— Pe cât știu eu, răspunse încet și nedumerit Gelea, n-a fost nimic scris despre mine, de cât două linii de informație în le *Figaro,* felicitând mai mult pe Rusul care mi-a cumpărat concursul și unde numele meu era dat stricat și drept al unui Italian...

— *Pourtant....il me semblait avoir lu tout un article....* Și el dădu brațul d-șoarei Aglae ca să joace cu ea un valț. Eșind pe ușă Cândeanu îi șopti:

— *Je ne sais s'il est artiste, mais mal élevé, il l'est pour sûr.... Il n'a pas saisi la chose ; au fond qu'est ce que cela me fiche a moi, s'il a ou non du talent....*

— *Et à moi donc ?.... En prononçant son nom, il avait l'air de décliner ses quartiers de noblesse !...* adăugă d-șoara râzând și sburând în danț din pragul salonului.

— Domnul.... e dar mai mult de cât o speranță.... e un nume stabilit,... zise Marescu netezindu-și barba și gândind tocmai contrariul de ceea ce spunea.

Gelea, puțin cam turburat de vorbele acestea neașteptate, protestă încet și se așeză pe un scaun spre a asculta conversația d-nei Secaly care fusese un moment întreruptă.

Până la ea se vorbise de rău despre unele femei din oraș ; ea schimbă vorba și începu a diserta asupra reprezentațiilor actriței franceze Judic, venită de curând în București. Artista jucase cu o seară mai înainte *la Femme à Papa.*

In vremea aceasta, d-șoara Aglae Simici, subțire și smeadă, care trecuse dincoace la brațul lui Cândeanu, împărția mosafirilor ceaiu.

— *Vous prendrez un verre de thé, n'est-ce pas?* întreba ea, cu acelaș surâs, pe fiecare, punând pe mesuțe paharele de ceaiu care împrăștiau un miros plăcut și fumegau în brățare late de argint.

— Vorbiam de Judic, urmă d-na Secaly, introducând în conversație pe noul venit și încordându-și toată puterea de gândire spre a se impune și mai mult celor de față. Dacă Judic place la noi, e mai întâi, fiind-că-i Franceză; *et.... vous savez....* cine-i francez *a, de par sa naissance, pour ainsi dire, les privilèges de l'art.* Șicul francez, grația, intonațiunile limbei, acea pronunțare *con amore* a cuvintelor lor pe scenă, *frisant, pour ainsi dire, le chaut, en un mot,* tot ce au ei ne face să fim când îi vedem..... *comment dire ?.... gemütlich....* cum spune Neamțul.... Judic apoi, e frumoasă ; *et... vous savez....* a fi Frumoasă pentru lumea noastră și mai ales pentru tinerii noștri, — subliniă d-na Secaly, aruncând un zâmbet către bărbații din salon — e, *pour ainsi dire,* a fi artistă. *Mais, à part cela, la Judic, on l'a dit, c'est la chanson faite femme, c'est-à-dire, tout ce qu'il y a de plus spontané, de plus vif, de plus électrique, de plus français en un mot ;* ea zice... *avec cet air d'ingénuité ses couplets à double sens, que ça vous ravit... Et puis, ce parisianisme, ses toilettes, tout enfin...*

Vorbind, obrazul ei se înroșise puțin, o roșeață subțire, bolnăvicioasă.

O ușă din fund se deschise și intră în salon bătrânul Simici, un om scurt și gros, îmbrăcat de sus și până jos într-un rând de haine sinelii, cu fruntea de un deget, cu

capul tuns, cu barba rară și sură, și c-o sprinceană ridicată mai sus, semn că nu era în toate apele luĭ. El citise, un articol în «Foaea Săteanuluĭ,» intitulat „Despre viticultură", pe care nu-l înțelesese de cât foarte târziŭ, crezând că era vorba în el de cultura vitelor.

«Viterinar, mormăise dânsul aruncând revista pe jos, cel ce caută vitele ; viticultor cel ce caută viile! Na-ți-o frântă, că ți-am dres-o! Nu vezĭ și pe uliță cabazlâcurĭ de astea ?!. O magazie de «apecultură», vinde miere !... O să vedem mâine alta de pânecultură... vânzând pepenĭ muraților !...»

După ce salută din cap în dreapta și în stânga, și sărută mâna d-neĭ Secaly, el se duse și șopti ceva la urechea neveste-seĭ: o întreba de cheile de la pivniță. D-neĭ Simicĭ i se urcă sângele la cap ; ea se întoarse către Aglae, luând o atitudine înfiptă.

— *Elles doivent être quelque part par là, cherche-les, ma chère, dans le petit buffet.*

Simicĭ văzând-o «făcând mutre», ridică sprinceana și mai sus, ĭĭ venise până în vârful limbeĭ un: «mai salcâm, te rog, Madamo, cu fasoanele,» fraza cu care o întâmpina adeseorĭ când eraŭ singurĭ și când i se părea luĭ că-și «ia nasul la purtare» ; dar acum era lume și se retrase cu vorba pe buze.

Cândeanu care-l privise cu un ochiŭ vesel, se duse sub un palmier, în colțul salonuluĭ și vorbi ceva cu Stroescu.Eĭ potrivirĭ ceasul pentru o «maca monstră.»

D-na Secaly continuă a face deosebirĭ între limba franceză și cea română, «care nu-ĭ făcută pentru teatru» ; între Judic și actrițele române, «*pauvres torchons qui font vraiment pitié*» ; între teatrul francez și cel român, «*spectacle de foire*» ; între piesele, franceze și cele române «*ennuyeuses, à vous faire dormir debout,*» intrând în amănunte de scenă, de mimică, de plastică, de dicțiune, — și toate acestea, într-o limbă românească ce izbi atenția tânăruluĭ Gelea.

— *Oh ! Madame, mais vous avez parfaitement raison,* ziseră în cor mai multe din damele prezente ; *aussi y va-t-on si peu !*

D-na Hagi Dancu, o Olteancă înțepată și fără simțul nuanțelor, zise vorbind lat, și despărțind cuvintele silabă cu silabă.

— Ce să zic ? Patriotismul meŭ nu merge până acolo, ca să aud și să văd mizeria de la teatru rumânesc. Auzĭ, să mă morfondez eŭ noaptea întreagă pentru că e teatru rumânesc !...

— Cred bine, doamnă, *moi aussi je déteste ce patriotisme de clocher,* aprobă d-na Secaly ; *j'aime l'art pour l'art.*

Și dânsa explică cum înțelege ea teatrul și pentru ce se duce la teatrul francez.

Profesorul Nestor o asculta și se mira, în gândul luĭ, de pretențiile femeeĭ acesteia, care pronunța formule estetice, despre a căror însemnătate nicĭ nu bănuia măcar și care înșira pospaiurile ce culesese prin cărțĭ ușoare și prin reviste, cu aerul cel mai neturburat și mai impunător. Ea înțelese gândul luĭ.

— *Monsieur Nestor* e de sigur de altă opinie, zise dânsa, arătându-se oare-cum încântată că un «Ostrogot pedant nu e de acord cu ideile eĭ».

Profesorul Nestor tăcea surâzând încet și lăsându-și capul într-o parte. In mintea sa însă, se luminase amintirile despre piesele patriotice ale clasicismuluĭ. Teatrul luĭ Dionysos, Eschyl și Sophocle, cu năzuințele lor de a face cetățenĭ din spectatorĭ ; Polyeucte al luĭ Corneille, Athalie și Esther ale luĭ Racine ; observările luĭ Napoleon în *Mémorial de S-te Hélène* asupra tragedieĭ luĭ Corneille ; Siegfrid al luĭ Wagner și altele, năvăliră din toate părțile în mintea luĭ, limpezĭ și cu totul protivnice celor spuse de d-na Secaly.

Necunoscând bine părerile și familia luĭ Gelea, dar, văzându-l tăcut și cu băgare de seamă, ea se întoarse către dânsul cu multă simpatie.

— Vrem să știm opinia nouluĭ nostru sosit, d-nul Gelea, de acolo de unde se ascunde ea..., din Turnul săŭ de Ivoriŭ...

Gelea care voia să fie politicos, găsi o formulă de scăpare.

— In lumea idealuluĭ, de sigur doamnă, tot ce împiedecă sborul cugetuluĭ e un răŭ; și patriotismul, fiind un sentiment care ne face părtinitorĭ în judecată față cu omenirea întreagă, e și el un răŭ.... Dar nu-ĭ maĭ puțin adevărat că patriotismul ațină focul din inima noastră, și ne saltă în sus ca o pârghie în viață. In bibliotecĭ, pentru filosofĭ, el poate fi luat ca o stavilă la răspândirea ideilor de dreptate omenească, în viața reală însă, el e un factor puternic în păstrarea și propășirea raselor.

Tonul cu care Gelea spuse aceste cuvinte aduse o mică tăcere.

Dincolo, valțul încetase. Prin ușă, se vedeaŭ tinerĭĭ plimbându-se de-a lungul salonuluĭ, doĭ câte doĭ. Câteva perechĭ trecură în sală. O fată rătundă și roșie la obrajĭ intră dincoace în salonașul d-neĭ Simicĭ, făcându-șĭ vânt cu evantaiul și râzând în ochiĭ mă-seĭ, care ĭĭ îndreptă funta de la gât și-ĭ netezi cu mâna tâmplele. Ștergându-și cu batista colțurile gurii, ea sbură ușoară înapoĭ, căcĭ orchestra da semnalul cadriluluĭ.

Un servitor stângaciŭ umbla și se opria cu tava de înghețată pe dinaintea fiecăruia, privind cu ochiĭ drept într-însa.

D-rul Maurescu care nu găsise pe cine căuta el, și pe care discuția asupra teatruluĭ românesc nu-l interesa de loc, profită de tăcere.

— Regret din suflet, *mesdames et messieurs*, zise el sculându-se cu mâinile în buzunare și lungind cuvintele ca și când ar fi spus lucruri marĭ de tot, regret din suflet că sunt nevoit să părăsesc o atât de instructivă conversațiune și o atât de distinsă societate, dar am un caz grav, literalmente, grav, un consult la cincĭ și jumătate preciz..., și știți..., confrații meĭ sunt impituaiabilĭ.

El sbârnâi pe nas, c-o întonație franțuzească, silaba nazală din «confrați,» descrise o curbă cu mâna drept salut la toțĭ, sărută mâna gazdeĭ, și eși foarte serios cu o mână tot în buzunar.

— *Toujours pressé M-r le Docteur.....*, zise d-na Simicĭ, îndată ce dispăru d-rul Maurescu.

— *Manière de poser*, zâmbi d-na Secaly, atinsă puțin de cuvintele luĭ: „coversație instructivă.“ Apoĭ întorcând capul către Eloiza Măgură și Cândeanu, cu glasul pe jumătate și c-o ușoară nuanță de displăcere.

— *Il a toujours ses mains dans ses poches!....*

Cândeanu replică pe acelaș ton încet:

— *C'est pas distingué, j'en conviens, madame; mais je le préfère comme ça; ici au moins, il les a dans ses poches; mais, chez lui, il les a dans les poches des autres!...*

— A plecat fiind-că nu era aicĭ clienta cu părul creț... răspică cuvintele d-na Hagi Dancu, făcând aluzie la o doamnă cu care se știa că are el legăturĭ intime.

— A! Se zice că a rupt totul cu el, acum o săptămână, în urma uneĭ mezavanturĭ dezagreabile, informă tot cu glasul pe jumătate și d-na Simicĭ.

— *Vous y êtes vous aussi?....* reluă Cândeanu râzând din noŭ și sorbind în picioare din ceașca cu ceaiŭ. S-a dus a doua zi pentru a reclama la Parchet, atât contra eĭ, cât și contra bărbatuluĭ eĭ... Să vĕ o spue amicul Pascu. E picantă istoria...

D-na Măgură țintì ochiĭ marĭ asupra luĭ Pascu; apoĭ ungându-șĭ buzele cu limba ca să pară fragete:

— *De grâce, mettez-nous au courant, je vous en prie, cher Monsieur!*

— *C'est simple comme deux et deux....*, căcĭ patru sunt, personagele comedieĭ, zise Pascu, atârnându-și o mână în buzunarul vesteĭ și vârându-și monoclu în ochiŭ cu importanța unuĭ revelator de mistere. O numită doamnă Ireasca, cunoscută... *au régiment, comme qui dirait*, a invitat acum câteva serĭ la ceaiŭ pe d-nul Maurescu, spunându-ĭ că bărbatu-sĕŭ, inspector al societățiĭ de asigurare «Fraterna», e dus în provincie. Or, pe când oaspele se găsea cât se poate maĭ bine cu amfitrioana, spre 12 ore din noapte, iată că se arată la ușa cu geamurĭ a salonașuluĭ în care eraŭ, un serviror bătrân cu părul vâlvoiŭ, un om de încredere, *comme qui dirait*, al luĭ Irescu, care, nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puțin, începe să strige cât ĭĭ lua gura că nu-ĭ va lăsa să iasă de acolo de cât morțĭ...

Și după ce făcu să lucîască oțelul unuĭ revolver pe dinaintea ochilor perechiĭ sentimentale, se puse în ușa antreuluĭ ca să aștepte venirea stăpânuluĭ săŭ, care trebuea să sosească cu trenul de 6 ore dimineața. D-na Irescu leșină de două orĭ.... Maurescu, alb ca varul, bolborosĭa cuvinte *sans suite*..., uitând cu desăvârșire că e medic. *Bref*...., după două ore de scandal și de purpaleurĭ între cocoană și servitor, care făcuse spume la gură răcnind, interveni, *comme qui dirait*, o tranzacție : 300 leĭ banĭ gata din buzunarul luĭ Maurescu, 100 din caseta cocoaneĭ, plus o poliță de 1000 leĭ, semnată de Maurescu. Baniĭ dațĭ, tratatul de pace semnat, prizonierĭĭ fură liberațĭ. Or, a doua zi, Maurescu află că Irescu nu părăsise Bucureștiĭ în noaptea aceea; că răsvrătitul, Gheorghe servitorul, maĭ făcuse și altă dată pe păzitorul onoareĭ caseĭ luĭ Irescu, în aceleașĭ condițiĭ; că însășĭ cocoana maĭ dăduse aceeașĭ sută de leĭ ca să scape de amenințările luĭ. *Bref*, era o comedie, jucată de aceleașĭ treĭ persoane, plus un figurant.... Maurescu, a căreĭ sgârcenie proverbială a făcut pe d-na Irescu să se gândească la stratageme de natura aceasta, spre a vedea coloarea banilor luĭ.....

— *Qu' est-ce que vous dites là ? Pas possible !* exclamă d-na Secaly.

Cele două domnișoare din salon, deși se prefăcuse că vorbise între ele, urmărise pe furiș narația luĭ Pascu.

— *Mais c' est incroyable qu' une femme mariée*.... urmă d-na Măgură, privind vârful botineĭ sale, *et qu' un Monsieur comme Mr. le D-r Mauresco*...

— Pe mine, când mă întâlnește, nu îmĭ dă de cât numaĭ două degete.... de economie, reluă Cândeanu, scuturându-șĭ cu mâna marginea haineĭ.

— *Vous parlez potins, je me sauve*, zise d-na Secaly.

Și sculându-se spăsită, îșĭ trase vălul sub barbă, dădu mâna gazdeĭ, salută din cap pe Cândeanu și pe Pascu, și, c-o privire deosebită luĭ Gelea :

— *Vous savez, Monsieur, que je suis chez moi tous les vendredis, et que nous nous plaisons beaucoup dans la société des jeunes gens distinguées comme vous*,... sfârși ea dându-ĭ mâna și eșind urmată de d-na Măgură.

Pe scară, o întâlni inginerul Pătulescu, fiul unuĭ blănar din Călărașĭ care, fiind-că trăise patru anĭ la Paris în școala centrală, nu numaĭ că vorbĭa franțuzește pretutindeniĭ, la biuroŭ, la birt, la bărbier, dar apoĭ schimonosĭa și limba română cu întonațiĭ franțuzeștĭ. El o întrebă de bărbatul eĭ, d. Secaly.

— *A la Chambre, Monsieur, du matin au soir... avec ses lois et ses projets de lois... vous savez : il est tout au pays.*

— *Elle est charmante Madame Secaly ; je l'aime beaucoup*, zise d-na Simicĭ celor rămașĭ, voind să arate că-șĭ iubește cunoștințile.

— Are o bună memorie... adaugă zâmbind Pascu, cu înțelesul că adică poate învăța pe din afară din cărțĭ.

— *Elle lit, évidemment, beaucoup*, întări Cândeanu gătindu-se să plece.

Gelea, după învitația gazdeĭ, trecu câteva minute în salonul de danț, unde făcu cunoștința câtorva domnișoare.

D-na Simicĭ care sunase de două orĭ ca să vie cineva să ia paharele, intră în sala din fund și chemă din gură un servitor fără să-ĭ răspundă nimenĭ.

— Aț asurzit cu toțiĭ ? Eĭ, comedia draculuĭ ! strigă dânsa supărată și lăsând să răsune în urma eĭ sala goală.

In momentul acela se arătă în prag d-na Olga Lari, «la belle Olga», cum îĭ ziceaŭ Bucureșteniĭ, o văduvă nostimă și renumită prin viața-ĭ timpurie. In foșnetul mătăsos al rochieĭ, dânsa înaintă, dreaptă, spre gazdă, fără să se legene de loc pe șolduri; o salută, schimbând, în picioare, câteva cuvinte amabile, dete mâna la alte dame, pe care le recunoscu una câte una în jurul săŭ, se înclină puțin către domnĭ și se așeză c-o mișcare grațioasă pe canapeaua din fața d-neĭ Simicĭ.

Gelea, care-ĭ fu prezentat când se întoarse de dincolo, observă profilul eĭ corect și linia unduloasă a trupuluĭ eĭ, și-șĭ aminti c-o văzuse în lojă la Ateneŭ : dânsa era,

în adevăr, cameea pe care o admirase la concertul simfonic. Câteva mișcări ale ei din care se desprindea un fior de viață ascunsă, un nedesluşit farmec sensual, atrase încă din nou privirile lui.

De la început, el băgă de seamă puterea de subjugare ce împrăștia frumusețea ei, neatinsă încă de cei trei-zeci şi şase de ani ai vârstei, mâinele-i subțiri, cu vine delicate albastre, şi mai ales trăsăturile obrazului, pe care flutura ceva uşor, ca o undă voluptoasă nesimțită, ca un parfum amețitor.

După câteva întrebări şi răspunsuri, în care ea privise mai bine pe Gelea, Olga îi adresă, surâzând, cuvântul :

— Doriam să vă cunosc de mai mult timp, d-nule Gelea ; din nume am avut plăcerea să vă cunosc încă de când erați în străinătate. Aveți în Bucurști camarazi de școală, care vorbesc cu admirație de talentul d-v. Trebue să mulțumesc d-nei Simici că mi-a procurat ocazia să vă cunosc personal.

Şi sfârşind fraza, ea privi în jos învârtind un inel de la mâna stângă. In poziția aceea i se vedea şi mai bine profilul său frumos.

Gândindu-se la amicii cu care ea ar fi putut vorbi despre dânsul, Gelea o întrebă aproape fără să-şi dea bine seama :

— Sunteți iubitoare de artă, doamnă ?

— O, da, atât pe cât pot să o simt,.. adăogă ea cu un aer de regret sincer care o înfrumusețea şi mai mult.

— Atâta... cât puteți simți, e destul pentru d-v.

— Cum, numai pentru mine ? grăbi ea întrebarea crezând a afla ceva personal despre dânsa.

— Pentru sexul d-v., voiam să zic, a căruĭ simțire ni e superioară nouă bărbaților.

— E adevărat că eu privesc cu plăcere o pictură frumoasă ; ascult cu aceeaşi plăcere, poate, o bucată de muzică frumoasă... dar n'aş putea să explic cuiva ce găsesc în lucrurile acestea, adică ce anume le face să-mi fie plăcute...

— Da, e tocmai ceea ce spuneați... E o fericire, adeseori, în viață de a simți ceva fără să-ți explici lucrul în sine. Pătrunderea în năuntrul lucrurilor, anatomia lor, a omorît multe iluzii şi a pus cruce la căpătâiul multor fericiri omenești....

Ea privia spre mâna ei din poală şi lăsa să i se vază din nou gingăşia liniilor din obraz, părul-i auriu şi subțire, ca un nor bătut de soare, nasul delicat şi gura mică.

Gelea se simția din ce în mai atras, mai biruit de frumusețea ei. De mult timp, nu i se întâmplase să întâlnească o femee cu atâta putere de seducere. I se părea c-o visase în înfierbântatele lui nopți de adolescent, că o auzise undeva, pe la opt-sprezece ani ai vârstei, când îi dădea fiori ori-ce corp frumos de femee, într-atât înfățişarea ei, vorbele ei, gesturile ei, aveau un farmec deosebit asupra lui.

Fără să fi fost prea instruită, ea citise multe cărți franțuzești, mai ales romane ; ştia pe autorii contimporani renumiți ; vorbia de Zola, de Bourget, de Guy de Maupassant, ca o ființă ce cunoaşte şi distinge lucrurile şi sufletele omenești. Despre muzică şi compozitorii cu nume, de asemenea. Şi uşurința cu care atingea toate celea, făcea pe cine o auzia, întâia oară, să creadă că e, în adevăr, o minte cu totul aleasă. Ştiind că Gelea era artist şi amator de muzică în acelaş timp, continuă a vorbi despre arte cu o nuanță de afectație care totuşi o prindea.

— Pasiunea mea, dacă e pasiune, — e peisagiul, zise dânsa după o mică tăcere şi aşezându-şi cu mâna stângă foile rochiei. Sunt peisagii pe care le ador, le simt în toată frumusețea lor, în toate misterele lor... In muzică, din potrivă, mai ales în cea clasică, mă pierd ca într-un labirint ; am impresia că trec noaptea printr-un palat în întuneric... Mai târziu, când o aud de a doua, de a treia oară, încep a zări în jurul meu, ca şi cum s-ar lumina de ziuă, deosebesc liniile mari, colorile bătătoare la ochi, lucrurile care strălucesc...

— Trebue să aibă cineva multă imaginație ca d-v., întoarse capul d-na Simică, spre a găsi toate acestea în o bucată de muzică.

Nestor care privĭa și el pe d-na Lari cu zâmbetu-ĭ pe buze, adaugă la ideea eĭ.

— S-ar părea din ceea ce spuneți, că nu fără cuvânt s-a zis că muzica e o arhitectură de sunete, — cum s-a zis, de altfel, că și arhitectura e o muzică de liniĭ...

— Un Neamț..., complectă Gelea zânbind; eĭ sunt ceĭ maĭ tarĭ în transpunerĭ de felul acesta care sunt frumoase adese orĭ.... dar care nu pot fi adevărate, de oare ce artele nu se pot confunda unele cu altele, ci numaĭ se ating și-și pătrund marginile între ele, cum se alipesc și se străbat în parte colorile curcubeuluĭ.....

— De data asta, germanul a fost fericit, în transpunerea luĭ, urmă Nestor, crezându-se atins ca fost elev al școaleĭ Germane; căcĭ, dacă mă gândesc bine, eŭ întrevăd chiar felul arhitecturiĭ, stilul eĭ, în unele bucățĭ de muzică: în *Faust* al luĭ Gounod, spre exemplu, văd un castel medieval; în doina românească, văd casa noastră de țară, tristă și simplă, etcetera....

La cuvintele luĭ Nestor „castel medieval“ d-na Lari avu o mișcare în față ce-ĭ desveli sufletu-ĭ romantic, în care plutĭa ceva ca o vecĭnică părere de răŭ, că inima eĭ nu fusese încă înțeleasă în viață, că nimenĭ n-o iubise așa cum îșĭ închipuise ea iubirea medievală.

— La urma urmeĭ, toate artele sunt arhitecturĭ saŭ muzicĭ, reluă Gelea. — Asta o adeverește dantul, care e o linie de unire între ele. Arhitectura, pictura, sculptura sunt maĭ mult saŭ maĭ puțin danțurĭ imobilizate, de oare-ce toate nu-s de cât atitudinĭ, iar atitudinile presupun un ritm în ele, o muzică ascunsă. O bucată de muzică te duce cu mintea la un sentiment de triumf, dacă e un imn, spre pildă, la un sentiment de compătimire, dacă e o bucată dureroasă, la un sentiment de bucurie dacă e veselă. La aceste sentimente se unesc mișcările și gesturile noastre care sunt atitudinĭ de dant..., de pictură, de sculptură, adică muzică cristalizată. Orĭce muzică are în ea un gest, o mișcare virtuală. Și dantul, cel întâĭ, și pictura și sculptura, maĭ apoĭ, nu-s decât muzică transpusă, cristalizată, eternizată, sunt întrupărĭ armonioase ale unor mișcărĭ oprite în loc, care presupun sub ele muzică. Un «jet-d'eau», aruncând picăturile de apă în sus, dă foarte bine imaginea: picăturile care se duc sunt muzica, forma ce o alcătuesc ele e dant, văzută de aproape, iar de departe e pictură, sculptură, arhitectură... De altfel, cum ele sunt muzică, sunt și literatură. Căcĭ arhitectura, pictura, sculptura, dantul sunt, în adevăr, literatură plastificată..... Sufletul, caracterul, expresia uneĭ lucrărĭ de artă plastică sunt literatură. Cine se oprește la materia propriŭ zisă, acela nu-ĭ artist. Simpla întocmire materială, simpla reproducere a naturiĭ, fără un fior omenesc, fără un sentiment secret, fără un vis, o iluzie, este arta meșteșugarilor ordinarĭ, nu a adevăraților artiștĭ.... Iar cele cu fior omenesc, cu visurĭ și iluziĭ, aŭ în ele literatură.....

D-na Hagi-Dancu se ridică în sus: o apucase nerviĭ ascultând „pologhia asta“.

D-na Lari păru dimpotrivă încântată de teoria, poate cam confuză, a luĭ Gelea. Damele celelalte se mulțămiră a fi înțeles despre ce-ĭ vorba. In urmă, ele luară o altă conversație asupra căsătorieĭ uneĭ d-șoare Alberti căreia i se opuneaŭ părințiĭ și pe care ea îĭ amenințase cu fuga.

D-na Simică, susținea că un copil nu poate să treacă peste voința părinților cu nicĭ un preț.

Pascu era de părerea că, de oarece fata are să-și iubească bărbatul, prin urmare, alegerea trebue făcută de ea. Una din damele șterse, cu o umbră de musteață pe buză și care tăcuse tot timpul, găsi momentul de a spune și ea un cuvânt înpăciuitor.

— Eŭ cred, d-nă, zise dânsa, că fetele trebue să asculte și pe părințiĭ lor, dar să-și asculte și inima....

Pascu privi în jos; ceĭlalțĭ afirmară clătinând din cap.

Cadrilul de alăturĭ intră în salon și trecu maĭ departe în alte camere. In capul lanțuluĭ, era «Guță» Davidoglu, care îșĭ alinta astfel singur numele pe cărțile de vizită și care

avea multă cătare la fete pentru glumele luĭ, fiind pururea de «bonne humeur». Perechile cadriluluĭ râdeaŭ, vorbĭaŭ, sburaŭ prin salon și Guță se auzia strigând neobosit: «Tournez, le bras aux dames.... faites la révérence....»

— Nimic nu se pierde în natură, zise mușcător Pascu; tot e bun la ceva și «Baronul»: conduce bine cadrilul.... cum.... imitează perfectamente semnătura mă-seĭ... A fost și el chemat săptămâna trecută la Parchet.... Dar, de și e recidivă, o să se facă lucrurile mușama, plătește mă-sa.... adăugă procurorul sculându-se, sărutând mâna d-neĭ Simicĭ și eșind.

— *Pour un magistrat, il est un peu indiscret ce monsieur,* zise mirată d-na Lari.

— *Oh! s'il n'était que ça,* adăogă repede și dând din cap și din mână d-na Simicĭ.

Și, plecându-se la urechea d-neĭ Micleanu, o damă în negru, care intrase odată cu cadrilul, șopti câteva cuvinte neauzite. Șoapta fu acoperită de foșnetul rochieĭ uneĭ persoane scurte și c-o nuanță de ridicul din Coana Chirița în îmbrăcăminte, care, intrând în cameră, aruncă un fel de răceală pe fețele celor din năuntru.

D-na Simicĭ se sili să zâmbească.

— Bonjour, Madame, zise ea.... domnul.... soțul d-voastră?

— Da, doamnă,... bine..,. cu afacerile, răspunse dama scurtă și grasă.

Domnul Milodor, soțul de care se vorbia, era un fost droghist. El își câștigase acum o avere bunișoară și făcea pe rentierul. Ambiția d-neĭ Milodor era de a fi „mondenă", de a face vizite, de a primi Duminica la ea și de a se vedea pomenită printre lumea „high-life". Câte nu îndura ea ca să-și îndeplinĭască ambiția aceasta?! Căcĭ societatea, unde izbutia cu ori-ce preț să pătrundă, o privĭa de sus, abia îĭ întorcea câte o vizită de politețe și apoĭ o lăsa în părăsire cu anii.

Indată după dânsa, se arătă pe prag o altă damă blondă, îmbrăcată în roș și împrăștiind în jurul eĭ un freamet de mătase, un parfum îmbătător, o strălucire de giuvaeruri marĭ și frumoase: D-na Piciu, „maioreasa", cum îĭ zicea lumea, nevasta unuĭ maior de infanterie, și care trăia într-un lux nesocotit, izvorul căruia era peste drum de casa unde sta, la un moștenitor bogat. Pascu o trecea chiar în „duzina liber-schimbistelor" care făceaŭ vizite «Mamchiĭ» din Dealul Mitropolieĭ....

D-na Simicĭ o luă de mână și-ĭ făcu loc alăturĭ cu ea. Olga reluă vorba cu Gelea care rămase un moment gânditor.

D-na Hagi Dancu întrebă maĭ în secret pe damele din jurul săŭ:

— Ațĭ auzit ce a suferit *cette pauvre madame Christeano?*.... A luat... o prea mare cantitate... și e, *pauvre femme!... à deux doigts de la mort.....*

Gelea aruncă o ureche distrată la cele ce spunea ea.

— Cu lucrurile astea nu se glumește, urmă dânsa rar; trebue multă băgare de seamă... *Il y va de la vie....* Înțeleg că nu suntem venite pe lume ca să facem numaĭ copiĭ.... *mais enfin, il faut être prudente,* când eștĭ redusă la astfel de *moyens....* Ah! ce să zic?.

La cuvintele acestea, Gelea nu putu să-și ascundă o mișcare de neplăcere. D-na Lari absorbită de vorba-ĭ, părea că nu aude nimic.

Când ea sfârși, el se sculă și plecă, închinându-se și dând mâna gazdeĭ și d-neĭ Lari, care îl privi lung spunându-ĭ atât de multe lucruri în cuvintele; «la-revedere!»....

Gelea depărtându-se, Olga simți că rămăsese singură. Schimbă încă două-treĭ întrebărĭ cu damele de lângă dânsa, promise d-neĭ Simicĭ de a maĭ veni și eși surâzând ușor tuturora.

Salonul acesta impresionase, neapărat, răŭ pe Gelea și se hotărî a-l părăsi maĭ târziŭ.

Din toate femeile cunoscute acolo, el se simți urmărit de farmecul d-neĭ Lari. Scurta convorbire avută cu dânsa, îĭ făcuse o plăcere deosebită. Inzestrată cu o mare putere de a captiva, dându-și aerul uneĭ ființĭ iubitoare de lucrurĭ și sentimente marĭ, vorbind frumos și cuminte, cu gesturĭ și mișcărĭ grațioase, ea-ĭ împrospătă în minte icoana

femeilor pasionate din alte timpuri. Sufletul lui, pătimaș de frumos, fu subjugat de ea. Mai târziu însă, prevenit de amici și cunoștințele sale în privința ei, căutase s-o îndepărteze din gând, cu toate că adese ori amintirea-i era furată de frumusețea ei.

Sunt unele femei, care turbură sufletul bărbaților, îi atrag cu putere fiind alături de ei, dar le inspiră neîncredere fiind departe. D-na Lari era din aceste femei pentru Gelea.

In sara când ea cunoscu pe Gelea, găsi, întorcându-se la dânsa acasă, toate din jurul său mai plăcute ca altădată: mobilele mai de gust, lumina lămpilor mai dulce, ecoul camerelor mai armonios, servitorii mai cu băgare de seamă, prânzul mai bun, florile ce-l împodobiau mai frumoase și mai mirositoare. Când se desbrăcă să se culce, trupul ei, văzut în oglindă, îi păru mai tânăr, mai parfumat, și, ca o dovadă de mulțămire, plecă încet gura pe unul din brațele-i ce eșiau albe-trandafirii din dantelele cămășii, și depuse un sărutat, mișcată ca și când ar fi sărutat-o altcineva. Pânzele așternutului său avură ceva mai mângăios la atingere; capu-i, cu părul despletit, îi păru un cap de copil, în oglinda din fața patului; presimți somnul mai dulce, închise ochii și adormi aproape râzând.

Dimineața, un șivoiu de lumină se revărsă pe fereastră și auri pernele și capul ei. In oglinda din față, razele soarelui îi alcătuiau o coroană de aur. Capătul pernelor de mătase albastră și panglicele de la ele aruncau punte azurii pe lângă părul ei, care părea și mai blond, în soare. Un parfum de tinerețe se desfăcea de pe brațele ei goale, aduse sub cap și de pe sânu-i deschis; se simți bine, mulțămită de ea însăși, ar fi voit ca minutele acelea să dureze vecinic.

«Ești încă tânără», râse ea cu dragoste chipului din oglindă, și gândul ei scăpătă în graiu șoptit, – atât voia să s-audă pe ea însăși. — «Părul e mai bogat și mai frumos de cât la două-zeci de ani»... Și dânsa aduse o parte din șuvițile ei ca o eșarpă lată și moale pe gâtu-i alb, șoptind din nou: «Ești încă tânără». Apoi, fără să-și dea seama, ea se bătu peste gură, pentru a-și imputa copilăriile acestea, și sună servitoarea.

— Baea Coniței e gata, zise servitoarea după ce-i sărută mâna și punând în paharul de pe masa de noapte câțiva trandafiri galbeni.

„De ce tocmai galbeni?...“

Olga se coborî ușor din pat, luă în picoare pantofii de atlaz alb, se înveli într-o haină moale cu dantele, care o acoperea toată, și trecu în camera de bae.

Când intră în apă, un fior dulce îi străbătu trupul; ea se lăsă încet pe spate, închise ochii și rămase nemișcată câteva minute, în unda limpede și căldișoară. In urmă, deschise ochii și privi peretele de faianță din față. Era gol. Totuși, printre patratele albastre de pe el, se înfiripă ca din senin un cap cu cărarea dreaptă: era Gelea. «Ce privire pătrunzătoare la el,» șopti dânsa, «pe care n-o poți răbda în delung, căci te arde! Ce sănătate și ce tinerețe în ființa lui! Și cât de cu putere pare a iubi ce iubește,.... arta lui!...»

Apa luneca după umerii ei ca după o marmură lucitoare. Olga își aduse brațele la sân ridicând puțin marginea apei deasupra sânului și dându-și astfel un fior plăcut ca o mângâere sub piele, ca niște buze ce ar fi atins-o, fiind cu ochii închiși.

Se ridică dreaptă, se înfășură cu pânza de olandă de lângă ea, și stătu culcată câtva timp pe canapea. Apoi, se sculă, lăsă să cadă jos pânza ce-o înfășura și rămase ca o statuă, cu formele pline, cu sânul rătund ca de fată, cu pielea strălucitoare de un alb sidefiu, cu brațele pe șolduri. Se privi iar în oglindă și se văzu întreagă, atât de frumoasă, că zâmbi de mulțămire. Se îmbrăcă încet, se pieptănă mai lung încercând să-și schimbe în două trei feluri pieptănătura; luă o rochie nouă, nepipăită încă și trecu în biuroul ei, unde desfăcu două gazete proaspete și le aruncă numai de cât. Sub rochia moale de flanelă, corpul ei părea că respiră o răcoare plăcută prin toți porii. Se uită puțin printre cărți, luă câteva din ele și le așeză pe mesuța cea mică

din fața canapeleĭ; scoase din sertar un album, în care eraŭ autografele oamenilor ce-o interesase, trecu la oglinda din vestibul, unde se privi din noŭ, de sus și până jos, își pipăi încă părul pe tâmple și sună, așezându-se într-un scaun legănător. In casa eĭ, Olga se găsĭa atât de bine, maĭ bine de cât orĭ unde. De jur împrejur, eraŭ fantaziile eĭ, amintirile eĭ, viața eĭ. Afară, bătea un vânt de primăvară, ridicând praful în sus și dând stradeĭ un aer de pustietate. Inăuntru, părea cu atât maĭ bine, cu atât maĭ frumos.

Ea se sculă și privi la rariĭ trecătorĭ de pe calea Victorieĭ și orașul care părea o adevărată grădină cu arborĭi de curând înverziți. Cu toate neorânduelele și părțile-ĭ urâte, Capitala țărĭi îĭ era dragă. Servitoarea intră și așteptă.

— A sunat Conița, întrebă ea apropiindu-se? Olga se întoarse de la fereastră și-ĭ spuse ce avea de făcut în ziua aceea.

— După masă, nu sunt acasă pentru nimenĭ, afară dacă se anunță... domnul.... Gelea.... Poate să nu vină, dar dacă vine,.. îl primeștĭ...

Ea nu era sigură de vizita luĭ și de aceea lua măsurĭ să nu pară că s-a înșelat în așteptarea eĭ.

Spre sară, vântul se liniști, și cel din urmă ceas al zileĭ avea frumusețea rarelor noastre serĭ de primăvară.

In vasele de florĭ de pe mese, atârnaŭ trandafirĭ. Mirosul lor se amesteca cu parfumul stropit de ea în aer. Minutele treceaŭ acum maĭ cu anevoe. O undă de tristețe se ridică în sufletul eĭ. Își plecă ochiĭ asupra mâinelor, văzu pe degetul de la mâna stângă cel două verigĭ de logodnă ale căsătorieĭ sale dintâĭ. Scoase pe una și-o puse încet într-un sertar.

In gândul eĭ, se deschise ca o fereastră asupra viitoruluĭ depărtat, care i se arătă trist. Se văzu singură, uitată de prietenĭ, de lume... Visul eĭ, mângâiat anĭ întregĭ, de a avea un copil pe care să-l adoare, vis pururĭ viŭ într-însa, reapăru. Cătarea-ĭ deveni dulce, desmĭerdătoare ca în fața unuĭ copil al eĭ. Cum l-ar crește dânsa, cât l-ar iubi, și de ce ușurare sufletească i-ar fi el la bătrânețe! Un fior rece trecu prin corpul eĭ la ideea bătrâneții, își lăsă capul pe spate, rezemându-l de fotoliŭ, închise ochiĭ și puse mâinele de-asupra lor. Apoĭ, de odată, se sculă în picioare, privi în juru-ĭ oprindu-și ochiĭ din noŭ asupra ceasorniculuĭ care arăta șapte fără cincĭ. Ea zâmbi, sufletul eĭ plângea însă, gemea, apăsat de-o suferință pe care vrea s-o înăbușe.

«La revedere» a zis el erĭ!... La revedere, în limba unuĭ om tânăr, înseamnă: pe mâine..... Gândul săŭ se înșelă încă un minut cu ideea că poate va veni, că va avea norocul să-l vadă astăzĭ chiar, că-ĭ va vorbi o jumătate de oră cel puțin, că-ĭ va contempla fața luĭ tânără, că-ĭ va auzi glasul armonios. I se păru că-ĭ atinge mâinile, că-ĭ dă una din mâinele eĭ s-o sărute la intrare, că-ĭ simte buzele calde pe ea. Apoĭ, își scutură puțin capul frumos, ca și cum ar fi voit să alunge o iluzie ce-o urmărea în deșert și se gândi că poate va fi fost împiedicat de ceva în ziua aceea, că va fi suferind chiar din pricina asta: și inima sa bună îl ertă și-ĭ făgădui că-l va aștepta a doua zi.

La șapte și jumătate, ea sună servitoarea — o femee care iubĭa pe stăpână-sa și o credea ca pe ființa cea maĭ desăvârșită din lume, cea maĭ frumoasă, cea maĭ bună. Văzând-o gânditoare, ea o sluji la masă cu o îngrijire deosebită, apropiindu-ĭ toate încet sub mână și privind-o lung, ca pe un copil bolnav. Noaptea, Olga fu din noŭ neliniștită, turburată, simțĭa umblându-ĭ pe sub tâmple ca o flacără. Abia în ziuă putu adormi și avu somnul cu întreruperĭ. Visă că i se scufundă pământul sub picioare și că trupul eĭ se împrăștia în bucățĭ. Voi să fugă și se trezi din somn cu inima bătându-ĭ, cu respirația ca oprită, și nu maĭ adormi de loc.

Treĭ zile ea așteptă în zădar pe Gelea.

Fire alcătuită din patimă maĭ mult de cât din gândire, din închipuire maĭ mult de cât din judecată, aprinsă zilnic de romane sensuale și fantastice și atițată de viața

care o ducea, ca și de averea-ĭ care ĭĭ dedea putința de a-și împlini toate dorințele: aceste treĭ zile ĭĭ părură treĭ anĭ.

Intr-o după amiazĭ, Gelea o întâlni pe Calea Victorieĭ în echipajul eĭ lucind ca oglinda, și o salută. Ea ĭĭ răspunse cu un surâs sub care se încerca să-și ascundă rana sufletuluĭ. Văzută din depărtare, Olga era și maĭ frumoasă, și maĭ fermecătoare. Trăsura mergea spre Șosea. Inaintea și în urma eĭ, un lanț de alte trăsurĭ de casă, unele maĭ curate de cât altele, trase de caĭ încordațĭ, strălucitorĭ, ceĭ maĭ mulțĭ negri, și îndreptându-se toate în aceeași parte. Doamnele dintr-însele, unele, cucoane marĭ în trăsurĭ maĭ micĭ, altele, cucoane micĭ în trăsurĭ maĭ marĭ; cele dintâĭ, senine și gătite, cu pălărĭĭ ușoare și cu florĭ la piept; cele din urmă, exagerate și pline de ele înseși că pot și dânsele să fie alăturĭ cu cele dintâĭ, răspundeaŭ cu toatele zâmbind încet celor ce le salutaŭ de pe trotuare, și treceaŭ fericite. Icĭ colea, câte una mâna singură caiĭ, în cabriolete; două saŭ treĭ eraŭ călărĭ, mergând la pas pe pavagiul stradeĭ și mângâind gâtul cailor. In muscalĭ, sburând ca vântul, tinerĭ cu părul lucitor și cu cărările până dinapoĭ, femeĭ galante în ro chiĭ bătătoare la ochĭ, cu privirĭ pline de făgăduințĭ, doritoare de a vedea și maĭ ales de a fi văzute. Pe de o parte și pe de alta a căieĭ Victorieĭ, umblând pe jos, familiĭ de mărginașĭ, băețĭ de prin prăvăliĭ, servitorĭ și servitoare, ținându-se de mână, și alcătuind valurile a două ape curgătoare ce se revărsaŭ asupra Șoseleĭ. Era o duminică frumoasă, și era prima zi de curse.

Trecând, d-na Lari crezu că Gelea va veni după dânsa la Șosea, că îl va zări printre trăsurile ce se îngrămădiaŭ în patru rânduri mișcând încet, saŭ printre mulțimea ce furnica pe aleele de pe delăturĭ; că-ĭ va recunoaște dintre toțĭ talia-ĭ naltă, pasu deosebit, salutul, în care era un respect atât de ceĭ pe care ĭĭ saluta cât și de el însușĭ; că va veni poate la aripa trăsuriĭ eĭ, că-și vor vorbi împreună. Olga ĭĭ simțĭ mersul, ĭĭ auzi vorba, ĭĭ dădu câteva respunsurĭ în minte: el nu veni însă.

Dar dacă el nu veni, Olga, cu starea ascuțită a nervilor eĭ, auzi, s-ar putea zice, gândul luĭ.

Văzând-o trecând, cu un văl de tristețe pe obraz și dând încet și dulce din cap la scoaterea pălărieĭ luĭ, Gelea își impută în adevăr că nu se dusese s-o vadă:

«Se temea el de sine însuși? nu maĭ era stăpân pe dânsul? nu maĭ înțelegea cerințile politeții? O femee tânără încă, frumoasă, avută, văduvă, gândi el, e firesc să facă ce vrea și ce-ĭ place.

Și nu maĭ departe de cât a doua zi, Gelea ĭĭ făcu prima sa vizită. Ea locuia pe Calea Victorieĭ, în vechea casă părintească, cu două rânduri și cu o grădină mare în fundul curțiĭ. Rândul de sus—alcătuit din treĭ saloane care dădeaŭ unul într-altul, și unde te uitaĭ până în fund prin ușĭ marĭ zugrăvite pe fond azuriŭ — era îmbrăcat cu mobile moderne din care unele cu pretenții artistice. Pereții salonuluĭ din mijloc, în care ducea scara, eraŭ cu matase galbenă, înflorată, pe care atârnaŭ de sus, în cadre negre, câteva peisaje de pictorĭ străinĭ. In salonașul din dreapta, camera eĭ intimă, pereții eraŭ în matase verde; pe jos, covoare de Persia; pe polițĭ sculptate, maĭ multe vase; scaune ușoare, colorate, câteva stofe prețioase și broderiĭ subțirĭ.

In salonul din stânga, tapetat cu roș, era biuroul eĭ; o micĭ bibliotecă de abanos; pe un perete, o tapiserie veche, pe care se vedea o scenă de dragoste între un cavaler și o castelană lângă o balustradă, și câteva copiĭ după Watteau, în cadre vechĭ, înfățișând danțurĭ sub arborĭ uriașĭ; prin colțurĭ, lămpĭ micĭ acoperite cu mătăsurĭ și hârtiĭ colorate, care dedeaŭ luminiĭ ceva misterios; pe mese, albume și cărțĭ împodobite cu miniaturĭ; pe parchet, micĭ covoare de Bukara în colorĭ stinse și armonizate.

Toate acestea le luase anul trecut din Paris, când își reparase casa, după gustul unuĭ nepot al eĭ, tânărul Vispeanu, fiul ministruluĭ de domeniĭ, un iubitor de artă modernă și care trăia în Franța.

Olga fusese măritată, maĭ întâĭ, cu un om bogat, grec de neam. El murise și ĭĭ lăsase toată averea, două saŭ treĭ milioane. Rudele bărbatuluĭ eĭ atacase testamentul

în judecată, fără să-l poată anula. După patru ani de văduvie, ea se măritase de a doua oară cu unul din avocații ce-i apărase procesul de moștenire, un om harnic și stăruitor, dar brutal din fire, cu care nu putu trăi de cât puțin timp și se despărți. In prima ei căsătorie, trăise bine, afară de cei din urmă doi ani, când boala bărbatului ei, paralizia generală, îi turburase zilele. Rămasă singură, cu inteligența și averea ei, fu încunjurată de mulți amici și cunoștințe, dintre care unii erau curtenitorii ei neobosiți.

Mijlocie de statură și nu prea subțire ca talie, dar potrivită în toate și frumoasă, de o frumusețe caldă și ademenitoare — în care părul-i galben și moale și ochii săi albaștri împrăștiau în jurul lor farmecul simpatiei într-un chip firesc, cum lunecă unda limpede din izvor—dreaptă și ușoară și mai totdeauna în picioare, având în mișcările ei secretul unei armonii desăvârșite, d-na Lari fusese și era încă cea dintâi femee din București ca frumusețe și eleganță.

In ziua aceea, ea era îmbrăcată c-o rochie «tailleur» în floarea persicii coapte, care-i prindea talia minunat; purta un colan de mărgăritare ce-i înconjura gâtul, alb și rătund; cu pieptănătura sus; cu câteva inele mari în degete, ale căror pietre făceau ape în mișcări.

Când Gelea se apropiă, călcând pe covorul moale, ea păru că nu-l simte și urmă încă un moment a întoarce paginile unui album de pe un pupitru nalt în colțul salonului galben.

— Domnul Gelea!—exclamă ea încet ca surprinsă.... *Mieux vaut tard...*

Și întinzându-i mâna cu gingășie, trase un fotoliu pentru el, lângă o masă mică din fața canapelei.

In camerele tăcute de alături, pe mobilele neatinse, pe care Gelea își plimba privirile, în toată atmosfera înconjurătoare a acestei femei, era ceva deosebit care îi plăcu.

Pe masa din fața lui, două volume legate în scoarțe moi de marochin, prinse cu panglice violete. Pe cel de de-asupra, se citia titlul: «Enfant de volupté» de D'Annunzio.

— Aveți atâtea lucruri de gust..., atâta fantazie... în casa dv.!... zise Gelea privind din nou în juru-i.

— Mici lucruri, fără pretenție, răspunse ea, ca și când n-ar fi văzut nimic din cele ce o înconjuraŭ... Ca să aibă cineva, în adevăr, un interior mai deosebit, trebue să cheltuiască prea mult... Am voit să cumpăr câteva tablouri originale din Paris, am voit să iaŭ câteva panouri japoneze la expoziția din 89, dar n-am putut să am nimic.... Gândul meŭ era să adun câte ceva mai de preț, și, în urmă, să învit în salonul meŭ, odată pe săptămână, lumea noastră inteligentă, oamenii de spirit, poeții, tinerii artiști— dacă vor fi fiind... un fel de imitație după saloanele din Franța... Dar, pentru o femee singură, e prea greŭ!...

— Cu toate astea, salonul cel mai vestit în veacul nostru a fost tocmai al unei femei singure, al prințesei Matilda.

Și Gelea aminti, în câteva cuvinte, caracterul salonului ei, «le Ministère des Grâces», cum îl numise Sainte-Beuve, și oaspeții ilustri din el, între care, câteodată, venia și Napoleon III.

— A! e altceva... Știți că doream să vă văd de mai multe zile.., schimbă ea vorba după un moment și privindu-l cu căutătura aceea în ochi cu care femeile arată deodată mai multe gânduri.

— Dorința d-v. îmi face onoare. Trebue să vă spun că și eŭ am dorit să viŭ să vă văd, și dacă n-am făcut-o, e că n-am putut... Am o lucrare abia începută... prima mea încercare, careia îi daŭ tot timpul...

Apoi, după o pauză.

— Ce aveți în albumul pe care îl priviați?

Ea se sculă, ușoară, și se îndreptă spre pupitru.

— Câteva reproduceri după lucrări clasice,.. colecția lui Anderson... D-v. trebue să le cunoașteți pe toate în originale.

Gelea se apropiă de album.

Ceasornicul de pe o masă, cu un sunet dulce ca de aur, sună cinci ceasuri. Prin ferestrele colorate, pătrundea o lumină galbenă-verzue care da casei un aer tainic de biserică.

Olga deschise albumul, fără să zică nimic, foiletându-l încet cu mâinele-i albe și subțiri, și oprindu-se mai îndelung la unele portrete din veacul al XV-lea și XVI-lea, figuri palide și mari, reproduse admirabil.

— Pasiunea mea! zise dânsa în fața lui Carol I, Regele Angliei, de Van Dyck.

Gelea plecă capul spre a vedea mai bine felul reproducerii. Ea privi cărarea lui dreaptă și păru-i negru și tânăr. Plecat în jos, profilul lui era mai pronunțat și mai frumos.

— Ce eleganță în portretele lui Van Dyck! șopti dânsa, mutându-și cătarea pe lucrarea de dinaintea-i.

El aprobă din cap părerea ei și-o întări cu mai multe cuvinte din care se înțelese că, în adevăr, Van Dyck e pictorul eleganței, unde a întrecut chiar și pe maistrul său Rubens. Apoi, degetele ei, străvezii ca de ceară, întoarse rar alte câteva foi din album. Un parfum plăcut flutura în jurul său. Olga ridică ochii asupra lui Gelea, ochii ei atât de albaștri în minutul acela că păreau de azur: aveau în față «Inălțarea Maicei Domnului» de Tizian, pe care ea o pricepea mai puțin.

— Iată o lucrare de care se vorbește ca de o minune, și care mie îmi pare, cu toate astea, așa de *terre à terre!*.. E mult mai frumoasă «Inălțarea» lui Murillo!...

—Mie îmi pare din potrivă... răspunse încet Gelea. Lucrarea lui Tizian e din cele mai ideale, în afară de alte însușiri care fac din ea poate cel dintâi cap-de-operă al lui, unul din cele dintâi din lume...

Și cum în ochii ei era o nedumerire, o nedumerire frumoasă de copil ce dorește a învăța, el îi spuse încet, pe un ton prietenesc, ca și cum n-ar fi dorit să audă de la ea păreri greșite, că lucrarea lui Tizian este o sublimă apoteoză a Maicii Domnului, în care e strânsă toată evlavia Evului de mijloc de către geniul extraordinar al unui artist, și că în ea nu e decât mișcare și avânt: până și trupurile pământești ale apostolilor, pline de entusiasmul momentului, parcă vor să-și iea sborul la cer! Cât e de frumoasă, apoi, Maica Domnului în mijlocul grupului aerian de îngeri, ușori ca fulgul, cu fața ei plină de fericire, cu brațele întinse spre cer și cu hainele-i ridicate de o adiere ce-o saltă văzând cu ochii! «Inălțarea» lui Murillo pare cu mult mai palidă pe lângă tabloul acesta, plin de viață, de lumină și de sănătate.

Ea îl asculta, privia reproducerea de dinainte, se pătrundea de vorbele lui, și era fericită că putea să se încredințeze prin însăși ochii ei de cele ce auzia de la dânsul.

Când sfârși, dânsa închise încet albumul, privind spre Gelea din nou; se duse la mesuța de lângă canapea, luă un mic vas de argint, veni înaintea lui, cu acelaș pas ușor, și-i-l întinse zâmbindu-i.

— Un petit morceau... de Marquis...

Apoi se așezară amândoi pe scaune.

Olga vorbi de noutățile zilei, de știrile de prin gazete, de viața ei singuratică, de gândurile ei de viitor. Gelea o asculta, mișcat de frumusețea ei, de gesturile și de vorbele ei. Intr-un moment, el își aruncă ochii pe ușa dintre saloane și văzu, pe mătasea roșie din fund, portretul ei în picioare. Gelea își ceru voe să-l observe mai de-aproape.

— E o încercare făcută de pictorul nostru Holda, zise ea mergând alături cu Gelea, care se apropiă și cercetă portretul cu interes. *Je l'ai fait faire plutôt pour encourager l'art roumain... On m'en a tant prié!...* Nu seamănă de loc, adăogă ea, arătând pe peretele din stânga un alt mic portret, făcut de un Francez: prefer miniatura asta...

Gelea înțelese ce voea ea să spună: își făcuse portretul de mila pictorului!..... El zise cu tonul lui blajin, în care era o bunătate vădită.

— Mie, să-mĭ daţĭ voe să prefer portretul de sus.

— Dacă nu seamănă ?!

— Asemănarea de-a firul părului nu-ĭ o însuşire de căpetenie la un portret.... Ea a fost imputată tuturor portretiştilor.... A face să semene un portret prea mult, este a face maĭ puţin artă ; căcĭ asemănarea stă în copiarea amănunţită a tuturor trăsăturilor fizice ale modelului ; iar arta stă maĭ cu seamă în reproducerea tipului de frumuseţe şi în interpretarea sufletului aceluia care stă dinaintea artistului. Cu cât un portret seamănă maĭ mult, cu atât el e maĭ puţin artă. Asemănarea exagerată aduce portretul spre pământ, îl îngustează la o persoană ; arta îl înalţă, îl duce spre tipul aceleĭ persoane...

— E o teorie, atunci, care neagă natura.

— N-o neagă, ci o ridică spre esenţa eĭ de frumuseţe, reproducând-o în condiţiile cele maĭ priincioase eĭ, atât fizice cât şi morale ; şi cam aşa v-a făcut pe d-v. artistul nostru. E în portretul de acolo, pe lângă sinteza trăsăturilor d-v., expresia sufletului d-v., e o preocupare în întoarcerea capului, în ţinerea mâniĭ, în privire, de a vă da caracterul d-v.

— Olga clătină din cap, voind să zică : e prea cu putinţă să fie şi aşa.

După ce se întoarse la loc şi maĭ vorbiră puţin, Gelea îĭ sărută mâna de plecare.

— Sper să vă maĭ revăd pe aicĭ una din zilele astea... nu-ĭ aşa ?... îl întrebă ea cu bunătate şi lăsându-şĭ mâna câteva secunde în mâna luĭ.

El înclină capul, fără să făgăduiască lămurit. Ea repetă învitarea, voind să se încredinţeze maĭ bine.

— La a doua vizită a d-v., am să vă fac şi o rugăminte, pe care sunt sigură că n-o să mi-o refuzaţĭ.

El făgădui de astădată ca s-o revadă duminica viitoare, şi eşi, coborînd treptele sub ochiĭ eĭ care îl privi din capul scăriĭ până ce dispăru pe uşe.

Un gol ca un pustiŭ se făcu atunci în sufletul eĭ. Pentru întâia oară în viaţă, Olga Lari, femeea înconjurată de atâţia bărbaţĭ, se simţĭa biruită de puterea ascunsă a unuĭ om, ce îĭ stăpânea toată fiinţa, corp şi suflet, şi-ĭ mărginea lumea cu înfăţişarea luĭ.

O teamă, teama de a nu cădea prea jos în faţa luĭ, o coprinse, şi ea încercă toate mijloacele de a-l îndepărta oarecum din minte. Zilele următoare, dânsa eşi maĭ mult de acasă de cât înainte, făcu vizite la cunoştinţele eĭ, se plimbă maĭ îndelung la Şosea, pofti la prânz câteva persoane, omorî astfel timpul spre a nu simţi greutatea cu care-ĭ apăsa sufletul.

Şi cu toate acestea, de câte orĭ rămânea singură, povara aceasta se lăsa tot maĭ tare, iar nopţile, carnea şi inima eĭ se aprindeaŭ şi ardeaŭ ca nişte focurĭ nestinse până despre ziuă.

Intr-o dimineaţă, când îşĭ propunea să reînceapă aceleaşĭ mijloace, spre a uita gândul ce o urmărĭa, nu maĭ putu încerca nimic... Cunoştinţele, vizitele, Şoseaua, îĭ eraŭ nesuferite. Focul dragostiĭ o încinsese de toate părţile. Atunci ea plecă capu-ĭ frumos şi se aruncă în amintirea luĭ Gelea, în iubirea ce simţĭa pentru el, ca într-o apă, în care găsĭa cea maĭ mare plăcere, fie de a se răcori—fie de a se îneca.

Duminică după amiazĭ, îmbrăcată cât ştiuse maĭ bine, şi după ce-şĭ făcu fel de fel de planurĭ, ea l-aştepta, mutându-se de pe un scaun pe altul, părându-ĭ la fie ce mişcare, la fiece sgomot, că aude paşiĭ luĭ, şi devenind palidă la faţă. Eraŭ şase ceasurĭ şi Gelea nu venĭa încă.

Când, peste un moment, intră el şi se apropiă, Olga surâdea dreaptă, în pragul salonuluĭ, fără să înainteze. Ea îĭ întinse mâna, al căreĭ braţ remase puţin gol, în mişcare. Privirea luĭ culese de pe albeaţa de spumă a braţuluĭ eĭ o impresie fierbinte ca o arsură.

In surâsul eĭ, era ceva neobicĭnuit, ca o înflorire de viaţă dureroasă ; în ochiĭ eĭ, resărĭa o lumină ce împrăştia raze de suferinţă de o frumuseţe nouă.

— Incep a crede în prietenia d-tale, fiindcă nu m-aĭ uitat, zise dânsa cu glasul schimbat şi arătându-ĭ un fotoliŭ.

— In prietenia mea—de și ea n-are nicĭ o însemnătate pentru dv.—vă rog să credeți totdeauna, răspunse el mai mult împins de un sentiment de politețe.

Ea îĭ întinse mâna spre a-ĭ mulțămi.

— E așa de scumpă prietenia adevărată.., am dorit-o atât de mult, fără s-o întâlnesc până azĭ..., că, pentru cuvântul acesta bun, îți sunt recunoscătoare.

Și desfăcând cu mâna-ĭ frumoasă un trandafĭr de la cingătoare, un trandafir de un roș putred și cu un miros dulce și îmbătător, i-l prinse singură la chiotoarea haineĭ.

— Să fie ca augur al prieteniei dintre noĭ, surâse ea.

El îĭ sărută încet mâna.

Olga își întoarse ochiĭ în lăturĭ ascuzându-și mișcarea. De pe gâtul eĭ, ochiĭ luĭ sorbiră o nouă senzație ca o dulce otravă amețitoare ce-ĭ turbură simțurile.

Pripa aceasta de a-ĭ da o floare, ar fi mirat-o pe ea însăși altă dată; acum i se păru la locul eĭ.

— Aĭ cunoscut lume nouă, aĭ făcut vizite? întrebă ea maĭ mult spre a umplea tăcerea.

— Nu, doamnă, am fost ținut mereŭ de lucrarea mea.

Și Gelea spuse greutățile ce întâmpină în facerea unuĭ plan de casă românească, bucuria ce simte, într-o zi, crezând că găsește o armonie a elementelor din arhitectura noastră veche, și desamăgirea luĭ de a doua zi. Toate acestea, mărturisite cu un accent de sinceritate și c-o căldură de suflet care impresionară pe d-na Lari.

Ea se duse spre altă masă și începu a pregăti singură de ceaiŭ, ridicând din timp în timp capul și vorbindu-ĭ. In mersul și mișcările eĭ era ca un ritm muzical. O atmosferă de voluptate se desprindea din gâtul eĭ rătund și lăsat, în ziua aceea, ceva maĭ gol.

— Iată de ce țiŭ eŭ la prietenia d-tale, reluă ea vorba după ce dădu foc spirtuluĭ de la ceaiŭ; fiind-că aĭ un suflet sincer, pasionat, entusiast de ceea-ce crezĭ că merită entusiasmul d-tale... lucru ce n-am văzut aproape la nimenĭ. Sinceritatea e o calitate azĭ atât de rară! Un surâs de la un om sincer e totul, e sufletul luĭ; de la majoritatea oamenilor e nimic, e maĭ puțin de cât nimic, căcĭ poate fi un neadevăr, contrariul surâsuluĭ... O privire sinceră luminează de odată tot sufletul unuĭ om, și-l cunoștĭ; privirea celor maĭ mulțĭ oamenĭ nu spune nimic, saŭ minte!... Viața mi-a dat atâta experiență!... Când aĭ ști desgustul ce am de mulțimea oamenilor!...

— Inchipuiți-vă că eŭ nu v-aș fi crezut niciodată desgustată de lume. Din potrivă vă luam drept o persoană mulțămită, o inimă fericită, iubind frumusețea vieții, căcĭ nefericiți sunt numaĭ aceĭa care nu știŭ să iubească ceea ce ne poate da viața...

— Cu toate astea, dacă vr-odată aparențele aŭ înșelat, apoĭ ele înșaiă la mine... Traiul meŭ întreg n-a fost deât aparență... aparență frumoasă... fericită... In realitate însă, era cu totul altceva... Poate, maĭ de multe orĭ, am râs în viață cu râsul acela care alungă lacrămile! Nu doar că am fost nenorocită, că aș fi avut vr-o durere mare care sdrobește sufletul omenesc; dar am suferit zilnic de o suferință, poate pentru alțiĭ nebăgată în seamă, dar pentru mine, însă, simțită necurmat, de a nu fi întâlnit în lume o ființă, așa cum aș fi voit-o eŭ... cum mi-am închipuit că poate să existe...

Sub raza aceasta nouă a uneĭ întristărĭ blânde, Olga era și maĭ frumoasă. In vorbele eĭ, dânsul auzĭa amănuntele uneĭ vieți în atingere cu bărbați, care nu putuse deosebi nuanțele sufletuluĭ eĭ, delicat și simțitor, și pe care amănunte ea nu le spunea, deși ele fluturaŭ printre cuvintele eĭ.

— Inainte de a mă mărita, aveam iluziĭ marĭ despre viață, visam lucruri frumoase. In ceĭ câțĭva anĭ de tinerețe, mă gândĭam zi și noapte la omul pe care o să-l iaŭ de bărbat.... mă duceam cu el departe de lume, la țară.... ca să fim necunoscuți, neștiuți de nimenĭ... nedorind nimic, nevoind nimic.... M-am măritat cu un bărbat care trecea de întreitul vârsteĭ mele, un bărbat bun cu mine, dar înțelegând viața altfel, potrivit creșteriĭ și vârsteĭ luĭ, și care, în ceĭ din urmă doĭ anĭ și jumătate de traiŭ, a trebuit

să-l veghez la căpătâiu, fiind bolnav de o boală care ajunsese spre sfârșit atât de îngrozitoare, încât mă întrebam uneori dacă nu eram și eŭ însămĭ cu mintea rătăcită ca și el... M-am măritat de a doua oară cu un om căruia ĭĭ datoram starea mea, amenințată prin procesul ce mi-l făcuse rudele bărbatuluĭ meŭ dintâĭ. Mi se părea că-ĭ eram recunoscătoare, că trebuia, să răspund stăruințelor luĭ de a mă lua de nevastă. Stăruințele luĭ eraŭ, însă, numaĭ din interes bănesc: am văzut-o după un an de zile de la căsătorie, pe lângă că era omul cel maĭ puțin delicat ce l-am întâlnit.... A trebuit să-ĭ plătesc cu un venit anual de câteva miĭ de leĭ consimțimântul la divorț....

De atuncĭ, în jurul meŭ mișună zecimĭ și zecimĭ de bărbațĭ, unĭĭ maĭ ipocriți de cât alțiĭ, unĭĭ maĭ ridiculĭ decât alțiĭ prin vârsta saŭ... simplitatea lor: spunându-mĭ în fiecare zi neadevăruri și întinzându-mĭ curse, crezându-mă ceva maĭ naivă de cât sunt. Iată viața mea!...

Iată de ce, dăunăzĭ la d-na Simicĭ, ascultându-te vorbind, mișcată de accentul de sinceritate a părerilor d-tale, am uitat, poate, și cuviința față de gazdă și de lume, și m-am apropiat de d-ta interesându-mă maĭ numaĭ de ceea ce spuneaĭ d-ta.... Imĭ părea o altă lume, deosebită de cea cu care eram deprinsă, o altă atmosferă sufletească, o atmosferă sănătoasă, caldă, în care se putea respira în voe; iată de ce am așteptat cu mare plăcere vizita d-tale de acum treĭ zile. Iată încă de ce când aĭ plecat de la mine, după ce ți-am ascultat din noŭ cuvintele, spuse cu blândețe și înțelepciune, judecata dreaptă, observațiile delicate și pline de bunătate, am rămas tristă ca și când te vedeam plecând într-o călătorie depărtată!...

Tristețea aceea a avut însă și o parte bună: am văzut că nu sunt atât de deziluzionată pe cât credeam, că nu sunt atât de sfârșită sufletește și că pot încă să maĭ fiŭ mișcată de cineva pe lume...

Ea se sculă, transfigurată de frumusețe, și stătu un moment în picioare aducându-și mâinele pe șolduri și făcând să strălucească focurile de la inele în umbră. Fără știrea sa, ea părea că-ĭ dăruește toată frumusețea corpuluĭ eĭ. El nu se putu opri de a zice:

— Așa ar trebui să faceți un portret!... Sunteți atât de frumoasă!... adăugă el cu glasul puțin înecat.

Olga privi fruntea luĭ netedă de sub care plecase vorba aceea, c-o cătare dulce care părea un început de sărutat.

După un minut, ea deschise sertarul mesuțeĭ dintre eĭ și scoase un mic album în piele verde.

— Pentru a sigila prietenia ce-mĭ promiți, o să-mĭ scriĭ un cuvânt în album...

Mais, pour cela, passons, je vous en prie, de l'autre côté... C'est «la chambre de la signature», s'il vous plaît... zise ea râzând, *c'est là qu'Alecsandri a signé son délicieux quatrain...*

Eĭ trecură în biuroŭ. Olga ĭĭ dădu un condeiŭ de aur, ĭĭ puse călimara la îndămână și-l lăsă singur un moment, trecând alăturĭ.

— *En attendant, je m'en vais verser le thé qui, espérons-le, vous rappellera celui de Bellagio...*

„La chambre de la signature", repetă el încet. Ce curioasă ĭĭ păru lumea asta care întrebuințează cuvintele cu înțelesurĭ deosebite, personale! «La chambre de la signature», repetă el încă odată, și gândul luĭ se duse la vestita cameră a Vaticanuluĭ ce poartă numele acesta, așa de minunat decorată de Rafael, cum se știe...

Gelea deschise albumul la mijloc și citi rândurile următoare cu glas tare, semnate de Nestor.

«Socrate era deprins să zică: Eŭ nu știŭ altceva decât că nu știŭ nimic. Mulți filosofĭ de astăzĭ crezând că specificul filosofuluĭ este *de a nu ști nimic*, nu învață de loc, și când aŭ uitat și ce-aŭ maĭ învățat în copilărie de silă și aŭ ajuns de nu știŭ în adevăr nimic, atuncĭ se cred «Socrațĭ».

— Cam are dreptate, zâmbi Gelea, amintindu-şĭ de câţĭva filosofĭ de la noĭ. Intoarse o pagină înapoĭ şi citi :

. . . . . Cine-ar putea spune:
Câtă poezie este într-un stor lăsat în parte?
Cât farmec în adorata care vine de departe?
Câtă mângâere dulce într-un gând dintr-o privire?
Cât noroc în patru stihurĭ, scrise, poate, în neştire?

Nerva.

— Are haz, şopti el încet şi întorcând încă două foĭ înapoĭ, unde citi tot tare :

„J'ai rencontré souvent de ces gens à bons mots,
De ces hommes charmants qui n'étaient que des sots".

E. Vispeanu.

— E o aluzie răutăcioasă a frate-meŭ la adresa unuĭ om politic : *ça se passe entre contrères*, zise răzând Olga.

El întoarse alte câteva foĭ şi întâlni slova măruntă şi frumoasă ca mărgăritarul a luĭ Alecsandri :

Dac'aş şti floarea ce mânĭ în zorĭ
Veĭ rupe, scumpo, dintr-alte florĭ,
Mĭ-aşĭ da viaţa 'n a eĭ petale,
S'ating o clipă buzele tale!...

V. Alecsandri

Gelea luă condeiul şi scrise pe o pagină albă de alăturĭ spre încercare :

«Conştiinţa e o lumină dumnezească, încredinţată în mâna unor nebunĭ, fericiţĭ în nebunia lor că...»

Reciti începutul acesta de frază, nu-ĭ plăcu, întoarse pagina, şi, voind să lege gândirea ce scriea cu prietenia dintre el şi d-na Lari, scrise din noŭ:

„Intre oamenĭ, sunt înrudirĭ de ideĭ şi sentimente maĭ puternice de cât înrudirile de sânge : sunt fraţĭ care nu-s amicĭ şi sunt amicĭ care-s fraţĭ".

Reciti şi fraza aceasta, nu-ĭ păru destul de bună şi voi a se gândi din noŭ.

Când puse condeiul la loc, văzu lângă călimară ca «presse-papier» o mână de marmură : mâna Olgeĭ, mulată de sculptorul Georgescu. Pe soclu, sta scris : «Comoara mea». Era o atenţie din partea primuluĭ eĭ bărbat ca dovadă de cât o iubise el. Gelea închise albumul, rugând pe d-na Lari a-l ierta pentru ziua aceea, şi, trecând în salonul galben, luară ceaiul.

Peste puţin, el îĭ sărută mâna cu un fior ce-l turbură şi, urmărit şi de astă dată de privirea eĭ, care, din capul scărĭĭ, cu degetul la gură şi maĭ frumoasă de cât orĭ când, îĭ aduse încă odată aminte de cuvântul luĭ :

— Mĭ-aĭ zis să cred în prietenia d-tale... O făgăduinţă de a d-tale o ţine minte un suflet ca al meŭ.....

Cine ştie de ce mişcărĭ e vrednică inima femeească în momentele în care presimte dragostea unuĭ om iubit, şi ce cântec fără cuvinte şi totuşi cel maĭ înţeles răsună în urechile şi sângele fiinţeĭ ce speră că va fi iubită,—acela, îşĭ va fi dat seamă de farmecul ce simţĭa Olga Lari în momentele acelea şi de revărsările prea plinuluĭ inimiĭ eĭ.

Noaptea, înainte de a se culca, ea deschise fereastra camereĭ de dormit. Din depărtare, se auzía cântecul uneĭ muzicĭ militare în tăcerea adâncă a nopţiĭ. Ea stătu câtva timp privind stelele sub gândirile celor maĭ dulcĭ închipuirĭ.

Apoĭ, strânse fereastra, se desbrăcă, îşĭ desfăcu hainele şi se aruncă fericită în patu-ĭ de dantele.

Pe drum, Gelea își simți trupu-i tremurând și tâmplele că-i ard. Era ca prins de friguri ; o umbră i se lăsă pe față, întunecând seninătatea lui obicinuită.

Acasă, pe firul amintirii lucrurilor, îi apăru dinainte mâna mulată de pe biroŭ cu inscripția de pe soclu «Comoara mea». „Comoara *lui*“, repetă Gelea, înfățișându-și în minte noaptea nunții lor, a bătrânului Lari cu Olga... Gândirea îi descoperi atunci ca prin farmec— întocmai cum ai trage o perdea de deasupra unei sfinte icoane dintr-un altar — chipul blând și prea curat al Elenei, dormind în adâncul inimii lui. Și ca și cum s-ar fi deșteptat în el îngeru-i de pază, tâmplele încetară de a-i mai svâcni, căldura i se potoli puțin câte puțin, fața-i se însenină: o pace și o liniște bine făcătoare se respândiră în toată ființa lui.

(Urmează) N. Petrașcu

N. VERMONT

LA MANASTIRE

A. GARGUROMIN-VERONA

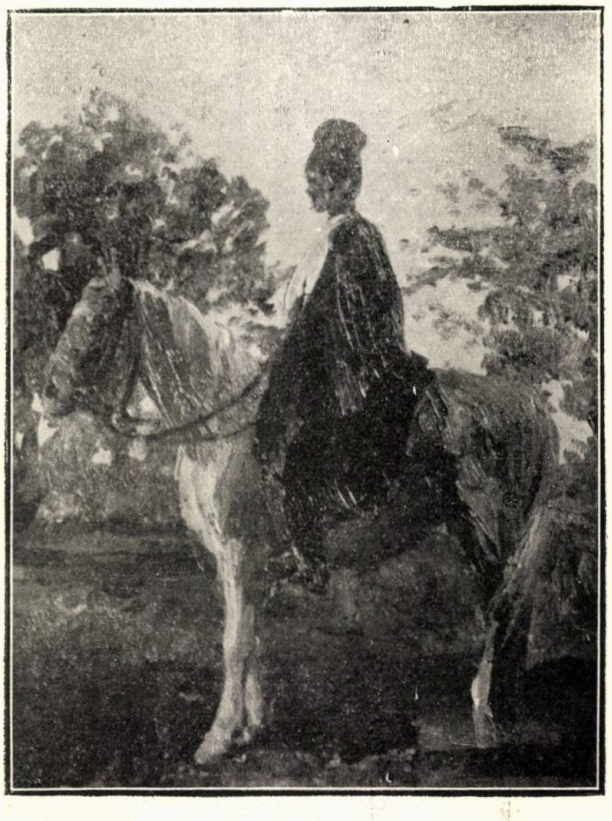

FECIOR BOERESC

SHAKESPEARE — ESCHYL

I.

Cine este familiarizat cu literatura dramatică greacă şi cunoaşte teatrul luĭ Shakespeare, este isbit de multele apropieriĭ dintre poetul englez şi geniile tragice ale vecheĭ Ellade. Tragedia luĭ Euripide, în special, transpunând tot interesul dramatic în reprezentarea vieţiĭ reale, se apropie maĭ mult de geniul luĭ Shakespeare. Pentru prima dată individualitatea omenească se desface, cu fizionomia-ĭ distinctă, din spectacolul grandios al conflictuluĭ între puterile lumiĭ morale. Maĭ înainte, individul, întrupând o idee morală, dispăreà cu desăvârşire sub mărimea sacră a roluluĭ săŭ, şi interesul comun se concentra numaĭ asupra aceleĭ ideĭ care n-avea nimic personal. Luptele care se dedeaŭ în scenă eraŭ conflicte între forţele morale, şi omul nu avea vr-un rol decât numaĭ ca personificare a acelor forţe. Scena desfăşura astfel în faţa oamenilor spectacole dintr'altă lume, fantastică şi capricioasă, suverană a-tot-puternică asupra destinelor pământeştĭ. Cu Euripide, teatrul încearcă ultima transformare, croindu-şĭ adevărata cale pe care va urma în cursul veacurilor. Acum interesul reprezentaţiunĭ ţine de personagiile eĭ, lupta care se dă agită inima omenească, conflictul este între pasiunile-ĭ eterne. Printr-o inovaţie de geniŭ, adevăratul obiect al arteĭ dramatice era găsit. Pe această fecundă cale urmară toate spiritele, căutând a aprofunda din ce în ce maĭ mult tezaurul misterios al inimeĭ omeneştĭ.

In acest sens Shakespeare este, fără îndoială, cel maĭ puternic artist din toate timpurile. Nimenĭ nu a pătruns maĭ adânc şi maĭ fin în cutele cele maĭ ascunse ale inimeĭ omeneştĭ, nimenĭ nu a analizat maĭ profund pasiunile, n-a zugrăvit maĭ bine caracterele, n-a descris maĭ fidel viaţa

omenească în toată complexitatea manifestărilor ei multiple. Lessing a zis despre teatrul lui Shakespeare că este „oglinda naturii“. Intr'adevăr, natura e caracterizată prin varietate: frumosul și urâtul, viţiul și virtutea, bucuria și durerea se amestecă la fiecare pas în toate manifestările vieţii universale. Natura e făcută din contraste și astfel o reprezintă Shakespeare, despre care s'a zis cu drept cuvânt că este „o voce a naturii“.

Intr-un savant studiu asupra afinităţilor dintre Shakespeare și tragicii greci,[1]) Stapfer, examinând chestiunea, arată care sunt punctele de contact ale poetului englez cu teatrul grec. Shakespeare ne dă în teatrul său cel mai fidel reflect al naturii, fără cea mai mică urmă de subiectivitate. La *obiectivitatea* aceasta el unește încă *seninătatea* celor vechi. Ceea ce-l apropie iarăși de aceștia este umanitatea eroilor săi, *amestecul tragicului și comicului* și *reprezentarea marilor sentimente generale ale naturii omenești.*

Acestea sunt, în linii mari, părţile comune lui Shakespeare și anticităţii grecești. Alături de ele sunt, bine-înţeles, și deosebiri, care se explică firește prin stările diferite ale celor două lumi în care au trăit poeţii.

Constatată fiind afinitatea acestor genii, cu toată distanţa de veacuri ce le desparte, o problemă se pune inevitabil: cunoscut-a Shakespeare teatrul grec? Sau ne găsim în faţa unei simple analogii care s'ar explica prin aceea că Shakespeare ca și tragicii greci, s'a adăpat la acelaș isvor de inspiraţie care formează fondul etern al poeziei omenești? Această chestiune a început a preocupa spiritele. Ar fi foarte interesant de a se face cercetări serioase asupra acestui fapt, care departe de a arunca vr-o umbră asupra geniului lui Shakespeare, ne-ar pune însă în măsură a aprecia mai exact valoarea creaţiunilor sale, a ști în ce chip a procedat dânsul cu elementele antice, turnându-le în formele arteĭ moderne cu acea originalitate neîntrecută.

Fără a atinge această chestiune, încerc în articolul de faţă o paralelă pe care mi-o sugerează studiul lui Stapfer. Vreau să arăt punctele în care se apropie două spirite superioare în istoria dramei.

II.

S'ar părea curios ca la cele două extremităţi ale istoriei literaturii dramatice, să găsim lucruri care le apropie, cu toată enorma distanţă ce le separă. Și totuși, Eschyl, cel dintâiu poet mare cu care se deschide istoria teatrului, se apropie în multe privinţi de Shakespeare, geniul puternic care predomină cu suveranitate în teatrul lumii moderne. La o distanţă de două mii de ani și mai bine două spirite superioare se ating. După o evoluţie de veacuri, arta dramatică, modificată neîncetat până ce intră în formele în care va rămâne, păstrează încă din germenii primei sale manifestări. Părţile ei eterne supravieţuesc timpului în care s'a zămislit, și geniul, anticipând astfel printr-un fel de intuiţiune divină rezul-

1) Shakespeare et les tragiques grecs.

tatele veacurilor viitoare, lasă o producție în care în totdeauna posteritatea va găsi ceva de păstrat.

La cele două capete ale teatrului lumii, două genii uriașe se ridică dominând asupra timpului lor. Eschyl, puternic, gigant, contimporan prin concepțiile sale cu vârstele primitive, planează în lumea veche prin mărimea sdrobitoare a unor proporțiuni fără măsură. Shakespeare, neîntrecut în zugrăvirea caracterelor, energic și viguros, extraordinar în exprimarea pasiunilor omenești, se înalță ca un uriaș al cugetării de-asupra lumii moderne. Din fundul șters al vremii figura bătrânului Eschyl răsare pentru a da mâna poetului englez, întocmai ca acele ființe fabuloase din basme pentru care spațiul și timpul nu există. Ei se desfac din grupa poeților timpului lor eșind în primul plan, precum figura maiestoasă a lui Zevs Olympianul se desface din mijlocul celorlalți nemuritori.

a) Eschyl se deosebește mai întâiu de ceilalți poeți ai Elladei prin alegerea subiectelor sale. El se urcă la timpurile cele mai vechi ale mitologiei, la legendele fioroase ale vârstelor primitive aproape barbare, pentru a-și scoate materialul dramelor sale. Scena lui ne desfășură spectacole teribile, păstrând toată asprimea eroilor ce reprezintă. Shakespeare tot astfel își ia subiecte din vârstele eroice și zugrăvește oamenii acelor vârste în trăsături de o vigoare barbară, fără a îndulci nimic din sălbătăcia lor. De aci scenele sângeroase din cursul dramelor lui Shakespeare, în care patima oarbă — oricum se chiamă — calcă peste cadavre. Hamlet, Lear, Macbeth, Richard III ne înfățișază această priveliște.

b) Personagiile rele ale lui Shakespeare presintă o soliditate morală uimitoare, care se susține cu o putere ne-obicinuită prin toate crizele ce percurg. E o tărie de suflet care nu le slăbește o clipă; ea pare că devine tot mai consistentă, cu cât întâmpină mai multe dificultăți. Hotărârea luată e îndeplinită cu o energie sălbatică. Crima aduce inevitabil crimă și spectacolul sângelui vărsat departe de a trezi în sufletul erouluĭ o clipă de ezitare, pare că îi ațâță și mai mult setea de omor. E o stare morală care ne amintește voința de fer a eroilor drameĭ lui Eschyl. Acolo nimic nu poate întoarce pe eroŭ de la acțiunea sa, totul contribue a-l determina fără șovăire. El merge la crimă cu siguranța unuĭ instrument mânuit de voința supra-omenească pe care o servește. Pornirea acțiuniĭ spre sfârșitul eĭ este fulgerătoare, desnodământul cade ca o lovitură de trăsnet. In acest sens, modele de o forță sculpturală ne înfățișază Shakespeare în Richard III și în Lady Macbeth.

c) Shakespeare face mare uz de elementele credinții și superstițiunii populare. Supra-naturalul ocupă un loc tot așa de important la dânsul ca și la Eschyl. Amândoĭ l-aŭ mânuit cu dibăcie, pentru că aveaŭ profunditatea inspirației religioase, care se baza pe o credință statornică a poporuluĭ în manifestările supra-naturaluluĭ. Este neîndoios că Eschyl credea cu religiozitate în poveștile tradiției populare cu care își alimenta teatrul săŭ eminamente religios. Legendele tradiționale aveaŭ pe vremea luĭ credința unanimă a lumii grecești. Eschyl dispunea prin urmare de un teren

priincios pentru întrebuințarea cu succes a puterilor misterioase, proprii a exercita o teroare sacră asupra privitorilor.

Shakespeare de asemenea credea într-o acțiune supranaturală exercitată adesea asupra oamenilor. Este o parte din superstiția care ține chiar de natura inimii omenești și care e mai mică la omul luminat, mai mare la ignorant. Făcând uz de minunat, Shakespeare urma și înclinațiunii sale de poet. Dacă regula generală a teatrului său este libertatea morală a omului, nu trebue însă a uita să vedem încă alături de această libertate morală, într-o semi-lumină, un fel de destin orb care a supraviețuit credințelor antice, pentru că el este în acelaș timp după natura lucrurilor și după poezie [1]). Asupra sceneĭ lui Shakespeare planează „oroarea inexplicabilului" după fericita expresie a lui Stapfer.

Iată de ce găsim așa de des în teatrul lui Shakespeare diferite manifestări ale supranaturalului, care își au bine locul și sunt de cel mai puternic efect. Așa sunt în primul rând Vrăjitoarele și Umbra lui Banquo din Macbeth, fantoma lui Hamlet din piesa cu acelaș nume, spectrul lui Cesar apărând lui Brutus în ajunul bătălieĭ de la Philippi. Apoi visurile ocupă un loc important: Astfel e visul lui Richard în ajunul bătălieĭ de la Rosworth. Se știe încă ce influență puternică are asupra lui Macbeth viziunea unui pumnal pătat de sânge în momen ul când merge la asasinat. Vedem dar că toate formele sub care se manifestă supranaturalul în credințele populare au fost utilizate de Shakespeare. Ele sunt încă însoțite de semne extraordinare: trăsnete și cutremure de pământ, țipete jalnice de cucuvac care spintecă aerul în tăcerea lugubră a nopții, furtuni și întunecări subite ale cerului, întârzierea arătării soarelui la orizont, atâtea detalii care ocupă o parte importantă în superstiții și care în dramele lui Shakespeare precedă marile catastrofe.

Credințele timpului permiteau de altfel poetului de a înfățișa sub forme concrete și vii toate stările sufletești ale personagiilor ce reprezintă. S'a zis că Shakespeare este cea mai mare imaginație poetică de la Eschyl. La vocea evocatoare a acesteĭ imaginațiuni puternice, lumea lui Hades se mișcă cu aceeași ușurință cu care se trezea la glasul profetic al poetului grec.

d) Acțiunea repede a unora din dramele lui Shakespeare, în care incidentele se succed cu iuțeală către desnodământ, se aseamănă cu aceea a drameĭ lui Eschyl, unde totul se precipită spre catastroafa finală. In această privință Macbeth e un exemplu. Aci două acte numai duc pe eroŭ cu o repeziciune ametitoare la punctul său culminant. Aceeași iuțeală conduce prăbușirea lui spre desnodământ.

e) In fine ceea ce apropie pe Shakespeare de Eschyl, este stilul. Limba la Shakespeare este de o vigoare neobicinuită. Sentimentele personagiilor lui sunt așa de puternice, pasiunile așa de intense, în cât au nevoe, spre a fi exprimate, de o limbă violentă. Hiperbole strălucite, metafore îndrăs-

1) Opera citată, pag. 244.

nețe, exclamațiuni teribile, se amestecă într-un limbagiu extra-ordinar, totdeauna la înălțimea creațiunilor lui. Acest stil lapidar nu-și găsește egal decât în Eschyl. Un autor a zis despre stilul lui Eschyl că face sgomotul unei furtuni, are cursul unui torent. Acelaș lucru s'ar putea zice despre Shakespeare. V. Hugo isbit de apropierea acestor două viguroase genii, numise pe Eschyl „Shakespeare anticul."

III

Intre piesele lui Shakespeare sunt mai ales trei care se apropie de tragediile lui Eschyl. Acestea sunt: Richard III, Macbeth și Hamlet.

Richard III ne transpune în mijlocul erorilor Evului-Mediu britanic. El dă la iveală un timp sălbatic, în care tronul se susține prin crimă, în care fraticidul și incestul sunt lucruri obicinuite. Crimele cele mai monstruoase se făptuesc cu o tărie de conștiință barbară în dinastia domnitoare a Angliei. In jurul ei domnește o atmosferă năbușitoare de strigăte desperate, de blestemuri cumplite, de presimțiri sinistre. Vălul morții se întinde asupra acestei dinastii ca asupra străvechilor Atrizi ai Elladei primitive. Ne găsim dinaintea „Atrizilor Nordului" după expresia lui de Saint-Victor, cu această deosebire fundamentală, că pe când crima greacă are ceva grandios, supra-natural, crima britanică e comună, hidoasă.

„Ai făcut infernul tău — strigă lui Richard lady Anna — din acest pământ fericit pe care l-ai umplut de strigăte, de blesteme și de gemete spăimântătoare." [1]) Pământul britanic devine într'adevăr un infern sub mâinile monstrului care urcă treptele domniei. Lovituri de arme, vaete dureroase, glasuri înăbușite de răsbunare, se aud necontenit în complexitatea intrigilor acestei curți prevestite. Ele nu încetează de cât pentru a lăsa să isbucnească imprecațiuni care răsună teribil în acest chaos al crimei. Nemesis planează asupra dramei lui Eschyl, geniul morții asupra aceleia a lui Shakespeare.

Richard III, eroul piesei, întrupează într-un mod admirabil moravurile crude ale acestei frământate epoci. Natura a pus într-un corp diform caracterul cel mai negru. Ea a făcut din acest om un demon al răului.

„Ei bine, pentru că mi s'au refuzat grațiile și darul de a place frumoaselor, sunt hotărât a fi turburătorul scelerat al acestor zile deșerte" [2]).

De la începutul piesei, Richard își descoperă firea odioasă făcându-și din ură divinitatea ce adoră. El își închină viața demonului exterminării și crima devine elementul său. Planurile lui se urzesc în taină și când victimele cad sub mâna-i scelerată, hipocrizia îi dă destulă cutezanță pentru a arunca asupra altora răspunderea propriilor lui fapte.

„Eu fac răul și eu strig cel dintâiu. Toate răutățile pe care le urzesc în ascuns, le arunc asupra altora. Pe Clarențiu pe care am făcut

1) Actul I, șc. II.
2) Actul I, șc. II.

să-l închidă în umbră, îl plâng dinaintea mai multor naivi ca Stanley, Hastigs, Buckingham. Le spun că regina și familia ei înăspreşte pe rege contra ducelui, fratele meu, și ei sunt deja convinşi și mă îndeamnă să mă răsbun asupra lui Rivers, Waughan și Gray; dar eu le răspund suspinând printr'un pasagiu din scriptură și le spun că D-zeu ne porunceşte să facem binele pentru rău. Astfel mi-acoper nelegiuirea goală cu mantaua acestei vechi și bizare morale furate din cărțile sfinte și par un sfînt, când lucrez ca cel mai mare demon.“ [1])

Odată rolul său determinat, Richard și-l împlineşte cu o energie morală care nu-i lasă o clipă de șovăire. Este în această fire neînfrânată ceva din stabilitatea sculpturală a eroilor lui Eschyl. La aceasta destinul conduce marile catastrofe și eroul merge sub mâna fatalității pe un drum de mai 'nainte croit. El e ferm în hotărârea sa, fiindcă aceasta are tăria unei sentințe divine. Aceeași tenacitate de voință găsim la personagiul lui Shakespeare.

In setea lui de sânge, tot ceaece crede că-i poate sta în drum e suprimat. Richard pronunță sentințe de moarte cu acea indiferență satanică pe care o dă obicinuința crimei. La răutatea lui de fiară se uneşte o hipocrizie extremă. E o scenă admirabilă, demnă de Tartuffe al lui Molière, aceea în care Richard vrea să primească coroana din mânile poporului chiar. El refuză de mai multe ori această onoare, nevăzând întrînsul de cât „o fragedă barcă incapabilă de a susține valurile unei atât de vaste mări.“ Dar când în fine înscenarea trebue să sfârşească și el *e nevoit* să primească greutatea unei sarcini aşa de mari, atunci pune o condiție care e simptomul cel mai vădit al neliniștii sufletului său torturat de presimțirea primejdiei continue ce-l amenință și în acelaș timp un exemplu strălucit de prevederile cu care știa s-o înconjure.

„Trebue să mă supun cu rezemnare voinții voastre. Dar dacă neagra calomnie saŭ odioasa imputare se ridică în urmă împotriva alegerii voastre, violența pe care mi-o faceți mă va feri de toate censurile și petele rușinoase cu care s'ar încerca să mi se atingă persoana: căci D-zeu mi-e martor și o vedeți voi însivă cât de departe eraŭ de această sarcină ideile și dorințele mele·“ [2])

Richard îșĭ smulge astfel autorizarea nelegiuirilor lui viitoare. De acum cruzimea-i nu mai are nici un frâu. El continuă cu aceeași tărie exterminarea ultimilor nenorociți care i-ar fi putut disputa coroana. Abia proclamat, aruncă lui Buckingham un cuvânt care respiră moartea: „Dar Eduard trăeşte.“ Calăul care-l servise până aci trebuia să priceapă ce vrea să zică prin această vorbă. Dar el ezită un moment sub greutatea covârșitoare a atâtor nelegiuiri și tiranul găseşte numai de cât alți asasini. Ceĭ doi fii ai lui Eduard sunt sugrumați în turnul în care eraŭ izolați și pe când călăii chiar înduioşați de milă, varsă lacrimi la povestirea detaliilor crimei, tiranul are încă sângele rece de a-și examina situația.

1) Actul I, sc. III.
2) Actul III, sc. VII.

Cu aceeaşi ironie demonică ascultă blestemul teribil ce-i aruncă nefericita Ducesă de York. In mijlocul acesteĭ înfiorătoare scene, el meditează o nouă fără-de-lege pe socoteala nenorociteĭ şi naiveĭ reginĭ Elisabetha.

In fine ajuns aşa de repede la punctul său culminant, norocul începe a-l părăsi şi el se prăbuşeşte cu aceeaşi iuţeală cu care se înălţase. Pe câmpul de bătae, Richard, adormit în cortul său, e torturat de visurĭ straniĭ. Toate victimele luĭ iaŭ corp în această noapte sombră şi-ĭ apar prezicându-ĭ tragicul sfârşit. Rând pe rând îĭ defilează pe dinainte fiecare spectru, aruncându-ĭ în suflet disperarea morţiĭ şi făcând cele maĭ bune urărĭ luĭ Richemond. Coprins de spaimă, Richard sare din pat şi pentru prima dată conştiinţa i se turbură:

„Conştiinţa mea are o mie de vocĭ, şi fiecare voce acuză o crimă, şi fiecare crimă mă condamnă şi mă arată scelerat.“

Dar după un moment tiranul îşĭ revine. Energia i se trezeşte cu toate relele presimţirĭ ce are şi la svonul apropieriĭ vrăjmaşuluĭ el ne apare într-o atitudine eroică. Intr-un suprem avânt, disperarea cauzeĭ îĭ dă accente puternice pentru a-şĭ încuraja trupa la atac:

„Arcaşĭ, întindeţĭ arcurile şi nu ţintiţĭ de cât la cap Infigeţĭ pinteniĭ în coastele cailor şi înotaţĭ în sânge. Faceţĭ să rasune aerul de sgomotul lăncilor voastre sdrobite 'n lovire.“[1])

El luptă cu o furie până la eroism şi moare cavalereşte pe câmpul armelor, fără un cuvânt de remuşcare.

IV.

Macbeth este din toate dramele luĭ Shakespeare cea maĭ apropiată de teatrul antic şi în special de al luĭ Eschyl. Subiectul e luat dintr-o epocă barbară pe care poetul o zugrăveşte în toată asprimea moravurilor eĭ; el urmează cu fidelitate cronica luĭ Holinshed. Acţiunea este astfel înjghebată în cât mersul eĭ se accelerează, incidentele se succed cu iuţeala crescândă a drameĭ luĭ Eschyl. In multiplicitatea acestor incidente un caracter unic predomină; în scenele care se înlănţuesc cu atâta repeziciune nu se zăreşte decât figura luĭ Macbeth. Caracterul său desvoltat în mod progresiv, leagă părţile acesteĭ teribile drame care a fost proclamată capo-d'opera luĭ Shakespeare.

Ceea ce apropie maĭ ales pe Macbeth de drama luĭ Eschyl, este întrebuinţarea minunatuluĭ. Incomparabil creator de oamenĭ, Shakespeare este şi un mare evocator al puterilor infernale. La agitarea bagheteĭ luĭ magice, o lume fantastică se desprinde din întunerecul subteran, ia corp şi se mişcă alăturĭ de personagiile drameĭ sale.

Piesa aceasta e un adânc studiŭ psichologic. Ea ne arată cum ideea crimeĭ pătrunde într-un suflet la timpul oportun şi-l târăşte cu orbire, pentru că n-a avut puterea s-o alunge.

Vrăjitoarele care apar luĭ Macbeth la începutul pieseĭ reprezintă ten-

1) Actul V, sc. III.

tațiunea interioară. Ele i se înfățișază în momentul cel mai favorabil pentru a-l decide la faptă. Macbeth se întorcea de la luptă plin de glorie și prezicerea vrăjitoarelor răspunde foarte bine dorințelor lui tainice. Din acel moment, Macbeth devine culpabil. El n-a avut tăria să reziste acestei tentațiuni și sufletul său e perdut.

Personagiul acesta al lui Shakespeare nu este un scelerat ordinar, setos de sânge. E un amestec de bun și rău, în care însă răul predomină și n-așteaptă decât o ocazie priincioasă spre a-l covârși. Ocazia se prezintă sub forma aceleĭ tentațiuni și atunci germenul ambițieĭ se desvoltă cu furie într'însul și-l târăște irezistibil pe drumul nelegiuit al crimeĭ. Trebue să se noteze bine că rolul vrăjitoarelor reprezintă ocaziunea numaĭ, nu cauza însășĭ. Aceeașĭ tentație pe unul îl subjugă, pe altul îl lasă indiferent; totul atârnă de caractere. Vrăjitoarele îĭ fac și lui Banquo o prezicere care-l va costa moartea, dar el nu li se încrede. El îĭ adresează lui Macbeth cuvintele următoare:

„Aceste viziuni cu care am vorbit aveau vr-o realitate? Sau vom fi gustat din această rădăcină îmbătătoare care răstoarnă rațiunea.“

Tentațiunea nu are nicĭ un efect asupra luĭ. In Macbeth însă ea și-a găsit terenul prielnic. Ambiția care se afla într'însul în germen încolțește cu repeziciune și ia proporțiĭ imense. Desvoltarea progresivă a acesteĭ stărĭ psihice e zugrăvită într-un mod admirabil. Abia părăsește pe vrăjitoare când i se anunță că e *Than de Cawdor*. Coincidența e uimitoare. Speranța că va ajunge și rege ia acuma tot maĭ multă consistență în sufletu-ĭ corupt. O altă împrejurare tot așa de potrivită vine să-l determine la crimă. Duncan l-anunță că-ĭ va fi oaspe. Planul infernal urmează acum spre realizare inevitabil; căcĭ, după cum observă admirabil Jules Lemaître, totul împrejurul luĭ Macbeth pare *a voi* ca ideia concepută să se realizeze.

Și totușĭ Macbeth are un moment de oprire: „Nu vom merge maĭ departe în acest proect. El m-a acoperit de onoruri și serviciile mele mi-au atras stima generală și o reputație strălucită...“ [1]) E, o clipă de vedere lucidă a minții orbite, o încercare de revoltă a conștiinței clare. Dar poetul a pus alături de Macbeth pe soția luĭ, un demon de cruzime și ambiție. Ea vrea să fie maĭ repede regină. Pasiunile prind loc maĭ de grabă în inimile de femeĭ, ne-fiind pătrunderea solidă a uneĭ minți logice care să le contra-balanseze. Astfel, pasiunea furioasă a femeiĭ împinge, în această piesă la crimă, pe soțul încă nehotărât. Lady Macbeth îl mustră, îl acuză de lașitate și printr-una din cele maĭ celebre pledoariĭ ale asasinatuluĭ, sfârșește prin a-l „sugestiona“, după expresia nimerită a luĭ Lemaître.

Crima se comite și conștiința asasinuluĭ se turbură. El pare a fi auzit o voce în somn care i-a strigat: „Tu nu veĭ maĭ dormi! Macbeth ucide somnul, somnul inocențiĭ!“ Lady Macbeth încearcă să-l îmbărbăteze,

1) Actul I, sc. XI.

dar el examinându-şĭ sufletul se îndoeşte dacă oceanul întreg i-ar putea spăla mânile de sânge.

Din clipa omoruluĭ şi conştiinţa luĭ Macbeth e ucisă. Ajuns rege, o temere de moarte îl stăpâneşte, o nesiguranţă cumplită îl sfâşie şi în prada acesteĭ stărĭ sufleteştĭ el comite în mod fatal nouă crime. Banquo cade victimă cel dintâiŭ şi spectrul seŭ turbură pe asasin în mijlocul banchetuluĭ. E o halucinaţie provenită din rătăcirea minţiĭ luĭ Macbeth în prada spaimeĭ. După Banquo e rândul luĭ Macduff: familia sa piere sub mâna ucigaşilor.

Iar când steaua măririĭ tiranuluĭ începe a păli, asistăm, în ultimul act, la scena tragică a ispăşiriĭ sângeluĭ vărsat. Lady Macbeth, acest monstru-femee, demonul răŭ al soţuluĭ eĭ, începe a fi torturată de impresiile din noaptea crimeĭ, acum redeşteptate. Imprejurările în care s'a comis asasinatul, i-aŭ produs o puternică sguduire nervoasă. Pătrunzând în camera în care zăceaŭ şambelaniĭ ucişĭ şi muindu-şĭ mânile în sângele lor cald încă, pentru a-ĭ mânji, Lady Macbeth simţise mirosul de sânge; ea văzuse apoĭ mânile-ĭ roşite: acestea contribuiseră a-ĭ lăsa o puternică impresie fizică. Impresia aceasta i se trezeşte acum în somn, îĭ răpeşte liniştea, îĭ turbură mintea. Ea suferă torturile infernuluĭ. Somnambulă, pronunţă cuvinte fără şir, în care mereŭ se distinge preocuparea de a se curăţi de sângele cu care în noaptea crimeĭ îşĭ pătase mânile:

„Dispari deci, oribilă pată... Dispari, îţĭ zic... Cine ar fi crezut că acest bătrân a avut atâta sânge în vinele sale?“ — „Ce! aceste mânĭ nu vor fi niciodată curate?“ — „se simte totdeauna un miros de sânge! toate parfumurile Arabieĭ nu vor albi niciodată această mică mână!“ [1]).

E o halucinaţie, observă Lemaître [2]), nu e remuşcarea, care e lucru al vieţiĭ cu totul conştiente. Dacă nu şi-ar fi mânjit mânile de sânge, ea n-ar fi avut nicĭ o turburare.

In apropierea catastrofeĭ ce aştepta pe Macbeth, vrăjitoarele i-aŭ apărut iarăşĭ, făcându-ĭ nouă prevestirĭ care l-aŭ asigurat. Increderea i se redeşteaptă şi el se prepară de luptă cu o energie sălbatică. In curând i se anunţă moartea regineĭ; atunci el pronunţă această tristă gândire asupra vieţiĭ omeneştĭ:

„Astfel mâne, apoĭ mâne, şi un alt mâne încă, înaintează dintr-o zi într-alta pe nesimţite, şi toate zilele noastre trecute n'aŭ făcut decât să lumineze nebunĭ pe drumul ce duce la moartea sombră. Stinge-te, stinge-te, scurtă candelă: viaţa nu e decât o umbră ambulantă. Ea seamănă cu un sărman comedianţ care se umflă de îngâmfare şi de mânie în timpul uneĭ ore şi apoĭ dispare şi este uitat pentru totdeauna. E o poveste spusă de un imbecil cu o mare larmă de cuvinte şi de gesturĭ emfatice şi care în fond nu însemnează nimic...“ [3]).

In fine momentul fatal a sosit: pădurea din Birnam se mişcă înain-

1) Actul V, sc I.
2) Impressions de théâtre, sixième série.
3) Actul V, sc. V.

tând spre Macbeth. Dar el nu dezarmează: acum sfidează soarta, se luptă împotriva ei. Şi chiar când află că Macduff nu e născut din femee, nu vrea să se predea. Joacă ultima carte a Destinului şi moare ca Richard III, cu arma în mână, într-un acces de eroism:

„De şi pădurea din Birnam a mers către Dunsinan, şi de şi tu, adversarul meu, nu eşti născut din femee, voesc încă să încerc soarta o ultimă dată. Iată, mi-acopăr corpul cu scutul meu războinic. Atacă-mă, Macduff, şi infernul să acopere pe acela din doi care va striga cel dintâiu: „opreşte! destul!...“ [1]).

S'a comparat lady Macbeth cu *Clytemnestra* lui Eschyl. Analogia stă în faptul că amândouă sunt setoase de sânge. In privinţa rolurilor însă este o deosebire simţitoare. Clytemnestra are conştiinţa împliniriĭ uneĭ datoriĭ morale prin săvârşirea crimeĭ. Atitudinea eĭ dar este de o energie extremă. Absolut stăpână pe sine, ea lucrează fără un moment de şovăire, fără o clipă de remuşcare. De aici acea soliditate plastică admirabilă care face dintr-însa cea maĭ mare femee din tot teatrul antic. Ea n-are turburăriĭ în somn ca lady Macbeth. Clytemnestra avea în favoarea eĭ legea morală pe care n-o are aceasta: de aci superioritatea eĭ.

Stapfer [2]) observă că zugrăvirea caracteruluĭ soţieĭ luĭ Macbeth este o abatere de la metoda obicĭnuită ce întrebuinţează Shakespeare în zugrăvirea caracterelor tragice. El totdauna urmează pas cu pas desfăşurarea pasiuniĭ erouluĭ, conducând-o treptat până ce aduce desnodământul fatal. Astfel Shakespeare pune dinnaintea privitorilor nu criza uneĭ existenţe ci *istoria unuĭ suflet*. Eĭ bine, lady Macbeth de la început, fără niciĭ o scenă pregătitoare, ni se înfăţişază ca un demon de cruzime. Aceasta şi-o explică Stapfer prin aceea că Shakespeare nu aplică în genere femeilor facultăţile sale de analiză. Eroinele luĭ sunt bune saŭ rele. In cazul dintâiŭ sunt îngeriĭ de fidelitate şi devotament (Cordelia), în cel d-al doilea demoniĭ incarnaţiĭ (lady Macbeth, Goneril).

Vrăjitoarele luĭ Shakespeare ne amintesc încă *Furiile* luĭ Eschyl. Ele sunt apariţiuniĭ obiective. Nu sunt produsul imaginaţiuniĭ culpabiluluĭ; poetul le dă o formă sensibilă, o existenţă reală. In această privinţă Shakespeare e în acord cu credinţele timpuluĭ săŭ. El le reprezintă în toată urâţenia lor hidoasă, aşa cum şi le închipuia poporul, dansând împrejurul uneĭ căldăriĭ magice în care clocoteşte un amestec bizar de elemente necesare farmecelor lor: o bucată de şearpe de mlaştină, un ochiŭ de şopârlă, un picior de broască, o limbă de viperă, o aripă de bufniţă, solziĭ de balaur, dinţiĭ de lup, rădăcină de cucută smulsă noaptea, un ficat de Ovreiŭ sperjur, un nas de Turc, etc. Shakespeare însoţeşte încă apariţia lor cu turburarea elementelor naturiĭ şi prin aceasta lucrează maĭ puternic asupra imaginaţiuniĭ. Vijelia, ploaea şi trăsnetul sunt mediul lor obicĭnuit.

Dacă le comparăm cu Furiile luĭ Eschyl simţim numaĭ decât deose-

1) Actul V, sc. VII.

2) Shakespeare et les tragiques grecs.

birea. Vrăjitoarele din Macbeth sunt cu mult inferioare Furiilor din *Orestia*. Ele nu ţin în mod esenţial de dramă. Intervenţia lor nu e dramatică decât atunci când tentează pe Macbeth, la începutul pieseĭ. In drama luĭ Eschyl, Furiile sunt principalul personagiŭ. Ele sunt mult maĭ nobile decât vrăjitoarele luĭ Shakespeare prin rolul ce îndeplinesc. Păzitoare ale legilor naturale, sunt cele maĭ teribile răsbunătoare ale paricidiuluĭ. Saint-Marc Girardin observă cu multă dreptate, că ele n-aŭ nevoe, pentru a îngrozì pe Oreste, de îngredientele bizare pe care vrăjitoarele le fierb în căldare: câteva vorbe sunt de ajuns. Ele sunt gândirile chiar ale omorâtoruluĭ care aŭ luat o formă şi o figură[1]). Intr-adevăr, Furiile înfăţişază remuşcarea şi pedeapsa. La sfârşitul *Coeforelor*, Oreste, de îndată ce a comis omorul, se turbură. El vede Furiile şi se îngrozeşte. Din dialogul ce are cu Corul, resultă că divinităţile răsbunătoare n-aŭ fiinţă decât numaĭ pentru dânsul. Transcriem acest pasagiŭ:

Oreste. — Ah! femeĭ, ah! captive, Gorgonele. — Iată-le, cu rochiile cernite, cu miile lor de şerpĭ pe cap. — Ca să maĭ rămân încă acì, eŭ, nu!

Corifeul. — Ce fantome, o fiŭ prea iubit al părinteluĭ tăŭ, ce fantome te chinuesc, te turbură? — Linişte, goneşte aceste deşarte spaime.

Oreste. — Fantome, nu, sunt calăiĭ meĭ. — Da, eĭ sunt acì, dinaintea mea, câiniĭ răsbunătorĭ aĭ mameĭ mele.

Corifeul. — Oh! acest sânge încă proaspăt pe mânile tale, iată de unde îţĭ vine turburarea, rătăcirea.

Oreste. — Auguste Apollo, iată-le cum mişună — ochiĭ lor picură sângele — oroare!

Corifeul. — Rămâĭ şi purifică-te. Imbrăţişază genuchiĭ luĭ Loxias şi în curând veĭ fi scăpat de turburările tale!

Oreste. — Voĭ nu vedeţĭ aceste Furiĭ. Eŭ le văd. — Ele îmĭ daŭ goană. — S'a sfârşit, să fugim![2])

Acest pasagiŭ ne atestă turburările paricidiuluĭ. Oreste singur simte apropierea Furiilor. Dar în ultima parte a trilogieĭ, Eschyl, pentru a lucra maĭ puternic asupra privitorilor, dă o formă sensibilă teroareĭ ucigaşuluĭ şi represintă Furiile pe urmele luĭ. El le dă înfăţişarea cu care imaginaţia populară le îmbrăcase în acele vremurĭ primitive. De altfel e indiferent sub ce aspect se presintă divinităţile răsbunătoare ale amoruluĭ: ele exercită aceiaşĭ influenţă. Iată pentru ce şi arta greacă, în cultul săŭ extrem pentru frumos, a desbrăcat cu vremea Furiile de costumul lor hidos şi le represintă sub forma unor femeĭ de o frumuseţe gravă. Evoluţia care se făcuse în domeniul ideilor modificase şi psichologia primitivă a aceluĭ timp şi se ajunsese la convingerea că adevărata teroare e aceea a sufletuluĭ, nu a ochilor. Acest sens îl are pictura unuĭ vas, care represintând scena luĭ Oreste turburat de Furiĭ, ne înfăţişază pe una din acestea ţinând în mână o oglindă în care se reflectează imagina victimeĭ. Acea-

1) Cours de littér. dramatique, t. II pag. 20.

2) După traducerea luĭ Ad. Bouillet.

stă concepţie ingenioasă traduce chinul moral al conştiinţeĭ în prada remuşcăriĭ[1]).

Eschyl însă le a înfăţişat sub trăsături tot aşa de spăimântătoare ca şi acelea sub care ne prezintă Shakespeare vrăjitoarele. Teroarea pe care a produs-o apariţia lor în teatrul antic a rămas proverbială.

V.

Hamlet se apropie prin subiect de *Coeforele* luĭ Eschyl. Intr-adevăr, personagiile principale ale acestor două piese îndeplinesc acelaş rol. Hamlet are ca şi Oreste o datorie sacră de îndeplinit faţă de memoria tatăluĭ său. Amândoĭ aŭ de răsbunat o crimă. Deosebirea între dânşiĭ e însă fundamentală, cu privire la modul în care lucrează. Eroul antic e plin de energie: de îndată ce hotărăşte răsbunarea, el loveşte fără întârziere. Hamlet din contra, meditează mereŭ, îşĭ consumă toată energia în refecţiĭ filosofice, voinţa luĭ se disolvă în argumentărĭ de sofist care îĭ anihilează orĭce acţiune. In privinţa aceasta deci Hamlet şi Oreste sunt în cel maĭ isbitor contrast.

Hamlet face parte din acea familie de spirite nenorocite, aşa de numeroase în societatea modernă, care văd numaĭ mizeria şi răul omeniriĭ, o plâng şi se revoltă. Natura temperamentuluĭ lor melancolic îĭ face nesimţitorĭ la bunurile care aŭ un loc poate tot atât de important în rostul lumiĭ. Hamlet are un frate în literatura modernă: pe *Werther* al luĭ Goethe. Criticiĭ germanĭ aŭ arătat apropierea. Amândoĭ cu aceeaşĭ sensibilitate bolnavă, aceeaşĭ inclinare excesivă spre meditaţiĭ filosofice, acelaş pesimism incurabil. Lumea exterioară nu face de cât să-ĭ revolte.

„D-zeŭ ne a stabilit pe pământ — zice într-un mod admirabil Saint-Marc Girardin — pentru a lucra, nu pentru a visa. De toate gândirile, de toate sentimentele noastre el a legat acţiunea ca o necesitate de pietate, cultul; de iubire, grija familieĭ; de ideea frumosuluĭ, artele. Nicăerĭ D-zeŭ nu s-a mulţumit cu ideea, pentru că ea se stinge îndată în reverie. Această acţiune care face viaţa uşoară şi plăcută, e ceeace lipseşte luĭ Werther“.[2])

Nicĭ-o împrejurare externă nu ne explică starea sufletească a luĭ Hamlet. Desgustul de viaţă îl stăpâneşte chiar înainte de apariţia umbreĭ tatăluĭ său:

„O, Doamne! — exclamă dânsul — cât de plictisitoare, searbăde şi deşerte îmĭ par toate lucrurile acesteĭ lumĭ! O, Doamne! cât o dispreţuesc şi cât mă oboseşte!“ [3]).

Când umbra tatăluĭ său îĭ apare, aceasta nu face de cât să dea un pretext dispoziţieĭ luĭ naturale. Destăinuirea fantomeĭ a fost teribilă şi Hamlet se sbate acum într-o luptă sufletească care nu-ĭ lasă o clipă de odihnă. El trebue să se convingă de adevăr, căcĭ se teme că această destăinuire să nu fie o simplă amăgire a simţurilor luĭ turburate.

1) Max Collignon: Mythologie figurée de la Grèce.
2) Op. Citată, t. I, pag. 123.
3) Actul I, sc. II.

Spectrul care i se arată în această scenă, în împrejurările care apare, produce o impresie puternică şi e o dovadă mai mult de dibăcia cu care Shakespeare mânueşte minunatul. El de altfel ne-a preparat pentru această apariţie. Starea de melancolie maladivă, reveriile şi meditaţiile speculative ale luĭ Hamlet, îl făceaŭ să încline spre credinţă în viziunile celeĭlalte lumĭ.

Villemain comparând apariţia din Hamlet cu aceea din *Eryphile* a luĭ Voltaire, arată superioritatea poetuluĭ englez şi regretă că Voltaire n-a ştiut a profita de geniul luĭ Shakespeare.[1]) Umbra luĭ Amphiaraus, ucis de Eryphile, apare în plină zi, dinaintea poporuluĭ întreg. Nimic nu poate fi maĭ rece de cât această apariţie şi nimic maĭ slab de cât cuvintele luĭ Alcmeon la revelaţia ce-ĭ face spectrul. Umbra tatăluĭ luĭ Hamlet apare în miezul nopţiĭ şi în spaima celor doĭ soţĭ şi prinţuluĭ, îl ia pe acesta de-o parte şi-l duce acolo unde „locul singur fără nicĭ o cauză inspiră delirul disperăriĭ.“ In aceste împrejurăriĭ spectrul îĭ descoperă luĭ Hamlet crima pe care-ĭ cere s-o răsbune:

„Dacă sentimentul naturiĭ trăeşte în tine, nu o suferĭ: patul regal al Danemarceĭ să nu fie locul desfrâuluĭ şi incestuluĭ oribil.“ [2])

Hamlet se umple de oroare la această revelaţiune neaşteptată. Revolta sufletuluĭ săŭ plin deja de mâhnire se revarsă acum în cele maĭ puternice accente şi am crede că îndată eroul va alerga cu arma în mână asupra ucigaşuluĭ.

„Să-mĭ aduc aminte de tine! — Da, umbră scumpă, cât timp va fi memorie pe acest glob criminal. — Să-mĭ aduc aminte de tine! — Da, şi din depozitul memorieĭ mele vreaŭ să şterg toate aceste deşerte şi nebune amintiriĭ, toate maximele cărţilor, toate urmele, toate impresiile trecutuluĭ, pe care tinereţea şi observaţia le imprimaseră acolo şi ordinul tăŭ singur va trăi în registrul gândirilor mele, curat şi desfăcut de tot acest umil amestec, da, iaŭ pentru aceasta, cerul de martor!“ [3])

Dar nu. Acestea nu sunt de cât vorbe mariĭ, puternice, sunătoare, vorbele tutulor acelora care nu simt destulă tărie de voinţă într-înşiĭ şi aŭ, oarecum, nevoe de a se încuragea pe eĭ înşişĭ, printr-un potop de vorbe neobicĭnuite.

Aci e deosebirea culminantă între Hamlet şi Oreste anticul. In Coeforele Clytemnestra trebuia să piară. Ea era condamnată de maĭ înainte de inexorabila lege a destinuluĭ care cere sângele pentru sânge. Persoana care încarnează puterea misterioasă a răsbunăriĭ e târâtă cu orbire spre ţinta finală. Oreste n-are nicĭ o şovăire: cu hotărâre de fier el merge la executarea planuluĭ infernal, fiindcă dânsul este un agent al aceleĭ supreme legĭ morale.

In Coeforele, când Electra, la mormântul tatăluĭ săŭ, cere sfat Coruluĭ pentru a şti ce să invoace în această tristă situaţie, Corul o sfă-

1) Tableau de la littèr. française au XVIII siècle, p. 195.
2) Actul I, sc. V.
3) Ibidem.

tueşte să se gândească la Oreste şi să se roage zeilor ca să se întoarcă acasă.

— Spre a-l judeca saŭ spre a pedepsi crima? Intreabă Electra.

— Să vină să reclame *moartea pentru moarte*, iată totul.

Iar Oreste exclamă dureros:

„Ea strigă moarte, Erinnys, moarte în numele celor ce aŭ căzut şi totdeauna *omul trebue să răspundă la omor*. Unde sunteţi dar? Ce faceţi voi care domniţi sub pământ?“

El merge la crimă cu vorbele următoare:

„Cu ajutorul zeilor acest braţ îi va face dreptate (luĭ Agamemnon). Ea suprimată, voi putea muri la rându-mĭ“.

Astfel eraŭ lucrurile fixate prin tradiţie şi poetul grec trebuia să ţină seamă de dânsa.

In societatea creştină însă, Hamlet nu poate proceda cu energia barbară a eroului antic. O serie de peripeţiĭ trebuesc desfăşurate în teatrul modern până la producerea actuluĭ. Ele sunt necesare în special în Shakespeare, care ne face analiza psichologică a unuĭ om. In cursul acestor peripeţiĭ, pe care de altfel eroul singur şi le crează, energia i se perde, nehotărârea îi creşte şi odată cu dânsa tortura sufletească. Cu drept cuvânt s'a zis că această piesă e cel maĭ măreţ studiŭ ce s'a făcut asupra nehotărârĭi omeneştĭ. Hamlet nu se poate decide pentru că se teme de a-şĭ încărca conştiinţa cu o crimă. El n-ar vrea să se încreadă numaĭ în destăinuirea fantomeĭ; ar dori să aibă alte probe maĭ materiale, maĭ evidente.

Atunci înscenează reprezentaţia care sfârşeşte prin a-i forma cea maĭ deplină convingere. Eĭ bine, Hamlet tot nu loveşte. El porneşte asupra criminalului, dar ezită încă a-l lovi, fiindcă l-a surpins rugându-se şi se teme să nu-l trimită în raiŭ. Ce pretext copilăresc pentru un om care are de îndeplinit cea maĭ sacră datorie. Adevăratul motiv e că Hamlet ar vrea ca evenimentele să se precipite spre desnodământ fără intervenţia luĭ. Aceasta se şi întâmplă. Incapabil de a-şĭ îndeplini datoria, fatalitatea face ceeace el n-a putut. Trebue acel măcel de la sfârşitul pieseĭ, pentru ca întâmplător numaĭ să cadă şi culpabilul între celelalte victime. Astfel slăbiciunea luĭ Hamlet provoacă atâta vărsare de sânge, pentru că n-a ştiut la timp să se răsbune asupra celuĭ vinovat. Apariţia luĭ Fortinbras formează cel maĭ viŭ contrast cu nehotărârea luĭ Hamlet. Shakespeare dă o moralitate energică piesiĭ sale, prin această ultimă scenă în care acţiunea vine să ia locul nehotărârĭi.

Astfel sfârşeşte această piesă, cea maĭ desbătută din tot teatrul luĭ Shakespeare. Eroul cade însuşĭ victimă a slăbiciuniĭ sale. Autorul ne-a zugrăvit într'însul tipul acelora care sunt maĭ dispuşĭ a reflecta asupra evenimentelor de cât a le conduce. Preponderanţa gândiriĭ asupra acţiuniĭ, iată fondul caracteruluĭ luĭ Hamlet.

Caracterul complex a luĭ Hamlet, zice Mézières, pare a aparţine deja vieţiĭ moderne. E un visător al timpuluĭ nostru, pe care poetul l-a aruncat

într-un secol eroic în care acţiunea singură are valoare şi în care el rămâne inferior roluluĭ săŭ pentru că nu ştie să lucreze [1])".

S'a observat cu drept cuvânt că această dramă a deschis calea sentimentalismuluĭ ce caracterisează sfârşitul ultimuluĭ secol. Mulţĭ aŭ încercat încă să arate că Shakespeare nu a vrut să dea în Hamlet un tip de imitat.

Intr'o scurtă şi ingenioasă paralelă între Hamlet şi Don Quijotte, Turghenieff arată că eĭ personifică cele două extreme ale naturiĭ omeneştĭ. Unul e tipul celor care-şĭ pun, idealul înăuntru naturiĭ omeneştĭ, celalalt, tipul celor care şi-l pun în afară. Sunt două moduri de a concepe idealul: Hamlet personifică cu tărie pe cel dîntâiŭ. Pe când Don Quijotte se sacrifică pentru adevăr şi justiţie, Hamlet are vecĭnic înainte situaţia luĭ, se cântăreşte, se judecă, se analizează, reflectează şi nu face nimic. Omenirea nu poate decât să piardă cu astfel de tipurĭ. In Don Quijotte, din contra, cu tot ridiculul situaţieĭ, găsim un fond moral: eroul urmăreşte un ideal şi pentru realizarea luĭ îndură toate sacrificiile.

. . . . . .

Din cele ce preced s-a putut vedea punctele de atingere între aceştĭ doĭ marĭ reprezentaţĭ aĭ arteĭ dramatice. Superiorĭ prin întinderea spiritului lor, eĭ se ridică de-asupra tutulor timpurilor şi trăesc vecĭnic în amintirea generaţiilor care vin, prin opera lor trainică în care privilegiul geniuluĭ a pus trăsăturile sale nepieritoare.

Eschyl se trudeşte într-o vreme încă aspră pentru îndulcirea legilor uneĭ morale barbare. Nimic maĭ grandios decât spectacolul acestuĭ suflet torturat de neînţelesul legilor Olympuluĭ archaic şi sbuciumându-se în căutarea uneĭ morale maĭ umane. Puternicele luĭ drame pătrunse de aceste nobile aspiraţiunĭ ale uneĭ inimĭ superioare, ne interesează şi astăzĭ, după două miĭ patru sute de anĭ şi ne vor interesa cât lumea, căcĭ pe lângă misterul credinţelor aŭ într-însele ceva din fondul etern al naturiĭ omeneştĭ.

Shakespeare, cu o artă extraordinară, a prins cu acelaş dar dumnezeesc toate luptele care agită inima omenească în nesfârşitele-ĭ porniriĭ. Omenirea întreagă, sub toate feţele eĭ, se oglindeşte în opera-ĭ nease mănată.

Iată de ce amândoĭ vor trăi până la capătul lumiĭ.

NICOLAE BĂNESCU.

1) Shakespeare, ses œuvres et ses critiques.

ROMANȚĂ

Trimisu-ți-am dorul meŭ singur
Pe-o frunză bătută de vânt, —
In șoaptă chematu-te-am iarăși
Dar șoapta schimbatu-s'a 'n cânt.

Și-un cântec 'nălțat-am spre tine,
De-apururĭ frumoasă și bună,
Iar gândul pornit-a solie
Pe-o rază sfioasă de lună.

Și 'n urmă, rămas-am cu visul
Copil alintat al iubirĭi;
Un vis este tot ce-mĭ rămâne
Și-acela,... vândut fericirĭi!

CORNELIŬ MOLDOVANU.

G. PETRAȘCU

PORTRET, STUDIU

ȘTEF. POPESCU

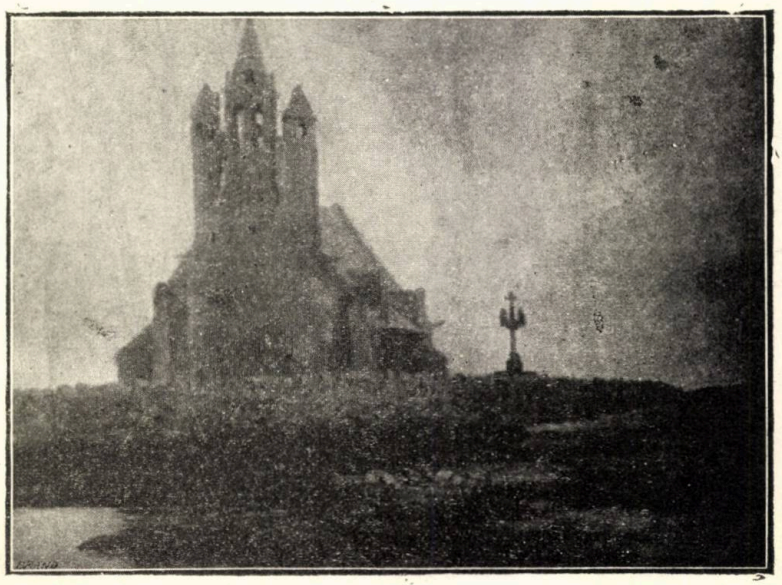

„NOTRE DAME DE LA JOIE"

POVESTE

Din vremuri țin minte-o poveste
Bunica de față-o știea,
Eram un copil când mi-a spus-o, –
Povestea așa se 'ncepea:

„Un prinț îndrăgi o copilă,
Copila pe prinț l-îndrăgi, —
Dar ea se temea să i-o spue,
Iar el nicidecum nu 'ndrăzni".

„Iubindu-se fără s'o știe,
Rămaseră veșnic tăcuți,
Dorindu-se unul pe altul
Se stinseră nepriceputi..."

Copilă, aceeași poveste
E vreme de când o trăim;
Tot astfel și noi o 'ncepurăm
Dar n'așî vrea așa s'o sfârșim.

CÂND FECIORIA...

Când fecioria-ĭ veştejită
Şi vraja dragostiĭ s'a stins
Nu maĭ luceşte nicĭ o rază
In vagul ochilor cuprins.

Dezmierdătoarea lor lumină
Perdută 'n noaptea 'nlănţuiriĭ
Pe raza stelelor se 'nalţă
In lumea blând'a nemuririĭ;

Insă comorile de visurĭ
Ce-aŭ fost partaşe la păcat
In întunericul din suflet
De-apururea s'aŭ îngropat.

Şi 'n sufletul pustiŭ ca toamna
Va plânge 'n vecĭ melancolia,
Şi ochiĭ tăĭ găsi-vor lacrimĭ
Să-şĭ prohodĭască fecioria.

CORNELIŬ MOLDOVANU.

CINE ESTE RADU VODĂ ILIAŞ

din 1553 ?[1])

Din cauză că cronicele muntene ne vorbesc pe la începutul secoluluĭ al XVI, prin 1521—1522, de un Radu Vodă Călugărul [2]), care nu poate fi admis pentru acest timp în şirul domnilor Munteniei, [3]) şi fiindcă în a doua jumătate a aceluiaş secol, se întâlnesc în documentele timpuluĭ adesea orĭ menţiunĭ despre un Radu Vodă Călugărul, menţiunĭ care se rapoartă însă numaĭ la Paisie, un destul de bine cunoscut voevod al Munteniei, s'a produs, zic, din aceste cauze în istoriografia română maĭ multe confuziunĭ. Prima, şi cea maĭ însemnată, a fost admiterea în secolul al XVI, încă a unuĭ Radu Voevod Călugărul, pe lângă *singurul* existent şi dovedit cu probe incontestabile: Paisie saŭ Radu Vodă Călugărul. [4])

Din această confuziune aŭ decurs pe urmă câteva greşelĭ: aşa de pildă, din această cauză, Radu Vodă Paisie, din 1535, a fost considerat de unĭĭ ca fiul luĭ Radu Vodă Călugărul din 1521—1522, fiindcă Paisie se intitula în chrisoavele sale fiul luĭ Radu Vodă; [5]) Pătraşcu Vodă, este făcut iarăşĭ fiŭ al aceluiaş Radu Călugărul, raportându-se greşit informaţiunea luĭ Verancicĭ, că Pătraşcu e fiul *Călugăruluĭ odinioară domn*, la hipoteticul Radu Călugărul din 1521—1522, şi nu cum trebuia la Paisie. [6]) Azĭ însă nimenĭ nu se maĭ îndoieşte că Pătraşcu e fiul luĭ Paisie.

In sfârşit tot ca consecinţă a acesteĭ confuziunĭ ni se preşintă şi reaua înţelegere a informaţiunilor luĭ Natalis Comitele relativă la Radu pretendentul din 1553, — de care ne vom ocupa — pretendent care disputa între 1552—1553, tronul ţărĭĭ Româneştĭ luĭ Mircea Ciobanul.

---

1) Studiul de faţă se prezintă ca o consecinţă a cercetărilor rezumate în articolul „In jurul. luĭ Basarab Laiot, din prima jumătate a sec. XVI, publicat în numărul ultim din anul 1903, al Revisteĭ Literatură şi Artă Română.

2) Vezĭ Anonim. Mag. Istoric IV, pag. 267 şi Constantin Căpitanul, ediţia d-luĭ Iorga, pag. 43.

3) Incercările pentru aceasta aŭ fost şi vor fi inutile, de oare-ce vor fi după cum aŭ fost şi până acum infructuoase.

4) Vezĭ Istoria Românilor a d-luĭ A. D. Xenopol, II, pag. 484 şi încercarea repausatuluĭ St. Orăşanu, în recensiunea sa asupra cărţiĭ d-luĭ I. Bogdan, Documente şi Regeste.... din Braşov, publicată în Convorbirĭ Literare, anul XXXVII, pag. 552, în care voia să susţină existenţa luĭ Radu Vodă Călugărul al cronicelor muntene, din necesitatea de a explica titulatura luĭ Mircea Ciobanul şi a luĭ Vintilă de la Slatina.

5) A. D. Xenopol, Istoria Românilor, II, pag. 492.

6) Tot la Dl. Xenopol, III, 8; Şincai are pentru ambiĭ domnĭ originea adevărată.

Cronicele muntene vorbind de domnia luĭ Mircea Ciobanul, ne-o arată neliniştită încă din anul 1552 de pretenţiunile, întemeiate orĭ ba, vom vedea maĭ în urmă, ale unuĭ oarecare Radu Vodă numit şi Iliaş saŭ Ilie. [1]) Asupra personalităţiĭ acestuĭ pretendent părerile istoricilor noştri maĭ nouĭ diferă: Unĭĭ îl consideră că ar fi însuşĭ Radu Vodă Paisie, care, fiind înlăturat în anul 1545 de la tronul ţărĭĭ româneştĭ, nu ar fi fost luat imediat de turcĭ la Constantinopolĭ, cum spun cronicele, ci s'ar fi refugiat în Ardeal, de unde s'ar fi întors cu ajutor de acolo, în contra luĭ Mircea, încercând astfel a-şĭ recăpăta tronul; [2]) alţiĭ însă cred că Radu Vodă Ilie saŭ Iliaş, este deosebit de Paisie, dar nu spun nimic maĭ mult asupra originiĭ luĭ [3]).

Cu credinţa că dacă cele câteva date inedite pe care le avem pentru istoria Românilor din epoca aceasta, nu vor limpezi definitiv chestiunea aceasta, cel puţin vor contribui cu o parte însemnată la rezolvirea eĭ, ne-am decis a publica cele ce vor urma.

Printre mărturiile străine preţioase pentru chestiunea noastră, Comitele Natalis care scria pe la 1545—1581 şi chiar despre evenimentele timpuluĭ în care trăia este, fără îndoială, cea maĭ importantă [4]). Informaţiunile pe care el le dă asupra faptelor care interesează în deosebĭ istoria românilor din acea epocă — luptele dintre Radu Iliaş şi Mircea Ciobanul, — el le avea prin secretarul italianuluĭ Castald, omul imperialilor, care trăia pe lângă acesta în Ardeal. Ca atare ştirile luĭ merită încredere, maĭ ales când informaţiunile ce le avem din isvoarele interne nu le contrazic.

Vorbind tocmaĭ de aceste lupte, fără însă să precizeze de care anume ca ordine [5]) Natalis spune cam următoarele: *Mircea Voevodul transalpin gonise la un moment dat, pe Radu şi-ĭ luase principatul, adică tronul,* **iar Radu care ca un simplu particular servea în armata luĭ Castald,** a cerut ajutor de la acesta pentru a-şĭ **relua** domnia (tronul, ţara), **care** adecă tronul saŭ principatul, traduc textual, **după tatăl săŭ i se cuvinea de drept** [6]).

---

1) In Constantin Căpitanul, noua ediţie, la pag. 61, iar în Anonim. Mag. Istoric IV, pag. 272/3

2) Istoria Românilor, A. D. Xenopol, III, pag. 6. Domnul Xenopol admite aceasta, probabil din cauză că Natalis zice că Mircea scoase pe Radu şi usurpă pentru sine ţara, înţelegând astfel că Natalis vorbeşte de înlocuirea luĭ Paisie; d-sa uită însă că Mircea vine în 1545, la tronul Muntenieĭ, după *mazilirea* luĭ Radu Paisie de către turcĭ, în care caz, nu maĭ poate fi vorba de o ciocnire între Radu Paisie şi Mircea Ciobanul. Aceeaşĭ greşeală o făcuse şi istoricul Ardelean Şincai, în Istoria sa, II, pag. 313.

3) D-l N. Iorga, în Prefaţa Vol. XI Hurmuzaki pag. III.

4) Partea care ne interesează e publicată de Engel, în Geschichte der Valachey und Moldauĭ vol. I, pag. 218.

5) In certele acestea pentru tron ale pretendenţilor cu domniĭ din principate nu se poate vorbi cu preciziune; se cunosc în cele maĭ multe cazurĭ una saŭ două din ciocnirile lor, de şi ele, se 'nţelege, aŭ fost maĭ multe. Aşa s'a întâmplat de sigur şi cu acest Radu şi anul 1552 e ocupat cu lupta aceasta dintre el şi Mircea Ciobanul, luptă din care eşea când unul când altul învingător şi se instala efemer în Târgovişte.

6) Dacă citeşte cineva în întregime pasagiul, rezumat maĭ sus, din Natalis, rămâne cu impresia că acel Radu care fusese scos de Mircea, nu era un voevod care domnise mult în ţara românească maĭ înainte; căcĭ un astfel de voevod fireşte nu s'ar fi angajat în armata luĭ Castald, orĭ câtă dorinţă ar fi avut el de a-şĭ recăpăta tronul şi orĭ cât de aventurier l'am presupune; această soartă l'ar fi jignit şi nu ar fi primit-o; ar fi pretins de sigur o altă situaţiune. Unuĭ tânăr, unuĭ pretendent, i-ar fi convenit să fie aceea ce vedem din Natalis că era Radul, în armata luĭ Castald. Şi în sfârşit, pare că n'ar conveni pentru un voevod, care domnise câţiva anĭ în ţara românească să se zică „quod e regia in privatam fortunam dejectus", ceea ce însă cred că s'ar fi potrivit maĭ bine unuĭ fiŭ de domn, crescut in fortunam regia. Şi să se observe că Radu fusese adus în această stare, de către însuşĭ Mircea Vodă, căcĭ Natalis spune: quod è regia în privatam fortunam *per illum dejectus*, pe când despre Paisie trebuia să zică „*din cauza luĭ Mircea*", căcĭ el fusese mazilit de turcĭ. Acelaş Natalis termină pasagiul relativ la aceste lupte astfel: Sic Randulphus per illam victoria universum *suum regnum* recuperat, ad quem ut verum et legitimum regem escipiendum amici conjunctique convenient.

Şincaĭ, în cronica sa urmând pe Engel, de la care ia informaţiunea luĭ Natalis, crede, în urma spuselor acestuia, că, nu sunt admisibile afirmaţiunile cronicelor muntene când ne vorbesc în timpul domnieĭ luĭ Mircea Ciobanul de un Radu Vodă Ilie saŭ Iliaş, şi el susţine că Voevodul Radul, Randulf al luĭ Natalis, nu poate fi altul de cât Paisie saŭ Radu al IX [1]). El, Şincaĭ, e foarte energic în această privinţă şi cu desăvârşire contra anonimuluĭ românesc şi a luĭ Filstih, căcĭ zice că: *Radu Ilie nicĭ n'aŭ stătut măcar pe pământ în timpul acesta.*

Tot astfel aŭ fost interpretate şi de d. Xenopol, spusele luĭ Natalis; şi pentru domnia sa, Radu Ilie este neîndoios Radu Vodă Paisie.

D. N. Iorga însă nu admite această interpretare, şi, cu drept cuvânt, crede că Radu Ilie este altul de cât Paisie; d-sa însă nu a încercat să determine personalitatea acestuĭ pretendent [2]).

Nicĭ nu încape îndoială că avem a face cu un alt voevod de cât Radu Vodă Călugărul, şi anume, pentru următoarele consideraţiunĭ: Dacă ar fi fost Paisie acel Radu cu care se luptă Mircea pentru tronul ţăreĭ româneştĭ, negreşit că ar fi spus aceasta cronicele române, fiindcă le-ar fi fost cunoscut; dar, din moment ce ele daŭ acestuĭ pretendent numele de Ilie saŭ Iliaş, neapărat că el a trebuit să fie altul de cât cel care maĭ domnise înainte în Muntenia [3]). Apoĭ dacă cumva Paisie ar fi încercat să-şĭ recapete tronul prin înlăturarea luĭ Mircea Ciobanul, de sigur că el n'ar fi aşteptat 8 saŭ 9 anĭ pentru ca să vină contra luĭ, ci, de bună seamă, el ar fi făcut aceste încercărĭ imediat după mazilirea luĭ, când ar fi găsit şi banĭ şi arme cu maĭ multă înlesnire [4]).

Să se maĭ observe, de asemenea, că şi cronicarul german Hieronymus Ostermayer, face să reiasă din spusele sale că, pretendentul acesta, Radu, cu care se luptă Mircea Ciobanul e altul de cât Paisie, pentru că el îl numeşte când devine domn, noul Radu Voevod: *Der neue Radu Vayda* [5]).

In sfârşit din chiar spusele luĭ Natalis Comitele, rezultă, de şi nu s'a observat până acum, că Radu Ilie este cu totul altul de cât Paisie care maĭ domnise în ţara românească înaintea luĭ Mircea.

Când Natalis afirmă că voevodul Radu, pretindea că tronul ţăreĭ româneştĭ i se cuvine luĭ de *drept după tatăl săŭ*, lăsă negreşit a se înţelege că el era *fiul unuĭ voevod care a trebuit să fi domnit* **neapărat** *în ţara românească* **imediat** *înaintea luĭ Mircea Ciobanul*, contra căruia, prin încercările sale, el voia să-şĭ valideze drepturile sale la tronul Muntenieĭ. Lucrul e foarte simplu: Radu luptă contra luĭ Mircea Ciobanul, fiindcă era convins că tronul Muntenieĭ i se cuvinea luĭ, în calitate de fiŭ al aceluia a căruia mazilire o obţinuse prin diferite mijloace Mircea.

Incontestabil că un altfel de limbagiŭ ar fi convenit luĭ Paisie, dacă într'adevăr pretendentnl din 1553 ar fi fostul voevod care fusese mazilit în 1545 de turcĭ după

---

1) Şincaĭ, II, pag. 313.

2) Despre el, D-l Iorga vorbeşte mai detaliat în Prefaţa volumuluĭ XI Hurmuzaki, sub anul 1552—1553, şi apoĭ scurt în nota pe care o face la pag. 888, la regestele ce publică ca anexe.

3) Negreşit că tradiţia de care s'a servit cronica ar fi ştiut că acest Radu este identic cu voevodul care domnise maĭ înainte în ţara românească şi ar fi spus, în acest caz, că el dorea să'şĭ *recapete* tronul perdut; acest lucru însă nu rezultă din afirmaţiunile croniceĭ; din acest izvor intern Radu ne apare ca un simplu pretendent şi originea luĭ necunoscută e o probă maĭ mult că el nu era identic cu Paisie.

4) Din ambele noastre cronice Radu Vodă, apare ca un domn *noŭ* deosebit cu totul de Paisie, de si încercarea luĭ este strâns legată de mişcările boerilor pribegĭ, de la începutul şi mijlocul domnieĭ luĭ Mircea. O variantă de cronică, care are de temeiŭ cronica anonimă, adesea orĭ însă maĭ bogată ca aceasta în informaţiunĭ, spune că: *au venit boiariĭ pribegĭ ce eraŭ în ţara ungurească asupra Mirceĭ Vodă, rădicându-şĭ domn pre Radul Vodă ce i-aŭ zis şi Ilie, şi cu ajutor de la ungurĭ,* ceia ce concordă cu informaţiunile străine.

5) In I. Kemeny, Deutsche Fündgruben, I, pag. 54. cf. şi scrisoarea luĭ Petru Haller. în Mon Hist. Hung. Diplomataria, II, gag. 355, din 21 Noembre 1552.

uneltirile luĭ Mircea Ciobanul; şi de sigur că, el ar fi încercat să motiveze tentativele sale cu drepturile ce le avusese, ce şi le câştigase însuşĭ cât domnise în ţara românească, şi negreşit, ar fi pretins tronul **pe care el l'ar fi avut maĭ înainte** şi de care pe nedrept a fost deposedat, şi nicĭ de cum nu ar fi pus înainte drepturile ce le avea la tronul Munteniеĭ după tatăl săŭ.

Mi se pare foarte evident că spusele luĭ Natalis că tronul se cuvenea de drept luĭ Radul din 1553 după tatăl săŭ, nu pot fi atribuite luĭ Radu Paisie, căcĭ, acesta, nu urmase şi nu urma nicĭ acum în 1553 după tatăl săŭ. Aşa dar pe când argumentarea pe care Natalis, o pune în gura pretendentuluĭ Radu din 1553, nu convine de loc luĭ Paisie; ea se potriveşte admirabil de bine în gura unuĭ fiŭ al voevoduluĭ care domnise în Muntenia **imediat** înaintea luĭ Mircea Ciobanul. Căci acesta, adică Mircea, prin stăruinţele sale la Constantinopoli, obţinuse nu numaĭ înlăturarea luĭ Paisie, dar chiar reuşise să obţină pentru el în locul mazilituluĭ, tronul ţăreĭ româneştĭ, şi, aşa fiind, el urmând la tron după Paisie, *uzurpase* drepturile luĭ Radu Vodă pretendentul de maĭ apoĭ, drepturĭ pe care el în calitate de fiŭ al luĭ Paisie le avea asupra scaunuluĭ Muntean. Şi lucru firesc, Radu-Vodă zis şi Ilie, luptă contra luĭ Mircea nu numaĭ pentru a'şĭ recăpătă drepturile-ĭ uzurpate, dar şi pentru a se răzbuna, poate, contra aceluia care înlăturase prin turcĭ pe tatăl săŭ [1]), şi îl aruncase şi pe el în chipul acesta într'o *fortuna privata*, cum spune Natalis.

Prin urmare astfel înţelese spusele luĭ Natalis, ele au rostul lor şi sunt explicabile: Radu Vodă Ilie saŭ Iliaş este fiul luĭ Radu Paisie şi numaĭ în această calitate, ca pretendent maĭ târziŭ, în 1553 *putea* să spună, când încercă să înlăture de la tronul Munteniеĭ pe Mircea Ciobanul, că acel tron i se cuveneà luĭ *de drept după tatăl săŭ.*

Dar în afară de orĭ ce alte consideraţiunĭ, simpla afirmaţiune a luĭ Natalis Comitele că tronul Munteniеĭ se cuvenea pretendentuluĭ Radu de drept după tatăl săŭ, era de ajuns, cred eŭ, ca să ne întărească convingerea că Radu Ilie, care neliniştea pe Mircea Ciobanul, era un fiŭ al luĭ Radu Paisie din 1545. Cea maĭ simplă şi cea maĭ logică interpretare ce trebuia să se dea spuselor luĭ Natalis, reducea conflictul ivit pentru tronul Munteniеĭ după anul 1550, numaĭ la treĭ persoane; la voevodul care domnise în 1545, înaintea luĭ Mircea Ciobanul, care era Paisie, la cel care domnea în 1552 şi o parte din anul 1553, care era Mircea Ciobanul şi la Radu Ilie care era pretendent, şi a căruĭ legătură de înrudire cu primul, legătură ce-ĭ da dreptul la tronul Munteniеĭ, era spusă de Natalis prin cuvintele: tronul ţăreĭ româneştĭ, i se cuvine luĭ de drept după tatăl săŭ: *qui post patrem ad ispum jure perveniebat* (Natalis, Historia sui temporis, lib. VI, pag. 134).

Din aceste treĭ persoane Mircea Ciobanul, cel de al doilea adică, înlăturase pe primul, şi, luându-ĭ tronul, uzurpase drepturile celuĭ din urmă, ale căruĭ încercărĭ de a-şĭ căpătă ceea ce i se luase sunt legitime. E aşa de adevărat şi aşa de simplu în cât nu maĭ este nevoe să insist.

---

1) D. Xenopol, în Istoria Românilor, III, pag. 6. fusese isbit de cuvântul *voevod* care însoţeşte în cronicele noastre numele luĭ Radu Iliaş, şi zicea că, din moment ce e numit voevod, a trebuit negreşit să fi domnit saŭ să fi fost fiul unuĭ domn. Dar d-sa nu a fost isbit de faptul că Natalis numeşte pe Mircea Ciobanul, voevod transalpin ceea ce arăta că acesta, adică Mircea, când înlătură pe Radu, fusese domn; orĭ în momentul când Paisie a fost mazilit, Mircea nu maĭ fusese domn în ţara românească, şi decĭ era pretendent, ceea ce nu rezultă din spusele luĭ Natalis. Situaţiunea pe care ne o prezintă Natalis e însă următoarea: Mircea, care domnise după Paisie, fusese înlăturat de Radu Ilie; acesta după scurt timp e gonit de Mircea Vodă, care pândise, cum spune Natalis, la graniţă ocaziunea de a'l ataca, şi aceasta se întâmplă probabil înainte de Noembre 1552. Nu e exclusă posibilitatea că chiar în primele încercărĭ ale boerilor pribegĭ din Ardeal în Muntenia contra luĭ Mircea să fi fost făcute prin Radu saŭ măcar în favoarea luĭ, de către partizaniĭ tatăluĭ săŭ, şi aşa fiind încercarea din 1552 n'ar fi de cât o consecinţă firească a primelor luĭ tentative.

Dar mi s'ar putea obiecta faptul că, din moment ce nu se cunoaşte până acum de cât treĭ fiĭ aĭ luĭ Paisie: Pătraşcu, [1]) Marco şi Vlad, ale căror nume n'au nimic de-a face cu acela al pretendentului din 1553, interpretarea spuselor luĭ Natalis n'ar putea fi confirmată, cum ar fi fost de dorit, prin ştirile interne, şi, deci, atât informaţiunile luĭ cât şi modul în care le-am interpretat n'ar putea fi admise în chip absolut. Şi fiind-că am privit în totdeauna cu multă rezervă ştirile noĭ din izvoarele streine, m'a stăpânit şi în cazul de faţă o bănuială asupra temeinicieĭ ştirilor luĭ Natalis, bănuiala care m'a făcut să amân mereŭ publicarea celor ce aŭ precedat.

Intâmplarea însă a făcut că revizuind odată în cursul acestuĭ an primele mele însemnărĭ culese din Archivele Statuluĭ, să găsesc printre ele o foarte preţioasă notiţă despre un act al căruĭ coprins confirmă în chip neaşteptat informaţiunea care ne preocupă a izvoruluĭ strein, adecă al luĭ Natalis.

Intr'adevăr această însemnare îmĭ arătă că la Archivele Statuluĭ, se păstrează o carte originală, a unuĭ Radu-Vodă, din anul 7061 — 1553 Martie 20. Insă fiind-că pe atunceĭ, prin 1900, urmăream cu totul alte chestiunĭ, am dat puţină importanţă actuluĭ şi am rezumat coprinsul luĭ, şi de oare-ce documentul nu era un chrisov ci o carte, care eraŭ maĭ scurte ca primele în coprins, orĭ cine-şi poate închipui cât de scurt a fost rezumatul ce l'am făcut atunceĭ; el însă mi-a fost totuşĭ suficient. [2])

Cartea aceasta ni s'a conservat la partida Episcopieĭ de Argeş, pentru că prin ea Radu Vodă întărea acesteĭ episcopiĭ, stăpânire peste nişte ţigani carĭ îĭ fuseseră dăruiţĭ încă maĭ dinainte vreme. In această carte Radu Vodă spunea între altele şi următoarele: că *sfânta episcopie maĭ fusese miluită cu acestĭ ţiganĭ şi de* **părintele domnieĭ mele de repauzatul Radu Voevod Călugărul.**

E clar, prin urmare, că un voevod din 1553, Martie 20, cu numele de Radu, consfinţeşte S-tei Episcopii de Argeş stăpânire peste nişte ţiganĭ, care maĭ fuseseră dăruiţĭ şi de tatăl săŭ Radu Vodă Călugărul.

Dar fiindcă astăzĭ se ştie că un alt Radu Vodă Călugărul afară de Paisie, înainte de 1553 n'a existat [3]), nu maĭ încape îndoială că voevodul dela care emană cartea de întăritură din 1553 Martie 20, nu este şi nu poate fi decât un fiŭ al luĭ Paisie. Şi cum în 1553 un alt domn în Muntenia cu numele de Radu, altul decât Radu Vodă Ilie al cronicelor muntene, saŭ Randulf al lui Natalis, pretendentul care

---

1) Lucrul e pe cât de natural pe atât de explicabil: Radu Vodă, un fiu al luĭ Paisie, nutrise pe când trăia încă tatăl săŭ şi era în fortunam regia, cum zice Natalis, speranţa de a domni în Muntenia. Dar după mazilirea tatăluĭ săŭ s'a văzut şi el nevoit ca mulţĭ alţĭ fiĭ de domn să-şĭ caute aiurea mijloacele pentru a căpăta tronul care l'or fi lăsat tatăl săŭ dacă n'ar fi fost Mircea Ciobanul. Aşa se explică de ce Natalis spune că Radu nu putea să suporte o viaţă comună, silit a servi în armata luĭ Castald şi tot această situaţiune maĭ explică de ce Natalis zice că tronul Munteniei se cuvenea luĭ Radu de drept după tatăl săŭ. Acest *după* are în cazul de faţă semnificaţiunea de o *imediată succesiune* şi nu poate fi luat în accepţiunea luĭ ordinară, a unor drepturĭ pe care fiiĭ de domn le ar invoca că le aŭ *orĭ când;* fie imediat după tată fie mult maĭ târziŭ.

2) Actul nu l'am maĭ putut revedea fiind trecut de curând în secţia istorică şi nu e încă catalogat.

3) Toate menţiunile despre Radul Vodă Călugărul din documentele secoluluĭ al XVI, se referă la Paisie; chiar şi cele de maĭ târziu vizează pe acelaş voevod.

Argumentul pe care eminentul critic literar, repauzatul Orăşeanu, îl invocă, în a sa Recensie asupra cărţeĭ d-luĭ I. Bogdan, Documentele de la Braşov, anume că faptul că Radu Vodă părintele luĭ Mircea Ciobanul şi al luĭ Vintilă de la Slatina, neputând fi identificat cu alt Radu Vodă de cât cu Radu Călugărul al Cronicelor muntene din 1521 şi 1522, ceea ce ar dovedi existenţa acestuĭ Radu Călugărul, nu maĭ poate fi luat în consideraţiune astă-zĭ. Căcĭ Radu Vodă din titlul luĭ Mircea Ciobanul este Radul Cel Mare, de oare ce într'un document din 1551 Mircea, vorbind de starea de ruină în care fusese mânăstirea Govora, spune că ea a fost în acea stare până a venit la *domnie părintele săŭ Radu Voevod cel bun, fiul luĭ Vlad Vodă Călugărul.* Apoĭ tatăl luĭ Vintilă de la Slatina, Radu, este tot Radu Cel Mare, fiind-că şi acest Vintilă, ca şi Paisie numeşte pe Vlad Vodă Călugărul moşul domnieĭ luĭ şi el se intitulează tot fiul luĭ Radu Vodă.

reuşeşte către finele anului 1552 să isgonească de la tronul Ţăreĭ Româneşti pe Mircea Ciobanul, nu cunoaştem, urmează că trebue neapărat să admitem, aşa cum rezultă şi din spusele lui Natalis, că Radu, care da în 1553, prin Martie, cartea sa de întărire Episcopieĭ de Argeş, este identic cu Radu Ilie, şi în acelaş timp că el este fiul lui Paisie [1]). Căci acesta, adică Paisie, n'ar putea să fie identic cu voevodul care a semnat cartea din 1553, pentru că el fiind, după cum am dovedit aiurea, fiul lui Radu cel Mare, nu putea să numească pe tatăl său Radu Vodă Călugărul, după cum numeşte voevodul din 1553 pe tatăl său; căci Radu cel Mare n'a purtat nici o dată acest nume.

Prin urmare, mi se pare că e cu totul sigur că Radu Vodă Ilie, pretendentul la tronul Muntenieĭ, care se luptă cu Mircea Ciobanul în anul 1552, şi care a reuşit să ocupe scaunul ţăreĭ româneşti către sfârşitul acestuĭ an, este fiul luĭ Radu Vodă Călugărul saŭ Paisie.

Din cartea luĭ Radu Vodă din 1553, de care fu vorba maĭ sus, constatăm pe deoparte că Paisie, saŭ Radu Vodă Călugărul era mort la acea dată, fiindcă i se zice repauzat, iar pe de alta că, pe lângă Marcu Vodă Pătraşcu, şi un Vlad Vodă Paisie a maĭ avut un fiu, care ca domn s'a numit Radu [2]). Descendenţa luĭ Marcu Vodă din Paisie-Petru-Radu Vodă Călugărul o probează unele acte externe şi interne; de a luĭ Pătraşcu nu se maĭ îndoeşte astăzĭ nimenĭ [3]), — 'mĭ era cunoscută încă din 1899, din documentele Vieroşane — iar a luĭ Radu ne o dovedeşte pe lângă cartea din 1553 Martie 20, şi afirmaţiunile luĭ Natalis Comitele.

Despre Marcu Vodă cunoaştem foarte puţine lucrurĭ; e aproape sigur că el n'a domnit, iar Pătraşcu are o domnie destul de cunoscută, de la finele luneĭ Februarie 1554 până în Decembre 1557. Despre Vlad afară de menţiunea documentuluĭ asupra căruia am atras atenţia întâia oară, nu maĭ cunosc nimic.

Pe Radul Vodă îl cunoaştem în urma încercărilor sale de a ocupă tronul ţăreĭ româneştĭ şi din lupta pe care a avut'o pentru aceasta cu Mircea Ciobanul; despre el ştim că trăià prin Ardeal, unde aveà legăturĭ cu Ungurĭĭ; că era ajutat de nemţĭ; că era în relaţiunĭ cu Castald, omul imperiabilor, care l'a şi ajutat cu armată în lupta sa cu Mircea Ciobanul. Maĭ ştim despre el din socotelile Braşovuluĭ şi ale Sibiuluĭ că prin Noembrie 1552 reuşeşte să învingă pe Mircea Ciobanul şi să ocupe ţara românească pe al căruĭ scaun şade până pe la jumătatea luneĭ Maĭ a anuluĭ următor, când fu înlăturat. Tot din aceste izvoare maĭ aflăm un lucru foarte important pentru chestiune, anume că el era însoţit în Ardeal, pe lângă mulţĭ străinĭ,

---

3) **Dacă nu** se poate susţine cu certitudine că din Noembrie 1552, Radu Vodă Ilie ţine tronul ţărei româneştĭ fără întrerupere până în Mai 1553, cel puţin e sigur că în primele lunĭ ale anuluĭ 1553 (Ianuarie—Aprilie) el domneşte neturburat de Mircea Ciobanul, căcĭ nu cunoaştem în acest timp nicĭ o încercare din partea acestuia.

2) Natural că e greŭ să ne explicăm de ce cronicele numesc pe pretendentul din 1552, Ilie; s'ar putea admite că numele luĭ era Ilie şi ca domn, luând cum era obiceiul pe atuncĭ numele de Radu devenise cunoscut, spre a se deosebi de alţiĭ de acelaş nume, sub numele de Radu Vodă Ilie. Imprejurarea că el s'a numit ca domn, în cartea pe care o cunoaştem, numaĭ Radu, nu şi Ilie saŭ altfel, se explică printr'un uz admis: chiar tatăl său Petru, se numise ca domn, Radu Vodă. Numele de Radu devenise aproape un nume oficial pentru voevozĭĭ noştrĭ şi aproape impus.

Pe Vlad Vodă, de care acum pentru întâia oară printr'o scăpare din vedere, vorbesc, îl cunosc din documentul luĭ Paisie din 1540, prin care confirma mânăstirea Meteoru nişte sate. In acest chrisov Radul Vodă Călugărul, adică Paisie, spune că la sfânta proscomidie să fie pomenit el, tatăl său Radu, şi fiiĭ luĭ, Marcu Vodă şi Vlad Voevod. Nu-mĭ pot explica cum am omis a vorbi de acest Vlad în articolul meŭ asupra luĭ Basarab Laiot, publicat în această Revistă, în numărul ultim din anul 1903.

3) Vezĭ şi actul No. 2, din colecţia d-luĭ Em. Bibescu, publicat în Studiĭ şi Documente, vol. V, pag. 433, de Dl. N. Iorga.

şi de Socol, un mare boer muntean care avu mai târziŭ sub Pĕtraşcu o situaţiune înaltă în principat [1]).

Din Ostermayer ştim că după isgonirea sa din ţara românească, prin Maĭ 1553 se adăposteşte în Ardeal la Andreĭ Bathory. In sfârşit după Maĭ 1553, până în anul 1558, numele luĭ nu mai este pomenit în Socotelile Braşovuluĭ şi ale Sibiuluĭ de cât numaĭ de două orĭ: prima dată prin Septembrie 1553 când se vorbeşte de niştè *cheltuelĭ de spionagiŭ din timpul luĭ Radu Vodă*, şi altă dată în socotelile Sibiuluĭ pe la 31 August tot acel an.

Vorbind despre acest Radu Vodă în prefaţa volumuluĭ XI Hurmuzaki, Dl N. Iorga, terminând cele ce se putea spune despre acest domn, afirmă că el, după ce a fost înlocuit de Mircea prin Maĭ 1553, [2]) a pribegit prin Ardeal vre-o şease anĭ până'şĭ găsi moartea la Constantinopol.

Nu cunosc ştirea care ne spune că Radul Vodă moare la Constantinopol, şease anĭ după ce fusese înlăturat de la tronul Muntenieĭ, dar ştiŭ că în Socotelile Braşovuluĭ prin anul 1558, Ianuarie se vorbeşte de o văduvă a luĭ Radul Vodă, căreia i se trimete de municipalitatea Braşovuluĭ şi oarecare darurĭ; văduva aceasta este fără îndoială a voevoduluĭ muntean din 1553. [3])

M'aşĭ fi mărginit la cele spuse maĭ sus asupra luĭ Radu Vodă din 1553, dacă n'aşĭ fi cunoscut o bănuială exprimată asupra personalităţiĭ luĭ şi care stă în strânsă legătură cu relaţiunile date asupra originiĭ luĭ. Iată de ce este vorba:

In regestele publicate ca anexe la volumul XI Hurmuzaki, d-l Iorga reproducând divanul a două acte de la Pĕtraşcu Vodă, din archivele Statuluĭ, unul cu data de 1552 Iulie 17, iar celalt din 27 Maĭ 1553, exprimà în nota ce făceà în josul paginеĭ unde sunt aceste regeste [4]), bănuiala că, dacă într'adevăr documentele aŭ aceste date, atuncĭ saŭ trebue să se admită o dublă greşeală de cancelarie, saŭ — lucru greŭ de admis, zice d-l Iorga, — că Radu Iliaş şi Pĕtraşcu sunt aceeaşĭ persoană. Iar în prefaţa aceluiaş volum de documente, unde completase ideea aceasta susţinea că e greŭ de admis identitatea, ce părea indicată de acele documente, dintre Pătraşcu şi Radu Ilie, pe următoarele două motive: maĭ întâĭ fiindcă, zicea D-sa, soarta bine cunoscută a luĭ Radu Ilie (nu Vlad), se opune acesteĭ identificărĭ, şi apoĭ pentru faptul că era imposibil ca după douĭ anĭ de persecuţiĭ şi turburărĭ, exact aceleaşĭ persoane să formeze divanul domnuluĭ în 1552 şi 1554. Cu alte cu-

---

1) Vezĭ pentru aceste informaţiunĭ socotelile Braşovuluĭ, ale Sibiuluĭ, Cronicele Muntene şi Şincaĭ. Ele sunt rezumate în prefaţa vol. XI Hurmuzaki, de d-l N. Iorga.

2) Nicĭ una din cronicele Muntene, anonimă şi a luĭ Constantin Căpitanul nu arată luna din anul 1553, în care Radul Vodă a fost isgonit din ţară de către Mircea Ciobanul. O cronică săsească, pomenită de d. N. Iorga, spune că *la 12 Maĭ 1553, Mircea era din noŭ domn în Muntenia*, iar în socotelile Braşovuluĭ, *intre 8 şi 13 Maĭ 1553* ni se vorbeşte de *isgonirea luĭ Radu din scaunul Muntenieĭ*. Aci ni se semnalează că la 13 Maĭ Radu fugise din Muntenia, iar la 14 Maĭ acelaşĭ an se insemnează venirea la Braşov a treĭ boerĭ de la Mircea Ciobanul. Aceste preţioase însemnărĭ sunt în totul confirmate de spusele uneĭ cronice muntene, asupra căreia am atras atenţia şi altă dată, cronică alcătuită pe baza celor cunoscute, dar cu multe adausurĭ propriĭ, importante şi personale ale autoruluĭ. In această cronică se spune, vorbindu-se de a doua domnie a luĭ Mircea Ciobanul că: Venit'aŭ Mircea Vod*(ă)* *al doilea rând cu hanul tătăresc şi cu oaste turcească cu sangiace, pre* **la văznasenie** *şi aŭ biruit pe Radul Vod(ă) şi pre haiducĭ şi i-aŭ gonit preste munţĭ şi aŭ apucat Mircea Vod*(ă) *scaunul în Bucureştĭ...* Insă este ştiut că Văznăsenie este Inălţarea (ispas), o sărbătoare ce cade în totdeauna la 40 de zile după paştĭ, de regulă prin luna Maĭ. In Mas Latrie, Trésor de Chronologie, la pag 342 se vede printre alţĭ anĭ, şi anul 1553, în care paştele a fost în ziua de 2 Aprilie 1553; la 40 de zile după Paştĭ, adică la 11 Maĭ, după calendarul Catolic, a căzut Inălţarea Domnuluĭ. Cum vedem dar există o mare potrivire între isvoarele interne şi ştirele externe: e decĭ neîndoios că Radul Ilie a fost gonit de Mircea Ciobanul, în prima jumătate a luneĭ Maĭ a anuluĭ 1553.

3) In Socotelele Braşovuluĭ, se spune: Eadem die (adică 27 Ianuarie 1558) misi munus honorarium relictae Raduli Wayvode et coniugi ipsius Zokoli et viginti plaustra foeni....

4) Pagina 893.

vinte fiind-că după informaţiunile ce le avea D-sa asupra luĭ Radu Vodă rezultă că el e o persoană deosebită de Pătraşcu Vodă şi apoĭ din cauza perfecteĭ asemănăriĭ a divanuluĭ, actuluĭ din 1552 al luĭ Pătraşcu, cu acela ale actelor din 1554 ale aceluiaş domn [1]). In deosebirea de nume, de Radu şi Pătraşcu D-l Iorga nu vedea nicĭ o pedică pentru indentitatea luĭ Pătraşcu cu Radu Ilie.

Facem maĭ întâĭ o simplă constatare de fapt: e adevărat că documentul dat de Pătraşcu din Gherghiţa, la 17 Iulie, e din anul 1552; el se păstrează la Archive în secţia istorică şi de şi este deteriorat, totuşĭ data e foarte clară şi se poate citi bine: este 7060—1552; nu tot aşa stă lucrul cu actul de la 27 Maĭ al luĭ Pătraşcu al căruĭ regest l'a publicat d-l Iorga. Acel act este din anul 1554, nu din 1553; eroarea a provenit dintr'o greşită lectură a litereĭ slavone de la dată, care reprezintă unimele. Examinând cu maĭ multă grijă anul orĭ cine se poate convinge că data este 7062—1554, iar nu 7061—1553, cum s'a citit până àcum; la unimĭ avem B adecă 2, nu A saŭ 1 [2]).

In acest chip, evident am rămânea cu o singură greşeală de cancelarie, anume aceea a datăreĭ documentuluĭ luĭ Pătraşcu Vodă, din 1552 Iulie 17. Incontestabil că nimenĭ n'ar puteà afirmà cu absolută certitudine că avem a face cu o greşeală de datare, după cum iarăş nimenĭ n'ar putea susţine, cu cele ce se cunosc astă-zĭ, că în adevăr Pătraşcu a dat crisovul ce-l cunoaştem în 1552 prin Iulie [3]).

Fiindcă suntem, dar, pe terenul ipotezelor, să ne fie îngăduit, ca până la stabilirea adevăruluĭ, să discutăm puţin bănuiala ce s'a emis asupra identităţeĭ luĭ Radu Vodă Ilie cu Pătraşcu.

Faţa cu cele ce am spus maĭ sus asupra origineĭ luĭ Radu Vodă, şi dacă admitem până la proba contrarie, că documentul din 1552 Iulie 17 e dat de Pătraşcu, atuncĭ ne isbim de dificultatea că la un moment dat, prin 1552, şi, forţat şi după această dată, găsim pe douĭ fraţĭ, fiĭ aĭ luĭ Paisie, pretendenţi la tronul Muntenieĭ în luptă de odată cu Mircea Ciobanul, ceiace, firește, e greŭ, dacă nu imposibil de admis. Zic că e greŭ de admis aceasta pentru că din toate ştirile ce le avem despre lupta din acel timp pentru tronul Muntenieĭ, una măcar ar fi pomenit şi despre celalt pretendent, saŭ cel puţin ar fi amintit că pretendentul Radu, era ajutat în tentativele sale şi de fratele săŭ Pătraşcu. Nu e vorba — observ în treacăt că —, tocmaĭ această lipsă de ştirĭ ar putea fi adusă şi pentru susţinerea unuĭ greşite saŭ incomplecte datărĭ a documentuluĭ de care ne ocupăm; dar trecem peste aceasta pentru a ne ocupa în deosebĭ de indiciile carĭ ar putea vorbi pentru identitatea luĭ Pătraşcu cu Radu Ilie.

Printre boerĭĭ care formaŭ curtea saŭ statul major al pretendentuluĭ Radu Vodă Ilie, Socotelile Braşovuluĭ menţionează la 23 Iulie 1552 şi pe Socol, care este în tot timpul domnieĭ luĭ Pătraşcu Vodă, în 1554—1557, mare vornic. Prezenţa luĭ Socol în Braşov pe lângă Radu Vodă, a luĭ Socol, boerul care are aproape cea maĭ înaltă dregătorie în domnia luĭ Petraşcu ar fi de sigur, o împrejurare ce ar vorbi pentru identitatea pretendentuluĭ din $1552/_3$, cu domnul din 1554—1557. Negreşit că aflarea luĭ Socol pe lângă Radu la Braşov, ar putea fi explicată şi prin

1) In identitatea divanelor din 1552 şi 1554 n'aşĭ vedea tocmaĭ o piedică pentru susţinerea. identităţeĭ propusă pentru că se putea foarte bine ca boerĭĭ din 1552, credincioşĭĭ luĭ Radu saŭ Pătraşcu să'l fi urmat cu toţĭĭ în Ardeal şi să scape în chipul acesta de omor; iar în ceea ce priveşte personalitatea luĭ Radu Ilie, ea este şi nu e, tocmaĭ bine determinată; ea nu ne apare cu totul distinctă maĭ ales acum când cunoaştem că el, era fiul luĭ Paisie.

2) Litera B, este foarte mică şi aşa fel făcută, în cât de şi distinctă, poate totuşĭ poate să fie luată drept A.

3) S'ar putea crede, de şi nimic nu ne îndreptăţeste la aceasta, că cel care a scris actul carĭ poartă data de 1552 Iulie 17, n'a pus anul complet şi a însemnat numaĭ miile şi zecimile, fără să pună şi unimile: repet însă că nimic, nicĭ un indiciu nu ne îndreptăţeşte să facem această ipoteză La dată actul este foarte bine păstrat şi curat.

faptul că el fiind poate un credincios partizan al fostuluĭ Voevod Paisie, se credea dator să susţină pe fiul său, Radu, pe lângă care-l vedem în Ardeal, tot aşa după cum mai târziŭ îl vom vedea credincios luĭ Pătraşcu, alt fiŭ al luĭ Paisie în timpul domnieĭ căruia e mare vornic.

Apoĭ apariţia uneĭ văduve, a unuĭ Radu Vodă, *relictae Raduli Wayvode*, în socotelile Braşovuluĭ, **tocmaĭ** după Decemvrie 1557, **tocmaĭ** după moartea luĭ Pătraşcu Vodă şi chiar maĭ înainte de menţiunea despre *relicta Petrasko Wayvode*, e fără îndoială, o întâmplare care dă loc oare carĭ bănuelĭ [1]). Negreşit ar fi o curioasă coincidenţă ca în aceste socotelĭ să se vorbească de o văduvă a luĭ Radu Vodă pe la 27 Ianuarie 1558, când pe la 3 Ianuarie acel an, se înregistrase ştirea morţeĭ luĭ Pătraşcu Vodă, adusă acolo de un oarecare servitor; dar, de sigur, că ar fi şi maĭ curioasă, dacă nu neexplicabilă graba municipalităţeĭ Braşovene, de a face oarecarĭ daruri văduveĭ luĭ Radu, care murise, se zice, pe la Constantinopol. Şi să se maĭ noteze apoĭ şi faptul că orĭ-ce ştire încetează în aceste socotelĭ despre văduva luĭ Radu, pe când ni se maĭ vorbeşte încă de văduva luĭ Pătraşcu.

Să fie oare două văduve de domnĭ, cu totul deosebite între ele, una a luĭ Radu, şi alta a luĭ Pătraşcu, întâlnite printr'o soartă comună în Ardeal? Două văduve a douĭ fraţĭ, una a luĭ Radu, venită din Constantinopol şi adăpostită la curtea din Muntenia a cumnatuluĭ său Pătraşcu, şi alta văduva acestuia din urmă, şi carĭ după moartea luĭ Pătraşcu, aŭ părăsit ţara în împrejurărĭ cunoscute? Nimenĭ nu poate spune *azĭ* ceva hotărât în această privinţă.

La aceste fapte maĭ vine să se adauge un document cunoscut în copie, de la Archivele Statuluĭ, de la Petraşcu Vodă, a căruĭ dată, 1553, Ianuarie 7, ar vorbi pentru identitatea luĭ Petraşcu cu pretendentul Radu din 1552, cu voevodul care domnea atuncĭ în ţară. Intr'una din condicile corpuluĭ Brâncovenesc ni s'a păstrat un act al luĭ Petraşcu, al căruĭ coprins îl dăm în notă [2]) şi al căruĭ divan cu deosebirea paharniculuĭ este identic cu divanele actele luĭ Pătraşcu din 1554 şi de maĭ apoĭ. Din textul documentuluĭ s'ar opune însă dateĭ pe care o poartă el, lăsând la o parte identitatea divanelor care nu e tocmaĭ o aşade grea piedecă pentru a admite că Radu şi Pătraşcu sunt aceiaşĭ persoană, împrejurarea că el n'ar fi putut zice în 1553, după ce luase domnia ţăreĭ româneştĭ prin el însuşĭ cu ajutor de peste munţĭ că *cinstitul împărat, ar fi luat domnia de la Mircea, şi 'ĭ-ar fi dat-o luĭ*, afară numaĭ dacă nu admitem că de la Noemvrie 1552 până în Ianuarie 1553, când el domneşte în ţara românească, turcĭĭ l'ar fi confirmat, saŭ ar fi considerat el drept o confirmare îngă-

1) Pe când despre „relicta Raduli Vayvode" se vorbeşte la 27 Ianuarie 1558, despre văduva luĭ Pătraşcu Vodă se pomeneşte pe la 20 Februarie acelaş an: In die Carnispriviĭ (20 Februarie) missus est Thomas de vigesima *cum relicta Petrasko Wayvode* Colosvarinum usque...; în Socotelile Sibiuluĭ, la 20 August... misso Matvia Wyngarthii ad deducendam relictam Wayvode Petrasko usque ad. Sabesum. In socotelile Braşovuluĭ, în acelaş timp, se vorbeşte şi de soţia luĭ Radul Vodă. care este acel Radu-Vlad, care pretinde tronul după moartea luĭ Petraşcu, deosebit deci de Radu Ilie; menţiunea este din Februarie 1558.

2) Iată acel crisov: Cu mila luĭ Dumnezeŭ. Io Petraşcu Vodă... fiul luĭ Radul Voevod, dă domnia mea... luĭ Ganea biv vel post... să'ĭ fie satul Vianul... pentru că aŭ fost al Jupâneseĭ Velica de Şitoaia, iar când aŭ venit Mircea Vodă în ţara românească atuncĭ aŭ miluit pe Ganea postcu acest sat pentru slujba ce i-aŭ slujit prin ţărĭ străine cu vărsare de sânge. Iar după aceia s'aŭ găsit un ovreiŭ ucis pe acel sat şi aŭ venit maica şi muerea ovreiuluĭ ...(la domnie)... şi a dat să plătească satul Vianul pentru moartea aceluĭ ovreĭ, iar Ganea post. nu s'aŭ suferit să spargă casele şi cărţile şi s'aŭ jeluit Mircii Voda cum că nu are alt loc să şează. Iar după aceea Mirceĭ Vodă s'aŭ întâmplat de i-aŭ luat Domnul Dumnezeŭ şi cinstitul împărat domnia de aŭ dat'o domnieĭ mele şi eŭ am şezut în scaunul domnieĭ luĭ la Târgovişte, iar jupâneasa Maria fata jupâneseĭ Velica din Şitoaia a părât pe Ganea post... (Petraşcu dă dreptate luĭ Ganea)... marturĭ Socol velchi dromic, Tudor velichi logofăt. Dragomir vel vistier, Stanciul spătar, Lepădatu paharnic, Radul stolnic, Vlad comis, Cernica vel postelnic; ispravnic Socol vel vornic 7061—1553 Ghenarie 7". Divanul acestuĭ act este identic cu acela al actuluĭ din 3 Noemvrie 1557, reprodus în studiĭ şi documente, Vol. V., pag. 290 de d. N. Iorga.

duirea turcilor faţă de el. De drept şi de fapt însă — din moment ce nu cunoaştem de cât că Radu a luat tronul ţăreĭ româneştĭ cu armele şi prin alungarea luĭ Mircea, — Pătraşcu, dacă credem că el e acel ce se luptă cu Mircea, nu putea să spună că cinstitul împărat i-ar fi dat domnia după ce o luase de la Mircea, de cât după anul 1554, adică după ce în adevăr capătă din mâinile sultanuluĭ la Constantinopol tronul Muntenieĭ.

In sfârşit ar maĭ vorbi poate pentru această identitate şi faptul că într-un crisov al săŭ din 15 Septemvrie 1555, Pătraşcu Vodă spune că atunci când a fost *dus de cinstitul împărat în ţara turcească iar dómna domnieĭ mele rămăsese în ţară*, un cumnat al luĭ, anume *Neagoe Spănacì*, ar fi luat o sumă însemnată de aspriĭ şi inele de la soţia sa.

Actul este scris în slavoneşte pe pergament, pe alocurea indescifrabil, şi se păstrează la Archivele Statuluĭ în secţiunea istorică.

In această ducere a luĭ Pătraşcu în ţara turcească de către împăratul turcesc, care mi se pare că nu poate fi de voe ci silită, aşĭ înclina a vedea înlocuirea luĭ Pătraşcu, propriŭ zis a luĭ Radu, în 1553, prin vara anuluĭ acesta. Această înlocuire ar fi fost poate datorită atât stăruinţelor depuse de Mircea pentru a-şĭ recăpăta domnia, cât şi faptuluĭ că turcii vedeaŭ în Radu-Pătraşcu, care ocupase tronul cu ajutor de peste munţĭ, şi pe care eĭ îl îngăduiseră poate prea mult, un om al imperialilor, un om care înclina către o altă putere de cât aceia a turcilor.

Iar dacă Pătraşcu e numit domn — s'ar putea zice reconfirmat, — prin Februarie 1554, după vre-e 10 luni[1]) aceasta se întâmplă din causă că în timpul cât el a stat la Constantinopol devenise ca şi tatăl săŭ Paisie, un amic al turcilor, un om devotat lor. Căcĭ nu găsim în domnia luĭ Pĕtraşcu Vodă, dintre Martie 1554 şi 15 Septembrie 1555, nicĭ timp şi nicĭ ocasiune în care el ar fi putut să fie luat de Sultan şi dus la Constantinopol.

Cu ajutorul Socotelilor Braşovuluĭ putem urmări presenţa luĭ Pătraşcu în ţara românească aproape din 15 în 15 zile; se găsesc în aceste socotelĭ indicaţiunĭ foarte preţioase pentru domnia luĭ Pătraşcu.

Şi incontestabil că, municipalitatea Braşovuluĭ aşa de bine informată prin ştirĭ în regulă saŭ prin spionĭ, de cele ce se petreceaŭ în principat, n'ar fi scăpat importantul fapt de alt-fel, al lipseĭ din ţară a luĭ Pătraşcu Vodă, maĭ ales când lipsa aceasta se întâmplă curând după numirea luĭ ca domn al ţăreĭ româneştĭ. Negreşit că s'ar fi înregistrat chemarea saŭ ducerea la Constantinopol a luĭ Pătraşcu în socotelile Braşovuluĭ, după cum se înregistrase cu câţĭ-va anĭ maĭ înainte lipsa din ţară a luĭ Paisie, şi fără îndoială că municipalitatea Braşovuluĭ ar fi manifestat acum aceiaşĭ grijă pe care o manifestase prin 1539 când Paisie lipsea din principat.

Pe de altă parte e greŭ să ne închipuim că sultanul ar fi dus la Constantinopol pe Pătraşcu ca pe un simplu particular, ca pe un fiŭ de domn care n'ar fi manifestat oare carĭ dorinţe pentru tronul Muntenieĭ. Imĭ pare că atunci când Pătraşcu spune fără alte detaliĭ că *domnia lui* a fost dus de sultan la Constantinopol, ne dă a înţelege că atunci când s'a întâmplat faptul acesta el era domn.

---

1) Cronica inedită de care am maĭ pomenit în acest studiĭ, vorbind de ciocnirea dintre Mircea şi Radu Ilie, după care acesta ia tronul ţăreĭ româneştĭ, spune că Radul Ilie domneşte 7 luni, ceia ce corespunde în chip surprinzător cu timpul care ese pentru domnia luĭ după isvoarele externe, căcĭ, de la Noembre 1552 până la Maĭ 1553, sunt tocmaĭ şeapte luni. Tot aceasta c.onică spune că Mircea domneşte a doua oară 8 luni, ceia ce iarăşĭ este exact, căcĭ între Maĭ 1553 şi Februarie 1554, când tronul e dat luĭ Pătraşcu sunt 8—9 luni de zile. Observ că, cronica aceasta în deosebiro de Anonim şi Çăpitan, numeşte localitatea unde Mircea se întâlneşte cu Radu, Mânceştĭ, în loc de Măneştĭ: Mânceştĭ nicĭ nu există, iar Măneştĭ e în Prahova. Numaĭ în Frunzescu, Dicţionar..., se aminteşte de însemnătatea istorică a localităţeĭ, pomenindu-se de bătălia dată aci din 1552 (nu 1554), cum se spune greşit în Frunzescu).

După cum se vede ar fi unele indicii care ar vorbi pentru identitatea luĭ Radu Ilie cu Pătraşcu de maĭ târziŭ; numele de Radu Ilie, pe care 'l purtă saŭ sub care era cunoscut pretendentul şi domnul din 1553, a putut să fie lăsat foarte bine de Pătraşcu când e confirmat în 1554 de turcĭ.

Aceste indicii ar fi şi maĭ puternice în cazul când am avea absolută siguranţă că anul 7060—1552, al documentuluĭ luĭ Pătraşcu, din Iulie, nu e odată incompletă. Căcĭ e posibil ca Pătraşcu să se fi numit până în 1554, când Radu, când Pătraşcu: acest lucru ar explica chiar, de ce în socotelile Braşovuluĭ se vorbeşte în 1558 de văduva luĭ Radu şi de aceia a luĭ Pătraşcu, care, în realitate, n'ar fi de cât una şi aceiaşĭ persoană [1]). N'avem de cât să ne amintim, în această privintă faptul că în regula generală Paisie, tatăl luĭ Radu se intitulă Radu Vodă fiul luĭ Radu; că o singură dată numaĭ — atât ştim până acum — s'a numit într'un crisov intern, Petru Vodă ce 'şĭ maĭ zice şi Radu, apoĭ că în socotelile Braşovuluĭ este cunoscut tot sub numele de Radu, de şi într'un document păstrat la Braşov şi adresat municipalităţeĭ de acolo, el era numit Petru Vodă.

Dacă am maĭ pune pe lângă aceste fapte şi consideraţiunea că Petraşcu ca fiŭ al luĭ Paisie ar fi încercat şi el de sigur să facă oare carĭ sforţărĭ pentru a căpăta tronul tatăluĭ săŭ [2]), căcĭ din partea luĭ Vlad şi maĭ ales a luĭ Marcu Vodă pe care îl ştim bolnav greŭ încă din timpul domnieĭ tatăluĭ săŭ, nu ar trebui să ne gândim la asemenea încercărĭ, am maĭ avea deci încă un indiciŭ — imĭ pare — că Pătraşcu voevodul din 1554 e tot unul cu pretendentul din 1553 cunoscut sub numele de Radu Ilie [3]).

Orĭ cum însă dacă e greŭ a ne pronunţa hotărât în privinţa identităţeĭ luĭ Radu Ilie cu Pătraşcu, saŭ maĭ exact a luĭ Radu cu Pătraşcu, cred însă că nu maĭ poate încăpea nicĭ o îndoială că pretendentul Radul din 1552—1553, este fiul luĭ Radu Vodă Paisie.

ELIE NICOLESCU.

1) Deosibirea ar depinde numaĭ de cel care raporta ştirea, şi care, natural, putea să stabilească identitatea luĭ Radu cu Pătraşcu.

2) Oare carĭ încercărĭ din partea luĭ Pătraşcu, pentru tronul ţăreĭ româneşti se impun din faptul că el ajunge maĭ târziŭ domn şi din ducerea luĭ la Constantinopol de sultanul turcesc, de care vorbeşte el insuşĭ în crisovul de care aminti maĭ sus. Radul era fiul luĭ Paisie; acesta, după cum am dovedit într'altă parte e fiul luĭ Radul Cel Mare; Mircea Ciobanul, e frate cu Paisie şi deci unchiul luĭ Radu din 1553. Legătura aceasta dintre Radu şi Mircea Ciobanul, o voĭ dovedi în „Insemnărĭ istorice“ pe baza unuĭ document al luĭ Mircea Ciobanul care se dă drept fiŭ al luĭ Radu Vodă cel Bun şi nepot al luĭ Vlad Vodă Călugărul ca şi Paisie.

3) In acest cas rămâne a se considera numele de Ilie, care însoţeşte în cronicele noastre numele pretendentuluĭ Radu, ca un simplu adaus nepotrivit al cronicarilor noştri. Acest adaus ar fi poate datorit aceloraşĭ împrejurărĭ carĭ aŭ făcut ca să ne vorbească de un alt Radul Călugărul în 1522, înaintea celuĭ adevărat, adecă a luĭ Paisie.

LA CIŞMEA

— Schiţă Dobrogeană —

Era pe înserate. Lumea începuse să se întoarcă de la câmp şi satul ieşea pe încetul din tăcerea, în care se scufundase în tot timpul zilei. Căile erau pline de oameni, de femei şi de copii care sosiau, unii pe jos, alţii în care ori călări.

Acasă, toţi aveau de făcut câte ceva: femeile, se pregătească de-ale ospăţului şi cele de odihnă; bărbaţii, să îngrijească de vite; fetele şi copiii, să aducă apă de la cişmea. După o zi dă năduf şi de muncă o apă rece, care lipseşte la câmp, era o mare bine-facere pentru această lume muncitoare obosită. Şi uliţele satului Niculiţel se umplură de cei care se îndreptau la cişmele. La una din acestea, aşezată într-o poziţie pitorească supt dealul stâncos „Chiul lui Dumnezeu“, tot satul, aproape, avea să se adune.

Căldura dogoritoare a zilei scăzuse. Văzduhul, la apus, părea aprins: soarele asfinţia şi dealul din faţă îi resfrângea, în sclipiri orbitoare, cele din urmă raze; iar peste valea cea adâncă începuse a se aşterne pâcla fumurie a amurgului, învăluind în ea şi pădurea, care, scufundată într-o taînică tăcere, se întindea la dreapta.

Vântul, împrăştiind peste tot o dulce răcoare, dădea goană prin vale, şi desprindea stropituri argintii din apa cristalină, care curgea din cele două ţăvi ale cişmelei.

Cei dintăi sosiră aici trei flăcăi, şi-şi dădură la apă caii voinici. Un cârd de gâşte se îndepărtară în grabă şi, sătule de plăcerile apei, luară, în mers legănat şi pe indelete, drumul spre casă.

In vreme-ce caii se adăpau, stăpânii vorbiau de ale lor.

— Mâine-i duminecă, mă băeţi, zicea Petrea; să facem hora la mar-

ginea pădurii, pe maidanul din stânga șoselei, că-i locul neted și-i iarba verde.

— Bun o fi; dar, parcă-i tot mai bine acolo, unde ne-am deprins, răspunse Ionică, căruia îi mai zicea și Turturică.

— Nu zic ba! prea e însă multă țărână pe-acolo și se face colb; apoi mai e și altceva: cam vin surtucari de dau târcoale mândrelor noastre. Dumineca trecută, Dumnezeu să mă ierte, eram să intru în păcate: unuia îmi venia să-i crăp capul cu cel caval!

— Da de ce?

— De ce?! Ia se puse la vorbă dulce cu Sultănica mea!..

— Ia, lasă, bre! că nu s'o uita Sultănica ta la pocitu cela, zise Gheorghe al Safteî.

— Ți-ai găsit, *taman* acu, când și-a stâlcit și nasul!.. s'a bușit ieri de pe roatele ale două cu care tot vine el pe-aici, de i-au sărit, cât colo, ochelarii; și și-a jupuit obrajii, de seamănă cu o perjă mușcată, adaose Turturică râzând.

Lui Petrea îi veni puțin inima la loc și schimbă vorba:

— Ce naiba, că pe vremea asta e pustie cișmeaua?!

— Păi, lumea de-abia, de-abia să se fi putut întoarce de la seceră. Las', n'avea grije: acum le vezi ivindu-se ca niște prepeliți... iacă nu-ți spun eu?...

In adevăr, vre-o zece fete coborau dealul cișmelei. Cu cobilițele pe umeri, dăngănind căldările lor dobrogene de aramă, îmbrăcate în rochii roșii, vinete, pestrițe și cu cămeși albe de pânză de casă, pășiau repede. Unele purtau flori la ureche, altele își aveau fustele sumese la brâu; toate erau rumene, vesele, sprintene, și înaintau vorbind și râzând. Flăcăii lăsară vorba și stăteau de le priveau cu drag; iar ele râdeau mai pe înfundate și se cârâiau. Ajungând aproape de cișmea, flăcăii le întâmpinară.

— Bună seară, fetelor!

— Mulțămim, răspunseră ele într-un glas.

Turturică veni la a lui.

— Bună vreme, am zis, Ileano...

— ?

— Iote, mă! nici nu se uită măcar! Da, ce-ți mai e, fă?

— Păi, să te duci să vorbești și să sugueși cu Arghira lui Moș Ion,... nu cu mine!...

— Ce, ce Arghira? Ia tacă-ți gura cu de-al de astea, că, zău, mă mânii!...

— Ba să-ți tacă ție... de rușine, că ai de ce!...

— Fă, Ileano; de ce îmi tot cauți tu pricină?...

Ia să vedem... ia râzi o lecuță... Da, rea mai este, frate? nici că-i zâmbește buza!...

Tovarășele ei râdeau, ea însă trebuia să facă pe mâniata..

Turturică se apropiă mai mult de ea, o luă de mână şi începu să se dezvinovăţească. Faţa Ileanei se lumina din ce în ce.

In vremea asta celelalte fete se împroşcaŭ cu apă; unele se făcură leoarcă, şi valea răsuna de râsetele şi chiotele lor.

Locul din jurul cişmelei se umpluse de lume. Aŭ mai venit şi alţi flăcăi, copii, neveste, babe; aŭ venit bărbaţi şi moşi mintoşi.

La o parte, Gheorghe al Safteĭ şuguia cu Mărioara, sosită atunci, un bujor de fată, 'naltă, subţirică la trup, cu faţa mai albă de cât cămaşa de *sacâz-bumbac*, ce purta.

Petrea mai încolo întreba pe Stoiana de Sultănica şi se tot uĭta spre deal cu nerăbdare. De odată faţa i se înveseli: venia, în sfârşit, şi mândra luĭ.

Două fete de lângă el, începură să-şĭ facă semne, şi să rădă de dânsul, ĭar el, zâmbind, le zicea:

— De ciudă, fă, de ciudă!

— Ia taci, pocitule, că nu m'aşĭ uĭta la tine!

— Nu te prinde, fă!..

Sosi şi Sultănica. Era o frumuseţe de fată: cu faţa puţin lunguiaţă, cu gura vecinic surâzătoare, cu ochiĭ marĭ şi blânzĭ, cu sprincenele arcuite, cu fruntea albă, acoperită cu bucle bogate de păr castaniŭ. Purta cămaşa albă şi o fustă vânătă cu dungĭ roşiĭ, de pânză ţesută de ea. Petrea îĭ sări înainte.

— Numaĭ bujorelul meŭ lipsea de la cişmea!

Ea se înroşi puţin şi răspunse cu drăgălăşie:

— Bună seara.

— Da de ce aĭ întârziat, Sultănico?

— Apăĭ mânzata noastră a rătăcit prin pădure şi m'am dus s-o caut; de-abia am găsit-o.

— Dar parcă-aţĭ vândut-o...

— Nu; că tare îmĭ era dragă. Este prianĭ şi blândă ca o mĭeluşea.

— Ţĭ-e dragă, aĭ?... Da eŭ?... ţi-s drag, Sultănico?

Ea se înroşi mai mult şi nu răspunse. Voi să 'nainteze, Petrea însă i se puse în cale.

Nu te las; ĭac'aşa! Spune-mĭ: ţi-s drag, orĭ ba?

— Ia lasă-mă, bădică, zăŭ...

— Nu, nu te las. Spune-mĭ, orĭ.., şi întinse mâna.

— Ci şezĭ bine, Petrea, că te vede lumea...

— Aoleŭ! ce maĭ batistă!... şi cu o mişcare repede zmunci de la brâul feteĭ o batistă cu mândreţurĭ pe ea. Sultănica lăsa jos căldările şi sări la el. Flăcăul fugi în dosul cişmeleĭ. Fata însă îl ajunse, reuşi să-ĭ zmulgă batista şi, fugi.., Petrea după ea. Lumea se uĭta la eĭ, zâmbind. Un bătrân, văzând ce se petrece, sclipi din ochĭ şiret, şi strigă:

— Mă, lasă fata 'n pace, mă!

Ţĭ-aĭ găsit. Petrea îşĭ căta de alergat. Părul Sultănicăĭ, în fuga eĭ, s'a despletit, ĭar cămaşa ĭ-o umfla vântul; pe înălţimea unde se suise, lu-

minată de reflexul celor din urmă raze ale soarelui, care atingeau acum numai părţile de sus ale dealului, părea o zână din poveşti.

Obosită, stătu. Petrea o ajunse şi voi să pue mâna pe ea; Sultănica însă mânioasă îi zise:

— Şezi binişor, c'apăi, zău, că nu-ţi mai vorbesc. Ce! m'ai făcut de râs!...

Vorbele aceste, rostite cu asprime, îl astâmpărară. Voi s-o mai înbuneze:

— Nu te mânia, Sultănico dragă; poimâine mă duc la târg, şi ţi-oiu cumpăra negreşit şireagul de mărgele ce ţi l-am făgăduit. Iartă-mă, am făcut rău, zău, iartă-mă...

Ea se însenină; îşi împleti la loc părul, apoi, însoţită de flăcău, începu să coboare dealul.

Turturică îi arăta Ileanii.

— Ia te uită la Petrea şi la Sultănica, ce bine le şeade; parcă sunt doi meri înfloriţi. Să-ţi fi făcut eu aşa!.. maica lui Dumnezeu!... Eşti, zău, mai rea decât Osman al vostru. Nu ştii ceva? Eri noapte, am vrut să văd ce faci, şi am venit la voi; cât p'aci era să mă rupă, ticălosul... s'a mai sculat şi moşu-tău Penu, şi fugi după mine cu o prăjină... Bine că afară era Petrea străjer, că mă prăpădeam...

Vuetul din jurul cişmelei se mărea. Râsetele şi strigătele se amestecau cu zângănitul căldărilor. Cei ce îşi umpleau cofele şi căldările plecau şi urcau încet dealul spre sat, pe când alţii se coborau grăbiţi, căci era aproape de înoptat. Veni şi un cioban cu vre-o cinci zeci de oi. Se aşeză la o parte, aşteptând cu răbdare până să isprăveească lumea cealaltă. Ca să-i mai treacă de urât îşi scoase de la brâu fluerul, şi începu să zică duios. Valea răsuna de cântecul tânguitor al acestui îndrăgostit al naturii; şi toţi erau mişcaţi. Numai o babă, nepăsătoare, se gâlcevea cu un flăcău:

— Ce te bagi, mă, în sufletul meu! Ori te mănâncă spinarea?!

— Taci, *dâco* Zanfiro, că nu ţi-am făcut nimic.

— Păi, ce tot mă'mpingi... Ia vezi!.. c'apoi!..

Flăcăul se dete la o parte, fără să mai zică ceva; ştia el ce poamă e baba Zamfira. Un prieten îi zise:

— O înghiţişi, ai?

— Da ce eram să fac! De-mi puneam mintea, până mâine nu mai sfârşiam...

Alături, Moş Toma, după ce ascultase câtva timp cântecul ciobanului, se puse la vorbă cu vecinul său Radu:

— Ai isprăvit de seceră, ori toţ mai ai?

— Ba, mai am o leacă; vre-o jumătate de hectar; ce bine o fi de n'o ploua!...

— După semne nu se vede... Da de *hărmănit* când începi?

— Apăi, săptămâna care vine; mi-e bolnavă Păuna, că altfel aşi începe mai din vreme.

— Dar ce are ?

— Iacă : ĭerĭ a fost cu noĭ la câmp. Eŭ șĭ nevasta seceram, iar ea din urmă, lega snopĭ ; când de odată dete un țipăt. Am fugit la ea. O năprasnică năpârcă sta gata să se repeadă. Intr-o clipă am scos copărâia coaseĭ și ĭ-am zdrobit capul.

— A mușcat-o ?

— Nu, dar s'a speriat răŭ și zace acum de friguri. Și de câte or nu ĭ-am spus : fă, ĭa seama, nu băga supt *teșghea* mâna, ci răstoarnă maĭ întâiŭ pologul cu secera.... ea însă, pace : îșĭ făcea de cap...

— Io fi trecătoare, nu te îngriji.

— Să dea Dumnezeŭ, dar...

Un hohot de râs, resunând împrejur, tăiă vorba luĭ Radu. Ce se în tâmplase ?

Țiganul Andrabulea cu florĭ la pălărie, apăruse pe gloaba-ĭ de cal și cobora dealul. Ajungând la locul, unde începe mlaștina cișmeleĭ, calul se poticni, și trânti pe căiăreț în nămol, de unde de-abĭa se putu scula.

Fetele se prăpădeaŭ de râs ; babele râdeaŭ și ele, arătându-șĭ ruinele gurĭĭ lor ; bărbațiĭ zâmbiaŭ, copiiĭ chiotĭaŭ.

— Câăr, câăr, cioară ! strigaŭ flăcăiĭ.

— Seamănă, bată-l cucu, să-l bată, cu ucigă-l toaca !

— Florĭ îĭ maĭ trebuiaŭ tigăeĭ ?!

— 'Intul, mâncate-așĭ, l-a asvârlit !...

Glumele curgeaŭ potop ; cârâelele și „cioară“ numaĭ conteneaŭ. Bĭetul țigan se trase la o parte, ca să se maĭ cureț̦e.

— Sărmanul ! zise o nevastă cu strămoșescul fes dobrogean pe cap, acoperit cu bariș.

— Bine-a păț̦it, răspunse o vecină. Ce căuta prin glod, soro, ce căuta ?!

— De ! o fi vrut să treacă, bĭetul !... Bată-l, să-l bată... treĭ zile nu se maĭ curăț̦ă el acum.

— L-o împinge naĭba, să vie mâĭne la cișmea să se spele, când am de albit pânză...

— Lasă, că ț̦ĭ-o albește el...

— Păĭ, zăŭ așa...

— Da cu secera aț̦ĭ isprăvit ?

— De mult ! Poĭmâne începem *harmanul.*

— Unde-l faceț̦ĭ ?

— Ia colo lângă stejarul cela, deasupra Fântâniĭ Zmeuluĭ.

— Da Ioan al tăŭ, unde se ducea, azĭ de dimineață, cu căruț̦a ?

— Să cumpere din târg o sită mare, că ni s'a stricat a noastră.

— Ti ! de știam, trimiteam și eŭ pe fecioru-meŭ ; aveam și noĭ de târguit ceva.

— Păĭ de !... Aĭde, eștĭ gata ?

— Da.

Și amândouă vorbind mereŭ, plecară spre drumul din deal. Inaintea

lor era un lung șir de oameni și femei. Sultănica cu Petrea, Gheorghe al Safteĭ cu Mărioara, Turturica cu Ileana și ceĭlalțĭ, le urmară în curând. Incetul cu încetul locul se goli. Intunericul din ce în ce se întindea maĭ mult; la cișmea nu maĭ rămase, decât țiganul și ciobanul cu oile. Maĭ târziŭ plecară și eĭ. Liniștea luă în stăpânire locul acela, unde, cu puțin maĭ înainte, fusese atâta vuet, atâta mișcare. Apa numaĭ, vecinic curgătoare, murmura lin, după ce ascultase cu drag la tot ce s'a rostit lângă ea. Amurgul aduse tot satul la dànsa; aștepta acum ca noaptea să-ĭ mâe pâlcurile de Zâne și de Iele, iubitoare de adierea vântuluĭ răcoros al mĭezuluĭ de noapte și de undele recĭ, cristaline, care știŭ să povestească atâtea lucruri fermecătoare din trecut și de astăzĭ...

O. Tafrali.

AȘ VROI...

Aș vroi ca lângă tine
Zi și noapte să petrec
Și în ochiĭ tăĭ ca 'n mare
Dorul inimeĭ să 'nec.

Aș vroi ca pe vecie
Călăuză tu să-mĭ fiĭ
Și ca stea luminătoare,
Pururĭ drumul să-mĭ aṭiĭ.

Spre lumina ta viaṭa-mĭ
S'ar întoarce ca o floare
Și în ochiĭ tăĭ ca marea
S'ar vedea nemuritoare.

. . . . . .

Botoșanĭ. G. Boureanu.

O. SPÄTHE

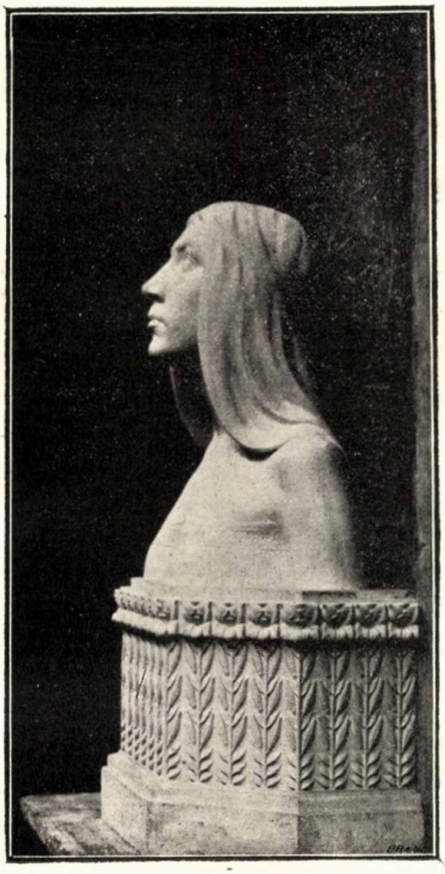

O SFANTA BIZANTINA

FRITZ STORCK

AURORA

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Biserica şi Podul Borzeşti, de dr. C. I. Istrati. — Cu prilejul sărbătoririĭ celuĭ de-al patrulea centenar de la moartea luĭ Ştefan cel Mare, pe lângă bogatele prinoase aduse amintiriĭ mareluĭ voevod, unul vrednic şi cinstit în destul, este istoricul bisericiĭ şi podului din Borzeşti, zidite de zidi-torul de ţară, nebiruitul Ştefan, — lucrare a d-luĭ Dr. Istrati, bine documentată şi bine scrisă. Pe lângă studiul acestor două rămăşiţi scumpe dintr'un trecut tot aşa de scump, volumul maĭ conţine şi numeroase fotografiĭ a bisericelor celor maĭ falnice din ţara noastră, precum şi o ochire istorică relativă la bisericele zidite de Ştefan cel Mare, câte din ele maĭ dăinuesc astăzĭ. Lucrarea maĭ cuprinde numeroase şi de preţ notiţe istorice, referitoare fie la stema ţăriĭ Moldoveĭ, fie la urmele de monede păstrate de pe atuncĭ, fie la inscripţiile şi insignele de pe pietrele găsite pe morminte orĭ în faptul zidiriĭ vre-uneĭ biserici. Avânt cald şi ales, gând curat şi plin de lumină, prinosul d-luĭ Dr. C. I. Istrati e tot aşa de cald şi curat ca şi sufletul şi gândul său.

De ce suntem conservatorĭ, de dr. C. I. Istrati. Omul de ştiinţă, publicând cartea de care ne ocupăm, face ceea ce rar s'a făcut la noĭ, anume de a împărtăşi mareluĭ public, cu tot curajul pe care trebue să-l aibă un om politic de caracter, ideile şi principiile politice profesate de d-sa.

Patriotul, studios şi pătruns de dragostea neamuluĭ, se ridică maĭ presus de micile interese zilnice — având totdeauna drept ţintă interesul general al ţăriĭ. Politica cinstită şi consecventă, pornită din cel maĭ desăvârşit altruism, este singura care produce roade bogate, singura care foloseşte unuĭ popor. Chestiunea naţională şi marile chestiunĭ economice, trebuesc să formeze sâmburile oriceăruĭ program politic, — indiferent de partid. Căcĭ numaĭ cu astfel de politică cinstită şi curată şi cu politicĭ luminaţĭ şi sinceriĭ, vom putea învinge toate greutăţile în viitor, vom putea rezolvi toate problemele vitale ale naţiuniĭ române, iar „ţara va fi fericită şi poporul îĭ va binecuvânta“. Insă pentru a ajunge vremea aceea, e nevoe de o cultură politică sănătoasă, — şi cartea d-luĭ Dr. Istrati răspunde cu vrednicie acesteĭ chemăriĭ.

Viaţa sfinţilor Varlaam şi Ioasaf, tradusă din limba elină la anul 1648 de UdrişteNăsturel de Fierăştĭ, al doilea logofăt, tipărită pentru prima oară de generalul P. V. Năsturel.

Trăim într-o vreme când amintirea trecutuluĭ este cea maĭ hrănitoare nădejde pentru viitor, când cele maĭ micĭ mărunţişurĭ ale vieţiĭ de altădată aŭ pentru noĭ

un farmec deosebit, când cele mai mici amănunte istorice aŭ o putere hotărâtoare pentru statornicirea adevăruluĭ, — în fine trăim într-o vreme când istoria e ridicată la o treaptă strălucită a ştiinţiĭ, având câmpul de cercetărĭ cel mai întins şi cel mai bogat în fapte necunoscute încă.

Publicarea unuĭ manuscris vechiŭ de prin veacul al XVII, a vieţiĭ prea cuviosilor părinţi bisericeştĭ Varlaam şi Ioasaf, constitue un fapt fericit şi vrednic de luare-aminte; căcĭ după cum am spus, la noĭ istoria azĭ ţine locul de frunte. Eruditul militar d. general Năsturel a avut o idee fericită, publicând vechiul manuscris interesant atât pentru ştiinţele filologice, cât şi pentru istoria noastă culturarală. Prefaţa acesteĭ cărţĭ *„folositoare de suflet“* e scrisă in parte de răposatul G. Dem Teodorescu, alcătuind un studiŭ folkloristic preţios. Nu putem de cât să avem cuvinte de laudă faţă de d. general, care a dat la lumină o lucrare multora cunoscută numaĭ cu numele, şi foarte interesantă, pentru lămurirea diferitelor chestiunĭ din istoria noastră culturală.

Octava, de H. G. Lecca. In mişcarea literară contimporană, D. Lecca ocupă un loc bine hotărât. D-sa şĭ-a câştigat un nume frumos în literatura românească, chiar de la cele dintâĭ lucrărĭ, aşa încât noile volume n'aŭ făcut decât să adauge la reputaţia sa. Octava, ediţie elegantă, presărată de ilustraţiĭ subtile, pline de expresie, conţinând maĭ bine de patru-zecĭ de sonete bine versificate, — ni-l înfăţişează pe Lecca ca un distins artist, atât în ce priveşte execuţia, cât şi originalitatea rodnică a inspiraţieĭ. Cele maĭ micĭ impresiĭ ale vieţiĭ sûnt admirabil prinse şi exprimate prin comparaţiĭ noĭ şi fine în muzica caldă a versuluĭ. Lecca îşĭ ia subiectele nu numaĭ din sfera de poezie a naturеĭ orĭ a diferitelor împrejurărĭ poetice prin firea lor, ci din orĭ şi ce manifestărĭ ale vieţiĭ sub orĭ şi ce formă s'ar prezenta ea. Un răsărit de lună, un colţ ascuns dintr-un parc, o colibă sărăcăcioasă, o chilie dintr-o mânăstire, potecile cimitiruluĭ, scenele sensuale din taverne murdare — sunt subiecte care i se mlădiază de-o potrivă sub pană.

Cităm poezia: *Nebunul*, una dintre bucăţile cele maĭ caracteristice, unde se intrevede talentul luĭ Lecca cu calităţile şi părţile sale ciudate, originale:

Povestea mea e 'n versurĭ. O cânt în totdeauna
Când patima mă 'njunghe şi sângele îmĭ bea:
Sunt fiul nemuririĭ şi m'am iubit cu-o stea;
In noaptea nunţiĭ însă, ne-a despărţit furtuna.

De atuncĭ — sunt mii de veacurĭ de-atuncĭ, — iubirea mea
In fiecare seară îmĭ toarnă 'n corp, nebuna,
Nestăpânita poftă să strâng în braţe luna
Ca pe-o prostituată şi să-mĭ bat joc de ea.

Odată, astă-vară, m'am aruncat călare
Pe-un nor, ca să mă ducă la ea; dar nu ştiŭ care
Din vânturĭ a spart norul şi 'n gol m'a prăvălit.

Acum sunt între oamenĭ, aicĭ: un spaţiŭ mare,
Plin cu nebunĭ. Erĭ, unul din eĭ mĭ-a zis „smintit“.
Eŭ, am tăcut. Săracul! De ce-o fi 'nnebunit?...

P. Cormol.

Intre Capşa şi Palat. Impresiile unuĭ trecător de D. Radu Rosetti-Max.

Nu sunt de loc impresiĭ ale unuĭ trecător de pe Calea Victorieĭ, cele ce sunt conţinute în volumul de faţă, ci sunt reflecţiile unuĭ sceptic. care luând ironia ca mijloc de exprimare produce cronice de un umor, ce spune lucrurĭ triste pe un ton glumeţ saŭ lucrurĭ glumeţe pe un ton grav.

Nu sunt impresiĭ: dialogurile în care se desfăşură prostia saŭ neruşinarea unora, ca în: La examen, Creditor şi debitor, Pentru săracĭ; reflecţiunile ce face asupra obiceielor rele ale societăţiĭ şi ale administraţieĭ ca în: La Biserică, Mama ta! Tată tăŭ!, Părul alb, Virtuţile răposaţilor, Cu împrumut, Ciupelĭ administrative, Formalităţile, Din mizeriile celor micĭ; saŭ încercările de a schiţa caractere în stilul luĭ La Bruyère ca: Moftangiiĭ, Fecior de banĭ gata, D-l care şĭ-a uitat punga, D-l care se lasă de tutun, Cartoforeasa, Ipocondrul, Om prietenos, etc.

De aceea titulatura nu se potriveşte cu conţinutul volumuluĭ.

Deşi se spun multe adevăruri şi cu mult haz şi cu o vădită îngrijire, totuşĭ cartea va avea aceeaşi soartă ca şi volumele precedente de cronicĭ ale autoruluĭ: uitarea, căcĭ îĭ lipseşte ceeace formează elementul de viaţă: frumuseţea.

La Terre et la Race roumaines, par A. C. Sturdza Paris. L. Laveur 1904.

Voluminoasa carte ce d-l Sturdza a publicat la Paris, are de scop de a vulgariza cunoştinţa ţăriĭ noastre şi a răspândi erorile ce circulă relativ la dânsa şi încă — după spusele din prefaţă — unul pur ştiinţific.

Ea coprinde treĭ capitole: unul asupra geografieĭ ţăriĭ, al doilea asupra istorieĭ eĭ, al treilea asupra culturiĭ şi civilizaţiuniĭ.

O recensie maĭ întinsă ar putea arăta meritele lucrăriĭ, aceasta însă va arăta numaĭ spiritul în care a fost lucrată.

Bazată pe o cunoştinţă bibliografică întinsă şi ajutată de un bogat material conografic, cartea e scrisă cu orânndueală, într-un stil uşor, ce uneorĭ are aerul convorbiriĭ, din când în când avântat în un cald lirism şi într-o limbă franceză pe care ĭ-o făcuse familiară nu numaĭ uzul eĭ, ci şi un trecut de activitate literară, poetică şi ştiinţifică.

Şi dacă e pornită din dragoste admirativă pentru poporul românesc, eroismuluĭ căruia e dedicată cartea, e de sigur — se simte — tot din dragoste şi pentru Franţa.

Dar nu sunt numaĭ acestea titlurile care l-aŭ îndrituit de a scrie, ci şi cunoştinţa lucrurilor şi oamenilor de la noĭ.

Un spirit noŭ nu se observă în executarea lucrăriĭ, totuşĭ s'aŭ adus cercetărĭ personale în unele cestiunĭ, ca în materie de preistorie saŭ în materie de genealogie. Când căută a generaliza, a arăta legătura dintre sol şi naţiune, a face sinteza sufletuluĭ poporuluĭ saŭ a prevedea viitorul ţăriĭ dovedeşte agerime şi ingeniositate.

Şi dacă condiţiunile uneĭ lucrărĭ de vulgarizare ca aceasta — de a da coloare unuĭ peisagiŭ, perspectivă şi relief unuĭ trecut, suflet şi mişcare stăriĭ actuale, toate ordonate cu un spirit de abstracţie sunt în mare parte realizate, cartea are tot dreptul la laudă fiind nu numaĭ pătrunsă de bune intenţiunĭ, dar de sigur săvârşită cu multă muncă şi lung timp.

Din viaţa romană de I. Kalenderu.

La studiul erudit al antichităţiĭ, d. I. Kalinderu a fost adus pe două căĭ: una a studiilor de drept roman, alta, a colectăriĭ operelor de artă antică. Cine trece pe strada Renaşteriĭ şi vede casa d-sale încrustată cu baso-reliefurĭ şi curtea împrejmuită cu sculpturĭ, ştie că acolo trebue să locuiască un distins amator de artă.

Că e un erudit amator o dovedeşte întreaga serie de studiĭ archeologice ce a publicat, din care cel de faţă „Din viaţa romană“ nu e de sigur ultimul.

El coprinde două comunicărĭ făcute la Academia română asupra Podoabelor uneĭ elegante şi a Locurilor de petrecere ale societăţiĭ romane.

In primul studiŭ se descriŭ cu metodă, obiectele de podoabă şi de toaletă femenină — coroane, giuvaeruri (ace, diademe, cerceĭ, inele, colane, brăţărĭ) văluri,

evantaliurĭ; parfumurĭ, murse, văpsele, etc., şi cu această ocazie şi întrebuinţările lor în alte împrejurărĭ.

In cel de al doilea studiŭ, sofrageriile cu mobilierul lor, cu uzanţele de la masă, mâncărĭ, distracţiĭ din timpul meseĭ precum şi plimbările publice — ca singurele locurĭ, în care nevoea de a convorbi îşĭ dă liber curs.

Aceste descrierĭ însă, nu se fac pentru plăcerea fastidioasă a împreunăriĭ lor ci pentru că ele îĭ sunt prilegiul de a înoi, de a evoca un colţ de viaţă romană, şi aceasta formează partea utilă a comunicărilor sale.

Pe lângă aceasta, încă o atracţiune a volumuluĭ este şi execuţiunea luĭ tipografică. De format în 8° mare, cu învălitoarea verde, având un medalion în aur încrustat la un colţ, e tipărit frumos cu caractere de două culorĭ negru şi roş.

Ilustraţiunile alese cu gust dintre obiectele din tezaurul de la Boscoreale, aflător acum la Luvru, daŭ volumuluĭ un agrement artistic.

Povestirĭ de M. Sadoveanu.

Intre scriitoriĭ formaţĭ de noul curent istoric, două talente se ridică maĭ presus de ceĭlalţĭ: St. O. Iosif şĭ M. Sadoveanu. Dar acesta maĭ mult decât primul, de oarece e maĭ robust, maĭ fecund şi maĭ variat.

In volumul „Povestirĭ“ autorul îşĭ arată numaĭ o faţă a talentuluĭ săŭ: romantismul, căcĭ scenele povestirilor se petrec într-un patriarchal trecut, descris cu o puternică imaginaţie sugestivă a acelor timpurĭ saŭ din actuala clasă socială ce singură putea da subiecte pentru povestirĭ româneştĭ, şi sunt alese din viaţa sbuciumată a unor firĭ viforoase saŭ misterioase.

In schiţarea pasiunilor profunde cât şi în conturarea simplă şi apăsată a psichologiilor, i s'ar putea aduce vină că se repetă aceleaşĭ tipurĭ, dar diversitatea de acţiune, împrejurărĭ, motive, mediŭ, etc., e atât de mare, în cât interesul cititoruluĭ e neîntrerupt.

Tipul pe care autorul îl defineşte cu calificativul de aspru se regăseşte în cele 5 nuvele maĭ întinse. Aşa e Nour, boer bătrân şi slujitor de ţară, care în în urma duşmanilor, ce ĭ-aŭ omorât copilul, îşĭ consacră viaţa în creşterea nepotuluĭ saŭ pentru răzbunarea împotriva lor. Aşa e jupân Năstase, care ucide cu sălbătăcie, pe Ilie ţiganul ce îndrăsnise să ridice ochiĭ şi dragostea către Ana soţia luĭ. Aşa e Ivanciul leul, aventurier şi războinic aspru şi indomptabil, care se omoară de durerea morţiĭ iubiteĭ luĭ. Aşa e Oarţă răzeşul, boerit de Tudoran, pentru dragostea vinovată ce avea de soţia luĭ, dar pe care Oarţă îĭ împuşcă, când îĭ suprinde într-o întâlnire amoroasă. Aşa e Cosma Răcoare, haiducul. Apoĭ tipul Pribeaguluĭ din Pribegiĭ, Ceĭ treĭ, Intr-un sat odată.

Nestimatele volumuluĭ sunt: Ionică şi Zâna Laculuĭ.

Spontaneitatea creaţiuniĭ şi desfăşurarea lină, sigură, ca un sbor de vultur, fac să se prevadă în autor o forţă pentru subiecte maĭ vaste şi povestirĭ maĭ lungĭ.

Noĭ îĭ dorim spor la muncă şi răsplată.

Foiletoane de Ilarie Chendi.

Dogmatism şi scepticism sunt două teoriĭ filosofice, care daŭ răspunsurĭ deosebite în privinţa valoareĭ cunoştinţeĭ şi care îşĭ împart gândirea omenească. Critica se resimte de această diviziune; în adevăr este o critică dogmatică şi o critică impresionistă. Prima judecă operele după un criteriŭ, pe care cealaltă pretinde că nu-l are şi că numaĭ emoţia estetică e cea care o conduce. Aceasta e o iluzie, căcĭ emoţia implică un criteriŭ, format de educaţie, mediŭ, etc., şi care e recunoscut în opera ce a emoţionat. Dacă în acest criteriŭ intră maĭ puţine afirmaţiunĭ decât la dogmaticĭ e de sigur din prudenţă şi nu din neîncredere în valoarea cunoştinţeĭ. Impresionistul e un dogmatic moderat, căcĭ scepticismul absolut l-ar obliga la tăcere.

Din categoria de impresioniştĭ face parte şi d. Chendi. In volumul „Foiletoane“ ce conţine recensiĭ şi biografiĭ critice, publicate în „Voinţa Naţională“, el se exprimă astfel: „Noĭ nu avem decât părerĭ absolut şi intenţionat individuale, ne redăm impresiile dobândite după cetirea cu luare-aminte a opereĭ saŭ chiar după cunoaşterea personală a autoruluĭ“.

Din ultima afirmare rezultă părerea falsă ce şĭ-a făcut despre poetul Macedonski.

Articolul privitor, cel maĭ studiat şi cel maĭ lung, bazându-se pe ideea că un suflet de poet trebue să fie frumos şi agăţându-se de păcatele d-luĭ Macedonski, ĭĭ neagă personalitatea.

Opera numaĭ accesoriŭ o judecă după abaterile talentuluĭ săŭ, iar peste ceeace formează partea esenţială şi spontană a lirismuluĭ poetuluĭ trece în grabă.

Acesta e un defect al criticeĭ sale şi a tuturor celor ce înfrâng regulele criticeĭ istorice, care facilitează şi impune judecata ce trebue să se formeze despre o operă.

De altfel gustul şi activitatea d-luĭ Chendi sunt apreciabile.

C. I. P.

* * *

Tinerimea Artistică. Privire retrospectivă.

Anul acesta expoziţia „Tinerimiĭ artistice“ a fost maĭ interesantă. Pe lângă ceĭ doisprezece membri aĭ societăţiĭ care, de rândul acesta, aŭ trimis lucrărĭ maĭ alese, aŭ luat parte încă zece expozanţi străinĭ eĭ. D. Grigorescu, ca şi în anul trecut, a făcut onoare tinerilor artişti de viitor, de a expune alăturĭ cu eĭ şapte din lucrările sale aflate în posesiunea d-luĭ Vlăhuţă; din ele, „Peisagiul de toamnă“, era o pagină din cele maĭ frumoase, „Interiorul de ţigani la Fontainebleau“, o amintire din tinereţe, tabloul fiind datat de la 1867 şi lăsând să se vadă în el reminiscenţĭ din marĭĭ peisagişti aĭ şcoaleĭ de la 1830, cu care artistul nostru a lucrat multă vreme împreună, în pădurea de la Fontainebleau.

Un nume noŭ, d. George Mărculescu, cu scene din viaţa intimă, interioruri pline de adevăr şi de sentimentul culoriĭ. Tabloul înfăţişând o femee lucrând, pe jumătate goală, într-un fotoliŭ Ludovic XV, a fost cel maĭ apreciat. Totul era armonic în el, poza naturală, o lucrare întocmită cu mult meşteşug, de unde se desprindea o poezie intimă, caldă şi plină de fericire.

D-na Cuţescu-Kunzer, o româncă măritată de curând la Paris, expunea două lucrărĭ remarcabile: un studiŭ de nud, puternic şi plin de adevăr, amintind pe Ribera şi având calităţĭ marĭ ca tehnică de pictură.

Suntem siguri că cu puterea d-sale de a reda natura, va fi în curând prima româncă care se va distinge în pictură, atât prin munca sa cât şi prin năzuinţa-ĭ de a face lucrărĭ de reală valoare artistică. — D. I. Al. Steriadi expunea: Ţigancĭ, un „Interior de cârciumă breton“, câteva capete de expresie: talent sever, cercetător de caracter şi de la care sperăm mult. — Ludovic Bassarab, cu câteva lucrărĭ, de o minuţiozitate şi o răbdare uimitoare, amintind prin aceasta şcoala olandeză şĭ flamandă, pe Van Ostade, Teniers, etc. — Ceilalţĭ, de maĭ puţină importanţă, totuşĭ având fiecare note personale şi promiţând pe viitor opere serioase. — La sculptură nume noŭă: Gurtchner, Milles, Kraus. Cel dintâiŭ un vienez, cu artă sculpturală aplicată, o tendinţă vieneză din aniĭ din urmă. „Maternitate“, de Milles, îl arăta ca demn emul aĭ luĭ Rodin. D. Kraus avea un bust al D-luĭ Thierin, carateristic şi asemănător.

Fiecare din membriĭ societăţiĭ aŭ avut, apoĭ, anul acesta, tablouri cu mult maĭ îngrijite ca în aniĭ precedenţi. Artachino, talent delicat şi discret, a trimis câteva peisaje de iarnă. Din ele se desprindea simplitatea, liniştea şi tristeţa caracte-

ristică câmpiei noastre, iarna.—Verona, cu studii de coloare foarte interesante. Artist plin de voință, căutând să atingă cu mijloacele de care dispune pictura, efectele și contrastele luminoase ale naturii. De notat, din acest punct de vedere, „Studiu de călăreț arab", unde se apropie de virtuosul Besnard în coloritul său viu și prețios. —Grant, cu interioruri bretone, o poezie intimă, redată însă cu oarecare economie de mijloace. Mai bine erau acuarelele sale, și mai ales acea luată de d. Procopiu. — Loghi, cu scene și peisage din Orient, calde și poetice. Unele fantastice, altele cu mult adevăr, toate însă denotând un talent de colorist și un întocmitor meșter.— altele Luchian, expunea ca totdeauna lucrări de un colorit plăcut și mai presus de toate sentimental. Florile și peisagele sale, deși sumar întocmite, sunt opere de adevărată artă, și-l așază printre pictorii români ceĭ mai talentați. — Petrașcu, cu lucrări sumare, de o simțire adâncă însă, sălbatice și neașezate încă, dar pline de poezie și de o armonie de colori excepționale. Portretele sale sunt caracteristice, amintind Renașterea și Școala olandeză.—Ștefan Popescu, poet al liniștii, al melancoliei dulci. „Notre dame de la Joie" și marinele bretone liniștite, imbrăcate într-un argintiu ce li dădea distincție. Mai puțin fericit: „Zi de slujbă în Bretania", unde se vede influența pictorilor moderni francezi, Simon, Cottet.—Strâmbulescu, cu scene de la țară și studii serioase. Remarcabil din toate punctele de vedere, o „Țigancă râzând". Vermont, cu vederi din București, o scenă biblică și câteva peisage.

Sculptorii Storck, Späthe, Mirea, au trimis lucrări interesante, mai ales Storck care se remarca și de rândul acesta, prin studiul, îndelung meditat, al lucrărilor sale. Bustul d-lui Castaldi era caracteristic. Am dori să-l vedem cu mai multă alegere și gust.

Așa cum a fost Expoziția „Tinerimii" din anul acesta, ea denota un progres și o năzuință din partea membrilor ce o compun, de a se înfățișa cu lucrări, care ar putea fi expuse oriunde. Aranjarea, alegerea tablourilor, totul în fine, a surprins lumea de felul cum membrii, în cap cu Prințesa Maria, au știut să întocmească și să facă un eveniment al anului din expoziția lor.

D. Spiru Haret, convingându-se singur de aceasta, a și cerut, cum se știe, în sesiunea trecută a Camerelor, recunoașterea Societății de persoană morală. Dorința, „Tinerimii artistice" e, pe lângă silința de a face din ce în ce mai bine și mai frumos, de a'și zidi un local propriu, cu lumină convenabilă, în care lucrările expuse să fie apreciate la adevărata lor valoare.

* * *

Deschiderea Conservatorului de muzică și declamație. Deschiderea Conservatorului din București, anul acesta, a fost mai solemnă decât altădată. D. Haret, ministrul instrucției publice și cultelor, a prezentat, în ziua aceea, corpului profesoral pe d. Dimitrie Popovici, noul director și profesor al Conservatorului din București.

Noi care am arătat cei dintâi în țară meritele artistului român ce ne-a făcut onoare pe scenele mari ale Germaniei și Americei mai bine de 20 de ani, suntem fericiți și felicităm din inimă pe d. Haret, că a pus în capul primei noastre instituții muzicale și dramatice un om cu cunoștințele și autoritatea artistului Popovici.

Suntem siguri că dânsul va ști să deie avântul cerut Conservatorului nostru, ajuns în cele din urmă timpuri în decăderea știută de toți.

SYBIL.

CĂRŢI ŞI REVISTE STRĂINE

Un Divorce, roman de *Paul Bourget*. Gabriela Darras, fostă M-me de Chambault, divorţată şi măritată de a doua oară cu inginerul Darras, se mulţămeşte numaĭ cu o cununie laică, de oare-ce bărbatul eĭ este un anticlerical, iar ea îşĭ perduse cu totul credinţa. Din această căsătorie se naşte o copilă, care primeşte botezul catolic. Gabriela însărcinează pe un preot ca să-ĭ dea copileĭ sfânta comunicătură; în această împrejurare, ea îşĭ recapătă credinţa perdută.

Darras, anticlerical, nu putea să sufere desele vizite ale preotuluĭ, după cum era puţin încântat de schimbarea sufletească ce se produsese în Gabriela. De aicĭ un conflict în jurul căruia se învârteşte ţesătura romanuluĭ.

De la întâiul bărbat, Gabrieleĭ, îĭ rămăsese un fiŭ, Lucian de Chambault, pe care Darras îl educase în principiile sale liberale şi anticlericale, şi, conform educaţieĭ primite, Lucian iubeşte în mod liber pe o studentă în medicină. Un noŭ conflict decĭ, care împlineşte intriga desfăşurată în cursul romanuluĭ. Acţiunea se învârteşte în jurul preotuluĭ, având de o parte pe cele două credincioase, iar de alta pe Darras, Lucian şi amanta sa.

Un Divorce e un roman social, iar Paul Bourget apare ca un propagandist. Convins de utilitatea practică a creştinismuluĭ, nu vede de cât în creştinism condiţia unică şi necesară pentru conservarea armonieĭ familiare.

Departe de a fi analistul ştiinţific al sufletuluĭ omenesc din *le Disciple* şi din toate romanele sale psochologice neîntrecute, Bourget apare aicĭ ca un doctrinar de profesie. Analistul fără doctrină din *Mensonges*, *Essais* orĭ *le Disciple*, devine în *Un Divorce* doctrinarul fără analiză,—şi noĭ îl preferim pe cel dintâĭ.

En écoutant Tolstoi, de *Georges Bourdon*. Autorul îşĭ publică în volum notele culese din conversaţiile avute cu marele cugetător rus, maĭ ales asupra războiuluĭ din extremul orient. Tolstoi susţine cu îndârjire părerea exprimată în opera tradusă şi în româneşte: *Desmeticiţi-vă*. Insă aceste conversaţiĭ fidel notate, devin însemnate, nu atât prin faptul că ele ne arată părerea luĭ Tolstoi asupra războiuluĭ ruso-japonez, ci maĭ ales prin aceea că ne pun în evidenţă însăşĭ substanţa doc-

trineĭ sale, punându-ne în adevărată lumină, convingerea curată a înţeleptuluĭ din Isnaia Poliana, asupra stăriĭ lucrurilor din ziua de astăzĭ. Pe lângă aceste părţĭ preţioase, maĭ poţĭ găsi în cartea luĭ Georges Bourdon, detaliĭ numeroase şi unele chiar bizare, asupra vieţiĭ intime a romancieruluĭ şi a familieĭ sale. Cartea e uşoară la citit, graţie daruluĭ de povestitor ales, pe care-l are destul de pronunţat autorul.

Le Mariage chez tous les peuples, de *Henri d'Alméras.* Intr'un stil foarte colorat, autorul rezumează istoria căsătorieĭ la toate popoarele; ne arată cum de la poliandrie, omenirea a ajuns în evoluţia sa, la poligamie şi monogamie. Aceste forme maĭ mult saŭ maĭ puţin simultane saŭ succesive, aŭ drept temelie la originea lor, dispreţul pe care l'aŭ propăvăduit aproape toate religiunile vechĭ, faţă de femee. După ce examinează foarte amănunţit formele generale şi exterioare ale căsătorieĭ, în a doua parte, autorul ne înfăţişează pericolul extensiuniĭ celibatuluĭ, precum şi toate relele sociale ce decurg din înmulţirea cazurilor de divorţ şi adulter, efectele curentuluĭ feminist ce suflă în societatea modernă. De şi autorul nu-ĭ totdeauna profund şi original, totuşĭ lucrarea prezintă un interes netăgăduit, conţinând poveţe foarte importante şi învăţăminte practice foarte preţioase prin aceea că sunt venite la vreme.

Le Délaissé, roman, de Madame *Octave Feuillet,* este povestirea romantică mişcătoare, sentimentală, a dureriler încercate de către un suflet nenorocit.

Robert de Morange, eroul romanuluĭ, de şi iubeşte foarte mult şi foarte puternic, totuşĭ femeea sa îl părăseşte spre a urma pe amantul eĭ. Sfârşitul e cu mult maĭ dureros: Robert este omorât în duel de către duşmanul săŭ, amantul seducător. Cartea e foarte simplă; o parte a romanuluĭ e compusă din scrisorĭ ale erouluĭ „*le Délaissé*", către un prieten confident. Stilul curat, curgător şi plin de căldură. „*Le Délaissé*", este o dovadă puternică că romanul „*romanesque*" tot maĭ trăeşte încă în Franţa.

Maternità, poziĭ de Ada Negri. Al treilea volum de poeziĭ al Adeĭ Negri adaugă puţin la faima numeluĭ săŭ, căcĭ operile eĭ de maĭ înainte s'aŭ popularizat repede, — entuziasmul criticeĭ a contribuit mult la aceasta. *Maternità* e pentru Italienĭ o sărbătoare scumpă, aşteptată. Poeta care în *Fatalità* şi *Tempeste* a cântat atât de viguros durerea omenească, zugrăvind puternic şi sugestiv mizeria, revoltându-se în contra situaţieĭ actuale, — cu aceeaşĭ ardoare şi aspiraţiĭ, cu aceeaşĭ putere extraordinară de emoţie, o regăsim în Maternità cântând durerile noĭ ale aceluiaş suflet, — durerile maternităţiĭ.

...Am zămislit cu scârbă odrasla
Ce strălucea în visurile noastre
Cum străluceşte primăvara crinul;
Şi 'n sânul nostru l-am purtat cu trudă
Luptându-ne cu foamea şi cu frica,
Târându-ne 'n mansarde 'ntunecoase
Prin locurĭ fără aer şi lumină;
Prin şesurĭ unde bântue malaria;
Prin holde unde trece 'ngrozitoare
Zeiţa cu priviri de nebunie:
Pelagra. Noĭ ne-am purtat odrasla
In sărăcie şi 'n nevoĭ amare
Rugând pe Domnul să ne dea putere;
Dar când în suflet se stingea nădejdea
Atuncea ne rugam la cerurĭ: — Doamne!
Maĭ bine ia-l nainte să se nască...

In tustrele volumele, Ada Negri e aceeaşĭ: o revoltată. Cântând *Maternità* ea nu se mărgineşte numaĭ la dragostile orĭ durerile mameĭ, ci caută să pătrundă „marele mister ce deschide izvoarele vieţiĭ", raportul dintre creaţiune şi forţa creatice, în sfârşit tot ce e matern în natură. Suflet zbuciumat de mânie şi ură, cuprins de dispreţ şi revoltă, Ada Negri cu toate că nu-şĭ formulează un sistem de reforme necesare, ea totuşĭ nădăjdueşte în viitor, căcĭ trecutul eĭ *„ribelle e splendido"* ĭĭ dă putere.

* * *

Mercure de France. Septembrie. Conţine un studiŭa mănunţit semnat de Jules de Gaultier, asupra luĭ Nietzsche, din punctul de vedere al influenţeĭ ce-a exercitat marele filosof asupra cugetăriĭ franceze, şi conchide că influenţa luĭ a fost binefăcătoare prin rezultatele eĭ, fortificând oarecum cugetarea slăbită şi anemică a poporuluĭ francez şi fiind tot-odată şi o reacţie puternică în potriva imitaţieĭ germane şi engleze. Pentru a explica acest fapt, nu tocmaĭ uşor de înţeles, autorul se încearcă să dovedească că filosofia luĭ Nietzsche e izvorâtă din inspiraţie curat franceză, fiind produsul *intelectual* al raseĭ şi culturiĭ latine.

Jean de Gourmont publică un studiŭ bogat asupra luĭ *Jean Moréas,* poetul considerat de o parte din critica franceză, drept şeful şcoaleĭ simboliste. Opera luĭ Moréas a fost mult discutată, s'aŭ scris nenumărate articole în jurul luĭ, căutându-se a se defini simbolismul prin opera sa. Dar ca orĭ ce curent care trăeşte şi evoluează în vremile noastre, nu ne putem aştepta încă la cuvântul cel din urmă.

Mândru, egoist, disprețuind omagiĭ şi laude, Jean Moréas, prezidează instinctiv o grupare, fără a avea nimic comun cu dânsa. Personalitate puternică şi foarte accentuată, trăind singur, analizându-se vecinic, — fie-care clipă din viaţa sa, e o contemplare minuţioasă. O pagină dintr'un autor favorit (totdeauna antic), o senzaţie de miros, ĭĭ produc o plăcere egală. In singurătatea luĭ, „Jean Moréas ştie că-ĭ soarele unic al lumiĭ ce locueşte, pe care-o contemplă, o reface, şi că nu există o altă realitate şi logică, de cât realitatea şi logica sa."

Tocmaĭ în această subiectivitate accentuată stă caracteristica şcoaleĭ simboliste, şi prin aceasta Jean Moréas se aseamănă şi tot-odată se deosebeşte de discipoliĭ săĭ.

Din câteva versurĭ se poate vedea uşor talentul, genul şi procedeul poetic al luĭ Moréas.

Je te sens sur mes yeux, lune, lune brillante
Dans cette nuit d'été;
Mon cœur de tes rayons distille l'attrayante
Et froide volupté.

Si tu n'es plus Diane, et quand tu serais morte
Tu guides bien mes pas,
Dans l'ombre et sur le bord de la tombe, et qu' importe
La vie ou le trépas!

O senzaţie subtilă, o imagine nouă, — iată ce urmăreşte în versurĭ Moréas şi simboliştiĭ în general; şi ca versul să fie pururĭ noŭ şi trainic, eĭ şi-aŭ creat o limbă aparte. De aceea cu drept cuvânt spune Anatole France: „Dacă vrem să-l citim, (pe Jean Moréas) trebue să învăţăm limba luĭ."

„Jean Moréas, — sfârşeşte articolul, — e un înţelept, e omul care neaşteptând nimic de la nimenĭ, nu caută fericirea de cât în sine însuşĭ."

La Revue Bleue, 17 Septembrie, pe lângă un articol istoric datorit luĭ Albert Sorel, de la Academia Franceză, La *Restauration en 1814: Talleyrand,* şi un articol politic al luĭ A. de Lapradelle: *La guerre Russo-Japonaise et le Droit des Gens,* relevăm interesantul articol al luĭ Dominique de Bray: *Songerie sur la musique.*

Muzica e ritm. Nicĭ un cuvânt nu poate exprima concis un sentiment, de cât ritmul. „La început a fost ritmul“ zice Hans von Bülow. Nimic maĭ sigur, nimic maĭ universal, maĭ omogen și maĭ simplu de cât ritmul. „Armonia lumilor, mișcarea astrilor, atracțiile dintre planete, congregațiile dintre atomĭ, periodicitatea fenomenelor, fluxul și refluxul, ziua și noaptea, etc“ totul se rezolvă în formula algebrică a mișcărĭĭ, a ritmuluĭ. Ritmul este esența universuluĭ, el este esența vieții, el este totul. Dar ritmul nu ne apare întotdeauna ca muzică. Organul nostru auditiv, urechea, și maĭ ales urechea noastră interioară nu e în destul de sensibilă ca să poată prinde profund acest ritm. E necesară decĭ o pregătire sufletească prealabilă, o dorință, un avânt, un sentiment intens. „Muzica și dorința sunt sinonime. Muzica e strigătul de bucurie, rugăciunea, plânsul, dorința aprinsă a unuĭ suflet ce se înalță spre Dumnezeŭ.“

O sonatină îți poate aminti o succesiune de mișcărĭ din viața obicĭnuită, o acțiune omenească complexă chiar. „Dar o cugetare muzicală — zice Thomas Carlyle — nu poate fi exprimată de cât de către un suflet ce-a pătruns în adâncul lucrurilor, care a pus mâna pe misterul intim; căcĭ în orĭce lucru există o melodie ascunsă, o armonie tainică care e sufletul lucruluĭ. Toate gândurile adâncĭ sunt melodioase; muzica e pretutindenĭ, iar cântecul e esența sufletuluĭ nostru; restul nu-ĭ de cât un înveliș saŭ un văl.“

La Revue, 15 Septembrie, continuă cu publicarea răspunsurilor primite, referitoare la posibilitatea saŭ imposibilitatea unirĭĭ celor două biserici occidentale, catolică și protestantă.

G. Pellissier publică un articol asupra *limbiĭ literare contimporane*. Incepe cu studiarea operiĭ luĭ Flaubert și Zola. Realiștiĭ „conform esteticiĭ lor aŭ introdus în limbă puține inovațiĭ. Pentru a fi credincioși principiuluĭ lor de artă, eĭ și-aŭ interzis orĭce creație de cuvinte saŭ de fraze; și dacă modifică câte odată limba, o fac numaĭ în limita mijloacelor comune tuturor.“

Pentru Flaubert, arta are numaĭ o singură funcțiune; aceea de a reprezenta obiectele. Artistul naturalist va trebui să copieze realitatea, să exprime aceea ce orĭ și cine poate vedea, și numaĭ acele forme ce rămân durabil și constant. Dacă Flaubert n'aduce inovațiĭ în limbă, influența luĭ asupra limbiĭ literare, trebue căutată în întrebuințarea exactă a cuvintelor existente, prin chibzuita întrebuințare a termenilor propriĭ și tehnicĭ. „Orĭcare ar fi — zice el — lucrul ce vreaŭ să-l descriŭ, nu există de cât un singur substantiv pentru a-l exprima, un singur verb pentru a-l însufleți și un singur adjectiv pentru a-l califica.“ Insă acest cuvânt trebue căutat exact.

Dacă Flaubert întrebuințează (de pildă în Salambô) termenĭ exoticĭ, n'are pretenția să-ĭ introducă în limbă, ci o face numaĭ din lipsa termenilor ce i-ar putea înlocui.

Zola de asemenĭ nu introduce inovațiĭ. El nu urmărește de cât ca limba ce-o scrie să fie „sobră, solidă, justă și logică.“ Vom scrie bine numaĭ atuncĭ, când vom exprima o idee saŭ o senzație printr'un cuvânt exact; căcĭ „o limbă este o logică, stilul adevărat e alcătuit din logică și claritate.“ Influența luĭ asupra limbiĭ va fi decĭ indirectă, ca și la Flaubert, cu simpla deosebire că el va introduce cuvântul științific.

Un stil științific ar fi după Zola *un „grand style“*.

Impresioniștiĭ se inspiră tot de la natură; fiind subiectivĭ, eĭ urmăresc să redea aceea ce nu e vizibil pentru orĭ și cine, aceea ce fiecăruĭ i se arată într'un fel particular. De aicĭ o mulțime de inovațiĭ de cuvinte, de fraze, potrivit subiectivismuluĭ fiecăruia. Dintre impresioniștĭ, aceĭ care aŭ inovat maĭ mult, sunt frațiĭ Goncourt; două trăsăturĭ esențiale îĭ caracterizează: modernitatea și nervozitatea stiluluĭ lor.

Simboliștiĭ, urmărind senzațiĭ nouă, imaginĭ difuze, sentimente vagĭ, șĭ-aŭ creat o gramatică particulară și o metrică nouă, un vocabular special. Ce va rămânea din aceste inovațiĭ, o va dovedi viitorul.

La Renaissance Latine, 15 Septemvrie, publică un studiŭ politic asupra mareluĭ om de stat, Waldeck Rousseau, datorit luĭ Marcel Mielvaque. Doctrina politică pe care a profesat-o toată viața, Waldeck Rousseau, a fost doctrina conservatoare, cu toate că în ultimul minister a înlesnit intrarea socialiștilor la putere, dând luĭ Millerand un portofoliŭ. Caracter politic bine definit și matur, a ocupat înalta demnitate de Stat, în vremurĭ foarte întunecate; e de-ajuns să menționăm numaĭ vestita afacere Dreyfus. Educat la școala politică a luĭ Gambetta, viața luĭ e un izvor de învățăturĭ doctrinare prețioase. Murind, el lasă în Parlamentul Franțeĭ moștenitoriĭ ideilor sale, care — de sigur — îĭ vor continua cu multă veednicie opera.

Louis Bertrand publică sub titlul: *Paysages africaines*, minunate note de călătorie, interesante atât prin exotismul lor, cât și prin frumusețea stiluluĭ lor curgător și nuanțat.

Sub rubrica: *La vie latine*, găsim între altele, o interesantă dare de seamă a luĭ Marcel Rouffie, asupra cărțeĭ: *La terre et la race roumaines*, a D-luĭ A. C. Sturdza, atrăgând atenția Francezilor, care vor să cunoască Țara românească, așa cum este: frumoasă și bogată, să citească prețioasa carte a D-luĭ Sturdza pe care o găsește: „bine documentată ș bine scrisă".

„Scrisă de un român — se exprimă maĭ departe recensentul — care pare să-șĭ iubească mult țara, această lucrare este oarecum oglindirea sufletuluĭ românesc, care se întrevede cu energia sa, cu entuziasmul și caracterul săŭ de latinitate strămoșească.

Ceea ce m'a lovit maĭ mult citind aceste paginĭ, e sentimentul de continuitate care se manifestă printr-o sforțare de veacurĭ depusă de poporul român, ca să poată ajunge la starea actuală de desvoltare unitară și integrală".

La Revue de L'Art. Septemvrie. Eleganta revistă de artă, are ca întotdeauna un conținut bogat și ales.

Henri Bouchot iscălește un articol istoric de artă: *Les primitfs français;* Emil Dacier, consacră un lung articol muzeuluĭ dela Comedia Franceză, împodobindu-șĭ studiul cu numeroase fotografiĭ a operilor marilor maiștri, aflate în numitul muzeŭ. Vrednice de luare-aminte sunt „Bustul luĭ La Fontaine" de Caffieri și „M-lle Joly" a luĭ David: Abatele Requin, are un interesant studiŭ întitulat: *L'École avignonnaise de peinture.*

L'Occident, Septemvrie, conține un articol interesant, *La défense de l'organisme* semnat de Raoul Narsy. Pe lângă o poezie filozofică *Devant un crâne humain*, maĭ remarcăm un articol semnat Georges Rémond: *Les primitifs français*, precum și un studiŭ al luĭ Albert Mockel, asupra poporuluĭ walon ce locuește în partea septentrională a Franțeĭ.

Nuova Antologia, 1 Septemvrie, coprinde o nuvelă *Il fermaglio*, datorită luĭ Grazia Deledda, unul din ceĭ maĭ gustațĭ romancierĭ aĭ Italieĭ moderne.

Hilda di Malgrà publică un fragment dintr-o traducere bine făcută a recenteĭ publicațiĭ *Puterea vieții* datorită președinteluĭ Statelor-Unite, Teodor Roosevelt. Pe lângă câteva articole politice și istorice, și un roman în scrisorĭ: *Lettere che non gli pervennero*, maĭ are și un interesant studiŭ asupra criticuluĭ de artă vienez Eduard Hanslick, mort de curând, autorul cărțiĭ: *Du beau dans la musique.* Valoarea opereĭ luĭ Hanslick e netăgăduită. El e cel dintâiŭ care a înălțat critica de artă la treapta științifică, dându-ĭ importanța cuvenită.

Emporium. Septemvrie. Relevăm un articol semnat Vittorio Pica, asupra cunoscutului sculptor belgian, Jef Lambeaux, documentat cu numeroase ilustraţii ale operilor sale mai importante.

Nota caracteristică a inspiraţiunii mareluĭ sculptor, stă în indrăsneala execuţiuniĭ, în exuberanţa de mişcăriĭ care încântă ochiĭ, în voluptatea păgână ce se desprinde mai ales din grupurile şi basoreliefurile sale. Emoţia artistică nu se naşte din armonia formelor, — armonia caldă, senină şi liniştită ce-ţi desmiardă simţurile când contempli sculpturile clasice orĭ cele din epoca renaşteriĭ; Jef Lambeaux nu ne presintă tipurĭ clasice, solitare, cu trăsăturĭ fine şi ideale, ci răspunzând cerinţelor esteticeĭ moderne, care are în vedere mai ales psichologia socială, a maselor, — caută să ne înfăţişeze grupurĭ, indivizĭ supuşĭ saŭ efectuând o acţiune comună, forţe ce se luptă, forţe atletice, uriaşe, extraordinare adesea,—şi în bogăţia de mişcăriĭ orĭ situaţiĭ, stă izvorul plăceriĭ artistice.

Armonia formelor rămâne în rândul al doilea, nu ca scopul însuşĭ, ci ca mijloc de execuţiune numaĭ. Echilibrul forţelor orĭ pasiunilor marĭ ne încântă, excitându-ne admiraţiunea. Şi e uşor de înţeles acum, cam ce fel ar fi subiectele potrivite uneĭ astfel de inspiraţiĭ viguroase: centaurĭ veselĭ, bachante în delir, atleţĭ în viforul lupteĭ, faunĭ şi nimfe, remuşcăriĭ, accese de nebunie, răzbunăriĭ grozave, orgiĭ mitice, — toate luate din mitologie şi înviate, dobândind nota subiectivă a artistuluĭ.

D. SPINEANU.

SUCEAVA

Pătrund sfios prin uliţi strimte
Din carĭ, în anii viforoşĭ,
Pornise, trăsnet, spre hotare
Atâtea rânduri de strămoşĭ.

Pe-aicĭ, trecut-aŭ furtunateci:
Stăpâniĭ codrilor de brad,
Arcaşiĭ repezĭ din Soroca
Şi călăreţiĭ din Bârlad.

Priviţi-l, trece Vodă-Ştefan
Cu toţĭ boeriĭ, micĭ şi marĭ;
Sosesc răzăşiĭ de la Nistru,
Şi oastea negrilor hânsarĭ...

Dar unde-s toate! Spulberat-a
Ca un blestem ucigător
In vatra neamuluĭ; uitarea
S'aşterne grea pe urma lor.

Ziduri pustiĭ, biserici negre,
Prin gol de vremurĭ stăruesc,
Dar nu s'aude nicĭ o şoaptă
Şi nicĭ un cântec românesc.

S-aŭ stins şi doĭnele străbune,
De valma cruntuluĭ prăpăd; —
Alerg din locurile-aceste,
Să nu maĭ ştiŭ, să nu maĭ văd.

Cât ține calea, zvon de lanuri
Imi cheamă sufletul în zări,
Dar vraja holdelor îmi pare
Fantastic imn de-'nmormântări...

Și mai privesc odată 'n urmă;
Pe-ntinsul raiului cernit,
Amurgu înfășură Suceava:
Un cuib de vulturi, părăsit.

G. TUTOVEANU

CONFLICTUL TRAGIC

(STUDIU ESTETIC)

In directă legătură logică cu pasiunile şi cu sublimul stă *tragicul*: o putere morală în luptă cu altă putere morală, însă superioară.

Linişte desăvârşită în sufletul omenesc, precum nicĭ în aerul atmosferiĭ nu-ĭ de închipuit. *Apatia* filosofilor stoicĭ sau *ataraxia* epicureilor şi a pyrrhonienilor este un deizderat ideal. Numaĭ când, în univers, după îndrăsneaţa presupunere a luĭ Helmholtz, [1]) «toată proviziunea «de puterĭ se va schimba în căldură şi toată căldura va ajunge la echilibru «de temperatură», numaĭ atuncĭa s'ar putea închipui liniştea desăvârşită [2]) — dacă aceasta ar însemna, tot-deodată, moarte absolută. Până atuncĭ lumea din lăuntrul nostru şi cea din afară, în evoluţiunea lor de transformărĭ, sunt supuse unuĭ proces nesfârşit de conflicte. Aci, două vânturĭ protivnice întâlnindu-se în văzduh fac să scapere o furtună cu ploaie, grindină şi trăsnete; dincolo, o voinţă cĭocnindu-se cu o putinţă, o violentă pornire individuală cu o datorie, dă naştere uneĭ catastrofe, unuĭ sfârşit aducător de nenorocire, adică *tragic*.

In adevăr, însă, cum se produce conflictul acesta?

Vorbind despre pasiunĭ, am constatat că ele sunt niştе puterĭ elementare — ca toate puterile elementare din natură — şi niştе principiĭ morale, iar că originea lor sunt dorinţa, pofta — ἐπιθυμία luĭ Platon — simple înclinărĭ sufleteştĭ, care isolează gândul nostru în cercul lor din ce în ce maĭ

1) Mare fizician şi filosof, profesor la Berlin ; mort anul trecut.

2) Helmholtz zice: «Wenn dass Weltall ungestört dem Ablaufe seiner physikalischen Prozesse überlassen «wird, wird endlich aller Kraftvorrath in Wärme übergehen und alle Wärme in das Gleichgewicht der Temperatur «Kommen. Dann ist jede Möglichkeit einer weiteren Veränderung erschöpft, dann *muss vollständiges Stillstand aller «Naturprozesse von jeder nur möglichen Art eintreten». (Über die Wechsr elwirkung der Kräfte).*

Adică: *«Dacă universul va fi lăsat să-şĭ urmeze neturburat cursul proceselor sale fisice, în cele din urmă «toată provisiunea de puterĭ se va schimba în căldură şi toată căldura va ajunge la equilibru de temperatură. Atuncĭ «verĭ-ce putinţă de schimbare maĭ departe va fi sleită, atuncĭ vor trebui să înceteze toate procesele naturiĭ de verĭ-ce fel ar fi ele». (Despre acţiunea reciprocă a forţelor).*

Un atare echilibru nu pare, totuşĭ, probabil nicĭ în lumea fizică nicĭ în cea morală. Leibnitz, constatând absurditatea conceptuluĭ de perfectă egalitate între două motive mobile care ar solicita voinţa noastră în momentul determinărĭĭ la o lucrare, declară, în a sa *Lettre à M. Coste*, că «Le cas d'un parfait équilibre est chimérique: il n'arrive jamais, l'univers ne pouvant point être ni parti, ni coupé en deux parties égales et semblables». Vezĭ: E. Joyau. *Essai sur la liberté morale*, p. 75. Cu toate acestea, argumentul luĭ Leibnitz e maĭ mult specios, pe când al luĭ Helmholtz se întemeiază pe logica unor fenomene poiztive. Intre ambiĭ aceştĭ învăţaţĭ germanĭ e un interval de aproape două sute de anĭ. De la *monadele* şi *armonia prestabilită* a luĭ Leib. până astăzĭ s'a vânturat mult ştiinţa.

strâmt și-l ipnotisează. De altă parte, lumea în care trăim e o totalitate armonică de legĭ fizice și de ideĭ morale, cel puțin așa spiritul nostru, în marginile puteriĭ sale de judecată, și-o închipuește.[1]) Pe recunoașterea ordineĭ acesteia s'a întemeĭat societatea dintru început până astăzĭ, și nu se îngădue nimănuĭ — dintr'un instinct de conservare — dreptul de a o călca nepedepsit. Dar omul, lăsându-se a fi cu totul stăpânit de o pasiune, izolându-se în cercul eĭ tiranic, silit, apoĭ, de logica eĭ neîndurată s'alunece până la cele maĭ depărtate urmărĭ, care, toate, sunt abaterĭ de la ordinea morală, ajunge mereŭ o notă din ce în ce maĭ discordantă în acea totalitate armonică. Atuncĭ în potriva luĭ se ridică una sau maĭ multe dintre ideile morale nesocotite și se prind în bătaĭe cu el...

De aci, *conflictul moral.*

Omul, atuncĭ, deși apucat, așa zicând, între dințiĭ roatelor unuĭ fel de fatalitate, însă conștient sau iluzionat de sentimentul libertățiĭ sale, nu cedează, ci se svârcolește într'un sbucĭum cumplit, și caută a eși biruitor...

Aceasta este *o situațiune tragică.*

Noĭ, cu toate acestea, privitorĭ obiectivĭ ca de pe treptele unuĭ amfiteatru, în care un gladiator, un martir, s'ar lupta cu fĭare, vedem bine, înțelegem bine că lupta e desperată și că biruința va fi a puteriĭ morale superioare; eroul, vinovat orĭ nu, va trebui să rămână sdrobit...

De aci, *groaza* noastră de soarta luĭ și *mila* de el.

Aceste două sentimente *mila* și *temerea* (frica, cutremurul, groaza) — ἔλεος καὶ φόβος—le recunoaște Aristotele, în *Poetica* sa, ca elemente ale tragedieĭ.[2])

Pe lângă ele, zic uniĭ, teatrul luĭ P. Corneille ar fi maĭ introdus altul noŭ: *admirarea*, adică lupta dintre datorie și pasiune. Însă admirarea în sine, nu-ĭ o pasiune tragică. [3])

Trebue să recunoaștem, totușĭ, că admirațiunea rezultă, implicit, împreună cu celelalte două sentimente din priveliștea caracterelor tragice.

---

1) Kant zice: «Zwei Dinge erfüllen das Gemüth mit immer neuer und zunehmender Bewunderung und «Ehrfurcht, je öfter und anhaltender sich des Nachdenken damit beschäftigt: *Der bestirnte Himmel über mir, und «das moralische Gesetz in mir*... ich sehe sie vor mir und verknüpfe sie unmittelbar mitdem Bewusstsein meiner «Existenz. Das erste fängt von dem Platze an, den ich in der äussern Sinnenwelt einnehme;... das zweite fängt von «meinem unsichtbaren Selbts, meiner Persönlichkeit, an, und stellt mich in einer eWlt dar, die wahre Unendlichkeit «hat, aber nur dem Verstande spürber ist, und mit welcher (dadurch aber auch zugleich mit allen jenen sichtbaren «Welten) ich mich nicht... in bloss zufälliger, sondern allgemeiner und nothwendiger Verknüpfung erkenne...» *(Kritik «der praktischen Vernunft.* Beschluss).

Saŭ, pe românește: *Două lucrurĭ umplu sufletul de admirare și respect, pururea nouă și crescând cu cât maĭ adesea și maĭ îndelung cugetarea se îndeletnicește cu ele:* Cerul înstelat deasupra mea și legea morală în lăuntrul meu.... *Le văd înaintea mea și le împreun nemijlocit cu conștiința existenței mele. Cel d'întâĭ începe de la locul, pe care eŭ îl ocup în lumea fizică din afară;... iar cel de al doilea începe de la individualitatea mea nevăzută, de la personalitatea mea, și mă înfățișează într'o lume cu infinit real, simțită numaĭ de inteligență, cu care lume—precum și însă totdeodată cu toate lumile cele văzute — eŭ mă recunosc a sta nu... numaĭ într'o întâmplătoare, ci într'o generală și necesară legătură».* (Critica rațiunĭĭ practice: *Inchieĭere).*

2) Aristotele definește astfel tragedia: ἐστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης· ἡδυσμένῳ, χωρὶς, λόγῳ, ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις· δρώντων, καὶ οὐ δ' ἀπαγγελίας· δ' ἐλέου καὶ φόβου πναίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παπαθημάτων κάθαρσιν...» *(Aristotelis de Poetica liber,* graece et latine, Thomas Tyrwhitt, Oxonii, MDCCXCIV, § 13, pag. 18).

Adică, după eleganta traducere a lui J. Barthélemy Saint-Hilaire: *Tragedia este imitarea uneĭ acțiunĭ serioase și nobile, complete, având o desvoltare potrivită, întrebuințând o vorbire cu toate podoabele plăcute, care, după felurile lor, se împart fiecare, pe la osebitele eĭ locurĭ, în chip de dramă, iar nu de narațiune, și ajungând, prin excitarea mileĭ și teroareĭ, să purifice în noĭ aceste două sentimente.»* (Poétique d'Aristote, ch. VI).

3) Ideia a pus-o în circulațiune Boileau, în scrisoarea sa către Ch. Perrault. (Vezĭ *Poétique d'Aristote,* préface LIII sqq. Paris, 1858).

Izvorul lor trebue căutat în acea emoțiune particulară, în acea durere străină, ce nenorocirea, adică o durere străină, deșteaptă în noĭ, ca un răsunet simpatetic, și ne face instinctiv să ne temem de loviturile uneĭ soarte asemenea. [1]) Un înțelept din vechime a formulat adevărul acesta în aforismul: ἡ τύχη κοινὴ καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον «*soarta e obștească, ĭar* viitorul nevăzut». Sofocle în *Oedip la Colonos* (V. 567-568), zice, prin gura lui Teseŭ: «*Știŭ că și eŭ sunt om și că asemenea ție nu mă pot bizui pe ziua de mâine.*» Iar, în *Aiax*, tot Sofocle repetă aceeași gândire melancolică prin graĭul mintosuluĭ Ulise, carele deplânge astfel soarta *vrăjmașuluĭ său*, nefericituluĭ eroŭ înnebunit: «*Milă mĭ-e de el—nefericit orĭ cum*, deși-ĭ vrăjmașul meŭ — *căcĭ e lovit de așa de grea fatalitate—gândindu-mă la soarta nu maĭ mult a luĭ de cât a mea.— Văd eŭ că noĭ, viețuitorĭĭ, nimic nu suntem alta de cât năluci și umbră ușurică*: εἴδωλ' ὅσοιπερ ξῶμεν ἢ κούφην σκιάν (v. 121—126).

Mila, aĭbă-și rădăcina în *egoism*, fie vorba lui la Rochefoucauld — «*une habile prévoyance des malheures ou nous pouvons tomber* —» saŭ pornească de la *altruismul* lui Aug. Comte, este nu maĭ puțin o mișcare generoasă, o podoabă a inimiĭ omenești. Intr'adevăr, omul nu e pentru om nicĭ *lup*, cum îl socotea Hobbes, dupe Plaus, dar nicĭ *zeŭ*, cum gândea Spinoza, dupĭă o zicătoare vechie: «*homo homini aut deus aut lupus*:» ci nevoia firească de a trăi în societate cu semeniĭ săĭ a desvoltat într'însul acel sentiment general numit prin cuvântul *umanitate*. El a fost cristalizat de Terențiŭ în versul celebru:

Homo sum; humani nihil a me alienum puto

(*Om sunt*; *nimic omenesc nu socotesc străin de mine* [2]).

Și Goethe l-a făcut să răsune, ca ecoŭ al celeĭ maĭ adâncĭ dureriĭ, din inima luĭ Faust, când acesta întră în temniță la Margareta:

Der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an

(*Mă coprinde întreaga omeniriĭ jale*).

Inaintea nenorociriĭ, ca și înaintea morțiĭ, ne simțim deopotrivă, toțĭ solidarĭ în revolta noastră. Cu toate acestea, nu orĭce nenorocire ne mișcă până la mila tragică, ne sgudue până la teroarea estetică. Nu orĭce conflict este tragic, căcĭ nu toate pasiunile poartă în ele scânteia unuĭ ideal care să intereseze *umanitatea* noastră, nu orĭce pornire a inimiĭ omenești, nicĭ fiece situațiune calamitoasă din viața reală, sunt deopotrivă demne pentru scopul ce-și propune poetul dramatic și care trebue să fie — după Aristotele — «de a ne procura *plăcerea* ce vine din milă și teroare.» [3]) Ambițiunea vulgară a demagoguluĭ fără ideal, vițiul tăvălindu-se în noroiul poftelor nesățioase,

---

1) Aristotele definește mila zicând: «*Mila este durerea ce simțim la vederea uneĭ nenorocirĭ, în stare de a pĭerde, sau mâhni, o persoană care n'o merită, o durere ce ne-ar putea ajunge pe noi înșinea saŭ pe orĭ unul dintr'aĭ noștri, și care, pe lângă aceastea, pare a fi aproape de noĭ; căcĭ, fără nicĭ o îndoĭală, pentru ca mila noastră să se deștepte, trebue negreșit să ne gândim că o nenorocire de felul acesta ar putea să ne lovească și pe noi saŭ pe ceĭ iubițĭ de noĭ*». (Rhetorica, lib. II, cap. VIII, § 1. Trad. de J. Barth. Saint-Hilaire).

Citațiunile din tragicĭĭ grecĭ sunt toate după textele greco-latino publicate de A. Firmin-Didot, Paris 1877.

2) Din *Heautontimorumenos*, I, 1, însă tradus dintr'o comedie pĭerdută a luĭ Menander Ἑαυτὸν τιμωρούμενος *Pedepsitorul său însuși* Ἄνθρωπος ἐγώ, καὶ πάντα μοι τ' ἀνδρὸς μέλει.

3) *Op. cit.*: cap. XIV... τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου... ἡδονὴν παρασκευάζειν... Cltea textul ca să nu se pară curioasă împărecherea ideilor: *plăcere, milă, teroare.*

sceleratețea, avariția...—«Proteul tutulor viției», cum o numește Diderot [1])— ne pot întrista, indigna, revolta, ne pot inspira scârbă și oroare, însă niciodată admirare. Din potrivă, nenorocirea căzând ca un trăsnet răsbunător pe capul victimelor unor atari pasiuni, conflictul care le-ar prăvăli în prăpastia pierzării, ne-ar umplea mai de grab sufletul de mulțumire ușurătoare. Injunghierea lui Mihnea cel Rău sau otrăvirea lui Lăpușneanu, de pildă, nici nu ne înduioșează, nici nu ne îngrozește, pentru că soarta lor nu ne poate aștepta; iar dacă ne-ar aștepta, ar fi că am merita-o. Și tocmai aci e deosebirea dintre adevăratul tragic și ne-tragic, din punctul de vedere al arteĭ. Din principiul că o faptă criminală *trebue* pedepsită, în interesul societății— crima fiind o primejdie pentru ordinea socială statornicită și o turburare a ordineĭ morale — urmează că pedepsele *drepte*, rostite de legile pozitive, ori cât de aspre să fie, nu sunt un element tragic. Insăși pedeapsa cu moartea, în atari condițiuni, nu constituește o catastrofă tragică. Teatrul grec, judecându-l după câte aŭ ajuns până la noi și după mărturisirea lui Aristotele, n'a înfățișat pe scenă nici criminali reali și nici viționi.

In teatrul acesta, săvârșitorii de fapte cumplite saŭ nu sunt înșiși eroii principali ai drameĭ, sau, dacă sunt, eĭ apar sau ca reprezentanți inconștienți ai puterilor divine, interesate a răsbuna călcarea legiĭ morale, făcând a se pedepsi un omor nelegiuit cu alt omor, precum la Eschil, Oreste și soră-sa Electra, care ucid pe muma lor Clitemnestra și pe complicele eĭ Egist, ca să-i pedepsească pentru răpunerea lui Agamemnon, părintele lor; [2]) saŭ ca rătăciți de pasiune până la deliriŭ, precum la Euripide, Medea, care, în turbarea gelozieĭ și a desperării, își înjunghie copiĭ; sau ca vinovați, fără de voia și *fără știrea lor*, de vre-un păcat monstruos ca incestul, precum, la Sofocle, Oedip rege, care omorâse în tinerețe pe tatăl său, necunoscându-l, și se însoțise cu mamă-sa, văduva regină a Tebeĭ, amândoi crezându-se străini... Atari nelegiuiri înfricoșate aduc cu ele nenorociri, catastrofe cu adevărat tragice. Ele inspiră negreșit milă și groază, nu pentru că sunt fioroase — căci spăimântătoare e orice vărsare de sânge, veri-ce bestialitate — ci pentru că firea omenească se simte cutremurându-se la gândul că fiecare din noi, fără să precugete a săvârși așa de grele vini, totuși ar putea să cadă victimă urgieĭ cerești, patimilor exasperate saŭ întâmplărilor necalculabile, și înțelegem, atunci, că de am fi chiar supuși la cazne, ca Samblichos, tâlharul templuluĭ de la Efes, un an întreg, tot n'am răscumpăra nelegiuirea noastră dintr'o zi...

Ceeace dă uneĭ fapte caracterul tragic sunt motivele care o îndeamnă

---

1) «Le seul vice que je connaise dans l'univers est l'avarice ; tous les autres, quelque nom qu'on leur donne, ne sont que des degrés de celui-ci ; *c'est le Protée de tous les vices;* analysez la vanité, l'orgueil, l'ambition, la fourberie, la tartuferie, le scélératisme, tout cela se résout en ce subtil élément, le désir d'avoir.» Littré : *Dictionnaire de la Langue française,* T. IV, art. «Scélératisme». Littré citează dupe *Dicționarul* lui Laveaux.

2) In tragedia *Choeforele* Χοηφόροι =*Aducătoarele de prinosuri*). Acelaș subiect l'aŭ mai tractat încă Sofocle și Euripide sub titlul de *Electra.* Pe când însă fapta Electreĭ, la Eschil, are un caracter mistic și fatal, oarecum sacru, la Sofocle ea este determinată de motive psicologice—ura pe o mamă adulteră și ucigașă, dorul de părintele asasinat mișelește, dragostea pentru fratele eĭ, instrument al dreptății divine — iar la Euripide se înfățișează mai mult ca o dramă de familie.

şi împrejurările în care ea se desfăşoară. Când Catilina, spre a se puteà căsători a doua oară, îşi răpune soţia dintâi şi fecĭorul, evenimentul acesta nu e tragic, ci anume odios ; [1]) când însă Agamemnone, ca să împace mânia Artemideĭ şi să poată Acheĭi porni, pe mare liniştită, cu vânturĭ priincĭoase la Troia, se hotărăşte a jertfi zeiţeĭ pe Ifigenia, fiica sa ĭubită, sufletul său e prins în conflictul cel maĭ tragic : între *dragostea de părinte* şi *datoria* de general, în mâĭnile căruia patria insultată îşĭ încredinţase onoarea şi gloria ; ĭar dragostea de părinte e încă o *datorie.* Şi dintre toate conflictele, maĭ tragic este cel dintre *două datoriĭ*, cu deosebire când jertfa ispăşitoare e un cap nevinovat. Mila izbucneşte cu toate izvoarele eĭ de lacrimĭ, şi teroarea nu lasă fibră nescuturată în inima noastră. Pricepem uşor emoţiunea privitorilor luĭ Euripide — «cel mai tragic dintre poeţĭ» — [2]) saŭ aĭ luĭ Racine la peripeţiile unuĭ asemenea conflict ; primim entusiasmul sincer al luĭ Boileau scriind către Racine :

Jamais Iphigénie en Aulide immolée,
N'a coûté tant de pleurs à la Grèce assemblée... [3])

Dar nicĭodată, poate, conflictul dintre două datoriĭ, deopotrivă sacre, n'a pătruns maĭ departe în sfera sublimuluĭ tragic de cât în *Antigone*, la Sofocle. Această de treĭ orĭ nefericită fecĭoară — fiică eşită dintr'un incest necuprins de mintea omenească, şingurul tovarăş, din pietate filială, a părinteluĭ eĭ Oedip, urgisit de zeĭ, afurisit de oamenĭ, isgonit ca o fiară din loc în loc, orb, bătrân, bolnav, murind înghiţit de pământ în dumbrava Eumenidelor, la Colonos, rămasă, apoĭ, singură să îngroape din pietate frăţească trupul luĭ Polynike, ucis de fratele lor Eteocle şi asvârlit pe câmp ca un stârv, Antigone, zic, se trezeşte deodată în faţa uneĭ legĭ decretate de regele Tebeĭ, Creon, unchiul lor neomenos, care opria, sub pedeapsă de a fi ucis cu pĭetre de popor, înmormântarea trufaşuluĭ rebel. De aci conflictul : să calce o lege a patrieĭ, saŭ să părăsească mişeleşte în „prada pasărilor şi câĭnilor sfâşietorĭ" rămăşiţele unuĭ frate, încă maĭ nefericit de cât ea ? Să înfrunte asprimile uneĭ legĭ omeneşti *nedrepte*, sau mânia *vecĭnică* a zeilor nemuritorĭ ? [4])

Antigone se hotăreşte, din capul loculuĭ, să asculte maĭ de grab de drepturile naturiĭ şi de legile divine — ambele netrecătoare — de cât de întocmirile Statuluĭ.

«Il voiŭ înmormânta — zicea ea — şi după ce voiŭ face-o, frumos îmĭ

---

1) Vezĭ Cicer. *Catilinara* I, cap. VI.

2 Aristt. *Op. cit.* c. XIII : καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται.

3) Goethe încă a scris o Ifigenie : *Iphigenie auf Tauris* — capo-d'opera teatruluĭ german—precum *Antigone* de Sofocle, e capo-d'opera teatrului grec.

4) Edĭctul luĭ Creon era barbar, dar era o *lege dictată de interesele superioare ale statuluĭ*, ceeace dă conflictuluĭ un cu atât maĭ grav caracter moral. Intr'adevăr, tiranul se rosteşte astfel în adunarea poporuluĭ :

«... Căcĭ eŭ, martur iaŭ pe Zeus pururĭ a toate văzătorul, n'aş tăcea, dacă, în loc de mântuire, o primejdie «aş vedea că ameninţă pe cetăţenĭ, şi nicĭ când va dintr'un om vrăjmaş al patrieĭ nu mĭ-aş face un amic... Cu asemenea «tocmirĭ, aşa dară, voĭ înălţa eŭ cetatea ; şi acuma, ĭată cele ce, în înţelesul acestora, am aflat de cuviinţă să obştesc «cetăţenilor cu privire la fecĭoriĭ luĭ Oedip. Pe Eteocle, carele, luptând pentru această cetate, a pĭerit voinicește, să-l «aşeze în mormânt şi să-l cinstească cu toată rânduiala cuvenită umbrelor celor vitejĭ ; ĭar pe fratele luĭ, zic pe Poly«nike, carele, înapoindu-se din pribegie, a voit să nimicească de sus şi până jos cu foc patria şi pe zeiĭ părinteştĭ, a voit «să bea sângele neamuluĭ săŭ şi pe cetăţenĭ să-ĭ aducă în robie, pe acesta e oprit să-l înmormânteze, nicĭ să-l jălească «çineva ci să-l lase neîngropat şi batjocorit cu trupul sfâşiat de pasărĭ şi de câinĭ...» (vers. 184—204).

«va părea să mor. Iubită, zăcea-voiŭ lângă el, iubitul, pentru carele voiu fi «săvârșit pioasa mea călcare de lege; căcĭ maĭ îndelung e timpul cât sunt «*datoare* să plac zeilor de sub pământ, de cât oamenilor din această lume; «căcĭ eŭ acolo am să odihnesc *de vecĭ*...» (v. 71—76).

Și după ce, în două rânduri, cu toată strășnicia paznicilor puși de rege lângă trupul fratelui eĭ, isbutise să'l acopere cu țărână și să'ĭ facă cele treĭ libațiunĭ cuvenite morților, ea moare, spânzurându-se, în peștera de stâncă în care Creon o închisese de vie ca într'o criptă...

Aceasta se chiamă eroism moral.

După normele teatruluĭ grec, peste care *Ursita* sau *Fatalitatea*—misterioasa, spăimântătoarea, neîndurata Εἱμαρμένη — domnĭa cu așa de sălbatică tiranie, nu era nevoie să fie cineva însuși vinovat, pentru ca și conflictul să fie tragic. Adeseaorĭ, victima n'avea altă vină decât că sta în legăturĭ de sânge cu seminția unuĭ prigonit de zeĭ. Atuncĭ, nenorocirile nu maĭ conteniau, precum se vede la neamurile Atrizilor și Labdacizilor, din care se trăgeaŭ Agamemnon și Oedip, Ifigenia și Antigone. [1]) La toțĭ poețiĭ grecĭ, la tragiciĭ lor, chiar la Euripide, scepticul și puțin cucernicul față cu zeiĭ, pretutindenĭ se învederează lămurit cerbicia bătăiĭ dumnezeeștĭ. In Antigone, maĭ ales în două locurĭ, Sofocle o proclamă prin gura Choruluĭ, ĭar acesta se știe că reprezenta sentimentele poporuluĭ, ideile sociale și politice, credințele religioase, principiile moraleĭ.

«Fericiți aceĭa — exclamă Chorul — viața cărora se petrece scutită «de rele. Acelora însă casa cărora se sgudue de puterile cerești, nicĭo nenoro«cire nu li e cruțată, întinzându-se *până la ceĭ maĭ depărtați aĭ lor urmași*...» (v. 582—585).

Iar maĭ încolo, învinuind îndărătnicia Antigoneĭ, ĭĭ zice:

«Aĭ înaintat până la cea din urmă cutezanță, te-aĭ lovit de înaltul «Dreptățiĭ tron și, acuma, cazĭ, copilă. *Tu ispășești cine știe ce vină părintească* (πατρῷον δ'ἐκτίνεις τιν' ἄθλον, v. 852—856) ».[2]).

---

1) Și precum s'a văzut, în Istoria modernă, la casa Stuarților, urmăriți de nenorociri timp de peste treĭ sute de anĭ.

2) Această idee crudă, că nevinovații copiĭ vor purta răspunderea păcatelor părinteștĭ, era o doctrină la ceĭ vechĭ, atât în rasa ariană cât și în cea semitică. Astfel, în *Cartea Numerilor*, cetim: «Și aŭ grăit Domnul către «Aaron zicând: tu și feciorii tăĭ, și casa tătâne-tău cu tine veți luà păcatele celor sfinte, și tu și feciorĭĭ tăĭ veți luà «păcatele preoției voastre». (cap. XXVIII, 1: *Biblia* de la Blaj, 1795).

Prorocul Ezechiel se revoltă la așa nedreptate și nu se sfiește a scrie:

«...Fĭĭul omuluĭ, ce ĭaste voao pilda aceasta întru fiiĭ luĭ Israil, carĭĭ zic: *părinții aŭ mâncat aguridă și dinții fiilor au strepezit?* ». (XVIII, 1). Până și Ifigenia își are părechĭa duĭoasă în Biblie. Este *fiica lui Iefte*, adusă de tatăl eĭ jărtfă luĭ Dumnezeu, căruia ĭĭ făgăduise, din nesocotință, să-ĭ dăruiască pe verĭ-cine ĭ-ar eși maĭ întâi să-ĭ întâmpine, când se va întoarce acasă biruitor asupra Amaleciților. (vezĭ *Judecătorii*, XI).

Numaĭ atâta că, pe când aceasta e *în adevăr* ucisă, Ifigenia, în minutul când tocmaĭ Calchas ridica, în templul Artemideĭ, cuțitul asupra eĭ, îngenunchiate la jărtfelnic, zeița păgână, de astă dată maĭ îndurătoare decât Iehova, mulțămită cu dovada de supunere la voința sa, o răpește nevăzută și o duce în Taurida din Sciția, unde ea maĭ aveà un templu, lăsând în locul fecioareĭ o cerboaică albă sângerată.

Euripide se pune, aci, în vădită contrazicere cu tradițiunea, după care Ifigenia în fapt a fost sacrificată; însă n'a aflat cu cale să facă altfel. Dacă ar fi omorît-o — «*ce dénouement* — zice Gustave Merlet—*eût scandalisé les contemporains de Socrate, à une époque philosophique où la raison humaine imposait déjà quelque justice à l'aréopage des Immortels*». (Etudes littéraires sur les grands classiques grecs, Paris, 1893, pag. 247). Iar V. Cousin, în *du Vrai, du Beau et du Bien*, leçon VIII, declară: *Si je croyais qu'Iphigénie est en effet sur le point d'être immolée par son père à vingt pas de moi, je sortirais de la salle en frémissant d'horreur*».

Dar se știe că Euripide era, la epoca luĭ, un spirit «înaintat», cum s'ar zice astăzĭ; era un reformator ca Socrate, apoĭ prea mult retor, acuzat că a degradat arta și — ce e maĭ grav — bănuit că înclina spre ochlocrație. De acolo, atacurile violente ale conservatoruluĭ Aristofane în contra lor. De acolo criticile unor moderni ca Schlezel, Bernhardy, Bumen și alțiĭ în contra îndrăznețuluĭ poet.

Nevinovăția răsplătită cu nenorocire este un moment foarte tragic. La soarta Antigonei, pe lângă păcatele părintești, de care nefericita copilă e făcută pe nedrept răspunzătoare, se mai adăogă și îndărătnicia ei voită, deși puternic motivată. Această împrejurare justifică într-u câtva catastrofa, prin care se restabilește iarăși echilibrul de armonie al ordinei morale:

«Este lege ca să pîară
Cine legea va călca:
Va pieri dară Grenada,
Vei pieri și tu cu ea —
Ay de mi Alhama!»

precum zice jalnica și frumoasa baladă arabă, tradusă din spaniolește cu atâta măestrie de A. Deparațianu [1]).

Este, asemenea, înțeleasă, până la un punct, nenorocirea victimei, care, după cursul ideilor religioase ale timpurilor, a nesocotit drepturile divinității, uitând că—vorba lui Solomon—*temerea de Dumnezeŭ este începutul înțelepciunii*. Astfel, nu ne prinde peste măsură mirarea când, la Euripide, vedem pe Ipolit (Ἱππόλυτος στεφανηφόρος *Ipolit încoranat* [2]) pierind de o moarte groaznică din pricina mâniei Afroditei, al cărui cult el, tânărul cast, închinătorul castei Artemide, îl desprețuise. Dar toate ideile omenești despre dreptatea cerească se turbură, când vedem că tocmai zâna frumuseței— «desfătarea zeilor și a oamenilor» cum o numește Lucrețiŭ — [3]) se năpustește, spre a-și răsbuna nu atât pe Ipolit cât pe rivala ei Artemide, asupra unei ființe cu totul nevinovate, asupra Fedrei, care, deodată, se aprinde, arzând în taină, ca un rug nestins, de o patimă paroxismică și criminală pentru fiul bărbatului ei Teseŭ... și moare sfâșiată de desperare, moare degradându-se, ea, o regină, până la cea mai mișelească faptă, târând, în căderea ei, pe nevinovatul principe, acuzat ca Iosif de nevasta lui Putifar [4]) E înfiorător numai să te gândești că două măriri divine, certându-se, apucă fiecare, orbește, câte un muritor ca să-l sfarme, isbindu-l una în capul celeilalte! Și nu te poți stăpâni de a nu întreba cu întristarea lui Vergiliŭ.

«..... *Tantaene animis caelestibus irae?*» [5])

Dacă — omenește vorbind — spre a motiva pedeapsa Fedrei, am sta să căutăm vina ei undeva, apoi aceasta s'ar afla în uitarea datoriilor de soție, care trebuiaŭ s'o oprească de a lăsa patima, pentru fiiastrul ei mai ales, să i se încuibeze în sânge; însă, după teoria fatalității la cei vechi,

1). *Dorurĭ și Amorurĭ*, p. 91: «Alhama».

2) El se înfățișează pe scenă, la începutul tragediei, purtând pe cap o cunună de florĭ, împletită de el însuși, într'o livade neatinsă, pentru Artimide.

3) Aeneadum genitrix, *hominumque divomque voluptas*. «De Rerum natura». I, 1)

4) Fedra o face, ca să nu lase o pată pe numele ei și al copiilor ei cu Teseŭ.—Euripide a tractat subiectul acesta în două rânduri și sub două forme. Cea dintâi, cu titlul de *Ipolit însovonit* Ἱππόλυτος καλυπτόμενος, din cauză că tânărul pudic își ascundea fața cu mâinile de groază când Fedra îi mărturisea patima ei), s'a pierdut ca original. Totuși s'a păstrat într'o imitațiune latină: *Hippolytus*, atribuit lui Seneca (Lucius Annaeus, *filosoful*). După această tragedie, călugărașul Dianei — ca să-i zicem așa — fugind de Fedra, își părăsește sabia în mâinile ei, precum, altă dată, Iosif își lăsase mantaua în mâinile femeei lui Putifar. Sabia lui Ipolit, ca și mantaua lui Iosif, servesc drept dovadă pentru închipuita vină a celor doi tinerĭ, puși la cea mai grea ispită. Numai atâta că, la Seneca, Fedra, însuflețită de iubire adevărată, se grăbește a desvinovăți cu limbă de moarte pe cel năpăstuit înaintea lui Tezeŭ.

5) *Aeniedos*, I, 11: «*E cu putință, ca mânii așa de cumplite să înceapă în niște inimi cerești.!*»

puteà face altfel ea ? puteà să lupte ea, deși însăși de viță divină, cu mânia unei zeițe adevărate ?

Racine a scris și el o *Fedră*, alt frumos capo-d'operă dramatic, și a încercat să modifice prototipul antic după ideile secolului său [1]) Totuși, este o imitațiune promiscuă, amplificată și augmentată după Euripide și Seneca.

In *Fedra* lui Racine, nenorocirea vredniceĭ de jale regine, osândite a iubi fără noroc și de două orĭ fără cădere : — ca soție și ca mamă vitregă — este împovărată încă de chinul maĭ otrăvitor al gelozieĭ, de oarece Ipolit o disprețuește, iubind, și cu altfel de dragoste de cât a eĭ, «ca pe o Madonă», pe Aricia.

In locul fatalității, care, la Euripide, cumpănea toată vina Fedreĭ, aruncând-o asupra zeilor, poetul francez întronează *libertatea morală*. Fedra pare stăpână pe soarta eĭ acum ; ea înțelege și judecă ce se cuvine să facă și ce nu ; stă în voința eĭ să fugă de primejdia uneĭ patimĭ neĭertate de legile societățiĭ, să aleagă între bine și rău, între datorie și păcat. Totuși n'a făcut-o, ci s'a aruncat pe sineși în vârtejul îngrozitoruluĭ conflict : de oparte — credința către un soț ilustru, demnitatea eĭ de mamă și regină, de alta — bătaia cugetuluĭ, disprețul luĭ Ipolit, desperarea, rușinea, calomnia la care o îndeamnă și o silește, ca printr'o scăpare de conștiință, numele copiilor eĭ, și, în cele din urmă, sinuciderea... Sta, zic, în voința eĭ, s-aleagă între bine și rău ; *putea* s'o facă însă ? In schimbul fatalității antice—de care credea Racine că a scăpat-o—ea trece rămânând mereŭ sub stăpânirea alteia, tot așa de tiranice, si maĭ reale, *fatalitatea inimiĭ omenești*, care nu se poate clinti din vecĭnicia eĭ : Fedra, ca și Medea, «*vede cele bune și le încuviințează, dar urmează pe cele rele*». [2]) Insă fatalitate pentru fatalitate, dacă e vorba la urma urmelor, e una și aceiași *logică* a pasiunilor, gama cărora întreagă o străbate sufletul Fedreĭ, de la *iubire* până la *desperare*. [3]) E una și aceeași înlănțuire *fatală* de cauze și de efecte.

«*Cela est si bien la vie*» — zice Dés. Nisard — «*que, lorsque nous par-*
«*lons de quelque aventure tragique, nous appelons fatalité cet enchaînement invin-*
«*cible des causes et des effets, des ceractères et des situations, par lequel chaque*
«*personnage court au-devant de celui qu'il aurait le plus d'intérêt à éviter, et se préci-*
«*pite vers sa destinée, qui n'est que le châtiment de sa volonté aveuglée par sa passion*» [4]).

---

1) In einem Drama Racines ist die Einheitlichkeit der Handlung und des Interesses so auf die Spitze getrieben wie in *Phèdre*». *(In nicĭ o dramă de a le luĭ Racine n'a fost unitatea acțiuniĭ și a interesuluĭ așa de culminantă ca în Fedra).* Eduard Engel : «Geschichte der französischen Litteratur» p. 333. Leipzig 1888.

Cu toate acestea, *Fedra* luĭ Racine a fost primită cu fluerăturĭ, pe când *Fedra* rivaluluĭ său Pradon, cu aplauze. Posteritatea însă a pus pe scriitoriĭ aceștia la locul meritat de fiecare, înălțând pe unul la nemurire și pogorând pe celalt sub întunericul uĭtăriĭ.

2) Cugetarea se găsește maĭ întâĭ la Euripide : Μήδεια v. 1078—1079. Καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακὰ θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων...»

Dar se citează sub forma latină ce i-a dat Ovidiu, parafrasând-o :

Vides meliora proboque:
Deteriora sequor.

(«Metamorph». VIII, v. 20—21,

Răsunetul ei se găsește și la Apostolul Pavel : Cartea către Romani 7, 19» : *Că nu fac binele, care voesc, ci răul, care nu voesc,* acela-l fac» (Biblia de la Blaj). Ințelesul e același, fatalitatea pasiuniĭ aceeași.

3) Această trecere a Fedreĭ prin scara pasiunilor enumărate de Bossuet (vezĭ maĭ sus, p...) o constată și P. Janet într'un articol din *Revue des deux mondes,* precum încredințează G. Merlet, care-l citează în : *Etudes littéraires sur les classiques français,* I, p. 343, ca notă. Paris, 1887.

4) *Histoire de la littérature française,* 4 vol. Paris, 1889, et 16, Vol. III, ch. IX, p 57— «Operă încoronată cu premiul bienal de 20000 de francĭ.»

Şi despre adevărul acesta nu-ĭ dovadă maĭ desăvârşită de cât Fedra De aceea, purtarea eĭ, precum nicĭ a Medeeĭ, nu ne pare odioasă. Mila şi teroarea ne cuprinde din toate părţile, căcĭ—zice Sainte-Beuve-«*Jamais l'en-*«*traînement de notre misérable nature n'a été plus mis à nu. Ici, la verité hu-*«*maine est si profonde qu'elle devient un commencement de vérité religieuse*» [1]).

Fedra luĭ Racine îşĭ dă bine seama de grozăvia fapteĭ sale, cu toate acestea, ca şi a luĭ Euripide, ea o impută încă numaĭ zeilor. Pentru ea nenorocirea care o bântue nu-ĭ «*pedéapsa voinţeĭ sale orbite de pasiune*» ci o năpaste cerească. [2]) Fedra se tânguieşte astfel în mişcătoarea scenă — a 5-a din actul II—unde se mărturiseşte luĭ Ipolit:

Objet infortuné des vengeances célestes,
Je m'abhorre encor plus que tu ne me détestes.
Les Dieux m'en sont témoins, ces Dieux qui dans mon flanc
Ont allumé le feu fatal à tout mon sang;
Ces Dieux qui se sont fait une gloire cruelle
De séduire le coeur d'une faible mortelle...

Şi recunoaşte că e un monstru moral, care trebue răpus din lume:

Venge-toi, punis-moi d'un odieux amour.
Digne fils du héros qui t'a donné le jour,
Délivre l'univers d'un monstre qui t'irrite.
La «veuve» de Thésée ose aimer Hipolyte! [3])
Crois-moi, ce monstre affreux ne doit point t'échapper.
Voilà mon coeur. C'est là que ta main doit frapper...

V. D. PAUN

Astfel se poate judeca, în răpezĭ priviri, *conflictuo tragic* în dramaturgia antică. Literatura modernă l-a maĭ restrâns, în unele puncte, şi l-a maĭ amplificat într'altele: precum se vede la Shakespeare.

---

1) La G. Merlet: *Etudes littéraires sur les classiques français*, pag. 342.

2) Atuncĭ, cum rămâne cu libertatea morală», pe care, spre deosebire de Euripide, a încercat poetul francez să o introducă în tragedia sa (Merlet, *op. cit.*, p. 338, notă 2). Racine, credincios ucenic al janseniştilor încuibaţĭ în mânăstirea de la Port-Royal des champs, nu putea scăpa de înrâurirea învăţătorilor de acolo. Doctrina lor descurcată din iţele subtileĭ teologiĭ, şi numească-se ea *har dumnezeesc* sau *predestinaţiune* sau *predeterminaţiune*, nu era alta de cât tot un fel de fatalism, necompatibil cu liberul arbitriu. De altmintrelea, religia creştină nicĭ nu poate eşi din această dilemă: libertatea voinţeĭ sau fatalism. Antinomia lor în zadar aŭ căutat s'o concilieze cu creştinismul sfinţiĭ Augustin, Prosper, Tomas de Aquino («Toma chinatul»—cum îĭ zice *Floarea darurilor*, 1703, Sneagov, şi alţĭ părinţĭ aĭ bisericiĭ şi soboarele (vezĭ la Pascal: *Provinciale* XVIII)—ea a rămas tot antinomie şi va rămânea cât lumea. Căcĭ, precum o constată J. Michelet, «*împreună cu lumea s'a început un războiŭ, care trebue să se sfârşească* «*cu lumea şi nu maĭ nainte: războiul omuluĭ cu natura, al spirituluĭ cu materia, al libertăţiĭ cu fatalitatea*» *(Intro* «*duction à l'histoire universelle).*

3) Tezeŭ plecase în Epir, spre izvoarele Acherontoluĭ, însoţind pe Pirithou, ca să ajute acestuia de a răpi pe soţia unuĭ rege din partea loculuĭ. Această expediţiune însă a celor doĭ prietenĭ vântură-ţară, care se tâlmăcea de către ceĭ vechĭ ca o pogorâre a lor la iad, ca să fure pe Proserpina, femeea luĭ Pluton, a rămas zadarnică. Pirithou a fost ucis, ĭar Teseu aruncat în închisoare, unde a zăcut maĭ multe luni (Vezĭ la Plutarch: *Viaţa luĭ Teseu)* Imprejĭurarea că nu se ştia la Atena de rostul luĭ Teseu, a făcut să se răspândească vestea că el ar fi murit.

De aci credinţa Fedreĭ că e văduvă. Racine s'a folosit de situaţiune, ca să uşureze, întru câtva, vina regineĭ. Tot asemenea judecând, el a închipuit pe Tezeŭ ĭubind pe Aricia; dar în ambele cazurĭ a făcut câte un pas greşit. Armonia tragedieĭ euripidiene s'a turburat. Ipolit nu maĭ e tânărul neprihănit, martir al devotamentuluĭ săŭ pentru cel maĭ curat ideal; căcĭ Euripide «a voit să zugrăvească şi să celebreze castitatea» (Vezĭ la Saint-Marc Girardin: *Cours de littérature dramatique*, Tome II, chap. XXXIV; Paris, 1870). Ipolit înamorat ar fi fost o absurditate după concepţiunea lumiĭ grece: nicĭ Euripide nicĭ Seneca nu şi-l puteau închipui astfel. Insuşĭ Racine a simţit această nepotrivire, dacă e adevărat răspunsul dat celor care ĭ-o imputaŭ: «Ce ar fi zis coconaşiĭ noştri *(nos petits maîtres)*, dacă n'aş fi făcut pe Ipolit al meŭ amorezat?» Să fiĭ mare poet ca Racine şi să te îngrijeştĭ de cele ce vor gândi despre tine *coconaşiĭ* din timpul tăŭ— e cel puţin curios! — Cât pentru Fedra, patima eĭ aşa de violentă e complicată, fără nevoie, cu o vulgară gelozie. La Euripide, taĭna inimeĭ eĭ rămâne taină, şi numaĭ nerăbdătoarea limbă a doiciĭ Oenone o vinde, pe când la Racine, ca şi la decadentul Seneca, Fedra nu se fereşte a ĭ-o descoperi însăşĭ ea luĭ Ipolit cu toată cuviincioasa retorică...

O interesantă paralelă între cele două Fedre a publicat, în franţuzeşte, criticul german A. N. von Schlegel, la Paris, în 1805, sub titlul de: «*Comparaison entre la Phèdre de Racine et celle d'Euripide*».

P. ANTONESCU, ARHITECT

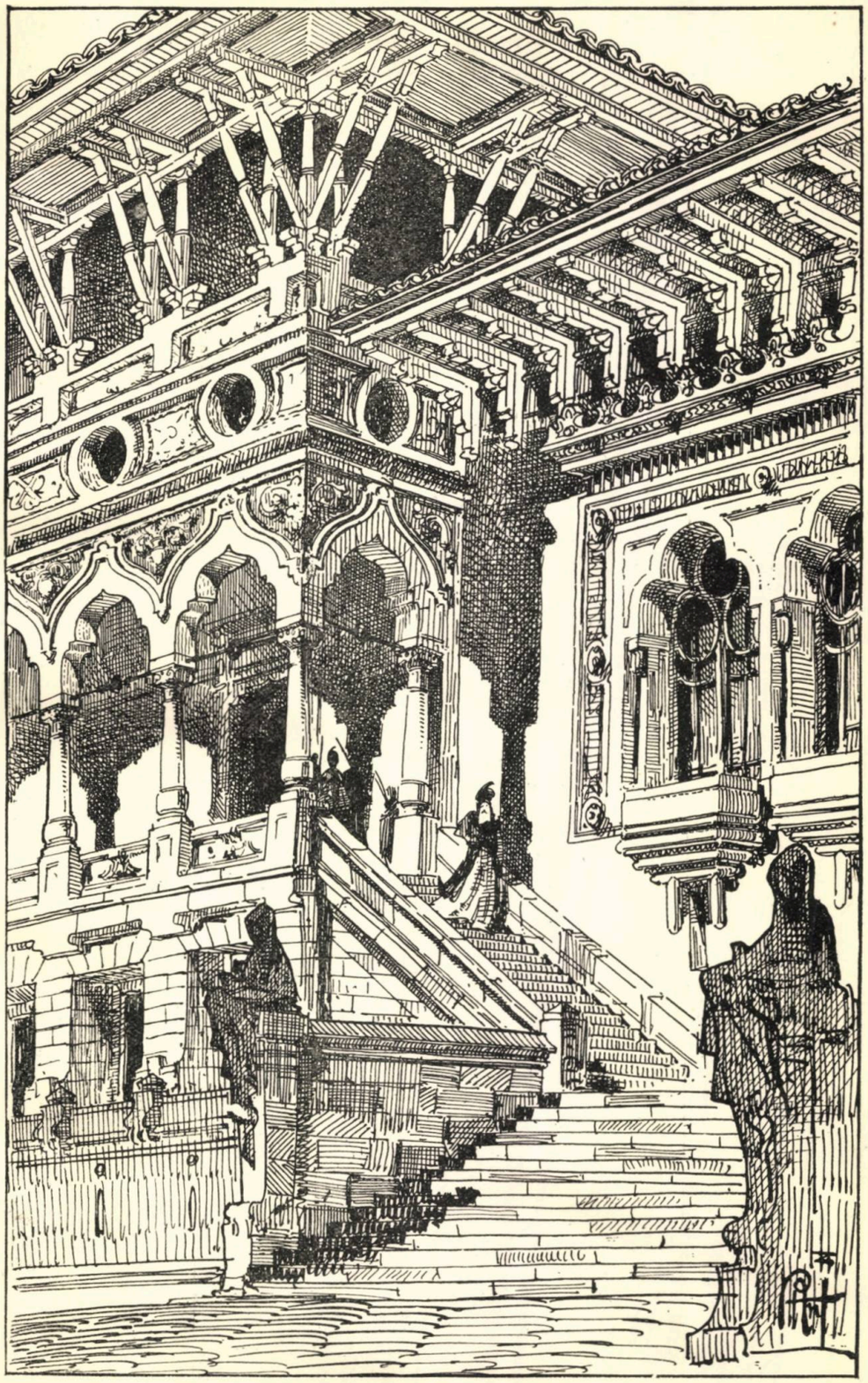

STUDIŬ DE ARHITECTURĂ ROMÂNEASCĂ

ALEGEREA UNEI CARIERE

Preocuparea de viitor este foarte legitimă și pentru om și pentru societate.

Dacă, asupra unor oameni și asupra unor evenimente cu totul depărtate de noi — cum ar fi un războiu mare sau vreun proces celebru oarecare, — suntem cu toții doritori a cunoaște cât mai repede cele mai mici amănunte, ce trebue să fie oare atunci când la baza curiozității omenești este *interesul*, când este vorba despre viitorul nostru saŭ al acelora care ne sunt nouă mai deaproape?

Dintre bogătași, puțini sunt aceĭ care se mai interesează dacă urmașii lor aŭ să îmbrățișeze cutare carieră saŭ alta.... ba chiar dacă vor îmbrățișa saŭ nu vreo carieră.

Acestor oameni înavuțiți le lipsește chiar măsura exactă a averilor lor ; rareorĭ eĭ se decid a-și vizita întinsele domeniĭ ce posedă, pe care le cunosc mai mult după nume și după venitul lor anual.

Ei 'și închipuesc că, dacă vor lăsa copiilor lor niște averĭ colosale, se pot dispensa de sarcina de a le mai da și o îndrumare în viață, fără a ține seamă de faptul că banii — oricât ar fi eĭ de mulți — se cheltuesc mai repede și mai sigur tocmai de aceĭ care n'aŭ nicĭ o pregătire pentru vreo carieră producătoare.

Dar este mic, foarte mic, numărul acestor nababĭ, favorizați prea mult de soartă și lipsiți de prevedere.

Marea mulțime a părinților, marea mulțime a tinerilor începând dela 15—16 anĭ, pun cel mai mare preț pe rezolvarea acesteĭ grele probleme: *cariera*, cestiune care interesează până la cel mai înalt grad întreaga viață a unuĭ om.

Starea socială în care ne găsim și relațiunile ce avem exercită negreșit o influență oarecare asupra hotărârii decizive în privința cariereĭ; această alegere, fie că o facem noĭ singurĭ, fie că părinții saŭ educatoriĭ noștri se însărcinează a o face pentru noĭ, este însă de o colosală importanță, fiindcă decide de buna saŭ reaua noastră soartă în viitor.

Neapărat că, în orice direcțiune ne vom îndreptà munca, vom da măsura aptitudiniĭ și dispozițiunilor noastre; însă este tot atât de adevărat că, intrând în o carieră mai curând decât în alta, renunțăm în mare parte la

libertatea noastră, ne legăm pentru tot restul vieții: cu greu se mai decide cineva a părăsi calea ce a apucat deja, după ce și-a însușit încetul cu încetul exigențele și deprinderile profesiunii respective [1]).

La noi, cestiunea „alegerii unei cariere" este la ordinea zilei, însă nu tocmai de mult timp. In trecut, nu mai departe decât acum o sută de ani, cariera cea mai însemnată pentru cineva era să ajungă boer mare. Copiii boerilor, cu toate că nu se năsteau boeri, dobândeau însă cu cea mai mare ușurință dela domn pitacul de boerie; aceĭ din clasa de jos, ori continuau ocupațiunile părinților lor — rămânând la coarnele plugului sau intrând în bresle, — ori căpătau vreun loc de scriitor prin cancelarii, și cu o doză oarecare de insinuare și de pricepere, puteau, bine înțeles cu multă greutate, să ajungă și ei boeri.

Deci, pe aceste timpuri, alegerea unei cariere nu formă obiectul discuțiunilor din zilele noastre.

Mai târziu, în prima perioadă a organizării Statului, a fost trebuință de un număr mare de funcționari care să ocupe locurile vacante în serviciile publice din nou înființate.

Pe acele timpuri patriarhale, nu era ca astăzi, când tinerii cu studiile făcute aleargă după funcțiuni; pe atunci funcțiunile concurau pentru a găsi titulari.

Cererea de funcționari fiind mare iar oferta mică de tot, salariile noilor numiți erau colosale față de valoarea și de pregătirea lor. Așa, cu trei sau patru clase primare se putea ajunge până în cele mai înalte demnități administrative, câteva clase secundare erau un adevărat lux pentru un apărător-practicant înaintea instanțelor judecătorești, un absolvent de liceu puteà să ajungă, pe baza unui examen, profesor de liceu, în fine... chiar la Universitate se pătrundea nu tocmai greu.

Deci, dela războiul independenței și până astăzi, în intervalul acesta de aproape 30 de ani, asistăm la un îndoit fenomen: pe deoparte la crearea de școli, în număr din ce în ce mai mare, pentru a forma tineri bine pregătiți, în vederea numeroaselor vacanțe din magistratură, profesorat, corpul medical, corpul inginerese etc., iar pe de altă parte asistăm la îndrumarea către aceste cariere, bine remunerate și bine reputate, a tuturor elementelor bune.

Astăzi, numărul acelora care au îmbrățișat carierile liberale și solicită dela Stat funcțiuni este cu totul disproporționat față de acela al locurilor disponibile.

In magistratură toate locurile sunt ocupate numai cu titrați, iar 2—300 de noi licențiați sau doctori în drept au făcut deja cererea de a fi numiți și ei și așteaptă — cam fără mulți sorți de isbândă — satisfacerea acestor cereri; în profesorat, sutele de suplinitori au dispărut ca prin farmec, mai toate catedrele fiind prevăzute cu titulari; în administrație de asemenea toate funcțiunile, începând cu șeful poliției și cu inspectorul comunal și terminând cu ofițerul de sergenți și cu secretarul primăriei de la țară, se dau astăzi numai pe baza unor anumite certificate de studiu și a unor anumite esamene; aceeași pletoră o găsim și în corpul medical, unde postul de medic de plasă, atât de deconsiderat acum câtiva ani, este destul de căutat și unde, pentru un loc de la Căile ferate sau dela un internat oarecare — deși foarte slab remunerat — se găsesc numeroși aspiranți.

1) *Marion*, la Solidarité morale.

Dar acolo unde coucurența a atins maximum, este cu siguranță în baroŭ.

Numaĭ în Capitală sunt peste 600 de avocați. Din aceștia, să admitem că 15—20 câștigă foarte mult și sunt bine apreciați de toată lumea care are afaceri pe la tribunale și curți; să admitem că 50—60 câștigă binișor, că pot duce o viață liniștită și plăcută, că pun chiar ceva la o parte din onorariile lor; în fine să presupunem că alți 100—150 de avocați, din ceĭ ce câștigă, pot să-și întrețină existența lor — vom avea prin urmare un total de 150—250 de avocați care într'adevăr aŭ pentru ce să poarte ghiozdanul prin sălile cele marĭ ale Palatuluĭ de justiție saŭ pe la judecătoriile de ocoale.

Care este însă situațiunea celorlalți 300—400 de membri aĭ barouluĭ Capitaleĭ? Pledoariile din oficiŭ la Curtea cu juraț și procesele gratuite nu rentează și nu pot asigura existența zilnică a tânăruluĭ licențiat în drept, maĭ ales dacă el este sărac și înconjurat de o familie numeroasă.

Concurența fiind atât de mare, lupta pentru traiŭ prezentându-se sub o formă atât de acută, ne putem ușor explica unele incidente regretabile, ce se înregistrează din când în când în acest corp cult și inteligent.

Și, cu toate acestea, facultatea de drept este și astăzĭ cea maĭ populată atât la Iași cum și la București.

Așa, la Universitatea din București numărul studenților în drept este de două mii și cincĭ sute. La începutul anuluĭ scolar 1903—904 aŭ fost șase sute de înscrierĭ noĭ la facultatea de drept, în colosală disproporție cu toate celelalte facultățĭ: la litere s'aŭ înscris numaĭ 120 de studenți, la științe 123 și în fine la medicină 133.

Pentru a vedeà și maĭ bine cât de serioasă problemă socială ni se pune înainte, voĭ amintĭ că, în sesiunea de Octombre 1903 s'aŭ prezentat la examene parțiale numaĭ în București *una mie* de candidați la drept.

Una mie de candidați într'o singură sesiune!

Cum 'și vor câștiga oare existența lor aceștĭ viitorĭ licențiați în drept, când se vor revărsa asupra țărĭĭ? Iată o grea problemă, care trebue desigur să dea foarte mult de cugetat tuturor acelora care se ocupă de viitorul acesteĭ țărĭ. Este, neapărat, un pericol pentru societate marele număr de cetățenĭ, care și-aŭ dobândit diplomele în școala statuluĭ, și care nu se pot hrănì din meseria ce aŭ învățat.

Dar nu numaĭ această carieră este arhi-plină. Acelaș lucru se semnalează, bine înțeles în proporțiunĭ maĭ micĭ, și în celelalte cariere liberale: în medicină, în profesorat, în inginerie, în arhitectură etc.

Pentru a pune și maĭ bine în evidență această stare de lucrurĭ, n'avem decât să ne aruncăm privirea asupra carierĭĭ ingineresti, obiect al uneĭ marĭ invidiĭ și a unor numeroase criticĭ din partea multora, tocmaĭ din cauza situațiuneĭ materiale excepționale ce se rezerva inginerilor acum câțiva anĭ în urmă.

Criticele acestea însă n'aŭ fost în totdeauna îndreptățite, căcĭ, dacă pentru anumite persoane loveaŭ poate just, în cele maĭ multe cazurĭ ele aŭ fost neîntemeiate și pasionate.

La noĭ în țară ingineriĭ, formați de școala de poduri și șosele în mare majoritate, aŭ executat în bune condițiunĭ niște lucrărĭ de artă cât se poate de importante; eĭ maĭ aŭ încă și marele merit de a fi *naționalizat* această carieră, dovedind cu prisosință că Românul este apt și în această direcțiune.

Ceeace acum 30—40 de ani era considerat ca o absolută imposibilitate, astăzi este un fapt îndeplinit: mai toți inginerii străini au fost încetul cu încetul înlocuiți cu români.

Ei bine, cine ar crede că un inginer absolvent cu diplomă al școalei naționale de poduri și șosele nu mai poate acum să găsească cu ușurință o funcțiune, nici la stat, nici macar în serviciul județelor? Totuși lucrul este riguros exact.

Mulțumită unor informațiuni precize ce ni s'a dat, suntem în măsură de a afirma că trei ingineri cu diplomă din promoțiunea anului 1900, șapte din promoțiunea anului 1901, șase din a anului 1902 și șapte din acea a anului 1903 — adică in total 23 de ingineri cu diplomele în buzunar—stau așteptând să capete vreun serviciu la Stat sau, lucru și mai greu de realizat, să găsească vreun loc într'o întreprindere privată de orice fel.

Dacă la acești 23 de postulanți vom mai adăoga — conform anuarului corpului technic pe 1904 — ceĭ patruzeci și mai bine de ingineri rămași în disponibilitate prin suprimare de funcțiuni, vom constata că față de numărul total de 336 ingineri sunt 63 care n'au locuri. Deci și în această carieră, atât de rîvnită și de invidiată până acum, avem supra-producțiune și prin urmare selecțiunea se va face din ce în ce mai greu.

In ce privește soarta architecților, n'avem decât să ne aruncăm ochii peste memoriul votat în Adunarea plenară de la 23 Decembre 1903 a societății Arhitecților Români.[1]) Iată ce găsim chiar pe prima pagină a acestui memoriu: «Zdruncinarea morală și desnădejdea de care sunt coprinși, a «stins căldura entusiasmului lor și tinerii noștri artiști, — purtând încă în «suflet viziunile strălucitoare ale monumentelor ce visau pentru țara lor, cu «nobila năzuință ca ele să fie românești,—*se văd constrânși să abandoneze o «carieră ce nu poate măcar să-i hrănească*, o carieră pentru a căreĭ pregătire «și-au perdut ceĭ mai frumoși ani ai vieții. Mulți dintr'înșii, abia cu greu «mai pot să-și agonisească o foarte modestă existență ocupându-se, după «ocaziune și la întâmplare—fie de agricultură, fie de micĭ industrii sau de «antreprize; — și mai mulți încă, lipsiți de orice mijloace materiale, măresc «numărul, deja îngrozitor de mare, al proletarilor intelectuali.

După cum vedem din cele expuse mai sus, lucrurile s'au schimbat cu desăvârșire: Nu ne mai găsim în acea perioadă de organizare a Statului nostru, când se *căuta* cât mai mulți funcționari pentru serviciile din nou înființate; din contra, astăzi oameni înarmați cu diplome și încăruntiți în practica meseriei lor, aleargă ei după o funcțiune oarecare și se simt prea mulțumiți când isbutesc să o capete.

Legea ofertei și a cererei dictează și în această stare de lucruri neschimbatele ei deciziuni: ofertă mare de titrați, locuri disponibile puține.... remunerația scade din ce în ce, selecțiunea se face tot mai riguroasă, traiul devine din zi în zi mai greu, mai anevoios.

Carierele liberale, îmbrățișate de tot ce țara aceasta are mai meritos, sunt tot atât de retribuite—ba unele chiar mai puțin—ca acum 40 de ani, când recrutarea personalului se făcea cu cea mai mare ușurință.

Astăzi, când recrutarea se face în modul cel mai riguros, când ea este înconjurată cu o mulțime de obstacole, care se numesc: probe orale, probe scrise, probe practice, apoi aceluĭ ajuns odată la țintă i se micșorează tot mai mult salarul.

1) Memoriu asupra situațiuniĭ corpuluĭ architecților Români și a necesității uneĭ legĭ de organizarea acestuĭ corp. București, Minerva 1904.

Descriind situațiunea materială puțin de invidiat a membrilor corpului didactic, iată cum se exprimă un d. profesor de la Universitatea din Iași. *) «Urcĭ pe drumul ce duce la țel, ocolind stâncĭ, călcând spinĭ, trecând peste «gropĭ și râpe; iar în vârful munteluĭ, la puntul țeluluĭ, în loc să găsești «adăpost pentru munca tihnită, daĭ de o muche bătută de viscole, care-ți «flueră înghețul până la oase. Ceĭ ajunși în vârf cu greŭ vor maĭ da îndă«răt; dar ceĭ din urma lor se vor întoarce la timp din cale, dacă vor avea «minte să găsească alte drumurĭ. Numaĭ disperațiĭ vor merge înainte saŭ «miopiĭ.

«Muchea viforoasă va rămâne pustie, plină de jalea acelora ce n'o «maĭ pot părăsi. Iată situația».

Din toate cele spuse până aice rezultă că ne găsim într'o fază nouă de transformare și prefacere socială de sus și până jos. Strigăte desnădăjduite de alarmă se scot din toate părțile. Toți, plinĭ de grijă se întreabă: în cotro să apucăm? pe ce cale să îndrumăm generațiunea de mâine?

Și ceea ce se petrece la noĭ, se semnalează și în țările din apusul Europeĭ, cu o cultură incomparabil maĭ veche de cât a noastră și cu mijloace de asemenea cu mult maĭ marĭ de cât ale noastre. Pretutindene aceeași preocupare, pretutindene se face diagnosticul boaleĭ, însă fără a se indica și mijloacele de îndreptare de cât cu o prea mare timiditate.

Dar nicĭ cauzele boaleĭ, nicĭ remediile nu se potrivesc cu starea lucrurilor de la noĭ: așa d. Gabriel Hanotaux, în cartea sa despre alegerea uneĭ cariere, între altele recomândă cu multă căldură tinerilor francezĭ să se stabilească în colonii, unde cu oarecare muncă se poate realiza, prin agricultură și comerț, niște câștigurĭ foarte marĭ.

Acela dintre noĭ care, luând de exemplu această scriere, ar face tinerilor românĭ recomandarea de a se stabili în colonii, ar avea de sigur și sarcina să indice maĭ întâĭ care sunt coloniile noastre.

Ce e de făcut? Cum să rezolvăm problema cariereĭ la noĭ?

Maĭ întâĭ, drumul către carierele liberale trebue să fie cât se poate de rărit. Este o nevoe socială și o datorie pentru toțiĭ românii să contribue, fiecare în cercul său de acțiune, la scăderea număruluĭ deja covârșitor și amenințător al aspiranților la o diplomă universitară, tocmaĭ pentru motivul că, în carierile spre care tind acești aspiranți, locurile sunt încă pentru mult timp prinse.

Preocupat de această problemă delicată, d. Abel Faure a publicat un volum întitulat «*La Clé des carrières*», în care ne arată cât de marĭ sacrificiĭ a făcut Barthelat, un biet sătean, cum și-a amanetat toată averea ca să întrețină la studiĭ superioare la Paris pe copilul său, Henri, pentru a dobândi licența în drept, care—după părerea luĭ—este cheia cu care poate cineva să deschidă toate ușile. Fiul săteanuluĭ a dobândit nu numaĭ licența în drept, dar și pe acea în litere, însă fiind fără protecție și fără cunoștințe, a bătut în zadar pe la toate ușile pentru a găsi cea maĭ mică ocupație, a răbdat de foame, a suferit umilințile cele maĭ marĭ pentru a avea o bucată de pâine, și la urmă, de nevoe, intrând în conflict cu condica penală, a deschis sărmanul o ușă, ușa dezonoareĭ.

Dacă se scriŭ asemenea cărțĭ într'o țară mare și bogată ca Francia, cu intențiunea vădită de a micșora curentul nenorocit spre niște cariere devenite, din cauza îmbulzeleĭ, nu numaĭ nefolositoare dar chiar și periculoase

1) D-l *I. Găvănescu* în revista *Cultura Română* din Iași, pe 1903.

pentru tinerii care își pun în ele toată speranța unei existențe onorabile, ce trebue să se scrie și cât trebue să se lucreze în această privință la noi?

In afară de comercianți, industriași și meseriași, populațiunea țării noastre se compune în majoritate din agricultori, funcționari și profesiuni libere. Din aceste trei categorii din urmă, necontestat că numai una, acea a agricultorilor, produce în realitate; celelalte două nu produc, ci numai consumă.

Ei bine, trebue să ne îngrijim în mod serios de marea disproporție ce există între producătorii cei puțini și consumătorii cu mult prea numeroși, precum și de urmările ce vor decurge din această disproporție. Este într'adevăr îngrijitoare acea lungime de postulanți care așteaptă, prin antecamerile ministerelor, cu o scrisoare de recomendațiune și un timbru de 30 bani în buzunar, rezultatul muncei depuse pe băncile școalelor Statului.

Și ce soartă 'i așteaptă?

Pentru funcțiuni retribuite cu 60, 80 sau 100 lei pe lună, se întocmesc pe la diferite autorități, tablouri de ordine în care se trec toți acești solicitatori cu liceul terminat, unii chiar cu 2—3 ani de facultate.... și numai foarte puțini sunt numiți la rarele vacanțe ce se ivesc; ceilalți trebue să aștepte.

Dar, ar spune cineva: dacă nici carierele liberale, nici cariera funcțiunilor nu ne pot asigura viitorul, ce este de făcut? In cotro să ne diriguim oare pașii?

Netăgăduit că, în primul loc, spre agricultură trebue să se îndrepteze atențiunea tuturor.

S'a zis și s'a repetat de mai multe ori despre țara noastră că este eminamente agricolă, vorbă care a ajuns un fel de loc comun, după cum se spune, spre exemplu, despre Român că «este născut poet» și altele de acestea.

Dacă ar fi așa, atunci am vedea la țară o activitate mai mare, am vedea o sumă de elemente harnice cultivând sistematic pământul și câștigând în această muncă mai mult chiar de cât trebue pentru traiul lor.

Din nenorocire, lucrul nu este tocmai astfel. «Țară eminamente agricolă» este o vorbă mare și frumoasă la auz, dar nu prea corespunde cu realitatea.

După datele statistice adunate și publicate de Ministerul Agriculturei, Industriei, Comerciului și Domeniilor, rezultă că, în anul expirat 1903, din un total de 13.315.502 hectare de pământ s'a cultivat numai 5.912.942 de hectare.

Din celelalte 7.402.560 de hectare, domeniul forestier ocupă 2.282.300 h., pășunele 1.781.380 h., apele curgătoare și stătătoare 807.300 h., căile de comunicațiune 200.000 h., proprietăți clădite 275.000 h., iar aproape două *milioane hectare* de pământ sunt încă neîntrebuințate.

Numărul cultivatorilor a fost în acest an de 934.631, din care 930.904 au cultivat suprafețe de pământ mai mici de 100 hectare, iar restul de 3.727 au cultivat suprafețe mai mari de cât 100 de hectare.

Aceste cifre vorbesc singure: ele arată în deajuns cât de mult teren este încă necultivat și cât de puțini sunt acei care se îndeletnicesc cu agricultura.

Dacă, în aceste condițiuni, totuși recolta anului 1903 a produs 828.473.

980 lei, cu cât mai mult nu s'ar produce oare dacă mai numeroase elemente muncitoare și inteligente și-ar îndrepta activitatea lor spre o cultură sistematică a pământului bun și roditor al țării?

La noi, proprietatea mare este departe de a determina acea desvoltare culturală și artistică, după cum susțin cu ardoare apărătorii ei în diferite ocaziuni solemne; din potrivă, ea ne prezintă adese ori toate desavantagiile acelor vestite latifundii ale Romanilor care, după cum se știe, au prăpădit Italia.

Marii proprietari cele mai de multe ori nu cultivă în mod perfecționat moșiile lor, nu se folosesc de îngrășăminte și istovesc pământul prin o arătură rău făcută, pe care de altmintrelea o repetă în fiecare an, întocmai ca și micul proprietar.

Cei mai mulți dintre acești mari proprietari nu s'au ocupat niciodată în mod serios cu agricultura, ci și-au petrecut tinerețele în străinătate... la studii, iar la întoarcerea în țară au continuat a se ocupa tot în direcțiunea studiilor ce au făcut: în magistratură, în baroŭ, în profesorat etc.

La moartea părinților lor, trebuind să se ocupe ei singuri de întinsele domenii ce au moștenit, ei găsesc cu cale saŭ a le lăsa pe mâna unor-administratori neinteligenți și nepricepuți saŭ a le arenda.

Și într'un caz și în altul pământul, va fi rău cultivat: administratorii își vor îndeplini mai puțin datoria, căci nu vor avea controlul neîntrerupt al stăpânului, iar arendașii, în cea mai mare parte, vor exploata, în vederea unui câștig ilicit, și pământul și pe sătenî în modul cel mai neomenos, lăsând în urma lor, la expirarea contractelor de arendă, atât moșiile cum și pe sătenî cu desăvârșire istoviți.

Iată la ce urmări se ajunge din cauza răului obiceiŭ, din cauza lipsei de patriotism al unei bune părți a marilor proprietari de la noi de a disprețuì traiul liniștit și independent de la țară, pentru a sta în atmosfera cea grea a orașelor, închipuindu-și, se vede că, dacă se vor ocupa cu agricultura, nu se vor mai bucura de aceeași considerațiune, își vor altera vocea, și vor pierde trăsăturile fine ale feței.

Cunoaștem personal o mulțime de tineri mari proprietari care solicită și obțin funcțiuni, fie în administrație fie în magistratură, cu salarii de 200—250 lei pe lună, nevoind nici în ruptul capului să facă plugărie.

Admițând că acești tineri ar fi capabili și inteligenți, ceea ce nu se prea întâmplă tocmai des, ei comit o îndoită greșeală: mai întâi, pentru că lasă moșia părintească pe seama vătavilor ignoranți saŭ a arendașilor fără suflet și apoi, pentru că răpesc locul unui tânăr meritos dar sărac și fără protecție, care l'ar ocupa mai cu demnitate.

Deci este timpul să ne întoarcem privirile spre agricultură, acea *gloria antiquae laudis et artis*, despre care ne vorbește cu atâta entusiasm Virgiliŭ, pe atunci când poporul roman, absorbit de războae și cuceriri, neglija aproape cu totul acest important isvor de înavuțire.

Dacă tânărul este originar de la țară și dacă a fost inițiat din copilărie în îndeletnicirile vieții câmpenești, el va trebui negreșit să se consacre acestei framoase și utile ocupațiuni, afară numai dacă o vocațiune prea evidentă, prea intensă, prea iresistibilă, nu l'ar face să creadă că este cu siguranță chemat să îndeplinească la oraș vre-un rol mai considerabil.

De asemenea și orășanul... să nu se îngrijească de lipsa de experiență și de cunoștințe de la început: munca și perseverența vor suplini lipsurile inițiale.

In agricultură ca să isbutim n'avem atâta nevoe de școală, care să ne învețe, pe cât de experiență, de practică.

Dacă Bulgarii, numai cu grădinăria lor, sunt în stare să câștige în țara noastră *eminamente agricolă* câteva milioane pe fiecare an, ce n'am putea oare face noi Românii, cu puțină muncă și bunăvoință? Un singur district din țară, Râmnicul-Vâlcei, prin grădinăriile înființate în bune condițiuni pe lângă școalele rurale, a zădărnicit cu totul comerciul Bulgarilor. Exemplul deci a fost dat: să sperăm că și celelalte districte se vor grăbi a-l imita.

Dar, va zice un părinte de familie: Prea bine, sunt convins de utilitatea agriculturei, voiu să destin pe copilul meu acestei frumoase și rentabile cariere; unde să-l dau însă? La școalele Statului — sunt numai vreo unsprezec în total — n'am găsit loc, saŭ nu le am în apropiere; la proprietarii mari, unde mi-ar fi fost mai îndemână, n'am putut să-l așez, pentru că toți la cari m'am adresat n'aŭ vrut să-l primească... ce să fac?

La aceste obiecțiuni, care nu sunt cu totul lipsite de temeiu, se poate răspunde că nu numai la școală saŭ la un mare proprietar se poate ocupa cineva cu agricultura; mai sunt și alte moduri.

Cu muncă și economie cineva are posibilitate să agonisească un capitalaș mic, îndestulător pentru a lua deocamdată în arendă un loc de 30—40 de hectare. Un om harnic și priceput, servindu-se de toate datele experienței, crescând vite și folosindu-se de ele, sădind arbori fructiferi și vânzând rodul cu preț, va putea să ajungă cu timpul proprietar pe acest loc; ba chiar peste un loc mai mare.

Cu cât se vor înmulți micii proprietari, cu atât vor eși mai mult la lumină forțele într'adevăr vii și puternice ale națiunii, acea pătură sănătoasă menită ca să servească de sprijin țării, în timpurile grele ce vom avea de străbătut.

Micul proprietar 'și va petrece viața la ogorul lui. El va fi nu se poate mai bucuros când va vedea că tot ce este pe moșie, toate îmbunătățirile, toate înzestrările, sunt rezultate ale munceî sale și că vor servi și copiilor săi. De aceste elemente țara are nevoe: cu asemenea bărbați a cucerit poporul roman lumea întreagă cunoscută pe atunci.

Școlile de agricultură, fermele model și grădinele de pe lângă școalele primare rurale sunt un bun început în această direcțiune; să lucrăm însă și mai departe, să cultivăm în mod rațional pământul, să încurajăm înființarea de asociațiuni sătenești și de sindicate agricole și să îndreptăm astfel spre acest nesecat isvor de înavuțire activitatea unei bune părți din tineret, în loc de a o lăsa să îngroașe tot mai mult rândurile declasaților, vătămători societății.

O altă muncă, aproape tot atât de remunerătoare, ca și agricultura, este aceea care constă în a pune diferitele obiecte produse la dispoziținea consumatorilor.

In Francia, la o populațiune de 40 milioane locuitori, mai bine de 5 milioane se hrănesc din comerciu, adică a opta parte.

La noi, nu numai că nu este aceeași proporțiune, dar din nenorocire mai toate întreprinderile comerciale sunt în mânele străinilor: și întreprinderile de export și acele de import, și comerciul de mărfuri și afacerile de bancă, și comerciul în mare și acel în mic [1]).

1) *Hazu:* Raport adresat Ministeruluĭ de Domeniĭ.

Lipsiți de capitaluri și de pregătirea necesară, Românii n'au putut pătrunde în comerciu decât într'un număr cu totul neînsemnat. Necunoscând limbi străine, neavând relațiuni cu străinătatea, neposedând experiență în afaceri, ei au fost nevoiți a lăsa locul străinilor, care au acaparat toate întreprinderile mai importante, luând chiar și colaboratori ai lor tot străini.

Pentru ce oare am ajuns într'o așa de rea situațiune? N'avem noi un învățământ comercial organizat de un număr atât de mare de ani?

Lipsa de progres provine din cauză că învățământul nostru comercial a fost *numai* teoretic, deci absolut insuficient [1]). Cunoștințele necesare și utile pe care elevul le capătă în școalele de comerciu trebuesc neapărat să fie desăvârșite prin practică; altfel ele rămân cu totul nefolositoare, perzându-se ca nisipul la vânt, iar absolventul acestor școale *pur* teoretice va fi nevoit a urca și cobori scările diferitelor autorități, pentru a cerc funcțiuni absolut străine de începutul lor de pregătire.

Unei singure categorii de elevi pot fi de folos școalele noastre comerciale; fiilor de mari și mici comercianți, care, destinați a continua meseria părinților lor, vor avea la dispozițiune un capital de cunoștințe teoretice absolut necesare.

Dar, trebue să luăm în considerare că, în școalele comerciale nu vin numai copii inițiați în practica comerciului; din potrivă, în cea mai mare parte a cazurilor, vin fii de proprietari, agricultori, profesiuni libere, funcționari, militari, meseriași... toți străini de practica comerciului.

Eșind din școală, acești elevi diplomați nu vor putea întreprinde comerciu pe socoteala lor, neavând nici capitaluri, nici relațiuni și cunoștințe în străinătate; în casele de comerciu nu vor fi luați tocmai lesne din cauză că nu prea inspiră încredere patronilor—cei mai mulți din aceștia fiind străini și preferând lucrători străini; le rămâne o singură cale: să solicite vreo funcțiune în institutele noastre de credit sau în diferite autorități, locuri puține la număr și toate ocupate, cu cea mai riguroasă selecțiune.

Este, prin urmare, absolut necesar ca absolvenții scoalelor noastre de comerciu să-și complecteze prin practică, de preferință în străinătate, cunoștințele teoretice deja căpătate, după cum pentru a învăța meseriile trebuește un atelier de aplicațiune, după cum pentru a face agricultură sistematică trebuesc fermele.

Francia, Anglia, Germania, Belgia și alte state care se găsesc în fruntea comerciului european de astăzi practică de mulți ani și cu folos această măsură; în aceste țări, sarcina de a încuragia comerciul nu cade numai asupra statului în mod exclusiv, ci și asupra camerilor de comerciu și asupra particularilor. Numeroși tineri, absolvenți ai școalelor comerciale, sunt trimiși în străinătate pentru a crea legături de comerț din ce în ce mai întinse, a deschide noi piețe, noi debușeuri.

La noi, societăți particulare pentru încuragiarea comerciului nu există, camerile de comerciu n'au mijloacele necesare și totul rămâne numai în sarcina statului: de aice a provenit stagnațiunea.

Și comerciu, se face în deajuns: avem comerciul important de cereale și de făinuri, de lemne și obiecte fabricate din lemn, de vin și alcooluri, de petrol, de materii textile, de metale și fabricate de metale, de fructe, de legume etc.

---

1) Anul acesta Ministerul instrucțiunii publice a luat, în înțelegere cu Camera de comerciu, măsuri ca elevii școalelor superioare de comerciu să facă în orele de după amează practică în diferite prăvălii.

Statistica oficială a ministeruluĭ de finance ne arată că, în anul 1902, am exportat pentru 374.819.219 leĭ și am importat numaĭ pentru 283.344.549 leĭ.

Față cu aceste frumoase cifre la care se ridică pe fiecare an operațiunile noastre de import și de export și când ne gândim că maĭ tot câștigul aparține străinilor, ne putem da seamă cât de numeroase elemente românești sunt așteptate în direcțiunea aceasta a comerciuluĭ și cât de bine ar fi remunerată munca lor pricepută.

Statul are datoria de a trimete și maĭ cu seamă de a încuragia trimeterea a cât maĭ mulțĭ absolvențĭ aĭ școalelor comerciale în străinătate, pentru a căpăta acolo practica meserieĭ și a-șĭ crea cunoștințe folositoare: cu chipul acesta elementul român va putea pătrunde treptat în toate întreprinderile și afacerile de comerciŭ acaparate de străinĭ și va da țărĭĭ o puternică desvoltare economică.

In vechime, pretențiunile fiind micĭ, oamenĭĭ nu umblaŭ după avuțiĭ, ba chiar le desprețuiaŭ, iar filosofiĭ predicaŭ moderațiunea, cumpătarea, ca principale însușiri ale uneĭ vieți morale.

Astăzĭ, când nevoile traiuluĭ aŭ sporit într-o proporțiune îngrijitoare, banĭĭ sunt considerați ca un mijloc indispensabil vieții. A-șĭ agonisĭ cineva un capital suficient pentru o existență modestă, a-șĭ rezerva o parte din el pentru timpurile de boală și de bătrânețe, este nu numaĭ admis, dar chiar recomandat de toțĭ oamenĭĭ înțelepțĭ.

In comerciŭ se poate câștiga maĭ repede și maĭ mult decât în orice altă carieră: se cere pricepere și o colosală putere de muncă.

Dacă tânărul comerciant va sta pe scaunul cel comod din prăvălie, așteptând să-ĭ vie clienții, dacă le va cere prețurĭ prea marĭ în vederea unuĭ câștig disproporționat, dacă nu va căuta să se informeze maĭ dinainte de gusturile cumpărătorilor, desigur că uu va realiza afaceriĭ strălucite și că în scurt timp va fi nevoit să închidă prăvălia.

Mulțumindu-se însă cu un câștig modest— pătrunzându-se de principiul că este maĭ bine să iaĭ puțin de la mulțĭ decât mult de la puținĭ, — punând în evidență cât maĭ mult superioritatea și eftinătatea mărfeĭ ce vinde, comerciantul 'șĭ va vedea munca sa încununată de succes.

Producătorul care ar vroi să îndeplinească și rolul de comerciant, punând el singur fabricatele sale la dispoziținea consumatorilor, va ajunge de cele maĭ multe orĭ la o ruină sigură. Munca de producător este destul de grea, încât ea nu maĭ lasă timp liber și pentru desfacerea obiectelor produse. Acela care vroește să alerge după doĭ epurĭ nu prinde nicĭ unul.

Informațiunile pe care le capătă statul prin consulatele sale din străinătate iarășĭ nu sunt îndestulătoare pentru a servi la punerea în relațiune a producătoruluĭ cu consumatoriĭ; numaĭ comerciantul interesat și experimentat cunoaște condițiunile cele mai favorabile ale uneĭ transacțiunĭ și știe maĭ bine decât oricine când să contracteze o afacere și când să o amâie. Decĭ după cum pentru agricultură trebuesc agricultorĭ, pentru meseriĭ meseriașĭ, de asemenea și pentru comerciŭ trebuesc comercianțĭ.

Alăturea cu agricultura și cu comerciul, trebue să considerăm cu multă atențiune *industria*, și acea *mică*: meseriile propriŭ zise, și acea *mare*: zahărul, petrolul, țesetoria etc.

S'a repetat de maĭ multe orĭ că, la noĭ, industrie maĭ că nu există, că industria este în fașa... După cum vom vedea însă îndată, copilul acesta,

care se numește industria românească, a ieșit deja din fașă, merge sigur pe picioare, este bine hrănit și crescut, sănătos, într'un cuvânt totul ne face să sperăm că-i va merge și de aci înainte bine și că se va desvolta.

De câțiva ani școalele de meserii, pepinierele industriei mici, au luat o mare dezvoltare: trei numai înainte de 1901, ele au ajuns astăzi în număr de patru-zeci și patru, bine organizate și bine conduse, menite a da o mulțime de oameni utili, pregătiți în vederea lupteĭ pentru trai și ocupând locuri într'o carieră ce așteaptă încă de mult timp elemente harnice și destoinice.

La eșirea lor din școală, meseriașii găsesc legea nouă a meseriilor care le asigură soarta și le permite a se folosi de rezultatul munceĭ lor, iar autoritățile publice îi preferă la lucrările ce sunt de făcut.

Cum este organizat și ce rezultate dă învățământul profesional, în scurtul timp în care el a fost obiectul uneĭ speciale atențiuni a autorității superioare școlare, am văzut cu toții în Septembre 1903, acum un an, cu ocaziunea expozițiuniĭ obiectelor făcute în școalele de meseriĭ ale Statuluĭ... obiecte care ar fi putut să fie expuse în orice țară civilizată.

Iată ce spunea Ion Ghica, în *Convorbirĭ economice*, acum treĭ-zeci de anĭ, despre necesitatea micelor industriĭ:

«N'am învățat și nu învățăm decât a trăi, a consuma în eleganță... sistema «noastră de instrucțiune n'a produs decât o legiune de avocați. Dar fiindcă școlile noastre «n'au produs decât avocați și poeți, când ne trebue cisme, haine, instrumente, când ni «se frânge roata, când ni se strică ferul plugului, când ni s'a oprit mașina pe care am «cumpărat-o numaĭ de 2 luni cu miĭ de galbenĭ, trebue să alergăm la străinĭ și încă ne «bucurăm că-ĭ găsim. Trebuesc școlĭ profesionale... căcĭ gimnaziile nu fac deosebire între «viitorul literat și viitorul tâmplar, dulgher, cismar... a generaliza învățăturile este a nu «ține seamă de nevoile vieții».

Industria mare, mulțumită maĭ cu seamă încuragieriĭ Statuluĭ, a luat de asemenea o desvoltare satisfăcătoare și putem să sperăm că mulțĭ capitaliștĭ și multe elemente muncitoare se vor îndruma și în această direcțiune.

Este desigur greu oriunde, în orice țară din lume, să se întemeeze industria mare, căcĭ ea cere neapărat o jertfă, de la început: capitalurile vor aduce un beneficiu maĭ mic, ba poate chiar de loc în primiĭ anĭ.

Cu muncă, cu măsurĭ înțelepte, se vor învinge treptat toate dificultățile; deja multe din ele au fost înlăturate. Toate popoarele au trecut prin această fază.

Astfel Anglia, prin secolul al XIV, era ca și noĭ acum 20—25 anĭ o țară exclusiv agricolă, n'avea industrie, vindea eftin lâna în străinătate și plătea foarte scump țesăturile ce veneau de acolo. A chemat lucrătorĭ străinĭ, le-a dat toate înlesnirile posibile — pământ, banĭ fără dobândă, — a pus taxe protecționiste pe țesăturile ce importa și cu modul acesta a așezat fundamentul industrieĭ, care a ajuns în zilele noastre atât de departe.

De asemenea și în Francia marele ministru Colbert a câștigat acest greu războiu economic, tot atât de crâncen poate, ca și războiul propriu zis.

In 1887, Italia importa 350.000 quintale metrice de țesătorĭ de bumbac și exporta numaĭ 1.000 de quintale: Anglia și Germania 'și disputau piața italiană. Voind să se libereze de tributul acesta, Italia a pus o taxă protecționistă pe țesetorĭ, importul a scăzut la jumătate, iar fabricarea indigenă a crescut; astăzĭ ea nu maĭ importează de cât 17.000 de quintale și exportă 239.000, în valoare de 100.000.000 leĭ, ocupând cu această industrie peste 150.000 de lucrătorĭ.

Pe această cale — natural, păstrându-se proporțiunile — este îndru-

mată și țara noastră. Mulțumită măsurilor ce aŭ fost luate din timp, astăzi avem deja — după cum ne arată statistica oficială alcătuită de ministerul de domeniĭ — 625 de fabricĭ de: ceramică, sticlă, materiĭ minerale, metale, lemn și mobilier, tăbăcărie, alimentațiune, țesetorie, materiĭ chimice, hârtie, arte grafice etc., în care se hrănesc 39.746 de lucrătorĭ; capitalul constitutiv al acestor fabricĭ este de 247.388.890 leĭ.

Să dorim o desvoltare cât maĭ mare a industrieĭ, căcĭ prin aceasta pe deoparte vom scăpa de nevoia de a vinde pe nimic materiile noastre prime și a plăti scump obiectul fabricat peste hotare, iar pe de altă parte vom vedea micșorându-se din ce în ce maĭ mult numărul candidaților la funcțiunĭ publice. De asemenea se vor înlesni toate transacțiunile comerciale, efectuindu-se un schimb continuŭ între produsele industriale cu acele agricole.

Industria va da de lucru imenseĭ populațiunĭ din mahalalele orașelor, precum și sătenilor, care în cea maĭ mare parte a anuluĭ — când nu sunt ocupați cu munca câmpuluĭ — staŭ absolut în neactivitate.

La noĭ în țară, după cum am arătat maĭ sus, situațiunea este următoarea pe deoparte o îmbulzeală prea mare spre funcționarism și spre carierile liberale, pe de altă parte o negligeare regretabilă și păgubitoare a celorlalte cariere frumoase și rentabile ce așteaptă lucrătorĭ devotațĭ.

A se continua și maĭ departe această stare de lucrurĭ ar fi o mare pagubă pentru viitorul nostru economic și ar constitui un adevărat pericol social din partea acelor posesorĭ de titlurĭ universitare, care, desamăgiți în așteptarea lor, neavând nicĭ o ocupațiune și nicĭ un mijloc de viețuire, vor deveni dușmanĭ neîmpăcați aĭ acesteĭ societăți «nedrepte» pentru eĭ, fiind-că nu le recunoaște talentul și nu le recompensează meritele.

Câtă muncă onorabilă și bine remunerată n'ar fi putut depune aceste numeroase elemente, dacă ar fi fost sfătuite maĭ dinainte și ar fi apucat nu pe calea consumatorilor ci pe acea a producătorilor, pe calea agriculturеĭ, a industrieĭ și a comerciuluĭ maĭ cu seamă.

In aceste cariere, muncitorul depinde de el, n'are a se teme de persecuțiunĭ, de schimbarea guvernuluĭ și de vârtejul luptelor politice.

Jean Jacques Rousseau, unul din ceĭ maĭ iluștri reprezentanțĭ aĭ cugetăriĭ franceze, acel care în bună parte a pregătit spiritele din veacul al optsprezecelea către mișcarea generoasă de la 1789, în tratatul săŭ de educațiunea unuĭ elev ideal numit Emile, recomandă în mod călduros tânărului de la 12—15 anĭ să învețe o meserie: «A munci este o trebuință indispensabilă «omuluĭ în societate. Din toate ocupațiunile care pot să ne hrănească cea maĭ independentă și de oamenĭ și de soartă este acea a meseriașuluĭ. El nu depinde de cât de «munca sa, el este liber, cu mult maĭ liber chiar de cât agricultorul, care practică «cea maĭ nobilă, cea maĭ onestă meserie de pe lume: principele, un vecin puternic, un «proces pot să-ĭ pericliteze ogorul, pot să-l vexeze în o mie de moduri. Pentru me«seriaș, îndată ce-l necăjește cineva, soluțiunea este lesnicioasă: 'și ia bagajele adică mâ«nele și pleacă aiurea.»

Rousseau sfătuește și pe agricultorĭ să învețe e meserie, căcĭ le va prinde bine atuncĭ când nu vor maĭ avea ogor de cultivat, din o pricină oarecare. «Meseria, zice el, este singura care onorează ființa omenească în toate timpurile».

De asemenea el dă acelaș sfat și acelora care s'aŭ pregătit pentru orice altă carieră, fie a funcțiunilor, fie a artelor, să deprindă o meserie. «Cu modul acesta nimene nu va trebui să maĭ fie târâtor și mincinos înaintea celor marĭ «o jucărie în mâna opiniuneĭ publice, exploatațĭ de toțĭ șarlatanĭ și de toțĭ curtezanĭ «influențĭ.»

Aceste fiind spuse revenind la problema ce ne-am pus, acea a alegereĭ uneĭ cariere, credem că această alegere trebue să se facă atât în vederea aptitudinilor cuiva, precum și în vederea nevoilor sociale dintr'un moment dat: membri aĭ organismuluĭ complicat care se numește societate, noĭ suntem datorĭ a pune, în marginele puteriĭ noastre, tot sprijinul și tot devotamentul pentru buna funcționare a acestuĭ organism.

In lume, fiind o mare inegalitate de inteligențe și de aptitudinĭ între oamenĭ, urmează neapărat ca și direcțiunile în care 'șĭ vor îndrepta eĭ munca lor să fie determinate de inteligența și de aptitudinea fiecăruĭ individ în parte.

Natura «fertile en esprits excellents» a distribuit desigur tuturor oamenilor, fără distincțiune de naștere și de avere, o sumă de talente, de aptitudinĭ fiecare cu destinațiunea sa.

Dar, în viața de toate zilele, câțĭ sunt aceĭ care, cunoscându-șĭ talentul ce li-a hărăzit natura, pot să-l urmeze, înlăturând obstacolele de tot felul din calea lor? Câțĭ reușesc oare să învingă pe niște concurențĭ maĭ slabĭ, dar maĭ favorizațĭ de noroc, de avere, de stăruințe? Aceștĭ din urmă izbutesc cele maĭ de multe orĭ, servindu-se de niște arme, pe care acel tare le disprețuește.

O țară în care toate rangurile și toate demnitățile s'ar da numaĭ după merit, ar atinge starea ideală; mult timp însă va trebui să treacă până se va ajunge acolo.

De asemenea, dacă s'ar trudi să se desvolte prea multe așa zise talente, prea multe aptitudinĭ, maĭ multe decât se cer de nevoile societățiĭ și ale timpuluĭ, iarăș nu este bine. Un om bolnav dacă ia morfină, atât cât prescrie doctorul, se vindecă; decĭ morfina în doză mică este bună și folositoare omuluĭ. Insă, dacă el în loc de a lua doza indicată, va lua de patru saŭ de cincĭ orĭ maĭ mult, se va îmbolnăvi maĭ răŭ: în acest caz morfina'ĭ va fi vătămătoare.

Precum nu este bine a se da unuĭ organism o cantitate prea mare de doctoriĭ, tot asemene și într'o societate un număr prea mare de «aptitudinĭ», de pseudo-talente, poate fi periculos.

Ce ar fi, spre exemplu, într'un stat, dacă toțĭ oameniĭ inteligențĭ și culțĭ ar avea aptitudinĭ în mod deosebit numaĭ pentru inginerie, pentru pictură saŭ pentru știința dreptuluĭ? Toate celelalte cariere ar fi lipsite de elemente destoĭnice, iar societatea, statul, ar suferi evident din această cauză.

Decĭ, pe cât de răŭ este a pune un zid mare care să împiedice chiar pe ceĭ maĭ inteligențĭ copiĭ de la țară de a veni la orașe ca să urmeze învățăturile înalte, pe atâta de vătămător este de a încuragia *absolut pe toțĭ* absolvențiĭ școalelor rurale, chiar pe aceĭ mediocri și sub-mediocri, de a continua studiile la oraș: în primul loc va suferi agricultura, căcĭ va fi lipsită de oamenĭ devotațĭ eĭ; vor suferĭ și fiiĭ de sătenĭ eĭ înșiș̆ĭ, pentrucă în lupta teribilă de traiŭ vor fi cu multă probabilitate absolut zdrobițĭ.

Prin urmare, agricultoriĭ să continue practica frumoaseĭ și importanteĭ lor îndeletniciriĭ, afară de aceĭ cu adevărat talentațĭ, căror statul trebue să le dea toate înlesnirile și carĭ desigur îșĭ vor face drumul în lume. Pe lângă cultura pământuluĭ să se deprindă și micele meseriĭ, de care gospodarul va avea nevoe în viața de toate zilele.

Fiiĭ burghezimiĭ, grosul populațiunĭ orașelor, să-șĭ îndrepte activitatea lor spre industrie și maĭ ales spre comerciŭ, să pătrundă în miile de locurĭ ocupate astăzĭ de străinĭ și să ajungă elemente utile și independente, lucrând și pentru folosul lor propriŭ și pentru ridicarea economică a țăriĭ.

Viața este scurtă și de aceea trebue să fie bine întrebuințată. Prin

urmare, chiar după terminarea cursului primar — care conține niște cunoștințe indispensabile orĭ și căruĭ om, și aceluĭ de la oraș și aceluĭ de la țară, — tânărul care nu se distinge nicĭ prin o vădită dispoziție la studiĭ nicĭ prin o prea mare inteligență, să intre de îndată orĭ la plugărie, orĭ în micul comerciŭ, orĭ în mica industrie, adică la meseriĭ.

Aniĭ care s'ar perde fără nicĭ un folos în gimnaziŭ de acești tinerĭ, vor fi bine întrebuințațĭ într'una din aceste îndeletniciriĭ utile.

Dacă însă copilul dă dovezĭ de o mare silință și de o inteligență relativ maĭ ascuțită, atuncĭ el poate trece și în al doilea ciclu de cunoștințe, în cele patru clase gimnaziale, bine înțeles în caz când mijloacelə părinților permit aceasta ; va căpăta aicĭ «noțiunĭ ceva maĭ amănunțite relative la cunoașterea lumeĭ și a naturiĭ omenești, la pământul patrieĭ, istoria națională și relațiunile sociale în mijlocul cărora are a-șĭ desvolta activitatea sa viitoare».

Inarmat cu aceste cunoștințe generale, în strânsă legătură cu viața practică, absolventul gimnaziuluĭ, pe lângă carierile arătate maĭ sus, se poate îndrepta și spre școala de comerciŭ, spre telegrafie, drumul de fer, conservatorul de muzică, școala de arte frumoase, spre meseriĭ maĭ înalte, mecanică practică etc.

Serviciul militar 'ĭ va apuca pe acești tinerĭ absolvenți aĭ învățământului primar și secundar inferior cu o meserie deja învățată, astfel că după treĭ anĭ, eșind din cazarme, eĭ vor putea face față nevoilor vieții.

Această îndrumare nouă în învățământul public s'a realizat la noĭ încă de la 1898, maĭ înainte de a se fi făcut într'o țară mare și importantă cum este Francia: ceeace d Hanotaux în 1902 consideră drept ideal scump al inimeĭ sale, ca un proect salvator pentru poporul francez, noĭ avem mândria să spunem că am îndeplinit încă de șease anĭ.

Dar, dacă am consiliat pe marea majoritate a școlarilor, ca să nu maĭ urce suișul lunecos și greŭ care duce la carierele liberale, spre a nu-șĭ împleti din necazurĭ coroana privațiunlior, nu urmează că trebue să închidem cu totul școalele noastre de învățământ maĭ înalt.

Părerile de maĭ sus aŭ fost emise maĭ mult pentru aceĭ care nu sunt bine înzestrațĭ de natură saŭ n'aŭ mijloace suficiente pentru continuarea studiilor.

Din faptul că astăzĭ carierile liberale sunt în mod complect ocupate, nu trebue să conchidem că nicĭ în viitor nu vom avea nevoe de elemente bine preparate, menite a complecta vacanțele ce se vor ivi de acum înainte.

Insă, fiindcă selecțiunea se va face din ce în ce maĭ greŭ, fiindcă lupta se va da în condițiunile cele maĭ aspre, fiindcă dintr'un mare număr de chemațĭ vor fi numaĭ puținĭ aleșĭ, urmează neapărat ca aceĭ tinerĭ care se destină pentru carierile liberale să fie bine dotațĭ cu inteligență și să aibă totodată și mijloacele necesare pentru a termina studiile.

De aceea, pentru a înlătura pe aceĭ tinerĭ care necunoscându-șĭ propriul lor interes ar venĭ în clasele superioare ale liceelor, pentru a-șĭ pierde timpul în zadar, în loc de a-l întrebuința cu profit în celelalte direcțiunĭ practice, e bine că s'a limitat numărul locurilor disponibile, că s'a pus taxe, că s'aŭ îngreuiat condițiunile de admisibilitate, spre a se învinge cu modul acesta pe aceĭ copiĭ saŭ pe aceĭ părinți, care nu pot rezista ambițiuniĭ și prejudiciilor sociale.

Se va obiecta poate că, prin aceste măsurĭ restrictive, se asigură numaĭ claselor avute monopolul culturiĭ, că se înlătură săracul, întregul element țărănesc, despre care s'a spus cu multă dreptate că este adevăratul depozitar al geniuluĭ românesc.

Pentru a se înlătura acest adevărat pericol național se pot acorda dispense de taxe și alte înlesniri la o treime sau chiar la o jumătate din numărul elevilor unei clase; dar, pentru obținerea burseĭ sau a dispenseĭ de taxe, să nu se ceară numaĭ actul de sărăcie, ci maĭ ales o silință extraordinară la studiĭ și o inteligență superioară.

Am ajuns la clasele superioare ale liceuluĭ.

Tânărul care intră în aceste clase 'și va dezvolta inteligența, va dobândi o serie de cunoștințe indispensabile oricăruĭ om cult și totodată se va pregăti pentru studiile superioare de la Universitate.

Prin reforma învățământuluĭ public de acum șease anĭ s'a dat, în liceele noastre, după cum spune d. raportor al legeĭ, o largă parte culturei omenești, a bineluĭ și frumosuluĭ ideal, precum și culturei realiste, care înarmează pe om cu puternica armă a științeĭ, stăpâna forțelor din natură; s'a organizat de asemenea și o direcțiune foarte sănătoasă, direcțiunea modernă care consistă în a da atât elementele științifice indispensabile unuĭ cetățean, cum și noțiunĭ de principalele producțiunĭ literare și artistice ale anticității. Această direcțiune, care desigur într'un scurt timp va deveni adevăratul și singurul tip de liceŭ românesc, deschide absolvenților eĭ porțile facultăților de litere, drept, medicină, științe naturale, precum și ale școalelor speciale de farmacie și medicină veterinară.

In această nouă organizare s'a pus înainte cestiunea vocațiuniĭ pentru cutare sau pentru cutare direcțiune, pentru umanism sau pentru realism, de către aceĭ care aŭ prezentat criticele lor în momentul când se discuta proiectul de reformă: Nu este posibil, ziceaŭ criticiĭ, ca un copil de 15 anĭ să se rostească asupra vocațiuniĭ și aptitudiniĭ sale, asupra viitoareĭ luĭ cariere.

Obiecțiunea nu prea este fundată, de oarece legiuitorul a permis trecerea de la o secțiune la alta cu înlesnire în cursul celor patru anĭ de liceŭ superior, tocmaĭ pentru a corectă o îndrumare greșită.

Dar, în cestiunea „vocațiuniĭ", avem de observat că nu trebue să confundăm năzuințele și dorințele trecătoare ale unuĭ copil cu adevărat avocațiune, care în foarte rarĭ cazurĭ se manifestă de timpuriŭ și decĭ este foarte greŭ de nimerit [1]).

Un copil privește cu drag pe soldațĭ, admiră uniformele, se joacă cu sabia, se îmbracă și el militărește... toate acestea nu înseamnă că el are o vocațiune pentru militărie și lucrul s'a dovedit așa în o mulțime de împrejurărĭ.

Avem și câteva cazurĭ de vocațiunĭ manifestate chiar din cea maĭ fragedă copilărie: Pascal în știință, Mozart în muzică, Musset în poezie; dar aceste cazurĭ izolate nu ne autorizĭ să generalizăm și să spunem de un copil care desemnează frumos că va deveni un pictor celebru saŭ de acela care va declama o poezie că are o vocațiune specială pentru teatru.

Spiritul critic, nu vine decât cu anĭ, numaĭ imaginațiunea se desemnează maĭ întâĭ. Se întâlnesc ici — colea și copiĭ cu spiritul matur, dar aceasta nu este un semn bun, căcĭ, în cele maĭ multe cazurĭ, trebue să ne așteptăm la o încetare complectă a desvoltăriĭ intelectuale: în natură, ca și pretutindene, ceea ce se face prea repede nu se face bine.

Din cele spuse maĭ sus rezultă că vocațiunea adevărată se manifestă maĭ târziŭ; decĭ ar trebui să aștepte mulțĭ anĭ profesoriĭ și ceilalțĭ educatorĭ, până atuncĭ eând copiiĭ încredințațĭ lor îșĭ vor desemna în mod evident vocațiunea.

---

1) *Rauh*: Psychologie appliquée à la morale et à l'éducation.

Dar, ceeace este încă și mai greŭ în rezolvarea acesteĭ probleme a vocațiuniĭ, e că nu toate inteligențele aŭ și o vocațiune specială lor ; în acest caz, educațiunea joacă rolul principal, diriguind chiar spirite superioare. Astfel s'a văzut în diferite familiĭ succedându-se din tată în fiŭ matematicĭ, filologĭ, avocațĭ, sculptorĭ, pictorĭ celebri, niște adevărate dinastiĭ decĭ de savanțĭ și de artiștĭ.

Lucrul acesta este și mai adevărat pentru inteligențele mijlociĭ, care sunt și cele mai numeroase : să luăm un tânăr inteligent, sârguitor la învățătură, înzestrat cu atențiune și cu judecată dreaptă. Nicĭ una din însușirile luĭ nedestinându-l pentru o anumită specialitate, el își va utiliza talentul în orice direcțiune, putând să se facă literat, tot atât de bine ca și om de finance, savant, comerciant orĭ artist. Ceeace-l va decide vor fi de sigur convenințile de familie, relațiunile sale, mediul în care trăește, poate chiar întâmplarea.

In țările din apusul Europeĭ, unde absolut toate carierele sunt căutate cu străduință și unde posibilitatea de a se distinge orĭ în ce direcțiune este mai mică, cestiunea alegeriĭ uneĭ cariere prezintă mai mare dificultate decât la noĭ, unde o mulțime de îndeletniciriĭ comerciale și industriale, unde lucrarea pământuluĭ, par că ne așteaptă cu brațele deschise, rugându-ne să ne devotăm lor.

Și pe când în cariera funcțiunilor și în general în carierele liberale de la noĭ, unde ceĭ mai mulțĭ orbițĭ de prejudiciĭ saŭ de modă se năpustesc spre a mări numărul deziluzionaților, locurile sunt foarte slab retribuite, iar situațiunile nu sunt în totdeauna sigure și independente,—în carierele practice, din contra, munca este apreciată, este bine răsplătită, este onorătoare.

De asemenea, fiindcă în străinătate, după cum am spus, cariera industrieĭ și a comerciuluĭ este aproape tot atât de cercetată cum este la noĭ acea a funcțiunilor, este indiferent acolo pentru statele respective dacă tânărul X se va îndruma într'o direcțiune saŭ într'alta.

La noĭ însă, după cum s'a spus de atâtea orĭ, echilibrul forțelor muncitoare în toate carierele este o cestiune care interesează până la cel mai înalt grad însuși pe Stat; dacă se va prelungi actuala disproporțiune dintre carierele liberale și acele practice în ce privește numărul participanților, aceasta va constitui desigur un adevărat pericol. Țara se va resimți cât mai curând, va suferi cele mai rele consecințe, dacă pătura consumatorilor va persista să fie într'o considerabilă creștere, iar acea a producătorilor în descreștere.

Este decĭ o datorie pentru toțĭ cetățenĭ să determinăm un curent în această direcțiune, un curent salutar de la care va depinde viitorul nostru economic, căcĭ, cu toată independența politică a țăriĭ, nu vom putea juca rolul mare ce ni-este dat aicĭ, în această prielnică pozițiune geografică, dacă nu vom avea la bază independența economică.

Să tindem decĭ spre această independență, sfătuind pe elementele muncitoare de la noĭ să ocupe locurĭ în carierele practice și rentabile, cum sunt agricultura, comerciul și industria.

Ajungând la o bună stare materială, vom realiza în mod corespunzător un progres și pe tărâmul culturеĭ în genere, pe tărâmul literelor și al artelor.

Pentru bogațĭ lucrează și literațiĭ și artiștiĭ, mai cu seamă arhitecțiĭ, pictoriĭ și sculptoriĭ.

Istoria ne spune că mai totdeauna epocile acelea în care cultura a atins apogeul ei, în care artiștii și literații de talent au produs opere renumite, la un popor, au corespuns unor bune stări economice.

Intr'adevăr, dacă este drept adagiul latin: *plenus venter non studet libenter*, apoi tot atât de adevărat este și faptul contrar că atunci când suntem flămânzi, rare ori ne vom apuca să facem versuri alese ori vre un tablou frumos.

Atena sub Pericle, Roma sub August, Florența pe vremea lui Leon al X-lea și Francia sub Ludovic XIV ne oferă patru mari epoci culturale, având la bază o bună stare materială.

In zilele noastre observăm de asemenea că țările sărace, în care isvoarele de producțiune sunt restrânse, au rămas cu mult în urmă și pe calea desvoltării intelectuale și artistice; că, din potrivă, țările bogate, cu o puternică mișcare comercială și industrială, cum sunt Francia, Anglia, Germania, ș. a. se disting și prin un progres mai mare pe tărâmul cultural.

Prin urmare, din cele spuse până acum, rezultă că cestiunea alegerii unei carieie trebue să ne preocupe pe toți și în cel mai mare grad, căci ea este în cea mai strânsă legătură cu viitorul acestei țări.

St. C. Ioan

SF. SPIRIDON-NOŬ DIN BUCUREŞTI

MARIN GELEA

ROMAN

IV

POETUL NERVA.—COMPOZITORUL DESPIN.—OAMENI POLITICI.

Dintre tovarășii de școală ai lui Gelea, singurul cu care el păstrase legături de prietenie era poetul Nerva, suflet înzestrat cu mari talente și plin de avânturi sentimentale. Gelea petrecea cu dânsul, adeseaori, serile vorbind despre cele văzute și întâmplate, și punând viitorul la cale. Câte odată, mai venea între ei și compozitorul de muzică Despin, pe care îl cunoscuse la Paris și care era iarăși o fire aleasă, deși deosebită de a lor și ciudată în unele privinți.

Nerva era, înainte de toate, o inteligență superioară. El credea că scopul cel mai însemnat al vieții omenești stă în a pătrunde cu mintea lucrurile și faptele și a trage învățături din ele. Creerul său despica toate întâmplările ce alcătuiau viața, le cântăria, le întorcea și pe o parte și pe alta, întocmai cum face avarul cu aurul său. Incă din copilărie, când toți oamenii dorm somnul vârstei aceleia, din care unii nu se trezesc până la moarte, el se străduise neîntrerupt spre a-și putea da bine seamă de cunoștințile ce se învață în școli, cât și mai vârtos de firea lui însuși. Cărțile clasice de literatură, nenumărate, pe care le citise, nu numai că-i împodobise sufletul cu frumusețile ce ele respândesc, dar îi destăinuise și gândirile și simțirile oamenilor ce le-au făcut. *Divina Comedie* ori *Faust*, spre pildă, erau pentru dânsul ca niște ape adânci și limpezi, în fundul cărora el vedea mințile sbuciumate ale lui Dante și Goethe în momentele mărețe în care ei scrieau acele minunate lucrări: simția idealul lor sublim și suferințile lor de a-și vedea totdeauna scrisul mai prejos de acel ideal.

Născut din mărginași din București, și sărac cu desăvârșire, dar cu sufletul pururea chinuit de dorința de a se înălța,—de a se înălța cu orice preț, — dânsul se trudia să găsească căile cele mai scurte de ridicare în lume, și ură pe cei ajunși prin bogăție, cam cu aceeași patimă cu care urăsc cocoșații pe oamenii bine făcuți.

Văzând lucrurile înconjurătoare mai mult în rău, el se arunca cu închipuirea-i spre viitor, pe care îl întrevedea strălucit, și critica timpul de față, pe care îl credea vrednic de râs. Așa, în spre viitorul țării noastre, el se uita ca spre o abia plănuită clădire uriașă, la care nu era ridicată decât șchelea, iar trecutul nostru, istoria noastră de până astăzi, nu erau pentru el decât zorii unei zile mărețe ce avea să se arate de-acum înainte.

Traiul luĭ era simplu, frugal, neorînduit chiar; mânca cum și când putea, se îmbrăca răŭ, râdea rar, se mânia adesea și, în mânia luĭ, era de o frumusețe cu adevărat neuĭtată celor ce-l vedeaŭ.

Nerva se dusese și trăise la Paris, cu din puținul luĭ Gelea. Acolo, eĭ fusese nedespărțițĭ; urmase unele cursurĭ împreună; visase aceleașĭ lucrurĭ, braț la braț, prin pădurea de la Fontainebleau și prin Parcul de la Versailles; admirase aceleașĭ lucrurĭ de artă din muzeele Luvru și Luxemburg; citise aceleașĭ cărțĭ; eraŭ, cu alte cuvinte, două fețe ale aceluiașĭ suflet, și se iubĭaŭ mult.

Cap de poet, cu fruntea frumos boltită, cu ochiul albastru și pătrunzător, cu părul castaniŭ și lung, înalt și subțire la trup, Nerva scria și vorbea în chip extraordinar. Chiar, înainte de a se duce la Paris, când începea el o discuție la masă, la birtul luĭ Constantin, cu un os de costiță de porc în mână, vorbind adeseaorĭ cu gura plină și cu mâĭnile în aer, toțĭ ceĭ din jurul luĭ se apropiaŭ încet cu scaunele de masa luĭ și-l ascultaŭ cu o plăcere nespusă. Inteligența luĭ, felul de a resfira lucrurile până în cele maĭ micĭ cute, graiul pururea înflorit, răspunsul viŭ și neașteptat ce-l da celor care i se împotriviaŭ în vorbă, toate acestea și altele făgăduiaŭ în el un om de seamă încă de pe atunci. Fața luĭ, îndeobște aspră, lua în graiŭ expresiĭ luminoase și fulgerătoare, după felul gândirilor luĭ, trecând de la ecstaz, prin toate treptele mijlociĭ, până la răsvrătirea sufletească cea maĭ aprigă. Fruntea sa, ochiĭ, gestul, descoperiaŭ adâncimĭ de o inteligență neîntâlnită la alțiĭ; până și vârful buzelor luĭ arăta o încordare nervoasă, unică în felul eĭ. Nu era chestie pe lume, pe care el să nu-o fi știut și să nu-o fi pătruns maĭ mult decât în orĭce cărțĭ și să nu-ĭ fi dat o tălmăcire a luĭ proprie.

In poeziile sale, care se vedeaŭ risipite prin reviste, neștiute decât de amicĭ, el aducea gândirĭ nouă în cugetarea românească, imaginĭ originale și croite pe calapodul băștinaș al firiĭ noastre. Era o poezie ideală, plină de visele unuĭ viitor senin și măreț, scrisă într-o notă lirică vie și puternică, și înfierând cu fierul roș slăbiciunile și mizeriile zileĭ și vieții de astăzĭ.

Forma eĭ, o formă poetică «modernă», cum o numia el, era plastică și armonioasă, cu cadențe și sunete nouă, atingând uneorĭ cunoștințile din lumea științifică, și mlădiindu-se de-aproape după nuanțele ce fâlfâe în lumea sentimentală saŭ plutesc în aceea a visăriĭ — cu un cuvânt, continuând oarecum natura, maĭ mult decât imitând-o, în toată nesfârșita eĭ polichromie și polifonie.

Chiar limba întrebuințată de el în poezie, era deosebită de cea de până la dânsul, deosebindu-se atât de a scriitorilor care se întorsese la graiul popular, cât și de a celor care își întocmise o limbă din vechiĭ noștri cronicarĭ: atât uniĭ cât și alțiĭ încătușaŭ, după el, organul viŭ al limbiĭ în lanțurile greoaie ale simțuluĭ și înțelegeriĭ populare saŭ în ale cuvintelor moarte din cronicarĭ.

Spre a-și făuri o limbă aleasă și vie, Nerva punea o rîvnă neînchipuită. Nimenea nu bănuia munca și suferința luĭ de zile întregĭ spre a-și putea urzi, spre a-și putea «clădi», maĭ întâĭ, versul luĭ «din roș», cum numia el starea mijlocie a stihuluĭ, când adică începea a fi bun de «fețuit», și cât îĭ rămânea încă de lucrat spre a-l duce maĭ departe către desăvârșire.

De asemenĭ, nimenĭ nu știa că atât potrivirea aceasta de cuvinte pe sufletul gândiriĭ luĭ cât și lustruirea și armonizarea lor eraŭ ele însește rezultatul uneĭ alte îndelungate muncĭ de nesfârșite citirĭ de cărțĭ, cu care i se ascuțise simțurile, spre a cere de la un vers zecimĭ de însușirĭ, între care, în locul întâĭ, pitorescul și muzica cuvintelor.

Lumea care scrie și vorbește așa cum îĭ vine la gură nu înțelege o astfel de muncă și nu-ĭ înțelege nicĭ scopul; pentru Nerva însă scrisul și graiul acela al lumiĭ era «haĭna străvezie a nimiculuĭ acoperind fondul banaluluĭ».

Pe scriitoriĭ ce trăiaŭ numaĭ din limba poporuluĭ el îĭ compara cu ceĭ ce trăesc într-o frumoasă livadă sălbatică, plină de bălăriĭ și de copacĭ crescuțĭ în voe, — dar

care livadă trebue, zicea dânsul, prefăcută în grădină cu rost, cu arborĭ seculari și măreți, cu plante exotice, cu florĭ altoite, cu vederĭ deschise în depărtărĭ, cu cântece de paserĭ măestre, cu boschete umbroase și havuzurĭ de ape răcoritoare.

Pe scriitorii ce trăesc din limba cronicarilor el îĭ asemăna cu oamenii ce merg cu fața întoarsă înapoĭ, în loc de a merge cu fața înainte.

In năzuința aceasta a luĭ de a-și desăvârși forma, cel maĭ mare chin era mai la urmă, când nu știa să se oprească la dreapta măsură a lucruluĭ, lăsând uneorĭ cuvinte în versurile luĭ, pe care a doua zi le găsia urâte, naive, necioplite, saŭ trecând câteodată dincolo prea mult și intrând în întunecimĭ de fraze, în întorsăturĭ nefolositoare de vorbe, într-o îndoială de el însușĭ.

Căcĭ scrisul, în gândul luĭ Nerva, era artă divină, o artă neasemănată, și față de «meșteșugul» de a vorbi,—care se adresează unuĭ număr mărginit de oamenĭ adică celor ce aud vorba într'un singur moment—arta scrisuluĭ țintește de a rămânea, pe vecie și a sta în fața lumiĭ întregĭ. Și ca și cum vorbele «vecie» și «lumea întreagă» nu spuneaŭ îndestul de puternic cugetul luĭ, el le zicea în latinește: «aeternitati et orbi»,— părându-ĭ astfel și maĭ marĭ și maĭ întinse în timp și spațiŭ.

Despin, maĭ în vârstă decât eĭ amândoĭ, era o altă croială de om. Rar suflet care să fi înfățișat maĭ multe nepotrivirĭ și maĭ multe curiozități decât al luĭ. Minte ageră și originală, gata de a făuri gândirĭ nouă și neașteptate și de a susținea antitezele și paradoxele cele maĭ imposibile, el era ascultat cu plăcere de toțĭ amicĭĭ în spusele luĭ, dar, nepărând el însușĭ convins de ele, nu era crezut de nimenĭ. Gata de a primi o coĭ roană și o împărăție ca s-o cârmuiască și să pue temeliile unuĭ stat ideal, nu puteaĭ să anădejde în el, la treabă, nicĭ că ți-o ridica un paiŭ de jos. Cu ideile cele maĭ exagerate despre personalitatea luĭ, în tot ce gândea și zicea, el desconsidera, ca pe niște cantități neglijabile, pe toată lumea și maĭ ales pe toțĭ artiștiĭ românĭ. Cunoscător și adorator de muzică, ca nimenĭ altul la noĭ, nu înțelegeà de loc pictura și sculptura și nicĭ nu le privia. Iubind pe Gelea și pe Nerva ca pe niște suflete înrudite cu dânsul la minte, el râdea cu mult haz de credințele și avânturile lor inimoase pe care le numea «păcatele tinereților lor».

Cunoștințele luĭ chiar, eraŭ un fel de taĭnă neînțeleasă. Căcĭ nu numaĭ că nu învățase la nicĭ o școală, dar nu-l văzuse nimenĭ citind o singură carte. Și, cu toate acestea, într-o zi, îțĭ vorbea, spre pildă, de petrecerile Romanilor, cu amănunte și citați, latinești, scandând apăsat versurile scrise odată de Virgil pe poarta palatuluĭ luĭ Augustĭ când acesta își reluase petrecerile după o zi de ploae:

Nocte pluit tota redeunt spectacula mane
Divisum imperium cum Jove Caesar habet.

și-țĭ povestea, făcând mare chef, pățania luĭ Bathil care mințise luĭ August spunând că versurile de maĭ sus eraŭ de dânsul.

A doua zi, venind vorba de magazinele marĭ din Paris, Luvru, Bon Marché și altele, îțĭ explica de-a firul părului mecanismul lor, principiile pe care ele sunt întocmite, scara ierarhică a oamenilor întrebuințațĭ într-însele, câștigurile, pierderile, furturile, sexul și vârsta celor ce furaŭ maĭ adesea, și multe altele.

Altă dată, îțĭ înșira puterea de lecuire a ierburilor și plantelor noastre, dându-le numele lor românesc la fiecare și spuind pe unde cresc ele, ce fel sunt, și de ce boale le cred țăraniĭ că tămăduesc: merișorul turcesc orĭ cimșirul, bun, spre pildă, de cel-perit, în vreme ce citizul care răsare pe marginea pădurilor e bun de orbalț; drobița care crește prin fânețe, bună de plecate, iar spânzul de prin locurile pietroase ca și zizania, orĭ odosul, orĭ obsiga, orĭ salbăta sunt bune de întâlnitură...

Unde le-o fi cetit, când le-o fi învățat? Nu știa nimenĭ.

Iubitor de memorii, de maxime și de aforisme, spunea pe dinafară sute de gândiri de La Rochefoucauld, și credea că cel mai mare adevăr zis de gură de om era vorba lui Walpole: «Lumea e o comedie pentru ceĭ ce gândesc»...

Ca și Nerva, vedea și el lucrurile și oamenii în răŭ, dar se deosebia de dânsul prin aceea că era fericit când auzia lumea vorbindu-l și pe el de răŭ: zicea că se răzbună împotriva eĭ prin ea însăși, neputincioasă de a-l înțelege.

Mic, tuns la cap, cu ochiul mare și strălucitor, cu obrazul negru-verde ca bronzul, în ceĭ zece anĭ cât stătuse la Paris, îl găseaĭ vecĭnic în câte o cafenea din cartier, scriind portative cu note de muzică pe mese, saŭ plimbându-se pe bulevardele Parisului cu pălăria pe ceafă, cu gulerul ridicat și cu mâĭnile dinapoĭ. Intre darurile cu care îl împodobise natura era imitarea oamenilor într-un chip cu totul rar. Dar mai presus de toate, avea o ureche și o memorie muzicală cu care minuna pe toți ceĭ care îl auziaŭ fluerând cele mai grele partiții de muzică clasică, uneorĭ pe două tonurĭ și acompaniându-se singur la pian.

Cum, pentru Nerva, era poezia, pentru el, era muzica, o artă aparte, «arta supremă», cu legile eĭ nepătrunse, cu izvoarele eĭ de inspirație deosebită, neavând de-a face cu celelalte arte care imită natura, ci purcezând din adâncul tainic al inimiĭ. Dacă artele plastice puteaŭ, după el, să se ia după natură, în muzică, zicea dânsul, că ar fi o fără-de-lege a imita natura, de oarece materialul muzical și combinațiile luĭ sunt nesfârșite. Din felul cum înțelegea el muzica, trăgea o mulțime de urmărĭ, între care, pe aceea că, muzica cu caracter național, nu poate fi făcută decât de un național, un național până în străfundul obârșieĭ luĭ, până în rădăcina inimiĭ luĭ. Un grec, care ar face muzică românească, ar amesteca, inconștient, motivele și ritmul neamuluĭ luĭ și ar face muzică greco-românească; un ovreiŭ, muzică evreo-românească. Și Despin cânta accentuând ritmul unor bucățĭ românești, făcute de grecĭ saŭ de ovreĭ de la noĭ, care așa, silite puțin, păreaŭ curat grecești orĭ ovreești. «Caracterul național al muziceĭ e lucru misterios», adauga el, căcĭ în vreme ce un țăran, care ar trălălăi ceva în neștire pe câmp la muncă, ar avea acest caracter, X și Y, compozitorĭ românĭ de viță străină, cu toată știința și truda lor, n-ar izbuti să facă ceea ce face țăranul».

Bucățile compuse de el, fără să fi fost luate, ca motive, din muzica populară, aveaŭ tocmaĭ acest caracter național, adică desveliaŭ acel alean și acea duioșie a firiĭ Românuluĭ, pe care n-o simte și n-o înțelege în adâncul lor decât tot Românul.

In vorbă, Despin era hazliŭ și mucalit, paradoxal și colțos, când se simțĭa atins, urînd cu înverșunare ideile împărtășite de toată lumea.

«Bun de taclale» la umbra unuĭ «paar» de vin, cum îĭ zicea Nerva, el era căutat de toțĭ ceĭ cărora le plac glumele și știŭ s'asculte în chip inteligent lucrurile spuse cu șart și [illegible]eală.

Când era paradoxal, atingea extremele, făcând de pildă, azĭ, pe Victor Hugo albie de câinĭ și dovedindu-țĭ, cu bucățĭ de la el, că-ĭ cel maĭ prost poet din lume, și înălțându-l, mâĭne, la ceruri cu alte citațiĭ tot din el; iar de părerea de ieri nicĭ nu-ĭ păsa.

In sfârșit, ca mostră de firea luĭ dârză, rămăsese purtat din gură în gură răspunsul ce dăduse odată unuĭ ministru, căruia îĭ cerea o slujbă și care îĭ zisese: «am fost informat că eștĭ o brânză bună în burduf de câine»...

«Încep a crede și eŭ, d-le ministru, răspunse el punând mâna pe căciulă; dar brânza sunt eŭ și burduful d-v. și toțĭ ceĭ ca d-v. care mă înconjurațĭ».

Intors în țară de treĭ anĭ, el scrisese vr-o patru-cincĭ bucățĭ de muzică în stil național, din care două admirabile de frumoase; le depusese la magazinele de muzică, în rafturile cărora rămăsese neatinse, și se hotărâse să nu maĭ tipărĭască nimic, deși improviza zilnic câte ceva: venea la Gelea, cânta bucata improvizată și peste două săptămânĭ o uita.

Intr-o seară, ei steteau tustrei de vorbă în biuroul lui Gelea. Nerva venise mai devreme și, negăsindu-l acasă, dormise un ceas pe o canapea.

Gelea își mărise biuroul de curând și-l împrospătase ca îmbrăcăminte. El spărsese peretele dintre cele două camere de la drum, nelăsând dintr'însul decât un călcâiu de zid și adăogând de cele două laturi câte un stâlp de formă veche românească, copie după stâlpii Paraclisului de la Horez. Cu zidul acesta și cu stâlpii, el simulase o tâmplă de altar, voind să deie camerii lui de lucru și salonașului, astfel împreunate, aparența de biserică. Ceruise, pereții c'o coloare moale și dulce între albastru și verde; schimbase tavanurile susținându-le cu grinzi aparente; pusese vitralii la cele două ferestre dinspre drum; își făcuse o mobilă de lemn de nuc după modele desemnate de el, și semănase, ca într-un mic muzeu, o mulțime de lucruri vechi românești, unele păstrate din părinți, cele mai multe culese de dânsul prin mânăstiri și schituri. Intrând cineva din sală în biroŭ, vedea în față, prin ușa tâmplei, masa lui de lucru, ca un pristol de altar, stând în fața bibliotecei, și, pe de lături, lipite drepte de pereți, trei strane vechi, de diferite forme, sculptate în lemn de nuc și puse între două canapele joase, una în formă de sofa și alta în formă de divan, acoperite cu covoraș segedea, și având pe perinele de perete, îmbrăcate cu zăvaz de taftă, ici, un peșchir ales, dincolo, un brâu de șal de India, mai dincolo, o sangulie de bariz topit, țesut cu fir și cu betea1ă. Intre ferestre, un dulap, săpat mărunt, cu geamlâc, în care se vedeau obiecte vechi: un ceaslov slavonesc cu înluminări și chenaruri colorate, tipărit prin veacul XVII la Kiev și care slujise Mânăstirii Bistrița; o psaltire grecească, tipărită în Veneția; un manuscript românesc, rupt și mucegăit, din o «Viață a Sfinților», scris încet cu litere cursive de vr'un călugăr în Mânăstirea Snagovului; o salbă cu lefți de aur; o cruce de chiparos; o bucată din altă cruce de os de inoro.g Mai sus, pe pereți, cadre de pictură, făcute de camarazii lui de la școala de arte frumoase din Paris, acuarele, luate de el după tavanurile din Palatul ducal și din San-Marco de la Veneția, după lavrele din Sfântul-Munte și după mânăstirile, culele și ruinele noastre vechi, — o scoarță aleasă părintească de la mama mă-sei, de o frumusețe rară de colori, de-asupra căreia era o mică panoplie de arme vechi, unele mici și ghintuite, iar altele lungi și cu plăsele de fildeș, așezate, în formă de soare printre săbii și iatagane cu teci galbene și având în mijlocul lor o ploscă, măestru săpată cu vârful unui fier înroșit în foc. Apoi, atârnate de uși, de pereți, de perdele,— ele înseși făcute din vechi odăjdii preoțești cu flori de fir,-- bucăți de stofe bogat țesute: o poală de altar; o ie cu mărgăritar și sârmă; o maramă cusută cu fir și mătasă; o bucată de serasir havaiu, rămasă din vr'o dulamă sau rochie veche cu flori și guri de fir; un clin dintr'o ghiordie de hataia verde cu o bucată de pacea de jder; un colan minunat de zale strângând ca brățară splendidă perdea de caramanie. Pe parchet, câteva fâșii de covoare orientale, iar drept lampă, atârnată în mijlocul tâmplei, o candelă mare de argint în formă de con triunchiat.

Toate aceste odoare și amintiri și arme îi șoptiau lui Gelea de urmele timpurilor vechi, de bătrânii credincioși ce trăiau în frica lui D-zeu, de jupânițele gospodine și harnice ce lucrau în casă atâtea mândrețe, ca și de vitejii falnici ce-și făceau viața cu armele în mână, încurându-și caii în câmpiile de războiu; ele răsăriau lângă dânsul din adâncul veacurilor și treceau, înviorându-i închipuirea, pe de-asupra vremurilor noastre de astăzi.

Pentru cine știe ce lucruri fără de caracter și fără de nici o frumusețe aŭ pretenția să împodobească casele noblețiĭ noastre și pentru cine își amintește ce odoare scumpe și frumoase ale trecutului lor alcătuesc lăcuințele aristocrației altor țări, pentru acela, tinerii aceștia, generația lui Gelea, în care renășteau dragostea și mărirea trecutului, puneau prima piatră fundamentală a viitoarei nobleți românești.

Nerva însuşi era iubitor de lucruri vechi şi un pătimaş culegător de poezie populară şi de hrisoave rare, găsite prin bătrâni.

Afară, era o zi senină şi rece, cu soarele încă fără putere, lunecând încet spre apus şi aruncând, lungă, umbra caselor în stradă. Crăngile verzi ale trandafirilor din grădiniţă se legănau uşor de vânt. Înăuntru, aerul era încălzit şi, de la fereastră, intra cât ţinea geamul ca un mănunchiu de raze de soare descoperind în resfirarea lor norii de fum de ţigară ce pluteau în cameră.

La începutul întrevederei lor, vorbise Gelea. Nerva îl ascultase plimbându-se de la un colţ la altul al camerii, întovărăşit de rotocoalele albastre ale fumului de la ţigară, iar Despin, trântit pe canapea, râdea din ochi de cele ce auzia, gata de a izbucni de-al-binelea în râs.

Gelea îşi arătase mirarea de contrastul dintre aparenţele societăţii româneşti şi realitatea ei, făcând aluzie la priveliştea plăcută din ziua concertului sinfonic de la Ateneu — unde văzuse femei îmbrăcate cu gust, ascultând cu dragoste şi cu bagare de seamă muzica — şi la primirea de la d-na Simici, unde avusese o impresie atât de rea. Nerva clătină din cap privind în jos...

Boţuri cu ochi,... putregaiu până în fund,... cenuşă spelberată în vânt din focurile altor popoare,... clătină din cap Nerva privind în jos...

Maimuţărie străină, urmă el, trecându-şi mâna prin păr, ca şi vorbirea lor străină, ca şi îmbrăcămintea lor după portul femeilor pierdute din Paris, ca şi tot al lor; o pleavă trecătoare care mâine va dispărea, lăsând să crească în voe sămânţa curată şi frumoasă a poporului român. In sufletul acelor păpuşi împopoţonate, pe care le-ai admirat la Ateneu, bate vântul nesocotinţii, al luxului şi desfrâului; în ele nu e nici o idee generoasă, nici un sentiment românesc, nici un ideal de viitor.

— Ei, iar exagerezi, ca totdeauna.... zise Despin, făcând o mişcare din obraz lui Gelea, cum că vrea adică să-l stârnească şi să-l aţiţe.

— Să vedem ce vrea să spuie, întinse mâna Gelea.

— Lasă, nebunul să turbeze! zise Despin cu glasul pe jumătate.

— In lumea de acolo, trebuia, cu toate astea, să fi fost o parte din vechile familii româneşti.... întări Gelea.

— Eşti un naiv, holbă ochii Nerva, apăsând rar pe silabe. Mai întâi, nu sunt familii vechi româneşti,... nu e aristocraţie românească, apăsă el din nou pe fiecare cuvânt şi privind cu fruntea încreţită spre Gelea... Nu înţelegi tu că o aristocraţie care nu-şi cunoaşte şi nu-şi iubeşte pământul; nu-şi cunoaşte şi nu-şi iubeşte trecutul; nu-şi cunoaşte şi nu-şi iubeşte limba,—limba, mă, care-i cel din urmă odor sufletesc al unui popor, cum auzul e cel din urmă simţ al omului pe care îl pierde, murind — cu alte cuvinte, o aristocraţie care nu e depozitara conştiinţei naţionale, nu e aristocraţie, ci contrariul ei, o caricatură de aristocraţie ?

— A, ha! ha! a luat câmpii turbatul, observă Despin.

— Nu fii dobitoc ! îi strigă Nerva încruntat.

— Nu fii râtos ! îi ripostă Despin reproducându-i glasul Familii ca cea a Duceştilor, a Cornenilor, a Priscovenilor şi altele nu-s, care va să zică, după d-ta, vechi familii româneşti?... făcu el cu ochiul lui Gelea.

— Familiile vechi româneşti..., las' că le numeri pe degete, dar apoi cele mai multe din ele sunt degenerate..., le-a luat locul cele două straturi de parveniţi, din care unul e în putreziciune şi celalalt falsificat înainte de a se fi format : parveniţii de acum 70 de ani... care se duc şi parveniţii de-acnm 35 de ani... care se vor duce şi ei cu iuţeala a tot ce e iarbă străină. vitregă mijlocului şi deci osândită piericiunii. Nici unii, nici alţii, nu sunt aristocraţia noastră, căci n'au trediţii.

La ei, nu numai că n'o să găseşti simţul solidarităţii de rasă, dar li e ruşine să zică că sunt români, cum li-e ruşine mitocanilor de părinţii lor; în străinătate, se dau

alte lifte; mai mult, aŭ o urâ împotriva a tot ce răsare mai ales pe pământul țării acesteia..., și duc o viață falsă, de fanfaronade și de expediente, ca și decorul de forme false în care trăesc, ca și lucrurile prefăcute din casele lor, ca și strălucirea lor de suprafață, toate, flori de carton, fără miros și fără viață.

Vorbesc în limbă străină, ne-știind nici pe cea pe care o vorbesc, nici pe cea pământească: — N'am auzit oare mai dăunăzi pe un prefect zicând unui băiat c'o sticlă de șampanie în mână: «pune-l la ghiață», — fiind-că șampania e de genul bărbătesc în franțuzește? — Aveam un pahar lângă mine... gândul c'ar trebui să-i sfărâm capul cu el îmi fulgerâ prin minte în minutul acela... dar m'am stăpânit...

Despin se sculă de pe canapea și încălecând pe un scaun imitâ pe o domnișoară:

— *Maman!* până aĭ schimba tu *de* toaletă... o să *joc* la piano *morsoul à quatre mains*, — iar dacă *intră* papa cu *ampletele*, să nu *antamezi* tu pachetul..

Unde dracul e un dramaturg, adăugă el serios, fiindcă rară epocă s'a văzut mai bogată în tipuri caraghioase ca a noastră?!

Nerva zâmbi și, trăgând un chibrit pe cutie, își reaprinse țigara și-și urmă firul. In plimbarea lui, fumul de la țigară se întindea prin casă și, în lumina de la fereastră, părea ca niște pânze ușoare de ceață. Trecând apoi prin ele, Nerva le sfășia și le despărțea, un moment, în două. Pe mâna lui gesticulând, ele descriau arabescuri împletindu-se printre degete.

— Din înlocuirea repede a straturilor acestora, unul pe altul, se nasc, neapărat, o mulțime de tipuri ridicole. Parveniții proaspeți, parveniții cruzi, nu aŭ forme moștenite; ceĭ mai vechi, adică ceĭ ce se duc, sunt iar ridicoli, neavând pe ce-și întemeia pretențiile, fiind săraci, uniĭ, lipiți pământului. Când intri într-un salon «monden» românesc, simți numai decât conflictul tragic care mocnește dedesubt, între cele două straturi. Parveniții No. 1 nu pot suferi pe parveniții No. 2, lăsând să li să vadă rana sufletească a amoruluĭ propriŭ, cum că adică de nevoe vin în atingere cu, «les mitocains», cum le zic eĭ, și sunt mult mai bucuroși când se despart de eĭ de cât când intră la eĭ. Parveniții No. 2 se bizue pe averea lor și sunt obraznici și ridicoli când iaŭ «poze» și «manere de ocazie», amintind leit pe bieții noștri actori în rolurile de marchizi și de conți, pe care nici nu i-a visat vr-odată, necum să-i fi văzut..

Ușa biurouluĭ se deschise încet și un cap frumos de femee bătrână se arătă cu o tavă mică în mână, cu treĭ dulcețĭ proaspete de portocale, făcută chiar atunci și treĭ pahare cu apă rece; ea așeză tava tot încet pe o măsuță. Nerva îĭ sărută mâna și mestecând o bucată de portocală:

— Tocmai la pont a venit cristalina asta de apă, coană Ilenuță; mi se uscase beregata ca un coș de brutărie...

— Imĭ închipuiam eŭ... Că-ți deapănă, maĭcă, gurița ca o vârtelniță... Când te aud de dincolo, de la mine, îmĭ trece de doru luĭ Popa Vasile care boscoroodea în altar!...

— Adică, coană Ilenuță, îți place mai mult Francu? o întrebă Nerva încrucișându-și brațele și pomenind numele unuĭ prieten al lor, tăcut și ascultător.

— Eĭ, pe el lasă-l noroculuĭ, măĭculiță, prea-ĭ stâlpit pe ușa moriĭ!

Despin se apropie și el zâmbind, și după ce-ĭ sărută mâna:

— Pe mine... care tac... norocește-mă, coană Ilenuță, c'un păhărel... de ăla... cătrăniul... din fundul pivniței; Nerva bea să se răcorească... eŭ vreaŭ să mă încălzesc, doar oiŭ prinde o țir' de limbă.

— Cu dragă inimă, maĭcă...

Și bătrâna se uită la Nerva, întrebându-l din ochĭ, dacă n'ar pofti și el...

Cum sta așa cu mâĭnile sub piept, una peste alta, cu șorțul dinainte, mama luĭ Gelea, o femee de o frumusețe și de o curățenie rară, cu statura eĭ potrivită, eu pă-

rul argintiŭ, lăsat pe tâmple, cu pielița obrazuluĭ subțire și albă, acum trandafirie, venită de la foc, cu ochiul albastru, plin de bunătate, părea o adevărată jupăniță româncă de pe vremea veche. Nerva care o înțelese, clătină o singură dată din cap.

— Fie și pentru mine unul.

— Bine, maică, două bătăĭ strică, dar două pahare ba... zise ea dispărând pe ușă.

Gelea, la mirosul dulceții de portocale din gură, închise un moment ochiĭ. Mirosul acesta delicat și dulce îĭ plimba totdeauna închipuirea prin țările fericite și calde pe unde cresc portocaliĭ... Mama luĭ se întoarse cu treĭ pahare de vin, puse pe aceeași tavă, cu bucățele de pâine și câteva masline alăturĭ, și eși privind, până ce închise ușa, la băiatul eĭ de dragul căruia nu maĭ știa.

Nerva gustă din paharul de vin, îl puse la loc și, ca și cum ar fi voit să alăture dragostea mameĭ luĭ Gelea de mamele din lumea mare, zise:

— Nenorociții, n'aŭ mame !...

Imensa majoritate a femeilor noastre din lumea aceea nu știŭ să fie nicĭ mame, după ce nu-s vrednice de nimic. Sunt și rămân un fel de jucăriĭ pentru bărbați și pentru ele înseși. Nu-s nicĭ gospodine, cum aŭ fost mamele noastre; nu-și cresc nicĭ copiiĭ, pe care îĭ leapădă adoua zi de naștere, maĭ răŭ decât vitele, în mâinile dădacelor; nu se ocupă nicĭ cu ceva din lumea gândiriĭ: niște biete suflete pustiite, care la urma urmeĭ sfârșesc fatal să iee câmpiĭ!... Ce vreĭ să facă? Cum să-și cheltuiască neastâmpărul nervilor !...

Privești viața lor: un pospaiŭ vrednic de milă!... Nu-s trudite decât de fleacurĭ, de petrecerĭ ușoare, de îmbrăcăminte, de mode. Nicĭ o judecată serioasă și nicĭ o simțire aleasă și adâncă. Atenția lor în saloane se mărginește la cercetarea vecinelor dinprejur, cântărindu-le din ochĭ florile de la gătelele din cap, botinele din picioare, giuvaricalele și mătăsurile uneĭa, umbrela și mănușile alteĭa. Și toate acestea, cu o băgare de seamă cercetătoare cu de-amănuntul ca și cum ar vedea în vecinele lor niște aerolite căzute din cer. Mulțămirea lor cea maĭ mare este de a fi gătite ca să atragă privirile și să intre triumfătoare în mijlocul altor femeĭ, călcând oarecum pe coroanele căzute de pe capul celor care eraŭ admirate maĭ înainte de sosirea lor. Vorba lor, de asemenea, se mărginește la faptele meschine și ascunse ale altor femeĭ, la micile cancanurĭ zilnice, la mizeriile și noroiul societățiĭ,... spuse în cele câteva clișee franțuzeștĭ, care daŭ gândirea adevărată, cum paserile împăiate te fac să le crezĭ că sunt viĭ !...

Despin începu din noŭ a imita pe o femee ce vorbește franțuzește cu fraze traduse literal din românește și care, ținându-și coada rochieĭ în mână și bănănăind din cap, repetă schimonosit și ca un refren cuvintele :

— *Mon cher !... Je m'en fiche pas mal !... Tu sais? Je m'en fiche pas mal !...*

— Idealul lor suprem, reluă vorba Nerva, este de a pătrunde în stratul de maĭ sus, în «high life», de a răzbi în corpul diplomatic, — acest biet corp al vremilor trecute, care nu maĭ e astăzĭ decât un schelet putred, fără nicĭ un scop și fără nicĭ o importanță, — de a avea trăsurĭ cu caĭ și livrele, de a intra în saloanele «en vogue», de a primi vizite, de a fi «du monde». Cu alte cuvinte, inconștiența personificată,... lipsită de tot ce înalță sufletul omenesc...

O trăsură greoae trecu pe stradă. Ea făcu să tremure și să sune paharele goale de pe tavă. Nerva întinse mâna și despărți paharele.

— Unele din ele, care trec de maĭ ceva, fac tot ce se poate, ca bărbații lor s'ajungă miniștri, primarĭ, secretarĭ generalĭ de ministere; cad îngenunchĭ pe la rude, pe la maĭ marĭi lor, se plâng, se milogesc lunĭ și anĭ întregĭ; și asta, ca să poată străbate ele la Palat, ca să meargă cu buchete în întâmpinarea Suveranilor, ca să fie invitate la serbătorile naționale în Tribuna Regineĭ, la balurile Curțiĭ, să se coboare la supeŭ în rândul întâĭ, odată cu Regele : totul spre a arunca praf în ochiĭ lumiĭ !

In unele familiĭ, lupta ca s'ajungă dame saŭ domnișoare de onoare, adică de

a sluji Reginei sau Prințesei, este o adevărată luptă de exterminare: s'ar zice că slugărnicia e în sângele lor.

Toate caută cinstea și onorurile de din afară, venite de la alții; nici una nu le găsește în ea însăși, cum le găsea romăncele de altă dată...

Crezi, apoi, că citesc ele vr'odată o carte cum trebue, o carte românească? Nici n'au măcar pudoarea inconștiinții lor... Toate o spun, lăudându-se, și repetând lucrul cu îndărătnicie! Alecsandri, Bălcescu, Eminescu... sunt pentru ele mai puțin de cât numele unor cai de cursă... Și cele care târâe câte o carte franțuzească prin vagoanele drumului de fer, sau, vara, prin saloanele băilor, crezi că o citesc cu scopul unui câștig sufletesc, cu ideea de a se împărtăși din gândirea unui scriitor? Ferească sfântul. Nu citesc de cât sau să se «distragă», sau de deșertăciune, de a zice că sunt «în curent»—fiindcă li se pare că sunt ceva când știu două nume franțuzești, al unei isterice ca Gyp sau al unui incult ca Ohnet, — acești doi dușmani ai femeei noastre. De la ei, le rămâne atmosfera unei vieți închipuite și sensuale, a unei vieți aventuroase și înjosite. Această monetă falsă a vieții franceze de bulevarde, această murdărie a gândirii pe care o primim în casele noastre, pe care o punem pe mesele noastre, sub pernele fetelor noastre, le amețește, le îmbată, le corupe pentru totdeauna. O femee, crescută patriarhal chiar, după zece romane de felul acesta nu mai roșește de nimic, nu-i mai pare nimic monstruos; din potrivă, îi pare nesuferită viața liniștită cu bărbatu-său și zilele tihnite care se strecoară în viața de familie.

Eram, anul trecut, într'o zi, în tren, când femeea bogatului Constantin Lazu, întorcându-se de la băi, spunea unui tânăr în ușa vagonului, așa ca să fie auzită de toți, cu buzele ei delicate ca de floare: «*Ce que je me sens canaille après les bains !...*»

Gelea se oțări și sbârci din nas la auzul frazei acesteia.

— Ei, cum crezi tu că se explică înjosirea aceasta sufletească? Căci trebue să fie o pricină, care a hotărât-o, întrebă el după o pauză.

— Cred că sunt mai multe pricini, răspunse Nerva.

Despin se sculă și explică lucrul tot prin teoria lui favorită: prin străinismu stratelor suprapuse.

— E în ei, zise el, cu fruntea încruntată, o rădăcină vitregă; în întunecimea inconștiinței lor trăește încă vrăjmașul neamului; în egoismul lor strâmt e tot teama că ei sunt ca în străini printre Români!...

— Este și asta, dar răul e mai întins, nu-i numai în străinii noștri, ci și în mulți dintre Români. Explicarea prin altoiul intelectual și moral al aparenței de cultură franceză pus pe un lăstar oriental îmi pare încă și mai plauzibilă, zise Nerva.

Și el făcu teoria varietăților altoite, plante și animale, cu altoaie exotice, arătând cum ele capătă în primele generații o desvoltare extraordinară, o înșelătoare viață exuberantă, dar care în realitate sunt slăbite de vlagă și pier în generațiile următoare. Altoiul străin stă nu numai în sânge la noi, dar și în cultura sufletească, și generațiile de azi, astfel altoite, au dat monstruositățile sufletești ce vedem printre noi și care sunt netrainice, pieritoare...

Ori care ar fi pricinile stării acesteia de lucruri, un fapt rămâne: stratele suprapuse de la noi, adică parveniții de eri și parveniții de azi, cu femeile lor, cu viața și alcătuirea lor, sunt aproape moarte, sunt vârfurile uscate ale frunzelor dintr'o plantă. Societatea română, adevărata aristocrație, se va naște mâine, cu toate caracterele altor nobleți vechi, va fi inteligentă, morală, iubitoare de frumos și mai presus de toate națională. Cea de astăzi, e un accident monstruos în viața poporului român, și 'de aceea are și sufletul diform al unui accident...

Parisul, strlcat, cu viața lui de strade, sfârși Nerva, ne-a făcut tot răul... El a găsit în bizantinizmul nostru trupul pe care l-a otrăvit lesne și l-a adus la descompunere înainte de moarte.

Răgușit și trăgănat se auzi afară glasul unuĭ oltean strigând «gaà», «gaà». Strigătul luĭ isbi biserica din față și stradă răsună.

Nerva se așează pe scaun cu piciorul stâng adus sub el. Gelea îl asculta de pe fotoliul său de la biuroŭ cu capul rezemat pe mână.

— Din norocire sunt și unele excepțiĭ,... zise Gelea,... rare... dar sunt. Așa, dăunăzĭ, am cunoscut o doamnă... d-na Lari, care mi s'a părut bine din toate punctele de privire...

— D-na Lari!... hm! clătină din cap Nerva săltându-și pletele; femeia care și-a vândut tinerețea la 18 anĭ unuĭ gârbov bogat de șeaĭ-zecĭ de anĭ și care s'a măritat de a doua-oară cu Sănescu ca să-ĭ câștige procesul de moștenire; iar după ce i l-a câștigat, a plecat la Paris singură și maĭ târziŭ s'a despărțit de el!. Ți-a vorbit de sigur de Zola, de Bourget... o știŭ... o prefăcută și jumătate și o Mesalină cu aerul de mironosiță!...

Dar să lăsăm astea... Eŭ voiam să vă spun altceva,... urmă Nerva după o pauză și zâmbind. Ca la niște agemiĭ ce sunteți, m-am gândit la voĭ, să vă daŭ sprijinul meŭ ca să intrați în grupul nostru politic.

— Eĭ, m'am pricopsit!... zise Despin, lungindu-se pe canapea cu mâĭnile sub cap. Iar o să mă frecĭ de gâlcĭ cu progresiștiĭ d-tale?...

El închise ochiĭ ca și când ar fi voit s'adoarmă.

— Orĭ cu voĭ, orĭ fără voĭ, — asta o știŭ: partidul nu câștigă nimic; dar voĭ, nu puteți zice: orĭ cu sprijinul unuĭ grup politic de viitor, orĭ fară el, tot una... căcĭ nu-ĭ tot una. Decĭ... ca la niște naivĭ ce sunteți în arcanele politiceĭ, m'am gândit la voĭ, și m'am gândit maĭ vârtos, ca să nu faceți greșala pe care am făcut-o eŭ, venind în țară, acum doĭ anĭ, și intrând în partidul «bonzilor» care nu era partidul meŭ firesc,— așa că a trebuit să mă retrag, cum știți, și să trec iarna asta la progresiștĭ.

Poetul Nerva era acum înscris, în adevăr, în «partidul viitoruluĭ», și cu toate că, în sufletul luĭ, oamenii ce alcătuiaŭ statul major al aceluĭ partid îĭ păreaŭ micĭ, pretențioșĭ și ridicolĭ, el trecuse la dânșiĭ maĭ mult pentru ideile ce afișaŭ, și luptă, în marginea puterilor sale, întru izbândirea acelor ideĭ, scriind în gazeta grupuluĭ articole pline de avânt liric și de ideal și vorbind la întrunirile luĭ publice.

— Dar aveți să mă întrebați, dacă pregresiștiĭ sunt ceea ce am dori noĭ să fie un partid? Nu. Asta nu-ĭ încă lucru pământesc...

— Bine, omule, zise Gelea, sunt acum doĭ-treĭ anĭ, îmĭ spuneaĭ că politicianizmul nostru este cangrena cangrenelor, ajunsă în starea cea maĭ desgustătoare, când «dă puroiŭ în afară»; că în el nu sunt de cât toți aceĭa care n'aŭ putut face nimic în alte profesiĭ, «gângaviĭ de gândire, și de ideĭ», «lepra societățiĭ române», «estropiațiĭ de minte», și că noĭ să căutăm să ducem carierile noastre la înălțimea la care ni e dat să le ducem, seninĭ, neturburați de vântul pestilențial ce trece pe lângă noĭ, luptând să punem temeliile uneĭ vieți nouă a poporuluĭ român, temeliĭ traĭnice, cinstite și frumoase, în lumea literaturiĭ și arteĭ, singurile rămâitoare printre sbaterile și convulziunile trupuluĭ în agonie al societățiĭ false din jurul nostru?...

Despin sări de unde sta și luând aere de orator. îșĭ trecu mâna prin păr și reproduse și el părerile luĭ Nerva de altă dată punctuând frazele întocmaĭ ca dânsul.

— «Partidele noastre politice aŭ corupt națiunea. Cătând a izbuti ca să pună mâna pe guvern, ele aŭ împins pe oamenĭ să-și părăsească trebile și să se facă agenți politicĭ. Lumea care a gustat odată din fondurile ministerelor a văzut că cu mijlocul acesta se poate maĭ lesne câștiga. Așa s-a format o clică de oamenĭ care, uitând profesiile umile potrivite firiĭ și creșteriĭ lor, și devenind agenți politicĭ, aŭ isbutit a-și alcătui stărĭ pe care altfel nu le-ar fi făcut niciodată. Partidele, venite la putere, aŭ scos la lumină o mulțime de nulități, aŭ atițat ambițiile tutulor mediocrităților. Sistemul reprezentativ a fost falsificat: baza acestuĭ sistem, după Macaulay, fiind anume:

tău, nici în altele... Pentru mine, oamenii care sunt în fruntea unui popor trebue să personifice însușirile lui, trebue să-i înțeleagă nevoile, să-i cunoască trecutul, să aibă încredere în viitorul lui, să fie sufletul lui. Ceĭ de astăzi, ca și ceĭ de erĭ, nu numaĭ că nu sunt sufletul poporului român, dar sunt vrăjmașii lui, moștenitorii celor care l-au sugrumat fățiș două veacurĭ și care îl sugrumă azĭ cu mâinile în mănușĭ... Eŭ nu mă voĭŭ face complicele lor niciodată... Voĭŭ aștepta, poate, un alt Tudor...

Nerva clătină din cap, își aprinse altă țigară, își aruncă pălăria pe claea-ĭ de păr, dădu mâna voĭnicește lui Gelea și lui Despin și plecă săltând din umerĭ ca și cum și-ar fi urmat încă vorba. Despin rămânea să mănânce la Gelea; el se apropiâ de fereastră.

In casă, umbra serii învăluise toate lucrurile. Icĭ colea, maĭ strălucia câte o margine de cadră, câte un obiect de metal. Afară, în stradă, o lumină de amurg, o jumătate de noapte, albăstrind aerul în coloarea unui covor de Smirna și dând luminilor albe din felinarele aprinse ceva neobicĭnuit de stele marĭ, coborîte pe pământ. Pe cer, spre apus, se grămădiaŭ norĭ vineți și subțirĭ. Sub eĭ, în poala ceruluĭ, o linie galbenă de pucioasă ca o lance de aur întinsă pe o pernă de mătasă viorie.

Trâmbițile răsunară din noŭ în depărtare, sfâșiind aerul cu cântecul lor ascuțit și trist, și pierzându-se în sunete joase și prelungĭ.

Gelea și Despin vorbiră mult la masă despre propunerea luĭ Nerva care, ca totdeauna, părea că are dreptate, dată fiind puterea luĭ de a convinge. Cu toate acestea, o gândire melancolică se furișă în mintea amândorora; maĭ ales Gelea, care văzuse în Nerva ca o întrupare a lirismuluĭ generației tinere, ca un mare poet de viitor al țăriĭ și care crezuse că el nu-și va turbura niciodată contemplarea luĭ ideală cu ambițiunĭ și deșărtăciunĭ lumești, era cu adevărat trist. Cuvintele luĭ Nerva: «Cu lupiĭ trebue să urli», și «stând între dânșiĭ, deviĭ ca eĭ», fură ca un văl negru lăsat peste imaginea ce-și făcuse Gelea despre amicul său. A! Cât ar fi voit el să-l vadă rămânând și crescând ca om de caracter, cum rămânea și creștea ca om de inteligență, — și, maĭ vârtos, cum ar fi voit el să-l vază totdeauna sus, în sferele senine ale arteĭ, fără să se coboare la nivelul oamenilor de rând și fără să părăsească tronul radios al poezieĭ!..

Duminică la două ore, «Mare Intrunire Publică» la Dacia. Lume multă pe strade, agenți politicĭ, delegați din provincie, cetățenĭ curioșĭ, bătăușĭ de profesie, un adevărat tămbălău.

Gelea și Despin plecară amândoĭ de-acasă, luând-o de-alungul căieĭ Victorieĭ și ocolind trotuarul din fața luĭ Capșa.

— Acolo e o gură de canal prin care se scurge spuma și murdăria Capitaleĭ, zise Despin, după ce se depărtă, strâmbând din nas.

In câteva minute, sub tactul fluerului luĭ care șuera marșul grenadirilor luĭ Frideric, eĭ fură la Dacia. Intrunirea nu începuse încă, dar publicul umpluse sala și o parte din strada Carol.

In ușa magazinuluĭ de lucrurĭ de copiĭ: «La micul universal», se ivise o ceartă între un «cetățean» și un băiat de ovreĭŭ din prăvălie. In turburarea spiritelor și în mișcarea valurilor «cetățenești», unul din manifestanți dăduse jos «din greșeală» o geantă aninată în fața galantaruluĭ, iar un tovarăș al luĭ se certa cu băiatul zicând c'o găsise în drum...

Mulțimea alcătuise grupurĭ, grupurĭ care vorbiaŭ între ele în așteptarea căpităniilor. Ea se compunea maĭ toată din oamenĭ de strânsură, cu fețele vinete și buhabe de beție, cu ochiĭ înjectați de sânge, îmbrăcați în pantaloni creți de mahalagiĭ, cu câte o leancă pe umerĭ, cu pălăriile pe ceafă și cu mâĭnele groase și grase pe câte o scurtătură. Printre eĭ, câte un politician maĭ cunoscut, se prefăcea că li-e prieten,

dându-li din cap, făcându-li cu ochiul, întinzând la unii mâna și râzându-li cu un aer triumfător. Din depărtare, atmosfera era impestată de toate infecțiile bestialității lor: un miros greu de corpuri nespălate, de sudoare învechită, de respirare amestecată cu aburi de rachiu, îți cârmia nasul din loc. Gelea și Despin își făcură loc printre mulțime și străbătură înăuntru, unde era o lumină întunecoasă de temniță și unde se auzia o grohăială de vorbă, al cărei murmur umplea toată sala. Mulți din acești indivizi, văzând pe cei doi tineri, se uitau la ei cu privirea în doi peri, luându-i, poate, drept reporteri de-ai opoziției. Ei se strecurară până spre jumătatea sălii. Nerva era pe scenă. Gelea și Despin rămase lângă un stâlp de lojă, de unde puteau să asculte discursurile și să observe ceea ce se petrecea în jurul lor.

Intr-un moment, trecu pe lângă ei un cap de monstru, cu barba rară și neagră, cu obrajii numai fălci, tuns mărunt, fără frunte și cu ochii mici, care-i privi cu coada ochiului.

— E vestitul Lișiță, zise Despin, cunoscut mai mult sub numele de «Borhot», o bestie care strânge gloatele la zile de întruniri și asmuță mahalalele în alegeri, îmbătându-le de cu noapte.

Lișiță vorbia acum cu alți doi agenți de talia lui: Dubău, un colos, cu pumnul cât ghiuleaua de tun, fost vagmistru la jandarmii călări, și Bot-gros, fost casier de percepție, condamnat și eșit de curând din închisoare.

Peste vuetul confuz din sală, se ridicau glasuri de înregimentați cu pecetie care apostrofau câte un nume din opoziție; alții strigau să trăiască șeful, alții râdeau tare de sfâșiau aerul.

Pe stradă, erau ca vro douăzeci de figuri mai răsărite de-ale partidului; toți veseli, toți surâzând unii altora, dându-și mâinile și frecându-și-le.

Pe lângă ei, câțiva delegați fruntași din provincie, șefii partidului din localitățile lor, a căror politică se reducea la schimbarea prefectului: «Știți.. s'avem omul nostru!»... Unul din ei, agricultor moldovean, chel ca un genunchiu și cu două cefi deasupra gâtului, în înghesuiala lumii, călcâ pe picioare pe fostul ministru de justiție al partidului, un franțuzit până în măduva oaselor; acesta trăgându-și piciorul, zise unui amic de-alături:

— C't animal là marrche surr mes pieds avec une conviction!..

Apoi, aducându-și aminte că l-a cunoscut pe vremuri, făcu pe politicosul, și-l întrebă târând lung pe r în fundul gâtului.

— Cum stăm cu rrecolta, d-le Tudorriu?...

— Strașnică! Coane! Da, știi, strașnică!... Numai zăn-o țâe șel di sus..., că-i strașnică, Coane!...

Apoi, neștiind ce să-l mai întrebe:

— Varra... cu rrecolta,.. dar iarrna?

— Iarna... cu vitele, răspunse el liniștit.

Despin se înălță pe picioare să vadă mai bine pe cei de pe scenă.

— Prezidează Moș Serghie, fostul primar.... zise el încet lui Gelea; îi văd capul de negustor prin statul major.

Apoi, după o pauză:

— El și cu primul său ajutor, Scriboiu, un advocat comercial de la judecătorul de pace, isbutise să prefacă primăria într-un magazin... cu... articole,.. de regulamente. Vroiai să cumperi, spre pildă, articolul care oprește dregerea caselor supuse la retragere? Cercetai tariful, plătiai, și călcai regulamentul în bună voe. Afacerile en gros, ca expropierile și concesiile, erau rezervate numai primaruluĭ. Cele câteva sute de orășeni, care intrau zilnic în primărie, erau tot atâția musterii ai magazinului...

Acum, e membru la mai toate consiliele de administrații progresiste și ar mai prim

că, ceĭ maĭ mulțĭ oameni nepricepându-se în afacerile publice, eĭ pot alege pe alțiĭ care se pricep. La noĭ, lucrurile sunt pe dos. Mediocritățile, văzând pe nulități în fruntea bucatelor, și-aŭ zis: de ce să nu fie ele acolo, în locul celor maĭ proști decât ele. Astăzĭ, fiecare are ideea că un an la guvern îmbogățește maĭ mult decât o sută de anĭ de economiĭ și de muncă cinstită! Și așa maĭ departe...

Despin se opri flxând pe Nerva, și apoĭ adăugă:

— Cine îmĭ băiguia vorbele astea, cu patos de arhimandrit, acum treĭ anĭ?

— Aveți răbdare, că viŭ eŭ acolo... Incă odată, nu doar că în grupul acesta o să găsiți ceeace mintea noastră ar dori, reluă șirul Nerva. Departe de astfel de vise care rămân vise pentru toată viața... Din potrivă, pretutindeni o să întâlnești aceiași industriași politicĭ, aceiași negustorĭ aĭ averiĭ publice, aceleași apucăturĭ, aceeași falsitate și aceiași ipocrizie, aceleași firme mincinoase, aceleași măscĭ... Cu alte cuvinte, același bizantinism, aceeași moștenire nefastă a fanariotismuluĭ!...

Căcĭ, cu toate aparențele noastre constituționale, cu tot lustrul unor așezămfnte moderne, politica noastră e încă tot cea de-acum o sută de anĭ. Greciĭ aŭ transmis nu numaĭ fiilor lor, — care alcătuesc astăzĭ majoritatea oamenilor politicĭ de la noĭ — năravurile lor, dar eĭ le-aŭ impus și boerilor românĭ care voiaŭ să ajungă ceva pe treptele dregătorești ale tronuluĭ. Se știe că puținiĭ boerĭ ce li-aŭ rezistat aŭ fost înlăturați de la onorurile Statuluĭ. Năravurile acelea ne stăpânesc în mare parte și azĭ. Româniĭ, masa mare a celor ce alcătuesc țara asta, sunt încă străinĭ ca și altă dată în țara lor.

Apoĭ, flindcă prin legea însrucișăriĭ, urma să avem o degenerare la eĭ, nu avem de loc oameni de talie mare. N-avem nicĭ unul care să stăpânească împrejurările, ci toțĭ sunt stăpâniți de împrejurărĭ. N-avem nicĭ unul care să voiască cu putere să facă ceva real, adică să cârmuiască corabia Statuluĭ spre alte țărmurĭ noua și sănătoase, ci toțĭ se mulțămesc a fi numaĭ în ea, adică a merge în voia vânturilor, a avea aerul că mergem, a face formă nu realitate — forma care-ĭ cangrena întregeĭ noastre vieți. N-avem nicĭ unul care să aibă privirea ageră și largă și să vadă că ce-am făcut până acum, e numaĭ mersul firesc al unuĭ popor tînăr și că progresul nostru nu-ĭ datorit celor ce aŭ avut pretenția de a fi luptat pentru el. In politica noastră seacă, osificată, se crede fericit cel ce găsește un cuvânt cu care să poată acoperi aparențele. Acum 30 de anĭ, a fost găsit cuvântul «ideĭ» de către ceĭ care aŭ dovedit că n-aŭ avut ideĭ. Acum 15 anĭ, s'a găsit cuvântul «principiĭ» de către ceĭ care aŭ dovedit că n-aŭ avut principiĭ; mâine se va găsi alt cuvânt ca «religia conștiinței» saŭ altceva legat de conștiință de către ceĭ care nu vor avea conștiință. Iată progresul: tăria din ce în ce a cuvintelor și slăbiciunea din ce în ce a însușirilor sufletești! In de obște, ceĭ ce găsesc cuvinte, sunt păcătoși la fapte. Căcĭ, când unul din eĭ are o însușire oarecare, îĭ lipsește alta: când are voință, n-are știință: așa că, ceĭ ce pot, nu fac, și ceĭ ce fac, nu pot. Sunt epocĭ mijlociĭ ca și aniĭ de recoltă... Am privit și eŭ la toate grupările noastre politice: Ceea ce s-ar putea numi un filosof om-politic, n'avem: deprinderĭ, rezultând din temperamentul saŭ inteligența șefilor de partid.... da, câte vreĭ; alt nimic. Rămâne dar să cunoștĭ pe oameniĭ din capul grupărilor, ca să te orientezĭ cu cine să mergĭ.

Fiind-că de mers trebue să mergĭ cu cineva, dacă n-ar fi decât rațiunea că e o epocă de secetă, cum ziceam, și că ne calcă pe toțĭ datoria de a pune mâna la coarnele pluguluĭ și a sparge ogorul înțelenit....

Eĭ bine, unde îmĭ spune mintea mea să mă duc?

Acolo unde sunt cel puțin câteva intențiĭ maĭ bune, câteva ideĭ pe firmă, fie ele chiar învechite, căcĭ unde sunt intențiĭ și ideĭ, e un ideal,... și unde e un ideal, acolo e locul nostru, al oamenilor ca voĭ și ca mine...

In fond, încă odată, ceea ce se înțelege prin politică, fie la uniĭ, fie la alțiĭ,

nu-ĭ de cât o vânătoare de câștiguri. A vorbi în mijlocul lor de o politică sincer patriotică, înseamnă a fi un naiv...

Trăind, apoĭ, între eĭ, e cu neputință să nu te molipsești de la eĭ, de felul lor de a fi. De fer să te fi născut, și tot te strivesc, căcĭ nu sunt numaĭ mulțĭ, ci sunt toțĭ așa, și toțĭ se pun să te aducă la nivelul lor de jos... La urma urmeĭ: cu lupiĭ, trebue să urli,... să te slujești de armele cu care se slujesc eĭ!...

La început, îmĭ era greŭ să le daŭ mâna, și celor din dreapta, și celor din stânga. Imĭ păreaŭ uniĭ atât de revoltătorĭ în străinismul lor de țară, alțiĭ atât de desgustătorĭ în egoismul și falsitatea lor, că-mĭ ziceam, maĭ curând îmĭ taĭ mâna, de cât să le-o întind. Neînscris nicăirĭ, iĭ cercetam câte odată, când pe uniĭ când pe alțiĭ, și-ĭ vedeam, cum i-am văzut totdeauna, ca pe niște bestiĭ fometoase, înnotând până la gât în mocirla mizeriilor lor... Poate că și sufletul meŭ de boem cu veleități de artist, mă făceaŭ să mă țiŭ departe, ca spectator al gunoiuluĭ acestuia....

Dar, într-o dimineață, înțeleseĭ lucrurile altfel, și poate le înțeleseĭ maĭ bine decât maĭ înainte,.., decât cum le vedeam la Paris,... decât cum vă vorbiam vouă acolo...

Eŭ să rămâiŭ spectator, îmĭ ziseĭ, când țara asta care m-a născut și m-a crescut, și căreia iĭ sunt dator maĭ mult de cât alțiĭ, fiindcă o înțeleg și o iubesc maĭ mult decât alțiĭ, are tocmaĭ nevoe de suflete curate și iubitoare, de suflete privind spre un ideal, cum e sufletul meŭ?... Ea are nevoe de a fi călăuzită în drumul săŭ. Dacă toțĭ oameniĭ cinstițĭ, toate mințile cu cultură, toate inimile curate, vor sta de o parte ca privitorĭ, atuncĭ ea nu va fi cârmuită decât de imbecilĭ și de perverșĭ!... Eĭ vor hotărî despre soarta poporuluĭ român... și aceasta, cu consimțimântul tuturor celor ca mine... Eĭ bine, nu; calea aceasta nu-ĭ cea bună, nu-ĭ cea adevărată. Și judecata ce-mĭ făcuĭ atuncĭ, îmĭ păru maĭ dreaptă; și fiindcă, singur, izolat, nu poțĭ face nimic, chiar dacă aĭ fi cu stea în frunte și orĭ câtă tragere de inimă aĭ avea, intraĭŭ, acum un an, la bonzĭ, unde mi să părea că trebue să se creadă ca sfinte tradițiile neamuluĭ și unde, cum am intrat, am văzut, din potrivă, că mă rătăcisem în mijlocul lor.. Peste un an, am trecut la progresiștĭ, unde cred că e încă o licărire de ideal și de dor de bine,... și unde câțiva oameni, deși și eĭ uscațĭ ca toțĭ ceilalțĭ, par că aŭ gândirĭ maĭ bune și maĭ folositoare... Iată de ce vă sfătuesc și pe voĭ să veniți cu mine.

Când am fost dincolo, am întâlnit maĭ toate «poamele secĭ», care nu putuseră face nimic nicĭ pe băncile școaleĭ, nicĭ în lume, — toțĭ famenii de judecată, care cred că-s oameni politicĭ fiindcă molfăesc câteva vorbe la clubul lor,... toțĭ deșănțațiĭ care se obrăznicesc pe cuvântul că tațiĭ lor aŭ fost ceva, — și care își daŭ aere de oameni de Stat, «chemați» ca să tragă într-o zi drumul destinelor țăriĭ românești, ca reformatorĭ aĭ stăriĭ lucrurilor!

Văzând, pentru întâia oară, matca acestuĭ grup politic, mi-am explicat felul de polemică ce-aŭ inaugurat și se face, în deobște, în jurnalele noastre, și timpul pierdut al acelora ce scriŭ, ca și al celora ce citesc, acele zilnice nimicurĭ veninoase, acele înjositoare și triviale calomniĭ ale tuturor, acea atmosferă bolnăvicioasă, în care nu poate crește nicĭ o idee frumoasă, nicĭ un sentiment înalt, cum n-ar putea crește o floare saŭ n-ar putea cânta o pasere într'o atmosfere stricată... Așa că, de voe de nevoe, a trebuit să trec dincoace,... zise Nerva, scoțind și privind ceasornicul din buzunar.

— Dar ce maĭ încolo și maĭ încolo, sfârși el; duminica viitoare veniți la întrunirea politică ce-avem la Dacia, în scopul răsturnăriĭ guvernuluĭ... și veți vedea și pe ceĭ din jurul meŭ, precum veți auzi și ce sunt ceĭ în potriva cărora luptă eĭ; în urmă, veți face ceea ce veți crede voĭ înșivă că trebue să faceți...

Două trâmbițĭ sunaŭ în depărtare retragerea. Cântecul lor lung și trist sfâșia aerul liniștit al sereĭ. Eraŭ opt ceasurĭ.

Despin veni înaintea luĭ Nerva cu capul plecat.

— Eŭ — francheța m'a caracterizat totdeauna — nu voiŭ intra nicĭ în partidul

INTERIORUL S-TULUI SPIRIDON-NOU DIN BUCUREȘTI

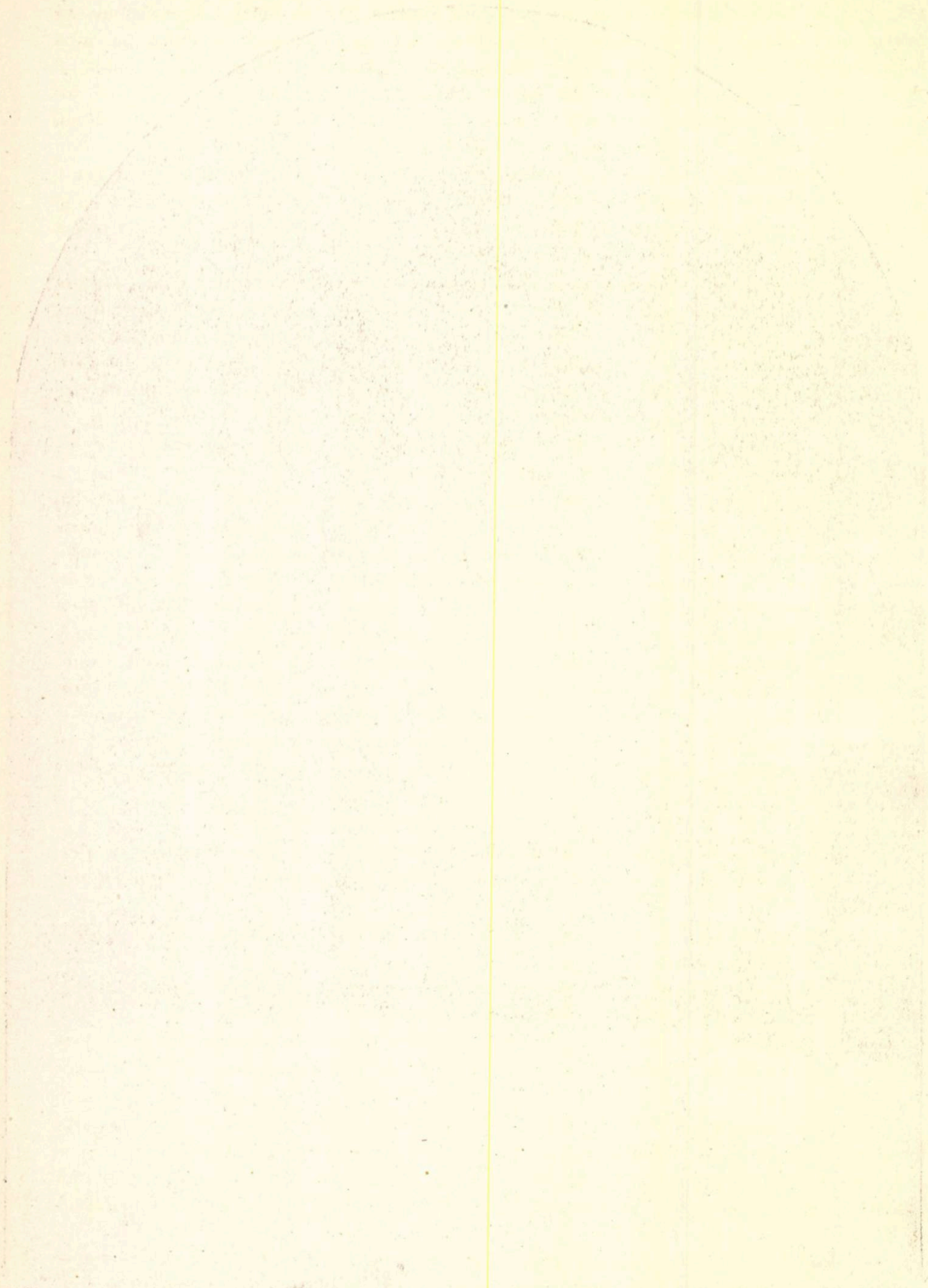

încă pe atâtea sarcini numai ca să-şi sporiască venitul şi... poate şi odihna, fiind scuzat mai lesne oriunde, când se ştie că-i împărţit în atâtea locuri!..

— Dar chipul de lângă pupitru? întrebă Gelea pe Despin.

— De la stânga?... Imi pare rău!.. E Gogu Prezeanu, «Oracolul Românieî»,... un tâmpit instruit. Iaca aşa cum îl vezi de ridicol ca înfăţişare, el e cel mai grozav om politic al partiduluî. L-a făcut «om de stat», inconştienţa-i, amestecată cu un grăunte de nebunie; căci se crede chemat cu tot dinadinsul a fi ministru şi chiar preşedinte de consiliu. In orice meserie alta, ar fi murit de foame, — cu numele e advocat, — în politică însă, e şi el printre ceî dintâi. Prietinii care îl măgulesc îi zic Gogu Peripateticul, fiindcă are obiceiul de vorbeşte plimbându-se totdeauna cu partizanii luî politici pe drum, prin grădinile publice, pe la Cameră, spunându-le crâmpeile de gândiri ce-i trec prin minte. Cincizeci de inşi de-o întâlni într-o zi le spune la toţi acelaş lucru. Ideile îi bâzâe prin cap şi vor să iasă de-acolo, ca muştele dintr-o sticlă goală. Oricând îl vezi, e pururea cu mâna în chip de porumb, trăgând cu ea într-una cordele pe nas.

— Dar cel de la dreapta?

— Cel cu trupul de ogar sculat în picioare? E Hristu Lazăr, tot un advocat şi el, «meşterul» partiduluî. Azi e un «stâlp», fost ministru de domenii în două rânduri, când a introdus ca norme de guvernământ toate ticăloşiile bizantine. A plătit pe un adversar politic venal ca să-şi calomnieze partizanii; a întemeiat gazete triviale ca să insulte pe adversari; a născocit comploturi şi asasinate împotriva şefilor ca să-i seducă; a deschis un biroŭ pentru plata voturilor; a încovăiat pe vanitoşi prin ploi de cruci şi de decoraţii; a corupt pe învăţaţii şi pe scriitorii ce şi-aŭ vândut sufletul. Şi, după toate astea, îl vedeai venind cu candoare la tribuna Camerii şi vorbind cu mâinile la piept de patriotismul şi jertfele luî pentru ţară. In opoziţie, e vecinic în mişcare, cu sângele clocotind într-însul, umblând din district în district, făcând întruniri, împrăştiind broşuri, lăsându-se a fi închis la alegeri, şi fiind fericit că face sgomot şi că e cunoscut ca om politic până şi de copii.

Când e la putere şi nu e în guvern, are intrarea liberă la miniştri, pune oamenii in slujbe, susţine pe alţii ameninţaţi de a fi daţi afară, propune afaceri foarte avantagioase Statuluî din partea particularilor, cu deosebire din partea ovreilor, stărueşte pentru graţierile osândiţilor din ocnă, în fine munceşte omul pentru ţară, şi nu-i zi lăsată de sus să nu-l vezi vânturându-se în trăsură de la o autoritate la alta, cu portofoliul plin de jalbe şi de interveniri cetăţeneşti.

In Cameră, e totdeauna preşedintele secţieî de indigenate: vrea să cunoască personal pe ceî care cer împământenirea, ca nu cumva să se strecoare vr-unul ce nu merită să intre în «Paladiul naţionalităţii române».

Ca advocat, ia procese contra Statuluî, când e la putere, şi pentru Stat, în opoziţie... In cazul întâi, face transacţii saŭ câştigă procesele, în cazul al doilea, e bine plătit ca opoziţia să-i fie «unsă».

Apoi, Despin adause imitând pe grecul.

— Tata de la dimialuî, kirios Iani Lazăris, a fost didascalos la Sfinto Onofrie...

— Şi cel care pare că doarme dintre eî?

— Eî bravos!... Domnu Aldea Curţius, românul cel mai patriot, — căci slujba pe care o face el n-ar fi făcut-o nici Brutus, cum ar zice Chamfort, cu tot patriotismul luî: e spionul şefuluî, — un fals şi un târător in faţă, un obraznic şi un intrigant pe din dos şi cu ceî mai mici, surâzând tuturora şi ne iubind pe nimeni. Om fără nici o distincţiune sufletească şi fără nici un sentiment, făcând caz de românismul luî, numai când e vorba să se procopsească şi uitându-l cu totul, după ce a căpătat tot felul de slujbe şi de sinecure. El a ajuns ce e prin spionaj şi printr-un devotament prefăcut, eşind înain-

tea şefuluĭ săŭ cu tot ce bucură pe un suflet mic ca al şefuluĭ, cu tot ce-ĭ gâdilă simţurile luĭ bolnave de infirm... Inălţat pe spatele stăpânuluĭ săŭ, în capul căruia s-a suit pe nesimţite, cu creerul opac, fără să fi făcut nimic vrednic de băgare de seamă, el s-a obrăznicit într-atâta încât a dat naştere în Cameră, într-un discurs, cuvântuluĭ: «pericolul spionilor de pe lângă şefĭ»...

Il vezĭ surâzând luĭ Ghiţă Boiu, aşa zisuluĭ «Antecrist» de odinioară... Cu el se înţelege perfect, fiind şi dânsul un alt caracter al timpuluĭ... Revoluţionar intransigent care avea, acum zece anĭ, la patul luĭ ca «icoane» portretele luĭ Blanqui şi Lassalle, prinse cu bolduri în perete, şi nu scria decât cu cerneală roşie, semn că era revoltat în contra stăriĭ lucrurilor, — astăzĭ, e mincinosul şi linguşitorul cel maĭ desgustător, cu buzele la călcâile tuturor şefilor şi tuturor adversarilor luĭ de altădată...

Despin adaugă, apoĭ, râzând.

— Alaltăieri ĭ-am făcut «instantaneul» în *Ghiţă Berbecul;* fiind inspirat, l-am improvizat în versurĭ la «Cooperativa»...

Şi prinzându-şĭ tâmplele între două degete de la mână, el îşĭ aminti si-şĭ recită încet versurile:

— Sunt oamenĭ la progresiştĭ
Care-ĭ crezĭ că te iubesc,
Eĭ prin faţă te sărută,
Pe din dos te ocărăsc.
Numaĭ Boiu e acela
Ce sărută graţios
Şi fără făţărnicie
Şi pe faţă şi pe dos!..

In momentul acela, se auzi afară aplause, strigărĭ, ovaţiĭ. In sală, se făcu o mişcare: sosise căpeteniile. Borhot, care era lângă scenă, se repezi ca un turbat prin mulţime, făcându-şĭ loc cu pumniĭ încleştaţĭ şi strigând la fiecare ghiont ce dădea: »pardon dom'le», «pardon dom'le». El eşi la uşă înaintea şefilor, cărora le făcu loc în acelaş chip cum eşise, cerând necontenit «pardon» la lumea pe care o lovia.

Amândoĭ sefiĭ străbătură sala în aplausele entusiaste ale mulţimiĭ şi în strigătele eĭ de: «ura! ura!» să trăiască!» Ovaţiunile ţinură câteva minute.

După aceea, se făcu linişte în sală şi se proclamă ca preşedinte al întruniriĭ, bătrânul Serghie Cămineanu, fostul primar, un cap de lipscan, cu părul retezat şi cu gura ascunsă sub barba-ĭ albă. El se ridică încet la tribună, îşĭ puse ochelariĭ pe nas, se sprijini cu mâinele pe masă, se plecă cât putu înainte şi molfăi câteva cuvinte auzite numaĭ de dânsul. El spuse probabil că-ĭ fericit a prezida o întrunire aşa de maestoasă, se întoarse către ceĭ din jurul săŭ şi le mu'ţămi pentru onoarea de a-l fi ales preşedinte. In urmă, dădu cuvântul şefuluĭ, arătându-l cu amândouă mâinile către public, şi aşezându-se pe scaunul de lângă masă, liniştit şi satisfăcut că şĭ-a împlinit partea grea a sarcinĭ din ziua aceea. Publicul începu a striga din răsputerĭ maĭ înainte ca şeful să se urce la tribună. Strigătele ţinură iarăşĭ maĭ multe minute.

Când se liniştĭ entusiasmul sălĭĭ, apăru pe tribună un om de statură mijlocie, cu o frunte boţită, din care nu se desprindea nicĭ o rază de lumină, cu o gură apăsată în trăsăturĭ, cu mişcărĭ stângace, cu ochiĭ ascunşĭ sub pleoape, cu un zâmbet ce nu ştiaĭ bine dacă exprimă bunătate saŭ răutate.

Era şeful progresiştilor, Teodor Vanea.

In toată înfăţişarea luĭ, nicĭ o trăsătură care să dăsvălue un suflet de om, nicĭ o mişcare in care să se oglindească o inimă cu adevărat. Din potrivă, firea părea că scrisese pe întreaga luĭ făptură cuvântul: «nimic», orĭ din ce parte te întorceaĭ şi o priviaĭ.

Când se făcu tăcere, el începu a vorbi rar, răguşit şi moale. Şi ca şi cum înfăţişarea luĭ n-ar fi fost destul de limpede spre a-ĭ răsfrânge golul sufletuluĭ, vorbele luĭ eraŭ şi maĭ joase, şi maĭ lipsite de superioritate : nicĭ o putere de gândire în ele, nicĭ un avânt, nicĭ o alegere, ci purcezând din o judecată şi o logică de precupeţ şi dintr-un vocabular de om incult care îl zugrăviră, de la primele fraze, în mintea celor doĭ tinerĭ, ca pe un pustiŭ sufletesc în care nu încolţeşte nicĭ un fir de iarbă şi nu curge nicĭ un izvor... Şi nimicurile ce le spunea, le exprima cu greŭ, cu greşelĭ elementare de gramatică, cu apropouri răsuflate şi cu banalităţĭ simpliste ca : «Să facem cum e bine», «să îndeplinim voinţa ţărĭi», pronunţând cu înţeles superficial vorbele : «dimocraţie», «parlamantarism», întocmaĭ cum zic servitoriĭ între eĭ cuvinte nouă de politeţe ca: «bine mersim», «complimenturĭ Marieĭ». — In fond, el voia să denunţe pe adversariĭ săĭ politicĭ ca pe nişte oamenĭ impilătorĭ şi vrednicĭ de orĭce nelegiuire, şi că a se ridica împotriva lor era o datorie cetăţenească: «Sângele nevinovat al poporuluĭ, supt de eĭ şi pentru care jenerăţiĭ de românĭ s'aŭ jărtfit, strigă răzbunare. Judecata lor din urmă stă astăzĭ în mâĭnele d-v.»

La cuvintele acestea, care luĭ i se părură ingenioase de făcu din ele «pontul» discursuluĭ, sala sbucni în vociferărĭ furtunoase, în tunete de aplause îndelung şi îndelung repetate.

— Auzişĭ sacro-santele prostiĭ ale omuluĭ acestuĭa nul şi pe care nu-l ţine în capul partiduluĭ săŭ de cât ura dintre ceĭ doĭ sub-şefĭ care nu voesc nicĭ unul să cedeze pasul între eĭ? întrebă Despin pe Gelea. Eĭ bine, peste zece, cincĭ-spre-zece anĭ, când carnea luĭ o fi lut de oale, de unde n-ar fi trebuit să iasă nicĭodată, politicianiĭ vremurilor iĭ vor ridica statuĭ şi-l vor numi «nemuritor» !...

După el, se ridică al doilea şef, şeful intelectual al partiduluĭ, bătrânul istoric şi teolog Orlescu, târând după dânsul, ca în toate împrejurările, portofoliul luĭ care gemea de cărţĭ şi de hârtiĭ, şi pe care îl deschise încet şi c'un fel de mândrie ca şi când ar fi deschis uşa unuĭ Tabernacol. Unctuos, cu un surâs măgulitor împrăştiindu-l la toată lumea, voind parcă pururea să-şĭ ceară ertare, făcând gesturĭ de simpatie publiculuĭ, el aminti în cuvinte vechĭ, ca şi timpurile de care vorbia, zilele de «restrişte» şi de «grea cumpănă» ale partiduluĭ, zilele de lupte «mântuitoare» şi «izbăvitoare», înscrise în cartea de aur a veaculuĭ. Apoĭ, printr'o legătură retorică, el trecu la faptele marĭ, legendare, care alcătuesc istoria poporuluĭ român şi se încercă să dovedească cu pilde din istoria vecinilor şi cu citaţii din cronicariĭ românĭ, cinstea numeluĭ românesc, demonstrând, în urmă, cu părţĭ din discursurile luĭ de altădată, cum că cele prevăzute de dânsul s-aŭ împlinit aidoma. Spre a ajunge aicĭ, el denatura faptele, silea asemănările, potrivea deosebirile ca să poată trage încheierele ce-ĭ trebuiaŭ; şi în toate acestea, c'o atitudine de moaşă ce-şĭ înfaşă copilul mângâindu-l, şi c'o afectaţie de cel maĭ mare dezinteres pentru putere, din care străbătea, cu toate acestea, tocmaĭ egoizmul şi ahtul de putere adânc stăpânitor sufletuluĭ luĭ. El se coborâ de la tribună în mijlocul ovaţiilor frenetice ale mulţimiĭ şi în aplausele entusiaste ale celor de pe estradă.

— Văzuşĭ pe prea sfântul? zise Despin luĭ Gelea. E unul din ceĭ maĭ marĭ «comedianĭ» aĭ epoceĭ, jucând farsa şi comedia cu aerul săŭ sacerdotal, blând şi ipocrit. Ştiĭ că s-a despopit sub pretext că, în vârsta bărbătească, omul trebue să fie om de acţiune nu de predică—care e misiunea preotuluĭ. In realitate, era ca să se poată despărţi de nevastă şi însura de a doua oară c'o amantă, pe care, fiind popă şi, după ce propovăduise morala într-o duminică în amvon, a batjocorit-o în casa părinţilor eĭ !... Pentru orĭce micime ce-ĭ place să facă, găseşte un pretext sforăitor în ochiĭ proştilor. Ca ministru, acum câţiva anĭ, a umblat o vară întreagă pe la Curţile Europeĭ sub cuvânt că ne făcea ţara cunoscută : în fond, îşĭ satisfăcea deşărtăciunea de a părea şi de a culege câteva decoraţiĭ. Intors în ţară, când îl cătaĭ, era în inspecţiĭ prin

provincie : zicea că vrea să impună la toți «cultul datorieĭ». In realitate, impunea provincieĭ simple cultul de el însuși...

Apăru, apoĭ, Gogu Prezeanu, «Oracolul Românieĭ», cu obrazul turtit într-o parte, cu ochiul fără coloare și stins, cu câteva loațe de păr negru pe un craniŭ neregulat, cu gesturĭ monotone și nervoase, care păreaŭ ca niște resorturĭ mecanice, cu pasul precipitat de credeaĭ că calcă în sec când merge, cu glasul subțire de scopit.

El începu a psalmodia ca un țârcovnic și a-șĭ debita nevinovățiile cu seriozitatea și accentul unor revelațiunĭ, atingând unele cuvinte tecnice de drept constituțional și aruncându-le în urechile publiculuĭ, fără nicĭ o legătură între ele : «Numărul dv. impunător,... satisfacțiunea noastră supremă,... politica criminală a adversarilor,... putere de uz în practica noastră politică,... toată opoziția,... și când zic toată opoziția, zic energie toată Țara,... a nu se impieta asupra drepturilor de viață ale poporuluĭ... o flagrantă călcare a constituțieĭ,... un asasinat politic,... o injoncțiune brutală,... Țara da, guvernul nu,... am zis !..

Trunchiurile acestea de fraze găunoase căzură unul peste altul, aducând veselie în sală care, cum nu-l putuse urmări, fu trezită din nedumerire, când îl văzu că salută și pleacă iute de la tribună ; publicul aplaudă atunci de clocoti sala.

In sfârșit, al patrulea orator fu Nerva. Șeful intelectual îl pusese anume la urmă știind că el va răscula inimile și va înflăcăra mulțimea...

Cu părul luĭ răsfirat în lăturĭ și cu privirea ochilor săĭ scânteioșĭ, el făcu o impresie minunată asupra publiculuĭ, care îl primi cu un vifor de ovațiĭ. Intr-o tăcere desăvârșită, Nerva dădu definiția omuluĭ de Stat, a omuluĭ politic, exaltând însușirile celuĭ ce năzuește să conducă un popor : — «mintea luĭ, scânteind ca un far deasupra înălțimilor prezentuluĭ și viitoruluĭ, — sentimentele luĭ, de părinte a tot ce grăește în limba neamuluĭ, — idealul săŭ, maĭ nobil șĭ maĭ sublim decât al tuturor celor ce se lasă a fi călăuziți de el, — exemplul vieții sale, deslipită de mizeriile ce o micșorează la alțiĭ, desprețuind deșărtăciunile și plăcerile lumești, absorbită numaĭ de dragostea de neam și de țară». (Aplause).

Apoĭ, el analiză sufletul și actele prințuluĭ Ilarie, adversarul partiduluĭ, președintele de consiliŭ al guvernuluĭ bonzilor, al «Dihoruluĭ Oltenieĭ, cum îl numise un mare om mort». (Aplause sguduitoare).

«Eĭ bine, în loc de lumină și de iubire, urmă Nerva, cum ar trebui ca mintea și inima luĭ să împrăștie, el răspândește întuneric și ură ; el e omul de noapte, cel mai întunecos și maĭ trist care a scoborît cu maĭ multe zecimĭ de anĭ viața Statuluĭ român, și care, prin voința luĭ dezechilibrată, a pătruns în toate ramurile munciĭ românești, fără să le priceapă menirea, fără să le bănuiască însemnătatea. (Aplause nesfârșite șĭ strigărĭ asurzitoare).

«Sufletul săŭ, născut mic, a avut firește simpatie de lucrurile micĭ, de mințile înguste, de faptele josnice ; și le-a încuviințat, lea-a îmbrățișat, le-a identificat cu el. A putut să vadă dânsul în cărți, să audă din lume tot ce a fost măreț în trecut, tot ce e bine în viață, tot ce va fi frumos în viitor: a fost ca și cum n-ar fi văzut, n-ar fi auzit, n'ar fi presimțit nimic. Balanța sufletuluĭ luĭ îl trăgea în partea opusă prin firea eĭ. (Aplause). Și din potrivă, orĭce idee înaltă, orĭce faptă generoasă, orĭce având ideal din timpul săŭ, el le-a înțeles pe dos și le-a înăbușit; precum a urît, a persecutat, a urmărit până în pânzele albe pe orĭce om superior, pe orĭce tânăr cutezător, pe orĭce caracter demn.

«Vrăjmaș înăscut a tot ce e mare, a tot ce e frumos, a tot ce e tânăr, a tot ce e generos, a tot ce trece cu un deget peste fruntea luĭ, — căcĭ nu e nume politic, nu e glorie literară, nu e virtute cetățenească, pe care el să nu le fi tăgăduit, — e încă și contra tuturor memoriilor Țăriĭ, mânjându-le fie cu ocările luĭ pătimașe, fie cu

laudele luĭ interesate, despreţuind, în fond, tot ce a avut rasa noastră mai vrednic şi maĭ strălucit.

«Voinţa luĭ, maĭ drept obstinaţia luĭ, care nu luptă pentru izbânda unuĭ ideal, ci e reactivă, împinsă de ură, de răzbunare şi de invidie personală, fiind lipsită de inteligenţă şi de sentimentalitate, e impetuoasă şi sălbatică, ca un uragan orb şi năprasnic ce dărâmă vârfurile şi acoperemintele, lăsând în viaţă numaĭ ceea ce se târăşte pe pământ, numaĭ ce trăeşte în vizuinĭ: pe linguşitoriĭ şi fearăle fometoase care îl înconjură. Obstinaţia luĭ e una din cele zece plăgĭ trimise de Dumnezeŭ asupra poporuluĭ român. Căcĭ a voi cu putere neroziĭ şi absurdităţĭ, înseamnă a duce cu orĭce preţ corabia între stâncĭ şi a o sfărâma, înseamnă a da curs nebunieĭ, înseamnă a încuviinţa instinctele, nestăvilate de nimic, ale sălbateculuĭ care distruge şi omoară, înseamnă a este a întrona bestia în locul omuluĭ. (Aplause teribile).

«Aşa se explică toate actele funeste ale guvernuluĭ luĭ din ultimiĭ anĭ. Aşa se explică toate nemulţumirile ce-a ridicat în ţară. Aşa se explică protestul măreţ de azĭ al miilor şi miilor de cetăţenĭ din capitală! (Aplause şi ovaţiĭ din ce în ce maĭ puternice).

«Ştiţĭ ce triste urmărĭ a avut, din nenorocire, ura luĭ, deslănţuită şi asupra aceleĭ păturĭ, uitate de el şi de-aĭ luĭ, pătura ţărănimiĭ, redusă, prin birurile şi greutăţile de-asupra-ĭ, a trăi în bordeiele tăcute ce seamănă a niște morminte!? Nu era destul că deprimase astfel viaţa uneĭ rase din cele maĭ superbe odinioară, din cele mai viteze, din cele maĭ glorioase din câte s-a văzut în istoria lumiĭ! Nu era destul că călcase în picioare drepturile cele maĭ sfinte şi maĭ vechĭ ale poporuluĭ, lăsând satele în prada şi ororile sbirilor săĭ. Dar îngustimea minţiĭ luĭ,unită cu răutatea-ĭ firească, a spulberat, prin ultima luĭ lege, până şi cenuşa din vatra ţăranuluĭ.

«Aşa că, glasul acesteĭ ţărĭ care avea altădată cântărĭ de bucurie, s-a schimbat în glas de jale, întrebându-se azĭ cernită: până unde vor merge nesocotinţile acestu om şi suferinţile eĭ? Căcĭ, în desperarea lor, nu le maĭ rămâne sătenilor decât, ca odinioară părinţiĭ lor dinaintea oardelor păgâne, să se retragă la munte saŭ să se apere cu braţele împotriva celor ce-ĭ strivesc de viĭ!...

«Eĭ bine, d-lor, eŭ sper şi cred cu tărie că dv. veţĭ vedea ceea ce momentul cere pentru răzbunarea celor asupriţĭ şi pentru onoarea acesteĭ ţărĭ. Eŭ sper şi cred cu tărie că vom face ceea ce suntem datorĭ să facem ca să merităm iubirea poporuluĭ român şi a lumiĭ. Eŭ sper şi cred cu tărie că ne vom pune cu toţiĭ să izgonim de la putere un partid ce a semănat pustiul şi jalea în urma luĭ!» (Aplause şi ovaţiĭ sgomotoase şi nesfârşite).

A doua zi dimineaţă, Gelea deschise două jurnale oficioase. Cel întâĭ, *Presa Română*, organ guvernamental, făcea pe Nerva «un condotier, un mercenar politic, care şĭ-adat drumul veninuluĭ împroşcând cu balele-ĭ de pătimaş pe fruntaşul printre fruntaşĭ: pe Prinţul Ilarie, pe care anul trecut îl numia «Primul român de voinţă şi de acţiune».

Cel de-al doilea, *Poporul Suveran*, foaia opoziţieĭ, îl lăuda ridicând tonul la înălţimĭ ameţitoare: «Tânărul orator a fost maĭ energic, maĭ cumplit, maĭ sublim de cât orĭcând», scriea el. «In sborul elocvenţeĭ sale înaripate, dânsul s-a avântat ca un vultur până la cer şi ca un noŭ Prometeŭ, apucând fulgerul în mână, a trăsnit asupra putregaiuluĭ din câmpul guvernamental. Şi aceasta, în o formă care a sleit toate măestriile graiuluĭ, toată frumuseţea închipuiriĭ, toată adâncimea gândiriĭ, toată armonia cuvântuluĭ!... Vom da în numărul nostru de mâine discursul săŭ, în toată întreaga luĭ unitate şi frumuseţe...»

Gelea aruncă gazetele şi se apropiâ de planşeta sa de lucru. Cu focul omuluĭ desgustat de cele văzute şi auzite şi încălzit de idealul luĭ, el găsi până seara ceea ce căutase atâtea zile: o întocmire armonică a elementelor de arhitectură ce adunase, şi, de acum, nu-ĭ maĭ rămânea decât a desăvârşi şi pune pe curat schiţa planuluĭ de casă românească...

Peste o săptămână, în zorii zilei de 10 Mai, Bucureștii se deșteptară în bubuituri de tunuri care vestiau aniversarea suirii pe tron a Regelui. Din minut în minut, detunăturile spărgeau văzduhul cu vuetul sec și tare al unor trăsnete ce cutremurau casele și se pierdeau clocotind ca niște tunete în depărtări. De câteva zile, Capitala făcuse pregătiri mari, ridicând mai multe tribune decât ori când pe Bulevardul Academiei și împodobindu-le mai bogat cu pânze și rozete tricolore pe stâlpi, cu embleme și steaguri, cu piramide de arme, cu ghirlande de foi și de flori.

Pe Calea Victoriei, din distanță în distanță, și până la Mitropolie, stâlpi înfipți în pământ cu flamuri tricolore, cu mărcile districtelor și cu scuturi de metal, deasupra cărora erau zugrăviți, printre inscripțiuni cu litere de aur, vulturi și capete de zimbru. Pe balcoane și pe ferestre, dealungul stradelor, atârnau covoare, cu portretele Suveranilor și a prinților, înconjurate de ghirlande de foi și de flori. Era o aniversare excepțională.

Un soare cald, arzător, se ridica măreț pe orizont împrăștiind valuri de lumină scânteitoare deasupra orașului. Sunetul trâmbițelor răsuna în toate părțile. Ici colea, trupe de soldați, cu bandele de muzică înainte, deșteptau cu tobele și cu talgerile lor mari îndeobștia tăcere a stradelor ce duceau spre bulevardul Academiei.

La unsprezece ceasuri, Gelea era prin mulțimea ce furnica pe Calea Victoriei. Curate și presărate cu nisip între Palatul Regal și Mitropolie, cu două șiruri de soldați întinse pe o parte și pe alta dealungul lor, stradele erau mai pitorești decât ori când și aveau un aer solemn, neturburat doar de cât de vânzătorii de gazete care strigau alergând cu vrafurile de foi în mână: «*Vocea Poporului*», cu programa zilei de 10 Mai, *Națiunea*, cu portretul Regelui și Reginei»...

Deasupra Palatului Regal, fâlfâia un tricolor imens, desfăcându-și colorile lui vii în adierea vântului.

La unsprezece și jumătate, 21 de tunuri anunțară eșirea suveranilor din Palat. Regele și Regina trecură în trăsura de gală, urmați de casa regală și princiară și de Statul Major, prin mijlocul uralelor mulțimii, a fâlfâirilor de steaguri și a bubuiturilor de tun, și se îndreptară spre Mitropolie, unde clopotul cel mare anunța, rostogolindu-și sunetul deasupra Capitalei, începutul slujbei bisericești.

Balcoanele și ferestrele, până pe sus prin ochiurile mansardelor, erau ticsite strugure de capete de oameni. Unii se suise pe acopereminte, alții se agățase prin arbori.

Drept în fața palatului Universității, un domn cu pălăria unsuroasă, își plecă capul pe sub funia de despărțire și trecu în mijlocul bulevardului. Era un scriitor de la o comisie. Un țigan, vânzător de gazete, cu trei «Universuri» în mână și cu un bețișor în cealaltă, se furișă și el pe sub funie. Gardistul îl înșfăcă de guler și-l întoarse stânga împrejur.

— Păi uite ăla cu mâinile dinapoi.·.. cum a trecut,.. strigă el, strâmbându-se sub mâna greoae a gardistului.

— Pârlitule, se răsti gardistul la el, tu te compui cu el!?

Și apoi, reflectând în fața lumii:

— Și și cu baston jigodea! Simplu nu poate umbla!...

Gelea își arătă cartea de invitație și trecu spre tribuna oficială. Până la sosirea Suveranilor era încă o jumătate de ceas.

In tribuna publică, lumea vorbia, râdea, privia la oamenii poliției care se luptau cu valurile mulțimii ce-i năvăliau de pe trotuare. Pe primele bănci din tribună, bătea soarele. Două femei, îmbrăcate la fel și cu obrajii ca masca, deschise umbrelușele. Câțiva inși de la spate începură să strige: «jos umbrela», râzând și aruncând câte o vorbă în bătae de joc la adresa lor. Văzându-le că se făceau că n-aud,

eĭ prinseră a lovi cu bastoanele în umbreluțele lor, când într-o parte când în alta, de sucise gâturile femeilor întorcându-se mereŭ înapoĭ și făcând lumea să râdă pe-un cap.

Peste puțin, începură a se arăta trăsurile miniștrilor și ale persoanelor oficiale care aveaŭ să primească Curtea în tribuna regală. Intr-un echipaj cu roatele roșiĭ și cu caiĭ albĭ, încărcațĭ cu alămurĭ și cu fel de fel de zarzamurĭ de curele crestate și de canafurĭ, cu un albanez, îmbrăcat cu fustanelă și cu iatagane la brâŭ, în coada trăsuriĭ, venea Beizadea Ilarie, primul ministru, cu pieptul platoșă de decorațiĭ și de cordoane. Om roșcovan la față, gras și chel, ras și rotund ca un oŭ, cu mustața groasă și albă, cu ochiĭ fără lumină, ca de capră înecată, cu umeriĭ aduși de dinapoĭ, cu mâĭnele grase ca de stariț, puse una peste alta pe pântece, el spunea prin grosimea fâpturiĭ luĭ, că nu era vrednic de nicĭ o ascuțime de gândire orĭ de simțire. Odraslă domnească degenerată, căreia nu-ĭ maĭ rămăsese de cât ambiția, bolnăvicios de mare, după ce candidase zădarnic în tinerețe la tronul Muntenieĭ, «prin baniĭ și obstinația sa, cum zisese Nerva, ajunse într-o zi șef de partid. Neștiiutor de trecutul și de destinele țăriĭ, el se înfigea la cârma eĭ spre a-și satisface deșărtăciunea care îl rodea ca un vierme cu maĭ multe capete, nesocotind cu totul izvoarele de viață ale poporuluĭ român și înconjurându-se, din potrivă, de toate nulitățile cu pretențiĭ de stăpânitorĭ». Secretul șefieĭ luĭ sta în slăbiciunea celor dimprejuru-ĭ, — explicare dată de socialistul Ghiță Boiu, calemgiul opoziției, într'un articol scris de el în «le Temps» : «Il a tiré, zicea dânsul, sa force de ce qu'il n'était rien et de ce qu'il plaisait à ceux-là qui lui ressemblaient».

El scosese, în adevăr, la iveală toate edecurile și toțĭ învechițiĭ în zile rele, și făcuse din eĭ prefecțĭ, adică «pașale cu două și cu treĭ tuiurĭ», după cum îĭ îĭ chema lumea. Aceste vechiturĭ omenești lihnite, care umblase iarna cu pălăriĭ galbene și cu haine de dril, se aruncară asupra slujbelor ca niște lupĭ asupra hoiturilor și jăfuiră județele ca pe vremurile luĭ Caragea și Pasvantoglu. Așa, spre pildă, unul din eĭ monopolizase pe socoteala sa, în capitala județuluĭ luĭ, pâinea și carnea, pe care le vindea maĭ scumpe de cât orĭ unde și făcu, în câțiva anĭ, o avere colosală. Cu astfel de administratorĭ îșĭ poate lesne închipui oricine ce fel eraŭ alegerile Prințuluĭ Ilarie. Ingerințele luĭ sălbatece, cu permutărĭ de funcționarĭ și de judecătorĭ în douăzecĭ-și-patru de ore și cu închisorile pline de alegătorĭ, aŭ rămas de pomină în istoria viețiĭ constituționale a țăriĭ.

Stând răsturnat în trăsura luĭ de Irod, ca și cum discursurile de la Dacia nu l-ar fi clătinat de loc de la putere, el saluta mulțimea c'o bună-voință familiară prefăcută, și, ajungând la loja regală, se strecură printre damele ce-ĭ făceaŭ semne de simpatie, îmbrăcate în rochiĭ deschise.

După el, trăsura ministruluĭ de instrucție, Doncescu, împreună cu Dr. Maurescu. Doncescu era singurul om de oarecare talent în partidul de la putere și despre care zicea Despin, când îl auzia apărându-și cu măestrie partidul, că se aseamănă cu un cocoș ce cântă pe o movilă de gunoiŭ.

Venea apoĭ, trăsura ministruluĭ de finanțe, bogatul Răducănachi, un chip fioros de arnăut cu mustățile până la urechĭ, «echilibristul» partiduluĭ. In cele maĭ grele împrejurărĭ, dânsul era nădejdea echilibrăriĭ bugetuluĭ. Cum și ce fel îl echilibra ? Singur el știa. Odată, uita, de pildă, cheltuelile votate anul trecut și care urmaŭ a fi plătite anul acesta; altădată, punea împrumuturile în coloana activuluĭ în loc de coloana pasivuluĭ; destul că bugetul era echilibrat și dedea chiar excedente !...

In urma luĭ, bătrânul Secaly, vice-președintele cameriĭ, cu capul plecat în jos, umil și blând ca și cum l-ar fi dus la tăetor. Bietul Secaly ! O soartă crudă, întrupată în femeea luĭ, d-na Secaly, îl împinsese fără voe în politică, unde, după 20

de anĭ de carieră, în care pusese regulat tartanul pe picioarele tuturor şefilor de partide, nu se alesese de cât cu câteva glume nesărate pe socoteala luĭ şi cu numele de: «Mutul Herăsculuĭ», un mut celebru al Capitaleĭ.

Şi, cu toate astea, pretenţia luĭ era să fie ministru, şi vorbia şi el, prin culoare, prin bufet, acasă la el, — ba odată luase şi cuvântul în Cameră propunând un «amandament» la o lege militară cu care voia să-şĭ ocrotească un nepot. Se pregătise cât putuse el maĭ bine, înfăţişase chestia subt un interes obştesc, şi vorbi destul de lung şi nu cu mult maĭ prost decât alţiĭ; dar când se puse amendamentul la vot, cu tot concursul făgăduit de deputaţĭ, nu avu de cât un singur vot, şi acela era votul luĭ. Rezultatul acesta îl miră foarte mult, dar nu-l mirâ de cât pe el. Trase, totuşĭ, discursul în broşură, după părerea nevesteĭ luĭ, împărţindu-l la toate cunoştinţile din ţară şi din străinătate, şi rămase convins că în politică, ca în multe altele, domneşte legea fatalităţiĭ. Aşa cum fusese, însă, discursul luĭ, făcuse epocă, căcĭ maĭ toţĭ deputaţiĭ îl luaŭ ca un punct istoric cunoscut de lume, începând povestirile lor cu fraza: Era cu cincĭ saŭ şase anĭ înaintea orĭ în urma vestituluĭ discurs al luĭ Secaly !...

Alăturĭ cu el în trăsură sta d-na Secaly, spăsită ca totdeauna şi privind cu coada ochiuluĭ când într'o parte când în alta, spre a surprinde efectul ce face bărbatul eĭ asupra publiculuĭ.

In urmă, alţĭ miniştri, alţĭ demnitarĭ, alţĭ magistraţĭ, îmbrăcaţĭ în fracurĭ şi cu pardesiurile pe umeri, între care şi Vispeanu, cu clacul pe o ureche, răsucindu-şĭ mustaţa sură şi arătându-şĭ dinţiĭ laţĭ la femeile de prin balcoane, singurul luĭ ideal şi singura luĭ patimă. El era cu sora luĭ, d-na Lari, într-o rochie de catifea în faţa chiclazăruluĭ.

Capul eĭ delicat sub umbrela-ĭ subţire de dantele părea frumos ca o cadră. Când o zări, Gelea avu un fior prin tot trupul. Ea se coborî surâzând, uşoară ca o pană, întinzând piciorul mic şi subţire pe treapta scăriĭ tribuneĭ, ţinându-şĭ într-o mână rochia şi în cealaltă un buchet mare de florĭ.

Dintre toate femeile care o înconjuraŭ, chipul eĭ se deosebia ca totdeauna prin farmecul şi seninătatea luĭ. Un străin, cu monoclu în ochĭŭ şi cu haina brodată cu aur, primul secretar al Legaţiuniĭ franceze, veni lângă ea şi-ĭ sărută mâna. Dânsa îĭ zâmbi fericită şi vorbi mult timp cu el. Francezul se înclina din timp în timp înaintea eĭ, vâra maĭ bine monoclul în ochĭŭ, ca să-ĭ privească lung sânul şi umeriĭ, de-asupra cărora abia mija o dantelă prevezie. Ea părea că nu-ĭ simte privirea şi înainta şi maĭ mult sânul sub ochiĭ luĭ.

«Poate fi cineva atât de nevinovat?» se întrebă în gând şi râzând Gelea...

El întoarse capul, atras de semnele ce-şĭ făceaŭ oameniĭ poliţieĭ anunţând sosirea Regineĭ care venea dinspre calea Victorieĭ, într-o trăsură largă şi joasă, pe roate depărtate, cu armele curţiĭ sub aripe, plină de florĭ şi trasă de şase caĭ negri, à la Daumont, cu hamurĭ bogate bătute în argint şi mergând în trap domol, mânaţĭ de vizitiĭ călărĭ, în mare ţinută, cu pantalonĭ albĭ, cu haina roşie înflorată cu fir de argint şi cu şapcă de catifea neagră. Din tribunele gemând de lume, ca şi de pe la ferestre, ca şi de prin balcoane, capete goale eşiaŭ în afară, se plecaŭ deasupra covoarelor ce acoperiaŭ balcoanele şi aruncaŭ florĭ sub picioarele cailor. In faţa statueĭ erouluĭ de la Călugărenĭ — cu fierul scânteind în soare şi privind, ca odinoară, cu ochiul luĭ de războinic, — dinaintea scăriĭ tribuneĭ regale, landoul se opri. Regina şi Principesa Maria în alb coborâră surâzând, una după alta şi urcară treptele tribuneĭ în mijlocul damelor care le oferiaŭ florĭ.

După trăsura regală, escadronul jandarmilor călărĭ, ceĭ maĭ voĭnicĭ şi maĭ chipeşĭ oameniĭ, aleşĭ toţĭ pe sprinceană, cu coifurĭ de alamă acoperite de cozĭ albe, săltând marţial cu capetele înainte în trapul cailor lor marĭ şi frumoşĭ, în tunicĭ albastre,

cu eghilete galbene, cu mănuși și manșete albe de mușchetari, cu botfori largi până peste genunchiu.

Apoi, după lungi urale ce veneau de departe și într-o tăcere adâncă în care nu se auzia, după o liniște de un minut, de cât zăngănitul săbiilor, apăru în fruntea Statului Major, drept, semeț și mândru, pe calul său negru, Regele, răspunzând în dreapta și în stânga, la aclamările și privirile a mii și mii de ochi care se plecau să-l vadă, plini de respect și admirație...

El purta uniforma de general de artilerie, având pe piept marea cruce a Steleĭ României și a Sfântului Andrei din Rusia, în briliante. Trecând în mersul liniștit al calului, privi un moment la statua lui Mihai Viteazul, ca la un geniu ce prezida sărbătoarea militară din ziua aceea și luă loc la dreapta ei. Statul major — alcătuit din ostași bătrâni și bravi — ca Generalii Cernat, Berendei, Arion, care luaseră parte în războiu; din ofițeri tineri și aghiotanți, toți mlădioși și mândri; din atașați militari străini, cu pene verzi și roșii fluturând în aer, pe cai frumoși, muiați în aur și colori și jucând în pas, cu capetele când plecate când în sus, mușcându-și zabalele și aruncând bucăți de spumă pe pământ, — forma o priveliște admirabilă de tunici variate, roșii, albastre, negre, cu cordoane moarate, cu brandeburguri, cu lente și decorații de aur, cu lampasuri verzi și galbene pe pantaloni, cu cisme de lac, în scări aurii și argintii. Zornăindu-și lentele și săbiile pe coastele cailor, ei se așezară în rânduri la spatele R egelui.

Dintre tribunele din față, două muzici militare întrunite, sub conducerea primului șef de muzică, intonară Imnul național, ridicând inimele tuturor de la cele dintâi note, largi, mărețe, triumfătoare, aducând în ele răsunetul unor strigări de biruință din alte timpuri și din alte lumi.

Peste puțin, începu defileul, punctul cel mai culminant al zilei care interesă mult pe Gelea.

Deocamdată, ca ceva nedeslușit încă biue, ca o notă de viitor, trecură elevii liceelor, mergând opt câte opt și privind spre Rege, spre Regină cu curiozitatea setoasă a vârstei de a vedea în față Capetele încoronate.

Apoi, ca o pagină glorioasă a trecutului, veteranii din războiul independenții, încălzindu-și din nou inimile sub privirile Căpitanului lor și amintindu-și de zilele de bărbăție, în care au muiat trufia unui dușman viteaz, înfigându-și pieptul în sulița turcească, de-asupra căruia strălucia acum «Virtutea Militară», «Trecera Dunării», și «Sfântul Gheorghe» rusesc. Ei erau cunoștinți vechi din vremuri grele, tovarăși de vitejie din zilele de mândrie națională.

Privind spre Rege, ei păreau a-i zice: «Aduți aminte!»...

După ei, c'o pornire militară tinerească plină de vibrație și de dragostea carierii, elevii școalelor militare, floarea ofițerilor de mâine, drepți ca un singur om, cu capetele întoarse țintă către Rege și părând a-i jura devotamentul lor.

Apoi, printre cele două ziduri ale mulțimii, corpurile de armată în mare ținută, drepte în fronturi, mergând falnic cu pieptul înainte, cu pasul în tactul muzicei, răpăind pe pământ după cadența vie dată de ofițeri, care se întorceau un moment înapoi și comandau scurt: «un, doi, nainte marș!» In fruntea lor, Principele României, tânăr de tot și marțial pe calul său roib, ridică sabia, o înclină și trece lângă Rege; Generalii celorlalte corpuri îl urmează. Colonelii cu regimentele lor se duc înainte dând iluzia îndeplinirii unei datorii sfinte: ochii lor sunt luminați ca de o flacără lăuntrică, e încrederea lor în Suveranul țării. «Ție, brațul și viața noastră», par a zice ei închinând săbiile și privindu-l. «Le primesc în numele țării», pare că li răspunde încet Regele ducând mâna la frunte, cu ochii strălucind de mândrie.

Sufletul tuturor, chiar al străinilor din statul major, era în momentele acelea

răcorit, ca de un aer curat de munte, de pasul vitejesc al trupelor, de ținuta lor corectă, de înfățișarea lor falnică.

Valuri, valuri se desfășură trupele și regimentele unul după altnl, unele mai frumoase și mai însuflețite decât altele, cu tamburi-majori în frunte, uriași, sub işlicuri imense de blană neagră, cu șorțuri de piele albă dinainte, cu măciuci enorme, învârtindu-le în mână și făcând semn goarnelor și toboșarilor de lângă ei de a lua poziția cânteculuĭ și a baterii de tobe.

Regimentul I de geniŭ, model de disciplină, era așteptat cu o dragoste vie de mulțime. De la depărtare, colonelul luĭ, Castriș, cuminte și demn, mergând pe calul luĭ ca un ostaș încercat, trecu privind la dreapta cu ochiu-ĭ scânteitor, iar oamenii luĭ, în ropotul pasuluĭ egal, păreaŭ ca niște linii în mișcare. Veni, apoĭ, infanteria, puterea armateĭ, în o ținută corectă. Căciulariĭ cu picioarele în opinci, punând talpa voinicește pe pământ, cu fața pârlită de soare, cu ochiĭ vioĭ, țintiți. Vânătorii, mai scunzi și mai ușori, sub pălării cu pene de cocoș negre-verzi, cu muzica în cap, având instrumentele la gură. După ei, cavaleria: roșiorii în tunici ca focul, cu găitane galbene, cu cureaua sub barbie, pe cai mari de rasă; în fruntea lor ofițeri eleganți pe armăsari rotunzi și sburdalnici ca niște copii; — călărașii cu căciuli negre și brandeburguri roșii, pe cai sprinteni și pietroși; în sfârșit, artileria cu sgomotul ei mare și cu caiĭ frumoșĭ și tineri jucând în hamuri și amestecând o notă deosibită cu coloarea cafenie a uniformeĭ eĭ.

O adiere răcoroasă trecea din timp în timp pe fețe ca nebăgată în seamă de nimeni și se ascundea printre foile de castani ce umbriaŭ bulevardul. Un nor ca un val alb de argint cu marginile de aur se arătă pe cer; apoĭ altul. Nu trecuse de cât o baterie de tunuri, când câteva picături mari și rari începură a stropi, ici colo, pământul, făcând sgomotul ploiĭ și ridicând puțin praful. După ele, altele mai dese, și, deodată, se desfăcu norul de deasupra într-o ploae repede și caldă, scăldând tot înconjurul. Regele sta drept sub picături ca și statua de bronz de lângă el, privind la steagurile izbite de ploae ca altă dată de gloanțele ce le ciuruise. Calul său ciuli urechile.

In tribună, o mișcare și o veselie înceată. Bateriile trec semețe, brave, ceva mai repede în sgomotul roatelor și al fearelor; ele par mai ușoare, mai vesele sub picăturile răcoritoare.

La trecerea fiecăreĭa din ele, o exclamare generală se ridică din toate piepturile.

Când se sfârși sărbătoarea, timpul se înseninase din noŭ. Acoperemintele tribunelor, în fața cărora nu mai rămăsese de cât câțiva rari privitori, și crângile arborilor se desenaŭ puternic pe albastrul adânc al ceruluĭ, pe care nu se mai vedea nici un nor.

Ziua aceasta umplu de bucurie și de mândrie pieptul luĭ Gelea. In ochiĭ luĭ luciră de mai multe ori lacrămi. Pe cât îl descurajase și-l mâhnise de tare ziua tristă a întruniriĭ de la Dacia, de unde eșise cu impresia uneĭ Țări românești pierdute,—pe atât priveliștea mișcătoare de azi îĭ îmbărbătă speranțele și entusiasmul și-ĭ oglindi imaginea uneĭ Romăniĭ pline de viață, întrupată din puterea adâncă a poporuluĭ român, sbucnind ca seva uneĭ plante din rădăcină. In Rege, el văzu, ca toți ceĭ ce defilase pe dinaintea luĭ, un simbol măreț, în care se înfățișa țara; în miile de soldați, în aceĭ strănepoți aĭ șoimilor și plăeșilor luĭ Ștefan cel Mare, veniți din munții și plaiurile țăriĭ, el văzu cartea vie a istorieĭ românești, cuprinsă toată în cuvântul «vitejie»; văzu trecutul eĭ glorios, văzu viitoru-ĭ strălucit.

(urmează) **N. Petrașcu**

CATAPITEAZMA S-tuluĭ SPIRIDON-NOŬ DIN BUCUREȘTI

I. N. R. I.

POEMA BIBLICA IN CINCĬ PARȚI, UN PROLOG ȘI O INTREBARE

— URMARE — [1])

PARTEA IV

La judecată.

A doŭa zi, Vinerĭ, în revărsatul zorilor.

O parte din cetatea Antonia, întărită cu patru vestite turnurĭ și având un renumit «litostrotos».

Kaiafa Aduceți vinovatul!

Un oarecare *luĭ Isus* Haĭdĭ, Rege!... (*îl îmbrâncește și-l leagă de o coloană*)

Kaiafa Cum te cheamă?

Unul N'auzĭ?... Răspunde, David!...

Altul Azĭ, nu maĭ ești limbut.

Cel d'intâĭ Zi!

Kaiafa Care-ți sunt părinții?

Hana Răspunde, fără teamă.

Cel d'intâĭ E surd.

Cel-l'alt Ba nu! E mut.

Kaiafa Te maĭ întreb odată. Spuĭ?... Care ți-e doctrina?...

Isus Am spus treĭ anĭ de-a rândul ce vreaŭ și cine sunt.

Kaiafa N'a auzit nicĭ unul din noĭ.

Isus A cuĭ e vina?

Kaiafa Nu vreĭ să spuĭ?

Isus Intreabă pe-aceĭ ce-al meŭ cuvânt
Știut-aŭ să pătrundă, și, — și-aceia îți vor spune, —
Cu toate că zadarnic ar fi.

Un fariseŭ Așa răspunzĭ?

Un ebreŭ Semețule!... (*îĭ dă o palmă*).

Fariseul Jăratic pe limbă eŭ ți-așĭ pune!

Ebreul In gaură de șarpe maĭ bine să te-ascunzĭ!...

Isus Dac'am greșit și dacă o palmă se cuvine
Răspunsuluĭ meŭ, spuneți, să știŭ cu ce-am greșit;
Iar de răspuns-am bine,
De ce m'ați pălmuit?

---

1) A se vedea numărul din urmă.

Kaiafa De unde vii ?
Isus Când vântul, trecând prin crâng, începe
Să legene frunzișul, făcându-l a vorbi,
L-întrebi de unde vine ?... Nu. Fără a-l pricepe,
L-asculți și simți un farmec cuvintele-a-i sorbi.
Așa și eu acuma : de geaba v'aș răspunde,
Căci nu m'ați înțelege, nici tu, — nici voi.
Kaiafa Ce ești ?
Isus Ce sunt ?
Kaiafa Da.
Isus Sunt unicul.
Kaiafa Și drumu-ți, merge unde ?
Isus Aici mi se oprește.
Kaiafa Vrei dar să nimicești
Scriptura și-ale sale.
Isus Vreau tocmai din potrivă :
S'arăt că ea e munte, iar voi niște furnici.
Un fariseu Ce inimă de aur !...
Altul *(râzând)* Ce fire milostivă !...
Kaiafa Tăceți !... *(lui Isus).* Atunci, ești fiul lui Dumnezeu.
Isus Tu zici.
Kaiafa Vedeți ?... Se dă drept fiul lui Dumnezeu.
Câțiva Așa e !
Am auzit.
Alții La moarte !...
Nicodem *(lui Iosif din Arimatia, intrând împreună).*
Ce-au zis ?...
Iosif din Ar. *(către Kaiafa).* Ce-ați hotărît ?...
La moarte ?
Mai mulți Da ! La moarte !...
Unul Și mai întâi, bătae !
Iosif Ebrei ! E lașitate să fie omorît !...
Gândiți-vă că-i singur.
Un fariseu E singur, trădătorul !
Kaiafa Mai bine e să moară un om, decât un neam.
Nicodem Cum ! Fără judecată ?...
Kaiafa L'a judecat poporul.
Iosif Poporul, mai spuneam,
E un copil ; nu știe ce-i rău și ce e bine.
Balanța judecății e-n mâna voastră.
Mulți Nu !...
La moarte !..
Unul Buruiana trebue smulsă !
Kaiafa Cine
Se duce să vestească pe Procurător ?... *(unui fariseu).* Tu.
(Fariseul acela ese, — pe când Hana și Kaiafa țin sfat cu Iosif din Arimatia și cu Nicodem.— Toți ceilalți înconjoară pe Isus)
Cel ce-a legat pe Isus *de coloană.*
Ei, Rege !... Cum îți merge ?...
Altul E trist.
Altul Nu ; se preface.

Cel-d'intâĭ Stăĭ jos! Nu sta-n picĭoare!...
(ĭi dă doĭ pumnĭ peste umerĭ și-l trântește jos).
Cel-lalt Când te-ĕĭ încorona,
Să te gândeștĭ la mine. Aĭ auzit?...
Altul Iar tace.
Primul Orĭ, n'aĭ cu ce să-ți cumperĭ coroană?... Atuncĭ, na!...
Și sceptru... *(ĭi pune în mână o trestie)*
...Și coroană... *(ĭĭ pune pe cap o cunună de spinĭ)*
... Și ce maĭ vreĭ?... Clamidă?...
(ĭi aruncă pe umerĭ o mantie stacojie, sdrențuită)
Imbrac'o!.. E cam veche și nu e tocmaĭ soĭ...
...Dar știĭ că-ți șeade bine?...
Altul *(către ebreŭ)* I-ascultă. Zi-ĭ să-nchidă
Un ochiŭ.
Altul Ba pe-amândoĭ.
Primul Nu vrea.
Al doilea Nu vrea?.. Dă-ĭ una, ca să se-nvețe minte...
(ĭi maĭ dă o palmă).
...Și să vedem, istețul, ghicește cine-a dat?...
Primul De unde să ghicească!.. Tu crezĭ ce spune?.. Minte!..
Al doilea Și maĭ întâĭ de toate, știĭ ce ne-aĭ îndemnat:
Ți-a dat o palmă-n stânga; — ca să-l sileștĭ să tacă,
Intoarce-acum și dreapta.
Primul Ce, e nebun?
Al doilea Tot zicĭ
Că facĭ minunĭ. Fă una.
Primul Dac'ar putea să facă,
Săracul, ar începe cu el, scăpând de-aicĭ.
Cineva *(de afară)* Veniți, veniți!..
Doĭ-treĭ *(dinăuntru)* Ce este?..
O Voce de afară Am maĭ găsit un rege.
Unul *(din ceĭ dinăuntru, apropiindu-se de cel găsit).*
Ia ieșĭ de la-ntuneric, moșneagule.
(scot la lumină pe Petre) Și tu
Ești Messia?
Petre Eŭ?.. Cine e-acela?..
Altul Nu-nțelege.
Primul Isus... Nazariteanul... Nu ești din aĭ luĭ?.,
Petre Nu.
Primul Nici nu-l cunoștĭ?
Petre De unde vreĭ să-l cunosc?
Al doilea Să jure.
Primul Pre legea ta?
Petre Da.
Acelaș Pleacă!
(Il lasă, spre a se întoarce la Isus. Petre, înainte de-a pleca, și-aruncă ochiĭ în urma lor și zărește pe Isus. In acelașĭ timp, aude cocoșul),
Petre *(aducându-și aminte)* Aa!.. Ce-aĭ făcut, sperjure!...
'Nainte de-a cânta
Cocoșul, mâine-n zorĭ,
Tu, te veĭ lepăda
De mine, de treĭ orĭ, *(Plânge și ese, rușinat)*

Pilat *(apărând în litostrotos)*
De ce m'aţi chemat? Ce este?..
Kaiafa Turburatu-te am, Pilate,
Pentrucă şi pe noi altul să ne turbure-a-ndrăznit.
Pilat Unde e acela?
Kaiafa Iată-l!
Pilat Ce-a făcut?
Kaiafa Trei mari păcate:
A intrat cu sila-n templu şi Scriptur'-a necinstit,
Cărturarii insultându-i.
Un fariseu Ticălosul!
Altul Făr'de lege!
Pilat Ai zis trei. Văd numai două. — Amendaţi-l. E destul.
Kaiafa Trei, — căci a-nfruntat pe Cezar, proclamându-se de rege.
Pilat Deslegaţi-l şi-aduceţi-l mai aproape.
Un ebreu *(către Kaiafa)* Să-l duc?
Kaiafa Du-l.
(Îl desleagă de la coloană şi-l duc mai aproape de Pilat).
Pilat *(luî Isus)* Auzişi ce-nvinuire
Ţi-au adus?.. Că te crezi rege. Rege eşti?.. Răspunde!
Isus Sunt.
Pilat Al Iudeii?
Isus Al Durerii... şi, trecând prin omenire,
Sceptrul meu nu e acesta... *(aruncă trestia)* e-o idee!..
Pilat Au cuvânt
Să se plângă că te-nverşuni contra Romei?
Isus Am zis numa':
«Daţi Cesăruluî ce este al Cesăruluî».
Pilat Şi-ai vrea
Pe vr'un neam, sau pe vre-o ţară, să domneşti?
Isus Domnia mea.
Nu e din această lume.
Pilat *(către Kaiafa)* In tot ce-a răspuns acuma,
In zadar îi caut vină.
Unii Nu-n zadar! E vinovat!
Kaiafa Legea noastră îl condamnă.
Alţii Da, da!
Hana L'a şi condamnat.
Mulţi Să-l omoare! Să-l omoare!..
Un fariseu Ce mai staţi?
Câţiva Să-l răstignească!
Pilat Dacă legea-l osândeşte, mă supun.
Toţi *(repezindu-se la Isus)* La moarte!..
Pilat Staţi!..
Tot ea, legea, vă dă voe ca, la Paşte, să iertaţi
Unul, dacă vi se cere. — Vi-l cer eu.
Doi-trei Nu! Să trăească
Altul!..
Pilat Cine?
Un fariseu *(şoptindu-le)* Barrabas.
Toţi Barrabas! Da, da!..

Pilat Tâlharul, care-n cursă a atras
Un bătrân, ca să-l omoare?.. Pe el îl ertați? Se poate?..
Mulți Pe el îl iertăm.
Un fariseŭ Tâlharul un corp numaĭ a ucis;
Pe când el, ucide toate
Sufletele.
Kaiafa Bine-aĭ zis!
Fariseul Vom merge pân'la Roma, să smulgem astă pradă.
Pilat Il vreți?
Toți Il vrem!
Pilat Luați-l!
Kaiafa E liber Barrabas.
Pilat Mă spăl pe mâinĭ de sânge nevinovat. *(Ese).*
Kaiafa Să cadă
Asupră-ne!..
Unii Pe cruce!..
Alții Pe cruce!
Kaiafa *(plecând cu Hana)* Eŭ, vi-l las.

(Pe când pregătesc crucea și cortegiul, râzând de Isus vine Iuda, ca un spion, tremurând).

Iuda Oo!.. Ce noapte blestemată!..
Bine că s'a răsfirat!
N'am dormit... și totuși, par'că
Am dormit, — căcĭ am visat.
Saŭ, nu! nu!.. Mă urmărește
O vedenie, un duh,
Duhul răŭ, — pe când un altul
Mă tot chiamă din văzduh,
Intrebându-mă într'una:
«Iudo, Iudo! ce-aĭ făcut?», —
Iar al treilea, în buhă
Prefăcut,
Zice: «recĭ sudorĭ de sânge
«Inghețа-vor corpul tăŭ
«Și, din ce în ce maĭ jalnic,
«Și, din ce în ce maĭ răŭ, —
«Scris fiind ca, pentru fapta-ți,
«Singur să te pedepsești, —
«De ființa-ți veĭ ajunge
«Insuți tu să te-ngrozești.
«Ocolit de toți, sălbatic,
«Ca un câine cobitor,
«Veĭ umbla o vĭață-ntreagă,
«Jidove rătăcitor!..
«Veĭ umbla și pretutindenĭ
«Rușinosul tăŭ trecut
«Va strigà, ca glasu'-acela,
«Iudo, Iudo! Ce-aĭ făcut!
«Veĭ umbla, — afară numaĭ
«Dacă El, victima ta,
«In sublimă abnegare,
«Te-o erta».

Și-am umblat, și mai umbla-voi
Până ce, ca vita-n jug,
Voi cădea, — fugind de oameni...
Dar de mine, cum să fug?
Și-am umblat, și guri de viperi
Simt că inima mi-o sug...
In zadar! căci fug de oameni, —
Dar de mine, cum să fug?..
Și-am umblat, și al meu suflet
Arde-n flacără de rug...
In zadar! căci fug de oameni, —
Dar de mine, cum să fug?..

Heruvimii Sus nu se mai 'nalță fumul.
Pasările au tăcut.
Criniĭ și-au pierdut parfumul...
Iudo, Iudo! Ce-ai făcut!..

Unul *(din cei ce înconjură pe Isus)*
Haidi!.. Ia crucea și pornește
Iuda *(cu groază)* S'a sfârșit!.. L'au condamnat!..
ieșindu-le înainte) Stați!.. Opriți-vă!.. Lăsați-l!..
Știți că nu e vinovat...
Știți că l'am vândut... știți bine...
Na-vă banii înnapoi...
Blestemat fie Kaiafa!..
Blestemați să fiți și voi,
Lupi flămânzi, în contra căror
N'am putere să-mi răzbun!..
De copiii voștri, praful
Să se-aleagă!
Un ebreu *(râzând)* E nebun!...
Iuda Sunt!.. de groaza unei crime,
Care nu va fi ușor
Să se spele, nici cu lacrămi,
Nici cu viața tutulor!
Sunt... căci omorîți pe-acela,
Care innadins venea
Să vă scape... Înțelegeți!..
Isus Nu. — Murind îi voi scăpa.
Iuda *(pocăit, căzându-i în genunchi).*
O, stăpâne!.. Fie-ți milă!.. O privire îndurată...
Isus Mai sărută-mă odată.
Heruvimii *(pe când Iuda își smulge părul, iar cortegiul pornește).*
Iudo! fire blestemată,
De azi groază pentru toți, —
Mai sărută-l înc'o dată...
Și trăește, dacă poți.

PARTEA V-a

Golgota. — Sus, pe craniul eĭ pleşuv, două crucĭ ca T aşteaptă, între ele pe-o a treia. Nici iarbă, nici arbori, — afară de-un smochin uscat, sub una din crăngile căruia se leagănă Iuda, spânzurat. Pe cer, norĭ ca păcura, vestitorĭ de vijelie.

Cortegiul urcă dealul, numărând, printre ceĭ care-l compun, pe Magdaleena, pe Marta, pe Maria şi, dintre discipoli, numai pe Ion.

Heruvimiĭ Precum spus-a Isaia,
Pân'aicĭ e drumul tău.
Maĭ departe, veciniciа...
Roagă-te luĭ Dumnezeŭ.

Isus *(căzând cu crucea)* Nu maĭ pot!..

Un centurion Ia tacĭ!.. şi scoală!..
Vreĭ să mergĭ cu mâna goală?

Maria Lasă ne s'o ducem noĭ...

Centurionul Innapoĭ!..
Să şĭ-o ducă singur.
(lui Isus) Pleacă!..
Pleacă, pân' nu te silesc.
(Isus se ridică, ia crucea şi pleacă mai departe)
Aĭ ajuns aproape... Iacă.

Isus N'am ajuns; — acum pornesc. *(face câţiva paşi şi cade)*

Centurionul Iar?.. Ridică-te!..

Magdaleena *(plângând)* Ce fiară!...

Centurionul Asta e a treĭa oară.
Ce! E grea?..

Isus Ea, nu e grea;
Grea e ispăşirea mea.
(Cearcă sa ridice crucea şi, neputând, un oarecare Simion, la un semn al Centurionului, o ia şi-o duce el. In timpul acesta:)

Heruvimiĭ Omenire vinovată,
Crudă eştĭ!
Te-a scăpat şi, drept răsplată,
Il insulţĭ şi-l răstigneştĭ.

Isus *(celor trei femei)* Nu maĭ plângeţĭ. Eŭ nu merit
Lacrămile nimănuĭ.
Viaţa mea a fost a voastră;
Moartea nu e... *(uitându-se la cer)* E a luĭ.

Centurionul *(unuĭ soldat)*
Ia pergamentul. — Scrie. — Sus... Sus! nu ca Ovreiĭ.
«**I**sus... **N**azariteanul...» jos: «**R**egele **I**udeiĭ».

Unul El, regele Iudeiĭ?

Altul Un jidov nespălat!..

Centurionul Aşa a vrut Pilat.
(oamenilor lui)
Gata sunteţĭ?.. Desbrăcaţi-l!..
(celor care se bat pe hainele lui Isus) Nu le rupeţĭ, nu!.. Maĭ bine
Le jucaţĭ în zar.

Magdaleena Vaĭ! Ce chin! ce umilire!..

Isus Treacă, treacă de la mine
Și acest pahar!

Maria Oo! Cumplit sfârșit îĭ dete
Dumnezeŭ!

Unul *(dând lui Isus sa bea)* Tu nu beĭ?.. Orĭ nu ți-e sete?

Isus Ce să beaŭ?.. Sângele meŭ?

(*Incepe furtuna, înnegurând ziua*).

(*Sgomotul tunetelor, loviturile de ciocan și plânsul femeilor se amestecă cu cântecul heruvimilor*).

Heruvimiĭ Omenire-n fiare strânsă!
Il întinzĭ pe cruce viŭ.
Glasul luĭ nu va fi însă
In pustiŭ.

Centurionul Dațĭ maĭ repede!

Unul Ce? tună?

Altul Vine ploaĭa.

Altul Nu maĭ văd.

Primul Ia o torță.

Al doilea E furtună.

Al treilea E prăpăd.

Centurionul Bate! Bate înnainte!
Ce vreĭ? Vreĭ să-ĭ facĭ pe plac?...

Maria Indurați-vă!..

Isus Părinte, —
Iartă-ĭ, căcĭ nu știŭ ce fac.

O voce Cu chip blajin, cu mâna goală,
Ca un sărac învestmântat,
De la Iordanu-n apa căruĭ
Botezătorul l'a scăldat,
Pe o cărare șerpuită,
Ingustă, grea de coborît,
Venit-a ncet, încet, pe gânduri,
Mântuitorul amărât.
Venit-a, ca să vă deschidă
Priveliștile uneĭ lumĭ,
De dorul căreĭa de secolĭ,
Ierusalime, te consumĭ.

După ce neprețuite
Adevărurĭ v'a-nvățat,
Adunându-vă ca turmă, —
El, păstorul așteptat;
După ce v'a dat povețe
Dintr'o inimă și-un gând,
Când tămăduind bolnavĭĭ,
Când pe morțĭ reînviând, —
După ce-a probat că toate
Câte-n lume au ființă,
Din iubire-și iaŭ isvorul,
Iar iubirea din credință, —

Tu, omenire rea, ingrată,
Nevrednică de-așa comoară,
Batjocorind l-întinzi pe cruce, —
Și va muri... fără să moară.

Centurionul Îi e sete ?.. Răcorește-l.

(I se dă lui Isus un burete înmuiat)

Maria Marto ! Nu-l mai pot scăpa !

Isus *(murind)* Doamne ! Sufletu-mi primește-l...
Și să fie voia ta.

(Fulgerul grozav al unui trăsnet arată pe Isus, restignit între doui tâlhari. Maria și Magdaleena, plâng la picîorul crucei

Maria Stăpânul meu !... Stăpân iubit !..

Magdaleena Ne-auzi tu ? Chiamă-ne pe nume...
Oo !.. A murit !..

O voce Nu, n'a murit, —
Căci s'a născut o lume.

?

În nesfârșitul haosului.

O voce Goliat cutezător, –
Prometeu al libertății, al frăției și-al iubirii, —
Steag ce fâlfâe eroic pe reduta răstigniriĭ, —
Ați trecut atâtea veacuri, de când ești Imperator.

Fi'-ca ta, Creștinătatea, — idealul omeniriĭ, —
Ingenunchie și te-ntreabă : Cum, modest învățător,
Cum o cruce pe Golgota te-a făcut nemuritor ?
Cum stai și-azi pe prima filă din albumul nemuririi ?

La ce școală, în ce carte, învățași ? Ce inspirare
Iți dictă sublima dogmă, ne-ntrecutule artist ?
Cum scriseși cel mai poetic vers, — alăturea de care

Celelalte par contururi aburite, șterse-n zare,
Stinse, — ca și ochii celui care moare palid, trist,
Pe Calvarul din tabloul iscălit de tine, Christ !..

Dacă moartea-i suterană, care duce-ntr'altă viață ;
Dacă sufletul în haos e menit, plutind, să stea ;
Dacă — pasăre sau flutur, sfânt sau geniu, nor sau stea, —
Cel plecat se reîntoarce într'o bună dimineață ;

Dacă tu la noapte, mâine, sau oricând, ai reînvia,
Christ, ce-ai face ?..

Altă voce Ca un spectru i-ar privi pe toți în față, —
Ar vedea că pe ogorul, semănat cu-a sa povață,
N'a crescut decât neghină... vai ! și s'ar cutremura.

Și-ar pleca să mai străbată înc'odată omenirea;
Fariseii i-ar sta-n cale mai hainĭ, mai numeroșĭ;
Ar chema mult, pân' să-ĭ vie doĭsprezece credincioșĭ;

S'ar găsi iar vre-o Caiafă să-ĭ împĭedece menirea, —
Iar vre-o Iudă, ca să-l vândă, — ar re-ncepe răstignirea...
Și-ar murì a doŭa oară pentru-aceiașĭ păcătoșĭ.

HARALAMB G. LECCA.

SCARLAT GR. GHICA VOIVOD
Intemeietor al S-tului Spiridon-noŭ

ALEXANRDU SC. GHICA VOIVOD
Intemeietor al S-tului Spiridon-noŭ

ISTORICUL CÂTORVA BISERICĬ DIN ŢARĂ

Istoria, care a luat un avânt atât de mare în vremurile din urmă, nu putea să lese la o parte istoricul bisericelor românești din țară. Instituțiile noastre religioase au jucat un rol de căpetenie în alcătuirea și dăĭnuirea poporuluĭ românesc; ele au fost sâmburele, în jurul căruia s'aŭ plămădit toate manifestările vieții din trecut, toate faptele marĭ, hotărâtoare în situațiĭ grele și încurcate, iar istoricul lor, e însăși istoria noastră culturală. Așa dar, astăzĭ când curentul istoric tinde să ajungă la cea maĭ înaltă treaptă de dezvoltare, un studiŭ amănunțit, documentat, științific al bisericilor și mânăstirilor noastre, nu numaĭ că se impunea de la sine, dar nicĭ nu era cu putință istoria fără dânsul. Domnul Petre Gârboviceanu, Administratorul Caseĭ Bisericeĭ din Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică, a întreprins o foarte prețioasă lucrare, asupra câtorva bisericĭ din celе maĭ însemnate, dând maĭ ales o extindere mare, părțiĭ privitoare la starea financiară și administrativă a acelor instituțiĭ.

I. *Biserica Sf. Spiridon-Noŭ*, din București, a fost zidită în a doua jumătate a veacului al XVIII, pe podul Beiliculuĭ (astăzĭ Calea Șerban-Vodă) de către domnitorul Scarlat Ghica VV în a doua domnie a sa din țara Munteniеĭ. Zidirea a început în anul 1766, în acelaș an când își dădu obștescul sfârșit, rămânând ca fiul și urmașul său la tron, Alexandru Scarlat VV, să pue isprăvitul sfântuluĭ lăcaș, înfrumusețându-l cu deosebite podoabe, adăugându-ĭ clopotnița și zidurile înconjurătoare. Această biserică fu închinată cinstiĭ și prăznuiriĭ Sfântuluĭ Spiridon al Trapezundeĭ, făcătorul de minunĭ și a Sfântuluĭ Visarion din Larisa. Biserica a durat până în 1852, când din pricina dărăpănăriĭ și a ruinăriĭ, marea Epitropie cu voia domnitoruluĭ Barbu Dimitrie Știrbeĭ, hotărăște rezidirea ei din temelie. Lucrarea a luat capăt în toamna anuluĭ 1858, și a fost sfințită cu toată pompa cuvenită în ziua Sf. Mihail și Gavril, 8 Noembrie 1860, după cum arată și pisania de la intrarea bisericiĭ. Noua biserică se prezintă în condițiunĭ priin-

cioase atât în ce privește încăperea, cât și arta cu care a fost lucrată. Ea e cea mai încăpătoare biserică din Capitala țării. In anul 1885, s'a întâmplat ca cele două foișoare ale turnurilor de dinainte, să fie dărâmate de un vânt puternic, așa că a fost nevoe de reparațiuni, schimbându-i-se chiar felul turnurilor.

Pentru întreținerea acestei biserici, ziditorii i-au lăsat mai multe bunuri, întemeindu-se sub înalta supraveghere a domnitoruluĭ, o epitropie compusă din Mitropolitul Ungro-Vlahiei, marele vistier și marele postelnic; iar ca avut propriŭ, lăsându-i o moșie, dreptul unei vămi și mai multe venituri din dijme, prăvălii și sălașuri de țigani, hotărând totodată cu aceastea ctitorii, «*ca nimeni să nu caute vreodată să le înstrăineze, sau biserica s'o închine vreunuĭ locaș din afară de țară*". Această hotărâre din actul de fundație e de o importanță netăgăduită, de oarece ne arată groaza și frica ce există pentru închinarea bisericelor în Grecia.

II. *Biserica Sf. Vineri-Herasca*, din București, cu hramul «Cuvioasa Paraschiva», situată la răspintenea stradei Sf. Vineri cu calea Călărașilor, a fost zidită pentru întâia oară în anul 1645 de către jupân Nicolae vel Aga cu soția sa Ioana și cu fiul lor Călin spătarul, de la numele căruia fiindcă i se mai zicea și Aganița, a luat atât biserica cât și mahalaua, supranumele de *biserica Aganița*, — supranume, ce l'a avut până după anul 1749, după cum arată *Condicile Mitropoliei*, păstrate astăzi în Arhivele Statului.

Așa însă cum se vede astăzi, a fost reconstruită în anul 1839 de către Arhiereul Ioanichie Stratonichias, ajutat și de oarecare enoriași, adăogându-i-se tot atunci și hramul «Botezul Mântuitoruluĭ».

Arhiereul Ioanichie încetând din viață la 30 Octombrie al aceluiaș an, deci când biserica era aproape isprăvită, grija săvârșiriĭ lucrărilor ce mai erau de trebuință, a trecut asupra mareluĭ paharnic Gheorghe Poenaru, care i-a mai făcut apoi și alte îmbunătățiri și s'a sfințit în ziua «Sfinteĭ Ecaterina» și a «Sfântuluĭ Mercurie» la 25 Noembrie din acelaș an, în timpul domnieĭ luĭ Alexandru Vodă Ghica, — după cum glăsuește pisania, care se găsește deasupra ușiĭ de la intrarea în Biserică.

Printr'un act de danie din 23 Noemvrie, 1729, a luĭ Constantin Băleanul biv vel Comis și al fratelui său Mateĭ Postelnicul, biserica primește moșia Pupezeniĭ din județul Ialomița, pe care tatăl lor Grigore Băleanul biv vel logofăt o dăduse ca zestre fiiceĭ sale Safta Băleanu la căsătoria eĭ cu Constantin Postelnicul, fiul luĭ Mateĭ biv vel Pitar.

Incetând din viață Safta Băleanu și soțul eĭ Constantin Postelnicul, frații Bălenĭ, fac danie Bisericiĭ «Sf. Vineri-Aganița» moșia Pupezeniĭ, ca să fie spre pomenirea neamuluĭ lor înmormântat lângă ea, ca din venitul eĭ să aibă «chivernisire» preoțiĭ și mai cu seamă: «să aibă preoțiĭ datorie a chivernisi șease săracĭ în fieșĭcare an cu hrană, ca să zică și aceia Dumnezeu să-i erte, cuĭ a dat această moșie la sfânta biserică, iar ce va mai trece să fie spre hrana preoților».

Printre ctitorii donatori ai acestui sfânt locaș, neamul Năsturelilor-Herăștĭ, are un loc de cinste. Ce rudenie vor fi fost Năstureii cu ctitorii donatori nu se prea știe bine. După un pergament aflat în Arhivele Statului, ar rezulta că toți sunt ramuri din aceeași tulpină. Din veacul al XVIII, această familie înzestrează biserica cu de toate și adaugă la ea o școală și un spital, și niște chilii pentru bolnavi. Aceste chilii de lângă biserică, astăzi: «*Azilul Mareluĭ General și Ban Constantin Năsturel-Herăscu*», aŭ alcătuit al patrulea spital al Bucureștilor, cunoscut altădată, sub numele de Spitalul «Sf. Vineri».

III. *Biserica Sf. Ilie* din Calea Rahoveĭ, situată în apropiere de dealul Mitropolieĭ, a fost zidită cam pe la anul 1738, de către monahul Isaiea Novăceanul, împreună cu sora sa Sanda și Atanasie soțul eĭ, spre a lor pomenire și în cinstea luĭ Ilie proorocul, în care credincioșiĭ din împrejurimĭ, în mare parte plăpămarĭ, pantofarĭ, dogarĭ și vărarĭ, 'șĭ înălțaŭ rugăciunile lor către Dumnezeŭ. In anul 1802, în urma mareluĭ cutremur de pământ întâmplat, biserica se stricase atât de rău, încât cu mare grijă și înfricoșare, se maĭ adunaŭ credincioșiĭ la rugăciune.

După trecerea a 26 anĭ de la acest mare cutremur, Vornicul Fotache Ştirbeĭ, ajuns la adâncĭ bătrâneţe și fiul săŭ iubitor de casa Domnuluĭ ca și părintele săŭ, a hotărât să zidească o nouă biserică în cinstea «Sf. Treimĭ». Spre acest sfârșit a și dăruit o bucată de loc în apropiere de casele sale de pe podul *Haidâm*, numit și podul calicilor (caliței), arătând totodată și ce dimensiunĭ să aibă acest sfânt locaş. Iar dacă se va întâmpla să treacă din această viață, fără să poată a'și îndeplini dorința, atunci să facă aceasta, epitropia rânduită de el și alcătuită anume din P. Sf. Neofit, episcopul Râmniculuĭ-Noul-Severin, Banul Barbu Văcărescu și Vornicul G. Filipescu.

Pentru întreținerea acestuĭ sfânt locaș, Fotache Ştirbeĭ dărueşte întreaga sa avere mișcătoare și nemișcătoare, afară de țiganiĭ robĭ, care vor fi liberaţĭ la moartea sa. Din avutul acesteĭ bisericĭ, se vor întreține doĭ preoțĭ, doĭ dascălĭ, și dacă avuturile vor prisosi și un diacon.

Sfârșitul zilelor a împedecat însă pe fericitul donator să-și vadă visul cu ochiĭ. Dar epitropia întocmită de dânsul începu zidirea bisericiĭ, și o termină în 15 August, 1838, după cum arată pisania. Fotache Ştirbeĭ lasă bisericiĭ maĭ multe bunurĭ, între care și moșia sa «Prisăceniĭ-de-jos».

Biserica Sf. Ilie are două turle: una mijlocie mai mare, și alta maĭ mică la intrare, servind și de clopotniță. La intrare, biserica are și un pridvor pe doĭ stâlpĭ de granit. Interiorul e destul de spațios și bogat împodobit. Pictura e datorită răposatuluĭ Tătărescu, și datează din anul 1874. Tot la această dată, biserica a fost complect restaurată din fondurile eĭ și sub îngrijirea răposatuluĭ epitrop, Apostol Grăjdănescu.

IV. *Biserica Slobozia* din Bucureștĭ.

Leon Vodă, domnul Țăriĭ Românești, după șease lunĭ de la bătălia

ce-a avut în anul 1631, luna August, cu boerii pribegi care în frunte cu Aga Matei din Brâncoveni (mai apoi Vodă Matei Basarab) veniră de peste munți împotrivă-i, au ridicat întru pomenirea celor căzuți în luptă o cruce mare de piatră, închinată Sfântului Gheorghe, și care se găsește și astăzi păstrată în bună stare.

Radu Vodă, Domnul țării Românești între anii 1664—1667 și fiul său Leon Vodă, după ce face oarecare îmbunătățiri, cruciei ridicate de tatăl său, clădește lângă dânsa în anul 1665, o biserică închinată unui alt sfânt viteaz, patronul oștirilor, sfântului mareluĭ Mucenic Dimitrie, pe care apoi o înzestrează cu cele trebuitoare unui sfânt locaș, și o dărueste cu multe lucruri, după cum se vede aceasta din actul domnesc, prin care dă de veci personalului ei scutire de toate birurile ce vor fi cândva în țară. Biserica e așezată în strada Leon-Vodă, la intrarea dinspre calea Șerban-Vodă și din pricină că a fost ridicată pe loc domnesc, poartă supranumele de «Slobozia». După un răstimp de 78 ani, această biserică mică și de lemn e înlocuită cu una de zid, de către marele Vistier Constantin Năsturel cu soția sa Ancuța, fiica mareluĭ medelnicer Preda Pârșcoveanul și a jupâneseĭ Stanca, care s'a sfințit în ziua de 8 Septembrie 1753, de când are și al doilea hram al «Nașterii Maicii Domnului», în timpul domniei lui Vodă Constantin Mavrocordat, precum ne arată pisania așezată în tinda bisericii.

Marele Vistier Constantin Năsturel este fiul mareluĭ ban și caimacan, contele Șerban Năsturel, nepot al mareluĭ ban Radu-Toma și strănepot al doamneĭ Elena, soția luĭ Vodă Mateĭ Basarab. Poate că această legătură de rudenie cu Mateĭ Basarab și în amintirea tovarășilor luĭ, căzuți în răscoala făcută împotriva luĭ Leon Vodă, saŭ poate pierderea de timpuriŭ a fiicii sale Catrinuța, să fi fost cauza ce a îndemnat pe marele vistier Constantin Năsturel, să zidească acest sfânt lăcaș. Se mai poate însă ca adevăratul motiv ce l'a determinat s'o zidească să fie acel sentiment de dragoste către biserică, curat și puternic, izvorât dintr'o instrucțiune și educațiune aleasă, văzută în chip deosebit la neamul Năstureiilor, care l'a îndemnat în 1730, să zidească și biserica «Dobroteasa».

Biserica s'a zidit din temelie cu toată cheltuiala sa și a soțieĭ sale Ancuța, și s'a terminat în toamna anuluĭ 1743. Biserica de lemn a luĭ Radu Vodă este mutată în mahalaua Cărămidarilor din vale, spre bariera Pisculuĭ și calea Văcărești, (tot de către Constantin Năsturel), care mai apoi, pe la 1854, rezidindu-se a devenit biserica parohială «Cărămidarii de jos» cu hramul Sf. Gheorghe.

De la zidire și până astăzi, s'aŭ făcut bisericii Slobozia mai multe reparațiuni și îmbunătățiri; epitropia se gândește însă, cu capitalul format din economii, să construiască o altă biserică mai spațioasă mai solidă și mai artistic lucrată.

V. *Biserica Sf. Treime (Știrbeĭ)* din Craiova. Biserica «Sfânta Troiță» cum a numit-o întemeetoarea, s'a terminat de clădit în 1768, în zilele luĭ

Alexandru Sc. Ghica Voevod, având și al doilea hram: «Nașterea Maiciĭ, Domnuluĭ» Intemeetoarea bisericiĭ, Dumitrana Știrboaia Stolniceasa, fiica luĭ Constantin Strâmbeanu și soția Stolniculuĭ Constantin Stirbeĭ.

In 1770 Emanuel Roset-Vodă, spre a da o maĭ puternică ființare bisericiĭ, prin act domnesc statornicește scutire de anumite dărĭ pentru această biserică și pentru doĭ preoțĭ și un diacon, și dă poruncă Banuluĭ Craioviĭ și boerilor ispravnicĭ de Sud-Dolj de a apăra biserica de scutirile oerituluĭ, vinărituluĭ, dijmărituluĭ și alte angarale.

In 1811 Barbu Știrbeĭ, biv vel Vornic, arată o și maĭ deosebită evlavie pentru acest lăcaș al Domnuluĭ, alcătuind testament, lăsând legatară pe soția sa Catinca și ca epitrop al bisericiĭ, pe dumnealuĭ Dumitrache Bibescul biv vel Logofăt, iar ca avere proprie bisericiĭ: moșia Broscarĭ din Sud-Mehedințĭ și moșia Mlecăneștĭ din Sud-Dolj.

Marele vornic, dacă văzu că i se stinge neamul, el fiind cel de pe urmă coborâtor, adoptă pe fiiul nepoateĭ sale Caterina Văcăreasca, măritată cu Dumitru Bibescu. Tot marele vornic ridicase în jurul bisericiĭ chiliĭ și orândui prin testament de a se ridica și alt rând de case deasupra acelor chiliĭ. In 1840, urmașul prin adopțiune, marele Logofăt Barbu Știrbeĭ, împreună cu maica sa Ecaterina Bibeasca, înfrumusețează biserica «Sfânta Treime» cu tâmplă de lemn, nouă, zugrăvind-o «de iznoavă» și dăruind-o cu alte deosebite podoabe și odoare.

Și după cum întemeetoarea bisericiĭ, râvnă și evlavie a avut pentru sfântul lăcaș, tot așa în curgerea vremiĭ, și următoriĭ neamuluĭ, cu acelaș sentiment s'au arătat întru amintirea strămoșieĭ de demult. Astăzĭ biserica Sfânta Treime s'a reclădit, arhitect fiindu-ĭ Lecomte de Nouy. De o frumoasă înfățișare, ea e înconjurată cu o grădină bine orânduită prin deosebita îngrijire a epitropuluĭ ctitor, Barbu Știrbeĭ, fiind una din podoabele orașuluĭ Craiova.

VI. *Biserica Kreţulescu* din Bucureștĭ.

Vornicul Iordache Krețulescu și soția sa Domnița Safta, fiică a luĭ Constantin Brâncoveanu-Vodă, sunt întemeetoriĭ bisericiĭ din Bucureștĭ cu hramul «Adormirea Maiciĭ Domnuluĭ», pe care aŭ clădit-o între aniĭ 1720-1722.

Pârvul, marele Logofăt, tatăl luĭ Iordache Krețulescu, trece din viață foarte de tânăr. Iordache crescu la curtea luĭ Constantin Brâncoveanul, care-l însoară de tânăr cu Safta, cea de-a treĭa fiică a sa și maĭ vârstnică de cât ceĭ patru băețĭ, tăiațĭ împreună cu tatăl lor în Constantinopol în 1714.

După omorârea luĭ Brâncoveanu și a fiiilor săĭ, Iordache Krețulescu se duce în surgun împreună cu soacră-sa, iar pe la anul 1717, pe timpul domnieĭ luĭ Nicolae Mavrocordat, cel dintâĭ domn fanariot, se întoarce în țară și dobândește boeria de logofăt mare și apoĭ de vornic mare. El e foarte astâmpărat și unul din aceĭ boerĭ românĭ, care împreună cu Radul Popescu mare vornic, nu s'a arătat dârz și revoluționar față de Mavrocordat, de aceea cinste mare a primit în cursul domnieĭ acestuia.

Incă de pe timpul luĭ Vodă Brâncoveanul din porunca luĭ se tăiase noua cale în Bucureștĭ, care se numi Podul Mogoșoaieĭ și mergea până la locul Colfesculuĭ (astăzĭ Palatul Regal), unde era bariera.

Din locul domnesc, Mavrocordat dărui în 1718 o parte luĭ Iordache Kreţulescu și anume de unde e astăzĭ «pasagiul român» până la «puţul cu zalele», azĭ grădina mică a palatuluĭ regal, spre a-și clădi casă și biserică.

Iordache Kreţulescu, a fost un om foarte bogat, care pe lângă al său, a moștenit după moarte mult din averea cea mare a luĭ Brâncoveanul. Cu toate că avea moștenitorĭ, el voia să lase proprietăţĭ îndestulătoare pentru buna întreţinere a bisericiĭ zidită de el și soţia sa. Moare însă în anul 1746 fără să facă testament. In anul următor 1747, soţia sa Domniţa Safta alcătuește diata, prin care se hotărăște ca biserica «*să nu se închine nicăerea*».

Sfântul lăcaș e clădit acum 181 de ani în chiar curtea caselor întemeetorilor, care au stat în fiinţă până la 1843—1844.

VII. *Biserica Sf. Ilie* din Craiova, e întemeiată de Ilie Otetelișeanu, fost «Vornic de districtul Dolj», în anul 1719, pe timpul când Oltenia era sub stăpânirea Austrieĭ. Otetelișeanu a zidit această biserică între aniĭ 1710—1715; bine nu se cunoaște încă data. Prin diata sa din 1732 Decembrie 11, el îĭ lasă partea sa din moșia Diiuluĭ, azĭ numită Calafatul, parte ce-ĭ fusese dăruită de vărul sau Barbu Otetelișeanu, care a întemeiat mânăstirea Căluiŭ din jud. Romanaţĭ, împreună cu Buzeștiĭ.

Prin urmare averea bisericiĭ și felul de administraţie al acesteĭ averĭ pornește de la Ilie Otetelișeanu, care prin diata pomenită maĭ sus statornicește: «ca doĭ cinstiţĭ negustorĭ aĭ târguluĭ, numiţĭ de către ctitorĭ, să vadă de biserică.

Rânduește apoĭ soţieĭ sale Maria: «să dea să isprăvească tâmplele și să o învelească (biserica) de noŭ cu șindrilă». Ca ctitor statornicește pe vărul său Barbu Otetelișeanu, și-l obligă ca din ce va prisosi din averea bisericiĭ «să se dea milostenie unde îl va povăţui Duhul luĭ Dumnezeŭ, maĭ vârtos să îmbrace săracĭĭ, să scoată datornicĭĭ din temniţă, să hrănească bolnavĭĭ». Ilie Otetelișeanu trece din viaţă fără să lese urmașĭ direcţĭ.

Pe la 1810 fiind ctitor Iordache Otetelișeanu, s'a făcut în Craiova din averea bisericiĭ o școală de fete pe un loc dăruit de Constantin Lazaro. Tot Iordache Otetelișeanu a clădit si liceul din Craiova, pe alt loc dăruit de Lazaro și cu fonduri puse la dispoziţie de Vodă Știrbeĭ.

P. Mugure.

BISERICA S-ta VINERI-HERASCA DIN BUCUREȘTI

EXCURSIUNI[1]

Onorat auditoriŭ!

Ce împinge pe oamenĭ să facă excursiunĭ? Plăcerea de a vedea regiunĭ încântătoare? Gustul de a urca pantele munţilor, saŭ alt sentiment nelămurit încă? Un vestit excursionist englez, Mummery, spune într'un volum al săŭ vorbind despre sportul alpin că, «unuĭ om poate să-ĭ placă a se suĭ pe munţĭ şi în acelaş timp să nu fie impresionat câtuşĭ de puţin de priveliştile înconjurătoare; pe de altă parte, se găsesc oamenĭ pasionaţĭ de frumuseţile naturiĭ, dar cărora nu le plac suişurile de munte. E de presupus, de sigur, că ceĭ care sunt maĭ atraşĭ de către munţĭ şi care revin în mod statornic să le revadă splendorile sunt ceĭ care aŭ în cel maĭ înalt grad aceste două isvoare de plăcere; aceĭ care pot combina fantazia şi veselia unuĭ măreţ sport cu bucuria nemărginită pe care o dă farmecul formelor, tonurilor şi colorilor marilor lanţurĭ de munţĭ. Eŭ nu mă sfiesc însă, adaogă el, că—în ce mă priveşte—eŭ m'aşĭ sui chiar când n'ar mai fi de văzut peisagiĭ nimic frumos, şi drumurile s'ar face prin nişte peşterĭ oribile» [2]).

E aşa dar altceva maĭ puternic, care împinge pe oamenĭ către acest sport. Cunoscutul filosof francez Guyau ne dă explicaţia cea maĭ lămurită şi ştiinţifică într'un capitol al cărţiĭ sale: «Esquisse d'une morale sans obligations ni sanction». Vorbind despre plăcerea pe care o simte cineva prin risc orĭ prin luptă, el zice: „Omenirea primitivă a trăit în mijlocul pericoluluĭ; trebue dar ca să se regăsească şi astăzĭ la ceĭ maĭ mulţĭ oamenĭ o predispoziţie naturală spre a-l înfrunta. Pericolul era ca să zicem astfel jocul oamenilor primitivĭ, cum orĭce joc este astăzĭ pentru mulţĭ oamenĭ un simulacru al pericoluluĭ. Gustul ăsta de pericol, înfruntat numaĭ pentru sine însuşĭ se

1) Conferinţă ţinută la Ateneul Român din Piteştĭ, la 11 Aprilie, 1904.
2) **A. F. Mummery**. *Mes escalades dans les Alpes et dans le Caucase*, trad. fr. par M. Paillon, Paris, 1903 pag. 295.

întâlnește până și la animale»[1]) Și el citează, în sprijinul acesteĭ din urmă părerĭ o curioasă istorisire a unuĭ călător Mouhot în drumurile luĭ prin Camboge: Maĭ multe maĭmuțe văzuseră pe un crocodil stând pe jumătate afundat în apă, cu gura deschisă gata să apuce tot ce ĭ-ar veni la îndemână. Maĭmuțele, după ce părură că se sfătuesc, se apropiară întru câtva de el, și dintr'un copac care se apleca deasupra apeĭ, lăsându-se din ramură în ramură câte o maĭmuță dintre cele maĭ îndrăsnețe, întindea către el laba, făcându-se că-l lovește; dar ramurile fiind prea sus, ele se agățară una de alta formând un fel de lanț, ĭar cea care era la căpătâĭ îl plictisea pe bĭetul crocodil în chipul cel maĭ răŭ posibil. Câte odată crocodilul închidea teribila-ĭ gură fără însă ca să poată apuca pe vr'unul din dușmaniĭ săĭ: atuncĭ eraŭ niște strigăte de bucurie și niște sărituri ne maĭ văzute pe veselele maĭmuțe. Alte orĭ însă, între fălcile crocodilulu era prinsă vr'o labă de maĭmuță și la minut spăimântătorul animal dispăreà sub apă cu întreaga sa pradă. Atuncĭ maĭmuțele celelalte speriate țipaŭ și fugeaŭ care încotro puteaŭ, dar asta nu le împĭedica de loc ca să reînceapă acelaș joc peste câteva zile saŭ chiar peste câteva ceasurĭ[2]).

Aci este evidentă plăcerea de a înfrunta pericolul în speranța de a câștiga o biruință orĭ de ce fel ar fi ea.

Când lucrul acesta se întâmplă la animale, cu atât maĭ explicabil va fi la om. Guyau, ne maĭ spune, vorbind despre un englez care se dusese în Africa numaĭ pentru gustul de a vâna, că ĭșĭ puse într'o zi următoarea întrebare, după ce era să fie sfâșiat de un leŭ: De ce ĭșĭ riscă omul viața sa fără să aibă vr'un interes?

Nu știu ce să răspundă, în primele momente, dar constată maĭ la urmă, că omul simte, după ce a înfruntat, după ce a scăpat dintr'un pericol— o satisfacție internă, care merită de a-ți fi riscat viața, chĭar când n'ar fi nimenĭ de față ca să aplaude[3]).

Aceeașĭ nevoe de pericol și de isbândă se găsește și la excursionist, pentru că cele maĭ multe escursiunĭ serioase se fac pe locurĭ pericoloase. Filosoful Guyau a ajuns la această explicare prin ajutorul raționamentuluĭ, scos din datele aduse de diferiți povestitorĭ, pe când Mummery, excursionistul de care vorbĭam a ajuns la aceeașĭ concluziune pe calea directă a experienții. Partea interesantă a sportuluĭ excursiunilor nu este în ascensiunea vr'unuĭ vârf, ci în lupta pentru a învinge greutățile. Dintre ceĭ ce urcă și se agață de stâncĭ nu e fericit de cât acela care a gustat deliciile lupteĭ cu dificultățile. Scoborîșurile repezĭ și alunecoase, suișurile perpendiculare și netezĭ, miile de obstacole sunt putința de a fi a excursionistuluĭ[4]).

E greŭ a se analiza însă aceste sentimente; trebue să le fi simțit cineva pentru a le putea pricepe; și excursionistul englez, care de sigur le-a simțit, maĭ adaogă, că: «ele fac să circule sângele în vine, distrug cinismul

1) **Guyan.** Op. cit., Paris, 1896, IV-ième édition, p. 143.
2) **Guyau.** Op. cit., Plaisir du risque et de la lutte, pp. 143–144.
3) **Guyau,** Op. cit. p. 144.
4) **Mummery,** *Mes escalades,* p. 291.

și până și urmele luĭ, taĭe din rădăcinĭ pesimismul și prin urmare te fac fericit» [1]).

E cu putință un rezultat maĭ satisfăcător din toate punctele de vedere, de cât rezultatul sportuluĭ excursionismuluĭ ? Tot din gustul de a se vedea expus la pericole și de a le învinge, tot pentru a avea conștiință de puterea sa, omul a dorit să întreprindă călătoriĭ pe mare. «Atracția iresistibilă a mării stă în mare parte tocmaĭ în pericolul neîncetat ce-l prezintă. Ea tentează pe rând toate generațiile care se nasc pe țărmiĭ eĭ, și dacă poporul englez a dobândit o intensitate de viață și o putere de expansiune așa în cât s'a răspândit în lumea întreagă, se poate zice că o datorește educațiuniĭ pe mare, adică educațiuniĭ prin pericol» [2]). Și tot așa Fenicienii odinioară și Grecii, trăind pe nesigurele și vecĭnic periculoasele valurĭ ale mărilor, aŭ putut fi totdeauna gata pentru orĭce pericol ; și Odiseea, poate, nu e de cât sintetizarea poveștilor celor ce se duceaŭ după treburĭ neguțătorești și în urmă răsboĭnice în diferitele părți ale Mediteraneĭ. Există în pericol o putere educativă și cu totul curată, care nu se găsește în nicĭ o școală.

După cum însă omul, în epoca primitivă era mereŭ înconjurat de pericole, tot așa era și cu popoarele vechĭ istorice. Ocupațiunea lor era prea aspră; eĭ n'aveaŭ vreme să se încânte de frumusețea munților, nicĭ de splendoarea mariĭ. Astfel, excursiunĭ nu se făceaŭ, excursioniștĭ nu eraŭ, căcĭ toată forța, energia lor și-o riscaŭ în pericolul neevitabil, în luptele ce le aveaŭ pentru ca să poată trăi. Ceeace îĭ făcea să înfrunte călătoriĭ marĭ, eraŭ motivele de a face comerț, saŭ de a cuceri saŭ de a'și întinde ținuturile lor saŭ a'și lărgì cercul cunoștinților. Decĭ pofta de câștig, partea materială întâĭ. Incetul cu încetul, prin estinderea cât maĭ mare a capitaluluĭ de cunoștințĭ al lor, li s'a rafinat și curiozitatea, și călătoriile și drumurile din pur comerciale și de interes, aŭ început a avea și o parte estetică, desinteresată, — bine înțeles, abĭa simțită deocamdată. Și dacă în timpiĭ anticĭ, Romaniĭ nu eraŭ tocmaĭ așa sensibilĭ la frumusețile munților, cum ne apropiem de evul mediŭ, lucrul se schimbă, și ca dovadă, n'avem decât să observăm modul cum își alegeaŭ locul pentru castelele saŭ templele lor ; n'avem decât să ne amintim că pictoriĭ acesteĭ epoce, ca să dea tablourilor lor un fond maĭ frumos, făceaŭ să se întrezărească un munte saŭ un șir de munțĭ.

Prima țară în care se începură excursiunĭ pe munțĭ, fu Elveția. Ea însăși începu a fi maĭ bine cunoscută în urma Renașterii. «In 1518 ducele Ulrich de Würtemberg și apoĭ Joachim de Watt, făcură pentru prima oară ascensiunea munteluĭ Pilat, căruĭa legenda luĭ Ponțiŭ-Pilat — care ar fi fost înmormântat în apele întunecate ale laculuĭ Brundlealp, — îĭ făcea o aureolă de temut» [3]). Maĭ târziŭ, după această dată, străinĭ și Elvețienĭ descriŭ frumusețile Elveției : diplomațĭ, profesorĭ, poețĭ, romancierĭ, — ca de exemplu Jean-Jacques-Rousseau, — se ĭau la întrecere. Romantismul va ajuta foarte

1) Ibid, p. 293.
2) **Guyan,** Op. cit. p. 145.
3) **Louis Farges,** *Une industrie nouvelle,* dans «*Revue des deux mondes*», LXXIIIe année, 15 Juin, 1903, p. 810

mult la cunoașterea acestei țări. Jean-Jacques-Rousseau în a sa «Lettre à d'Allembert sur les spectacles», face o descriere a vieții excursioniștilor elvețieni, iar în «Confessions» vorbește despre excursiile la lacul Neuchâtel, contribuind astfel la răspândirea gustului de a cunoaște aceste poetice regiuni. Cu cât se îmulțiră excursioniștii, cu atât se creeară în Elveția mai multe hoteluri și astfel, prin aceasta se creâ o industrie nouă la sfârșitul sec. XIX, prin care Elveția se îmbogăți din ce în ce. Excursiunile totuși se făceaŭ cu mare greutate și Farges ne spune, că una din acestea, condusă, în 1731, de către un oarecare Schmutz de la Glaris, prin diferite localități dintre care Lucerna, Berna și până la Friburg, a costat din punctul de vedere bănesc, pentru 9 persoane și 2 servitori, 465 fiorini și pe deasupra, mai ceru Schmutz încă și câte 2 fiorini de persoană bacșiș pentru servitori,—zicea el,—ceeace făcea, de fiecare călător, cam vr'o cinci-zeci de fiorini, adică mai mult de doi fiorini pe zi de persoană. Acesta e un drum, zice Farges, care azi s'ar face cu mult mai repede, fiind prin niște regiuni foarte lesnicioase, într'un mod mult mai plăcut și mai cu seamă mult mai ieftin [1].)

O călătorie de la Londra la Lausanne, a costat pe o familie, în 1829, 95 livre sterline și s'a făcut în 16 zile.

Azi, aceeași distanță cere abia 36 ore și nu costă decât 200 lei de persoană, Astfel, excursiunile în Elveția, în sec. XVIII și începutul celui al XIX, ajunseseră a fi un mijloc de jefuire indirectă a celor doritori de plimbare în regiuni frumoase ; ceva așa cum ar fi în ziua de astăzi — în unele părți — la noi ! In Elveția, de la 1860, traiul a devenit, — spune Farges — mult mai ieftin, grație înlesnirilor, în primul rând, grație drumului de fier, care duce pe călători până aproape la poalele munților, pe care voesc să'i urce.

Așezarea geografică a Elveției, și faptul că fu descrisă în mod favorabil și de timpuriu de poeți și, de romancieri, făcu să se desvolte, după cum văzurăm, aci pentru prima oară, gustul excursiunilor Alpine, de unde numirea de *alpinism*.

Astăzi, Elvețienii se 'ntreabă, îngrijați, dacă se va menține încă această afluență a streinilor în țara lor,—afluență atât de folositoare intereselor lor. Entusiasmul pentru munții Elveției nu va scădea niciodată, dar nu e mai puțin adevărat, că aŭ început a fi vizitate și alte șiruri de munți, tot așa de frumoși, și în curând se va putea vorbi de Carpatism, după cum se vorbește de Alpinism.

De ce însă, dacă și muntele și marea, ne presintă ideia unui pericol, și ne deșteaptă gustul de a'l înfrunta, de ce mai preferat este muntele ? căci celei mai mari părți din oameni, îi va plăcea excursiunile la munte înaintea legănării pe valurile mării. Emile Faguet, în critica sa asupra romanului «Là-Haut» al lui Edouard Rod, zice vorbind tocmai de obsesiunea, de fascinațiunea muntelui asupra omului, care a gustat odată farmecul excursiilor: «Fiecare munte are o fizionomie a sa, cu totul proprie, în cât devine o per-

1) **Farges**, Op. cit., p. 817.

«soană, cu un anumit temperament, un anumit caracter, un anumit suflet; «fără a mai socoti, că muntele 'şĭ are o fire a sa, care'l face ca în unele «zile să fie teribil, ca un dușman posac, ĭar în altele zâmbitor, atrăgător și «par'că ar sta gata să invite pe ceĭ care ĭĭ privesc culmile.

«Dar toate astea le are și marea. Ceea ce însă ĭĭ lipsește eĭ, este o «continuare de fizionomiĭ individuale : icĭ, colo, maĭ departe. Marea este o «măreață și capriţioasă zeiță. Muntele este o societate stranie de miĭ de zei- «tățĭ, ale căror caractere diferite le putem cunoaște»[1]). «In sfârșit, ĭubirea munţilor este ĭubirea de ceva misterios și neaccesibil, de ceva care cată să se dea în lăturĭ, să se ferească și care te face nerăbdător». Insă, dacă muntele prezintă atâta varietate în frumusețe, față de monotonia măriĭ, apoĭ în aceĭași măsură prezintă și nenumărate pericole ; și mulţĭ din ceĭ care se duc, fericiţĭ, să respire aerul liber și sănătos, cad victime dorinţeĭ lor de a împinge acest sport până la cele maĭ depărtate limite ; căcĭ pe munte «c'est l'inattendu qui arrive toujours».

Mummery ne descrie excursiile sale în Alpĭ și în Caucaz în paginĭ pline de un eroism maĭ mult decât obicĭnuit. Pentru el, ca și pentru mulţĭ alpiniștĭ, plecarea pe munte la mĭezul nopţiĭ, e mijlocul cel maĭ des întrebuinţat. Eĭ merg pe dibuite, cu un felinar mic, care nu poate scăpa nicĭ pe călător nicĭ pe călăuza sa de a aluneca într'o adâncă crestătură de gheţar, invizibilă la slaba lumină, pe care o duc cu eĭ. Când se face ziuă, începe un pericol, pe care nicĭ atenţia excursioniștilor, nicĭ graba lor, ci numaĭ norocul poate să'l înlăture: căderea pĭetrelor d'alungul pantelor munţilor,—bolovanĭ, pe care înghețul nopţiĭ ĭĭ oprise din mers și pe care soarele dimineţiĭ ĭĭ pune din noŭ în mișcare, desghețând suprafața pantelor, pe care se odihniseră. Atuncĭ, pe unele culmĭ, mase întregĭ de bolovanĭ, care duc cu eĭ tot ce întâlnesc în cale, se rostogolesc la vale, producând un fel de vuete și șuerăturĭ și măturând coasta de tot ce ar găsi în drum: copăceĭ, plante, oamenĭ etc.. In povestirea uneĭa diu excursiile făcute de Mummery, pe una din culmile munteluĭ Cervin, se văd măsurile ce trebuĭa să le ĭa înainte, pentru ca să poată înfrunta asemenea pericole.

După multe alergăturĭ, de la o culme la alta, în intervalele în care împroșcăturile astea de pĭetre le dedeaŭ răgaz, ajunseră sub o culme maĭ adăpostită a cresteĭ Furggen. Atuncĭ una din călăuze propuse ca înainte de a merge maĭ departe, dacă vor să dea semn de înţelepcĭune, să mănânce merindele și să bea șampania ce aveaŭ, — maĭ înainte ca o soartă maĭ puţin prielnică să'ĭ lipsească de ele. «Sacul fu desfăcut — zice Mummery — și cu o gravă și serioasă religiositate, cu toate prevenințele datorite uneĭ așa solemne ocaziunĭ, noĭ procedarăm la întrebuinţarea tutulor excelentelor lucrurĭ care ni se daseră de prevăzătoarea noastră gazdă. Sub dulcea influență a acestor proviziunĭ, așa de variate, starea noastră de spirit atinse cel maĭ înalt diapazon și fața luĭ Burgener—principala călăuză—ĭși reluă aerul săŭ

1) **E. Faguet**, *Propos littéraires*, p. 75.

de încredere obicinuită». Și Mummery adaogă: «Cugetând acum la acest prânz, eŭ n'am nicĭ cea maĭ mică îndoĭală, că Burgener a înțeles perfect că ,o societate de excursioniștĭ veselĭ și încrezătorĭ în eĭ înșiși poate să evite căderile de pĭetre, poate să se strecoare d'alungul lespezilor prăpăstioase, într'un fel și cu o dibăcie, de care ar fi incapabilĭ oamenĭ îngrijoraț și fără de energie. Scopul săŭ fu pe deplin atins. Indată ce ne-am asigurat pălăriile legându-le cu batiste, după ce am aruncat o ochire șireturilor de la ghete, am simțit cea maĭ deplină încredere unĭĭ în alțiĭ și avurăm plăcuta sensațiune că ghețoaĭele și pĭetrele o să întrebuințeze, față de noĭ, talentul obișnuit al lor, de a nu nemeri pe excursionistul deprins cu munțiĭ. Iată-ne după asta, sărind d'alungul lespezilor ca o ceată de căprioare speriate. Intr'un punct saŭ două, când toț ne găseam la un loc fără siguranță, pe coaste cu totul prăpăstioase, eram siliț să ne potolim puțin avântul, dar atuncĭ șeful nostru nu ne permitea nicĭ o ezitare, și, ne-o plăcea, orĭ nu, schnell, nur schnell», repede, haide, repede, ne târa fără de preget.

O ușoară lovitură la cap de o bucată de ghĭață, saŭ căderea uneĭ marĭ pĭetre, jucându-se d'a «v'aț ascunsele» printre noĭ, aducea la maximum mustrările luĭ Burgener; e zadarnic de a spune că numaĭ câteva minute de un asemenea exercițiŭ, sunt îndestulătoare să ne scoată din câmpul de bătaĭe al pĭetroaelor, și să putem merge apoĭ în siguranță»[1]). Asta ar fi un model de excursiă semi-periculoasă. Ce ar zice un excursionist de la noĭ, auzind că pe o distanță oarecare, era nevoĭe, ca să se poată trece de la un punct la altul, ca toț excursioniștiĭ să se dea la următorul fel de exercițiŭ: La un moment dat, nu maĭ există nicĭ un fel de sprijin sub picioarele excursioniștilor, dacă eĭ vor să treacă prin anumite puncte; atuncĭ, între două ziduri de munț foarte apropiate, fără nicĭ un sprijin direct al mânilor saŭ al picĭoarelor, toț trebue să meargă sprijinindu-se cu spatele de un perete stâncos și cu picioarele de păretele din față, ducându-șĭ corpul cu multă băgare de seamă, prin mișcărĭ sacadate, spre a putea înainta într'o așa poziț, pân' la un noŭ punct de mers maĭ omenesc. Altădată, — ne povestește la rându'ĭ și d-na Mummery — după un suiș ameț, una din călăuze, răzimându-se cu brațul de vârful uneĭ creste de stâncă, pe care o credea sigură, și pe când ne pregăteam a'l urma, vedem cu groază că'ĭ alunecă brațul și după o ultimă sforțare convulsivă spre a găsi ceva de care să s'agațe, el cade cu capu 'n jos d'alungul păreteluĭ de stâncă, ca vr'o 5 metri de desuptul nostru, cu picĭoarele 'n aer, cu brațele 'ntinse, sacul de călătorie desprins dintr'o parte, cu pălăria rostogolindu-se 'n văsduh. Burgener, cealaltă călăuză, pusese deja mâna pe frânghie — căcĭ în Alpĭ, în locurĭ periculoase, călătoriĭ sunt legaț unĭĭ de alțiĭ, printr'o lungă și puternică frânghie, pentru ca excursioniștiĭ căzuț să poată fi scăpaț de către ceĭ rămaș pe locurĭ maĭ sigure. Burgener pusese — zic — mâna pe frânghie, pe când tovarășul săŭ cădea, și toț începurăm a trage în spre noĭ, dar fără nicĭ un

1) **Mummery,** Op. cit. p. 32—34

rezultat, până când observarăm, că vesta nenorociteĭ noastre călăuze, se agăţase de un colţ de stâncă şi 'l ţinea 'n loc. După ruperea ei, reuşirăm să'l desprindem, şi cu câteva sforţări, îl trăserăm în sus. O tăcere mormântală domnĭa şi nu era întreruptă de cât de gemetele aceleĭ grămezĭ de nervĭ striviţĭ, care zăcea la picĭoarele noastre şi în care era greŭ de a recunoaşte pe omul activ, îndrăsneţ, cu spiritul vioĭ, care ne făcuse să jucăm, care ne înveselise cu strigătele sale în mijlocul acestor ziduri de stâncă şi a căreĭ bună dispoziţie ne micşorase spaima de morenele pĭetroase. Tăcerea nu era întreruptă de cât de plânsetele rănituluĭ, când deodată o voce solemnă strigă: «E ceva providenţial, că nu s'a spart nicĭ una din sticlele cu şampanie!» Privind în jurul meŭ, continuă d-na Mnmmery, băgaĭ de seamă că bărbatul meŭ întrebuinţase aceste teribile momente pentru a inventoria conţinutul saculuĭ. Una din faĭmoasele sticle fu repede destupată şi un pahar din lichidul spumegător, fu turnat pe gâtlejul gâfâind al bĭeteĭ călăuze [1]).

In munţiĭ ţărĭĭ noastre nu există pericole de acest fel. Nu avem şi nu putem admira frumuseţea rece a gheţarilor şi a zăpeziĭ eterne ; nu înfruntăm ceea ce înfruntă ceĭ ce urcă Alpiĭ, Himalaya, Caucazul etc. Dar... toate acestea nu pot să scadă plăcerea simţită la suişul acestor munţi. Carpaţiĭ noştri au felurite şi variate atracţiĭ, de multe orĭ însă altele de cât cele cunoscute în Alpĭ. Nu sunt gheţarĭ, dar sunt nestrăbătutele şi veşnic verzile păduri de brazĭ şi de molift, pădurile de fag şi de mesteacăn. In loc de acele câmpiĭ, întinse, albe, de zăpezĭ, sub care mulţi şĭ-or fi găsit ultimul loc de odihnă, Carpaţiĭ îs înfăşuraţi într'un mătăsos aşternut de ĭarbă şi de muşchĭŭ, şi nu e neplăcut lucru, socot, ca în loc să-ţĭ alunece picĭorul în zăpada nesigură, să-l afunzĭ în molicĭunea ĭerbeĭ:

Şi nu numaĭ astea sunt atracţiile munţilor noştri:

D-l Take Ionescu, într'o conferinţă a sa, ne spune că „o altă superioritate a munţilor noştri e lipsa de organizare, de luare în posesiunea omuluĭ asupra frumuseţilor lor.» [2]) Şi într'adevăr, nu e maĭ mare plăcere, ca atuncĭ, când singur îţĭ facĭ drum printre stâncĭ, şi când ştiĭ că ţie îţĭ datoreştĭ, că aĭ putut vedea alte noĭ priveliştĭ. Adevăratuluĭ excursionist, îĭ va plăcea să meargă pe drumurĭ necunoscute, pline de surprize, care singure pot produce acea satisfacţie nespusă, după care aleargă el. Tocmaĭ nesiguranţa şi dificultatea trecerilor necunoscute, fac să se nască sensaţia aceea de independenţă şi de încredere în sine.

Aşa, comparând din amintire, două excursiĭ făcute în Bucegĭ, din două locurĭ diferite pentru a ajunge la acelaş punct, prima, deşi facută în condiţiĭ maĭ grele şi pe timp nefavorabil, îmĭ apare mult maĭ plăcută de cât a doua făcută pe drumurĭ cunoscute, des bătute de excursionişti şi pe care drumurĭ, totdeauna, întâmplarea nu ne-a adus înainte, vreme rea. Excursiile de care vreaŭ să spun, nu sunt nicĭ periculoase, nicĭ ne maĭ făcute de alţiĭ; din

1) **Mummery.** Op. cit. p. 63—64.

2) **Take Ionescu,** *In Carpaţi,* Conf. ţinută la Ateneŭ, 31. Ian. 1902. In *Rev. «Literatură şi Artă Română»,* An. VII, 1903, No. 5, pag. 212.

potrivă, pe locuri pe care poți merge totdeauna -- saŭ mai totdeauna — călare, deși poteca poate să fie în marginea unei prăpăstii și îngustă ca de două palme. — Plecând din Rucăr la mĭezul zilei, de oarece sosisem cam târziŭ din Câmpulung, am luat cai d'aci pentru a începe adevărata excursiune. Ziua era frumoasă fără semne de ploaie. Am trecut pe lângă drumul ce duce la peștera Dâmbovicĭoara, pe valea Posadei și am început să suim pe lângă cetatea luĭ Negru-Vodă, mergând d'aci înainte când d'a dreapta când d'a stânga șoselei ce duce la vama Djuvala. Ne-am apropiat mult de acest punct, fără însă a-l atinge și am mers, lăsând vama spre stânga, îndreptându-ne către un munte de hotar, numit Sânt-Ilie. Suișul potolit, era făcut chĭar pe linia hotaruluĭ, prin mijlocul unei păduri de molift și brad de o regularitate perfectă, cu un miros intens de rășină, și care avea aerul unuĭ parc imens. Totul producea asupra spiritelor noastre, o încântare desăvârșită, la înălțimile astea, pe d'asupra cărora se rotiaŭ vulturiĭ. Intr'un luminiș, de unde se zărea câmpia Transilvaniei, am stat să ne odihnim, pe la ceasurile 4 și să gustăm, din fugă, așa, merindele noastre. Tocmaĭ ajunsesem la cafea, când picături mari de ploaie din niște norĭ strânșĭ în grabă, ne silirăă să ne urmăm drumul și să dăm ghes cailor, care aveaŭ mersul cam încet. Când ploaĭa era maĭ repede, trebui să ĭeșim la loc descoperit. Prin niște crânguri joase, având la stânga adâncimea cu o aproape verticală pantă a munteluĭ și la dreapta un suiș aproape la fel, pe o potecă îngustă, pe care putea merge numaĭ un cal,—cu pasul încet, măsurat și sigur al caluluĭ de munte,—am înaintat mereŭ și pe drum maĭ bun și pe drum maĭ răŭ, odihnindu-ne câteva clipe și încălzindu-ne la focul unuĭ pichet al soldaților, ce păzeaŭ granița. Am mers timp de treĭ ceasurĭ prin ploaĭa rece și neîncetată. Culmile se succedaŭ și păreaŭ a nu se maĭ sfârși; ploaia în cele din urmă stete, dar fu urmată de întunecimĭ de norĭ, care se învârtejaŭ printre noĭ chĭar, oprind putința de a ne vedea, uniĭ cu alțiĭ la micĭ distanțe.

In sfârșit, când norii se risipiră, înălțându-se tot maĭ tare, a venit și noaptea tocmaĭ când maĭ era ca vr'un ceas ca să ne apropiem de vama Strunga, de unde unul din noĭ cam știa drumul către schitul de la peștera Ialomicĭoara, unde voĭam să dormim noaptea. Atuncĭ, începu un mers pe dibuite luminat din timp în timp de o slabă lumină a unuĭ sfert de lună, ce se întrevedea printre norĭ. Vreme d'un ceas, până după orele 9 rătăcirăm pe sub dealurile din josul Strungeĭ. Găsirăm în sfârșit poteca salvatoare și nu ne trebui mult timp ca s'ajungem la malul Ialomicĭoareĭ și d'aci la căsuța de adăpost din josul schituluĭ. Noaptea petrecută, ca și în alte dăți, pe aceleași paturĭ primitive, a trecut repede.

A doua zi, imediat ce frigul prea puternic al dimineții s'a maĭ potolit, am făcut obișnuita vizită a peșterii. Imbrăcați cu mantale și glugĭ,—pe care acum câțva anĭ Societatea Carpatină le punea la dispoziția călătorilor, prin ajutorul călugărilor,—înaintăm în șir, fiecare cu câte o lumânare în mână— și în întunerecul peșterii se pare c'ar fi o procesiune de călugărĭ catolicĭ.

Drumul în peșteră dus și întors, grăbindu-te, ca să nu se isprăvească lumânările, ține un ceas. Înăuntrul peșterii, care e de mari dimensiuni, cu suișuri și scoborâșuri pe bolovani și pe scări, pe sub care curg repezi și sgomotoase mici pârae, cu lacuri liniștite prin unele ramificații ale ei, un, așa zis, amfiteatru, având o înălțime de la punctul unde stă călătorul de vr'o zece metri, stalactite și stalagmite, între care cele mai frumoase, în punctul cel mai depărtat al peșterii, la așa zisul altar, astea sunt foarte pe scurt, frumusețile peșterii. La întoarcere, în timp ce vocea călugărului conducător, recomandă neîncetat graba și prudența în mers, călătorii, ei însiși simt o dorință neînfrânată de a se găsi mai curând la lumina soarelui. In sfârșit, după o mică trecere aproape pe brânci, ce e la o distanță de peste 30 metri de ieșire, adică de punctul unde se află chiar schitul, începe ultima boltă și razele soarelui încep să se zărească, departe, ca un ce albicios.

Imediat o pornim la drum și mergând cale de două zile, pe alte culmi muntoase ș'apoi deluroase, ajungem la Câmpu-lung, fără ca nici un moment să fi avut măcar ideia că am putea să ne plictisim în drumul ăsta.

Făcusem și 'nainte de această excursiune și am făcut și dup'aceea drumul către peștera Ialomicioara, plecând din Bușteni sau din Sinaia printre Jepi și Caraiman, ori pe lângă Furnica și Vârful-cu-dor, și întorcându-ne pe lângă Piatra-arsă, sau ajungând până în vârful munteluĭ Omul și coborând pe frumoasa Vale a Cerbului. Insă pozițiile astea încântătoare, neasămuit de frumoase, nu dau nici odată călătorului impresia c'ar merge către un punct ne-sigur.

Societatea Carpatină a făcut atâtea poteci și șoseluțe în Bucegi, în cât azi oricine poate merge în cea mai deplină siguranță chiar până în vârful Omului, pe Valea Cerbului și până la peștera Ialomicioara printre Furnica și Vârful-cu-dor. E o plimbare, ca 'ntr'un parc imens și nesfârșit de variat, la o înălțime de peste 2000 metri, dar unde excursionistul nu poate zice nici odată că n'ar fi sigur de cale, nici nu dă niciodată peste neașteptate și mari greutăți. De aceea, în drumul ăsta, făcut pe jos sau călare, excursioniștii trec de multe ori și nu bagă în seamă frumusețile locurilor, adânciți în conversație, grație siguranței potecii și indicațiilor neîntrerupte ale ei, — se'nțelege, e vorba de excursioniști obișnuiți, care nu se tem de micimea unei poteci, sau de un suiș aproape drept în care de multe ori lași calul singur și te ajuți cu mâinele. Pe un asemenea drum, între două pauze făcute pentru a admira împrejurimile — de multe ori însă, în fond, pentru a puteà răsufla mai pe îndelete, — excursioniștii discută chestiuni de literatură, politice, filozofice și chiar filologice. Conversația încălzindu-se, peisagele se succedează ne băgate în seamă și d'abia la locurile de popas, ori când se mai poticnește vr'un cal, excursionistul observă frumusețea culmilor din jur, pe care șuieră lin și plăcut neîncetatul ascuțit vânt al vârfurilor superioare. Așa că între o excursie, în care trebue să'ți ții neîncetat atenția îndreptată către drum, și între una cu drum bine cunoscut și des bătut de excursio-

niști, e de preferat cea d'intâi, căci ea ne va atrage atenția mai mult, fiindu-ne drumul străin și ne va rezerva și acel „l'inattendu", totdeauna așa de plăcut, chiar când, de fapt e ceva, care pentru un moment, te neliniștește, te îngrijește.

Carpații noștri dară, după cum am mai spus'o, după cum o văzurăm și acum din scurtele menționări ale acestor excursiuni, nu prezintă greutăți de ne-învins.

Negoiul, care se află în acest județ și care este cel mai înalt munte al Carpaților românești, era socotit de mulți ca aproape inaccesibil. D. Take Ionescu zice despre ascensiunea lui, că a socoti că este un lucru ușor, ar fi o exagerare, dar pentru cineva obicinuit cu muntele nu prezintă nici o dificultate [1]). Țăranii munteni, trec locurile, care excursioniștilor începători le par cu totul imposibile de trecut, cu ușurința unor căprioare ; muntenii glumesc pe socoteala orășenilor care se avântă prin strâmtorile munților, și D-l Take Ionescu povestește mirarea țăranilor, care'i însoțeau la suiș, când au văzut că ceĭ pe care 'i însoțeau, umblau tot așa de bine ca și dânșii și că nu amețeau chiar și în locurile cele mai grele. «De unde veniseră cu nădejdea că au să râdă de noi, zice d-sa, d'aci încolo am rămas buni camarazi ; au văzut cel puțin că dacă avem inferioritatea că trăim în București, picioruI nostru nu era inferior picioruluĭ lor, pentru că, trebue să știți, că un lucru e important pentru munteni : să ai întâi și întâi picioare bune ; restul n'are însemnătate» [2]).

Când mergi pe munții noștri n'ai numai plăcerea de a nu fi amenințat de pericole prea mari, dar și infinita mulțumire de a te simți pe un pământ, care este românesc, căci pe ambele laturi ale lor aceeași limbă răsună, ori-cât semnele de piatră ar arăta niște hotare politice, dar vremelnice. In munții ăștia s'au ascuns strămoșii noștri în timpul năvăliriĭ tutulor barbarilor. «Acest complet, acest perfect românizm al Carpaților, îți dă încă o convingere, zice D-l Take Ionescu : «e că nu numai stăm pe Carpați dar am stat pe ei înainte de ceilalți. Nu e cu putință, dându-ți seama cât de românești sunt Carpații, să nu ai un surâs pentru faimoasele teorii, care vor să ne transforme într'un fel de venetici în aceste părți ale lumii, să ne dea actul nostru de sosire în sec. X și al XII, prin ceea ce cunoașteți cu toții sub numele de teoria lui Rösler" [3]). Și D-l Take Ionescu argumentează în chip strălucit, că spre a lămuri existența aceasta a Românilor în Carpați, ar trebui să ni să spună momentul în care Românii se reîntorc aci, căci în sec. XIII îi găsim documentați în aceste regiuni. Dar venirea lor aci nimeni 'o certifică și retragerea în munți e un fenomen cunoscut în toate țările ; chiar în Anglia resturile micilor populații se găsesc tocmai în regiunile muntoase din Wales și Cornualia. Tot așa, la noi, Carpații au servit totdeauna de adăpost și Românii nu s'au depărtat niciodată de ei. Iată dar un alt farmec al munților care încunună țara noastră.

1) **Take Ionescu**, loc. cit. p. 217.
2) Ibidem.
3) **Take Ionescu** Loc. cit. p. 214.

Ajungând la înălțimile cetății lui Țepeș, ori ale cetății Neamțului, până la mănăstirea Tismana, Arnota, ori până la vr'una din cetățile lui Negru-Vodă, nici o fibră a inimei noastre să nu se miște călcând printre dărâmăturile rămase din vechea cetate ori mânăstire? Nimic nu ne evocă acele ruine? Ruinele aŭ darul să vorbească sufletului celui ce le privește; ele sunt semnul, crucea, atâtor vieți stinse, și apropiindu-te te simți adânc mișcat ca și lângă un mormânt, ce de mult, a închis pe vecie ființe iubite!

Nu se poate să fie o înșelare!

Și munții noștrii 's presărați cu urme de acest fel, urme ce 's pline de amintiri pentru noi; și nu se poate descrie ce simte sufletul unui excursionist, când după ceasuri de oboseală zărește vârful unei clopotnițe saŭ dărâmăturile vr'unui zid: se apropie, și se vede în fața unei străvechi biserici ori zidiri. Cu câtă grabă vrea să afle începuturile ei de îndepărtatu 'i ziditor, ale cui oase odihnesc sub piatra, pe care el îngenunche spre a descifra litera veche și ștearsă—de vremi—de pe piatră! Și ca de la un parastas făcut pentru odihna celui de veci adormit, se ridică, mișcat până în adâncul sufletului, cel ce puțin mai înainte era vesel și fără de grijă. Ideia morții i se înfățișază și gândiri severe îi străbat creerul deja îngreunat de oboseală.

Membrii Societății Istorice a studenților în litere, care aŭ făcut nenumărate excursii sub conducerea ilustrului lor șef, magistrul Tocilescu, își aduc în totdeauna aminte cu emoțiune de clipele în care ajungând la străvechi locuri de credință, or de vitejie, vocea conducătorului nostru se înalța vibrând sub bolțile arcuite ale vre unei biserici, în fața chipului lui Ștefan, încrustat pe columna din câmpul Răsboenilor, ori între zidurile dărăpănate dar atât de glorioase ale Cetății Neamțului. Tot trecutul revenia în fața ascultătorilor, dezgropat de știința învățatului și inviorat de energia și frumusețea cuvântării lui. Iată niște excursiuni în care sportul, știința, emoțiunile estetice și inviorarea patriotică se împreunaŭ într'un mănunchiŭ încântător. Iată excursiuni, care obicinuesc pe călător să nu'și uite pe strămoșii a căror moștenire începe să'și aibă un rost; și iubirea trecutului pe care o simte inima lui în așa momente este cea mai frumoasă floare, pe care ar putea-o aduce ca prinos eroilor de odinioară!

Astfel, excursionistul în munții țării noastre, pe lângă alte atâtea plăceri ce le are, aruncă o privire în trecut, citește fără de voe câteva pagini din istoria țării puse la îndemâna trecătorului. Grigorie Alexandrescu, când călătorește împreună cu Ion Ghica, în 1842, în Oltenia se entusiazmează nu numai de regiunile frumoase, prin care trece, dar simțimântul lui poetic și înaltul lui patriotizm se deșteaptă la vederea vechilor locașuri de credință și atunci inspirat el scrie la Cozia «Umbra lui Mircea» în care se găsesc unele din cele mai frumoase versuri din întreaga noastră literatură, versuri care încep cu neîntrecuta descripție:

Ale turnurilor umbre, peste unde staŭ culcate
Către țărmul din potrivă, se întind, se prelungesc,
Si-ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechiŭ al mânăstirii în cadență îl isbesc.

«La Tismana a scris «Răsăritul lunii», la Drăgășani «Mormintele» și mai multe alte poezii—zice Ioan Ghica—pline de cugetări și măreție ca aspirațiunile sufletului său, și de tablouri descriptive, vesele și înflorite ca frumoasele locuri ce vizita și ca sburdările inimii sale[1])». *Memoriul de călătorie* al lui Gr. Alexandrescu e una din cele dintâi descrieri de excursiuni în țara noastră. Aci paginele descriptive se amestecă cu notele istorice și cu înfățișerile estetice, pe care de multe ori le revărsa în poezia versurilor sale. Sunt unele descripții, care se pot alătura cu cele mai frumoase priveliști, pe care le-a descris Theuriet în romanele sale, priveliști din Savoia și de pe culmile Alpilor elvețieni și francezi. La Tismana, când sara începe să se lase, călătorul acesta, inspirat, marele poet, descrie astfel liniștea care se lasă peste fire și încântarea de care sînt coprinse simțurile oamenilor.

«Seara începuse a da obiectelor o coloare fantastică, dar în fața noastră, spre răsărit, o lumină roșietică vestea apropierea lunii; peste puțin o văzurăm licurind, ca pe o stea depărtată, ca o făclie, care se aprinde în deasa întunecime a copacilor ce acopăr muntele. Apoi, un glob ruvinos se văzu legănându-se printre frunzele desfăcute de vânt; și înălțându-se puțin, aruncă o rază pîezișe pe rămășițele unei zidiri ce se vede pe coastă; apoi deodată, arătându-se deasupra stejarilor celor mai înalți, ca pe un piedestal de verdeață, lumină peștera sfântului (Nicodim), turnurile mânăstirii, potecile tainice și stâncile din față, în vreme ce o parte a pădurii, rămasă în umbră, făcea să se auză un vuet fioros asemenea cu sbieretul depărtat al fiarelor sălbatice. Am văzut de multe ori răsărind și apuind luna, dar nici odată acea priveliște nu mi-a făcut așa impresie. Tăcerea acestei cetăți, unde răsuna odată zgomotul armelor, întinderea pustiului, singuratica lună ce se înălța melancolică pe câmpiile cerului, mi se părea a înota în atmosferă, ca un fanal aruncat pe nemărginirea oceanului; toate umpleau inima de melancolie și deșteptau ideia unei vieți petrecute în singurătate, în sânul naturii» [2]).

Astfel, simțimintele morale se reazimă de multe ori pe emoțiunile estetice și nu se poate ca o emoțiune estetică să nu aibă o influență de liniște, de pace și de fericire asupra omului. In fața unei priveliști cum e cea pe care o descrie Alexandrescu, când totul e într'o armonie deplină cu sufletul omului, acesta e atins de divina încântare a întregii firi, de cântecul apelor și al pădurii

Când omul e pe deplin mulțumit se simte mai bun și ar vrea să împartă fericirea lui cu cât se poate mai mulți.

Mirosul rășinos al brazilor și al pinilor, sălbăticia locurilor și libertatea de care în voe se bucură omul, în regiunea munților, îi însănătoșază și spiritul și inima, îl face să se simtă reînviat, înobilat. Acolo în vârful munților, călătorii fericiți de înviorarea naturii, sînt departe de toate mizeriile și neplăcerile lumii acesteia; ei își odihnesc privirea și inima pe imensul ne-

1) **Ion Ghica,** *Scrisori;* Amintiri despre Grigorie Alexandrescu, p. 667.
2) **Grigorie Alexandrescu,** *Scrieri în versuri și proză,* 1893. Memoriul de călătorie, pag. 439—440.

cunoscut și n'aŭ odihnă de cât atunci când îl îmbrățișază pe tot. Ceața, câte odată îĭ înșală și picăturile norilor îĭ udă, dar eĭ merg maĭ departe—zice Sully Prudhomme.

La plaine utile est un trésor qui rampe;
Les monts sont des déserts, mais des déserts debout[1]).

In desișul pădurilor de pe munți, omul simte că se apropie de starea de fericire primitivă: «On redevient sauvage à l'odeur des forêts» [2]) zice tot Prudhomme. Mulțimea de sensațiĭ pe care uniĭ le găsesc în diferite distracțiĭ, în conversațiĭ animate, dar de multe orĭ banale, și în atâtea manifestărĭ zadarnice ale spiritului omenesc—excursionistul le simte, lămurite de amestecurĭ necurate, distinse, și le primește din societatea cu arborĭĭ, cu plantele, din murmurul vântuluĭ, al isvoarelor, orĭ din sunetul valurilor mărĭĭ. Maĭ mult de cât niște figurĭ omenești, aceste ființe vegetale aŭ pentru el o viață, un sens, un suflet. De Vogüé spune că fiecare arbore are un suflet al săŭ: «stejarul ăsta verde e adâncit în cugetărĭ grave, tânărul ăsta mesteacăn se înalță plin de dorințe; pinul ăsta obosit de bătrânețe binecuvintează pământul și cestălalt, zice el într'o descriere, se roagă având gestul Oranteluĭ în Catacombe» [3]). Intr'o așa societate sentimentele se înobilează, se purifică după cum am spus; și acesta este cel maĭ prețios rezultat al excursiilor. Muntele, el însuși pare a trăi o viață activă, repede, o viață proprie a sa, aproape omenească [4]).

Pe munți excursionistul negrăbit ascultă din gura păstorilor legendele minunate ale culmilor aeriane. Seara, lângă un brad răsturnat și aprins, călătoriĭ, sub impresia locurilor din prejur, povestesc pe îndelete legendele auzite de la păstorĭ; și văzut de departe tabloul acesta, al unor oamenĭ strânși în jurul unuĭ foc ațâțat prin noĭ vreascurĭ aruncate din vreme în vreme, dă impresia unuĭ tablouŭ fantastic, la o oră înaintată din noapte și în singurătatea unor înălțimĭ, pe care de obiceĭŭ se preumblă numaĭ urșiĭ. Cine se suĭe pe Ceahlău va auzi de la cĭobanĭ legenda Dochieĭ a căreĭ stană de piatră ar fi una din stâncile munteluĭ. In Bucegĭ între Vârful-cu-dor și Furnica, ți se arată o pĭatră cu inscripție foarte modernă, pe care însă ciobaniĭ și conducătoriĭ de caĭ o daŭ drept pĭatră mormântală a legendaruluĭ păstor mort de dor. Furnica și Pĭatra-arsă, pe care călătorul plecat din Sinaĭa le lasă la dreapta, îșĭ aŭ și ele legendele lor minunate, povestite de Carmen-Sylva, în «Poveștile Peleșuluĭ». Când dinspre Bușteni te uĭți la ceĭ doĭ Jepĭ, care într'adevăr se înalță ca doĭ colți uriași, și când după o bună cale ajungĭ la căderea Urlătoareĭ, povestea celor doĭ frați împĭetriți, iubind pe aceeași fată, care se preface într'o apă limpede și vioae sărind printre stâncile ce'ĭ despărțea, — revine cu putere în mintea călătoruluĭ. Aŭ atâta farmec legendele, sunt atât de frumoși munțiĭ, se respiră cel maĭ curat aer

1) **Sully Prudhomme,** *Stances et poèmes.* «Sursum».
2) *Ibid.* Dans la rue.
3) Vte **E. M. De Vogüé,** *Jean d'Agrève,* 130.
4) **Edouard Rod,** *La-Haut.* p. 105.

pe vârful lor, insuflă călătoruluĭ atât de variate simțimânte, și în sfârșit îĭ daŭ o atât de mare încredere în puterile luĭ, în cât dacă n'ar fi decât plăcerea pe care o simte excursionistul ca după o zi saŭ două de mers, cu foarte scurte odihne, întorcându-se la satul din poalele munților și privind vârfurile pe care le-a călcat, să poată zice vorbind chĭar numaĭ cu sine însușĭ: «pe acolo am putut să trec, pe vârfurile acelea am mers», dacă ar fi numaĭ aceasta, și tot ar fi de ajuns ca excursionismul să aĭbă un rol maĭ mult decât însemnat în viața unuĭ individ.

Zoe N. Apostolescu.

PERSPECTIVA BISERICEI S-ta VINERI-HERASCA DIN BUCURESTI

ROMANELE POPULARE

n literatura populară se află câteva poveşti care prin forma, fondul şi obârşia lor pot fi trecute în genul romanului. Aşa aŭ fost clasate şi de Nisard şi de Görres (Die teutschen Volkbücher) şi de d. Haşdeŭ (Cuvente den bătren vol. II), Aceste romane pot fi subtîmpărţite după subiectele lor: avem romane populare magice, religioase, imaginative, biografice, morale. Ele fac parte din literatura populară scrisă şi cea maĭ mare parte aŭ fost traduse de către cărturarĭ, care le-aŭ popularizat. Copiştĭ posteriorĭ apoĭ aŭ tot adăogat, schimbat şi transformat fie numirile, fie episoadele, fie diferitele amănunte, încât cu greŭ mai putem ghici prototipul lor. *Transformarea*—iată caracterul cărţilor populare scrise, spune d. Haşdeŭ.

Ca mai toate operele populare scrise, ele sunt anonime şi uneorĭ apocrife, adăpostite la numele unor personagiĭ faĭmoase ca Solomon, Moise, Albertus magnus, subt a căror autoritate eraŭ mai lesne crezute în popor. Elemente miraculoase întâlnim pretutindenĭ în ele risipite pe un fond de înţelepciune intuitivă: magie, vrăjitorie, kabbală, astrologie, chiromanţie — aproape toată ştiinţa evuluĭ mediŭ se uneşte în aceste opere cu isprăvile fantaziate şi nebuloase ale eroilor. Operele primitivului creştinism, evangheliele apocrife şi doctrinele eretice, acea mixtură de lume nouă şi păgânism—Platon, Apuleus, Ammonius Saccas, Denis, Areopagitul, Synesius—trunchiate şi desfigurate aŭ stăpânit sufletele şi de multe orĭ au întunecat frunţĭ bătrâne prin poezia lor infricoşată.

Două din aceste opere sunt în primul rând mai remarcabile la poporul român prin vechimea lor: *Alexandria* şi *Varlaam şi Ioasaf*, cu urme din *Panciatantra*, regăsite în *Cele 12 vise ale luĭ Mamer*. Intâiul din aceste romane face parte dintr'un ciclu de poveştĭ compuse în jurul cuceritoruluĭ Alexandru cel mare Macedon, şi maĭ toate puse subt autoritatea lui Kalisthenes, tovarăşul săŭ de lupte. Această poveste se citea din timpurĭ adâncĭ în Ţara românească, şi Novacovicĭ pomeneşte între cele mai vechĭ manuscrise bulgăreşti şi o Alexandrie scrisă la 1562 în Moldova. Urme despre o Alexandrie românească găsim la cronicarĭ încă de prin veacul XVII şi italianul Del Chiaro o pomeneşte precis pe la începutul veacului XVIII. D. Haşdeŭ o află în colecţiunea de cărţĭ populare a logofătului Ioniţă Giurăscu din 1799, care e identică cu cea tipărită în 1794 de Dimitrie Iorcovici la Petru Barth din Sibiu. Există însă şi alte manuscrise româneştĭ: unul cunoscut de Gaster din 1784; altele cunoscute de d. profesor Creţu, (meritosul descoperitor al Codicelui voroneţian, care împodobeşte pe nedrept pe alţiĭ) şi care datează din 1793-98; o Alexandrie moldovenească din 1800, în manuscri-

sele fostei biblioteci centrale; una din 1797 tipărită la Movilău în Rusia, și dela 1810 încoace, au eșit o mulțime de ediții mai toate urmate de *Povestea corăbierilor ruseștĭ din Spițberg*. Pe scurt subiectul acestei romantice poveștĭ este următorul: Impăratul Egiptului, Netinav, mare vrăjitor, filosof și cititor de stele, părăsi domnia din pricina semnelor prevestitoare ce vrăjile i le aduceau în potrivă cu prilejul războiului său cu Darie, împăratul Persideĭ; el merse în Macedonia înbrăcat în haine proaste și se făcu doftor și vraciŭ. Olimpiada, nevasta luĭ Filip, regele Macedonieĭ, aflând despre dânsul se duse să-l consulte în privința sterilității sale și Netinav se culcă întro noapte cu dânsa prefăcându-se în dihanie, cu capul de leŭ, cu picioarele de vultur și cu coada de aspidă. Din acea noapte s-a conceput Alexandru, care s-a născut subt auspiciĭ planetare favorabile, după poveștile lui Netinav. Filip prevestit de această naștere printr-un vis curios, se întoarse în împărăția sa și îșĭ dădu copilul filosofului Aristotel să-l învețe înțelepciunea sa; acesta îl învață într'un an «Psaltirea și psalmiĭ» (sic); în acelaș timp Olimpiada îl mâna noaptea la Netinav cu care studia «starea cruguluĭ, umbletul zodiilor, numerele, temeliile și citirea stelelor», Și așa de bine îl învață Netinav, încât într'o bună zi elevul său îl ucise, îndeplinindu-și profeția că va fi ucis chiar de fiul său. Povestea descrie nașterea minunată a caluluĭ Ducipal, roșŭ, cu un corn între urechĭ, lung de un cot, pe care numaĭ Alexandru l-a îmblânzit încercându-ĭ puterea, isprăvile luĭ de tânăr, suirea pe tron la 17 anĭ și începerea războaielor cu Dariŭ, pe care-l răpune, luându-șĭ de soție pe fiica lui Roxandra. Fantazia se împletește acum cu aceste poveștĭ care maĭ de care maĭ minunate; lupte în pustiĭ cu oameni în trupurĭ de șerpĭ, cu pasărĭ grozave având obrajĭ de mueriĭ. Și amestecă Solomon și Troea, Francĭĭ și chiar Românĭĭ. Se descrie mergerea luĭ la Ierusalim, la Egipt, la Bavilon, aventurile războinice, pretutindeni în lume, până la Macaron, la împărăția luĭ Ivant, la Raiŭ, la Por împărat și la amazoane pe care le iartă după rugămintea Talistradeĭ, împărăteasa lor. După ce a închis între doĭ munțĭ limbile păgâne ale luĭ Evimitru, zidind un zid înalt, în vârful căruia puse un clopot de-l ocolesc păgânĭĭ și după alte multe întâmplărĭ extraordinare, se coborî până la Iad și în urmă pieri otrăvit în țara Ierusalimuluĭ. El fu înmormântat în Alexandria cetate, împreună cu soția sa Ruxandra, înjunghiată de durere și amândoĭ în sicriŭ de aur se odihnesc până în ziua de azĭ.

Multe din crâmpeele acesteĭ fabuloase poveștĭ aŭ intrat în formațiunea basmelor și credințelor populare, circulând în acelaș timp în poporul român și alte poveștĭ relative la eroul macedonean, între care numim: *Voroava a prea înțeleptuluĭ Garamanților către marele Alexandru*, după originalul manuscris din 1710 publicată de Gaster în apendicele *Literaturiĭ populare*. Vorbind de Alexandria, d. Iorga în *Istoria literaturiĭ române* în veacul XVIII o înfierează în chipul străbunilor săĭ cronicarĭ: «Un triumf orgiastic — o numește în stilul d-sale lămurit — al celor ce nu sunt asupra celor ce trebuie să fie; un triumf de o clipă care răzbună cu pasiune o înfrângere de toate zilele (?). Por împărat, Garamanțiĭ, Bucefal, oameniĭ zburătorĭ o chintezență a fantasmagorieĭ orientale celeĭ maĭ necrezute și maĭ îmbătătoare». De ce atâta asprime alăturĭ de o expresiune admirativă? Căcĭ valoarea sa poetică e indiscutabilă pe lângă cea filologică. Nu e un studiŭ documentat făurit cu mintea rece a savantuluĭ într'un cabinet academic; ci e o epopee a unuĭ geniŭ aventuros și imens, o creațiune românească, plină de țărĭ ideale, de visărĭ nebune și de exaltărĭ neînfrânate. Și acest concert de aventurĭ înpânzite de umbră, hrănind închipuirea populară cu izvoarele sale romantice, sunt ciudate, ce e dreptul, dar câte capete și inimĭ nu s'aŭ înduioșat cu dânsa! Să primim dar elementul său fictiv ca și pe cel adevărat și să o considerăm cum spune d. Hașdeu, ca făcând parte din acele «statuĭ pline de expresiune, de colorit dar fără mișcarea cea reală a vieții».

Un fragment din acest miraculos roman, povestea luĭ Candusal, feciorul Cleo-

fiteĭ, din țara Macriduluĭ se regăsește identic într'o parabolă din povestea nu maĭ puțin fantazistă pe cât pioasă, *Varlaam și Ioasaf*. Această compoziție e o alegorie creștină de origină indiană. Într'adevăr ea nu redă în esență decât chiar legenda budistă a tânăruluĭ prinț Sâdârta, care văzând pe rând un bătrân, un lepros și un cadavru, s'a scârbit de deșărtăciunea acesteĭ lumĭ și a luat galbenă haină de *paria*. Tot astfel și Ioasaf saŭ Iosafat, cum îl daŭ versiunile latine, fiul împăratuluĭ Avenir din țara păgânilor fu închis de tatăl săŭ într'un palat minunat ca să-l salveze de prezicerea unuĭ mag și astrolog că va îmbrățișa blestemata lege a creștinismuluĭ. Dar un glas chemă pe sihastrul Varlaam care converti pe tânărul fecior de rege la creștinism, după ce l-a încredințat de zădărniciile pământeștĭ, arătându-ĭ un bătrân, un lepros și un cadavru. Toate înscenările părinteluĭ săŭ Avenir de a'l abate de la calea credinței, aŭ fost nefolositoare; în cele din urmă însuși se botează. Povestea sfârșește cu retragerea și moartea în pustie a luĭ Iosafat. Ceeace face însă farmecul săŭ deosebit sunt frumoasele sale pilde, cum ar fi pilda celuĭ ce face milostenie, pilda inoroguluĭ identică cu a luĭ Candusal din Alexandria, pilda sicriilor etc. Ele aŭ avut o mare influență asupra poporuluĭ român și aŭ inspirat maĭ multe povești și cântece de stea cum ar fi: *O prea frumoasă pustie*, cântecul luĭ Ioasaf când s'a retras în singurătățĭ.

Istoricul acestuĭ roman e foarte complicat și ar trebui să-l urmărim la toate popoarele occidentale și maĭ ales orientale; pus subt autoritatea luĭ Ion Damaschinul în Occident îl găsim pentru prima oară publicat în *Anecdota greacă;* Gui de Cambrai la începutul secoluluĭ XIII a publicat o poemă derivată din traducerea făcută de George de Trebizonda. (A se vedea: *Barlaam und Iosaphat* franzoesisches Gedicht des dreizehnten Sarhunderts von *Gui de Cambrai*, von Zotemberg und P. Meyer. Stuttgard 1864). Cea maĭ veche redacțiune a acestuĭ roman în limba română se află tradusă probabil din limba slavonă în *Invățăturile luĭ Neagoe Vodă* către fiul săŭ Teodosie. Academia română posedă un manuscris din 1786 «din zilele luminatuluĭ Domnuluĭ nostru Alexandru Ioan Mavrocordat întru întâia domnie a mărieĭ sale în sfânta mânăstire Neamțul» — care tratează toată povestea în 40 cap. și e urmată de viața maĭ multor sfințĭ. Alte traduceriĭ sunt: una din 1648 a luĭ Udrișteș Năsturel din Fiereștĭ, una din 1814 posedată de Eminescu (Gaster pag. 35), alta din 1768. Maĭ pe scurt a fost tradus de un oarecare Boțulescu la 1764 din italienește și se află în Biblioteca imperială din Viena (Gaster). De asemenea povestea trunchiată figurează și în *Viețile sfinților* din 1812 reproduse în 1835.

Trecem de la acest roman mistic la unul de o natură cu totul din potrivă; trecem la un roman plin de povești lumețe și chiar triviale pe care strămoșiĭ noștri le citeaŭ cu haz și nu se alarmaŭ ca anume uniĭ pudicĭ din evlaviosul nostru secol, anume, la *Sindipa filozoful*. Acest roman e compus în genul celor *O mie și una de nopți*, numaĭ că împăratul Sahriar e înlocuit prin Chiria și Seherozade prin șeapte sfetnicĭ filozofĭ care povestesc după cum vom vedea. Fiul împăratuluĭ «Chiria» dat la învățătură dascăluluĭ Sindipa, primi înștiințare din partea acestuia să nu grăiască șeapte zile, ca să conjure o primejdie ce astrele-ĭ spusese că îl amenință. O femee vicleană a tatăluĭ săŭ îșĭ propuse să'ĭ deschidă graiul, dar când se văzu singură cu el îĭ propuse să omoare pe împărat și luând-o de soție să domnească împreună. Feciorul împăratuluĭ însă îngrozit, o amenință că va grăi a șeaptea zi și muerea de teamă că va fi destăinuită se hotărî să-l piardă. Ea insinuă în acest scop că fiul împăratuluĭ s'a aruncat asupra ei cercând să o siluiască ceeace auzind împăratul se înfurie de atâta nelegiuire și-l osândi la moarte. Eraŭ însă la împărăție șeapte sfetnicĭ sfătoșĭ care se hotărîră să demasce această înscenare și ca să prelungească termenul executăriĭ, se hotărîră ca fiecare în șeapte zile, până când se va deslega limba băiatuluĭ, să grăiască împăraratuluĭ povești minunate. Așa aŭ și făcut și a șeaptea zi grăind feciorul de împărat, se descoperiră intrigile femeeĭ viclene, întorcând astfel și inima împăratuluĭ asupra sa.

Iată scheletul acestuĭ roman. Sindipa saŭ Sindebod e cunoscut în Occident sub titlul de *Povestea celor șeapte înțelepți*. E de origină indiană în acelaș gen ca *Hitopadesa Pantcha-Tantra*, tradusă în limba arabă sub numirea de *Calita și Dimna*, *Suke Septati* tradusă în persoană sub numele de *Tuti-Nameh*. Arabul Masudi în cronica sa intitulată *Livezile de aur* (Marny-ad-dzeheb) vorbește de un prinț indian «Sendebad» contimporan cu regele Kurus. E singura urmă istorică ce găsim despre dânsul. Romanul a fost tradus însă în maĭ toate limbile și se găsește și în hebraică sub titlul *Mișle Sendabar* (Parabolele luĭ Sendabar), din veacul XIII, imprimate la Constantinopol în 1516. El s'a publicat de Boissonade subt titlul de *De Syntipa et Cyri filio Andreopuli naratio* (Paris 1828 în 12°). In limba română s-a tradus însă dintr'o prelucrare neogreacă din 1744 la Veneția într-un manuscris din 1779 intitulat: *Istoria luĭ Kirŭ împărat al Perșilor și pentru dascălul Sandipa*. Pentru prima oară s'a publicat în 1802 de Simeon Pantea la Sibiŭ: *Istoria Syndipiĭ filozofuluĭ* și s'a retipărit la 1834. Importanța și frumusețea sa deosebită sunt formate de pildele cele minunate ale bătrânilor sfetnicĭ. In aceste pilde se tot arată pe toate fețele nenumăratele vicleșuguri ale femeilor, făcând atent pe împărat asupra propunerilor nerușinate ale femeeĭ luĭ. Iată întâia pildă a filozofuluĭ al treilea din cartea de la 1834:

«Un om a trimes pe muerea sa la târg să cumpere orez de un ban și mergând femeea la un prăvăliaș și dând banul să dea orezul boltașul a zis muereĭ: de veĭ vrea să-ți daŭ orezul împreună cu zahar intră în prăvălie să-ți daŭ; iară muerea a zis: dă-mĭ maĭ nainte și apoĭ voĭ intra înlăuntrul pentru că știu și eŭ meșteșugurile bărbaților; iară prăvăliașu laŭ cumpănit și i-a dat eĭ orezul, și din zahăr și l'a lăsat în prăvălie și băgându-se muerea în bolta cea maĭ din lăuntru a făcut păcatul. Decĭ copilul prăvăliașuluĭ care păzea la ușa bolțiĭ, apucându-se cu grabă, a deslegat năframa și scoțând orezul și zaharul a pus în locul lor pe atâta țărână și a legat năframa la loc cum era maĭ nainte. Atuncea muerea eșind din prăvălia cea maĭ din lăuntru de rușine n'a maĭ căutat să vază ce este in năframă numaĭ ce o a luat și s'a dus la casa eĭ și a dat năframa bărbatuluĭ; iarŭ ea a mers ca să aducă oala. Decĭ bărbatul deslegând năframa și văzând că este țărână, îndată muerea a priceput lucrul și în locul oaleĭ a adus ciurul și a zis către bărbatul săŭ: eŭ mergând la târg să cumpăr orez pe cale m'a lovit un cal și am pierdut banul; pentru aceasta am ales această țărână ca să mă leg la lovitură... Aceste cuvinte auzind bărbatul eĭ a crezut și cernând însuși țărână și-a prăfuit barba. Pre aceste isprăvĭ poțĭ cunoaște o, împărate, că vicleșugurile și măestriile muerilor nimenea nu le poate bănui. Decĭ împăratul auzind aceste cuvinte și-a îmblânzit inima și mânia și a poruncit să nu omoare pe fiul săŭ».

Ca și Varlaam și Ioasaf romanul acesta a avut mare influență asupra literaturiĭ noastre populare și multe din pildele înțelepților le găsim într-însa subt altă formă între care *Ceĭ treĭ frați gheboși* aĭ luĭ Barac și șezătoarea la țară a luĭ A. Pann. Gaster cu multă competință a urmărit și analizat influențele acestea, vorbind pe larg despre ele în a sa Literatură populară.

D. Iorga pomenește între textele tipărite în 1799 și romanul *Bertoldo* pe care însă d. Gaster îl află într-un „sbornic“ manuscris din 1779, întitulat *Inceputul vieții și al faptelor luĭ Bertoldo de ce au făcut și lucrat în viața luĭ*. Poate d. Iorga vorbește de *Bertoldo, Bertoldino fiul săŭ și Casino nepotul luĭ* pe care o dă Iarcu în *Bibliografia română* (pag. 26), și care s-a publicat și în 1836. Acestea sunt însă niște prescurtărĭ, iar manuscrisul din 1779 a fost localizat de Nebuneli din Galațĭ subt titlul de *Vicleniile meșteruluĭ Perdaf*. In limba română a fost tradusă după o prelucrare grecească din Veneția 1813 împreuna cu urmarea sa Bertoldino (1818). Insăși lucrarea neogreacă este de extracțiune străină și anume italiană, în care limbă a fost publicată pe la sfârșitul veaculuĭ XVI de Gustio Cesare Croce subt titlul de *Vită di Bertoldo*. El a tradus'o probabil din nemțește unde există subt titlul de *Salomon und Markoff*, prelucrată după o traducere latină și engleză din 1488. In privința conținutuluĭ eĭ Bertoldo e o scriere solomoniană, adică al căreĭ personaj principal e împăratul Șelo-

moh, renumit pentru înțelepciunea lui și căruia în literatura hebraică 'i sunt atribuite o mulțime de lucrări apocrife. Ea e redată în formă de dialog cum ar fi o lucrare religioasă anterioară: *Intrebări și răspunsuri.* Personagiul de căpetenie e Bertoldo un hebreu cinic, isteț la răspunsuri și usturător, având toate calitățile neamului său: viclean, intrigant și perfid, de o inteligență ascuțită și sensibil, monstru ca chip și mojic în apucături. E o caricatură cu chipul mic, cu capul gros, cu trupul rotund ca o băşică, cu ochii roșii ca două mure necoapte. El veni la înțeleptul împărat Solomon și începu să se măsoare cu el în întrebări, dar dă răspunsuri fulgerătoare și fără replică. Văzând că nu-l poate dovedi, împăratul îl gonește dar el îi răspunse că va veni înapoi ca musca. „Pleacă îi spuse împăratul, și de nu te vei întoarce ca musca voi pune să te jupoaie de viu". Ce să facă el? Incalecă pe un măgar cu spinarea roasă de jug și plin de muște și veni la împărat spunând că precum muștele se depun pe locuri necurate, tot astfel s'a pus și el pe acest măgar bolnav. Din aventurile lui foarte hazlii, dar pline, ce e dreptul, de un adânc înțeles moral, luăm câteva din editura Nebuneli:

«Când meșterul Perdaf se înfățișă înaintea Doamnei, dânsa puse să se pregătească vreo câteva nuele și a dat poruncă femeilor să'l închidă într'o cămară, unde să 'i se scuture pulberea de pe cojoc: — Ia vezi mutră la el! — Parcă-i o ciupercă strivită subt roat caruluĭ. Cum te chiamă pe tine? — Eŭ nu chem pe nimeni. — Cum te strigă? — Cuĭ mă strigă eŭ îĭ răspund. — Care ți-e numele? — Acela pe care mi l'a dat nașul. (Pe când Doamna cerceta astfel pe meșterul Perdaf, una din femeile de casă a adus un vas mare plin cu apă în scopul de a-l face să șează într-ânsul, dar vicleanul țărănoĭ înțelegând aceasta, juca din ochi în toate părțile și cugeta la o nouă viclenie, cum să scape de ce îl amenință. Cu toate acestea Doamna urma cu întrebările ei. — Cum faci de ești așa de șiret și le ghicești toate parc'ai da cu bobii? — De câte ori mi se udă șezutul, eŭ ghicesc ori și ce și ghicesc dacă o femee iubește dacă a greșit vr'o dată, dacă leagă la gard pe bărbatul său, într'un cuvânt, îndată ce mi se va uda șezutul eŭ numaĭ decât ghicesc tot. (Și nicĭ una din femeĭ n-a maĭ avut, cum era și firesc curajul să-l atingă; se hotărâră să'l bată cu nuele dar el înțelegând zise.) — Aceea dintre voĭ care 'și-a pus în minte să otrăvească pe Domnitor la masă, aceea să dea maĭ întâĭ cu nuiaua în mine. (In acest chip scăpă de pedeapsă). Pe măscăriciul regeluĭ îl păcăli în chipul următor: măscăriciul îĭ zice: — Ce ziceĭ tu pupăză opărită și din cuib prăvălită? — Cu cine vorbești cucuvae jumulită? - Câți stânjeni sunt de la lună până în șira lui Cotârleț?—Câți stânjeni sunt de la poarta rachiuluĭ până la moara brumeĭ?—Pentru ce găina cea neagră face oul alb? — Pentru ce biciul Domnitoruluĭ face vânătăĭ negre pe spinarea ta?» etc.

Și în acest chip cam trivial se continuă romanul întreg, dar scopul său este cu totul ideal. Așa când împăratul înmărmurit de atâta sagacitate, voește să-l umple de daruri, el îĭ răspunse cu modestie că singurul dar ce poate să primească este o faptă bună. In Talmud întimpinăm de altfel, multe științe și aluziuni fine ca în Bertoldo și chiar această legendă își are obârșia într'o legendă talmudică, pe care o reproducem după traducerea luĭ Gaster:

«Regele Solomon voind să zidească templul din Ierusalim, a fost silit să trimeată pe generalul său Benaiv să prindă pe Așmedaĭ, regele demonilor, ca prin mijlocirea luĭ să prindă pe acel Șamir, sfarămă piatră, căci altfel n'ar fi putut să spintece și să cioplească bolovaniĭ de piatră din care zidea templul, de oarece Biblia oprește întrebuințarea feruluĭ. Șamirul avea însă proprietatea de-a spinteca piatra pe care a fost pus și numaĭ Așmedeŭ știa unde se găsește. Cu multă dibăcie ajunge în fine Benara să pună mâna pe Așmedaĭ și să-l ducă la Ierusalim. Pe drum îl vede cum plângea, când trecu o puntă, cum râdea când auzi pe unul poruncindu-și o pereche de ciubote care să țină șeapte anĭ; apoĭ apucă Așmedaĭ pe un orb care era să cază într'o groapă și 'l îndreptă pe calea mare; și așa iar râdea de un vrăjitor care spunea norocul la oameniĭ ce stăteaŭ împrejurul luĭ. Ajuns înaintea luĭ Solomon, el aruncă o trestie pe pământ. Intrebat de Solomon de ce a plâns și de ce a râs, cu un cuvânt de faptele luĭ curioase, desluși el toată purtarea sa și zise: că a plâns findcă mirele are să moară peste puțină vreme, și a râs de acela care 'și poruncise ciubote să țină șeapte anĭ, pe când el nu o să maĭ trăiască șeapte zile; pe orbul l'a îndreptat fiindcă a auzit în cer că acela care va face bine acelui orb are să capete o mare răsplată; a râs de vrăjitorul ce spunea norocul la

toţi oameni şi singur nu ştia că era o comoară îngropată chiar subt picioarele luĭ ; iar trestia aceea este măsura de pământ ce ocupă omul după moarte, pe când el este nesăţios câtă vreme trăeşte».

Din această legendă s'a dezvoltat povestea populară de maĭ sus ale căreĭ elemente aŭ intrat şi în bazmele populare şi în compoziţiile versificate ale luĭ Anton Pann şi în alte snoave şi anecdote.

Vom continua cu *Halimaua.*

I. Brumărel

CANTEC

Feriţi-vă tineri de ochii
Albaştri ca cerul de-Aprile,
Ei pot să-ţi smintească fiinţa,—
De ei te fereşte copile!

Ispita li-i cuceritoare,
Iar taina sclipirii lor sfinte
In veci n'o s'o poţi înţelege
Şi'n veci îţi rămâne în minte.

Feriţi-vă tineri de vraja
Privirilor ucigătoare...
Căci sufletul tot ţi-l cuprinde
Vapaia lor mistuitoare,

In ochii albaştri domneşte
Al ceruluĭ blând nesfârşit
Şi-a mărilor singurătate
Cu cântecul eĭ obosit.

Feriţi-vă tineri de ochii
Cu cerul şi marea 'nrudiţi:
Sunt stele a lor strălucire,
Sunt ochii sireneĭ vrăjiţi!

Iubindu-ĭ, iubeștĭ nepătrunsul,
Iubeștĭ răzvrătirea de ape, —
O, ceru-ĭ cu-atât maĭ departe
Cu cât tu îl crezĭ maĭ aproape!

Și marea-ĭ cu-atat maĭ grozavă
Cu cât maĭ adânc o 'nțelegĭ, —
E tristă viața acelor
De-apururĭ pe mare pribegĭ!

E poate-o pedeapsă pe stele
Să stea 'ntru vecie pe cer,
Și cine-ĭ în stare să știe
Al mărilor negru mister?...

Feriți-vă tinerĭ de ochiĭ
Albaștri ca cerul de-Aprile,
De dragostea lor te ferească
De-apururea Domnul, copile!...

CORNELIŬ MOLDOVANU

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

edinţa Societăţii Române de Literatură şi Artă de la 5 Decembre 1904. — Şedinţa ordinară a *Adunării Generale,* conform art. 29 din statute. Prezenţi domnii: Ollănescu, Bengescu-Dabija, Speranţia, N. Petraşcu, C. Stăncescu, G-l Năsturel, Nottara, Stănculeanu, D. Popovici, R. Rosetti, Th. Stoenescu, I. Livescu, Nottara (publicist), Arghiropol, Al. Davila, H. Lecca, etc.

Şedinţa se deschide la orele $5\,^1/_2$. sub preşedinţia d-luĭ Ollănescu.

Secretarul dă citire următoareĭ dări de seamă:

Onorată Adunare,

Comitetul ales în şedinţa de la 4 Noembrie 1903, dându-şĭ seama ce mare răspundere îşĭ luase, a intrat imediat în lucru, începând cu alcătuirea Regulamentuluĭ, care în 95 de articole, desvoltă şi complectează principiile cuprinse în statute.

A trebuit, însă, pentru aceasta un timp destul de îndelungat şi, în cursul acestor lucrări nu uşoare, din ideile ce s'aŭ emis şi din discuţiunile care aŭ luat naştere, constatându-se că cu greŭ s'ar putea pune în aplicare aceste organice alcătuirĭ şi maĭ cu greŭ încă s'ar obţine un rezultat practic, — fără ca Societatea să fie recunoscută ca persoană morală, — s'a luat hotărârea ca Preşedintele să intervie, în numele Societăţiĭ, pe lângă Adunările Legiuitoare. în scop de a obţine acea recunoaştere.

Intervenţia având loc, Camera şi Senatul aŭ răspuns favorabil cereriĭ noastre şi prin legea de la 20 Martie 1904, Societatea Română de Literatură şi Artă a fost recunoscută persoană morală şi juridică.

Cu chipul acesta, stăpânĭ pe acţiunile noastre, vom putea, — în baza articolelor 1 până la 12 din legea de la 1862 asupra Preseĭ, a art. 339 şi următoarele din Codul Penal, cum şi a articolelor corespunzătoare din Codul Civil, — vom putea reprezenta, apăra şi urmări înaintea autorităţilor administrative şi a instanţelor judecătoreştĭ drepturile literare şi artistice atât ale autorilor şi artiştilor românĭ, cât şi ale celor străinĭ.

Pentru buna îndeplinire a acestora, am socotit că este bine a ne pune în raport direct cu autoriĭ, cu artiştiĭ, cu editoriĭ românĭ şi străinĭ, precum şi cu Societăţile similare din alte ţărĭ, drept care ne-am adresat lor prin alăturatele interveniriĭ:

Către Românĭ:

Domnule,

Cunoaşteţĭ că prin legea de la 20 Maĭ 1904, «Societatea Română de Literatură şi Artă» a fost recunoscută de Adunarea legiuitoare ca persoană morală şi juridică.

Scopul principal al acesteĭ societăţĭ este apărarea proprietăţiĭ literare şi artistice în ţară la noĭ.

Comitetul societăţiĭ s'a adresat scriitorilor şi artiştilor din ţară şi din străinătate cerându-le conlucrarea lor pentru îndeplinirea acestuĭ scop.

Un număr însemnat dintr'înşii şi societăţi literare şi artistice cunoscute aŭ aderat la propunerile făcute.

Societatea Română de Literatură şi Artă, astfel constituită, şi-a început de la 1 Noemvrie lucrările sale, având deocamdată sediul direcţiunii în strada Fântânii No. 46.

Drep aceea, subsemnaţiĭ, membri aĭ comitetuluĭ societăţiĭ, aducând la cunoştinţa publiculuĭ cele de maĭ sus, rugăm pe domniĭ directorĭ aĭ ziarelor şi revistelor, pe directoriĭ teatrelor, pe editoriĭ de cărţi şi de muzică, pe traducătoriĭ pe reproducătoriĭ de lucrărĭ artistice şi în deobşte pe toţi ceĭ ce se ocupă cu răspândirea, pe calea publicităţiĭ a unor asemenea lucrărĭ, să bine-voiască a se pune, înainte de darea lor la lumină, în raporturĭ cu direcţiunea societăţiĭ pentru stabilirea eventuală a drepturilor de proprietate şi regularea drepturilor de autor, spre a înlătura neajunsurĭ saŭ pagube izvorând din nesocotinţa acestor drepturĭ.

In caz de neurmare, societatea va fi nevoită de a cere, în puterea legilor, intervenţia justiţieĭ în favoarea intereselor jicnite ale membrilor săĭ

Suntem încredinţaţi că toţi ceĭ care ca d-v., înţeleg foloasele propăşiriĭ literare şi artistice în România, ne va da sprijinul lor bine-voitor şi ne vor înlesni ducerea la bun sfârşit a operiĭ ce am întreprins.

Primiţĭ, domnule, încredinţarea osebiteĭ noastre consideraţiunĭ.

Către străinĭ :

Monsieur,

Nous avons l'honneur de porter à votre connaissance qu'il vient de se fonder à Bucarest une «Société de Littérature et l'Art», ayant pour but la défense de la propriété littéraire et artistique en Roumanie.

Reconnue d'utilité publique, cette Société a obtenu du Parlament — par la loi du 20 Mai 1904 — la personnalité morale et juridique.

La nécessité d'une pareille institution se faisait depuis longtemps sentir chez nous, et l'admission, à titre égal, des nationaux et des étrangers à la participation des avantages résultant de la mise en valeur de leurs travaux respectifs, a été un des principes essentiels de l'entreprise.

Cette tâche tâche lui sera d'ailleurs facilitée par nos lois, qui garantissent les mêmes droits, que ceux dont jouissent les Roumains, à tous les «auteurs, compositeurs, dessinateurs, traducteurs, éditeurs, etc., des États étrangers, qui, par réciprocité, garantiraient la propriété littéraire et artistique dans l'étendue de leurs territoires».

C'est donc la réciprocité de traitement, sans exigeance préalable de conventions spéciales internationales, qui régit la question dans notre pays.

En conséquence, les soussignés, représentants légaux de la «Société Roumaine de Littérature et d'Art», désirant établir des rapports suivis avec vous, se font un devoir de vous offrir leur plus large concours, pour la défense et la mise en valeur des droits et des intérêts, dont vous voudrez bien les charger, de ce chef. en Roumanie.

Ci-près, vous trouverez les extralts de nos Statuts et Réglements concernant l'admission et la participation aux bénéfices des membres étrangers, et, dans l'espoir d'une réponse favorable de votre part, nous vous prions, Monsieur, de vouloir bien agréer les assurances de notre haute considération.

(ss.) *Preşedinte:* **Dem. N. Olanescu**; *Vice-preşedinţi:* **Al. Xenopol Generalul Bengescu-Dabija**; *Membri:* **I. Mincu, G. Ştefănescu, N. Petraşcu, Th. D. Sperantia, Haralamb-Lecca.**

EXTRAIT DES STATUTS

Art. 5. — Sont considérés comme membres adhérents :

les écrivains et les artistes étrangers ;

ceux qui, sans avoir produit des œuvres littéraires et artistiques, ont le droit de propriété par transmission, — tels les éditeurs, ou leur ayant-droits

toute société similare de l'étranger ;

les artistes photographes. etc.

Art. 6. — Les membres de chaque catégorie seront admis par l'Assemblée Générale à la majorilé des voix.

Art. 7. — Les membres cesseront de faire partie de la Société, par démission, non payement des cotisation, exclusion, — pour les motifs spécifiés par les Réglements.

Art. 8. — Les sommes perçues sur les droits d'auteur étrangers seront :

10% du bénéfice brut, — et, en cas de poursuite judiciare, 20% du bénéfice brut, non compris les frais dûment justifiés.

EXTRAITS DES RÉGLEMENTS

Art. 17. — Les personnes désirant faire partie de la Société doivent :

1) adresser au président une demande écrite ;

2) joindre une liste contenant les noms de leurs œuvres originales ;

3) présenter deux exemplaires de chaque publication (comme documents indispensables en cas de poursuites judiciares) ;

4) verser la cotisation, pour un an au moins.

Art. 24. — Les membres de la société reçoivent à la fin de l'année un *état* de la gestion financiere de la société.

Art. 26. — La société se réserve le droit de ne pas s'engager dans des poursuites qu'elle jugerait irréalisables ou préjudicieuses.

Toutefois, sì un de ses membres insistait, elle pourrait accéder à son désir, à condition qu'il en fasse une demande par écrit et qu'il dépose préalablement une somme fixée par le comité, — comme destinée à couvrir les frais, en cas de non réussite.

Art. 27. — La démission d'un membre n'éteint pas ses obligations envers la société; cette démission doit être acceptée par le comité.

Art. 29. — Les auteurs-membres qui cachent leurs noms sous des pseudonymes, sont obligés ă les faire connaître au comité.

Art. 33. — Les membres des sociétés étrangères similaires ne peuvent pas en Roumanie, traiter *directement* avec les éditeurs, les directeurs de journaux, les impressarii, les directeurs de teatres, les traducteurs, etc.; du moment où ils deviendraient membres de la présente société, celle-ci aura le droit exclusif d'agir peur eux.

Art. 26. — Les sociétés étrangères qui adhèreront aux présents statuts et réglements, auront à payer une cotisation annuelle *pour chaqun* des auteurs devenus membres de notre société,

N.B. Les réponses seront adressées à Monsieur N. Petrasco, directeur de la Société Roumaine de Littérature et Art, Strada Fântânei, 46 Bucarest.

Inainte chiar de a fi dat curs acestor interveniri, Președintele Societății avusese o intrevedere, la Paris, cu d. Marcel Prévost, Președintele Societății Franceze «des gens de lettres» și cu d. Al. Capus, președintele Societății autorilor dramatici. Și unul și altul s'aŭ arătat foarte bucuroși la vestea că s'a instituit și la noi o Societate pentru protegiarea drepturilor de proprietate literară și artistică și ne-aŭ promis încă de pe atunci cel mai întins al lor concurs, întru atingerea scopului propus. Luăm această bine-voitoare atitudine ca un bun augur și sperăm că răspunsuri tot atât de favorabile vom primi și din partea autorilor și artiștilor din celelalte țări, cu care de abia de curând ne-am pus în raport.

In ce privește răsunetul în țară al apeluluĭ nostru, îl putem considera ca satisfăcător, mai ales având în vedere șovăirea cu care pornește din loc orice idee începătoare, nu numai la noi, ci pretutindeni.

Societatea numără până acum 81 de membri, dintre care: 33 fondatori, 18 proclamați, 27 activi și 3 de onoare. Sperăm că numărul acesta se va mări prin noi cereri, prin membri aderenți (adică prin autori, artiști și editori străini), și prin aceia pe care veți bine-voi a-i vota în ședința de azi.

Tot în legătură cu numărul membrilor, avem adânca, sincera durere a vă reaminti moartea unuia dintr'înșiĭ,—a luĭ Ionnescu-Gion. Om cinstit, muncitor și de inimă, profesor cult, conferențiar distins, publicist apreciat, istoriograf conștiincios, secretar al Ateneuluĭ și al Societății istorice, membru corespondent al Academieĭ, membru în Comitetul Societății noastre,—Gion s'a dus, lăsând un gol mare în mijlocul celor care lucrează fără preget pentru progresul cultural al țăriĭ noastre. — Legile vieții însă sunt adeseaori nemiloase. Lumea trebue să meargă înainte; unul trebue să ia locul altuia. Iată de ce, cu toată durerea care încă ne cernește, am fost siliți să alegem în locul său, ca membru în comitet, pe eminentul profesor universitar, pe mult apreciatul conferențiar, d. C. Dissescu.

Mai rămâne o parte: cea materială.

Foarte puțin de zis, nu numai pentru că, fiind la început, nu avem ce avea,— ci și pentru că chiar puținul ce-am fi putut aduna, întimpină mari greutăți în realizare. Din 81 de membri, nici 15 n'aŭ bine-voit a plăti cotizațiile. Dacă n'ar fi fost trei donații de câte 100 leĭ ale d-lor Ollănăscu, Gh. Ștefănescu și Leon Ghica, unite cu alte trei mai mici, ale d-lor Bengescu-Dabija, Th. D. Speranția și Al. Davila, n'am fi avut nici cu ce imprima Statutele. Să sperăm că aceste amânări de plată, pe care până acum nu le putem atribui decât greutăților cu care se întâlnește orice idee nouă, să sperăm că vor înceta, azi când Societatea se impune, prin dovezile ce dă că e serios hotărâtă să-și ajungă scopul.

Azi fondul rămas disponibil este de 243 de leĭ.

Veți bine-voi a da descărcarea cuvenită, aprobând în același timp toate lucrările făcute de comitet, care e hotărât a duce la bun sfârșit însărcinarea ce și-a luat.

După citirea acesteĭ dări de seamă, d-l Președinte Ollănescu face, în câteva cuvinte, un plan al activității viitoare. Una din dificultățile cu care s'ar fi întâlnit această activitate ar fi fost art. 9, despre depozit, din legea de la 1862 asupra Preseĭ. Din fericire acel articol s'a abrogat prin legea de la 23 Martie 1904.

Pincipala lovitură ce-şĭ propune a da Societatea noastră este înpotriva celor care răspândesc, prin foĭ cotidiane saŭ prin fascicole, tot felul de traduceriĭ neliterare ale celor maĭ ordinare scrieriĭ, stricând astfel gustul publiculuĭ.

Se dă apoĭ cuvântul d-luĭ G-l. Năsturel, care în legătură cu nerespectarea proprietăţiĭ literare, expune cazul Socec, arătând cum i s'a luat, fără voe, un tabloŭ întreg şi cum judecata s'a declarat incapabilă de a-l apăra, sub cuvântul că lucrarea d-sale nu era nicĭ capo-d'operă, nicĭ lucru pus în comerţ, interpretând fals legea care declară a protege «orice lucrare». Sfârşeşte măgulindu-se cu ideea că d-sa este cel dintâĭ care a bătăturit această potecă, pe care a pornit Societatea noastră.

D-l Vice-Preşedinte Bengescu atrage atenţia că, din cele spuse de d. G-l Năsturel, reese clar cât de greŭ se va atinge scopul nostru şi în acelaş timp cât de necesară era înfiinţarea acesteĭ Societăţĭ.

Se pune la vot lista membrilor propuşĭ. E votat fiecare în parte şi sunt admişĭ d-niĭ: Al. Florescu (propus de d. Ollănescu), Al. A. Sturza (propus de d. Ollănescu), Th. Florescu, publicist (propus de d. Lecca), G. Buşilă, Directorul liceuluĭ din Craiova (după cerere), H. Streitman (după cerere), St. Mihăileanu-Slemps (după cerere), N. Vojen (după cerere) şi d-na Paulina Tălăngescu (după cerere).

Sunt aleşĭ apoĭ ca censoriĭ: d-niĭ D. Popovicĭ, C. I. Nottara şi I. Stănculeanu.

Descărcarea gestiuniĭ, rămâne să se dea în urma unuĭ raport al censorilor.

D-l Vice-Preşedinte Bengescu constată lipsa regretată a unora din membriĭ Comitetuluĭ şi e de părere că, — dacă vor continua chiar după demersuriĭ făcute pe lângă d-lor, — să se procedeze la alegerea altora. Se admite.

Membriĭ întruniţĭ însărcinează Comitetul să stăruie pe lângă toţĭ ceilalţĭ membri aĭ Societăţiĭ, rugându-i a achita cotizaţiile, — lipsa de fonduriĭ făcând să stagneze lucrările.

D-l Radu Rosetti e de părere să se organizeze o reprezentaţie-festival al căruĭ produs să formeze baza fonduluĭ Societăţiĭ. Se admite. Drept aceasta, d-l Preşedinte, ajutat de Comitet, va alcătui un program.

D-l Al. Davila, cere, în legătură cu aceasta, ca d-l Preşedinte Ollănescu să primească a fi organizatorul încă uneĭ reprezentaţiunĭ, care se va da pentru a spori fondul ridicăriĭ uneĭ Statuĭ luĭ Vasile Alexandri. D-l Ollănescu primeşte mulţumind.

Preşedinte, (ss) **OLLĂNESCU**

Secretar, (ss) H. G. LECCA

* * *

Capul luĭ Mihai Viteazul, poem de Ciru Oeconomu.—In vremurile de altă dată, judecătoriĭ ţărilor, pe lângă înalta menire de a judeca faptele omeneştĭ, credeaŭ că atribuţiile lor se întind cu mult maĭ departe, şi anume de a moraliza poporul prin prediciĭ şi pilde prielnice. D-l Ciru Oeconomu, dând la iveală pomenita lucrare, ne aduce aminte de acele vremuriĭ depărtate. Judecător distins—în ceasurile sale de plină seninătate se duce cu gândul înapoĭ, inspirându-se din poezia cea maĭ curată a celor maĭ curate vremuriĭ. Poemul de care ne ocupăm, scris cu căldură, sub emoţia amintirilor, propovăduieşte iubirea trecutuluĭ nostru glorios.

Istoria seminaruluĭ «Veneamin» de Gheorghe Adamescu.

Din însărcinarea Ministeruluĭ de Culte şi Instrucţiune Publică, d-l Gheorghe Adamescu a tipărit cu prilejul sărbătoririĭ centenaruluĭ seminaruluĭ «Veniamin» din Iaşĭ, lucrarea numită maĭ sus.

«Istoria uneĭ şcolĭ este legată cu întreaga mişcare culturală a uneĭ ţărĭ; dar maĭ ales în ţările româneştĭ, maĭ ales în prima jumătate a veaculuĭ XIX, şcoala de care ne ocupăm rezumă în ea, în unele momente, toată această mişcare, în altele, este un centru de activitate didactică, în altele, este o fortăreaţă de luptă naţională», zice d. Adamescu, în prefaţa lucrăriĭ sale.

Intreprinderea acesteĭ opere a fost pe atât de grea, pe cât izvoarele şi scrierile istorice existente pomenesc maĭ rar despre marea instituţie culturală: căcĭ arhiva Mitropolieĭ Moldoveĭ, unde de sigur s'aŭ depus cele maĭ multe acte privitoare la seminarul «Veniamin», a fost în întregime distrusă de foc în 1829.

In prima parte a lucrăriĭ, autorul tratează biografia mareluĭ prelat, insistând maĭ ales asupra stabiliriĭ biografieĭ sfinţieĭ sale, răŭ cunoscută de istoriciĭ noştri.

In a doua parte, se ocupă de istoria Seminaruluĭ, după cum reese din diferitele notiţe şi acte risipite prin Bibliotecile Iaşuluĭ, ocupându-se în ultimele capitole cu istoricul fazelor prin care a trecut învăţământul şi regulamentele şcoaleĭ.

Incheind, sfârşeşte :

«A fost dat ca în zilele M. S. Regeluĭ Carol să se desăvârşească germenul de la 1803 şi să vedem «şcoala de catehisie» de atuncĭ, devenită un mare institut cu o bogată programă, cu profesorĭ mulţĭ şi aleşĭ, cu un local vrednic de însemnătatea şi menirea Seminaruluĭ. Ca şi alte ramurĭ ale învăţământuluĭ public, învăţământul din seminariile teologice a încercat importante şi marĭ îmbunătăţirĭ, bucurându-se totdeauna de solicitudinea bărbaţilor care aŭ avut conducerea şcolilor, şi maĭ ales deşteptând interesul deosebit al Aceluia care prin îndemnul Săŭ, prin exemplul Săŭ a fost sprijinitorul saŭ promotorul ideilor marĭ şi al reformelor care aŭ schimbat ţara în aceştĭ aproape 40 de anĭ şi aŭ clădit *România Modernă*».

Studiĭ, *literatură, estetică, filologie,* de N. I. Apostolescu.

Critica merge mână în mână cu literatura, ajutându-se reciproc. Nicĭodată luptele înjghebate între ele n'aŭ adus urmărĭ folositoare. Scopul criticiĭ e comentarea şi explicarea opereĭ de artă, pentru adevărata eĭ înţelegere. Ea face ştiinţă. Concepţia ştiinţifică fiind întrodusă în obiectul criticeĭ, roadele aŭ fost bogate şi priincioase.

Aceeaşĭ concepţie fericită o are şi autorul cărţiĭ de care ne ocupăm, asupra metoadeĭ şi obiectul criticeĭ. Studiile d-sale, — cele literare maĭ ales, de o valoare maĭ mare — bogate în amănunţimĭ, sprijinite pe teoriĭ autorizate, sunt totdeauna încheiate printr'un sistem de ideĭ generale.

Studiind evoluţia poezieĭ româneştĭ de la începuturile noastre literare cele maĭ depărtate, conchide că «...trebue să-şĭ păstreze şi o înfăţişare naţională. Aceasta e una din condiţiile cerute poetuluĭ spre a putea fi socotit original. Se inspiră atuncĭ de la un mare anonim, — din care face şi el parte — de la popor».

In articolele «*Frunză verde*» şi «*Originalitate*» se înfăţişează ca un partizan al ideeĭ naţionaliste în literatură.

Foarte documentate şi în destul de complecte sunt studiile de filologiĭ asupra limbagiuluĭ. ritmuluĭ şi măsuriĭ.

D-l N. I. Apostolescu făgăduieşte mult ; până acum d-sa ne-a arătat că e un scriitor inteligent şi muncitor, rămânând pentru maĭ târziŭ să ne dea opera sa cea mare. Prima serie a lucrărilor sale critice e un semn îmbucurător.

* * *

Expoziţia Ştefan Popescu

Unul din tinerĭi noştri pictorĭ, care a promis maĭ mult în primile sale încercărĭ de artă şi care şĭ-a ţinut maĭ bine făgăduinţele, e fără îndoială d. Ştefan Popescu, a căruĭ ultimă expoziţiune la Ateneŭ este încă o dovadă maĭ mult de progresul săŭ continuŭ, încet şi sigur.

Acelaş penel delicat, aceeaşĭ melancolie în multe din lucrările sale, aceeaşĭ poezie în unele peisaje.

Rezervându-ne dreptul de a vorbi într'o zi pe larg asupra artistuluĭ, ne mărginim astăzĭ numaĭ în a-l felicita sincer şi a-ĭ arăta dorinţa de a-l vedea într-o lucrare de estindere şi de imaginaţie, în care suntem siguri, că ar putea semna deplin şi cu strălucire talentul săŭ.

I. Nestor

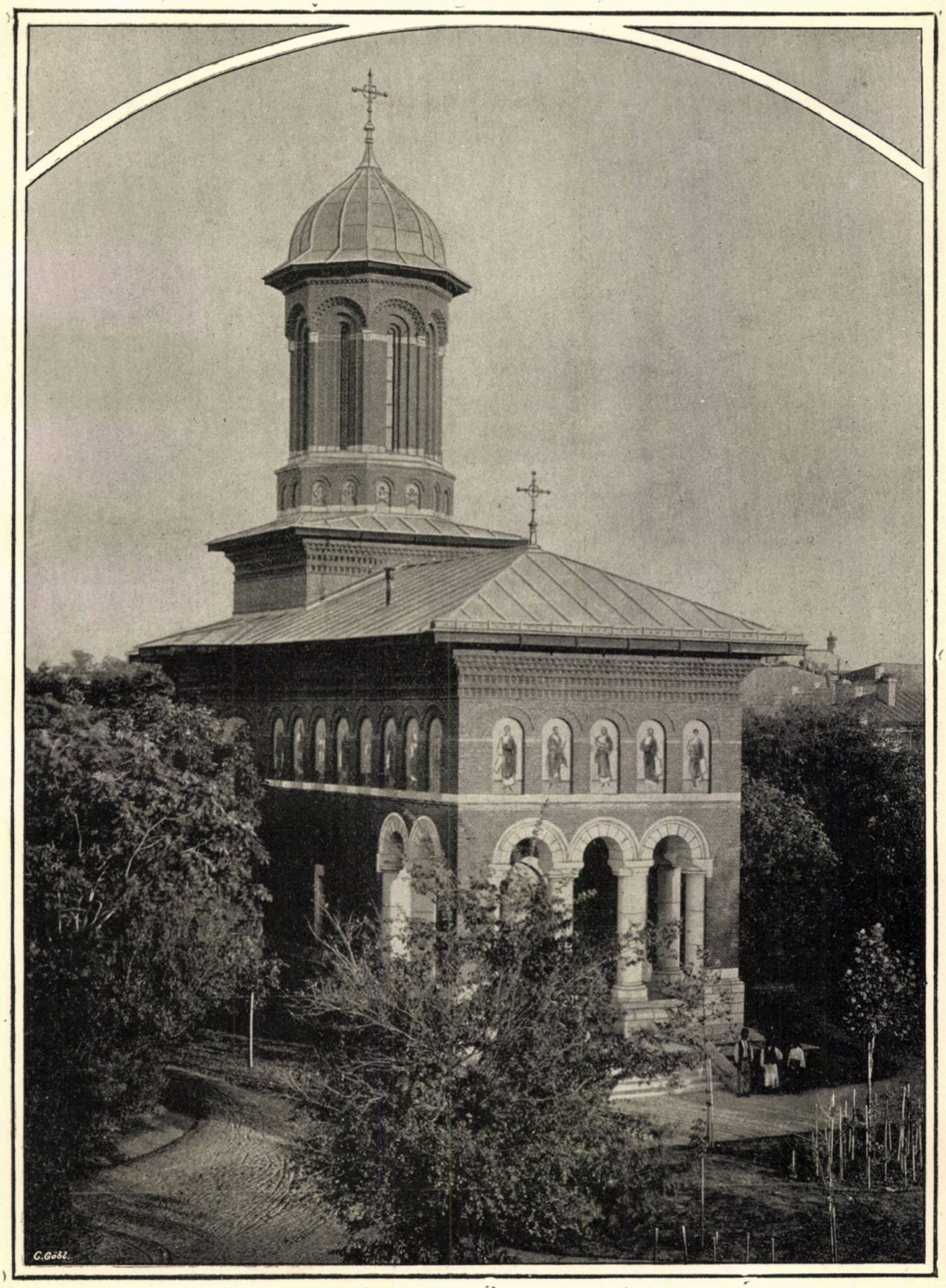

BISERICA S-ta TREIME DIN CRAIOVA

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Aphorismes du coeur, de Lelia Georgescu (Ed. Alphonse Lemerre, Paris) Un mănunchiŭ bogat de cugetărĭ frumoase, unele subtile sentinți sentimentale, altele maxime satirice, pline de gândire și de experiență de viață.

La prima citire e greŭ de desprins un sistem de judecată, un mod personal de a vedea lumea și lucrurile, și, poate, ar fi pretențios să căutăm o filosofie în aceste frânturĭ dintr'un suflet, bătut de vânturile suferințeĭ și rezemnat de-a se tângui cu blândețe saŭ de a vorbi în taĭnă cu el însușĭ.

Dar, dacă le-am reciti încă odată, presupunem că am găsi o înlănțuire a tutulor gândirilor transcrise în volum, un principiŭ unic și primordial în stare de a lega rămurelele acestuĭ mănunchiŭ și care, la prima cetire, ne-a scăpat. Toate problemele sufletești, însă, din domeniul sentimentuluĭ sunt tratate cu curaj și cu finețe, — unele căpătându-și chiar o soluție satisfăcătoare și denotând o inteligență vie și aleasă la ființa ce le-a gândit.

Citĭm câteva aforisme, ce ne par a îndreptăți în chip îndestulător afirmările noastre :

La douleur d'un homme d'esprit a souvent quelque chose de plus enviable que le bonheur d'un imbécile.

L'homme ne méprise franchement que la femme qu'il a cessé d'aimer.

Une femme sans enfants est comme un guerrier sans armes, et l'amour est souvent plus lâche que l'ennemi.

Par l'analyse, on perd le bonheur et on attenue la douleur.

On admire en autrui, avec une force sincère, ce qu'on a d'admirable en soi.

Si toutes les femmes se respectaient elles-mêmes, avec qui donc les hommes nous tromperaient-ils ?

Il n'y a que de sa propre mort qu'on ne puisse jamais se consoler.

Les choses n'ont de valeur que par les hommes, et les hommes ont de la valeur par les choses.

Nous mourons un peu à chaque affection qui se meurt en nous.

La Vie de Château, de Claude Ferval, este povestea înjghebată din viața bogată, ruina, căsătoria și divorțul a doĭ tinerĭ nobilĭ. Unul, marchizul Humbert de Rochemont, nu visează decât la viața de familie și la proprietățile sale. Constrâns de

a căuta zestre mare, el renunță la aleasa inimeĭ luĭ, pentru a se căsători cu fata unuĭ negustor bogat, Germaine Le Bouchard. Dar tânăra și frumoasa milionară nu se simte câtuși de puțin în largul eĭ în vechiul castel de țară, cu un bărbat atât de moral! De sigur că bărbatul e înșelat... Fiind sărac față de femeia sa bogată, el se resemnează. Când o moștenire neașteptată îl ajunse însă, nu maĭ perdu nicĭ un minut ca să-și răsbune. In ziua în care încasează cele 600,000 leĭ, își surprinde nevasta în flagrant delict, și-o alungă.

Celalt, prințul de Prases e un seducător de forță. Se căsătorește cu Elinor Ledstone, o tânără americană, care nu vede în căsătoria sa decât o legătură veĭnică și sfântă. Dar chiar în cel dintâĭ an al căsnicieĭ, surprinde pe bărbatul săŭ cu una din prietenele sale în parcul casteluluĭ. Reintrând în castel, chiar în seara zileĭ aceleia se găsește în pericol de moarte născând un copil mort. Insănătoșindu-se, ea nu voește s'audă nicĭ de făgăduelile prințuluĭ, nicĭ de rugăciunile mameĭ sale și, după ce-ĭ asigură fostuluĭ eĭ bărbat o pensiune, se întoarce în America. Cu modul acesta cele două verișoare ajung la acelaș rezultat, dar pe drumurĭ deosebite. La intriga aceasta se maĭ adaugă viața de castel, animată prin teatru, vânătorĭ, plimbărĭ etc. Timpurile sunt admirabil redate, pline de acțiune și expresie; limba fermă și bine susținută ca și povestirea. Romanul e plăcut și interesant.

Le masque de Sable, de Maurice Vaucaire, este un roman subtil alcătuit, povestit ușor, ca toate romanele a căror acțiune aparține vremilor depărtate; într'un cuvânt romanul «*Sfinxuluĭ*» are farmecul istoric. In ziua încoronărĭĭ, preoțiĭ aŭ adus la picioarele luĭ Faraon ca semn de supunere și credință, pe Esphena, fiica preoteseĭ. In aceeași zi, Faraon, se căsătorește cu Fiedda, fiica inimiculuĭ săŭ, regele pe care îl învinsese. Dar el iubește pe Esphena, și inima luĭ e strivită de remușcărĭ, pentru că n'avea dreptul să o ia pe dânsa. Tânăra fecioară să arunce în lac; Faraon însă îĭ salvează viața. Esphena rămâne paralizată de amândouă picioarele. In zadar el, fiul zeilor, invoacă toate puterile lumiĭ, înălțând rugăciunĭ la ceruri și aducând jertfe: iubita luĭ tot nu poate să meargă. Atuncĭ, el pleacă să pribegească prin alte ținuturĭ la sud, unde pune să-ĭ zidească palaturĭ mărețe, precum și un sfinx care să poarte prin veacurĭ mărturie de trăsăturile ideale ale aleseĭ inimeĭ sale. In timpul pribegeĭ luĭ, Esphena se vindecă prin harul unuĭ doctor sfânt și pornește să-și caute iubitul pribeag. Atuncĭ regina, disperată de trădarea soțuluĭ, se sinucide în fața luĭ. Marele preot declară în sfârșit că regele se poate uni cu «inima poporuluĭ», cum i se zicea Espheneĭ. Și din această unire s'a născut Menes.

Acest roman istoric, este o povestire de iubire; descripțiile sunt vrednice de un poet, iar dialogurile samănă cu versurile uneĭ elegiĭ.

* * *

La Revue, 1 Noembrie. Emil Faguet publică un articol interesant: *Passion et Logique*, în care trece în revistă noile cercetărĭ ce s'aŭ întreprins în domeniul logiceĭ sentimentelor, studiind în deosebĭ opera lui Th. Ribot. Nicĭ vorbă că există o logică a ideilor; acestă logică consistă, sub forme orĭ cât de multiple s'ar înfățișa: «*en une adoption de jugement de valeur à une conclusion préjugée*».

Definiția luĭ Ribot e cea mai nimerită, găsindu-și ușor explicarea în numeroase fapte din viața comună. Un individ aflându-se într'o stare intelectuală intensă, de pildă în momentele meditațiunĭĭ, nu găsește lucrurilor înconjurătoare o altă valoare de cât din punctul de vedere al adevăruluĭ. Tot așa, în domeniul sentimentelor, adevărul rămâne în umbră, și lucrurile își dobândesc valoarea lor din punctul de vedere al utilitățiĭ orĭ al plăcerĭĭ, al uneĭ ambițiĭ și chiar al uneĭ încăpățânărĭ, face să dăm obiectelor o valoare neobicĭnuită, exagerată. Adevărul în sine puțin importă. Logica sentimentelor caută adevărul în *valoarea* ce-o dă ea obiectelor.

La prima înțelegere, această logică ar părea că se reduce numaĭ la simpla influență a sensibilitățiĭ asupra inteligențiĭ; dar nu-ĭ numai atât. Inteligența e chiar un instrument supus sentimentelor. Ideile sunt sclave simțirĭĭ.

Pentru ca această logică sentimentală, emotivă, să aibă rațiunea mulțumitoare de a fi, trebue să aibă un domeniŭ de fapte bine țărmurit, să urmărească un scop de interes uman.

Rămânând hotărât scopul logicei sentimentelor în atingerea fericirĭĭ, de oarece izvorăște din viață, din acel «*vouloir-vivre*» intens și sădit în sufletul omenesc,—domeniul faptelor sale e destul de vast începând și încheiindu-se cu viața individuluĭ. Ea

cuprinde toate pasiunile; viața noastră e un continuŭ discernământ al sentimentelor noastre considerate ca forțe, având la bază celelalte stări sufletești. In politică, ea e stăpână desăvârșită. Raționând, ea nu caută adevărul. Ea naște raționamentul, după ce mai întâĭ caută să probeze, să ridice în lumina evidenței un lucru de care se convinsese de multă vreme. Ea hotărăște întotdauna valoarea unei premize fiind izvorul direct al ei. Logica sentimentelor este în largul ei când e vorba de retorică. Un discurs nu constă în căutarea concluziei, ci e dictat de concluzia aleasă și preferită de logica sentimentelor, retorica nefiind altceva de cât arta ce caută rațiunea de a fi a unei pasiuni, pe care voim a o împărtăși și altora.

In morală, toată lumea e de acord în ce privește necesitatea și utilitatea moralei, și, conform acestei concluzii prejudecate, ea stăruește în potrivirea ideilor stăpânitoare cu această concluziune, către care ele tind.

Insfârșit totul, toate științile, afară de știința pură, e din domeniul logicei sentimentelor; în totdeauna însă certitudinea e de natură emotivă.

Procedeurile obicĭnuite ale logicei sentimentelor sunt procedeurile retoricei. Instinctul hotărăște. Pentru a cunoaște dacă un fapt e sau nu din domeniul acestei logice, ne servim de un *criteriŭ* foarte cunoscut: criteriul contradicției. In logica rațională, un fapt e sau nu e, o a treia posibilitate nu există; și această axiomă stăpânește orice speculațiune logică. Logica sentimentelor nici nu vrea să știe de dânsa, ba mai mult nici nu o cunoaște.

La Revue Bleue. Numărul din 15 Noembrie, conține un articol semnat Dr. Santenoise: *Miracle et déterminisme*. Fără de vre-un scop bine hotărât, în vremile din urmă o luptă încăpățânată s'a angajat între liberiĭ cugetători și religiune. Dar religia așa de bine fixată în fundamentul primordial al societățiĭ moderne, va fi învinsă, dacă va fi învinsă, cu multă greutate.

Unul din mijloacele de care s'a servit religiunea în toate operațiunile ei, fie de convertire orĭ de înălțarea prestigiuluĭ ei, a fost credința în minunĭ. Ce-ĭ o minune? E intervenția unei puterĭ superioare în cursul fenomenelor. Credința în minunĭ este universal răspândită, fiind fructul unei educațiĭ de multe veacurĭ și în niște vremĭ potrivite unei astfel de concepțiĭ. Ea e naturală și spontanee, iar credința în minunĭ recunoaște două cauze, una de ordin afectiv: utilitarismul, și alta de ordin intelectual: ignoranța. Pe de o parte, oamenĭi credeaŭ în minunĭ pentrucă voiaŭ așa ceva, pe de altă parte, din cauza necunoștinței acelor fenomene.

Claude Bernard, apostolul determinismuluĭ în biologie, constatase îndestul de bine că această concepție nu-ĭ decât o concepție *a priori*, «Il faut admettre comme un axiome experimental que chez les êtres vivants, aussi bien que dans les corps bruts, des conditions d'existences de tout phénomène sont déterminées d'une manière absolue». Decĭ, după afirmarea luĭ Bernard, trebue tot *a priori* să primim saŭ să respingem realitatea miracoluluĭ.

Credința în miracol fiind primitivă și spontanee, prin opoziție, noțiunea determinismuluĭ este o concepție dobândită și derivată; ea e fructul tardiv al reflecsiunĭi, ea este un product al culturĭi, și nu poate fi decĭ răspândită decât prin cultură. Pentru ca noțiunea miracoluluĭ, un semn al slabeĭ civilizațiĭ a celor ce-o maĭ posed, să poată fi înlăturată, n'a putut face decât înlocuind-o cu noțiunea precisă a determinismuluĭ.

In numărul de la 12 Noembrie, relevăm un articol datorit peneĭ luĭ Jean Bardoux intitulat: *L'opinion russe et la guerre*. Interesantă e declarația unuĭ student rus, crescut în ideile noĭ ale liberalismuluĭ: Ce n'est pas une guerre nationale; aurions-nous même un grand interêt a la soutenir, que le peuple n'est pas assez instruit pour le sentir et l'ignore: la plupart meurent sans savoir pourquoi. Néanmoins, tous ces hommes qui regardent vaguement au loin, résignés devant l'inévitable, consentiront plus facilement que vous ne croyez à quitter foyer et famille, a donner leur vie. Un passé de misères, leur pensée de rêve et d'indifférence, leur font moins redouter qu 'à d'autres les tristes réalités qui les attendent au bout de la longue route. Souvent même, il arrive que des villages entiers soient un beau matin désertés par les moujiks, laissant derrière eux leur famille et leur lopin de terre, par un besoin indéfini d'âmes en quête de nouveaux horizons, ou l'influence historique d'une longue histoire de servage. A défaut d'un souffle national, il y a encore la foi au prestige religieux du tzar, et ces icônes distribuées aux regiments qui partent ont aux yeux de tous ces hommes une véritable signification: sans regarder en arrière, sans faiblir, avec résignation fataliste, sans grand élan peut-être, ils iront de l'avant; leur insouciance du lendemain leur servira là-bas,

comme elle leur sert à subir les grandes misères de leur terre russe. Presque tout ce peuple rêve encore ; il n'est pas encore parvenu à comprendre».

Renaissance Latine, 15 Noembrie, publică în întregime piesa compatriotuluĭ nostru Anton Bibescu : *Le Jaloux*. Succesul care l'a avut această piesă, dovedește în destul calitățile literare ale autoruluĭ. Alt compatriot al nostru, N. Vaschide semnează un amănunțit studiŭ psichologic: *Le sentiment musical chez les aliénés*. Cercetările psicho-fiziologice și biologice aŭ demonstrat acțiunea directă a muziceĭ asupra organismuluĭ, și producerea uneĭ stărĭ psicho-fizice de plăcere orĭ neplăcere. Alienațiĭ în general sunt foarte sensibilĭ pentru muzică, întrebuințându-se deseorĭ muzica ca tratamentul moral al nebunieĭ, procedeŭ inaugurat de Leuret. Idioțiĭ aŭ dispozițiĭ excepționale pentru muzică, — memoria și imaginația lor muzicală aŭ izbit pe toțĭ alianologiĭ.

Muzica, ca orĭce izvor de excitațiĭ mentale, are fără îndoială coeficenți nelimitați în marele mecanism al fenomenuluĭ de plăcere ; există un raport bine hotărât între excitațiile muzicale și senzațiunile de plăcere produse.

Acest raport la alienațĭ, iată ce-și propune autorul să studieze ; — Cercetând numeroase exemple de la cazurile cele maĭ simple până la cele mai complexe, conchide că aproape toțĭ alienațiĭ sunt sensibilĭ pentru muzică, având adeseorĭ aptitudinĭ particulare pentru această artă. Clinica, în diferitele tratamente pe care le-a aplicat, urmând calea raționamentuluĭ, s'a convins de imposibilitatea tămăduiriĭ. Cultivând sentimentalitatea în primul rând, s'a putut ajunge la consecințĭ bune. Cultivarea sentimentalităților muzicale a alienaților e unul din minunatele procedee, care au dus la rezultate frumoase.

E un strâns raport nu numaĭ între structura frazeĭ muzicale și gândire, dar chiar între inteligența și compoziția tehnică a instrumentelor orchestrale. Instrumentele cu coarde obosesc adesea multe subiecte, emoția fiind prea violentă, prea dureroasă. Pentru alțĭ bolnavĭ instrumentele de suflare și în special cele de lemn sunt foarte plăcute, saŭ, exprimându-ne într'un termen clinical, foarte higienice. Harpa susține oarecum un echilibrul mental, din cauza bogățieĭ de tonurĭ ; pianul de asemenea. Intru cât privește muzica vocală, ea e cea maĭ dăunătoare și cea maĭ neplăcută alienaților.

In rezumat, muzica influențează puternic asupra organismuluĭ lor, comunicându-le o supra-activitate fictivă, terminându-se câteodată cu o criză morbidă. Ea excită puternic memoria lor afectivă, fiind pentru unĭĭ o evocatoare a amintirilor, iar pentru alțiĭ arta de a uita (l'art d'oubli) orĭ arta de a visa. Muzica pentru dânșiĭ este o «limba înțeleasă de fiecare», care nu cere pentru înțelegere, mijlocira vre-unor concepte. Ea e «liberarea» de care vorbește Schopenhauer.

Mercure de France, 1 Noembrie. Eduard Maynial iscălește un articol îndrăznet: *Guy de Maupassant et Gabriel d'Annunzio*. Autorul se încearcă să explice analogiile ce există între versurile orĭ proza luĭ d'Annunzio și marea operă a lui Maupassant, fără a-l acuza câtuși de puțin pe cel dintâĭ de plagiare ; căci imitația în literatură și artă devine ușor explicabilă, dacă îĭ căutăm soluția în faptul afinităților dintre temperamentele a doĭ scriitorĭ din aceĭași rasă, și chiar din mediĭ diferite. Bazat pe această afinitate subtil înțeleasă, se încearcă a studia comparativ operele numiților scriitorĭ, căutând a explica fiecare trăsătură caracteristică a lui d'Annunzio, ca fiind în parte produsul influenței scriitoruluĭ francez.

Dintre multiplele caracterizărĭ ce s'aŭ făcut asupra luĭ Maupassant două sunt cele mai nimerite ; Taine îl numește cam grosolan : «Un taureau triste», iar Jules Lemaître : «c'est un faune un peu triste, revenu à la vie primitive» Dacă am aplica aceste definițiĭ și luĭ d'Annunzio, am vedea că ele se potrivesc de minune. Cerințele fără măsură, necumpătate ale simțurilor sale se vădesc în numeroase paginĭ maĭ ales în *CantoNovo* ori *Intermezzo*. Un fragment : Intr'o frumoasă zi de vară, poetul zărește la umbra unui copac o nimfă sfioasă, goală, cu părul despletit. El urmărește toțĭ pașiĭ eĭ, ajungând-o sub un măslin. Prinzând-o, o atinge excitând-o, și o îmbrățișează chiar acolo pe iarbă, caldă de plăcere, împlântându-și degetele în periĭ ei blonzĭ, tremurând din tot corpul «*comme une flamme sonore*».

Cât privește de a doua definiție, «un taureau triste», dată de Taine lui Maupassant ea se potrivește de asemenea lui d'Annunzio. Alte trăsături comune amândorora e senzualitatea. La amândoĭ e un fel de neliniște perpetuă, uu fel de obsesie amoroasă care caracterizează aproape toate eroinele lor, și care mai curând e de natură organică sexuală.

Biblioteca Universitară

Sentimentul și instinctul sunt în continuă luptă, și în zugrăvirea acestuĭ conflict tragic, d'Annunzio l'a întrecut pe Maupassant. Caracteristic e acest conflict, în Gioconda: Sculptorul Lucio îșĭ dă perfect seamă că trebue să iubească pe Silvia, pildă de drăgălășie și bunătate; vrea s'o iubească, se sforțează să înăbușe revolta unuĭ amor străin, a uneĭ pasiunĭ oarbe, dureroase și intense. Dar, el iubește din toate simțurile cu o iubire senzuală și aprinsă— pe Gioconda, pe străina Gioconda Danti.

Iubirea astfel înțeleasă că izvorând din voluptatea selbatică a simțurilor, aduce după ea la amândoĭ scriitoriĭ, un fel de nemulțumire visătoare pentru viață, saŭ cum îl numesc eĭ *le sentiment du néant*. Ideia morțiĭ domină toate scrierile lor.

Senzațiunile pe care Maupassant și d'Annunzio le înregistrează, le zugrăvesc, sunt de preferință cele maĭ sugestive și maĭ voluptoase, cum ar fi de pildă senzațiile de miros. Notarea parfumurilor are în scrierile lor un loc de frunte. Pentru a le exprima, eĭ aŭ întrebuințat aproape aceleașĭ imaginĭ. Fiecare individ mirosind un parfum evoacă o amintire, îșĭ provoacă o dorință. Tot astfel muzica pentru dânșiĭ nu-ĭ decât o provocatoare a excitațiilor voluptoase și misterioase a simțurilor.

Din toate aceste numeroase exemple se vede îndestul de vădit analogia dintre ceĭ doĭ maiștri. Maupassant a furnizat scriitoruluĭ italian metode de inspirațiĭ ce nu se pot tăgădui, după Maynial.

Nuova Antologia. 1 Noembrie — Sancte De Sanctis continuă studiul: *La mimica del pensiero*, studiind mimica cugetătorilor vechĭ, după diferitele statuĭ orĭ imaginĭ păstrate prin muzeurĭ. Carlo Del Balzo, publică a doua parte a romanuluĭ săŭ: *Ultima Dea*. Giuseppe Tarozzi reflectează asupra raportuluĭ dintre filosofia pozitivă sub ultima eĭ fază de transformare și libera cugetare. Filosofia pozitivă așa cum o expune Comte în cele 6 volume ale sale, este departe de a fi înțeleasă astăzĭ ca și în vremea luĭ. Cele două congrese recente din Italia, unul al liberilor cugetătorĭ care a avut loc la Roma, și altul, congresul de filosofie ce s'a ținut la, Geneva, aŭ încercat să dea ultima interpretare pozitivismuluĭ. Dacă științele sunt mulțumite cu concepția pozitivă a luĭ Comte, filosofia îșĭ caută altă metodă și alt sistem filosofic. Pozitivismul pentru cugetarea umană, nu-șĭ maĭ păstrează decât valoarea istorică.

Michele Delines, sub titlu: *La muzica dramatica in Rusia*, se ocupă de centenarul luĭ Glinca, creatorul drameĭ muzicale ruseștĭ, a căruĭ merite au fost apreciate de cronicariĭ muzicalĭ aĭ întregeĭ străinătățĭ deopotrivă. G. Fasce se ocupă de chestiunea economică-administrativă a controluluĭ financiar, în articolul intitulat: *Nell' Administrazione dello stato*.

La Revue de l'Art. Noembrie. Relevăm articolul datorit luĭ T. Wyzewa asupra mareluĭ pictor creștin: *Fra Angelico*. Scenele din viața Sf. Nicolaĭ de Bari, scoase după «Légende dorée» a luĭ Jacques de Veragine și care se găsesc ca cele maĭ scumpe și maĭ evlavioase podoabe din muzeul Vaticanuluĭ, ni se prezintă ca interpretarea cea maĭ minuțioasă a unuĭ capital din numita «Légende dorée», și anume acel în care se povestește despre viața sfântuluĭ Nicolaĭ.

Dintre pictoriĭ florentinĭ din prima jumătate a veaculuĭ al XV-lea, Fra Angelico, e cel maĭ meșter și maĭ viguros artist. Pânza: «Martirul Sf. Côme și Damien» păstrată în muzeul Luvruluĭ, devine caracteristică prin siguranța tratăriĭ, și prin vigoarea expresiuniĭ. «In Incoronarea Virgineĭ» se arată maĭ bine decât orĭunde, un admirabil evocator de vieţĭ și un creator de frumusețe.

Louis de Fourcaud, publică: *Antoine Watteau, scènes et figures galantes*, cu ilustrațiile frumoaselor pânze: Sérénade italienne, Le Passe-temps orĭ pastorala, Fête champêtre orĭ idilica, Les deux cousines. «Sa verve est spontanée, jaillie au vif, miraculeuse à tirer parti de toutes les ressources plastiques, de toutes les formes et de tous les effets qu'il peut observer et développer...», astfel sfârșește autorul caracterizarea opereĭ luĭ Watteau.

Emporium, *Noembrie*, publică, printre alte multe articole, un bogat studiŭ de artă asupra sculptoruluĭ contimporan: Achille Alberti, datorit luĭ E. A. Marescotti. Debutul în sculptură și-l face cu *Catone utincese* una din capo-d'operile sale și cu grupul *La vittime del lavoro*, expuse pentru întâiașĭ dată la Milan 1885. In urmă când îșĭ expune statua *Ignavia*, critica în unanimitate îl recunoscu ca un talent neîntrecut. Originalitatea luĭ Alberti sta în exactitatea traduceriĭ uneĭ stărĭ sufleteștĭ. prin puterea

execuției. Insuflețirea marmorei ori a bronzului, bogăția de situații din grupurile sale adeseori cam greoaie, ne izbește simțurile cu atât mai puternic cu cât tema e mai simplă, mai comună. Să comparăm statuele *Ignavia* și *Martire*. Teza celei dintâi e mult mai simplă decât celei de-a doua, care e mai greoae și mai pretețioasă, reprezentând o scenă din începuturile vieții creștine, martirizarea pe cruce a unei femei. *Minerva*, statuă în marmură dăruită Societății internationale «Corda Fratres», e destul de reușită ca expresie, dar îi lipsește nota clasicismului, fiind mai curând o femee modernă. Puterea personalității lui Alberti, stă în execuție. Inspirație modestă și puțin inovativă, caută subiecte simple, situații puțin complicate. Faptul acesta explică puțina dragoste ce-o are marele sculptor pentru grupuri. Meșter și poet desăvârșit se arată atunci când e vorba de turnarea în marmoră ori bronz a unei stări sufletești, oricât de complecse ar fi.

Jean de Gourmont consacră un studiu elogios poetului francez simbolist, Jean Moréas.

Francisco Malaguzzi Valeri, în articolul : *La Rinascenza artistica sul lago di Como*, se ocupă de pânzelc decorative păstrate din veacul de mijloc în bisericile și muzeurile Italiei de Nord.

D. Spineanu

1992
1905

MARIN GELEA

ROMAN

V

LA SINAIA.—UN INEL DE LOGODNĂ

Pe la mijlocul luneĭ luĭ Maĭ, când holdele se ridicase în culmea frumuseţiĭ lor, nalte la paiŭ şi grele la spic, de se legănaŭ ca valurĭ galbene-verziĭ dela un capăt la altul al ţăriĭ, se porniră, pe tot malul Dunăriĭ, nişte ploĭ marĭ şi duşmănoase, învrâstate de fulgere şi de trăsnete, de grindină cât nuca pe alocurea, şi de vânturĭ grele care sbuciumaŭ casele din temeliĭ, desbârnând acoperemintele şi adunând arboriĭ cu vârfurile la pământ.

In timp de două săptămânĭ, o bună parte din bogăţia ţărĭĭ fu pierdută.

Bătrânul Binu, ale căruĭ grâne se arătase de cu primăvară atât de frumoase, le văzu, în câteva zile, amestecându-se cu pământul, tocmaĭ în ajunul strângeriĭ lor de pe câmp şi a învârvonăriĭ până în grindă a ochiurilor de hambare, rămase acum deşerte şi negre. In fiecare dimineaţă, el eşise cu capul gol în curte, se uitase spre dealul Ceairuluĭ, de unde începea să se răzbune vremea, văzuse noriĭ plumburiĭ şi greĭ de apă, clătinase din cap cu fruntea încreţită, şi, cu sufletul amărât, trăsese nădejde că poate s'o îndura Dumnezeŭ şi o sta a doua zi. Şi, a doua zi, când se deştepta auzia ropotul de ploae bătând cu aceeaşĭ furie în geamurĭ, cum îl auzise până într'un târziŭ noaptea, sub povara gândurilor ce nu-l lăsaŭ să închidă ochiĭ; se scula şi privia fără să zică o vorbă, la pânzele negurĭĭ de apă ce înecaŭ valea şi la pârâile ce şuruiaŭ din toate părţile în lacul spumegos şi fioros de turbure.

Aşa azĭ, aşa mâine, aşa două săptămânĭ aproape, încât din ogoarele atât de mândre prin Martie şi Aprilie nu-ĭ rămase nicĭ sămânţa, la sfârşitul luĭ Maĭ.

Apoĭ, ca şi cum cele două săptămânĭ ar fi secat toate isvoarele ceruluĭ, luna luĭ Iunie, întreagă, nu pică de sus nicĭ strop de ploae. De dimineaţă şi până seara, dogoaria soarele ca un cuptor încins, de svântă şi uscă pământul până în inima luĭ. Binu se uita pe cer de toate părţile, doar şi doar o vedea răsărind de undeva un fluture de nor a ploae; dar roata de jăratec a soareluĭ, ivită din zorĭ în marginea zărĭĭ, cu sulițile-ĭ roşiĭ şi arzătoare, colinda nepăsătoare şi tot maĭ fierbinte crugul ceruluĭ, cotropind pământul cu flacăra-ĭ nemilostivă.

Porumbul, singura nădejde a hrăniĭ ţărĭĭ, neavând ploae tocmaĭ la legatul luĭ, se uscă şi el sucindu-şĭ foile-ĭ pârpolite, încât nu fu bun nicĭ de nutreţ de vite.

Pe Binu, deşi fusese încercat de atâtea orĭ în viaţă, pierderea de anul acesta

îl zdruncinase mai tare decât altă dată, ca unul ce se vedea mai slab și mai fără puterea de a nădăjdui.

Totuși, de voe de nevoe, el își puse gândul, ca de atâtea ori în viață, pe «la anul», și își întoarse grija asupra feteĭ luĭ, slăbită și tot cam bolnavă de când cu împotrivirea vremiĭ și cu întristarea lor. Adeseaorĭ însă, stând de vorbă cu sora luĭ, Coana Ana, el se arăta descurajat și rămânea dus pe gânduri, cu ochiĭ pironiți în pământ.

Coana Ana îl îmbărbătase cât putuse mai mult, cu toate că și ea era acum mai încleștată la vorbă de dușmănia soarteĭ lor «prea-prea», cum zicea dânsa; îl îndemna să nu desnădăjduiască, aducându-ĭ aminte din trecut, de aniĭ ceĭ buni care veniaŭ după ceĭ răĭ, și făcea cât putea mai mare economie în gospodăria caseĭ, doar s'o simți mai puțin scârșcania împrejurărilor.

Cât ținuse ploile, încruntată și invrăjbită de nu-ĭ mai intra nimenea în voe, ea încercase tot ce știuse, ca să atragă mila Celuĭ-de-sus pe pământ: rugăciuni la biserică, scoaterea sfintelor icoane la câmp, lumânări de paști aprinse dinaintea Maiceĭ Domnuluĭ, topoare înfipte în mijlocul curțiĭ și altele de felul lor; dar văzând și văzând că toate sunt în zadar, își făcea și ea, mirată, cruci mari din creștet și până peste umeri, clătinând rar din cap și șoptindu-și singură cuvintele: «Fără-de-legile noastre aŭ întors de la noi fața luĭ Dumnezeŭ!»

Cine îndurase și mai mult încă decât chiar eĭ, fusese Elena, căci dânsa suferise și de suferința lor și de suferința eĭ. La început, după plecarea luĭ Gelea de la țară, sufletul eĭ, nevinovat, părea a trăi ca atârnat într'un gol, neștiind nici să se bucure, nici să se întristeze de cele ce va putea aduce viitorul. Eraŭ zile — zilele frumoase de la începutul luĭ Mai, când pătrunde, fără știrea noastră, în inima omenească toate ademenirile primăveriĭ, învăluind lumea cu lumină, cu miresme și cu o muzică tainică—în care se simțea veselă, întrevăzând isbândirea visuluĭ eĭ de a fi odată «sora» luĭ Gelea, cum zicea ea; și atunci o cuprindeaŭ bucuriĭ neînțelese și-o duceaŭ în lumea năluciriĭor nesfârșite: se retrăgea, după-amezile cu soare, la umbra pomilor din grădină în fața laculuĭ, lăsa cartea ori lucrul pe genunchi, își răzima capul pe mână, și, cu ochiĭ duși pe întinsul apeĭ, se îmbăta de vraja gândurilor dulci. Inima eĭ neîncercată încă de desamăgiri, credea în fericirea pământească ca într'un prinos dumnezeesc ce trebue, neapărat, să-l aibă omul în viață. In momentele acelea, ea trăia în minte alături cu Gelea, toate ceasurile zileĭ, împărtășind viața luĭ, gândurile luĭ, privirile luĭ, fiind prietena luĭ nedespărțită, sora luĭ de cruce, neîngrijind decât de el și negândind decât la el cum fusese ea cele treĭ zile ale Paștilor...

A, cât de puternice eraŭ amintirile acelor treĭ zile petrecute împreună cu el! Cât de viĭ avea ea dinaintea ochilor mișcările luĭ de-atunci și cât de sunătoare în urechi, de parcă le auzia din noŭ, toate vorbele luĭ!

Eșind în grădină la aceleași ceasuri, la care eșise cu el, simția că regăsia toată poezia acelor zile neuitate. Momentele i se desfășuraŭ în minte întocmai cum i se întipărise ele cu treĭ luni în urmă I se părea că merge cu el alături pe cărarea din grădină, că-ĭ aude pasul, că-ĭ vede umbra pe cărare lângă umbra eĭ. Și emoțiile-ĭ de odinioară i se repetaŭ din noŭ ca și când s'ar fi petrecut lucrurile aievea atunci.

Sub amintirile acestea, adierea vântuluĭ din grădină, mișcând încet ramurile pomilor, încărcate de roade, mirosul și fața florilor, al ierbeĭ și a ceruluĭ îĭ păreaŭ ca niște mângâieri și-ĭ deșteptaŭ simțiri pe care nu le avusese niciodată în viață. Ridica capul în sus, apuca câteva crăngi de măr, le lipia de obrajiĭ eĭ și le mângâia cu mâna ca și cum și-ar fi destăinuit inima măruluĭ, poate crăngiĭ,.. din care rupsese Gelea un vârf înflorit și i-l dăduse eĭ în zilele Paștilor...

Veniră, apoi, alte zile, cele cu întristarea luĭ tată-so, în care iluziile eĭ fură martirizate. Intâlnită într'o după amiazi de către bătrân în grădină și surprinsă, ca totdeauna, dusă pe gânduri, el îĭ spuse încet, după ce-ĭ netezi părul și-i puse capul pe

inima luĭ, că «ar fi bine să se mai iee cu altele și să uite trecutul, de oarece lumea de astăzĭ e altfel... și că tinerii buni sunt scumpĭ!..»

Vorbele acestea, spuse de tată-so, îĭ fulgerară conștiința: ea nu putea fi, prin urmare, femeia luĭ Gelea,... căcĭ «tinerii buni sunt scumpĭ»,» a zis înțeleptul ei tată!.., Și, în sufletul său, se făcu câtva timp întuneric. Incetul cu încetul, însă, ea se deprinse cu ideia că ar fi pierdut pe Gelea, și, ca și cum ar fi jelit pe un logodnic mort—mireasă nenuntită — îĭ jurui credință cum juruise mătușă-sa logodniculuĭ eĭ mort; și, fără nicĭ un sgomot, ca și când n'ar fi voit să s'audă nicĭ ea, lăsa să-ĭ curgă lacrămĭ calde și tot așa de nevinovate ca și bucuria eĭ de zilele trecute, pe aceleașĭ crăngĭ de măr, lipite de obrazul eĭ și mângâiate cu mâna-ĭ.

La vârsta aceea, sufletul de fată — curat și cu fapta și cu închipuirea, și maĭ ales un suflet de fată ca al Eleneĭ, crescută alăturĭ cu un tată văduv de ațâția anĭ și cu o mătușă logodită pe vecie cu un mormânt—e de o frăgezime de simțire căreia i se potrivește minunat lumea ideală de iubire sfântă, iubind fără a dori să fie iubită. In acea primăvară a vieții, atât de dulce și de frumoasă ca și primăvara ceealaltă a firii, inima noastră ni se trezește numaĭ în floare și-și împrăștie parfumul și frumusețea eĭ visărilor, cum ceealaltă primăvară îșĭ împrăștie mirosul și florile eĭ vânturilor...

Cuget mai bărbătesc, mai făcut, mai stăpân pe el însușĭ, decât al Elenei, Gelea se lăsase mai puțin prins în mreaja gândurilor de iubire; el lucrase în arta luĭ, se luase cu prieteniĭ și cu altele, și Elena nu-ĭ resărise în minte decât în unele ceasurĭ de singurătate sau de turburare sufletească, spre a-ĭ lumina singurătatea saŭ a-ĭ liniști turburarea. Atuncĭ se lăsa și el pe clina fermecătoare a închipuiriĭ, rătăcia îndelung pe cărările ei înflorite și se întorcea mișcat de dulceața aceloraș năluciri ce alcătuise viața zilnică a Eleneĭ.

Așa fu în dimineața zileĭ de Sân-Petru, o zi de vară caldă, copleșitoare, când Gelea, întorcându-se acasă, văzu la poarta lui o trăsură cu coșul ridicat, albă de praf, cu patru caĭ prăfuițĭ, părând toată învăluită în aur. Era trăsura lui Binu. Un îngrijitor de moșie îĭ adusese o scrisoare de la el, prin care bătrânul îĭ spunea tristețea câmpurilor și amâna, pe altă dată, facerea vileĭ ce proiectase pentru vara aceea. La sfârșit, într'un post-scriptum, el îĭ vestea plecarea Eleneĭ cu mătușă-sa la Sinaia și instalarea lor în vila răposatuluĭ colonel Pandrav, fost prefect de Vlașca și de Prahova, cu văduva căruia eraŭ cam cimotie.

Știrea aceasta din urmă avu darul de a încinge dorul lui Gelea de Elena; și, nu maĭ departe decât până a doua zi dimineață, el îșĭ făcu pregătirile, se sui într'o birjă și porni spre Gara de Nord.

In aerul limpede al dimineții, răsunaŭ de toate părțile glasurile Oltenilor, purtând pe umeriĭ lor încovăiațĭ greutățĭ colosale de zarzavat. Eĭ mergeaŭ repede ca niște umbre gonite de la spate, cu capetele în jos, cu frunțile asudate și strigând cât le lua gura: «Cartofĭ noĭ, mazăre, fasule, pătrunjel.» In căruțe micĭ cu două roate, lăptăresele mânaŭ, dintre tinichelele cu lapte, câte un cal mic trăgând numai din hlube și oprindu-se pe dinaintea porților, unde intraŭ cu tinichelele de lapte în mână. Hâindu-se pe șinele liniilor de tramvaiŭ, trăsurĭ încârcate cu pâine, mânate de câte un om stând în picioare pe scara trăsuriĭ; ghiociurĭ lungĭ cu ferărie orĭ cu pietre de pavaj, trecând la pas trase de caĭ marĭ și făcând un sgomot asurzitor; tramvaiurĭ pline cu oamenĭ și cu bucătărese cu coșurile încărcate subțioară. Era în această mișcare de toate părțile ca un puternic val al fluxului vieții după refluxul nopții.

Sus, cerul era senin; pe poale, mai palid, mai argintiŭ. O răcoare plăcută domnea în văzduh.

El sosi cu câteva minute înaintea plecăriĭ trenuluĭ; se aruncă într'un vagon și

plecâ lăsând în urmă sgomotul capitaleĭ, cu strigătele de pe strade și cu huruiturile trăsurilor de pe pavaje.

In compartimentul săŭ, un singur domn gras, cu ochleari negri care își citi liniștit vraful de gazete de lângă el.

Trecu Chitila,... Bufta... Ploești,... în monotonul tac-tac al drumuluĭ de fer și privind câmpiile ce se întindeaŭ arse de soare de o parte și de alta. Spre Băicoiŭ și Câmpina, ramurile Carpaților începură a se arăta ca niște sfincși uriași, întinși pe brânci. Gelea privi pe fereastra vagonuluĭ. Un peisaj frumos și pacĭnic se desfășura dinaintea luĭ. De amândouă părțile Prahoveĭ se vedeaŭ coline smălțate de pajiști și, printre ele, apa Prahoveĭ curgând încet și resfățată între malurile-ĭ largi. Un aer din ce în ce maĭ puternic și maĭ răcoros străbătea pe fereastra vagonuluĭ.

«De prin locurile acestea, gândi Gelea, a cules Grigorescu sufletul peisajelor luĭ: acele zărĭ și coline albastre strălucind de luminĭ argintiĭ și învăluind păstoriĭ și turmele lor de oĭ. Ele sunt, în parte, care i-aŭ lărgit ochiul, l-aŭ ascuțit, l-aŭ îndumnezeit!...»

Și Gelea își aminti de multe din peisajele maestruluĭ care înfățișaŭ caracterele privilițtilor de dinaintea-ĭ.

De ce drumul intra maĭ în inima munților, vederile se înmulțiaŭ, se arătaŭ altele, ca foile unuĭ album. Ici, clină dulce de colină ; dincolo, râpă nisipoasă orĭ stâncoasă; maĭ departe, tufiș tânăr de pădure, orĭ rariște de gârniță bătrână. Și din ce în ce, mașina ridica din greŭ la deal, suflând și oftând cu putere.

Peste o oră, pe la douăsprezce, trenul se opri. Era în Sinaia. Gelea ridică dealul și, în o jumătate de ceas, fu în otel. El deschise fereastra și privi munțiĭ Sinaieĭ de jur împrejur. Tabloul era minunat, uimitor. Vârful cu dor, Furnica, Piatra-arsă se înălțaŭ ca niște păstorĭ uriași în albastrul ceruluĭ și priviaŭ liniștițĭ de-asupra turmelor lor de coline. Sufletul luĭ Gelea era mișcat, ca în fața uneĭ sărbătorĭ a firiĭ, ca în fața uneĭ drame mărețe a pământuluĭ românesc.

Ceva maĭ jos, pe coasta din față, de-asupra parculuĭ, peisajul se strângea. La dreapta, pe deal, Mănăstirea Sinaia cu cele treĭ turnurĭ ale eĭ, părând de aur, în bătaia soareluĭ,—cu chilile din față, acoperite cu șindrilă neagră și veche, cu stâlpiĭ cerdacurilor subțirĭ de lemn și cu zidul de desupt ridicat nalt,—cu clopotnița din poarta mănăstiriĭ, al căruĭ înveliș i se părea atât de grațios,—cu plopiĭ și braziĭ rarĭ de la dreapta și stânga eĭ, pe fondul celor două creste șerpuitoare de munțĭ și pe albastrul de cicoare al ceruluĭ.

El privi îndelung peisajul acesta desfătător.

Apoĭ, intră în camera luĭ, își așezâ piepteniĭ pe o mesuță, aruncâ pe cele două fotoliurĭ câte o bucată mică de bucara de un roș în care ardea parcă un galben ascuns ; își înveli masa cea mare cu o stofă de lastră verde; își acoperi patul cu o bucată de taftă ceadarie ; puse portretul mă-seĭ pe masă; prinse pe pereți vre-o câteva micĭ acuarele făcute de el și înfățișând vederĭ de prin locurile pe unde umblase. Se spălâ, îmbrăcâ un rând de haine sure ce-l prindeaŭ și, către două ceasurĭ, se coborî în restaurant, unde nu era nimenĭ. De acolo, peste o oră, eși în parc.

Ce schimbare de atmosferă și de viață aicĭ! Cât de bine și de în voe se simția el! Razele de soare, pline de sănătate și de ceva proaspăt în ele, abia l-atingeaŭ. O liniște sufletească îl cuprinse, o senzație dulce de odihnă și de pace îl învălui. Simți că poate să se ducă încotro voia, fără vr'o piedică și fără vr'un scop. Cât de departe îĭ părea că a rămas sgomotul și căldura Bucureștilor!

Din vreme în vreme, el întâlnia câte o persoană cunoscută care, aicĭ, era maĭ afabilă, se interesa maĭ mult de el, îl întreba ce face, cum e, ce lucrează, micșorând oarecum distanța de altă dată dintre ea și el și știind câte ceva din ceeace lucrase sau lucra dânsul. Fu mirat, se simți măgulit, se lăsă pe banca verde la umbra răcoroasă care îl desmierda. Și două ore trecură încete, blânde, pline de dulceață.

Către cinci, el se sculă și eși din parc în Bulevardul Ghica, luând-o pe sub castani, privind, pe o parte și pe alta, vilele ce se înșiraŭ printre arbori și citind, la unele, inscripțiile de pe balcoane saŭ de pe stâlpii porților. Trecu podul din fața pieții, care arunca cu panerele-i de fructe și de flori, o pată roșie în drum, și ridică dealul pe Aleea Florilor. De-alungul aleei, alte vile mai mici, așezate la rând, de felurite forme, acoperite până sus de plante agățătoare, cu umbra lor întinsă în fața curții, cu soarele în spate pe muchea munților și dormind parcă duse, îmbătate de mirosul dulce al florilor ce le înconjuraŭ. Ajuns în fața uneia din cele din urmă, Gelea citi printre frunzele ce-i acoperiaŭ balconul, cuvintele: «Vila Florica». Era vila în care locuia Elena. El se opri un moment, ștergându-și fruntea cu batista și simțindu-și inima bătându-i mai tare. In fața vilei, o terasă largă și înaltă de piatră, pe marginele căreia râdeaŭ flori roșii. Gelea sui cărarea de pe lângă terasă, întrebându-se în gând: «O fi oare acasă?» Ajuns, apoi, la portița din dreapta vilei, de unde se desfăcea în față-i un întreg câmp de tufe de flori, cărărat cu brazde de iarbă, privi dincolo de flori, pe o bancă verde și subt o fereastră deschisă, într'o liniște adâncă și o răcoare desfătătoare — apariția frumoasă și dulce a Elenei, lucrând la o dantelă albă, cu capul plecat sub pălăria-i galbenă și mare și ale cărei margini de de-lături eraŭ aduse în jos de o panglică albastră ce-i trecea pe sub bărbie; ea părea o încântătoare figură «directoire». Imbrăcată într'o rochie ușoară de vară, bătând în sidefiŭ, cu un șorț alb și mic ca o jucărie, dându-i un aer copilăresc, ea era afundată în lucrul ei. Minutul scurt cât o văzu el cu ochii-i de artist, înainte de a atinge clanța porții, așa cum sta dânsa cu genele lăsate de-asupra dantelei, cu mâinele albe ca de spumă, mișcând încet, în liniștea aceea profundă și pe fondul vilei, împânzită de sus și până jos de foi și flori, îi rămase în minte ca cel mai frumos și mai neuitat tabloŭ. In dosul vilei, grădina, tăiată de-adreptul din pădure, cu plopi mari și drepți, cu trunchiurile albe și rotunde, cu vârfurile ascuțite și înalte spre cer, cu frunzele în tremur, părea un loc făcut anume pentru a visa în el viața.

Când Gelea deschise încetișor poarta, Elena ridică capul și privi o secundă spre el; apoi, se sculă mișcată, apăsată parcă de mișcarea-i sufletească, care-i răci corpul, și înaintă spre el roșind, nesigură de ceeace trebue să facă și să zică, cu fața mirată, cu ochii mai mari și mai lucitori.

Ce schimbare, în altfel de astă dată, în ființa ei !... Elena părea mai mare cu un an doi, mai întinsă la obraz, pe care flutura un aer de suferință și o ușoară umbră viorie împrejurul ochilor, mai naltă la trup. Singură lumina ochilor îi rămăsese aceeași, blândă și dulce, cum o întâlnise el la dânsa întâia oară. Când fură alături, un zâmbet ușor trecu încet pe buzele ei; cătarea ei luci cu bunătatea-i obicinuită și, întinzându-i-o mână albă și rece care tremura, în vreme ce cu cealaltă își apăsa puțin pieptul, îi zise cu glasul mai-mai stins și c'o vădită greutate de a găsi cuvintele:

— Cât e de mult,... de când nu ne-ați mai văzut !... respiră ea lung și c'o duioasă părere de răŭ în ton.

— Da, d-șoară, e mult, răspunse Gelea, cuprins el însuși de o emoție amestecată cu un fel de milă. O să îndreptăm, însă, lucrurile fiind împreună în Sinaia; căci, pot să v-o spuiŭ: eŭ am venit aici pentru d-v. și numai pentru d-v....

Un val de sânge se ridică din noŭ în obrazul Elenei ca o undă de viață caldă și fericită.

Ei făcură câțiva pași și se așezară pe bancă.

Cu cât el o privia mai îndelung, cu atât îl stăpânea mai tare suferința ei, cu atât îi inundaŭ mai mult în inimă valurile dragostii adevărate, a dragostii care căută, înainte de toate, să dea fericire ființei iubite.

Tăcerea ei, gesturile ei nehotărâte, puținele ei vorbe tremurate, îi spuneaŭ lui mai mult decât orice cuvinte, decât orice plângere. In slăbiciunea ei, dânsul simția că

trupul ei plăpând, sub durerea dragostii desamăgite, fusese ca un pom prea subțire, îndoit de roade prea grele.

— De ce erați așa de mișcată adineaoarĭ? o întrebă el cu un accent de bunătate în glas. Vă revĕdeam eŭ care vă doresc cel maĭ mare bine pe pământ!.,.

— Când aț ști cât îmĭ era de teamă!... Credeam că m'am schimbat prea mult!... Credeam că poate v'ați schimbat și d-v., și că n'o să maĭ fiți cu mine cum vă știam.... Teama asta mi-a făcut atâta răŭ!... Acum văd că sunteți tot acela, tot bun cu mine, așa că mă simț bine și... mulțumită c'avem să petrecem aicĭ timpul împreună....

Blândețea și frumusețea cu care ea spuse aceste câteva cuvinte, împleticindu-și degetele mâinilor între ele și tremurându-ĭ glasul, impresionară mult pe Gelea. Era în toată ființa eĭ ceva îngeresc, ceva sfânt, și atât de vrednic de iubire! El îșĭ simți desfăcându-se fibrele cele maĭ intime ale inimiĭ spre a o primi în adâncul eĭ pentru totdeauna.

Din fundul grădiniĭ se văzură venind pe cărare și cu mănunchĭ de florĭ în mână treĭ persoane îmbrăcate în negru: coana Ana, d-na și d-șoara Pandrav. Ele se ridicase în pădure, culesese florĭ de câmp și se întorceaŭ acum acasă. Recunoscând de departe pe Gelea, coana Ana, silindu-se să pară veselă, făcu un gest în aer cu mâna.

— Scump, scump la vedere,... n'am ce zice, domnule Gelea!... exclamă ea clătinând din cap cu sprincenile ridicate pe sus și întinzându-ĭ mâna înainte. Apoĭ, ea repetă:

— Scump, scump la vedere,... n'am ce zice!.. Să te recomand d-neĭ Pandrav, gazda noastră, cu vila asta numaĭ mândrețe...

D-na Candia Pandrav îĭ surâse rece cu tristețea oficială a femeilor în doliŭ. D-șoara Florica Pandrav, un cap trandafiriŭ și frumos, pus pe un trup prea mic, salută corect și rece și ea.

După câteva minute, ele se retrase. Coana Ana se așezâ între Gelea și Elena pe bancă, obosită, cu snopul de florĭ pe genunchĭ și povesti cele ce se petrecuse acasă timp de treĭ lunĭ, cu amănunte de tot felul, cu exclamărĭ, cu gesturĭ marĭ, întorcând capul când la Gelea când la Elena.

Gelea se uita maĭ mult la Elena și arunca în treacăt și câte o vorbă coaneĭ Ana.

— Trebue să-ĭ fie urât nevoe mare luĭ conu Costache singur... zise el într'un moment.

— Gândesc eŭ! răspunse coana Ana...

Peste puțin, sara se cobora încet în valea Sinaeĭ, îmbrobodind lucrurile în coloarea eĭ albastră, o sară liniștită de munte, în care arboriĭ păreaŭ împietriți.

Pe la opt ceasurĭ, el era în restaurantul oteluluĭ, alcătuit din o terasă și o sală, unite prin ușĭ deschise. In ele, vr'o sută de persoane, maĭ mult lume care nu putuse să se ducă in străinătate. Mese ocupate de câte doĭ, patru și șase inșĭ, cu copiĭ, icĭ colea, cu părul lung și despletit și dând din picioare pe sub mese. La unele mese, vorba era înceată, plecându-se uniĭ spre alțiĭ și șoptind între dânșiĭ. La altele, vorba și râsul era tare, ceĭ de la ele nebăgând în seamă pe ceĭ de-alăturĭ, țipând în unele momente, gesticulând pe de-asupra meseĭ, făcând un sgomot de parveniți ce voesc să fie marĭ prin lucrurĭ micĭ, prin obrăznicieĭ. Expuse la față, câteva mese de bancherĭ saŭ zarafĭ ovreĭ, cu chipul descompus, trăind între eĭ și numaĭ pentru eĭ. In fund, corpul diplomatic, uniĭ maĭ bătrânĭ și maĭ cuviincioșĭ, alțiĭ maĭ tinerĭ, maĭ curtenitorĭ, maĭ strâmbĭ la trupurĭ și la minte. La o masă rotundă, o pereche de oamenĭ distinșĭ: femeia, o foastă fată de boer, cu mișcărĭ încete și grațioase, cu surâsul abia flluturându-ĭ pe buze când vorbia bărbatului eĭ, el însușĭ om cu forme alese și discret. Câteva dame, întârziate anume, ca să facă senzație, trec la locurile lor parfumate și afectate în mers. Cele ce staŭ jos le observă din creștet și până în tălpĭ, apoĭ întorc capetele privindu-

se în ochĭ cu o tainică înțelegere ironică. Treĭ gligani, la o masă din colț, privesc pe trecătorĭ cu niște ochĭ limpezĭ și goĭ pe care nu-ĭ turbură nicĭ o gândire.

Intr-un moment, un sughiț puternic răsună în sala din fund: e o cocoană de la Pitești care a înghițit cu noduri. Mai toate capetele se întorc spre ea; numaĭ doĭ treĭ par a nu o fi auzit. Sughițul se repetă maĭ încet, și râsul se pornește din nou.

La ușa restaurantuluĭ, patru lăutarĭ cântă romanțe franțuzești în stil țigănesc; cel care zice din gură întinde gâtul în sală, scoate glasul cu putere din fundul gâtlejuluĭ, ca un pisalt grecesc, privind spre mesele care plătesc maĭ bine.

Tabloul tuturor mâncătorilor din restaurant devine interesant sub privirea aruncată din timp în timp a luĭ Gelea.

Se știe că Alecsandri, într-o călătorie pe mare, auzind noaptea pe călătoriĭ din salonul vaporuluĭ sforăind, căută să li cunoască naționalitatea după felul sforăituluĭ lor. Sufletul poetuluĭ era maĭ mult inventiv decât observator. Din felul cum mănâncă, însă, oameniĭ, se poate observa bine gradul lor de omenie. Sunt uniĭ care mănâncă cu fălcile pline, afundați în faptul mâncăriĭ, și lăsând să se străvadă în eĭ întreg animalul, fie că mănâncă aromind, ca rumegătoarele, fie că se uită cu ochiĭ aprinși asupra bucățiĭ ce țin dinainte și amintind fiarele selbatice. Rarĭ sunt ceĭ ce rămân oameni, adică ceĭ ce mănâncă gândind și luând din mâncare numaĭ ca să se întreție.

Pe când lumea mânca astfel așezată la mese și gătită care în mătăsurĭ, care în fracurĭ și redingote, iată că intră în mijlocul restaurantuluĭ o ceată de opt turiștĭ nemțĭ, sosițĭ cu trenul de sară, toțĭ prăfuițĭ, îmbrăcațĭ de drum, vorbind între eĭ tare și făcând pe lume să se uite ca la urs. Li se făcu loc la o masă din fund, singura goală, și eĭ se așezară scoțându-și trăistele de după gât, pungele de piele și ochianurile, paltoanele și glugile, atârnându-le prin cuierele de prin prejur saŭ punându-le pe jos, c'o libertate și c'o zarvă ca și cum ar fi fost la eĭ acasă. Eraŭ două femeĭ — una maĭ tânără și naltă ca o prăjină, fără piept și fără forme, alta maĭ bătrână, cu fața ca o pungă — și șase bărbațĭ, din care ceĭ patru maĭ tinerĭ purtaŭ toțĭ ochelarĭ. Să fi văzut mutrele ce făceaŭ cocoanele noastre de înfățișarea nemților, maĭ ales când aceștia cerură patru prânzurĭ pentru opt inșĭ, și cum fiecare avea câte o observație de făcut în franțuzește asupra lor!

Unul din turiștĭ, auzind vorbindu se numaĭ franțuzește, zise ironic:

«Wir sind nicht in Rumänien, wir befinden uns in Frankreich!...»

Ceilalțĭ dădură drumul unuĭ râs sgomotos. La sfârșitul prânzuluĭ, rămașĭ singurĭ, cântară încet un cântec național, sorbind cu toțiĭ din cele patru cafele de dinainte, cuprinse, fără știrea lor, tot în prețul mâncăriĭ.

După masă, lumea rumenită la obrajĭ trecu în sala de lectură, răzând, făcând glume, aruncând ochiade, vorbind tare.

A doua zi dimineață, Gelea aștepta în parc. Coana Ana și Elena sosiaŭ și ele dinspre casă.

— Ce maĭ aer! halal să-ĭ fie! zise coana Ana făcând gestul eĭ obicĭnuit cu mâna larg prin aer.

— Eștĭ maĭ exact, decât la noĭ la țară!... glumi Elena.

Coana Ana se așeză pe o bancă din mijlocul aleeĭ lângă o cocoană de vârsta eĭ cu care începu a vorbi, zicând Eleneĭ și luĭ Gelea «să se plimbe pe dinainte la umbra arborilor».

In mersul lor încet, Elena ĭĭ destăinui un colț din suferințele eĭ de la țară, învălindu-le în cuvinte blânde și imputând soarta eĭ maĭ mult împrejurărilor. Luĭ, vorbele eĭ, ca și altă dată, ĭĭ păreaŭ o lume nouă, venind din regiunĭ ne maĭ întâlnite pe pământ. Admirația luĭ se desprindea în exclamațiĭ și în priviriĭ pline de căldură, și, sub farmecul eĭ, el însușĭ părăsia parcă pământul, înălțându-se ușor și înaripat ca și povestirea eĭ,

ca și ea, în acea undă azurată a visării, în care sufletele lor păreau a se întâlni ca într-o patrie a lor, recunoscându-se, iubindu-se, fiind fericite.

Din vreme în vreme, glasul coanei Ana îi rechema pe pământ: «N'ai obosit, maică?»... «Să nu obosești, drăguță, că știi»...

Pe alei, grupuri, grupuri păsiau, vorbind încet. In plimbarea lor, li se străvedea sufletul. Cei mai mulți mergeau mulțămiți; alții mai triști, mai necăjiți și mai plictisiți de viață. Unii, visători sau sentimentali; alții, afectați, punând în mersul lor toată inteligența câtă o aveau, mergând cadențat și ținându-și capul drept fără să-l clatine, ca și cum l-ar fi dus plocon cuiva.

Pe aleea de sus, din fața cofetăriei, erau gonașii sau întârziații în viață: tinere și tineri svăpăiați, crai bătrâni, văduve cochete, surâzând încă la sborul târzielnic al celor din urmă iluzii.

Pe a doua alee, care taie parcul drept prin mijloc, erau cumpătații sau indiferenții care se plimbau ca să se plimbe, să respire aer, să gândească, să priviască natura, alungând orice grijă, arătând că sunt în vacanție și cu mintea și cu inima.

In sfârșit, pe a treia alee, cea din vale de tot, care e o stătătoare în fața oteluluĭ Caraiman, se aflau singuraticii, femeile ce citeau câte o carte sau lucrau, debilii și obosiții ce căutau umbră când era soare și soare când era umbră, poeții ce umblau cu fruntea descoperită în vânt, îmbătrâniții, mergând încet, păsind rar, ca și când își numărau pașii ce mai aveau de făcut în viață și privind c'o întreagă filosofie la copiii ce săriau ca niște flori vii, printre guvernantele și doicele ce-i întovărășiau, gătite cu panglice late de mătasă.

Prin boschete, gânditori și mizantropi, cugetând și desinând cu bastoanele pe nisip.

Spre sară, se arătă o noapte frumoasă și liniștită. De pe creasta munților din față, luna portocalie, aproape plină, se înalța încet într-un cer de safir, ca o tavă de foc, în mijlocul căreia se zăria parcă taina unei lumi de aur. Ea luneca pe de-asupra brazilor, limpede și luminoasă și printre lampele electrice, respândite pe dealuri ca niște astri apropiați. Basinul din parc se prefăcuse în oglindă de argint, Lumea eșia din vile, din oteluri și se plimba sau se lăsa pe bănci privind frumusețea serii. Muzica începuse să cânte în chiosc un valț, în care primul motiv al instrumentelor de vânt avea ceva depărtat, de o profundă melancolie, venind parcă dintr-o altă planetă.

Gelea se duse la vila Florica și învită pe cei din ea să facă o plimbare până la Castelul Peleș.

Drumul pe care apucară era cel obicinuit, prin curtea Mănăstirii și pe aleea Carmen-Silva, de-alungul coastei, până la podul de piatră din fața Casteluluĭ. Cu cât mergeau mai mult, cu atât brazii, frasinii și stejarii erau mai nalți și mai frumoși. In fund, unde poteca se strimtează și se acopere de ramuri, bogăția pădurii de munte se arătă în tot ce are ea mai măreț și mai tainic. Gelea, Elena și d-șoara Pandrav, urmați de coana Ana și de d-na Pandrav, ajunseră în o jumătate de ceas la Podul de Piatră. Aci, Castelul Peleș răsări ca prin farmec, fantastic, sub poala munților Bucegi și sub ninsoarea de lună a unei nopți albe ca nopțile polare.

Privind castelul sub razele lunii, Elena exclamă încet:

— Ce tablou de feerie!...

Sus pe culme, luna călătoria splendidă în tăcerea nopții. In văile neatinse de razele ei, un întuneric ca o mare de cerneală; în altele din fața ei, luna le umplea până în fund cu lumină albă; ici colea, câte o creastă argintată, câte un munte jumătate alb jumătate negru. De partea cealaltă, la spate, toate înălțimile inundate de umină. Sub pod, Peleșul curgând într-o limpeziciune, de credeai că-i un izvor de

argint topit. De jur împrejur, o liniște nemărginită de lucruri mari și singuratice, dând iluzia unui somn al naturii, luminat de un vis splendid.

Elena, fermecată și mulțămită, ca și cum podoaba aceea întreagă a naturii, cu munții, cu pădurile albe de lumină și cu florile de dinaintea Casteluluĭ, îi era dată ei în dar, nu putu să-și mai stăpâniască împresia și întrebâ încet pe Gelea:

— «Nu-i oare un vis ceea-ce vedem dinaintea ochilor?

Apoi, ca recunoștință, cu ochii umezi, se întoarse către mătușă-sa și o sărută pe obraz.

— Se spune că Regina, în seri ca aceasta, stinge luminile în camera ei de muzică și cântă concerte sub razele lunii, zise Gelea...

La întoarcere, el legâ împresia serii aceleia cu altă impresie măreață ce avusese el odată la Sorento, pe terasa otelului Victoria, când, într-o parte a cerului, pe vârful Vezuvului, era o lună plină și admirabilă, iar, de cealaltă parte, spre apus, în fundul mării, dincolo de Capri, de Ischia și Casamicciola, se vedeau fulgere largi și trăsnete, în vreme ce, pe terasa imensă a otelului, escadra engleză din golful Neapolului, peste două sute de ofițeri, valța cu damele nobleții italiene, venite de prin împrejurimi, la sunetul unei orchestre de muzicanți neapolitani.

Câteva zile, după aceea, bătu vântul în Sinaia, un vânt neplăcut, când uscat, când amestecat cu ploae măruntă și rece. Elena nu eși de loc din casă. Gelea o vizită în fiecare după-amiazi, citind împreună din câteva cărți aduse de el și despărțindu-se la ora meseĭ.

Intr-o seară, însă, se înfrumusețâ vremea și fu un apus de soare nimunat, împurpurând cerul și piscurile munților până departe. Basinul din mijlocul parculuĭ, al căruĭ gură de apă era închisă, apăru de la fereastra luĭ Gelea ca o oglindă de foc. Intre soare și pământ, părea o îmbrățișare amoroasă de adio, parcă n'aveau să se mai vadă cine știe cât.

Gelea eși în balcon și privi de jur împrejur, neputându-se sătura de a sorbi din frumusețea ce se răsfața de toate părțile. In inima luĭ, pătrundea valurile uneĭ bucuriĭ, ale unor speranțe neînțelese, preludiul uneĭ fericiri tainice. Era ademenit, fermecat de acest ceva necunoscut. Fără să-și deie seama, se pomeni într-un moment fredonând vechea arie : *Caro nome* din Rigoletto... Era vr-o legătură între sufletul luĭ și această melodie, pe care Verdi o pune în gura Gildeĭ, în primele ei ceasuri de dragoste, când silabele numeluĭ iubit îi dădură ceĭ dintâi fiori?... Gelea se coborî în parc și privi de pe o bancă lăsarea seriĭ, — când, pe neașteptate, văzu pe Elena și pe coana Ana apărând dintr-o alee de-alături și spunându-i dorința lor de a merge a doua zi după prânz la Sfânta Ana. El primi cu bucurie, și, fiind-că din grup făcea parte și familia Botez din Giurgiu care sta în otelul luĭ, întâlnirea fu dată pentru toți în fața otelului.

Inainte de ora întâlniriĭ, Gelea așteptâ jos în marginea parculuĭ, unde highlifeul social al Sinaeĭ, doi câte doi, femeia cu «amicul», staŭ la umbra plopilor subțiri femeile pe marginea basinului, iar «amicii», tolăniți pe iarbă, fiecare în dreptu fiecăreia. Ele ședeaŭ picior peste picior, cu fustele scurte, după moda timpului, cu ciorapi à-jour. Ei, cu ochii înjectați de sânge, cu obrajii congestionați, plini de mâncarea nedigerată încă, le priviaŭ de jos. Apoi, ca și când tabloul n'ar fi fost destul de caracteristic, câinii lor, — căci fiecare avea câte un câine,— alcătuiaŭ în fața lor ca un plan mai accentuat al tablouluĭ.

Din timp în timp, stăpâna unuia din câini, li arunca, distrată, câte o dojană, plecată, parcă, dintr-o gelozie inconștientă a libertății animale.

— Voyons, Cador !...

-- Voyons, Livrette !...

După digestie, intrară cu toţiĭ în otel.

Scârbit de cele ce văzuse un moment, Gelea înaintâ în parc. Ceasul acesta de aşteptare, cu fiorii luĭ de bucurie, îĭ înfrumuseţâ şi maĭ mult locul :—atât era pentru el de făcătoare de minunĭ sosirea Eleneĭ. Lumina din cer îĭ părea de mărgăritar transparent, florile din parc, ochĭ ce-l priviaŭ şi-l fericiaŭ, toate simţiaŭ mulţămirea luĭ. El făcu câţiva paşĭ pe alee, se opri dinaintea trandafirilor ce încadraŭ tablele, privi spre Vila Florica, i se păru că vede pe Elena făcând gesturile pieptănatuluĭ cu braţele eĭ goale. Unde puternice de dragoste se avântaŭ din inima luĭ; ar fi voit să spue cuĭva ceea ce se petrecea în sufletul luĭ, şi, în neputinţa de a-ĭ-o spune eĭ, şoptia florilor de dinaintea luĭ, ca şi cum ar fi vorbit cu ea. Căcĭ chipul Eleneĭ pătrunsese toate cele de prin prejur : o vedea în lumina ceruluĭ albastru, în împrestriţarea mirositoare a florilor, în luciul apeĭ din basin, pretutindenĭ.

Soarele păşia acum spre Vârful-cu-dor. Braziĭ străluciaŭ, neclintiţĭ, în bătaia luĭ. Vilele de pe coastă păreaŭ maĭ frumoase şi maĭ misterioase în umbră. Din basin, apa se arunca în sus la o depărtare mare — pulbere de opal bătută de vânt — alcătuind, în razele soareluĭ, un curcubeŭ mişcător. Două lebede plutiaŭ pe suprafaţa apeĭ, abia încreţită. Pe marginea de piatră a basinuluĭ, se auzia căzând, ca o bură de ploae, picăturĭ de apă.

In momentul acesta, Elena, coana Ana, familia Botez — tată, treĭ fete şi un băiat — se arătară uniĭ după alţiĭ, şi, peste câteva minute, eĭ ridicară dealul printre vilele din preajma mănăstiriĭ, lăsând în urma lor şoseaua albă, umedă şi cleioasă. Icĭ colo, arboriĭ îĭ umbriaŭ şi fânul cosit din vale aducea pale de miros de câmp. Pe muchea dealului, doĭ caĭ împiedecaţĭ păşteaŭ în pace. La o cotitură a drumuluĭ, arboriĭ se răriaŭ şi se deschidea vederea asupra văieĭ Sinaieĭ care se vedea limpede în aerul străveziŭ. Gelea şi Elena se opriră spre a o privi. Ochiĭ lor simţiaŭ o plăcere nespusă îmbrăţişând toată întinderea aceea care da iluzia uneĭ lumĭ fericite, desmierdată de soare. Castelul Peleş se vedea ca o jucărie de copiĭ. Pe lângă el, munţiĭ îşĭ amestecaŭ crestele împădurite şi păreaŭ ca niştе perne uriaşe şi moĭ, vârâte unele în altele. Printre eĭ, strălucia ca o vargă de oţel, Peleşul, ascunzându-se icĭ, reapărând maĭ încolo. Alăturĭ de el, prin mijlocul văiĭ, drumul de fer — o linie cenuşie — pierzându-se la o cotitură. Dincolo, pe muntele din faţă, spre stâna Regeluĭ, o mare de verdeaţă bogată şi dulce la privire ca o catifea.

— Minunat peisaj, zise Gelea văzând pe Elena mişcată... Şi ştiţĭ de ce e aşa de admirabilă valea aceasta în ochiĭ noştri?... Pentru că, prin depărtarea eĭ, stă între simţirea şi închipuirea noastră, acolo, unde simţirea abia maĭ poate cuprinde şi unde nu începe încă bine închipuirea. De alăturĭ, valea ar fi maĭ puţin frumoasă; de prea departe, n'am maĭ simţi-o... Când ar înţelege artiştiĭ şi poeţiĭ acest adevăr, ar face toţĭ artă emoţionantă...

Elena îl asculta fără să zică nimic, sorbind cuvintele luĭ care i se păreaŭ eĭ atât de nouă. Maĭ departe, poteca se strimta, pădurea era maĭ deasă, maĭ puternică şi maĭ plăcută.

In marginea uneĭ prăpăstiĭ, la jumătatea drumuluĭ, o bancă. Eĭ să opriră câteva minute pe ea. Coana Ana se aşezâ pe muchea verde a drumuluĭ. De-asupra-ĭ, un frasin întindea crângile până la pământ. Din vreme în vreme, câte o pasere lovia cu aripa în sbor frunzele. Incolo, o tăcere adâncă, mişcătoare în maestatea eĭ, neturburată de nimenĭ şi de nimic.

Elena smulse câteva florĭ albastre de la rădăcina frasinuluĭ şi le prinse cu un ac la sân. Vreascurile uscate făcură sgomot sub picioarele eĭ.

După două ceasurĭ de mers, eraŭ la S-ta Ana. Aci, vârfurĭ măreţe de jur împrejur, de unde se desfăcea orizontul răsplătindu-li, cu splendoarea priveliştiĭ, truda

de a se fi urcat până acolo. Ei se așezară pe băncile pavilionului și ascultară tăcerea adâncă care îi înconjura. Pădurea se desfășura nesfârșită la picioarele lor.

Cât se odihniră, Gelea schiță minunatele legende ale munților din fața cărora se aflau: duioasa legendă a Vârfului-cu-dor,... a munteluĭ Omuluĭ,... a Peleșuluĭ, legende care dădeau viață acelor înălțimĭ tainice și le îmbalsamau cu poezia închipuirĭi. El adăoga note nouă, improviza ce-ĭ venea atuncĭ în minte saŭ apăsa maĭ tare asupra unor fapte povestite din vremurĭ. Așa, la cunoscuta legendă a Vârfuluĭ-cu-dor, el lăsa să se înțeleagă că păstorul din munte a murit maĭ mult de dorul iubiteĭ luĭ decât de dorul turmeĭ; la legenda Jepilor-marĭ, el înfrumusețea iubirea celor doĭ frați gemenĭ, pentru aceeași fată jărtfindu-se, cu cuvinte frumoase spre lauda firiĭ pururĭ jertfelnice a femeeĭ...

Amintirea acestor legende trezi lumea viselor Eleneĭ....

Aproape în fiecare dimineață și în fiecare după-amiazĭ, eĭ continuară a face astfel de plimbărĭ, spre Bușteni, prin parc, spre Isvor, vorbind pe malul apeĭ care gânguria povestea minunată a vieții trecătoare, oprindu-se rezemați de drugul de fier al șoseleĭ și ascultându-se unul pe altul. Când vorbia el, Elena îl privia de sus și până jos și i se părea a găsi într'însul însușirĭ necunoscute eĭ până atuncĭ. Eleganța luĭ firească era, în adevăr, discretă și nu se desvălia decât încetul cu încetul. In mersul lor, eĭ se depărtaŭ câte puțin de bătrână care venĭa după eĭ maĭ în urmă și vorba lor aluneca pe nesimțite spre gândurĭ ce-ĭ priviaŭ pe eĭ înșișĭ. Gelea spunea lucrurĭ din viața luĭ, maĭ ales din desamăgirile luĭ, care îl înălțaŭ în fața Eleneĭ ca pe un suflet idealist; altă dată, amintirile luĭ se încălziaŭ, se înfrumusețaŭ cu descripțiĭ pitorești, de prin locurĭ depărtate ce-ĭ poetizaŭ și-ĭ coloraŭ cuvintele, pururea delicate și pururea respectuoase de nevinovăția feteĭ, pe care o feria ca pe o floare ce s'ar ofeli la cea maĭ mică atingere.

Convorbirile acestea care se reînoiaŭ maĭ în fiecare zi, în cadrul acela minunat al naturiĭ, în răcoarea păduriĭ, sub murmurul pâraelor ce coboraŭ printre stâncĭ, deschideaŭ din ce în ce maĭ mult sufletele lor unul altuia. Elena află din gura luĭ care era idealul luĭ în viață, care îĭ eraŭ speranțele și plăcerile, care îĭ eraŭ temerile.

Astfel, zi cu zi și ceas cu ceas se împletia tot maĭ mult între ea și Gelea tainicul fir al iubiriĭ.

In zilele când se întâmpla ca Elena să se plimbe cu familia Pandrav saŭ cu d-șoarele Botez, — după sfatul mătușe-seĭ, spre a nu da prea mult de vorbă, — Gelea se ducea singur în pădure.

Din copilăria luĭ, când se pierdea zile întregĭ sub copacĭĭ din țigla de la Negrileștĭ, pădurea, cu liniștea eĭ adâncă, fusese una din patimile luĭ. Acum în munțiĭ Bucegĭ, lumea miilor și miilor de brazĭ, cu frunțile lor în sus, descoperite de veacurĭ la amenințările ceruluĭ și cu înfățișarea lor ecstatică, îĭ făcea împresia unor voinicĭ bătrânĭ, păzitorĭ aĭ hotarelor țăriĭ. Eĭ îĭ umpleaŭ sufletul nu numaĭ cu pacea lor măreață, nu numaĭ cu semeția lor falnică, dar chiar cu taĭna șoapteĭ lor. Câte fapte marĭ din veacurile apuse nu spuneaŭ eĭ luĭ Gelea care știa să li înțeleagă graiul fermecător și câte destănuirĭ nu-ĭ smulgeaŭ eĭ luĭ care nu putea să nu li vorbească!?...

Pădurea aceea, cu munțiĭ eĭ, fusese adăpostul de odinioară al Românilor în fața oardelor năvălitoare de dușmanĭ; ea ocrotise pe bătrânĭ, pe femeĭ și pe copiĭ de jefuirile și cruzimile lor barbare; prin ea a trecut munțiĭ, zice legenda, Mihaĭ Viteazul spre Brașov, îndreptându-se către Alba Julia ca să se măsoare cu oștile luĭ Andreĭ Batori. Și în tăcerea din juru-ĭ, Gelea auzia, ca un ecoŭ depărtat și prelungit de sute de anĭ, freamătul călăreților ce treceaŭ plecându-și capetele pe sub crângile pădurĭĭ și nechezitul cailor lor. Un fel de mândrie îĭ umplea sufletul sub privirea închipuită a acelor ostași ducând în sufletul lor ideea uneĭ Românĭĭ marĭ, întregite... Umbra

celuĭ care hrăni maĭ cu putere gândul acesta şi-l aduse până în pragul îndeplinirii luĭ, umbra luĭ Mihaĭ Viteazul, i se arăta în minte măreaţă. A, dacă ar fi maĭ putut trăi el încă, şĭ-ar fi izbândit de sigur gândul în faptă. Gândul luĭ, însă, n'a murit cu dânsul: el e şi rămâne ca o punte ideală, dusă pe deasupra munţilor, şi pe care se întâlnesc zilnic inimile Românilor de dincoace şi de dincolo de Carpaţi!...

O undă de poezie caldă se ridica din sufletul luĭ Gelea la nălucirea acestuĭ vis,... din care nu se deştepta decât într-un târziŭ, când razele soareluĭ, apunând, auria întreaga pădure de sus şi până în trunchiurile arborilor, părând ca o apoteoză a loculuĭ şi visurilor luĭ.

Pământul acela fumega, dar, de amintirĭ vitejeştĭ care eşiaŭ prin crăpăturile şi râpele luĭ, ca un miros de tămâe sfânt al vremurilor.

Zilele următoare fură tot maĭ frumoase. Elena părea că renaşte. Niciodată în viaţa eĭ, nu se simţise maĭ uşoară, maĭ înaripată la suflet, maĭ fericită; niciodată, nu simţise maĭ mult bucuria că trăeşte. Dragostea ce i-o arăta Gelea, bătăile inimeĭ eĭ tinere care primea pentru întâia oară, ca dintr-un potir sfânt, nectarul băuturiĭ îmbătătoare ce se chiamă iubirea, locul încântător care o înconjura şi-ĭ creştea farmecul dragostiĭ, cum farmecul dragostiĭ creştea frumuseţea loculuĭ, toate acestea o făceaŭ să trăiască o viaţă nouă, pe care până atuncĭ abia o visase.

Maĭ mult decât atâta. Încă din primele zile ale şederiĭ lor în Sinaia, se reînoise în ea, zi cu zi, şi felul eĭ de a fi. Era o prefacere în judecata eĭ, în vorba eĭ, în privirile eĭ, în mersul eĭ, în glumele eĭ.

Luase câte ceva din felul de judecată al luĭ Gelea, din vorba luĭ, din privirile luĭ, din mersul, din exclamaţiile luĭ: se identificase cu el. Sufletul cĭ, floare de primăvară, se întorcea după lumina dragostiĭ. Povestind câte ceva, ea avea chipul luĭ de a admira unele lucrurĭ, reticenţile luĭ faţă de altele, intonaţiile luĭ în anume împrejurărĭ. Şi Gelea se simţia măgulit ca un renăscător al fiinţeĭ eĭ, şi o iubia din ce în ce maĭ mult ca pe o creaţiune a luĭ.

Pornind de la amintirile strămoşeştĭ ce i le împrospătase în minte pădurea, — într'o dimineaţă, pe când vorbia cu Elena în curtea Mănăstiriĭ Sinaia, în aşteptarea tovarăşilor uneĭ excursiunĭ pe muntele Omul, — Gelea găsi prilejul de a-şĭ destăinui dragostea luĭ pentru ea. Istorisindu-ĭ şi eĭ cum trecătoarea Prahoveĭ, adică potecile acelea frumoase şi curate pe care călcaŭ, fusese altă dată adâncile şi sălbatecile văĭ ale munţilor Bucegĭ, în care se retrăgeaŭ şi se ascundeaŭ Româniĭ dinaintea oardelor duşmane, cu familiile, cu femeile, cu logodnicele lor, călărĭ pe caĭ, urmaţĭ numaĭ de câţiva servitorĭ credincioşĭ, — el adăugă:

— Imĭ închipuĭ, ce dragoste puternică trebue să fi stăpânit inimile acelor tinerĭ, sub ameninţarea cu moartea a duşmanilor, şi ce căldură de viaţă trebue să fi trecut prin ochiĭ lor când se priviaŭ unul pe altul, singurĭ sub cerul liber, orĭ în coliba făcută de eĭ din crângĭ şi frunze de arborĭ!...

Şi, apoĭ, după o scurtă tăcere.

— Ştiĭ că eŭ cred într'un fel de metempsicosă, urmă el zâmbind; şi asta pe cuvântul că combinaţiile pe care le poate face natura cu cantitatea dată a materieĭ existente sunt mărginite, în vreme ce timpul e nemărginit. Ca mărginite, natura trebue să repete combinaţiile eĭ de maĭ înainte, şi fiinţele de odinioară trebue să vină din noŭ pe pământ. Fiind din firea mea atât de iubitor de lucrurile vechĭ româneştĭ, de odoarele bisericeştĭ, ca şi de cărările acestea strămoşeştĭ, îmĭ pare că azĭ trăesc din noŭ viaţa sub acelaş soare şi că sufletul meŭ a maĭ fost pe pământ în vr'un ostaş din timpurile acelea depărtate... Şi, dacă îmĭ daĭ voe să-mĭ spun toată gândirea, îmĭ pare chiar că văd cam acelaş lucru şi la d-ta. Imĭ parĭ, prin toate însuşirile firiĭ d-tale, o

ființă din vremea mea de atunci, revenită astăzi cu aceeași sfințenie de simțire, cu aceeași blândețe și gingășie de suflet, cu aceeași veche timiditate în fața oamenilor, — timiditate pe care eu o consider ca un semn al superiorității cuiva, — cu aceeași dragoste de supunere și de neeșire din vorba celor mai mari, cu aceiași ochi plini de visuri, îndreptați spre o viață ideală, — însușiri ce la d-ta se explică mai lesne, ca una ce ai printre străbune pe Irina Buzeasca din biserica de la Stănești, femee atât de mare și de frumoasă la suflet!...

Așa că, mergând mai departe și legând firea mea cu firea d-tale, dorurile mele cu dorurile d-tale, îmi închipuiu că suntem, poate, doi tineri din vremurile acelea, care n'au putut face împreună decât preludiul vieții lor și care se întâlnesc în veacul nostru de bărbăție din nou pe pământ, spre a-și urma mai departe traiul, întrerupt odinioară de vr'o întâmplare oarecare, poate de o descărcătură de armă din mâna unui dușman!..

Inainte de a te întâlni, cu felul sufletului meu, mă credeam născut greșit pentru lumea care mă înconjura. Căci multe din însușirile mele aduc zâmbetul pe buzele altora, luându-mi-le drept greșeli de fire, drept lipsuri mari, în vreme ce eu, în naivitatea mea, le cred ca podoabele mele sufletești.

Un glas lăuntric și ademinitor, poate glasul conștiinței mele, mă duce de mână ca pe un copil în lumea idealului, în lumea frumosului și a binelui, și-mi zice: «Fă-ți viața ta cu credință în aceste idei cerești și mergi numai pe drumul ce ți-l vor lumina ele sub pașii tăi; vei întâmpina greutăți multe în drumul tău, și mai întâi, vei întâmpina o luptă între natura ta trupească și între sufletul din tine între geniul rău și geniul bun din fiecare om: dar tu ascultă glasul cel sfânt din tine, având pururi dinaintea ta idealul unei vieți superioare vieții tale, luminată de toate ideile acelea altruiste și minunate pe care le-a ridicat omul deasupra egoizmului lui... Știu, că ele sunt văzute de mulți oameni din jurul tău, și dintre cei mai răsăriți, ca o lume de aparențe cu care pot înșela pe alții... Tu să nu te cobori niciodată la felul lor de înțelegere a lucrurilor, dinpotrivă, lumea întunecoasă a egoizmului care domnește în ei și luptă cu orice arme josnice, lumea instinctului lor care îi face să fie falși, pe tine să te îngrozească totdeauna»...

Urmaș al sfatului acestuia lăuntric, păream un străin printre oamenii din jurul meu și, de aceea, credeam că sufletul meu cu însușiri bătrânești nu era venit pe pământ la timpul său, ca o plantă ce-ar trăi într-o climă străină, nepriitoare.

Mai ales în privința iubirii, glasul acela îmi înălțase dorurile așa de tare, le ridicase la o atmosferă de poezie atât de încântătoare, că încotro mă uitam pe pământ, nu vedeam nimic care să se poată apropia de splendoarea închipuirii mele...

In ziua, însă, în care te-am văzut în tren și am putut să privesc un moment în sufletul d-tale, mi s'a părut a întâlni o ființă deosebită de cealaltă lume, ființa pe care dorul meu o visase de atâta de vreme, dar pe care nu o întâlnisem încă. La țară, cele trei zile, credința mea se întări și mai mult și puse în mișcare închipuirea mea de copil... Mi-aduc aminte că plecând de la dv. și mergând în leagănul trăsurii, fantazia mea făurise o grădină plină de taine și de frumuseți pe malul mării, cu alei și boschete verzi, cu table de flori și partere smalțate, cu amfiteatre și cascade, cu oglinzi de ape și bănci făcute din ramuri și din frunze de arbori, cu ruine și fântâni murmurătoare, cu pavilioane și porticuri antice, cu ornamente și inscripții de aur, cu belvederi și statui prin iarbă, cu jocuri de ape ce săriau spumegând și scânteind în aer... Și, în mijlocul lor, te pusesem pe d-ta, plimbându-te încet, înconjurată de roabe îmbrăcate în haine violete,... în vreme ce eu te priveam fericit!...

Când, apoi, am venit în Sinaia, mânat de sufletul meu și te-am revăzut atât de schimbată și atât de tristă, — tristețe pe care am presupus-o pricinuită în parte de mine, — m'am încredințat pe deplin că făpturile noastre sunt făcute de a se înțelege între ele și de a-și da viața una alteia. Din ceasul acela, m'am simțit legat de d-ta: nu mai eram,

nu mai trăiam singur, ci eram și trăiam cu d-ta și prin d-ta. — Ziua de mâine ar putea răsturna credința mea, — soarta are precădere în alcătuirile omenești; — ceea ce sunt, însă, sigur și va rămânea nestrămutat, este că d-ta ești cea dintâi ființă femeească care a pătruns în adâncul sufletului meu, de unde sper că nu te veĭ desrădăcina decât... ca arborii adânci, cu pământ cu tot!...

Elena asculta albă, transfigurată, sfârșită de simțire. Ochii ei se mișcaŭ încet sub o perdea groasă de lacrămi și, când îi ridică spre Gelea, ea îi trecu prin ei tot sufletu-i, înainte de a-i putea spune un singur cuvânt.

Coana Ana — care stătuse de vorbă împreună cu d-na și d-șoara Pandrav și cu un călugăr din ceĭ ce se văd stând nemișcați pe lângă zidul bisericii, îmbrăcați în rasă și privind cu niște ochi lungi și liniștiți la trecători, — văzând că sosește familia Botez, se apropriă de scara chiliilor, unde vorbia Gelea cu Elena:

— Să aveți ochii în patru, le recomandă coana Ana, uitându-se mai mult la Gelea și făcând aluzie la excursiunea în care porniaŭ și care era ca o încheere a petrecerii lor la Sinaia.

Cele șase persoane mai tinere, împreună cu Iancu Botez, tatăl, un vânător de seamă, încălecară pe cai și o luară, cal după cal, cu doi țărani după ei, pe cărarea ce șerpuește in fața pădurii. Coana Ana și d-na Pandrav se întoarse acasă, după ce mai întâi își făcură câte o cruce în biserică și sărutară iconostasul.

Era una din acele dimineți frumoase, pe care numai privind-o cineva simte o bucurie nemărginită. Soarele atingea vârful munților, încadrând cu o margine de aur umbra de pe coaste și din vale, peste care ceața zorilor de ziuă întindea ca un văl albăstriŭ. Pădurea—o perie moale—tresăria la lumina ceruluĭ ca un corp adormit sub sărutatul ființii iubite.

Curând, și caravana intră în codru. Pe sub arborĭ, icĭ colea, pete galbene de raze furișate printre crângi. Caiĭ mergeaŭ încet suind, apărându-se de muște cu cozile și mișcând din urechi. Peste o oră, căldura îi făcea să meargă cu ochii pe jumătate închiși. Copitele lor micĭ călcaŭ pe marginea verde a cărării ferindu-se de grunzurii din mijlocul ei. Obicinuiți cu drumurile stâncoase, ei urcaŭ singuri, cotiaŭ râpile, puneaŭ piciorul sigur pe marginea prăpăstiilor, când atinși de soare în luminișuri, când subt umbra deasă a brazilor. Din vreme în vreme, ei lungiaŭ gâtul și apucaŭ câte-o creangă de copac în gură. Roiuri de muște micĭ dantaŭ în aer, sburând dinaintea lor.

Călăreții, cu piciorul în scările largi, ridicaŭ mereŭ, mișcând corpurile înainte după pasul cailor.

In unele locuri, cărarea se înfunda în umbra codruluĭ des de molift și de frasini, ale căror ramuri se împreunaŭ ca niște brațe frățești și acoperiaŭ albastrul ceruluĭ împânzind ca o boltă verde de-asupra lor. Pe lângă potecă, coaste și râpi pântecoase ori rupte prin care se vedeaŭ brazi înțepeniți adânc în stâncĭ, ducându-și, prăbușiți, o viață chinuită. Spre vârful munteluĭ, tăcerea pădurii se întindea tot mai măreață. Pe mușchii de pe lângă arborĭ, săria câte o șopârlă verde, speriată de zgomotul cailor.

Elena mergea după Gelea, ușoară și veselă. Pe obrajii ei de crini înflorise trandafiri. Urcându-se în sus spre vârful munteluĭ, i se părea că se urcă spre un vârf de fericire. In nădejdea că Gelea își va urma destăinuirea ce începuse, când vor fi iar singuri sus, sufletul ei ar fi voit să se închidă în marginea ceasurilor de-atunci, ar fi voit ca urcușul acesta să fie fără capăt.

Ei ridicaŭ coasta încet, întorcându-se din timp în timp, și privindu-se zâmbind în ochi, fără să clipească din gene. Ochii lor păreaŭ mai mari, mai aprinși, luminați de raza iubirii lor.

Intr-un moment, poposiră pe un dâmb lângă drum, unde păștea o turmă de oi, îngrămădindu-se unele în altele și alcătuind la un loc ca o saricâ albă. Câteva capre din marginea turmei întoarse capetele spre drum cu niște ochi vii, întrebători. Mai lângă potecă, ciobanul, cu gluga în spate, întărită de ploi, cu iți strimți și opinci, cu

bâta lucie în mâĭnĭ, cătând liniştit de-asupra turmeĭ. Un câine se repezi la eĭ venind la goană cu limba şi cu dinţiĭ afară, cu ochiĭ ca de jaratec, cu părul sburlit, lătrând din răsputerĭ, repezindu-se c'o furie nebună la călăuzĭ şi la picioarele cailor. Ciobanul strigâ aruncând cu un bulgăre : «Ţaa, ţaa ! Aicĭ Foca, aicĭ tată ! Ţaa, ţaa ! Aicĭ Foca, aicĭ tată !».

Din deal, se cobora altă caravană care măsese în munte. In capul eĭ, un funcţionar de la Eforia Spitalelor, prost şi grandoman care, în ziua aceea, din pricina unuĭ clondir de ţuică, i se suise grandomania la cap, de confunda munţiĭ Eforieĭ cu munţiĭ luĭ propriĭ; după dânsul, vr-o patru cocoane şi un alt domn, fost căpitan de pompierĭ. Eĭ descălecară şi se aşezară pe iarbă, intrând în vorbă cu ceĭ ce suiaŭ. Iancu Botez cunoştea pe funcţionarul de la Eforie. Ţăraniĭ cu caiĭ, maĭ de-o parte, vorbiaŭ între eĭ în picioare. La despărţire, uniĭ porniră la vale, ceĭlalţĭ urcând dealul.

Funcţionarul strigâ de pe cal luĭ Botez.

— Au révoir, mon chèr.

— A ce soir, mon chèr, răspunse Botez.

Ţăraniĭ, despărţindu-se, îşĭ urară şi eĭ unul altuia :

— Sănătate şi voe bună, neică Toader, zise unul maĭ tânăr care pleca la deal.

— S'auzim de bine, fătul meŭ, răspunse altul maĭ bătrân care se lăsa de vale.

Când ajunse sus, o boare desmerdătoare adia, mişcând încet smarandul ierbeĭ strălucind încă sub boabele de diamant ale dimineţiĭ. Soarele trimitea în pale de aur transparent, o lumină blândă şi răcoroasă, limpezind crestele şi colinele până în depărtărĭ. Câte o pasăre de munte trecea fâlfâind din aripe. Un sunet depărtat de bucium străbătu munţiĭ de-arândul şi făcu să clocotească tot cuprinsul. După el, pacea adâncă se întinse şi domni din noŭ peste vârfurile uriaşe, peste stâncĭ, peste codri.

In faţa unuĭ tăpşan, adăpostit de stânca Omuluĭ, o stână de oĭ cu baciul în uşa colibeĭ, un bătrân îndesat la trup, cu capul gol şi sur, trezit din singurătatea luĭ şi privind cu nişte ochĭ de pe ceea lume. Eraŭ aproape zece ceasurĭ şi el se pregătia să facă mămăliga de prânzişorul cel mic, rupând nişte gâteje şi strigând încet, ca în neştire, pe un băeţandru ce dormia de-amiazĭ după târlă :

— Mă Tomo, mă, n'auzĭ tu ?!

Toma nu răspundea. El repetâ cu glasul mormăind :

— Mă Tomo, mă, n'auzĭ tu ?!... Scoal'mă de-aţâţă focul, mă !...

Intrebat cum îşĭ petrece vremea, el se scărpină ln cap :

— Noĭ ? ia... acole'n munte... când maĭ bine, când maĭ răŭ... cum dă Cel de sus sfântul... maĭ cu mulsul... maĭ pornim cu oile...

Intr-un târziŭ, se ivi şi Toma de după colibă, întinzându-se în picioare şi frecându-şĭ ochiĭ cu mâĭnile. Bătrânul îĭ aruncă o vorbă poznaşă. Toma râse, dându-şĭ capul pe spate şi arătându-şĭ cununa dinţilor până în fundul guriĭ.

Surorile Botez cu tatăl şi fratele lor şi cu d-şoara Pandrav, în aşteptarea prânzuluĭ, se puse să joace crochetul pe o pajişte ceva mai joasă, adăpostită.

Gelea şi Elena făcură câţiva paşĭ în partea ceealaltă a munteluĭ.

Aerul, în care părea că plutea frumuseţea şi răcoarea uneĭ dimineţĭ de Maĭ, scânteia de miĭ şi miĭ de licărirĭ, ca şi când ar fi înflorit stele de argint în el. Iarba moale pe care călcaŭ, li făcea o impresie dulce în tot corpul.

La înălţimea aceea, Elena cu gingăşia eĭ candidă îĭ părea ca o vedenie îngerească.

Simţindu-se ca eşit parcă din lumea pământească, ca ridicat într-un cuprins cu totul şi cu totul de basm, Gelea îĭ zise încet, deşi cuvintele luĭ răsunară în tăcerea limpede a munteluĭ,

— Suntem iar singurĭ, domnişoară !...

— Singurĭ,... şi maĭ nproape de cer decât oricând, răspunse Elena aducându-şĭ mâna de-asupra inimiĭ care eşise din bătăile eĭ obicĭnuite.

— Cu atât mai bine ; mă va auzi și cerul, căci scriu... tablele-legii vieții mele — ale vieții noastre nădăjduesc...

De când suntem alături, reluă el firul întrerupt în curtea Mănăstirii, îmi pare că toate din jurul meu sunt mai frumoase, mai iubitoare și mai vrednice de a fi iubite : munții aceștia mai minunați, pădurea mai tainică, păraele mai cântătoare, tăcerea mai măreață. Ființa d-tale, trecând printre ele, le a luminat pe toate pentru mine c'o lumină nouă, dumnezeească. Cred că aceeași transfigurare ar căpăta-o toate faptele vieții mele, toată viața mea, având norocul să fie străbătută, să fie luminată de ființa d-tale ; ea m'ar face să pătrund în tainele arteĭ mele, în armoniile ascunse ale liniilor și să trag, din acele armonii, cele din urmă și mai rari frumuseți. Simțind în jurul meu această lumină, isvorîtă dintr-un suflet legat pentru totdeauna cu mine, n'aș putea să nu fac lucrurile cele mai mari ce mi-au fost date să le fac pe pământ !...

Sunt, domnișoară, la vârsta când mintea și inima omului își dau mâna în înfrățire... când ce face una e cu voia celeilalte... Sub sfatul minții și al inimii mele, una care vede în d-ta o aripă înălțătoare și alta care simte în d-ta floarea cea mai aleasă a doruluĭ eĭ, și, în credința că nu e și nu va fi nici un om pe lume care să fie mai fericit de a-ți înlătura orice umbră de tristețe, îți cer în dar viața d-tale, în schimbul vieții mele...

Elena, nemișcată, asculta pierdută în sunetul cuvintelor luĭ, al căror înțeles era și mai ridicat de accentul luĭ sentimental. Ea trecu mâna încet pe frunte, ca și cum ar fi voit să-și potolească svâcnirile prea repezi ale sângeluĭ. Ridicând părul puțin de pe fruntea-ĭ albă și netedă, Elena îĭ apăru luĭ Gelea ca purtând o coroană ideală pe gândurile eĭ de fecioară.

Copilul inconștient de până erĭ se deștepta în femeea iubitoare de mâine, și trecerea aceasta de la o stare la alta avea un farmec neasemuit de mare. Ea întinse încet mâna :

— Soarta mea e în mâinile d-tale, ca o umbră a d-tale, pentru totdeauna, zise ea blând și strângându-și toată viața în silabele acestor cuvinte.

El îĭ prinse, cu cea mai sfântă dragoste, mâna-ĭ dulce ca o floare, mâna eĭ cu tot ce avea dânsa, cu toată frumusețea anilor și sufletuluĭ eĭ, și, plecându-și capul, își lipi buzele de degetul eĭ inelar: în gândul luĭ sărutatul acesta era ca un inel de logodnă.

Mișcat până în adâncul sufletuluĭ său de splendoarea nevinovăției eĭ, ar fi voit s'o iee, în momentul acela, ca pe un copil, în brațe și s-o legene pentru toată viața. Moment unic în tinerețea luĭ ! Mii de gânduri și de doruri tainice, și mii de presentimente și de voluptăți nedeslușite, îĭ năvăliau și-ĭ furnicau in suflet și în trup din cele mai adânci izvoare ale vieții !

Dragostea luĭ pentru ea îĭ apăru atunci atât de sfântă și atât de puternică, cum nu o simțise el niciodată și cum nu o simte omul decât o singură dată.

Din momentul acela, eĭ nu se mai socotiră doi și nu mai fură despărțiți. Sub frunțile lor netede și în inimile lor calde trăiau înlocuiți : el în mintea și inima eĭ ; ea în mintea și inima luĭ.

Legătura ce o simțiau devenise atât de puternică, încât despărțirea lor de peste câteva zile nu mai era decât o călătorie a fiecăruia cu celalalt.

In ziua de Sf. Maria, eĭ se despărțiră.

Elena se ridică în vagon și se așezâ la o fereastră, mai albă la față decât fusese ea vr-odată. După un minut, trenul se puse în mișcare. Gelea o privi lung, până ce nu mai văzu, la o cotitură, nici marginea pălărieĭ eĭ de pae din fereastră. El stătu câtva timp încă pe loc, uitându-se lung la trenul care se depărta în adâncul văieĭ, ducând cu el tot sufletul, toată viața luĭ.

(Urmează) **N. Petrașcu**

VORNICUL BARBU ȘTIRBEÏ-FIUL

SOȚIA SA ȘI FIICELE SALE ILINCA ȘI PĂUNA

SUSȚIITORÏ ȘI ÎMPODOBITORÏ AÏ BISERICEÏ S-TA TREIME DIN CRAIOVA

NEAMUL BOIERILOR PĂRȘCOVENI.

Această familie boierească, care a dăinuit aproape mai bine de două secole, își trage numele său dela satul *Părșcovenĭ* din Oltenia iar nu dela *Prăscovul* (nu Prășcovul) din județul Buzău. In privința ortografieĭ numeluĭ, documentele ne prezintă următoarele variante: *Părșcovean*, *Prășcovean*, *Prâșcovean*, *Pârșcovean* și chiar *Prăjcovean*. Noĭ, în cele ce vor urma, vom reproduce numele astfel cum se găsește în documentul respectiv ce vom analiza; credem totuși necesar să adăogăm că boerii *Părșcovenĭ*, eĭ înșiși, când semnează vre un act, se servesc mai toți de aceeași ortografie: «*Părșcovean*». Prășcovean sau Prâșcovean orĭ Prâjcovean, sunt fantazii de ale scriitorilor sau copiatorilor de mai târziu ale actelor sau, în toate cazurile, un obiceiu ce'l aveau diacii atunci, obiceiu împrumutat de la slavĭ, care scriau indiferent Vlâcul și Vâlcul.

Nicĭ nu-mĭ trece prin gând să pretind că nu m-aș fi înșelat, sau să cred că n-ar mai fi încă ceva de adăugat pe lângă cele ce am adunat eu aci; dar, cel puțin, un lucru este sigur, că adică cititoriĭ vor putea controla și verifica, eĭ înșiși, aserțiunile mele, fiindcă toate cele ce am înșirat aci, le-am sprijinit pe documente numeroase, mai ales că este vorba despre niște epocĭ încă obscure ale trecutuluĭ nostru, care epocĭ nu s'ar putea lumina numaĭ prin afirmațiunĭ verbale, fie ale orĭ și cuĭ va fi, sau prin simpla indicațiune a izvoarelor de care ne-am servit: credem că pentru lucrurile importante trebue ceva mai mult. De aceea, am redat adeseat extele actelor în întregime; numaĭ cu chipul acesta cititorul ar putea interpreta la rându-ĭ pasagiile pe care le-am reprodus și pe care ne-am bazat raționamentele noastre. Nu am voit și nu putem să facem un *roman*, ci istorie conștiincioasă, după puterile și după dorința noastră.

Am zis că boerii Părșcovenĭ își trag numele din Oltenia, iar nu din Buzău. In adevăr, în acest județ, pe apa Buzăului, în sus spre munte, se

află un sat, care, însă, se numeşte **Prăscov** saŭ **Părscov** iar nu Părşcovenĭ,[1]) şi boeriĭ de care ne ocupăm se intitulaŭ «*ot Părşcovenĭ*», iar nu «*ot Părscov*», şi maĭ târziŭ şĭ-aŭ zis: *Cutare Părşcoveanul.*

Spre a vedea dacă este vre-o relaţiune între *boeriĭ* Părşcovenĭ şi *moşneniĭ* din **Părscov**, vom începe cu istoricul moşieĭ *Părscovul* din Buzăŭ şi apoĭ vom trece la boeriĭ al căror neam face obiectul monografieĭ de faţă.

Printr-un hrisov[2]), datat din 13 Aprilie 7023 (1515), Neagoe Basarab Voevod dă «slugiĭ Domniĭ méle, *Tatul Vătaful* cu feciorii luĭ şi luĭ *Voicu* cu fe-«ciorii şi cu fraţiĭ lor şi cu feciorii lor, ca să fie lor *Prăscovul* tot, din gura văiĭ «*Purcariuluĭ* până în *mânăstirea Raduluĭ Postelniculuĭ*; şi iar să le fie lor păpătul «(pământul) până unde se înpreună cu hotarul *Târcovuluĭ*».

Hrisovul continuă: «Şi iar să fie luĭ *Dragomir* cu feciorii luĭ şi *Banul* cu «feciorii luĭ şi *Mané* cu feciorii luĭ şi cu nepoţii luĭ şi *Ţinté* cu feciorii luĭ, să le «fie lor din *mânăstirea Raduluĭ Postelniculuĭ* în sus până în *hotarul luĭ Tudosie* «şi pre vale în sus şi *valea Olmetuluĭ* (Ulmet) până în *hotarul Sibiciuluĭ*. Pentru «că îĭ-aŭ ajuns cu dréptă şi credincioasă slujbă de la Domnia mé, etc Şi s'aŭ scris «la Olteniţă».

După cum vedem, Neagoe Basarab răsplăteşte pe credincioasele luĭ slugĭ împărţind *Prăscovul* în două şi dăruindu-l celor două cete.

După trecere de o jumătate de secol, la 1561, Petru Voevod, feciorul Mirciĭ Voevod, dă hrisovul săŭ din 26 Iulie 7069, prin care, potrivit obiceiuluĭ de atunci, întăreşte urmaşilor moşie la Prăscov: «*Moşuluĭ* cu fraţiĭ luĭ «şi *Miclé* cu fraţiĭ luĭ şi *Ţigulé* cu fraţiĭ luĭ şi *Neagul* cu fraţiĭ luĭ şi *Vladu*[1] «cu fraţiĭ luĭ şi cu feciorii lor, etc., ca să le fie lor moşie la *Prăscov* a **treia parte** «din Buzăŭ în sus pre *Trăcov* până în *piatra Trăcovul*» etc. (urmează delimitarea) «pentru că e a lor bătrână şi dréptă moşie şi de baştină».

«Iar după acéia *Moşul* şi *Miclé* şi *Opré* cu cetaşiĭ lor, eĭ aŭ avut pâră «înaintea luĭ Pătraşco Voevod, pentru moşia ce s'aŭ zis maĭ sus, cu *Tatul* şi cu *Bădi-«licea* şi cu cetaşiĭ lor. Şi aŭ luat *Tatul* şi *Bădilicea* şi cu cetaşiĭ lor, lége 12 boiarĭ «de aŭ umblat şi aŭ hotărât şi aŭ pus sémne şi hotară; iar apoĭ *Moşul* şi *Miclé* şi «*Opré* aŭ luat lége 24 de boiarĭ»,—de aŭ hotărât şi eĭ, la rându-le, moşia în litigiŭ. Aceste hotărniciĭ aŭ avut loc «în zilele răposatuluĭ părinteluĭ Domnieĭ Méle Mirciĭ «V. V. etc.». . . . . După aceea, *Tatul* şi *Bădilicea* «aŭ avut pâră şi înaintea «Domnieĭ méle. Şi aşa pârâ *Tatul* şi *Bădilicea* cu cetaşiĭ lor, cum aŭ umblat *Moşul* «şi *Miclé* şi *Opré* cu cetaşiĭ lor de aŭ hotărât etc.» Apoĭ Domnul „caută după direptate şi lége“ şi trimete pe *Dalé* Spătarul de la Marotin «ca să adune «pre ceĭ 24 de boiarĭ să vadă cum aŭ hotărât eĭ, etc.» Rezultatul acesteĭ cercetări a fost că *Tatul* şi *Bădilicea* n'aŭ avut dreptate: „aŭ rămas de lége dinaintea Domnieĭ Méle“, iar Domnul dă sentinţa luĭ în consecinţă.

Este probabil că sfârşitul acestuĭ proces să fi pus capăt şi zilelor bătrânuluĭ *Tatul Vătaful*, iar Bădilicea, vre-un nepot, de nu cumva îĭ va fi fost fecior, găseşte de cuviinţă să-şĭ vândă ocina; şi, cu acest prilej, la 19 Iunie 7079 (1571) «Alexandru Voevod, feciorul Mirciĭ Voevod, nepotul Mihniĭ

1) Despre o moşie *Pârscoveni*, nu Părşcovenĭ, se pomeneşte şi în cartoanele Episcopiei Buzăŭ pach. 72 *(Arehivele Statuluĭ)*.

2) Archivele Statuluĭ. Condica No. 2. *Episcopia Buzăŭ*. pag. 11—16.

«V. V., dă *Tihului* cu feciorii lui», prin hrisov, cuvenita întărire: «ca să'i fie lui «ocină în *Prăscov*, 6 pământuri pentru că au cumpărat *Tihul* dela *Bădilicea*, etc».

Cu această ocazie, *Tihul* se mai substitue și altor proprietari, căci hrisovul întărește încă cumpărătorile făcute de el: «Și iar au cumpărat «dela *Cega* 2 pământuri; și iar au cumpărat dela *plasa Tătulésca* dela *Ion* și dela «frate-său 3 pământuri drept un cal bun; și iar au cumpărat Tihul dela *Mogoș* un pă«mânt din *plasa Bădiliciĭ* în Părscov; și iar au cumpărat dela *Baiu* și dela frate-său «*Balé* ocină în Părscov un loc de stână și de fătăciune și de stupină». Toți au vândut de a lor bună voe «dinaintea Domnieĭ méle și cu știrea tuturor megiașilor după pre«jurul loculuĭ etc. Să'ĭ fie lui (Tihului) ocină și ohabnică lui și feciorilor lui câți «Dumnezeu îĭ va dărui, etc.».

Am ajuns dar să vedem cum în urma acestor cumpărători Tihul devine singur proprietar pe uă parte destul de însemnată din *Părscov*. Este probabil că acest *Tihu* să fi fost un scoborîtor al vre-unuia dintre cetașiĭ miluiți la 1515 de Neagoe Basarab.

Un hrisov din 12 Iunie 7087 (1579) al «Mihniĭ Voevod, feciorul luĭ A«lexandru V. V., dă *Zoicăĭ* cu feciorii eĭ ca să'ĭ fie moșie la Părscov din partea frate«său luĭ *Nan* numaĭ 2 locuri cumpărate de *Nan* dela *Cega*, danie făcută de *Nan*, «soreĭ luĭ, *Zoica*, de față cu megiașii din sus și din jos; iar cealaltă moșie, care o are «*Nan* moștenire dela tată-său *Cârstiian*, să fie a *Neacșăĭ* și a *Stancăĭ*». Este evident că cele 2 locuri cumpărate de Nan dela Cega sunt deosebite de cele 2 vândute luĭ Tihul în 7079, adică cu 8 ani mai nainte; tot asemenea și în ce privește moșia moștenită dela Cârstiian; prin urmare, repetăm, vânzările coprinse în acest hrisov se referă toate la „cealaltă parte“ din Părscov.

Hrisovul continuă: «Iar după acéia iarăși au cumpărat *Stoica* și *Răcné* și «*Oancé* și *Tatul* și *Stan* 2 locuri dela *Stanciul* din Prăscov; și iar au cumpărat «(sus numiții) un loc dela *Stoica*; și iar au cumpărat (sus numiții) un loc dela *Go«deanu*». Și tot eĭ cumpără și partea *Tatuluĭ* toată și partea *Naniĭ* toată și partea «de moșie a luĭ *Crăciun* toată și a luĭ *Drăgan* toată și a *Neculiĭ* toată și a *Raduluĭ* «toată. Și au vândut acești oameni de a lor bună voe etc. etc.».

Se vede că, în urma acesteĭ vânzări de locuri, mai rămăsese încă moșneni care, ori că nu vroise să-și vândă părțile lor, ori că nu se găseau atunci cumpărători, de aceea asistăm la noĭ daraveri pe care ni le enumeră hrisoavele și zapisele următoare:

La 7 Noembrie 7090 (1581) Mihnea Vodă dă «*Stanciuluĭ* și cu fe«ciorii luĭ, ca să le fie moșie la *Prăscovul Țiguliĭ*, însă partea luĭ *Andreĭ* toată, «pentru că au cumpărat Stanciul acea parte dela Andreĭ. Și iar a cumpărat Stanciul «două locuri: unul este la *Spurésca* iar altul la *Mușcelul de jos*, dela *Pașadia*, «drept un cal. Și iar au cumpărat loc dela *Făstoacă* și unul dela *Șerban*. Și iar a «cumpărat *Stanciul* și *Dragomir* si *Drăgan* moșie la Părscov, însă partea luĭ *Mareș* «toată; însă să ție Stanciul singur o parte iar Dragomir și Drăgan să ție amândoĭ o «parte din moșia luĭ Mareș. Și iar a cumpărat Stanciul dela *Baldovin* și dela *Brătae«*Și iar să fie luĭ *Grindeș* moșia în Părscov toată partea luĭ *Toader* ce a cumpărat. «Și iarăși *Grindeș* cu *Vladul Tatuluĭ* s'au făcut frați de cruce și au dăruit Vladul «pe Grindeș cu loc de stupină în *valea Purcariuluĭ*.

«Și iar au cununat *Stan* și *Voica* pă *Grindeș* și i-au dat la nuntă un loc pă «*Viișoară*.

«Și iar a cumpărat Grindeș 4 locurĭ dela *Oana Mărmoi;* și iar aŭ cumpărat Grindeș dela *Crăciun Botnă* etc., etc.

Un al doilea hrisov al luĭ Mihnea, feciorul luĭ Alexandru al II-lea, din *4 Iunie 7090 (1582)* dăŭ *Țiguliĭ* cu fraților luĭ anume *Dalica, Mané* și cu feciorĭĭ «lor și cu nepoțiĭ lor *Miclea* și *Oana* și *Ion* și cu feciorĭĭ luĭ, ca să le fie lor moșie «la Părscov a treia parte, pentru că este a lor bătrână și dreaptă moșie și de baștină «etc., etc. Și iar să le fie lor moșie la *Mușcel.* Și iar să'ĭ fie *Țiguliĭ* și feciorilor luĭ «și fetelor luĭ mânăstirea din Valea *Purcariuluĭ,* iar alțĭ oamenĭ de aĭ lor să nu aibă «amestec, ci să fie *Țiguliĭ* cu feciorĭĭ luĭ *Vladul* și *Dalica* și *Albul* și *Cărstian* și «*Mutul* și *Țigulén* și *Négul* și *Manea* moșie etc., pentru că aŭ ajuns cu dréptă «și credincioasă slujbă de către Basarab Voevod, asijderea și de către Domnia mea.

«Iar Țiguliĭ aŭ vândut *Tatul* și *Neagul* și *Radul* și *Albul* jumătate etc., iar «*Țiguliĭ* i-aŭ rămas altă jumătate din moșia feciorilor Țiguliĭ. Și iar să fie Țiguliĭ «și feciorilor luĭ a cincea parte de moșie în dealul *Săséniĭ,* pentru că aŭ cumpărat «dela *Bădilă.* Aŭ dat Domnia mé Țiguliĭ și feciorilor luĭ ca să le fie moșie ohabnică, etc.»

La 15 Maĭ 7096 (1588) Mihnea II-lea, în a doua domnie, dă hrisov de întărire a stăpâniriĭ «*Raduluĭ* și frate-săŭ *Ispas* etc., ca să le fie lor moșie la «Părscov în valea *Dieĭ,* însă un loc de munte din hotarul *Romaneștilor* până în piscul «*Dieĭ* și în lat 120 stânjenĭ, pentru că aŭ cumpărat-o dela *Stan Oroșanul* din Părscov «drept 2 boĭ și drept 10 oĭ. Și iarăși aŭ cumpărat Radul singur 4 locurĭ la *Stana* «*luĭ Moș,* dela *Oana* și dela *Neacșul Zoreĭ* și dela *Drăgoĭ al Mărmoiĭ* și dela «*Miroslav* din Prăscov, drept 400 aspri de argint.

«Și iarăși s'aŭ înfrățit *Radul cu Măican* de la *Păclénĭ* și aŭ dăruit pă frate- «săŭ Măican cu un cal bun, iar Măican pentru frăția și pentru cal, aŭ dăruit frate- «săŭ Raduluĭ un loc de casă în sat la *Trestia* cât va fi îngrădit înprejur. Și iarăși «s'aŭ înfrățit *Radul* cu *Crăciun* din Părscov de aŭ dăruit Radul pă frate-săŭ Crăciun «cu o iapă, iar Crăciun aŭ dăruit frate-săŭ Raduluĭ un loc (loc alb) și aldămășarĭ (loc alb) și «dela Părscov *Dragomir* (loc alb) și *Crăciun Bărcă* și *Cărstian al Roleĭ.* Și aŭ vândut «aceștĭ maĭ sus zișĭ oamenĭ ale lor maĭ sus zise moșiĭ de a lor bună-voe[1]) etc., etc.»

In sfârșit, *la 19 Noembrie 7099 (1590)* iarăși Mihnea al II-lea dă «*Stoicăĭ* și cu frate său *Tatul* și cu feciorĭĭ lor ca să'ĭ fie moșie la *Prăscovul Țiguliĭ* «un loc dela *Șerban* pre care l'a cumpărat. Și iar aŭ cumpărat Stoica dela *Țigulea* «și dela *Moș,* dela *Nan* și partea luĭ *Drăgan* toată a cumpărat-o *Stoica,* iar *Tatul* «fratele *Stoicăĭ* a cumpărat partea *Raduluĭ* toată. Și iar a cumpărat *Tatul* un loc «dela *Șerban* și dela *Manea* și un loc dela *Părscovul Tatuluĭ* și 2 locurĭ dela *Cega* și 2 dela *Godean* etc., etc.».

In curs de 75 de anĭ moșia Prăscovul o aflăm în mânele moșnenilor în toată întregimea eĭ; proprietariĭ se schimbă uniĭ după alțiĭ, însă eĭ nu sunt decât coborâtoriĭ celor miluițĭ de Neagoe Basarab la 1515 pentru dreptele și credincioasele lor slujbe către Domn și Țară.

La 7109 (1601) se ivește proces, iar Radul Șerban Basarab numește 12 boierĭ ca să hotărască între *Lupul Părcălabul* de o parte și între *moșneniĭ de la Părscov* de altă parte: «Decĭ aŭ avut judecată înaintea noastră «*Lupul Părcălabul* cu fiiu-săŭ *Albul* și cu *Tatul,* feciorĭĭ luĭ *Drăgan* din Prăscov «și cu nepoțiĭ luĭ anume feciorĭĭ luĭ *Baldovin* pentru niște cumpărătorĭ ce aŭ fost «cumpărat feciorĭĭ luĭ Baldovin de la Tatul partea luĭ toată și partea Maneĭ toată «și partea luĭ Crăciun toată și partea luĭ Drăgan toată și partea Neculiĭ toată și

1) Archivele Statuluĭ. Condica No. 2. *Episcopia Buzăŭ,* pag. 15 bis.

«partea Raduluĭ toată, precum scrie cartea Mihniĭ Vodă. Iar Lupul Părcălabul zice «că aŭ cumpărat întâiŭ el moșiĭ dela aceștĭ oamenĭ, precum ne arată și zapise dela «mânele lor. Decĭ noĭ am dat să ție tot pe 'ndouă cu feciorii luĭ Baldovin ; să ție dela «Drăgan, Lupul cu fii-săŭ pe jumătate, și de la Tatul, feciorul luĭ Drăgan jumătate. «pentru că aŭ fost vândut și tată-săŭ și fii-săŭ jumătate din moșia lor întâiŭ Lupuluĭ, «apoĭ cealaltă jumătate o aŭ fost vândut feciorii lor luĭ Baldovin etc.».

La 10 Ferbuarie 7125 (*1617*) Alexandru Vodă Iliașĭ dă carte «*Popiĭ Maniĭ* ca să'ĭ fie moșie în sat la Părscov partea *Vladuluĭ* toată, pentru că aŭ «cumpărat-o dela *Stoia* feciorul Vladuluĭ. Și iarăși a cumpărat un răzor în deal dela «*Posoba*. Și iarăși a cumpărat dintr-o moară jumătate dela *Vladul din Crevelăștĭ*.

Tot sub domnia luĭ Alexandru Iliașĭ, «*Negutul* cumpără moșie în Părscov dela «Albul feciorul Tatuluĭ Cegăĭ în zilele luĭ Alexandru Vodă, când aŭ venit întâiŭ în scaun».

La 7141 (*1633*) sub domnia luĭ Mateĭ Basarab, Popa Mateĭ dă un zapis prin care «lasă toată partea luĭ de ocină din Părscov nepotu-săŭ *Iane* din «*moșul Dalica* a treia parte dă preste tot locul și hotarul Părscovuluĭ».

La 10 Aprilie 7143 (*1635*) Oprea ot Părscov dă zapis «ginere-mieŭ «Radul pentru că 'mĭ-aŭ cumpărat eĭ moșia dela *Logofătul Voico* de aŭ dat banĭ, când «eŭ n'am fost în țară ; iar de vréme ce am venit din țara Moldoviĭ aicĭ la moșia mé «în Părscov să'mĭ țiŭ moșia, iar gineri-mieŭ și fie-mea 'mĭ-aŭ cerut baniĭ câțĭ aŭ dat luĭ Voico Logofătul etc.» Oprea ne având a-le întoarce aceĭ banĭ, le propune înfrățirea : «să fie treĭ frațĭ, Pătru și Simeon și gineri-mieŭ Radul cu fie-mea Rada să ție «a treia parte din moșia mea în Părscov etc., etc.».

La 20 Noembrie 7144 (*1635*) Zapisul luĭ *Stancul* prin care lasă toată partea luĭ de moșie din Părscov «nepotu-mieŭ luĭ *Stan*», care moșie o cumpărase dela *Oprea Pașadia* «a șasea parte de peste tot hotarul «Părscovuluĭ».

La 10 Februarie 7149 (*1641*) *Negoita*, fata luĭ *Baldoghin* ot Părscov lasă moșia tătâne-săŭ feciorilor eĭ, luĭ «*Năstasie* și *Raduluĭ*, iar fétele le- «am înzestrat și le-am dat casele lor făr' de moșie».

La 20 Septembrie 7150 (*1641*) *Alexandru* cumpără ocină la Părscov dela *Ana fata Albuluĭ* partea luĭ toată și anume din partea *Meeșască*.

La 7164 (*1656*) *Toma* și frate-săŭ *Barbul* «cumpără ocină în Părscov «dela *Neagul* feciorul luĭ *Cotofană*, însă din partea *Bădelească* a opta parte. Eĭ aŭ «cumpărat această moșie în zilele luĭ Mateĭ Voevod la 7150. Și iar aŭ cumpărat din «partea Bădelească dela feciorul luĭ Năstasie, anume dela *Porumb*, șase pământurĭ».

Hotărnicie. *Tatul luĭ Drăgănel* din Prăscov dă zapis «luĭ *Șerban* «*ot Trestia* și fraților luĭ *Cretotu* i *Lepădat*, i popa *Mihaĭ*, cum să se știe că le-a «vândut partea luĭ dc moșie de în Prăscov jumătate de preste tot locul, la 20 Maĭ «7150 (1642). Acest zapis aŭ eșit răŭ făr' de parte, pentru că l'aŭ biruit *Stanciul* «călugărul *huiun*[1]) și cu popa *Lupul* cu două cărțĭ domnești *coajnice* (piele) a Mihniĭ «Vod cel bătrân, feciorul luĭ Alexandru Vod. Apoĭ, noĭ 24 de boiarĭ hotarnicĭ, i-am «înpăcat dinaintea noastră de a lor bună voe și nu am lăsat păgubaș pre *Lepădat* «cu frațiĭ, ce am zis *Stanciuluĭ Călugărul* și *Popeĭ Lupuluĭ* de i-aŭ dat luĭ Lepădat «și fraților luĭ moșie dintr'această moșie ce scrie zapisul etc.».

La 23 Februarie 7251 (*1743*) se deschide un proces din care, pentru prima dată, întâlnim, în condice, numele de *Părscovean*, dedus după

1. Caterisit, tuns, profanat, gonit.

acela al satului *Prăscov* din județul Buzău. Acest nume îl poartă Ioniță Căpitanul *sin Lăudat*: «Dat-am cartea noastră de judecată lui *Ioniță Căpitanul* «*Părscoveanul* că au avut judecată înaintea noastră cu *Stoia dela Trestia*, pentru că «ne-au adus Stoia o luminată carte a lui Vod, căruia au jăluit Stoia pentru Ioniță «Căpitanul sin *Lăudat* că i-ar fi împresurat 12 stânjeni de moșie și cu niște pomi ce «sunt la *Mocioară* în hotarul Părscovului al Căpitanului Ioniță. Care această moșie, «au fost hotărâtă de 24 boieri din zilele răposatului Constandin Brâncoveanul Voevod «și au arătat și cartea hotarnicilor de acei 12 stânjeni de moșie ce s'au jeluit acest «Stoia, cum că i-ar fi vândut *Nan* diaconul tatul *Stoi*, popei Lupului moș lui Ioniță «Căpitanul, dinaintea boerilor hotarnici, după cum am văzut și noi acea carte a celor «24 de boieri hotarnici ce era la mâna lui *Ioniță Căpitanul* de adeverează pentru «această parte de moșie acest Stoe care este de la leat 7208. (1700). Deci stând față «înaintea noastră, și Stoia n'avea nici un fel de carte dela boierii hotarnici ci numai «cu gura, așa asuprea și cu o carte véche dela Mihnea Vod între care nu era de nici «o treabă. Și au rămas să stăpânească *Ioniță Căpitan* acei stânjeni 12 de moșie și «cu pomii ce scrie mai sus etc., etc.».

s) *Grigorie Topliceanul* biv, vel. Serdar.

Pentru prima dată asistăm, la 1643, la un proces între moșnenii din Părscov și între egumenul Mănăstirii *Vărbila* și cu călugării lui, care pretindeau că are și sfânta mânăstire moșie în Părscov. *La 8 Mai 7151 (1643)* se dă o carte de judecată a 6 boeri prin care se respinge cererea egumemenului «care n'a avut nici o palmă de moșie în Părscov».

La 12 Aprilie 1673, aflăm un zapis al lui Popa Lupul, ginerile Popei Lăudat (*Academia Română*).

Cele ce preced sunt, credem, suficiente spre a proba că moșia Părscovului din județul Buzău a fost numai în mânele moșnenilor.

Condica No. 2 a Episcopiei Buzăului conține o mulțime de acte de ale moșnenilor, relative la vânzări sau danii. Nu ne vom mai încerca să le reproducem aci, de oarece nu ne prezintă nici un interes din punctul de vedere în care ne-am pus și anume: *Sunt Părscovenii din Buzău rude măcar cu Părşcovenii din Romanați? Cine este Ioniță Căpitanul Părscoveanul?*

Următorul hrisov al lui Constantin Basarab Brâncoveanul din 12 Decembrie 7207 (1698) va lămuri cestiunea relativă la *Căpitan Ioniță*.

Prin acest hrisov[1]) se întărește lui «*Popa Lupul* ginerile *popei Lăudat*[2]) «din Prăscov și fii-său lui *Lăudat*[3]) și feciorilor lui câți Dumnezeu îi va da, ca să «le fie lor moșie în Părscov, însă partea lor ce li se va alége din 2 moșii mari în «*hotarul Romanesc* a șeaptea parte ocina *Dărfească* și din *hotarul Tătulesc* a opta «parte, cu frații lor de moșie ce au ținut strămoși-său *Nan* Părcălabul din moșul Bă«dilesc a patra parte și cu toate cumpărăturile ce au cumpărat *Popa Lupul* dela moș«neni de acolo din Părscov cât îi vor scrie zapisele de cumpărătoare etc., etc.».

In zilele lui Brâncoveanul «vrând *Popa Lupul* să'și alégă partea lui, ce «are de moștenire și cumpărătorile ce au cumpărat, de către alți moșneni, au venit «împreună cu toți moșnénii înaintea Domniei méle în Divan de 'și au luat 24 de boeri

1) Arch. Stat. Condica No. 2 Buzău, pag. 56. *Cartoanele* 29 și 30, pach 48.
2) *Popa Lăudat*, socrul lui Popa Lupul, a ținut pe *Ioana* fata *Sorei* și a lui *Andrei* feciorul lui *Grindeș* Zapisul Sorei din 25 Ianuarie 7163 (1655) la pag. 23 bis a *condicei No. 2 a Episcopiei Buzău*.
3) *Lăudat* fiul lui Popa Lupul este tatăl *Căpitanului Ioniță Părscoveanul*.

«la mijlocul lor ca să alégă și să'ĭ hotărască unii de către alții. Deci moșnenii vă-«zând că va să'și alégă Popa Lupul moșia de către dânșii și ei rămân cu puțintică «moșie fiind vândut o seamă de moșneni părțile lor toate, ei aŭ căzut cu rugăciune «la Popa Lupul etc., etc.». Mai departe hrisovul continuă:

«Iar Domnia mé dovedind din cartea celor 6 boeri și din cărțile cele vechi «coajnice (de piele) ce scriŭ mai sus, cum că *Popa Lupul, tatăl lui Lăudat iaste* «*moșnean* și cumpărătoriŭ vechiŭ mai dinainte vréme, și nu îngăduiaște pre boiarenul «Domniei méle (Șerban Comisul) a cumpără acest vad etc., etc. Lăudat feciorul popei «Lupului să aibă a da înapoi toți banii boiarenului Domniei méle, iar boiarinul să se «lipséscă din partea moșiei Părscovului și să-și ție Lăudat vadul de moară».

In anii 7207 și 7208 popa Lupul cumpără părțile din moșiile mai multor moșneni din Părscov (a se vedea actele la pag. 58—63 din *Condica No. 2 a Episcopiei Buzăŭ*) și ia, *la 25 Mai 7208*, 24 de boeri hotarnici «ca să caute să alégă și să hotărască toată moșia Lupului ce va avea de moștenire «și de cumpărătoare acolo la Părscov ot Sud Buzăŭ, însă să le citească toate cărțile «de moștenire și zapisele de cumpărătoare ce va avea pop (a) Lupul fiind și moșnenii de «față și pe câtă moșie se va adevăra că are pop (a) Lupul acolo la Părscov de cum-«părătoare să o aleagă toată de o parte și să o lipească pre lângă moșia lui ce mai «are la *hotarul Moșăștilor* și al *Blestematelor* și să pue pietri și sémne după obi-«céiŭ, precum vor afla acești boieri cu sufletele lor mai pe dreptate așa să'ĭ tocmească și să'ĭ așeze, și să le facă scrisori de hotărnicie pe la măinile lor ca să știe cine unde «va ține și ca să nu mai fie gâlceavă între dânșii. Vtori Portar. . . . (Condica, pag. 64).

La 30 Iunie același an, Popa Lupul și cu fiul-săŭ Lăudat aŭ proces «cu nepoții lui anume *Mușat* și *Lăudat*, fecorii *Cărstii Sălcianul*, pentru partea de «moșie a popei lui Lăudat din Părscov și cu *Ion Diaconul*, zicând ei că nu se cade «să ție popa Lupul nimic parte de moșie dela socră-săŭ popa Lăudat, având popa Lău-«dat și un nepot de fecior anume *Lăudat*.

Popa Lupul cere dela Domn 24 boieri pe răvașe, care boieri «aŭ în-«trebat pe moșnénii ceĭ bătrâni din Părscov ce aŭ fost la vorba popei lui Lăudat «precum știŭ ei de aceasta, iar ei aŭ mărturisit înaintea noastră că aŭ auzit pre popa «Lăudat mai nainte de moartea lui zicând să ție moșia lui fie-săŭ *Stan* tatăl lui Lău-«dat și cu fie-sa *Maria* preoteasa popei Lupului, fiind ea fată mai mică iar fie-sa «*Sorii* și *Anii* fiind căsătorite și înzestrate să n'aibă treabă în moșie etc., etc.» (ur-mează hotărnicia).

Până la 7215 (1707) Popa Lupul cumpără mereŭ din părțile de moșie ale moșnenilor. La 4 Iunie acest an, îl vedem că se împrumută cu 240 taleri de la jupânul *Iorga Starostea*, iar la 5 Martie 7216, Lăudat, fiul lui Popa Lupul, zălogește o moară și cu 400 stânjeni moșie pentru 100 de taleri luați cu împrumut.

In dorința de a cumpăra mereŭ la moșii, însă lipsindu-i bani, se mai împrumută *la 10 Noembrie 7218* dela dumnealui *Pătru Obedeanul*, Vel Armaș, cu 360 taleri; „la soroc nu aŭ putut să întoarcă banii și aŭ făcut zălogul vânzător Obedeanului“; dar *Ivan Vătaful*, ginerele popei Lupul, având și el moșie acolo, a răscumpărat el moșia *la 17 Sept. 7220* dela Vel Armașul Obedeanul.

La 24 Noembrie 7223 (1714) «Vătaful Lăudat sin popa Lupul dă zapis «la mâna dumnealui cumnată-mieŭ lui Ivan că i-am vândut 171 stânjeni de moșie din «Părscov câte bani 44 care fac taleri 57».

Dorința de a deveni mare proprietar trece acum la Ivan Vătaful, ginerile lui Popa Lupul, căci el începe a se împrumuta cu bani. Moartea îl surprinde și el nu-și plătise datoria, în cât, *la 7 Iulie 7229 (1721)* «Mihalcea «soția răposatului Ivan Vătaful împreună cu fii-săŭ, *Şerban Paharnicul,* vând 400 stân-«jeni moșie în Părscov a 44 bani care fac taleri 133, dumnealui jupânului *Nicăi* (cu-«petul) drept suma ce-i datorea Vătaful Ivan».

La 12 Noembrie 7230 îi mai vinde încă 200 stânjeni. Ginerile lui Ivan Vătaful, *Ioniță*, vinde și el partea lui de zestre tot jupânului *Nica* la 7 Noembrie 7232. Jupân Nica Cupețul ot Buzăŭ mai cumpără și dela *Ioniță Căpitanul Părscoveanul* moșie în Părscov.

La 23 Martie 7237 (1729) Visa, fata răposatului Popei Lupului ot Stălpéni, închină sfintei *Episcopii Buzăului* partea ei de moșie din Părscov «neavând copii din trupul ei care să o moștenească».

La 25 Noembrie 7244 (1735) Nica Cupețul (neguțătorul) ot Buzăŭ, dinpreună cu soția lui Stanca, închină sfintei Episcopii Buzăŭ toată moșia lor dela Părscov, cumpărată dela Popa Lupul și dela Ivan ginerele săŭ și dela *Ioniță Căpitanul Părscoveanul.* «*Caloian* sin *Nicăi,* adeverează» actul de danie.

De la Nica Cupețul *Episcopia* căpătă 2595 stânjeni de moșie.

La 14 Iulie 7249 (1741), Ioniță Căpitanul are judecată cu moșnenii din Părscov, scoborători din *Ana* și *Sora* fetele popei Lăudat. Ioniță câștigă judecata, iar Episcopul *Metodie* al Buzăului îi «dă carte la mână ca să aibă a «ținea moșia Părscovului tot hotarul Popei Lupului moșe-săŭ».

La 15 Noembrie 7252 (1743) Ioniță Căpitanul Părscoveanul vinde sfintei Episcopii restul de moșie din Părscov ce mai stăpânea el dela moșul săŭ Popa Lupul și ceea ce mai cumpărase dela alții. «Acestea toate le-am vân-«dut sfinției sale, Kir Metodie, drept taleri 1500». In total 3100 stânjeni. (pag. 97 a Condicei).

Cu privire la frații Căpitanului Ioniță avem următoarele documente:

1) Hrisovul lui Grigorie Ghica Voevod din *10 Iulie 1733*, prin care întărește stăpânirea «slugii domniei méle lui *Ioniță Căpitanul,* feciorul lui Lăudat «Vătaful i a frăține-săŭ lui *Anton,* nepotul popei Lupului și feciorilor lor câți Dumne-«zeŭ le va dărui, ca să le fie lor ocină în *Aldénii de sus* și în *Fundéni* și în *hotarul* «carele se chiamă *Hotesc* i etc., etc. (Cartoanele *Episcopiei Buzăŭ* pach, 53, doc. 13).

2) *La 10 Iulie 7244 (1736)*, Mihalache feciorul răposatului «Diaconului «Raduluĭ de acĭ din Bucureștĭ împreună cu nepoata mea *Stanca* fata frăține-mieŭ *Cârstii* «ce aŭ fost Logofăt de Vistierie, dă zapisul lor la mâna sfinției sale mitropolitului, «*Kir Ștefan,* pentru vânzarea unui loc de prăvălie din *Ulița cea mare* a *Mărgelarilor* «și anume două părți ale lui Mihalache și o parte a lui Cârstea frate-săŭ». Printre martori iscălește și *Ioniță Căpitan Părscoveanul,* care apoi dă următoarea scrisoare:

«Scrisoarea mea la cinstită mână pré sfințitului Mitropolit, Kir Stefan, cum «să se știe că vânzând Mihalache, fratele cumnată-mieŭ Cârstii, o prăvălie ce aŭ avut «parte și nepoată-mea *Stanca* ce este în casă la mine și vânzând Mihalache prăvălia «taleri 170 noi, aŭ luat el două părți, iar taleri 56 $^1/_2$ bani partea a treia i-aŭ lăsat «copilii, fiind ai ei. Și i-am luat eŭ acești bani dela sfinția Sa. Și am iscălit mai jos «să se crează. 29 Ghenarie lét 7245 (1737). Ioniță Căpitan Părscoveanul. (Condica No. 5 *Mitropolia Bucureștĭ.* pag. 241 și *netrebnice* pach. $\frac{192}{11}$, doc. 2 și 4).

Din documentele analizate până aci, rezultă că moșia Pârscov, din plaiul Pârscov județul Buzău, exista deja la începutul secoluluĭ al XVI-lea, când Neagoe Basarab, la 1515, miluiește cu ea maĭ mulțĭ moșneni «pentru «că'ĭ ajunsese cu dreaptă și credincioasă slujbă».

Că această moșie a fost neîntrerupt stăpânită de urmașiĭ moșnenilor, până în zilele noastre, și anume *cetele* de moșneni numite *Bădilenĭ*, *Băgiuleștĭ*, *Ghiculeștĭ*, *Gurgueștĭ*, *Hodorogeștĭ*,[1]) și de urmașiĭ luĭ *Grindeșĭ*, care prin diferite cumpărătorĭ 'și măresc patrimoniul în cele din urmă dăruesc și vând sfinteĭ Episcopiĭ a Buzăuluĭ peste 6000 de stânjenĭ din trupul moșieĭ Prăscov.

Că boierii Părșcovenĭ nu aŭ nicĭ un amestec cu moșia *Părscov* din Buzăŭ și cu neamul *Căpitanuluĭ Ioniță Părscoveanul* a căruĭ filiațiune este precum se vede :

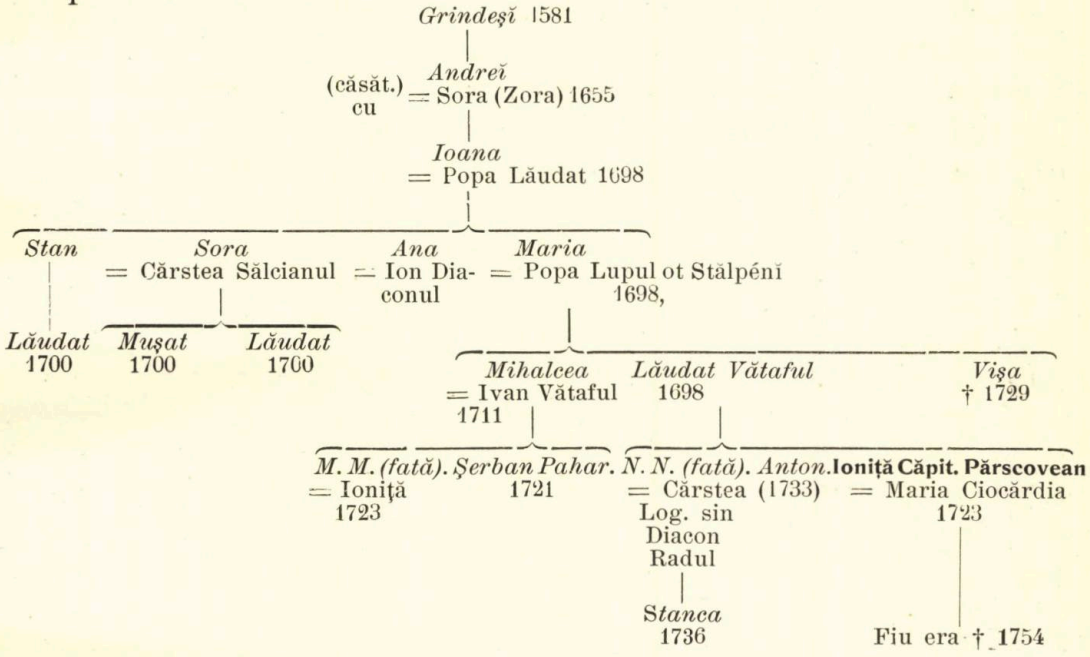

Căpitanul Ioniță Părscoveanul a fost căsătorit cu *Maria*, fata răposatuluĭ *Dragomir Ciocărdia*, cu care Ioniță avu un copil, după moartea căruia, Maria închină, *la 11 Martie 7262 (1754)*, moșia ce o moștenise, *Spitaluluĭ Pantelimon.*[2]) In danie se vede că Maria este căsătorită a doua oară la 1754.

Dăm în facsimil *iscălitura* luĭ „Ioniță Căpit. Părscoveanul vânzător" după un document[3]) din 15 Noembrie 7252 (1743).

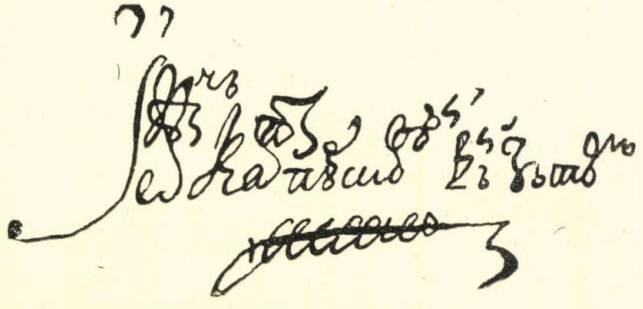

1) Iorgulescu «*Dicționarul județuluĭ Buzăŭ*».
2) N. Iorga. *Studiĭ și Doc.*, V, pag. 498 și 710.
3) Arch. Statuluĭ. *Cartoanele Buzăuluĭ* pach. 48, doc. 199.

I. Marele Vistier Trufanda.

1586—1630.

Trufanda să fie poreclă, orĭ nume de familie ? Nu credem să fie o poreclă, căcĭ urmașiĭ luĭ nu ar fi luat-o, deși maĭ târziŭ eĭ adoptară numele de *Părșcovean*, părăsind numele primitiv. Orĭ cum ar fi, pentru prima dată noĭ întâlnim în documente pe *Trufanda* saŭ *Trufantas*, printre boierĭ, în rangul de *Mare Postelnic* saŭ *Stratornic*, la 27 Septembre 7129 (1620), în Divanul luĭ *Radu Mihnea* Voevod, într-un hrisov liberat mânăstiriĭ *Bistrița*.[1]) Această dată, de 1620, corespunde cu începutul domnieĭ a doua a luĭ Mihnea Vodă.

Funcțiunea de *Mare-Postelnic* implica, din partea celuĭ ce o ocupa în divan, cunoștințe de limbĭ streine și maĭ ales limba turcească și apoĭ cea grecească, limbĭ pe care Trufanda trebuie să le fi cunoscut cu siguranță.

Unĭĭ bănuesc că acest boier era de origină română și aflându-se, după obiceiul de atuncĭ, la Țarigrad, el se reîntoarse în țară cu *Mihnea*, grecizat gata, când acest Domn, căpătând tronul Munteniei, plecă de la Constantinopol spre Bucureștĭ.

Din documentul următor rezultă, însă, că Trufanda se afla deja în țară înainte de 1620 ; acest fapt nu exclude hipoteza că Trufanda nu va fi fost adus în țară de Radu Mihnea încă din prima luĭ Domnie (1611—1616).

La *3 Ianuarie*[2]) *7132* (*1624*), Alexandru Vodă (*Coconul*) dă hrisov la mâna luĭ *Stanciul Logof. dela Câlcești* «ca să fie în pace și slobod despre «cinstitul dregător al Domnieĭ méle, jupân *Trufanda* Postelnicul și despre jupânița «luĭ *Maria* și despre soacră-sa jupânița *Catrina*, fiica luĭ *Pană Vistierul* și despre «fiiĭ lor, pentru 200 de galbenĭ. Căcĭ când aŭ fost în zilele răposatuluĭ Simion Voe«vod, în cursul anilor 7110 (1601—2) iar Stanciul Logofătul el atuncĭ a fost trimes «de Pană Vistierul într'o birărie în județul Romanațĭ ca să strângă acea birărie ; «apăĭ iaŭ dat Stanciul Logofătul toată socoteala, iar pentru 200 de galbenĭ ce lipsea, «el a rămas dator. Iar apoĭ, după aceia, după petrecania luĭ Simion-Voevod, pe vremea «când a fost trimes *Șărban Vodă* pă jupân *Cernica* biv. Vel. Vornic și pă *Oancea* «Logofătul să apuce scaunul în cetatea Târgoviște (1601), atuncĭ aŭ apucat pă Stan«ciul Logofătul de a dat toțĭ banĭĭ deplin, 200 de galbenĭ, în mâinile luĭ Cernica Vor«nicul, cum iaste lége la Domnĭ: eĭ să strângă rămășițele Domnilor, unele-altele. *Iar «când a fost în zilele părinteluĭ Domniĭ méle*, Io *Radul Voevod, iar cinstitul dregăto«riul Domniĭ Luĭ jupân Trufanda Postelnicul el s'a pus în spinarea luĭ Stanciul «Logofătul* și aŭ scos și un zapis al luĭ Pană Vistierul în Divan cum că a rămas Stanciul «Logofătul dator, dintr'acea birărie dela Romanațĭ lipsă 200 galbenĭ, la jupân Pană «Vistierul.

«*Intr'acestea, părintele Domnieĭ méle*, Io *Radul Voevod, Domnia Sa a căutat «și a judecat după dreptate și după lége* și a dat Domnia Luĭ dela Divan pă cins«titul boier al Domnieĭ Sale jupân **Cantacuzin** și jupân *Papa* Vel Vornic și *Aslan* «Vel Logofăt și *Hrizea* Vel Vistier și **Costandin Celebiul** și *Enachi* Postelnicul și «*Paraschiva* Vtori Logofăt, ca să caute și să adevereze cu sufletele lor: fost-aŭ rămas

1) Arch. Statuluĭ. Condica No. 1 *Bistrița* pag. 360.
2) Arch. Stat. Cartoanele *M-riĭ Câmpulung*, netrebnice, pach. 1. doc. 5. Orig. slav.

«Stanciul Logofătul lipsă din birăria dela Romanați luĭ Pană Vistierul, saŭ n'a fost «rămas nimic? Și, dat-aŭ Stanciul Logofătul aceștĭ banĭ în mâna luĭ Cernica Vornicul, «saŭ nu i-aŭ dat?

«Decĭ, aceĭ boierĭ de maĭ sus zișĭ, eĭ aŭ adeverit cu sufletele lor cum că nicĭ «un ban n'a rămas dator Stanciul Logofătul. Și aŭ mărturisit înaintea părinteluĭ Dom- «nĭĭ Méle Io Radul Voevod și că jupân Cernica biv. Vel Vornic și Oancea Logofătul «aŭ fost de a strânge eĭ rămășițele din tot județul pă seama luĭ Șerban Voevod, pre- cum se cuvine pe urma altuĭ Domn, și cum-că aŭ luat eĭ lipsa dela Stanciul Logofătul «deplin, 200 de galbenĭ.

«Apoĭ, *aŭ rămas Trufanda Postelnicul de lége și de judecată dinaintea Domniĭ Sale, cum că maĭ mult amestec cu Stanciul Logofătul să nu aibă.*

«Drept acéia am dat și Domnia Mé, slugiĭ Domniĭ Méle Stanciuluĭ Logofătul, «ca să fie în pace și el și fiiĭ luĭ de către Trufanda Postelnicul și de către jupânița «luĭ Maria și de către soacra luĭ jupânița Caterina și de către fiiĭ lor și de niminea «neclintit, după hotărârea Domniĭ Méle. Iată dară și mărturiĭ am pus Domnia Mé: «jupân *Papa* Vel Dvornic, jupân *Aslan* Vel Logof., jupân *Mihalaki* Vel Vist., și jupân «*Necula* Vel Spăt., și jupân *Vartolomeiu* Stolnicul și *Bratul* Comisul și *Gherghe* Vel «Paharnic, și jupân *Dumitrachi* Vel Postelnic. Și ispravnic *Parașchiva* Vtoriĭ Logo- «făt. Și am scris eŭ *Lepădat* Logofătul în capitala Târgoviștiĭ. 3 Ianuarie 7132». (1624).

Din acest hrisov al luĭ Alexandru Vodă Coconul tragem următoarele învățăminte:

1) Că Trufanda se afla în țară între aniĭ 1611—1616,

2) Că la această epocă el era însurat cu Maria,

3) Că tot atuncĭ se pomenește și despre doĭ *Cantacuzinĭ* care se aflaŭ deja în Divan și anume acelaș *Dumitrachi* Vel Postel. din 1624 aflat și de d. I. Bogdan «într'un document muntean[1]) din 1623 de la Radu Mihnea «prin care acest Domn dă satul Frăsinetul, fost al luĭ Mihaĭ Viteazul, luĭ jupân *Du- «mitrachi Cantacuzino*».

Apoĭ, *Costandin Celebiul*, care nu poate fi altul de cât viitorul *Vel. Postelnic Costandin Cantacuzino*, dacă ar fi să judecăm după *numele de botez*, nume care de la 1610—1650 nu-lŭ are în *Divanurĭ* de cât doĭ boierĭ dintre care, unul este viitorul Domn *Costandin* Basarab (Cărnul) cumnatul luĭ *Constantin* Vel Postelnicul Cantacuzino, iar altul este *Costandin Vel Postelnicul*, Cantacuzino (Celebiul).

Cestiunea relevată prin chrisovul luĭ Alexandru Vodă, fiul luĭ Radu, se petrece, am văzut, în prima domnie a luĭ Radu (1611—16). Când anume se va fi înfățișat și judecat procesul, nu ni se spune la 1624; am putea însă să afirmăm că afacerea s'a întâmplat în primiĭ aniĭ aĭ domnieĭ luĭ Radu: pe la 1612 sau 1613. Ne sprijinim această părere, întâiŭ, pe faptul că *Vasile Vistierul* ca și socru săŭ *Pană Vistierul* nu maĭ eraŭ în viață; și apoĭ, pe titulatura de *Celebi* dată luĭ Constantin (Cantacuzino), titulatură care se potrivește cu vârsta prea mică a unuĭ boer, băgat în Divan de timpuriŭ, grație origineĭ imperiale și instrucțiuniĭ alese ce avea: *Celebi=nobil.*

«De acĭ rezultă limpede, zice[2]) d. N. Iorga că fiiĭ risipițĭ aĭ luĭ *Andronic Cantacuzino* ucis, aŭ fost aduși, înapoĭ în țările noastre, de Radu Mihnea, care veni

1) Originalui în *Arch.-Stat. Despre Cantacuzini.* N. Iorga. p. XLVII.
2) *Despre Cantacuzinĭ* p. XLVII.

«înconjurat de o numeroasă și aleasă boerime grecească. Toți Cantacuzini, șease la număr, «nu cinci, s'au împărtășit de boerii românești, începând cu *Mihai* și terminând cu *Dimitrie*. «Au fost mai ales Postelnicii și Vistiernicii din cauza priceperii în mânuirea banilor și «încrederii ce meritau prin cunoștința lor».

Radu Mihnea domnește întâiași dată în Muntenia de la 1611 la 1616; (20-31 Iulie); aci el provoacă răscoala boerilor, răscoală motivată de faptul aducerii cu sine, de la Constantinopoli, a o mulțime de greci: «n'a fost «pentru alta, ci pentru mândria și răutatea grecilor, că adusese Radul Vodă prea *mulți* de-i cinstea și-i miluia[1]) (A. D. Xenopol)». Printre acești *mulți* vor fi fost, de sigur, câțiva buni și folositori țării.

Radul trece Domn în Moldova (1616-1619); aci «*el sporì elementul «grecesc adus de Ștefan Tomșa* și provocă prin aceasta o răscoală a boerilor moldo- «veneni (Xenopol).»

După Mihnea, urmează în Muntenia Alexandru Iliași Voevod de la 1616 la 1618. El vine în țară «*însoțit de mulți greci care, împreună cu cei «ce mai erau înainte se făcuse o grămadă*, lucru ce, nesuferind boierii munteni, au «făcut sfat ca să'i taie[2])».

De la 1618 la 1620 în Muntenia domnește Gavrilă Movilă.

La 1620 Radu Mihnea reocupă iarăși tronul muntean, iar Grecii luați cu el în Moldova se reîntorc în Muntenia.

Nu se vor fi reintors ei toți, dar unul cu siguranță, după ce a petrecut și în țara Moldovei, a revenit cu stăpânul său în Muntenia: acesta este *jupânul Trufanda*, pe care 'l-am întâlnit deja în hrisovul din 27 Septembrie 1620 ca *Vel Postelnic*. Și fapt demn de însemnat este că acest *Trufanda* ocupă succesiv dregătoriile de *Mare Postelnic* și *Mare Vistier* sub trei Domni consecutivi: Radu Mihnea, Alexandru Coconul și Alexandru Iliași, dela 1620 până la 1629. Și iarăși demn de reținut este faptul că el nu părăsește dregătoria de *Vel Postelnic* spre a ocupa funcțiunea de *Vel Vistier* decât la 1625, când îi ia locul *Costandin Cantacuzino*.

Aceste împrejurări ne fac să bănuim că Trufanda nu era în *mulțimea* grecilor ce înnundaseră țările române, un om de rând: era de sigur un bărbat învățat, un om cu multă pricepere și prevedere, un boier grec distins, probabil o rudă de aproape, poate, cu Cantacuzini, de nu chiar Cantacuzin el însuși.

Acest *Trufanda* este începătorul boierilor *Părșcoveni*.

* * *

Să cercetăm viața și activitatea politică a lui Trufanda.

La 25 Ghenarie 7129 (1621) se găsește în divanul lui Radul Voevod, care prin hrisovul său întărește mânăstirii *Znagovul*[3]) stăpânirea peste moșia Dobroteștì.

La *3 Iunie* același an, în hrisovul liberat *Ep-ii Buzău*[4]) și la *15 Iulie* în acel al *M-rii Banul*,[5]) jupân Trufanda figurează ca Vel Postelnic.

In anul următor 7130 (1622) îl aflăm în hrisoavele de la *8 Ghenarie* (Con-

1) *Magazin istoric*, t. I. pag. 245.
2) *Magaz. istoric*. I. p. 249.
3) Arch. Stat. Condica Nouă. *M-rea Znagov*, pag. 25.
4) » » Condica No. 1. *Buzău*, pag. 216.
5) » » Condica veche No. 2. *M-rea Banul* pag. 33.

dica *M-rii Motru*, pag. 38), *la 3 Mai* (Condica No. 1 *M-rea Câmpulung*, pag. 102 bis), *la 7 Mai*, (când din eroare a fost transcris în Condica No. 1 a *M-rii Hurezi*, pag. 216, ca *Vel Comis*), *la 16 Mai* (Cond. No. 1, *M-rea Tismana*, pag. 366bis), *la 7 Iunie* (Condica *M-rea Valea* ot Mușcel pag. 12), *la 1 Iulie*, în Cartea boerilor jupân *Ventil* Vel Dvornic, jupân *Papa* Vel Logof, jupân *Hrizea* Vel Vistier, jupân *Vartolomeiu* Vel Stolnic, jupân *Furtună* Vel Comis, jupân *Ion* Vel Paharnic, jupân *Trufanda* Vel Postelnic și *Paraschiva* v-tori logof., «scrisă la mâna *Neculi* Vel Spătar, (Catargiul), pentru «schimbul ce au fost făcut jupânul Pană Vistierul cu mânăstirea Codména de ață dat «jupân Pană Vistierul niște dobitoace mânăstirii pentru o siliște de sat ce se chiamă «*Călugărenii* din Neajlov, pentru care siliște de sat după moartea jupânului Pană Vis-«tierul s'ați pârât în zilele lui Gavril Vod egumenul Simeon de la mânăstirea Cot-«meana cu *jupân Necula, Marele Spătar, ginerile jupânului Pană Vistierul*. Asemenea «s'ați pârât și acum în zilele Radului Vod feciorul Mihnii Vod». (*M-rea Glavacioc*, pach. 34, netrebnice doc. 19). Vezi și *doc. 16*, apoi *doc. 17* din 16 Iunie 7130 (1622) în care Necula este biv. Vel Spătar. Același pachet din 21 Sept. 7128 (1619) în care Necula este biv. Vel Postelnic și i se întărește stăpânirea peste Călugăreni. *La 8 Iulie* în hrisovul liberat de Radul Voevod la mâna popii Manii pentru moșie în Urseștî din județul Râmnicul-Sărat, Trutanda este tot Vel Postelnic. (Condica No. 2 *M-rea St. Ion*, din Focșani, pag. 100).

In anul 7131 (1622) în hrisoavele de la *12 Noembrie*, (Cond. No. 1 *M-rea Radu-Vodă*, p. 46), și *la 20 Martie 7131 (1623)* când Radul Vodă fiul luî Mihnea, dăruiește Mareluî Postel. Trufanda satele *Gruia* și *Izvorul alb* (Beloizvoară) din jud. Mehedinți și cu toate dependințele lor.

Martoriî domnuluî: jupân *Papa* Vel Dvornic, jupân *Aslan* Vel Log., jupân *Hrizea* Vel Vist., jupân *Necula* Vel Spătar, jupân *Vartolomeiu* Vel Stolnic, jupân *Furtuna* Vel Comis, jupân *Gorgan* Vel Peh., jupân *Trufanda* Vel Post., Ispravnic *Aslan* Vel Log. și a scris *Lepădat* în Târgoviște lét 7131 și de la Hristos 1623. (*Acad. Rom.* Orig. slav. doc. 3/XLII).

La 15 Iulie 1623 (în condica No. 1 a *M-rii Câmpulung*, pag. 239 și în cond. No. 2 *M-riî Cotrocenî*, pag. 518), *la 22 August* (Condica *M-riî Plumbuita*, pag. 73), la *3 Septembrie* când Radul Voevod dă *M-riî Valea* marele hrisov care a fost redactat chiar de Trufanda, saŭ cum se zicea atuncî: «ispravnic fiind Trufanda Vel Postelnic». (Condica *M-rea Valea* pag. 50), *la 7 Septembrie* când Alexandru Voevod dă hrisov *M-rii Argeșu* (Condica No. 1 *M-rea Argeșu* pag. 130 bis).

A doua domnie a luî Radu Mihnea încheindu-se la 3 Septembrie 7132 (1623), iar Domnia luî Alexandru Coconul începând de adoua zi, aflăm pe Trufanda menținut în divan și de către noul Domnitor și tot în funcțiunea de *Vel Postelnic*. Se vede însă că nu a stat mult ca Postelnic, căcî la 28 Iunie și la 10 Iulie 7134 (1626) în hrisoavele liberate de Alexandru Vodă M-riî *Slobozia lui Ianache* (Condica pag. 81, 89 și 94) întâlnim pe Trufanda ca *Vel Vistier*.

Domnia luî Alexandru Coconul se sfârși și ea, după 4 anî, la 1627 iar pe Marele Vistier Trufanda îl aflăm luând serviciŭ la 21 Octombrie 7136 (1627) sub domnul *Alexandru Iliașî* care domnește pentru a doua oară de la 1627—1629.

La 21 Oct. 7136 (1627) și la *6 Iulie* 7136 (1628) Trufanda figurează printre boeriî divanului lui Aless. Iliași ca *Vel Vistier* (M-rea *Câmpulung* pag. 8 și 9); *la 26 Decembre* 7137 (1628) (Condica No. 1 M-rea *Bistrița* pag. 347 bis), *la 3 Ianuarie* 7137 (1629) (Condica *Schit. Cotmeana* al Coziei pag. 19 bis și 21), la *27 Februarie*

1629 (Condica No. 2 M-rea *Bistrița* p. 245), *la 7 Martie* 7137 în hrisovul pentru moșia Mărcești dată Panaghii (Cond. M-rea *Nucet* pag. 71 bis), *la 4 Iunie* (Condica No. 1 *Tismana* pag. 610) și *la 18 Iunie* (Cond. No. 2 *M-rea Tismana* p. 266); în fine, la 1629 Alexandru Vodă dă jupânului Hrizé Vel Dvornic hrisov pentru niște rumâni din sat din Bălténi. In divan jupân Trufanda figurează ca Vel Vistier (Condica No. 1 a *M-rii Radu Vodă* pag. 224).

Și cu aceasta se termină de sigur activitatea de serviciŭ a Mareluĭ Vistier Trufanda, care slujise fără întrerupere treĭ domnĭ și anume pe: *Radu Mihnea*, *pe Alexandru Coconul și pe Alexandru Iliași*, între 1620 și 1630. In divan nu'l mai aflăm după 1629, sub *Leon Tomșa*, cum nu l-am aflat nici înainte de 1620 sub *Gavrilă Moghilă*; în viața particulară însă, îl întâlnim semnând ca martor *la 28 Septembrie* 7138 (1629) zapisul luĭ Stoica din Studenița la mâna dumnealuĭ *Neculii Vistieriu* etc. etc. Trufanda iscălește în grecește: *Trufantas Vistiaris* și aplică și o pecete foarte frumoasă purtând în exergă: † «*Trofantas Postelnicos*» și în centru un leŭ eraldic. (*M-rea de un lemn*, pach. 19. doc. 5); și la 2 *Octombrie* 7138 (1629) (Condica No. 3 *M-rea Bistrița* p. 113).

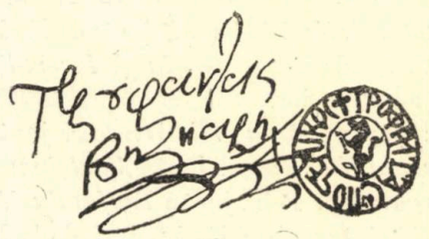

Data certă a morțiĭ Mareluĭ Vistier Trufanda nu o putem arăta; ceea-ce se poate afirma, însă, este faptul că la 13 Februarie 7140 (1632) Vistiereasa Maria Trufanda era văduvă, de oarece zapisul făcut de niște moșneni prin care i se vând ca rumâni, este dat la mâna Vistiereseĭ Trufanda care-ĭ cumpără. Acest act este semnat, ca martor, și de învățatul *Udrișteă Năsturel*, al 2-lea logofăt, și cumnat al luĭ Mateĭ Basarab. Putem presupune dar că Trufanda ar fi încetat din viață pe la 1630 și cu chipul acesta ne explicăm și împrejurarea care l-a putut împiedeca să mai facă parte din divanurile lui Leon Vodă, deși acest domn, de altfel, venise, cu destuĭ străinĭ flămânzĭ, în țară spre a maĭ recurge la serviciile unuĭ om atât de încercat în trebile domnești pe cât era poate și de îmbogățit.

(Urmează) **General P. V. Năsturel.**

INTRRAEA BISERICEI CREȚULESCU

DARUL DIN INIMĂ....

La începutul luĭ August 1899, părăseam Bucureștiĭ pe o căldură tropicală, spre a merge să mă odihnesc câteva săptămânĭ într-un colţ din cele maĭ atrăgătoare din Elveţia saxonă.

In Viena întâlniiŭ pe un vechiŭ amic, artistul D., care-'mĭ propuse să modific pentru câteva zile planul călătorieĭ mele, și să mergem împreună la Bayreuth, spre a asista la câteva reprezentaţiĭ din ciclul wagnerian, ce se dedeaŭ tocmaĭ atuncĭ în celebrul teatru al luĭ Wagner d'acolo.

Am primit bucuros această propunere și în sara de 6 August am luat trenul de Bavaria, care avea să ne ducă a doua zi pe la amiazĭ la Bayreuth.

In acelaș compartiment cu noĭ maĭ călătoreaŭ treĭ domnĭ, care se urcaseră de la München. Doĭ dintre dânșiĭ discutaŭ foarte aprins asupra afacereĭ Dreyfus și despre probabilităţile unuĭ răsboiŭ în Transvaal. Al treilea, un tânăr blond între 25 și 28 de anĭ citea liniștit o gazetă.

De la o vreme, unul din ceĭ doĭ vorbitorĭ nemaĭ având ce spune asupra celor două marĭ chestiunĭ, care agitaŭ atuncĭ lumea, se adresară către noĭ întrebându-ne de unde venim și unde mergem. Când auzi dânsul că suntem Românĭ, se recomandă îndată ca impresario de trupe germane și ne și întrebă de șansele ce le-ar avea în Bucureștĭ o trupă germană de tragedie și de comedie. I-am răspuns, că toţĭ artiștiĭ marĭ francezĭ saŭ italienĭ ca Patti, Rossi, Sarah Bernard, Mounet Soully și atâţia alţiĭ, care aŭ vizitat Bucureștiĭ, aŭ întâmpinat primirea cea maĭ simpatică, și că, desigur artiștĭ germanĭ de aceeașĭ forţă ar fi tot așa de bine primiţĭ în capitala ţărĭ noastre, cu toate că limba luĭ Goethe e maĭ puţin înţeleasă pe malurile Dâmboviţiĭ decât franceza și italiana.

Blondul din faţa noastră auzind cuvintele de *România* și de *Român*, lăsă gazeta din mână și intră și el în vorbă cu noĭ, exprimându-și bucuria că întâlnește pe cineva din Regatul Carmen Sylveĭ... «Și eŭ sunt dintr-o regiune învecinată cu aceea unde Regina dumneavoastră poetă a văzut lumina zileĭ», ne spuse dânsul cu o mândrie, pe care o simţeam și noĭ. Apoĭ o discuţie se încinse între noĭ și el cu privire la operile Suveraneĭ noastre pe care le cunoștea pe degete. „Niciodată nu voiŭ uita, spunea dânsul, fermecătoarea plăcere ce-am simţit-o la citirea *Poveștilor Peleșuluĭ*, a poeziilor dumnea-

voastră și mai ales a duioaselor legende istorice *De prin veacuri*, care m'aŭ făcut să iubesc atât Țara Românească".

In adevăr, din gesturile luĭ, din ochiĭ luĭ aprinși și mai cu seamă din vorbele luĭ calde și entusiaste, am înțeles că el contopia în acelaș sentiment de admirațiune și de adâncă simpatie pe glorioasa Carmen Sylva și mândrul Eĭ Regat.

Până am ajuns la Bayreuth, unde mergea și dânsul, ne împrietenisem. La gara miculuĭ oraș, înainte de a ne pierde și noĭ în marea mulțime, care curgea în valurĭ nesfârșite din toate părțile lumiĭ, schimbarăm după obiceiul german cărțile de vizită și strângând călduros mâna prietenuluĭ țăriĭ noastre l'am rugat, că dacă vreodată curiozitatea saŭ dorul l'ar face să călătorească prin România, să nu ne uite. Doctor Brodzina, advocat în Lennep, ne-a făgăduit.

* * *

Cum am intrat în oraș, am fost izbiți de mișcarea vie și de învălmășeala ce se produce totdeauna la serbările wagneriane în acest plăcut și liniștit colțișor al Germanieĭ. Lume de pe lume venise aicĭ să asiste măcar la o reprezentație din ciclul mareluĭ compozitor. In jurul teatruluĭ și pe șoseaua care duce la el, furnica o mulțime imensă, în mijlocul căreia auziaĭ vorbindu-se mai toate limbile.

Ceĭ care nu avuseseră grije să se asigure de bilete mai dinainte rămaseseră pe din afară. Eram mulțĭ printre aceștia. Să'ncinsese o adevărată bătălie pentru cele câteva bilete pe care uniĭ speculanțĭ îndrăzneți le luaseră de cu vreme, spre a le oferi acum cu prețurĭ fabuloase. Câteva din aceste bilete s'aŭ plătit până la 120 de mărcĭ unul. Mulțĭ bogătași ar fi fost bucuroși să plătească chiar și mai mult, dar în curând nu s-aŭ mai găsit.

Ajunsesem în ziua când se juca ultima piesă (Walkyrien) din «*Niebelungenring*». După începerea reprezentațieĭ, noĭ ceĭ fără noroc, dedeam târcoale în jurul teatruluĭ, în speranța vagă, că poate măcar câte unul dintre noĭ, vom convinge pe păzitoriĭ ușilor, să ne lase să privim din vr-un colțișor obscur. Dar acești Cerberĭ moderni eraŭ inflexibilĭ. Unul din eĭ a fost pus la o grea—'ncercare. O nobilă Madrilenă iĭ întinse o mână de aur ca s'o lase să intre. Prețiosul metal, îl turbură un moment dar nu-l învinse pe omul nostru. El privi lung sclipitoarea monedă și pe cea care i-o oferea, apoĭ roti ochiĭ la noĭ câțiva, care-l priveam discret de departe și după-ce stătu mai multe secunde pe gândurĭ, făcu din cap un semn negativ. Sentimentul de cinste și de datorie învinsese.

La ieșirea din teatru, ne-am întâlnit iară cu prietenul din tren, care ne întrebâ cu curiositate cum ne-a plăcut piesa. Amicul D., violoncelist neîntrecut și cunoscător profund al muziceĭ, iĭ desfășoară în gesturĭ largĭ emoțiile simțite la auzul divinelor armoniĭ ale luĭ Wagner... Intorcându-se apoĭ către mine Dr. Brodzina mă privi întrebător... Eŭ, dând din umerĭ, iĭ răspunseĭ, că nu pot să'mĭ daŭ nicĭ o părere, căcĭ ne maĭ găsind bilete am rămas pe dinafară ca mulțĭ alțiĭ, veniți ca și mine din țărĭ depărtate... D'odată, scoțând două bilete îmĭ oferi unul cu o deosebită grație zicându-mĭ, c'ar fi păcat să viŭ tocmaĭ din Bucureștĭ, fără să pot asista măcar la o reprezentație. Apoĭ vădit mulțumit adause, că se simte fericit c'a putut face o mică gentileță unuia din supușiĭ Carmen Sylveĭ, și neașteptând măcar să'ĭ mulțumesc, se pierdu în mulțime, lăsându-mă aproape uluit de această ori-

ginală expansiune a unuĭ om pe care abia îl cunoșteam și a căruĭ fizionomie morală va rămânea pururea vie în amintirile mele.

A doua zi asistam la reprezentația pieseĭ *Maistersinger*.

Când am intrat în sala teatruluĭ cu câteva minute înainte de începerea spectacoluluĭ, «ochiul nu distingea aproape nimic, pe urmă încetul cu încetul începu a se orienta în slaba lumină produsă de câteva lămpĭ lăsate să licărească sus aproape de plafon». Cu toată mulțimea spectatorilor, o tăcere sfântă ținea atințită atenția tuturor în așteptarea mareĭ serbărĭ artistice și o emoție adâncă îți umplea inima... Atuncĭ, printre luminile palide ale „abisuluĭ misterios" dintre scenă și sală, începură a se urca calde și vibrătoare armoniile incomparabile, necunoscute nicăieri și care te cuprind cu o putere magnetică.

Divina frumusețe a muziceĭ, talentul și simplitatea măreață cu care artiștiĭ își îndeplinesc rolurile, lumina mistică, care înneacă scena în tot decursul spectacoluluĭ, decorurile de o bogăție uimitoare și reculegerea solemnă cu care spectatoriĭ asistă la desfășurarea acestor rare evenimente artistice, te fac să te crezĭ cu adevărat într'un templu, unde sufletul înviorat și liber de toate grijile, se ridică satisfăcut spre înălțimĭ de lumină.

Am ieșit dela teatru recunoscător celuĭ, care'mĭ dăduse posibilitatea să gust una din plăcerile cele maĭ curate și maĭ înălțătoare.

* * *

Câteva săptămânĭ după excursiunea noastră, prietenul meŭ D. de care mă despărțisem la Bayreuth, se afla la Castelul Peleș, unde împreună cu alțĭ artiștĭ făcea muzică în societatea Maestățiĭ Sale Regineĭ.

Intr'o zi conversația căzând asupra teatruluĭ luĭ Wagner din Bazreuth și a reprezentațiilor ce se daŭ acolo, artistul D. povesti Suveraneĭ impresiile ce le aducea din călătoria sa. In povestirea sa, n'a uitat să amintească de împrejurarea, în care făcusem cunoștința doctoruluĭ Brodzina și de entusiazmul acestuia pentru țara noastră, pentru buna și duioasa eĭ regină și pentru Românĭ. Maestatea Sa mișcată de sentimentele tânăruluĭ advocat din Lennep, a lăsat să i se trimită o scrisoare de mulțumire, pentru simpatia caldă ce poartă țăriĭ noastre și pe care și-o arătase atât de grațios la Bazreuth față de unul din supușiĭ Maestățiĭ Sale. Scrisoarea era însoțită de o fotografie a Suveraneĭ, care purta următoarele cuvinte scrise de mâna Sa:

«Freude machen ist ein
Tropfen aus reinem Quell, ein
Goldkörnchen aus tiefem Schacht.
1899 **Carmen Sylva.**

(O bucurie făcută cuiva, este ca o picătură de apă dintr'un izvor limpede, ca un grăunte de aur din adâncimea pământuluĭ).

George Moroianu.

DUMNEZEU

INTRODUCERE

Lumea n'a fost, nu este și nu va fi guvernată decât de un singur simț: egoismul. Egoismul în natură este progresul omuluĭ, extensiunea luĭ, tendința perpetuă către civilizație.

Noĭ oameniĭ, în toată lupta vieții, n'avem decât un scop: ameliorarea mijloacelor de existență, menținerea corpuluĭ într'o stare pe cât maĭ bună posibil.

Iată tot. Cu cât reușeștĭ maĭ bine întru consevarea «euluĭ» tău, cu atât simțĭ o maĭ mare mulțumire sufletească.

Orĭce mulțumire sufletească, orĭce sentiment dulce, provenit din satisfacția simțurilor noastre saŭ din instinctul de conservare se numește egoism. Oare acea mulțumire sufletească, satisfacția pe care o simțĭ când facĭ un act caritabil, o faptă bună, — nu e egoism? Decĭ altruismul ar fi egoism.

Dar am avansat prea mult. Cu drept cuvânt mi se va obiecta că e un paradox prea hazardat, să afirmĭ că facĭ o faptă bună numaĭ pentru plăcerea instinctivă pe care o simțĭ, cu alte cuvinte că altruismul e un egoism.

Mulțumirea sufletească are miĭ de forme.

Individul posedă cincĭ simțurĭ fizice; pe acestea le mulțumește materialicește. Dar există și al șaselea: simțul moral superior tuturor celorlalte și acestuia îĭ trebuiesc mulțumirĭ saŭ satisfacțiunĭ foarte subtile.

Natura omuluĭ e complexă. Eul nostru ascunde atâtea forme de conservare, încât nicĭodată nu le vom cunoaște pe toate.

Al șaselea simț — simțul moral are un număr infinit de metode puse în serviciul instinctuluĭ de conservare saŭ al egoismuluĭ.

Progresele omenirĭ, lupta pe care fiecare individ o dă în parte și societatea în general, pentru ameliorarea situațieĭ economice, — toate acestea n'aŭ decât un scop: conservarea specieĭ, ca rezultat al conservărĭ individuale.

Omul în toată viața sa nu tinde decât spre menținerea în condițiunĭ pe cât maĭ bune posibil a produsuluĭ săŭ propriŭ: a individuluĭ.

E ceva în natură, care se clădește din noĭ: se face ceva din existența noastră; viața noastră servește la ceva.

Și acel ceva isvorăște în totdeauna din instinctul cu care am fost dotațĭ: să ne conservăm. Știința a numit acest simț egoism.

Furtul, omorul, însușirea lucruluĭ altuia; un fapt comis în detrimentul aproapeluĭ, și în genere lipsa simțuluĭ de caritate se numește egoism. De ce? Pentru că toate aceste fapte omul le face numaĭ din iubire de sine, numaĭ fiindcă nu vrea să lovească cu nimic în propria sa persoană.

Decĭ actul egoistuluĭ nu urmărește decât mulțumirea saŭ satisfacția celor cincĭ simțurĭ ale «euluĭ» săŭ și aceasta în baza feluluĭ săŭ de a raționa, în baza simțuluĭ al șaselea: simțul moral.

Când facĭ un act de răutate, spre mulțumirea simțurilor tale, te numeștĭ egoist. Când facĭ un act de caritate, tot spre mulțumirea simțurilor tale, te numeștĭ altruist.

Cauza? Și unul și altul, ambele tale fapte provin din necesitatea pe care simțul tău moral o are: de a face rău sau bine. Și aceasta pentru conservarea specieĭ, indiferent dacă ființa către care se îndreaptă acțiunea ta, suferă sau nu. Ceea-ce rămâne cert este că actul comis provine tot d'acolo din necesitatea pe care instinctul o simte de a mulțumi simțul moral.

Nicĭodată, — dar absolut nicĭodată, fapta caritabilă sau altruismul nu e abnegație în strictul înțeles al cuvântuluĭ. Iisus Christos a fost cel maĭ mare altruist. Nimenĭ nu se îndoește de aceasta, căcĭ a murit chinuit pe cruce, numaĭ pentru binele omenirĭĭ.

Cu toate acestea, Isus s'a sacrificat fiindcă simțul său moral, persoana sa avea necesitatea de a face aceasta și Isus urmând impulsul instinctuluĭ său moral a făcut un act de egoism, s'a sacrificat pentru alțiĭ fiindcă s'a sacrificat pentru sine.

Iată-mă ajuns la acel mare paradox despre care vă vorbeam la început.

Dacă aĭ să trecĭ pe lângă un nenorocit și dacă eștĭ altruist, simțind milă, îĭ daĭ un gologan. Ți-aĭ satisfăcut decĭ simțul moral, te-aĭ mulțumit pe tine însuțĭ: să știĭ că eștĭ un egoist.

Dacă trecĭ însă și cu toate că'l plângĭ pe acel nenorocit, — n'aĭ dat curs exigențelor simțuluĭ tău moral, l'aĭ lăsat să sufere pentru un altul, pentru nenorocirea aproapeluĭ tău, — cu alte cuvinte n'aĭ dat gologanul pentru mulțumirea ta însuțĭ — să știĭ că acesta e adevăratul altruism — altruismul teoretic.

Dar în viața de toate zilele lucrurile nu merg așa. Noĭ luăm și credința în Dumnezeŭ ca fiind idealul altruismuluĭ, căcĭ ea ne învață binele și numaĭ bine. Dar dacă această credință declină, e fiindcă nu vedem ce doză de egoism conține, — egoism care nu e decât în folosul fiecăruĭ individ în parte, ca rezultat al altruismuluĭ reciproc omul face binele numaĭ pentru plăcerea de a'l fi făcut. Nimic maĭ mult.

Astfel fiind, toată religia n'are decât un scop: propagarea egoismuluĭ, — întru cât această religie îțĭ dă cea maĭ pură mulțumire sufletească. Voiŭ încerca să demonstrez aceasta, în cele ce urmează.

I

Necesitatea unuĭ Dumnezeŭ

Din cauza luptelor sociale, din cauza antagonizmuluĭ dintre individ și individ, religia a perdut mult teren. Altădată, toată atențiunea lumiĭ era concentrată asupra religieĭ. Ea era piatra de încercare în jurul căreia se făceaŭ toate explorările ca și toate sacrificiile. Intr'un cuvânt, viața n'avea decât un scop: credința în Dumnezeŭ. Pe tema aceasta se trăia, se cugeta, se scria, se învăța, se inventa, se persecuta, se proteja, se creia, se distrugea, se suferea, toate în jurul subiectuluĭ divin.

Insă paralel cu mizeria de toate zilele a venit și pesimismul religios. Omul începu să se îndoiască de existența unuĭ Dumnezeŭ.

Până la o viață viitoare la început suferea pe pământ cu speranța fericiriĭ sufleteștĭ. Dar această fericire întârzia, nu maĭ venea, și individul începu să nege pe Dumnezeŭ.

Când corpul se chinuia invoca puterea divină pentru susținerea sufletuluĭ. Dar aceasta nu alina nicĭodată durerile trupeștĭ și ideia religioasă se clătină.

Religia a fest speculată. S'a făcut cu dânsa un negoț rușinos. Individul a fost exploatat; dădea moral și material crezând că servește pe Dumnezeŭ. Deja trebuia prevăzut falimentul religieĭ din momentul când acest Dumnezeŭ a fost întrupat în biserică. Tot ce e materie, tot ce încape pe mâna omuluĭ, este modelat, este exploatat în folosul celor cincĭ simțurĭ. O ființă nu trăește decât din și prin rezultatul celeĭlalte. Aceasta este o lege a naturiĭ, căreia știința omenească, cu tot bagajul eĭ de inventiunĭ nu se poate opune. Pământul e doar marea putere de creațiune și hrană. El e firul care leagă viața perpetuă dintre un individ și celălalt.

Omul, ca și toate viețuitoarele, e motivul de existență, e, ca să zic astfel, corpul-delict al pământuluĭ.

Puterea de reproducere e proporționată cu cea de hrană pe care pământul o injectează trupuluĭ omenesc spre a-și menține produsul: viața. Decât, — civilizația în

evoluția eĭ, a complicat mijloacele de existență. Și religia e și dânsa un organ al puterii de nutriție a pământuluĭ, întru cât omul este acel care a dat-o omuluĭ.

Religia, ca orĭcare altă invenție omenească, n'a fost decât un motiv de exploatare a omuluĭ, a vieții pentru viață. Ea reduce rațiunea noastră cu tot complexul eĭ de organizații la o stupidă nulitate, față cu acțiunile eĭ absolut spiritualiste.

Azĭ, tendința societățiĭ, prin metodul eĭ de civilizație, este ca să egalizeze, pe cât maĭ mult posibil, mijloacele de existență pentru oamenĭ. Dar religia, devenind un negoț, prejudiciază pe un individ în folosul celuĭlalt.

Cu alte cuvinte religia, e în flagrantă contrazicere cu principiile de egalitate, pentru care luptă societatea. Ignoranța în care ea ține mintea și spiritul, cu cătușele prejudecăților, e una din principalele cauze care aŭ slăbit-o.

Religia, prin partea eĭ morală, cum se va vedea maĭ departe, nu e nefolositoare, dar mercantilizarea eĭ a dus-o la ruină. Omul îșĭ spune: Ce-mĭ folosește religia? Dacă sunt bolnav trupește, ea mă vindecă? Când sunt flămând, mă hrănește? Nu. Trăiesc prin mine însumĭ. Credința în Dumnezeŭ este bună pentru ceĭ care nu cunosc mizeria». Acesta este terenul pe care se pune ateistul. Pentru dânsul, preocupația principală este hrana corpuluĭ. Lupta zilnică pentru existență nu-ĭ dă răgaz să se gândească la puterea supremă de care — spune teistul — depind toate sufletele de pe pământ.

Ireligiosul nu recunoaște existența unuĭ guvernator al umanitățiĭ, el nu vede decât puterea publică.

Tot ce este material, tot ce se poate vedea, simți, pipăi, în sfârșit tot ce eul săŭ îĭ poate da convingerea existenței, există. Nicĭ suflet, nicĭ spirit, nicĭ moarte propriŭ zisă, nicĭ Dumnezeŭ.

Pământul cu tot ce conține el; pământul pe care calcă, pe care se naște, trăește și se hrănește; pământul care îĭ primește corpul, atuncĭ când revoluția chimică a organelor s'a produs și cele cincĭ simțurĭ ale sale nu-ĭ maĭ reproduc nicĭ una din senzațiile ființelor și lucrurilor care îl înconjoară. Când și-a putut satisface trebuințele trupuluĭ; cu alte cuvinte când a avut tot ce-ĭ trebuia, omul n-a simțit necesitatea unuĭ Dumnezeŭ.

Când dispera din cauza trebuinților corporale, pe care din maĭ multe motive nu le putea îndeplini, invoca și nega în acelaș timp pe Dumnezeŭ. Il invoca cerându-ĭ ajutor, și-l nega văzând că acest ajutor nu maĭ vine.

Marile lupte sociale izvorîte din nevoile omenești aŭ adus ateizmul.

Burghezul nu simte necesitatea religieĭ, fiindcă corpul săŭ nu suferă; proletarul, fiindcă nu-șĭ poate satisface trupul, nu apelează la puterĭ divine.

Cel dintâiŭ nu simte nevoia zileĭ și n'are pentru ce se ruga; cel d'al doilea o simte prea mult, corpul săŭ cere hrană și celelalte lucrurĭ și Cerul nu i le poate procura.

Decĭ și dintr'o parte și din cealaltă Dumnezeirea a fost în mod fatal eliminată. Veți spune că vorbesc în liniamente prea generale. Sunt ateiștĭ, dar sunt încă destuĭ care cred în Dumnezeŭ adevărat. Și teoria luĭ Galileŭ că pământul se învârtește în jurul soareluĭ a fost primită la început de foarte puținĭ.

Cine maĭ crede azĭ că soarele se învârtește în jurul pământuluĭ? Nimenĭ. Este destul ca o idee să fie emisă, pentru ca să prindă teren.

Și ateismul nu e decât rezultatul luptelor sociale. El e născut prin forța lucrurilor.

Omenirea șĭ-a imaginat un Dumnezeŭ de caritate.

Pedepsele pe care el le prescria eraŭ contra păcatelor comise de om. O faptă bună este aprobată, una rea înfierată. Dar când ar putea divinitatea să recunoască că un om a focut bine? Nicĭodată. Materialicește nu veĭ putea merge cu abnegația până la a face bine în detrimentul tăŭ. De aceea în fața religieĭ, toțĭ oamenĭ sunt răĭ. «Dorința este marele resort providențial al activitățiĭ. Orĭce dorință e o iluzie, dar lucrurile sunt astfel dispuse că nu se poate vedea inanitatea, decât atuncĭ când ea e mulțumită.

«Nu există nicĭ un obiect pe care după ce l-am posedat să nu-ĭ recunoaștem deșearta vanitate. Lucrul acesta n'a lipsit nicĭodată, de când e lumea.... Nicĭ un instinct ără obiect. Văzând în natura umană miĭ de fapte care nu se explică destul prin plăcere saŭ prin interes, putem deduce că aceste sunt nevoile unuĭ mecanizm ordonat de natură. Omul este ca lucrătorul de Gobelius care țese la tapiserie fără să cunoască desemnul. Acesta lucrează pentru câțĭva francĭ pe zi; noĭ pentru și maĭ puțin: iluzia de a face bine [1])».

1) *Dialogues philosophiques* E. Renan.

In fața divinității, binele pe care-l face un individ altuia, e o nimicnicie, pentru că el nu compensează nicĭodată răul. Și cine poate spune că n'a făcut nicĭodată răŭ ?

«Desigur noĭ oameniĭ suntem buniĭ la ceva.

«Suntem exploatați, zic uniĭ. Ceva ce se organizează din cheltuelile noastre ; suntem jucăria unuĭ organism superior care urmărește un sfârșit prin noĭ. Universul este acel mare egoist, care ne ia drept cea maĭ grosolană căptușală, când prin plăcerea, pe care ne-o cere înapoĭ pe urmă printr'un echivalent exact de durere, când prin himerice paradisuriĭ, unde pușĭ la vecĭnica odihnă nu maĭ găsim nicĭ umbră de asemănare ; când prin această supremă decepție a virtuții care ne aduce să sacrificăm interesele noastre cele maĭ clare pentru un sfârșit care este în afară de noĭ» [1]).

Nevoile zilnice aŭ micșorat puterea religieĭ. Crezul cere sacrificiĭ, și sacrificiile acestea — fie chiar morale, — n'aduceaŭ și nu aduc nimic corpuluĭ. Fiecare om vede în totdeauna dreptatea cu dânsul.

Din moment ce corpul duce lipsă s'a sfârșit și caritatea reciprocă și ideia justițieĭ. Este adevărat : «dreptatea divină nu este fondată decât pe baza conștiinței umane. Toate legile omenești dispar în fața nevoelor trupești. Zadarnic se acuză individul de bestialitate. Instinctul de conservare nu recunoaște nicĭ una din legile morale instituite de Dumnezeŭ. Corpul omenesc cere mijlocul de existență indiferent de unde vine el.

Decĭ a opune religia, mareĭ cauze, — foamea — înseamnă să vorbeștĭ corpuluĭ despre Dumnezeŭ. Așa s'a și făcut și de aicĭ s'a ivit negarea divinității.

Omul este un rezultat al săŭ însuși. El viețuește din și printr'însul. Materialicește dar, individul nu depinde decât de legile sociale. Infracțiunile aduse acesteia prevăd pedepse instituite de oameniĭ. Fur p'un om, un om va răsplăti fapta mea. Omor ; un om mă va pedepsi. Lucrurile care se fac între indiviziĭ, trebuesc răzbunate, orĭ răsplătite de societate. Ce caută Dumnezeŭ în mijlocul oamenilor și cine este acel D-zeŭ?

Iată care este modul de a vedea divinitatea din punctul de vedere materialist. Ființa umană nu poate recunoaște ceea ce cugetul îĭ dictează, fără ca simțurile să'l convingă. Dumnezeŭ este ignorat pentru că : 1) nu se vede ; 2) nu se simte ; 3) nu se aude ; 4) nu se pipăie ; și spre a se complecta toate simțurile omuluĭ ; 4) nu se miroase!

La un om nenorocit ideile religioase iaŭ două forme și anume : una care înclină spre naturalismul materialist și cealaltă spre materialismul spiritualist. Față cu necesitățile corpuluĭ se găsește ideia naturalismuluĭ : «sunt flămând ; stomahul mĭ-e gol, pe când altiĭ, care aŭ chipul și asemănarea mea, gustă toate deliciile». Față cu necesitățile cugetuluĭ se găsește ideia naturalismuluĭ spiritualist : «sunt altiĭ, care gustă toate deliciile, pe când eŭ, deși am chipul și asemănarea lor, sunt flămând».

Acestea sunt cele două rațiuniĭ ale omuluĭ-corp și ale omuluĭ-creier. In cea d'intâiŭ, simțurile aŭ întâietatea ; corpul cere hrană. El se revoltă la ideia că altiĭ aŭ în abundență ceea ce luĭ îĭ lipsește cu desăvârșire.

Intr'al doilea, rațiunea înclină spre materialismul spiritual spre justiția divină, căcĭ deși oameniĭ aŭ toțĭ un chip și o asemănare, totuși modul de a vieți nu poate fi egal pentru toțĭ.

Acolo unde rațiunea poate stăpâni simțurile, — din punctul de vedere social, omul atinge perfecțiunea.

Iată religia, iată pe Dumnezeŭ.

«Dacă natura nu este decât o grămadă de forțe supuse unor legĭ invariabile, ce sunt ele în fond, aceste legĭ constante și necesare, dacă nu echivalentul ideilor pur realizate ?... Si aceste legĭ nu le descoperim și nu le cucerim decât prin mijlocul experienței și printr'o cucerire succesivă și parțială. Cunoștințele parțiale ale legilor universale și absolute nu produc întâiŭ de toate, în noĭ, decât ideĭ relative, în care înmulțirea se depărtează progresiv cu creșterea saŭ desvoltarea științeĭ noastre, până în ziua când progresul fiind suficient avansat, anticipăm asupra rezultatuluĭ final al experințeĭ, care se urmărește în totdeauna, fără a se ajunge vr'odată, și'ĭ supozăm un termen absolut» [2]).

Și maĭ departe : «Cu toate astea știința progresează mereŭ, faptele extraordinare, conjuncțiunile misterioase se explică, miracolul dispare, și aceste obiceiuri naturale și sociale emanate din liberul arbitru devin legĭ neschimbate, cărora Dumnezeŭ, el însuși, se supune voluntar.

Atuncĭ se ridică din partea spirituluĭ credul, tentative curioase de înțelegere

1) «Dialogues philosophiques».

2) A. Coste.—«*Dieu et L'Âme*».

spre a rezerva, în domeniul stăpânit de ştiinţă, câteva mijloace nimerite de intervenţia divină.

Credinţa desperează de a'şĭ vedea câmpul sacrat din ce în ce redus de către ştiinţă şi pe ceĭ maĭ fidelĭ epuizând mijloacele care prelungesc, pe cât posibil, domnia efectivă a divinităţiĭ».

In totdeauna, religia a fost socotită ca stăpânitoarea cugetuluĭ omenesc. Ea impunea pe Dumnezeŭ prin pedepse şi înfricoşărĭ, voind să ordone caritatea cu forţa. In fond, legile cereştĭ trebuiaŭ privite ca orĭce legĭ sociale, pentru şi prin oamenĭ, întru cât ele nu vorbiaŭ decât de lucrurĭ omeneştĭ. Dar s'a dat o înţelegere cu totul spiritualistă religieĭ, vorbindu-se omuluĭ de un ce de care el n'avea cunoştinţă. Trebuia decĭ fatal să ajungem acolo unde am ajuns.

Dacă însă în privinţa asta monoteismul judaic are o scuză, dată fiind vechimea şi modul săŭ de a fi, — creştinismuluĭ instituit acum două miĭ de anĭ, decĭ aproape patru miĭ după monoteismul evreesc, — de către un înţelept al timpuluĭ săŭ, nu i se poate ierta marea greşeală ce a făcut-o, vorbind... spirituluĭ despre... o viaţă cerească!

«Dacă în ordinile morale saŭ maĭ curând în resorturile saŭ motivele morale, doctrina luĭ Isus se semnalează prin câteva particularităţĭ, aceasta este exclusiv Evanghelia propriŭ zisă şi atestarea că sfârşitul lumiĭ şi stăpânirea luĭ Dumnezeŭ sunt aproape, punând reprezintarea pedepseĭ prelungite şi a recompenseĭ pline de seducţiunĭ la o proximitate imediată şi în proporţie cu organele noastre vizuale, impunându-ĭ astfel nu maĭ multă eficacitate şi tot atâta motiv. Astfel, în ce priveşte etica, doctrina luĭ Isus, nu oferia nimic altceva particular de care ne-am putea servi. Toate pasagiile evangheliei sale, când e vorba de a le aplica, se reduc la citaţiunĭ ocazionale pe care, fără îndoială, Isus n'a putut să le înţeleagă în profunditatea şi scopul lor.

Astfel se explică că aderenţiĭ doctrineĭ luĭ Isus sunt strânşĭ de gât şi n'aŭ altă scăpare decât de a atribui modul lor de a vedea declaraţiunilor luĭ Isus şi de a le plasa în «Reiterwache», cum se face cu un epigraf pe care cineva nu se crede obligat de a-l cerceta de aproape căutându-ĭ accepţiuuea istorică. Consecinţa este că predicile acestor aderenţĭ aĭ luĭ Christ, asupra textelor biblice, fac arbitrariul în interpretaţie, având talentul de a găsi simboale de combinaţie, întrecând încă producţiunile secoluluĭ trecut. Ele nu şĭ-aŭ asemănarea decât în predicaţiunile rabinilor liberalĭ care găsesc cel puţin un motiv, o scuză în furtul lor şi în sărĭturile îndrăzneţe ale imaginaţieĭ lor orientale, a acesteĭ curioase facultăţĭ de care exploatările Talmuduluĭ ne fac sa surâdem...

Greşeala fundamentală a aderenţilor creştinizmuluĭ luĭ Isus Christos, este dublă. Ea consistă în a crede întâĭ că trebuia căutată valoarea istorică a luĭ Isus, în doctrina sa, maĭ mult decât în influenţa sa personală asupra anturajuluĭ săŭ; apoĭ, că Isus trebuie să fie considerat şi onorat ca fondatorul religieĭ creştine universale...

Nimic nu era maĭ departe de gândul luĭ Isus, decât ideia c'ar putea fi eroul uneĭ doctrine nouă, saŭ chiar fondatorul uneĭ religiunĭ nouă.

La insistenţele vechilor profeţĭ, el nu voia să înveţe lumea care venia la dânsul, decât purul judaizm, spunând că împlinirea promisiunilor naţionale judaice, eraŭ aproape, şi prezintându-se drept acel messia mult aşteptat şi drept cel chemat spre a realiza aceste promisiunĭ.

Deja ideia de care era animat, că sfârşitul lumiĭ şi noul imperiŭ dumnezeesc al evreilor nu vor întârzia de-a veni — l'ar fi făcut să recunoască imposibilitatea în care era pusă doctrina sa. — Deasupra titluluĭ «Creştinismul luĭ Crist» nu rămâne decât o foaie vestejită asupra căreĭ se înşiră tot ce a figurat altădată ca adevăr câştigat de istorie. Dar în sgomotul care se face în jurul creştinismuluĭ luĭ Isus Christos, maĭ este încă altceva în joc. Se ascunde un rest din vechea credinţă de autoritate fără îndoială; autoritatea luĭ Isus Christos se reazimă pe credinţa divinităţiĭ sale, dar nu e maĭ puţin adevărat că, graţie lungeĭ vieţĭ de care sunt dotate puterile morale, acest respect urmează un timp maĭ mult saŭ maĭ puţin lung, dela rădăcina sa, în sânul poporelor, unde sentimentul domneşte de atâta vreme.

Acest respect fără cauză actuală, care după ruina tutulor altor autorităţĭ trebuia să asigure la ceeace dă ca doctrină a luĭ Isus, o primire maĭ întreagă şi maĭ supusă decât cea actuală, ar fi găsit, dacă se considera şi examina declaraţiunile sale, simplu cum aŭ fost date spre a fi, adică drept discursurĭ originale ale unuĭ evreŭ vizionar, care a trăit acum maĭ multe miĭ de anĭ, şi care a fost om cum suntem noĭ, fără de a maĭ adăuga că cultura luĭ era dintr'o epocă mult maĭ grosieră şi superstiţioasă [1])».

1) E. de Hartmann, «*La religion de l'avenir*».

N'am să discut nicĭ pe aceea teoria luĭ Hartmann nicĭ pe aceea a luĭ Renan, după cum nu viața luĭ Isus saŭ Moise mă preocupă.

Am spus-o maĭ sus și o repet, acolo unde rațiunea poate stăpâni simțurile, — din punctul de vedere social, omul atinge perfecțiunea. Și cum la teist, simțurile corpuluĭ aŭ întâietatea, — pentru binele omenirĭĭ, Dumnezeirea — nu religiunea — este absolut necesară.

Noul curent care s'a format contra ideiĭ divinității este el însuși în contra societățiĭ și contra legilor și organizației sociale.

Decĭ trebuie un Dumnezeŭ. Nu căutați la roadele care le-a dat divinitatea până în prezent.

Se înțelege: viața viitoare cu tot bagajul eĭ de pedepse și plăcerĭ n'a putut înrâuri asupra corpului nostru. Teoriile absolut greșite ale luĭ Moise, Isus și ceilalțĭ legiuitorĭ n'aŭ făcut decât răŭ umanității. Și acest răŭ a venit d'acolo că s'a ignorat cu desăvârșire corpul și s'a vorbit spirituluĭ.

Pentru trup, s'a lăsat toată libertatea pământească, iară sufletuluĭ i s'a spus despre o viață viitoare: acea enormă minciună care-și trage origina din monoteizmul judaic.

După Moise, Isus care n'a căutat atât timp cât a trăit decât să învețe poporul ca să cunoască cât maĭ bine formula acestuia, — a dat și el o semnificație cu totul spiritualistă vieții; adevărul este, că nu se cunoșteaŭ atuncĭ luptele sociale de azĭ. Omul, înhămat la marele car al civilizației, și-a înmulțit trebuințele, căcĭ existența a luat din ce în ce o formă maĭ materială. Gusturile rafinându-se, plăcerile se înmulțesc și dorințele tot astfel. Ce poate decĭ spiritul — acel vecĭnic nevăzut spirit — asupra corpuluĭ viŭ, mișcător, asupra cărniĭ doritoare de viața pământească?

Nimic.

Marea reformă universală, care ar da cu totul altă față întregiĭ organizațiunĭ a societățiĭ, ar fi inaugurarea uneĭ religiunĭ — dacă poate fi religiune — universale.

Nicĭ monoteizm judaic, nicĭ brahmanizm, nicĭ budizm, nicĭ creștinizm, nicĭ islamizm.

Nimic din toată adunătura actuală de preoțĭ, evangheliĭ, bisericĭ și reprezentanțĭ aĭ uneĭ false credințe, bune pentru alte vremurĭ, pentru alte împrejurărĭ.

CAP. II

Fetișizmul, Monoteizmul și Creștinizmul

N'am să discut nicĭ epoca idolilor, nicĭ cele două marĭ religiunĭ actuale.

Dacă în evoluția omenirĭĭ observăm fazele și modul cum Dumnezeirea a fost impusă, ne întrebăm: oare din acea amestecătură de Dumnezeĭ și religiunĭ, credințĭ și superstițiĭ, ideĭ și formule; din acea mare mulțime, fie de idolĭ, animale, obiecte, saŭ legiuitori — oamenĭ, — nu se desprinde o singură și mare idee: divinitatea? Religiunea mergea paralel cu gradul de civilizație al individuluĭ. Când acesta umbla gol, trăind de azĭ pe mâine, când simțimântul esteticeĭ era ceva necunoscut, desigur că omul și-a reprezintat divinitatea, sub forme absolut grosolane. Pentru dânsul era indiferent chipul Dumnezeuluĭ săŭ, fie un lemn orĭ un animal, «atot-puternicul necunoscut» rămânea acelașĭ: unul și invulnerabil. Omul putea să aibe și zece idolĭ, cu toate astea puterea și influența luĭ rămâneaŭ unice.

A venit epoca monoteismuluĭ judaic. Desigur, Moise reprezintă întreaga cugetare a timpuluĭ săŭ. Desvoltarea civilizațieĭ, făcuse progrese marĭ și era imposibil ca metafizica să stea loculuĭ.

Epoca luĭ Moise a fost epoca spiritualistă. Individul neagă viața pământească și'și concentrează toată atitudinea asupra moraluluĭ.

Pentru marea mulțime religiunea aceasta n'a fost decât un expedient. In Tablele Legiĭ nu trebuie să citim ceea ce este scris ci aceea ce ele ascund.

Cugetul luĭ Moise a dat un paliativ moraluluĭ bolnav al omuluĭ de atuncĭ. Toate prescripțiile luĭ Iehovah, deși adresate moraluluĭ, aŭ însă de țintă corpul. De aceea, pentru intelect, Dumnezeul judaic e un Dumnezeŭ de groază și înspăimântare. Marea luĭ formulă este pedeapsa. Și astfel fiind, toate amenințările aduse moraluluĭ nu vizează decât corpul.

Moise viețuise pe timpul când omul era întocmaĭ ca un copil bolnav. Individul

îşĭ concentrase toată atenţiunea asupra corpuluĭ, şi dacă nu intervenea monoteismul cu tot nimbul său de pedepse şi plăcerĭ viitoare, în gradul de civilizaţie de atuncĭ, orĭce ideĭ umană dispărea şi cine ştie, azĭ ne găsiam poate iar în rândul animalelor din care am eşit. Aşa dar vechiul Testament n'avea decât un scop: să infiltreze omuluĭ ideia uneĭ vieţĭ viitoare pentru a scădea astfel iubirea vieţiĭ pământeştĭ — decĭ a corpuluĭ. Dar dacă s'ar fi spus că după moarte corpul sboară saŭ e dus în cer, ideia n'ar fi fost primită; absurditatea eĭ, fiind chiar şi pe vremea aceea evidentă.

Dacă i s'ar fi spus că corpul e supus la tot felul de chinurĭ după moarte în pământ, individul s'ar fi convins imediat despre acest neadevăr.

Rămânea să i se vorbiască despre un lucru unde certitudinea nu putea exista: despre suflet

Aicĭ stă marele merit al luĭ Moise.

Dar legea luĭ şĭ-a dat rezultatul dorit de dânsul. Până la o viaţă viitoare, omul voia să profite de cea pământească, şi cu timpul el îşĭ despărţi fiinţa în două: corp şi suflet, cercând să nu confunde trebuinţele unuia cu ale celuĭlalt.

In acest stadiŭ se găsea religia când omenirea dădu naştere unuĭ alt predicator al monoteizmuluĭ judaic: Isus.

«Isus era evreŭ din cap până în picioare [1]), educaţia sa, fusese educaţia naţională evreiască. Nicĭodată influenţa uneĭ culturĭ străine, n'a putut să'l atragă. El a trăit şi a murit în cercul ideilor timpuluĭ şi poporuluĭ săŭ, luând parte la superstiţiile celuĭ d'intâiŭ, ca lege naţională a profeţiilor celuĭ d'aldoilea. Toată activitatea sa fu dedată spre a reproduce tipul profetismuluĭ judaic, fără de a excepta exerciţiile ascetice. Era — după profeţĭ — o credinţă primită că într'o zi, Dumnezeul naţional al evreilor, va aduna toate popoarele în jurul templuluĭ săŭ şi multă vreme evreiĭ reuşiseră să facă prozeliţĭ din popoarele străine

Raporturile internaţionale, în care frecvenţa mergea încrucişându-se în ultimele secole, întărise încă tendinţa sentimentuluĭ religios *naţional* de a se transforma prin expansiune într'un sentiment religios *universal* şi înapoiarea posterioară la naţionalizmul evreŭ exclusiv, nu fu decât o reacţiune contra cosmopolitizmuluĭ anti-judaic al creştinizmuluĭ predicat *gentililor*.

Isus rămânea decĭ pur şi simplu pe drumul deja făcut de sentimentul religios al poporuluĭ săŭ, în timp ce tot accentuându-se caracterul neşters al legeĭ mozaice, el nu perdea din vedere propagarea cultuluĭ luĭ Iehovah la *gentilĭ*.

Credinţa în sfârşitul apropiat al lumeĭ se opuneaŭ la toate amânările opereĭ misionare, dacă s'ar fi voit ca o parte din *gentilĭ* (primitorĭ aĭ doctrineĭ) să fi fost încă scăpată. Examinând lucrurile din punctul de vedere psichologic, este foarte natural că speranţele bazate pe adesiunile de câştigat de la *gentilĭ*, să ia cu atât maĭ mult în posesiune sufletul luĭ Isus, cu cât el se vedea maĭ amar respins în aşteptarea de a reuşi să străbată cu ideile sale în mijlocul chiar al evreilor.

Isus era evreŭ, nimic decât evreŭ şi dacă cineva se îndoeşte, asta vine numaĭ d'acolo şi în afară de influenţa tulburătoare a voinţeĭ, că se ignorează ceea ce era judaizmul pe timpul luĭ Isus şi ceea ce îl deosebia de judaismul luĭ Moise şi al profeţilor săĭ.

Căcĭ, pe dânşiĭ nu'ĭ desparte numaĭ distanţa unuĭ timp egal cu perioada care de la vârsta de mijloc se întinde până în zilele noastre, ci această epocă este traversată de evenimente atât de extraordinare (transporturĭ, cuceririĭ, amestecurĭ cu rase având o civilizaţie străină) încât ideia uneĭ stagnaţiĭ este absolut inadmisibilă.

Talmudul, ca ideile sale în parte liberale şi umane [2]), era aproape închis de atuncĭ sub forma tradiţiuniĭ orale în părţile sale cele maĭ importante.

Evreiĭ literaţi din epoca aceea vedeaŭ Vechiul Testament prin lentila Talmuduluĭ, întocmaĭ cum un protestant liberal de azĭ vede Noul Testament prin lentila luminelor şi umanitarizmuluĭ modern.

Doctrina luĭ Isus nu coprinde nicĭ o ideie pe care el să n'o fi primit dela cultura epoceĭ sale cu totul înmuiată în Talmud; unele din parabolele sale sunt împrumutate din Talmud...

Meritul pozitiv al învăţăturiĭ sale, nu consista nicĭdecum în aceea că ar fi propovăduit ceva «*noŭ*», nicĭ în aceea că ar fi dat elementelor existente un caracter esenţial noŭ, intervertind poziţia lor respectivă.

Singurul fapt stabilit este că graţie luĭ tradiţia secretă a şcolilor se menţinea

1) J. A. Müller: «*Lettres sur la religion chrétieme*».
2) Emmanuel Deutsch «*Der Talmud*».

pe pieţile publice, că ceĭ maĭ săracĭ şi mizerabilĭ avură astfel partea lor de educaţie şi luminare şi că, dânsul cu vederea sa străpungătoare şi sigură ştiu să tragă din hypertrofia erudiţieĭ talmudice, adevărate perle, ştiind să apere de naivitate preceptele câştigate şi graţie uneĭ expuneri viĭ şi clare să apropie de inteligenţa poporuluĭ ceea ce până atuncĭ îĭ rămăsese acestuia cu totul străin.

Este adevărat că Isus, afară de ce a împrumutat credinţiĭ religioase populare şi teologieĭ timpuluĭ său, a dat ceva ce-ĭ aparţinea luĭ însuşĭ. Acel ceva el îl punea tocmaĭ în mijlocul predicilor sale: îl repeta fără încetare, insistând în totdeauna asupra propriilor sale adăugirĭ.

Dar tocmaĭ acest element al Evangheliei sale, care era cu totul original pentru dânsul, în trasmisiunea căruĭ el făcea să consiste întreaga sa misiune, nu este pentru noĭ decât foaia uscată, căzută de pe copac: rugina care s'a depus ea însăşĭ în timpul dezvoltăriĭ istorieĭ...

Ce este evanghelia luĭ Icus? Afirmaţiunea profetică că domnia naţională judaică a luĭ Iehovah, aşteptată de evreĭ în sensul unei teocraţiĭ pământeştĭ, va avea să stăpânească un pământ care va trebui să fie creiat din noŭ, după distrugerea celuĭ vechiŭ prin foc....

La atâta se reducea, întâiŭ, Evanghelia luĭ Isus (care nu este decât urmarea Evangheliei Sf. Ioan Botezătorul).

Toate consiliile, toate avertismentele, privind purtarea practică cea maĭ convenabilă, în care ele înfăţişează opiniunile obicĭnuite ale evreilor, contimporaniĭ săĭ, nu fac altceva decât să tragă concluziunile acesteĭ Evangheliĭ, adică crezul că nu merită să părăseştĭ pământul, pentru atâta de puţin timp cât are să maĭ existe; că decĭ e vorba de a ne ocupa numaĭ de pedeapsa şi amendamentul de a nu fi — în ziua cea de judecată — devoraţĭ de foc, şi de a nu putea face parte din locuitoriĭ nouluĭ pământ. Chiar Isus singur, vorbeşte pretutindenĭ, mărturisind clar că în gândul său, lucrul acesta constitue conţinutul special al Evangheliei sale şi că restul predicelor sale nu face decât să repete pregătirile şi promisiunile cunoscute, fără de-a aduce nimic noŭ. In ce priveşte peirea lumiĭ, care de altfel găseşte încă în profeţiile evreeştĭ, un punct de sprijin naţional-religios, desigur că ea vine de la convingerea profundă că o lume atât de rea merită să piară, şi că Dumnezeŭ împărtăşeşte această convingere, încheind că ea trebue să-l determine ca să prăbuşească lumea, fără întârziere.

Această predică, Isus — cum se ştie — n'a făcut-o singur. Pretutindenĭ şi în toate timpurile, o asemenea înlănţuire de ideĭ în sufletele deschise emoţiunilor, a condus la astfel de profeţiĭ religioase şi nu este de mirat ca ele să fi fost primite cu aceeaşĭ credinţă cum aŭ primit discipoliĭ luĭ Isus profeţiile acestuia.

Astfel dar aderenţiĭ modernĭ aĭ doctrineĭ luĭ Isus, atestată în mod istoric, înfăţişându-se drept creştinĭ evanghelicĭ autenticĭ şi inalteraţĭ, eĭ daŭ ca prim înţeles mesagiul luĭ Isus indicând guvernarea luĭ Dumnezeŭ venit pe pământ ca o semnificaţie opusă celeĭ pe care Isus i-a dat-o şi care nicĭodată nu i-ar fi putut trece prin minte.

De fapt, Isus nu s'a crezut el însuşĭ, la începutul cariereĭ sale, decât ca un profet ales de Dumnezeŭ şi numaĭ graţie timpuluĭ şi spirituluĭ bolnav al unor oameni exaltaţĭ, el fu proclamat şi salutat ca mesia.

Atinsese o înălţime suficientă, pentru ca apoĭ să se credă el însăşĭ acel Mesia aşteptat, cu atât maĭ mult cu cât până la vindecările miraculoase nicĭ un semn de profeţie nu se arătase în persoana sa? Nicĭodată, însă Isus nu s'a gândit la o interpretare ideală a credinţelor messianice ale evreilor timpuluĭ său, după cum până la sfârşitul vieţeĭ sale n'a renegat convingerea pe care o avea despre apropiatul sfârşit al lumiĭ.

După dânsul «domnia sa nu era pe această lume», ci în sensul că începutul guvernăriĭ sale trebuia să dateze de la fondarea pământuluĭ noŭ şi a nouluĭ Ierusalim, în care noĭ facem marea greşeală de a nu vedea decât imaginĭ....

Intreaga parte din continentul etic al doctrineĭ luĭ Isus care se poate adapta protestantizmuluĭ liberal spre conservare, se reduce la preceptele mozaice: «iubirea luĭ Dumnezeŭ» şi în iubirea viitoruluĭ [1])....»

Dacă am citat un pasagiŭ cam prea lung, din splendida operă a filosofuluĭ german, este fiindcă am voit să ajung la ultima frază: «iubirea viitoruluĭ».

Atât în monoteizmul judaic cât şi în creştinizm — care de altfel e o parafrazare al celuĭ dintâiŭ — singurul şi principalul punct asupra căruĭ se concentrează toată atenţiunea individuluĭ este «viaţa viitoare».

«Crede şi te veĭ mântui» ca şi cum pe pământ omul nu trăeşte cu corpul ci

1) E de Hartmann, «*La religion de l'avenir*»,

cu sufletul. Cerul este pentru suflet, dar pentru corp e pământul. Care sunt preceptele divinităţii pentru lumea asta?

«Să nu furi», «să nu omori», «să nu doreşti lucrul altuia» etc. etc., şi omul se întreabă: «Dar dacă am să fur?» Dar dacă am să omor? etc. Veţi răspunde: «sunt legi sociale care pedepsesc toate relele». Dar, aceste legi nu există ele oare de când omenirea s'a organizat în societate regulată? Evident că da. Cu toate astea, deşi ele numără mii de ani de existenţă, care le este rodul? Azi nu se omoară? Nu vorbesc de crimele izolate, ci de cele ordonate de lege şi permise de ea. Ce e condamnarea la moarte, ce este mai ales războiul? Cine dă dreptul unui grup de indivizi ca să distrugă pe un altul? In virtutea căreĭ justiţii o adunare de oameni porneşte să măcelărească pe celălalt?

Dar azi nu se fură?

Ce este întregul comerţ, ce este toată industria, tot schimbul economico-politic?

Intru cât e mai vinovat furtul izolat comis de nevoie, decât cel admis de toată lumea, — acel care ţine firele întregeĭ noastre existenţe — şi care se numeşte comerţ? In virtutea căruĭ drept este permis să furi la lumina zileĭ, cu ştiinţa legiĭ şi a societăţii, şi nu-ţi e permis ca atunci când aceeaşi societate nu-ţi dă mijloace de a-ţi schimba munca pentru pâine — să n'o furi?

Iată deci că organizatia societăţii n'are nici o bază serioasă, — nu e guvernată de nici o lege divină, căci divinitatea este perfectă şi societatea nu e.

Oamenii se organizează între ei, decretează legi şi regulamente cu vecinicul drept al celui mai tare.

Deci, în ce priveşte viaţa pământească, nici fetişismul, nici monoteizmul judaic ori creştinizmul, n'aduc nimic în folosul dreptăţii umane.

Invinsul societăţii n'are ce căuta în viaţa de pe pământ. El e copacul care moare neîngrijit, fie pentru că a fost trecut cu vederea, fie că a fost ocolit ca mătrăguna nefolositoare.

In lipsa legilor cereşti, şi cum organizaţie societăţii este în flagrantă contrazicere cu toate religiunile, omul trebuie să părăsească credinţa de până acum spre a se deda uneĭa nouă şi în conformitate cu organizaţia şi gradul de civilizaţie pe care lumea l'a atins astăzi.

CAP. III

Ideia generală a Dumnezeirii

«Vreaŭ să resping ca fals orice lucru despre care pot să mă îndoesc. Pot să mă îndoiesc de toate obiectele materiale care mă înconjoară şi pot să cred că visez saŭ că sunt jucăria unuĭ geniŭ răŭ care mă înconjoară de iluzii.

Dar visând şi îndoindu-mă văd că gândesc; deci sunt; gândul îmi garantează existenţa mea.

Pot să mă îndoiesc de corpul meŭ şi de lume, dar nu pot să mă îndoiesc de cugetul meŭ. Deci sufletul meŭ care se gândeşte este distinct şi independent de corpul meŭ şi poate să cunoască mult mai bine decât dânsul. Cu toate astea, dacă mă gândesc, asta e pentru că fiinţa mea nu este cu totul perfectă, căci e o perfecţiune mai mare de a cunoaşte decât a se îndoi.

Şi de unde am învăţat să mŏ gândesc la ceva mult mai perfect decât mine, dacă nu este ceva de natură mai perfectă şi care să aibă în sine toate perfecţiunile de care pot avea vr'o idee, adică care să fie Dumnezeŭ.

Deci, Dumnezeŭ există şi de oarece mă simt mărginit, muritor schimbător, ignorant şi infirm, el e nesfârşit, etern, neschimbat a tot cunoscător şi a-tot putinte.

Din momentul acesta, tot ce este în noi, real şi adevărat venind de la o fiinţă perfectă şi infinită, avem siguranţa că ideile noastre clare şi distincte sunt de fapt adevărate: existenţa şi perfecţiunea luĭ Dumnezeŭ ne asigură de adevărul gândurilor noastre.

Rezumăm:

Cuget, deci sunt, — sunt, deci am ideia perfecţiuniĭ care nu'mi poate veni de cât dela o fiinţă perfectă; — deci Dumnezeŭ există, şi cum el nu poate fi înşelător pentru că este perfect, trebue să mă încred în facultăţile mele şi mai ales în acel

sentiment de dreptate şi nemurire care mă face să cred în compensaţia suferinţelor şi la îndreptarea inegalităţilor pământeşti într'o altă viaţă [1]).

Pretutindenĭ, în toate teoriile, o idee se desprinde limpede: «viaţa viitoare».

Ideia divinităţiĭ nu poate fi concepută fără acea a uneĭ vieţĭ cereştĭ.

Aĭ trăit cât aĭ trăit pe pământ, când viaţa de aicĭ s'a sfârşit, te ducĭ să începĭ alta în cer, în contrazicere cu cea de pe pământ. Cu alte cuvinte, dacă aĭ suferit din partea semenilor tăĭ, fiziceşte, sufletul îţĭ va fi fericit în imperiul ceresc şi alte asemenea năsbâtiĭ.

Ce rezultă de aicĭ?

Ideia divinităţiĭ ia forma uneĭ vieţĭ aparte de cea pământească şi'ĭ dă o extindere mult maĭ mare.

Dar moartea corpuluĭ e cea maĭ bună dovadă a imposibilităţiĭ uneĭ viitoare vieţĭ. Nu există religie fără credinţă în viaţa cerească.

Este o legătură de ideĭ în aceste două formule.

Dumnezeŭ e sus. De morĭ te chiamă în cer şi bine înţeles, dacă aĭ crezut într'însul, îţĭ dă fericirea cerească. Dar în aşteptarea acesteĭ fericiri problematice şi neconfirmate încă de nimenĭ, omul caută să-şĭ mulţumească corpul.

Oare, dacă ar exista într'adevăr o împărăţie cerească pentru oamenĭ, individul ar ţine atât la viaţa de pe pământ?

Lupta pentru existenţă nu e cea maĭ bună dovadă că viaţa e unică?

Nu întâlniţi zilnic oamenĭ în starea cea maĭ mizerabilă, şi nu vă întrebaţĭ văzându-ĭ «Ce maĭ trăeşte într'însul?».

Trăeşte răsuflarea, trăeşte simţul, cugetul, mintea setoasă de dulcea şi unica viaţă pământească oricât ne apare ea de rea şi mizeră.

Trupul suferă, dar mintea rezistă, pentru că sufletul preferă viaţa de pe pământ — saŭ maĭ bine zis pentru că alta nu există.

Moise şi Isus, cel dintâiŭ reprezentantul direct, cel de-al doilea propovăduitorul luĭ Iehovah, caută să dea o însemnătate cât maĭ mare moraluluĭ, spre a scădea importanţa pe care omul o dă corpuluĭ. Viaţa de aicĭ e nimică pentru dânşiĭ, o deşertăciune, un purgatoriŭ; ea nu trebue luată în serios. Azĭ eştĭ, mâine nu eştĭ. Dar cea cerească e nesfârşită: în cer trăeştĭ vecinic, etc. Cu toate astea o întrebare foarte logică se opune propovăduirilor vieţiĭ sufleteştĭ: Putem trăi sufleteşte înainte saŭ fără de a fi fiziceşte? «Nimic din ceea ce cunoaştem nu se opune ca să ne închipuim că ceeace a fost, maĭ poate fi odată; că o combinaţie din trecut, poate să se maĭ repete din noŭ; că un suflet deja realizat, poate să se încarneze. Din contra, mi se pare foarte probabil că combinaţiile fiziologice nu sunt cu totul nesfârşite saŭ cel puţin că cele nouĭ se apropie foarte serios de cele vechĭ, astfel că sufletele retrăiesc cu foarte micĭ diferenţe.

Vreaŭ să precizez puţin această idee, care-mĭ pare atât de contrarie concepţiunilor noastre obicinuite, dar care în fond se găseşte absolut conformă [2]), «fiecare cunoaşte în aritmetică ceeace se numeşte «fracţiune poriodică»; aceasta este fracţiunea zecimală exprimată prin serĭi de crifre care se reproduc la infinit, însă în aceeaşĭ ordine. Ritmul saŭ perioada acesteĭ serĭi, poate să fie saŭ numaĭ dintr'o singură cifră care se repetă fără sfârşit; ca 0,333..., saŭ de două cifre: 0.23. 23. 23.... saŭ de maĭ multe: 0.3457. 3457. 3457.... In fine, dacă s'ar avea răbdarea de a întinde diviziunile destul de lungĭ s'ar putea constata că orĭce fracţiune ireductibilă este periodică; numaĭ că pentru unele perioade va fi poate de o sută de cifre, de o mie saŭ maĭ mult. Eĭ bine presupuneţĭ că legile de combinaţie fisiologică să fie perfect cunoscute. Am ajunge probabil să recunoaştem ereditatea efectelor asemănătoare cu cele care se reproduc seriile de cifre.

In maĭ multe cazurĭ, asemănarea continuă. De generaţiĭ ar putea să figureze în serĭi nesfârşite de o singură cifră (0.3333....); acesta ar fi, într'o rază perfect stabilă, când fiiĭ se aseamănă invariabil şi identic taţilor lor.

In alte cazurĭ, asemănarea sare două saŭ treĭ generaţiĭ, ea ar putea se fie figurată prin seria de două saŭ treĭ cifre (0.324. 324. 324...) indicând maĭ multe oscilaţiunĭ într'o rasă care tinde spre echilibru, oscilaţiune care aduce la aceeaşĭ combinaţie fisiologică toţĭ cincizecĭ, şaptezecĭ şi cincĭ saŭ o sută de anĭ.

---

1) Pasagiul acasta din Descartes, A. Coste îl pune la începutul opereĭ sale «Dieu et L'Ame» şi adaogă: »Astfel, cu o abilitate fără pereche Descartes stabileşte repede, în două vorbe, deosebirea dintre suflet şi corp *existenţa luĭ Dumnezeŭ*, certitudinea cunoştinţelor noastre şi adeverirea aspiraţiunilor noastre int.me» (Despre deosebirea dintre suflet şi corp pe care o susţine Descartes voiŭ vorbi într'un alt capitol).

2) Dacă reproduc acest pasagiŭ din «Dieu et l'ame» a luĭ A. Coste, nu o fac pentru că împărtăşesc vederile autoruluĭ, — din contra, — spre a arăta modul idealist, — însă absolut fals — în care uniĭ văd sufletul, dându-l ca un ce neperitor, imortal.

In sfârșit, în alte cazurĭ reîntoarcerea combinațiunilor nu se produce decât la intervale enorme; seria periodică este imensă, orbita revoluțieĭ e astfel alungată că eclipsa seamănă aproape cu o parabolă: un Homer, un Epicur așteaptă două saŭ treĭ miĭ de anĭ înainte de a se găsi în Ghöethe; Platon doarme aproape tot atâta vreme înainte de a renaște în Kant; Archime stă 1900 de anĭ înainte de a se încarna în Newton[1]).

Oamenĭ bunĭ și voĭ învinșiĭ acesteĭ lumĭ bucurați-vă! Nenorociți care vă vedeți pe patul de moarte, în agonie, mângâiați-vă! Moartea voastră nu e decât o vacanță pe care v'o dă Dumnezeŭ, o odihnă pe care «a-tot-putintele» o acordă sufletuluĭ... Nu vă speriați, veți reveni peste câtva timp, pe pământ spre a trăi, și cine știe? poate fericiți, bogați... Nu-ĭ așa că e stupid! După această nouă teorie nu suntem noĭ aceea care reproducem speța. Buniculuĭ meŭ, mort acum cincizecĭ de anĭ, i-a expirat concediul dat de Dumnezeŭ și el trebue să revie pe pământ. Urmașa sa femenină n'are nevoe pentru acest lucru de sexul opus!...

Dar chestia e atât de absurdă că nu merită să fie discutată, formele fizice pot să se asemene cu un individ din generația trecută; aceasta uu însemnează că și sufletul e al aceluiașĭ individ.

Pretutindenĭ decĭ vedem că ideia spiritualistă, predomină. In general noĭ ne imaginăm pe Dumnezeŭ ca având chipul și asemănarea noastră saŭ o formă oareșĭ care. In privința aceasta biblia se contrazice.

Luĭ Moise și Abraam, Iehovah se arată sub forma uneĭ flacărĭ de foc. Insă vorbind despre facerea lumiĭ Vechiul Testament ne spune că Dumnezeŭ a focut pe om după chipul și asemănarea sa. Isus Christos atât timp cât a trăit, nu era decât un apostol, un preot saŭ un predicator al credinției în Iehova. Niciodată — ne spune d. de Hartmann în opera sa «La religion de l'avenir» -- Isus nu s'a gândit să-șĭ închipuie că e un Dumnezeŭ, orĭ egal saŭ asemănător cu Dumnezeŭ. El ar fi respins cu cea maĭ mare indignare o astfel de imaginare cu mult maĭ mult încă decât a pus să se apere contra epitetuluĭ, inocent de altfel, de «bun» în sensul ertării păcatelor (Math. XIX 13)».

Cu toate acestea omul nu poate să'șĭ închipuiască o divinitate omenească și înconjură pe Isus cu tot felul de aureole, legende punându'l încetul cu încetul pe scaunul Dumnezeesc. Isus nu maĭ este nicĭ apostol nicĭ sfânt; el e Dumnezeŭ.

Dacă Christ a respins ideia pe care poporul a încercat s'o acrediteze, când era el în viață, și care a prins, cum că ar fi Dumnezeŭ, în schimb apostoliĭ săĭ, după ce a murit dânsul, aŭ căutat cu tot dinadinsul, să dea de verosimilă această închipuire.

Faptul e explicabil. Azĭ n'am fi avut o religiune creștină, după cum nicĭ peste o sută de anĭ nu vom avea una tolstoiană, dacă apostoliĭ luĭ Isus nu l'ar fi dat pe acesta în ochiĭ mulțimiĭ drept Dumnezeŭ saŭ cel puțin ca fiul acestuia. Cugetul nostru nu primește decât supra-naturalul, misteriosul, inexplicabilul.

De un lucru pe care'l vede și se poate convinge, omul nu se teme.

Și ce e întreaga religie dacă nu o înfricoșare? «Cât de mare este bunătatea ta pe care aĭ păstrat'o celor ce se tem de tine». (Psalmul zi).

Să mă rezum:

Ideia generală despre Dumnezeŭ este frica. Omul temător e credincios și viceversa.

Or, pentru ce luptă azĭ societatea?

«Socialiștiĭ vor avea de scop să se unească spre a protesta contra clericalizmuluĭ care încearcă să împiedice emanciparea morală a proletariatuluĭ; preludiul emancipăriĭ sale economice. Eĭ vor uni într'o singură reprobare organizația capitalistă cu cea clericală complicea și susținătoarea sa»[2]).

Vedeți dar: religia împiedică desvoltarea economică a societățiĭ. Credința e o superstiție, prejudecată.

In numele religieĭ se comit cele maĭ marĭ nedreptățĭ, se înavață cele maĭ marĭ minciunĭ.

Monoteizmul judaic e o religie de prejudecățĭ. Dacă ea conține unele lucrurĭ folositoare umanitățiĭ și pentru binele eĭ, — în schimb are o mulțime de legĭ bune poate pentru generațiile de acum câteva miĭ de anĭ, dar nefolositoare pentru cele de acum. Talmudul s'a pus în legătură cu starea societățiĭ și a omuluĭ în parte, de pe vremea luĭ. Azĭ el e respectat cu sfințenie de evreĭ, aceștĭ conservatorĭ îndărătnicĭ, și ținut cu exactitate, deși unele prescripțiunĭ sunt în defavoarea lor, față cu mediul în care trăiesc.

---

1) A. Coste: «Dien et l'ame».

2) Pasagiul acesta caracteristic e scos dintr'un apel pe care l'a publicat «*La petite République Française*», cu ocazia uneĭ manifestațiunĭ făcute la statua luĭ Etienne Dolet din Paris.

Asupra creştinizmuluĭ n'ar fi nimic de adăugat, întru cât el e o copie a Vechiuluĭ Testament, dar reformele şi adaugirile luĭ Isus şi apostolilor săĭ, l'a făcut cu totul criticabil. In fond, toate inovaţiile aduse de dânşiĭ nu spun nimic noŭ în metafizică, şi n'aduc nimic în privinţa moraleĭ.

Creştinizmul învaţă pe om să fie blând şi caritabil, să iubească dreptatea şi adevărul.

Cine le-a luat însă în sensul acesta?

Nimenĭ — de fapt, pentru că Isus singur nu prea insista asupra lor, mulţumindu-se să propovăduiască «iubirea luĭ Dumnezeŭ» şi în special «iubirea viitoruluĭ».

El credea că omul se va teme de pedeapsa cerească în viaţa viitoare şi decĭ fatal saŭ în mod logic va îndeplini condiţiunile de admisibilitate în raiŭ, adică va iubi adevărul, dreptatea şi caritatea.

Din momentul însă ce individul a părăsit toate spusele şi recomandaţiile luĭ Isus de a iubi şi crede în Dumnezeŭ unicul (Iehovah) — şi l'a proclamat pe dânsul de adevărată şi singura divinitate, toate prescripţiunile sinceruluĭ creştinizm aŭ încetat.

Pe aceeaşĭ cale bătută de Moise şi Isus, a mers Mohamet. Semiluna e cea maĭ bună dovadă că pentru om trebue ceva ce nu se poate atinge spre a fi imaginat ca divinitate.

Ce se întâmpla dacă n'ar fi existat nicĭ un Isus saŭ Mohamed? Monoteizmul judaic fiind în acest caz religia universală [1]) nu eraŭ nicĭ lupte de rase, de religiĭ, de naţiunĭ, măcelăririrĭ pentru cruce, şi poate nicĭ lupte economice, sociale orĭ politice.

Cu toate acestea monoteizmul judaic nu va fi religia viitoruluĭ după cum nu va fi nicĭ creştinizmul — spre a vorbi numaĭ de cele două religiĭ marĭ — şi aceasta pentru că aŭ fost ambele greşit înţelese şi maĭ ales fiindcă ideia generală a Dumnezeiriĭ a fost eronat concepută în toate timpurile.

CAP. IV

Legătura dintre suflet, cuget, corp şi Dumnezeŭ

«Creierul care manifestă cugetul omenesc, este fără îndoială în delicateţa şi putinţa sa, cel maĭ admirabil din toate monumentele. Dar, crede cineva că a descris un monument făcând totalul şi nomenclatura materialelor din care se compune? atâtea tone de piatră, de ciment, cărămidă, fer, plumb etc.... Vom râde de descriitor şi vom zice: Lăsaţĭ materialele şi arătaţi-ne planul şi desemnul edificiuluĭ, îl vom cunoaşte maĭ bine, dintr'o aruncătură de ochiŭ.

Acelaş lucru este cu edificiul viŭ care se numeşte fiinţa animată.

Animalele — zice Claude Bernard în opera sa «*Science Experimentale*» — sunt constituite din materiale organice asemănătoare. Aranjamentul şi dispoziţia relativă a materialelor este aceea care determină varietatea acestor veritabile monumente organizate. Maĭ e ceva: în monumentele omeneştĭ, materialul se aseamănă prin proprietatea luĭ fizică; cu toate acestea aranjamentul diferit, poate realiza ideĭ diverse şi să dea naştere unuĭ palat saŭ uneĭ coliere.

Şi acelaş savant care proclama de curând determinizmul riguros în fenomenele vitale, şi făcea să se vadă în acţiunea sângeluĭ oxigenat pe celulele nervoase ale creieruluĭ o condiţiune necesară a gândiriĭ, caută acum să ne reveleze aspectul ideal al funcţiuniĭ corpuluĭ viŭ.

După dânsul, viaţa şi gândirea se bazează pe o unire de fenomene chimice şi nu pe cauze. Nu trebue însă să concludem la un «materializm absurd» şi fără sens. Din contra, tipul omenesc este «o ideie realizată»; oul animaluluĭ este o formulă organică.. îl rezumă fiinţa în care procede şi în care a păstrat oareşĭ cum amintirea evolutivă. «Natura e un artist atât de mare», şi «cauza vieţiĭ rezidă într'adevăr în puterea organizaţieĭ care creiază maşina vie şi repară perderile neîncetate».

Astfel de vorbe, în gura unuĭ savant ca Claude Bernard nu sunt metafore poetice; ele aŭ o valoare pozitivă, ele însemnează că problema vieţiĭ trebue împărţită în două părţĭ.

Intâiŭ de toate, trebue să recunoaştem elementele corpuluĭ viu care constitue condiţiunile existenţeĭ sale; asta este ceeace am încercat să demonstrăm în mod

1) Exceptez budizmul şi brahmanizmul.

sumar. Trebuie să studiem, pe urmă, combinaţia acestor elemente, formula architectonică care este adevărata cauză a vieţiĭ, lucru pe care vom încerca să-l abordăm acum.

Se ştie astăzĭ, că un corp viŭ nu e niciodată simplu, ci că se compune dintr'un număr considerabil de organizme elementare, microscopice, manifestând fiecare proprietăţĭ vitale particulare.

Proprietatea fundamentală a tutulor celulelor celor maĭ diverse începând cu cele maĭ elementare ale planteĭ, până la celulele nervoase ale omuluĭ, este sensibilitatea saŭ facultatea de a se mişca în toate sensurile şi sub toate formele, de la obscura reacţiune a ţesăturiĭ, care se numeşte iritabilitate, pânăla sensibilitatea conştientă. Această sensibilitate comună e pusă în lumină, printr'o serie de pietre de tuş universală agentul anestetic (eter, cloroform, etc.), care modificând starea celuleĭ suspendă sensibilitatea la plantă ca şi la animal.

O foaie de sensitivă, cloroformizată, nu se maĭ contractează în atingere cu mâna; o grână anestesiată nu germinează atât timp cât durează somnul eĭ; un oŭ de gâină nu se clocește atât timp cât e acoperit cu o atmosferă eterată, etc.

Astfel elementele microscopice ale organelor noastre, sunt deja fiinţe viĭ, dotate cu o vitalitate autonomă şi având proprietatea vitală, în care acumularea şi combinaţia formează facultăţile noastre organice.

De altfel se poate lesne observa că fiecare celulă elementară reproduce la rândul eĭ problema vitală, de oarece ea comportă o condiţie: materia care o compune, şi o cauză: formula aranjamentuluĭ acesteĭ materiĭ. Dar nu în această regiune obscură căutăm orĭ putem studia viaţa, ci în corpul omenesc.

Urmând această, linie ce idee generală putem noĭ să ne facem despre organizaţia vieţiĭ?

Corpul nostru — zice Claude Bernard, e compus din milioane de miliarde de micĭ fiinţe saŭ indivizĭ viĭ, de diferite speciĭ. In el se găsesc de acele care sunt libere; de pildă globulele sângeluĭ; dar partea cea maĭ mare sunt unite. Elementele aceleiaşĭ speciĭ se unesc spre a constitui ţesătura noastră, iar această ţesătură se amestecă spre a forma organele noastre.

Elementele diferitelor speciĭ se unesc între ele spre a putea influenţa unul asupra altuia, armonizând pentru acelaş scop fiziologic.

Nu maĭ puţin, în toate unirile şi asociaţiile lor, nicĭ un element nu se confundă cu vecinul săŭ, ele se unesc, dar rămân distincte ca şi doĭ oameniĭ, când îşĭ daŭ mâna.

Fiecare specie de elemente reprezintă astfel o veritabilă specie de individ ce depinde de un tot căruia îĭ este asociat, dar care are în totdeauna independenţa sa, propria viaţă, modul particular de-a se nutri, de a fi excitat, otrava specială, şi modul special de a muri.

In sfârşit, se poate spune că fiecare element are autonomia sa, dar o autonomie inconştientă şi *înlănţuită printr'un determinizm absolut* la condiţiunile fizico-chimice din mijlocul organelor noastre interioare.

Când moartea se produce, viaţa nu încetează pentru că tot corpul nostru ar fi murit deodată, ci numaĭ pentru că unul saŭ maĭ multe din elementele sale organice aŭ perdut proprietăţile lor vitale Făcându-se autopsia, în chiar momentul morţiĭ, ar trebui să se întâlnească în totdeauna elemente organice care au perdut proprietăţile lor fiziologice, dar şi altele care le posedă încă şi care nu încetează să le peardă la rândul lor şi să moară numaĭ din cauza dizlocaţiuniĭ funcţiunilor necesare vieţiĭ lor... Otrava nu coprinde niciodată organizmul deodată şi în totalitatea sa, ci acţiunea sa toxică şi paralizantă, înfluenţează asupra unuĭ element organic esenţial al vieţiĭ. Pe urmă, abĭa vine dislocaţia edificiuluĭ vital printr'un mecanizm care variază în raport cu elementul atins cel dintâiŭ cu natura şi importanţa raporturilor sale fiziologice şi cu totalitatea fenomenelor vieţiĭ [1]).

Spre a zice totul într'un cuvânt, otrava «dessociază» fenomenele maşineĭ vieţuitoare.

Iată dar punctul luminos pe care-l atingem: «Moartea este o desociaţiune», decĭ viaţa este o «asociaţiune», o fiinţă vie e o societate.

Până acum s'aŭ comparat câteodată societăţile cu fiinţele viĭ, dar iată că luată în mod invers, comparaţia e mult maĭ instructivă. Omul nu maĭ este o fiinţă simplă, ci colectivă; cu alte cuvinte o asociaţie, saŭ o societate de fiinţe simple. Chimia şi electro-dinamia, ne daŭ aproape socoteală de viaţa fiinţelor simple, dar misterile vieţiĭ umane numaĭ economia socială ne poate lăsa să le întrezărim.

1) Claude Bernard, «*La science exper*».

Omul ne apare ca o naţiune de indivizĭ şi biologia pare o anexă a sociologieĭ ca şi cum greutatea nu e decât o dezmembrare a gravităţiĭ. Corpul viŭ îşĭ trage unitatea dela înlănţuirea fizică, dela comunicaţia materială a celulelor care formează organizmul săŭ; corpul social îşĭ trage unitatea dela libera dependenţă, dela comunicaţia morală a indivizilor, familiilor şi claselor care formează o naţiune.... Toate aceste observaţiunĭ se aplică la unitatea colectivă a fiinţeĭ umane,

Principiul animic orĭ vital nu e de loc un atom spiritual rezidând în centrul unuĭ organ particular; el nu consistă decât într'o armonie a elementelor umane [1]).

Cum vedeţĭ individul nu e decât o maşină. Zadarnic se caută separaţiunea de suflet; ea nu există.

In orĭce moment îţĭ poţĭ imagina corpul fără suflet, fără creier, dar nu şi sufletul orĭ creierul fără corp, ca ceva existând aparte. Decĭ, din individ trebue exclus tot ce e imaterial.

Sufletul e o funcţiune a minţiĭ şi aceasta a trupuluĭ. Aceste toate organe şi inter-organe, formează marea asociaţie, numită «eul omenesc».

Iată de ce, şi de unde începe negarea spiritualizmuluĭ cu Dunmezeul săŭ.

Divinitatea e o necesitate a corpuluĭ. Vorbiţĭ omuluĭ nu sufletuluĭ despre Dumnezeŭ. Când această transformare se va opera, religia viitoruluĭ va fi un fapt îndeplinit. Când societatea va recunoaşte exigenţele corpuluĭ, ea va înceta de a propaga divinitatea sufletească — ca să mă exprim astfel. Cugetul se va opri la — cuget. Dumnezeul omuluĭ este în creierul acestuia.

Iată sublima divinitate, desbrăcată absolut de toate formele pământeştĭ.

CAP. V

Dumnezeul ultimuluĭ-om

Am demonstrat în articolul precedent legătura indiscutabilă care există între creier şi corp. Acestea fiind cele două organe de concepţiune ale omuluĭ, ele sunt singurele asupra căror trebuie să se oprească atenţia noastră.

Sufletul ca şi creierul sunt inter-organele corpuluĭ, ele depinzând de dânsul.

Corpul e marele resort al forţeĭ animale numită om.

Când clădeştĭ o casă înţelegĭ zidirea cu toate accesoriile sale: uşĭ, ferestre etc. Cu toate acestea, ideia caseĭ care se manifestă în mintea noastră rămâne clădirea. Când zicĭ casă, poţĭ să'ţĭ închipuĭ clădirea fără accesoriĭ, dar nu accesoriile fără clădire.

Acelaş lucru e cu corpul omenesc. Necesitatea pe care cugetul nostru o simte de a avea concepţia ideiĭ divine, nu e decât o trebuinţă a corpuluĭ.

Credinţa e una din exigenţele creieruluĭ.

A crede în Dumnezeŭ nu se învaţă, după cum nimenĭ şi nimic afară de corpul tăŭ nu'ţĭ arată cum trebue să aspirĭ şi să respirĭ aerul din plămânĭ.

Nu vă gândiţĭ la popĭ, cărţĭ de rugăciunĭ etc., cu tot bagajul lor de neadevăruriĭ. Nu religia lor este aceea care să'ţĭ dea adevărata noţiune despre Dumnezeŭ. Eĭ sunt masca urâtă, urma barbarieĭ celor vechĭ; marea minciună a spiritizmuluĭ.

Religia de azĭ — indiferent de care ar fi ea, — este paravanul, în dosul căria, se ascund crimele comise contra umanităţiĭ. Ea e motivul pe care s'a clădit întreaga organizaţie a societăţiĭ. Ea e temelia tuturor codurilor, legilor, în baza cărora aproapele tăŭ te judecă şi condamnă.

Religia de stat e o convenţie cum e însuşĭ statul.

Inveţĭ să scrĭĭ, să citeştĭ, să vorbeştĭ, învеţĭ să facĭ deosebirea dintre urât şi frumos, dintre bine şi răŭ.

Dar a crede în D-zeŭ?

Există oare şi poate exista un mod care să te facă să crezĭ în divinitate?

Ideia puterĭĭ divine nu trebue să fie înăscută în om, ca parte integrală a funcţiuneĭ creieruluĭ — a corpuluĭ?

Evident că da. Şi nu maĭ poate fi dumnezeiesc un lucru pe care omul îl dă omuluĭ. Cărţile sfinte, cele două Testamente, Biblie, Talmud, etc. Sunt lucruriĭ materiale, concepute de om — acest om fie chiar Moise orĭ Isus.

1) A. Coste : «*Dieu et l'Ame*».

Cu toate că principiul imaterializmuluĭ luĭ Dumnezeŭ e susţinut ca ceva indiscutabil, — credinţa în acest Dumnezeŭ ţi se dă prin cărţi şi oameni.

Maĭ mult. Individul se dă drept reprezentat al divinităţiĭ; el e omul luĭ Dumnezeŭ, autorizat cu procură în regulă!...

Eĭ bine, nu e totul fals, minciună şi neadevăr?

Nu trebuesc dărămate din temelie toate bisericile, tutulor religiunilor, peste aceĭ care le propovăduesc?

Ideia Dumnezeirii nu poate avea reprezentat materialiceşte. O fiinţă întrunind acelaş material fiziologic şi psichologic ca şi mine, nu poate reprezenta pe Dumnezeŭ.

Credinţa trebuie menţinută în mod tacit, fiecare om să aibe în el ideia divinităţiĭ după propria sa concepţiune.

Religia să nu se poată înfiinţa saŭ desfiinţa, vinde saŭ cumpăra. Ea să nu poată fi recunoscută orĭ negată etc.

Sufletul rămâne o proprietate, o necesitate saŭ un aparat de funcţiune al corpuluĭ, fie că se recunoaşte dependinţa sa de trup, fie că e dat ca organ a parte. Inainte de toate el există.

Tot astfel divinitatea rămâne incontestabil organul pe care creerul îl exige imperios pentru funcţiunea sa, fie că acest principiŭ e admis, fie că Dumnezeirea e căutată în religie, cer, cărţi sfinte, etc.

De ce n'am da un înţeles material divinităţiĭ, din moment ce-l dăm şi vieţiĭ omeneştĭ? Dumnezeŭ nu e făcut pentru om, şi omul pentru Dumnezeŭ? Religia dispărând spre a face loc adevărateĭ credinţe, ideia puteriĭ supra-omeneştĭ nu apare ea ca o splendidă creaţiune a geniuluĭ uman?

Dumnezeŭ a luat o formă oarecare; noĭ învăţăm a şti că divinitatea — marea creatoare, de la care ne vine totul, e un ce material, un ce care e în noĭ atât timp cât suntem capabilĭ de a simţi, — dar pe care nu-l putem controla, pricepe, fiindcă e invizibil, incontestabil, ca şi cugetul nostru.

Cu atât maĭ mult va fi imposibil de a se nega existenţa luĭ Dumnezeŭ, cu cât convingerea va fi maĭ bine stabilită că divinitatea nu trebue să o cauţĭ nicĭ în cer, nicĭ în cărţi, biserică, popĭ, — ci în tine însuţi, fiecare individ va putea spune că crede în Dumnezeul său, căcĭ de fapt fiecare va avea Dumnezeul său; deşi el va fi unicul şi în totdeauna acelaş. Să vedem. Sunt sutimĭ de milioane de oameni pe glob; cu toate acestea doĭ indivizĭ nu se aseamănă complect între dânşiĭ.

Lucrul acesta nu împiedecă însă ca întreaga specie bipedă să aibă o singură denumire: om.

Şi prin cuvântul om înţelegĭ lumea toată întrunită în una şi aceeaşĭ fiinţă.

Nu este acelaşĭ lucru cu ideia «supremaţieĭ»?

Fiecare individ va avea modul său de a-şĭ pune speranţele în Dumnezeŭ, de a crede într'însul, de a-ĭ implora ajutor, de a-ĭ mulţumi, în sfârşit de a-l recunoaşte saŭ nega. Cu toate acestea Dumnezeŭ — rămâne o idee generală a puteriĭ nevăzute care e în creerul omenesc guvernatoare, aceeaşĭ pentru toţĭ: «*supremaţia*».

«*Supremaţia*» nu va avea nevoe de absolut nicĭ o formă saŭ formalitate, pentrucă propriŭ zis ea nu poate constitui o religie.

Individul crede în sufletul său pentrucă cugetul vrea să creadă.

Prin recunoaşterea «*supremaţieĭ*» va dispare marea plagă a vieţiĭ viitoare. E şi natural Credinţa fiecăruĭ om va trăi atât cât va exista şi omul.

Individul murind ideia sa proprie dispare cu dânsul şi cu forma sub care şĭ-a imaginat-o, — spre a face loc altuia care va avea şi el modul şi felul său de a crede în Dumnezeŭ.

Ideia «*supremaţieĭ*» decĭ, nu va muri nicĭodată de fapt, deşi ea va trăi sub-divizată în fiecare om.

Legile moraleĭ sunt treĭ:

1) *Legea justiţieĭ*: să nu facĭ altuia ceeace n'aĭ voi să ţi se facă ţie.

2) *Legea bine-faceriĭ*: să facĭ altuia ceeace aĭ voi să ţi se facă ţie.

3) *Legea iubiriĭ saŭ a fraternităţiĭ*: să iubeştĭ pe aproapele tăŭ ca şi pe tine însuţi.

Religia va zice: Există o fiinţă supremă care iubeşte justiţia şi binefacerea; căruĭ toată lumea trebue să-ĭ asculte spre a fi salvată, şi pe care trebue s'o iubeştĭ, practicând justiţia, caritatea şi iubrea aproapeluĭ.

Cultul luĭ D-zeŭ şi ascultarea ce i să dă nu constă decât în justiţie şi caritate, adică iubirea aproapeluĭ.

Acela care îndeplineşte legea luĭ Dumnezeŭ, care practică dreptatea şi bine-

facerea după ordinul Domnuluĭ, de unde rezultă că imperiul ceresc există acolo unde justiția și caritatea aŭ forța de drept și se impun ca titlu de lege.

Puțin importă că Dumnezeŭ învață și comandă adevăratul cult al dreptățiĭ și al caritățiĭ prin simpla lumină naturală saŭ prin revelație. Ce ne privește modul în care acest cult este revelat oamenilor, dat fiindcă el obține un imperiŭ absolut și că e dat lor ca o lege suverană [1])?.

Decĭ din punctul de vedere moral, ideia divinității recunoscută ca aparținând și locuind în propriul nostru creier, — e cu atât maĭ salutară cu cât ea e în noĭ, prin noĭ, din noĭ, pentru noĭ. «Binele — zice Spinoza în «Ethica» sa — pe care tot omul care practică virtuțile îl dorește pentru el însuși, îl va dori tot astfel și pentru ceĭlalțĭ oamenĭ și cu atât maĭ multă forță cu cât va avea maĭ mare cunoștință despre Dumnezeŭ».

Și această cunoștință despre Dumnezeŭ, nu atinge ea splendoarea când spuĭ omuluĭ :

— Muritorule ! ființa supremă pe care o cauțĭ pretutindenĭ, e în tine, în cugetul tăŭ, în judecata ta !

Tot ce te înconjoară e material, decĭ muritor. Corpul tăŭ e materie, decĭ supus legilor distrucțiuniĭ. Dar ideile, modul de a cugeta, e imaterial, indistructibil, decĭ puterea supremă rezidă acolo.

Concluzia e următoarea :

1) Să crezĭ prin tine.

2) Nu poțĭ nega pe Dumnezeŭ, pentru că ar fi să te negĭ pe tine însuțĭ. cugetul îțĭ vorbește despre existența ta pentrucă el judecă -- decĭ Dumnezeŭ există astfel — cred eŭ — se poate clasifica «*Supremația*».

Acest mod de a vedea pe Dumnezeŭ ar exclude toate formele prin care religia îțĭ este impusă — contrazicându-se prin impunerea eĭ -- pe ea însă'șĭ ; căcĭ ceea ce e obligatoriŭ, forțat, nu poate fi just.

In modul meŭ de a vedea divinitatea, am să împrumut din Spinoza un capitol din tratatul săŭ «Theologico-politic» căcĭ nu găsesc nimic maĭ conform cu ideia mea ; *ideia supremației prin ea îășĭ.*

Religia — după Spinoza — are patru caractere principale : [2])

1) Ea este universală ; ea singură, căcĭ fondată pe natura omuluĭ se aplică la toțĭ.

2) Ea este în născută, pentrucă e expresia judecățiĭ ; ea se revelează și se stabilește prin ea însășĭ ; n'are trebuință de a se sprijini pe tradițiuni și recitărĭ istorice.

3) Ea cere, nu ceremoniĭ ci opere. Ceremoniile sunt umbre deșerte, ele sunt incapabile de a perfecționa cugetul nostru. Și, *cugetul este cea maĭ bună parte din noĭ înșine.*

4) Ea are într'însa propria sa recompensă, căcĭ fericirea omuluĭ, ca regulă, este de a cunoaște și iubi pe D-zeŭ, iubire isvorîtă dintr'un suflet cu adevărat liber, un amor pur și durabil...

Din religie sunt excluse :

Revelațiunile, profețiile, miracolele și misterele.

Revelația propriu-zisă, revelația supranaturală nu poate să aibă loc într'o doctrină unde supranaturalul e un non-sens. Ceea-ce e în afară din Natură și ființă nu se poate concepe.

Nu poate fi o altă Revelație decât cea naturală, acea înscrisă în creierul omuluĭ, într'un cuvânt, Judecata.

«*Judecata, această vorbă adevărată a luĭ Dumnezeŭ, care se face a fi înțeleasă în sufletul nostru și pe care nimic n'o poate conrupe saŭ altera*».

Profeția e exclusă pentru acelaș motiv Să crezĭ că profețiĭ aŭ avut puterea supranaturală de a revela, e un vis copilăros. Profețiĭ aŭ fost oamenĭ de o putere de imaginație extraordinară care exprimaŭ gândirile lor cu o puternică imaginație, izbind spiritul vulgar.

Pretutindenĭ unde sunt ignoranțĭ și oamenĭ de imaginație, se găsesc profețĭ reciproc acolo unde instrucția științifică ; a desvoltat cugetul și supus spiritul uneĭ metode riguroase în căutarea adevăruluĭ, acolo nu poate să apară profețĭ, căcĭ imaginația e reținută de cuget. Iată de ce nu se văd niciodată profețĭ în academiile de știință.

Miracolul, derogațiunea legilor naturiĭ, nu va putea să găsească loc într'o doctrină în care totul e regulat prin legĭ necesare și perfecte ale Judecățiĭ infinite.

1) Spinoza, «*Théologico-politique*»,
2) E. Février : «La Doctrine de Spinoza».

Misterul de asemenea nu poate intra într'o doctrină, fondată pe ideĭ clare.

Spinoza trece în revistă principalele mistere ale catolicizmuluĭ, pe care le respinge cu dispreț.

Și maĭ departe:

«De oarece legea divină este iubirea luĭ Dumnezeŭ și a aproapeluĭ, rezultă că tot omul care le pune în practică va fi salvat (fericit), orĭcare ar fi religia pozitivă la care ar aparține. In rezumat, amorul către aproapele și Dumnezeŭ, expresia celor treĭ legĭ ale moraleĭ universale: legea Justițieĭ, a binefacereĭ și a fraternității, aceasta este substanța tutulor religiunilor.

Restul e o afacere de teorie speculativă, fără nicĭ un interes practic, fără nicĭ un raport cu masa speței umane.

Ce este Dumnezeŭ, acest model al adevărateĭ vieți.

E dânsul foc, spirit, lumină, gând, etc.?

Și Spinoza în tratatul săŭ «Teologico-politic» ne spune că nu trebue să căutăm în credință decât învățătura pe care ne-o dă ea. Voiŭ adăoga: Nu, Dumnezeŭ, nu e nicĭ foc, nicĭ spirit — dar e lumină, fiindcă e cuget.

Individul primește legile societățiĭ, pentrucă aceasta are dreptul celuĭ maĭ tare. Dar el nu va primi legile morale, pentru bunul motiv că ele venindu'ĭ din partea unuĭ *ce* necunoscut, neputincios, el — individul — va fi cel maĭ puternic.

Din moment însă ce *Supremația* e recunoscută ca o expresiune a cugetuluĭ nostru, dânsa ia întâietatea; puterea Dumnezeiască ne stăpânește în tot momentul, ea guvernează toate acțiunile noastre, pentrucă creierul nostru e organul divinității. In rezumat: *Dumnezeŭ este cugetul nostru prin el însuș.*

Galați. **A. Orna.**

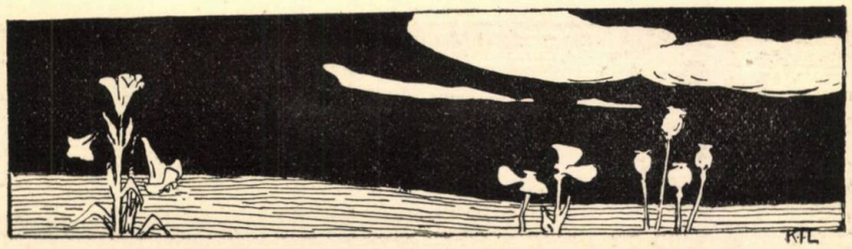

MELANCOLIE

Miresme dulcĭ plutesc în aer sub bolţĭ umbrite de liane,
Şi-ĭ liniște 'n grădina toată și pace ca într'o săhăstrie
In care-ar fi murit viaţa învinsă de melancolie.
Din trandafirĭ, icĭ-colo, pică petale albe, diafane.

Ş'un glas de grier nu s'aude măcar să 'nalţe imnul vieţiĭ,
Să rupă liniștea ţesută în jurul celor ce-aŭ să moară :
Işĭ face cuib uitarea tristă și pacea creşte funerară,
Pe unde pasul nu maĭ calcă și nu maĭ cântă cântăreţiĭ.

Cu visurĭ, cu gândirĭ frumoase, cu fantazia mea, cu vĭaţă,
Invins de-o milă nesfârșită aș vrea să 'npoporez natura ;
Dar braţele îmĭ cad trudite și mută îmĭ rămâne gura.
Simţind nelămurit în mine că numaĭ liniștea-ĭ măreaţă.

Un cânt, cât de duios, acuma n'ar fi el oare o pângărie,
Când e atâta armonie în ne 'ntrerupta, sfânta pace ?
Grădina e-o poemă dulce și, vezĭ tu, vântul care tace,
E ca o mână adormită pe coarda rupt'a uneĭ lire.

Somn bun ș-odihnitor, natură, somn bun : cântărilor vieţiĭ
Azĭ preţuiesc tăcerea morţiĭ — veni-va altul poate-odată
Ca prin poveștĭ să te trezească spuindu-ţĭ vorba fermecată,
Eŭ prea sunt trist... Pe cerul palid s'aprind iar zorĭĭ dimineţiĭ.

Şi 'n mintea mea ca într'un templu în care aŭ-plâns dureri profane.
Se face liniște și pace pe 'ncetul ca 'ntr'o săhăstrie
In care-ar fi murit viaţa învinsă de melancolie,
Şi unde numaĭ trandafiriĭ mai cern petale diafane.

IN FURTUNĂ

Sânt seri când murmurul furtunei e-așa de blând încât ai spune
Că s'a ascuns în umbr'un înger și povestește o baladă.
Pe-astfel de seri, fără de voe, pe mână fruntea-mi las să cadă
Și nu știu pentru ce atuncia aș vrea să 'ngân o rugăciune.

Aș vrea, dar nu mai sânt în stare s'adun pioasele cuvinte,
Și-atunci visez învins de jale, în timp ce vântul aiurează
La cei-ce 'mi-au lăsat să moară divina candelă de pază,
De stau acum prin întuneric să lupt cu-aducerile aminte.

Ardea cu toate acestea pururi în liniștea odăiei mele,
Și eu dormeam sub ea în tihnă și de nimic nu 'mi-era teamă,
Dar 'mi-au lăsat-o să se stingă, căci nimeni n'a băgat de seamă
Cât întunerec stă de pândă la agonia unei stele.

Și de atunci în mine umbra a prins în tihnă să s'adune.
M'a revărsat, și-arare totuși, în noaptea desnădejdii mele,
Presimt că e lumină încă după-ale umbrelor perdele,
Și-atuncia sufletul 'mi-așî vinde să pot să 'ngân o rugăciune.

D. D. Angel

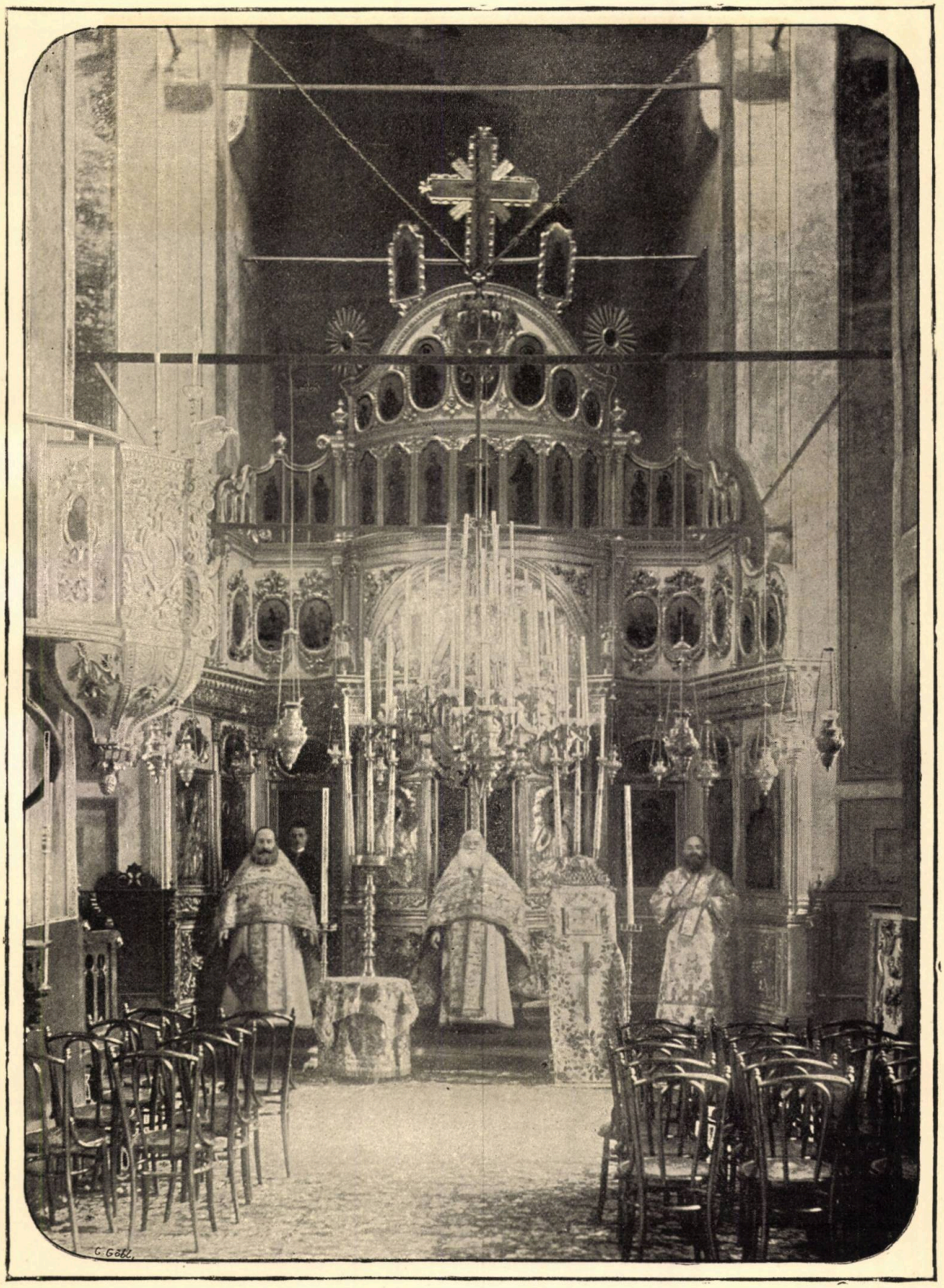

INTERIORUL BISERICEI CREȚULESCU

EROINELE LUI SOFOCLE

I

Tragedia luĭ Sofocle ne înfățișează acea perfecție pe care arta greacă o atinsese, în veacul al V-lea, în toate manifestările sale. Aceeași măsură, aceeași armonie admirabilă domnește în compunerea tragediilor acestuĭ poet, ca și în producțiile cu care plastica greacă înzestrase Athena timpuluĭ său. Eschyl creiase această minunată formă de reprezentare a vieții omenești și Sofocle, călcând pe urmele luĭ, adause inovațiuni fericite, de natură a face din dramele sale tipurile ideale ale artiĭ dramatice.

Păstrând din opera predecesoruluĭ său puterea misterioasă a divinității, el o ridică peste marginile lumiĭ senzibile, lăsând prin aceasta maĭ mult loc pentru jocul liber al acțiunilor omenești. Ceeace ne izbește în tragedia luĭ Sofocle, este mediul curat omenesc, în care divinitatea nu intervine de cât pentru a impune lucrurilor justa lor măsură. Ea are la dânsul caracterul uneĭ puterĭ echitabile, ținând cumpăna incoruptibilă a justițieĭ și intervenind acolo unde trufia, insolența saŭ crima, amenință ruperea echilibruluĭ moral statornicit prin Destin. Faptele ce ni desfășură teatrul luĭ Sofocle sunt rezultatul acțiuniĭ și voințiĭ omenești ; d'asupra lor se întrevede puterea dumnezeiriĭ ocrotitoare a bineluĭ și ordinei naturale. In acest sens se poate zice împreună cu Ed. Tournier, că Sofocle a coborît drama din cer pe pământ, precum Socrat a coborît filozofia.

Poetul ne înfățișează lupta între sentimente produse de situațiĭ pe care i le dă tradiția. Analiza acestor sentimente, desfășurarea lor progresivă schimbarea lor dictată de variația situațiunilor, deșteaptă în privitorĭ totdeauna un interes durabil, pe care autorul știe sa-l varieze cu o artă meșteșugită. Protagoniștiĭ săĭ se disting printr'o voință care se afirmă de la început. Cum însă voința se determină mai totdeauna de împrejurările lumiĭ externe, ea e susceptibilă de modificărĭ. Sentimentele care agită inima eroului se schimbă

cu modificarea situațiunilor ce le produc. Aceasta aduce variația acțiunii și împreună cu dânsa pe a emoțiunilor deșteptate în privitorĭ.

Acțiunea luĭ Sofocle păstrând simplicitatea celeĭ a luĭ Eschyl, are însă mai multă mișcare, mai multă varietate. La aceasta contribue și introducerea actoruluĭ al treilea, care activează dialogul în paguba lirismuluĭ. Acesta dedea creațiunilor luĭ Eschyl o uniformitate pe care o înlătură arta superioară a luĭ Sofocle.

Introducerea unuĭ noŭ personagiŭ aduce întrebuințarea contrastelor așa de dese în teatrul luĭ Sofocle. In drama eachyleiană protagonistul predomină cu o mărime supraomenească toate peripețiile acțiuniĭ — dacă putem numi astfel simplele eĭ incidente. Figura luĭ uriașă ocupă singură scena, țintuind privirile spectatoruluĭ, într'o așteptare febrilă. Tragedia luĭ Sofocle înfățișându-ne eroĭ maĭ aproape de noĭ, pune alăturĭ de dânșiĭ figurĭ maĭ slabe, maĭ blânde, adevărate reprezentațiunĭ ale omenirĭĭ comune, care, prin contrast, daŭ un relief maĭ pronunțat celor dintâiŭ. Deuteragoniștiĭ ne interesează cu toate acestea nu maĭ puțin. Eĭ ne atrag tocmaĭ prin caracterul esențial omenesc ce ne prezintă, simpatizăm cu dânșiĭ, pentru că recunoaștem în firea lor o parte din fiecare din noĭ.

Zugrăvirea varietățiĭ naturale a sentimentelor deschide un loc necunoscut maĭ înainte în dramă rolurilor de femeĭ. In treĭ din piesele luĭ Sofocle ce ni s'aŭ păstrat, femeia ocupă locul întâiŭ. Cunoscător adânc al inimeĭ omenești, Sofocle a înțeles ce material fecund de analiză îĭ oferă aceste roluri. Pasiunile se prind maĭ iute în inimĭ de femeĭ, le stăpânesc maĭ tiranic, și le agită maĭ violent. Apoĭ nicăerĭ situațiunile nu produc schimbărĭ maĭ repezĭ în sentimente, ca în aceste inimĭ. Iată de ce Sofocle cutează să treacă peste obișnuințele timpuluĭ săŭ și să dea rolul de protagonist femeilor, care și în tragedie se resimțeaŭ de inferioritatea condițiuniĭ lor sociale.

Un savant critic literar [1]) observă în această privință cu ingeniozitate, că personagiile tragedieĭ sunt zugrăvite după măsura acțiuniĭ, pe care legea saŭ obiceiurile le-o acordaŭ în viața publică saŭ privată. Femeile dovedesc în tragedie condiția pe care le-o creiaŭ legile societățiĭ contimporane: modestia roluluĭ lor e o vie imagină a acesteĭ condițiĭ.

Sofocle cel dintâiŭ deschide maĭ mult porțile gineceuluĭ pentru a scoate femeia pe primul plan al sceniĭ. Euripide, după dânsul, va trece cu totul peste convenințele timpuluĭ, acordând femeiĭ un loc tot așa de important în dramă, ca și bărbatuluĭ.

In această privință Sofocle păstrează o măsură. Eroinele luĭ sunt nobile, n'aŭ pasiunile dezordonate ale femeilor luĭ Euripide. Dejanira ne înfățișează tipul delicat al soției geloase, incapabilă de răzbunare, pentru că nu vrea decât recâștigarea iubiriĭ pierdute; Electra e fiica nenorocită, în care

1) Em. Egger; Mémoires de Littér. ancienne, pag. 424.

vederea zilnică a asasinilor părinteluĭ iubit întreține ideia răzbunăriĭ odioaseĭ crime ; Antigona, sora sublimă, care împinge devotamentul său până la jertfire.

Asupra acestor figurĭ ideale să ne oprim un moment, cercând a pătrunde în arta dibace cu care poetul le-a zugrăvit în trăsăturĭ neperitoare.

II

Dejanira. Soția luĭ Heracle joacă rolul de protagonist în *Trachinienele* luĭ Sofocle. După procedeurile arteĭ sale poetul nu putea face altfel: tragedia luĭ e o zugrăvire de caractere, o analiză de sentimente. Punând în scenă legenda morțiĭ erouluĭ, el ia ca personagiŭ principal pe Dejanira, a căreĭ pasiune ni se desfășură în treptata eĭ dezvoltare până la criza finală. Sofocle ne-o arată geloasă și cu o artă minunată urmărește această pasiune de la producerea eĭ, o analizează în diferitele-ĭ grade, făcându-ne astfel psichologia uneĭ inimĭ femeiești, cu o exactitate neîntrecută. Lupta aceasta internă la care poetul ne face să asistăm, ne mișcă tot așa, ba chiar maĭ puternic, decât o luptă între puterĭ exterioare. Sbuciumarea morală e maĭ dramatică, maĭ extraordinară; spectacolul lupteĭ unuĭ suflet cu el însușĭ, maĭ plin de emoțiĭ. Fiecare mișcare a inimiĭ ce se zbate, fiecare ciocnire de sentimente, fiecare zbucnire a pasiuniĭ, trezește în spectator tot atâtea emoțiĭ și-l face părtaș la o acțiune de care nu e cu totul străin.

Eschyl, în înscenarea aceleeașĭ legende, n'ar fi șovăit de a umple scena cu figura titanică a erouluĭ suferind. El ar fi împins pe primul plan pe Heracle, ni l-ar fi arătat sublim în zbuciumarea dureriĭ luĭ supraomenești, și cu acea artă viguroasă ce l caracterizează, ne-ar fi înfățișat un tabloŭ care ar fi egalat, în desfășurarea dureriĭ fizice, neîntrecuta zugrăvire a lui Prometheŭ. Inaltele sale reflecțiĭ morale se desfac din spectacolul mărimiĭ care smulge privirile și răpește inimile. Sofocle îĭ rezervă luĭ Heracle un loc la finele piesiĭ. Aparițiunea luĭ aci e necesară pentru întregirea emoțieĭ dramatice. Incolo, în diferitele situațiĭ care se succed cu atâta simplicitate, figura Dejanireĭ ține locul întâiŭ. In chipul acesta privitorul asistă maĭ ales la un spectacol moral.

Piesa se deschide cu o scenă pe atât de naturală pe cât de miscătoare, ce se petrece în mijlocul gineceuluĭ. Soția luĭ Heracle care supraveghiază îndeletnicirile domestice ale sclavelor, se întreține cu acestea asupra neliniștеĭ cauzate de lipsa îndelungată a luĭ Heracle, care de cincĭsprezece lunĭ nu-ĭ maĭ dă semne de viață. Ea se teme de împlinirea fatală a oracolelor care prezisese erouluĭ sfârșitul apropiat al muncilor sale. Una din sclave o sfătuește să-și trimeată un copil în căutarea soțuluĭ. Atuncĭ urmează o scenă familiară între mamă și fiŭ, scenă admirabilă, care reproduce cu fidelitate intimitățile vieții casnice. Dejanira arată fiuluĭ său că e o datorie pentru dânsul de a porni în căutarea părinteluĭ, cu atât maĭ mult cu cât acesta i-a lăsat preziceri care trebue să-ĭ îngrijească, pentru că „de pierderea saŭ de mântuirea tatăluĭ se leagă pierderea saŭ mântuirea familieĭ". Hyllos se de-

cide a pleca în descoperirea luĭ Heracle. După pornirea luĭ, Corul invoacă într-o frumoasă bucată lirică pe zeul luminiĭ, Soarele a toate văzător pentru a descoperi unde se află fiul Alcmeneĭ. Apoĭ se adresează Dejanireĭ pe care încearcă a o consola, amintindu-ĭ că stăpânul universuluĭ nu a dat oamenilor bucuria fără durere ; o invită să nu-şĭ piardă speranţa, sfârşind prin aceste cuvinte de încurajare : «Când s'a văzut vreodată Zevs părăsindu-şĭ copiiĭ ? [1])».

Dejanira răspunde fecioarelor ce compun corul că dânsele nu-ĭ pot înţelege durerea. Ele trăesc la adăpostul furtunilor vieţiĭ, fără a cunoaşte grijile de soţie. E o comparaţie dureroasă care pune în contrast liniştea copilelor cu tulburarea ce-o chinueşte. Ultimile dispoziţiunĭ luate de Heracle înaintea plecăreĭ sale, oracolul pronunţat de anticul stejar de la Dodona, o întăresc în presimţirea nenorocirĭĭ ce-aşteaptă, se pare, din moment în moment să-ĭ sosească.

Convorbirea e întreruptă de sosirea unuĭ mesager care vesteşte Dejanireĭ venirea apropiată a luĭ Heracle învingător. El ţine ştirea de la Lichas, trimisul luĭ Heracle, care a declarat-o în faţa mulţimiĭ ce se făcuse roată în jurul său. Dânsul nu poate sosi numaĭ decât din cauza oamenilor care îl prididesc cu întrebările şi nu se lasă până nu aud totul.

La primirea acesteĭ veştĭ, melancolia Dejanireĭ se schimbă în bucurie. Ea invită corul să celebreze în accente puternice fericirea ce i se anunţă şi acesta întonează laude luĭ Apollo şi Artemideĭ. In fine se iveşte şi Lichas pentru a confirma spusele mesageruluĭ. El e în măsură să dea Dejanireĭ toate detaliile. Iĭ spune că Heracle s'a oprit pe ţărmurile Eubeeĭ pentru a aduce o ofrandă luĭ Zevs Kenëanul. Odată cu aceasta Lichas întroduce pe captive. Dejanira îl întreabă în privinţa lor şi atunci trimisul iĭ povesteşte în detaliĭ omorârea luĭ Iphitus, sclavia luĭ Heracle pedepsit de Zevs şi răsbunarea luĭ prin distrugerea cetăţiĭ luĭ Eurythus. Femeile acestea sunt trimise ca sclave şi Lichas le încredinţează Dejanireĭ, conform ordinelor luĭ Heracle.

Dejanira compătimeşte pe captive şi deplângând trista lor soartă, invoacă protecţia luĭ Zevs asupra caseĭ sale. Ea se teme ca vr'un accident să nu-ĭ turbure fericirea ce simte în urma ştirĭĭ primite. Prevedere sinistră, care deşteaptă de pe acum atenţia privitoruluĭ asupra loviturĭĭ apropiate !

Intre captive una o interesează maĭ mult, atrăgându-ĭ atenţia prin frumuseţea nobilă a trăsăturilor eĭ. Dejanira vrea să ştie cine este, dar Lichas nu-ĭ destăinueşte nimic în această privinţă. El ascunde regineĭ adevărul pe care puţin maĭ 'nainte îl spusese în faţa mulţimiĭ. Dejanira s'apropie atunci de Iola, o întreabă, o îndeamnă să spună însăşĭ cine este, căcĭ pentru dânsa simte maĭ multă compătimire, văzând-o maĭ mâhnită de situaţia eĭ. Iola însă păstrează cea maĭ mare tăcere.

Este de notat modul admirabil în care Sofocle ştie să modifice cu atâta simplicitate mersul acţiunĭĭ. Prin aceste câteva incidente Dejanira în-

1) Versurile 94—140

cearcă sentimente deosebite: ea trece de la suferință la bucurie și apoi o bănuială vagă se strecoară în sufletul său turburându-i această bucurie, care în curând se va preface în durere. In compătimirea Dejanireĭ pentru Iola se distinge germenul gelozieĭ. Atenția ce-i deșteaptă acestă femee nobilă, interesul ce pune pentru a afla cine este, întrebările ce-i adresează, ne descoperă în fundul inimiĭ Dejanireĭ sâmburele gelozieĭ ce prinde a încolți. Infățișarea plăcută a Ioleĭ, vârsta eĭ fragedă, tăcerea ce păstrează la întrebările grăbite ale Dejanireĭ și rezerva calculată a luĭ Lichas, nu fac de cât să-i întărească banuelile.

Pentru a da o consistență acestor bănueli vagi, mesagerul intervine din noŭ în acțiune. El oprește pe Dejanira înainte de a intra în palat și-i destăinuește adevărul în privința femeeĭ de care se interesează. Aceasta e fiica luĭ Eurythus, nu e o femee de rând ; ea vine în casa luĭ Heracle ca stăpână, nu ca sclavă. Pentru dânsa Heracle a asediat cetatea luĭ Eurythus. Lichas a spus toate acestea înaintea mulțimiĭ adunate ; de la dânsul le-a auzit el și a alergat pentru a-i aduce știrea cel dintâiu. Tipul acesta e de o probabilitate care atinge adevărul. Saint-Marc Girardin caracterisează într'un mod admirabil pe omul acesta vorbăreț, numindu-l un «Iago indiscret» care face răul fără s'o știe. El face parte din categoria acelor oameni de nesuferit care aruncă nenorocirea în sânul unei familiĭ, pentru că nu vor să tacă. Eĭ simt nevoia de a vorbi, umblă peste tot, discută de toate fără să fie întrebați, devenind odioși fără a fi răĭ la suflet.

Mesagerul din Sofocle prin limbuția luĭ aduce o catastrofă. Dejanira are acum un început de probă asupra infidelității soțuluĭ său. Durerea-i năvălește iarăși în suflet : «Ah ! nenorocita ! unde mă aflu ? Ce flagel am primit, fără s'o știŭ, în palatul meŭ !» [1]).

Ea păstrează totuși o rază de speranță și pentru aceea primește sfatul Coruluĭ care o îndeamnă să caute pe Lichas și să-l silească a vorbi. In acest moment Lichas intră pentru a lua răspunsul Dejanireĭ către Heracle. Aceasta îĭ impută energic purtarea luĭ vicleană. Trimisul tăgăduește din noŭ totul dar mesagerul e de față pentru a-l desminți. El îl dă de gol în fața regineĭ, repetând tot ceea ce Lichas însuși o declarase puțin maĭ înainte în fața tutulor. Strâns cu ușa, Lichas caută încă o scăpare : «Fără îndoială, spuneam că am auzit-o ; dar alt-ceva este de a raporta un sgomot, saŭ de a afirma un fapt cu siguranță» [2]). Mesagerul replică : «Un sgomot ! dar n'aĭ asigurat pe jurământ că o aduceaĭ ca soție a luĭ Heracle ?»

O dispută energică se angajează între aceste două personagiĭ. Lichas se simte jicnit de contrazicerea acestuĭ limbut, răspunde scurt și vrea să se scape de dânsul. Acela, la rându-i, nu se dă bătut cu una cu două. El ține cu ori-ce preț să dovedească exactitatea spuselor sale. Dejanira, martoră la acest crud dialog, ascultă plină de emoție cuvintele ce se pronunță, cercând

1) Vers. 375—377.
2) Vers. 425.

a pătrunde adevărul ce i se ascunde cu privire la infidelitatea luĭ Heracle. Sentimentul gelozieĭ se prinde tot maĭ mult în inima eĭ și pentru a se revărsa nu așteaptă de cât un cuvânt hotărâtor. Dejanira vrea să afle adevărul din gura trimisuluĭ luĭ Heracle. Cum însă acesta se încăpățânează în tăcerea luĭ, ea recurge, pentru a-l face să vorbească, la o manoperă. Se prefăce cu totul indiferentă la auzul acesteĭ neplăcute știrĭ ce i se aduce, și în chipul acesta reușește a smulge mărturisirea solului.

«Ce rău pentru mine a afla adevărul? Heracle nu e omul care a iubit cele mai multe femeĭ? Nicĭ una din ele n'a suferit până acum din parte-mĭ vr-o vorbă rea, saŭ vre-o insultă. Iola nu va fi tratată cu maĭ multă asprime, chiar de s'ar topi de iubire pentru Heracle, fiind-că pe dânsa o compătimesc maĭ mult văzând că frumusețea i-a nimicit viața și că fără să vrea, nenorocita, și-a distrus patria și a redus-o în sclavie. Să lăsăm aceste cuvinte de prisos; dar ție îți spun să fiĭ prefăcut cu ori-cine altul, cu mine însă fiĭ totdauna sincer».[1]).

Această fericită invențiune a poetuluĭ grec, condusă cu multă artă, a fost deseorĭ imitată de poețĭ posterioriĭ. Patin făcând o apropiere între piesa luĭ Sofocle și *Ariane* a luĭ Thomas Corneille, observă la poetul francez imitarea acestuĭ procedeŭ, a căruĭ conducere nu egalează însă pe aceea a luĭ Sofocle.

Manopera Dejanireĭ isbutește. Lichas cade în cursă și convins de resemnarea regineĭ, îĭ declară de astădată adevărul curat. Heracle, aprins de ubire pentru această captivă, a întreprins distrugerea Oechalieĭ. Eroul n'ar fi vrut să îĭ ascundă lucrul, însă dacă Lichas a ezitat atâta pentru a i-l spune, este că a voit să-ĭ cruțe durerea. Acum, știind adevărul, îĭ recomandă să trateze cu blândețe pe această femeie, a căreĭ iubire subjugă pe Heracle.

Povestirea luĭ Lichas distruge ultima iluzie care maĭ rămânea Dejanireĭ. Presupunerea eĭ devine o realitate. Nouă schimbare de sentiment care face ca privitorul să urmărească acțiunea cu cel maĭ viŭ interes. Gelozia care abia se declarase, stăpânește acum desăvârșit inima Dejanirei. Ea se resfrânge în plângerea sa către Cor: «Aceasta e fidelitatea luĭ Heracle, acesta e prețul cu care-mĭ răsplătește grijile mele din timpul lipseĭ sale îndelungate! Trebue să știŭ a suferi în liniște rătăcirile unuĭ soț de atâtea orĭ necredincios; dar a locui sub acelaș acoperământ cu o rivală, a împărți cu dânsa drepturile de soție, ce femee ar putea să consimtă la aceasta?» [2]).

Cât de admirabilă este această scenă care ne înfățișază cu atâta simplicitate și adevăr, căsnicia turburată de infidelitatea conjugală! Bănuelile dela început ale Dejanireĭ, neliniștea ce-o consumă, cercetarea minuțioasă ce face pentru a se încredința de temeinicia faptuluĭ pe care îl bănuește numaĭ, plângerile eĭ dela sfârșit pe urmele iubiriĭ trădate, sunt atâtea amănunte prinse cu o artă fericită și în care cel maĭ vulgar din spectatorĭ poate găsi

1) Vers. 459 și următoarele.
2) Vers. 540 și următoarele.

— cum zice Patin — o zugrăvire a grijilor care locuesc sub umilul său acoperământ.

Dejanira se compară cu Iola și simte numai decât inferioritatea sa. Ea înțelege pericolul ce i-se pregătește, se teme să nu vadă drepturile-i de soție usurpate de această tânără captivă. Să nu ne așteptăm însă la un exces de mânie, la o revoltă furioasă care meditează răzbunarea. Sofocle a înțeles mai bine decât toți imitatorii săi ce vrea să zică adevărata gelozie, care nu izvorăște decât din iubire. In acelaș subiect, Seneca alterează figura eroinii lui Sofocle. El ne-o arată furioasă și răzbunătoare, fără a ne mișca prin aceasta mai mult. Declamațiunea molipsitoare a vremii de care teatrul său este plin, pune în gura femeii geloase o cuvântare retorică violentă, care are darul de a ne lăsa reci. Ovidiu nu e mai fericit în *Metamorfozele* sale ; iar mai târziu Rotrou, calcă pe aceleași urme, în *Hercule Mourant*. Cu cât mai mult ne mișcă atitudinea nobilă a Dejanirei lui Sofocle care nu cunoaște aceste porniri comune! «Durerea sa este a unei soții și nu a unei amante», observă cu multă fineță Patin [1]).

Dejanira se stăpânește cu acea rezervă caracteristică femeilor antice; și, dacă se simte rănită în iubirea ei, toate gândirile, toate sentimentele sale, nu fac decât să tindă la acest lucru unic: cum să-și recâștige iubirea pierdută ?

Atunci și-aduce aminte de filtrul centaurului Nessos și la acest mijloc vrea să recurgă în desperarea cauzei. Dejanira exprimă Coruluĭ intenția sa și cu această ocazie face povestirea împrejurărilor în care a obținut filtrul. Ea îi spune apoi de tunica ce a muiat în sângele veninos al centaurului și pe care, după îndemnul acestuia, trebue s'o îmbrace Heracle, pentru a reveni la prima lui afecțiune. Corul îi dă aprobarea pe care o cere. In timpul acesta se prezintă Lichas pentru a lua răspunsul Dejanirei către Heracle. Ea îi încredințează tunica pe care o va duce în dar, din parte-i, soțuluĭ iubit, și-i dă toate instrucțiile primite dela Nessos. Ii recomandă să spună lui Heracle ca nimeni să nu îmbrace tunica mai înainte, că ea nu trebue să vadă nici razele soareluĭ, nici focul altarelor, nici flacăra căminuluĭ, mai 'nainte de ziua în care, îmbrăcând-o însuși, se va înfățișa dinaintea nemuritorilor.

Toate aceste detalii pe care Dejanira le-a reținut cu evlavie din gura perfiduluĭ Nessos, deșteaptă deja atenția privitorilor asupra urmărilor inevitabile ale fapteĭ sale. Catastrofa teribilă ce se pregătește, se întrevede deja în aceste vorbe al căror secret scapă minții întunecate a Dejaniriĭ. Ceeace dânsa va înțelege prea târziŭ, spectatorii aŭ înțeles'o de acum.

Lichas odată plecat, Dejanira pătrunde secretul misteriosuluĭ filtru. Ea înțelege, din nefericire prea târziŭ, ce crimă îngrozitoare a comis fără voia sa. Smocul de lână cu care a vopsit tunica trimisă luĭ Heracle, s'a aprins în bătaia razelor soareluĭ și într'o clipă s'a prefăcut în cenușă, iar în

1) Etudes sur les Tragiques Grecs, Sophocle, pag, 73.

locul unde era, s'a ridicat o spumă care clocotea «ca vinul când se împrăștie toamna pe pământ». Din acest moment Dejanira se simte culpabilă. Abia acum pricepe viclenia Centaurului, care în ghiarele morții, medita o răsbunare cumplită asupra omărâtorului său. «Târziu adevăr, care mă luminează când nu mai este timp»! [1]). Ea își plânge în accente dureroase soarta crudă și declară că de va muri soțul său îi va împărtăși moartea.

Când mintea dar i se lămurește, Dejanira vede limpede tragicul sfârșit la care o adusese pasiunea ei neînfrânată. In excesul iubirii, nu și-a dat socoteală de greșeala ce comite, încrezându-se sfaturilor perverse ale celui căruia-i pricinuise moartea. Heracle cade astfel victima acestei pasiuni, și spectatorul poate desprinde din acest tablou, legea morală care nivelează totul în acțiunile omenești.

Ce situațiune mai mișcătoare, decât înfățișarea acestei femei culpabile fără voia ei, sdrobirea acestei delicate inimi care păcătuește din iubire? Ce acțiune mai patetică, decât succesiunea unor sentimente atât de opuse, care aduce pe spectator de la bucurie la durere, de la neliniște la desperare? In toată această repede urmare de incidente, inima actorului prezintă deosebite fețe, producând o gradată emoție în public.

Pe când Dejanira se tângue îngrozită de revelația ce a avut, sosește Hyllos care izbucnește în blesteme la adresa ei, pentru nenorocirea ce a pricinuit. El a fost martor la durerile cumplite ale tatălui său. L'a găsit pe țărmurile Eubeei, gata de e sacrifica lui Zevs numeroase victime, și în acest moment a sosit Lichas din misiunea lui oferindu-i darul fatal, acea tunică ucigătoare. Heracle o îmbracă și în apropierea altarului flacăra sacrificiului i-o aprinde. Focul îl înfășoară, tunica se strânge lipindu-se de membrele lui, trupul i se umple de sudoare și dureri sfâșietoare îl pătrund până în măduva oaselor. Torturat de veninul omorâtor al hidrei, el strigă cu putere pe Lichas și, într'o criză de dureri atroce, îl prinde d'un picior și-l izbește de stâncă sdrobidu-i craniul. Apoi se tăvălește pe pământ, scoțând urlete groaznice care fac să răsune stâncile dimprejur, munții prăpăstioși ai Locridei și promontoriile Eubeei. In fine își blestemă amarnic căsătoria fatală care l'a aruncat în această suferință.

După ce zugrăvește mamei sale, în aceste culori teribile, durerea lui Heracle, Hyllos o blesteamă la rândul său, chemând asupră-i urgia răzbunătoarei Erinnys. Fără a scoate o vorbă, Dejanira fuge pe ușă, cu tot îndemnul coruluĭ de a rămâne pentru ca să se justifice. Mutizmul acesta e de un efect mai sguduitor decât orice vorbă de durere. Spectatorul, care i-a auzit mai adineaori declarația că va împărtăși moartea erouluĭ, știe de mai nainte ce are să se întâmple; cu cel mai viŭ interes se așteaptă sosirea momentului fatal. Acest mod de exprimare a durerii desperate se întâlnește adesea în teatrul grec. Durerea care covârșește nu e vorbitoare; ea strânge

1) Vers 710.

împreună cu inima și gura erouluĭ, îĭ încleștează fălcile și nu are nevoe, pentru a se face cunoscută, de a izbucni în cuvinte tarĭ.

După eșirea Dejanireĭ, Corul o justifică în fața luĭ Hyllos, făcându-l a înțelege adevăratul scop ce urmărea prin acest filtru fatal.

In acest timp strigăte de durere pătrund din interiorul palatuluĭ. O bătrână, cu figura zăpăcită, se apropie pentru a aduce vestea nenorociriĭ. Bătrâna a asistat la ultimile momente ale Dejanireĭ și ni le descrie într'o povestire care a fost de mulțĭ admirată.

Când a văzut pe Hyllos pregătind litiera în care să transporte pe Heracle, Dejanira s'a strecurat la altare, jelindu-și soarta. De câteorĭ atingea vr'un obiect din casă se pornea pe un plâns sgomotos ; de câteorĭ, rătăcind prin palat, întâlnea pe vr'unul din servitorĭ, o podidea iarăși plânsul și lacrămile o înnecaŭ. In fine, gemând de durere, a pătruns în camera luĭ Heracle. Acolo s'a aruncat în mijlocul patuluĭ și vărsând „un torent de lacrămĭ arzătoare“ și-a luat rămas bun dela dânsul pentru totdeauna. Apoĭ și-a desfăcut pieptul și, maĭ 'nainte ca bătrâna să fi avut timpul de a preveni pe Hyllos, și-a implântat o sabie între coaste. Hyllos a găsit pe mama luĭ în agonie, s'a aruncat în brațele eĭ, căindu-se amar de acuzația luĭ greșită, și jelindu-și soarta care-l lipsește în acelaș timp și de tată și de mamă [1]).

Dejanira și-a dat sufletul în brațele fiuluĭ săŭ, a căruĭ prezență îndulcește ultimele eĭ momente de suferință.

Aceste amănunte ale sfârșituluĭ Dejanireĭ sunt sublime în simplicitatea și adevărul lor. Plângerea soțieĭ înainte de moarte, în acea societate în care iubirea viețiĭ era cel maĭ puternic dintre sentimente, revederea lucrurilor sale pentru cea din urmă dată, lacrimile vărsate la întâlnirea oamenilor caseĭ care nu o vor maĭ întâmpina, duioasa despărțire de patul care nu o va maĭ odihni niciodată, toate la un loc sunt atâtea note puternice ale viețiĭ omenești, atâtea accente adevărate ale simțiriĭ noastre. Poezia greacă are acest avantagiŭ de a ne pune adesea sub ochĭ aceste delicate sentimente, care ne farmecă și ne mișcă adânc, căcĭ ele vin din adâncimile chiar ale inimiĭ omenești. Omul prinde dragoste de tot ceea ce este în juru-ĭ, își leagă iubirea de cele maĭ neînsemnate lucrurĭ cu care trăește zilnic, și în totdeauna se desparte cu jale de ceea ce a făcut o parte oricât de mică în existența luĭ.

Astfel piere soția luĭ Heracle și spectatorul asistă la expiarea crimeĭ sale involuntare. Nicĭ prea vinovată — căcĭ crima eĭ nu este intenționată,— nicĭ prea inocentă — căcĭ fapta-ĭ imprudentă aduce nenorocirea soțuluĭ săŭ,— Dejanira ne înfățișază caracterul obișnuit al eroilor teatruluĭ luĭ Sofocle. Aceasta a condus pe Aristot la formularea unuĭ precept important în privința eroilor tragedieĭ. Legiuitorul teatruluĭ grec, vorbind de caracterele esențiale care constituesc personagiul tragic, cere formal ca eroiĭ să nu fie nicĭ de o virtute perfectă, nicĭ de o răutate fără marginĭ, dar nenorocirile lor să fie urmarea unor marĭ greșelĭ. El justifică acest precept cu exemplele «celor

[1]) Vers. 897 și următoarele.

mai frumoase tragedii din timpul său», între care trebue să coprindem pe ale lui Sofocle.

Rolul Dejanirei se închee. Tragedia însă mai urmează, și în această parte Sofocle introduce în scenă pe Haracle. Ni-l arată în furia durerii, văitându-se sfâșietor și blestemându-și soția. El cere fiului său să-'l răsbune ; dar acesta intervine în favoarea mamei sale și explică lui Heracle nevinovăția ei. Atunci înțelege eroul sensul oracolelor care se împlinesc și presimte sfârșitu-i apropiat. După ce ia fiului său jurământul că-i va îndeplini ultimele voinți, Heracle îi ordonă să-i ridice rugul pe muntela Oeta și să ia de soție pe Iola.

Intervenirea aceasta a lui Heracle la finele piesii, nu e numai un spectacol măreț pentru ochi ; ea are o legătură intimă cu rolul Dejanirei. Heracle se convinge de nevinovăția soției sale ; mânia lui se potolește și, în fața împliniriĭ unei voinți superioare, el se resemnează și moare ca eroŭ, într'o atitudine de înălțare morală.

In moartea lui, spectatorul vede pe de o parte mânia divină, care pedepsește crimele comise de dânsul, pe de alta, urmarea inevitabilă a fapteĭ pricinuite de gelozia Dejanirei. Tabloul moral desfășurat în această piesă, este răul pe care-l produce excesul iubirii. Ast-fel, alături de fatalitatea oracolelor, se descoperă în primul plan libertatea morală, și amândouă lucrează împreună pantru aducerea acestui sfârșit al tragediei. Iar privitorul, împărtășindu-se de succesiunea acestor variate stări sufletești ale personagiilor pieseĭ, se înfiorează de teroare și se înduioșază de milă, încercând acea curățire a pasiunilor lui temperate prin aceste puternice sentimente, acea pe care poetica greacă o consideră ca cel mai nobil atribut al tragedieĭ.

Nicolae Bănescu.

CONSTANTIN HERĂSCU-NĂSTUREL
Inzestrător al Bisericei S-ta Vineri-Herasca

VORNICUL IORDACHE KREȚULESCU
Intemeietorul Bisericei Kreţulescu

DOMNIȚA SAFTA
Fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu,
soţia lui Iordache Kreţulescu

FEMEIA LA EGIPTENĬ

Articolul de faţă face parte dintr'o lucrare maĭ întinsă ce va apare în curând sub titlul de *Cauzele economice ale subjugăriĭ femeiĭ.*

Pentru o maĭ bună înţelegere a celor ce vor urma, cred absolut necesar a schiţa, cât maĭ scurt posibil, cele spuse în părţile introductive ale sus numiteĭ lucrăriĭ.

La baza organizărilor omeneştĭ se găseşte forţa brută. Cel ce era avantagiat de forţa musculară în momentul organizăriĭ neamuluĭ omenesc a căpătat o situaţie socială favorabilă. Femeia fiind maĭ slabă din natură, (căcĭ ea are un rol pasiv în relaţiunea sexuală), a fost nedreptăţită, a fost pusă într'o situaţie inferioară, situaţie ce s'a perpetuat în chipul deghizat de-alungul atâtor veacurĭ până în zilele noastre, căcĭ ceĭ tarĭ, schimbându-şĭ forţa în drept, aŭ făcut că legile — instituţiunĭ subsecvente — să recunoască şi să sanctifice avantagiile anterior căpătate prin forţă.

Orĭce subjugare are un caracter economic. Clasa suprapusă combină totdeauna un sistem politico-social prin aplicarea şi monopolizarea căruia îşĭ asigură, din produsul munceĭ celor slabĭ şi mulţĭ, tot ce trece peste strictul lor necesar.

Subjugarea femeiĭ, ca şi a claselor inferioare bărbăteştĭ, păstrează acelaş caracter economic. Aşa selbaticiĭ uzează de un fel de anatemă, de interdict, numit *tabu*, prin aplicarea căruia îşĭ asigură cel maĭ avantagios fel de alimentare în detrimentul femeiĭ. Aceasta e cea maĭ simplă şi maĭ naivă formă a exploatăriĭ economice, selbaticiĭ nu cunosc încă ambiţia luxuluĭ şi a dominaţiuniĭ şi se mulţumesc a-şĭ asigura în primul loc stomachul, sustrăgând claselor inferioare mijloacele de traiŭ.

La popoarele înapoiate, caracterul acesta economic al subjugăriĭ femeiĭ e foarte greŭ de determinat, căcĭ ceeace la selbaticĭ se afirmă în chip limpede şi făţiş, din cauza simplicităţiĭ raporturilor sociale, la popoarele înaintate, din cauza complecsităţiĭ acestor raporturĭ, nu se poate întrevedea decât în urma unor cercetărĭ maĭ amănunţite şi aprofundate.

Metoda ce urmăm pentru a determina adevăratul caracter al subjugăriĭ femeiĭ, e aceea strict istorică: relevăm din viaţa fiecăruĭ popor, principala sa manifestare şi în raport cu ea studiem apoĭ starea femeiĭ; de pildă la Romanĭ, cea maĭ de seamă manifestare fiind legea, vom studia la eĭ situaţia femeiĭ faţă de legĭ, la Egiptenĭ şi Evreĭ faţă de religie, şi aşa maĭ departe.

Aceasta, din cauză că ceeace numim noĭ principala manifestare din viaţa unuĭ popor nu-ĭ în realitate decât instrumentul de aservire de care am văzut că se serveşte clasa suprapusă pentru a exploata clasele inferioare. Am văzut că acest instrument de aservire, pentru a fi eficace, trebuie să fie monopolizat de clasa exploatatoare; aşa religia fiind la Evreiĭ vechĭ un mijloc de stăpânire, ea a fost acaparată de clasa aristocrată şi ereditară a preoţilor.

Şi, între ceĭ subjugaţĭ găsim în primul loc pe femeie; nu e dar decât foarte natural ca ea să fie îndepărtată dela această manifestare, nu e decât foarte natural ca acest instrument de aservire să fie confiscat, în primul loc, faţă de femeie. La Roma

ea va fi inferioară juridicește ; în Grecia politicește ; la popoarele teocratice ea va fi iubită de cele mai multe incapacități de ordin religios, etc.

Aceasta e motoda noastră și o aplicăm tuturor popoarelor. Calea urmată în acest scop e cea următoare : schițăm pe scurt organizarea socială a fiecăruĭ popor, îĭ determinăm, ca să ne exprimăm astfel, momentul istoric, cercetăm apoĭ starea femeiĭ în raport cu el, și vom vedea că cele mai multe incapacități de care e izbită femeia sunt determinate de acest moment istoric și sunt de așa natură ca să-ĭ închidă calea demnităților și a bogăției, adică de natură economică.

Apoĭ, în fine, pentru a arăta și mai bine că incapacitățile femeiĭ sunt exclusiv determinate de organizarea socială a fiecăruĭ popor, schițăm pe scurt starea femeiĭ în raport cu celelalte manifestăriĭ din viață.

Metoda aceasta cititorul o va găsi aplicată cu cea mai strictă rigoare vechilor Egipteni.

* * *

Egiptul a fost încă din leagăn condamnat teocrației. Tot ce e viață în aceste ținuturi se datorește Niluluĭ, revărsărilor sale periodice. Dar opera naturiĭ n-ar fi suficientă, căci inundațiile lăsate la voia întâmplăriĭ, ar fi mai mult dăunătoare : unele locuriĭ, prea înălțate, n-ar putea fi atinse de apele binefăcătoare, nămolul fertilisător nu s-ar putea depune și ar rămâne sterpe ; alte locuriĭ, prea jos situate, ar fi transformate, prin îngrămădirea apelor, în bălți insalubre și necultivabile. Apoĭ în aniĭ când revărsările ar fi prea abundente, orașele ar fi inundate, viețuitoare înnecate, totul ar fi distrus, zădărnicit.

Pentru a face posibilă viața în valea Niluluĭ, omul a trebuit să dea, chiar dela început, un puternic ajutor binefăcătoruluĭ râu și în adevăr, «din momentul ce apare în Egipt o civilizație și o agricultură, apele sunt principala preocupare a locuitorilor, interesul vital prin excelență. Creațiunea sistemuluĭ de irigațiune, regularea artificială a apelor sunt în Egipt anterioare epoceĭ istorice[1])». Dar într'o țară și un timp când totul era zeificat — forțele cozmice, corpurile cerești, animalele și chiar plantele — fluviul căruia Egiptenii îĭ datoraŭ totul, nu putea rămâne neadorat și într'adevăr, din cele mai străvechi timpuriĭ, găsim Nilul zeificat sub numele de Hapi. Cu sanctificarea luĭ, vechiĭ îngrijitoriĭ aĭ râuluĭ Nil, devin preoțiĭ zeuluĭ Nil, și cum acești preoți eraŭ depozitariĭ tuturor secretelor techniceĭ hidraulice, îșĭ poate oricine lesne închipui de ce imensă putere dispuneaŭ într-o țară, unde totul depindea de regulata revărsare a apelor.

Aceasta e origina teocrației Egiptene, ea îșĭ datorește nașterea și existența Niluluĭ. Faptul nu trebue să ne surprindă, Nilul a avut o influență covârșitoare asupra Egiptuluĭ antic. Tot luĭ îĭ datoresc egipteniĭ monarchia și unitatea lor națională, căci lucrările de irigațiune, pentru a fi eficace, trebuesc făcute de-alungul întreguluĭ fluviŭ, o singură parte negligeată ar compromite tot restul, de aceea s'a simțit foarte de timpuriŭ, în valea Niluluĭ, nevoia unuĭ singur conducător.

Teocrația egipteană, ajutată de timp, de starea de spirit a popoarelor tinere în general și de acești factoriĭ particulariĭ Egiptuluĭ, a evoluat și s'a fortificat într'atât că pe vremea luĭ Diodor Sicilianul, preoțiĭ ajunseseră să stăpânească a treia parte din solul întreguluĭ Egipt (III, 73).

Cu timpul însă — evoluție fatală — clasa militară, cultivată de preoțĭ, ajunge așa de puternică, că reușește să smulgă sacerdoților sceptrul puteriĭ timporale.

Cu Mena — primul rege al Egiptuluĭ — încetează de drept teocrația în Egipt, dar dacă ea încetează de drept, de fapt însă preoțiĭ n-aŭ încetat niciodată să domnească în valea Niluluĭ. Așa, pe vremea luĭ Diodor, ceĭ mai de seamă sfetniciĭ aĭ tronuluĭ eraŭ aleșĭ dintre preoțĭ (III 73) ; însuși regele se alegea în Etiopia dintre sacerdoțĭ (III 5). Faraonul nu avea nici o putere, clasa preoțească îĭ reglementa până și viața privată ; ba ceva mai mult, pentru a se asigura de persoana regeluĭ, acesta era servit nu de sclaviĭ ci de fiiĭ preoților mai mariĭ decât 20 de aniĭ, așa că de fapt regele era captivul sacerdoților (III 70). Atât nu li s'a părut suficient, preoțiĭ uzaŭ de o armă și mai teribilă, când un rege nu le era pe plac îĭ trimeteaŭ ordin să se sinucidă zicând că aceasta e voința zeilor (III, 6).

Negreșit, când faraonul era mai energic și împrejurările proprie dinastieĭ, puterea preoților era redusă, uneoriĭ chiar anihilată cu desăvârșire. Așa, e foarte probabil că Mena și urmașiĭ săĭ să fi domnit cu cea mai desăvârșită independență față de preoțĭ,

---

[1]) Lenormant. *Histoire ancienne de l'Orient*, A. Levy. 4900. Paris, 6 vol. p. 23—24.

Ruptura dintre clasa militară şi cea sacerdotală era încă prea recentă şi preoţiĭ nu avuseră încă timpul să se fortifice, pe când regele la început în de-ajuns de puternic ca să răstoarne pe preoţĭ, avea şi puterea să le reziste. Independenţa aceasta a primilor regĭ faţă de preoţĭ se resimte din istoria pe care aceştia eraŭ chemaţĭ s'o scrie. Aşa, legendele preoţeştĭ arată pe Mena ca nn rege răŭ şi nenorocit, după ce şĭ-a perdut unicul fiŭ în floarea vârsteĭ, moare el însuşĭ victima unuĭ ipopotam, semn al mâniceĭ ceruluĭ, căcĭ ipopotamul era considerat ca un animal sacru. Aceeaşĭ atitudine răŭ voitoare o păstrează preoţiĭ şi pentru memoria urmaşilor luĭ Mena; Herodot zice (II, 101) că preoţiĭ i-aŭ arătat o listă de 330 de regĭ, urmaşĭ aĭ luĭ Mena, care nu s'aŭ distins prin nicĭ o lucrare maĭ însemnată. Credem că şi pe vremea Hiesoşilor puterea preoţească era absolut anihilată, căcĭ e foarte puţin probabil că războiniciĭ năvălitorĭ să se fi lăsat stăpâniţĭ de preoţiĭ învinşilor. Dar întreruperile acestea în domnia preoţilor sunt aşa de scurte şi de neînsemnate faţă de lunga istorie a Egiptuluĭ, că nicĭ nu merită a fi luate în seamă;—nimenĭ nu se interesează de eclipse când e vorba de neîntrerupta vecĭnicie a luminiĭ soareluĭ.

Aşa dar, principala manifestare din viaţa vechilor Egiptenĭ e religia, iar preoţia e ocupaţia care procura la eĭ cele maĭ multe avantagie sociale şi politice. Să studiem dar situaţia femeieĭ egiptene în raport cu religia şi preoţia.

* * *

«La Egiptenĭ — scrie Herodot (II, 35) — femeile nu pot fi preotesele nicĭ unuĭ zeŭ saŭ zeiţe; preoţia e aicĭ rezervată bărbaţilor».

Fraza aceasta, decisivă în chestia ce ne preocupă, a fost atacată, ea a alimentat o vie discuţie, la care aŭ luat parte ceĭ maĭ de seamă egiptologĭ. Champollion îĭ opune mărturia numeroaselor monumente care conţin nume femeieştĭ însoţite de titlurĭ de preoţie. «Ne maĭ rămâne de zis câteva cuvinte—scrie Champollion [1])—asupra uneĭ chestiunĭ adesea ridicată de savanţĭ şi care ne pare azĭ pe deplin lămurită prin mărturia momentelor. După zisele luĭ Herodot, în Egipt nu eraŭ preotese; femeile ar fi fost aicĭ excluse dela preoţie. Cu toate acestea, la ceremoniile isiace, introduse în lumea romană, femeile eraŭ admise ca preotese şi sunt numeroase monumente care confirmă aceasta. E prea adevărat că femeia e admisă la preoţie în afară de Egipt, dar inscripţia de la Rosetta numeşte femeĭ preotese, ca de pildă Pira preoteasa regineĭ Berenice. Alte acte, din vremea Lagizilor, conţin numele preoteselor ataşate în serviciul diferitelor regine, ele s'aŭ bucurat după moarte de onoruri divine. Se va zice poate că inscripţia dela Rosetta e din epoca greacă, decĭ posterioară luĭ Herodot. Să cităm monumente, în acelaş timp egiptene şi anterioare istoriculuĭ grec. Astfel avem Stela din muzeul Luvruluĭ, în care regele Tutmes al III-lea, din a 18-a dinastie, e urmat de sora saŭ fica sa Montetis, numită în monument preoteasa zeiţeĭ Mutis».

Am reprodus întregul pasaj din Champollion pentru că în el găsim fapte care ne vor servi a demonstra tema contrarie celeia susţinute de el. Prin aceasta nu înţelegem a ne crampona de litera textuluĭ. Nu în Champollion se rezumă adevărul şi a răspunde cu succes la argumentele sale nu înseamnă încă a avea dreptate, poate cel mult să denote că opinia de el susţinută n'a fost în deajuns de bine apărată.

Multă vreme istoriile luĭ Herodot,—maĭ cu seamă părţile privitoare la Egipt—aŭ fost privite ca nişte povestirĭ fantastice, care n'ar avea nimic comun cu realitatea. Descoperirile noĭ; recentele descifrărĭ de monumente aŭ dat însă cea maĭ strălucită confirmare celor relatate de Herodot. Aşa fiind, n'avem nicĭ un cuvânt să ne îndoim despre veracitatea celor scrise de istoricul grec, maĭ cu seamă în această chestiune, unde nimic nu-l putea îndemna să altereze adevărul. Champollion, din potrivă, exagerează în multe părţi, şi e foarte natural să fie aşa. Un om care şĭ-a consacrat întreaga viaţă pentru a studia un popor, nu să poate să nu fi căpătat dragoste pentru acel popor, devine «poporul săŭ», sufletul săŭ şi mirare ar fi dacă n-ar exagera. Dar, în materie de monumente, ni se va zice, exagerarea nu încape. Exagerare, răspundem, încape orĭ unde şi maĭ cu seamă în istorie, ba încă după zisele luĭ Bagehot, istoria cea maĭ bună e ca arta unuĭ Rembrandt, aruncă o lumină vie asupra unor cauze, învăluie în urmă tot restul. Champollion, ca orĭ-ce isteric, exagerează, şi exagerează în concluziunĭ. Autoritatea monumentelor, nu este absolută, ea poate fi atenuată prin diferite explicărĭ.

Prima explicare e că femeiele bucurându-se în Egipt de o excelentă situaţie

[1]) Champollion — Frigeae — *L'Egypte ancienne*, Didot, 1839, Paris, pag. 115, a şi b.

socială, ele fiind rădicate la acelaș rang social cu soțiĭ lor, se poate prea lesne ca soțiile preoților să fi purtat titlurile bărbaților lor, așa că titlurile de pe monumente să nu le aparție în realitate.

Faptul acesta nu trebue să ne surprindă și femeile romane purtaŭ aceeașĭ titulatură împrumutată de la soțiĭ lor preoțĭ: «cea maĭ mare parte a preoților maĭ cu seamă aceia a căror origină e maĭ veche, sunt asistați de femeiele lor la serviciul divin. *Flaminea* îndeplinește aproape aceleașĭ servicĭĭ ca și preotul *Flamen* soțul eĭ [1]». Ba ceva maĭ mult, la Egiptenĭ chiar, găsim femeĭ soțiĭ saŭ fiice de preoțĭ care poartă titlul de *nutri-hem-t* saŭ *nutri-tion-t*, soția saŭ concubina cutăruĭ zeŭ. Lenormant-*Op. cit*, III, 9).

Altă explicare e că titlul de pe monumente n'ar fi decât un simplu titlu de onoare ce se dă de obiceiŭ morților, dar care n'ar răspunde cu nimic real.

In Orient și antichitate se practica foarte mult acest obiceiŭ. Cele maĭ măgulitoare și maĭ înalte titlurĭ, la care ar fi putut aspira cineva în viață fiind, eraŭ împărțite cu dărnicie celor morțĭ. La Eroĭ, unde titlul de șef al comunității — archisinagog—era așa de căutat, «ajunge în ultimul timp un simplu titlu de onoare care se dădea femeielor și chiar copiilor care nu puteaŭ încă vorbi [2])». Asemenea găsim foarte des monumente cu inscripția *pater synagogae* și *mater synagogae*. Prin acestea nu trebue să înțelegem pe șefiĭ comunităților; ele eraŭ niște simple titlurĭ de onoare ce se dădeaŭ de obiceiŭ morților (Schürer-*Op. cit.*, III. 50). Romaniĭ practicaŭ asemenea acest obiceiŭ: într-o inscripție latină, din epoca creștină, găsită în Africa septentrională, vedem un lector de cinci anĭ, *lectores infantuli* (Id. *Ibidem*, II, 439, nota 35). Ba ceva maĭ mult, obiceiul acesta se practica maĭ cu seamă față de femeĭ. Ele, care eraŭ îndepărtate *propter sexum* de la o mulțime de demnitățĭ, primeaŭ ca o adevărată mângâiere titlurile goale de orĭ-ce conținut real: «ca analogie cu obiceiurile grecești și romane trebue să amintim împrumutul de titlurĭ onorifice femeilor. In Italia găsim adeseaorĭ titlul de *mater-colegi* (Id. III, 55). In Egipt, unde titlul de preot dădea atâtea avantagie și era așa de căutat, nu e de cât foarte natural ca el să se fi dat morților și femeilor în special.

Negreșit, aceste sunt niște simple ipoteze cu nimic controlabile; cu ele nu se poate nimic dovedi. Analogiile n-aŭ nicĭ o valoare științifică, căcĭ se poate prea lesne ca toate celelalte popoare să fi practicat acest obiceĭŭ și tocmaĭ Egiptenĭĭ nu. De aceea vom căuta să dăm faptuluĭ ce ne preocupă o explicare maĭ trainică, bazată pe argumente maĭ temeinice.

Femeiele — zicem — ca și clasele subjugate bărbătești, aŭ fost excluse de la preoție în Egipt, fiindcă sacerdoțiul era monopolul claseĭ suprapuse. Exista decĭ o rațiune, un interes social care se opunea la preoția femeieĭ, dar cum acest interes nu putea fi permanent, nicĭ incapacitatea femeiĭ nu putea fi fără intermitențe. Intr'adevăr, am văzut că, deși preoțiĭ sunt stăpânitoriĭ nediscutațĭ aĭ Egiptuluĭ, domnia lor suferă totușĭ repetate întreruperĭ. In momentele acestea de criză pentru teocrație egipteană, sacerdoțiul nu dădea nicĭ un avantaj politic saŭ material și nu era decĭ nimic care s'ar fi putut opune la preoția femeieĭ. Lucrul pare a se confirma; în cursul lungeĭ istoriĭ a Egiptuluĭ sunt epoce, în care găsim femeĭ preotese și altele, în care ele lipsesc cu desăvârșire: „pe vremea vechiuluĭ imperiŭ întâlnim femeĭ investite cu titlul de *nutri-hu-t*, profetesă, puse pe acelaș rang cu preoțiĭ și îndeplinind aceleașĭ oficiĭ. Dar dela a 12-a dinastie nu se maĭ găsește urmă despre ele. (Lemormant — *op. cit.*, III 19)».

Poate că epocele în care găsim femeĭ preotese, coincid cu perioadele de decădere ale teocrațieĭ egiptene, așa că preoția putea trece fără pericol și între atributele femeieĭ; iar cele în care femeile nu pot fi preotese coincid cu epocele eĭ de grandoare. Și pare cu atât maĭ admisibilă această ipoteză prin aceea că epoca despre care scrie Herodot nu se potrivește cu cele despre care se ocupă Champollion. Intr'adevăr, Champollion citează inscripția dela Rosetta, care datează din epoca lagidă, epocă în care teocrația era de mult moartă; în timpul dominațiuniĭ grecești preoția nu maĭ însemna nimic și putea trece fără nicĭ un pericol și între atributele femeieĭ, așa că nu-ĭ mirare să se găsească preotese în această perioadă. Alte inscripțiunĭ, citate de Champollion, sunt «cu mult anterioare luĭ Herodot», dar poate că ele datează dintr-o perioadă de criză pentru teocrația egipteană, atuncĭ când și femeia putea fi preotească. Timpul despre care se ocupă aceștĭ doĭ istoricĭ, necorespunzând, se poate prea lesne ca ambiĭ să aibă dreptate, dar fiecare pentru epoca despre care scrie.

1) Boissier. — *La religion romaine*, Hachette, 1884, 2 vol.; II, pag. 206.
2. E. Schürer — *Geschichte des jüd. Volkes*, Hinrich, 1898, Leipzig, 3. vol., II, pag. 439.

Dar mai e şi o altă chestiune: la Egiptenĭ nu toate zeităţile aveaŭ aceeaşĭ importanţă. Eraŭ zeĭ marĭ, aĭ căror preoţĭ se bucuraŭ de privilegiĭ aproape regeştĭ, şi zeĭ secondarĭ, aĭ căror sacerdoţĭ nu aveaŭ nicĭ o însemnătate socială. Champollion nu citează nicĭ o femeie, preoteasa vre-unuĭ mare zeŭ. Toate cele citate de el sunt ataşate în serviciul vreuneĭ regine, saŭ preotesele unor zeităţĭ cu totul secundare. Preoteasă în adevăratul înţeles al cuvântuluĭ, femeia nicĭ nu poate fi în Egipt. Lenormant zice că fraza luĭ Herodot trebue aplicată numaĭ la preoţia propriŭ-zisă, cea referitoare la sacrificiĭ şi la comunicarea secretă cu zeiĭ. Fără a fi fost vreodată adevărate preotese, femeile aveaŭ anumite roluri în cultul Egiptean (Op. cit., III, 9). Aceasta nu e însă adevărata preoţie, preoţia care să ducă la demnităţĭ temporale. Ceeace formează în realitate puterea uneĭ clase sacerdotale, femeia n'a posedat-o nicĭodată în Egipt. Aşa că, judecând preoţia numaĭ din punctul de vedere temporal, am putea cu drept cuvânt zice — chiar admiţând cele relatate de Champollion — că femeile n'aŭ fost nicĭodată preotese în Egipt.

Incă o ultimă observaţie şi să încheiem paragraful acesta: Champollion citează ca preotese numaĭ regine saŭ femeĭ în serviciul lor. Capetele încoronate s-aŭ bucurat pretutindeniĭ de-o situaţie excepţională şi dacă o regină putea fi preoteasă nu rezultă încă de aicĭ că orĭce femeie ar fi putut ajunge la această demnitate şi nu suntem încă îndreptăţiţĭ a zice că găsim femeĭ preotese în Egipt. In ceeace priveşte celelalte preotese, ataşate în serviciul regineĭ, credem — prin analogie cu servitoriĭ regeluĭ, care eraŭ fiiĭ preoţilor (Diod., III, 70)—că şi ele eraŭ fiĭce de preoţĭ, iar titulatura de pe monumente nu le aparţine în realitate lor.

De altfel pentru noĭ e indiferent dacă Champollion are saŭ nu dreptate; noĭ nu susţinem pe Herodot, precum nu combatem pe Champollion. Se poate prea lesne ca, formula istoriculuĭ grec să fie prea absolută, precum iar se poate ca Champollion să aibă dreptate. Pentru noĭ principalul era să arătăm că în Egipt femeia nu putea fi preoteasa zeităţilor principale şi prin urmare, în calitate de preoteasă, nu avea nicĭ un rol social şi mărturia luĭ Herodot e suficientă dovadă câtă vreme nicĭ Champollion nicĭ ceĭlalţĭ egiptologĭ n-aŭ făcut dovada contrarie.

Iată dar, că la Egiptenĭ — principala manifestare fiind religia, — femeia a fost îndepărtată de la preoţie ca şi majoritatea bărbaţilor.

* * *

Dar — fi-vom întâmpinaţĭ — de unde rezultă că femeia a fost îndepărtată în Egipt numaĭ dela preoţie? poate că era în general incapabilă, iar între alte incapacităţĭ e şi aceea de-a nu putea fi preoteasă.

La o asemenea întâmpinare nu se poate răspunde maĭ nemerit decât schiţând starea femeiĭ în raport cu celelalte manifestărĭ din viaţă. Numaĭ astfel ne vom putea convinge că cele maĭ multe incapacităţĭ de care e lovită femeia, nu numaĭ la Egiptenĭ, dar la toate popoarele, sunt de aşa natură ca să-ĭ închidă calea demnităţilor, a bogăţieĭ şi a puterĭĭ.

Graţie obiceiuluĭ pe care-l aveaŭ Egiptenĭĭ de a-şĭ picta mormintele cu scene din viaţa privată; graţie climatuluĭ extraordinar de uscat al acesteĭ ţărĭ, numeroase monumente aŭ putut ajunge până la noĭ, ele ne-aŭ păstrat viaţa zilnică a vechilor Egiptenĭ în toate detaliile eĭ, aşa că azĭ ne putem perfect da seama despre starea femeiĭ egiptene în familie şi în afară de familie.

La Egiptenĭ nu găsim altarul domestic, eĭ nu cunoşteaŭ cultul manelor; cultul sufletuluĭ, existent în Egipt, era prea însemnat ca să poată fi lăsat pe seama familieĭ. El făcea parte dintre atributele preoţilor, «care se obligaŭ, în schimbul uneĭ rente fixate, să oficieze serviciul divin de un număr hotărât de orĭ pe an[1]). Din această cauză Egiptenĭĭ nu făceaŭ nicĭ o deosebire între copiiĭ de sex masculin şi ceĭ de sex femenin,

Egalitatea aceasta, de care se bucura femeia la intrarea eĭ în lume o păstra toată viaţa şi cu privire la toate drepturile: ca soţie era egală bărbatuluĭ; ca fiică egală cu fiul; ca soră egală cu fratele. Odată ajunsă la majorat, femeia era liberă şi pe deplin stăpână pe acţiunile sale: se putea căsători în cea maĭ deplină libertate şi cu cea maĭ desăvârşită independenţă faţă de părinţĭ; juridiceşte avea deplină capacitate, putea contracta, vinde, consimţi la împărţirĭ, dispune prin testament şi prin acte între viĭ, fără intervenţia şi consimţământul nimănuĭ. Această deplină capacitate, femeia o păstrează de-alungul întregeĭ istoriĭ a Egiptuluĭ, chiar în epoca dominaţiuniĭ

1) Maspero, *Histoire ancienne de l'Orient classique*, Hachette, 1895, 3 vol. I, pag . .

greceștĭ, când Ptolomeŭ Pilopator restrânge capacitatea juridică a femeiĭ, el are în vedere numaĭ femeile măritate, cele în afară de căsătorie rămân deplin capabile, întocmaĭ ca sub imperiul coduluĭ nostru civil. Femeia, egală în familie, avea drepturĭ egale și în moștenirea părintească. Această egalitate durează până în epoca lagidă când fratele cel maĭ mare e avantajat în dauna surorilor.

Prin căsătorie femeia nu-și știrbea întru nimic capacitatea, nu perdea nicĭ un drept. Cea maĭ perfectă egalitate domnește între soțĭ. Femeia intră în casa bărbatuluĭ cu titlul de *neb-t-pa*, «stăpână». Din punctul de vedere juridic aceeași deplină egalitate domnește între soțĭ. Adulterul bărbatuluĭ se pedepsește tot atât de grav ca și acel al femeiĭ, când la alte popoare bărbatul nicĭ nu poate — legalmente vorbind — comite un adulter. Divorțul se pronunța la eĭ cu aceeași nepărtinire atât față de femeie cât și față de bărbat. Intr-un cuvânt, căsătoria era în valea Niluluĭ o uniune liberă, în care voința părților, bazată pe iubire reciprocă, juca singurul rol.

In intervalul dintre Boccoris (a 26 dinastie) și Dariŭ găsim, pe lângă căsătoria liberă și una servilă în care femeia își alienează, prin contractul de căsătorie, persoana și averea în favoarea bărbatuluĭ: «tu mĭ-aĭ dat prețul convenit — zice un document din vremea luĭ Psametic [1]) — pentru ca să fiŭ sclava ta. Sunt servitoarea ta și nimenĭ nu mă va putea sustrage dela tine. Nu te voiŭ putea părăsi nicĭodată. Ițĭ voiŭ da tot ce voiŭ avea, banĭ, grăŭ și toate celelalte bunurĭ ale mele, și copiiĭ ce voiŭ avea și tot ce voiŭ câștiga și hainele de pe mine sunt pentru totdeauna ale tale». Actul acesta, atât de curios, e scris pe o farfurie și Paturet crede că clauzele în el conținute n-ar corespunde cu realitatea, că ar fi o pură formă și că ar data dintr-o epocă când formalizmul cel maĭ rigid domnea în toate actele vechiuluĭ Egipt. Explicarea luĭ Paturet nu ne satisface, noĭ credem că și în Egipt, ca și la Roma, existaŭ două felurĭ de căsătoriĭ: la Roma era căsătoria liberă, *per confarreatio* și căsătoria servilă *per coemptio*. Căsătoria liberă dela Egiptenĭ ar corespunde cu cea întâia, iar căsătoria servilă, din documentul de maĭ sus, ar corespunde cu cea de-adoua. Căsătoria servilă pare a fi de dată maĭ veche când Egipteniĭ nu cunoșteaŭ încă papirusul, de-aceea contractul e scris pe-o farfurie, simbolul viitoareĭ căsnicĭĭ.

Sub influența moravurilor s'a întâmplat în Egipt tocmaĭ contrariul de ceeace s'a petrecut la Roma: pe când la Romanĭ căsătoria *per confarreatio* cade în disuetudine, la Egiptenĭ, dimpotrivă, căsătoria servilă devine din ce în ce maĭ rară. Una din aceste rare căsătoriĭ a dat naștere actuluĭ maĭ sus citat. Fiindcă întâmplător el datează din epoca luĭ Dariŭ, Paturet crede că trebue să circonscrie căsătoria servilă numaĭ la această epocă. De drept ea a existat totdeauna, de fapt era însă foarte rară.

Cu toate că documentul citat de Paturet, pare a fi simbolul osificat al unuĭ trecut barbar, să nu credem totuși că femeia abdică la orice drept. Așa, ea obligă pe bărbat să nu-și maĭ ia altă femeie, deși — să notăm — pe poligamie era permisă în valea Niluluĭ: jură pe zeul Amon și pe rege că nu veĭ lua altă sclavă, că nu veĭ putea zice că-ți place să facĭ pentru ea ce-aĭ făcut pentru mine, jură că nu veĭ lua altă femeie pe lângă tine.

Din epoca luĭ Dariŭ și sub influența ideilor semito-asiriene, căsătoria egipteană din uniune liberă, devine uniune contractuală, în care femeia își asigură anumite avantagie pecuniare. La început se obișnuia ca bărbatul să recunoască a fi primit o dotă pe care în realitate n'o primise.

Pornită pe această pantă, căsătoria merge spre un declin repede. In epoca Ptolomeilor ea devine o afacere pur pecuniară pentru femeie: în primul loc ea își asigură o dotă din averea bărbatuluĭ, apoĭ o pensie anuală, și în fine, o clauză penală îĭ garantează despăgubirĭ enorme în caz de repudiŭ saŭ de poligamie. Cu chipul acesta femeile căpătase ascendent foarte mare asupra bărbaților. Starea aceasta a făcut pe Diodor Sicilianul și ceĭlalțĭ călătorĭ grecĭ, să zică: în Egipt femeile stăpânesc pe bărbațĭ. Adevărul însă e că în valea Niluluĭ femeĭa nu era nicĭ maĭ sus nicĭ maĭ jos decât bărbatul ci egala luĭ (Paturet *Op. cit.* 12). Dacă a putut părea un moment că femeia e superioară bărbatuluĭ, aceasta se datorește faptuluĭ ca femeile aŭ abuzat de libertatea de care se bucură în Egipt, de altfel pedeapsa n'a întârziat: Ptolomeŭ Filopatar restrânge capacitatea juridică a femeiĭ măritate. De-acum înainte donațiunile între soțĭ sunt prohibite, iar femeia nu se poate obliga fără consimțimântul bărbatuluĭ.

De unde această egalitate a femeiĭ, se întreabă în repetate rânduri Paturet;

1) G. Paturet, *La condition juridique de la femme dans l'ancienne Egypte*, Giard. 1886, Paris, pag. 16.

E greŭ, imposibil de răspuns adaugă acelaș autor, să constatăm deci numaĭ faptul și să-l studiem așa cum este.

Paturet e un vechiŭ elev al școaleĭ Luvruluĭ, sub ochiĭ luĭ aŭ trecut sute de documente ; el cunoaște amănunțit istoria Egiptuluĭ, detaliile îĭ debordează ochiĭ și de aceea nu poate avea o privire de ansamblu, întocmaĭ ca un călător ce nu-șĭ poate da seama de conturul geografic al uneĭ case pe care a vizitat-o cu de-amănuntul. Dar ceeace Paturet n'a putut vedea, orbit fiind de detaliĭ, nouă, cercetor rece și dela distanță, ni se afirmă în chipul cel maĭ limpede ; femeia a fost juridicește egala bărbatuluĭ în Egipt, pentru că întreaga viață a vechilor Egiptenĭ se rezuma în religie, și femeia odată alungată în templu, era inofensivă în celelalte manifestărĭ ale vieții. Și că lucrurile s'aŭ petrecut într'adevăr așa, avem cea maĭ bună dovadă faptul că maĭ târziŭ, în epoca dominațiuniĭ grecești, când sentimentul religios decade, femeia se află chiar în realitate liberă, incapacitățile religioase ne maĭ însemnând nimic. Acum dreptul luase locul religieĭ și femeia trebuia să primească o lovitură juridică în locul celeĭ religioase și Ptolomeŭ Filopator răspunde acesteĭ necesități sociale când decretează incapacitatea juridică a femeiĭ.

Iată dar, că în Egipt principala manifestare fiind religia, cele maĭ multe incapacități de care a fost izbită femeia sunt de ordin religios.

St. Antim.

București, Decembre 1904.

ROMANȚĂ

u lasă fereastra deschisă,
La noapte voĭ trece în crâng,
Și'n treacăt așĭ vrea înc'odată
De dragu-ți să cânt și să plâng.

Așĭ vrea să-ți arunc iar o floare,
Șoptindu-ți doritul cuvânt,
Și tu să-mĭ maĭ spuĭ înc'odată
Că-ți sunt cel maĭ drag pe pământ.

Și iarășĭ să-ți tremurĭ asupra-mĭ
Privirea ta dulce și bună, —
Și 'n urmă să-mĭ spuĭ c'ar fi bine
In crâng să pornim împreună...

Corneliŭ Moldovanu.

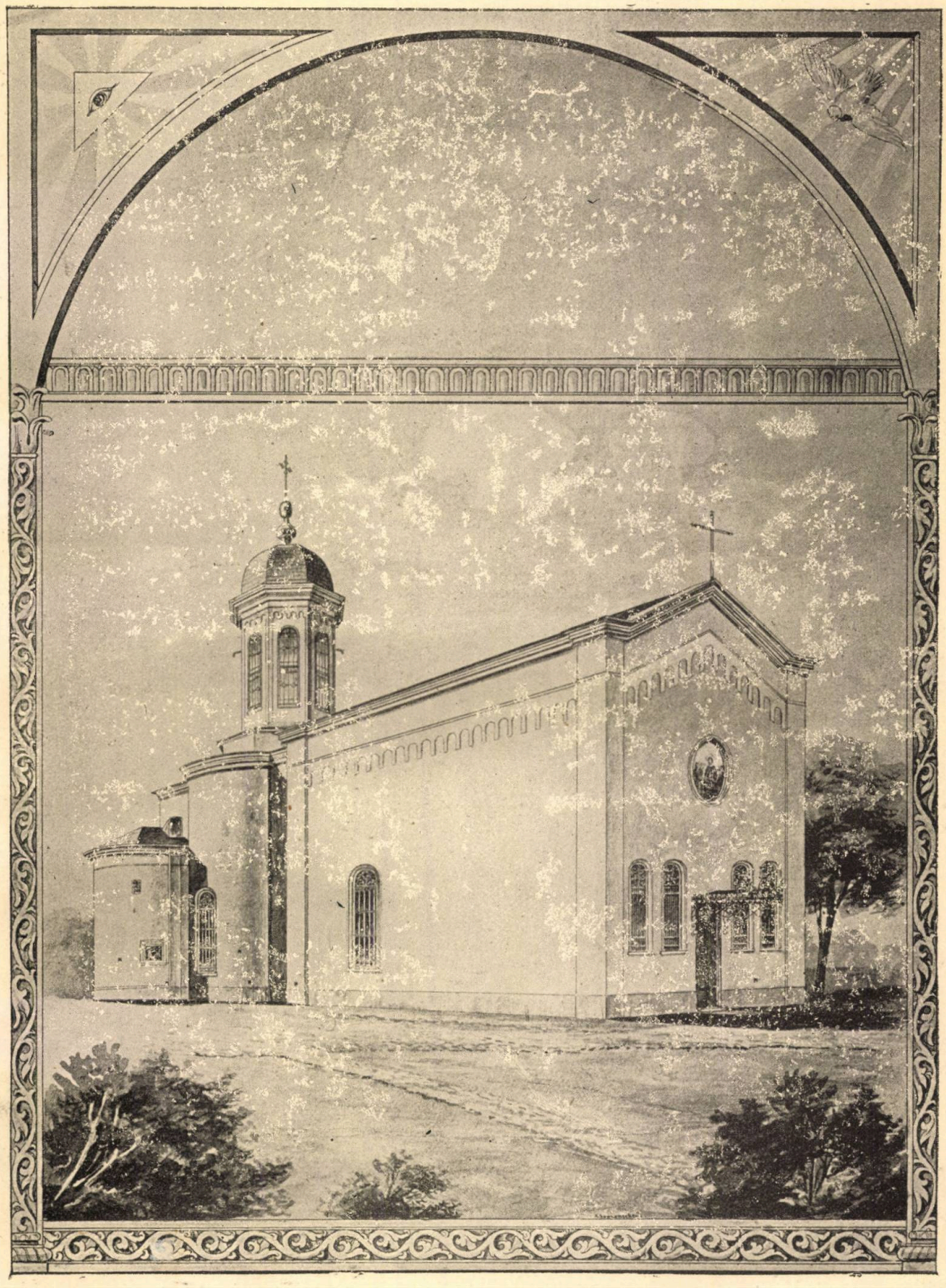

BISERICA KREȚULESCU

BALADA REGELUI

Fernando, mândrul rege din Grenada
A îndrăgit o fată din popor,
Și'n orice seară-și cântă serenada
Pe drumul care duce la izvor.

Ea vine cu ulciorul subțioară,
In glas îi tremură un cântec de iubire,
Și ochii ei par vecinic de fecioară —
Atâta sunt de-aprinși spre fericire.

Și amândoi se întâlnesc în orice seară
Vânduți celui mai sfânt dintre păcate ;
N'a fost iubire mai vestită 'n țară,
Dar nici cărări pe lume mai umblate...

Se pare că iubirea-i pe sfârșite...
Căci iată că 'nțelepții țin sobor,
Nu pot să-i erte bărbile albite
Iubirea pentru-o fată din popor.

S'au chibzuit bătrânii din cetate
Să-i pedepsească crunt nemernicia,
Și după ce-au fost legile 'ntrebate
Au hotărât de i-au luat domnia...

Viteazul rege se pornește 'n pribegie
Alături de blajina lui mireasă,
Uitat-a de coroană și domnie
Uitat-a și Grenada mult frumoasă...

Căci țara visului tremurător și dornic
Și 'mpărăția ochilor iubiți,
Sunt tronul cel mai sfânt și mai statornic,
Iar regele din cei mai fericiți!

In urma lor, oștirea sarazină
A năvălit furtună în cetate,
Smintind pe veci splendoarea ei divină
Și năruindu-i mândrele palate.

Un cântec a rămas de-atunci, și-i lege
Să-l cânte fetele în drumul la izvor, —
E cântecul străvechiu al unui rege
Ce-a îndrăigt o fată din popor...

Corneliu Moldovanu.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Cântece de vitejie, de G. Coşbuc. — Volumul de faţă este eflorescenţa poetică a activităţii oficiale de povestitor al războiului de neatârnare. In adevăr, cea mai mare parte a poeziilor sunt relative la falnicul act de vitejie care ne-a redat gloria strămoşească. Şi, când pe tonul bărbătesculuĭ său lirism, când pe tonul, fie simplu, fie glumeţ al ţăranuluĭ, povesteşte saŭ cântă episoade duioase saŭ duioase simţiminte.

Pe lângă acest miez, D. Coşbuc, poet al neamuluĭ, a adăogat un şir de poeziĭ, care povestesc vitejiĭ străbune saŭ ale fraţilor înstrăinaţĭ: lauda luĭ Ştefan, a luĭ Tudor, blestemul Golieĭ.

Dar ce e maĭ frumos, sunt vro-o patru cântece (Cântec românesc, Pentru libertate, Graiul neamuluĭ...) patru trîmbiţărĭ. Patima religioasă şi totuşĭ conţinută e atât de puternică, încât te sgudue din creştet până în tălpĭ. Versul curge repede şi mânios cu puterea torentuluĭ.

O asemenea poezie e o binefacere care leagă cu recunoştinţa un popor faţă de un poet. Sufletul îţĭ creşte de mândrie şi bărbăţie, inima îţĭ bate de dragoste de neam, mintea îşĭ precizează idealul, voinţa se oţeleşte şi fapta, fapta bună, isbânditoare, nu e departe şi nu e greŭ de împlinit.

Şi dacă în urma uneĭ aşa înălţărĭ sufleteştĭ, totuşĭ, un regret te cuprinde, e acela că un asemenea glas cuvintează acum atât de rar.

Sate şi Mănăstirĭ din România, de N. Iorga. — Cu Sate şi Mănăstirĭ din România, d-l Iorga complectează opera de descriere ce începuse cu Drumurĭ şi Oraşe din România.

Când la aceasta se va maĭ adăoga descrierea celorlalte ţinuturĭ locuite de neamul românesc: Transilvania, Ungaria, Bucovina şi Basarabia, vom avea în aceste cărţĭ nu numaĭ o muncă, dar şi o tendinţă.

Şi din ce spune, acest spirit larg, sensibil şi cu cunoştinţa bogată în fapte, se degajează o impresie de frumuseţe şi mizerie.

In cadrul uneĭ naturĭ admirabile, ţăranul n'a propăşit nicĭ în bogăţie nicĭ în cultură. E acelaş ca în vremile trecute. Unde a fost bogat, a rămas, dacă a ştiut să se menţie; unde nu, a maĭ suferit şi cotropirea străină sub ochiul indiferent al cârmuirĭĭ. Evreimea s'a întins pe deasupra ca pecinginea. Muntele doar, protectorul secular al nostru, ocroteşte încă mocănimea mândră la suflet, port şi înfăţişare.

La câmpie, bulgărimea hâdă, răbdătoare şi muncitoare, împestriţează populaţia. Grecul, răpariţ, Ovreiul, lacom, le înveninează sângele cu lichidul dătător de veselie ucigătoare. Dar de când patriotice prevederĭ aŭ presărat la ţară institutorĭ harnicĭ, preoţĭ gospodarĭ, care, ca pilde viĭ, instruesc şi hotărăsc, un întors de bine se resimte.

Mănăstirea şi biserica, frumuseţe creată în pitoreasca frumuseţe naturală, sufere de impietatea şi nepriceperea urmaşilor. Ucigaşul, nebunul, bolnavul, ocupă ctitoriile domneşti orĭ boereşti, atunci când nu s'a încuibat în ele ruina saŭ cucernicia îndoelnică.

Toate acestea spuse în forma unuĭ jurnal de călătorie, în care faptul mărunt e alăturĭ de aspectul general, impresia alăturĭ de reflecţie şi într'un stil cu fraza largă, ca calificativul abundent definitor şi cu comparaţia nouă.

Astfel de cărţĭ descriptive ar fi trebuit să avem maĭ multe şi maĭ de mult.

Şoimiĭ, roman, de M. Sadoveanu. — Şoimiĭ, compoziţia literară pe care d-l eanu o publică acum şi denumită roman, e în realitate o nuvelă maĭ întinsă.

Un roman e povestirea vieţiĭ unuĭ om saŭ a uneĭ societăţi pentru explicarea ceia e nevoie de cauzele cele maĭ adâncĭ şi amănunţite, pe când o nuvelă e povestirea uneĭ acţiunĭ din viaţa cuĭva.

Acţiunea ar putea lipsi într'un roman, dar e necesară într'o nuvelă.

Şoimiĭ aparţin acesteĭ din urmă categoriĭ de povestirĭ, la care d-l Sadoveanu, .t un prolog şi un epilog, pentru a-ĭ da înfăţişarea celeĭ dintâĭ categoriĭ.

Acţiunea, cam slabă, povesteşte războiul pe care Nicoară Potcoavă — fratele Vodă Cumplitul şi pribeag după lupta de la Cahul, împreună cu fratele săŭ ma. alţĭ zece tovarăşĭ — Şoimiĭ — în tabăra Cazacilor Zaporojanĭ — îl face pentru cucerirea tronuluĭ şi răsbunarea împotriva ticălosuluĭ trădător Golia.

Într'o îndrăsneaţă raită de recunoaştere Şoimiĭ, împinşĭ de setea nepotolită a răsbunăriĭ, ajung în sborul lor întins în capitala Moldoveĭ, Iaşĭ, omoară străjile, pun pe fugă pe domn, dar, respinşĭ şi răniţĭ într'o cruntă încăerare, se întorc spre Nistru. In drum rana luĭ Nicoară se adânceşte şi îĭ obligă să poposească.

In satul Davideni, trag la boerul Andreĭ Davideanu, bătrân patriarchal, cu frica luĭ Dumnezeŭ şi dragoste de oameni, care-ĭ primeşte. Boerul, socru al ticălosuluĭ pe care-l ureşte, ghiceşte prezenţa răsbunătorilor luĭ Ion-Vodă şi, în bucuria uneĭ astfel de întâlniriĭ, îĭ îmbrăţişează şi-ĭ găzdueşte.

Nicoară găseşte odihnă şi leac; mezinul, petrecere şi vânătoare; iar ostaşiĭ prietenie şi băutură.

Şi toate merg aşa, numaĭ sufletul luĭ Nicoară e întunecat şi aspru. Gândurile de îndeplinirea datorieĭ şi greutatea eĭ îl muncesc.

Dar o arătare albă de fecioară nevinovată îĭ luminează sufletul. E Ilinca, fiica Golieĭ, crescută acolo ca într'o mânăstire. Fiorul dragostiĭ s'a răspândit. In sufletele tinere dragostea repede pune stăpânire. Şi mezinul e tânăr, de o neastâmpărată vioiciune. Iar fata în faţa nouluĭ şi nelămurituluĭ simţimânt pe care-l simte deopotrivă pentru amândoĭ, nu ştie ce se creadă şi se topeşte într'o dulce lâncezeală.

Ziua plecăriĭ însă e grăbită. Arsura din sufletul luĭ Nicoară, care descoperă dragostea mezinuluĭ o hotărăşte. Şi se duc lăsând în urmă dor prea nemângâiat şi prea mistuitor pentru atâta frăgezime, iar eĭ purtând scânteia divină pe care distanţa pare că o aprinde. Şi se duc, Nicoară, maĭ stăpân pe sine, mezinul, maĭ împătimat, spre stepă, unde mulţimea cazacilor îĭ primeşte în sărbătoare, cu beţiĭ omerice, ca pe ceĭ maĭ falnicĭ aĭ lor luptătorĭ şi conducătorĭ în raitele prădalnice.

Acolo hotărâse împreună cu boerĭ fugarĭ războiul de răsturnarea schiopuluĭ.

Şi vin în ropot năprasnic, bat armata de Turcĭ şi Moldovenĭ, tae, ucid, răstoarnă, dărâmă, pradă şi în fine aşează în scaun pe noul domn.

In lupta de la Docolina omoară pe Golia.

Sufletul luĭ Nicoară se uşurează, căcĭ răsbunarea e săvârşită. Acum domnia îl apasă, îĭ lipseşte libertatea. Stepa, femeea cu plete de iarbă, podoabă de stele şi suflet de nemărginire, l-a cucerit. Lasă domnia şi pleacă în spre ea. Mezinul şi el în drumul doruluĭ spre Davideni. Glas de moarte îl întâmpină. Fecioara de vis e în groapă.

Desnădejdea îl cuprinde, şi-l mână în largul lumiĭ.

Iar un logofăt din curtea boeruluĭ Davideanu duce luĭ Nicoară veste de dragoste tainică lăsată cu limbă de moarte.

Acesta e subiectul, desbrăcat de haina strălucitoare, în croiala compoziţieĭ, în frumuseţea tortuluĭ frazelor şi în bogăţia podoabelor de comparaţiĭ şi cuvinte colorate.

C. I. Prodan

Clipe, de Ana Conta Kernbach. Poeziile d-neĭ Kernbach sunt citite cu o deosebită plăcere. Din toate se desprinde un echilibru senin dintre simţire şi cugetare, o linişte sufletească filosofică şi care în versurĭ se traduce printr'o dezmierdătoare oscilare de la un pesimism uşor la un optimism cumpătat, — un fel de reverie sentimentală. Genul poeziilor ar fi lamartinian, dar un lamartinianism adaptat unuĭ suflet clasic. Accente puternice de ură sau iubire, zbuciumărĭ desnădăjduite de răsvrătire, nu vom găsi în volumul de care ne ocupăm. Autoarea se mulţumeşte a ne da câteva *clipe*, senine orĭ întunecate, după cum şirul cugetărilor deslănţuite, e hrănit de o nădejde orĭ o dezamăgire Poeta e o cugetătoare, cu însuşirĭ netăgăduite întrezăresc în fiecare vers din volum. Limba e frumoasă, plastică, descorĭ în prin ritmul larg şi obositor al antichităţiĭ, a cărui adaptare pentru poezia română a fost şi va rămânea zădarnică. Citĭm o poezie la întâmplare:

Fericirea?

— Licărire pe-un abis de întuneric,
Visul răsărind în pripă, dorurĭ luminând feeric.
Clipă e care desparte vecinicĭi două de jale.
Un surâs!... o şoaptă!... floarea ce îţĭ ese 'ntâĭ în cale.

Fericirea e văpae ce 'ntr'o lacrimă se stânge,
Raza luneĭ mângâioasă în ocean când se resfrânge.
Câte gândurĭ—unde triste—s'o cuprindă nu se 'ntrec!
Resfrângând o clipă chipu-ĭ, ele-alunecă şi trec!

Cadastrul României, de General C. I. Brătianu. Necesitatea ce se simţeşte la noĭ, de a se face un cadastru care ar măsura cu îngrijire pământurile, preţuind drept valoarea lor, se vede uşor din sistemele de finanţe trecute, care aŭ dat rezultate aşa de rele.

D-l General Brătianu studiază, într'o voluminoasă lucrare, foarte amănunţit şi documentat trebuinţa regimuluĭ cadastral, precum şi mijloacele metodice şi ştiinţifice de urmat pentru o bună organizare a unuĭ serviciŭ cadastral. Concluziile la care ajunge d-sa, aŭ în vedere imposibilitatea statuluĭ de a întreţine un serviciŭ cadastral şi, prin urmare, singura instituţiune care ar solicita maĭ puţine cheltueli cu facerea cadastruluĭ ţărĭĭ noastre, ar fi armata. D-l General prezintă şi un proiect de budget de cheltueli şi venitурĭ. — E lucrarea unuĭ om muncitor cu cunoştinţi în materie şi cu cele maĭ bune intenţiunĭ.

Din luptele noastre naţionale, cuvântarea d-luĭ dr. Alex Vajda-Voevod, este un semn vădit a pregătirĭĭ încordate pentru o luptă hotărâtoare a fraţilor de peste munţi. Fără frazeologie şi fără gătelĭ de vorbe sunătoare, cumpătat şi simplu, vorbitorul iscusit de la Solnoc-Dobâca caută să convingă alegătorĭĭ românĭ de însemnătatea lupteĭ electorale apropiate, când drepturile şi privilegiile lor vor putea fi vădite şi apărate. Rezoluţiunea de protestare în potriva ilegaluluĭ proiect a luĭ Berzeviczy e energică şi vrednică de luare aminte. Rămâne ca şi fraţiĭ noştri din alte ţinuturĭ să pândească prilegiurĭ nemerite spre a o imita.

I. Nestor

TEATRUL NAŢIONAL

Şarpele caseĭ. — Ultima piesă a d-luĭ Vasile Leonescu a fost întâmpinată cu răceală, cu indiferenţă chiar de public. Cauza acesteĭ căderĭ este lipsa de fond şi de formă a lucrărĭĭ. Şarpele caseĭ este schiţa pieseĭ ce ar fi vrut să scrie autorul: acţiunea este nulă, personagiile par niştе păpuşĭ care se mişcă după bunul plac al autoruluĭ, fără nicĭ o legătură cu starea lor sufletească, pe care de altfel autorul nicĭ nu şĭ-a dat osteneala s'o zugrăvească.

D. Leonescu, actor apreciat al Teatruluĭ naţional, autorul maĭ multor piese dintre care «Craiŭ de ghindă», destul de reuşită, a dat dovadă de rândul acesta de prea multă neglijenţă, căcĭ, cu lipsurile pe care le-am enumerat, nu se simte nicĭ o technică, — şi în adevăr în piesa Şarpele Caseĭ nu există nicĭ urmă de asemenea technică.

Se ştie că actul I este expunerea situaţiuniĭ şi prezentarea personagii-

lor; din actul I, spectatorul trebue să cunoască bine, psichologiceşte vorbind, oamenii ce vor trăi în piesă precum şi asupra căror suferinţi, bucurii, interese ale lor se va desfăşura acţiunea în actele următoare; mai mult: un început, fie el orî cât de slab, al dramei saŭ comediei trebue neapărat schiţat în actul I. Numaî atunci spectatorul aşteaptă cu interes actul II-lea, care îî va reprezenta crescendo peripeţiile indicate în actul I; actul III atinge partea culminantă a încordării acţiunii; în el sunt de obiceiŭ scenele cele mai tarî din piesă; iar actul al IV lea este o urmare logică, o consecinţă a faptelor petrecute în actele precedente, este concluzia.

Bine înţeles acestea sunt în trăsături generale; piesa poate să aibă numaî 3 acte, saŭ poate să fie în 5 acte; păstrând proporţiile vom avea grija ca acţiunea să nu slăbească în mersul eî, căcî atunci slăbeşte şi interesul spectatoruluî.

D. Leonescu nu prezintă personagiile în actul I, nicî nu le însufleţeşte; — avem înaintea noastră numaî conturul portretelor, despre caracterul fiecăruia nimic saŭ aproape nimic. Lume multă în scenă, animaţie, crede autorul; dar din toată conversaţia, ce-am înţeles la sfârşitul actuluî I? că un copil, o rudă a perceptoruluî Mihalache Popescu omoară Şarpele caseî, omorând astfel, după o credinţă populară, norocul caseî.

La sfârşitul acestuî act, maî vedem proectul de căsătorie între Dina, fata perceptoruluî, cu un anume «Puiu», fante de mahala — căcî piesa se petrece la mahala, în provincie, ne spune autorul.

Ar fi logic să conchidem că, în actele următoare, nenorocirile de care sunt ameninţaţî Mihalache Popescu şi familia luî aŭ legătură cu această căsnicie — de oarece acestea sunt unicele două trăsurî indicate de autor în actul I. Dar nu-î aşa. Abia în actul II aflăm despre ce e vorba: perceptorul e bănuit că s'a atins de banii statuluî; el însă neagă; această lămurire o căpătăm din două conversaţiî descusute care, dimpreună cu logodirea feteî a la minut, s'ar putea zice, constitue actul II-lea.

In al III-lea act, iarăşî conversaţie. Mihalache mărturiseşte că şi-a însuşit banii statuluî şi, în timpul nunţiî feteî sale, e poftit afară de cineva: a venit dela comisie. Mihalache care aştepta o inspecţie, a înţeles şi pleacă rugând pe un copil de suflet al săŭ să vegheze asupra caseî.

In actul IV-lea, după un an de puşcărie, Mihalache se întoarce acasă graţiat. Singură mama luî, Coana Raliţa, îl întâmpină cu bucurie; nevasta, fata, ginerele, toţî prietenii îî întorc spatele, refuză de a-î da mâna, iar el pleacă mâhnit dimpreună cu mama luî.

Şi iată tot subiectul şi aproape toată piesa, căcî, afară de două scene frumoase în actul III lea, autorul s'a mulţumit cu această schiţă, preserând-o cu glume uşoare, unde nicî ironia, nicî spiritul nu domnesc. Exemple: mi-a tras clapa pesmetele, (ofiţeru de intendenţă), mă ieî în periplizon, etc.

I s'a făcut un merit d-luî Leonescu de alegerea păturei sociale pe care ne-o descrie în piesele sale. Până acum însă, n'are de ce se făli acea pătură socială de preferinţa d-luî Leonescu; culorile cu care o descrie nu sunt de loc măgulitoare: prostie, desfrânare, necinste, beţie, nepăsare, iată însuşirile cu care autorul zugrăveşte pe mahalagiiî noştri.

Şi acum e uşor de înţeles pentru ce piesa n'a plăcut.

Nicî caractere, nicî acţiune, nicî măcar spirit.

Cu toate astea, autorul are cunoştinţa sceneî şi, dacă ar vrea să lucreze, ar putea scrie piese bune. Nu numaî *Craiŭ de ghindă* ne dovedeşte aceasta, ci chiar cele două scene despre care am vorbit maî sus.

Im prima, Mihalache se roagă de socru-seŭ, bătrân bogat, dar sgârcit, să-î scape onoarea luî şi a familieî, împrumutându-l cu suma delapidată; — acesta refuză. Durerea luî Mihalacle, încăpăţinarea avaruluî, constitue un puternic conflict şi o dramă adevărată. In a doua, Mihalache, într'un moment de suprem desgust şi sub masca veselieî exuberante — e în timpul nunţiî Dineî — biciueşte cruzimea şi egoismul socruluî săŭ, precum şi ingratitudinea şi intrigele cumnatuluî săŭ, pe care îl ajutase el, Mihalache, în nenumărate rânduri cu banî, şi care acum umblă să-l denunţe.

Contrastul veselieî nuntaşilor cu sbuciumările sufleteştî ale acestuî om, ascunse sub niste hohote de râs amare şi stridente, este zguduitor. Scena ar fi făcut şi maî mult efect, dacă ar fi fost jucată maî cu vlagă şi convingere de d-l Ion Petrescu. Acest actor nu-şî menajează respiraţia, şi nu-şî învaţă rolurile. E trist lucru, căcî are mult temperament.

Soreanu a jucat foarte bine pe Fane, cumnatul perceptoruluî, un bătăuş beţiv

şi gălăgios. D-şoara Voiculescu a interpretat cu inteligenţă un rol ce nu i se potrivea. De statură înaltă, subţire, mlădioasă, cu o figură prelungă, dulce, serioasă, cu o voce caldă şi catifelată, d-ra Voiculescu e chemată pentru alte roluri decât acele de fetiţe inculte, naive, sburdalnice, cu o nuanţă de desfrâu şi crescute într'o atmosferă de mahala provincială. D-na Mateescu a înfăţişat cu mult realism pe coana Raliţa, mama lui Mihalache; dacă n'a făcut mai mult este că n'avea ce face din rolul său. In general piesa s'a jucat cu mult ansamblu şi îngrijire de susnumiţii artişti, dimpreună cu d-nele Alexandrescu, Moor, Riccoboni, Brezeanu şi d-nii Toneanu, Brezeanu, Aurel Petrescu.

Manasse, piesă în trei acte, de d. Ronetti Roman, e una din puţinele piese originale care a obţinut un succes prelungit atât moral cât şi material.

Piesa tratează despre «antagonismul dintre evrei şi creştini, — un sentiment care, orice s'ar zice, are rădăcini chiar în inimile ce se cred libere de prejudecăţi religioase şi de rasă.

Pe acest teren, atât de interesant, autorul îşi clădeşte subiectul său recurgând la o altă patimă şi mai universală: amorul. Lea Cohanovici şi Lazăr Cohanovici, evrei, iubesc pe Mateiu şi Nathalia Frunză, creştini.

Modul cum tratat acest subiect este deosebit: claritate în expunere, tipuri bine definite, înlănţuire logică a evenimentelor dramatice care se precipită unele după altele, ţinând încordate atenţiunea şi emoţiunea spectatorului.

Cu mult tact, autorul s'a ferit să prezinte conflictul dintre evrei şi creştini sub o formă acută şi să-l pue înaintea spectatorului într'o luptă făţişă şi înverşunată.

Toată drama se petrece în sânul familiei evreeşti.

Ea se compune din: 1), Bătrânul Manasse Cohen, păstrător scrupulos al tradiţiilor religioase şi partizan convins al imposibilităţii amestecului sângelui evreesc cu cel creştin; 2), Lea şi Lazăr, nepoţii lui, pentru care asemenea bariere nu mai există, mai cu seamă că iubesc; 3), Ester şi Nisim Cohen, zis şi Cohanovici, noră şi fiu ai lui Manasse şi părinţii lui Lazăr şi ai Leei; aceştia ne reprezintă transiţia de la generaţiunea cea bătrână, la cea tânără, ei nu au păreri definite; credinţa şi sentimentele lor sunt târâte de două curente contrarii.

Miezul piesei este acesta: poate sau nu Lea să ia în căsătorie pe Mateiu Frunză, creştin, pe care 'l iubeşte şi care o iubeşte.

Manasse, care încă din primele scene ne spusese că nu este calamitate şi dezonoare mai mare pentru un evreu decât să-i fugă fata cu un creştin, se opune din răsputeri. Părinţii fetei se opun şi ei, dar spectatorul îi simte mai puţin hotărâţi decât pe bătrân şi, în faţa ameninţării de a-şi perde fata, cedează dorinţilor copilei, făcând astfel să se aplece balanţa spre ideile moderne, iar bătrânul Manasse se stinge de durere.

S'a zis că autorul a vrut să simbolizeze, prin moartea lui Manasse, dispariţia unui prejudiţiu învechit. Nu ne vom ocupa de această intenţiune a autorului, nici de concluzia ce se poate trage de aci asupra părerilor sale: — ar fi să eşim din cadrul ce ni l'am impus.

Revenind la piesă, constatăm parfumul de filosofie biblică ce se desprinde din cugetările senine a lui Manasse, precum: femeia bărbatului nu e nici urâtă nici frumoasă pentru el, este femeia lui—şi realismul clasic cu care biciueşte atracţiunea trupească în dauna ideilor eterne, a sentimentelor superioare şi nobile de religie şi de rasă. Acelaş realism, nuanţat cu o vervă humoristică din cele mai bogate, admirăm în gura lui Zelig Şor. Acest personaj—cu reflecţiunile sale sarcastice, glumeţe, care par că isvoresc scânteind dintr'un focar arzând pe veci, cu naivitatea cinismului său, dovadă când se laudă că a fi bun misit însemnează să poţi face pe client să cumpere drept o «vacă bună, un ţap râios»,—este un misit, omul de afaceri şi în acelaş timp prietenul familiei; el temperează cu humorul său încordarea acţiunii dramatice ce ar putea să devie obositoare pentru spectator şi, deşi episodic, este introdus cu atât meşteşug în sâmburele subiectului, în cât distrează pe spectator fără să-i îndepărteze atenţiunea de la peripeţiile principale. Autorul a dovedit prin aceasta multă pricepere despre cerinţele sceneî.

Pe lângă aceste calităţi, care au contribuit ca piesa să fie bine primită de public şi care arată talentul autorului, mai este şi o nuanţă sentimentală care dispune pe spectator în favoarea lucrării.

Era foarte uşor cu un asemenea subiect să alunecĭ pe povârnişul polemicei; se puteaŭ strecura cu înlesnire, fără voe: ura, amărăciunea, dispreţul, săgeţi înveninate, etc.

In zadar am căuta în piesă reflecţii pătimaşe.

Singur Manasse are la un moment dat amărăciunea pe buze, dar nu amărăciune amestecată cu fiere, ci isvorîtă din durere: atunci când caută să convingă pe Lea că nu trebue să se amestece cu creştinii, căci va fi dispreţuită şi acest dispreţ doare, zice el vorbind din experienţă. Alte sentimente nu hrăneşte Manasse în contra creştinilor şi toate argumentele luĭ pentru a hotărî pe Lea sunt bazate pe convingerea-ĭ nestrămutată că prin amestecul sângeluĭ în căsătorie va fi adusă, saŭ să sufere, saŭ să renege pe aĭ săĭ şi credinţa-ĭ strămoşească.

Această lipsă de vederĭ pătimaşe înobilează lucrarea şi o face să fie primită cu simpatie atât de creştinĭ cât şi de evreĭ.

In rezumat o lucrare bine concepută şi bine tratată.

Despre interpretare voĭŭ zice că piesa s'a jucat îngrijit, cu un frumos ansamblu. Voiŭ releva că aceasta este a doua piesă ce se joacă astfel în timp de o lună. Să fie oare un semn că la Teatrul Naţional începe o nouă eră cu numirea d-luĭ Davila în postul de director general al Teatrelor? Ar fi de dorit împlinirea uneĭ asemenea minunĭ.

Din interpreţĭ s'aŭ distins d. Vasile Toneanu, care a arătat fineţe în compunerea roluluĭ săŭ, cu atât maĭ mult cu cât era aşa de uşor de depăşit limita prin care acest simpatic semi-filosof epicurian să fie transformat într'un bufon antipatic.

D-ra Voiculescu a pus la dispoziţia Leeĭ toată simpatia ce se desprinde din fiinţa-ĭ vibrantă, plină de o nervozitate visătoare, note care sunt tocmaĭ caracteristice psichologieĭ eroineĭ sale; a redat mişcător unele momente dramatice, maĭ slab însă, nota concentrată a reflecţiunilor sale dureroase şi a lupteĭ interne care — maĭ ales după ultima-ĭ conversaţiune cu Şor — o face să exclame: «în zadar» şi o hotărăşte să fugă.

D-ra Voiculescu are mult talent şi un fizic plăcut; să nu se lase a fi încântată de succesele ce o întâmpină la începutul cariereĭ şi să lucreze pentru a-şĭ perfecţiona darurile ce le are de la natură.

Măreaţa figură a luĭ Manasse a fost încredinţată d-luĭ Nottara. Cât a fost vorba de înfăţişarea personagiuluĭ şi de caracterizarea luĭ, d. Nottara s'a achitat perfect. In actul al treilea când Şor ne spune că bătrânul aflând de fuga Leeĭ e atât de mâhnit, în cât privirea luĭ te îngrozeşte în amuţirea în care stă cufundat, d. Nottara ar fi trebuit, poate, să ne îngrozească şi d-sa pe noĭ, când îl vedem. D-sa soseşte însă tot atât de corect, tot atât de cumpănit, cu aceleaşĭ gesturĭ măsurate, cu aceeaşĭ vorbă calculată, în cât nimic nu ne dovedeşte sbuciumările sufletuluĭ săŭ; durerea luĭ, acea durere despre care Şor zice că e mare ca un munte, mi-a părut slab manifestată; căcĭ ca o furtună puternică mâhnirea-ĭ îl încovoae spre mormânt unde ultima lovitură îl îmbrânceşte uşor. Aş fi dorit să văd în jocul d-luĭ Nottara sfâşierea treptată a vieţiĭ produsă prin suferinţa morală în discuţiunile cu Frunză şi cu Lea; fără ea moartea instantanee a luĭ Manasse ne surprinde şi ne lasă nedomiriţĭ.

Despre restul interpretăriĭ n'am nimic de adăugat la ceeace am spus maĭ sus, afară numaĭ că d-ra Ioanin n'a fost la înălţime, dar, ca debutantă, are drept la indulgenţă, decĭ nu vom insista.

Dela Robbia

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

ur les Chemins de la Croyance, (*première étape*: l'Utilisation du Positivisme); de F. Brunetière.

Marele critic își propune în lucrarea de care ne ocupăm să demonstreze: 1) că morala nu se poate constitui, justifica și menține independent de religiune; 2) că această religiune oricare ar fi — nu poate fi decât socială și întemeiată pe afirmațiunea supranaturaluluĭ; 3) că conform acestor cerințe, catolicizmul a răspuns cu vrednicie; 4) se pot împrăștia saŭ micșora greutățile de a crede (les difficultés de croire); 5) se poate stabili «*transcendența creștinizmuluĭ*».

Cel dintâiŭ volum al acesteĭ considerabile lucrărĭ apologetice, e consacrat util lizăriĭ pozitivuluĭ — adică ia drept obiect, în demonstrarea tezeĭ sale, doctrina pozitivă a luĭ Comte.

Argumentarea luĭ Brunetière tinde la identificarea moraleĭ cu sociologia și în fond cu religiunea — înțelegându-se prin religiune o credință colectivă întemeiată pe supranatural. Că morala se confundă la originea sa cu religiunea, se poate ușor admite-dar că e și va trebui să fie în toatdeauna astfel - trebue demonstrat, lucru pe care autorul nu l'a făcut. Insă evoluția occidentală a dovedit cu prisosință că tinde la o secularizare a moraliĭ.

Dix années d'exil, de d-na de Staël, (ediție nouă de Paul Gauthier). O ediție îngrijită și erudită acesteĭ scrierĭ a d-neĭ de Staël, se impunea, câtă vreme circula prin lumea literară o ediție foarte puțin prudent revizuită și simțitor nesatisfăcătoare. Paul Gauthier a restabilit textul prețios. Mânia și ura d-neĭ de Staël față de Napoleon, — legitimă atâta vreme cât se mărginește în chestiunĭ personale — a fost în principiŭ o adevărată ură de femee pe care a păstrat-o vecĭnic, deși câte odată justificată prin neajunsurile îndurate, însă în totdeauna păstrându-și caracterul pueril aciudeĭ (rancune) femeeștĭ. Dar mĭezul prețios al acestor memorĭĭ din *zece anĭ de exil* (în realitate numaĭ șeapte și anume dela 1800 la 1804 și 1810 la 1812), îl formează nemuritoarele plimbărĭ ale *Corineĭ* prin capitalele țărilor Europeĭ — care aŭ adus criticeĭ foloase nemărginite. Ea a priceput construcția societăților. Dacă se poate spune că a existat o Europă a luĭ Napoleon, de sigur că există și o Europă a d-neĭ de Staël.

Contes de la Vieille France de Jean Moréas. Nu avem de a face cu povestirĭ din cele dintâiŭ veacurĭ ale Franțeĭ, ci cu minunate întocmirĭ de scene ingenioase, cu crinĭ albĭ și florĭ de lotus, sub lumina albă și palidă a lunĭĭ... Totuși cartea devine plăcută și interesantă, prin coloritul nervos, bizar și original al frazelor și prin compoziția (tehnica) sa tot așa de *nervoasă*.

Souvenirs sur M-me Maintenon, publicate de contele d'Hausonville și G. Hanotaux.

Documentul inedit de care s'aŭ servit foarte mult publicătorĭĭ suvenirilor des-

pre doamna de Maintenon, sunt *Cahiers de M-lle d'Aumalle*. Memoriile d-reĭ d'Aumale se opresc la moartea luĭ Ludovic al XIV, și ne arată foarte clar precauțiile luate de d-na de Maintenon pentru a fi în siguranță la Saint-Cyr, povestindu-ne tot odată și întâmplările celor din urmă anĭ de viață aĭ faimoaseĭ curtezane. Cele o sută și cincĭzecĭ de scrisorĭ adresate de către d-na de Maintenon nepoateĭ sale, d ra de Caylus, adeveresc multe din bănuelile istoriografilor. Scrisorile se păstrează la Londra în colecția archivelor Morisson, dar o copie-manuscris scoasă de d-ra d'Aumale umple golul simțit în strângerea tuturor amintirilor despre d-na de Maintenon.

Introducerea d-luĭ d'Haussonville, care coprinde o bună parte din volum, ne înfățișează viața destinatoareĭ acestor scrisorĭ, fermecătoarea și prea cocheta marchiză de Caylus, zugrăvind paralel, cu aceeașĭ fineță de portretist iscusit, figura femeeĭ-metrese (maitresse-femme), care a jucat un rol atât de accentuat în cârmuirea statuluĭ francez.

Mercure de France. — 1 Ianuarie. Adolphe Retté publică ocazionalul său studiŭ asupra luĭ Saint-Beuve. Sărbătorindu-se centenarul luĭ Saint-Beuve s'a căutat să se aducă maĭ ales omagiŭ criticeĭ sale, al căreĭ rol important în istoria literaturiĭ veaculuĭ al XIX a fost considerabil; căcĭ Saint-Beuve ca poet și romancier, rămâne de un talent contestabil. Nicĭ *Ioseph Delorme*, «du creux de la vallée» nicĭ *Les Consolations*, nicĭ *Les Pensées d'Août*, nicĭ chiar *Le Livre d'Amour*, nu ajung pentru a-ĭ consacra o glorie trainică.

S'a spus că Saint-Beuve a ales *musa pedestris*, comparându-l cu «ces oiseaux qui, se défiant de leurs ailes, ne perdent jamais de vue la terre».

In general, poezia luĭ Saint-Beuve e poezia unuia a căruĭ misiune de căpetenie nu e aceea de a rima. El n'a știut niciodată să redea un sentiment prin amploarea versuluĭ decât într'o singură bucată în care e un vers celebru :

Naître, vivre et mourir dans la même maison.

Ca romancier nu e maĭ norocos. Nu-ĭ rămâne decât critica și istoria, care i-aŭ dat drept la nemurire.

Elementele principale care formează personalitatea luĭ Saint-Beuve, se pot rezuma în treĭ : dragoste de litere, darul analizeĭ și arta nuanțelor. Apoĭ părerea de rău de a se ști poet mediocru, susceptibilitate.

«Il était de taille moyenne. et tassé sur lui-même. Il avait la tête ronde et trop forte pour son corps, les traits irréguliers et le teint pâle, le nez gros et mal fait. Ses yeux bleus, tantôt troubles, tantôt animés d'une flamme verdâtre, s'enfonçaient sous des sourcils en bronssailles. Les cheveux roux clairsemérent de bonne heure».

Fizicul său, așa de puțin «*propre à séduire*» nu-l împiedica totuși de a căuta să fie iubit. Aventurĭ amoroase, amorurĭ platonice, încercărĭ de sinucidere, — iată trăsăturĭ care se întâlnesc foarte des în zugrăvirea vieții sale.

Saint Beuve se poate deci rezuma în pasiunea sa puternică pentru literatură, și fiind foarte mediocru producător, a priceput destul de repede că nu era făcut pentru a crea. Iĭ rămânea totuși mângâierea de a diseca creațiunele altora. Saint-Beuve nu-ĭ decât un critic — și cu toate slăbiciunile sale, cel maĭ mare critic din veacul XIX. «Il comprenait l'art, mais il était d'espirt trop éparpillé par ses excès d'analyse pour allier en lui l'artiste à l'observateur. C'est pourquoi ceux qui considerent l'art comme la fleur suprême où la planète épanouit ses rêves lui accordent quelque déférence sans toutefois l'égaler aux créateurs de rythmes, de formes et d'images — aux révélateurs de la Beauté».

La Revue, 1 Decembre, conține un articol interesant iscălit Carles Duffart : *Le matthusianisme en France et les moyens de le restreindre.*

In timpul luĭ Ludovic al XIV, Franța întrecea în populație toate celelalte națiunĭ europene. După marea revoluție, populația Franțeĭ începe să descrească simțitor față de cele două serioase rivale : Anglia și Germania. Cauzele se pun pe sama mortalității copiilor, căsătoriilor libere, tuberculozeĭ, sifilisuluĭ și alcoolismuluĭ; însă adevăratul pericol și cauza principală stă în malthusianism.

Familiile malthusiane din Franța, foarte numeroase în cele din urmă timpurĭ, sunt luate ca pildă de celelalte familiĭ — în loc de a fi considerate ca cea maĭ rușinoasă formă de evoluție a familieĭ.

Cauzele malthusianismuluĭ sunt diverse și numeroase, de ordin moral, material și social. Cauzele de ordin moral sunt în toate țările aproape aceleași. Ele fiind

pretutindinea să înăbușe naționalitatea, unde poporul a ajuns la decadența familială. Prostituția prinde în zilele noastre rădăcini cât mai adânci căutând pare-se să-și cucerească un teren moral cât mai întins.

Una din cauzele materiale ale malthusianismului este greutatea lupteĭ pentru existență, și aceasta din pricina releĭ reputațiunĭ a impozitelor în societatea modernă.

Remediile propuse de apostolii repopulațiunii constaŭ în: 1) reforme sociale și în încurajarea familiilor numeroase; în înmulțirea număruluĭ căsătoriilor; 3) în împuținarea sterilității involuntare și, al 4) în împuținarea mortalității. Insă — crede autorul articolului — aceste mijloace câtă vreme nu lovesc în cauzele intime a lucrurilor, rămân ineficace, nefolositoare. Adevărata cauză a malthusiasnismuluĭ stă în repartiția anti-democratică a funcțiilor noastre. D. Bertillion a rezumat chestiunea în axiome foarte ușor de înțeles. «Tout homme à le devoir de contribuer à la perpétuité de la patrie, exactement comme il à le devoir de la défendre. Le fait d'élever un enfant doit être considéré comme une forme de l'impôt. Pour que cet impôt soit acquitté par une famille, il faut qu'elle élève trois enfants».

Prin urmare, să se pue impozite serioase pentru celibatarĭ și căsătoriĭ sterile, să se reformeze regimul succesorial, să se îndeletnicească viața socială a părinților de familie, acestea fiind singure căĭ de luptă în contra malthusianismuluĭ în tot odată cel mai curat patriotism.

G. Ferry semnează un articol de critică socială: *Balzac et la société parisienne de son temps* (1831—1837). Gustave Abel publică un studiŭ: *Sainte Beuve et le labeur de la prose.*

La Rennaissance latine 15 Decembrie. Excelența Revistă a compatriotuluĭ nostru, Principele de Brancovan, conține ca în totdeauna un sumar bogat. Relevăm extractul din lucrările postume ale luĭ Frederic Nietzsche, publicate sub îngrijirea d-neĭ Foerster Nietzsche.

Les Allemands et la civilisation. Citățm fragmentele care ni se par mai originale:

Reforma luĭ Luther: una din erupțiunile cele mai mincinoase a instinctelor grosolane.

Luther este un tip psichologic; el este un țăran incult, care prin mijlocul «libertățiĭ evanghelice» scoate la lumină toate trebuințele violente acumulate de multă vreme.

Germanul e mistic prin firea luĭ. Nu există însă cultură germană. Sunt în în schimb ermiți care cu o abilitate spăimântătoare aŭ știut să rămâe ascunși în mijlocul celeĭ mai grosolane barbariĭ.

Ce-mĭ place să observ la Germanĭ, e firea lor mefistofelică. Dar, ca să zic mai bine, trebue să avem o concepție ceva mai înaltă de personajul luĭ Mephistopheles de cât concepția luĭ Goethe care simțea nevoe pentru a-și înălța «Faustul său interior», să scoboare pe Mephistophele. Adevăratul Mephistophele german este cu mult periculos, mai îndrăsneț, mai răutăcios, mai viclean și prin urmare mai sincer. Gândiți-vă la sufletul intim a luĭ Frederic mai mare încă, Frederic al II de Hohenstaufen.

«Imĭ vine să cred că *această rasă dulce*, energică, meditativă și pasionată n'a existal nicĭodată de cât în cărți, scrie Doudan cu privire la Germanĭ.

Louis Hauymard studiază în «Un Gentilhomme du XVII Siècle» una din figurile cele mai interesante din saloanele Parisuluĭ, pe Charles de Sévigné, fiul mareĭ scriitoare, un *galant homme, un homme d'honneur,* pe care Jules Lemaître în studiile sale îl găsește «un garçon tout simplement délicieux».

La Revue Bleue. In numărul de la 10 Decembrie, excelenta revistă conține un magistral articol a d-luĭ M. Berthelot: *La Rôle des Races Schandinaves dans le Développement de la Civilisation Moderne.* In depărtatele obârșiĭ ale popoarelor se observă oare care fraternitate etnică. oarecare comunitate psichologică, care explică foarte bine destulător această contribuire la relațiunile de progres dintre state, încă din vremurile medievale când biruitoriĭ Vikingi stăpâneau împărăția marilor. In urmă întin-

zându-și cuceritoare acțiune pe țărmul Balticii și a Mării de Nord, au întemeiat colonii, precum au fost statele Varege din Rusia, coloniile din Islanda, din sudul Italiei și din mările Americii. Acești vechi germeni de civile fatime semanați în toate colțurile lumii, denotă energia rasei scandinave a cărei stare de prosperitate e din cele mai înfloritoare. Oamenii mari ai rasei scandinave, au contribuit mult la propășirea artelor și a științelor.

E deajuns să cităm numai un singur nume, pe Ibsen și toată gloria rasei este vădită. Scheele, Berzelius, Oersted, Thorwalsden, Nordenskiold, Nansen, Bjoernson, Brandes sunt nume care au produs și care se impun prin opera lor în toată lumea. In rezumat, autorul vrea să sărbătorească rasa scandinavă, pomenind cu cinste opera oamenilor ei mari.

In numărul de la 24 Noembrie, Albert Sorel de la Academia franceză, continuă studiul său asupra lui Saint-Beuve.

I. Ernest Charles, sub rubrica: *La vie littéraire*, se ocupă de scriitorul rus Ivan Strannik, a cărui opere de căpetenie: *Cugetare rusă contimporană* și romanul, *Strigătul apei*, au atras cele mai călduroase aprecieri ale criticii.

Cea dintâi lucrare, conține numeroase caractere ale scriitorilor ruși, căci în primul rând Strannik e un critic, însă fără a critica; se mulțumește numai a constata faptele, a le enumăra și clasa, e un critic impersonal. Stutiind condițiile sociale ale literaturii contimporane rusești, el reduce imensitatea cauzelor la câteva indicații generale — care fără a omite ceva, sunt complecte, coprinzând în întregime adevărul. Fiecare studiu de critică e o minuțioasă și precisă anchetă, iar volumul de care se ocupă autorul articoluluĭ e un dosar complect și cumpătat din elementele absolut necesare. Romanul său, *Strigătul apei* e o povestire mișcătoare a unei femei nenorocite.

Dally, nevasta visătoare și veĉnic neliniștită a unui bărbat practic, negustoraș, deci fără ideal — fără să o poată înțelege. El o urăște, ea îl urăște. Iată un conflict capabil de a forma subiectul unui roman. Romanul are multe calități, povestirea e curgătoare și simplă, stilul plăcut și concis. Cu multă finețe psichologică, conduce sentimentul încolțit în inimi, spre desnodarea intrigii. Nuanțele morale cele mai delicate sunt adminirabile redate cu o claritate de compoziție magistrală, cu o eleganță și o limpezăciune de stil uimitoare.

La revue de l'Art. Decembre. — Raymond Bouyer semnează un magistral articol asupra unuia din ceĭ mai mari pictori ai Franței, Louis David, Eugène Delacroix, în jurnalul său se exprimă: «David fut le pére de toute l'école moderne en peinture et en sculpture; il reforma jusqu'à l'architecture, jusqu'aux meubles à l'usage de tous les jours. Il fit succéder Hereulanum et Pompéi au style bâtard et Pompadour, et ses principes eurent une telle prise sur les esprits que son écele ne lui fut pas inférieure et produisit des éléves dont quelques-uns marche ses égaux».

Personalitatea lui David rezumează toată epoca în care a trăit. Șef de școală, a știut să se menție mnltă vreme prin virtutea *teorieĭ* a tot puternică în Franța; «il a pu — spune unul din criticii de artă recunoscuți, Rosenthal, — imposer une estétique conventionelle, parce que la convention qu'il formulait était conforme aux instincts de son pays».

David atrage admirațiunea noastră prin realizmul său. Pictura sa soră cu tragedia clasică urmează unui secol de romantism. — Secolul al XVIII. In toate pânzele sale se întrezărește adevărata tradiție franceză, deși câteodată vulgară, dar totdeauna vie, neîntrecută în analiza fizionomieĭ omenești și în expresiune. Portretele sale i-au asigurat nemurirea.

Marcel Reymond publică un nu mai puțin interesant studiu asupra architecturiĭ-picturilor din ceĭ dîntâi ani ai Renașterii.

In toate epocele, pictorii italieni au căutat să-și împodobească fondul tablourilor lor, cu decorațiuni arhitecturale. Copiind operile existente sau imaginându-și creațiuni fantastice, în toatdeauna se inspiră de la stilul care trăește în jurul lor.

In consecință, studiind părțile arhitecturale ale unui tablou, se poate determina data cu precizie adeseaori, — metodă întrebuințată cu succes în studii istorice de arhitectură.

Nuova Antologia. Decembre. — Deputatul Maggiorino Ferraris vestește printr'un articol «*L'ora della riforme!*» ocupându-se de noua legislatură italiană. Giulio Salvadori studiază prozodia lui Dante după noile manuscrise descoperite, în studiul

său, *Nuova rime di Dante* Carlo del Balzo continuă cu publicarea romanului său *Ultima Dea*. Edoardo Rignon în articolul *Carlo Emanuele I e la Macedonia* studiază raporturile vechi dintre Italia și Macedonia.

Emporium. — Decembre, conține un studiu de artă, asupra pictorului spaniol contimporan, Jacquin Sorolla și Bastida. Pânzele maritime *Il Bagno*, *Al Bagno* și *Sul mare* dovedesc cu îndestulare fantazia bogată a artistului, sentimentul bogat, variat și intens, într'un cuvânt arată sufletul artistului nostru sub înfățișarea cea mai poetică. Pânza *Giorno felice* reprezintă o scenă intimă de bucurie familiară, admirabil redată până la cea mai delicată nuanță emotivă. Tânăra mireasă venind să sărute mâna binecuvântătoare a părintelui bătrân, în semnul de mulțumire al celor ai casei, această țesătură de stări sufletești admirabil redată prin penelul marelui pictor se înalță până la cea mai mare măreață treaptă de poezie. Alte pânze tot așa de răușite: Fata unui pescar din Valența, Nepotica, O experiență și un vechiu Castelan, tăgăduesc orice critică nefavorabilă i s'ar face gloriosului artist.

Articolul: *Esposizione dei primitivi France și a Parigi*, conține interesantul istoric al picturii primitive franceze de prin secolulul XIV și XV. Multe din pânzele pictorilor acestor vremuri ca Jean Malonel, Girard d'Orléans etc., s'au păstrat prin deosebite muzeuri, în Biblioteca Națională, ori Luvru. Articolul e întovărășit de mai multe ilustrații a acestor pânze, printre care se remarcă: *Triumful Virginiei* de Charonton și *Adorațiunea Păstorilor* atribuit lui De Flémalle.

Ulise Ortensi iscălește un studiu asupra scriitoarei engleze: Miss Marie Covelli.

D. Spineanu

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ“

PE ANUL 1904

TEXT:

		Pagina
A.	Moartea luĭ Gion	341
»	Deschiderea Conservatoruluĭ din Bucureștĭ.	470
Antim St.	Femeile la Egiptenĭ	671
Apostolescu N. I.	Cronică: Șezătoarea Ștefan-Vodă și Liceul Țepeluș-Vodă de *G. Ionnescu-Gion*; Octava de *H. Lecca*;	338
» » »	Manifestărĭ artistice, *conferință*	226
» » »	G. Ionnescu-Gion, *studiŭ*	348
Apostolescu Z. N.	Exursiunĭ, *conferință*	563
Bănescu N.	Shakespeare-Eskyl, *studiŭ*	429
» »	Femeile luĭ Sofocle	600
Bărbulescu Ilie	Lupta actuală dintre Sârbĭ și Bulgarĭ	315
Boureanu G.	Aș voi..., *versurĭ*	466
Brumărel I.	Romanele populare	579
Cormol P.	Cronică: Podul și biserica din Borzeștĭ; De ce suntem conservatorĭ, de *Dr. C. I. Istrati*; Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf, de *Generalul P. V. Năsturel*; Octava de *H. G. Lecca*	469
C. I. P.	Cronică: Intre Palat și Capșa, *impresiĭ* de *D. C. Rosetti-Max*; La race et la terre des Roumains, de *A. C. Sturdza*; Din viața romană, de *I. Kalinderu*; Povestirĭ, de *M. Sadoveanu*; Foiletoane, de *I. Chendi*.	470
Cosmovicĭ V.	Goana după gineri, piesă în 4 acte, actul I	71
» »	» » » » » » » » II	149
Demetriescu Ang.	Arta de a vorbi, *conferință*.	367
Demetrius	Adolescent, Sub pleoapele închise, *versurĭ*	60, 69
Deparațeanu A.	Vara la țară, *versurĭ*	218
Dimitriu G.	Cronică: Scrisoare	100
Direcția Revistelĭ	Amintirĭĭ luĭ Ștefan cel Mare	249

		Pagina
Eminescu M.	Renunțare, *poezie*	363
Hașdeŭ B. P.	Cronică: *scrisoare*	103
Holban Gr. O.	Mira, *nuvelă*	85
Ioan St. C.	Alegerea unei cariere	495
Istrati C. I. Dr.	Cronică: *scrisoare*	102
Lecca H. G.	I. N. R. I., *poemă dramatică*	543
Lucenzio	O apucătură greșită	21
»	Profiluri politice contimporane: Blarembcrg	334
Marian A.	Alexandru Depărățeanu, *studiŭ.*	218
Moldovanu Corn.	Medievală. *poezie*	26
» »	La Mânăstirea Putna, *poemă*	309
» »	Romanță, *versuri*	444
» »	Cântec, »	583
» »	Romanță, Balada Regelui	
Moroianu G.	Dar din inimă	620
Mugure P.	Istoricul câtorva Biserici	555
Nanu D.	In munți, *versuri*	168
Năsturel G. V. General.	Neamul boerilor Părșcoveni.	600
Nestor I.	Cronică: Th. Aman de *Dr. C. I. Istrati*; Spre desrobire, de *Eug. Ianculescu* de *Reus*; Cazuri și necazuri, de *Ionescu Quintus*; Povești populare de *Alexandru Florini.*	97
» »	Cronică: Sesiunea Academiei Române din 1904; Societatea Română de Literaratură și Artă.	171
» »	Cronică: Societatea Română de Literatură și Artă; Capul luĭ Mihai Viteazu, de *Ciru Oeconomu*; Istoria Seminaruluĭ Veniamin, de *G. Adamescu*; Studiĭ critice, de *N. Apostolescu*; Expoziția Ștefan Popescu, etc.	587
Nicolescu Ilie	O vizită la Mânăstirea Vieroșul	121
» »	Cine este Radu-Vodă Iliaș	449
Obedeanu C. V.	Aga Constantin Bălăceanu, *conferință*	31
Ollănescu D. C.	Societatea română și literatura, *studiŭ*	97
» » »	» » » » »	209
Orna Al.	Dumnezeŭ, *studiŭ*	615
Păun V. D.	Conflictul tragic, *studiŭ*	483
Petrașcu N.	Alexandru Odobescu *studiŭ*	5
» »	Cronică: Un critic de artă al «Epocei» *D. Tzigara-Samurcaș.*	99
» »	Marin Gelea, *roman*, partea I	179
» »	» » » » II	287
» »	» » » » III	405
» »	» » » » IV	515
» »	» » » » V	601
Popescu Sp.	Asupra bisericeĭ Stavropoleos	133
Prod. C. I.	Cronică: Studiĭ și biografiĭ, de *Dr. I. Rațiu*; Pentru o idee, de *Eug. Ianculescu Reus*; Făt frumos, *revistă*	173
Prodan C. I.	Cronică: Alfabetul cirilic în Textele române, de *I. Bărbulescu*; Reflexiuni asupra filosofieĭ războiuluĭ și Firea și rostul armateĭ, de *C. Balescu*; Rzăboiul din Etxremul-Orient, de *N. Iorga*; Aur! de *Constanța Hodoș*; Opale și Rubine, de *D. Karr*	342

		Pagina
Prodan C. I.	Cronică: Câteva cărți în amintirea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare; Istorii și cântece populare, de *I. Teodorescu-Kirileanu*; Istoria lui Ștefan cel Mare, de *N. Iorga*	337
» » »	Cântece de vitejie de *G. Coșbuc;* Sate și mănăstiri din România de *N. Iorga;* Șoimii, roman de *N. Sadoveanu.*	682
Riria	Vârtejul	118
Riveanu D.	Cărți și reviste străine	343
Safirin E.	Cărți și reviste străine	107, 176
Spineanu D.	Cărți și reviste străine.	347, 475, 595, 691
Sulioti Chr. I.	Herbert Spencer	62
Sybil	Expoziția Tinerimei Artistice	473
Tafrali O.	Nufărul, *legendă dobrogeană*	163
» »	La Cișmea, *schiță dobrogeană*	460
Tocilescu Gr. G.	Tezaurul de la Concești	190
» » »	In ajunul serbării lui Ștefan cel Mare, *disertație.*	253
Vojen Al.	N'așĭ mai fi vrut, *versuri.*	130
Xenopol A. D.	Amintiri din călătorii	196

ILUSTRAȚII

Antonescu P.	Studiŭ de arhitectură românească.	493
Artachino C.	Bulevardul Pake, iarna	365
Grant N.	Interior Breton	383
Grigorescu N.	Țărancă și Italiancă	361
» »	Monahul Nectare	403
Petrașcu G.	Case în Veneția.	383
» »	Portret, *studiŭ.*	445
Petrescu Costin	Amintirii lui Ștefan cel Mare	249
Popescu Ștef.	«Notre Dame de la Joie»	445
Spaethe O.	O Sfântă Bizantină	467
Strâmbu Ip.	Intre Florĭ	403
Storck Fritz	Aurora	467
Vermont N.	Inchinarea Păstorilor	365
»	La Mânăstire	426
Verona A. Garguromin.	Fecior Boeresc	426
* * *	Alexandru Odobescu, *portret*	3
	Vederea Petroaseĭ	11
	Vederea Munteluĭ Istrița	19
	Tava Tezauruluĭ de la Petroasa	29
	Grumăgerul	49
	Brățarul cu inscripții	61
	Talerul cu figurĭ.	67
	Agrafa mare	83
	Agrafa mică	95
	Agrafa mică văzută de profil	105
	Vasul octogon, din Tezaurul de la Petroasa	113
	Vasul dodecagon, din Tezaurul de la Petroasa	119

		Pagina
* * *	Cupa din Tezaurul de la Petroasa	131
	Cupa văzută pe altă latură	147
	O pereche de agrafe din Tezaurul de la Petroasa	161
	Urna din Tezaurul de la Concești	191
	Mică găleată din Tezaurul de la Concești	195
	Inelul simplu din Tezaurul de la Petroasa	209
	Agrafe din Tezaurul de la Petroasa	239
	Alexandru Depărățeanu, *portret*	219
	Pasaj cu litere glagolitice	241
	Biserica S-tul Spiridon-Nou din București	513
	Interiorul S-tului Spiridon-Nou	527
	Catapeteazma S-tului Spiridon-Nou	541
	Scarlat Gr. Ghica Voevod întemeietor al S-tului Spiridon-Nou	553
	Alexandru Scarlat Ghica Voevod întemeietor al S-tului Spiridon-Nou	553
	Biserica S-ta Vineri-Herasca din București	561
	Perspectiva Bisericei S-ta Vineri-Herasca din București	577
	Biserica S-ta Treime din Craiova	593
	G. I. Ionnescu-Gion, *portret*	245
	Ștefan cel Mare după patrafirul de la Mănăstirea Dobrovăț	251
	Doamna Maria, soția lui	263
	Domnița Elena, fiica lui	273
	Pecetea cea mare a lui Ștefan cel Mare	284
	Pagină dintr-o Evanghelie din timpul lui	285
	Altă pagină de Evanghelie din timpul lui	286
	Miniatură din Evanghelia lui Ștefan cel Mare	308
	Altă miniatură	313
	Coroană de bronz depusă de Societatea istorică	231
	Vornicul Barbu Știrbei-fiul cu soția sa și fiicele sale Ilinca și Păuna susțiitori și împodobitori ai Bisericei S-ta Treime din Craiova	617
	Biserica Kretulescu	679
	Intrarea Bisericei Kretulescu	633
	Interiorul Bisericei Kretulescu	657
	Constantin Herăscu-Năsturel, înzestrător al Bisericei S-ta Vineri-Herasca	669
	Vornicul Iordache Kretulescu, Intemeitorul Bisericei Kretulescu	669
	Domnița Safta, fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu, soția lui Iordache Kretulescu	669

DIRECTOR: N. PETRAȘCU

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-